DIANA.

VERKLAARING
VAN DE
TITEL-PLAAT.

De gryze Tyd vertoond den kloecken Chirurgyn
Het Wapen van den Vorſt, daar op hy kan vertrouwen,
De Zon geeft held're glans op zuiv're Maaneſchyn,
Dit helpt (ter vollen dragt) verloſſen ſwang're vrouwen.
Een vrygeboore, reeds ontblootе ſchoone vrouw
Eiſcht, om in handen na haar keur te moogen baaren:
Chirurgia, verdrukt, zit als in diepe rouw,
Om dat den adder konſt nog konſtenaars wil ſpaaren.
Diana 't ſchrander oog na 't bovenmaanſche wend,
Waar van zy ligt ontfangt in 't roeyen en in 't ſtuuren:
Zy was voor Vroetvrouw by het Attiſch volk bekend,
Toond hier Macedonier in omgewonde luuren,
Vertreed het werktuig, voor haar voeten eind verſpreid,
Door den Roonhuiſiaan en anderen gepreezen,
Dank zegd den Ruiſchiaan, die voor zyn Handkonſt pleit,
Voor Gildebroederen hun Regt in volle weezen;
Twee Ganzenoirderen bekaakelen den zuil
Van Konſtenvader, door geen blaazen om te ſmyten;
Het wapen deezer Stad houd zig hier geenzints ſchuil,
Maar toond den grondveſt, om zig billyk op te kwyten,
Gelyk 't den Poorter volgens burger-eed betaamd,
Waarſchouwend voor 't bedrog, Rogiers geheim genaamd:

Tour de main.

I. Lamsveld Delin. et Sculp.

DIANA,

ONTDEKKENDE HET GEHEIM DER
DWAAZEN, DIE ZIG VROED-
MEESTERS NOEMEN.

TER EEREN VAN

CHIRURGIA,

GESCHREEVEN DOOR

A. TITSINGH.

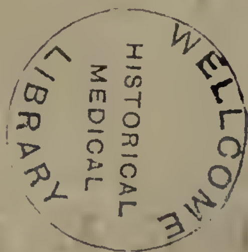
CHIRURGYN.

TE AMSTERDAM,

Gedrukt voor den Aucteur. MDCCL.

't Is goed des Konings geheim te verbergen: maar heerlyk Godts werken te openbaaren en te belyden.

Doorluchtichste Vorst, Hoog-gebooren Prins en Heere.

WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, by der gratie Gods, Prince van Orange en Nassau, Graaf van Catzenellebogen, Vianden, Dietz, Spiegelberg, Buuren en Leerdam; Marquis van Ter Veere en Vlissingen; Baron van Breda, Beilstein, de Stad Grave en den Lande van Kuik, Ysselstein, Cranendonk, Eyndhoven en Liesveldt; Heere van Bredevoort, Turnhout, Geertruydenberg, Willemstad, de Klundert, St. Maartensdyk, Zeevenbergen, de Hooge en Laage Zwaluwe, Naaldwyk, Diest, Grimbergen, Herstal, Arlay, Noseroy, St. Vith, Butgenbach, Daasburg en Warneton; Vry- en Erfheer van het Eyland Ameland; Erf-Burggraaf van Antwerpen en Besançon; Erfmarschalk van Holland; Erf-Stadhouder, Capitein en Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden; Ridder van de Kousseband, &c. &c. &c.

Orst, die Godt ter Eere, en ons Vaderland ter hulpe, den Olyfboom plantte, in des Heeren zegen zy Vreede in uwe dagen, en welvaard in uwe Staaten: den Vorst des vreedes blyve voor u tot ondersteuning in alle uwe zeer gewigtige belangen, begunstig met zyn Heilige invloed uw beraadingen, besluiten en daaden, geev u meer Zoonen uit uw Koninglyke Princesse, kroone u, en het uit u spruitende Geslagte, met tydelyke en eeuwige Laurieren.

Godvrugtig Prince, Vader des Vaderlands, de vryheit, die ik neeme, met u Vorstelyke Doorlugtigheit in geschrifte te naderen, steund op het vertrouwen in uw Edelmoedigheit, overeenkomstig met die der in weldaaden uitmuntende Vorsten, Gideon en Cyrus: de eerste was een voorstander van de Vryheit, vol van grootmoedigheit en Goddelyke geest: om dat hy de Vryheit bevorderde, en om zyn uitsteekende Deugden wierd hem 't Erfregt door 't Volk opgedraagen; ik zal, zeide hy, niet over u heersschen, den Heere zal over u heersschen. wanneer door Myne Heeren de Staaten der Vereenigde Nederlanden het Erffelyk Stadhouderschap aan U, uitmuntende Prince van Orange en Nassau, was opgedraagen, behaagde het U Hoogheit te zeggen: wy zyn Burgeren van een Vrye Republicq, aan welkers Hoofd ik my vinde, om het lighaam van den Staat te helpen bestuuren, op de gronden der vryheit, op dat wy vrye zouden kunnen zyn: dit is de band der waardigheit, die wy in de Vrye Staat genieten, de bron der Billykheit, waar uit voortkoomt, dat iegelyk in zyn Gerechtigheden beschermd, en zorg gedraagen word voor 't gebruik der primitive grondstellingen der Burgerlyke Societeiten. Ontsachelyk Vorst,

wy

wy looven uw Zagtmoedigheit, en andere pryswaardige Hoedaanigheden, bevinden, dat de Liefde den Vorst met zyn Volk Eendragtiger verbind, als het vreeszelyk ontsach, kennen onzen pligt tot onderdaanigheit: den Apostel Petrus heeft ons geleerd onderdaanig te zyn aan den Stadhouder, van Godt gezonden tot straffe der kwaaddoenders, en tot prys der geene, die weldoen; dit waaren de loffelyke betragtingen van den grooten Cyrus, naauwkeurig geoeffend in de weetenschap van het Regt, en in de gewoonte van Regtvaardig te zyn, hy bevorderde de Godsdienst, den Staat zyner Heerschappye, en verleende Vryheit aan die in verdrukking leefden.

U Vorstelyke Doorlugtigheit, in deze weetenschap en gewoonte Hoog geprezen, ziet hier de verdrukte Amsterdamsche Chirurgia in 't gewaad van Diana, om dat, myn leevens Zonne het Westen naderende, het spitsze van haar Konstregelige Theoria aan myn geheugen begind te ontduikken, zy koomt haar naams zaak open leggen voor de doorziende oogen van U Doorlugtige Hoogheit, voor een Verstandig en Regtvaardig Vorst, zeer ootmoedig verzoekende, om hier ter Steede te moogen worden hersteld in dezelve Vryheit, die zy genoot van het jaar vyftien honderd twee en vyftig tot aan het Jaar van onze verdrukking Seventien Honderd Ses en Veertig, in welke de trouw niet vylig, de opregtigheit in kleinagting, geen eerbied was voor onze Handvesten, of voor de met kennis van de Magistraat ondertekende, bezegelde Brieven: in den Jaare Seventien Honderd Twee en Dertig wierd ons ten overvloede schriftelyk bevolen, ons Gilde te bedienen exact na de Wetten, wy bleeven Dienaars der wetten, op dat wy vrye zouden kunnen blyven, wierden onder Eede verpligt ons Gilde en deszelfs Geregtigheit met ons

 ver.

vermoogen voor te ſtaan, en, wanneer dezelve ondermynd wierd door een ander Gild, by welkers aanſtelling geordonneert is, dat het zoude zyn en blyven afgeſcheiden van alle andere Gilden. hebben wy ons vermoogen beproefd, wy zyn door die onze Geregtigheit ook volgens hunnen duuren eede hadden beloofd tezullen beſchermen in tegendeel omgeworpen, en overgeleverd aan een hoogmoedig Gild, beſtuurd door een heerſchzugtig Volk.

Goedertieren, ons door de ſtemme Godts verkooren Stadhouder, Alderdoorlugtigſten Furſt en Heere, wy brengen met ſchuldige eerbiedigheit onze ſmeekingen voor den Rigterſtoel van U Hoogheit, om dat tot heden alle andere middelen, aangewend, om ons Gildes Gerechtigheit wederom te bekoomen, vrugteloos geweeſt zyn. aan Vorſten Chirurgiſche werken op te draagen, is niet ongemeen, verſcheide Konſtgenooten zyn my daar in voorgegaan, zo in andere Landen, als in ons gemeenebeſt; ik wierd den Schryver voor Chirurgia, om dat aan myn mede Gilde Broederen dit verpligt was, Deken van Hun Gilde geweeſt zynde in 't Jaar onzer verdrukking: ik hoope, dat U Vorſtelyke Doorlugtigheit dit Heelkonſtig werk met zyn Gezegende Regterhand zal aanneemen, en met dezelve herſtellen onze Chirurgie, welke herſtelling eenvoudig beſtaat in dat wy vrye Meeſters zyn over de Proeve van ons Ambagt of Handwerk, en dat alle die Chirurgi, welkers diploma dicteert de Konſt der Chirurgie hier ter Steede vry en zonder eenige verhindering te moogen oeffenen, dit blyven bezitten: dit geſchiedende, zal het vergoeden al het leed, 't geen wy hebben geleden en lyden, om dat wy de Edelſte der Konſten, waakende voor een der zaligheden van dit leeven, in uw grootſte en Volk-

ryk-

rykſte Stad hebben gepoogd en poogen voor te ſtaan, wy moogen op uw Goedertierenheit, Wysheit en onuitſpreekelyke Liefde tot uw Volck vertrouwen: 't behaagde den Vorſt te zeggen: dat, gelyk billyk is, dat ieder in zyn Recht en Gerechtigheden word gemaintineerd, ook naauwkeurig zorge behoord gedraagen te worden, dat daar van geen misbruik tegen de primitive inſtellinge word gemaakt: volgens welke inſtellinge wy Chirurgyns hier ter ſteede volgens de regte manier, van ouds in gebruik, by malkanderen, en afgeſcheiden moeten blyven van 't apothekers gilde.

Ondertuſſchen zal ik neeven de goede Gemeente den Almagtigen ootmoedelyk bidden, dat het hem believe Uwe Vorſtelyke Doorluchtigheid te verleenen gezondheid, en een voorſpoedige Regeeringe. Ik blyve met diepe eerbiedigheid,

Doorlugtigſte Vorſt, Hoog-gebooren Prins en Heere, uwe Doorlugtige Hoogheits

In Amſterdam,
primo Januari 1750

nedrigſte dienaar
Abraham Titſingh.

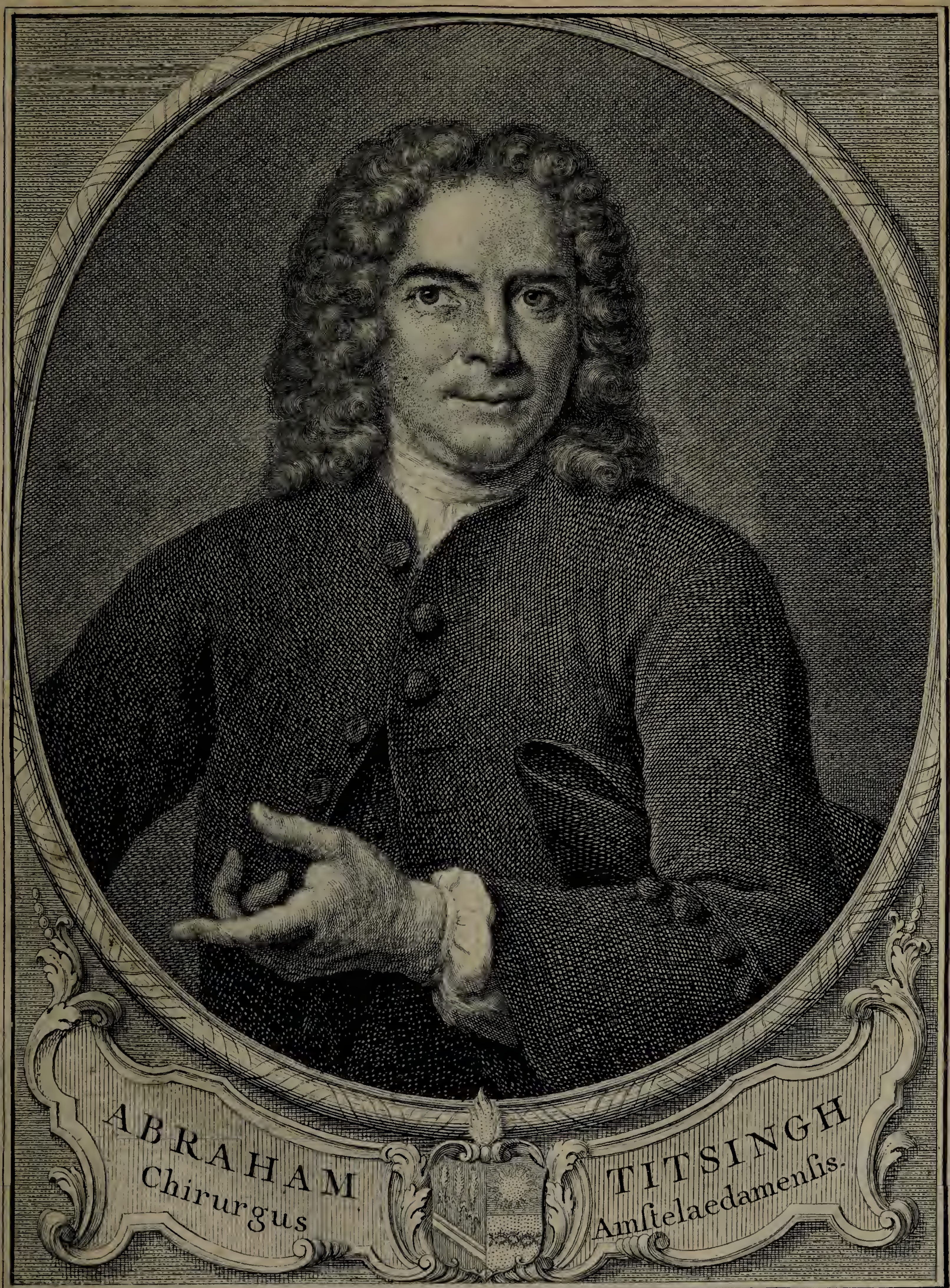
LEE-

L E E Z E R.

ONder alle de deelen van de *Mediceine* is de *Chirurgie* de nutste. CELSUS zegd: tot het *Medicamentale* deel doed veel het geluk, in de *Chirurgie* hangd de vordering alleen af van dezelve, deszelfs werking is onder alle deelen der *Mediceinen* de klaarste en zekerste. Als het *Medicament* niet helpt, zegd HIPPOCRATES, helpt de *Chirurgia*, zy is magtiger deel, als 't geen met *Medicamenten* streid tegen de ongezonde staat van 't menschelyk lighaam. Al van Oude Tyden af is 't gebleeken, dat de *Chirurgia* is de grootste, breedste en magtigste onder alle de deelen van *Medicina*. 't Is een gemeen zeggen ook hier ter Steede, wy zouden beter kunnen ontbeeren *Medicinæ Doctoren*, als Mr. *Chirurgyns*. Edog in de dagelyksze ommegang blykt, dat de Naam van *Doctor* meer *prævaleert*, als de daad der *Chirurgyns*. Myn Heer den *Doctor* is *homo omnium*, hy heeft gezegd, dat hy de *Chirurgie* verstaat, hy meend daar is niets van alle de gedeeltens der *Mediceine*, of hy verstaat dezelve, hy weet, dat het Verloszen van Swangere Baarende Vrouwen niet tot de *Chirurgie* behoord. Ach wist hy, dat hy zeer weinig weet van de *Chirurgie*, en dat hy ons in onze Eeuw tot schande by onze Nabuuren, en zig ons onwaardig maakt. Is het niet een beklaagelyke zaak, dat zulken Voornaame *Chirurgicale Operatie* door de onweetenheid van een *Prælector Chirurgiæ* gedwarsboomt word, die meerder toelegd om de *Chirurgie* in 't gemeen te beschaadigen, als om dezelve volgens zyn *Ampt* en pligt behulpzaam te zyn.

In een welgemanierde *Republicq* moeten de goede Burgeren en Ingezetenen vlytig poogen, arbeiden en betragten, om te zyn tot dienst des Vaderlands, voornaamentlyk in 't stuk der Konsten en Weetenschappen, Inzonderheid in die, dewelke strekken tot nut van hunne Eevennaasten, in deze betragtingen ben ik reeds eenige Jaaren geweest, en had de swakheid van te meenen, dat daar agt op gegeeven wierd, dat ik daar door verdiende te blyven in myn Konst en Burgerlyke bezitting. Maar helaas! een *Prælector Chirurgiæ*, welkers *qualiteit* meer in zyn naam, als naams zaak, bestaat, wierd geagt, geloofd, en als Deken van 't *Apothekers* Gilde, by toeval *Coll. Med.* genaamd, toegelaaten my en myn Konstgenooten te berooven in onze Edele Handkonst en deszelfs Burgerlyke bezittinge. Ik zal den Lezer niet ophouden met een langwylige Voorreden, heeft hy begeerte om de beklaagenswaardige toestand van de tegenwoordige *Amsterdamsche Chirurgyns* te beschouwen, hy doorbladere *Diana*, zy zal hem de aangeroerde zaak, de manieren om in alle voorkoomende gevallen Swangere Baarende Vrouwen van 't Kinde te Verloszen, klaar aantoonen, en gedeeltelyk openbaaren de werken des HEEREN, in zo verre die zig uitstrekken tot het bestaan en de onderhouding van 't menschelyk geslagte.

Vale ac fave.

J. M. Quinkhart pinx. 1742. *J. Houbraken sculp.*

D I A N A.

Hirurgyn is een naamwoord, gegeeven aan een Man tot zyn merkteeken, waar meede Hy en zyn zaak van alle andere Konstige Handwerkers en hunne onderwerpen onderscheiden word. Het is by verscheide Leeraaren, handelende van zaaken, hunne leeringen betreffende, in gebruik, dat zy van de uitlegginge der woorden beginnen, op dat de Leerlingen de zaak, waar, van zoude gehandeld worden, te beter mogten verstaan, en de onderwyzingen te bekwaamer aannemen. Niet te vergeefs vermaand Vroedmeester CICERO hen, die hun voorneemen iets te verhandelen, te beginnen met de Verklaaringe der naam en zaak, waar van zy zouden spreeken; daar dit vergeeten word, kan de zaak niet verstaanbaar voor leerlingen verklaard worden. zo dat om het regte verstand en de kerne eener verhandeling te begrypen, is 't noodig iets van myn naam, en myn naams zaak voortestellen.

Het zyn de *Chirurgia*, en de *Chirurgi*, welkers doen wy onderneemen te verklaaren, en hunne zaak voor te staan; 't is in myn Moeder-Stad zo verre gekoomen, dat men haar *fondamenten* ondermeind, en haar Heelkonstig gebouw poogd tot een puinhoop te stellen, ook tot *totale Ruine* van den gezonden staat der gemeente; wat dienst den ALMAGTIGEN door de hand van den *Chirurgyn* te wege brengd is niemant onbekend. Maar wat is 't? den *Zatban*, aller deugden Vyand, weet zyn *Instrumenten* ter baane te brengen, om zo dra de welstand van een goede zaak, en de naam, daar aan kleevende, bevlytigt word, dezelve door zyn arglistig slangen zaad overhoop te werpen; ter oorzaake van zulks kwam ik tot het voorf. voorneemen. Ja als een opregt Amsterdammer! Onze Voor Ouders hebben ons geleerd, zegd Vroedmeester HUGO: al is de arglistheit snel, de Waarheit kniptse wel. De oude Wysen noemen de Waarheit een Dogter van *Saturnus*, wy zeggen, dat zy Hemels is; ik heb ze twee Jaaren omtrent dit vertoog gespaard in hoope van *Redres*, maar te vergeefs, laat niemand dan vreemd dunken, dat myn verantwoording drie Jaaren na 't Jaar onzer verdrukking ter Drukparsse komt, ik had daar toe wettige Reden, lydelyke Hoop en Wezendlyke verhinderingen; de Regtsgeleerdheit zegd: dat den verhinderden geen tyd loopt. Hier by komt, dat zaaken, de rechten en *privilegien* aangaande, ten allen tyde binnen de dertig Jaaren moogen worden *Geallegeert*, zonder

dat daar toe nodig is eenige *forme* van *provocatie*, 't is genoeg die te brengen tot kenniſſe van allen, die de zaak aangaan.

De naam is een ſtem, die de zaak aanmerkt en te kennen geeft, of ſchoon zy geen gedeelte of zelfſtandigheit van de zaak is; in de aloude benaamingen, inzonderheit in die van de *Hebreen* en *Griecken*, zit zulk een kragt van waarheid geſtaafd, dat, volgens 't getuigenis der Romeinſche wetten, zy regt luiden na de innerlyke aart der zaaken, dezelve zo uitbeeldende, als die in der daad zyn. Daarom zyn de ſluitredenen, genoomen uit de naamen haar betekening, haare betekende dingen toegevoegd, by Godsgeleerden en Regtsgeleerden altyd in kragt en waarde gehouden; dit blykt in beide de Rechten, wanneer zy ſpreeken aangaande het ſtuk van onderlinge verbinteniſſe met woorden, en haar betekeniſſens uitleggingen in byzondere voorwaarden, in zommige byvoegſelen, en diergelyke Regtsgedingen meer; gelyk zy alle weeten, die geoeffende Regtsgeleerden zyn, want zo dringd men zomtyds in Rechten door na den waaren zin van des zaaks naam, en na de oorſpronkelyke kragt en eigenſchap van zommige woorden, de Redenen neemende van des zaaks naam, en van de Naamen haarer byzondere ſtelling, zo dat de wetten letten met groote Naarſtigheit op de betekeniſſen der woorden, om daar mede haare Redenen te ſtaaven.

Vroedmeeſter Plato, ſpreekende van de Reden der Naamen, zegd: dat de ouden omtrent dezelve na de waarheit der zaaken te werk gaan, op dat de beginſelen der Weetenſchappen op Reden, dat is waarheit, en op geen valſche ſtellingen zouden gegrond worden; want als de ſtellingen vals luiden zal al deſſelfs aankleeven, of al wat daar op gebouwd word, gelykluidende zyn. Kwaade bevattingen moeten altyd kwaade ſtellingen maaken, 't zy dat ze ontworpen worden van moedwillige of van domme dwaazen, waar van Morgenstern het onderſcheid zeer klaar aanwyſt, als een *prælector Chirurgiæ* zegt: dat het Verloſſen van Vrouwen in Barensnood niet is behoorende aan *Chirurgia*, dat is een valſſe, moedwillige, domme of dwaaze ſtelling, al wat daar op gebouwd word, en al wat daar aan kleeft, moet vals zyn. Op dit *fondament*, hoe onzeker dat ook is, heeft men egter kragtige beſluiten gemaakt, die niet aannemelyk zyn, want in een eigentlyke uitlegginge van de naam *Chirurgia* behelſt het onmooglykheden. Dat de Verloskonſt onafſcheidelyk aan de *Chirurgia* verknogt is, kan niemant ontkennen, die kenniſſe aan *Chirurgia* heeft: die zig voor *Chirurgyn* uitgeeft kan zig niet beroemen, dat hy in de *Chirurgia* ervaren is, zo hy zig niet verſtaat op al het geen tot de Konſt van 't Verloſſen der Baarende Vrouwen behoord. Deze ſtelling, op reden gegrond, ſtaat vaſt by alle beſchaafde Volkeren. Den Italiaan Bartoletus zegt, 't geen de wetten in de eene plaats gebieden

word.

word in de andere verboden, maar de wetten van *Chirurgia* zyn in alle landen dezelfde. Nu mogt hy daar by zetten uitgezonderd in de Stad Amſterdam, daar ſteld men in de *promotie* der *Chirurgyns*, dat zy zullen vermoogen de *Chirurgia* te oeffenen vry en zonder eenige hinderniſſe, en na die verkreegen vryheit word aan hen verboden het verloſſen van Swangere Vrouwen.

Chirurgia is in 't *Grieks* niet anders gezegd, als handwerk. de *Chirurgyns*, zegd CELSUS, geeven geen raad in de innerlyke ziektens, zy gebruiken tot hulp van den Menſch hunne handen en *Inſtrumenten*, 't zal onnodig zyn om hier in twyfel te trekken, of de Vrouwen Menſchen, en of de Kinderen, die uit haar Buik voort gebragt worden, Menſchen-Kinderen zyn? Derhalven ſtrekt dit handwerk zig uit tot beide de *Sexen*, en hun krooſt, dit handwerk behoevende in en dadelyk na de Geboorte. om de naam en zaak van den *Chirurgyn* kort en klaar aan te weiſen zegt *Prælector* EDITUUS. *Chirurgus eſt vir artis Chirurgicæ, peritus ex χεὶρ manus, & ἔργον opus, qui inſtrumentis & manibus ſuis in Corpore humano Operatur. prælector* DE VRY. *Chirurgia eſt ars, qua ope manuum vel inſtrumentorum morbos auferre nitimur. Prælector* FONTYN: *Chirurgia eſt pars Therapeutices, qua morbi incidendo, urendo, & membra dearticulata reſtituendo, Curantur. Prælector* TULP, *Chirurgia eſt ſcientia docens modum & qualitatem Operandi in Corpore humano vivente. Prælector* DYMAN: *habentur, qui in genere omnia, quæ ſunt in arte Chirurgica, aggrediuntur, ut vulgares Chirurgi. Prælector* RUISCH, *Chirurgia eſt ſcientia docens modum & qualitatem hominis laborantis propriis Chirurgicorum manibus.*

Wegens de naamen *Chirurgia*, *Chirurgus*, en haare zaaken, daar in vervat, als ter agting van onze voortreffelyke *Prælectores*, hier ter zaake bygebragt, en uit het volgende blykt, dat van een en de zelve zaak de *definitie* verſcheide ſpreekwyzen lyd. By voorbeeld: *Chirurgia* is die konſt, dewelke de ziektens, die zig uitwendig aan 's Menſchen lighaam vertoonen, geneeſt, het zy door de hand alleen of die door *Inſtrumenten* verſterkt. Wy weeten, zegt TAGAULTIUS, door de *Etymologia* de waaragtige betekeniſſe des naams *Cheir-urgia*, zy is na 't uitwyzen des naams een handwerkinge, waar af ook zyn *derivatie* heeft het woord *Cheir-urgos*, 't welk zegt handwerker; van de *Chirurgia* word gezegt, dat zy is leerende en werkende, dat haare *diviſie* daarom beſtaat in *Chirurgia Theoretica*, en *practica*: *Chirurgia* is by *Academicus* het derde gedeelte van de *Therapeutica*.

Het is waarſchynelyk, dat de oude *Griecken*, onder welke veele konſten bloeiden, aan de *Chirurgia*, by hen de Vaderlyke konſt genaamd, de naam *Cheir-urgia* gaven, wegen de hoogwaardigheit van haar *ſubject*, dat is een alderkonſtigſte leevende *machine*, onderſcheiden van alle anderen, om dat in den Menſch Redelyke denkingen, en dier-

lyke beweegingen afgelegd worden, 't is het volmaakſte van alle de Ondermaanſche lighaamen, een woonplaats, geſchikt na de waardigheit der Redelyke Ziele, nu gelyk de Ziele des Menſche Redelyk, en de Edelſte is van alle de bekende Schepſelen, zo is ook zyn lighaam het volmaakſte van alle lighaamelyk wezen, ook daarom is de Konſt die met de handen werkt in dat lighaam de Edelſte der handwerken, en by uitſtek *Chirurgia* genaamd; een eernaam en prysgeeving boven alle andere konſtige handwerken. 't zal ons dan volgens de Regelen der billikheit vry ſtaan onze naam en zaak, prys, en eere voor te ſtaan, en des noods zynde te beſchermen tegen de trouwlooze onderneemingen van een onbedagtzaamen *Prælector*; aan een Redelyk Menſch zegt Brandt is niets betaamelyker, als zyn Eere te vorderen.

Zommige *Chirurgyns* zyn Vroed-Meeſters, en andere ligtmiſſen of losbollen genaamd, *qualificatien* doen niets tot het waare Vroedſchap; het is een eigenſchap aan den Menſch, hem verleend door den Geever aller gaaven: onder de Menſchen is niets gelyker verdeeld, als de Redelyke Ziele, maar 't eene lighaam is hooger van verdiepinge, als 't ander, wie is alle uuren even wys. Dat Chiron, van wien eenige leeraaren *deriveeren Chirurgia*, of van hem den naam *Cheir-ergon* oorſpronkelyk agten, een zeer voornaam Vroed-Meeſter was, blykt by van Mander, daar hy aantekend: dat Chiron tot zyn lof word nagezegt, dat hy de Menſchen onderwees in zig te ſchikken tot Geregtigheit, hun gewezen heeft de wyſe des gerigts, de gedaante des eedſweerens, Offerhanden, Feeſtdagen, en meer andere zaaken, die men goede werken noemd. Dat Wys en Vroed ons een en het zelfde betekend, en dat zot of dwaas daar regt tegen overſtaat, is aan de Vroedſchap bekend; voor Vroedmeeſter kan men houden iegelyk *Philoſophus* of Wysgeer, alle die den HEERE vreeſen, waarheit, en geregtigheit beminnen, voor Vroedmeeſters worden gehouden de Edele en Achtbaare Raden van de ſteden Onzer *Unie*, Mannen, beroepen om de Wetten en Geregtigheden der Overheden, en Gemeentens voor te ſtaan, en om dezelve in alle ongelegentheden met Raad en Daad behulpzaam te zyn, zonder iemant, hoe gering van ſtaat, te miſdoen, althans hem nooit iet ontneemen onder ſchyn des regts, dat hem wettig toebehoord, want dat zoude dwaas, geenſins Vroedmeeſterlyk zyn.

Als nu eenige *Chirurgyns* zig op het deugden ſpoor van Chiron, en andere Braven, Vroedmeeſters noemen, zyn zy verpligt te waaken voor de geregtigheden van hunne medegenooten, *Chirurgyns* genaamd, en zo zy ter *Contrarie* doen, zyn zy te houden voor dwaazen, vrienden van eigenbaat, niets minder ter harten nemende, als 't gemeene beſt, zig de naam van Vroedmeeſter dwaazelyk aanmatigende, om daar meede te betekenen, dat zy zyn *Chirurgyns*, die zig

zig om des gewins wille, en om geen andere reden, gaarne geroepen zien by Vrouwen, die in Baarensnood zyn. Zy schynen in haar voordeel te hebben, 't woord Vroedvrouwe, van het Hebreeuws woord *Meyaledet*, dus van onze Overzetters genoomen; de *Rabbinen* zeggen het betekend niet Vroedvrouwen, *obstetrices* of *femme sage*, het zegd een Vrouwe, de Swangere Vrouwen helpende in hun Baarensnooden, de Hoogduitschen zeggen *Bebamme*, *Heverſche* en *Baarmutter*; volgens WAASBERGEN noemden onze Voorouderen zulk een Vrouwe *Bademoene*, dat is, uit het *Cimbers* overgezet zynde, Beddemôer of Bakermôer, om dat zy het Kind ontfing, de streng terstond afsneed, het Kind wiesch, opbakerde, en de Kraam-Vrouw in 't bedde enz. bezorgde. Den *Italiaan* LOREDANO Schryft: dat ADAM by EVA voor man, *Chirurgyn*, en Baker diende; dit komt te pas in de Kraam van de Geneeskundigen, welker onderwyzingen beginnen met de *Historie* der *Medicynen* van den Eersten Mensch af, in welken den ALWYSEN SCHEPPER gelegd had de kennisse aller geschapene dingen. Ongetwyffeld heeft EVA met smerte haare Kinderen gebaard, en haar Man zal haar in 't sweet zyns aanschyn verlost hebben.

In de *Jalkuth hattorah* zetten de *Rabbinen* KAIN en ABEL voor tweelingen te boek, eenige meenen dat KAIN voorkwam, als naderhand NERO, en dat ABEL Natuurlyk gebooren is; volgens *Rabbi* HADDERSCHAN bragt EVA in de Eerste verlossing voor het minste tweelingen, twee, zegdt hy, verzaamden, namentlyk ADAM en EVA, daar kwaamen Seven van, KAIN, en zyn Suster, een tweeling, ABEL en zyne Susters drielingen; hier nu schynd EVA vyf Kinderen te eener dragt Gebaard te hebben, maar andere *Rabbinen* zeggen dit is zo te verstaan KAIN was een tweeling, en daar na ABEL een drieling; onze Geleerden vinden geen onbetaamelykheit in deeze Joodsche gissingen, terwyl den *text* zegd, EVA baarde KAIN en zy voer voort te baaren zyn Broeder ABEL, zo dat, of schoon al vroegtydig מְיַלֶּדֶת *meyaledet* by RACHEL, THAMAR enz. gevonden word, het verlossen der baarende Vrouw is 't Eerst van den Man geoeffend; daar van daan hebben de *Chirurgyns* nog heden in gebruik het *instrument* van ADAM, zynde drie of meer vingers van eene hand, die zy de eene na de andere in de Vrouwelyke scheede steeken, en als zy die alle binnen hebben, doen zy dezelve allengskens van een wykken, en verwyden aldus de *Vagina* driehoeks gewys, zo als de *figuur* van het *Speculum Matricis* open staande vertoond, welke verwyding zy zo groot maaken, als nodig is om 'er een Kind uit te verlossen; als het arbeidzaam bloed in kleine *kwantiteit* afvloeid, de Vrouw genoegzaame kragten heeft, en geen swaar toeval ontstaat, moet men met het *Speculum Adami* by de wercken den tyd van de verlossinge afwagten zonder de zelve te vorderen, omdat het bloed, de Lyfmoeder bevogtigende, haar allengskens verwyd, waar door het Kind

een

een vrye doortogt uit de *uterus* krygd, als dan 't water breekt is het enkeld een werk der Natuur, die het zelden aan middelen ontbreekt om het werk wel uit te voeren.

In de fchriften der *Poëten* vind men verfcheide Menfchen Vroet-Meefters en Vroet-Vrouwen genaamd na 't werk hunner bediening. VULCANUS, Yzerfmit en Vroet-Meefter, gebruikte, om uit een been-agtige *Uterus* te verloffen, een *Inftrument* van *Diamant*, na deffelfs *Figuur* by de *Latynen Cuneus* genaamd, 't geen hy, gelyk men 't geheim nieuw oud yzer van *Rogier* doed, met twee befchofte vuiften aan vatte, men fteld dat ACADEMICUS de voors *Cuneus* met een goud handvatfel voorzag, en 't zelve gebruikt om de Keur-Meefters der Vroet-Meefters van de Rogierfche Kei te verloffen. By de geboorte van ADONIS fteld men, dat dit *Inftrument* gereed lag; Edog zyn Moeder fpleet tegen natuurlyk, waar uit gefteld word, dat hier van daan de buikfnede, *Sectio Cefaræa* genaamd, om daar door van 't Kinde te verlosfen, door *Chiron* verzonnen is: 't hantvatfel van 't Snymes, waar meede deeze *Operatie* gefchied, zoude daarom beft zyn gemaakt van pynboomen hout, zie van dit hout breder by FIRMIKUS, en anderen.

De *Poëten* verfieren, dat AURORA was de eerfte Vroed-Vrouw, zie in HOOFDS GRANIDA. DIANA word by uitnementheit van verfcheide Schryveren Vroed-Vrouwe genaamd. Zy wierd door den tyd en ervaring haar eigen Moeders Vroed-Wyf: by de baarens nood van LATONA bevond DIANA zo veel lyden, dat zy bad *Juno* om Kuisheid, en verkreeg om eeuwig Maagd te blyve. LATONA, om voorfpoedig te verloffen, vatte een Palmboom; hierom zyn de Keur-Meefters in ganzenoort van gedagten, dat het Inftrument van ROGIER VAN NERGENSHUISEN een Palmhouten hegt heeft met een *Ortyx* Hoofd, zynde de voeten, of voornaamfte Stamftukken *Hecaetgos*, dat is van verre werkende. in de *Attifche* outheden vind men, dat DIANA de voornaamfte was onder die, dewelke de Vrouwen, in Baarensnood zynde, te hulp riepen, zy kwam op den eerfte fchreeuw by de wercken om de natuur weg met een zagte baaring te openen; waarom zy ook by de *Romeinen* in eere en agtinge wierd gehouden. Men meende, zegd FESTUS, dat zy 't was, die den befwangerden buik gemakkelykft deed ontlaften, 't zy dat zy zelfs werkende was, of alleen met raad te geeven, terwyl een ander het Kind haalde. enz. Meer andere *kwaliteiten* en daar uit verkregene by naamen te zien in de voorf. Outheden. om dat den brand van haar *Tempel* te *Ephefen* voorviel in dezelven tyd, als ALEXANDER gebooren wierd, hield TIMÆUS deeze brand voor geen wonder, alzo DIANA druk werk had met OLYMPIAS te verloffen. OVIDIUS, VARRO, en CICERO fpreeken van DIANA onder de naam van LUCINA, ook word ze van EURIPEDES Vroed-Vrouw genaamd.

Hier by word verfierd, dat OCYRRHOE, de oudfte Dogter van CHI-

RON,

RON, in een landſtreek van *Theſſalien*, daar DIANA ter jacht ging, haar Vrindinne wierd, terwyl OCYRRHOE daar ter plaatſe voor haar Vader kruiden zogt, dienſtig om in de behoorlyke tyd de baarmoeder te openen; de Vrugt, nageboorte, en kraamvloed natuurlyk te loſſen en de Kraamvrouw voorſpoedig te herſtellen. BOEMUS verhaald, dat de ſwangere Vrouwen van *Darien* van 't kruid *Ocyrrhoe* gebruikten om dat het met weinig ſmerte deede baaren: ook betekend *Ocyrrhoe* het vloeijen, dat na 't breeken van de vliezen benoodigd is om de verloſſing natuurlyk en voorſpoedig te maaken, dit kruid zoude ook na de verloſſing de overige vloed ſtoffe, die verhouden zynde, *Febris accidentalis*, en andere toevallen maakt, uitdryven; om nu den bekoomen gezonden ſtaat der Vrouwelykheit te *Conſerveren* tot vrugt gebruik, *Ordonneerde* CHIRON, dat de Vrouwen door matigheit in 't gebruik van de dingen, niet natuurlyke genaamd, en door een redelyk Menſch betaamend leeven, hunne Lighaamen zouden helpen bevryden van alle vuile en overtollige vogtigheden, op dat zy Vrugtbaar bleven, en op dat, als ze wederom ſwanger wierden, haar de Kinder dragt en den arbeid by 't verloſſen te gemakkelyker mogte vallen.

De natuur had CHIRON één tong en twee handen gegeeven, op dat zyn opvolgers weinig zouden belooven, en veel doen; al dit verhaal van CHIRON kan ons niet vreemd voorkoomen, als wy zien, dat STAPHYLUS zegd: CHIRON, welkers konſt door tyd en ervarendheit, wierd voortgebragt, anders van *Saturnus* en *Philyra*, was een verſtandig man, zeer ervaaren in de *Botanica* en *Aſtrologia*; na ADAM was hy de voornaamſte in kenniſſe van de kragt en waardigheit der kruiden, welke hy meer en meer ontdekte door beproeving. Ook konde hy de gewonden genezen met ligte en vaardige handen, hier van daan wierd hy eigentlyk genaamd CHIRON, want *Cheir* is in onze moeder ſpraak een hand, zo dat uit de *Griekſche Hiſtorie*, word dus van zommige geleerden verſtaan, dat de naam *Chirurgos*, komt van twee woorden, namentlyk *Cheirergon*, het handwerk van Vader CHIRON. na hem vind men in de *Botanie* vermaard, THEOPHRASTUS, PLINIUS, en DIOSCORIDES. HYGINUS getuigd: dat CHIRON het handwerk van *Chirurgia* gevonden heeft, en dat daar van daan de wonden, die beſwaarlyk te heelen zyn, *Chironia* genaamd worden; ook noemden de *Griecken* deeze kwaalen *Telephia* na THELEPHUS, dewelke van een ſwaare kwetzing wierd genezen door ACHILLIS, leerling van CHIRON; HERCULES, JAZON, CASTOR, POLLUX, en ÆSCULAPIUS die de *Medici* in haar ſchild voeren, waaren ook leerlingen van CHIRON. volgens 't getuigenis van PLUTARCHUS onderwees hy in de Rechten, de Geneeskunſt, *aſtronomie* en in de *Muſicq*. Om de waardigheid van *Chiron* te verſtaan moet men onderſcheid maaken tuſſen hem en *Æſculaap*, tot het leerlingſchap worden weinige dingen vereiſt, maar tot het Leeraarſchap vee-

le. de voorſ. ACHILLES bragt PODALIRIUS en MACHAON, zoonen van ESCULAAP, en NICOMACHUS, zoon van MACHAON, in de Belegering van *Troyen*: eenigen poogen uit HOMERUS te toonen, dat PÆON de vinder van de *Chirurgie* was, miſſchien van de *Gaſtroraphia*, want hy genas een ſwaare wonde in 't *Abdomen* doorgaande; andere benoemen PROMETHEUS voor de vinder der geneeskonſt.

Door de laaſtgenoemde verſtaan zommige NOACH. De *Ægiptenaaren* ſpreeken van HERMES, als vinder der Genees-Konſt, deze zoude CHAM geweeſt zyn, andere zeggen dat HERMES, ook *Mercuur* genaamd, de tweede Zoon van CHAM was, by de naam MITSRAIM in den Bybel bekend, deeze meenen, dat de Genees-Konst, van de *Ægiptenaaren* afkomſtig, van hen tot de *Grieken* is overgegaan, althans deeze Zoon van CHAM word gehouden voor den Aarts-Vader der *Ægiptenaaren. Ægipten* zelfs en het Volk worden menigmaal uitgedrukt door 't woord *Mitſraim*, het is een tweevoudig woord, waar mede de ouden *Ægipten* in twee deelen, in een hoog, en laag *Ægipten*, onderſcheiden, ons is 't het zelfde, of de geleerden de *Griecken*, de *Ægiptenaaren*, of andere vroegere Geſlagten de eere dezer vinding geven, wy erkennen ons handwerk van ADAM afkomſtig; in den tyd, als EVA baarde, moeſt hy de zaak beredden, de ſtreng binden, afſnyden. enz. ten tyde van NOACH begon de menigte uit te ſpatten in alle boosheden, alle Vleeſch had zynen weg op aarde bedorven, daar van daan zyn ongetwyfeld kwetſuuren gekoomen, die *Chirurgia* om dezelve te heelen nodig hadden. Zo dat zy is door de noodzaakelykheid ingevoerd, en door de ervarenheit opgebouwd! zy is egter uit den Boozen, want waaren 'er geen zonden, men vond geen plaagen. VAN DER VEEN zegd, uit *Adams* Appel ſproot Elende, Zonde en Dood, om welke uit te ſtellen eenige Eeuwen alleen de *diæt* en de *Chirurgie* geoeffend zyn. Daarom noemd men niet alleen de *Chirurgie* het voortreffelykſte en blykelykſte, maar ook het aller oudſte gedeelte der Geneeskonſt, by MUNNIKS uitvoerig te zien; in de *Academiſche ſchikkingen*, is nu de *Chirurgie* onder aan geſteld. Volgens de *inſtitutie* der *Medicyne*, is de *Chirurgie* een gedeelte van het genezende deel der geneeskonſt.

Hoe *Chirurgia* zonder ſchaade aan haar Eere te lyden in deze *order* afdaald, namentlyk in het benedenſte van de *Praxis* der Geneeskonſt, daar deze doorgaans in *theoria*, en de *Chirurgia* doorgaans in *Practyk* beſtaat en zy in vroegen tyd de eerſte in rang was. om te dienen tot ſteunſel van den Menſch, vereiſt, dat ik voor en al eer wy tot de hoofdſtoffe van *Diana* koomen, nog iet van de *Hiſtorie* der *Medicyne* in menge. De Geneeskonſt heeft ongetwyfeld gebloeid by den *Griek*, onder hen is inſonderheit vermaard HIPPOCRATES de tweede, ook de Groote genaamd, hy wierd gebooren in 't Jaar van de

van de Waereld Schepping 3500, hy begon zyn wetenſchap uit de ondervindelyke regelen van de *Taferelen*, geborgen uit den brand der *Tempel* van ÆSCULAAP, bragt ze tot een lighaam, en heeft ze met zyn eigen ondervindingen verrykt; hy heeft twee Zoonen nagelaaten, namelyk TESSALUS, en DRACO, Vader van HIPPOCRATES de derde, eene Dogter trouwende aan den *Chirurgyn* POLYBUS; van de Groote HIPPOCRATES word gemeld, dat hy de Natuurkunde van de Geneeskonſt geſcheiden, en zig alleen tot de laatſte begeeven heeft, met betrekking zo wel tot de innerlyke, als uiterlyke ziekten, zyn ſchriften getuigen genoegzaam, dat hy de *Chirurgia* oeffende, het blykt uit zyn beſchryvingen *de Embryulcia*, de Hoofdwonden, enz.

POLYBUS, na zyn Behuwdvader een voornaam Leeraar geworden, vermoedde, dat na 't leeven van zyn Schoonvader, zyn's gelyk in Konſt en weetenſchap noit zoude opdagen, hy heeft met zyn Konſtgenoot DIOCLES CARYSTIUS de Geneeskonſt wederom aan haar Suſter de *Phyſica* verbonden, en de Ambagtsheerlykheden in byzondere *Claſſen* verdeeld, daar by verſtaande dat de *Chimie*, *Pharmacie*, en *Chirurgie* ieder door byzondere mannen, als hun eigen handwerk, zouden bediend worden. Onderwyl zouden de Heeren *Medici* betragten de *Theoria Medica* in *debita forma* te verſtaan, om zo veel te bekwaamer den baas over de handwerkslieden te kunnen ſpeelen, egter zouden zy om de onderlinge verbinteniſſe niet te benadeelen, zig alleen bezighouden met het genezen der innerlyke ziektens, 't geen men onderling ſtelden het voordeeligſte te zyn, om dat doorgaans de verborgenſte zaaken, ende *kwaliteiten* daar na genaamd, 't meeſt geagt worden. Daar is, zegd ARISTUS: een iet, ik en weet niet wat, in de ziektens, niet alleen in die, die ongemeen zyn, en waar in de *Medici* iet Godlyks, gelyk zy ſpreeken, beſpeuren, maar ook in de allergemeenſte, als in de koors; by voorbeeld, die geregelde verheffingen, die koude, die hitte, die tuſſen poozen in eene kwaal, die zomwyl Jaaren duurd, is dit alles niet een ik en weet niet wat, onmooglyk uit te drukken. CELSUS zegd: de Geneeskonſt wierd gedeeld in drie deelen, waar van de eerſte de ziekten verdreef door een geſchikte manier van leeven, de tweede door Geneesmiddelen, en het derde door 't Handwerk. Nu wierd ieder der leden in de Geneeskonſt de bekwaamſte in dat gedeelte deezer Konſt, waar toe hy zig onvermoeid in *Practyk* begaf. deeze verdeeling nu is door gewoonte in gebruik en door Burgerlyke wetten geſtaafd, ook hier ter Stede, op dat den eenen Burger des anderens brood niet zoude berooven; of meend *prælector*, dat, nu de Vaderen, die onze Stad groot maakten, in den Hemel zyn, dat 'er billykheit in legd, hunne Burger-Wetten te verbreeken. moogen volgens dezelve de *Apothekers* by de zieken *ordonneeren*, moogen de *Chirurgyns interna* Geneesmiddelen voorſchryven, moogen de *Medici* de voorſ.

handwerken oeffenen? Antw: Neen. volgd U Ed. nu liever de verdorvene zeden onzer eeuwe, dan de goede voorbeelden onzer getrouwe Voorvaderen?

Ter agting van den *Medicus*, en *Chirurgus* is 't noodzaakelyk, dat zy, als liefhebberen van Konſt- en Wetenſchap, zig oeffenen in de *Theoria*, zo verre de Geneeskonſtige *Practyk* bediend wierd door Hippocrates; kunnen zy by die Grooten Arts niet reiken, in groote dingen te verkrygen is 't genoeg zyn uiterſte beſt te doen: dit moet niet in ſchyn, maar ernſtig betragt worden van *Medicinæ Doctoren* en *Chirurgyns*, zy moeten ſtaan en bouwen op één en dezelve fondamenten; dit blykt onder anderen uit de noodzaaklykheit van de kenniſſe der kragten van de *ſimplicia*, en van de *Anatomia*, dewelke ons aanwyſt het beſtaan der vaſte deelen; door deeze nu, met behulp van de *Physica*, worden wy gewaar het beweegen der vloeibaare deelen, hoe die deelen gevoed worden, hoe derzelver geſtaltens, en werkingen in den gezonden ſtaat onzer lighaamen zyn, en door welke verhinderingen de innerlyke, en zomwylen de uiterlyke ziektens voortgebragt worden. De *Chimiſten* of *Apothekers* hebben met deeze onze natuur eigen kunde niet te doen, nogtans moogen zy, gelyk alle andere liefhebberen van Konſten en Wetenſchappen, zig oeffenen in de Menſchkunde, en omtrent de *ſimplicia* in zo verre dit haar *apartement* betreft.

De voorligtende Guido zegd, *Chirurgia* is twederhande, te weeten leerende, en werkende, 't welk eigentlyk betekend word by de naam *Ars*, dezelve kan niemant hebben, of ſchoon hy de *ſcientie* hadde, niemant, als die de *operatien* heeft zien doen, en daar na zelfs gedaan heeft. deeze worden met regt geſteld van Aristoteles onder de Handwerks of Ambagtslieden; dat is, gelyk Galenus zegd, niemant word Stuurman uit de Boeken, de *Chirurgiſche Palinuuren* zyn Kloeke Mannen, die by tyds de zeilen weeten op en nêer te haalen, zy konnen zien hoe na by land, zy bevaaren zynde bezitten landkenning, weeten of zy moeten anckeren, of 't onder zeil houden, zo weegen de ſtranden, klippen, als *tempeeſten*. 't *Compas* van *Venus* verſtaan zy rondſom van binnen en van buiten, om by dagen en nagten kloekmoedig te zeilen, en om als het onweer 't Schip *Venus* of de lading *Cupido* over ſtaag of in de ly ſmyt, die wederom in 't regte Vaarwater, en daar langs in behouwen haave te brengen, de eerſte in 't Kraambedde, en de ander in de Kribbe. De leeringe, die men al doende leerd, maaken den Konſtenaar; gelyk zelfs blykt aan den tegenwoordigen *Prælector*, die, al doende, de *Anatomia* geleerd heeft, en dezelve Meeſterlyk verſtaat, zo dat in dit gedeelte onzer *theoria* ik hem billyk eere geeve, nogtans is hy een zeer gemeen *Chirurgus*, daar by niet weetende, dat hy, niet als *Anatomicus*, maar als *Chirurgus*, Stads Vrôe-Vâar of Vroet-Meeſter is. Om dit te verſtaan zo diend, dat,

om

om dat de Vroetwyven toegestaan is, dat zy een gedeelte van ons handwerk zouden *exerceren*, zulks egter onder de vleugelen van *Chirurgia* moeste geschieden; daarom is 't, dat *successivelyk* een *Chirurgyn* voorlezer voor die Wyven was, en boven dien den *Anatomicus* Vrouwe *subjecten* voor haar L: ontlede. Na de leeftyd van H. van Roonhuise verzogt zyn Zoon Rogier om in plaats van zyn Vader Stads Vrôe-Vâar te zyn, hy *presenteerde* zig aan, als te bekwaamer, om dat hy stond *Med. Doctor* te worden, dit wierd door 't *Coll. Med.* ondersteund, het *Coll. Chyrurg.* stond voor A. Boekelman, maar ziende, dat de naam van *Doctor* scheen te zullen *prævaleren*, *presenteerde* aan den Magistraat hunnen *prælector* F. Ruisch tot Stads Vrôe-Vâer, of voorlezer voor de Vroet-Wyven, gesteld zynde, dat den *Prælector Chirurgiæ*, *Chirurgus* is, dus wierd, en was voorn. *Prælector* den eersten *Med. Doctor*, en te gelyk Stads Vrôe-Vaar, Vroet-Meester, of Voorlezer voor de Vroet-Wyven, in welkers plaats nu den tegenwoordigen *prælector Chirurgiæ*, niet als *Med. Doctor*, of *Anatomicus*, maar als *Chirurgyn fungeert* by de *Examens* over de Vroetwyven, ten overstaan van 't *Coll. Med.* daar toe *gequalificeert*, op dat dat *Coll.* zoude zorg draagen, dat de Vroetwyven niet verder, als haar stok lang was, zouden springen, maar by swaar werk *Chirurgyns* roepen. En zy, die Stads Vroet-Wyven waaren, de Stads Vroet-Meesters te hulp zouden ontbieden in alle de moeyelyke baaringen.

't Gebruik, 't geen de Konstenaars maakt, komt van de Konst; de Natuur is het begin van de Konst, en de Konst is de voltoying van de Natuur. 't is uit den *text* gezien, dat S. E. de Vry zegd: den *Chirurgus* is een Konstig handwerksman, ervaren in 't handwerk, dat met Handen en andere Werktuigen werkt in het Menschelyk lighaam: doet 'er nu by om desselfs natuur konstig te *Conserveren*, of door zyn Konst de Natuur van zyn *subject*, in ongestalte geraakt zynde, wederom te voltoyen: andere hebben de *Chirurgie* een Weetenschap genaamd, waar op G. de Cauliaco aantekend: *Scientia* word hier gesteld *loco generis*, 't is niet zuiver, als men zegd, dat ze by de *Chirurgia ars* betekend; nogtans hebben zy zaamen groote gemeenschap. andere hebben gesteld, dat *Chirurgia*, enkel *ars*, in konstige handgreepen bestond. Het is een Konst en Weetenschap, welkers eigenschappen wy hier na verklaaren. deze twee kunnen in de *Chirurgia* niet gescheiden worden, of zy is onvolkoomen; want de *Chirurgie* in haar geheele uitgestrektheit is een hebbelykheit van 't verstand, en een werktuigelyke hebbelykheit, verkreegen door naarstigheit, en door opmerkingen onder 't verkrygen der Ervarentheit by 't werk zelfs; hier van daan komt een bekwaame handigheit, om met de handen, en met andere werktuigen, daar het aan den Mensch noodig is, hulpe toe te brengen.

 Al

Al is 't nu, dat de Verlossingen der Baarende Vrouwen veeltyds door Vroet-Wyven en Stads Vroet-Meesters worden uitgevoerd, egter zyn zy onder 't getal der *operatien* van *Chirurgia* begreepen, de Eerbaarheit der Vrouwen heeft veel geholpen tot het invoeren der Vroet-Wyven, die hier ter Stede zo wel Kwaade Wyven, als Vroede Vrouwen genaamd worden. de ongelukken, die doorgaans door de Eerste gebeuren, versterken de *Chirurgyns* in hun bestaan, zy kunnen beter helpen, voornamentlyk in toevallen en tegenspoeden, die buiten 't bereik der Vroet-Wyven zyn. Dit Vroeten is altyd van de *Chirurgyns* geoeffend, 't is by gevolg by hen niet nieuws, 't heeft geen *tituls*, of bekragtiging van Ganzenoorders noodig; die *Messieurs* wenden voor, dat de *Chirurgyns* des aangaande geen Wetten of Willekeuren hebben door de Overheid van Amsterdam bekragtigd, en dat de Vroet-Wyven die hebben, en ook nu haare *Officianten*, en een *gequalificeerden* van Ganzenoort. die oorders behoorden, voor dat zy dit inbragten by MYNE HEEREN, geweeten te hebben, dat het kinderhaalen 't eigen werk, een der handgreepen van *Chirurgia* is; dat de *Chirurgyns* derhalven geen andere goedkeuring of bekragtiging noodig hebben, als die van *Chirurgyn*. Dit niet te weeten springd nu den *Prælector* voor 't hoofd uit de slinger van den Man, die hy met zyn Ganzenoorders bespotte op zyn kamer en op zyn stoel, daar hy als *Decanus Coll. Chirurg.* gezeten was, zyn misleider, den *Genevois* was *præsent*, deze had een ander oogwit, naamentlyk, om, ten koste wat het wilde, zig te verheffen by de ligt geloovigen, zelfs boven den *Prælector.* uit de Gierigheit, en de *Ambitie* zegd ARISTOTELES, alle fouten spruiten; deze twee zyn de beulen van hunne evennaasten dag en nagt dezelve pynigende, en alle kwaad in de *Chirurgynsche* Waereld veroorzaakende door welke onze *Societeit* te ondergebragt en onze konst verwoest word.

De tegenwoordige Ganzenoorders leggen ons te last, dar wy door onze andere *Chirurgische* bezigheden verzuimden om de Vrouwelykheit te hanteren; dat mogt men aan de *Rôellisten*, maar dat kan men aan de *Ruischianen* niet toe eigenen; wy *Discipelen* van RUISCH kennen zeer net de *Cunnus Cum Sociis*, Wy weeten van al wat daar in en om te doen is, wy verheffen de hand van ADAM verre boven 't *secreet* van ROGIER, 't geen wy kennen en in een enkel geval gebruiken, moeten wy nu ons *Ruischiaansch* ligt uitdooven in de slons van ROGIER. Daar zal na hem, zegd Vroed-Meester CICERO, een tyd koomen, dat 'er ligt zal schynen op zaaken, die voor de oogen van VAN ROONHUISE duister waaren, als hy opzag, hy zoude zig verwonderen, dat hy ze niet gekend had. De Konst ontswagteld haar geheimen niet op één tyd, de Vrouwelykheit is een onuitputtelyke bron, een Onver-

verzaadelyk *Animal*, en de nieuwsgierigheit, om dezelve te behandelen, heeft geen paalen.

't Gedrag der Ganzenoorders, wel ingezien, moet ſtrekken tot ſtuiting van leergierigheit, en invoeringe van doemelyke onkunde; zy verwerpen 't onderzoek en de verbetering in de Konſt. hunne *gequalificeerden* blyven geruſten by overleveringen, een lafheit, voortkoomende uit verzuim van opmerkende Oeffening, 't geen hen deed omhelſen 't *inſtrument* van eenen Rogier, dat is volgens de ſpreuk, onze Vaders hebben het zo verteld, en wy vertellen het ook zo: die dit willen toeſtemmen overtreffen de eerſte in zotheit, zy, en haar Vroet-Meeſters, verſieren zig met de naam van Vroed, om dat ze onbekwaam zyn om doorzigt te maaken in de *Rationale Chirurgie*, en haare *Manualia*; 't is zonder tovery voor een Vroedman wel te begrypen, dat Vroed te zyn geen handwerk is, Vroedmeeſterlyk te zyn, is zyn dwaasheden te overwinnen, te verbergen, of te beteugelen; een naam te *ambiëren* met uitzigt om daar voordeelen uit te haalen, terwyl de liefde om Vrouwen in Baarensnooden na den aart der liefde te bedienen van ter zyden beoogd word, is moedwillige dwaasheit; evenwel zy ſcheinen te hebben Godsvrugte oogmerken, en te yveren voor de Geregtigheit; ja, maar hun gedrag wyſt ons aan, dat ze twyfelen, of zy in de Waereld is; niet vraagende, hoe komt het *Coll. Med.* aan dit nieuw *practicaal* ſtuk? Vraag maar, zeggen zy, of wy 't hebben? haar geheele leeven, althans van haar twee Belhaamers, waar onder de *Genevois* uitmunt, beſtaat in bezigheit, om oogmerken uit te vinden, welke hen tot tydelyk geluk en Eerampten leiden, om naam en niet konſtryk te worden. zy betragten haar oogmerk door allerlei middelen tot daadelykheit, en vry gebruik te brengen; deze oogmerken zyn onregtmaatig, onbetaamelyk, en met de gezonde reden ſtrydig. De *experientie* heeft geleerd dat zulke ſtrydigheden en ſcheuringen, meeſt voortkoomen in plaatſen daar veel Vreemdelingen zyn, die eerſt het eigen volk ſtreelen en daar na verſcheuren. Eenige der Ganzenoorders hebben verſtand genoeg om dit te begrypen, maar zy willen niet, anderen, uit gebrek van verſtand, beſeffen niet, hoe ſnooden daad het is, onder ſchein des regts, het goed van 't *Coll. Chirurg.* in dat van 't *Coll. Med.* over te haalen. de eerſten, zegd Morgensten, overtreeden de menſchelyke verpligtinge, en de andere zyn te dom om ze te oeffenen; zo dat het zyn deels moedwillige, deels domme, dwaazen; met reden word getwyfeld aan beide zoorten, of zy eenige Weetenſchap, of Konſt van de *Chirurgia* bezitten. vertrouw het deezen, zegd Terentius, als gy ſtinkende Vroet-Meeſters aan de *Cunnus* begeerd. zy en de nieuwe *Examinatores* hebben, om dat Rogier by haar geboorten *abſent* was, te lang in de doortogt geſtaan, en zyn daar in ſpits geworden, en door 't Vroetwyf niet herſteld.

 zulke

zulke ſpitshoofdige verſtanden waaren ook de Geleerde Heeren, Toninus, Triboulitus, en Thersites.

De *Chirurgyns*, die zig dwaazelyk Vroed Meeſters noemen, en zy, die haar daarom daar voor houden, zyn wys in hunne eigen oogen; wy, die door hen voor dwaazen by de Magistraat verklaard zyn door een handſchrift, ondertekend *Nomine Collegii Medici*, Willem Rôell in dato 18. Jan. A°. 1746., zullen aanmerken, met Vroed-Meeſter, Koning Salomon, dat van ons meer verwagting is, als van hen: nog eens gezegd, niemand der Stervelingen is 't elker uuren even wys, de verſtandigſte Menſch word zomtyds dwaalende bevonden. 't Is Menſchelyk te dwaalen, maar 't is dwaasheit in zyn dwaalinge te volharden; 't is voor den *Prælector Chirurgiæ* een dwaaling, van aan de Magistraat te verzoeken, dat het onderzoek, of de *Chirurgyns* Vroed zyn, of niet, in Ganzenoort mogt geſchieden, of een onzer handgreepen daar mogt ter proeve koomen, even als of zyn Ed., nevens de Overlieden van 't *Coll. Chirurg.*, niet bekwaam waaren geweeſt, om de proev over het Verloſſen van Baarende Vrouwen af te neemen, te gelyk aantoonende, dat hy, zo bekwaam is, zyn pligt daar in vergeeten heeft; want in zyn ſeſſie by de *Chirurgicale* proeven doorziet hy, is hy het magtig, niet alleen den Proeveling, maar ook den Proefmeeſter zo, gelyk nu de *inſpectores Coll. Med.* doen omtrent hem en den proeveling, als zy dat vermoogende zyn te doen; zegd men, dat regt hadden zy reeds by de Vroet Wyven, Ja maar dat zyn geen Mannen, *Chirurgyns*, die reeds aan de proeve in de *Chirurgie* hebben voldaan; 't geen blykt by den *Promotie* brief, en deſſelfs ondertekening. Daar en boven beſchuldigd hy, zo doende, zyn Voorganger, onzen voorligtenden Leeraar Ruisch, want den *præſenten lector Chirurgiæ* verzogt ook, dat de *gepromoveerde* van den Hoog Geleerden Ruisch *de novo* by de Overlieden van het *Apothekars* Gilde zouden worden *Geexamineert*, om te hooren, of ze bekwaam zyn om een Baarende Vrouw te verloſſen; tot zyn narigt diend, dat Vader der Konſte, Fr. Ruisch, dit gedeelte van ons Handwerk niet alleen ons voorleerde woordelyk, maar handdadig *fungeerde* in volkoomentheit, als *Anatomicus*, *Prælector Chirurgiæ*, en Stads Vrôe-Vâar, waar aan gehegt is het verloſſen der behoeftige Vrouwen, 't Onderwys, en 't *Examen* over de Vroet-Wyven.

Diana, met myn ondervinding gepaard, zal ten deele ons Meeſterlyk Handwerk volgen op 't ſpoor, haar door onzen Konſt Vader Ruisch voorgeleerd, en voor gedaan; hebben de Ganzenoorders nu meerder kenniſſe van de handtaſtelyke Verlos Konſt, als de waardige Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild, of zal het op Doctor Deken, onzen *Anatomicus* en *Prælector* aankoomen, zo als eenige Amſterdamſe Dommekragten willen, hy heeft immers noit zyn handen geſlagen aan een Baa-

Baarende Vrouw, en nog onlangs had hy noit geen Swanger dood Ligbaam van binnen bezien. daar ten deele uit gezien word, dat het verloffen, voor die eenig begrip van zaaken heeft, zo byfter niet voor komt, als de *Autheuren*, zommige om des gewins wille die zaaken verbyfterende, in geraamtens voorftellen. Maar hier is nu de vraage of de Ganzenoorders Geleerde Gekken willen genaamd zyn, terwyl ze ongeleerde wyzen zullen maaken? of den *Anatomicus* bekwaamer is op het *theater* van *Sancta Margareta*, als op dat van *Sanct Anthonius*, ziet hier over een volgende Miffive in de eerfte maand onzer verdrukkinge, gefchreven aan een liefhebber des *Sancten*

In de daar voorgaande maand zeide ik aan een zeer aanzienelyk Heer, welken dwaasheit het was om aan lieden, die noit handwerk geleerd hadden, een handwerk, dat handwerkers tot Proef-Meefters heeft, te vertrouwen. Ja maar zeide zyn Ed., als uw *Prælector* een uure *ftudeeren* wil, dan verftaat hy uw handwerk in 't verloffen van Baarende Vrouwen. daar zo ongetwyfeld en onbedagtzaam geoordeeld word van een PALINUUR, die luifterd na *Sireenen* zang, is, zegd DRILLENBURG, fwygen beft. Als den HEERE JOSUA ftelde tot een *Regent* over 't volk, gebood hy hem, dat zyn oogen en handen van 't Wetboek niet zouden wycken. Maar zy denken MR. TITSINGH is een gemeen Burger Man, de ondervindinge leerd, dat men die Mannen doorgaans veragt: maar niet is gepafter voor een redelyk Schepfel, dan in zig zelve te gaan, en te onderzoeken, welke kenniffe in zyn boezem refideert, die hem kan overtuigen, dat het zyn pligt is, alle Menfchen, inzonderheit, welkers voorregten hy onder duuren eede befwoer, goed te doen, niets te ontneemen, maar veel eerder Hen iets te geeven. Op 's Paufen munt ftaat *Melius eft dare*, *quam accipere*, 't is in 't *Heilboek* te vinden, ten einde de Burgerlievendheit allezins in hunnen *Regent* in 't openbaar blykt. 't word niet ontkend dat zy te pryzen zyn, die zig onderneemen iets te verbeeteren, maar, de zaak niet kennende, moeten zy zig niet, door argliftigen gehoor te geeven, doen misleiden, zo dat dan den onderdrukten tot GODT Roept, om zyne byftand fmeekende. Een wys Regent moet het fluifteren der argliftigen gelyk de donder hooren, en 't ftreelen voelen als een vuift van fwaar gewigt, arglift draagd Voffe en Tygervagten, 't is reden dat wy ons voor die gedrogten wagten.

't Is twyfelagtig zegd SCHUPPIUS, of MACHIAVEL, en zo meenige medgezellen, als hy van zyne fpitszinnigheden heeft, belaggens of erbarmens waardig zyn, of meenen zy, dat de veinzingen en ontveinzingen meer vermoogen, dan de ALMOGENDHEID GODTS, welke in een Oogenblik alle de argliftigheden overhoop kan fmyten, en zig tegen hunne *Auteur* doen keeren. Daar is, zegd BACON, niets verderffelyker voor een *Republicq*, als dat men de argliftigheit voor

heid heud. Nogtans, zegd VENETTE, krygen de argliſtige verleidingen hoe langs hoe meerder kragt. ENNIUS zegd, hoe kan iemant wys genaamd worden, die aan zyn Ampt niet nut kan zyn. Men gaf *Prælector* in de ſchoenen van RUISCH 't Stads Vrôe-Vâars Ampt reeds voor veele Jaaren, tot huiden toe heeft hy als gezegt is geen Baarende Vrouw verloſt. *Pan* betekend by de *Grieken* alles, en is hy hier ook niet alles en niets, derhalven hy van iemant niet onbekwaamelyk vergeleken word by de *materia prima*, welke allerhande gedaantens kan aanneemen, hy vergelykt zyn *Collega Genevois* by 't *perpetuum mobile.* DIONYSIUS ſpotte met de Vroede, die hun naarſtigheit betoonen in de fouten van 't *Coll. Chirurg*, te onderzoeken en hun eigen niet kennen; hy beklaagde de Regtsgeleerden, die zig oeffenen in van de Geregtigheit te ſpreeken, en die niet te doen, hy zugte over de *Medici*, die over de Geiten wol *diſputeeren*, en naauw letten, om de Schaapen niet alleen te ſcheeren, maar den huid af te ſtroopen. Hoe menigmaal twiſten zy over het zoort der ziekte, dat is te zeggen over de *lana Caprina*, en ondertuſſen komt de zieke onder verſcheidene gevoelens te ſmooren in den Ganzendrek.

Verſcheide onzer handgreepen dienen nu en dan eens in byzondere ongelegentheden, in tegendeel het aderlaaten, en 't verloſſen zyn dagelykſe werken, en hoe gering men ze ſteld, zy worden van DIONIS, en DENYS onder de voornaamſte onzer handgreepen geſteld; zo dat onzen *Prælector*, *Gequalificeert* van Burgemeeſteren tot Stads Vrôe-Vâar, anders na de moode gezegd, Stads Vroet-Meeſter, zoude niet kwaalyk doen, dat hy, gelyk hy doed voor de Vroêtwyven, de leerlingen in de *Chirurgie* zomtyds op zyn Preekſtoeltje iets voor las uit VAN DEVENTER, of DENYS, iets ter zaake Wyzelyk ook aan de *Chirurgi* voorſtelde, 't zoude hem meerder eer zyn, als in zyn dwaaling te volharden, met in Burgemeeſters kaamer, tegen 't *ſentiment* der Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde, ſtaande te houden, dat het verloſſen van Swangere en in Baarenſnood zynde Vrouwen niet tot de Konſt *Chirurgia*, waar in hy voorleezer genaamd word, behoord. Wat heeft nu onzen onbedagtzaamen Heer *Prælector* gewonnen met deze verwarring te maaken onder de gezaamentlyke Konſtgenooten van *Medicina*? Hy heeft zig gelyk geſteld met de twiſtgierigen, waar van PLATO zegd: zy belooven de nutſte aan de Menſchen te zyn, en onder alle zyn zy de eenigen, die alleen, het geen hen aanbevolen was, niet verbeteren, maar verergeren, en zig nog doen beroemen over 't geen zy verergerd hebben; die dit geſlagt van Ganzenoord naby beziet, zal bevinden, dat ze nog zig zelven, nog de *Chirurgyns* verſtaan. haar ontſnappen zomtyds hoogdravende woorden, maar een ander diend ze te ſchikken, zo komt het my dikmaals te voor in de *Commiſſien*, daar ik met Ganzenoorders opgeſcheept ben. Is 't

voor-

voor hen niet een hoogdravende vraag aan den Proeveling, kend gy het *Instrument* van ROONHUIZEN? Antw. Neen; wel dan kund gy niet worden *Gequalificeert* tot Vroed-Meester. Waarom niet? Waarom kund gy L dan worden erkend voor *Examinatores* over dat *point*, terwyl gy L. zelfs moet belyden, en hebt vrywillig beleden, dat niet te kennen, 't geen ik ook vertrouwe zo te zyn. nog onlangs zeide my eene der *infectores*, niet te weeten, dat 'er een HENDRIK VAN ROONHUISE in de *Republicq* der Geleerden bekend was, ô *Caput lepidum*, een van de Spitskoppen, door een moeyelyke baaring veroorzaakt, wy moeten geduurig waaken tegen deze en de grove Botskoppen onder hen. 't zyn onze gevynsde Vrienden, zo lang, en altyd, als ze ons noodig hebben, 't zyn anders onze Vyanden. zy zyn erger als Heidenen in ons Vader en Moederlyk erfdeel gevallen, en hebben geroofd de sterkte van *Venusta*, waar uit zy *Cupido*, *antros* en anderen in de *Poëtische* waereld bragt. Zy hebben de schoone Vrouwe *Chirurgia*, der aloude *Griecken* voedsterling, verkragt. Daarom verklaaren wy, Voorstanders van onze Konstvoogdesse, alle de Ganzenoorders, en hunnen aanhang voor Vyanden van edele Konsten, en nutte Weetenschappen. Wild gy nu, myn Geliefde Gilde Broederen, onze Vyanden zonder wapenen nedervellen; hen billyker wyze verdriet en spyt aandoen, veragt hun wangedrag, en betragt de Deugd; hier is geen beter overwinning, als door dezelve; zy alleen kan de Haaters en Hooners van *Chirurgia* immers zo veel leed aan doen, als *Bellona*. Godvrugtigheit bemind, vlied alle schelmery, laat die aan anderen, die meenen, 't staat Hun vry. Van de Kinderlyke vreeze des HEEREN zullen u toe koomen alle zegeningen, en een opregte liefde tot uw Deugdzaame Even-Naasten; een uiterste begeerte om de noodlyderen wel te doen zal u geeven een geruste *Conscientie*, die is meer, als alle de getuigen, dewelke de dwaazen, die zig Vroed-Meesters noemen, roepen om te getuigen, hoedanig zy in de *Cunnus* vroeten.

Diana zal de draad van haar wezendlykste zaaken, naamentlyk de kennis van de *Cunnus*, haare *ornamenten*, en de *manualia* daar in te doen, zomtyds afbreeken, om dat zy na de schoone Regel *docendo discimus* schryvende, meer leerd als vroeten, zy betragd ook vroed te worden. zy zal niet ontbreeken om, daar 't haar te pas komt, den draad wederom op te vatten, en die met een Letter wevers knoop zaamen te binden, om te bereiken het einde, dat zy met myn goedvinden zig hadde voorgesteld. nu in de Eerste plaats vertoond zy een Brief, geschreven door den Deken van 't *Chirurgyns* Gilde aan desselfs oudste Gilde Broeder ADRIANUS TEUNEMANS, Amsterdammer, waar uit, en uit eenige *Requesten*, zo van Overlieden van 't gemelde Gilde, als van hunne Mede Gildebroederen, gepræsenteert met schuldige Eerbiedigheit aan de EDELE EN GROOT-ACHTBAARE, EN EDELE

ACHTBAARE HEEREN, blyken kan, wat *Diana* en my ernſtig bewoog, om als met een volle Maan in een anders duiſtere nagt over de *Chirurgi* van Amſterdam te ſchynen, tot verligting van iegelyk en wel inzonderheit voor Vroet Mannen- en Vroet Wyven; het is een noodig en nuttig ſtuk, want de verduiſtering door 't *Coll. Med.* over dat van 't *Coll. Chirurg.* gebragt, was mede eene der oorzaaken van de troubelen, die der *Colvenieren* genaamd, 't geen aan den MAGISTRAAT, de Vredelievende Burgeren, en andere Ingezetenen, voor kwam, gelyk een Vrouwe, door een moeyelyke Baaring in Baarensnood zynde; wat kunnen de geveinſde. en de misleideren der Overheid al onheils voor de gemeente brouwen?

Veel geliefde oud Vader.

Aan U Ed. is bekend, dat door een gelyk lot, en even gelyke Wet der natuur, den allerrykſten, en allerarmſten Menſch uit zyn Moeder te voorſchein komt, eenige voorſpoedig, als met het hoofd door de ſcheure uitbreekende, anderen als Kinderen des kommers, en zeer weinige buiten de natuurweg. U Ed. weet, hoedanig Uw Vriend, Myn Mr. CONSTANTYN, My, na Myn Vaders Overlyden, beſtuurde volgens alle de bekende ſtreeken, op 't *Compas* van *Chirurgia* geſteld. Dat wy onderwezen zyn in de grondregelen onzer Konſte, op dat als eens een Hoofd der Konſte mogte worden, beenen zoude hebben om vaſt op te ſtaan, want die ontbreekende, is 't hoe grooter hoofd, hoe grooter monſter. U Ed. is bekend, dat der Konſten Vader APOLLO kend geen aangezigt of tabbaart in zyn gerigte, als door hem geoordeeld word over Heel-Konſtige geſchillen. 't geſchil, *raptim* gerezen tuſſen 't *Coll. Med.* en 't *Coll. Chirurg.*, maake ik aan U Ed. pligt en Ampts halven bekend, ik brenge daar toe by eenige weetens waardige dingen, om te beter in de geheugeniſſe te kunnen bewaaren; boven dien is U Ed. bekend, dat *Chirurgia* voorgebragt is door tyd en ervarentheit, aangekweekt door vermoogens, dewelke onze Vaderen, en Wy, die deze Konſt oeffenen, daar toe van GODT hebben ontfangen. Wy bidden dagelyks aan Hem om zyn genadige byſtand, op dat Wy iets vrugtbaars mogten verrigten, tot trooſt der lyderen. Wy bevonden menigmaalen zyn Vaderlyke hulpe, ons onderſteunende met geduld, en ſtandvaſtigheit, den HEERE beſtuure verder onze Handen, door welke hy gedeeltelyk zyn Wonderen doed zien onder de Menſchen! Zy, en Wy hebben overvloedige reden om daar voor, en voor alle andere Weldaaden, GODT, onzen HEERE, altoos en Eeuwig te looven en te pryſen, *Amen.*

De *Chirurgia* word door iegelyk, die ze betragt, en vry ſtaat zonder

der eenig hinder te oeffenen, gevonden in een *Oceaan* van Heel konſtige zaaken, die wy zien, opmerkende bedienen, en naarſtig beſchouwen: hoedanig nu U, Eerwaarde Gryſaart, en Wy, uw voetſpoor volgende, zulks betragten, heeft gebleeken: nu is 'er geen *Chirurgyn*, dewelke het onderzoek, de oeffening, en het waare belang der Konſte ter harte neemd, of hy word met hartenleed gewaar, dat Wy door een Man, dien Wy, om dat hy van BURGEMEESTEREN daar toe *gequalificeert* is, *Prælector Chirurgiæ* noemen, *geruineert* worden, op zyn beſte genoomen, om dat Hy de *Chirurgie* en zyn Ampts pligt niet verſtaat. Want hy heeft onbedagtzaam zyne, en onze verkreegen agting by voortreffelyke en mindere Burgeren beſwalkt, voorgeevende, dat de *Chirurgia* geen betrekking heeft op alle haare eigenſchappen en gedeeltens.

't Gaat wiskonſtig, dat een geheel gelyk is aan alle zyne deelen, te zaamen genoomen: zo dat het handwerk in, of aan ons *ſubject*, in wat deel het ook zy, tot ons handwerk behoord, of 't is *Chirurgia* niet. of nu in 't eene of in een ander gedeelte van het Menſchelyk lighaam eenige hulpe word vereiſt omtrent de vaſte deelen van dat lighaam, 't word zonder onderſcheid toevertrouwd, als lynregt behoorende aan *Chirurgia*. Alle deeze zaaken zyn omtrent haar doening gelyk. Wat doed nu een dwaas, die zig Wys, of Vroed, dat het zelfde is, noemd? hy zal Antw. Ik verlos Baarende Vrouwen. wat doed den *Chirurgus*? Antw. hy doed het zelfde, en boven dien alle andere *Manuale operatien* in zyn *ſubject*, daar by is hy geen half, maar een Heelmeeſter, heelende alle de ziekten der vaſte deelen, *ſorterende* onder deze vyf *Claſſen*, namentlyk wonden, geſwellen, ſweeren, beenbreuken, en ontledingen. Maar zegd onzen *Prælector*, dat zegd niet Vroet of Breukmeeſter? Neen, maar *Domine Doctor*, daar zyn natuurlyke, en tegen natuurlyke geſwellen; de Eerſte behooren tot de Vroetkonſt, de andere tot de laaſtgenoemde *tumores*, zo dat den *Chirurgus*, hoe gy hem keerd, of wend, hy is met al de byzondere deelen van de *Chirurgia* als in zyn regte lynen gelyk of overeenkoomende, zig uitſtrekkende tot de *Cunnus* en al de andere gedeeltens van een Vrouw Menſch. tuſſen *titul* kramer en *Chirurgyns* is dit onderſcheid, dat het *Compas* van den *Chirurgyn* alle daar toe vereiſte lynen heeft, en dat van den Vroeter maar ééne, eigenbaat genaamd.

Onzen *Prælector*, als *gequalificeert Chirurgyn*, zonder in de *Chirurgia* gewerkt te hebben, is ook Voorlezer van de Vroetwyven, toegelaaten om dit gedeelte van de *Chirurgie* in gewoone baaringen te bedienen. Hy agt zig Vroed, om dat hy meend ſtaatkundig te zyn. Maar hy lette, dat die kunde Vroedmeeſterlyk is, als ze met de geregtigheit gepaard gaat, en tot een goed einde ſtrekt. Dat hy zyn Wysheit toone uitſteekende boven de Vroet-Wyven, die, hoe zot ook eeni-

ge uit dezelve zyn, egter met een naam zeer *abusivelyk* Vroed-Vrouwen genaamd worden. hy is, mogt U Ed. zeggen, immers *Med. Doctor*, en heeft zyn *Dispuut* vertoond over de *Manducatie Chylificatie* enz. is dat niet zeer Vroed? den *Abt* van *Saintreal* zegd, die een *Doctor* noemd, noemd juist geen Wys Man, maar zo eenen, die behoorde Wys en Geleerd te zyn. *Studeeren* is het ambagt der Geleerden, maar weinigen maaken hun werk van dit ambagt. men vind nog wel wyze Geleerden, maar men maakt 'er weinig gebruik van. Ik denk myn *Catholique* Vriend, dat gy de woorden van den voorf. *Abt* êenig *Credit* verleend.

Den Voorlezer voor de Vroetwyven moet volgens de keur van 't Jaar 1668. alle, die zig binnen deze Stad, ofte de *Jurisdictie* van dien als Vroetvrouw zullen mogen laaten gebruicken, *examineren*, welk *examen*, gelyk dat meer uitgestrekte van de *Chirurgyns*, in alle deelen van *Chirurgia* getrouwelyk, en met alle zorgvuldigheit moet geschieden. Het Wyf, dat *examen* zal doen, moet behoorlyk bewys geven, dat zy de tyd van vier volgende Jaaren onder een *geadmitteert* Vroetwyf als leerling gediend heeft. een Man, die 't *examen* van de *Chirurgie* wil ondergaan, moet aantoonen, dat hy voor 't minste vyf Jaaren als leerling, en knegt, onder een *geadmitteert Chirurgyn* gediend heeft, en de *Chirurgie* heeft bygewoond.

Den *Prælector* moet volgens de keure van 't Jaar 1682. lessen doen voor de Vroet-Vrouwen over 't haar te doene werk, hen aanzeggende van in tegen natuurlyke Baaringen geen swaare *operatien* te doen, geen Swangere Vrouwen te *forceeren*. Den *Anatomicus* moet volgens de Keure van 1700, steunende op een van 't Jaar 1696. om 't vierendeel jaars een Vrouwsperzoon voor de Vroet Wyven ontleden, *Prælector* moet in zyn *ordinaire* lessen voor die Wyven een *Autheur*, over die *materie* schryvende, *Expliceren*, en by die *occasie* hen aanwyzen, op wat manier deze en geene gevallen konnen gereddet worden, welke *Autheur* haar L. dienen kan tot onderwys, dat zy die moeten leezen, om zig te *præpareren*, eer zy ter gehoor koomen; hy moet haar te regt aanwyzen, in wat *occasie* zy L. genoodzaakt zyn om hulp van een *Chirurgyn* te verzoeken, en wat zy Vroetwyf zelfs met de handen kan, en moet redden. hy moet zelfs hen op 't *manuaal* van alle *difficile* gevallen onderregt geven *ad oculum* in verstorve perzoonen; hy vermag niet te *admitteren* wyven, die te groove handen, of te korte vingeren hebben, en letten, dat zy altoos kort gesneden nagels dragen, enz. meer pligten omtrent de Vroet-Wyven waartenemen. hoe is 't nu te begrypen dat een Man, Vróe-Vâar geworden zonder oit eenig handwerk geoeffend te hebben of oeffenende zo *brutale* rol omtrent my en de mynen bestaat te speelen, weet hy van 't geen in zyn ampt vereist word. hy, die een *Autheur* over 't werk van de Vroedwyven zal *expliceeren*, weet hy niet, dat het werk om Swangere Vrouwen te bedienen tot de

Chi-

Chirurgie behoord, daar hy als Vrôe-Vâar uit hoofde van 't *Chirurgyns* Gild, met en ten Overſtaan van 't *Collegium Medicum*, op 't ſpoor van POTGIETER, H. VAN ROONHUYSE, en RUISCH, de Vroet-Wyven moet *examineeren*, en voor hen *ordinaire* leſſen doen. want dit doed hy als *aſſeſſor*, gelyk de *Apothekers* by haar L. proeve worden aangemerkt.

Den *præſenten Prælector* nu, of moedwillig of uit onkunde, maakt zig en 't *Collegium Chirurgicum* by den MAGISTRAAT verdagt, van niet omſtandig genoeg de *Chirurgie* te verſtaan, voor te leeren, en by den Proeveling onderzogt te hebben, en dat daarom het *Collegium Medicum* behoorde aangeſteld te worden om te *inquireren*, en te *examineren* over zaaken, aangaande ſwaare baaringen, dewelke wel inſonderheit zyn van 't *departement* der *Chirurgyns*. als zy L. dat niet verſtaan, zegd DIONIS, kunnen zy zig niet beroemen *Chirurgyns* te zyn, want het verloſſen der Swangere Vrouwen word onder de *Operatien* van de *Chirurgie* begrepen. nu zouden daar over *examineeren* Menſchen, die, op 't beſt genomen, zullen vraagen na zaaken, die zy weeten te praaten uit een of meer *Autheuren*, over die *materie* ſchryvende, en zig, als zy 't *Examen* zullen afnemen, uit die ſchryvers daar toe *præpareren*, gelyk de Wyven moeten doen, als zy by den *Prælector* ter leſſe zullen gaan. dit *project* nu heeft hy met één *Doctor*, *inſpector* van 't *Collegium Medicum*, geſmeed zonder de andere twee *Doctoren*, en *Apothekers* daar van kennis te geven, buiten haar weeten een *Requeſt gepræſenteert* en *nomine Collegii Medici* ondertekend. het is my en den Proef-Meeſter door twee Schepenen vertoond, wy hebben zyn handtekening gezien; 't *Requeſt*, en zyn ondertekende naam, is ons voorgeleezen, den dag, voor dat onze *Prælector*, ook Deken van 't *Collegium Medicum*, dat te doen in dit *Collegie* voorſtelde, en daar niet het *Requeſt*, maar de zaak *Geambieert* wierd. geen ondeugd ſcheind in deeze tyd gemeener, als de Overheerſſugt. Ik weet zeer wel, dat alle regtſchapen *Medici* en *Chirurgi* een en dezelve *Theoria* tot hun *fundament* hebben, nogtans de eerſte zig begevende tot de innerlyke ziektens en de andere tot de uiterlyke en 't daar aan verknogte handwerk, elk in 't zyne ervaarener word, als den ander, in een ander *departement* zig oeffenende. zegd men, 't *Collegium Medicum* heeft nu toevallig tot *Decanus* den *Profeſſor Anatomiæ* en *Prælector Chirurgiæ*, 't zy zo, die zelve Man is *Aſſeſſor* op 't *Chirurgyns* Gild by 't afnemen van de *Chirurgicale* proeven; is hy nu boven de hal bekwaamer, als op onſe Gilde-Kaamer, of is hy onbekwaam? en zyn de *Inſpectores* van 't *Apothekers* Gild bekwaamer, als de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild, om te letten, of die *Prælector* mede verſtaande is 't *Examen* over de Verloskonſt, zynde eene der *Operatien* van de *Chirurgia?* gelieft eens te letten op het tweede *Articul*, in de Keure van 't Jaar 1676., aldus luidende. Vorders op dat de Proeven, als zynde N. B. het *fundament* van alle goede *Chirurgi-*

 cale

cale operatien, wel en met meerder omzigtigheit mogen werden gedaan, zo zal den *Anatomicus* en *Prælector Chirurgiæ* in der tyd gehouden zyn zig *præsent* te laaten vinden, met en nevens de Overlieden niet alleen op het eerste *tentamen*, maar ook op de volgende *examens* der Proevelingen; en naauwe toezigt geeven, dat niet als bekwaame, en des waardigen, mogen worden *Gepromoveert*. En om de Leerlingen en *Chirurgyns* knegts, te eerder en te beter bequaam te maaken om haar proeve naar behooren wel te mogen doen, zo zal den *Anatomicus* en *Prælector* voornoemd, alle Donderdaagen van twee tot drie uuren op de Gildekamer lessen moeten doen voor dezelve. ten zelven einde zal door de Overlieden op haare Gildekaamer moeten gemaakt, en besorgd worden een kasse met alle *Instrumenten* in de *Chirurgie* gebruikelyk, op dat niet alleen den *Prælector* in het doen der lessen zig daar van zoude konnen dienen, maar voornamentlyk ook, op dat alle Meesters *Chirurgyns* dezer Steede, in tyd en wyle eenige van nooden hebbende, die, met kennisse, en op ordere van de Overlieden, zouden kunnen gebruicken, enz. schoon en wel *geconditioneert restitueren.*

Wel mag men met reden zeggen: Amsterdam heeft, al van de *fundatie* dier Steede, voortreffelyke wetten, 't is derhalven niet te bewonderen, dat de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde Jaarlyks beëdigd aangesteld worden. *Extract* uit het *Regifter* van de Willekeuren der Stad Amsterdam, getekend met de letter P. fol. 144. *verso*, Alzo MYN HEEREN VAN DEN GEREGTE om verscheide Wigtige redenen oordeelen nodig en dienstig te zyn, tot *redres*, *Reputatie*, onderhouding en voorzetting van de *Chirurgie* hier ter steede, eenige nader *Order* te stellen; zo is 't, dat myne voornoemde Heeren goedgevonden, *geordonneert*, en gewillekeurt hebben, gelyk haar ED. ACHTB. *Ordonneeren* en Willekeuren by desen, dat alle de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild, tegenwoordig in dienst, dog buiten Eed zynde, mitsgaders alle, die Jaarlyks op nieuws tot Overlieden gekooren werden, *precifelyk* gehouden zullen zyn, zo haast gevoegelyk kan geschieden, voor de HEEREN BURGEMEESTEREN onder Eede te beloven, dat zy het voornoemde Gilde in zyne Rechten getrouwlyk zullen voorstaan, de Proeve van yder opregt ontfangen, en op het werk van die Proef doen zullen scherpe toesigt draagen, zonder met iemant te *simuleren.*

Gezien de pligten van *Prælector* en Overlieden, ten *reguarde* van de Proeve, Mogt men niet met reden vraagen, is *Prælector* met de kop gebruid, dat hy, na dat hy 't Opzigters, en Leeraars Ampt reeds verscheide Jaaren heeft waargenomen, en aan zeer veele Mannen te hebben, als daar toe van den MAGISTRAAT *Gequalificeert*, getekend de *Chirurgie* Vry en zonder eenige hindernisse hier ter Steede

de, en zo verre deſſelfs *Jurisdictie* ſtrekt, te mogen oeffenen, na dat al voorens nevens Overlieden gezeten, overtuigd was van des Proevelings bekwaamheit, dat hy, zeg ik tot myn leed en met ſmertelyke ondervinding, aan MYNE HEEREN VAN DEN GEREGTE vertoond, dat hy in zyn pligten heeft *gemanqueert*, dat hy hoond de tegenwoordige Overlieden, en alle, die zederd de *Reformatie* van 't Gild, A°. 1732. in dienſt geweeſt zyn, by zyn *manquement* inſluit, mitsgaders zo veele Proevelingen, als hy neven die Overlieden *Promoveerde*? kwaamen die Proevelingen niet om de proef in *debita forma* te ondergaan, is haar niet van alle *operatien* gevraagd, wie heeft daar van de ſchuld? of moeten zy L. om de *neceſſiteit* van een *Prælector*, en zo gy wilt ook van Overlieden, daarom geſchonden, en hen opgelegd worden *reviſie* te doen aan dezelve *Prælector*, en ten overſtaan van Gildemeeſters, afgeſcheiden van 't *Chirurgyns*, van alle andere Gildens, zegd hunne aanſtelling. als ik na gemoede, na waarheit, my mag uiten en billyk eiſſchen, men behoorde zodanigen *Prælector* wegens wangedrag zyn ampt op te zeggen, waar toe ik, zo maar de Overlieden, zynde in dat Ampt zyne betaalsheeren, my willen byſtaan aan MYNE HEEREN VAN DEN GEREGTE zal *Requeſtreeren*, en uwe *aſſiſtentie* verzoek.

Ag hadden wy zo gelukkig geweeſt, dat MYNE HEEREN, al de zaaken *Concernerende*, ons zo wettig geſtaafd Gilde als *Chirurgyns* hadden kunnen doorzien, zy zouden niet ons openbaar gekaſtyd hebben, maar onzen *Prælector* ten minſten *ſub roſa* tot zyn ampt en pligt beter te betragten de weg gewezen hebben. Maar luiſterd de *ambitie* na reden? hy, door den *Genevois*, een ſlimme Vos, aangehiſt zynde, heeft den ondergang van de *Chirurgie* en die te gelyk van zyn goede naam beſlooten, en ter uitvoer gebragt weinig daagen voor Vrouwendag, zy L. daar toe en daar in geholpen zynde van onze nieuwe Stoppegat Overman JAN TROUT, die om 't *Collegium Medicum* en wel voornaamelyk om den *Genevoiſer* te believen, meinedig aan Gildes eed wierd. hy heeft ons *Requeſt* gewygerd te ondertekenen, of ſchoon hem den eed is voorgelezen. hy, van ons uitgaande, heeft zig by de twee belhamers van 't *Colleg. Med.* vervoegd, en nu, en telkens, als wy iets tot *defenſie* van ons Gilde voornamen, dat aan onze vervolgers overgebragt; eindelyk in ons gewiſſe zyn wy getrooſt door DAVID, daar hy zegd, die rein van handen, en zuiver van harte is, zyn ziele niet verheft tot ydelheit en niet bedrieglyk ſweert, zal zegen ontfangen.

In het tegenwoordig tyds gewrigt van ons Gilde zal ik U Ed. nog het volgende mede deelen van zaaken, die vermiſt zyn in den Jaare 1736. dezelve zeggen zeer uitdrukkelyk dat Overlieden en *Prælectores* zouden letten, op hoe hoognodig de *Chirurgia* hier, en elders is, door wat deſtige Mannen alhier geoeffend, ook te zien in ons Groot

Meeſter-

Meesterboek; veel deftige *Autheuren*, die eeuwig in hunne schriften zullen leeven, heeft ons Gild uitgeleverd? Men vind Hoogleeraaren uit onze Gilde Broederen geworden! wat dienst zy L. aan de Geleerde Waereld gedaan hebben, behoeven Wy niet bekend te maaken, dat is openbaar by alle, die in de Genees- of Heelkonst geoeffende zyn. 't welk ook by onze loffelyke Regeeringe al voor lange tyd ingezien zynde, hebben zy onze Vaderen, Heelmeesters hier ter steede, van tyd tot tyd in lust en liefde tot de. Konst opgewekt, met loffelyke Keuren en *Ordeningen* mildadig voorzien, en daar by gevoegd te oeffenen de Ontleedkonst des Menschen lighaam. dewelke, indien de Keure van 't Jaar 1696 plaats had mogen houden, aan de *Chirurgyns* en hunne knegten, welke na de spyze. die in de Snyburg opgedist word, hongerende zyn, groot voedsel zoude verschaffen. Daar die Burg nu is geworden geensins tot leerzaamheit, maar tot veragting, verschuiving en tot last der Beurs van 't Gild, en van onze Gilde broederen, hunne leerlingen en knegten.

De noodzakelykheit en het nut van de Ontleedkonst hebben onze voorzaaten behartigd, wanneer ze die al in 't Jaar 1550. met yver hebben aangevangen enz. voort gezet. Op die tyd in 't *St. Urssselen Convent* hunne Ontleed Oeffening in 't werk stellende. onder andere aan een in boosheit berugten en door de wet gestraften gauwdief, door de wandeling Suster luit genaamd. Wy zouden van dien tyd meerder omstandigheden kunnen melden, indien niet een ongelukkige Brand in 't Jaar 1597. ten huyse van den *Chirurgyn* Klaas Klaasz Kist in de Oudezyds Armsteeg, was voorgevallen, dewelke de meeste oude geheugenissen van ons Gilde heeft verslonden. Want de Overlieden waaren die tyd gewoon de Boeken te houden en te bewaaren ten huyse van hunnen *Decanus*, om dat zy met nog een ander Gild, namelyk van de Trip-maakers, *gecombineert* waaren, hebbende egter afzonderlyk de naam van 't Cosmus en Damianus Gilde, en uit dien hoofde ook onderhieldenze een *Altaar*. die heiligen moesten van hen hunne wasse kaarssen hebben. Cosmus en Damiaan, gebroeders, zyn in de Stad *Ægea* gebooren, en edel van afkomst, zy hebben *Chirurgyns* geweest; in de vervolginge van Diocletianus zyn zy beide by zyn Stedehouder ontboden, om de vreemde goden te dienen, 't welk zy weigerende, hebben terstond daar over veel *tormenten* geleden, en eindelyk zyn zy met een byl het hoofd afgeslagen; Beda. na deeze hierom heilige *Chirurgi* is onze *Societeit* het Gilde van *S. Cosme*, gelyk in andere Rooms *Catholique* landen, althans zo word nog hedendaags het Konstgenootschap der *Chirurgyns* binnen de Stad Parys genaamd.

Den yver tot de Ontleedkonst aangegroeid zynde, hebben de *Chirurgyns* te Amsterdam haar tyd en gelegentheit, om daar in te vorderen

ren niet verwaarlooſt; maar, als zyne KEYSERLYKE MAJESTEIT KAREL DE VYFDE in 't Jaar 1555. 't Graaffchap van Holland en Zeeland O-verleverde op zyn Zoon, KONING PHILIPPUS, zo zyn zy te raade geworden, tot Bruſſel aan zyn KONINGLYKE MAJESTEIT, als GRAAVE VAN HOLLAND, te gaan verzoeken, gelyk zy ook van hem verkregen, voorregt om te mogen ontleden, zulks dat zy waarſcheinelyk in Holland de eerſte *Anatomici* voor 't *publicq* geweeſt zyn. nu volgd de *privilegie* van de *Chirurgyns* op 't ſtuk van de *Anatomie* ter Steede Amſtelredamme.

PHILIPPUS, BY DER GRATIE GODS, Koning van *Caſtilien*, van *Leon*, van *Granade*, van *Engeland*, van *Vrankryk*, van *Napels*, van beide *Sicilien*, van *Navarre*, Ertshartoge van *Ooſtenryk*, Hartog van *Borgondie*, van *Lothier*, van *Braband*, van *Limburg*, van *Luxenburg*, van *Gelre*, en *Milanen*, Grave van *Stadsburg*, van *Vlaanderen*, van *Artoys*, van *Bornne*; Paltzgrave van *Henegouwe*, van *Holland*, van *Zeeland*, van *Namen*, en *Zutphen*, Prince van *Swavemarkt*, Grave des heyligen Ryks, Heere van *Vrieſland*, van *Solms*, van *Mechelen*, van de Stad, Steden en landen van *Utrecht*, *Overyſſel*, en *Groningen*, allen den genen die dezen onzen brief zullen zien, *ſalut.*

Doen te weten, dat Wy ontfangen hebben de ootmoedige *ſupplicatie* van de Overluiden van de *Chirurgyns* onſer ſtede van Amſterdam, in den naam van haar gemene Gildebroeders, inhoudende, hoe, al is 't zo, dat de voorſchreven Konſt van *Chirurgie* en *Anatomie* by veele verſcheide Meeſters *exellentelyk* en *diligentelyk* beſchreven is, en nog dagelyks meer in 't ligt gebragt en verklaard word, zo dat men uit dezelve wel kan begrypen, en leeren, en is nogtans iegelyk niet van zulke conditien, dat zodanige boecken met de *figuuren*, daar in geſteld, zouden verſtaan kunnen zonder oogmerkinge en *ſuſpectie* van den *materialen* lighaam, behalven dat daar en boven de *Compoſitien Junctueren*, *Conduiten*, en voorts de geheele en *particuliere diſpoſitie* van den lighaame, veel beter en volkomentlyker gezien, *Geexamineert*, en verſtaan mag worden uit de tegenwoordige ſnydinge en *ſubjecte Anatomiſatie*, dan ſchriftelyk in de by *geconterfyte figuren*, gelyk men zulks tot veele plaatſen ziet *practiſeeren*, niet alleen tot voordeel van de *Medicyns*, maar byzonder ook tot *inſtructie* van de *Chirurgyns*, en andere, die in den Menſchen lighaame handelinge werken; alzo by onkenniſſe en *ignorantie* van dien, zy lieden *periculeuſelyken* zouden doolen, en Aderen voor Senuwen, Senuwen voor Aderen ſnyden of branden, en anderſints, a's GALENUS zegt, gelyk de blinden in 't hout werken.

Den welken aangezien, en, want binnen de voorſ. Steede hoe langs hoe meer, en de groote *frequentatien* van de vreemde *Natien*, en onder andere veele onbeſcheide en ongeregelde Menſchen, dewelke door hun groot *exces* en anderſins dagelyks vallen in ſwaare vreem-

 de

de *inconvenienten* en onbekende *periculeuse* krankheden; zo hebben de voorf. *Supplianten* ten gerieve van de *patienten* der geheeler gemeente, en anderen, daaromme gelegen, mitsgaders om hen wat te *styleren* en in hun werk zekerlyk te mogen treden en *exerceeren*, dikwils aan onzen *Officier* verzogt gehad, omme te hebben eenen dooden Menschen lighaam, met *Justitie Geexecuteert* en bequaam totter *Anatomisatie*, ten einde, omme ten bywezen en met *instructie* van *experte Medicyns* alzulken lighaam te moogen snyden, en te *Anatomiseren*; maar hoewel onzen voorschreven *Officier* uit zaken voorschreven en andersins genoomen, zoude genegen wezen omme hen *Supplianten* daar in te gerieven, en wil daar nogtans niet toe verstaan, ten zy hen *Supplianten* daar op voorzien zyn van onzen opene brieven van *Octroy*, daar toe dienende: omme dewelke zy ons zeer ootmoediglyk zyn biddende. SO IS 'T, dat wy de zaaken voorschreven overgemerkt, en hier op gehad 't *advys* van onzen lieven beminden, de Burgemeesteren, en de Schepenen onzer voorf. Stede van Amsterdam, genegen wezende ter *Supplicatie* en beede van de voorschreven *Supplianten*; hebben hen *Geoctroyeert*, *geconsenteert* en *geaccordeert*, *Octroyeren*, *Consenteren* en *Accorderen* mits deze onze brieven, dat zy eens Jaars zullen hebben tot haar lieder *instructie* eenen dooden Menschen lighaam, by de Wet en *Justitie* van Amsterdam voorschreven *geëxecuteert*, ter *discretie* en goeddunken van die zelve van der Wet, omme daar in te mogen doen haar lieder *Anatomisatie*, eens 's Jaars te doenen, en haar daar toe doen en geven eenen dooden Menschen lighaame by hen lieden *geëxecuteert*, zulks als 't hen believen zal, zonder hen daaromme te doen enig hinder, letsel of moeyenisse ter *Contrarie*, want 't ons alzo gelieft; des 't Oirconde, zo hebben Wy onzen Segel hier aan doen hangen. Gegeven in onze Stad van Brussel den 13. dag van Maart, in 't Jaar onzes Heeren 1555., van onzen Rycken van *Castilien* de eerste, en van *Napels* en van beyde de *Sicilien* 't derde.

BY DEN KONINK,

(L. S.) DE LA TORRE.

Deeze *Privilegie* is een van de voornaamste stukken, *gesalveert* uit de Brand, gebeurd ten huize van Mr. CLAAS KIST, ik heb het *Origineel*, met het Koninglyk Zeegel in rooden wasse gedrukt, nog onlangs op 't Gild gezien, en hoope dat het zelve, neven andere Overgeblevene *antiquiteiten*, *geconserveert* zullen blyven, waar toe ik, staande myn dienst, pligtig *devoir* hebbe aangewend. Hoedanig nu dit deftig stuk van de *Anatomie*, zo nut en nodig voor de *Chirurgyns* enz. in de tyd, dat ik als Gildebroeder, en daar na als Overman en Deken van myn Gilde *gefungeert* heb, geleden heeft, zal ik myn Vriend in een bylaage

er-

errinnen; om daar uit te zien het onregtvaardig gedrag der *inspectores* van 't *Collegium Medicum*, en van eenige Overlieden van ons *Chirurgyns* Gild, tegen de oogmerken van Graaf PHILIPPUS, Burgemeesteren, Schepenen, en Overluyden van 't *Chirurgyns* Gilde, en hunne gemeene Gildebroederen. in het Jaar 1555. wierd onze voornaamste Gildebrief by de loffelyke Wet dezer Stede verleend, en de Oude in 't Jaar. 1497., gegeven, te niet gedaan. waar uit ons de Oudheit van 't *Chirurgyns* Gilde hier ter Steede eenigsins kan blyken.

Den eersten *Prælector Chirurgiæ* in Amsterdam was MARTINUS ÆDITUUS, bekend voor een groot Meester, waar om hy van FREDERICUS DE TWEEDE, KONING VAN DENEMARKEN, tot zyn lyf *arts* beroepen wierd, van waar hy weder keerende alhier tot hooge Ampten verheeven, en in 't Jaar 1578. in de Burgemeesterlyke waardigheid verdienstelyk gesteld wierd. na hem volgde in 't Jaar 1599. SEBASTIAAN EGBERTZ DE VRY, deze stak niet minder uit als de voorgaande, zoo in Godsvrugte als Burgerlyke deugden, en Geleerdheit, in welke hy luisterryk uit blonk, en wierd daar om en om zyn Eerlyk gemoed, en vroomheid in 't Jaar 1606. tot het Burgemeesters Ampt verdienstelyk beroepen. Hy heeft over de Geneeskonst, en over andere stoffen geschreeven, zyn naam is in de Boekzaal der Geleerden vereeuwigd, gelyk onder anderen te zien is in BRANTS *Historie* van de *Reformatie.* SEBASTIAAN EGBERTZ DE VRY in 't Jaar 1621. Overleeden zynde, heeft het geheele Gilde den Rouw aangenoomen, tot ter tyd toe dat des Overleedens plaats vervuld wierd door JOAN FONTEYN, lyf *arts* van wylen zyn HOOGHEID PRINS MAURITS, Stadhouder, en Veld-Heer der Vereenigde Nederlanden. FONTEYN heeft zig door zyn Schriften een onsterffelyke naam verkregen. Men vind, dat uitmuntende *Poëten* van dien tyd zyn Welverdiende Lof bazuynden, hy is in 't Jaar 1628. gestorven. na zyn overlyden kwam te volgen NICOLAUS TULPIUS, naderhand Burgemeester; een Man, bekend voor een uitsteekend Leermeester in de *Chirurgie.* Hy blyft om zyn groote Geleerdheit, uitmuntende *observatien*, Burgerlyke minzaamheit, Deugd en verstand, by den Amsterdammer in onuitwisbaare gedagtenisse.

In zyn tyd hebben de E. E. GROOT ACHTBAARE HEEREN het *Theatrum Anatomicum* op den *St. Anthonis* burg doen maaken. Dit *Theatrum* is gestigt in 't Jaar 1639, en daar by gevoegd der *Chirurgyns* Gildekamer, waar op de Overlieden alle Maandagen des Voormiddags ten elf uure vergaderinge moeten houden, om alle voorvallende geschillen, haar van Geregtswegen aanbevolen, of tussen *Patienten* en Heelmeesters, en Meesters en Knegten voorkomende, op vry willig verblyf, by te leggen. De Amsterdammers, die onze Grootvaderen waaren, begreepen, dat de Geneeskonst verdeeld was in 't oeffenen der MEDICYNEN, en in 't handwerk; dat het eerste de

Medici, en 't andere de *Chirurgi* belangde. dus verkreegen de *Medici* eindelyk ook een *Medicyns Collegie*, vergaderende boven het Kerkje van *Sancta Margareta Convent*, die vergadering bestond uit drie *Medicinæ Doctores*, en twee *Apothecarissen*. dit nieuw aangelegd *Collegie* is geplaast in Ganzenoort, dit Oort was in den tyd, als Æmstelsdamme door Visschers bewoond wierd, een vergaderplaats van Ganzen, die zig gaarne onthouden in 't *moeras*, daar van daan nu wierd Oudstyds dezen Oort Ganz-Oirde genaamd; in 't Jaar 1405. is dit *moeras* verhoogd, en daar op gestigt het Klooster genaamd na *Sancta* MARGARIET. uwe Geloofsgenooten schryven, dat zy de *Patronesse* van beswangerde Vrouwen was, die haar Wassche bragten, en haar Gordel aanraakten, want zy geloofden, dat daar een kragt van uitvloeide, om hen voorspoedig te doen baaren. Dit *Convent* wierd tot een ander gebruik vertimmerd in 't Jaar 1594. de *Chirurgyns* verkregen daar een *Theatrum Anatomicum*, 't geen zy te vooren hadden in *Sancta* URSULA *Convent*; dit is in 't Jaar 1596. ook tot een ander gebruik aangelegd.

Uit dit verhaal volgd, dat de Heeren *Medici* met de *Apothekers* tot een lighaam zyn gebragt: dit geschiedde om te *inspecteren* de *Promotien* van de *Medici*, die hier ter stede zouden *practiseren* en om de *Apotheken* te *visiteren*, waar toe zy alle Dingsdagen na de Middag ten twee uuren moeten vergaderen, enz. opzigt houden over de hun aanbetrouwde Vroet-Wyven; te zien in de Willekeuren, aan 't *Apothekers* Gilde verleend in de Jaaren 1636, 1638, 1639; 1641, enz. in 't *Register* van de Gildens is geboekstaafd 't *Chirurgyns* Gild A°. 1552. op den *Anthonis* Burgt, daar nu ook haar *Theatrum Anatomicum* is. De *Medicyns* en *Apothekers* op de kleine Vleeshal geplaast A°. 1641.

Op 't laast voorf. *Theatrum* heeft TULPIUS van 't Jaar deszelfs stigtinge af tot den Jaare 1652. veel leerrycke lessen, en vertooningen voor de *Chirurgyns* gedaan; in de *Archiven* staat, dat TULPIUS in 't laast voorf. Jaar de Regeerders van 't *Chirurgyns* Gilde aan zyn huys verzogt, en aan hen te kennen gaf, dat de tyd hem tot andere zaaken riep, zo dat hy haar Gilde met zyn byzyn als *Prælector* niet langer konde dienen. En dat hy ook voorneemens was zyn Ampt als *Anatomicus* af te leggen, derhalven een vriendelyk afscheid van haar L. nam, en beschonk met een Zilver vergulde Tulp: waar op de *Regenten* van 't Gilde zyn ED. GROOT ACHTB. bedankten voor de liefde, trouwe, yver, en onvermoeide werkzaamheden, die zyn Ed. in Vier-en-twintig Jaaren aan het Gilde en de gemeene zaak hadde getoond. hier by is geschreven, dat de Overlieden over dit verlies zeer bedroefd van hem scheiden, en dat hy hen trooste met te zeggen, dat Hy, Burgemeester wordende, ook Regeerder of Overman van 't Gilde wierd, en altyd het zelve met alle Billykheit na zyn uiterste vermoogen zoude voorstaan, en beschermen tegen alle kwaade inbreuken, en in alle geval-

len letten op de opbouwinge van *Chirurgia* en *Chirurgi.* by de *effigie* van TULPIUS is zyn *Emblema* een einde brandende kaars, waar onder ſtaat, *Aliis inſerviendo Conſumor*, 't geen ik dus in een Nederduits vaars hebbe gevolgd.

Den Burgemeeſter TULP, 't geen wy merkwaardig vinden, verbeeld ons 't leeven by het branden van een kaars, daar 't zaam gebonden vuur doed vlammende verſlinden; wyl ik een ander dien, zegd zyn zinſpeelend vaars, word ik als ſmeltende door 't vuur in damp bewoogen, myn vet en vleeſch verteerd, myn beenderen verdroogen.

Na TULPIUS volgd in rang JOAN DEYMAN, een doorgeleerd Man, Geneesheer van *St. Pieters* Gaſthuis hier ter Steede, dewelke door zyn Onvermoeide *Studie* en doordringende Geleerdheit, zyn Mannelyke hand aan 't werk der Konſte geſlagen heeft, tot dat hy in 't Jaar 1666. het Gilde door de Dood is ontrukt. In deszelfs plaats wierd beroepen FREDERIK RUYSCH. De vlyt en yver die hy tot opbouw van de Konſt hier ter Steede ruim Seſtig Jaaren heeft aangewend, is by alle beſchaafde Volkeren bekend. hy was zo arbeidzaam, dat geen uur by hem in ledigheit zoude verſleeten worden; wat Redelyk Menſch leeft 'er, die niet met u, my en andere *Ruiſchiaanen* door overtuiging ſpreken moet, met welken luſt en vlyt hy voorligte tot nutte van de Genees- en Heelkonſt. die zyn ontledings ſchat gezien hebben, en nog dagelyks in zyn uitgelezene ſchriften beſchouwen, ſtaan verwonderd. Want zo haaſt men ziet de ontdekkingen, dewelke onzen RUISCH gedaan heeft in de Menſchelyke lighaamen, de byna onzigtbaare deelen der *Uterus* en andere ingewanden, de wonderlyke voortkruipingen, netsgewyze in malkander krullingen, buigingen, doorkruiſſingen, en door elkander dringende ontelbaare vaten, zo bloed als watervaten, en andere vogt buisjes; alles heeft Hy voor 't gezigt gebragt, 't geen eigentlyk tot de *Anatomie* behoord, 't is zo verwonderens waardig, dat wy *Ruiſchianen* met alle regtſchapene liefhebbers van *Chirurgia* niet alsmet de uiterſte eerbiedigheit verpligt zyn te bewaaren de geheugeniſſe van zo dierbaaren *Anatomicus* en *Prælector Chirurgiæ*, RUISCHIUS.

Met het voorſ. *accorderen* de woorden van den Geleerden Heer GORIS, hy zegd: waar kan men beter *orakelen* hooren, als by RUISCH, uit wiens byzyn niemand, als wyſer, dan hy te vooren was, vertrekt, met vrywillige bekenteniſſe, dat hy noit beter Leeraar in de *Chirurgia* hoorde. Hy heeft veele Jaaren onvermoeid niet alleen openbaare leſſen, maar ook *manuale* oeffeningen gedaan, Hy heeft zyne *Diſcipelen* geleerd, hoe zig in alle gelegentheden der Konſte te gedraagen, ook omtrent de Swangere Vrouwen, zynde veel maalen tegenwoordig geweeſt by de moeyelykſte Baaringen; dat meer is, Hy heeft door eige handen veele Kinderen ter Waereld gehaald, en als van de Dood verloſt;

loſt; met een woord, de overvloedigſte *occaſie* gehad om zyne *Diſcipelen* op te leiden *ad artem obſtetricicam.* Ik doe, zegd Goris, met de algemeene deze belydeniſſe in 't openbaar, dat nog de voorgaande, of de tegenwoordige Eeuwe oit diergelyk een Man op 't *Theatrum Chirurgicum* vertoond heeft. Deze loffpraak doed geen nadeel aan de vroegere *Prælectores*; wy hebben ze niet gehoord, maar hunne verdiende lof na geſchreven uit de *archiven* van 't Chirurgyns Gild.

Wy zyn verzekerd, dat de *Medici* veel klaarder denkbeelden van haare zaaken zouden verkrygen, als zy de *Chirurgie* van Ruisch verſtonden, zig niet doen misleiden in de waan, dat zy dezelve verſtaar. Lancisius, zeker *Doctor* van de *Chirurgie* hoorende ſpreeken, vroeg aan Ranouw: Wat dunkt u van dien Geleerden Man? ik heb, zeide hy, veel Geleerde Gekken gezien, en eindelyk dezen gehoord. hy beroemd zig dit gedeelte van de Genееskonſt te verſtaan, maar heeft dezelve noit in 't werk geſteld, wanneer het op de Uitvoeringe aankwam zoude hy wel haaſt zien, dat zyn kenniſſe gebrekkelyk was. een *Prælector* moet zig wel naarſtig Oeffenen in de Boeken, maar hy moet niet vergeten om zyn handen te oeffenen in te herſtellen de ongevallen in 't Menſchelyk Lighaam. om die reden moet hy, zo menigmaal als 't hem gebeuren mag, 't geſelſchap bywoonen van werkende ervarene *Chirurgyns*: door dit middel zal hy gelegentheit krygen om veel zaaken wys te worden, op welke hy anders noit gedagt zoude hebben. hy moet, 't geen hy zo doende gewaar word, aantekenen, om daar van in zyne leſſen aan de Jongere *Chirurgyns* door hem te geeven, gebruik te maaken. Het is naauwlyks uit te drukken, hoe zeer zyn ampt en pligt opgehelderd zouden worden, als hy de verpligte hoogagting voor de *Ruiſchianen* in agt nam, dan zoude zyn Weetenſchap door onze Konſt, en aanmerkelyke bevindingen in dezelve, verrykt, en ten voordeele van de Jongſte *Chirurgyns*, hunne knegten en leerknegten, Rykdom en Gemeente, Menſchlievende geoeffend worden. Onze arbeidzaame Konſt treed op het ſpoor van Ruisch in 't geheim van de Vrouwen: zo dra onze hand in 't *Kabinet* van de Natuur gaat, is de verloſſinge naby.

ô Onuitputtelyke Konſt *Chirurgia*, Konſt, vol van mildaadigheit voor onze Medeburgeren, gy zyt Overvloejende van alle de eigenſchappen, in zo heerlyke Konſt bevat, uwe *Ruiſchiaanen* zyn dezelve bekend, de tegenwoordige *Röëlliſten* moeten zig in onze Konſt te beſchouwen verliezen! Wy hebben geoeffende handen, oogen op de vingeren, die wy met beſcheidentheit weeten te gebruiken in de *Vagina*, *Uterus* en alle andere deelen van onze *ſubjecten*. Onzen *Prælector* heeft Harſſenen, vervuld met ons verwarrende twiſtkunde, word daar in geholpen door de *ſubtiliteiten* van den *Genevois*, die na zyn landaart *interigent* is, en een bord voor zyn kop heeft. Deze nu hebben een Regering over de *Chirurgie* ontworpen, een toeverzigt over de Konſt,

wel-

welkers aart zy niet kennen, als in hunne *Phantasie*, die alle verstandige Menschen belaggelyk voor komt. Deze *Medici* willen uit de grond van hunne onkunde zig verheffen tot *Regenten* over de Vrouwelykheit, om allengskens ook al 't Mannelyke van de *Chirurgi* aan 't *Coll. Med.* te onderwerpen, en onderwyl hunne Achtbaarheit als afgodisch te doen eeren. ziet zo klugtig Hoogmoedig meenen deze Dwaazen ons te overheersfen: ô waarheid, ô trouwe! helpt ons deze dwaazen gezonder harssenen toe wenssen.

Ik betuige u, myn veel geliefde TEUNEMAN, dat ik den *Prælector* menigmaal heb voorgehouden, hoe de *Chirurgie* hier ter Stede meer en meer te verbeeteren; hy moest van zyn zelfs beginnen, doende groote *diligentie*, vlytig *Studeerende*, en 't handwerk oeffenende bywoonen; als de voorgangers agteloos worden, zullen de aankomende Jongelingen niet beeter zyn, want de slegtste Timmerlieden maaken de meeste spaanders. Zo menigmaal, als ik hem volgens de Keur van 't Jaar 1606 heb aangesproken, heeft hy 't stilswygend beantwoord, en zo ik ondervond met toeleg, om zig van my, door voor my een spaak in 't Gilde wiel te steeken, te ontslaan. Maar, myn *Catholique* vriend, daar de wapenen van *Achilles* zyn, daar is zo straks daadelyk *Achilles* niet. Zo spreekt voorn: Willekeur, Art. VIII; of iemand van de zaaken, in de tegenwoordige of eenige der voorgaande lessen of *Anatomie*, verhandeld, eenige vraagen hadde voorteftellen, zal 't zelve moogen doen, waar op de geene, die de lessen en verklaaringen over de *Anatomie* doen zal, ten einde van de naastkomende byeenkomste zyn bedenken zal verklaaren; in het vraagen en het antwoorden, En alle onderlinge redenen, zal alle smadelykheid en belaghelykheid vermyd, daar tegens alle beleeftheid en zoetigheid onderlinge beweezen worden.

Wanneer wy de voorregten en gelegenheid om onze Konst te oeffenen in onze Stad beschouwen, zo mogen wy wel vraagen: Waar vind men een plaats in de Waereld, die in *ordere* de onze verbeterd en daar beter *occasie* voor den Leerling is? men behoeft den Konst buiten s'Lands niet te zoeken, de Konst is hier onder de *Ruischiaanen* niet minder, als elders, op het hoogst geklommen. 't Is geheel onnodig, dat ze door een *Genevois* ondermynd word. Wy hebben reden van klaagen wegens de dagelykse gewoonte, naamelyk, dat men te vergeefs by de vreemdelingen de trouwe zoekt, die by onze landaart te vinden is. Zo iet ontbreekt, het is by gebrek van yver en naarstigheid van die, die de Konst zouden voorstaan. Dit had ik voor u in myn penne gelegd, ik breng de letter tot u, aller oudste onzer *Chirurgi*, ik beloove aan u mits deezen, dat, byaldien den ALMAGTIGEN GODT my daar toe de tyd, gezondheid en bekwaamheid in zyn Genade verleend, onzen Heer *Prælector* op myn *Chirurgische* Toetsteen te zullen

bren-

brengen, om aan de Geleerde Waereld te doen zien, hoe zig de Menschen kunnen vergrypen, die te gelyk twee Heeren dienen. Ik ben met alle agtinge, enz.

Uit de voorf. *Privilegie* weegen het bezorgen van het *Theatrum Anatomicum* blykt, dat het zelve tot onderlinge oeffeningen voor de *Chirurgi* gestigt is. Ik had gezien, dat de Overlieden, tot die afgezet zyn *inclusive*, niet alleen de binnenste ringen voor de OVERHEID, *inspectores Medici*, oude en andere des waardige *Doctores* overlieten, Maar ook, dat ieder van hen ten minsten twaalf van hunne kalanten in die ringen plaasten, waar door het kwam te gebeuren, dat de *Chirurgyns* eerst, en vervolgens hunne knegten, zo verre verschooven wierden, dat ze elk een verrekyker nodig hadden om de gedeeltens van 't *Subject* te onderscheiden; en wanneer in den Jaare 1729. de *Confluentie* van voorn. kalanten zo groot wierd, dat de *Chirurgyns* nog meerder verschooven, en de knegten hunne plaatsen benoomen wierden, hebben de Mr. *Chirurgyns* gepoogd plaats te winnen, dat ging voor die eene dag voor goed, maar daar na vond men van tyd tot tyd, tot *September* 1731, als ik Overman wierd, twee 's Heeren Dienaars geplaast met halve pieken, gelyk men op Schouwburg de *trawanten* van GYSBREGT VAN ÆMSTEL vertoond, geplaast. deze nu beletteden de *Chirurgyns* op te gaan zodaanig als hen volgens de Keure van 't Jaar 1606 *Competeert.*

Als ik nu in September A°. 1731. Overman geworden was, zyn die dienders afgedankt, en als in 't volgende Jaar in *Januari* Maand de Overlieden waaren *gedeporteert*, en my belast wierd om het Gilde *exact*, volgens desselfs bekoomen wetten, te bedienen, heb ik in de lyst op het *Theatrum Anatomicum* geplaast de *order* op de *Anatomie*, volgens de Keure dezer Steede. dit gav een geruste zaamenwooning, en geensins eenige verwarring, want de *Chirurgyns* gaven met alle agtinge de voorrangen aan de REGEERING, *inspectores*, voornaame *Medici*, en iegelyk aan zyn ouder *Chirurgyn*. Eindelyk, HANENDOES word *inspector*, en meer gesteld zynde op de eernaam, als konstzaak der *Medici*, zo dra nu aanzat, zag hy, dat de lyst veranderd was, sprak my daar over aan, waarom ik hem toe voegde, zult gy verbysteringe *practiseren*, en zal dit voor my 't plysier zyn, voor dat ik zo veel moeite by de Regeering heb aangewend, om U. E. *inspector* te maaken. Maar dat *Doctor* steekt altyd onder dezer lieden hoed, en was nu van 't gevolg, als uit het Copia te zien.

Dingsdag den 9de Maart 1734. Heeft den Heer WILLEM ROELL, op instantie van *Doctor* HANENDOES, uit naam van de *inspectores Coll. Med.* aan Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild bekend gemaakt, dat de *inspectores Coll. Med.* in haare aantekingen bevonden, dat in de ordre op de ringen der *Anatomie* het gebruik, in haare aantekening gesteld, na het bouwen van 't *Theatrum Anatomicum* niet wierde onderhouden. Maan-

Maandag den 15 Maart zyn op 't verzoek van de eerst voorf., de Heer *Prælector Chirurgiæ*, mede *inspector Coll. Med*, gecommitteert, tegen de protestatie van A. Titsingh, mede Overman van 't *Chirurgyns* Gilde, twee Overlieden, namentlyk Corn. van der Swed, en Leonard Coster, om by de *inspectores Coll. Med.* te onderzoeken, of daar aantekeningen waaren wegens een order, te plaatsen op de ringen van 't *Theatrum Anatomicum*, en daar van aan 't *Chirurgyns Collegie* verslag te doen. Vrydag den 19 Maart hebben de twee laast voorf. Overlieden, verslag van haar Commissie gedaan, behelsende: dat zy L. hadden gezien op 't *Coll Med.* een order aangaande de plaatsinge op de ringen van onze *Anatomie*, en hebben dit volgende Copia van de *inspect. Coll. Med.* op ons Gild vertoond, en in onze notulen geboekt. Namentlyk, *Extract*, ordre van 't zitten of het plaatsen op het *Theatrum Anatomicum*, in de eerste ring de Regeering, de *inspectores Collegii Medici*, en Doctoren boven de vyftig Jaaren, in de tweede de andere Doctoren, in de derde de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild, in de vierde de Mr. *Chirurgyns*. Onder stond *Nomine Collegii Medici* D. van Buuren *Decanus*, waar op het gros der Overlieden gelet hebbende, resolveerden het *Extract* uit de Willekeuren van den Jaare 1606, op de *Anatomie* plaats hebbende, weg te neemen, alle de Exemplaaren by *Jan Riewertsz* gedrukt te demoljeren, en de ordre van *inspectores* in deszelfs plaats te stellen, onderstond, den Overman Titsingh oordeeld, dat deze doeningen zyn notoire grieven, gegeven, aan Myne Heeren van den Gerechte, Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde, en alle de Mr. *Chirurgyns*, in 't Gilde begreepen.

Extract uit het Willekeuren Boek der Stad Amsterdam, getekend met Letter C. Fol. 353. verso. Art. V. ordonnantie voor de *Anatomie*. De toezienders zullen plaatsen moogen neemen, soo sy inkoomen, doch dat de binnenste banken, voor de *Overheid*, *Doctoren*, en Mr. *Chirurgyns* gelaaten worden. nu volgd het antw. van Mr. Teuneman.

Myn Heer en Vriend *Decanus*, U Ed. begrypt ligtelyk, hoe zeer my uw ongeval, dat van onze Konst, en van allen, die hier ter Stede daar ingelyft zyn, smert; nogtans verblyd U een gesteltenisse te hebben, die U uitnodigd, om uw pligt te betragten, en om daar mede aan onze Gilde-Broederen dienst te doen. Gy zult ongetwyfeld ook in de meeste uit hen dezelve gesteldheit omtrent U ontmoeten; zo doed men onze gemeene zaak dienst. Maar gy weet, dat het gedrag der Menschen zeer verschillende is, na dat haar uitzigten zyn, en waar na hun daaden goed of kwaad zig rigten. Gy hebt tegen U de haat van de Afgezette Overlieden en hun aanhang, de Hoogmoed van den wispelturigen Voorlezer, de afgunst van veele Geneesheeren, de ondankbaarheit van hen, die gy tot het Overmanschap bevorderde, zy zoeken U uit de weg te ruimen;

 waar

want zy kunnen zig niet tot beleeftheit tegen U verkleinen, zy meenen nu al Groot, en Wys genoeg te zyn, om zonder U het Gilde te bestuuren; en zo ik met leedwezen leese, een uit hen is zelfs aan 't Gild een *Judas* geworden.

Op het stuuren na zulke streeken, daar geen eerlyk Man zeil op maaken kan, konde niemant onzer verdagt zyn. 't Blykt nu, dat zy hebben een toeleg gesmeed om J. DE BRUIN te kwellen, en om de misdaad, die hy misschien bedreeven heeft, ook te doen vergelden aan alle andere ontschuldige onzer Gilde Broederen, dat stryd niet alleen tegen de *Caracters* van Overlieden, en *Prælectores Chirurgiæ*, maar ook tegen Recht en billykheit; te verzoeken om een ander Overman en een ander Voorlezer was wel de weg om onze Geregtigheit, die Wy voldaan hebben, wederom te verkrygen, maar 't is ongeraden, want zelden ziet men Jongen, die de Ouden verbeteren, daarom raade ik U, zo veel ouder zynde als den *Prælector*, als ik ouder ben als U Ed., dat gy, als ouder Man, hem tragt te brengen op 't regte spoor van zyn Ampt en Pligt, hem doende begrypen, dat den VORST VAN WALDEK een *generaal* in ons heirleger is, maar dat hy 's Lands Soldaaten niet afhankelyk aan zyn Graafschap kan stellen. Laat den Voorleezer Pluim Graaf by de Ganzen omtrent de kleine Halle, en Pensionaris van *Chirurgia* aan de Nieuwe Markt op de *St. Anthonis* Waag zyn.

U Ed. vraagd my, of ik ook geloof slaa aan de woorden van den *Abt* van Sainct-*Real*? nu vraag ik U, of gy *Credit* geeft aan den zin der *Fabel* van den *Abt* van *Terme* enz. zo U Ed. die wilde toepassen op U Ed. en den Heer *Prælector Chirurgiæ*, 't zal U mynent wege vry staan. Dezen *Abt* zegd: een Beeldhouwer, nog Jong, en naauwlyks uit zyn Leerjaaren gekoomen, zoude een Standbeeld van *Chirurgia* maaken, hy werkte zo 't scheen voor de Hovelingen en anderen, die zyn werkplaats *passeerden*, met de grootste yver van de Waereld, en hakte lustige stukken van 't Marmer, zonder veel agt te geven op de evenredigheit, welke zo noodzaakelyk is in de Konst. Zyn Vader, die een goed Handwerks-Man was, zogt hem wel ten beste te raaden, maar te vergeefs, alzo de styfkop geduurig met zyn onregelmaatig werk voortging, na zig eindelyk lang vermoeid te hebben om de vereiste volmaaktheit aan 't Beeld *Chirurgia* te geeven, zag hy, dat het mismaakt was, en dat 'ergeen middel meer voor hem overig was om 't te herstellen; hy sprak derhalven het Marmer aan, en scheld het uit voor onbekwaam, naardien het in den tyd, nu verloopen, geen behoorlyke gestalte had willen aanneemen. Edog het door hem mismaakte Beeld *Chirurgia* Antw. op haar beurt, dat het niet aan haar, maar dat het gebrek aan den Beeldhouwer te wyten was, en dat, zo hy de goede raad van zyn Vader had willen volgen, haar gestalte veel beter zoude gemaakt geweest zyn, dat zyn misslag bestond, in dat hy

aan de eene zyde te veel gelaten, en aan de andere zyde te veel afgenoomen had.

De *Chirurgia* is de regterhand van de *Medicina*, zo als U Ed. in *Cipria* hebt aangemerkt, zegd nu aan den *Prælector*, dat de teekenkunde altyd eerst de linien ter regter, en daar na ter linker zyde maakt, en om te zien of een zaak regt staat, of aan byde de zyden even dik is, haald zy een regt doorgaande streep in de midden, dan kan men op vaste gronden zien, waar het ontbreekt, en door den tyd een vaste hand in 't handwerk krygen. deze kunde hebben *procul dubio* verstaan onze Burgervaderen in den Jaare 1683. hier ter Stede, wel expresselyk beveelende, dat geene *Med. Doct.* op ons Gild zoude zitten, zelf, dat, wanneer een *Chirurgyn* zig tot *Med. Doctor* liet *promoveeren*, hy noit zoude toegelaaten worden de hand in ons Gilde zaak te steeken. aangemerkt de *Confusien*, eenzydigheden en *disputen*, die daar uit zouden ontstaan. om kort te gaan, ik zal bezorgen, dat onze Gilde Broederen, zo veele als zig de verbreekinge van *Chirurgia* laaten ter harte gaan, een *Request* by een *Advocaat* doen opstellen, ten einde om aan de Heeren, die misleid zyn, te verzoeken om de afkeuring van een keur, waar in vervat zyn de grootste *pænaliteiten*, die oit een Poorter dezer Steede kunnen worden opgelegt, ten zy hy was een Gods Lasteraar, of Landverrader. ik meen daar is een Regel in de Rechten, dat als de Heeren zien, dat zy misleid zyn, dan *de facto* het blad omkeeren. in deze hoope zal ik als de oudste *Chirurgyn* in 't Gilde, dat *Request* boven aan ondertekenen. *Vale ac fave*, *totus tuus*, enz.

Dezen ouden Heer heeft zyn woord, en voorf. zyn belofte gegeeven, gehouden: wy zullen dit *Request* in ons vervolg ten berde brengen Dezen TEUNEMAN, ingebooren Poorter, was in vroeger tyd een vriend van myn Vader, en van de *Chirurgyns* RAU en CONSTANTYN; TEUNEMAN wierd in ons Gild, waar in hy myn Vader eenige Jaaren voor hem Meester geworden vond, als *Chirurgyn gepromoveert* in den Jaare 1687. en is door CONSTANTYN, in de *Chirurgie* een uitmuntend Leermeester, hoog gepreezen, zo om zyne deugden, als konste. myn Mr. CONSTANTYN is in het Jaar 1704. met den Sweedschen Ambassadeur, den *Baron* VAN LELIENROOD, van hier na Stokholm verreist, beroepen zynde aan 't Hof van zyn SWEEDSCHE MAJESTEIT CAROLUS de twaalfde. ik was belet om met CONSTANTYN na Sweeden te gaan, door dien myn *Capitein* CORNELIS DRAAX, onder welkers *commando* ik met eene der Lands Oorlogschepen, genaamd 't Huis Dieren, *gemonteert* met 64 stukken Kanon, voor Ostende lag, my op myn verzoek geen *Demissie* geliefde te verleenen. had ik myn oogmerk bereikt, ik had bekwamer, als ik nu ben, geworden, en ontgaan zo veele moeyelykheeden, als my in myn geboorte Stad bejegenen van menschen,

 die

die teegen my en myn beroep onbetaamelyke, en voor de *Chirurgi ruïneuse* aanslagen smeeden.

Die gevaarlyke aanslagen smeeden, doen, al wat in hun vermoogen is, om hunne werktuigen bedekt te houden, ziet hier, zegd *Aristus*, een vuurig *devys*, 't welk ik by die gelegentheit maake: een Zonne met een dikke nevel bedekt, neven deze woorden, wanneer zy haar verbergd beryd zy haaren blixem.. Een waakzaam *Italiaan*, spreekende van een vreezelyk Man, noemde hem van verre fraay, maar doodelyk van naby, het *Emblema* was den Blixem. Een *Spanjaard* schreef daar onder, met één te slaan drygd hy veele, de Zonne zelfs heeft beter betekenissen, als die van *Aristus*; een *Fransman* schreef daar onder, ik streeve tegen alle de omwentelingen aan. Een *Amsterdammer* schreef: de deugd verbergd zomwyl gelyk de Zon zyn stralen haar zuivre schoonheit, maar behoud haar eigen glans, waar door zy weder scheind, gelyk DE KONST althans, om heerlyk op *Diaan* te geeven *Phœbi* straalen. Dit dagt ik, als my in 't Jaar 1731. uit een beschimmeld hoekje van 't *Theatrum Anatomicum* te voorschyn kwam des Proef Meesters kaart, opgesteld door *Prælector Chirurgiæ*, S. E DE VRY. Deze kaart nu kan ik speelen als Proeveling, en als Proev-Meester, 't is te frayen werktuig om bedekt te houden, Wy kunnen daar mede geen kwaad smeeden, en egter daar door aan de Vyanden van *Chirurgia* toonen, dat Wy, met dit werktuig geharnast, hen bestaan te naderen. voor en al eer wy in de bresse treeden, zal ik *Chirurgia* in de Ordre van *Academicus* aanleiden, om daar na de verdeelinge der *Medicyne* vaster aan te knoopen.

De *Medicyne* word by de *institutien* gemeenelyk verdeeld in twee deelen, als de *Hygieina*, dat is de bewaaring der gezondheit, en de *Therapeutica*, dat is het Geneezende deel der *Medicyne*, deeze worden wederom door de volgende deelen geholpen, als de *Physiologia*, dewelke ons den aart van 't onderwerp, en 't einde van de Geneeskonst voorsteld; *Pathologia* is dat gedeelte, 't welk den aart der ziekten, en haare toevallen, onderscheid, en de oorzaaken uit legt. *Semeotica* is, welke de tekenen van de gezondheit, de ziekten, haare oorzaaken, beneven haaren uitslag aanwyst, waarom ook eenige tekenen Onderscheidende, en voorzeggende genaamd worden, de *Chirurgie*, *Pharmacie*, en *Anatomie*, zyn weder gedeeltens van de voorgaande; dit is de gewoone verdeelinge, welke de onderwyzingen opvolgen.

Deze gronden heeft ook S. E. DE VRY voor de *Chirurgie* in Amsterdam, tot een *fondament* gelegd, om daar op haar *Chirurgie* te voltoyen, volgens de Keure van 't Jaar 1597 gerigt. RUISCH heeft niet *gemanqueert* in ons, van der Jeugd af aan, in den *Oceaan* der Heelkonst na dezelve Keure te bestuuren, te gelyk aanwyzende zo de vaste merken,

als

als de veranderingen in de boeken, zo omtrent de benaamingen, als zaaken, zederd eene Eeuwe in de Konst gesteld de *Chirurgie* is hier ter Stede en elders van veele voornaame Mannen *Geexerceert.* 't Is aanmerkelyk, dat alle andere handwerken een Edelman Ontadelen, en dat de *Chirurgie* te oeffenen het Adeldom geenzins hinderd. In 't laast van de voorgaande Eeuw zyn tot Haarlem en te Rotterdam *Chirurgyns* Schepen, en Raad geweest. Waaren nu de *Chirurgyns* Burgeren meende in Amsterdam zo laag in 't oog van 't *Coll. Med.* of *Apothekers* Gild, dat als men tot voordeel van de Konst en de Burgeren meende iet goeds te beoogen, dat men zig niet verwaardigde, om daar over inteneemen, 't *advis* van 't *Coll. Chirurg.*; moesten nu alle de leden van *Chirurgia* zo wel de RUISCHIANEN, als de RÖELLISTEN, gesleept worden, als met gebonde handen, na de moespot in 't moeras van Ganzenoort, is 't niet beklaagelyk genoeg, dat verschyde *Chirurgyns* verhoolen blyven, alleen om dat zy door de nyd der *Medici* belet worden om haar Konst op te bouwen, moeten zy nu tot de Bedelzak vervallen, of moeten wy door ons eigen goed, dat Wy geregtig, door Konst en handschrift bezegeld, verkreegen, te gebruiken, *arbitrair* en met de hoogste geld boete *gecorrigeert* worden. Waar wil dat heen goe luitjes?

Zal dit het loon nu zyn voor myn getrouwe daaden,
Nu 'k my heb afgesloofd in diensten van 't gemeen,
Met TULP *my zelfs verteerd, met ouderdom belaaden,*
Dat my de ondankbaarheit met voeten zoude treen.

Extract, uit de Willekeuren der Stad Amstelredamme getekend met de Letter C. Folio 274. A°. 1552. en waar van de *Originele* in 't Jaar 1736. onder de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde was berustende, ter zaake, om goede Regelen in den Ambagte en handelingen der *Chirurgie*, met dies daar aan kleefd, te houden en te *observeren*, ten einde om de gemeente, en de vreemden daar mede dienst te doen, SO IS 'T, dat Wy *gevisiteert* hebben de *Articulen*, ons voorgedragen, gelet op den inhoud, en 't daar op genomen *advis*, gunnen, verleenen en *Consenteren* enz. XXXVII. *Articulen*, mits *Casserende* den Gilde brief laastelyk verleend, den 26ste dag in Aprilis, Anno Domini 1497. Wy zullen van deze 37. Articulen, alleen negen zaamen knoopende te berde brengen, om daar uit te zien, hoedanig de *Chirurgyns* Proeve te doen in dien tyd wierd *geordonneert*, en dan vraagen aan Wett, en Regtsgeleerden, en alle beschaafde verstanden, of het aan de *Ruischiaanen*, die aan deze *ordonnantie*, en aan de Tafel daar by gevoegd A°. 1597. volkoomen hebben voldaan, aangenaam kan zyn, dat zy nu tot nader proeve te doen by des onbekwaame Proefmeesters verweezen worden.

Dat van nu voortaan eenen igelyken, die hem binnen deezer Steede, of haare Vryheit, sal geneeren metter *Chirurgynschap*, gehouden sal weesen te weeten, hoe veel Onnatuurelyke geswellen aan des Menschen lighaam verheffen mogen; niet alleen in 't *generaal* (soo men van dien gemenelyk ses vindt) by namen en onderscheit, uyt wat humeuren die gesprooten syn, hoe menigvuldelyken die onder malkanderen gemengt syn; maar ook in 't speciaal by Naamen, Aart en *humeuren*, daarse uyt geoorsaakt zyn, en onder welk van de ses generaale sy naast begrepen zyn Item, insgelyks de menigte des onderscheits der Wonden, die men in de eersten vindt uyt de Natuure en geleegentheit der plaatse van de Leden, die gewondt syn, of die simpel of t'samen gevoegt zyn, week, hard, of Middelbaar, *principaal*, of den *principalen* dienende of niet dienende, ofte hoogh, laagh, diep en anders geleegen zyn, ten anderen, uyt de Natuure des Wonds, ofte enkel, gevoegt of gemengt is, en dat met andere siekten, te weten met ongetempertheit van een of meer van die vier qualiteyten, en dat sonder toewellinge van eenige *humeuren*, of met een *accident*, te weeten met pyn, jeukte, vervremdinge des verstands, onmagtigheidt des lits, hartvangh, of uytstortinge des bloeds. Item aangaande open seeren, hoewel die in der selver Manieren onderscheyden worden, als de Wonden, soo vindt men nogtans dikwils een *varice* daar ontrent, en mede van sonderlingen aart, die daar spruit uyt haare oorsaak, te weten uyt boose *humeuren*, waar door sommigen genoemt worden, *Maligna*, *Virulenta*, *Sordida*, *Putrida*, *Corrosiva*, *Sinuosa*, *Cancrosa*, *Esthiomenosa*, *Gangrænosa*, *Sphacelosa*, *&c.* Van alle welke den Proef-knegt sal moeten weeten verklaaringe te doen en kennisse te hebben. en van gelyken ook van het onderscheid der breuken, eerst van de Enkele, offe dwers, lankwerpige, schubsgewys of anders zyn: en van de gemengde breuken, waar meede die gemengt zyn, 't zy met een wonde, inflammatie, pyne, jeukte, met uytstekinge van gebeente, blut-snege of anders, ook meede of een breuk kwalyk gesoudeert zy, of de soudeersele te seer uytwast, te droog, te hardt of te vogtig zy, in wat gebeente datse zy, beginnende van 't hooft tot het uyterste toe van dē voeten.

Item, van Uitledingen, of 't lidt geheel uyt is of niet, of 't gewrikt is, dan of die bande te lange of te slap is. en als 't Lidt geheel uyt is, of 't selve agterwaarts, voorwaarts, inwaarts, of uytwaarts is geweeken, simpel is, of gemengt met breuken, wonden, Inflammatien, pyne, hardigheit, &c. omme te weeten of den Proef-knegt, die in deese stukken wel geantwoordt sal hebben, hem der *Chirurgie* wel verstaat, soo sal den Proef-Meester den Proef-knegt, verscheide gebreeken of gevallen stellen op verscheyde plaatsen, en hem vraagen de *Ordinaris Cuure* van een igelyk na syn vier tyden, hoe dikwils die

Or-

Ordinaris Cuure belet wordt, na eyſch van de plaatſen, *humeuren*, en de geſteltenisse des gantſchen Lighaams. Item dat een Proef-knegt ook gehouden ſal weeſen te weeten, hoe men een geſwel in een Arm, of Been, in 't midden van een Spier, of op 't eynde, handelen ſal, om tot *Reſolutie* te brengen, en ſoo verre 't ſelve niet doendelyk en zy, en dat het geſwel te hooft wil, hoe men 't ſelve als dan op 't geringſte en ſekerlykſte tot *Maturatie* ſal brengen, en daar na ſnyden ſal na de ſtrekkinge der Spieren, en waar op 't bekwaamſte, en hoe men voorts de *Cuure* tot den eynde brengen ſal. Item ſal den Proef Knegt gevraagd worden van alle *Materia Medicinaal*, van *Repercuſſiven*, *Reſolutiven*, *Maturativen*, *Abſterſiven*, *Incarnativen*, *Conſolidativen*, elks aart, eygenſchap en graat, daar op hy gehouden ſal weezen *ſolutie* te geeven, en dit ſal men mede doen in wonden, ſweeren, breuken, en Uytledingen. Item ſal nog den Proef-knegt voor gehouden of geweeſen werden een breuk in *Cranio*, daar op men hem ſal doen ſtellen een *trepaan* op een Doodshooft, en voorts ſien na ſyn handelinge, en hem vraagen die teekenen, waar by men ſal mogen weeten, dat de *duramater* van de Pan geſcheyden is, op dat men kennen mag dat den Proef-knegt wel verſtaat den Regten tyt om een *trepaan* te ſtellen, daar toe men hem ook vraagen ſal van alle *Inſtrumenten* met haaren gebruyk, die men in alle gebreeken des geheelen Menſchen Lighaam behoeft, daar af hy ſal moeten weeten redenen te geeven, en te Oordeelen wat gebreeken na de gelegentheit van de plaatſe, of lid, Doodelyk en *Periculeus* zyn, of niet.

Om nu gedeeltelyk tot ons oogmerk te koomen, zo diend dit *Extract* uit het Willekeuren boek Letter C. *Folio* 287. ter zaake. Zo is 't dat MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE, op dat de Proeve met nader opzigt tot vorderinge der Konſte, zoude mogen geſchieden, by de Gilde brief van den Gilde der *Chirurgyns* toegevoegd hebben, 't geen hier na volgd: de geene die voortaan in de *Chirurgie* Proev begeeren te doen, zullen gehouden zyn alle de vraagen tot dezelve Konſte behoorende; edog voornamentlyk ten dien einde in een Tafel op de Gildekamer zullen gehangen worden, en uitgetekend tot Redelyk genoegen van den Proef-Meeſter te beantw. In den tyd als dit *gearreſteert* wierd was S. E. DE VRY REGEEREND SCHEPEN, hoedanig nu in 't Jaar 1552. de Proef te doen in de voorſ. Gilde brief was geſteld, is hier voor gezien, ik heb in 't Jaar 1730. de Heelkonſt der Amſterdammers uit hun eigen Handveſten opgehelderd, een boek, dat ik ſchreev om Reden dat MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE, door het *Coll. Med.* miſleid zynde, geliefden te *ordonneeren*, dat alle Jaaren drie Jongelingen zouden worden na Parys gezonden om daar zig in de Heel-konſt te oeffenen, 't geen niet alleen my, maar ook den *Profeſſor* BOERHAAVE met de uiterſte bevreemding voorkwam, zo

is 't

is 't, dat ik, na den eifch der Gildebrief, door dat werk getragt heb aan te toonen, dat de Heelkonſt hier immers zo hoog geklommen was, als in Parys met bevindingen aanmerkelyk beveſtigende onze Hollandſe Heelkonſt, waar op ook in 't Jaar 1731. als ik Overman wierd, die Keur door *Authoriteit* van BURGEMEESTEREN verſchooven is, haar E. E. GROOT ACHTB. in dien tyd *Conſidererende*, dat het beſtier der Gildens inzonderheit hunne *Politique* Regeering aanging.

Als nu in January 1746. onze verdrukking geſmeed wierd, bragt men by, dat ik in dat Heelkonſtig werk niet had geſchreven over 't Verloſſen van Baarende Vrouwen, waar uit drie ſnooden poogden te bewyzen, dat dit verloſſen niet tot de *Chirurgie* behoorde, niet kunnende, of niet willende begrypen, dat een boek behoord te voldoen aan zyn opſchrift, dat de *Chirurgie* zeer uitgeſtrekt is, dat eenige Schryvers alleen over de handgreepen van *Chirurgia*, andere over haar Heelkonſt, andere gelyk AQUAPENDENTE, dit mengelende beſchreven. De Proef, te doen na de Gildebrief, is te zien in 't *Regiſter* van Amſterdam, getekend met de letter C Folio 274. en waar toegevoegd wierd in 't Jaar 1597. het voorgeſteld, en 't nu haaſt volgende *Tafereel.* Daar en boven moeſten de Proevelingen de *bandagien* leggen op een ledeman, leevens grootte ten dien einde op de Gildekamer geplaaſt, neven een *ſimplicie* kaſſe, waar in ook eenige *unguenta*, en *Emplaſtra* gezien worden, en een kaſſe met *Inſtrumenten*, alles nader uitgedrukt in de Keuren. Volgens de Keure, in 't Jaar 1655. verleend, komt hier by het Proefverband in 't Gaſthuis, door den Proeveling ten overſtaan van Deken, en Proef-Meeſter te doen, 't geen aldus geordonneert is. dat zy, naamentlyk de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde, den zelven Proef-knegt eens de *gerequireerde Viſite* zullen laaten doen by de zieken in 't Gaſthuis. De Keure van 't Jaar 1665 verklaard het voorgeſtelde. *Extract* uit het vyfde *Memoriaal* der Stad Amſterdamme, Fol. 168. BURGEMEESTEREN EN REGEERDERS der Stad Amſterdam: hebbende gehoord de Overluiden van 't *Chirurgyns* Gild ter eenre, en de *Ordinaris Chirurgyns* van 't Gaſthuis hier ter Steede, ter andere zyde, hebben gemelde Overluiden als nog *geinjungeert* zig te *Reguleren* na de *ordere* by haar ED. GR. ACHTB. den 20 *January* 1655. op de Proefverbanden geſteld. ook zig *ſerieuſelyk* te onthouden van de minſte *inſtructie* voor te doene Proef verbanden, omtrent dezelve, aan de Proevelingen te geeven.

Ik vond in onze *Archiven diverſe* maalen aangetekend: BURGEMEESTER is op den dagvaard, daarom is heden geen leſſe gedaan; de Overlieden waaren in vroeger tyd gewoon, niet alleen aantetekenen, wanneer leſſe gehouden wierd, met dag en *datum*, maar ook van 't geen den *Prælector* verhandeld had, en daar op 't haare leerzaam te *noteren.* Eere voor ons Gilde, den Voorlezer, en Overlieden! DE VRY is als een

een voorbeeld van liefde, en nedrigheit te zien in een zeer groot Schilderſtuk, omringd van alle de *Chirurgyns*, die onder zyn handtekening, en Vaderlyke vleugelen de *Chirurgie* vry en zonder eenige verhinderingen oeffenden binnen Amſterdam, en de vryheit van dien, dit Schildery is voltooid in de maand *Novemb.* A°. 1606.

Dit ſtond by voorraat aan te merken, om naderhand aan de zaak van de Konſt *Chirurgia* te koomen; en waar van in de volgende tafel gevraagd word. Is den *Chirurgyn* een handwerker, wat is dan de *Chirurgie*? Antw. het is de uitſteekenſte onder de handwerken, zy is gepaard met Konſt en Weetenſchap, zo van het *ſubjećt*, als van 't gebruik der handen, der *Inſtrumenten*, en *Medicamenten*. Hier toe hebben wy geen ander bewys noodig, als 't geen nu volgd. Naamentlyk de door S. E. DE VRY gezette tafel voor onze Proef-Meeſters.

INLEIDINGE. Is den *Chirurgyn* een Handwerker, wat is dan de *Chirurgie*? is den *Chirurgyn* ook van noden te kennen, ten 1ſte de Natuur des geenen, waar aan hy werkt? Ten 2de hoe dezelve Natuur aanwyzinge doe? ten 3de wat werkinge, en op hoedanige wyze hy te werken hebbe, en of de zelve van hem volbragt zal mogen worden, of niet? ten 4de, moet hy niet weeten de kragten des geene, daar door hy meend te werken? ten 5de, op hoe menigerhande wyze is hem van noden te kennen de Natuur des Lighaams, waar aan hy werkt?

PHYSIOLOGICE. Eerſte Deel, op hoe veelerlye wyzen moet hy kennen het lighaam voor zo verre het gezond is? wat is de gezondheit in 't gemeen betragt, en aangezien zynde? wat is de gematigtheit? hoe menigerhande is deze? wat, en hoe menigerhande in de Geſchapenheit? hoe menigerlye deelen zyn in 't Lighaam? hoe veel enkele deelen worden geteld? van hoedanige geſchapenheit en gematigheit zyn de Enkele deelen? hoe menigerhande zyn de gevoegde deelen? hoe worden de innerlyke verdeeld? wat deelen zyn in den Buik? wat deelen zyn in de Borſt? wat deelen zyn in de Panne? wat deelen zyn de uiterlyke? van hoedaniger gematigtheit en geſchapenheit zyn alle de voorverhaalde deelen.

Tweede Deel, welke zyn de oorzaaken van gezondheit? hoe veel zyn de inwendige? van hoedaniger gematigtheit en aart is het bloed, de ſlymige vogtigheit, de ſwarte en de geele galle? hoe veel geeſten worden in des Menſchen lighaam geſteld. Derde Deel. hoe veele en hoedanige werkingen zyn in den lighaame? hoe word de natuurlyke verdeeld? welke dienen de voedende kragten? welke dienen de voorttelende? hoe worden de levendige verdeeld? hoe menigerlye zyn de dierlyke kragten? in welke deelen worden deze gevonden.

SIGNA SALUBRIA. Wat teykenen hebt gy om de gematigtheden van 't een of 't ander lighaam te onderſcheiden, of het gemaatigt, of te heet, te koud, te droog, of te vogtig is tekenende? zyn ook eenige

teykenen den *Chirurgyn* van noden om de geſchapentheit des lighaams te mogen onderſcheiden.

PATHOLOGIA. Iſte Deel. Wat is ongezondheit? hoe menigerhande is de Ongezondheit? hoe menigerhande is de ongezondheit, die in kwaade geſchapenheit beſtaande is? hoe menigerhande ongezondheit komt door ſcheidinge des genes, dat van natuure heel is. 2de Deel. Hoe meenigerhande zyn de toevallen? hoe menigerhande zyn de toevallen in de beſchadigde of verlettende werkinge? hoe menigerhande toevallen zyn in de hoedanigheden? hoe menigerhande toevallen zyn in, 't geene dat den lighaame afgaat ofte verhouden word 3de Deel. Hoe menigerhande oorzaaken van ongezondheit worden gevonden? hoe menigerhande zyn de uitwendige? hoe veele zyn de inwendige? wat veroorzaakt de vermeerdering van alle de vier vogtigheden des lighaams, door voortbrenging van dezelve? wat door vergaderinge? wat door toevloejinge? door wat oorzaaken veranderen de hoedanigheden of de gematigtheit van de vogtigheden? door wat oorzaken worden de geeſten verminderd, of in haar gematigtheit, of in haar wezen verſlimmert? waar toe zyn de tekenen des ongezonden lighaams den *Chirurgyn* van noden? wat tekenen zyn van de ſchaade zelfs? by wat tekenen worden de oorzaaken onderſcheiden? zyn den *Chirurgyn* ook tekenen van de toevallen noodig.

THERAPEUTICE. tot wat einde word den *Chirurgyn* gebruikt, en waar toe ſtrekken hem alle zyn werkingen? hoe menigerhande is de natuur der middelen tot het voorſ. einde ſtrekkende, voor zo veele als 't zelve middelen zyn, ook hoe menigerlye is 't geene, 't welke dezelve natuure volgd? hoe veel weegen zyn 'er om te verſtaan, wat middelen by de hand moeten genomen worden, om ten voorgenomen einde te koomen? hoe veel dingen zyn daar aanwyzingen doende, van de eene en de andere natuure, des voorſchrevene middelen, en het regte gebruik derzelver? zyn ook eenige andere dingen van die voorſchreven, die onder de aanwyzende behooren geſteld te worden? wat doed de aanwyzinge van de natuur, of hoedanigheit der middelen van de genezinge? wat van de maate? wat doed aanwyſinge van den tyd, daar in men de middelen in 't werk zal ſtellen? wat van de wyze der gebruiken? wat ſtaat den *Chirurgyn* te doen, als veele verſcheiden, of de eene tegen den anderen ſtrydende aanwyzingen, te gelyk gedaan worden? welke van dien zal hy te gelyk poogen te voldoen, welke de eene na den andere, welke meerder of minder, ofte ook in 't geheel niet.

PROGNOSTICE. maar konnen ook alle deze aanwyzingen altyd volbragt worden? waar by zal men dit moogen weeten? als het aangeweſene niet, of ſwaarlyk voldaan zal moogen worden, wat heeft den *Chirurgyn* als dan te doen.

HYLI-

Hylice. Aanleidinge. Als het aangewezen schynd gedaan te zullen moogen worden, of immers dat men iets zal moogen beginnen, wat is den *Chirurgyn* als dan schuldig te doen? hoe menigerhande is de stoffe of de middelen, die in de *Chirurgie* gebruikt worden. Eerste Deel. hoe veel dingen zyn, in dewelken de *diæta* bestaat, die de Menschen gezond, ofte krank altyd noodwendig moeten gebruiken?

Tweede Deel. Hoe menigerhande is de kragt en natuure der *Medicyne?* welke zyn de middelen tot minderinge dienende, zo der oorzaaken, die, door den gantschen lighaame, als der gener, die in eenig deel gevonden worden? wat zyn de middelen om 't bloed te minderen? wat aderen is men gewoon te laaten? hoe zyn die genaamd? voor wat deelen dienen die geopend te worden? op hoe menigerhande wyzen worden die geopend, en waar toe diend de verscheidenheit der openingen? wat middelen en hoedanige dienen 't bloed voor afdryvinge, van de Galle, 't zy van swarte of geele, of van slymige vogtigheden, en om die te zuiveren? wat middelen heeft men om 't lighaam door 't sweet te ontledigen? hoedanig zyn die? hoedanig, en welke zyn de *Catheretica* en *Escarotica*? hoe menigerhande zyn de middelen, dienende om de oorzaake van plaats te doen veranderen? van hoedaniger natuur zyn, en welke zyn de aantrekkende, en aftrekkende middelen? van hoedaniger, en welke, de te rug dryvende? van hoedaniger aart en natuur en welke zyn de veranderende, in de eerste hoedanigheden, koude, hitte, vogte, en droogte? van wat aart en natuure zyn de *Anodina*, *Narcotica*, *Attenuantia*, *Discutientia*, *Emollientia*, *Detergentia*, *Iscæma*, *Glutinantia*, *Sarcotica*, en de *Epulotica*? in welke dingen worden derzelver kragten bevonden? verhaald dezelve na de order, waarin deze hulpmiddelen voorgesteld zyn. Waarom hebben deze middelen zomwylen voor bereidingen van nooden? waar toe is het vermengen der *Medicynen* vorderlyk en nodig? in hoe veelerleye *formen* maakt den *Chirurgyn* de *Medicynen*, die hy gebruikt.

Derde Deel. Hoe menigerhande *Instrumenten* door Konsten gemaakt gebruiken *Chirurgyns*? wat gereedschap gebruikt men om tot kennisse van de schaade te koomen? wat gereedschap om de oorzaake, die gekwest heeft ofte anderzins schaadelyk zy, uit de lighaamen te krygen? wat gereedschap heeft den *Chirurgyn*, om de beschadigde deelen ter nood te openen of af te snyden of te branden? wat gereedschap diend hem om de gebroken leeden tot behoorlyke voeginge van de anderen uit te spannen? wat dingen zyn nut om de heelende en andere *Medicynen* in de schaaden te leggen? wat gereedschap houd men om de *Medicynen* op de schaade en de deelen zelfs in haar behoorlyke voeginge te brengen, en te houden.

Exercitatio Universalis Doctrinæ. Inleidinge, tot hoe veel zoorten kunnen gebragt worden alle de schaaden, daar over de *Chi-*

rurgyns meeſt gebruikt worden. Eerſte Deel. hoe veelerlye onnatuurlyke geſwellen worden gevonden? van hoedaniger aart zyn de *inflammationes* of ontſtekene geſwellen? uit wat oorzaaken koomen zy? by wat tekenen worden dezelve, en haaren tyden, plaatſen en oorzaaken bekend? van hoedaniger middelen word aanwyzinge gedaan om dezelve te genezen? wat voor tekenen heeft men om te weeten, of dezelve Geneesbaar zyn, of niet? hoedanige, *Diæta*, *Medicyne*, ofte ander gereedſchap, word bevonden om het aangewezene te volbrengen? Van hoedaniger natuur zyn de *Eryſipelas*, de *Emphyſema*, de *Oedema*, de *Anaſarca*, en van de *Scirrhus*?

Tweede Deel. Wat noemd men, en wat is een Wonde? hoe veel verſcheide wonden vind men? wat oorzaaken hebben die wonden? wat aanwyzinge ter genezinge worden van die gedaan? wat is van de wonden te hoopen, en waar mede worden die genezen; hoe de wonden in weeke, vleeſige, in zenuen en dergelyke, of in het gebeente? hoe met groote bloedſtorting, met ſwyminge, met pyn, met ſpanninge, *Convulſie*, ofte met *Paraliſie*?

Derde Deel. Wat noemd men een *ulcus*? hoe menigerhande zyn de *ulceratien*? uit hoedanige oorzaak koomen de Sweeren? wat aanwyzingen doen die? wat is van de Sweering te verhoopen? hoe worden de hulpmiddelen in 't genezen derzelver gebruikt? Sweeren met ongematigtheit, met of zonder toewellinge van vogtigheden, of ſwellen der omleggende ſteede? met weelderig of vuil vleeſch, met harde kanten, met verdorve gebeente, of *fiſtuleus*, of anders *Caverneus*, of vuile ſweeren, *Dys-epulotica* genaamd, of voorteetende kwaade *Ulcera Depaſcentia*, *Cancer*, *Gangræna*, en *Sphacelos*.

Vierde Deel. hoe menigerhande zyn de *fractuuren*, welke zyn de oorzaaken daar van? wat tekenen, en wat aanwyzingen doen die? wat is van de beenbreuken te verhoopen? hoe word het gebroken been weder te zaamen gezet? hoe word het te zaamen gehouden? wat heeft den *Chirurgyn* te doen, op dat de *fractuur* zoude begroejen, 't zy dat een wonde daar by is, of niet? hoe handeld men met de beenbreuken, die kwaalyk gezet, en begroeid zyn geweeſt? hoe zal men voor moogen koomen, of helpen, de toevallen, jeukte, raauwigheit of *Excoriatie*, en de verdorringe der deelen, *Atrophie* genaamd? in hoedaanige breuken van 't *Cranium* is van noden de panne te openen, hoe, en wanneer doed men dezelve openinge met het Zaagboor, *trepaane* genaamd, of op andere manieren.

Vyfde Deel. Hoe menigerhande *luxatien* zyn 'er, hoe kunnen die ontleedingen zyn? door wat oorzaaken geſchied de uitledinge? by wat tekenen worden deze onderſcheiden? waar aan kan men voor weeten, en voorzeggen, wat van de ontledingen te hoopen zy, ofte niet? hoe worden de ontledingen gezet, voorts behouden, enz. genezen.

'τ Zou-

'T Zoude een Dwaas Mensch moeten zyn, om hier te vraagen, waar ter plaatse in die tafel aanleiding is te vinden tot het allervoornaamste *point* onzer *Theoria*. Dat is de *Anatomia*. een *point*, ons veel noodzaakelyker, als de Heeren *Medici*; zeer veele innerlyke ziekten worden gelukkig genezen door beproefde Geneesmiddelen, al is 't, dat den Geleerden Man geen de minste kennisse heeft van de deelen van zyn *subject*; maar met de *Chirurgi* zoude dat zo blind niet moogen toegaan, ziet den *text* uit GALENUS in de *Privilegie* op 't stuk der *Anatomie* bygebragt. Men vind weinig *Medici*, onder deze Braaven is onzen *Prælector*, die *perfect* zyn in de kennisse der *Anatomie*, doorgaans weeten zy L. daar niets van, te weeten, als zy ons een lighaam zien bewerken. Zy zien in de *Cadavera*, als Ossen in de *Bybel*. Nog zeggen zulke *inspectores*, dat de zaaken aangaande de *Anatomia*, en de *muliebria*, niet van *Chirurgi*, maar van *Medici* zyn te oordeelen. Waaragtig de *Chirurgyns*, moeten van Konst en Regtswegen, meer handtastelyke kennisse bezitten van de *Anatomia*, als de Heeren *Medici*, of wy zyn onwaardig de naam van *Chirurgyn*. Hoe word nu haar zaak, en daar door deze naam waardig verkreegen, door een Oudroest van Mr. ROGIER VAN BEERENAART, PEETER VAN ROGIER VAN ROONHUISE? ô Neen! inzonderheit door de *asclepiaden*, en alle anderen, die van der Jeugd af aan, door genoegzaame onderwyzingen van bekwaame *Prælectores*, en andere Leermeesters, door een gepaste *order* worden opgeleid in een nette kennisse van alle de gedeeltens, die tot de *Chirurgie* behooren, dit moet Jaaren worden *gecontinueert*, daar neven het oplettend doorleezen van de beste *Autheuren*, dan zig te begeven, daar men zelfs handen aan 't werk krygt, om eindelyk hier ter Stede, of elders, Mr. *Chirurgyn* te zyn. Het zoude hier de plaats zyn voor *Lucina*, om een lofspraak over de *Chirurgia* te doen, maar myn tyd en haar papier laaten zulks niet toe, ook konden wy beswycken onder de last van zo een arbeidzaame onderneeming. DE PUI, DE CLERC, en anderen hebben zig daar deels in gekweeten, maar volgens het getuigenisse van CHARRIERE hebben geene *Autheuren* tot heden toe haare uitnementheit na vereisch beschreven.

DER RUISCHIAANEN DIPLOMA.

Alsoo onder alle Konsten en Wetenschappen niets waardiger en noodsaekelyker werd bevonden, als de *Chirurgie* of Heelkonst, dewelke niet alleen strekt tot hulp en nut van zyn Evennaasten: maar ook tot luyster, steun en onderhoud van een welgestelde REPUBLYK: waar toe dan vereist werd, dat die geene, die haar in deselve Konst openbaar willen oeffenen, een Proeve, ofte een dadelyk bewys, soo door redenen, als door de hand, uit te voeren, behooren uit te staan:

 gelyk

gelyk eenige *articulen* des Gildebriefs, het *Chirurgyns* Gilde verleend, van soodanigen zyn eyschende, eer men eenig handelyk werk openbaar mag plegen.

SOO IS 'T, dat Wy ondergeschreven ANATOMICUS, EN CHIRURGIÆ PRÆLECTOR, DEKEN, PROEFMEESTERS EN OVERLUYDEN van 't *Chirurgyns* Gilde, van de ED. ED. ACHTBAARE HEEREN, DE BURGEMEESTEREN EN REGEERDERS der Stad Amsteldam, daar toe verkoosen en gevolmachtight, een yder by desen openbaren brief bekent maken, dat den eersamen ABRAHAM TITSINGH, gebooren tot Amsterdam, Burger deser Stede, oudt Ses-en-Twintig Jaaren, voor ons verscheenen, versoeckende te doen, gelyk hy ook gedaan heeft op den vyfden des Maands *Januarius*, de inleidinge tot de CHIRURGIA ofte Heel Konst, en dat door vraeghwyse antwoorden, en dadelyke handwerkinge, soo in 't Gasthuis hier ter Stede als elders uitgewrocht: waar op gevolgt is, dat den voornoemden ABRAHAM TITSINGH de *geordonneerde* Vyfthien dagen, by oudts in gebruyk, en in 't vierde *Articul* des voornoemde Gildebrief vermeld, afgewacht hebbende, hy zig op den sestienden des Maands *Januarius* voor ons ondergeschreven, op de Gildekamer, wederom heeft vertoond, om te volvoeren en te voltrekken het groote THEORIÆ EXAMEN, met de aanhangselen van dien: welk groot THEORIÆ EXAMEN, ofte Redenvoerende onderzoek, hy loffelyk met vernoeginge volvoert, en met eene, 't geene 't Gilde toequam, sonder daar aan yets te ontbreken, voldaan, en op de laatste bovengenoemde dagh geeyndight heeft.

Weshalven Wy den voornoemden ABRAHAM TITSINGH in ons Groot-Meester-Boek voor MEESTER CHIRURGYN hebben aangetekent, om te mogen met vrye, en openbaare winkel, de Konste der *Chirurgie* binnen deser Stede en hare Vryheit, ter plaatse waar 't hem gevallen sal, vry en vrank, sonder eenige verhindernisse, voor te stellen, te doen en te Oeffenen. Aldus gedaan op onse Gilde Kamer, in teken der waarheyt met onse gewoonlyke handen ondertekent, en met onze Gildezegel bekrachticht, in Amstelredam op dato als boven, in 't Jaar onses HEEREN en Saligmakers JESU CHRISTI, een Duisend Sevenhondert en elf. Onderstond FREDERICUS RUISCH M. D. en *Anatomiæ Professor.* CORNELIS BOEKELMAN *Decanus*, NICOLAAS KIES *Examinator.* ABEL HORST, GERRET CORVER, ROELOF ROELVINCK, en JAN KOENERDING Overluyden.

Hier nu konde iemant, des onkundig, vraagen, uit welke der voorstellen van den Proef-Meester voorgelegde Tafel krygd den Proef Meester aanleidinge om het Groot *Theoriæ Examen* over te brengen tot het *poinct* van *Chirurgia*, naamentlyk tot het verlossen van de Swangere in Baarensnood zynde Vrouwen? Antw. door het tweede voorstel in die tafel gesteld, met byvoeging van de onder deelen, in dit tweede voorstel

ſtel bevat, ter zaake. is den *Chirurgyn* niet noodig te kennen den aart of natuur van een Vrouw, en van haar Vrouwelyke deelen in 't byzonder, behoord hy niet te weeten, als die deelen in baarenſnood zyn, welke aanwyzingen zy daar van doen, moet hy niet weeten op hoedaanige wyze hy werken moet, om die Vrouw in haar nood te helpen, en of hy 't zelve volbrengen kan, 't zy met handen of haar behulpzaame *Inſtrumenten*, dan of de zaak zo geſchaapen is, dat de Vrouw door de natuurweg niet verloſſen kan, dat gebeurlyke zaaken zyn, gelyk voornaame ſchryveren en onze ervaarenheit getuigen? moet den *Chirurgyn* niet kennen de kragten van de werktuigen, waar door hy meend te werken?

Prælector weet, dat ik een geruimen tyd in myn Winterſe Avondſtonden beezig was deze kaart volkoomen open te leggen, en te beantwoorden na de manieren van ſpreeken, hedendaags in de Konſt gebruikelyk, te gelyk aanwyzende, in hoe verre de Konſt zederd een Eeuw in veel zaaken door onvermoeide vlyt is verligt, egter deeze proeftafel is genoeg verſtaanbaar voor geoeffende verſtanden, en met geringe moeite te ontcyfferen, om daar na de zaaken, daar in vervat, op andere nooten te ſtellen. het zal, zeide Rôell, als gy dit uitvoerd, een geheele *Foliant* uitmaaken, nu heeft hy miſſchien kennende de ſpreuke: het noodlot heerſt over de gekken, maar een Vroedmeeſter reikt boven de ſterren, gepoogd van my te maaken zyn Gek in *Folio*. want als den Deken van 't *Chirurgyns* Gild by zyn loontrekker, den Heer *Prælector*, en 't *Collegium Medicum*, afgeſchyden van zyn Gild, ging bloedshoofds ſtaan, om zig in een gedeelte van de *Chirurgie* te laaten *Examineren*, was hy de Grootſte Gek van allen, die het *Coll. Med.* by Myne Heeren van den Gerechte, voor zotte Meeſters te zyn, heeft aangegeeven.

't Voorſ. tweede voorſtel in ons *tafereel* verder beſchouwd, zegd my, wat is de *Uterus*? hoe is zy van *ſubſtantie* en maakſel? waar is zy geplaaſt? wat is de *Vagina*? hoe is haar geſchapenheit? waar haar begin? waar haar einde? wat zyn haar aangelegen deelen? wat heeft men zonderling te *obſerveeren* omtrent de uiterlyke deelen van de Vrouwelykheit? hoe beſchryft gy de beenderen van het *pelvis*, enz. haare verbindingen, haar onderſcheid met die der mannen, en welke onderſcheiden daar van koomen ons voor? wat is 't *os uteri*? hoe is 't van gedaante? hoe geſtrekt? waar aan de *uterus*. geplaaſt? wat is het eerſte van 't geen men doen moet, geroepen zynde by een Vrouw in Barenſnood? wat is de beſte manier om 't *os uteri* te onderſlaan. hoe is 't *Orificium Uteri* geſteld in een Vrouw die Baaren zal? opend zig dit voor, in, of na elken vlaag? opend het zig meer en meer, of word het zomtyds wederom naauwer? wat geeft het gevoel aan het *os uteri* te kennen? hoe onderſcheid gy de valſſe, en waare vlaagen? wat noemd

gy

gy een natuurlyke, wat een tegen natuurlyke geboorte? welke zyn de toevallen omtrent deze geboortens? wat heeft men te doen in een natuurlyke geboorte? waar in bestaat hoofdzaakelyk de hulp, die men toebrengt? wat is te *obſerveeren* by een tegen natuurlyke geboorte? en waar in bestaat de voornaamste hulp? wat is in beide gemelde geboorten zonderling te betragten omtrent de gesteltens van Moeder en Kind, om 't Kind te verlossen, dat, en voorts de Moeder te bezorgen? in welke gestalte en door welke doening is 't veyligst de *Placenta uterina* te verlossen? in hoe veel gesteltenissen worden de Moedervliezen en haare wateren waargenoomen? hoe zoud gy u in de onderscheiden voordoeningen derzelver gedraagen? kunnen de beslooten waters afzakken? hoe worden ze gevoeld, langwerpig, breed, of spits? kan men iets van 't kind voelen, of niet: kund gy weeten wat deel van 't Kind in de vliezen beslooten U voorkomt.

Op hoe veelerlye wyzen kan 't hoofd van het Kind voorkoomen: en hoe in die onderscheide voorkomsten zig te gedraagen? hoe veelerlye zoorten van hand geboortens steld gy? en hoe zyn zy in haare *differentien* te regt te brengen? hoe veelerleye zyn de voorkomsten der voeten? en wat staat in die gevallen te doen? wanneer de streng voor, of uitkomt, of om den hals van 't Kind legd, wat hulp om ze te regt te brengen? als het Kind met zyn billen voor komt, hoe zoude gy dat behandelen? waar moet gy op letten als 'er tweelingen voor handen zyn? wat is noodzaakelyk, als een Swangere Vrouw een swaare Bloedstorting lyd, 't zy dat zy op haar tyd is, of niet? wat staat U te doen, als in een Vrouw, in Baarensnood, met een sterke vloed, of zonder dezelve, de *Placenta uterina* voorkomt

Van deze Vraagen zal *Diana* by *proviſie* eene beantwoorden, om voor af een Proeve te geeven, zy zal *Repliceren* op de sesde vraage, namentlyk, wat is 't eerste van al dat men doen moet geroepen zynde enz? men verneemd onderslaande, of 'er ontsluiting is, en of by de wéén boven de vinger iets gevoeld word, dat zagtkens aanstoot, of een kleine zagtheit, het watertje genaamd, min of meer aangroeid, en of 't allengskens voller en harder word, zo ja, dan twyfelt niet, of de Vrouw is in arbeid, dan moet den *Chirurgyn* de Vrouw behoorlyk plaatzen, alle de vereiste omstandigheden waarneemen, onderwyl haar Vrouwelyk teeldeel niet met douwen en knuffelen kneuzen, voor al niet na de zyde der Krop van de Blaas, want daar van daan komt een ergerlyke lekheit. Als hy geen genoegzaame ontsluiting vind, dan laat hy de Vrouw, als ze gaav, gezond en kloekmoedig is, in haar kamer zig maatig beweegen; is zy swakkelyk, ziekelyk, zeer pynelyk, vloeijende, of vermoeid, laat haar op haar bedde tussen twee warmgemaakte bedlakens leggen, niet swaar dekkende, geeft haar een kopje van Kalfsnat of *Chocolade.* Zo Ja, dan moet hy zyn best doen,

om

om die Vrouw haar kind by ieder vlaag zelfs te doen doorzetten; als zy des onmagtig is, moet hy de vrugt helpen, de beletselen tydig opruimende. By voorbeeld, wanneer 't hoofd van het Kind voorkomt, en 't *os uteri* aan 't zelve als een band sluit, en dit zaamen wil afzakken, word de beklemminge meerder, hoe meer de afzakking word, want de rimpelen van de binnenste rok der *vagina*, die zelfs mede welft, mede pakt, en omtrent het *Orificium vaginæ* op 't naauwste zynde, word de beklemming gevaarlyk, daarom moet men als het *os uteri* om de kruin of voor 't Kind afschiet, dezelve sagtkens opdrukken, en schuiven over de breedte van 't hoofd, om voor te koomen een zeer gevaarlyke beklemming, en andere toevallen, die dan in en na die moeyelyke baaringe kunnen volgen.

Gemelde opruiminge zal met de vingeren geschieden, en zyn die onmagtig, dan met het *balansjet* of 't peutertje van CHAMBERLEN. Men steld, dat als het Kind wel voor komt, dat het wel gekeerd is, met zyn aangezigt wyzende na 't *os sacrum* van de Moeder; in geval de Vrouw, op haar tyd zynde, een te traagen arbeid heeft, mag zy gebruiken een *dragma* van dit poeder. ℞ *Cinnam. Elect. Croc. Orient.*, *Cass. Lign. ana dragmam unam*, *borax drag. duas. M. F. pulv.* Ik heb gezien, dat de walging, niezinge, en het hoesten den arbeid verwakkerde en het kind hielp doorzetten; dat zagte *purgantia* niets ter zaake doen, en dat de scherpe hevige toevallen verwekken: de hand, die de beletselen zoude opruimen, 't Kind bestuuren en 't werk uitvoeren, moet behoorelyk met *ung rosarum*, of zoeten olie besmeerd zyn, in deze Olie worden ook gedoopt de voorste gedeeltens van de *Instrumentjes*, die des noods zynde worden ingebragt; alles geschied om het Kind na de uitwendige mond van de Lyfmoeder veilig te geleiden, en eindelyk daar door uit te brengen.

Zyn hier toe geen meer betragtingen noodig? als de regterhand, ingebragt zynde, bevind, dat het hoofd van 't Kind zig ruim en natuurlyk in 't *os uteri* aanbied, zal men betragten, dat het hoofd in 't afschieten niet van zyn regtheit wykt, op dat zo doende het Kind natuurlyk zoude uitkoomen. Hier toe word gelet op alle de beweegingen, zo van het Kind, als van de Moeder en haare Vlaagen, de wéén wel in agt neemende, en staande dezelve het kleuterwerk zo bestuuren, dat 'er een nu welgekeerd Kind door een natuurlyke Baaring tot vreugde van zyn Moeder gebooren word. En als de *placenta* niet zelfs afschiet, moet ze voorzigtig afgehaald, want dat is de volkoomen verlossinge. In geval de regterhand, min of meer uitgebreid, de weg voor 't Kind zoude baanen, en vervolgens 't hoofd bestuuren, het voorgemeld beletsel vind, zal hy het ontwikkelen, en staat het kragtig benepen dan moet de linkerhand gereed zyn met het eevenstrekkig steevig en buigzaam zilver *sondertje* aan wederzyden,

 om

om niet mis te taſten even eens geſteld, of 't voorſ. *balansjet*, dat dan wederzyds tuſſen 't hoofd en 't *Orificium* ingaat, rondom het hoofd kan gaan, en bezorgen, dat men voorts meer verwyden, verſchuiven, en de vingeren gebruiken kan om 't Kind zyn doortogt te bezorgen, met nu op de eene, dan op de zyde zagtkens te wikkelen.

Maar als 't Kind zig in een andere geſtalte bevond? deeze zyn zeer verſcheiden, als het hoofd naby de geboorte niet regt met de kruin voorkomt is 't egter niet geraadzaam na de voeten te zoeken, veeltyds is 't ondoenelyk, legd het kind op eenige wyze dwars met zyn lighaam, dan moet men 't hooft op eenige wyze na boven dringen; dan is 't dienſtig, dat men de bovenſte deelen van 't Kind opwaards voerd, want dan krygt des *Chirurgyns* hand meerder plaats. 't Is ligt te oordeelen, dat, als 't Kind kwalyk gekeerd is, of vaſt legt, dit een moeyelyke baaring ſteld; dan zal men de hand langs buik, rugge, of zyde van 't Kind geleiden tot deſzelfs voeten, onderwyl de ſtreng obſerverende, de voeten gevat, zal 't Kind daar by doorgehaald worden, zonder zig op te houden met Arm, of Armen voor het hoofd uit te redden, zy gaan gemakkelyk met het hoofd te gelyk door, dit verwyden, ſchuiven, dringen, geleiden, en doorhaalen moet met betaamelyke kragt geſchieden, op dat men 't Kind niet verminkt, ontveld of dood. De gemelde of eenige andere *Inſtrumenten* zal ik niet gebruiken, als in een dwingende nood, zelfs niet anders by 't afhaalen van een doode vrugt, of eenig misgewas, zyn ze noodig, dan zal ik dezelve met behendigheit gebruiken, agt geevende van geen geboorte deelen te kneuſen, te kwetſen, of te ſcheuren.

Deze redenen zyn niet *Theoreticæ*, waar mede eenige hunne leevens tyd doorbrengen, maar *Practicæ*, terwyl ik door weetenſchap en daadelyke handelingen my in 't Verloſſen van Vrouwen in hunne Baarens nooden oeffende. Dit is dan niet, zegd MOLLIERE, waarom *purgeerd* de *Rabarber*? om dat ze heeft een *purgeerende* kragt! gewiſſelyk neen. *Domine criticus* maar Vroede-Maagd *Diana*, gy was *per interim* van uw eerſt voorgenomen Oogwit verwyderd, hoe verdeeld gy de *Medicyne*? zy, word verdeeld in twee Deelen, gelyk ook de *Chirurgie* op haar zelfs beſtaande gedaan word, naamentlyk in *Theoria*, en *Practica*..

Tot de *Theorie* behoord de *Phyſica*, *Chymia*, en *Anatomia*. De *Phyſica* voor zo veel dezelve de *Hiſtorie* van de algemeene lighaamen verhandeld. De *Chymie* voor zo veel deeze de byzondere lighaamen in haare onderlinge ſpeelingen, beweegingen, en wiſſelſtanden vervolgd, en de ontleediging van Planten, Dieren, en *Mineraalen* in 't werk ſteld. De *Anatomia* is een zeer groot gedeelte van de *Theoria*, als zynde de naſpoorſter van den aart der vaſte deelen van het Menſchelyk Lighaam. Op deeze drie Weetenſchappen of Konſten, het is my onverſchillig, hoe dezelve genaamd worden, word de *Theoria Medi-*

ca

ca, en *Theoria Chirurgica*, als op vaste bestendige gronden, gebouwd. Edog weinige *Medici* staan op dat *fundament*, zy kunnen gemakkelyker weg vinden in 't spoor van BARCHAUSEN, hun *vade Mecum*.

Wy hebben te vooren gezien, wat GUIDO zegd van de gemeenschap tussen Konst en Weetenschap. Dezen DE CAULIACO zyn wy agting schuldig, zyn werk, genaamd *Chirurgia Magna*, gav, dat de Geleerden van zyn tyd hem gelyk stelden met *Hippocrates* de Groote, bezittende *Ars* en *Scientia*. De Konst is een geschiktheit van 't verstand, neemende haar oorspronk uit het gebruik, onderwyzingen, en de Redenen, welke zig Oeffenen omtrent noodzakelyk te weeten dingen; en in 't byzonder is zy het Meesterstuk, dat in 't Handwerk getoond word, het is een werkdaad of uitvoeringe zelfs; Zo dat *Chirurgia* is niet alleen vervat in de zinnen of bespiegeling, maar inzonderheit in de uitvoering met handen en *Instrumenten*; hierom is ook aan deeze handwerkslieden een Gild verleend, daar in zyn Proef-Meesters aangesteld. De Wetenschap is een bekwaamheit van 't verstand, tot Overweeging van de noodzaakelyke dingen tot ieder Konststuk behoorende, niet dat men als DEMETRIUS, om beuzelingen voor te staan!, uitroept, groot is het *Instrument* van *Nergensbuizen*! zo dat men een Stads *Chirurgyn* noodig heeft om de schreeuwende Ganzen een Steentje in de nebbe te leggen, ik zal daar leerzaam op schryven, dat ze zig niet reukeloos moeten vertrouwen op 't *Instrument* van ROGIER, 't geen doorgaans blindelings gebruikt word. De ervaarentheit leerd, dat dit *Instrument* niet altyd zeker gaat, zy zegd: dat zy zelfs uit de werkdaaden haar wezen verkrygende daarom tot de *Empirici* behoord. Dit zo zynde moeten alle braave *Chirurgyns* haar Konst ten beste voor de Menschen in 't gemeen, en voor de Konstgenooten in 't byzonder, blood stellen, *acta virum probant.* Zy vraagd niet, of men aan de zyde van ROGIER of van anderen overheld, maar hoe gelukkig ons de ervarendheit maakte, wilt Gy L. vreede met haar maaken, werkt uit liefde tot de Konst, en 't welzyn des Naasten, zonder U aan iemants stellingen te verslaaven.

De *Empirici* stelden in haar verdeeling van de *praxis* de ondervinding van navolging, deze bestond in het navolgen van dezelfde zaaken en omstandigheden, die zy geleerd hadden, door de ondervinding by geval, door de ondervindinge door de werkinge der natuur uit zig zelfs, of door de ondervindinge uit het aanstellen van een Proev, en te zien, of die dingen ook van dezelfde uitslag op een anderen tyd waaren, wanneer zy alles navolgden, 't geen in de eerste gelegentheit gedaan was, dit gedeelte van haar ondervindinge noemden zy de Konst. de eerste voorstander van de *Empirica* was AGRIGANTINUS, hy verwierp de Reden, en het onderzoek van de byzondere gesteldheden, alleen gerust blyvende op de enkele ondervindingen, zyn

G 2 toc

toevlugt neemende in de hem onbekende toevallen, tot dergelyke aandoeningen, en hulpmiddelen. Deze nu verwerpelyke *Secte* word egter van eenige *Medici* en *Chirurgi* wederom ingevoerd, tot groot nadeel van de Konſt. 't word *de novo* ingevoerd voor eerſt door verzuim van oeffening genomen te hebben van een waare *Experimentale Studie* onder kundige ervarene leeraaren, daar van niet zynde opgeleid tot een waare *Rationale* wetenſchap, dit noodzaakt hen bereidwillig de *Empirica* te omhelſen, ten anderen veele verſtanden zyn onbekwaam om doorzigt te maaken in de geheimen van een waare *Rationale* wetenſchap, daarom gaan deze ligtelyk over tot het gemak of *Secreet* van ROGIER.

De gedeeltens, tot de *Practyk* der *Mèdicyne* behoorende, zyn de *Botanica*, *Pharmacia*, *Chymia*, en *Chyrurgia*, de *Botanica* onderwyſt de *Hiſtorie* van de Planten, haare wyze van Kweekingen, verdeelingen in gedeeltens van wortel, ſtam, baſt, merg, blad, bloem, vrugt, zaad, enz. en vervolgens ieder haare byzondere kragten, en wyze van werkinge op het Menſchen lighaam. Op deeze volgd de *Hiſtorie* van de *Simplicia*, als daar zyn Planten, Kruiden, Zaaden, Bloemen, Bollen, Wortels, Harſten, Gommen, Balſamen, Zouten, gedeeltens van Dieren, zelfs van de *Inſecten*, *Mineralen* en *Metallen*. Deeze zyn wederom een gedeelte van de *Pharmacia*. Welke verder onderwyſt de byzondere berydingen, welk ieder der enkele benoodigd is, om tot het *Medicinaal* gebruik te dienen.. by deeze voegen zig de Konſt bewerkingen van de lighaamen, waar door zy tot nieuwe ſtellingen of wezens gebragt worden, namentlyk van Wateren, Geeſten, Olien, Zouten, *Extracten*, *Tinctuuren*, *Sublimatien*, *Præcipitatien*, enz. 't geen meer by de *Apothekers* Proeve, in Ganzenoort te doen, geeiſt word, want, als de enkele aan gemelde hervormingen niet onderworpen worden, zo worden dezelve door de *Pharmacie* Konſtig te zaamen geſteld onder de form van een *Electuarium*, Pillen, *Confectien*, *Unguenta*, *Emplaſtra* enz, 't geen Wy te bezorgen dat het wel geſchied aan 't *Collegium Medicum*, 't geen ten dien einde van twee Meeſters *Apothekers* voorzien is, pligtig overlaaten. Zy L. hebben hier ter Steede een Gilde en by deſſelfs *Privilegie* blykt, dat zy zullen zyn afgeſcheiden van alle de andere Gildens.

Wy bezitten met haar het zelve regt, om beneven onze *Diſcipelen* by te woonen de leſſen, door den *Profeſſor* in de *Botanie* te geeven in de *Hortus Medicus*, anders is door den Tyd dat handwerk ook een waare en als afgeſcheidene doening geworden, zo dat de *Medici*, en *Chirurgie* zig konnen bedienen van deze arbeidslieden, bekend met de naam van *Apothekers* en *Chimiſten*, van welke deze Konſten zo zeer niet Geoeffend worden om eenige afleiding te maaken van de Wisſelſtand der lighaamen, en derzelver wonderbaare Speelingen, als wel om

om Kostwinning; derhalven zyn zy onder de Burgerlyke stylen geen van de minste geworden, en het zal daar, als het de *Medicæ* Belhamers believt, wel by blyven, of schoon nu de *Chymia* en *Pharmacia* op zig zelfs als bestaande zyn geworden, egter zy den *Chirurgyn* dienstig de Geneesmiddelen, immers die hem uitwendig dienen, te kennen en derzelver aart, kragten, en Wyze van vervormingen, om door dat middel, voortreffelyke hulpmiddelen te ontdekken, en om ons geen *quid pro quo* door den *Apotheker* in de handen te laaten douwen. Een *Practisyn* in de *Chirurgie* diend des wel kundig te zyn, indien hy niet bespot wil wezen door de *Apothekers*, onder welke, of schoon zy zig alleen met hun doen bemoeyen, Vroede-Mannen zyn, Liefhebberen van alle Wetenschappen. Eenige uit hen beklaagen de *Chirurgi*, om dat zy in den voortgang van haar nutte Weetenschap onverdraagelyk gekweld worden van *Doctores*, die niet de minste moeiten gedaan hebben, om iets handdaadig in 't Handwerk te kunnen uitvoeren en nogtans hunne naam van *inspectores* denken te veranderen in die van *susceptores*.]

De *Chirurgia*, voor zo veel deszelfs Konsthandeling aangaat, vereist een voor af kundig, en aan deszelfs handoeffeningen gewoonen Konstenaar, voor en al eer hy bekwaam kan gehouden worden de *Chirurgie* te oeffenen; 't is myn voorneemen niet om de *Historie* der Ziekten, behoorende tot de *Chirurgia practica*, in *debita forma* aan te haalen, alzo ik in dit werk voornam te schryven over eene der *Manualia* van *Chirurgia*, ik zal my volstandig houden by myn goede zaak, en die der *Chirurgische Secte*, *Electiva* genaamd, zy noemd zig onverschillig, zig van de tyden, ondervindingen, en reden bedienende met billikheit. Diana meend, dat deze *Secte* de bekwaamste is om door te dringen in 't *Kabinet* van de *Vagina*, *Uterus* genaamd. deze *Chirurgie* heeft in onze Eeuw door *Chirurgicale experimenten* zig gebragt op de vyligste weg der Konst, zy is niet bepaald omtrent aangenoome leerstukken, die misschien in den tyd, als zy geleerd wierden, aanneemelyk, althans de naaste waaren; maar door nader onderzoek of aangenomen, verbeterd, of verworpen wierden. door wie? door ondervindinge en reden, zy kwaamen tot klaarder kennisse van de Konst en haar *subjecten*, behielden nogtans de leeringen van haare Leeraaren in agting, om zig daar na, zo veel de reden en Konst vereiste, te gedraagen. Deze *Secte* is het groote steunsel voor de Vryheit in de Konst, zy doed deze, en de Weetenschap bloeyen.

De Handwerken der *Chirurgie* worden in Drie, in Vier, Vyf, en ook van zommige Leeraaren in Ses *Classen* verdeeld. 1. Het zaamenvoegen van 't geen gescheiden is heeft gebruik in de scheuringe van 't *forcet*; door *Synthesis* word ook verstaan het inbrengen van 't geen uitgeweken is, gelyk de *uterus* of *vagina* na een swaare Baa-

 ring,

ring, of anders uitgezonken. 2 *Diæresis* is een scheidinge der deelen, die door haar geheele weezen, of door eenige natuurlyke zaamenbindinge aan elkander verknogt zyn. Zy komt voor in de *Sectio Cæsarea*, afscheiding van de *Placenta*, in afsnydinge van de streng. 3. *Exæresis* zegd uithaaling van schadelyke dingen, als het verlossen van de *Mola*, een doode vrugt, nagebleven hoofd, of *Secundina*. *Aphæresis* is een wegneeminge van iets, dat te veel is, zo is een leevende, of een doode vrugt, als de Vrouw in Baarensnood is, hier van daan hebben eenige de *aphæresis* gebragt tot de *Exæresis*, om dat zegd uithaalinge, tot de *Aphæresis* behoord de *Extirpatie* van de *Clitoris*, en *Nimphæ*, de uitroejinge van *Exitulen* in de *Vulva*, en *Vagina*. *Anaplerosis* of *Prosthesis.*, is een aanzettinge van 't geen ontbreekt. hier toe brengd *Diana* het *pessarium*, en *Annulus*, die zy in de *Vagina* steld, *Cipria* zoude daar toebrengen de houten neus en 't stopsel voor 't verhemelte. Eindelyk, of ten sesde, de *Diorthrosis*, dit is een *operatie*, waar door de deelen, welke van de geboorte af, of daar na, een kwaade *Conformatie* verkreegen, tot haare natuurlyke bedieningen bekwaam gemaakt worden; gelyk men ziet dat de *urethra*, en den *anus* in eenige nieuw gebooren *imperforata* zyn; voeg hier toe de *operatien* waar in de *speculi matricis*, en dergelyke *Instrumenten* dienen, en alle deeze ses Classen tot alle de andere zaaken en doeningen van *Chirurgia*, tot ieder derzelver in 't byzonder behoorende, en niet in dit *tractaat* beschreven.

Uit het nu aangevoerde blykt, dat de Handwerken der *Chirurgie* worden onderscheiden, in die alleen geschieden met de handen, of tot welkers uitvoering *instrumenten* noodig zyn. Ook worden onze Handwerken verdeeld in algemeene, en byzondere. de eerste hebben plaats in alle de ziektens, die door hulp der handen genezen worden, zy bestaan in 't onderzoeken enz. als een *Chirurgyn* geroepen is by een Swangere Vrouw in Baarensnood, moet hy haar onderslaan, hier toe gebruikt hy twee of meer vingeren, zo steekt men een of twee vingeren in 't *fondament* van de Vrouw, om na de maniere van VAN DER STARRE, een arm of been van een vrugt, die voorkoomt, te regt te stuuren. De byzondere zyn die, door welke de Vrouwen in alle ongelegenheden geholpen worden, en zyn onder 't getal van de ses voorgaande begreepen. De Geneesmiddelen, welke door den dienst der handen op het lighaam van een Verlossende, of verloste Vrouw gelegd worden, worden verdeeld in natuurlyke, en door Konst gemengelde. Voor 't Eerste kan men neemen bloote Warme Handen, voor 't andere door Konst geweeve warmgemaakte luuren, Booterbier, en dergelyke *Matrialen*. Ik zoude hier ter plaatse wel meerder en andere zoorten van hulpmiddelen voorschryven, maar agte het in dit *Articul* onnodig.

EEn goede naam is 't aller wenſelykſte op aarde, den Vroeden-Meeſter SALOMON zegd: beter is een goede naam, als goede Olie. Maar de vraag is hier, hoe word dezelve verkreegen? door Godsvrugt, de bronader van alle Deugden. Goeden Meeſter, en Vroeden-Meeſter zyn goede naamen, deeze zyn niet te verkrygen door den Penſeel-ſchryver, of *qualificatie*, die goede wyn ſchenkt behoefd geen krans uit te ſteeken. De *qualificatie* tot eenige bediening geeft geen bekwaamheit, dit wiſten de *Romeinen*, wanneer zy L. eenige in regten onervare Regters aanſtelden, hen elk een *aſſeſſor* toevoegden, dewelke elk agter zyn Man ſtaande, de rolle ſpeelde, gelyk wy zien dat op de Schouwburg den Boekhouder doed, ſpreekende, zo als den *Acteur* ſpreeken moet, agter de ſcherm. Gelukkig de Ampten, als ze van bekwaame Mannen bediend worden, men heeft zulke Mannen, maar men maakt 'er zelden gebruik van, verdienſten gelden weinig, nogtans meenen eenige, boven hunne medegenooten verheeven zynde, dat zy dat verdienſtelyk zyn. andere verhoogen hunne naam, maatigen zig naamen aan, waar van ze de eigenſchap niet verſtaan. Is nu 't Kinderhaalen alleen Vroedwerk, en zyn alle de andere werken van *Chirurgia* Gekke werken, dat loopt ten eenemaal buiten den haak, want in de *Chirurgie* zyn verſcheide handgreepen, waar toe meerder wysheit noodig is, als juiſt tot het Verloſſen van Baarende Vrouwen. Die dit niet weeten zyn geen *Chirurgyns*. Den *Chirurgyn* let op geen uithang bord, maar ſteld geduurig hand en verſtand te werk tot gemeen nut, en tot opbouw en uitbreiding van zyn Konſt, in 't werk zig niet beroemende over het zyn van iets, dat een gedeelte van zyn geheel is; maar veel liever met onvermoeide vlyt en yver naſpoorende alle de zaaken, die tot zyn naam *Chirurgyn* behooren.

Dit onder 't oog myner Gilde-Broederen gebragt zynde, ſcheind my noodig om aan de *Titul* kraamers onder hen te zeggen, dat hunne *titulen* aanwyzen, dat ze Onvroed zyn. Want alle hunne *titulen* van Vroet-Meeſter, Breuk-Meeſter, Steenſnyder, Aderlater, en dat het zotſte is, *Operateur*, zyn gedeeltens van de Konſt *Chirurgia*. Deze Onvroede Mannen hebben door 't woordeke en, aan 't *Collegium Medicum* grond gegeven om MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE te kunnen misleiden, zy waaren uit eenvoudigheit geen kenniſſe hebbende aan *Chirurgia*, gelyk de meeſte Burgeren van gedagten, als of *Chirurgyn* en enz. dit en dat wat anders als *Chirurgyn* betekende. 'k heb domme dwaazen onder de *Medici* gevonden in dezelve *Opinie*, dat is aan een *Medicus* een bewys van onweetenheit. Want als een *Med. Doct.* onbekend is, hoe verre zig de *Chirurgia* uitſtrekt, is hem te gelyk onbekent de uitgeſtrektheit van de *Medicyne*, nogtans willen deze dwergen de *Medicina*, in haar geheel geſteld, in hun *Doctoraat* erkend hebben, 't zy verre van ons, dat wy dit zullen toeſtaan, als

aan weinige uit hen, die Wy hoog eeren, de andere, of grootste rest, zegd zeker *Doctor*, moesten opgelegd worden om te gaan na de *Colonien*, want het is billyk, dat zy, die de Waereld ontvolken, tot vergoeding elders ander Volk planten. Hy, namentlyk MURETUS, had zulks toe gewezen aan eenige *Medici*, om dat zy, hy krank zynde, na 't voelen van zyn Pols en 't bezien van zyn *Urina*, hadden *geconsuleert*, de een zeide geev hem *turbith mineral*, de ander die brengt zo vaak in 's Hemels zaal of in 't huis daar bezyden, 't besluit was. Wy zullen 'er den Beer aan waagen, maar hy bedankte voor die klugt, en wierd door de schrik van zulk gezeg hersteld, zo dat eenige *Medici* konden schryven *Doctor* en zielen verkooper, Menschen waager, enz.

Waarom schryft gy *Chirurgi* en *titul* kraamers, niet *Chirurgyn* en *Samaritaan*, daar is 't woordeken Vroed in begreepen, hy goot Oly en Wyn in de wonden van een door de dwaazen voorby getreden lyder, of schryft *Chirurgyn* en Barbier, dat is volgens de Keur van 't Jaar 1597. Uw L Bentnaam, ziet in dezelve Keur *Art.* 3. of schryft *Chirurgyn* en Hovenier, nu hebt gy Vroeters eenige honing verzaameld uit de korven der Kraamheeren, en om dat een Horsel uw korf te na kwam met het pothengsel van de Boerin van Amstelland, uwe angels tegen hem uit gedreven, zo sterk, dat gy uw eenigzins ontblood ziet, en overgeleverd aan doorsleepenen, die een loogen uitstrooiden om agter de waarheit te koomen, hoe zyt gy, die U zelven Vroeden noemd, zo dwaas, van U afhangkelyk te stellen aan de Heersugt van den *Medicus Politicus*. Gy behoorde nu *Chirurgyn* en Beuk-Meester tot een *titul* te neemen, gy *Gepriviligeerde* Beuk-Meesters, gelieft te weeten, dat U naam geenzins Vroed, maar ter agting van de *Cunnus*, daar gy in Vroet, Vroet is. Al 't Vrouwelyke is *Venus*, *Venus* is onzer aller Moeder de Aarde, den *Chirurgyn*, die een Vrouw verlost, Vroet in haar Voorhof, Bloemtuin, Boom en Roozengaard genaamd, *gepriviligeerde* Beuk- en Vroet-Meesters, gy behoorde U nu by uw leest de Vrouwelyke scheede te houden.

Zommige *Ægiptenaaren*, zegd HERODOTUS, genazen de gebreken der oogen, anderen der tanden, andere de ziektens van den onderbuik, waar aan de *Fortresse Muliebria* gelegen is, 't zelfde gebruik, zegd GALENUS, was ook eenigen tyd by de *Romeinen*. De BERGMAN te Amsterdam trekt de tanden Meesterlyk uit, hy vermag hier ter Stede niet anders van ons handwerk te *Exerceren*. Maar de *permissie*, die hy daar toe heeft, neemt die handgreep niet weg van *Chirurgia*; of schoon om der schaamte der eerbaare Vrouwen zogenaamde Vroed Vrouwen zyn toegelaaten, om te bedienen de Vrouwen in Barensnood, dat neemt die handgreep niet weg van *Chirurgia*. Alle haare konstgenooten, die vryheid verkreegen om de *Chirurgie* zonder enige hin-

hinderniſſe te oeffenen, kan men geen één eenige handgreep van *Chirurgia* ontneemen, ten zy men zig wil ſchuldig maaken aan konſtrovery, geweld, ſcheinregt en verdrukking zynes naaſten. Zegt men, miſſchien zyn zy over die handgreep niet gevraagd, ſtel 'er vry by nog honderd, daar zy niet over gevraagd zyn, en ſtel dat gelyk met het *tentamen* der *Medici*, en de ziekte of zaak, die zy in hun diſput ſtellen, nogtans hebben zy de vryheid van alle ziekten te behandelen, zelfs ook de uitwendige, als zy zig ook in de *Chirurgie* bekwaam maaken, en niet, in plaats van de Konſt uit de mynen van *Chirurgia* te ſpitten, te vreden te zyn met te zeggen: den Profeſſor heeft het zo gezegt. *Autos epha* ſchreeuwden de *Pythagoriſten*.

Dit nu gezegde is overeenſtemmende met alle de Leermeeſters in de *Chirurgie*, om haare menigte ten bewyze aan te haalen luſt my voor tegenwoordig niet, laat zy, die te gelyk daar meer voor hen nodig te weeten zaaken zullen vinden, de *Autheuren* hier over nazien, Wy zullen alleen iets byzetten uit Dionis zyn verhandeling van alle de *Chirurgicale Operatien*, dit zegd hy: zegd niet, dat het geen door een Vroet-Wyf gedaan word, eigentlyk haar werk is, want alhoewel door een kwaalyk gegronde ſchaamte de *Chirurgyns* de Vroet-Wyven in de Konſt van de Baarende Vrouwen te helpen verloſſen onderwezen hebben, nogtans zo is het waaragtig, als men zegd, dat het verloſſen van Baarende Vrouwen niet minder van de *Chirurgie* afhangd, als de ziektens van de oogen, tanden, ſteen, beenbreuken en ontledingen, dewelke nogtans behandeld worden door menſchen, die men afmaald onder de benaamingen van Oog-Meeſters, Tandetrekkers, Steenſnyders, Ledezetters, enz. dewyl alle deze zoorten van *Operateurs* in haar zaaken geen geluk vinden, als voor zo veel zy haar doeningen ſchikken na de Regelen, die de *Chirurgia* voorſchryft. De *Chirurgyns*, die haar voornaamſte werk niet maaken van de Baarende Vrouwen te helpen verloſſen, of die zelfs van voorneemen zyn zig in 't geheel met dat Vroeten niet te bemoeyen, moeten egter dat ſtuk verſtaan, om twee redenen, eerſtelyk, om dat ze anders de naam van *Chirurgyn* niet waardig zyn, ten anderen, om dat iegelyk *Chirurgyn*, hoe ook van voorneemen, kan verpligt worden in tyd van nood ook de handen aan dit kleuter werk te ſlaan, hy word hier toe *geforceert* door zyn gewiſſe.

De Natuur, zegd Grotius, wil niet *geforceert* zyn in zaaken van *Politie*. Hier doed het de *Conſcientie* aan de Konſt. als onze verdrukking op het *Tapyt* lag, *forceerde* my Seker Dommekragt met te zeggen: het verloſſen der Baarende Vrouwen is een *aparte* zaak, het behoord niet tot de *Chirurgie*, zegd den *Prælector Chirurgiæ*. Ook weet ik dat een Vettewarier in 's Gravenhaage Baarende Vrouwen bediend. Miſſchien, zeide ik, met reuſel te leveren om de *axe* te ſmeeren. Een ander *Po-*

 litica

liticq zeide, Mr. ABRAHAM, de Gilden dienen maar alleen om van de gegoede Gildebroederen de Jaarzangen en boeten in te zaamelen, en de ontfange gelden wederom aan de behoeftige Gilde-Broederen uit te keeren, wat hebben Wy hier met Gildens te doen. Zo mogt men met een ruime *Conſcientie*, de *Rioelgraavers* Keurmeeſters op 't Goudſmeeders Gild, en Vettewariers Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde maaken. Waarom dan in 't Jaar 1728. zo bezorgd geweeſt, om, waar 't mogelyk geweeſt, de *Chirurgie* na de *Franſche mode* hier in te voeren, en daarna vyf van de Overlieden in 't Jaar 1732. *inhabiel* te verklaaren, om dat zy hadden *gemanqueert* in 't afneemen van de Proeve, verkoopende de geregtigheid van 't Gild, gelyk dat van 't kramers of Vettewariers Gild verkogt word. En daar na my wel ernſtig aanbevoolen het *Chirurgyns* Gild, en der zelver Konſte op te bouwen, en alle, die zonder behoorlyke Proeve te doen zederd de *abſentie* van den Heere RUISCH, door ouderdom, en gebrooken hals van 't *os femoris* zig *abſenterende*, in 't Gilde waaren geſloopen, uit het zelve te zetten, aan hen 't gegeevene Geld, zo aan de Buſſe, als aan Overlieden in der tyd wederom te *reſtitueeren*, my daar toe *aſſiſterende* met *Commiſſariſſen* hier na te vermelden. Het Overmanſchap wierd die tyd aan kloeke Mannen gegeven, en door hen heel loffelyk aanvaard, zy wiſten 't kaf uit 't koorn voorzigtelyk te wannen, hun kundigheit gav hen te kennen ieglyks aart, nu wierd de grond der Konſt bezet met vaſte zuilen, en buiten 't Gild gezet Mol, Vledermuis, en Uilen.

Ter zaake. Maandag den 1 *October* 1731. bevond ik my in 't gezelſchap van den Heere LA CROIX in de Stad Leyden, om te zien den Hoogleeraar H. BOERHAAVE, als ik den 28ſte *paſſato* uit Amſterdam zoude vertrekken, gaf ik daar van behoorlyke *advertentie* aan den Deken onſes *Collegie*, ADRIAAN VERDUIN, met vriendelyke *ſupplicatie*, dat zyn Ed. geliefde in myn *abſentie* niet te *Reſolveeren* tot het maaken van Barbiers. Hy betuigde wel te kunnen zien, dat dit door den tyd groote moeite zoude baaren, wel nu, *repliceerde* ik, neem dan de eere van 't *Kedres*, zegd, dat gy te vooren daar toe alleen onmagtig en overreed was, maar my te hulp verkrygende *abandonneerde* zulke *frivole* doeningen. Ik had nu reeds twee maalen bygewoond de onderneeming tot het *inſtalleren* van een Barbier, de eerſtemaal liet ik de Rol zo verre ſpeelen, tot dat aan den Proef-Meeſter ELIAS HUIZER *f* 230. zoude geteld worden, wanneer ik de voortgang van dat werk ſchutte. Waar uit gezien word, dat deze Gild verkooping onregtvaardig geſchiede, want regelmaatig zynde, waar het onmogelyk geweeſt voor een voor zyn eerſte maal aangekoomen Overman, nu onder aan zittende, te beletten het beſluit van vyf zyn voorzittende Overlieden. Gelieft te letten, dat ik in de *Commiſſien*, waar in ik *fungere*,

gere, my niet inlaat tot de meerderheit van ſtemmen, als de wetten en de Reden my kragt geeven, om niet te treeden tot Overſtemming; den 8ſte *October ſeſſie* hebbende, gav den Overman ANTH. MILAAN my *f* 22, ik vroeg, waar van? wy hebben, zeide hy, voorgaande Maandag een Barbiertie gemaakt, en daar van is dit uw *Portie*, ik ſchoof het geld van my af, liet den Gildeknegt my voorleggen het *formulier* boek, door Overlieden om Barbiers te maaken aangelegd, de Overlieden poogden enigzins geweldig my te beletten daar in te ſchryven een *Proteſt*. Ik vond geboekt.

Op den Eerſten October 1731. heeft *Enog Kielder*, van Varel: out 24 Jaaren, zyn Burger *Cedul* vertoont, en verſogt, dat aan hem het Barbiers Gilde mogt werden vergunt, met *præſentatie*, dat hy geen werk zoude doen, dat de *Chirurgie* is Rakende, of eenig ander teeken, als *Chirurgyn*, met belofte van *f* 50 gulden te verbeuren, yder rys, als hy iets dede, dat de *Chirurgie* aanging, de eene helft voor den Armen, en de andere helft ten behoeve van 't Gilde, 't geen volgens de Keure F°. 274. C: C. 1552. den 4 May, is vergunt, mits dat hy de geheele onkoſten van 't Barbieren, en *Chirurgyns* Gilde betaale, volgens de Keure booven aangehaalt N°. 4. *Artic.* XXX. als meede de Keure 1676. den 27. *January*, als meede dito *January* 1684. En wanneer hy genegentheyt kreeg, en zig bekwaam vond om de *Chirurgyns* Proeve te doen, meede daar toe zal worden ontfangen, zonder meer te betaalen, als blykt by 't *Caſſa* boek, daar over aan 't Gilde betaalt is. Maar als dan alleen betaale 't Regt van den Proef-Meeſter, en Overluyden, te dier tyd in dienſt zynde. tot naakominge dezes heeft hy dit met zyn eygen hand ondertekent.

In Amſterdam, *ut ſupra*, *Præſent* alle de Overluyden.

(onderſt.) *Enog Kielder*.

Proteſt, den ondergeſchreeven Overman verklaard mits deezen niet *præſent* te hebben geweeſt, maar dat hy aan den Proef-Meeſter heeft vertoond, dat dergelyke Barbiers te maaken, of dat deeze vergunning Reegelregt ſtreid teegen de wetten dezer goede Steede, onſe *Conſtitutie*, het welzyn der Gilde, Gildebroederen, en den gezonden ſtaat der Burgeren, dat nochtans den Proef-Meeſter, en wie des meer zy *præſent* geweeſt, hebben op dato, als booven, verkogt het *Chirurgyns* Gilde op een wyze als men het Kraamers Gild verkoopt, en wel voor een ſomma van twee hondert en dertig guldens. in maniere zoo boven beſchreeven is, tegen 't welke ik *proteſteere*, en wil geenzins *Conſenteeren*, in deeze en diergelyke verderflyke zaken, Amſterdam, den 8 *October* 1731. (onder ſtond)

ABRAHAM TITSINGH.

 't

't Voorſ. *Formulier-Boek* wierd van BURGEMEESTEREN, op haar kamer zittende, door een Stads-Boode opgeeiſt.

Nu begonden de zogenaamde Mrs. *Barbiers* moeyelykheden te baaren, voorwendende, dat de Mrs. *Chirurgyns* hunne knegten niet tot Baartſcheeren, en Hairſnyden mogten te gebruiken, en dat geene *Chirurgyns* vermogten Aderen te openen, zynde dit de *Functie* van de *Barbieren*, niet gelet hebbende op de Keur van 't Jaar 1597., waar in om goede redenen de Barbiers winkels geſlooten, en niemant een openbaare Scheerders Winkel mogte voordoen, als zy L, die te gelyk de Proeve der *Chirurgyns* hadden gedaan. Zynde ons Gilde voor dit voorſ. Jaar voorzien van *Chirurgyns*, *Barbiers*, en van die beide zoorten der *functien* waarnamen, ook begonden eenige *Chirurgyns* Weduwen zig te roeren, niet begrypende dat zy geen Gilde Suſters waaren, hebbende niets tot de Buſſe *gecontribueert*, en hunne winkels verkogt, niet weetende dat zy L., met drie Gulden in ieder maand te trekken, meer genooten, als haar van regtswegen toekwam. MYNE HEEREN DE BURGEMEESTEREN, daar op gelet hebbende, hebben bevolen, dat deze Weduwen, zynde Maand-Gelders, in dat zelve genot zouden blyven, uitſterven, en noit geen andere aangenoomen worden; neen maar dat de Busgelden zouden worden beſteed tot onderhoud van des noodig hebbende Gilde-Broederen, en Gilde-Suſteren, dat zyn Weduwen, die met een *Mr. Knecht* Winkel doen, zy genieten ziek, of behoeftig zynde drie gulden s' weeks.

Extract uit het Groot *Memoriaal* der Stad Amſterdam N°. 10 *fol.* 95.

BURGEMEESTEREN EN REGEERDERS DER STADT AMSTERDAM, geſien hebbende de klagten, aan haar ED: GROOT ACHTB: door verſcheyde ſogenaamde Mr. Barbiers, tegen de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde by *Requeſt* voorgedragen, mitsgaders nog vier andere *Requeſten*, mede aan haar ED: GROOT ACHTB: *gepræſenteert*; als namentlyk twee door verſcheyden Mr. *Chirurgyns*, alhier *practiſeerende*; het derde door verſcheyde Weduwen van Mr. *Chirurgyns* in der tyd meede alhier *gepractiſeert* hebbende, en het vierde door *Lysbeth van Wyn*, Huysvrouw van WILLEM VAN CAMPEN, Mr. *Chirurgyn* alhier, ſtellen de vyf *Requeſten* in handen van den Heer *Secretaris* JAN TRIP JACOBS, den Hr. *Profeſſor* GUILIELMUS RÔELL, en de Mrs. *Chirurgyns* BARTHOLOMEUS VERMEY, WICHARD VAN WESIK en CORNELIS VAN DER SWED, om dezelve te *Examineeren*, en verders te onderſoeken, welke *abuyſen* en onordentlykheeden in de *directie* van 't *Chirurgyns* Gilde zyn ingeſlopen; bedagt te zyn op middelen van *Redres* en Haar ED: GROOT ACHTB: op alles te dienen van berigt, *Actum* de 13 *December* A°. 1731. Ter *Ordonnantie* van Haar ED: GROOT: ACHTB: vernoemt,

(Was getekent) P. ELIAS.

Berigt

Berigt van de *Gecommitteerden* aan de EDELE GROOT ACHTBARE HEEREN.

De Ondergeſchrevene, hebbende ingevolge, en tot voldoeninge van Uwe ED: GROOT ACHTB: *Appointement*, van dato 13 *December* 1731. Jongſtleden, *Geëxamineert* de klagten door verſcheyde ſogenaamde Mrs *Barbiers*, tegens de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde, aan haar ED: GROOT ACHTB. voorgedragen, mitsgaders nog twee *Requeſten*, door verſcheyden Mr. *Chirurgyns* alhier *practiſeerende*, als meede nog een van verſcheyden Wed. van Mrs. *Chirurgyns* in der tyd, en eyndelyk dat van *Lysbeth van Wyn*, Huysvrouw van WILLEM VAN CAMPEN, Mr. *Chirurgyn* alhier, ſullen U ED. GROOT ACHTB: dienen van berigt, en wel eerſtelyk; op dat van de ſogenaamde Mr. *Barrebiers*, dat zy *Gecommitteerdens* nageſien hebben de Keur van dato 4 May 1552. waar op de *Supplianten* haar verſoek komen te *fondeeren*, die Keure wel is meldende van de *Barbierderey* en 't *Aderlaaten*, dog dat dezelve by nader Keure van dato den 30. May 1597. is te niete gedaan, dat niet tegenſtaande deeſe laatſte Keure, de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild, ſedert eenige Jaaren herwaarts, en wel voornamelyk, ſedert den Jaare 1728. een groot getal van die Barbiers of Aderlaters, ja ſelfs alle, die ſig maar kwamen aan te bieden, ſonder dat dezelve in ſtaat waaren, om haar Proef van *Chirurgie* en Aderlaten te kunnen voldoen, in den Gilde aangenoomen hebben en dat wel voor een groote ſomme gelds, ja ſelfs van *f*. 200 tot *f* 300: 't geen dezelve daar voor hebben moeten geven; van welke penningen de Ondergeſchrevene de Eere ſullen hebben U ED: GROOT ACHTB. nader te *informeeren*, wanneer dezelve van de *diſordres* in den Gilde gevonden ſullen melden. Dat zy *Gecommitteerdens* ſodanige Barbiers of Aderlaters aanſiende, en veele van dezelve byna niets van de *Chirurgie* wetende, bedugt zyn, dat deſer goede Steede haar ingeſeten eenig ongemak of letſel overkomende, door dezelve in 't genezen ſeer werden mishandelt onder het beter vinden van U ED. GROOT ACHTB. van gedagten zouden zyn, dat, om deeſe Menſchen, die ſig thans in een winkel hebben geſteld, niet te eenemaal van haar koſtwinninge te beroven, de reets aangenoome ſogenaamde Barbiers of Aderlaters, behoorden uyt te ſterven, en ſig voortaan nergens anders (ja zelfs niet met Aderlaten) te bemoeyen, als met de Baard en Hair te ſcheeren, en daar van een *gediſtingueert* teeken uyt te hangen of aan haar deur te ſtellen, en gelaſt haar becken en andere tekenen in te trekken, en dat deſelve s'jaarlyks, te rekenen van dat zy zig aan den Gilde hebben aangegeven, aan de Boſſe *Contribueren* een *ſomma* van *f* 10. ſonder dat zy by ſiekte, of ook de Wed. na haar Mans dood, eenige *Alimentatie* moogen eyſchen of genieten, nogte ook dat de Wed. geen Winkel mogen doen, en dat aan de Barbiers of Aderlaters, ieder ſoo

veel hy mogte gegeven hebben, haar penningen weeder behoorden te werden *gerestitueert*, afgetrokken nogtans, die *f* 10. die sy als dan alle Jaaren schuldig zouden zyn, en reets zyn verschenen.

En wat belangt haar twede versoek, inhoudende, dat de Mr. *Chirurgyns* sig nergens anders meede behoorden te bemoeyen, als met het doen van Verbanden, 't selve versoek behoorde te werden van de handt gewesen.

Ten tweeden op de *Requeste* van de Mr. *Chirurgyns*, alhier *practiserende*, versoekende dat de Keure van den Jaare 1597. door de Overlieden mogte werden nagekomen, vermeenen Wy ondergeschreeven dat wanneer U Ed. Gr. Achtb. behagen mogte, de bovengemelde *Ordres* op de Barbiers of Aderlaters te stellen, de *Supplianten* daar meede voldaan behoorden te syn.

Ten derden, op den *Requeste* van de Wed. van de Mrs. *Chirurgyns*, alhier in der tyd *gepractiseert* hebbende, klagende, dat tot haar onderhoud seer weynig uyt de Bosse werd gegeven, en mits dien versoekende, dat door Myne Heeren van den Geregte mogte werden *gestatueert*, dat de Overluyden haar Weekelyks souden uytkeren een Somma van *f* 3, sullen de *Gecommitteerdens* melden, dat sy nagegaan hebbende, hoe veele sodanige Wed. hebben getrocken, ondervonden hebben, dat de meeste van deselve, so niet wel alle, s'Maandelyks *f* 3 hebben gehad, dat het ook te gelyk waar is, dat by deese laaste Jaaren, daar de Bosse door het aanneemen van so veele Barbiers, veel hebbende ontfangen, aan haar wel wat meerder hadde konnen werden uytgekeert, dog nu in 't vervolg so veel niet sullende tot inkomen hebben, het onmooglyk is, dat zy Wed. *f* 3 per week soude komen te trekken en selfs onmooglyk voor de *Gecommitteerdens*, vermits zy niet konnen weten, wat vaste inkomsten de Bosse alle Jaaren sal hebben, om een *gefixeerde Somma* voor haar te stellen, deselve *Gecommitteerden* onder *Reverentie* souden meenen, dat (in verwagtinge de Overlieden, die nu in dienst zyn, of in 't vervolg zullen koomen, *ordentelyk* zullen huyshouden) aan haar gelaten behoorde te werden; om aan de Wed:, die sulks koomen te eyschen, na gemoede en gesteltenis van de Bosse, soo veel dezelve sal kunnen lyden, s'Weeklyks of Maandelyks tot haar onderhoud seekere *somma* uyt te keeren.

Ten Vierden, of laastelyk op het *Request* van *Lysbet van Wyn*, Huysvrouw van Willem van Campen, Mr. *Chirurgyn* alhier, versoekende, dat geduurende haar Mans siekte de Overluyden aan haar mogten uytkeeren s'Weeklyks *f* 3, de ondergesch. vermenen, dat daar deeze Vrouw het ongeluk heeft, dat haar Man reets is Overleeden, de Overlieden *geordonneert* behoorden te werden, om van den beginne van haar Mans siekte af, tot zyn dood toe, aan haar weeklyks de versogte *f* 3 te geven.

De

De Ondergesz. nu komende op de *disordres* in het Gilde gevonden, So zullen sy Eerstelyk beginnen met de penningen, die de Overlieden van de sogenaamde Barbiers hebben gevordert, en hoe veel van deselve in dit Gilde zyn aangenoomen: dat sy *Gecommitteerdens* daar op nagesien hebben, en wel zedert den Jaare 1728. omtrent de vyftig in den Gilde zyn ontfangen, en dat de Overluyden van die Barbiers, (gelyk de Overlieden ons selfs zulks mondeling hebben beleden) van de meeste *f* 230, van andere meerder en minder, ja zelfs van een *f* 306. hebben gevordert, dat wanneer sy Overlieden deese Menschen als *Chirurgyns* die haar Proef doen, al hadden willen handelen, op syn allermeest niet meerder hadden kunnen eyschen, als een Somma van *f* 177. soo een Vreemdeling is, en minder, wanneer het een Burger of *Chirurgyns* Soon is, welke *f* 177. moet verdeeldt werden, in deeser voegen genomen, so het een Vreemdeling is, voor de Busse *f* 103. voor DEN HEER PROFESSOR *f* 10. voor de Overluiden *f* 57. voor den Gilde Knegt *f* 6. voor den Armen *f* 1. Somma *f* 177.

Hebbende de Overlieden de penningen, die dan overschoten boven de *f* 177. onder haar verdeelt en in haar sak gestoken, dat sy *Gecommitteerdens* nog verder ondervonden hebben, dat wanneer Arme en onvermogende Menschen sig kwaamen aanbieden, sy de selve op *Credit* hebben aangenoomen, ja, wat meer is, de Bosse tot *Crediteur* gelaten, een *Obligatie* door die Arme Menschen ten behoeve van deselve laaten *passeeren*, en het *Contante* geld onder haar verdeelt.

Ten tweeden, dat daar U ED. GROOT ACHTB. altoos aan sig hebben gehouden, om op *speciale Acte* van U ED. GROOT ACHTB. een à twee *Joodsche* of *Smousche Chirurgyns*; wanneer dezelve haar behoorlyke proef hebben gedaan, en als dan in de Konst uytsteeken, alhier te *Admitteren*, de Overluyden nu seedert eenigen tyd 12 *Jooden* of *Smousen* hebben aangenoomen tot Barbiers of *Chirurgyns*; daar dezelve niets van de Konst koomen te weeten, en te vresen staat, dat wanneer eenige Menschen, ongemak krygende, daar door ongelukkig zouden werden, wanneer deselve in haar handen vervallen, sodanige *Jooden* of *Smousen* behoorden te werden geweert, hebbende de Overluyden, om haar Beurs te verryken, van deese *Jooden* of *Smousen* van *f* 50 tot *f* 100. gevordert, sonder dat de Bosse daar van iets heeft genoten en sulks alles in haar sak gestokeu.

Ten derden, dat, daar MYNE HEEREN VAN DEN GEREGTE by Keure van *dato* den 11 *January* 1606. en nader by die van den 29 *January* 1625. hebben *gestatueert*, dat by 't doen van de *Anatomische demonstratien* een iegelyk tot de onkosten telkens reyse sal betalen 4 stuyvers, en een Gilde-Broeder met eens 6 stuyvers te geven vry sal zyn, en dat dezelve Keure segt, dat de Overluyden, als de *Anatomia* gedaan sal weesen, in handen van de HEEREN BURGEMEESTEREN of derzelver

Gecom-

Gecommitteerde gehouden ſullen ſyn Rekening te doen, ſo hebben ſy *Gecommitteerdens* de Overluyden gevraagt, waar de Penningen van de laaſt gedaane *Anatomie Gecollecteert* ſyn gebleven, en wie zy daar Rekeninge van hebben gedaan, ſo hebben ſy ons wederom moeten belyden, dat na aftrek van de onkoſten, op de *Anatomie* gevallen, ſy gewoon waaren, ſo 'er penningen quamen over te ſchieten, deſelve onder haar te verdeelen, en daar en booven nog voor haar *adſiſtentie* en moeyte e'en klein maaltydje uyt de Boſſe te neemen, 't welk allesints teegen de bovengemelde Keure is ſtrydende.

Ten Vierden, dat by Keure van den 31 *October* 1676 in 't ſevende *Articul* is *geordonneert*, dat de Overluyden van 't voorſz. Gilde, voor de *ordinaris* maaltyd en andere tuſſchenlopende verteringe, hoe die genaamt ſoude mogen weſen, niet meerder, maar wel minder in Rekening tot laſte van den Gilde Jaarlyks mogen brengen als *f* 300. ſy *Gecommitt.* nagegaan hebbende het boek van uytgaav ondervonden hebben, dat de Overluyden nu ſeedert eenige Jaaren, in plaats van die *f* 300. jaarlyks 't een door 't andere gerekent verteert hebben omtrent *f* 1600 ſonder dat ſy van die verteringe of andere onkoſten tot *Melioratie* van 't Gild eenige *quitantien* konnen toonen.

Ten Vyfden, dat by Keure van den 26 *January* 1680. is *geordonneert*, dat elk, die zyn Zee *Examen* wil doen, ſal betalen *f* 2 à *f* 3. na de *Calibre* van het Schip, de Overluyden genomen hebben *f* 6. en daar zy Overluyden deſelve perſoonen door twee van haar hadden moeten *Examineren*, het altoos door een, of geheel niet, is geſchiet, en ten dien eynde de Zeebrieven in *blanco* getekend, eenige daar van meede na haar huys genomen hebben.

Ten Sesden, dat daar meede by de Keure in dato 29 *Januray* 1710. is *geſtatueert*, dat de Paruykmakers, en Hairſnyders; welke veelen in getalle zyn, en waar van geen Lyſte op den Gilde kamer is te vinden, alle Jaaren ſullen tot de Boſſe *Contribueren* *f* 4. uytmakende door haar groot getal een *Conſiderabele* onderſtand tot de Boſſe, de Overluyden, om dat 't haar wat te veel moeyte ſchynd te zyn, om 't zelve optehaalen, of te ontfangen, dat hebben verpagt aan den Gildeknegt en den *Solliciteur* VAN LAAR voor *f* 60 Jaarlyks, waar door de Boſſe een *Notable Somma* heeft verloren.

Wat belangt de middelen van *Redres*, welke zy *Gecommitteerdens* onder het wyſer oordeel van U ED. GR. ACHTB vermeenen dat behoorden geſteld te werden, ſo ſoude in 't vervolg moeten werden *geordonneert* en *geſtatueert*.

Voor eerſt, dat de Overluyden van 't *Chirurgyns* Gilde van nu voortaan ſig ſullen hebben te wagten, om wederom enige van de ſogenaamde Barbiers in den Gilde aan te neemen, als meede ook niemant tot

tot *Chirurgyn*, of hy hebbe de behoorlyke proeve by de Keure *Geëmaneert* volkomen voldaan.

Ten tweeden, dat de Keure op de koften van de Proef *geftatueert*, mits deefen werde *Geamplieert*, dat de Proevelingen, om de Boffe in ftaat te ftellen van beter uytkeringe te doen, daar voor fullen betalen *f* 25,0, waar van den Heer *Profeffor f* 10, ieder Overman *f* 10, den Gildeknegt *f* 6, den Armen *f* 1 fouden genieten, en de *Reft* in de Boffe gebragt, behoudens nogtans dat de Keure van 26 *January* 1720. in opfigte van dien, die de leffen verfuymt hebben, in fyn volle kragt fal blyven.

Ten derden dat de Overluyden fig meede wel fullen hebben te onthouden van eenige *Jooden* of *Smoufen*, welke niet op *fpeciale Acte* van Haar Ed. Gr. Achtb. fyn *practifeerende*, oft in 't vervolg door Haar Ed. Gr. Achtb. mogten *geadmitteert* werden, in het Gilde te ontfangen, en dat die geene, die door de Overluyden reets zyn aangenomen, by deefe *geinterdiceert* werden eenige Winkel van *Chirurgie* of Aderlaten, Hair- en Baartfcheeren te doen, ende haar uythangborden of teekens aan de huyfen in te trecken en dat de Overluyden, die de penningen genooten hebben, defelve uyt haar beurs fullen hebben te *reftitueeren*, en op de Gilde-Kamer te brengen om haar weder te geven.

Ten Vierden, dat wanneer 'er *Publicque Anatomifche Demonftratien* zyn gedaan, de Overluyden omtrent de ontfangene penningen fig ftrictelyk fullen hebben te gedragen na 't fevende *Articul* van de Keur in dato 11 *January* 1606.

Ten Vyfden, dat nopende de *Ordinaris* Maaltyd en verdere verteeringen, waar in nu feedert eenige Jaaren door de Overluyden Groot *Exces* is gepleegt, defelve als nu gelaft werden om voortaan haar ftiptelyk te houden aan 't 7de *Articul* van de Keure in dato 14 *October* 1676. op *pœne*, daar by gemeldt.

Ten Sesden, dat de Keure in dato 26 *January* 1680. op 't doen van de Zee *Examens Geëmaneert*, *Geamplieert* werde, dat behalven de twee Overluyden den Heer *Profeffor* in het doen van de Zee *Examens præfent* zal fyn, en dat voor 't *Examen* betaalt werde agt gulden, te weeten twee gulden voor den *Profeffor*, en fes gulden voor de Overluyden.

Ten Sevenden dat de Overluyden van nu af aan een lyft fullen hebben te maaken van alle de Paruykemakers, en Hairfnyders, om de gewoone Jaargelden, in plaats van die te verpagten, 't welk haar by deeze *ferieufelyk* werd verboden, te ontfangen, en daar van behoorlyke verantwoordinge te doen.

Ten Agtften, dat Myne Heeren van den Geregte *inhæreerden* het Sesde *Articul* van de Keure van dato den 31 *October* 1676. als mede de Keure van 27 *January* 1698. defelve *amplieerende* met de volgende *Articulen*.

Eerstelyk, dat van nu voortaan aan geen Wed. eenige *Alimentatie* uyt de Bosse sal werden gegeven, ten sy haare Mans het Gilde *promptelyk* alle Jaaren onderhouden hebben.

Ten tweeden, dat so dikwils deselve eenige *Alimentatie* komen te ontfangen, daar van behoorlyke *quitantie* sullen hebben te geven, met uytdruckinge, hoe veel sy hebben genooten.

Ten Negende, dat de Wed. van een Mr. *Chirurgyn*, wiens winkel door een *Meester-Knegt* werd waargenomen, alle Jaaren tot onderhoud van de Bosse sal hebben te *Contribueeren* een *Somma*, van *f* 5, even als de Mrs. *Chirurgyns* syn doende.

Ten Tienden, dat alle Proevelingen, die sig aan den Gilde koomen aan te geven, om haar Proef te doen, gehouden sullen zyn bevorens te ondergaan een *Tentamen* voor den Hr. *Professor* en twee Overluyden, en dat Zy voor die *Sessie* sullen betalen *f* 9 te weeten *f* 3 voor den Hr. *Professor* en *f* 6 voor de Overluyden; en dit so dikmaals, als de selve het *Tentamen* komen te versoeken.

Ten Elfden, dat de *effecten* van den Gilde sullen werden bewaart in de *Casse* op de Gildekamer, waar van de drie Oudste Overluyden jeder een bysondere sleutel sullen hebben.

Met welk boven staande *Rapport* en middelen van *redres* de ondergeschreven verhopen aan de *intentie* van U. Ed. Gr. Achtb. te hebben voldaan, den 16 *January* 1732.

(Was getekent)

Jan Trip Jacobz., Guilielmus Röell, Bartholomeus Vermy, Wichard van Wesik, Cornelis van der Swed.

Staat te letten, dat nevens de voorf. zyn *Gecommitteerden* geweest de E. E. Heeren François Lestevenon, en Nicolaas Geelvinck, *Secretarissen*, op dit voorf. is 't volgende by Haar Ed. Groot Achtbaare *geresolveert*.

Den 25 *January* 1732. hebben Haar Ed. Gr. Achtb. de personen *Roelof Roelvink*, *Jan Koenerding*, *Adriaan Verduyn*, *Elias Huyser* en *Anthony Milaan*, alle in dienst zynde Overluyden, van 't *Chirurgyns* Gilde om deszelfs quade *directie*, in den dienst gepleegt, *Gedeporteerdt*, en verklaardt, dat gemelde Overluyden (nevens de Persoonen van *Theodorus van Brederode*, *Bernhardus van Vyve*, en *Izaak Hartman*, buyten den dienst synde Overluyden) voor altoos *Incapabel* en *Ongeadmitteert* sullen zyn en blyven, om als Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde te werden *genomineert* ofte *geëligeert*.

En dat de Gelden, die bevonden sullen worden van de sogenaamde Mrs. Barbiers en Joode Barbiers ter quader trouwe door haar genoten en ontfangen te zyn; ten eersten wederom sullen gerestitueert en voldaan

daan moeten werden in handen van de Heeren JAN TRIP JACOBZ., FRANÇOIS LESTEVENON, *Secretarissen*, den Heer GUILIELMUS RÔELL, en de Nieuw aangestelde Overluyden:

En hebben Haar ED: GR: ACHTB: in plaats van de Gedeporteerde Overluyden aangesteld de Persoonen, BARTHOLOMEUS VERMY voor den tyd van drie Jaaren, WICHARD VAN WESIK en JOHANNES DE BRUYN, voor den tyd van twee Jaaren, WILLEM MONNIKHOFF en CORNELIS VAN DER SWED, voor den tyd van een Jaar, te Rekenen van de Maand *September* 1731. als wanneer *Ordinair* de *Nominatie* werde ingelevert, om het gemelde *Chirurgyns* Gilde met en benevens den in dienst blyvende Overman ABRAHAM TITSINGH, na behoren en (*striptelyk* na de Wetten) volgens de Keuren waar te neemen of te bedienen.

Voor en al eer deze *Ordonnantie* in 't *Parkament* Keurboek van 't Gild geplaast wierd, hadden Haar ED: GROOT ACHTB: de nu *Gedeporteerde* Overlieden en my op hun kamer doen roepen, alwaar het *deportement* geschiede. Deze *Chirurgyns* verzogten om *gratie*, hier in bestaande, dat zy L. hunne tyd mogten uit dienen. Doen BURGEMEESTEREN, sprak MYN HEER DEN PRÆSIDENT BURGEMEESTER, U. L. geen *gratie* genoeg, wyzende met zyn Regterhand na de vensters van de Puye, of weet gy L. niet, wat men doed met Meineedigen? enz. vertrekt, of wy zullen met U L. wat anders doen, U. L. zo *gratieus* behandelende, om dat gy *Chirurgyns* zyt, en nu nog eenige dienst kund blyven doen aan eenige *Patienten*. Hier op trokken zy L. af. Ik meende hen te volgen, maar den *Præsident* BURGEMEESTER gebood my te blyven, zeggende, MR. TITSINGH, neem hier een *Exempel* aan, gedraag U eerlyk in uw pligt, en Mannelyk in 't opbouwen van uw Gild en Konst, breng ons een *Nominatie* van tien *Chirurgyns*, die gy meend bekwaam te zyn om met en nevens U Uw Gilde te bestuuren. In de Eerste plaats bragt ik de *Nominatie* van tienen, vyf wierden daar uit tot Overlieden geëligeert. Deze naamen straks daadelyk Sessie, en de *Gedeporteerden* hebben, daar toe op de Gilde-Kamer ontboden zynde, aan de nieuw aangekoomene Overlieden *getransporteert* de sleutels van 't Gild, de *Effecten*, en de boeken, voor zo veele te dier tyd op 't Gilde berustende waaren.

Bylage of Lyste van de zogenaamde Meesters Barbiers, Onvrye-Meesters, of door de Overlieden *gepermitteerde* Beunhaasen, Aderlaters, en, of, hoe dat zoort van volk ook mogte genaamd zyn, dewelke tegen de Wetten dezer goeder Steede, tegen den Eed der Overlieden, zonder beproeft te zyn, in den Gilde zyn gebragt; waarom en om andere hooggaande *fraudes* der Overlieden de Heeren BURGEMEESTEREN op den 24 *January* 1732 de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild zetteden uit hun Ampt, gevende dat op den volgenden dag aan andere *Chirurgyns*,

gyns, waar van wy hoopen en verwagten, dat zy zullen Eed en Pligt betragten.

Van *September* 1727. tot *September* 1728. waren de Overlieden; *Benjamin van Tongeren*, *Theodorus van Brederode*, *Roelof Roelvink*, *Jan Koenerding*, *Theunis Milaan*, en *Barend van Vyve*. Deze hebben het Gild verkogt aan de volgende Perzoonen, op een wyze, zo voorschreeven is, en nader te zien in 't *protest*, aangeteekend in 't zogenaamde Barbiersboek, op den agsten *October* 1731, en waar mede deeze verderfelyke *factie* eindigt. De *Somma*, voor dewelke het Gild verkogt is, wierd door *ordre* van MYNE HEEREN VAN DE WET opgenoomen, *Primo February* 1732., *Præsent* alle de Nieuw aangestelde Overlieden, en welke *Somme* agter ieder der Barbiers naamen geplaast is, ten einde, om op te maaken, hoe veel elk Overman van 1727. *September* tot *October* 1731. zullen hebben uit te keeren, om deeze Barbiers uit het *Chirurgyns* Gild te kloppen. Van *September* 1727. tot *September* 1728. wierden aangenoomen de volgende, daar van de eerste op den 29 Juny 1728. *Paulus Essink f* 230. *Jan Bebouwenrys f* 230. *Wilke Thouw f* 230. voor driemaalen *tentamen*, van *Frans Schutte f* 90.

Van *September* 1728 tot *September* 1729. zyn in dienst van 't Gild geweest de volgende Overlieden: *Roelof Roelvink*, *Jan Koenerding*, *Theunis Milaan*, *Barend van Vyve*, *Izaak Hartman*, *Dirk Smit*; en staat te *Noteeren*, dat deeze DIRK SMIT Overleden is den 20 *October* 1729, zo dat egter zyn *portie* geweest is aan alle, die in deeze verdeeling volgen, *Gerrit Gerrewyns f* 242 — 6. *Nicolaas Eylenbosch f* 232. *Cristoffel Reisbag f* 230. *Frederik Heuser f* 230. *Hendrik Egge f* 220. *Jan Steen f* 230. *Roelof van Oranje f* 230. *Samuel le Clerc f* 230. *Jan van der Hagen f* 230. *Joannes Lobe f* 230. *Samuel Liefrink f* 234. *Hendrik Tork f* 230 — 2. *Jan Stokmans f* 230. *Andries van Erpecum f* 230. *Anthony Koning f* 230. *Harmanus van Hengelaar f* 220 *Coenraad Nieuwenhuizen f* 230. *Anthony Loman f* 147. *Hendrik Fok f* 162. *Rynier van Sittert f* 130. *Jan Stapel f* 90. nog is *gecompareert Willem Smit*, dewelke niet te vinden is op de gevonden boeken van 't Gild, waar van de Afgezette Overlieden de *memorialen*, en 't Boek van de Huishoudinge hadden verbrand. Volgens *Confessie* daar van gedaan *præsent* de COMMISSARISSEN en den Overman TITSINGH, voorf. *Willem Smit* verklaard, te hebben in 't Jaar 1729 't Gild gekogt van de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde voor de *Somma* van *f* 230.

Van *September* 1729. tot *September* 1730. is het Gild bediend door vyf Overlieden, zynde den Overman DIRK SMIT krank, en stierf, zo vermeld is, in *October* 1729, zyn plaats wierd niet vervuld, om dat HAAR EDELE GROOT ACHTBAARE geen kennisse wierd gedaan, van dat 'er een stoppegat vereischt wierd, van den eersten Donderdag in de Maand *September* 1729. tot den eersten Donderdag in *September* 1730.

waa-

waaren Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild deeze volgende vyf: *Theunis Milaan*, *Barend van Vyve*, *Izaac Hartman*, *Adriaan Verduin*, *Elias Huizer*; Zy L. hebben 't Gild en zyn Geregtigheid verkogt aan *Jan Droewe f* 230. *Jan Blek f* 180. *Wiggert Gryp f* 306 – 6 *Pieter Bus f* 230 *David Withuis f* 230. *Harmanus Beukman f* 230. *Casper Denker f* 230. *Daniel Kunhout f* 230. *Mattys Mattysz f* 230. *Jan Willem Tuiteman f* 230. *Allard Brouwer f* 230. *Juriaan Westerhout f* 230. *Jan Olybol f* 242. *Hendrik Stokman f* 230. nog hebben dezelve Overlieden 't Gilde verkogt aan de volgende Portugesche, en Hoogduitsche Jooden, *Israël Mozes f* 50. *Mozes Israël f* 100. *Meyer Mozes f* 136. *Levi Abraham f* 136. *Samuel Benedictus f* 100. *Elias Mozes f* 100. *Juda Benjamin f* 51 — 10. *Aaron Mozes f* 50. *Jacob de Costa f* 50. *Abraham German f* 100. *Wolf Mozes f* 60.

Van *September* 1730 tot *September* 1731, als in 't voorgaande jaar een Overmans plaats gesmokkelt zynde, is het Gild bediend door de volgende vyf Overlieden *Izaac Hartman*, *Adriaan Verduyn*, *Elias Huyzer*, *Roelof Koelvink*, *Jan Koenerding*, en deeze hebben 't Gilde regt verkogt aan *Dirk van Bern f* 127. *Cristoffel Rutgersz f* 230. *Pierre Japin f* 222. *Warnar Sipersma f* 100 *Evert van Beekhoven f* 230. *Adam Hekkers f* 230. *Harmen Jillisz. f* 240. *Pieter Monkel f* 242. *Jan Engelbregt f* 230.

Van *September* 1731. de eerste Donderdag, in die Maand waren Overlieden *Adriaan Verduyn*, *Elias Huyser*, *Roelof Koelvink*, *Jan Koenerding*, *Anthony Milaan*, en ABRAHAM TITSINGH, en hebben de vyf eerstgemelde, teegen de vermaninge van den laatsten, en in zyner *absentie*, het Gild verkogt aan *Enog Kielder* voor *f* 230. nog hebben de vyf opgemelde Overlieden onthouden den zesden zyn geregte portie hem *competeerende* van de 2 *Chirurgyns*, *Gepromoveerd* in zyn byzyn, namentlyk van CORNELIS MAAS *f* 9 — 12. van JAN SCHUTTE *f* 9 — 12.

Somma f 19 — 4.

De post van *Dirk Bus* is niet uitgetrokken, om hy is niet *gecompareert*, en zo hy geen *obligatie* heeft tot zyn lasten zal het vermoedelyk *f* 230 zyn, zynde de prys die de Woekerende Gildverkopers doorgaans namen, en of zy nog meer 't Gild verkogten zonder *Notitie*, als aan *Willem Smit*, dat zal de tyd leeren; deeze voorgemelde netelige zaaken *geëxamineerd* en geboekt in *præsentie* van de volgende Overlieden, 1732. den 1ste *February* ABRAHAM TITSINGH Deken. BARTHOLOMEUS VERMY, Proefmeester, WICHARD VAN WESIK; JOANNES DE BRUYN; WILLEM MONNIKHOFF en CORNELIS VAN DER SWED; nader *gecollationeert* de aantekeningen, door elk hunner gehouden op de Gildekamer op den eersten February 1732. ten overstaan van de eerwaarde *Confreres*, de *Chirurgyns*: BARTHOLOMEUS VERMY, Proefmeester, WICHARD VAN WESIK, Oudste Overman, Boek- en Cashouder van 't Gild, en dit alles

 Ac-

Accoort bevonden met het *Register*, daar by gehouden in Gildens *Annotatien* onder de naamen der zogenaamde Meesters Barbiers op hun zogenaamde Gildeboek gesteld: aldus geboekt op het *Chirurgyns* Gilde in de Stad Æmstelredamme den 5 February, in 't Jaar onses HEEREN 1732.

Uit zulke staaltjes kan genoegzaam blyken, waarom zommige Overlieden *f* 1100. hebben moeten opbrengen, door hen genooten van de dubbelde *Somma*, die zy naamen van de *Chirurgyns* Proeve, welkers montant in 't Rapport van de E. E. HEEREN COMMISSARISSEN staat uitgedrukt, om dat nu veele *Chirurgyns* ook in plaats van *f* 177. *f* 230. aan Proef Geld hadden gegeven; en 't onmoogelyk scheen om hen ieder *f* 53. wederom te geeven, wierd het Noodzaakelyk geagt, nu de Proeve te verhoogen tot *f* 250. ook om de *Casse* reeds schraal zynde, doordien zy moeste uitkeeren al 't meest vervloogen geld, dat van de Barbiers op 't *Cassa* Boek betekend stond; hier door verloor onze Busse *Considerabel*, nogtans is na weinig Jaaren verloop niet alleen door een Eerlyke directie die schaade vergoed, maar meer als een *Capitaal* gewonnen boven 't *Capitaal*, zodaanig als het bestond, voor en aleer die uitkoop gedaan wierd. De afgezette Overlieden namen ieder van elken Proeve in plaats van *f* 9 — 12. *f* 22. nu is het Proefgeld in de volgende Willekeure gesteld voor ieder Overman op *f* 10. let eens als nu de Barbieren nog eens zouden beproefd worden om of zy ook voor *Chirurgyns* konde *passeren*, moest ieder Overman trekken *f* 44. dus doende wierd dit Overmanschap byna zo goed als een halve Postery.

De zaak aangaande de *Reformatie* van het *Chirurgyns* Gild dus verre gebragt zynde, ontbrak het my niet aan haaters en vervolgers, de afgezette Overlieden hielden het *gepasseerde* binnen kamers, en de *Acte* van hun *deportement* zo geheim, als of 't geheim van *Rogier* was; in hunne aanhang kleeft nog huiden den haat tegen my, zo komt het, dat zommige *Chirurgyns* niet mede getekend hebben de *Requesten*, zedert February 1746. *gepræsenteert* tot *maintenu* van ons Gilde, weetende dat zy nu my mede kwellinge konden aandoen, meenende *Revengie* van my te hebben, met nu het Gilde, staande myn Dekenschap in 't Jaar 1746. ontmant te zien. De uit het Gild gezette Barbieren, zo Duitsche, als Joodsche; vloekten en tierden, als of ze my leevendig zouden verscheuren; één bestond my, in Dekenstoel zittende, met zyn linkse hand in de borst te grypen, en met de regter te drygen. Ik heb door GODS GENAADE al dit werk langmoedig en Manmoedig door geworsteld. 't liep zo hoog in 't Jaar 1732. met my te vervolgen, dat ik op een donkeren avond koomende van den *Anthonis* Burgt, zo fellen slag tegen myn Regter Slaap des Hoofds met een stok kreeg, dat ik zuisebollende tegen de straat viel. De Overlieden, die my volgden, waaren niet snel genoeg om den Guit te pakken, zo dat hy 't ontkwam.

't Ont-

't Ontbrak my ook niet aan Vrienden en Lofzangen, ik wierd hier mede vereerd door den EDELEN ACHTBAAREN HEERE A. VAN DER MERCT. den Gelauerierden Poët G. TYSENS, den *Chirurgyn* L. COSTER, en veele anderen, welke in te voegen *Diana* zouden belaften, en my eenige *Vanieteit* doen toewyzen. Ik zal hier één een plaats gunnen, om dat het is van den voorn. *Chirurgyn*, Amfterdammer en *Ruischiaan*, *Gepromoveert* in 't Jaar 1695. zyn *fubfcriptien* zyn: de Heelkonft herfteld. *auri facra fames, quid non mortalia pectora Cogis*? Virg. Æneid. *Item*: hoe ligt vergrypt één uur door 't radeloos beftaan van moedwil flinks, 't geen Eeuwigheids verlengen met alle wysheids raads nooit weêr te regt kan brengen. HOOFTS' GERRIT VAN VELSEN. *Item*: het Goud keerd menigmaal tot zyn bezitter weêr, en trooft hem na 't verlies, maar nooit verloorne Eer. ANTHONIDES Yftroom. onder 't nu volgende vaars ftaat: *Difcite Juftitiam moniti & non temnere Divos.* 14 February 1732.

Dat komt van Willekeur, en wetten te verkrachten,
Spreekt de Eed'le Heelkonft, in haar Vryheit vroom herfteld,
Gy kerker wacht'ren, die myne ondergang betrachten,
Nu zelf door de yz're rôe van 't Heilig Recht geveld;
Op Sint Anthonys' Burgt van 't kuffen afgeftooten,
Dat met drie Kruiffen praalt in Gysbregts waereld Stad,
Door hoogberoemde keur bekleed van Konftgenooten,
Met toomelooze zucht tot Geld-dorft noit beklad.
Dat komt van Weduw-Brood uw Paard te laaten vreeten;
En 't glinfterende Goud, dat op uw Koetsje blinkt,
Waar in ge, als Salmoneus, zo trots, als dol gezeeten,
Ten twaalev uure Juift, op Dam, en Markt rinkinkt.
Dat komt van Menfchen-Vlees te venten zo verwaaten,
Aan Tapper, ('t fcheeld niet) of Schoenlapper, die het fnyd,
De leden knot door 't wis onkundig Aderlaaten,
Een Konft! zo dierbaar aan Apollo toegewyd.
Zo hield een fchakelreex uw's fchandelyke feiten.
My, als Andromeda, bekneld aan voet en hand,
Tot een Bataaffche Held, als Perzeus, dien kwam ryten,
En klonk voor Eeuwig uw bedrog zelfs aan dien band.
Myn TITSINGH, *'t myner hulp van 't Godendom gezonden,*
Kom, fteeken wy verheugd ons ned'rig offer aan,
Wiens dankb're geuren in 't gejuich van duizend monden
Vervullen 't Raadsvertrek, daar Byl, en Bund'len ftaan,
En wetten, een gevaart! door vier Groot-Acht'bre Heeren
Getorft, verziert, befchermt tot heil der Burgery,
Wenfch, dat Jaar in, Jaar uit, hun Wysheid in 't regeeren

Be-

Bestraal' elk waerelds deel vol glans van 't heilryk Y.
En, zo een Oorlogstorm van Blixem, en van Donder,
Betwiste uit Jalouzie hun recht der Vrye Zee,
Noch houw myn Amstel stand, gehandhaavt tot een wonder,
Door hun beroemd geslagt, in Oorlog of in Vreê.
Hier sweeg zy, toen een beeld eens Godheids van vermoogen
Uit eene wolk vol glans haar toeknikt bly te moê,
Het offer opneemt, droogt de Vreugde traan op de oogen,
Reikt haar de Gilde kroon, en TITSINGH *lauw'ren toe.*

Extract uit het Regifter der Willekeuren, van de Stad Amfterdam, Letter S. *Folio* 217. den 27fte *January* A°. 1733.

MYNE HEEREN VAN DEN GEREGTE der Stad Amfterdam, willende voorfien in de quade *directie*, federt eenige tyd herwaarts ingeflopen in het *Chirurgyns* Gilde, hebben goedgevonden, 'eerftelyk, te *Renoveeren*, en *Ampliëren*, eenige *Articulen* en Keuren aan 't felve Gild gegeven, en de Overlieden gelaft, fig daar aan wel ftriktelyk te houden, als namentlyk: Het 7de *Articul* van de Keure in dato 11 January 1606. rakende het doen van Rekening wegens het ingekoomen geld van de *publicque Anatomifche demonftratien*: Het 7de *Articul* van de Keure in dato 25 *November* 1676. *regulerende* de maaltyden en andere verteringe der Overlieden. De Keure in *dato* 26 *January* 1680. rakende de Zee *Examens*. Het 6de *Articul* van de Keure in *dato* 25 *November* 1676. omtrent het geven van onderhoud of *alimentatie* aan arme Gilde Broeders, en Gilde Sufters, als mede de Keure in *dato* 27 *January* 1678. fprekende van het betalen der Maandgelden, Jaarfangen, of andere verbeurde boetens door de Gilde Broeders, en Gilde Sufters, op de behoorlyke geftelde tyd. Willende MYNE HEEREN VAN DEN GEREGTE ook, dat die Gilde Broeders, en Gilde Sufters van de ontfangene *Subfidie* of *alimentatie* telkens behoorlyke *quitantie* fullen geven aan het Gild, De Keur in *dato* 31 *Maart* 1685. dat de *Chirurgyns* Knegts de Leffen in den *Hortus* gedurende de tyd van een Jaar fullen moeten *gefrequenteert* en bygewoont hebben, voor en aleer fy tot haar proef *examen* fullen mogen werden toegelaten, blyvende ook de boetens tegen de Knegts en Leerknegts, die in de *Anatomifche* Leffen verfuymen te koomen, gefteld by de Keure in *dato* 26 *January* 1720. in fyn volle kragt en waarde. Het 2de *Articul* van de Keure in *dato* 25 *November* 1676. *Statuerende*, dat den *Profeffor Anatomiæ* foo by de Proef, als ook by het *Tentamen* fal moeten *præfent* zyn, en werd het felve *Articul* wyders *geamplieert* in maniere hier naar volgende.

Dat alle Proevelingen alvorens moetende ondergaan een *Tentamen*

voor den *Professor* en twee Overluyden, daar voor aan den *Professor* ſullen moeten betaalen *f* 3 aan de Overluyden *f* 6. en aan de Boſſe *f* 6. makende te ſamen 15 guldens telkens, als ſo een *Tentamen* werdt verſogt, des ſullen deeſe 15 guldens, wanneer ſy in het *Tentamen* bequaam gevonden, en daar op haar Proef na behooren ſullen hebben gedaan, aan deſelve Proef mogen werden gekort. En komende MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE op Nieuw ter *Diſpoſitie*, *Statueeren* en *Ordonneren*, gelyk HAAR ED: ACHTB. *Statueren* en *Ordonneren*, dat de Proef van een *Chirurgyn* ſal werden verhoogt, en in het geheel gebragt op een *Somma* van 250 gulden te betaalen, als volgd, voor den *Professor* *f* 10. voor de Overlieden *f* 60 voor den Gilde Knegt *f* 6. voor de Armen *f* 1. voor de Buſſe *f* 173. *Somma* *f* 250.

Welke *Somma* van 250 gulden in 't geheel by een Vreemdeling ſal moeten werden betaalt, maar ſal aan die *Somma*, als van Ouds, door een Burgers Soon moogen werden gekort 7 gulden en door een *Chirurgyns* of Meeſters Soon 15 gulden: *annullerende* Myne voorſchreevene HEEREN alle de Keuren, die *Contrarie* dit *Articul* ſouden mogen *diſponeren.*

Zullen de Overlieden voortaan niemandt in 't Gilde nemen, of hy hebbe behoorlyk zyn Proef in alle de ſtukken der *Chirurgie* gedaan, en ſal aan de ſogenaamde Barbiers, die *contrarie* de Keur egter in het Gild ſyn gelaten, haar geld, 't geen zy betaalt hebben, werden weder gegeven, onder kortinge van 4 gulden voor ieder Jaar, dat ſy alzo teegen de uytgedrukte Wet ſyn *geadmitteert*, en ſullen ſy Jaarlyks 4 gulden aan het Gild moeten geven, en voorts werden *geconſidereert*, als de Paruykemakers en Hairſnyders, uytgeſondert, dat ſy, die als nu in 't Gild ſyn ingeſlopen, ook ſullen vermogen de Baart te ſcheeren, blyvende de Keure en Boeten in *dato* 21 *December* 1675. geſtelt, tegen de Beunhaſen in ſyn volle waarde, en by aldien die zoogenaamde Barbiers egter ſig ſouden derven Onderſtaan van te *exerceren* eenige andere *poincten* in de *Chirurgie* ſal des bekeurt werdende, door de Overlieden haar Winkel geſloten werden voor de tyd van 3 Maanden, en werd aan haar gelaſt van ſtonden aan haar uythang-Bekkens in te trecken, en ſal ook by haar Overlyden dit boovenſtaande geen betreckinge hebben op haar Weduwen, maar als dan geheel uyt zyn.

Zullen ook geen Jooden of Smouſen in 't Gild werden *geadmitteert*, dan de ſodanige, die om reedenen by MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE in het ſelve Gild toegelaten ſyn, wordende aan alle anderen, die in het Gild ſyn ingeſlopen, gelaſt geen *functie* van de *Chirurgie*, van Hairſnyden of Baartſcheeren, te mogen doen, en haar Winkels te ſluyten, ſullende daarom ook aan haar het gegeven geld weder werden ter hand geſtelt.

K De

De Overlieden ſullen geene inkomſten van het Gild mogen verpagten, maar alle deſelve behoorlyk moeten innen.

En laaſtelyk ſullen de *effecten* van het Gild in de Kas op de Gildekamer bewaart werden, waar van de drie oudſte Overlieden ieder een ſleutel ſullen hebben, enz.

Hier nu zal ik bekort *noteren* vier hoofd *poincten*, MYNE voorſ. HEEREN zeggen, Eerſtelyk: de Overlieden zullen voortaan niemant in 't Gilde neemen, of hy hebbe behoorlyk zyn Proef in alle de ſtukken der *Chirurgie* gedaan. 2. Dat het *Tentamen* zal geſchieden ten overſtaan van den *Anatomicus*. 3. Dat als het *Tentamen*, en de Proef behoorlyk gedaan is enz. 4. Ende dat zy dan zullen voldoen aan de Geregtigheit van 't Gilde, *f* 250. waarom? om dat zy, zo door Preuve gegeven te hebben van bekwaamheit, als door 't betaalen aan de Buſſe de gemelde zomma, verkrygen de vryheit om de *Chirurgie* zonder eenige verhindering in Amſterdam te moogen oeffenen, ondertekend, uit *authoriteit* van de MAGISTRAAT, door den *Anatomicus* en de *Præſente* Overlieden. Zyn nu MYNE Heeren niet ſchendig misleid, 't is nu even, of ze geen gegeven woord houden.

Copia, *Formulier* om te worden ondertekend door Perzoonen in het zelve, in hunne *kwaliteiten* uitgedrukt. Wy ondergeſ. zogenaamde Mr. *Barbiers* bekennen mits dezen, ontfangen te hebben uit handen van de E. E HEEREN JAN TRIP JACOBSZ., NICOLAAS GEELVINCK, *Secretariſſen*, den Heer WILLEM RÔELL, en Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild, zo veel gelden, als ons *Competeerden*, omme volgens de Keure in *dato* 27 *January* 1733. te worden geloſt uit het *Chirurgyns* Gild. *Copia*, *Formulier* om te worden ondertekend door de Joodſche Barbiers, Wy ondergeſ. Portugeeſche en Hoogduitſche Jooden, in het Gilde van de *Chirurgyns* ingeſloopen, bekennen ontfangen te hebben uit handen van E. E. Heeren *Secretariſſen* J. TRIP, en N. GEELVINCK, mitsgaders den Heer WILLEM RÔELL, en Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild, zo veel gelden, als Wy aan de afgezette Overlieden hadden gegeven tot inkoop der vryheid van 't *Chirurgyns* Gild. Met deze uitkooping is het begin gemaakt 19 Maart, en 't is voleindigt op den 27 derzelver Maand A°. 1733. waar mede Eindigd de *Hiſtorie* der *Reformatie* van 't *Chirurgyns* Gilde alhier, hebbende begin genoomen op den 8ſte *October* A°. 1731.

De *Juſtitie* in 't *generaal geconſidereert*, zegd VALKENIER, is zulken hegten en vaſten *Pilaar* van een *Polityken* ſtaat, dat, gelyk SALOMON zegd, den Koning daar door zyn land ſtaande houd, en zyn throon beveſtigd, wanneer de *Juſtitie* vervalt, moet noodzaakelyk mede vervallen den Staat; gelyk wanneer de Zon ondergaat den geheelen *Horiſont* verduiſterd word, zo heeft een Staat de vreezelykſte *tempeeſten* te verwagten, wanneer de Gerechtigheit, zynde het grootſte

ligt

ligt van alle Regeringen, vergaat. ARISTOTELES zegd, dat geen Staat kan blyven ſtaan, daar de Geregtigheit en Wetten niet regeeren, die de Gerechtigheit verwerpt heeft geen VREEZE GODTS, want den zelven is de Geregtigheit zelve.

Heb ik nu ook in myn pligt *gemanqueert*, dat men my overgeeft ten Proeve van 't Ganzenoort, of moeten Gildebroederen geſchonden, en gehoond worden na bekoomen *promotie*, hebben zy ſchuld? kwaamen zy als Proevelingen niet op om te ondergaan, al wat men haar geliefde te vergen in de Konſt te beantwoorden? Was daar den *Prælector* dan als *gecommitteerde* van de MAGISTRAAT niet by, om voor een *Salaris* van tien gulden by ieder Proeve te letten, dat 'er niet, als des waardige, wierden *Gepromoveert*, vraagd hem den Proef-Meeſter niet, of hy begeerd, dat nog een, of meer *poincten* van de *Chirurgie* zullen verhandelt worden, heeft hy niet eerſt het *Tentamen*, en daarna het *Examen* goed gekeurd en met zyn handtekening bekragtigd? is 'er één onwaardig Gildebroeder, den *Prælector* heeft hem tegen myn vermaning, teegen zyn pligt en ſtrydig met zyn *Commiſſie Gepromoveerd*, ook heb ik zodanig een myn handtekening niet gegeeven; ik zeide aan gem., dat hy by de Proeve kwam om te letten, dat niet als deswaardigen wierden *Gepromoveert*, maar niet om een Proeveling, die in allen deelen onbekwaam was, in weerwil van my, in dien tyd Proef-Meeſter zynde, te *promoveeren*; waar van daan komt nu die *lector* aan te zeggen, de *Chirurgyns* zyn juiſt niet in de Verlos-Kunſt *geëxamineert*, derhalven vind ik dienſtig, dat zy by 't *Collegium Medicum*, en onder toeverzigt der *Medici* en van my, eeven en als of zy Wyven waaren, waar aan men een handgreep van *Chirurgia* zoude toevertrouwen, zullen worden *geexamineert*. let eens van hem., by toeval Stads Vroevaar, dat is, met kouzen en ſchoenen gevallen in de Ampten van FR. RUYSCH en daar neven Deken van Ganzenoorders, zyne *contubernaalen*, daar hy, of zy nooyt handen vuil gemaakt hebben by een Baarende Vrouw, daar van niets weeten, als iets uit de Boeken en dat ſpaarzaam, want een der *inſpectores*, zig vereerd ziende met *examinator* te zyn der zogenaamde Vroed-Meeſters, kogt dadelyk in 't keldertje by W. BLOM in de Vyzelſtraat het toegenaaid boekje over de Menſchelyke voortteelinge, Zy lieden nu zig verder wat *inquirerende*. Ik vermoede dat ons Gilde niet in zulken rampſpoed zoude gedompeld geweeſt zyn, zo niet den moſtert haalder van NORMANDIE in Holland was opgebragt.

DIe het eerſte is in zyn twiſtzaake, zegd SALOMON, ſcheind gelyk te hebben, maar daar na komt zyn Naaſten en onderzoekt hem, het *Collegium Medicum*, voornamentlyk twee Belhaamers in het zelve, hebben ons ons regt betwiſt, bewoogen de Bergen om te baaren, en

 droom-

droomden van een Heerschappy over de Ambagts-Heerlykheit van *Chirurgia*, 't is bekend dat tusschen de Waarheit en de Loogen van den beginne des Waerelds af streid is geweest, KAIN, ziende, dat het offer van ABEL regt op trok na den Hemel, benyde zyn Broeder. 't *Coll. Med*, ziende, dat het *Coll. Chirurg.* begon te *floreeren*, zo dat de behoeftigen begonden te rieken aan de geur van haar Offerhande, wist uit het Slangen Zaad een distel op onzen Acker te planten, daar door, door lasteringen, en loogentaal, ergernisse te brengen onder onze nu bloeijende *Chirurgynsche Societeit*; maar wat listige vindingen ooit de loogen op het tapyt heeft gebragt, de Waarheit, als een helder Hemels Wesen, breekt eindelyk door alle nevelen heen, en steld zig in 't ligt, *luctor & emergo*, zeggen onze Zeeuwse Bondgenooten met betrekking tot myn Gilde Broederen zeggen Wy met de Hollanders: *hac nitimur, hanc tuemur*, in hoope dat Zy en Wy, door GODTS Genaadige hulpe eyndelyk zullen Overwinnen, in zyn Vaderlyke beschermінge bevelen Wy het beleid van alle onze zaaken, doen dit met een vrymoedig gewisse, ons in geenen deele van dit werk beswaarende. Den Vader van den voornoemden Vroeden-Meester zegd, die in de schuilplaatse des ALLERHOOGSTEN is gezeten, zal vernagten in de schaduwe des ALMAGTIGEN, Ik zal tot den HEERE zeggen, Myn Toevlugt, Myn Borgt, Myn GODT, op welken ik vertrouwe.

Het volk, dat door de Wet der Liefde word verbonden, waar in Godsdienstigheit geeft vrugten in 't Gemoed, zelfs zonder Wetten staan op lieffelyke gronden, hunne OVERHEID vereerd met Hartelyke groet, zyn 't grondsteun van den Staat, in nood als onderpanden, die goede Burgers hoond, tast in Stads ingewanden. voor onze Vryheit, en ons Voorregt wierd gestreeden, en overwonnen door de HOOGSTE LIEFDES KRAGT, het koste Hollands Bloed uit EDELEN en steeden, hier word gestempeld op de munt Eendragt maakt magt, de MAGT VAN BOVEN sterk 's Lands HOOGE MOOGENTHEDEN, behoed den Burgerstaat, de Hoofden en de leden. 't is voor de Vryheit, datwe ORANGE linten draagen, Wy treeden nimmermeer den vroomen op den toon, Handwerken om ons Brood, waarom ons dan geslaagen, of zyn de slaagen der getrouwe Burg'ren loon? zo spreekt een *Chirurgyn*, in Amsterdam gewonnen, uit zyn Voorouderen Gebooren in haar schoot, hy nog zyn Ouderen hier, oit iets kwaads verzonnen, maar traaden, Vader zelfs, voor s'Lands eere in den dood. Ik volgde 't Eere spoor, en bragt daar van het leeven. Waarom nu slaat gy my? Wat heb ik U misdreven?

Myn Vader is gesneuveld in 't Jaar 1691. in Lands dienst in een Zee *Batalje*, de *Capitynen* BROEDER en BONTEMANTEL wierden afgesneden door vyf *Fransche* Oorlogschepen, en niet willende stryken in de grond geboord.

van

van 't Schip, daar Myn Vader als *Chirurgyn* op befcheiden was, kwam maar fes Man te regt, met welkers eene ik gediend heb by den *Capitein* DRAAX, 1703, en in dit Jaar Schipbreuk geleden, leggende den 8fte *December* met het *Retour* van *Vigos* op de reede voor 't Schild geankerd. hebbe voorn. *Capitein*, de *Capiteinen* J. CLYBURG, M. SELS, JACOB THEENGS de Jonge, en L. DE VETH in verfchyde Zee togten in de voorgaande Oorlog gediend, en ben GODT zy gedankt over al met eere gefchyden; hoe my hier ter Stede gedroeg kan Rykdom en gemeente getuigen, ik betuige my in Myn Konft en Burger pligten fchuldpligtig te hebben geoeffend, gelyk onder anderen te zien is in 't volgende, waar in ik myn Deken-Ampt in 't Gilde der *Chirurgyns* trouwhartig hebbe waargenoomen, meer ziende op 't gemeen belang myner Gilde Broederen, en onze Konfte, als op myn *perfoneel*, want als men hier maar toeftemd Paarden Drek Vygen, en Knollen *Citroenen* te zyn, dan is men een handfaam Burger, een Man, zo als dat hier genaamd word, om geholpen te worden, wil men niet blindeling toe ftemmen, dan helpt men den Man van de Wal in de Sloot.

Vrydag den 21fte January 1746. het *Coll Chirurgicum Extra ordinair* vergaderd zynde, is aan Overlieden *gecommuniceert*, dat den Deken en Proef-Meefter op *gepaffeerde* Woensdag, zynde geweeft den 19 dezer, tegen de klocke fes uuren des avonds zyn ontboden, en *gecompareert* ten Huize van den Edelen Achtbaaren Heere, Mr. NICOLAAS GEELVINCK, *præfident* Schepen, en Stedehouder van den Heere Hooft-Officier, dat hen daar gekoomen zynde door den voorn. *præfident* in *præfentie* van den mede *Præfident* Schepen, den Edelen Achtbaaren Heere Mr. SALOMON DEDEL, wierde voorgeleezen een *Requeft*, eigenhandig onderf. *Nomine Collegii Medici* WILLEM RÔELL, en *geprælenteert* aan Myne Heeren van den Gerechte der Stad Amfterdam, behelfende een verzoek, dat alle de *Chirurgyns* hier ter Stede in hun Gilde begrepen, en die zig voortaan als Vroed Meefters zouden willen doen *emploieren*, of eenig teeken daar van aan hunne huizen wilden ftellen, alvoorens door 't *Coll. Medicum* mogten worden *geëxamineert*, en *gepromoveert* of *gequalificeert*, mits dat zy, namentlyk ANDRIES BOEKELMAN, GERARD PLAATMAN en ALBERT TITSINGH *Chirurgyns*, door Burgemeeteren reeds *gequalificeerden*, *Exempt* zouden gefteld worden van dat *Examen* te ondergaan, en vryheit gelaaten worden, om Vroedmeefters te fchryven, en zig uit te ftrekken tot Baarende Vrouwen te bedienen.

Dat den Deken en den Proef-Meefter tegen dit onredelyk verzoek, zo veel hen doenlyk was, hadden *geprotefteert*, als zynde het voorf. *requeft* voor het *Coll. Chirurgicum* geenzins aannemelyk, alzo alle onze Gilde Broederen by hunne *promotie* het Recht hebben tot alle *Chirurgifche Operatien*, onder welke de Verloffing van Baarensnood lydende

 Vrou-

Vrouwen begreepen is, dat zy L. tot heden toe het Recht hebben, om zonder verder *examen* de Vrouwen in gewoone, en in moeyelyke baaringen te bedienen, en dat de *Chirurgyns*, van Burgemeesteren *gequalificeert*, alleen *gequalificeert* zyn met betrekking tot de Armen of behoeftigen, en dezelve van Stads wegen, en om een der Steede Wedde daar toe gesteld, te bedienen, met geen de minste *intentie* ingevoerd, om daar door alle Burger Vrouwen te onderwerpen aan de van Burgemeesteren *gequalificeerden* of aangestelde Stads Vroet-Meesters, even zo min, als men met Stads Breuk-Meesters aan te stellen alle de scheursels konde *demanderen*, zo van Vrouwen als Mans, aan *gebenificeerden* van Burgemeesteren.

Item dat den Deken en Proef Meester met de uitterste bevremding hadden gezien, dat den *Prælector Chirurgiæ*, zonder het *Coll. Chirurgicum* daar van in tyds eenige Kondschap te geeven, zig als *Decanus* van 't *Coll. Medicum* had gebruikt tot zulk een *vileine* onderneeming, strydig tegen zyn Eere, zyn *Chirurgisch* ampt en pligt, dat zy L. hadden getoond hunne verwondering, in te zien, dat den *Anatomicus* en *Prælector Chirurgiæ* had kunnen goedvinden zulk een eerroovend *request* te brengen onder 't oog van Myne Heeren van den Gerechte.

Verder gav den Deken van 't *Coll. Chirurgicum* kennisse, dat hy op jongst leden Donderdag, zynde den 20ste dezer, des morgens ten 10 uure Burgemeesteren hadde gezien in haar kamer, zynde haar Ed. GROOT ACHTB. *Compleet* vergaderd, dat hy Deken, hebbende verhaald de zaak, zo die gebeurd was de voorgaanden Avondstond, haar ED. GROOT ACHTB. betoonden niets van 't gemelde *request* te weeten, bedankende den Deken voor zyn *Vigilantie*, beloovende, dat Haar ED. GROOT ACHTB. hem en zyn Gilde zouden voorstaan en beschermen. Dat hy uit Burgemeesteren kamer tredende, zo hy *Sustineerde* ongevallig had ontmoet de Heeren van de Panding koomende langs der Steede Zaal, hebbende aan 't hoofd den Heere *Præsident* en Stedehouder voorn., die hem als met hem ongewoone fierheit begroete. Dat hy Deken daar op zig *inquireerde* by de Heeren *inspectores Coll. Med.* SAMUEL SUELLYN en JOANNES HANEDOES, *Medicinæ Doctores*, welke betuigden van zodanigen *Request*, van geen *Request*, dat uit hoofde van 't *Colleg. Medicum* zoude zyn *gepræsenteert*, te weeten, daar van geen de minste kennisse te hebben.

Deze zaaken by de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild in overweeging genomen zynde, hebben zy tot hunne *adsistentie* in deze zeer gewigtige zaak te hulpe ontboden de Oud Overlieden, en te zaamen *geresolveert* hier van *Regisster* te houden in 't *Notulboek*, en omme zo veel in hun vermoogen was in *oppositie* te koomen tegen 't voorn. *Request*, waar in hun Gilde wierde ondermynd, en dat zy L. derhalven,

halven, volgens een duuren Eed gedaan, dat Regt met al hun vermoogen moeften voorftaan, befchermen, en bewaaren, als een dierbaar pand dezer goede Steede, hen onder Eede door de *Magiftraat* toebetrouwt.

Zondag den 23 *January* na Kerktyd het *Coll. Chirurgicum* Extraordinair vergaderd zynde met en beneven de Oud Overlieden, ten *fine* omme te *delibereren* over de *Injurien*, door 't *Coll. Medicum* en wel inzonderheit door den *Anatomicus*, *Prælector Chirurgiæ*, aan 't *Coll. Chirurgicum* gepleegd, is beflooten te doen roepen den Heere Mr. Jan Willem Smit, *Advocaat*, om met zyn Ed. te *befoigneren*, en gezamentlyk uit het reeds door Overlieden *geformeert project* op te maaken een *requeft* aan Myne Heeren van den Gerechte, en om zulks te doen in maniere, gelyk zulks aan getrouwe Burgeren betaamd. Dezelve Avond dit voldongen, in 't net gefteld, en *gecollationeert* zynde tegen de *notule*, Zyn de *Requeften* aan haar Edele Groot Achtbaare en Edele Achtbaare Heeren, Myne Heere van den Gerechte der Stad Amfterdam *geprœfenteert*, onderteekend door Deken, Proef-Meefter, Overlieden, en Oud Overlieden, uitgezonderd door Jan Trout, Stoppegats Overman geworden op den 24 *November* 1745. Hy weigerde het *requeft* te ondertekenen, *proteflerende* met te zeggen van zig te gedraagen aan de *fentimenten* van 't *Coll. Medicum.* den Deken heeft hem op zulken taal paffende door den Proef-Meeter doen voorlezen het *formulier* van den Overmans Eed. dit Sweerd Gy, dat gy het *Chirurgyns* Gilde in zyne Rechten getrouwelyk zult voorftaan, enz. zo dra nu de ondertekening gefchied was, begav hy zig uit ons gezelfchap, en ging tot de Belhaamers in 't *Coll. Medicum* begreepen.

Verder op den 24 *January* by voorn. Heere *Præfident* Scheepen aanhoudende, wierd aan zy Ed. Achtb. gezegd door den Deken van 't *Coll. Chirurgicum*, Ed. en Achtbaar Heer, Wy verzoeken zeer Eerbiedig, dat U Ed. verwerpt het *requeft* van 't *Coll Medicum*, zo *raptim* ontworpen tegen de verandering van de Regeering. U Ed. Achtb. zult vermoedelyk 't eeniger tyd onzen Burgemeefter worden, en zoude U Ed. Geftrenge zig als *præfident* Schepen vergrypen aan ons Proef-Meefterfchap, het enkel overfchot van ons Burger voorregt, Zyn Ed. Geftrenge *Repliceerde*, Mr. Titsingh, ik moet dat nu doen, myn oudfte Zoon *laboreert* aan de Kindere Ziekte, den *Doctor* laat my niet los of ongekweld. Ik beloove U op myn *Parool*, dat als ik wederom aan 't roer van de Regeeringe koom, dat ik dan de nu te maaken Willekeure zal vernietigen.

Dit is voorgevallen in 't laaft van de Maand *Januarius* 1746., op een dag, dat het zodanig regende over *Amfterdam*, dat ik noit myn levenstyd fwaarder regen in *Holland* gezien heb; waarom ik in myn yver uit-

boe-

boezemde, 't is of de Wolken tranen ſtorten over onze aanſtaande verdrukkinge. Wat gebeurd dat zelve jaar in de Maand *Auguſtus*? 't Paard van LIEVE GEELVINCK ſlaat agter uit, en ſlaat hem in 't lighaam van de linker *Tibia* een *gecomponeerde fractuur*, de Kalkoen van 't Paards Hoefyzer was tot diep in het *medulla* doorgeſlagen, ik heb door GODTS GENADE, met vlyt dag en nagt den Jongeling opgewagt hebbende, hem eindelyk wel genezen bevonden in de Maand *Januarius* 1747. De eerſt komende Vrouwen-dag wierd zyn Heer Vader onzen Burgemeeſter, bedankte my voor de onvermoeide vlyt, en ongemeene zorgen, getoond in 't geneezen van zyn oudſte Zoon, betuigende in 't byzyn van den UITMUNTENDEN, ZEER GELIEFDEN BURGER-VADER, den HEERE GERRIT CORVER, Heere van Velſen, zeer vergenoegd te zyn over 't wel herſtellen van zyn oudſte Zoons gebroken geweeſt Scheen-been. Zyn ED. GROOT ACHTB. heeft my daarna als met een vrywillige gifte willen beloonen met een zak Guldens, die heb ik niet willen ontfangen, maar geëiſcht voldoening van zyn belofte, met my en myn Konſtgenooten te herſtellen in onze Eere, wettig verkreegen Recht en *Chirurgiſch*-Ampt, dat te moogen bedienen na luid onzen verleenden Gilde-Brief, vry, vranck en zonder eenige verhinderniſſe, aangemerkt den ALLERHOOGSTEN Burgemeeſter N. GEELVINCK nu had doen ondervinden, dat zyn zoon LIEVE GEELVINCK zo wel in handen van den *Chirurgus*, als *Medicus* kon koomen te vallen; maar daar is niet tot ons herſtel van geworden. Zo wierd de *Tiranny* gebooren, met Mond en Oogen, maar geen Ooren.

Doen heb ik in Godvrugtige yver gezegd, en ik heb het ook gedaan, in *præſentie* van den *Præſident* BURGEMEESTER, nu zal ik myn handen na den Hemel heffen, en aan GODT klaagen over 't ongelyk, aan my en aan myne Gilde Broederen bejegend. Den HEERE heeft myn klagten verhoord, nogtans ik betuige geen 't minſte deel gehad te hebben in de moeyelyke *Doelliſtiſe* verloſſinge; ik heb dat aan Mr. ANDRIES BOEKELMAN, van BURGERMEESTEREN *gequaliſiceert* Stads Vroetmeeſter, overgelaaten, erkennende, dat als een Kind met een groot hoofd in de geboorte vaſt ſtaat, hy het zelve Vroetmeeſterlyk weet te redden; 't is my leed geweeſt, dat de *ſecundina* en haar ſtrenge zo veel heeft mede geleden. Een der Regeerende Schepenen verzogt my op den Doelen te gaan, om de gemoederen tot bedaren te brengen; ik *excuſeerde* my met te zeggen, dat de *Doelliſten*, weetende dat ik een beledigd Burger was, my nu voor een falie vouwer zouden aanzien, en misſchien beledigen.

Denkt niet, MYNE HEEREN, veel geliefde Mede-Burgeren, en myne Amptgenooten, dat deze zeldzaame verloſſinge my deed beſluiten *Diana* in den dag te ſtellen; ô neen! het waaren de wettige rede en wezendlyke verhinderinge, waar van op *Pagina* 1. gemeld is. Zy was reeds

reeds ter Drukperſſe gevorderd, als myn Groote Moeder Amsterdam in Barensnood geraakte, *Diana* wilde met haar billyk vertoog geen riemen te boord leggen, om geen deel toegeweezen te worden van zo overhoopte arbeid en ſwaare verloſſinge. Haar Schryver is een liefhebber van zyn Groote Moeder, en haar getrouwe Groote Mannen; hy heeft geleerd de harden onder hen zo wel als de zagtmoedigen te gehoorzaamen, 't betaamd om geene redenen een Burger tegen een Burgemeester, geen Zoon tegen zyn Vader op te ſtaan. Tegen den Zoon word gezegd, weeſt uw Ouderen gehoorzaam Tegen den Vader, verwekt uwe kinderen niet tot toorn. Egter moogen Vader en Zoon iegelyk hunne onderlinge belangen in de Huishoudinge wel eens ten gemeene nutte te zaamen verhandelen. ZO IS 'T, dat ik *Diana* verſchooven hebbende om gezegde billyke Reden, nu de Baarmoeder van Amſterdam wederom geſlooten ſtaande, en zy reeds hoog van Jaaren en wel gedekt zynde, vermoedelyk niet ligtelyk wederom in ſmartelyk Baarensweé zal koomen, voornam, om deze blanke *Diana*, niet van Demetrius den *Epheſer*, maar van Titsingh den Amsterdammer te voorſchyn te brengen, op dat de *Poſteriteit* my niet nageeve, dat ik mede oorzaak onzer *Chirurgiſche* ondergang was;

Requeſt aan de Ed. Groot Achtbaare en Edele Achtbaare Heeren *gepræſenteert* op den 25ſte *January* A°. 1746.

Geeven zeer *Reverentelyk* te kennen de Overlieden en Oud Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild, dat tot haar *Supp.* kennis is gekoomen, dat de *Inſpectores Collegii Medici* by *Requeſt* aan U Ed. Gr: Achtbaare hebben te kennen gegeven, dat veele *Chirurgyns*, door 't uythangen van borden en andere kenteekenen, als meede door 't werk zelfs, zig *pretenſelyk* uytgaven voor Vroetmeeſters, even en al eens, of de *Chirurgyns* niet zouden weeſen bevoegt het Vroetmeeſterſchap te *Exerceeren*, daar nogtans het zelve is; en zoo hier als elders in naburige Landen werd begrepen, te behooren onder de *Chirurgicale Operatien*, en dat dierhalven dan ook alle *Chirurgyns*, dewelke door den *Profeſſor Anatomiæ*, en Overlieden van het *Chirurgyns* Gilde na behoorlyk *Examen* bequaam zyn bevonden over alle deelen van de *Chirurgie*, en daar van een behoorlyk *Diploma* hebben bekomen, zeekerlyk zyn *gequalificeert*, en bevoegt tot het Oeffenen van een Konſt, waar toe zy eens op een Wettige wyze zyn *gepromoveert*; voegende gemelde *Inſpectores* daar verder by, dat door onkunde veele noodlydende wierden mishandeld, dat U Ed. Gr. Achtb. om zulks voor te koomen by een Keur op zeeker Geld boete gelieven te *interdiceeren* aan alle *Chirurgyns*, het werk van Vroedmeeſter te onderneemen, of een bord daar van uyt te hangen, ten zy dezelve na een *particulier Examen* daar toe *ſpecialyk* waren *gequalificeert*; dat ſy *Supp.* verders met de uyterſte verwonderinge verſtaan, dat gem. *inſpectores* by het zelve *Requeſt* verſoeken, dat zoodaanig een *Examen* zoude

 moe-

moeten gefchieden op het *Collegium Medicum*, en aldaar door hen *Inspectores* werden afgenoomen.

Dat Zy *Supp*: zig Ampts en Eeds halven verpligt vinden haare *Remonſtrantien* teegens zoodanig *præjudiciabel* verſoek te doen, en mits dien aan U Ed. Gr. Achtb. op het eerbiedigſte te vertoonen, dat het Vroetmeeſterſchap is een *Chirurgicaal*, en alzo onder *reverentie*, van de *Chirurgie* onaffcheydelyk, en geen *Medicinaal* werk, zoo als het zelve ook van alle oude tyden tot nog toe altyd alhier is waargenoomen door *Chirurgyns*, en niet door *Medicinæ Doctores*, ten zy dezelve ook te gelyk *Chirurgyns* waaren, en door hen *Supp.* en hunne *prædeceſſeuren* ten overſtaan van den *Profeſſor Anatomiæ Geëxamineert*, en tot het oeffenen der *Chirurgiæ geadmitteert*, gelyk ook *ſpecialyk* de bedieninge van Stads Vroetmeeſter noyt aan iemand anders, als *Chirurgyns*, door U Ed. Gr. Achtb is *gedefereert* en toevertrouwt geworden.

Dat, of ſchoon het dan wel waar is, dat het Vroetmeeſterſchap is van zoodanig een gewigt en gevolge, dat het ten uyterſten heylſaam zoude zyn, dat niemant tot de *Exercitie* van dien ſonder een *ſpeciaal Examen* over dat *ſubject* te hebben ondergaan wierd *geadmitteert*, Edog dat zy *Supp.* onder *reverentie* vermeenen, dat de Konſt van Vroetmeeſter buyten bedenklykheyd zynde een *Chirurgicaale Operatie*, het dan ook ſtrydig zoude zyn, zoo teegens de regten en *Privilegien* van haar *Supp.* Gild, als teegens het *Fatſoen* en *Credit* niet alleen van haar *Supp.*, maar ook van den *Profeſſor*, dewelke by alle *Examens* der Proevelingen moet *adſiſteeren*, even en al eens, als of hy *Profeſſor* en zy Overlieden zelfs niet *Capabel* waaren geweeſt, ymand te *Examineren* in zaaken, *Specialyk* tot haar *Supp.* konſt en *Profeſſie* behoorende, daar zy *Supplianten* egter noyt eenige reeden hebben gegeven, om haar van diergelyke onbequaamheyd of loſſigheyd in het *Examineeren* der Proevelingen te doen verdenken, mits welken zoo vinden zy *Supp.* zig genoodſaakt haar te keeren tot U Ed. Gr. Achtb., zeer *reverentelyk* verſoekende, ten einde U Ed. Groot Achtb. haar *Supp.* en haar Gilde Broederen by derzelver Oude regten en *Privilegien* gelieven te *Maintineeren* en het *Examen* over de bequaamheyd en onbequaamheyd tot het Vroet-Meeſterſchap, als een gedeelte van de *Chirurgie*, te laaten aan haar *Supp. functie* en Gild behoorende, 't welk doende enz.

Hier zullen wy beknopt letten, eerſtelyk: dat het *Coll. Chirurg.* in haar *notul* boek het gedrag van 't *Coll. Medicum* in 't voorſ. geval *injurie* noemd, dit ſteunde, of herkoomd uit de Wet van Cornelius, de welken den geenen gegund word, welkers huis met geweld in genomen is ten andere hebben wy gelet, dat, om zo 't ons toeſcheen, niet ernſtig over 't *poinct* van de zaak te ſpreeken, de voornaamſte verhandeling over 't Voorſ. *Requeſt* gedraaid wierd, over wie wy voor nabuuren hielden? Antw. de *Provincien* onzer *Unie*, dat moeſten Wy

voor

voor de langſte degen verliezen, dat waaren, wierde ons gezegd, de *Franſchen*; deze wierden vreezelyke nabuuren genaamd van den *Plenipotentiaris* VAN DER DUSSEN, wat nu? ik had maar één ſtaatſche, Kerkelyke en één *Romeinſche* Wetgeleerde *defenſie* in te brengen, namentlyk, MYN HEER SCHEPEN, in onze Kerk word niet gebeden voor de *Franſchen*, maar voor de STAATEN van de andere *Provincien*, onze Vrienden, buuren, en Bondgenooten. De *Romeinen* noemden *Hoſtes* de vreemden, die by andere Wetten leefden, maar zy, die op den *Roomſchen* bodem woonden, waaren volgens de *Conſtitutie* van ANTONIUS, zegd ULPIANUS, *Roomſche* Burgeren, zo zyn Wy met de Burgeren, in de Seven vereenigde STAATEN begreepen, eene REPUBLICQ; hunne Munt ſlaat *Concordia Res parvæ Creſcunt.* Maar alle deze en andere onze poogingen konden niet verhoeden het nu volgende.

Alſo MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE in Ervaring zyn gekomen, dat veele perſonen ſig uyt geeven als Vroedmeeſters, en haar onderwinden de Swangere Vrouwen in Barensnood als Vroedmeeſters te bedienen, ſonder daar toe genoegzame kenniſſe en bequaamheid te hebben, ſulks dat uyt hare mishandelingen vele ſware ongemakken en rampen komen te gebeuren, SO IS 'T, dat myne voorſchreven Heeren, om ſo veel mogelyk daar tegens te voorſien, *geordonneert, geſtatueert*, en gewillekeurt hebben, gelyk haar ED. ACHTB. *ordonneeren, ſtatueeren* en willekeuren by deeſen, dat niemand hier ter ſtede zig zal onderwinden de naam van Vroedmeeſter aan zyn deur te ſtellen, veel min te *exerceeren*, als alleen die geene, die na een voorafgegaane *examen* by den *Profeſſor Anatomiæ* ende *Inſpectores* van 't *Medicyns Collegie*, ſo wel als de Vroedvrouwen, in gevolge de *Reglementen* omtrent de Vroedvrouwen *geſtatueert*, *ſpeciaal* tot de *Functie* van Vroedmeeſters door MYNE HEEREN DE BURGEMEESTEREN zullen zyn *geauthoriſeert.*

Laſtende en beveelende wyders alle die geene, die reets diergelyke bordjes voor hunne deuren hebben uythangen, of de naam van Vroedmeeſter aan hunne deur hebben, dezelve binnen den tyd van twee maanden na de *publicatie* deeſer Keure in te trekken, ofte *rooyeeren*, op een boete van hondert guldens, uytgeſondert die geene, die reets door Haar ED. GR. ACHTB. *gequalificeert* zyn, of geweeſt zyn, als die geoordeelt werden onder deeſe Keure niet begreepen te weezen, gelyk ook alle Vroedvrouwen by deeſen werden *geinterdiceert*, ſig van eenige perſonen, die ſonder bovengenoemde *qualificatie* de *functie* van Vroedmeeſter *excerceeren*, in tyd van nood te mogen bedienen, op *pœne* voor de eerſte reys te verbeuren een boete van hondert guldens; en voor de tweede reys op *arbitrale correctie*, en wanneer zy Vroedvrouwen willens en weetens ſig van ſodanige *ongequalificeerde* perſoonen bedienen, zullen zy Vroedvrouwen, zoo wel als de

voorschreeven *ongequalificeerde* personen ten zwaarste, ja selver aan den lyve werden gestraft, naar bevindinge van saken, by aldien bevonden werd, dat door onkunde of onvoorzigtige behandeling van den voornoemden *ongequalificeerden* de personen, die zy hadden bedient, eenig nadeel of ongemak mogten hebben geleden. *Gearresteert* den 26 *January*, en *Gepubliceert* 31 *dito* A°. 1746.

Aan Myn Heer den Præsident Burgemeester in de maand *February* 1746 gevraagd hebbende met schuldige Eerbiedigheit, of 't my als Burger vry stond eenige *reflexie* te maaken op een zaak; by Myne Heeren van den Gerechte *gearresteert*, Antw. zyn Ed. Groot Achtb.: de zaak kon het vereissen, wat is 't zeggen Mr. Titsingh? Ed. en Gr. Achtb. Heere, de ongelukken, die de *Chirurgyns* zouden veroorzaakt hebben, zyn ongegrond en buiten de waarheid aan Myne Heeren van den Gerechte ter ervaringe gebragt, de hen misleidende *Inspectores Coll. Med.* hebben als verklikkers maar misschien één enkele fout, door één eenig *Chirurgyn* begaan, kunnen aanbrengen, verdienen nu de aanbrengers geloof, verdienen zy om verheven te worden booven anderen, die zy valsselyk betigten. Wie zyn de Persoonen, die getuigen van zo veele swaare rampen door ongenoegzaame kennisse en onbekwaamheit van *Chirurgyns* aan Swangere Vrouwen in Baarensnooden te hebben toe gebragt? Wie onderwind zig in Amsterdam, zonder daar 't regt toe te hebben, Swangere in Baarensnood zynde Vrouwen te verlossen. Wy hebben daar toe 't Regt, en ons niet schuldig gemaakt aan 't geen *publicq* afgryselyk staat uitgedrukt, één eenig *Chirurgyn* heeft, zo men voorwend, zig misgreepen aan de *uterus* van Juffrouw de H . . n, hy zegd het was een gedeelte van de *vagina*, de zaak is verklikt, op generlye wyze bewezen; en genomen Ed. Gr. Achtb. Heer, den *Chirurgyn* J. de Bruin had al eens één fout begaan, moeten daarom Wy alle onschuldige Mr *Chirurgyns* onze geregtigheit en broodwinning verliezen, en dat schroomelyk is, daar en boven met swaare lyfstraffe gedreigd worden? ik heb 'er geen deel aan Mr. Titsingh, zeide den Godvrugten Heer Burgemeester, den voorigen *Præsident* was 't in handen gesteld om U lieder Gild in 't aan u beloofd Recht te beschermen, en Wy dat daar na *Contrarie* ziende, gav dien Heer voor berigt: dat Hy zulks te doen vergeten had.

Na 't uitkoomen van de ons zo smertelyk aan den lyve drygende, voor de *Chirurgi* en voor de *Chirurgia ruineuse* Keur, wierd by de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde goed gevonden om aan den *Prælector* te vertoonen, dat zy L., om voor te koomen de swaarste lyfstraffe, hadden goed gevonden, om van nu voortaan in 't *Diploma* van de *Chirurgyns* te stellen: de *Chirurgie* vry en zonder eenige verhinderinge te moogen Oeffenen, *exempt* het Verlossen van Swangere Vrouwen

in

in Baarensnood. Den *Prælector* antwoordde, dat, met deze verandering te maaken in het *diploma*, ſwaarigheden opgeſlooten waaren, dewelke hy aan BURGEMEESTEREN zoude voordraagen. zyn ED. en twee *Gecommitteerde* Overlieden gaan daar op in Burgemeeſters Kamer, den *Prælector* zeide aan Haar ED: GROOT ACHTB. dat, wanneer die veranderinge in het *diploma* gemaakt wierd, de ſwaarigheit hier in beſtond, namentlyk, dat dan al de *Chirurgyns* door den *Profeſſor* RUISCH, en verſcheide reeds zedert het Jaar 1732 door hem *gepromoveert*, zouden vermogen te *ſuſtineeren* dat de Keur in *dato* 26 *January* 1746 geen betrekkinge tot hen hadde. Betuigende als *Prælector Chirurgiæ* zeer wel te weeten, dat het verloſſen van Swangere Vrouwen in Baarenſnood niet tot de *Chirurgia* behoorde. dit moeſt daar mondeling door Hem gezegd, om hier met de pen van *Chirurgia* geſchreven te worden. 't Bewys van zyn gedrag moeſt zo klaar blyken, op dat geen een redelyke ziel my ten kwaadſten zoude duiden, dat ik met zo veel ernſt dien onbedagtzaamen man ten toon ſtelle.

Het zaakelyke voorſ. *accoordeert* met de *notul*, daar van gehouden; egter is die verandering, om in geen *diſgratie* by de *Magiſtraat* te koomen, door Overlieden in het *diploma* geſteld, en ook, om dat zy niet gezind waaren haar handen te teekenen in een zaak, die zy nu onmagtig geworden waaren te doen gelden, dus heeft ons voornaam en allerdierbaarſt Gilde, met het *Apothekers Inſpectoraal* Kerf-mes in den Buik van *Chirurgia* gewrongen, gezukkeld, tot een onverwagt toeval, aan 't welk maar één *Chirurgyn*, namentlyk ANDRIES BOEKELMAN, deel nam, eenig *Soulaas* gav aan haar zeer ſmertelyke wond. Want MYNE HEEREN verkondigden van de Puye dezer Steede, dat haar ED. ED. de Gilden voortaan in hunne *Privilegien* en voorregten zouden beſchermen en voorſtaan, waar aan ons Gilde zig gedraagd, niet twyfelende of de nieuw verkoorene MAGISTRAATS PERZOONEN zullen zulks pligtig geſtand doen, immers ten *Reguarde* van het Proefmeeſterſchap van ons handwerk, en de *Promotien* aan deszelfs Handwerkers verleend, uit hunnen naame aan hen voor 26 *January* A°. 1746 ter hand geſteld.

Myn Gilde Broederen hebben op 't ſpoor van de *Ruiſchiaanen*, ADRIAAN TEUNEMAN, *gepromoveert* Anno 1687, GYSBERT BOLYART 1698, JAN TEN WINKEL, JOAN EGBERTZ, beide in den Jaare 1700 *Gepromoveert*, met andere uit onze ouden, en onder hen de *Ruiſchiaanen*, WILLEM MONNIKHOFF, Oud Overman, en CORN. VAN DER SWED, Oud Overman, en mede geweeſt in 't Jaar 1732. *Commiſſ.* tot *Redres* van ons Gilde, *gepræſenteert* het nu eerſt volgende *Requeſt*, opgeſteld door den Heer Mr. J. W. SMIT, Regtsgeleerde, zegd iemant, die Heer heeft daar van geen ſchaade en weinig voordeel te verwagten, maar hoe zal 't zyn met uw Gilde Broeders? geen meer ſchaade, zy ſpreeken voor 't *pleno jure*, zy vraagen als Burgeren om 't geen hen volregtig toebehoord,

en de aart der Gerechtigheit is iegelyk in 't zyne te *maintineeren*, aangaande het voordeel van den *Advocaat*, zegd DONELLUS, dat voor goede Regtsgeleerden gehouden worden, zy, die weeten, wat zy behooren uit de Rechten aan te nemen, en te beschermen na *Conscientie* en na vermoogen, de zaak zo verre in 't ligt stellende, dat het *Proces* daar mede kan gewonnen worden, hier in nu is haar voordeel gelegen,, want dit kan tot eere en lof verstrekken.

Aan de EDELE GROOT ACHTBARE HEEREN BURGEMEESTEREN, en REGEERDERS der Stad Amsterdam.

Geeven zeer *reverentelyk* te kennen de ondergeteekende Meesters *Chirurgyns*, en Gildebroeders van het *Chirurgyns* Gild, binnen deese Stadt, dat, niettegenstaande het Vroetmeesterschap buiten bedenkelykheydt geenzints een *Medicinaal*, maar een *Chirurgicaal* werk komt te zyn, en ook te Regt van alle oude tyden zoodanig is *geconsidereert* geworden, en door geene andere persoonen heeft mogen werden *geëxerceert*, als de zoodanige, dewelke door Overlieden van het *Chirurgyns* Gild ten overstaan van den *Professor Anatomiæ* behoorlyk waaren *Geëxamineert*, en tot het oeffenen der *Chirurgie geadmitteert*, en dat dus het voorschreeve *Chirurgicaale* werk, als een voornaam, en weezentlyk gedeelte der *Chirurgie* uit maakende, en daar toe alleenlyk behoorende, daar ook van niet behoorde te werden *geseparéerdt*, egter de *Inspectores* van het *Collegium Medicum* op zeer *frivole* voorwendzels, en, zoo als klaarblykelyk schynt, met gants verkeerde inzigt, strekkende alleenlyk om de Regten en *Privilegien* van haar *Supplianten* Gildt te ondermynen, *sub* en *obreptivelyk*, op den 26 *January* 1746. van de ED: GROOT ACHTB. HEEREN van den Geregte hebben weeten te bekoomen een Keur, waar by welgem. haar ED. GROOT ACHTB: hebben *gestatueert* en gewillekeurt, dat niemandt hier ter Steede zig sal onderwinden, de naam van Vroedmeester aan zyn deur te stellen, veel min te *exerceeren*, als die geenen, die na een voorgaande *examen* by den *Professor Anatomiæ* en de *Inspectores* van het bovengemelde *Medicyns Collegie speciaal*, tot de *functie* van Vroedmeesters by U ED. GROOT ACHTB. zouden weezen *geauthoriseert*, en alzoo tot klynagting van zulk een heylzame, nootzaakelyke, mitsgaders voortreffelyke konst, als de *Chirurgia* komt te zyn, en tot *Mortificatie* van een van ouds soo seer *Gepriviligeert* Gildt, het welk van tyd tot tyd zoo veel beroemde en *gerenomeerde* Meesters in de zelve Konst heeft uytgeleevert, de Oeffenaars van de zelve Kunst te onderwerpen aan het *examen* van een *Collegie*, welkers leeden zelfs niet alleen in 't *generaal* geen *professie* van die Kunst komen te doen en waar van de voornaamste, namentlyk de *Doctoren*, doorgaans maar slegts een *Theore-*

tische

tifche kennis komen te hebben, maar waar van nog een gedeelte be- ſtaadt uyt *Apothecars*, die het (onder *reverentie*) beter paſt, over 't *præpareeren* van *Medicynen*, als over de bekwaamheydt tot het oeffenen van *Chirurgicale Operatien* te oordeelen.

Dat men ſelfs de bovengemelde Keur, hoewel, zoo als ſy *Supplian.* vertrouwen, tegens de *intentie* van Haar Ed: Groot Achtb., zo ver zoekt te trekken, dat men dezelven meede wil *appliceeren* tegens haar *Suppn.*, niet teegenſtaande ſy *Suppn.* reetz langen tydt voor *dato* van de zelven Keur, na alle de te dier tydt vereyſte *tentamina* en *Examina* by den *Profeſſor Anatomiæ* en de Overlieden van het *Chirurgyns* Gildt te hebben ondergaan, mitsgaaders de daadelyke handtwerkingen in 't Gaſthuys deezer Steede, de Proef-Verbanden en andere *requiſitien* te hebben volbragt, en alle de *Jura* aan het Gildt voldaan en betaaldt, alzoo op een wettige wyſe by den voorgem. *Profeſſor Anatomiæ* en de Overlieden van het *Chirurgyns* Gildt, als Gilde Broeders ſyn erkendt, en als Meeſters in de *Chirurgie* in het Groot-Meeſters boek aangeteekent, en alſoo by een *publicq diploma gequalificeert* geworden, om de Konſt der *Chirurgie generalyk*, en zonder eenige de minſte bepaling ten opſigte van het een of het andere gedeelte van de zelve Konſt binnen deeſen Stadt en de Vryheydt van dien, ten Plaatze, daar het haar *Suppn.* zoude Welgevallen, zonder eenige verhindernis te mogen oeffenen, en daar van alzoo met het opzetten van een openbare winkel *publicq Profeſſie* te doen, tot het verleenen van welk *diploma* haar *Suppn.* voornoemde *Promotores* zeggen door U Ed: Groot Achtb: als Burgemeeſteren en Regeerders deeſer Stadt te weezen *Geauthoriſeert*, het welk dusdanig zynde, Zy *Suppn.* dan ook onder *reverentie* vermeenen, dat zy *Suppn.* niet kunnen nog behooren te werden *gepriveert* van haar eens op zoodaanig een wettige wyze verkreegen regt, nog dat van haar, die reets voor veele Jaaren na behoorlyke *Examina* in alle deelen van haar Konſt bekwaam zyn geoordeelt, en alzoo ſonder eenige bepaling tot het Groot Meeſterſchap in de ſelve Konſt *gepromoveert*, te vergen is, om het affront te ondergaan van zig weeder *de Novo* als Proevelingen te doen *Examineeren*, en zulk nog wel by een *Collegie*, waar van de Leeden geen *Profeſſie* van die Konſt zyn doende, en waar van een gedeelte zelfs geen de minſte kennis is hebbende.

Mits welker zoo vinden Zy *Suppn.* haar genootſaakt zig te keeren tot U Ed: Groot: Achtb:, zeer ootmoediglyk verzoekende U Ed: Groot Achtb: Burger Vaderlyke *Protectie* in dezen, en dat U Ed. Groot Achtb., volgens deszelve gewoone oplettentheidt en yver, om de Regten en *Privilegien* van de goede Borgers, en der ſelve Gildens voor te ſtaan, ook haar *Suppn.* en haar *Suppn.* Gildt in der ſelver regten en *Privilegien* teegens ſoodanige *præjudiciable machinatiën* en inbreuken van het *Collegium Medicum* gelieven te *mainteneeren*, en mitsdien te

effec-

effectueeren, dat de voorz. by *sub & obreptie* verkreegene Keur, wederom mag werden ingetrokken en buyten *effect* gesteldt, en dat zy *Suppn*, als meede haar *Suppn.* Gildt, alsoo moogen werden *gemaintineerd* by haar oude Regten en *Privilegien*, en aan haar *Suppn.* Gildt gelaaten het *Examen*, mitsgaders aan haar *Suppn.* de vrye *exercitie* van al dat geene, het welk tot haar Lieder Konst en *Professie* behoorende is, en in 't byzonder het Vroetmeesterschap, als een voornaam gedeelte van dien.

Myn Gilde Broederen, met het voorf. *Request* ons oogmerk in geenen deele bereikt hebbende, heb ik in *September* 1747, aan Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde verzogt, om my by de nieuwe by hen te doene *nominatie* niet te *nomineren*, gevende voor. reden, ten deele in myn volgende *request* aan BURGEMEESTEREN vermeld. Waar uit ook gezien word, dat ik om dezelve reden in *September* 1748 het zelve verzogt hadde niet alleen aan onze *sessie* hebbende Overlieden, maar ook aan den in dien tyd PRÆSIDERENDEN BURGEMEESTER, den EDELEN GROOT ACHTBAAREN HEERE, Mr. PIETER VAN DE POLL. Egter, gelyk ook uit het volgende *Request* blykt, hebben Overlieden my *genomineert*, ik wierd daar na op den 5 *September* 1748 *de novo* door BURGEMEESTEREN *Geëligeert* tot het Overmanschap van myn Gilde, welkers Broederen nu nog lagen onder de bedryginge van de swaarste lyfstraffe, dat is, zegd den *Baljuw* van Amstelland, dood straffe; daar zyn, zegd zyn ED. GESTRENGE by my in 't *Crimineel* twee zeer gewigtige *Consideratien*. Eerstelyk, of den *delinquant* moet Geschavotteert worden, of niet, of hy vyf of vyftig roê slaagen krygt, dat is by my met weinig onderscheid gesteld; ten anderen, of hy sterven moet, of niet, zo Ja, dan maakt de wyze, om hem ter dood te brengen, by my weinig onderscheid. Dit is ongetwyfeld in Rechten *practicaal* en na Rechten *geadviseert*, want die HEER is, en is vermaard voor een Gestreng Rechter, en schrander Regtsgeleerde. Zyn *devys* is *nec temere, nec timide*, een spreuk, die immers zo wel voegd aan *Chirurgia*, als die, haar gegeven door HIPPOCRATES, namentlyk *urendo & secando*. Hoe reukeloos DE VERGA's met de zaaken *Crimineel* te stellen, en te straffen gewoon was, is bekend in de *Historie* van ons Land in 't *Art.* van de *Inquisitie*.

Aan de EDELE en GROOT ACHTBAARE HEEREN, MYNE HEEREN BURGEMEESTEREN en REGEERDERS der Stad Amsterdam.

Geeft met schuldige eerbiedigheid te kennen den Ondergef., de eer hebbende by U ED. GR. ACHTB. bekend te zyn, dat de *Suppliant* op den 3den deezer maand *September* aan hun ED. GR. ACHTB. heeft vertoond, dat HENDRIK VLUGT, Waagdrager, in Stads dienst door een Musquet

Musquet kogel swaarlyk gewond geweest, en geneezen was. Zynde nogtans, de kogel in 't *Os femoris* gebleeven, de gepletterde *lamellæ* des beens alleen ontlast, waar op de wonde gesllooten is, en waar uit volgd, dat dien Man wel een ligter *functie* mogt worden toegevoegd, ook in erkenning, dat hy, één AMSTERDAMMER zynde, zig voor de rust der Stad, ONZE MOEDER, gewillig in de Dam bresse had gestelt, haar ED. GROOT ACHTB. hebben *gerepliceert*, dat myn voorstel hen aangenaam was, en reets daarom gedagt hadden, als mede om aan den *Suppliant* te vergelden de diensten, *extraordinair* op den dag der *executie*, zo op 't Stadhuis, op den Dam, als in 't Gasthuis en eindelyk met het geneezen van gem. Waagdraager gedaan, waar voor den *Suppliant* niets begeerd, als het vernietigen van de Keur, door 't *Collegium Medicum*, of nu *trifolium letbale*, *sub* en *obreptivelyk* verkreegen, en waarom den *Suppliant*, in dien tyd Deken van zyn Gild zynde, zyn dienst heeft afgelegt, en welk onheil ons *raptim* overkwam, niet zo zeer uit het opgeworpen stuk van den *Chr.* JAN DE BRUYN, als wel om dat onzen *Prælector*, twee Heeren dienende, het *Chirurgyns*, Gild verliet, en dat der *Apothekers* aanhing, niettegenstaande by deszelfs aanstelling, honderden jaaren na ons Gild, wel *expresselyk* staat, dat zy zullen zyn en blyven afgescheiden van alle andere Gildens: den *Suppliant* zig van zyn kroon en eer, in den Jaare 1732 verkreegen, berooft ziende, heeft in den Jaare 1747. en in dit lopende Jaar 1748. aan Overlieden verzogt hem niet te *nomineeren*, en nu laastelyk vernomen hebbende, dat zy L. hem egter wilden *nomineeren*, heeft aan BURGEMEESTEREN verzogt, dat hy niet mogt werden *geëligeert*, zulks egter geschied zynde, is den *Suppliant* zig zeer ootmoedig keerende tot U. ED. GR. ACHTB. met verzoek, dat U ED. GR. ACHTB. hem gunstig gelieven in zyn eere te herstellen, of te ontslaan van het Overmanschap, 't welk doende enz.

(L. S) ABRAHAM TITSINGH.

Amsterdam 20 *Septemb.*
1748.

Onder dit verzoekschrift stond, dat ik hadde met den Edelen Gestrengen Heere Mr. EGBERT DE VRY TEMMINCK, gesproken over wat in deze troubelen tyd dezer Stad het best te doen was tot rust voor ons Gilde, zyn ED. ACHTB. heeft de Willekeur van 27. *January*, 1733. opgemaakt, en my in dien tyd de eere gegeven, van met zyn ED. daar verschyde maalen over te *besoigneren*, ook word die wel spreekende Keur aangemerkt, als een nieuw *fondament* voor ons Gilde, om daar vylig op te bouwen, en by aldien in den tyd der *Commissie* tot *redres* den *Anatomicus* niet als mede *Commissaris* gezeeten had, mogt men den-

 ken,

ken, dat aan dat middel van *Redres* op te ſtellen verzuimd was, om eene der *Manualia* van *Chirurgia*, namentlyk het verloſſen van Baarende Vrouwen, ook omtrent de *Chirurgi* zelfs, te *recommanderen*, en te doen *demanderen* aan 't *Collegium Medicum*, nog ſtond onder dit myn voorſ. verzoek ſchrift een aanwyzing tot Stads *Memoriaal*, om daar uit te zien de Kroone, aan my verleend door de MAGISTRAAT, op den 25 *January* 1732, nu by *Diana* te zien op *pagina* 67, my wierd berigt aan 't huys van den EDELEN GROOT ACHTB HEER, Mr. G. A. HASSELAAR, dat ik ontſlagen was van 't Overmanſchap; maar den Heere PRÆSIDENT BURGEMEESTER, den ED. GROOT ACHTB. HEERE, Mr. FERDINAND VAN COLLEN, beval, dat ik zoude koomen op Burgemeeſteren Kamer. Daar gekoomen zynde, zeide zyn ED. GROOT ACHTB.: Mr. TITSINGH, Wy verzoeken U, dat Gy Overman van uw Gild blyft enz., dat ik ſwygende met een Eerbiedige buiging beantw., zederd heb ik weinige dagen op 't Gilde gezeten, om by *proviſie* af te zien, wat van ons worden zal.

By my nu *de novo* eerſte *ſeſſie* op onze Gilde Kamer *Compareerden* vier Gildebroeders, zig noemende *Gecommitteerdens* uit de Herberg den Burg, zy vroegen aan onzen *præſente* Deken om opening van den ſtaat van 't Gild te moogen hebben. *Item* van de *Directie* der in *Caſſ'* zynde penningen, en verder om daar na met Overlieden *Communicati* tot *redres* van 't Gild over de volgende *Articulen* te moogen handelen: namentlyk, dat den *Anatomicus*, *Prælector Chirurgiæ*, geen *Inſpector Collegii Med.* mogte zyn, aangemerkt ons daar van daan de faam en eerroovende Keur van den 26 *January*, 1746 afkomſtig was: Ten 2de om geen meer Jooden in 't Gilde te *admitteeren*. Ten 3de, dat geen *Med. Doctor* of *Apotheker* zig tot ons handwerk meer gebruiken laat, de Eerſte zig met de *Ordonnantie* der *internæ Medicynen* en de andere met de *Medicamenten* te bereiden zouden hebben te bemoejen, terwyl onze zaak een ons eigen handwerk is, en daarom een Gild en Proef-Meeſter heeft. Ten 3de een nieuwe Keur tegen de Beunhaazen, en eindelyk een Keur tot vernietiging van de Keur in *dato*, 26 *January* 1746. waar in de *Chirurgia* haar geregtigheit benoomen is. Ik was van gedagten, dat die *Chirurgyns* zig behoorden *notariaal* te doen volmagten, van de Overige Gilde Broederen, en dat dan de Overlieden met hen moeſten *beſoigneren*, om dus *Communicativ* uit te brengen een *Requeſt*, te *præſenteren* aan MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE; maar Myn Heer den Deken en alle de andere Overlieden waaren van *Advis*, dat Overlieden, en Gilde Broederen, ieder in 't byzonder, behoorden te *Requeſtreren*, 't geen ook aldus gevolgd is, 't geen blyken kan uit het volgende *Requeſt* der Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde, en uit een *fragment* van 't *Requeſt* onzer Gilde Broederen, 't geen ik niet dienſtig vond in zyn geheel hier plaats te gunnen.

Aan

Aan de Edele Groot Achtbaare, en Edele Achtbaare Heeren, Myne Heeren van den Gerechte der Stad Amfterdam.

Geeven zeer *reverentelyk* te kennen de Overlieden van het *Chirurgyns* Gild, dat in de Maand *January* 1746 tot haar lieder kenniffe gekoomen zynde, dat de *Infpectores Collegii Medici* onder verfcheide *frivole* voorwendfels by U Ed. Gr. Achtb. zogten te *obtineren* een Keur; waar by aan de Gilde-Broeders van haar voorf. Gild zouden worden *geinterdiceert* het uithangen van bordtjes en teekens, gelyk mede de *exercitie* van het zo genaamd Vroed-Meefters werk, zy *Suppn.* te dier tyd daar en tegen wel alle behoorlyke *remonftrantien* hadden gedaan, en door een *Requeft antidotaal* getragt, om zulks te beletten en voor te koomen: Edog dat de *Suppl.* egter tot hun leetwezen hebben gezien, dat 'er op den 26 *January* 1746 is *gearrefteert*, en den 31 der zelver Maand *gepubliceert* zodanig een Keure, waar by U Ed. Groot Achtb. aan een iegelyk, en dus ook aan gemelde Gilde-Broederen, *interdiceeren* op een boete van *f* 100 enz, de naam van Vroed-Meefter aan hun deur te ftellen, veel min dat gedeelte van het handwerk te *exerceren*, als alleen die geene, dewelke, na een voorgaande *Examen* by 't *Collegium Medicum*, onder welkers *Infpectores* zig onzen *Prælector*, den *Profeffor Anatomiæ*, tot ons verderf bevind, daar toe zouden weezen *Geauthorifeert*.

Dat in 't vervolg der *Suppn.* Gilde-Broeders, ziende, dat daar door niet alleen de geregtigheden en *Privilegien* van haar lieder Gild waaren benaadeeld, maar ook zy in het byzonder wierden *gepriveert* van hun eens op een Wettige wyze verkreegen Recht, om de *Chirurgia* in alle deffelfs deelen vry en onverhinderd te moogen Oeffenen, hebben goed gevonden in den Maand *January* des Jaars 1747. insgelyks daar over haar klagten en grieven by gefchrifte aan U Ed. Groot Achtb. voor te draagen, en te verzoeken, om, door het intrekken en buiten *effect* ftellen van de voorf. Keur, in haar voorregten en *Privilegien* te worden herfteld, zonder dat tot nu toe daar omtrent eene gunftige *difpofitie* van U Ed. Groot Achtb. hebben kunnen *obtineeren*.

Dat wyders haar *Suppln.* Gilde-Broederen *Continuele* klagten inbrengen; dat verfcheide, zo *Medicinæ Doctoren*, als *Apothekers*, geen Gilde-Broeders van 't *Chirurgyns* Gilde zynde, zig echter vermeeten *Chirurgicaal* werk te doen, *fuftineerende* en voorgevende, als of de Keuren, van tyd tot tyd tegen de Beunhaazen gemaakt, *præfentelyk* op hen niet *applicabel* zouden zyn, alles tot merkelyke *præjudicie* van haar *Suppn.* Gild en Gilde-Broederen.

Dat zy *Suppn.* om boven gemelde redenen, en wegens tyds omftandigheden genoodzaakt zyn geworden, zig te keeren tot U Ed. Groot Achtb. Burgervaderlyke *protectie* in deezen, en dat U Ed. Groot

Achtb. volgens derzelver gewoone oplettenheit, en yver, om de regten en *Privilegien* van de goede Burgeren, en derzelver Gilden voor te ſtaan, ook de *Suppl.* en hun Gild in der zelver regten en *Privilegien* tegen zodanige *Machinatien* en inbreuken van het *Collegium Medicum*, en van zommige *Medicinæ Doctoren* en *Apothekers* gelieven te *Maintineren*, en dat mits dien eerſtelyk de boven gemelde, Keure als *ſub en obreptivelyk* verkreegen, en tegen de Geregtigheden en *Privilegien* van haar *Suppn.* Gilde ſtrydende, wederom mag werden ingegetrokken, buiten *effect* geſteld, en aan haar *Suppn.* Gild gelaten het *Examen* over alle de *Operatien* der *Chirurgiæ*, mitsgaders aan de Gilde Broederen de vrye *Exercitie* van al het geene, het welk tot haar lieder Konſt en *Profeſſie* is behoorende en in het byzonder de nu daar van geroofde handeling omtrent Baarende Vrouwen, als een voornaam gedeelte van *Chirurgia.*

En dat wyders meede in het byzonder mag werden voorzien tegen de booven gemelde *Medicinæ Doctoren* en *Apothekers*, dewelke zonder Gilde-Broeders van het *Chirurgyns* Gild te zyn, zig echter niet ontzien *Chirurgicaal* werk te doen, en dat de Keure in den Jaare 1736 tegen de Beunhaazen gemaakt, ten dien einde mag werden *geamplieert*, en de daar by geſtelde boete en *pænaliteit* meede *ſpeciaalyk* tegen zodaanige *Medicinæ Doctoren*, en *Apothecars* werde ingerigt, 1 *October* 1748.

Copia, ter zaake; genoomen uit het *Requeſt* onzer Gilde Broederen aan onze Magistraat, in de Maand *November* 1748. door den Heere, Mr. Anthonius Mattheus, *gepræſenteert.*

Aan de Edele en Achtbaare Heeren van den Gerechte der Stad Amſterdam.

Geven de ondergeſ. Mr. *Chirurgyns*, onder deszelfs Gilde der Stad Amſterdam behoorende, met alle ſchuldige eerbied te kennen, dat zy benadeeld worden in haar *functie*, door 't inkruipen van Beunhazen, onder welke zig ook *Med. Doctoren* en *Apothekers* bevinden, geen regt hebbende tot ons Gilde, ſtrekkende zulks tot *ruine* van veele *Chirurgyns*, enz.

Verzoeken dat de *order* in de Ringen op de *Anatomie* mogte gehouden worden, volgens het 9de *Articul* in de Keure van *January* 1606, en niet na een voorſchrift van het *Collegium Medicum*, van hen, door eenige, hunne pligt vergetene Overlieden, aangenoomen.

Verzoeken dat volgens de Keur van 1606 *Articul* 1. de *ordinaire* leſſen door den *Prælector* mogen gedaan worden, en dat zyn Ed in dezelve gebruik maake van aan te wyzen de behandeling der *Chirurgiſche Inſtrumenten* volgens de Keure van 25 *November* 1676, *Articul* IV.

Ver-

Verzoeken dat vernietigd mag worden, die nadeelige Keure van 26 *January* 1746, by voorgaande *Request* breder vermeld.

Verzoeken dat de Overlieden gelyk de andere Gildebroederen *Contribueren* de Jaarzangen in de Gilde Busse. enz. 't welk doende enz.

In dit verzoekschrift was mede begrepen, dat Gildebroederen, zommige, zo veele als zig de *ruine* der Konste ter harte namen, verzogten, gelyk 't voorgaande Jaar 1747 hunne knegten ook hadden verzogt, of BURGEMEESTEREN geliefden de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde te *qualificeren*, en te belasten, met de *Operatien* der *Chirurgie* tot gemeene Oeffeninge te doen in het *Theatrum*, ten dezen einde in 't *Hospitaal* gebouwd in 't Jaar 1732, en waar van zederd 't begin van 't Jaar 1746 geen gebruik gemaakt wierd. Waarlyk een zeer billyk verzoek, Overlieden, die dit niet vrywillig *accepteren*, zyn 't Overmanschap van 't *Chirurgyns* Gilde onwaardig. Ook hadden Gildebroederen verzogt, om *Gecommitteerden* uit hen *sessie* te doen hebben by 't opneemen van des Gildes rekening, te doen aan den *Secretaris*, waar tegen Overlieden, die gezind zyn te blyven by de eerlyke *directie*, niet kunnen hebben, die ter *Contrarie adviseren*, zyn gevaarlyke lieden voor de Busse van 't Gild. Ik voel, dat het roer grond raakt, *Diana* is de zorglyn wel degelyk bezorgd? Den Overman van 't *Chirurgyns* Gild moet in zyn pligt tweezins aangemerkt worden, eerstelyk dat hy de Konst getrouw moet voorstaan, en deszelfs Proeven behoorelyk betragten. Ten andere, dat hy de schulden aan 't Gild tydig invorderd, en daar van het noodige aan de Zieken, en Behoeftige Gilde Broeders, en Gilde Zusteren behoorelyk uitreikt volgens de Keuren, daar van spreekende.

EEn Mensch, het wezendlykste onderwerp van de *Chirurgie*, word tweezins aangemerkt, of voor zo veel het alleen een *physicaal* onderwerp is, bestaande uit algemeene Lighaamen, of als een zaamenstelsel van Lighaamen, waar op zig de reden op zig zelfs bestaande oeffend; *Chirurgia* werkt alleen op de deelen, die in de zelfstandigheit van 't Menschelyk lighaam bevat zyn, dat is voor zo veele deze te zaamen in het zaamenstelsel van ons *subject* zig oeffenen in de onderlinge werkzaamheden, tot behouding, of herstelling van de gezondheit. Den Mensch, bestaande uit Ziel en Lighaam, word, voor zo veel hy is een zaamenstelsel van die twee onderscheiden wezens, door tweederlye *studien* nagespoord; op zyn stoffelyk wezen Oeffenen zig de *Physici*, *Medici*, en *Chirurgi*, op deszelfs onstoffelyk wezen Oeffend zig de *Metaphysica*, egter na de verscheidentheit der voorwerpen, haare aandoeningen, en de verscheidenheit der aangedaane lighaams deelen worden door zyn ziele, 't onstoffelyk wezen, verscheide beweegingen in de *Oeconomia animalis* veroorzaakt, en daar uit de

ziekten, waar tegen de *Medici* en *Chirurgi* gezaamentlyk waakzaam en werkzaam zyn, zo dat zy L. behoorden *amici* te zyn. De Vreede is 't regte fpil, daar Eendragt op moet drayen, zy band de Tweedragt, en de Heerszugt uit de Konft, zy doed ons elk geruft op eigen acker mayen, verdienen welvaard in des Hemels goede gonft. Ach! waaren we uit 't Moeras van 't Ganzenoort gebleeven, wat zouden wy vernoegd, geruft, voorfpoedig leeven.

Omtrent de Konft *Chirurgia* heeft de Gryze tyd loffelyke ontdekkingen gedaan, daar in geholpen zynde door den Hooggeleerden RUISCH. Zyn fpoor volgende zouden de *Ruifchiaanen* door den tyd, daar in vorderen; maar helaas! na zyn leeven is een *Pharao* opgeftaan, die geen *Ruifchiaanen* erkend, hy wil ons *Apothekers* potten, met Slangen fmout bedropen, doen draagen. Hebben Wy niet elk op zyn beurt de weg der geregtigheit ingeflagen, laat nu ook de *Medici*, die de eene, of andere handgreep van *Chirurgia* verftaan, dezelve weg inflaan, 't is al in 't Jaar 1552. geaccordeert, dat Pokmeefters, Kankermeefters, Fykmeefters, *fcrofulen*, *nodulen*, *exituralen*, en *excreffentien* Meefters, zulke Konften zouden moogen oeffenen, en geen andere handgreepen, of moeften meede Proef doen, dat is, *geëxamineert* worden ook over de andere *poincten* in de *Chirurgie*. Deeze Lieden moeften alvooren deugdelyke *Certificatien* vertoonen aan BURGEMEESTEREN, enz. aan de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gild. *Item* dat niemant binnen deze Steede zig zal onderwinden te fnyden van de Steen, van de *ruptuuren* of *Catharacten* te werken, dan by *expres Confent* van BURGEMEESTEREN, Overluiden en Proef-Meefters van het *Chirurgyns* Gild, geen werk te moogen doen, of beginnen, als ten Overftaan van 't Gild, om haar werk te doorzien, en getuigenisfe te geeven, of zy waardig en bekwaam zullen wezen, of niet.

Het grond woord Niemant had geen betrekking tot de Meefter *Chirurgyns*, *Gepromoveert* hier ter Steede, aangemerkt zy hunne Overheden alzo onderworpen zyn, dat die zelfs willen, dat ze *Liberi* genaamd worden, onderfchyden van den ftaat der Slaverny, onderfcheiden van *vagabundery*; dit woordeke Niemant was alleen betreffende de *Avanturiers*, Landloopers, Kwakzalvers, enz. alle Vreemde gelukzoekers buiten ons Gild in Amfterdam, is egter dit omtrent de *lithotomia* door de *Monopoliften*, die ook de naam van Vroed-Meefter invoerden, als een vloek, op de *Chirurgia* en *Chirurgyns* hier ter Steede gebragt, een vloek waar door de geeften worden uitgebluft, de arbeidzame handen gebonden, en het Konftigfte handwerk in den Amfterdamfen Burgerftaat verwaarlooft, eindelyk verdrukt, onderwyl fchynd men genoodzaakt een *Chirurgyn*, om van de Steen te fnyden, uit een andere Stad te moeten ontbieden. Is hy met de Konft gebooren, was de eerfte Menfch die door zodanig een *lithotomift* van de Steen verloft

verloſt wierd, niet de eerſte, die door Hem daar aan gewaagd wierd. Was de eerſte Baarende Vrouw, die door een Vroeter of Vroetſter van 't Kinde verloſt wierd, niet de eerſte, en miſſchien voorſpoediger als de tiende, waaren zy daar toe niet *gequalificeert*, zo de *patienten*, als de noodhulpen, zyn de *Chirurgyns* hier ter Steede niet *gequalificeert*, om alhier de *Chirurgie* vry, vranck en zonder eenig hinder te moogen Oeffenen: men kan alle wetten zonder onderſcheid zelfs de gewigtigſte affschaffen, Edog, wanneer men de eens verkregen vryheit vernietigen wil, zal men de *Republicq* der Geleerden zelfs moeten te niet doen. Is nu in onze dagen by de Amſterdamſe *Chirurgyns ſcientie*, nog *ars*, ey lieve, waarom belet men myn Gilde Broederen vrymoedig te weiden in het ruime veld van *Chirurgia*? Het is, om dat 'er doorgaans Wolven in Schaaps-Kleederen tot ons koomen, niet ongelyk aan de Sprinkhaanen, die 't Brood duur, en de winning zuur maaken, misleiders van de Overheid, verdrukkers van de gemeente, moeyallen in ander Mans doen, onweetende in de Liefde. Den APOSTEL PAULUS heeft hen, ſchryvende aan TIMOTHEUS, eigentlyk en breeder omſchreeven.

Amſterdam, de voornaamſte en Volkrykſte Stad onzer *Unie*, heeft altyd voornaame *Chirurgyns* in haar Gilde gehad. Zy hebben de noodige bekwaamheden, om bekwaame Proevelingen aan te kweeken, zy hebben verſtand genoeg om te oordeelen over het gedrag van hunnen *Prælector*, vrymoedigheit genoeg, om te zeggen, hy is een *perfect Anatomicus*; maar de andere gedeeltens van *Chirurgia* verſtaat hy niet. De *Chirurgyns Manqueren* niet, om volgens de Keur van 't Jaar 1709. hunne Leerlingen en Knegten, alle de *publicque* leſſen en *Anatomiſche demonſtratien* te doen bywoonen. Wanneer ik Overman wierd had hy ſes Knegten in zyn gehoor, nu hebben wy hem drie honderd bezorgd. Is 't nu ook de ſchuld van ons, dat den *Anatomicus* zo ſpaarzaam ontleed, of dat den *Prælector* zo ſchaars, en dan nog magere leſſen in de *Chirurgie* doed. Nogtans zoude hy gaarne zyn bevuilde Beeren vagt aan onze Lammeren wryven. Holla! zy hebben andere, en getrouwer Harderen, als onzen Huurling is, zy hebben Meeſters, die de *Chirurgie* verſtaan. In Amſterdam, myn Geboorte Stad, zyn Mannen, zodaanig als CELSUS zegd, dat de *Chirurgyns* moeten zyn. Ik beſtaa na waarheit te getuigen, dat 'er *Chirurgyns* boven en onder my op onze lyſt ſtaan, volſtrekt voldoenende aan alle de *kwaliteiten*, die CELSUS zegd, dat vereiſt worden in den *Chirurgyn*. denkt men niet, dat het hen ſmartelyk vald, onderworpen te worden aan de *reviſie* van 't *Collegium Medicum*, by deszelfs aanſtelling *Apothekers* Gild genaamd, en om van dat Gild, als of wy varkens waaren, geringd te worden, zodaanig, dat wy niet kunnen Vroeten in het Bloemtuintie van *Venus*; worden wy nu als ſwynen geagt, dan

moeten

moeten zy, die ons poogen te ringen, zig niet ſtooren, als wy gieren 't Is bekend, dat de Vroet-Meeſters geen ringen, nog lange nagelen draagen, en geen verminkte vingeren moogen hebben.

De Willekeur verleend den 13 *January* 1638 ter zaake zegd: MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE hebben na rype *deliberatie* goed gevonden, en gewillekeurt, dat van nu voortaan een *apart* Gild van de *Apothekers* zal weſen, en N. B., dat dezelve van alle andere Gildens *geſepareert*, en afgezonderd zullen blyven, en ten einde alles met goede *order* zoude moogen geſchieden, hebben 't zelve Gilde voorzien met de volgende *Articulen.* Waar van ik alleen het 12de *Articul* zal bybrengen; namelyk, dat alle Jaaren op den 4de *February*, by MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE *abſolutelyk genomineert*, en *gecommitteert* zullen worden drie *Doctores* en twee *Apothekers*, omme 't voorſ. Gilde den tyd van één Jaar te bedienen. Zouden wy niet voor trouwlooze Burgeren te houden zyn, als wy niet waakten tegen hen, die nu van de aan hun toebetrouwde poſt *Conſpirateurs*, in plaats van *Inſpecteurs* wierden.

Konſtgenooten, en andere Medeburgeren, ziende in het zo genaamde Heere Boekje de *Inſpectores Collegii Medici* in rang volgen juiſt na de *Commiſſariſſen* van de Oſſemarkt, konden denken, dat myn voorgeſtelde *oppoſitien* buiten den haak liepen; Edog hen ſtaat te letten, dat in 't Jaar 1663 in Amſterdam ontſtond een Ziekte, by HIPPOCRATES de Heilige Ziekte genaamd, om dat ze zelfs tot huiden toe in haare oorzaak onbekend is. De Amſterdamſe *Medici* van dien tyd noemden het een vuurige Peſt-Ziekte, eenige, waar onder BARBETTE, gaven deze Raad, die zy zelfs volgden, *Recipe*, die 't vuur kon ontloopen, is vry van zig te branden. Daarom vlugten veele *Medici*, en ook voornaame lieden uit Amſterdam. De drie *Medici*, in dien tyd Overlieden van 't *Apothekers* Gilde, hielden met andere getrouwe Mannen ſtand, en bedienden de Zieken. De Ziekte door GODDELYKE byſtand geweken zynde, wilde den MAGISTRAAT gemelde drie Heeren *Medici* een *Honorable* vereeringe doen. Deze *Medici* verzogten, om niets anders, als om plaats in de Kerk te moogen hebben in de *Commiſſariſſen* bank, dat is hen vergund, en zo 't blykt ook aan de twee *aſſeſſores*, want de *Apothecariſſen* zitten ook in die verheven banck, waar uit het komt te gebeuren, dat wy in de *St.* OLOFS *Capel* hebben gezien, in een en dezelve *Regenten* bank zitten naaſt elkander, de BURGEMEESTER L. TRIP, den SCHEPEN N. CALKOEN, en één *Apotheker*, zittende by geval van 't inkoomen den *pharmacopoliſt* in de midden, waarom zekere *Chirurgyns* Zoon maakte een vaarſie, waar van de *ſubſcriptie* was: een nieuwe Uil in een Oude *Capel.* 't beſluit was, men zet hier Uilen by Kalkoenen.

Zo zien wy, dat op de verdienſten der Ouden ook eenige zig onverdiend

verdiend verhoogen. De *Romeinen* noemden dit volk nieuwelingen, in korten tyd Jonkers geworden, te vooren onbekend, en wierd 'er een Belhamer onder gezien, hy kreeg de Griekfche naam van *Neoplutus.* hebbende aangewezen, waar van daan komt de hoogmoed en de naam *Inſpector*, vind ik niets, dat ons aanwyſt, dat die *Inſpectores* zouden *Inſpecteren* ons handwerk in 't *Kabinet* van *Chirurgia*, zy was daar toe zelfs gemagtigd reeds voor 400 Jaaren binnen deze Stad, wanneer haar eerſte *Privilegie* wierde gecondigt in beide de *parochie*. Kerken, en in 't Oudſt in onze *Archiven* bekend Raadshuis, ſtaande een weinig ten Zuid-waards de *Parochie* van *Sanct* OLOF. moeſten nu juiſt in 't Jaar 1746. *neopluten* bevoegd worden te oordelen over de *Muliebria* van *Chirurgia.* Zy merkt *Neoplutus cum ſociis* aan als *uſurpateurs* van onze *Privilegien*; in een der zelver ſtaat een *Recommandatie* aan de *Poſteriteit*, om de *Chirurgia* altyd in agtinge te behouden, en een belofte, dat in deszelfs *Privilegie* geen veranderinge zoude gemaakt worden, als met gemeen goedvinden van de MAGISTRAAT en van den ACHTBAAREN RAAD. Onderſtaat, Gedaan by de MAGISTRAAT, en DEN ACHTBAAREN RAAD, in kenniſſe der Waarheit, zo hebben Wy het Zegel van zaaken dezer goede Stede daar aan gehangen.

Aan ons ſtaat het Vry, om te *ſuſtineren* eenig onderſcheid te zyn tuſſen *Privilegien* Willekeuren, en *ordonnantien.* van tyd tot tyd aan de Burgeren verleend. Nu worden alle de Willekeuren die van *Conventie* genaamd, zo Heilig en Wettig, als de *Privilegien* zelfs, en de Keur in *dato* 30 *January* 1733 word aangezien als een nieuwe *Chirurgiſche* grond wet. Edog de Keur, *raptim* door 't *Coll. Med.* tegen de *Proteſtatie* der Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde verkreegen, word door de Gilde Broederen uit de monden en pennen van hunne *Advocaaten* genaamd een *ſub* en *obreptivelyk* verkregen Keur. Myn Gilde Broederen zyn geen moedwillige Burgeren, of hunne Overlieden uit dezelven geen moeite maakers, de laatſte zyn onder Eede verpligt, eerbiedig, en Manmoedig hunne Geregtigheden voor te ſtaan. De eerſte zyn bevoegd eerbiedig te eyſſen 't geen hun van 't volle Rechts wegen toebehoord. 't Handſchrift, hen verleend, zegd, dat zy hebben aan de geregtigheit van 't Gilde voldaan; enz. hier in kan geen verandering, voor zo veele deze voor den Jaare 1746 *gepromoveërt* zyn, gemaakt worden, ten zy men 't gegeven woord laaſtelyk op den 27 *January* 1733 niet geliefde geſtand te doen. zegd men den *Prælector* en andere *Medici* ſtaan daar tegen op in 't *Gerichte*, zo dede ook één van de twee Vrouwen in 't Gerichte voor SALOMON, hy veinſde te wille deelen de zaak in geſchil, maar eene, de natuurlyke Moeder, en regt eiſſchende Vrouwe zeide: ik deel myn Zoone niet, ik ben alleen en geheel Moeder. Onze Konſt is geheel *Chirurgia*, zy verzoekt om haar recht, zy eiſt haar Zoonen ge-

N heel.

heel. RYNEVELDSHORN zegd: Waar 't zyn zou, als 't zoude, daar diend men te houde de Hulk by 't Roer, de Ganzen in 't moer, waar dit niet mag wezen, daar heeft men te vreezen.

De Hoogmoed der *Inspectores Coll. Med.*, door bygeloovigheit gesterkt, heeft veel twist in de zaamenleeving der Amsterdammers gebragt; als hunne ongerymdheden niet door beschaafde verstanden bepaald worden, zullen zy zig eindelyk boven de *Regenten* verheffen, hunne nieuwsgierigheit, met onkunde gepaart, wil *provisioneel* onderzoeken 't geheim van een *Instrument*, waar mede Swangere Vrouwen in Baarensnood verlost worden, en zy kunnen dit verlossen niet tot haar zinnen, veel te min aan haar handen overbrengen. De ligt geloovigheit vervald in rook, schaduw, en beuzelingen des geheims te omhelzen; het beste middel om de in Konst en Weetenschap eenvoudigen de oogen te verligten is, de geheimen dezer *Medici* zo te ontmantelen, dat de onkundigheit daar van een begrip krygt; vraagd zy aan *Diana*, wat is 't geheim? 't bestaat in 't geheim geheim te verbergen. 't geheim heeft menigmaal in 't openbaar bedroogen, zelfs *Argus*, schoon hy zag zomtyds uit honderd oogen. Veel *Medici* 't geheim der Ziekten nimmer zien, zy raaden, waar het schort, of gissen 't uit wat zeggen, zy stuuren drek in 't lyf, voorts in 't geheim te biên, of 't wel, of kwaad bevald, dat moet den tyd uit leggen, hoe noemd men dit geheim in 's Menschen laatste nood? het uitstel? of is best, 't verkorten van de Dood? SCHELTE.

Evenwel kon de onkunde meenen, dat hier mede geen *Inspectores* ontmanteld worden, denkende, deeze weeten immers alle de geheimen van *Medicina*, daarom *visiteren* zy de *Apothekers* winkels, en nu ook de Vrouwelykheit van *Chirurgia*; dat ze tot haar Vrouwelyk geheim geen de minste doorzigt hebben is ontwyfelbaar; ik *Inspecteerde* met eene der *Inspectores* onlangs een *Muliebria*, en bevond, dat hy van dat dinge niets ter zaake vereist wist te te oordeelen of spreeken. Den zelven zag ik op Damrack voor de toonbank van een *Drogist* naast de *Chirurgyn* W. POTIER staan, op die bank lag een rol *Succ. liquir. Doctor* vroeg, wat is dat voor een dinge? Myn Heer 't is drop van soethout, kend gy dat niet. Ja, maar ik ben *geabuseert* door 't omslag, wat zyn 'er voor bladeren om. Antw. van Lauwerier, anders plakken de rollen in 't *Casken* te zaamen. Maar *Doctor*, wy meenden, gy L. kende de *simplicia*? ô neen, zeide dezen geleerden Man, dat is ons onnodig, wy *Doctoren* moeten maar verstaan die voor te schryven, om ze te kennen by 't gezigt en by de reuk is 't werk van *Drogisten*, en Mr. *Apothecarissen*.

Als nu het *Collegium Medicum* aan de MAGISTRAAT voorstelde, om te moogen *examineeren*, of alle de *Doctoren* in de *Medicyne*, zig hier ter Stede aangeevende, in alle deelen hunner Konst of Wetenschap

wel

wel beslagen waaren, wat zouden hunne Proef-Meesters, de Hoogleeraaren aan de hooge schoolen, daar van zeggen, zy zouden met reden mogen twyfelen, of de harssen bollen van de *Inspectores Collegii Medici* wel gesloten waaren, en of zy zelf bekwaam zouden zyn zodaanigen *Revisie* te ondergaan; is 't van 't *departement* deezer *Inspectores*, om de gemeente van Amsterdam te doen buigen tot haar *Classicale Chirurgie*? mag iegelyk Burger, of ingezeten, zig zelf, zyn Vrouw, en Kinderen niet ten zyne *pericule* vertrouwen aan een *Medicus* of *Chirurgus*, daar toe wettig *Gepromoveert*, Ja, zelf aan Kwakzalvers, onder *Conditie* als in de Keure van 't Jaar 1552, is vermeld. 't is even eens, als of de *Inspectores Coll.Med.* aan de Burgeren willen zeggen; als uwe HEEREN BURGEMEESTEREN Stads Vroet-Meesters, Stads Breuk Meesters, *Stads Doctoren*, Stads Vroet-Vrouwen enz. dergelyke *beneficien* uit deelen tot dienst der behoeftigen, dan zult gy lieden, 't zy U lief of leed, uw beswangerd Wyf, als zy baaren moet, uw Kind als 't een Breukje heeft. Uw Kraamwyf als zy een Koortsje krygt, aan die *Officianten* moeten waagen. Waarom niet aan andere Heeren *Medici*, *Chirurgi*, of Vroet-Vrouwen, van welkers *Promotie*, Deugd, en Getrouwheit klaare blyken zyn, en waar aan zy Burgeressen in GODS NAAME zeer gerust hun tedere Vrouwen schoot, Gezondheit, Ziekte, en Leeven betrouwen.

Is het die Geneeskonst verwarrende *inspectores* niet genoeg, dat wy hen niet misgunnen onstraffelyk te dooden, daar wy betragten het leeven onzer Evenaasten te behouden. Is 't niet genoeg, dat wy ten *Respecte* van *Academicus* hen den voorrang geeven, daar wy ons de eerste plaats in de Geneeskonst moogen toeëigenen, want de *Chirurgia* is zelfs voor de *diætetica* geoeffend. Daar en boven zyn hier ter Steede *Chirurgyns*, als uit de *asclepiaden*, dewelke de Mans uit hun geslagte van Kinds been af in de Geneeskonst onderwyzende, voor al oeffenden in de dingen, die behoorden tot de genezing door 't handwerk, de geneezing van die Ziekten zyn openbaar voor de zinnen, en is bekwaam, om daar na ons heel kundig op te leiden tot de *Historie* van den gezonden Mensch, deszelfs innerlyke ziekten en derzelver gissende Geneeskonst. SWINGER, en BOERHAAVE hebben ook daarom de *Chirurgie* te verstaan geagt, als een grondvest, om 'er het *Systema* van de Genees-Konst na te rigten. Dat is eigentlyk na de *Chirurgia* in alle haare *Rationale* deelen, daar en boven bestaande in Konstig gebruik der handen, of die met *Instrumenten* gewapend, hier van daan zyn de bewoordingen *Chirurgicæ Operationes*, en *Chirurgica Instrumenta*.

Van deeze alle te beschryven kan *Diana* zeggen, die Kraam is vaak door de *Chirurgi* verschikt, en opgeschikt, zo dat ik my schaamen zoude, die op nieuws volgens DIONIS of VAN SOLINGEN rondom te

pronk te ſtellen, ziet maar alleen, zegd *Lucina*, op myn *Muliebria*, en wat voor iegelyk *Chirurgyn* daar omtrent, en daar in te doen is. Ik zal U niet vertellen van haar *egaliteit* met een kous door twee vingeren uitgerekt, met de ronde opening van een Kandelaar, de rondagtige openingen in de Vogel Koyen, of de opening van een ronde loode doos, dat zyn hoofd *poincten* van dwaazen, die zig Vroed Meeſters noemen. Avisius, den Zoon van Vigo, zegd: laat die Vroeden maar onder de Gekken van Ganzenoort doorloopen, want hunne dwaasheden zyn geſprooten zo uit de eigenbaat, als uit een waangevoelen wegen *Inſtrumenten*, hen in 't geheim overgeleverd, onder beding van dezelve als een groot geheim te bewaaren, zy zyn eenigzins verſchuldigd om het toevertrouwd geheim geheimelyk te bedekken, zy letten by 't Vroeten, hun geheim zomtyds gebruikende en misbruikende, dat bedekt te houden, dat gemakkelyker te doen vald aan den ervaaren, als aan de leerlingen, die 't zomtyds uit de hand vald, dat een kleine *Confuſie* maakt voor den bedekker, en met een Deken, of Lynwaat bedekte Vrouwen ſchoot. Zonder wettige bewyzen ſtellen zy haar geheim onverbeterlyk, hunnen waan word geſtyfd door de *Inſpectorale* Gordel van *Sanct. Margariet*, deze nu maaken te zaamen een *Complot*, beſtaande uit verborgentheit en verbyſtering. Hunne onderlinge *Compoſitie* heb ik tyds genoeg, daar 't behoorde, ontdekt, te weeten in Burgemeesteren Kamer, egter 't heeft zyn voorſtanders behouden, en 't heeft zulke diepe wortelen in de Harsſenen van eenige Amſterdammers geſchooten, dat men die met de Pothengſels van Amſtelland, de Schaatsyzers van *Cajanus*, of de *gemelli* van *Rogier* van Nergenshuizen niet vylig kan uithaalen.

Dit zegd Hendrik, Vader van Rogier: de Konſtyveraars leggen altyd toe, dat zy in haar tegenwoordige Eeuw iet uit vinden, waar aan de *præſente* Konſtgenooten, en de Nakoomelingen kunnen beſpeuren, dat geen voorgaande Eeuw daar van gerept heeft, werkende de natuur zo wel in onze Eeuw, als in de voorgaande, wonderbaarlyke en aanmerkens waardige zaaken, in Vrouwen, haare Buikvrugten, en derzelver Verloſſingen, waar op iegelyk opmerker letten moet, om nutbaar te ondervinden. Men moet, zegd Vroed-Meeſter Seneca, niet op de manier van 't Vee, als 'er een Schaap over de brug is, dadelyk volgen, voort gaande langs een weg, die een ander gaan moet, maar langs die, welke 't vyligſte gegaan word; men behoefd niet te twiſten over waarom dit verſchil, 't onderſcheid is zo groot, dat het laatſte de zaak zelfs beantw. Het handelen in de Menſchelyke zaaken behoefd niet aan de onkundigen beſt te behaagen; want het geeft bewys van een allerſlegtſte behandeling, wanneer het de onkunde behaagd. Laat ons zoeken, wat het beſte gedaan, maar niet wat het gebruikelykſte by de Vroet-Meeſters is, zy mogten de neus ſteeken

ken in de rondagtige opening van een Vogel, of andere ligte koi; Moeten wy dat hen daarom na doen, Wy zouden dat Onvroed agten, dat overlaatende aan de dwaazen, die zig Vroedmeeſters noemen en aan de *Inſpectores* van de Vogel Koyen.

Let eens, ligtekoyen, die 't even veel is, van welken geur de Vroeter is, die Gy L. toelaat te Vroeten, als haar lieder en U lieder *Inſpecteurs* 't getal der Vroeters op vier houden, ten zy Zy L. een vyfde wiel aan de waagen beliefden te ſtellen, wat zal dat Vroetmeeſterſchap een *Conſiderabel Officie* in deze Vrouwenryke Stad zyn, en wat zullen daar al Vrouwen en Kinderen door omgekeerd worden, gelyk men een brandende kaars doed in de ronde opening van een Kandelaar. Een van de zogenaamde *Gequalificeerden* was Stads Vroet-Meeſter, en heeft door zyn wangedrag dat Ampt verlooren, BURGEMEESTEREN naamen hem dat af, en gaaven 't aan een ander, nogtans noemd men den eenen, zo wel als den anderen, *Gequalificeerden*, dat zyn twee, de derde is 'er één, die ik daadelyk een Vaderlyke ſtreek over de reeds vereelde Ruggegraat zal geeven, de vierde is de *Geëxamineerde* na de maniere van *Lanio*, een Vleeſch-houwer. Deze vierde was Leerknaap van J. DE BRUYN, nu is die Man zelfs verboden het Vroeten in de *Vagina*, een *delicate* zaak voor dien Ouden *Ruiſchiaan*, hy had zig daar geheel toe overgegeven, om dat het wel geeft. Want, de Lyfmoêr is niet alleen het Vagevuur van de *Medici*, maar ook van de *Chirurgi*.

Wy zullen 't voorwendzel tegen Mr. JAN door twee der *Inſpectores incognito* aan twee ACHTB. HEEREN ingeboezemd beſchryven, beſchouwen, en aan de Reden toetſen. 't Heeft die Verklikkers gemiſt DE BRUYN, en andere *Ruiſchiaanen* over het Vroeten te *Examineren*, zy wierden verwagt, men meenden iets zaakelyks van die *Chirurgyns* omtrent het Verloſſen te verneemen: Oeffend U, netelige *Inſpectores*, nu in *Diana*, in haar ſchoot zal zy U L. de weg wyzen, die gy gaan moet, om Keurmeeſters van de Vroet-Meeſters verdienſtelyk te kunnen worden. Dat gy Ganzenblaazers daar toe onbekwaam zyt, getuigd overtuigende uw gunſteling, den aangevoerden Leerknaap van J. DE BRUYN, hy zegd: door U L. *Geëxamineert* te zyn volgens een Slagters *Anatomie* over de deelen van 't *pelvis*, en eindelyk deze vraage, waar in beſtaat het *Inſtrument* van ROGIER ROONHUISEN. Antw. in een Konſtige Handgreep à *gouverno* des Mans naam was ROGIER HENDRICKSZ. VAN ROONHUISE, my in Perzoon, Konſt, en *Inſtrumenten* geweezen bekenden *amicus*.

Ons *Chirurgyns* Gilde heeft volgens een *Ordonnantie* van de OVERHEID een kas met *Inſtrumenten*, op dat, zegd de wet, den *Prælector*, zig daar van in 't doen der leſſen zoude bedienen; onze wargeeſt bekend niet te kennen het *Inſtrument*, waar door de Vrouwen ver-

 loſt

loft worden; hoe kan hy dan voldoen aan de Keure van 't Jaar 1552, men zal aan den Proef-Knegt vraagen van alle *Instrumenten* met haaren gebruik, die men in alle gebreeken des geheelen Menschen Lighaam behoefd, daar af hy zal weeten redenen te geeven, van welke, en alle andere *poincten*, in hunne proeve vervat, hy zal moeten weeten verklaringe te doen, en kennisse te hebben. Zy L. nu, die zig hebben opgegeven, *geambieert*, en verkreegen om te moogen *revisie* doen over de *Chirurgyns* wegen hunne bekwaamheit in de verlos-Konst, Vraagen aan de Proevelingen, kend gy 't *Instrument* van ROONHUYSEN, daar zy en onze *Prælector*, tot ons leed te gelyk *Inspector* in 't *Coll. Med.*, zelfs aan BURGEMEESTEREN beleden hebben, dat niet te kennen. een der *Chirurgyns*, die tot schande van onze *Societeit* by hen de Proeve te doen onderstond, gevraagd zynde na dat *Instrument*, en zeggende, dat niet te kennen, zeide aan 't *publicq*, dat hy daarom was *geimprobeert*, enz. zig *adresserende* aan BURGEMEESTEREN, zo hebben MYNE HEEREN aan hem gezegd, dat, als hy dat *Instrument* aan hen vertoonde, haar ED. GROOT ACHTB: hem dan zouden *permitteren* Vrouwen te verlossen. Hy, daar op om schommellende, krygt de lugt van één der *Instrumenten* van ROGIER, doed het harssenbeeldig smeeden, en belaggelyk afbeelden. De nu reeds op het *Instrument* van ROONHUYSEN blazende Gilde Broederen komen op, en zeggen het is 't *Instrument* van ROONHUYSEN niet, en dat, het geen den ander daar voor uit geeft, is gevaarlyk voor de Moeder, en dodelyk voor haar Kind, dat is waarheid, Wat nu, MYNE HEEREN DE BURGEMEESTEREN kunnen, de *Chirurgie* niet verstaande, deeze zaak niet *decideren*. De dwaazen, die zig Vroeden genaamd vinden, houden in weerwil van alle poogingen hun *Instrument* in 't *Secreet* verborgen; het is *Diana* der *Ephesieren*, het waare geheim der dwaazen, *Chirurgiæ Prælector* word om de uitspraak te doen geroepen, en bekend, dat hy 't *Instrument*, waar van men zegd, dat ROGIER daar mede de Vrouwen voorspoedig Verloste, niet kende; en geeft door die onkunde een Man, die waarlyk de minste is onder alle myne Gilde Broederen, te *triumpheren* over meer als twee Honderd en Seventig *Chirurgyns* hier ter Stede, iegelyk Wyzer of Vroeder zynde, dan Hy, deze slingerslaagen, en meer dergelyke gebeurd, tegenwoordig, en nog te verwagten, zyn alle gevolgen van de Keure in *dato* 26 *January* 1746.

Belangende het *Instrument* van ROGIER, zy L., die daar van *monstreuse modellen* uitgaven, kennen het niet, evenwel is'er eenige gelykenisse in te vinden, in de naam bestaande. het zyn *Instrumenten*, en 't werktuig van ROGIER is een *Instrument*. ROGIER van BEERENAART, PIETER POTGIETER, en HENDRIK VAN ROONHUYSE gebruikten geschikte *gemelli*. Zy, Stads Vroet-Meesters zynde, wierden van Stads Vroet-Wyven geroepen in de uiterste nood om levende Vrouwen, in Baarensnood gedoode Kinde-

ren,

ren, en doode vrugten, die door de kragt der natuurſtaat van de Vrouwen niet wilden uitkoomen, na dat ze door de binnen mond ten deele afgezakt en door een Vroet-Wyf gemoffeld waaren, af te haalen. Ik zeg, als ze afgezakt zyn, op eenigerhande wyze voor of in de Geboorte kwaamen; want uit een beſlooten natuurlyk hoogſtaande *uterus* kan geen levend of dood Kind verloſt worden, als door de *Sectio Cæſarea*; die zig dit anders verbeelden verſtaan de Verloſſing der Swangere Vrouwen niet, derhalven blykt zo klaar, als een onbenevelde Zuider-Zon, dat het zogenaamd ontdekt geheim van de nieuwelingen aangedreven in myn Moederſtad, en dwergen in de Vaderlyke Konſt, in geenen deele is het geheim van myn Vader, of zyn Buurman en tydgenoot ROGIER. Zy hebben in brein, nog handen 't fyn van de zaak, om voorſpoedig levende Kinderen uit de *uterus* of *vagina* te haalen. Die zaaken, en het beſte *Inſtrument*, daar toe dienende, zal ik voor de opmerkende in dit *tractaat* beſchryven. En by aldien eenig *Chirurgyn* hier ter Steede in dit *Caſus ignorant* bevonden word, men verwyte het aan zyn *promotores*, niet gelet hebbende op de Regelen, in de voorſchreve willekeuren wel en wyzelyk bevat.

Nu was myn vraage aan onze Regtsgeleerden, of de Keure, *Gepubliceert* 26 *January* 1746., betrekkelyk was op de *Chirurgyns*, die voor die Keur een *Contrarie diploma* hebben ondertekend in kragt van de MAGISTRAAT. Zy *adviſeerden*, omtrent de *Roëlliſten* heeft het eenige plaats, dat zy *Reviſie* ondergaan, terwyl haar *Promotor* zig beſwaard vind, van in zyn pligt *gemanqueert* te hebben, maar geenzins op de *Ruiſchianen*, welkers *Promotien* door de dood van RUYSCH meerder bezegeld zyn, ten zy men den grooten RUICH een onverdiende ſteek na zyn Dood wilde geeven. Wat hebben wy RUISCHIANEN te doen met de *Cretique* van den tegenwoordige *Promotor*. Vind hy zig beſwaard in zyn Ampt en Pligt niet na behooren te hebben waargenomen omtrent zyn *Clienten*, wat raakt dat my, en anderen, die door den Heer RUISCH en Overlieden in der tyd *Gepermitteerde Chirurgyns* waaren, voor en al eer men van onze tegenwoordige dwaal nevelige ſter eenige ſchaduwe zag.

Mr. JOANNES DE BRUYN, nu gy, ik, en omtrent tweehonderd en ſeventig onzer mede Gilde Broederen zo overhoops uit der Vrouwen zaal geligt zyn, als of wy leefden onder wild vreemde *Panduuren*, hoe koomen wy gezamentlyk hier wederom te ſtaan, als vry gebooren op onze Vrye *Chirurgiſche* voeten, en groot Vaderlyke *Privilegien*, ons met zo veel nadruk wel en wyzelyk verleend, tot handhavinge, opbouw en welſtand onzer Konſte. Ik heb daar toe volgens Eede, Ampt, als *Decanus*, en pligt van een Ingebooren Poorter, veele, en al vry hartige poogingen aangewend, maar met al myn vlytig doen vond ik egter myn ſtilet te kort, ik heb het voor my

ontel-

ontelbaare maalen in der vrouwen *vagina* gesteeken, om daar mede eenige ruimte voor Kind of Kinderen te bezorgen, wanneer zy met het hoofd beklemd stonden. Maar nu kan ik het niet meer in de Vrouwelykheit brengen, als op *pœne* van lyfstraffe, zal ik te veld gaan tegen onze Vyanden met ons meesterlyk *instrumentie*, wie zal my volgen? Veele van myn Soldaaten zyn lafhartig, eenige zyn 't met onze Vyanden eens gezind, laffe Zielen, moet gy om Spaansze Vliegen te leggen, om een Aderlating te doen, om een schootel linsen moes uw geregtigheit te kort helpen doen, of zoekt gy door die lafheit U L. aan een vreemd gespens, aan *scorpioenen* onderwerpende, *Gepriviligeerden* van slangenoort te worden, foei schandvlekken van *Chirurgia*. Zie hier een *Ordonnantie* in vroeger dag gegeeven om voor te koomen de verdrukkingen, die ons egter nu overvallen. ter zaake, dewyl zig hedensdaags diverse *Chirurgyns* tot *Medicinæ Doctoren* laaten *Promoveren*, en egter nog *Sustineren* aan 't *Chirurgyns Collegie annex* te blyven, daar ze ter *contrarie* dan tot het *Collegium Medicum* behooren, en dat *subject* worden, meer als dat van de *Chirurgyns*, en dat het in tyde en wylen zouden konnen gebeuren, om door haar Ed: Groot Achtb. tot Overluiden te worden *Geëligeert*, 't welk dikwyls groote *Confusie*, en *Disputen* zouden veroorzaaken, zo in 't bedienen van de *Anatomie*, als andere voorvallen, 't Gilde aangaande, daar de *Dignitas Medica* zoude dikwyls in de weg zyn, en stooten, zo is *geresolveert*, om zodaanige niet op de *nominatie* te brengen, om zo veel als 't moogelyk is alle *Confusien* te weeren, en goede *Order* te houden. gezien, gelet, en *geordonneert* 20 *January* 1683.

Kom nu eens op myn Groot Moeders grond, om ons Vaderlyk erfgoed te bezien, nu verkrygen blinde leidslieden het *examen* over een mannelyk gedeelte van *Chirurgia*, deze *Neoplutussen* zullen meerder kooren bederven van de *Chirurgyns*, als de Vossen van Simson van de *Philisteinen*. Wy zien ons als Krygsgevangenen *raptim* na de *mode* overgeleverd in handen onzer vervolgeren, die toegelaaten worden *Chirurgyns* te *Examineren*, daar zy *Examinatores* in geenen deele *Chirurgi* zyn, te vooren, wanneer eenig *Chirurgyn*, *Med. Doct.* geworden zynde, en Hy zig op 't Gilde uit tekende, 't zy uit hoogmoed, of om de Jaarzang uit te winnen, en zig naderhand als *Chirurgyn* deed gebruiken, wierd Hy als Beunhaas bekeurd, welke boete in zulk geval betaald is door G. Verpoorten, Amsterdammer, *Chirurgyns* Zoon, *Chirurgyn* in deszelfs Gilde, zig hebbende uitgetekend, als hy *Med. Doct.* wierd.

De onkunde moet zig niet verbeelden, dat onze *Chirurgyns* omtrent het Verlossen van Swangere Vrouwen in Baarensnood doorgaans andere *Instrumenten* gebruiken, als natuurlyke, *specula adami* genaamd, beleid door 't *Speculum Salomonis*, zy denkt niet, dat wy by *hazard* met

de

de *gemelli* in de *Vagina* of *uterus* ſteeken, om als met yzere klaauwen een Kind daar uit te plukken. Zy denkt niet, dat wy, als by geluk, een kind zoeken en uit helpen, neen! dit ons handwerk gaat alzo zeker, als eenige anderen onzer handgreepen, die evenwel, gelyk deze *Operatie*, haare *accidenten* onderworpen zyn, en altemaal op Menſchen moeten geoeffend worden, waar toe, en waar in wy by en door onze Meeſters *gradatim* opgeleid worden. van hen worden wy zo, gelyk andere handwerkers doen met hunne knaapen, eerſt tot Jongens, daar na tot Knegts, daar na tot Mannen werk vertrouwd, en daar na neven hen Mr. *Chirurgyn* in een en 't zelfde Gilde geworden, verder, volgens de ſpreuke *fabricando fabri ſimus*, al werkende zulke Handwerkers, nu bekwaam, om Eere en Konſt te verdeedigen tegen de laſteraars van ons Handwerk, dat zig uitſtrekkende is tot alle de *functien* van *Chirurgia* met een Godvreezend gemoed; want ons worden geheime en groote zaaken toebetrouwd, weetende, hoe zeer wy in alle onze doeningen de byſtand des ALLERHOOGSTEN noodig hebben, ondervindende, dat zyn ALMAGT in tyd van nood ons 't hart en de handen onderſteund, zo dat, hoe grooter het gevaar, hoe grooter ons beleid word, 't is den HEERE, die ons Wysheit geeft, Hy maakt ons tot Vroede Mannen, en alle, die Hem ernſtig daarom ſmeeken, niet dat wy, of zy zig hoog beroemen, wat ſterveling leeft 'er zonder gebreken. Wie heeft in de *Chirurgie* gewerkt, en noit eenig toeval, of ongeluk ontmoet? niet van agteren gezien, dat hy 't van vooren wel anders had moogen doen? die zonder ſchuld is, hy werp de eerſte ſteen.

Wy zoeken niet te dryven, dat de *Chirurgyns* geen misſlag kunnen begaan. Wie is 'er, die zig niet kan vergiſſen? waar is 'er een handtering, daar in geene misſlagen bedreeven worden? waarom zyn 't de *Chirurgyns* alleen, die men over misſlagen *blameert*, verlet, en vervolgd, daar zyn wel andere handteringen, gelyk die der *Medici*, welkers misſlagen door de aarde bedekt worden, en daar geen woord van gerept word. Gebeurd het niet, dat de Rechters zelfs, die met de opperſte magt over het lot der Menſchen vonniſſen, zig vergrypen en doolen, met den eenen het *Proces* ongeregtelyk tegen te wyzen, of andere tot zyn onſchuld te veroordeelen, als DIONIS zegt. Dewyl 'er dan niemant is, die geene fouten kan begaan, waarom dan geen medelyden gehad met het ongeluk van een *Chirurgyn*? word hy niet genoeg geſtraft, als hy een misſlag begaan heeft, met zyne agtinge en kalanten te verliezen, moet hy nog vervolgd worden van *Medici* en andere Menſchen. Wy zyn de Rampzaligſte der Gildens in onze Stad, anderen leeven geruſt en ongeſtoord, zy zyn niet onderheevig aan de begeerten, hebluſt, trotsheit, en Heerszugt der *Medici*. Dus maakt men hier hoe langs hoe meerder een weg tot ondergang van

de *Chirurgie.* Die ons zouden byſtaan, helpen ons verſcheuren. in plaats van ons te trooſten, worden wy gedrenkt met bitterheden. die 't meeſt van de reden behoorden beſtuurd te worden, mishandelen ons 't meeſte, wat zullen onze na geſlagten zeggen van den tyd, die wy beleven? waarlyk 't ſchynd my zomwyl toe als een vloek over onze Stad; als 'er in *Iſraël* geen Heelmeeſter te vinden was, wierd het door den *Propheet* voor een Groote nood te boek geſteld. Ik hebbe vier Zoonen, maar de luſt is my benoomen om 'er één verder by de *Chirurgia* op te leiden; Amſterdam, wanneer gy onze geeſten uitbluſt, zal 't u eindelyk aan *Chirurgyns* ontbreeken.

De LIEFDES KRAGT behoed, hoe ook de kans wil draayen: Wy kennen geen geval, maar ſtaan voor liefde bloot, zy kan onze ackers door 't Geloov met vrugt bezaayen, en voerd een trouwe Ziele in ruimte onmeetbaar groot: zy is een vaſte Borg, een Zegel aan 't vertrouwen der lievelingen, die haar hoop op LIEFDE bouwen. Die zo te voorſchyn komt kan 't hoogſte goed verwerven, wanneer hy niet te groot word in zyn nietig oog, meend, dat de Weetenſchap en Konſt zyn zyne erven, daar alle gaaven zyn gegeeven van om hoog, en elk van zyn *talent* eens rekenſchap moet geeven, om door het oog der naald te gaan in 't Eeuwig leeven. Voor GODTS ALWEETENHEID zig niemant kan bedekken, die meend geheim te gaan kan niet voorſpoedig zyn in zaaken, die ons Heil, het Hoogſte goed betreffen, 't links voorſpoed ſchynd het groot, het is en blyft by ſchyn: laat ons vertrouwen, en in het Geloove leeven, den HEERE zal aan ons Genaadig hulpe geeven: elk, die de grootheit van zyn klein beſtek kan meeten, vind zyn ſcherpzinnigheit een waterbel gelyk, geblaazen uit een buis, die tydig word geſleeten, hy vind zig zelfs gevormd uit vezelen van ſlyk, ziet zyn afhankelyk, zeer broos en zieklyk wezen, waar uit de nietigheit van 't Schepſel is te leezen. Wy bidden Hem, waar voor de *Seraphinen* dekken, by wien der Zonne glans is minder, als de nagt, *Ægyptis* wyzen ons tot aandagt kunnen wekken, zy hebben deze ſpreuk in 't Ondermaanſch gebragt, ONEINDIG GODTHEIT geeft één ſchynſel door één reete in s'Waerelds Voorhof, en in ongekreukt geweete. *Lucina* heeft een Beeld, dat *Pallas* moet gelyken, omgord met Hemels Blaauw, ſtaroogd na 't *Firmament*, daar het een donckre wolk ziet voor de Zonne ſtrycken, waar uit een rolle zegd, Uw nietigheit bekend, de regterhand moet na den afgrond vinger wyzen, de linker ſluit de mond voor innige gepeyzen.

De dwaazen, die zig Vroeden noemen, rooken hunne eigen netten. SALOMON zag een Man wys in zyn eigen oogen en getuigde, dat van een zot meer verwagting was, als van een eigen wys Menſch, misſchien ontbreekt het deze *Philoſoophs* koppen niet aan den goeden

wille;

wille ; maar aan het oordeel , over het wezen van de zaak. het zyn, zegd ÆSOPUS, een zoort van Vossen, die rondsom het glas lekken, daar de pap der Wysheit in verborgen is, en van buiten door de klaarheit van 't glas kan gezien worden. Dat zulke Vogel-Vangers hunne eigen netten rooken, getuigd het *Tractaatje*, door een *Medicus*, Leerknaap van den *Apotheker* DE ROY, op hunne naamen uit gegeven, genoegzaam, want het zaakelyke daar van is, om uit te roepen, groot is 't *Instrument* van ROGIER ROONHUISEN. Wy eenvoudigen in tegendeel bidden om Zegen in onzen Arbeid te erlangen, het Gebed van den Vroeden *Chirurgyn* HILDANUS, ons voorgeschreven.

De in de *Cunnus* Vroetende dwaazen verzoeken om getuigen, ik betuige te kennen de verwonderens waardige draaiboom van *Diana*, *Artemis* genaamd en deszelfs gebruik, eenige zyn van *opinie*, dat Vroedmeester TUBALCAIN dezelve heeft uitgevonden, en dat hy daar na door AGUR verbeterd is. De Konst vervuld, zegd GRACIAN, alle de gebreken niet eens flags, hoe naarstig iemand zyn mag. Wat zouden nu de Vroet-Wyven voor de *gequalificeerde* Vroeters verklaaren, ziet maar in ons gevolg, wat zy byzetten in een verklaaring, ten behoeve van JACOBUS BROUWER, door vier *Chirurgyns* te Amsterdam opgesteld. Moeten de Wyven verklaaren, dat gy de bekwaamheit bezit van *Elusia Polymasthos*, die de Maagden, Baarende Vrouwen, en veele andere zaaken bediende, is uw geheim van ROGIER een beeld; door CANETIAS gemaakt uit de struik van een Wyngaard, of is het van DEMETRIUS, een *lapadil* uit buigzaam zilver, dat is immers *Luna* zelfs, hebt gy dat niet gezien by *Hermes Trismegestus*, en zyn spoor volger VAN VREESWYK, of is 't gemaakt van een Walvischbaard, na de gedaante van één stondige *Lucina*. het keelgat van den Walvisch word van zeker *Theologant* vergeleken by 't *Orificium Vaginæ*, om daar mede te betoogen, dat of schoon de *Gula* van die visch zeer eng is, egter daar door zo wel een volwassen Mensch kan *passeren*, als een voldraagen Kind door 't *Orificium Vaginæ*; andere stellen daar by, dat gelyk een *Instrument* van Walvischbaard met zoeten Olie besmeerd den doortogt voor 't Kind gemakkelyk maakt, alzo ook de punten van de Walvisbaarden met zee slib besmeerd, en door den Mensch, die door de *Gula* zal *passeren*, ingedrongen, die weg te gemakkelyker maaken, en eens gebaand zynde te ligter daar na den uitgang bezorgen.

Of moeten de Vroet-Wyven verklaaren, hoe veel Vrouwen, en Kinderen Vroet-Meesterlyk verscheurd zyn? ô Neen, maar om te verklaaren, hoe zy Vroet-Meesters, gemeenelyk onbewust, in welk geval van swaaren arbeid hun hulp gevorderd wierd, zonder voorige Waarschouwinge, waar men hen ook zoude vinden, in de Dui-

 vels-

velshoek, of elders altyd waargenomen zynde, ten allen tyden, in alle gelegentheden van ſwaaren arbeid, als hulpe noodig was, altoos gereed zyn geweeſt hunne Konſt te Oeffenen; dat kan waar zyn, en daar in zyn zy *egaal* met myn andere nu verdrukte Gilde Broederen. Maar 't is niet waar, dat hunne onderlinge Oeffeningen altyd, overal, en in alle ſwaare Baaringen gewenſt *effect* hadden. My is dikmaals gebleeken ook ter *Contrarie*, en dat men niet altyd de *Inſtrumenten*, in de tegenwoordige Baarensnood dienſtig, by zig hadde, zo dat men na huis moeſt gaan om andere te haalen,. my zyn vier zulke ontmoetingen bekend gemaakt door zo genaamde Vroed-Meeſters. dit my toevertrouwd zynde, moet ik pligtshalven daarom geheim houden; 't is myn gewoonte niet, als Vrinden my Vyandig geworden zyn, dat ik, 't geen zy my vriendelyk vertrouwden, Vyandig openbaare, eene der geheimen van Mr. ROGIER VAN ROONHUISE is zeer bekwaam tot de doening, die van DEVENTER houd de voornaamſte te zyn omtrent het verloſſen van Swangere in Baarensnood zynde Vrouwen; ik weet, dat drie van de dwaazen, die zig Vroed-Meeſters noemen, te vergeefs gepoogd hebbende een in Baarensnood zukkelende Vrouw te verloſſen, onverrigter zaake na huis te rug keerden, om een hen ongemeener *Inſtrument* te haalen, en dat onderwyl eén ander *Chirurgyn* geroepen zynde, die Vrouw van een leevend Kind verloſte, dit deed hy, of ſchoon reeds gehoond, geſmaad, en met ſtraffe gedreigd, daar nu kraide geen H . . N na. Ook zyn wy vry van boete in zulk uitval. De boete is, wanneer een *ongequalificeèrde* eenig ongemak aan een Vrouw toebrengd. Dat ſtaat maar alleen vry te doen aan de *gequalificeerde* zo genaamde Vroedmeeſters.

Vraagd men my, of Wy durven onderwinden Vrouwen te Verloſſen? Ja, Wy voeren de vlag van HYMENÆUS, de verloſſer en beſchermer dezer *Sexe*? vraage verder, of Wy by Vrouwen in Baarensnood durven koomen, om ze te redden, daar 't op ban en boete, tegen regt en Reden verboden is? ô Ja, in dezelve *order* des ALLERHOOGSTEN, als voorheen, maar met wat meer omzigtigheit, omtrent de *Inſpectoren* Vroet-Wyven. Wy *Chirurgyns* moeten GODT meerder ontzien, als de Menſchen. Men moet voornamentlyk op GODT en op 't welzyn zynes Evennaaſten zien. Men moet op GODT zien, die misdaan zoude zyn door het verzuim van een Vrouw, en haar Vrugt; men moet op zyn Evennaaſten zien, als voor dewelke Wy geen regte liefde zouden hebben, wanneer wy Vrouw en Kind zonder hulp te bieden zouden laaten ſterven, Wy moeten de regelen van onze Konſte volgen, en onze pligten, als eerlyke Mannen betaamd, waarneemen, laatende de Waereld zeggen, wat zy wil. Wat zoude den HEER des huiſes zeggen, als wy onze *talenten* begroeven, om dat 'er *quaſi modo* voor ſes weeken een Leeuw op de

weg

weg legd, Ik denk geenſints ontrouwe Dienſtknegt van dien HOOG-STEN HEERE te worden, ik vreeze niet menſchen, die 't Lighaam konnen dooden, maar hem, die Lyf, en Ziele kan verderven in de helle.

Ik heb my noit in eenig gedeelte van de *Chirurgie* boven myne mede genooten by den Burger aangeprezen, miſſchien heb ik daar geen reden voor, egter heb ik met al de vermoogens, my daar toe verleend, de *Chirurgia* voorgeſtaan, en 't was my eere *Reformateur* van 't *Chirurgyns* Gilde genaamd te worden, 't geen blyken kan uit de bylagen, door myn *directie* in dat Gilde gevloeid; ik heb, GODT weet het, zulks volgens eed en pligt beſtuurd; en my daar in niet verhovaardigd. Alleen heb ik aan den *Prælector* in 't Jaar 1732 gezegd, ik ben hier van garſt tot haver, en anderen zyn hier van haver tot garſt geworden; egter is het my aangenaam in een Stad, daar ik gebooren, en van myn Moeders zyde uit den witten Swaan op een blaauw veld, uit den PATRICIUS GREBBER ben, zo merkelyke dienſt in myn Moeder Stad gedaan te hebben aan de *Societeit* der *Chirurgyns*, aan welkers Konſt en Weetenſchap op te bouwen Grooten en kleinen, Burgers, en vreemden zeer veel gelegen is.

Ik nu, door de GODDELYKE HULPE zo verre gekoomen, als ik was in *January* 1746. ten vierde maal Deken van myn door my zo zeer nauwkeurig *gecorrigeert* Gilde, vond niet zeer Vriendelyk, dat ik in my door vlyt verkregen eerampt, in myn perzoon, en tot nadeel van myn Konſt en Konſtgenooten, onverhoeds door myn *Prælector*, die men in dat Ampt als *Penſionaris* van 't Gilde moet aanmerken, verraden en door zyn toe doen *publicq* gehoond wierd. immers word van my ook gevergd, wil ik Vroeten, om *Examen* te ondergaan by Menſchen, die ik zeer naby voor daar toe te eenemaal onbekwaam ken, en *Conſcientie* wegen zelfs zoude moeten *improberen*, ik heb niet verdiend dien hoon, egter betragt ik uit dit groote kwaad, buiten myn ſchuld veroorzaakt, het goede voort te brengen; zo heb ik om dergelyke ergerniſſe, myn Konſtgenooten hier ter Steede aangedaan, de Heel-Konſt der Amſterdammers daar door verdonkerd uit haar eige Handveſten opgehelderd en met aanmerkelyke bevindingen beveſtigd. Nu moeſt ik, ook daar toe genoodzaakt, dit ſtuk in de Papiere Waereld brengen, onder 't opſchrift, *Diana*, ontdekkende het Geheim van de Dwaazen, die zig Vroed-Meeſters noemen. in hoope, dat het verſtrekken zal tot Eer van de *Chirurgia* en haar Zoonen, Luiſter van onze Volkryke Stadt en tot genoegen van alle MAGISTRAATS PERZOONEN, die haar de Liefde, Vreede, en Welſtand van hun zelfs, en van de Amſterdamſe Burgeren in 't gemeen laaten ter harte gaan. Een ſpreuk van XENOPHON ſchenk ik de Laſteraaren; 't kwaadſpreeken hebben zy van Kindsbeen af geleerd,

leerd, daar wy de lydzaamheit in ons gezin bewaaren, ten zy de snoodheit Eer en Konst trots overheerd, dan stellen wy de zaak te rigten aan den HOOGEN, in zyn bescherminge berust al ons vermoogen.

Het bundelken der Vroomen konde 't my kwaalyk neemen, dat ik de dwaazen, die zig Vroed Meesters noemen, dwaazen noem. Die zyn Broeder haat, is een Doodslager, en die zegd, gy dwaas, is strafbaar voor 't Helsche vuur. Maar dit zegd niet, dat wy het kwaade, en de dwaaze daaden niet moogen haaten en bestraffen, of dat men geen schuit een schuit, en een guit een guit mag noemen; myne Vrienden, wy haaten 't booze, en hebben de waarheit lief, wy weeten, dat den Man des bedrogs voor den HEERE een grouwel, en het geheim van *Diana* der *Ephesieren* Afgodery is. Alle de Amsterdamse *Chirurgyns* zyn in eenig opzigt myn Konst-Kinderen, eenige uit hen zyn my zeer na, zelfs in den bloede bestaande, die zyn Kind lief heeft spaard de roede niet, hier nu komt my voor de Pen; een Kind, dat ik na zyn Vaders dood in myn huis nam en opgevoed hebbe Hoe komt gy, jongeling, om mede te schreeuwen: groot is 't *Instrument* van ROONHUIZEN, hebt gy niet genoeg aan 't *Instrument* van ISAAC TITSINGH, uw Vader, die door niemant anders, als door my, zyn ouder Broeder, onderwezen is in de *Chirurgie*, het Verlossen der Baarende Vrouwen daar in begreepen; Uw Vader heeft zeer veel Vrouwen van 't Kinde voorspoedig verlost. Wat *moveert* U, die ook alleen door my in de *Chirurgia* zyt onderwezen, in de *Galley* van 't *Coll. Med.* te roeyen met een *gefingeerde* riem van ROGIER, ik dagt, dat uw Hart beter geplaatst was, dat gy een nederiger gemoedsgestalte had, als om u zelfs met de naam van Vroed-Meester te doen pryken. Heb ik U daarom uit uwe Moeder gehaald, opgevoed en onderwezen, op dat gy de hand zoude leenen, om my, en onze Gilde Broederen voor Zotte Meesters by de MAGISTRAAT en de gemeente te doen houden, terwyl gy met twee anderen zouden voor Vroeden gehouden worden, hoe komt gy daar toe, Neev, hoe komt gy in de Waereld, hoe in Amsterdam geëerd, weet gy aankoomeling niet, dat de *Romeinen* uit hun Vaderland banden ondankbaare Menschen, om dat ze bekwaam geagt worden tot alle ondeugden.

Laat U door de dwaazen, die meenen dat zy wyzen zyn, niet misleiden, zyn zy nu U eenigzins op de dwaalweg behulpzaam, gy zult alleen zyn, als gy rekenschap zult moeten geeven, denk eens, van waar gy gekoomen zyt, en waar gy heen moet, om eeuwig te blyven. Kan 't myn Neev aangenaam zyn, dat hy myn Gryze hairen met smerte over my aangedaane hoon en smaad ten graave helpt daalen, my 't grondzap van myn leeftyd bitter helpt maaken, een leeven, waar van ik de bloem, de kragt, en de vrugt als een

PE-

PETRUCIUS besteedde, eerst om Uw Vader, en na zyn leeven u op myn weg groot te maaken. Waarom laat gy in *Couranten* en in een blaauw boekje, dat gy lieden hebt door een geleende pen doen schryven, zetten A. TITSINGH, ik meende, dit was uw Oom, den Man, die U opgevoed heeft, zyn Teekening, Neev: gy zyt ALBERT TITSINGH, en zoo ik meende Mr. *Chirurgyn*, of wilt gy liever een Adder zyn, die ik in myn boezem heb opgevoed. Nu vind ik u in de *Order* van den *Instrument* Maaker van DEMETRIUS en andere Zilver-Smits, die uitriepen: Groot is *Diana* der *Epheseren*, Groot is 't *Instrument* van ROONHUYSEN! een voornaam lasteraaren *poinct* in de *Chirurgia*, zo als die zederd *February* 1746 in Amsterdam toegetakeld is, want zonder eenige andere kennisse, als van een Oudroest, een geheel uit de *practyk* gebannen *Instrument*, word men onverdiend booven veel meer Eerwaarde, verstandiger, en ervaarener, Gilde Broederen verheeven, dat zyn stinkroozen, vuile *Italiaansche* vrugten, die een *Malum incurabile* zullen veroorzaaken, reeds ingezoogen door de Reukeloosheit, en onzigtbaar voor de onwetenheit.

De dwaazen, die zig Vroed Meesters noemen, roepen over hunne daaden tot getuigen alle Vrouwen, die hunne voorzaten, en hunne hulpe gevorderd hebben, zy meenen, denk ik, die haar schroef klaauwen ontkoomen zyn, want ook onder haar lieder handen, in, of kort na de Verlossing, zyn, of Vrouwen, of Kinderen, of die zaamen, in eene slag gesneuveld. Zy roepen tot getuigen alle Kwaade Wyven, zo in, als omtrent de Stad, 't is wel, maar op *interrogatorie*, dan zal men bevinden, dat 'er eenige gelukkig of voorspoedig, eenige kundig of met beleid, en enige zeer elendig of doodelyk verlost zyn; zy roepen tot getuigen de Baakers, die men *ordinair*, als ze ons 't handwater na de verlossing toereiken, wat van *Demetrius*, daar hy *Diana* uit smede, in 't *Lampet* geeft. Zy roepen tot getuigen al de *Chirurgyns*, welke, of wat zullen die getuigen, daar de *Examinatores*, *qualificeerders* van de dwaazen, die zig Vroed Meesters noemen, aan MYNE HEEREN van de Regering hebben gezegd, dat ze geen verstand genoeg hadden, om over de Verlossing eener Vrouwe te handelen of te Oordeelen; Wie nu neemt getuigenisse van Gekken.

De *Gequalificeerden* roepen tot Getuigen *Doctoren*, maar zeggen niet van welken zoort, misschien in verbeeldinge zynde, dat gelyk zy alleen Vroed-Meesters genaamd zyn, ook zo alleen de *Medici* de naam *Doctores* toe komt; om dat eenige dat hier ter Stede aan haare deuren schryven met letteren, grooter als hun verstand is; *Academicus* steld deze *Doctoren* in zyn benedenste *Classe*. De Regtsgeleerdheit is het hoofd zyn's oeffeningen, die Godsdienst, Burgerstaat, en 't volk bepaald in kringen, op dat geen Kettery, Heerszugt, of tegenhand den baas speeld over ons zo dierbaar Vryheits pand: dus sterkt

zy

zy 's Heeren Recht, Godsdienst, en onderdaanen, weet voor te spreeken, en den Rechten weg te baanen: die eerlyk Rechter is, en schrander Rechtsgeleerd, doet nimmer welgemoed een Regte zaak verkeerd.

Als Bourgoise spreekt van 't Verlossen der Vrouwen door Mannen, noemd zy dezelve *Chirurgynen.* Den *Chirurgyn*, zegd zy, vind zig doorgaans geroepen, als het de Vroet Vrouw op geeft. Men vind Vroet-Wyven, die of schoon zy weeten, dat het werk haar te swaar word, 't egter uitherden, tot de kans verkeeken is, den Armen *Chirurgyn* is haar dan wellekom, verlost hy ongelukkig, dan word hy beschuldigd, en beul genaamd. Ik besluit, zegd deeze vroede Vroet-Vrouw, dat het veel beter is te leeven in de handen van den *Chirurgyn*, als te sterven in handen van een Vroet-Wyf, zo dan dunkt my redelyk, dat de *Chirurgyns* Vrouwen helpen Verlossen; ik twyfel niet, of daar zyn zeer bekwaame Vroet-Wyven, maar 't getal van de andere is grooter. ziet, zo spreekt een onpartydige Vrouw, welkers schriften in verscheide Taalen het ligt zien.

Een Stads Vroet-Wyf liet zeker *Chirurgyn* roepen by een Burger Vrouw, na dat de kans verkeken was, de Vrouw vloeide vreezelyk, dit had nu drie dagen geduurd, 't Wyf vertelde te hebben gelezen in 't *Art.* van de Sluitbanden, dat zulke Bloedstortinge kwam, om dat de Bloedvaten van de Lyfmôer in 't Swanger gaan *extraordinair* veel bloed bevatten, dat een gedeelte daar van zyn loop heeft *direct* uit de Lyfmôer, door den koek, streng, 't Kind, en *reciproque*, van 't Kind, de streng, koek enz. in de aderen van de Lyfmôer, en dat deze Vrouw nu ongetwyffeld zeer groote vaten had, en zy derhalven vreesde, dat deze Verlossing daarom doodelyk zoude zyn. Let eens, in dit vertrouwen dagt zy een verklikkers dagloon te verdienen met een na de mode *Ongequalificeerde Chirurgyn* aan dit verdronken Kind te waagen, maar hy had geen lust om 'er zyn Amsterdamse huid aan ten boete ten draagen, dus wierd zy genoodzaakt om een der *Gequalificeerde* Vroeters te roepen, nu kwamen twee van de zelve, en 't was van dit gevolg, dat de Vrouw en 't Kind onder 't Vroeten sneuvelden, de zaak was nu verantwoord; zy brengen, zegd Goris, de Menschen met voorregt, en nog wel voor haar moeite betaald gedienstelyk ter dood. Zy eisten voor Meesterloon, en misbruik van 't *Instrument* van Rogier een groote somme gelds.

Hier zullen wy *Provisioneel* aanmerken, dat, wanneer het overvloedig vloeyen van de Vrouw duurd, 't zy dat de vliezen gebroken zyn, of niet, die Vrouw noodzaakelyk, hoe eerder, hoe beter, moet verlost worden tot behoudinge van Moeder en Kind, of van een dezer twee. Aangaande nu de voorgewende *Circulatie*, zo diend, dat het Slag-Aderlyk bloed van de Moeder, een *Serum*, dat wy nader *lymphaticq*

phaticq beschouwen in de *placenta uterina* overgeeft. De omloop des bloeds in en omtrent het *fœtus* is; in de *ligamenta Claudentia* niet onwedersprekelyk bepaald, 't geschied op een andere wyze, want in de strenge zyn twee Slagaderen, die het bloed van 't *fœtus* in de *placenta* brengen, 't welk met vlugge *lympha* bekragtigd wederom keerd door een Ader loopende door de strenge in de *hepar* van 't *fœtus*, enz. door de *Vena Cava* na het *Cor* of *Centrum* van 't Kind: de *Vena Cava* van 't *fœtus* vereenigd zig in 't *Cor* onder de *auricula dextra*, na by de *Vena Coronaria* met de *Vena pulmonalis*, enz. waar van nader iets in vervolg moet opdagen. Hier zullen wy nog iets aanroeren, dat is, hoe ryper vrugt, hoe beter gevroet, hoe minder gezold, hoe minder Kraamvloed, en hoe natuurlyker de mondekens van de *arteriæ*, in de *Cotyledones uteri* voornamentlyk begreepen, zig koomen te sluiten door een natuurlyke *trombus* of vezelige *Connexie*, ter tyd toe, dat ze wederom natuurlyk door aanperssing des bloeds tot uitgeeving van de *menstrua ordinata* geopend worden.

Ik betwist niet aan de dwaazen, die zig Vroed-Meesters noemen, de Konst om Swangere Baarende Vrouwen te verlossen, ik wilde hen in dit doen liever pryzen, als laaken, maar ik haate hun onbedagt en hebzugtig gedrag in zig te verhovaardigen, als of zy alleen, en geen andere hunner Konstgenooten; Gilde Broederen, en mede Burgeren, die een en het zelve regt in Amsterdam verkregen, daar toe bekwaamheit zouden bezitten. By de handschriften aan de *Chirurgyns* verleend blykt, dat zy alle door den *Professor Anatomiæ*, als *Gequalificeerde* van Burgemeesteren, en *præsente* Overlieden even bekwaam geagt zyn, de eene binnen vyftien, en de ander in meerder Proefdagen. by my worden voor de bekwaamste gehouden, die zig niet bepaalen, en voor de onbekwaamste, die alles willen doen na 't voorschrift van een ander, dat is 't bederf en ondergang der Konst, zo wy niet nieuws en niet beter uitvinden, als van Roonhuyse vond, of by overlevering van zyn Vader had, en andere zeggen, dat zy 't van Rogier hebben, is het zeker, dat zyn Konst, onze Konst zelfs versterft, 't geheugen verliest allengskens zaakelykheden, die by het gebruik van 't *Instrument* van van Roonhuyse en zyns gelyk behooren, dat werktuig behoord in een andere vorm gesmeed of gegooten te worden, zyn lepel moet nu in een Metselaars strykyzer vervormd, zal het zyn vereiste luister ontfangen.

De Konsten en Wetenschappen worden door Oeffeningen verbeterd, en hoe langs hoe meerder gemakkelyk gemaakt door liefhebbers der Konsten. Den *Chirurgyn*, zegd Heurnius: moet, om tot zyn voorgesteld oogmerk te koomen, voor en al eer hy iets ter hand neemd, naarstelyk bereid, en wyselyk toegesteld wezen, op dat hem, wanneer hy in 't werk is, te beter alles, wat zyn handwerk aangaat,

na wensch gelukken mag. Hoe is 't mogelyk voor een Jongeling, die de grootste derde van zyn tyd in 't kinderschool, de volgende derde in de *Latynsche*, de kleinste aan de *Academie* heeft geweest, en dan *Med. Doct. Gepromoveert* word, om *Chirurgyn* te zyn; Wy, zeggen zy L., dryven als appelen, wy zyn *Gepromoveert* tot *Medicyns*, wy mogen alles doen, dat tot de *Chirurgie requirerende* is. Zo dat 'er blyft voor ons niets over, onze Konst word als met de voet geschopt, en onderdrukt. Wy kennen Perzoonen, die in hun Jeugdige Jaaren andere handwerken oeffenden, *Med. Doct.* geworden. Verscheide *Chirurgyns* worden in haar Jonge, en meerder Jaaren ondervindelyk bekwaam, om de Geneeskunde op 't spoor van HIPPOCRATES te oeffenen, één handbreed van de dood zig oeffenende in 't genezen, zo wel der inwendige, als uitwendige ziekten, daar. *Doctor* kan geen *Chirurgyn*, maar *Chirurgyn* moet *Doctor* zyn, om de Matrosen te geneezen, en staan te houden onder 't peezen.

Dat uit de *Chirurgyns*, dienende op de Hollandse Oorlogschepen, voornaame *Acoucheurs*, dat zyn *Chirurgyns*, die de Baarende Vrouwen helpen, en *Lithotomisten* gekomen zyn, getuigen my de *Chirurgyns* van den *Admiraal* OBDAM, en van den *Vice-Admiraal* SCHEY; namentlyk, C. VAN SOLINGEN, en J. J. RAU, 't heugd my zeer wel, dat de laatste geen *Med. Doctor*, maar *Chirurgyn* by den Heer GILLES SCHEY was. Welke *Manhaften* Zee-Held ik, onder Mr. CONSTANTYN dienende, ook gediend heb in myn Jongelingschap. Ik hebbe verscheide *Medicinæ Doctoren*, die niet by de *Chirurgie* opgevoed waaren, Amptshalven moeten *Examineren* en *improberen*. Vraagende na 't *Examen* aan myn *Conscientie*, en aan myn mede *Examinores*, den *Med. Doct.* en Mr. *Chirurgyn*, of ik regtmaatig handelde, of niet. Ik bidde den HEERE, my het dekzel van vooroordeel te onthouden, en dat ik, gelyk het een Christen betaamd, altyd waarheid, en deugd mooge betragten.

Dit zyn de regte wegen, die een *Chirurgyn* in de vreeze des HEEREN moet gaan, tot dienst zynes Evennaasten, zyn redelyke Wetenschap moet voortkoomen uit zyn handwerks daaden; de waarheit van deze Wetenschap, in waare ervaarentheit bestaande, word met zorgen, arbeid, lust en liefde tot *Chirurgia* betragt, gezogt en gevonden. Die dezelve min, of meer verkreegen heeft, moet om des gewins wille niet opzettelyk de Konst vermommen, en onverstaanbaar maaken, 't is waar, dat dit geeft eenig aanzien, en lof by de domme dwaazen, maar 't voldoed in geenen deele aan DEN UITDEELER van iegelyks *Talenten*. Is 'er iemant onder myne Gilde Broederen met tien *talenten* begaafd. Weet hy Meesterlyk aan te wyzen, hoe zyn Broederen zig in de tien swaarste voorkomsten der Vrouwen en Kinderen in Baarensnooden moeten gedraagen, hy betoo-

ge

ge de werkingen van de natuur, daar in waargenoomen, hy toone zo klaar, als den dag, het beste tot heden bekend werktuig, om Kinderen uit Vrouwen in Baarensnooden te verlossen. Dit, en de mede bewustheit van alles, wat deze Kraamkunde aangaat, is deze verlossings Konst zelve. My aangaande, ik heb my nooit geschaamd myn *talent* ten gemeene nutte te openbaaren. Ik heb meermaalen getoond, en toone mits dezen, dat onze *Ruischiaanen* hun Wetenschap en Konst voor 't oog van de beschaafde geleerden bestaan te vertoonen, en by hen ter toetse te brengen. Wy volgen zo doende op 't spoor van vroegere Konstgenooten in onzen Gilde, onder welke uitmunten de *Chirurgyns* J. van Meek'ren, H. van Roonhuise, P. Verduin, G. Bidlo, A. Koenerding A. Wymis, en anderen.

De *Chirurgia* heeft door alle tyden heen, zo hier ter Stede, als elders, in voor en tegenspoeden wakkere Zoonen voort gebragt, zy hebben de Konst, zo door ervaring, vinding, redelyke oeffeningen, als nutte proeven staande gehouden; zelfs in dezen tyd, tegen een onwetend *Prælector Chirurgiæ*, Wy agten Hem zo bekwaam, om over 't Verlossen van Swangere Vrouwen te oordeelen, gelyk een Blindeman bekwaam is, om te oordeelen over de waardigheit der *Couleuren.* zyn *Contubernaalen* veragten onze Konst enkel, om dat zy niet wyzer in dezelve zyn, als den Heer *Prælector*, de domme menigte geloofd, dat deze *Inspectores* de *Chirurgie* verstaan, de onkunde is gewoon de praatjes der *Medici* voor Godspraaken te houden. Den *Doctor* heeft het gezegd! men let niet of zyn verstand bekwaam is, om de aan een schaakelingen van zo een verheven Konst, als *Medicina* is, wezendlyk te bevatten, of hy weet te onderscheiden, de drop van soethout van die der *mammæ*, de *folia lauræ* van hoefbladeren, of de *bacca lauræ* van *Profete* besiën. Wat swaarigheit domme dwaazen, als uw Vroeden, maar mede in de wind schermende, schreeuwen kunnen, Groot is 't *Instrument* van Rogier van Roonhuysen, om de eenvoudige gemeente in te boezemen, dat 'er de Zaligheit van de Beswangerde buicken aan gelegen is.

De beschaafde verstanden begrypen ligtelyk, dat de Amsterdamse *Chirurgia* te waardigen inct bezit, om die te *spenderen* tot *generale* omschryvinge der Ganzenoorderfche *Medici*, maar om dat deze dwergen van *Medicina*, Keurmeesters van de *Cunnus*, smaadelyk handelen met het klaarblykelykste gedeelte van *Medicina*, van een Konst, die alle braave *Medici* hoog agten. *Item*, om dat de Keurmeesters van de Vogelkoy de *Chirurgia* niet alleen veragten, maar ook tot de broodkorf toe vervolgen, schuw zynde voor de *rationale Chirurgia* van Ruisch, dewelke die *Medici* in de weg loopt, wanneer zy haar aanzien door pispraatjes by de gemeente Vyzelen, en hen schaade doen lyden in hunne *interessante* oogmerken, zo is 't, dat Jensius een drup-

 ken

ken inct verzoekt voor *Diana*, om te schryven, 't geen hy schreve, namentlyk, dat het eenige *Medici* in de *Practyk* der *Medicyne* alleen te doen is om te beoogen twee dingen, eerstelyk, hun eigen eerzugt afgodisch te doen verheffen, en 't andere, om een kaäle beurs te vullen. Hy brengd ten *exempel* by den Heer *Doctor Clitoris*, die als met een bord voor de kop drie volle Jaaren *spanceerde* in een Rockje van duivels stark, en nu in een Koets van twee Paarden getrokken, en met vier *Elementen* beschilderd, myn Moeder en haar Kroost de rugge inryd.

Zulk zoort van Mosterdhaalders vertellen aan de Wyven, dat de mostert bleinen in de maag maakt, en sleepen de goede Mannen van 't hoofd tot de Voeten door de mosterd. Zy maaken zig gelyk met hen, die voor een grondregel stellen, dat den Mensch niets behoefd te doen, als daar hy zyn eigen voordeel in beoogd; schaadelyke monsters, die de burgerlyke zeden verwoesten, die door een haast opgeraapte naam van geleerdheit in de *Couranten* koomen te zeggen, dat zy zullen uitgeven *lexicon medicum universale*, om zo zonder voldoening wat naam te maaken. Die van *Babel*, zegd Vroed-Meester Borstius, bouwden daarom een Tooren; een linkert stak daarom in brand den *Tempel* van *Diana*. die van zyn zoort met bedekte geheimen ons Gild ontrusten, 't vleesch en bloed der *Chirurgi* verteerende, over deze aart der snoodheit zegd Petarcha, ô Vyanden van naastens goed, gy anderen den stryd aandoed. voor 't minste dan dat wy onderneemen *defensiv* met hen te handelen. Die Meester in de *Chirurgia* is, moet verschiet van *Instrumenten* op zyn koker hebben, om niet verlegen te staan in tyd van nood.

Hoog Eerwaarde Mannen, regtschapen geleerde Heeren *Medici*, U afgezonderd houdende van de vervolgeren der *Chirurgia*: U zorgvuldig wagt van de Overheden te misleiden, uw wille buigd, en uwe wyze van doen schikt na de alwyze en volmaakte geboden van EEN ALWEETEND wezen, op dat gy, als Kinderen des ligts, uw gewigtige dienst in opregtigheit der Ziele uitgediend hebbende, mogt uit *loutere* Genaade bekroond worden met eeuwige Heerlykheit, U L. zy van my hartgrondig gewenst alle Heil, koom geeven wy elkanderen de Rechter Handen, treed vry aan onze regter zyde, laat ons te zaamen met liefde in Vreede onze loopbaane voleinden, *nunquam sero, si serio*, Was de spreuk van den Vroed-Meester Laurentius, Amsterdammer.

VEel geliefde Konstgenooten, ontdaan van het ydel Vroednaamschap, die U door reukelooze stoutheit niet denkt te verheffen, gelyk *Lucifer*, den stouten *Faëton*, of den hoogvliegenden *Icarus*, U door hoogmoed niet wilt te buiten gaan, of door een U on-

onbetaamelyke vreeze niet wil doen verhinderen, om uw handen voorzigtelyk te gebruiken aan Swangere Vrouwen in Barensnood. Gy erkend, denk ik, dat U geen blinde leidslieden dienstig zyn, aangezien uw handwerk zyn eigen aart, en eigenschap heeft eissende in uw Proef-meesters, een volkoomen kennisse van alle de omstandigheden uwer Konste, om aan den *Chirurgyn*, en aan den Proeveling, die Meester zoude worden, wanneer zy mistasten, te kunnen voor oogen leggen den staat van hunne zaakelykheden, zo in de zaak zelfs, als in die van des zaaks naam. Hoe zouden wy twyffelende verschillen kunnen onderzoeken, onbeschroomd oordeelen, andere lieden doen toetsen, zelfs werken, andere onderwyzende voorgaan in Konst en Weetenschap, Als wy geen kennisse hadden van het *Subject*, en van 't *Object*, waar in de hulpe van *Chirurgia* gelegen is?

Gelyk men ziet in een Spiegel de vlakken van een aangezigt, dat zig zelve Spiegeld, zo spiegelen Wy ons aan onze eige gebreken, betragten die te verbeteren, wy spiegelen ons te zagter aan een ander Mans *fouten*, op dat Wy niet alleen Vroetende *Chirurgyns*, maar goede, dat is, Vroede-Mannen mogten bevonden worden, niet alleen by het Verlossen van Swangere Baarende Vrouwen, maar ook in alle de gedeeltens van de Konst *Chirurgia*. Spiegeld U hier zagtkens in deze verhandeling aan een fout, die gezegd word dat Mr. J. de Bruyn zoude begaan hebben, deze verhandeling zal spreeken van de uitzinkingen der *vagina* en *uterus*, als mede van de afsnydingen dezer Vrouwelyke teeldeelen, om daar uit te zien, of, en dan, waarom den *Chirurgyn* de Bruyn, en in hoe verre hy zig had kunnen vergrypen aan de Eerbaare Vrouwe, Mejuff. de H . . n in haar leeftyd alhier woonagtig in de Warme Straat.

Deze ziekte te verhandelen zoude wel voegen na de verhandeling van 't Verlossen der Swangere Baarende Vrouwen, in verscheide voorkomsten der Kinderen, als zynde *accidenten*, die kunnen volgen na moeyelyke Baaringen. Edog, om dat nu reeds verscheide maalen gezegd is, dat het ongeval, 't geen aan gemelde Vrouwe door de hand van J. de Bruyn zoude bejegend zyn, de voor oorzaak was van 't lyden der ontschuldige *Chirurgyns* hier in 't Gilde begrepen, en oorzaak van een Keure, ook te vooren op *pagina* 83 ingelast, zo vond ik dienstig, om die steen des aanstoots in deze plaats aan 't *publicq* ten toon te stellen. De gebreeken in 't gemeen van die namentlyk, dewelke in deze Verhandeling ten toon gesteld worden, vallen meerder voor in behoeftige, als in welhebbende Vrouwen, om dat de eerste doorgaans zig veeltyds te vroeg uit het Kraambedde, en aan hunne bezigheden begeven, verscheide uit hen door leerlingen van Vroetwyven bediend, en in de kraam niet behoorlyk bewaard worden.

 De

De *vagina* en de *uterus* koomen uit haar natuurlyke plaatzen te zinken door verscheide oorzaaken, zo inwendige als uitwendige; onder de eerste erkennen wy een te vogtige *uterus*. Als een te vogtige *ongetempertheit* de *uterus* of de *vagina uteri* aandoed, worden de *fibræ musculares* in haar gezonde staat zig natuurlyk te zaamen trekkende, los, en daar zy plegen de overtollige vogten weg te stooten, of in te neemen, te verdeelen, en te verzenden, beswyken nu die der *uterus* en der *vagina* in deze functien. Als deze deelen zig *disponeeren* ter uitzinkinge, voeld de Vrouw pynen in de lenden, op de pisblaas, het *rectum intestinum*, en in de *Rima*, eindelyk verneemd zy persing op 't *perinæum*, het *rectum* word verstopt, het water maaken word moeyelyk, zo dat zy pynelyk de *excrementen* loost, daar op perssende verneemd zy min of meer uitpuilinge in 't *orificium vaginæ*, en zulks door den tyd min of meer toeneemende. Als de *ligamenta uteri*, de *uterus* of de *vagina ulcereren*, en dit de oorzaak is dezer uitzinkingen, vloeid geduurig een stinkende vogtigheit af, zyn die deelen niet rottig, dan vloeid een *serum* af, gelykende na de *fluor albus*. Dit voorgestelde moet door een geschikt *Chirurgus* wel bedagt, en overwoogen worden, onderwyl lettende by de lydende Vrouwen, of de uitzinking is van de *uterus*, van de *vagina*, of van deze te zaamen.

Onder de uiterlyke oorzaaken steld men alle geweldenaryen, zy maaken te zaamen een geheele lyste op; zy moeten in 't gevolg eenige voor de pen koomen, om dat wy verscheide schryveren nagaan. Hier zullen wy voor oorzaaken stellen, de *Abortus*, het haastig afschieten van de vrugt, als de Vrouw by gebrek van een noodhulp haar zelfs redden moet, swaaren arbeid, of moeyelyke Baaring, onagtzaamheit van den Vroet-Meester, of 't Vroet-Wyf, door hunne schroomelyke behandelingen met de rimpelen der scheede, het rimpel van den binnen mond met of zonder een gedeelte van de vrugt te plukken; onkundig afhaalen van de *placenta uterina*, waar door de *Vagina*, en zomwyls de *uterus* zelfs gedwongen word, om uit te koomen. Wanneer nu een dezer deelen door zulke mishandelingen, of onvermydelyk wegen de moeyelykheit der Baaring, mede uitgekoomen zyn, worden die wederom ingebragt, en tegen gehouden met warme gewoone stopdoeken, en vermyd alles, wat perst op de *uterus* en *vagina*, de *operatie* der afsnyding moet nu, nog nooit geschieden, als na rype *deliberatie*, en over een gestemde noodzaakelykheit.

In de zaak van Mr. JOANNES DE BRUYN omtrent het gebeurde aan *Juffrouw* DE H . . N ben ik geheel onpartydig, zo behoord het ook aan een Deken van 't *Chirurgyns* Gild, als hy zal oordeelen over zaaken, zyn Gildebroederen aangaande. De eerste, die my deze zaak aanbragt, was *Jan Trout*, hy zeide: dat Mr. DE BRUYN byna

een

een doodslag begaan hadde, dat daar misschien voor hem een swaare lyfstraf *publicq* op zoude volgen. Ik had geen gedagten, dat *Judas* uitgezonden was om een tegen ons gesmeed verraat te *præpareeren*, de minste gedagten van dat een zaak van de BRUYN my en myn Gilde Broederen zoude kunnen treffen. De *Spion* zeide, Mr. J. DE BRUYN heeft de *uterus* van *Juffr.* DE H . . N doodelyk *geextirpeert*. Ik antw. ik heb als *Chirurgyn* van den Gerechte daar geen kennisse van. Maar in dat Ampt my oeffenende weete, dat AVICENNA, ÆGINETA, ARISTOTELES, PLINIUS, ABENZOAR, PLATERUS, PARACELSUS, CARPUS, DU LAURENS, SORANUS, AB AQUAPENDENTE, FERNELIUS, PARÆUS, WIRUS, PLEMPIUS, en anderen de affnyding van de *uterus* voor niet doodelyk houden, maar toestaan, dat zy des noodzaakelyk zynde, *Operatione manus* mag *geëxtirpeert* worden.

Van de zyde der *Inspectores Collegii Medici* word *gedebiteert*, dat Mr. DE BRUYN daadelyk na de verlossing van *Juffr* de H . . N haar *uterus*, die uithing, heeft afgesneden, gezegd had niet te weeten, wat het afgesnedene was. Het lapsken wierd door een *Apothecar* aan twee *inspectores* vertoond, die zaagen aanstonds ontwyffelbaar, dat het was de *uterus* van *Juffr.* DE H . . N, Woonagtig in de Warme Straat, zy moeten, zegd *Lucina*, een fyn gezigt hebben, en van 't zoort zyn, daar JUVENALIS van zegd, dat zy aan de Oester Kunnen rieken, waar 't Visjen gevangen is. Hoe wisten die *Inspectores* van de *Cunnus*, dat het was de *uterus* van *Juffrouw Gallina* in de Warme Straat. Kon 't niet zyn van *Juffrouw Porca*, woonagtig op 't verkens Eyland, daar de Gelten Snyders gewoon zyn de baarmoeders der Gelten te *extirpeeren*, zo knaphandig, dat 'er van duizend geen één aan komt te sneuvelen. ô Ganzen drekkers, wilt gy voor *Conspirateurs ageren*, *vehement suspecteren*, en lapkens in, of uit de *Cunnus* rieken, zo steek eerst uw vinger in den grond, en riek uit wat land gy gekomen zyt. Daar na zet op een *Inspectorale* Bril, en ziet dat 'er verscheide lapkens, zomtyds bellen, die als flentes afhangen, in de *Cunnus resideren*, ik heb 'er zelfs meer als honderd uitgesneden; een op 't Eyland, het wierd gebragt by J. JANSZ, *Med. Doctor* en kenner der Vogelen, zo 't van geen Roch is, zeide hy, dan is 't van een Torteldùif. Waarom dat henne lapsken niet *geconserveert* tot oneenzydige beschouwing, waarom dat dinge in 't Damrak gesmeeten, moest het niet met de Henne gekist en begraave worden, waarom zo onklaare zaak *illico*, verklikkers wyze aangebragt, en onbewezen *geprocedeert*? Antw. om 'er voordeel door te bejaagen, tot nadeel zyner mede Burgeren.

Die voor de BRUYN zyn, getuigen, dat de Eerbaare Vrouwe, *Mejuff.* DE H . . N, Overleden was, Wanneer hy het lapken dat uithing affneed. Onder de getuigen vind ik, de Vroet Vrouwe LEMPJES, zulke Vrouwen zyn gewoon lankmoedig te vroeten, zig lang-

zaam

zaam te haasten, weetende, dat zommige Wyfies, met ruime bekkenties, als zy op haar rekening zyn, de Lyfmoeder zig min, of meer by 't openen aanbied, als of ze wilde na buiten koomen uitpuilen. MOTIUS verhaald van een Vrouw, die in haar Kind te baaren door 't Vroet-Wyf de *uterus*, en 't leeven wierd uitgevroet. SCAPEDIUS verhaald van een Baarende Vrouw, die om dat men haar 't Kind, en de Baarmoeder onverstandelyk uithaalde, voorts de dood kwam te baaren, zo dat men behoefd juist de affnyding van de *uterus* niet voor de *absolute* oorzaak van de dood van *Juffrouw* DE H . . N, te *debiteren*, zulke voorbaarige beschuldigers mogt men in 't toekoomende wel met de lantaaren door de neus op de voorsteven van de roeyschuit plaatszen. Ik weet niet of *Juffrouw* DE H . . N geopend, en geschouwd is, zo Ja, welke perzoonen zulks mogten hebben gedaan, 't zy uit eigen beweeging zig daar toe aanbiedende, daar toe van bloedverwanten verzogt, of daar toe van Hooger hand *geordonneert*, zo Ja, of zy zodanigen *Extirpatie*, by aldien de Kraamvrouw was leevend geweest, wanneer die *operatie* geschiede, voor niet gevaarlyk, zeer gevaarlyk, niet doodelyk, of voor *absolut* dodelyk hebben verklaard. Hebben zy aanbrengers zo maar een beschuldiging uit Wyde mouwen geschud, of by de gis, zo haar gewoonte by zieken is, geoordeeld, wat staat om den beschuldigden te vervolgen kan daar op gemaakt worden. Dit is zeker, dat dit geval, hoe 't ook zaakelyk zy, oorzaak geweest is van zeer *exorbitante* verwarringen onder de Konstgenooten van *Medicina*, welkers onderlinge pligten zyn, te kennen den stand der gezondheit, der ongezondheit, en derzelver genezinge. Deze *eclatante* verwarringe is ongetwyfeld uit dit geval gesproten, zynde *malitieus* opgeraapt, door Menschen, die niet als verwarring zoeken, om zig op de *ruine* van hunne Mede-Burgeren te verheffen. Zommige *Medici*, als zy zig maar een hairbreedte kunnen verhoogen, ontzien niet om daarom hunne Konstgenooten de panne in te trappen.

Om nu aan de daad, waar van DE BRUYN beschuldigd word, eenig ligt by te zetten, zal ik oneenzydig bybrengen het gevoelen van voornaame *Autheuren*, waar van eenige zeggen, dat de *uterus* niet komt uit te zinken, andere zeggen 't tegendeel, en alle zyn zy 't eens in, dat de *vagina* ten deele komt uit te zakken. In de eerste plaats zal ik nazien HENDRIK VAN ROONHUISE. Onder de oorzaaken der uitzinking van de *vagina* steld hy swaare vlaagen; als het Kind in de *uterus* wel gekeerd is, als 't hoofd van 't Kind te groot na de ruimte van de Moeder is, dan word in swaaren arbeid de *vagina* geprangd, en zo geperst, dat haar rimpelen op elkanderen schuiven, en dus worden ze door de onbedagtzaamheit gerekt, en zelfs van de plaats haarer begroeying afgerukt, zo dat na de Verlossing van 't Kind

zoude

zoude de onkunde kunnen gelooven, dat het de *uterus* der Kraam-Vrouw was; in alle Verlossingen hebbe bevonden, dat de *membrana rugosa* een groot behulpmiddel is aan de Vrouwen, om de Kinderen uit te helpen; de *rugæ* van de *uterus*, en *Vagina* zyn in de natuurlyke Verlossingen bevogtigd met slibberig water, dit, en haar ingebooren spierdraadige kragt, helpen de vrugt voortzetten, verschuiven, en uitbrengen. Zy dringen, douwen, en dryven door, zegd CELSUS, zy werken, zegd VAN ROONHUYSE, als de Zy-Wormen in 't kruipen, die in het voortkruipen wel haare voeten hegten, maar door haar verdeelingen, en rimpelen voortgedreeven worden, of gelyk, zegd PORTAL, de eene Zee-baar de andere schuivende doed voortkoomen.

Zommige geletterde Vroeters meenen, dat van het woord zee-baaren, en 't baarmaaken der *Rugæ uteri* komt, dat de gewoonte zegd, Vrouwen in Baarensnood. De Vrouwen in Amsterdam baaren, de Konynen om 't keukenhof werpen, en de Koebeesten in Amstelland Kalven. PORTAL, daar hy de Moedervlaagen werkende op de beslooten Moedervliezen voeld afzakken, vergelykt hy haar aanstuiving by de baaren van de Zee tegen het strand op, en af rollende; dit komt door 't woelen van de vrugt, door 't *inclineren*, en *agiteren* van de *fibræ nervosæ*, en *musculares* van de *uterus*, zy helpen de *rugæ* van VAN ROONHUYSE, de golving van PORTAL, en de *musculus Orbicularis* van RUISCH. Onderwyl komt door deze zoort van *Convulsive* beweginge, niet alleen van de *uterus*, maar ook van alle de *fibræ*, in 't lighaam van de Vrouwe begreepen, het Kind als een *triton* van onder water opstooten, scheurd de vliezen, die hem omwinden, de waters vlotten af, de *placenta* word op haar worteling in de *acetabula uterina* geschud, volgens de *order* van DRELINCOURT maakt het Kind alleen, of met eenige hulpe van de *uterus*, de *placenta uterina* los, of het Kind is nu als voor oorzaak, dat de *placenta* los geraakt; dit geschied volgens HIPPOCRATES, wegen de swaarte van de nederdaalende vrugt, dewelke in een natuurlyke geboorte de navelstreng min of meer drayende, de hairagtige vezelen van de *placenta* uit de *Cotyledones* trekt, dan volgd de Moeder Koek de Vrugt voorspoedig. Het Kind zyn Moeders seelte snoetje volkoomen openende, maakt de *uterus* met de *vagina* tot een zak, en komt alzo voorbaarig, met een vlaag, en doorzettende wéén, of drie, ook de voorpoorte van *natura* te openen, de *nimphen*, en *labia* van de *vulva* op te sperren, en komt door deze natuurlyke scheure eindelyk in de ruimte van de waereld.

Deze doeningen geschieden na de regelen van de *mechanica*; de Vrugt komt nu met het hoofd voor, 't is de natuur *Mathematicq* eigen, dat de lighaamen, die daalen, zig met haar swaarste gedeelte na beneden begeeven, zy word nu geholpen in deze doening door de *ute-*

 rus,

rus, en *Vagina*, wormende van den *fundus uteri* af, tot in 't *orificium Vaginæ*, gelyk een Zy-worm van Mr. Hendrik. Wil men dan onbedagtzaam vingeren, zo zal de buis door dat ontydig aanraaken zig *Contrarieren*, gelyk een Worm, in zyn voortkruipen met een rysje aangeroerd zynde, doed, dus kan het Kind in zyn affchieten kwaade *paſſen* koomen te maaken, zig ook als een Worm krommen, en in een andere, als natuurlyke, geſtalte gekeerd worden. 't Hoofd is neven de ſchouderen niet alleen het ſwaarſte, maar ook het rondſte gedeelte van 't Kind, het is toegeeffelyk rond, en doed de *form* van de *vagina* zig voegen, gelyk nu de opening in een Vogelkoi behoord, zodanig als nu de kous natuurlyk rekken moet, terwyl het Kind nu eerſt het *amnion* breekende, 't *Chorion* te beter golvende voort zet, en ook doed breeken, koomende nu zelfs naakt en blood voor de hand, op een glibber gladde baan, en de engte van 't *Canaal paſſerende*, loopt met zyn voor zyde by 't *perinæum* van de Moeder af, gelyk een Schip met het onderſte van zyn Kiel loopt van een welgeſmeerde bedding; de *placenta* onderwyl van de *acetabiles* geſchud zynde volgd *immediaat* zonder moeite. Dit *per interim* door wormende, en golvende Vroet-Meeſters voor myn penne gebragt, noemd Vroedvrouwe *Diana* een natuurlyke, voorſpoedige en volkoomen baaringe.

Als Hendrik Vâar hadde nagezien zo veele Schryvers, als in zyn tyd geſchreven hadden over de uitzinkingen, en afſnydingen van de Baarmoeder, zegd hy: als men de zaak wel zoude examineren, geloove ik, dat men zoude bevinden, dat het de *vagina* geweeſt is; hy geloofde niet, dat de *uterus* ooit kwame uit te zakken, 't was hem dikmaals verteld van Vroet, en andere Wyven, dat in 't ſcheiden van 't Kind ook de Baarmoeder uitgekoomen was. Als 't moogelyk was, het zoude een *periculeus accident* zyn, want de *uterus* is door haar breede, en ronde banden aan de beenderen van 't bekken zo naauw vereenigd, dat zy naauwelyks zouden kunnen afgetrokken worden, niet als met groote pyn, daar en boven is ze vaſt tuſſen de blaas, en den eindeldarm vereenigd, daar ze niet als met groote ſchaade van kan geſcheiden worden, de bereidende, en de Zaadvaten planten zig in de Baarmoeder, zo dat zy zonder bloedſtorting, en naauw gevoelighcit van de binnenſte ingewanden des Buiks niet afgenoomen kunnen worden. Zo is 't, Hendrik Vâar, als de Bruyn, gelyk de voornaamſte laſteraar zegd, de Baarmoeder van *Juffr* de H . . n met hutje en mutje heeft afgeſneden, dan moeſt het *inteſtinum ilium*, en 't *omentum* in 't *pelvis* zinken; want als men na de volkoomen Verloſſing de Baarmoeder vormende opdrukt, word men gewaar het rommelen van 't gedarmte; derhalven is 't niet buiten reden, dat van Roonhuise ons poogd te verzekeren, dat alle de uitzin-

zinkingen tot in de *vulva* zyn *Relaxationes vaginæ*. Deze *relaxatio* word vergeleken by die van het *Intestinum rectum*, 't zyn doorgaans uitzinkingen van de binnenste rokken dezer holle deelen.

Onder alle de Schryvers over deze Vrouwelyke uitzinkinge koomen geene nader aan VAN ROONHUISE; als KERKRING en VAN HORNE. De eerste betwist de uitzinking van de *uterus*, om deszelfs naauwe verbindingen met de *ligamenta rotunda*, *alæ verspertilianæ*, en met andere aangrenzende vliezige deelen, die dat beletten, ten zy dat ze geweldiger hand gerekt, geplukt, of uit, of af gescheurd worden. Ik heb, zegd HEURNIUS, iegelyk te waarschouwen, dat het naauwlyks, of niet geschieden kan, dat de *uterus* buiten 't slot der schaamte zoude uithangen, dit ongeval komt zo dikmaalen niet voor, als eenige Vroeters zig wys maaken, en waar door de onwetenheit bedroogen word door de rimpelige *vagina*, als zy door een noodhulp zo lang gerukt en geplukt is, dat ze van de by gelegen blaas, en Darm afwykende, zodanig komt op te swellen, en uit te zinken, dat zy de gedaante van een Peersgewys uitsteekzel heeft, en indien ze nog laager zinkt, kan ze met weinig gevaar afgesneden worden. Ik heb ondervindelyk, dat van honderd uitzinkingen tot buiten 't *Orificium vaginæ* naauwelyks een uitzinking van de *uterus* gevonden word.

De uitzinking van de *vagina* word het meest geleden by Vrouwen na een swaare Baaring; als zy wederom bevrugt worden, word de *vagina* opgehouden door de beswangerde *uterus*. 't is gebeurd, dat dezelve Vrouw na een voorspoedige baaring van de *relaxatio vaginæ* genezen bevonden wierd: dat Vrouwen met dit lastig gebrek gekweld Swanger worden, heeft VAN ROONHUISE aangetekend, en dat hy, koomende om ze te verlossen, van de Vroet-Wyven dikwyls is gewaarschouwd, wel voorzigtig toe te zien, om dat de Lyfmoeder uithing; dat zy Vroet-Wyf de Vrouw wel zoude kunnen verlossen, indien de Lyfmoeder niet buiten 't lighaam gezakt was; maar, zegd hy, zoude dit geen wonderlyk verlossen van een Kind moeten zyn, daar de Lyfmoeder buiten 't lighaam hing. Nogtans hebben PORTAL, DIONIS en HARVÆUS, daar voorbeeldelyk over geschreeven; de Vrouwen, die de *vagina gerelaxeert* is, zyn ruim, en de *vagina* ingestrekt zynde, is daadelyk de ruimte, om 't Kind te haalen, ten-zy 't *Orificium uteri* nog eenig beletsel geeft. Verder zegd Mr. HENDRIK, gelyk Dr. HEURNIUS, dat hy kleine swaarigheit maakt, om deze *relaxatie* door de hand van een *Chirurgyn* te laaten wegneemen; en dat te beter, hoe ze grooter, langer en smalder van hals word, waar door de wegneeminge te gemakkelyker vald, en geen swaare bloedstorting te vreezen is. Als de *vagina* de *dispositie* heeft

 tot

tot uitzinking, is ze daar toe gereeder, als 't *inteſtinum rectum*, deze door ſterker Spiervezelen geſlooten zynde.

Het uitzakken van de *vagina* word menigmaals verward met de uitzinking van de *uterus*, om dat de Schryvers deze beide uitzinkingen van de Lyfmoeder genaamd hebben. de benaamingen van Lyfmoeder en Baarmoeder koomen ons dikwils voor, zo *uno nomine* bygebragt, dat het moet al een bevaaren man zyn, zal hy kunnen onderſcheiden, van wat deel, of van welk gedeelte van de Lyf- of Baarmoeder geſproken word, of de Schryver van de *uterus* alleen, of alleen van de *vagina*, of van die te zaamen ſpreekt; want de Lyfmoeder geſteld zynde te beſtaan uit twee halzen, en een bodem, dan volgd, dat deze Baarmoeder begind in 't *orificium vaginæ*, en eindigd in den *fundus uteri* Heister wyſt ons aan, hoe deze uitzinkingen ligtelyk van elkanderen onderſcheiden worden; want de uitzakking van de *vagina* is alleen een ontſpanning van dezelve, door welke, zy byna, gelyk ook gebeurd van den aarsdarm, verlengd word, en buiten 't *orificium* uithangd, beide zoorten in verſcheide gedaantens en grootheit. van de verlenging der *vagina*, het *præſente object*, worden twee zoorten geſteld. Zomtyds is 't als een beſjen, gelyk by *Juff.* de H . . n, afhangende, buiten de *vagina*, of blyft binnen in dezelve, dit lapsken noemd *Ægineta*: *Cereoſis*, een uitſpruitſel. van de mond van de Lyfmoeder, dat in de *vagina* belemmert, en zomtyds daar buiten uit komt te hangen, in onderſcheide gedaantens, gelyk de *Polypus*, om dit lapsken als de *Polypus* tangende te drayen, noemd hy een *exes*, te laaten blyven, een *defect*. Maar de afſnydinge ſteld hy midden deze beiden.

Zomtyds word de *vagina* in haar geheele omtrek langer, en hangd als een krans van raauw vleeſch, dan min of meer geſwollen buiten de ſchaamte. Zommige Vrouwen kunnen dit ongemak langen tyd zonder merkelyk ongemak geheimelyk draagen. ik ken 'er een, die 't vyftig Jaaren zo gedraagen heeft, zynde in de voorſte omtrek, door den tyd als *Cartilagineus* geworden. Zelden duurd het Jaaren uithangende alzo, het word doorgaans ontſteeken, of raauw; zomtyds verlengd dit kwaal zig maar alleen aan een plaats, en langer wordende groeid het zodanig buiten de ſchaamte, dat het na een uitzinking van de Baarmoeder gelykt; niet te min kan het zelve van een uitzakking der omgekeerde Baarmoeder onderſcheiden worden, dewyl deze maar alleen kort na de verloſſing, en wel meeſt plotſelyk verſcheind; daar de uitzakking der *vagina* veeltyds allengskens en buiten de Kinderbaaring voort komt. Heister heeft een uitzakking van de ſcheede gezien aan een Vrouw, in ſwaaren arbeid zynde, deze *relaxatio* wierd binnen weinig uuren als twee vuiſten

dik

dik buiten 't lyf geperst, waar aan ook de Vrouw, of schoon ze van het Kind verlost was, kwam te sterven.

De uitzakking van de *vagina* word zelden in Maagden bevonden, en nog zeldzaamer is by hen de uitzinking van de *uterus*. MAURICEAU, RUISCH en BORST erkenden de uit- of afzakking van de *uterus* in Maagden. Ik heb met de twee laastgen. gezien een Vryster van Sestien Jaaren oud, zynde aan haar de mond van de *uterus* tot in 't *Orificium Vaginæ* gezakt. Den *Professor* in dit Jeugdig Bloemtuintje ziende het vast, rondpuntig lighaam, met het dwars staande schreefje, haar eigen wezen betekenende, zeide, nu zie ik klaar een Maagdelyke uitzinkinge van de Baarmoeder, zy komt in die, en in Meerjaarige Bloempies, wel eens op een vinger afzakken, maar niet, zo als dit was, koel moeds tot in 't *Orificium Vaginæ* met een punt uitsteekende. Voorf *Professor* heeft zeldzaame uitzinkingen van de heimelyke deelen der Vrouwen beschreeven, wel waardig om door de Konstgenooten te worden nagezien. HEISTER toond in zyn *Chirurgie* de *Cabinetten* van RUISCH aan, waar in deszelfs afbeeldingen te zien zyn. Voorf. onzen *Prælector Chirurgiæ* erkende de uitzinking van de *uterus*, door een *particuliere paralysis*, na een moeyelyke Baaring, door een swaare val, of door een *tumor* beledigd zynde. tussen dit zakken en uitzinken word onderscheid gesteld, 't eerste is als de bodem uit zyn plaats zakt, en tot op den ingang der scheede valt; en 't ander, als dezelve bodem geheel uitzinkt, invoege de zakking is een verslapping van 't lighaam der Baarmoeder, en de uitzinking een verhaaste uitschieting der zelver. DIONIS steld twee zoorten van 't zakken der *uterus*, de eene, als haar bodem tot op de vleesige heuveltjes zakt, dan voeld een maagd swaarte in de *vagina*, de andere is, als de *uterus* laager zakkende, 't *os tincæ* zig buiten 't *Orificium Vaginæ* vertoond. De schielyke uitzinkingen maaken ook twee zoorten; de eene als de Baarmoeder, zonder dat haar bodem omgekeerd is, uitschiet, dan ziet men aan 't eind van een dikke, ronde vleesklomp 't *Orificium Uteri.* de andere is, wanneer dat deel niet alleen uitgeschooten, maar de bodem geheel omgekeerd is, zo dat zy slegts een groote bloedige vleesklomp, tussen de beenen der Vrouw hangende, gelykt. dit zakken nu van de *uterus* word gebragd tot de verslapping van de breede banden, 't word uit deze oorzaak erkend, dat ook Vrysters met deze kwaal bezet worden; MAURICEAU verhaald van verscheide Vrysters, die hy de Baarmoeder in haar plaats bragt.

Dat de *uterus* half weg de *vagina* zomwyls tot in de ingang van dezelve, en zelfs buiten de schaamte uitzinkt, is by DE GRAAF te zien. By PORTAL berust de getuigenis, dat de *uterus* door onvoorzigtig van de nageboorte te verlossen, omgewelfd, en na buiten uitgetrokken word. In de *natura pueri* verhaald HARVÆUS een zeldzaame ontzinking

king van de Baarmoeder. Als PORTAL voorbeeldelyk ſpreekt van een dergelyk geval, een uitzinking der bevrugte *uterus*, is het zo te verſtaan, dat de hals, namentlyk, die de korte van de Baarmoeder genaamd word, door 't geweld uit de vlaagen ontſtaande afzakt met een gedeelte van 't Kind, en dus 't *Orificium Vaginæ* bezet en de ſcheede min of meer uitperſt. Dit uitgeperſte gedeelte van de *vagina* verbeeld een openſtaande *orificium uteri*, komt door den aandrang van de vrugt meer en meer uit te zetten, waar door de opening, die dan voor komt, naauw en rond wordende, zig vertoond, als waare dit het zig openende *Orificium uteri*, in welk geval VAN ROONHUISE ſtelde, dat de Verloſſing niet zeer moeyelyk is.

De ervarenis en haare ſchryveren getuigen, dat in Baarensnood de *uterus* in de mond van de *vagina* kan koomen te zakken. Men noemd, zegd HEISTER, het geen uitzakking van de Lyfmoeder, als deszelfs ſcheede uitvald, maar wanneer de Lyfmoeder zelfs door de *vulva* uitzakt; die meende met VAN ROONHUYSE, dat zulks onmoogelyk was, en het voor een verdigtſel hielden, behoorden overtuigd te worden door zo veel waarnemingen van verſcheide Schryvers en inzonderheit door die van den beroemden RUISCH, van HOFFMAN, SCHACHER, en GENSELIUS. HEISTER benoemd deze uitzakking ook van tweederly aart. eene zonder omkeering der Lyfmoeder, dit zoort word men gewaar, als aan het onderſte gedeelte der uithangende ſelfſtandigheit de binnenmond van de Lyfmoeder te zien is, waar van een ontſpanning en groote ſwakheit der *ligamenta uteri* de oorzaak moet zyn de tweede zoort is, als de Lyfmoeder gelyk een zak is omgekeerd, waar aan men dan geen mond gewaar word, maar die als een groot bloedig ſtuk vleeſch buiten het lighaam uithangd. De onbedrevene, zegd hy, zien zodanige uitzakkingen aan voor vleezige misdragten, willen ze met geweld uithaalen, en brengen zo doende die vrouwen om 't leeven. Deze uitzakking kan niet anders, als in, of kort na de Verloſſing geſchieden, wanneer de mond der Lyfmoeder zo wyd is, dat deszelfs bodem daar door kan uitſlippen en omkeeren, 't welk gebeurd, als men de nageboorte te ſterk na zig haald, waar door dan de Lyfmoeder te gelyk uitgaat. Ook gebeurd dit, wanneer de Baarende Vrouw na de Verloſſinge ſterke nawéén heeft, gelyk meenigmaal voorvalt, waar door zy met ſterk te perſſen zelfs haar Baarmoeder uit het lighaam dringd, waar op, indien zulk een uitzakking niet ſchielyk ingebragt word, gemeenelyk in 't kort de dood volgd.

Van DEVENTER zegd: dat de Lyfmoeder ten lyve uithangd uit oorzaak van de Verſlapping haarer banden, inzonderheit na een ſwaare Baaring van Vrouwen, die een wyd Bekken hebben. Dit zegd nu een Man, die de dikte van de Lyfmoeder in Swangeren

er-

erkend. Welke dikheit VAN ROONHUYSE bybrengd, om de onmooglykheit dezer uitzinking staande te houden, hy zag in een Jonge Kraamvrouw een uitzinking, gelyk een Kinder hoofd. hy bragt de zaak te regt, maar, zegd hy, 't was de *vagina*, als het de *uterus* waare geweeft, ik zoude wegens zyn dikte het brok zo ligtelyk niet ingebragt hebben. ook moest de Baarmoeder, als ze by het baarenswerk uit komt, het binnen buiten gekeerd zyn, 't geen men dan ontdekt door het *spongieus*, bloedig, en oneffen wezen, want van buiten is zy glad en effen. dat dit stuk, als een hoofd, de *vagina* kan geweest zyn, *bedisputeeren* wy niet, terwyl de *uterus* onnatuurlyk zakt, door uitrekking haarer banden, en de *fibren* van de *vagina* swakker wordende, als natuurlyk, zinkt dezelve mede uit, en veroorzaakt een gemengd ongemak, in zommige hangd het zo groot uit, als een vuist, in anderen als van de voorf. Kraamvrouw, en nog grooter, het welke dan ook komt te verderven en te versterven, gelyk daar verscheide *Exempelen* van zyn, by my, en meer ervaarene te bevraagen; hoe was nu, Mr. J. DE BRUYN, het ding, dat hing onder aan 't lighaam van de Juffrouw in de Warme Straat, effen en glad, of bloedig en oneffen, was het de *uterus*, of de *vagina*? Ik zoude, zegd Mr. HENDRIK, geen swaarigheit maaken, om de aldergrootste nederzinkinge, der Vrouwelykheit *operatione manus* wegteneemen. verstaande van de *vagina*, geene van de *uterus* erkennende. van dit wegneemen zyn merkwaardige voorbeelden te zien by DURETUS, LICETUS, SENNERTUS, ROUSSETUS, en anderen nog te noemen, en eenige reeds benoemd, zy zouden te zaamen byna een lyst opmaaken, als die van myn aan MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE *Requestrerende* Gilde Broederen, ten einde om daar door wederom te verkrygen het voorregt, hen door het *Collegium Medicum* ontfutseld, onder voorwendsel, dat J. DE BRUIN na de leering van zyn Meesters Vader *operatione manus* van een Vrouw de Lyfmoeder heeft afgesneden.

Men vind Schryvers, die noodig vonden om aantewyzen, hoe men een Vrouw behandelen moet, wanneer de Baarmoeder voor 't Kind uit komt, een zaak, die door VAN ROONHUYSE ontkend word. Hy wil zeggen: als zommige meenen, dat het Kind als met een krooning van 't *Orificium Uteri* in 't *Orificium Vaginæ* doorzakt, is het niet het *os uteri*, maar het zyn de rimpelen van de *vagina*. DIONIS, aanwyzende hoe, wanneer de hals der Baarmoeder voor 't Kind uit komt, die verlossing moet bestuurd worden, zegd, 't gebeurd aan Vrouwen, die met de uitzakking van de Lyfmoeder gekweld zyn, dat de hals van de Baarmoeder door het geweld der Vrouwe uit de wéén ontstaande, onverhoeds uitkomt, en den geheelen buitenmond belemmert; die alzo uitgezakte hals, die wy scheede noemen, en aan 't verhemelte van een Os *gelykformig* zynde, is vol rimpelen, die door 't ge-

geweld, 't geen het hoofd van 't Kind maakt om voor uit te koomen, meer en meer opſwellen, zo dat hy zegd het zelve, dat VAN ROONHUISE voor hem ons gezegd had; zo dat veele *diſputen* zyn tuſſen zulke voornaame Mannen gerezen, om dat zy malkanderen niet hebben kunnen, of niet hebben willen verſtaan, en dat zy niet alle, en niet altyd even eens de woorden Lyfmoeder, en hals van de Lyfmoeder t'huis brengen.

Gelieft nu te letten, Proevelingen, dat van zommige de Lyfmoeder word verdeeld in den grond, in de korte en lange hals, en in de ſpleet; als nu PORTAL zegd, het Kind was met zyn arm in den doortogt, byzonderlyk in de binnenmond van de Lyfmoeder gekneld, zyn dit manieren van ſpreeken, die zig dus verklaaren, de korte hals was met de arm van 't Kind afgezakt, 't *Orificium Uteri* was om dien arm gevat, dien arm kwam door 't *Orificium Vaginæ* uit, in welke hy ook bekneld wierd. Want hy bragt zyn vinger langs de hals van de Lyfmoeder, dat is nu de korte hals, en langs het gedeelte van 't Kind, dat omtrent de geheele doortogt, zo van de innerlyke mond, als van de ſcheede ſtopte, 't is zeker, dat in Baarensnood de binnen mond van de Lyfmoeder deszelfs buiten mond naderd, en dat, hoe meer dan die binnen mond verwyderd, hoe meer ze wederom van die buiten mond afwykt, als dan 't hoofd van 't Kind in de gemeene teel zak, die van de *uterus* en de *vagina geformeert* word, afgezakt is, is 't ligtelyk te bevroeden, dat als 'er iet komt uitpuilen buiten 't *Orificium Vaginæ*, het geen gedeelte is van de korte hals, *Cervix Uteri*, maar van de lange hals, of *vagina*; egter heeft men vaak 't een voor 't ander genomen.

VAN MEEK'REN wierd neven THOLINX, PISO, SLADUS, en VAN LOON, geroepen by een Vrouwmenſch, om H. VAN ROONHUISE met raad en daad by te ſtaan, om van haar weg te nemen een lighaam, geſchooten door de Vrouwelykheit, en zeer wigtig by de beenen neergezakt, vertoonende een uitval des Lyfmoeders. toen het afgeſneden was, waaren 'er onder de voorn. Konſtgenooten, die meenden, dat zy de hoornen, de blinde vaten, en de balletjes van de Baarmoeder zagen, 't geen andere uit hen ontkenden, zeggende, die deeltjes niet te zien, daar by voegende, dat als de Baarmoeder konde afſchieten, dat dan de voornoemde deelen aan de andere zyde der omkeering moeſten gevonden worden, na dat eenige dagen verloopen waaren, zyn die *diſputen* geëindigd, de Vrouw wierd gezond, verkreeg maandelyke zuivering, en is van een twyffel ſtaat tot vrugt geeving geraakt. zo dat het niet was haar Lyfmoeder, zo als eenige van dit *Illuſter* gezelſchap vermeenden. Die hier van zaakelyk meerder berigt begeerd, hy leeze de aanmerkingen van Mr. HENDRIK VAN ROONHUISE, in zyn Brief aan BARBETTE.

VAN

VAN DER SCHAAGEN ſchreef aan VAN MEEK'REN. Voor eenige Jaren heb ik geopend een bedaagde Vrouw, geſtorven aan de waterzugt, zy had lang gekweld geweeſt met een uitzinkinge des Lyfmoeders, hebbe naauwkeurig ſnydende na dezelve gezogt, en ondervonden, dat het lighaam des Lyfmoeders wel en behoorlyk op zyn plaats lag, maar dat alleenig de hals, *vagina* of *Collum longum uteri* genaamd, wat beursgewyze gerekt, en uitgeſchooten was, zo dat het gene gevoeld en tuſſen de lippen der Vrouwelykheit gezien wierd, geenſins de Lyfmoeder zelfs, maar alleenlyk deeze gerekte, en nederhangende ſcheede was. Ik heb, zegd T. BARTHOLINUS, in het Gaſthuis te *Padua* een opgeſneden Vrouw gezien, die men geloofde voor tien Jaaren de Baarmoeder ter oorzaake van een ſwaaren arbeid uitgezakt te zyn; MARCHETTIS oordeelde zulks geen ontzinking, maar eenig uitwas in het baarlit te zyn, een ander hield ſtaande, dat het de ontzakte Lyfmoeder zelfs was. de Vrouw nog in leeven zynde had begeerd, dat men het zoude afſnyden, maar is onderwyl koomen te ſterven. het Lighaam nu geopend zynde, hebben wy de Lyfmoeder in haar behoorlyke plaatſe wel geſteld, en een uitwas in haar Vrouwelyke ſcheede bevonden. Vraagd iemand van wegen de dwaazen, die zig *Examinatores* van de Vroeden noemen, waarom deze *Diana* in 't aanzien van die der *Ephezeren* van A. tot Z ſpreekt, als uit de mond van anderen. zy letten, dat als de Regtsgeleerden ſpreeken van de zaaken in geſchil, dat zy toonen immers zo veel kragten te beſtaan in haar DONNELLUS, CARPZOVIUS, VAN LEEUWEN, GROENEWEGEN, en VAN DEN SANDE, als in hun eigen gezegdens. Zo is 't ook hier, dwaaze Vroet Meeſters, te verſtaan met de *Autheuren*, die wy u voorhouden, om onze zaak doorgaans, en die van DE BRUYN in 't byzonder voor de vierſchaar van *Apollo* te *Juſtificeren*.

Zekere ROSA in de Rooſe Straat had een geruimen tyd aan de roode en witte bloemen *inordinata gelaboreert*, waar door zy in een ingebeelde ontſchieting des Lyfmoeders, en vermagering verviel. Zy wierd om haar te helpen bezogt, door VALLAN, BIRRIUS, BOUWMEESTER, ANDRE, OUDENDAAL, en VAN MEEK'REN. de vermeinde Baarmoeder was aan 't verſterven, groot, en in ſwaar gewigte buiten de Vrouwelyke ingang geſchoten, eenige uit dit *illuſter* gezelſchap meenden, by aldien men dit kwaal *operatione manus* kwam te ontwortelen, het de Vrouw 't leeven zoude koſten, zy verſtonden het wigtig, uitgezakte, en nederhangende lighaam de Lyfmoeder zelfs te zyn, daar en tegen anderen deze reden voerden, dat de Oude en Nieuwe Schryvers deden gedenken aan veel Vrouwen, die na 't ſloopen van de Lyfmoeders waaren gezond geworden, en lang, fris, en welvarende in het leeven gebleeven waaren, andere hielden 't met VAN MEEK'REN ſtaande, dat het uitgeſchooten lighaam geen Baarmoeder, maar een

uitpuiling van de gerimpelde verdubbeling der Vrouwelyke ſcheede was, oorſpronkelyk van vervuilde, en ſcherp geworden vogtigheden, waar op een inpakkinge, en door deszelfs ſwaarte een uitzinken veroorzaakt was. Eindelyk na ryp overleg, en eenpaarige beraadſlaging, hebben zy de hand aan 't werk geſlaagen, vertrouwende hier door het aloude, zeer duiſtere, en Redenlooze gevoelen, dat de Lyfmoeder uitzinken, en zonder gevaar van 't Leven, met behouw van 't Kinderen te teelen, kan beroofd worden, den boodem in te ſlaan. Zy Leiden om de dunne hals van 't uitgezonkene een ſmal, ſterk bandtje, dat ſtyf toe bindende en lieten een einde van de knelband buiten hangen; onder het bindſel, wierd het uithangende lighaam afgeſneden, waar na geen bloedſtorting volgde, maar het overſchot trok met het bindſel innewaards.

Eenige dagen na de afſnyding ſcheen Rosa op te luicken, maar op den ſeevenden dag naamen haar kragten af, eindelyk zy ſtierf, het lighaam wierd geopend, men doorzogt het bekken, de Baarmoeder wierd gaaf, ongeſchonden, en met haar aanklevende deelen, zo groot als een platte peer gevonden, het bandtje wierd bevonden gebonden te zyn in de *vagina* bezyden het *Orificium uteri*, aan het verdubbelde rimpelvlies der ſcheede, waar van de vermeinde Lyfmoeder was afgeſneden. Wie zal nu, zegd van Meek'ren, niet met ons op deze ontdekking anders kunnen beſluiten, of de Ouden hebben, ligtelyk, om de waarheit op te ſpeuren, zo ver niet eens van honck geweeſt, of zy hebben miſſchien haar hier mede bevredigd, dat als de vermeinde uitval een Baarmoeders gedaante, hoewel grooter, omtrent de Baardeelen vertoonde, zy die wegen de onhebbelykheit, en onverdraagelykheits wille hebben afgeſneden. Naar welk by hen gedaan werk zonder verlies van 't leeven, voortteelings eigenſchap, en al wat meer dommelig is, wierd geſtaafd, niet dat zy zulks, als onwaarheden, zouden melden; neen, maar dat zy hebben een gedeelte van de vliezen der *vagina*, of een *tumor* in dezelve *geformeert*, en geen Baarmoeder afgeſneden. Plempius, zelf in Amſterdam uit de *uterus* geſneden door de *Sectio Cæſarea*, zegd, dat de Baarmoeder zomtyds ter groote van een hoofd uithangd, en dat ze, als ze rottig word, vryelyk mag afgeſneden worden, want een Vrouw, zegd hy, kan zonder Lyfmoeder wel leeven. Du Laurens zegd: een Vrouw haar Baarmoeder ontworteld zynde kan welvaarend leeven, en haar bedieninge waarnemen.

De meeſte, zegd van Solingen, zyn van *Opinie*, dat de Baarmoeder niet kan uitzakken, uit oorzaak van haar ſterke *ligamenten*, maar ik heb in een Boerin gezien, dat de Baarmoeder zo wel als de ſcheede uit het lighaam hong, welke Baarmoeder *geulcereert* zynde, ik heb genezen, en die met de ſcheede te gelyk weder in, en

te

te regt gebragt, maar niet op de manier, gelyk FUCHIUS *recommandeert*, als hy van de *pessarien* gesprooken heeft uit ÆGINÆTA. In de Baarmoeder van de Boerin hebben wy wel twee vingeren te gelyk kunnen in brengen, zo wyd was de mond deszelfs *geulcereert*. Als dit gebeurd, is de Baarmoeder nog binnen de scheede hard, vast, en niet uitgezet, alleenlyk maar het boovenste gedeelte der scheede uit het lighaam tussen de dyen met de Baarmoeder meede in de scheede nedergezakt, in diervoegen, dat de opening, die men voor aan de uitgezakte scheede ziet, de mond van de Baarmoeder zelfs is, de bovenste banden van de Lyfmoeder gerekt zynde; dit is te verstaan, als byna de geheele scheede 't bovenste onder uitgezakt is; want het gebeurd veel, of meest altyd, dat de ploygewyze scheede maar ten deele is uitgezakt. Deze *Chirurgyn* schryft van een andere Vrouw, die een *vaginæ procidentia* hadde, in welke de *uterus* op gezegde manier onthouden wierd; edog was de Lyfmoeder wel de helft grooter, en veel harder, als *ordinair*; allen, die in de *Anatomie* ervaaren zyn, is bekend, dat de *uterus* natuurlyk hard is, te weeten in die geene, die niet bevrugt zyn, deze Vrouw hadde dit ongeval door een schrik, zoo men meende, voor Vyftien Jaaren gekreegen, en geduurende dien tyd de voorf. *party* zo uitgezakt gedraagen, zonder ooit dezelve ingebragt te hebben, nogte ook zederd die tyd van haar Man vleeschelyk te kunnen bekend worden.

Den *Chirurgyn* van den *Admiraal* OBDAM, kwam by een Doode Kraamvrouw, die twintig uuren in arbeid gezeten had, en daar na verlost was van een Levendig Kind, en bevond, dat de Baarmoeder geheel omgekeerd was, hangende tussen de dyen de helft grooter, als een Vogel Struys ey. Ook berigte hem MAYKE, een Vroet-Moer, die als tweede Vroet-Wyf gehaald was, dat zy de Vrouw een half uur na haar Verlossing dood vond, gesteld op een mishandelde wyze, als nu gezegd is; en gelyk als 't was teegens 't getuigenis van Vroet-Môer LEMPJES en J. DE BRUYN in de Warme Straat, wanneer de laastgen. de lap van de Baarmoeder afsneed. MAYKE getuigde, dat de nageboorte met de streng nog aan de omgekeerde Baarmoeder vast zat, dewelke zy daar van had *geseparееrt*. VAN SOLINGEN ging by VAN DER WIELE, aan wien hy dit geval *Communiceerde*. Zy gingen te zaamen na 't Sterfhuis; De Vrienden begeerden 't lyk niet geopend te hebben, egter van SOLINGEN sneed een gat in den grond van de omgekeerde *uterus*, door welke hy zyn hand in 't lighaam van de *Cadavera* bragt, en voelde daadelyk het gedarmte, Hy dede de omstanders de darmen zien, zonder die uit te trekken; de *uterus* doorgesneden zynde, bevond hy een vinger dik, zagt, rood in 't aanzien, in de sneede wit, en met veel ledige vaten doorweven; men kon geen bloed of bloeds gelyk daar in bespeuren, zynde deszelfs hol-

 tens

tens geheel wit, Hy vroeg aan 't Kwaad-Wyf, of de Vrouw ſterk gebloed had? Antw. Neen. 't geen hem waarſchynelyk dagt te zyn, om dat de *placenta* vaſt aan de Baarmoeder zat, een half uur na de Verloſſing, en na 't leeven afgeſcheiden was.

De Vrienden zig naderhand bedagt hebbende, lieten de Doode openen ten overſtaan van STALPART. Men vond de peezen van de buikſpieren, zelfs de regte ſpieren, gerekt, *Consequenter*, het *peritonæum*, in het doorſnyden van de *Cartilago* van de *oſſa pubis* wierd gemerkt, dat die beenderen een weinig geſcheiden waaren, zo verre, dat een vinger in die loſſe holligheit konde leggen, welke holligheit van binnen bloedig zynde, aan de eene zyde een bloedige holte, en aan de andere zyde een uitſteekſeltje hadde, eeven als 't onderſte kaakbeen. De *oſſa pubis* bezigtigd zynde, bezag men de holligheit van den onderbuik, in welke niet een droppel bloed was, de *vaſa ſpermatica* waaren door veel bloed opgeſwollen; de bovenſte *ligamenten* geheel afgeſcheurd, welkers beide breucken eenigſins bloedig waaren, zoo ook de ſcheur breuken van de *tubæ fallopianæ*, dewelke midden door geſcheurd waaren. De *Ovaria* lagen aan weder zyden één in de natuurlyke opening van de beenderen, daar 't Kind moet *paſſeren*, zo laag waaren die gezakt. Dit gezien hebbende, bragt men een hand van binnen het lighaam na buiten in de omgekeerde Baarmoeder, om door de opening voorſchreven de omkeeringe ter deeg te doen zien; daar na is de Baarmoeder ingebragt, en eindelyk den buik toegenaaid. Uit deze *Hiſtoriſche* Anmerkingen blykt, welke de uitzakkinge van de *vagina*, en welke de omkeering van de *uterus* is, die alleen in de Swangere Vrouwen by de Verloſſing omgekeerd kan worden.

Van de uitzinking der Lyfmoeder, door VAN SOLINGEN beſchreeven, zegd STALPART, dat het was een averechtſe omkeering van 't lighaam der *uterus*. De laaſtgem. zag een uitzinking van de *vagina* en *uterus* te zaamen, deze uitgezonke Lyfmoeder was hard, geſwollen, en had de groote van twee vuiſten, op elkander gevoegd, zo dat men beſwaarlyk 't *Orificium uteri* konde gewaar worden. Eindelyk ontdekt zynde, vertoonde dit ſeelte ſnoetje zig nu uitwendig, als de muil van een Karper. Dit verſchil is even zo groot, als tuſſen een krank Wyf, en een zieke Vrouw. Dat deze *obſervator* onderſcheid wiſt te maaken tuſſen de uitzinkingen van de *vagina*, en van de *uterus*, blykt, daar hy zegd: zekere Vrouw had een groot geſwel in de *vagina* met een *procidentia* van dezelve, zo groot, als een Vogel Struys ey. Het geſwel wierd door den *Chirurgyn* WINTERKAMP op verſcheide plaatzen *geſcarificeert*, en op eenige plaatzen doorgeſneden zynde wierd daar uit veel geronnen bloed geloſt. De zaak verder na de Konſt behandeld, en de Vrouw genezen zynde,

heeft

heeft zy naderhand verſcheide maalen ontfangen en voorſpoedig gebaard. 't geen ons aanwyſt een zeer goede manier van doen in een uitzinking van eenig geſwel uit de *vagina*, te weeten, als die uitzinking ons duiſter voor komt, zig niet teekenende, wat het eigentlyk is, en dat het na geene andere *remedien* willende luiſteren, ter *ſcarificatie* word veroordeeld, enz. zig te gedraagen na vereiſch der Konſte.

De beroemde MARCHETTIS heeft ook iets gezegd van 't uitkeeren der *uterus*. 't Vroet-Wyf, als de *ſecundina* vertoefde te volgen, bevond de Lyfmoeder als een ſlab in de *vagina* hangende, zy trok dezelve met de Nageboorte uit, niet zonder groote pyn voor de Kraamvrouw. hier op volgde *inflammatie*, *gangræna*, eindelyk of kort hier na de Dood. BOURGOISE zegd: de *Relaxatie* van de Lyfmoeder word veeltyds veroorzaakt door de Vroetende hand, met die zelve in 't lighaam van de Baarende Vrouw onbedagtzaam te beſtuuren, en met onmanierelyk zonder onderſcheid te maaken, in wat men aantaſt, te trekken aan al, wat voor de hand komt; want zomtyds is het een gedeelte van de Lyfmoeder ſzelfs, zo wel als van deszelfs ſcheede. Ook komt de *relaxatie* of zakking, wanneer men, als de *placenta* in den *fundus uteri* vaſt gehegt is, aan de Streng trekt, zo lang, als maar iets volgen wil, laatende zig voorſtaan, dat al, wat nederwaards komt, nageboorte is. Onderwyl hoord het Vroet-Wyf de Kraamvrouw ſchreeuwen, in hoop, dat zy, nu noodzaakelyke *tormenten* lydende, haaſt volkoomen verloſt zal zyn. Maar, dat olyke maar, eindelyk word bevonden, dat de *uterus* met de *placenta* uitgekeerd is. STAPEDIUS verhaald van een Vroet-Wyf, die poogende de *Secundina* uit te krygen met een de *uterus* na zig haalde, en daadelyk afſneed, waar van de Kraamvrouw dezelven dag ſtierf. BARTHOLINUS heeft de *Hiſtorie* van een Vrouw, die na 't baaren de *uterus* met de *ſecundina* door het Vroet-Wyf uitgerukt wierd, waar na de Kraamvrouw terſtond den geeſt gaf. HILDANUS ſpreekt van een Vrouw, die op haar ſesde Maand een Kind baarde, 't Vroet-Wyf, niet weetende, dat 'er nog een vrugt voor handen was, en willende de Nageboorte met geweld na zig trekken, volgde zo groote wéédom, dat zy van 't werk moeſte ſcheiden: een ander Vroet-Wyf geroepen zynde, haalde van de Vrouw een doode vrugt. De Lyfmoeder, verſtaa nu de *vagina*, bleef na deze tweede afhaaling zo groot, als een vuiſt, uithangen, kon door de Vroet Wyven niet ingebragt worden, eindelyk is de Vrouw door de hand van een *Chirurgus* herſteld.

Van de ontzinkinge der Lyfmoeder zegd AB AQUAPENDENTE, dat zulks kan geſchieden door verſlapping van haar ligamenten, aan de plaatszen haarer verbindingen te losbandig wordende. Dit word van anderen betwiſt, zig beroepende op de vaſte verbintenis-

ſen der breede banden met de vaſte deelen, daar zy zig aan hegten, nogtans toegeevende, dat miſſchien in een ſwaare baaring door een ſterke nedertrekkinge een *relaxatie* der *ligamenta* gebeurd, na welke dan de *uterus* kon koomen uit te zinken. Wy bevinden ondertuſſen, dat 'er verſcheide gevoelens deze zaak aangaande zyn, en dat het al vroeg, en menigmaals tot een voorwerp ter beſchouwinge verſtrekte, de *relaxatie* van de Lyfmoeder onderſcheid HIERONIMUS in na maate, dat dezelve min, of meer afzinkt, 't zydat de *uterus* zakt in 't midden van de lengte der *vagina*, tot voor binnen 't *Orificium Vaginæ*, of geheel buiten die opening hangende. Uit de eigen woorden van H, FABRITIUS is klaar te zien, dat hy ſpreekt van de uitzinking der *uterus*; hoewel hy erkend, dat door de ontzinkingen van de Lyfmoeder ook worden verſtaan de *relaxationes vaginæ*, waar tegen hy *ſuppoſitoria ordonneert*. MAGNETUS is ook van gedagten, dat de *uterus* zelfs komt uit te zinken.

Dat de *uterus* uitzinken kan door verſlapping van de Lyfmoeders banden ſteld VAN WYCK even zo moogelyk, als, dat de *uterus* kan, afgeſneden worden met behouding van de Vrugtbaarheit der geſnedene Vrouwen, hy ſtaat ons egter toe, dat de Baarmoeder geweldiger hand tot afzakken kan gedwongen worden, en zegd, dat het een misſlag is van VAN DEVENTER, dat hy na de Verloſſing de *uterus* in de *vagina* niet wil opgezet hebben door een ingeſteeken hand, 't zal geen misſlag zyn, als men let, dat VAN DEVENTER doorgaans voorſpoedig en zonder eenig ander *Inſtrument*, als zyn regterhand, verloſte. Hy heeft zeer weinig misſlaagen begaan, maar, die hy gehad heeft, zyn volgens zyn eigen *Confeſſie* doodelyk geweeſt, en niet zonder hulp van yzere klaauwen; dit *Articul* beſluit ik met te zeggen, dat AB AQUAPENDENTE, BLASIUS, en HEISTER zeer wel geſteld hebben een waare, en een onwaare *procidentia uteri*.

Den onvermoeiden BLASIUS heeft zeer net geſchreeven van een uitzinking der Baarmoeder, die zo groot was, dat ze met haar uiterſte einde, wanneer de Vrouw op de been was, tot aan haar knien raakte, daar by voegende, dat, wanneer deze Vrouw geſtorven was, men in haar lighaam geen Baarmoeder vond, maar dat dezelve geheel omgekeerd zynde uit het lighaam hing, vervattende in haar holligheit de *Ovaria*, en des Lyfmoeders banden, uitgenoomen de regter vleugel, die in den buik gehouden wierd; de verzakte bodem van de *uterus* t'zaamen met de *ovaria*, en deszelfs *reſterende* aanklevende deelen, niet zo ver tot op 't uiterſte einde van dit geſwel, 't geen omtrent de knien was afhangende, gezakt zynde; maar dezelve waaren in dien bodem behouden gebleeven, alleenlyk tot den binnen mond afgezakt: De ſcheede was zeer uitgerekt, en met de Baarmoeder booven maaten dik en hard geworden. Zulke

ge-

gefwellen, en uitzinkingen van de *vagina* als MOTHIUS en STALPART, nevens WINTERKAMP bejegenden, koomen, wanneer de Vroet-Wyven, meenende, als de Vrouw verloſt is, nog iets te voelen, zo geweldig met haar ruuwe vingeren taſten, dat ze een bloedgeſwel door 't kneuzen maaken, en daar dan een Kinder hoofd van in haar harſſens, als zy die hebben, en dat hoofd dan met de gemoffelde ſcheede uit het lyf haalen.

Dat MAURICEAU het uitzinken van de Baarmoeder, *ſeu uterus*, erkend, blykt uit de van Hem volgende *aphoriſmi*: ſwangere Vrouwen, die een uitzinking des Baarmoeders onderworpen zyn, wanneer die den arbeid hebben, moeten zy niet wandelen, nog ſtaan; het is beſt, dat zy op 't bed verloſſen, dat is haar veel beter, als op een ſtoel, of kortbed. Het nederzinken, en uitvallen der Baarmoeder, kan ten allen tyden, aan alle zoorten van Vrouwen, en zelfs aan Vryſters geſchieden, maar dit deel word niet geheel omgekeerd, ten zy onmiddelyk na de Baaringe. De gemeenſte oorzaak van het uitzinken des Baarmoeders is die geene, dewelke van een geweldige verloſſinge voort komt. de volkoomen omkeering van den bodem der Baarmoeder, zo die niet herſteld word, en die Vrouw de eerſte dag niet ſterft, is het in vervolg egter doodelyk, door een geduurige bloedvloed. die een uitgezonken Baarmoeder hebben, moeten haar onder buik met geen Sluitband perſſen enz. hoedanig, wanneer, en waar ter plaatze de Sluitband moet aangelegd worden, heeft DE GORTER Beſchreeven.

Alle de Geneesheeren, zegd VENETTE, weeten, dat de Lyfmoeder niet zo volſtrekt noodzaakelyk is tot het leeven, als wel tot de vereeuwinge van het Menſchelyk geſlagt. De Hiſtorien, die ons zeggen, dat zommige Vrouwen dit deel kwyt geraakt zyn, ſtrekken ons ten bewyze. De ervarentheit zelfs leerd ons, dat men onder de dieren de Zeugen, en de Hennen kan ſnyden, zonder dat zy daar aan ſterven. ATHENEUS verzekerd ons, dat ANDRAMISIS, Koning der *Lybiers*, eenige uit de Vrouwen liet ſnyden, om zig daar van, als van Gelubde Mannen, te bedienen; ook verhaald WIERUS, dat JAN VAN HESSEN zyn Dogter op overſpel betrapt hebbende, haar de Lyfmoeder liet uitrukken. Dus is het buiten twyffel, dat men een Vrouwe kan onbekwaam maaken ter ontfanging, met haar de *uterus* en, of, de *Ovaria* te ontneemen. Maar het is moejelyker te weeten, hoe de Ouden daar meede te werk gingen, om nu myne gedagten hier omtrent ernſtig te uiten, zo geloof ik, zegd VENETTE, dat men deeze *operatie* niet zonder gevaar onderneemen kan; en ik zou wel zeggen, dat de Koning van *lybien*, die zig niet, dan van Gelubde Vrouwen, bediende, haar deed ringen, of een ſlot voor haare ſchaamelheit draagen, gelyk hedendaags de Mannen in *Italien* en *Spangien* doen, wanneer zy hunne Vrouwen verdagt houden; of ook wel, gelyk de

Negers

Negers der Koningrycken van *Angola* en *Congo*, die, vreezende, dat hunne Dogters mogten geschonden worden, derzelver natuurlyke deelen toe naayen, zo dra zy gebooren zyn, op deze *brutale* wyze nu zoude het kunnen wezen, dat de Koning ANDRAMISIS. gehandeld hadde met de Vrouwen, welke by zyn volk doorgingen voor zulke, die men de teeldeelen had uitgerukt, om haar het voortbrengen van Kinderen te beletten.

De handgreep om de Jonge lieden te *infibuleeren*, word begrepen onder de *Operatien* van de *Chirurgia*, en 't pleeg in *Italien* aan beide de Sexen te geschieden. Aan de *Kleutertjes*, om dat ze daar al vroeg hitsig zynde, gaarne uitzien, om aan den wolvendans te koomen, 't zy *gepermitteert* of niet. Aan de Jongens geschied het, om dat, wanneer zy niet over 't hek springen, te beter stem om te zingen krygen, ook om dat ze kuisch tot in vaster Jaaren leevende, onderwyl gezonder, en daar na beter vrugt maakende zouden zyn. De maniere van dit ringen is door CELSUS beschreven. Dit overgeslaagen zynde, zien Wy, wat den Amsterdamsen PAULUS schryft.

Hy BARBETTE zegd, dat de Lyfmoeder niet buiten gevaar, of buiten leevens verlies kan uitgesneeden worden, en dat zulks *Contrarie* te zeggen, of 't zelve toe te staan, in een *Anatomicus* overdraagelyk is; nogtans, daar hy verhandeld de *hernia uterina*, schryft hy, 't geen ook bekend is aan de Varken-dryvers, dat men de Biggen, als ze drie maanden oud zyn, de Lyfmoeder uitsnyd, zonder eenig gevaar. MAGNETUS zegd: te *Geneve* word door de mosterthaalders de drie maandige Baarmoeder uit de Varkens gesneeden, 't welk ik dikmaals gezien hebbe, zonder dat 'er een van dreigde te sterven; SAXONIAS heeft ook aangetekent, dat men de Varkens de Lyfmoeder uitsnyd, op dat ze te beter vet mogten worden, en te lekkerder zyn; gelyk ook PLINIUS verhaald. Zo nu 't gemeene zeggen doorgaat, namentlyk, dat geen ingewanden van eenig dier meer na die van een Mensch gelycken, als die van een Varken, mogt men *sustineeren*, dat men ook een Vrouw zonder gevaar de Lyfmoeder zoude kunnen uitsnyden. Om deze gelykheit tussen de ingewanden van de Menschen, en die van de Varkens en Swynen, hebben eenige *Joodsche Rabbinen* een beede ingesteld voor de gezondheit van deeze Viervoetige dieren, of schoon hun *Natie* niet toegelaaten is derzelver Vleesch tot spyse te gebruicken, zy geeven voor reden van dit hun gebed, dat hunne Ouden hebben ondervonden, dat, wanneer de Swynen met een *Contagieuse* ziekte bevangen worden, doorgaans dezelve besmettelyke ziekte overgaat tot de Menschen, 't geen zy van een ziekte onder de runderen en ander vee, *exempt* de Swynen, zo niet bevonden hebben te volgen op 't Menschdom.

Ik ben van gedagten, dat men de Vroet-Wyven, die de Baarmoe-

moeder omkeeren, en uithaalen, Varkens, en als zy, die men *Chirurgyns* noemd, zulks doen met handen of *Instrumenten*, Swynen mag noemen, om dat zy in een swaaren arbeid der in Baarensnood zynde Vrouwen als Vleddermuizen werkende, de *alæ vespertilionum* geweldig havenen; 't is zeker, dat de *ligamenta lata uteri* door een *geforceerden* arbeid in 't Kinder Baaren veel moeten lyden, wat zal 't dan nu in 't vervolg zyn door 't gebruik en misbruik der Schaatsyzers van CAJANUS, of door de Pothengsels van Amstelland, anders genaamd der Wilde Swynen Yzere Varkens tanden, beschreven onder 't opschrift, Nieuw ontdekt geheim van ROGIER ROONHUISEN. Wat zullen door die ondeugende dingen, als ze kunnen in onze Koebeesten gebragt worden, die Kalvende dieren gerekt, gerukt en geplukt koomen te sneuvelen met haare Kalveren, in de Vrouwen kunnen ze niet gebragt worden, eer 't zo ver komt zyn zy reeds doodelyk gewond; maar genoomen, die yzelyke *Instrumenten* waaren eens in de *uterus* gesteeken, dan moeten by 't uithaalen de *uterus*, of de *vagina*, of die te zaamen aan flenters uitgekeerd worden.

Dit gezegde hebben PLATERUS, MARCHETTIS, en meer andere geweeten te geschieden, by 't afhaalen van doode, of door Vroeters of Vroetsters gedoode Kinderen, als die met yzere tangen en klaauwen wierden afgetrokken; 't is ook de reden, waarom ROGIER VAN BEERENAART, en zyn volgende Stads Vroetmeesters, die *Instrumenten* zelden, en nooit, als hoog noodzaakelyk, by voorbeeld, als in de ongevallen, aan VAN DEVENTER bejegend, gebruikten: derhalven moet ik toestaan aan den leerknaap van DE ROY, dat het nieuw ontdekt geheim van ROGIER ROONHUIZEN is schaadelyk voor de Vrouw en Doodelyk voor 't Kind, te weeten, als men dwaazen vind, die met het *Instrument* van Mr. ROGIER VAN BEERENAART een levend Kind willen afhaalen. Voornaame *Autheuren* beschryven ons, dat de haacken *gemelli*, en de *griffioen* bekwaam zyn, om een Kinds hoofd af, en uit te trekken, als het in 't lighaam eener Vrouwe is agtergebleven. 't is ligt te gelooven, dat dit een moeyelyk werk is, ongelyk swaarder, als te verlossen van een leevende vrugt door middel van het *Speculum Adami.*

Dit *Speculum*, hoe dierbaar, als het wel gebruikt word, om te verwyden, en de vrugt af te leiden, kan egter ook door de Varckens, en Swynen, of gemelde Vroet-Wyven en Vroeters misbruikt worden, zy scheuren ook daar mede de vleezige wanden van de *vagina*, zo dat Darmsvuiligheden, en, of, de pisse daar door uitgaat, zo dat men haald, niet alleen met yzelyke *Instrumenten*, maar ook yzelyk met onbeschaafde handen de Baarmoeder, of deszelfs scheede uitwaards, en men scheurd daar mede de *vagina*, Ja zomtyds door 't *furket* het eene gat in 't ander, 't geen ik, na dat het

S een

een ander telkens gedaan had, meer als ses maalen, te weeten in byzondere Kraamvrouwen, met veel moeite heb genezen, ook gezien Vrouwen, waar in dit met beleid tydig aan te wenden verzuimd was, en die ik tegen al myn vlyt aan ongeneeselyk bevond; hoe dit te behandelen, is by DIONIS, HEISTER, en anderen te zien, ik zal daar van iets in myn vervolg *Noteren*; en hier byzetten het verhaal van een onervaaren Vroetwyf, die een Vrouwe in Baarensnood met haar handen grouwzaam mishandeld had; want bezig zynde met de vrugt af te haalen, heeft zy het hoofd met een doek beslaagen, en het Kind daar mede uit de Moeder getrokken. andere meenen, dat zy de *gemelli* in gebruik had, want anderen hebben ook *genoteert* schroomelyke mishandelingen, van Vroet-Wyven met deze of dergelyke werktuigen aan Swangere Vrouwen gepleegd.

Het voors. uittrekken gelukte dit kwaade Vroet-Wyf. maar 't zy door haar nagels, of ander werktuig, zy zeide door 't stooten van 't Kind, dat byna onmoogelyk is, ten zy te grooten hoofd, of 't zy het dood was, en uitstekend scherp gebeente had, wierd de gemeene scheidinge, tussen de scheede, en den Aarsdarm doorgebrooken, hier door kwaamen darmsvuiligheden uit de Vrouwlyke deelen, en door de *vagina* ontliep haar de pisse, het eerste wierd geheeld, en 't ander ongeneeselyk bevonden, zo dat zy had liever, als lek te zyn, een uitgezonken scheede verkooren, welk ongemak naby is, zo dra men het hoofd van een Kind, dat zal gebooren worden, in een doek beslaat, waar door die bol grooter en de *circumferentie* drooger word, wegnemende de slibberigheit, die noodzaakelyk is tussen 't hoofd van 't Kind en de *Vagina* van de Moeder, dewelke nu door dien doek, op haare *Rugæ* gevat, mede volgd, en uitgekeerd word, zomtyds, gelyk hier gebeurd is, zo geweldig, dat ze niet alleen word gescheurd van de deelen, waar mede zy verknogt is, maar met dezelve door gereeten, zo dat de *urina* uit de *meatus urinarius*, en de *feces* uit het *intestinum rectum* in de *vagina* stort, of drie byzondere openingen tot een gemeen geheim van ROGIER, en zyn dienstbooden gemaakt worden. om de *defecten* van den hoofddoek van MAURICEAU, en anderen te *Corrigeren*, hadden VAN LINGEN, en VAN DER STERRE zeemledere lappen *gepractiseert*, die wy in 't hier aanvolgende hoofddeel van *Diana* zullen beschouwen.

Indien wy de waarneemingen van ABENZOAR, ÆGINETA, WIERUS, en ZACUTUS willen gelooven, hebben verscheide Vrouwen lang zonder Lyfmoeder gezond geleefd, dezelve verrot zynde, heeft men menigmaalen zonder vreeze afgesneeden, gelyk RHASES, CARPUS, MERCURIALIS, LANGIUS, PARÆUS, en anderen zeggen gezien te hebben. FERNELIUS verteld, een Kraamvrouw gezien te hebben, die de Baarmoeder te gelyk met de vrugt is afgehaald, zonder hin-

der-

der aan het leeven te lyden. SAXONIAS befchryft dergelycken, evenwel agt ik het zelve een gevaarlyken handel; Want de Lyfmoeder is door haar *ligamenten* wel vaft, zelfs enigerwyze aan 't gebeente, invoegen dezelve niet zonder geweldige pyn kan afgetrokken worden, gelyk ook aan de blaas en eindeldarm, die zonder fchaade niet konnen afgezonderd worden. Ook koomen veel bloed vaten, zo in de Lyfmoeder, alsin deszelfs hals, die niet zonder gevaar van bloeding afgefcheurd kunnen worden.

Indien Wy meer voorbeelden begeeren, die hebben wy alle dagen aan de Kraamvrouwen; één zal ik bybrengen. Een Vrouwe, reeds moeder zynde van vyf Kinderen, is na een half uur arbeid van een voldraagen Kind gelukkig verloft, evenwel bleef na haar gewoonte de nageboorte ongemeen vafthoudende, die wanneer de Vroet-Vrouw wilde los maaken, kreeg zy met de *placenta* ook de *uterus* te voorfchyn. De Kraamvrouw vraagende hoe 't gelegen was, gaf het Vroet-Wyf tot antwoord, dat zy de Nageboorte wel had, maar dat 'er een ftuk vlees navolgde, dat haar, gelyk men ook van DE BRUYN zegd gezegd te zyn, onbekend was. De Vrouwen, die mede uit roeyen waaren, namen het voor een *mola*, en zommige zeiden, zulks hen mede gebeurd te zyn, vermaanende de Vroet-Vrouw, om het zelve uit te haalen, die het zelve nakomt, en fchoon de natuur tegenhield, met geweld deze vermeinde *mola* poogde uittetrekken. MOTHIUS daar by geroepen zynde, oordeelde de Vrouw nu reeds gedood te zyn, en 't lighaam onderflaande, vond hy de geheele Lyfmoeder, gelyk een buidel, uit te hangen, en aan wederzyden van 't Vroet Wyf vingeren doorboord, 't welk hy haar en de verdere omftanders aantoonde.

Zekere Vrouw waaren in haar eerfte baaring de Vrouwelyke teeldeelen in zulker voegen gefcheurd, met de ftompe haaken, of *gemelli*, dat deze deelen niet alleen befwaarlyk, maar ook langzaam genezen wierden, de Baarmoeder bleef geheel uitgezakt, de huwelyks wettige gemeenfchap met haar echte Man verhinderende, om dit gebrek te herftellen, heeft zy te vergeefs verfcheide hulpmiddelen aangewend. ook word verhaald van een Dogter, die nu feven Jaaren een tegennatuurlyk gefwel hadde, met een byhangfel, gelyk een Ganzenhals, de *bafis* van 't gefwel gelyk een Kinds hoofd, ongevoelig en uit ongefchikt vleefch, gelyk een *placenta* is, beftaande, zynde rood van *Coleur*, en vliezig bedekt, de voorfch. hals was geheel vliezig en teder gevoelig. Deze dogter eens daar van gefneeden zynde, is 't wederom uitgegroeid, in de gedaante, en ter groote van een *Granaat Appel*, als zy haar water maakt drukt zy het gefwel na eene zyde.

Dit word geen uitzinking van de *uterus*, of van de *vagina* ge-

 naamd,

naamd, egter word toegestaan, dat de Baarmoeder waarlyk uitzinken kan, inzonderheit in waterzugtige Vrouwen, waar van BARTHOLIN zegd, twee voorvallen gezien te hebben; en zegd dit te geschieden, om dat Overvloedige vogt in den buik tegen de natuur vergaderd, de *ligamenten* van de Lyfmoeder daar door koomen te verslappen, en gerekt te worden. Ook is 't waarscheinelyk, dat door de swaarte van het water de *uterus* nederwaars gedrukt word de waterzugt des buiks, *ascites* genaamd, krygen de Vrouwen door het een eenemaal ophouden, of door het geduurig vloeyen van haare maandstonden, door 't ontydig, te dikmaals, en te swaare Aderlaatingen. by aldien een Vrouw Swanger zynde aan het buikwater *laboreerd*, verergerd dit kwaal doorgaans, na dat zy gekraamd heeft, want alle *evacuatien*, uitgezonderd die door de pisse, en 't sweet, vermeerderen de swakheit van 't Mensch, en deeze zoorte van de waterzugt; *Contrarie* is de zaak, als alleen haar onderste ledematen, en de *labia* van de *vulva*, of de *Cunnus* alleen *oedemateus*, of de *anasarca* vertoonende zyn, ook word zomtyds de waterzugt in de zelfstandigheit van de *uterus*, of in de *ovaria* bevonden.

Van de wonden der Baarmoeder zegd FIENUS, dat ze niet gevaarlyk zyn, want als men de Kyzerlyke sneede doed, moet de opening in de *uterus* zo groot gemaakt worden, dat het Kind daar uit kan genoomen worden, egter geneesd deze wonde met zig zaamen te trekken, beschermd zynde door de warmte der omleggende deelen. Dit is ook volgens 't *advis* van ROUSSETUS. Het bloed, zegd AB AQUAPENDENTE, dat in de holligheit van 't *abdomen* uitberst, word van de natuur zelfs verteerd, of daar word een *absces* in de liesschen verwekt, het welk in etter verkeerd zynde, uitgeloost word. ALBUCASIS zegd: dat men geen de minste agt op dit uitgestorte bloed behoeft te geeven. Wy weeten, dat groote wonden, *apostematien* en *ulceratien* in de Baarmoeder genezen, iemant konde zeggen, dat uit de wonde van de *uterus spasmus* konde volgen, want eenige schreeven, dat wanneer de Baarmoeder van eenige vogtigheit in dezelve verrottende beschadigd word, dat dan hier uit ontstaan Pyn, Kramp, en andere hevige toevallen, maar deze toevallen koomen ons voor, te zyn de *Convulsive* bewegingen, die men ook zeer oneigen opstyging van de Lyfmôer noemd; deze bewegingen koomen niet zo zeer uit de *uterus*, als wel uit eenige andere scherpe *humeuren* in de ingewanden van 't *abdomen*, ook door Hartstogten die de geesten, zenuwen, en spiervezelen aandoen.

Wy weeten, en zullen in ons vervolg uit verscheide *Historien* aantoonen, dat de Baarmoeder met groote versweeringen word aangedaan, dat zomtyds de geheele vrugt, zomtyds alleen deszelfs beenderen, tot aan de darmen, het *omentum*, 't *peritonæum*, Ja tot door

de

de Spieren, en gemeene bedekzelen van 't *abdomen*, koomen, of dat ze door het *Inteſtinum rectum* uitgelooſt worden. Waarom zoude men dan niet in de Baarmoeder moogen ſnyden? zegd men, dat moet niet geſchieden, om dat ze vol is van bloedvaten, en dat daar van daan een groote bloedſtorting ontſtaat, dat blykt anders by de *Sectio Cæſarea*: zo het waar is, zegd Venette, 't geen ons eenige *Medici* verhaalen, namentlyk, dat de Vrouwen, dewelke men de Baarmoeder, en de *Ovaria* uitgeſneden heeft, naderhand geen maandſtonden krygen, en zelfs verliezen de beweegingen, die de natuur in de Vrouwen, om zig met den Man te verluſtigen, maakt, moet men gelooven, dat zy ſpreeken van leevendige Vrouwen, en wel van die, dewelke van haar voornaamſte Vrouwelyke teeldeelen, de *uterus*, *tubæ uteri*, en *Ovaria* beroofd zyn. Den Wondenſchouwer Hoogveiet heeft aangetekend, dat by weinig Schryvers gewag gemaakt word van de doodelykheit der wonden van de Baarmoeder, derhalven agte hy noodig te zyn, om daar van iets te bepaalen.

Om dit wel te doen moet men de verſcheide geſteldheden, in welke de *uterus* zig kan bevinden, in agt neemen, want het is bekend, dat 'er tuſſchen een beſwangerde, en niet beſwangerde *uterus* groot verſchil is, en dat by gevolg de wonde van de eene veel verſchild van de andere. die van een niet beſwangerde *uterus*, waar in de vaten klein zyn, zal men niet doodelyk kunnen ſtellen, om dat dit deel niet zo zeer tot het leeven van de Vrouw, als tot de voortteeling van de vrugten diend, en derhalven beledigd zynde het leeven niet kan uitbluſſen, ten zy het bloed of te overvloedig buiten het lighaam ſtortende, of in den buik tot nadeel van deszelfs ingewanden zig ophoopende, toevallig de dood veroorzaakte. de wonden van een beſwangerde Baarmoeder zullen, of ſchoon deszelfs grootſte, of nu verwyderde bloedvaten niet gewond zyn, voornaamentlyk in de laatſte maanden, zo wel voor de Moeder, als voor de vrugt, voor doodelyk moogen gehouden worden; aan de Moeder, om dat de *uterus*, dan niet meer van zo een vaſt in een gedrongen geſtel is, als wanneer zy niet beſwangerd was, want de bloedvaten zyn dan in dezelve niet alleen vergroot, maar ook de *ſubſtantie* van de *uterus* is dan *ſpongieus*, en geheel met bloed opgevuld, daarom word door deszelfs bloedſtorting de dood veroorzaakt, niet alleen het bloed, dat in de minſte vaten in de *ſpongieuſe ſubſtantie* der *uterus* gevonden word, maar ook, dat zig in de voornaame vaten bevind, word uitgeſtort: aan de vrugt is het doodelyk te ſtellen, om dat die miſt het onderhoud, 't geen zy van de Moeder moeſt ontfangen.

't Is wonder, dat deze nette Schryver aan de zyde van de Moeder geen gewag maakt van de wonde der Baarmoeder in de *Operatie*,

Sectio Cæsarea genaamd, daar hy egter in 't beschouwen der wonden van de *vesica urinaria* ROUSSETTUS de *partu Cæsareo*, en BAUHINUS over dezelve *Operatie* aanhaald; de *Chirurgyn* der *Dauphine* van Vrankryk meend, dat de wonden, althans de *Extirpatie* van de Baarmoeder, voor doodelyk moesten gehouden worden, maar men lette, dat Hy hadde geen ondervindingen, van hoedanig het bevallen was, in zyn *Praktyk*, Hy had zulks nooit bygewoond; ten anderen, Hy was tegen alle *Chirurgi*, die de Keizerlyke sneede, als 't de nood vereist, toestemmen. dat te *Venetien* zig een maagd de Baarmoeder, die somtyds uitzonk, heeft afgesneeden, getuigd SAXONIAS; en VOLKAMER verteld, dat een Vrouw de Baarmoeder eerst met een zyden draad bond, en na vier weeken dezelve, als een gedroogde vyg gerimpeld zynde, afsneed.

Over 't afzetten van de Lyfmoeder hebben verscheide voortreffelyke *Autheuren* geschreven, eenige getuigen, dat veele Vrouwen lang, en voorspoedig zonder Lyfmoeder hebben geleefd; ABENZOAR, WIERUS, en BENIVENIUS vertellen, dat Wyven, van de Baarmoeder gesneden, kunnen bevrugt worden, dit is een *absolut abuis.* Wy erkennen, dat een Vrouw, die een gedeelte van de binnenste rokken der *Vagina* is afgesneden, kan beswangerd worden. ÆGINETA, FORESTUS, en ZACUTUS getuigen, gezien te hebben, dat een uithangende Lyfmoeder is afgesneden. PLATERUS verhaald van een Vrouw, die de geheele Baarmoeder uithing, en toen ze swart, verrot, en stinkende wierd, is 'er een Heelmeester geroepen, welke als hy de uithangende Baarmoeder met zyn hand kwam aan te raaken, zo bleef ze aan zyn vingers als vogellym hangen, zonder eenig ander geweld van na zig te trekken daar aan te doen. CARPUS schryft, dat hy zyn Vader een Vrouw de Baarmoeder zag afsnyden, dat hy 't zelfs met eigen handen gedaan heeft, en dat hy 't daar na van zyn Broeders Zoon heeft laaten doen. AVEGA schryft, dat hy kende een gezond leevend Wyf, 't geen hy seeven Jaaren voorheen de Lyfmoeder had afgesneden. Mr. NOIR heeft een Vrouwe de Baarmoeder afgesneden, zy was anders op generlei wyze te genezen. Mr. MAURACA sneed het Wyf van LA COSTE de Baarmoeder, af, eerst had hy ze afgebonden, toen *geëxtirpeert*, daar na *gecauterisseert*, eindelyk genezen, en zy is daar na na nog verscheide Jaaren van haar Man gebruikt.

In dit afbinden moet men wel letten, om de *urethra* niet mede in te sluiten; dit hebben gedaan de *Chirurgyns* LA TOUR, en BERTE aan de Vrouw van PUISSEAUX, dat van zeer kwaad gevolg was. de Dienstmeid van QUARRE had zeer lang aan de uitzakking van de Baarmoeder geleden, en als zy op zekeren dag haar water wilde maaken, is de Lyfmoeder van haar afgevallen, zy wierd opgewagt

wagt van CONTUGE, en BEAUVAIS drie Jaaren, is eindelyk genezen; zy moeft zig van onderen warmer, als na gewoonte, kleeden, anders kwam zy groote buikfmerte te lyden, zy Overleden zynde aan een *febris quartana*, wierd in 't byzyn van CONTUGE geopend door ROUSSET, men bevond nu, dat daar de Baarmoeder tuffen de pisblaas en den regten darm zyn natuurlyk leger heeft, een ledige plaats was, waar tuffen men 't hegt van een koks mes kon drayende doorftooten.

Dit is een manier van fpreeken der ouden, by voorbeeld, als zy van haar eene wel befmeerde hand de vingeren, zynde de handpalm; na 't *fondament* van de Vrouw gekeerd in de ingang brengen; en dan de hand na buitenwaards omdrayende, onder en tuffen doorftooten tot in de *vagina*, en zelfs tot in de *uterus*, dan wyzen de vingeren voorwaards op, als of zy na de navel van de Vrouw haar buik wilden taften. Als zy zeggen de hand te doen ingleiden, zegd dit, dat die hand wel befmeerd en de *vagina* glibberig zynde 't zy alleen, of langs een gedeelte van 't Kind inglyd, en door 't *orificium vaginæ* ingeftooten, of nu ingedrongen zynde, word ze gedraaid; na dat de ftrekking van 't Kind vereift.

Aangaande de fpreekwyzen der Ouden, als zy zeggen te hebben gezien zo veele Lyfmoeders affnyden, moet men voor 't grootfte gedeelte ftellen, dat zy fpreeken van de *vagina*, of van een gedeelte derzelve, als men de zaak zeer naauw met VAN ROONHUYSE zoude *examineren*, zo geloove ik met hem, dat men zoude zien en bevinden, dat het meeft een gedeelte van de *vagina* door hen *geextirpeert* is. Want uit het niet wel overwegen der kentekenen, en het onderfcheid tuffen de uitzakking der Lyfmoeder en deszelfs fcheede, fcheind de dwaaling ontftaan te zyn, dat verfcheide Schryvers hebben gezegd: dat zy zonder hinder de uitgezakte Baarmoeder hebben afgefneden; neven de Schryveren, hier toe reeds aangehaald, zyn nog te benoemen, LANGIUS, MERCURIALIS, BAUHINUS, en RIVERIUS, Mannen, die men niet, als noodzaakelyk, moet tegenfpreeken, gelyk nu ten *refpecte* van de Konft *Chirurgia* in de zaak van myn *Collega* Mr. J. DE BRUYN gefchied is.

Nu meen ik genoegzaam de dingtaal, zo voor, als tegen JOANNES DE BRUYN geboekt te hebben, en daar uit gezien, dat geen *Doctor*, of *Chirurgyns* van den Gerechte op hunne tanden zouden beftaan te nemen, om de affnyding van de Baarmoeder voor *abfolut* dodelyk te verklaaren, en zo den *Doctor* van den Gerechte, ook *Infpector* van 't *Medicyns Collegie* zynde, dat gedaan heeft, *Proteſteere* ik, als *Chirurgyn* van MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE, mits dit vertoog teegen het gegeeven *advis*; en wel volgens den eed, in den aanvang van myn bedieninge gedaan, den tegenwoordigen *Doc-*

tor

tor van den Gerechte *erinnerende*, dat men in 't geeven van mondelyke, en schriftelyke *dispositien* na behoorlyk onderzoek, en kennisse van alles, dat aan de zaak *dependeert*, den RECHTER wyzelyk en voorzigtig zonder eenzeidigheid, tot voorstand van de *Justitie*, moet onderrigten, en in twyffelagtige gevallen zonder kwetzing van zyn gemoed de zagtste zyde kiezen, dewyl het in gevallen van de geregtigheid veiliger is, tien schuldigen vry te spreeken, als eenen onschuldigen te straffen, één omstandigheid alleen, wel of kwalyk opgenoomen, en onderzogt, kan den beschuldigden behouden, of doen verwyzen; dit is een regel in Rechten: *Minima circumstantia mutat casum.* Als een Vroetvrouw een Swangere Vrouw van een kind verlost heeft, de Baarmoeder uitkeerd, en onzeker is, of 't een *mola*, kinderhoofd, of wat anders is, en in zulken gevalle om een *Chirurgyn* zend, de Vrouw onderwyl komende te sterven, en den *Chirurgyn* dan met een snytuig, na dat hy op 't verslag van 't Vroet-Wyf zegd, ik weet ook niet wat het eigentlyk is, een uitzinkinge van het lighaam snyd; waar in leid die misdaad?

Den uitmuntenden *Observator* HARVÆUS verhaald van een Vrouw, die langen tyd met een uitzakkinge des Lyfmoeders gekweld wierd, 't welk nu, en dan eens wierd opgeschort, edog telkens *de novo* laager zakte, en of schoon veel hulp en geneesmiddelen aangelegt wierden, 't was alles vrugteloos, en de kwaal verergerde zodaanig, dat de uithangende rondheit een Menschen hoofd in grootte overtrof, en tot aan de knien van de Vrouw afhing, de zaak overweegende, zo was hy bevreesd voor een *gangræna*, of de zogenaamde *Cancer uteri*, en was van voorneemen, dewyl stoovende en verwarmende middelen niet veel hielpen, deze uitzinking van de Lyfmoeder af te binden, of af te snyden. Maar de volgende nagt kwam uit deze dikke rondigheit een wel *gebootseert*, en volwassen Kind, edog dood zynde, te voorschyn. Dit merkwaardig geval heeft den voorn. Schryver breed beschreeven, te lang, om hier in te lassen. Kon nu HARVÆUS, een van de met reden beroemste Mannen in de Konst, op de oever van zodanigen misslag koomen, waar op hy den naasten dag zoude erbarmelyk gestrand hebben? waarom zouden dan anderen, als zy op een blinde klip zeilen, gedoemd worden? en niet alleen die ongelukkige Stuurman, maar te gelyk met hem alle de andere Stuurlieden op 't zelve Vaarwater?

De arglistigheid, door 't *Coll. Med.* gebruikt tegen het *Coll. Chirurg.*, word dubbelvoudig aangemerkt: zy hadden gevonden een lapsken met bloed geverfd, op dat het ter plaatze, daar het vertoond zoude worden, te yzelyker konde voorkomen; dit lapsken wierd in vezelen verdeeld, en in ieder der zakken van myn Konstgenooten heimelyk een vezeltie gelegd, om ze alle aan een, en dezelve daad

schul-

ſchuldig te kunnen verklaagen, om hen op deze wyze onder ſchyn des regts te overvallen, en tot Slaaven te maaken van 't *Medicyns Collegie.* zo dra nu de twee argliſtige *Medici* het met bloed beſmeerde lapsken voor het eene oog van toeverzigt, en voor 't ander oog 't haar onbekent *Inſtrument* van ROGIER VAN ROONHUISE hadden geplaaſt, was zy daar door daadelyk verblind, daar na hebben die *Medici*, zig nu ook *geaſſiſteert* vindende met hunne *Collegianten*, de anders in 't ontwerp onſchuldige *Medici* van 't zelve *Collegie*, hun geveinſd gelaat afgelegd, koomende my op myn Gildekamer, als Haanen met vuilnis tuſſen de pooten treedende, beſpotten met gebaarden door den *Prælector* gemaakt, die meer na School-Jongers, als na braave Mannen werk geleken, zy hebben in haar vuiſt gelaggen, om dat zy toeverzigt blind, myn Gild, my, en *Chirurgia* Stee-kind gemaakt hadden.

De zaaken nu, *Concernerende* de uitzakkinge van de Baarmoeder, en deszelfs ſcheede, mitsgaders deszelfs af bindingen, *ſcarificatien* en beſnydingen, zo *pro*, als *Contra* by verſcheide beroemde, en ervaaren Schryvers nagezien, en dezelve aan de Reden en ervarentheit getoetſt hebbende, verklaare ik, dat de affnydinge van de Baarmoeder gevaarelyk, maar niet *abſolut* dodelyk is, niet tegenſtaande DIONIS zegd, ik zal de affnyding van de *uterus* doodelyk agten, tot dat ik door eenige ondervindinge daar van beter onderregt ben, maar een Kray maakt geen winter, men lette dat in 't beſchouwen der geſlagenen zy, die de *Commiſſie* daar toe hebben, dezelve *balans* moeten gebruiken, die MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE in hun hooge beroeping gebruicken, als de weegſchaal door de aan wederzyden ingebragte belangen, nog aan de eene, nog aan de andere zyde kan overſlaan, dan legd de Billikheit altyd een greintie aan de zyde van den beſchuldigden; als *Chirurgyn* van den Gerechte verklaar ik nooit een wonde voor *abſolut* doodelyk, wanneer myn ervarentheit, of maar twee geloofwaardige ervaaren Schryveren twee gevallen by zetten, waar uit blykt, dat zodanig een gewonde genezen is, by voorbeeld: in 't voorgaande Jaar 1748 is my vertoond een *rapport* van den *Chirurgyn* G. H. COEBERGEN, ondertekent wegen een ſchouwing van een wonde in de *ſubſtantie* van 't hart, en doodelyk verklaard: niet tegenſtaande HIPPOCRATES, GALENUS, en veel anderen deze wonde voor *abſolut* doodelyk houden, hebben egter de Regtsgeleerden deze zaak aan 't onderzoek gebragt.

Om te letten op den *animus* van den beſchuldigen, is 't werk van *Chirurgia* niet, dat behoord aan de Rechters en de Regtsgeleerden. Zy heeft zonder te beſluiten, of de wonde, in dat *Rapport* vermeld, doodelyk was, of niet, om dat het my niet als *Chirurgyn* van den Gerechte aanging, niet beſlooten, gelyk als ik in myn voorſ. Ampt verpligt

pligt ben te doen, naamentlyk, niet te verklaaren, of de wond zeer gevaarlyk, of *abſolut* doodelyk is, maar nu zonder te beſluiten bygezet, om dat men van *Conſcientie* weegen, is 't moogelyk, aan de zyde van den leevenden moet *adviſeren*, dat HOLLERIUS verklaard, hoedaanig hy in 't Hart van een Vrouwsperzoon heeft gevonden ontbindinge des geheels geweeſt te zyn, en geneezen. FIENUS, RONDELETIUS, en CABROLIUS hebben 't zelfde gezien in verſcheide *ſubjecten*, in een vond men in de *baſis* van 't hart by de *vaſa Coronaria* het lyteken van een vinger breed lengte, in een ander omtrent op dezelve plaats een *ulceratie*, hebbende de gedaante van een Mirte blad. FERNELIUS zegd: dat het Harte beledigd kan worden door wonde, *abſces*, en *ulceratie*, zyn gevoelen was, dat het *Cor*, zonder dat 'er de dood op volge, een geruimen tyd ontbindinge des geheels lyden kan.

Gy *Inſpectores Coll. Med.* weet, dat ik zo min Vriendſchap van J. DE BRUYN geniet, als van U L., aan UL. te zaamen geen de minſte obligatie hebbe. PAULUS zegd, onze vermaninge is niet geweeſt uit verleidinge, nog met bedrog, wy hebben nooit met pluimſtryckende woorden omgegaan, gelyk gy weet, nog met eenig bedekſel van gierigheit, niet zoekende eere uit Menſchen, niet van U, of anderen, maar wy zyn vriendelyk geweeſt in 't midden van U, gelyk als een Voedſter haare Kinderen koeſterd. Hy zegd, GODT is getuige, ook beroemen Wy ons zelven niet, onzen roem is in den HEERE. Al myn ſchryven doe ik uit pligt, en om aan alle, die 't lief, of leed is, in geheugen te doen houden, hoe ik Deken van 't *Chirurgyns* Gilde hier ter Steede Keurwillig tegen regt, en reden, en myn Gilde Broederen verraden, en van vrygeboorenen tot ſlaaven gemaakt zyn; had, of heeft den *Chirurgyn* J. DE BRUYN op zyn ergſte genoomen een Kraamvrouw vermoord, wat gaat ons dat aan, die onſchuldigen zyn. Wy zullen in de volgende Verhandeling zien, dat den *Chirurgyn* J. BROUWER over 't Verloſſen van een Vrouw in Rechten vervolgd is, maar nooit heeft eenig ander *Chirurgyn* in *Nimegen*, of daar omtrent ſchaade geleden, om de misſlag, waar over BROUWER in rechten betrokken wierd; hoe ik ook gehoond ben in myn Konſt en eerampt, egter blyft my myn aangeboren aart en van GODT gezegende vlyt by, om voortegaan in de onderwyzingen, die aan myn beroep, en nu voor een gedeelte van 't zelve aan deze verhandeling verknogt zyn.

Te vooren is gezien, dat MAURACA, voor dat hy de *uterus* afſneed, dezelve afbond, om de voorzigtigheid, zegd *Doctor* HASIUS, bond J. DE BRUYN ook een bandtie, om 't lapsken, dat uithing, voor dat hy 't afſneed. Was dat dienſtig, terwyl de Vrouw, als zy, die voor hem zyn, zeggen, UL. reeds geſtorven was? in de Menſchen die bloed geſtort

ſtort hebben uit een wond, of in een baaring, volgd zomwyl flaauwte byna tot de dood, 't gebeurd zelfs Kraamwyven, en anderen, die niet ſwaar gebloed hebben, derhalven kan men in zulke gevallen niet te voorzigtig zyn, zulks toond het *exempel*, geſteld aan Vesalius, den voornaamſten *Anatomicus*, hy opende een Menſchelyk lighaam, en bevond, dat zig het Hart beweegde, waarom hy volgens 't getuigenis der Schryveren tot aan zyn leevens einde treurde, ook daarom is 't betaamelyk, dat de geſlaagenen vier-en-twintig uuren na hun ſterfval geopend worden, dat verſcheide Vrouwen na het baaren ongemeen veel bloed ſtorten, en dan doorgaans als halve dooden zyn is bekend. Wanneer na een ſwaare baaring het aanſtroomende bloed een *repercuſſiv* middel eiſte, gebruikte van Roonhuise, en zyn *Diſcipelen* hebben dat *me Præſente* nagevolgd, een koud, envogtig geheim: zy doopen een wolle luur in koud Putwater, en *appliceeren* dat natte *Inſtrument* teegen de *vulva*, en over 't *Hypogaſtrium*. Bourgoise lag langs de rugge graat van de Kraamvrouw een *ſervette*, in *oxicrat*: genat, ook lag zy in de lieſſchen ſtrengen ruw gaaren, in koud water bevogtigd, of *cement*, in ſterke wyn azyn geweekt, zynde op een doek geſpreid, en teegen de lenden gelegt, dit ſtuit, zegd zy, het bloed, maar als men ziet, dat de te groote bloedſtorting gematigt is, moet men allengskens deze zamentrekkende middelen afneemen. Portal beſtond op den onderbuik der Vrouwen te leggen *gips*, met Wynazyn gemengd. Ik neem alleen Wynazyn, in lynwaad doordrongen, en koud *geappliceert* van 't ſtaartbeen af tot over de *muſculi pyramidales*, geevende voor *ordinaire* drank, koud te gebruicken water, gekookt op *cinnamomum* in een openſtaande pot, om dat wy hier geen *Spir. cinam*: begeeren, en voor *interna*, lepelwys van *aq. plantag.* ℥v, *aq. roſar.* ℥j, *aq. Cinam.* ℥ ß, *Confect. hiacinth.* ʒj, *laud. cidon. gran.* j, *ſyrup. mirtin.* ʒij, *M.* de *repercuſſiva*, *narcotica*, en *anodina*, zegd Drawitszius, vereiſſen by de Kraambedden twee zaaken, naamentlyk een hoogdringende nood, en een ervaaren man, om ze tydig te *ordonneeren*.

De te ſwaare Kraamvloeden ondervind men by bloedrycke Vrouwen, by die van een groot Kind verloſt zyn, als de *placenta* te geweldig uitgehaald is, als een ſtuk daar van nablyft, als 'er een *Mola* nablyft, als 'er van te veel geſtort bloed in de *uterus* klonters gemaakt worden, en door al, wat de Baarmoeder uitgezet kan houden, Want die moet, zal het Vloeyen *gradatim* afneemen, zig ook na de Verloſſinge natuurlyk *gradatim* inkrimpende herſtellen. Zommige Kraamvrouwen worden van deze Stortingen ligtelyk genezen, anderen met moeite, eenige lyden pynelyke nawéén, laſtige hoofdpyn, huiverige Kraamkoortsjes, en daar uit ſpruitende ſwakheden: by 't werk zelfs, en kort daar aan is by zommige de Storting zo

magtig, dat ze geen tyd gund, om een *Medicus* te roepen tot voorschryving van *interna* hulpmiddelen, geen tyd vergund word, om na de *Apotheek* te gaan, om van daar te haalen in of uiterlyk dienstige *Medicamenten*, zo dat de Kraamvrouw kan schielyk in de armen van die haar bystaan koomen te sterven, 't is dan geen wonder, dat VAN ROONHUISE zomtyds genoodzaakt was een koud, en nat *Instrument* op een Warme Vrouwen buik te leggen; men kon ook in zulk een geval van nood de Vrouw lepelwys drenken met *Oxycratum*, en dit zelfs koud in de *vagina* spuiten, DRAWITSZIUS zoude het in een hooge nood toestaan, 't koud water helpt in verscheide ongelegentheden van de holle ingewanden van den Onderbuik, in 't *ilios*, en in de *Hernia*, als alle andere hulpmiddelen zig dat te doen onmagtig toonden, doorgaans gebruikt men in verscheide kwaalen van de *uterus* en *vagina*, na 't afhaalen van een doode vrugt, of nagebleeven hoofd, inzonderheit, als na de oude maniere de haaken, *gemelli*, kraansbek, of *griffioen* gebruikt zyn, verzagtende, afvaagende en heelende *injectien*.

De *Syring*, hier toe dienstig, heeft een geboogde pyp, op dat de Vrouw die aan haar zelfs zoude kunnen inzetten, die pyp heeft de dikte van de kleine vinger, is aan deszelfs einde met eenige kleine openingen voorzien, om in die nu ruime holligheid van de Vrouw rondsom een menigte vogt, tot afwassinge dienstig, met een zet inteschieten: geen Geneesmiddelen kunnen zo diep in de Baarmoeder gebragt worden, als de inspuitingen, om dat de pyp van de *Syring* kan koomen tot aan 't bovenste binnenste gedeelte van de *uterus*, door de spuiting word de vuiligheid, na 't afhaalen van een dood verrot kind overgebleeven, afgewassen: zo doende worden de kwetzingen, die door *Instrumenten*, of *fragmenten* van 't bekkeneel des kinds aan de *uterus* en *vagina* geschieden, gestreeld, de pyn verzagt, de ontsteeking belet, enz. door de inspuitingen word de Baarmoeder als gestoofd, verwarmd, en versterkt; als het Kind eenige daagen in arbeid stond, de rimpelen van de *vagina* ontsteeken, *gecontuseert*, of velleloos gemaakt zyn, de Kraamzuivering stinkend, en vuil is, moet men dadelyk na de verlossing op de *injectie* te doen letten: als de toevallen door *beneficie* van de natuur gescheiden, en de *vagina* door de *injectie* gezuiverd is, moet men letten, dat ze niet te zaamen heeld, want zy heeft de bekwaamheid, om door haar slibberigen aart, en warmte of *getempertheid* ligtelyk te heelen, hier toe diend, als het eerelyk te bekoomen is, een natuurlyk *pessarium*, dat van FUCHIUS, en anders een ander van VISSCHERUS, een *cannule*, of dergelyk *Instrument*, als HIPPOCRATES gebruikte, om de *uterus* te berooken, hy gebruikte, na dat hy de *Patiente* van onderen in een mand, daar haar balyne rok overhing, beslooten had, een *suffitus*, om de

men-

menſtrua te verwekken; ook word een rookmiddel gebruikt, om een Lyfmoeder, door te veel ſlymige vogten gekweld, droger te maaken, en haar natuur te verſterken. Volgens HEURNIUS moet men ſtellen onder de oorzaaken, en kwaalen, die 't ontfangen beletten, een vergadering van taaye ſlym, eenig verdorven zaad, of geronnen bloed, waar toe dienen afvegende inſpuitingen. Het *Inſtrument* van den AARTSARTS beſtaat uit een hol riet, waar aan een loode pyp gevoegt is, die tot in de *uterus* gebragt word; andere gebruiken, in plaats van een loode, een yvoore buis, die zy in 't *Orificium vaginæ* brengen, waar door zy dan rook of eenige zuiveringen inſpuiten, dit is omtrent zo te doen, als men handeld met de *Cliſter* Pyp, en *cliſter* ſpuit in den regten darm, in beiden, om eenige vuiligheit uit deeze holtens te ſpoelen door vloeibaare hulpmiddelen; onder deeze zoorten worden de *injectien* beſchreeven.

Onder de vaſte Geneesmiddelen worden geſteld den *annulus* en het *peſſarium*, zy vinden gebruik in de uitzinkingen van de *uterus*, en, of, die van de *vagina*, als dezelve uithangende door de hand zyn ingebragt; onder de eerſte zyn de ringen in zoorten. POTGIETER nam daar toe ringen van eſſchenhout, VAN BEERENAART kookte kurke ringen in één deel *colophonium*, en twee deelen *cera flava*; door 't opſwellen van deeze kurk *machines*, in de *vagina* gebragt zynde, ſtelde hy, dat ze koomende te ſwellen, zoo veel nood niet leeden, om, gelyk andere, 't zy zilvere, eſſchen, of palmhoute ringen, uit te vallen; deeze ringen worden langwerpig rond, of *ovaal*, of rond van gedaante gebruikt, na elks verkiezing, en van zommigen verkooren boven de peersgewyze, en dergelyke *peſſaria*, om dat de ringen den Man iets toelaaten, aan de *menſtrua* uittogt verleenen, en om dat het *peſſarium*, dat langwerpig *maſſiv* rond is, wryving, die eenigzints wellustig is, in de *vagina* verwekt, het *peſſarium*, 't geen FUCHIUS, en weinig anderen *recommandeeren*, en door VAN SOLINGEN in de Boerinne niet gebruikt wierd, heeft ſeven duimen breed lengte, twee duimen breedte *diameter*, en is onder met een voet. Dit *Inſtrument* word in de *vagina* gebragt, om ze in te brengen, 't zelve inſchuivende reikt tot omtrent aan 't *os uteri*, zodaanig, dat den voet ruſt onder tegen het *orificium vaginæ*, dit werktuig nu word genaamd het geheim van FUCHIUS, ook by andere Vroetkundigen bekend.

De ringen van Kurk, zelfs die van Eſſchen en Palmhouten koomen in de *vagina* rottig te worden, en te breeken, dit baard vervuiling, en ontſteeking, de brokkeling verhouden wordende moet met de vingers afgehaald, en de *vagina* door de *Syring* uitgeſpoeld worden. VAN ROONHUISE gebruikte in de *relaxatio vaginæ* een geheim *Inſtrument* van runderhoorn, ſchroefsgewyze gedraaid, en ſpits toeloopende,

de, om het te gemakkelyker in de *vagina* te drayen: als de ring te klein is vald ze ligtelyk af, als ze groot is, zynde drie, of vier vinger breedte *diameter*, gaat ze niet gemakkelyk in, daarom bedagt hy de hoorne ſchroef; de *ſuppoſitoria* van geharde waſch of hout gaan beter in, als genoegzaam groote ringen, den *annulus* moet na de lengte van de *rima* ingedrukt, en ruim binnen 't *Orificium* gebragt zynde gevlakt worden, rondende rondzom tegen de binnen wand van de *vagina.* de ringen dienen meer in Oude, als in Jonge Vrouwen, om dat ze de veerkragt der vezelen van de *vagina* verkragten, en om dat het inbrengen van proppen, en ringen, ſchaaving en kneuzing op de *uretbra* bewerkt: zommige maaken de *peſſaria ſuperſtitieus*, vullen een uitgepitte ockernoot met *Caſtorium*, omwinden de noot met fyn ſcharlaken, en *Carmoſyn* gaaren, waar van een ſtaart moet af hangen, om dat het daar by kan afgehaald worden, dit ronde balletie word gedoopt in roodenwaſſche. Dit moet zo naauwkeurig geſchieden, dat geen een Reetie tuſſen de draaden overblyft, als deze *machine geappliceert* word, word ze beſtreken met zoeten olie. AB AQUAPENDENTE mengd onder de *Cera flava*, die tot de *peſſaria* gebruikt word, *aſſa fœtida*, om dat de Lyfmoeder volgens ARISTOTELES een *Animal* zynde, daar voor wykt.

De *topica*, in deze *relaxatien* dienſtig, hebben SAXONIAS, FAVENTINUS en WINCKLER beſchreeven. als de inbrenging van de *vagina uteri* belet word door *bidropique vapeuren*, door de Leermeeſters der *Catharren* bedagt, en by de Vroet Wyven heete vogtige winden genaamd, verdryft men dezelve met *reſolventia*, die ook *repercuſſiven* zyn, de *repellentia* zyn koud, en te zamen trekkende, dienſtig, om den aanvloed der geile *bumeuren* te ſtuiten, alzo de opſwelling van 't deel verminderende hier nu word geſprooken van *Repellerende* hulpmiddelen, die warm, en zaamentrekkend zynde, ook onder de *reſolutiven* geſteld worden, haare *compoſitie* hebben MYNSICHT, en JUNGHEN uitvoerig beſchreeven; als de *vagina* ingetrokken, of ingebragt is, kan men die holte door de tregter van HIPPOCRATES berooken, hier toe zyn dienſtige middelen de *Caſtorium*, *Aſſa fœtida*, en *Succinum*; na de *fumigatie* moogen zy een band de T. genaamd draagen, of die de Vrouwen gewoonelyk in de dagen haarer zuivering aandoen.

De Schortbanden, tegen de uitzinkingen van de *vagina* tot onderſteuning van dezelve dienſtig, worden van VAN DER STERRE, en VAN WYCK boven de ringen, en andere *peſſaria* aangeprezen, om dat deze *relaxatien* kunnen ligtelyk ingebragt, maar niet zo ligtelyk ingehouden worden, de band die de *Chirurgyns* gebruiken, om deze uitzinking te onderſteunen, en te beſchermen tegen uiterlyke aanvallen, is een *Circulaire* bombazyne band, die om 't lyf gaande voor vaſt gemaakt word, aan zyn zyden, wat meer na agter, worden

twee

twee fmaller banden gehegt, die van de linker zyde word voor aan de regter, en die van de regter zyde agter word aan de linker zyde vóor met veters vaft gemaakt, maakende zo te zaamen een kruizing op de plaats des gebreks, daar de midden van het kruis vald brengd men een langwerpig rond kuffentie, 't welk aan zyn eene platfte zyde vier daar op genaaide lutzen heeft, welke aan ieder hoek van 't langwerpig vierkant kuffentie fchuins gezet worden: door deze linte lutzen, dewelke op de zyde, die beneden ftaat, ftaan, doet men de kruizende ftrooken loopen, dan ftaat het kuffentie met zyn bovenfte rond ryzende zyde vlak tegen het *perinæum*, en onderfteund de *vagina*, als deze Vrouwen haar *affaires* moeten afleggen in 't geheim VAN ROONHUISEN, fchuiven ze het kuffentie over de ftrooken, en door de lutzen na agter, of na voorwaards, al na dat de boodfchap is, die zy in 't *fecreet* moeten doen.

Als 'er beletzelen in de *vagina* zyn, die nog wel de bevrugting, maar geen Kinderbaaring toelaaten, moeten zulke Vrouwen haar van die kwaalen doen helpen, voor dat zy ontfangen, want als zy befwangerd zyn, is de *operatie* gevaarelyk voor haar vrugt, ziet zy de zaak af, tot in den Baarenfnood, dan doen zommige dezer beletzelen het Kind, en de Moeder fterven; want in een hoogftaande beflooten Baarmoeder te verloffen diend niets, als alleen het uiterfte middel, dat is de buikfneede, van zodaanige beletzelen hebben verfcheide ervaare Mannen in de Konft voorbeeldelyk gefchreeven. Ik zal twee uit hunne fchriften aanroeren, en weinige andere om niet te ontdekken de fchaamte van reeds overledene, en nu nog in leeven zynde Vrouwsperzoonen, zo van die ik zelfs behandelde, als die ik van G. VAN BORTEL, en P. PLAATMAN zag behandelen.

Het is bekend, dat het voornaamfte gebruik van de Vrouwelyke *partes genitales* is om te ontfangen, en om daar na de vrugt uit te keeren, als mede, dat 'er verfcheide verhinderingen zyn, die de ontfanging, en andere die de uitkeering beletten, de oorzaaken, die de ontfanging beletten, zyn vliezige, en vleezige fluitingen boven, in de midden, of in de mond van de *vagina*, ook wanneer de *labia* van de *vulva* vereenigd zyn voor de mond van de fcheede. Deze beletfelen zyn uit *deformiteit* in de *geboorte*, of *accidentales*, eenige beletten 't ingaan, andere laaten het toe, eenige laaten toe de befwangering, en beletten egter de uitkomft van de vrugt, zommige verhinderen 't loffen der Maandftonden, andere *permitteren* haar uitgang. De beletfelen, die 't ingaan toelaaten, en egter de ontfanging hinderen, zyn *naturales* en *accidentales* aan de *uterus* zelfs. AB AQUAPENDENTE vond in een *Cadaver* een toegegroeid *os uteri*, in een ander het *Orificium uteri* begroeid aan de agter wand boven in de *vagina*, als deze deelen zo *defect* zyn, word het voor *incurabel* gehouden, om dat met geen fnydend

dend *Instrument* zo diep in de Vrouwelykheit kan gewerkt worden, Mr. OLLULARNUS zoude hier verlegen ſtaan. Voor de natuur zelfs is het moogelyk deze ſluitingen van 't *Orificium uteri* te openen, dit meend ARISTOTELES, daar hy zegd: in zommige Vrouwen is de mond van de Lyfmoeder toegedrukt van Jongs af aan, en zommige uit deze Vrouwlieden is by aanwas der Jaaren de Lyfmoeder door de Maandſtonden open geborſten, en in anderen de ſnydinge ondernoomen zynde, zyn zy geſtorven. dus blykt ons, dat hy ſpreekt van 't *Orificium uteri*, want van de ſnydinge der mond van de *vagina* ſterven de Vrouwlieden niet. de hardnekkige ſluiting van de mond der *uterus*, behoorende tot het *articul* van de *ſteriliteit*, word hier meede beſlooten.

De beletſelen, die 't ingaan beſwaarlyk toelaaten, ontſtaan, volgens HEURNIUS, uit driederlei oorzaaken: deeze kunnen door de *Chirurgia geremedieert* worden, de eerſte van deeze is, wanneer voor aan de ſchamelheid het *Hymen* dikker, en harder is, als 't behoord, en geen doortogt heeft: de tweede oorzaak is, wanneer in 't midden van de ſcheede, dieper, als 't oog bereiken kan, een middelſchot is: De derde oorzaak is, wanneer na een ſwaaren arbeid de zyden der Vrouwelyke ſcheede aan malkander groeyen, gelyk by HILDANUS, VAN ROONHUISE, en anderen, neven de *operatie*, daar toe vereiſcht, te zien is. HEURNIUS geeft aanleiding tot de *operatien*, in de drie geſtelde *inconvenienten* te doen. In 't eerſte moet het vlies met een mesje doorgeſneeden, en een lood pypje in de *vagina* geſteeken worden: in 't ander moet men eerſt een dunne Proefnaalde inſteeken, daar na een *catheter*, en daar na met een *dilatorium* het middenſchot van malkander rekken, en ſcheuren, om alzoo in de *vagina* een bekwaame opening te bereiden, welke eenige tyd met een houte *turunde*, met een Verkensblaas bekleed, word opengehouden: het derde beletſel vereiſcht omtrent het zelfde handwerk, beſtaande in ſnyden, opſpalken en inſteeken van een *peſſarium*, of *cannule*, 't geen ook moet *geobſerveert* worden, als men eenigerhande *exitulen*, in de *vagina* teegen natuurlyk gegroeid, *geëxtirpeert* heeft.

De opening, te maaken in een hardnekkig geſlooten *Hymen*, *ordonneert* CELSUS, als een X kruisgewyze te doen. AB AQUAPENDENTE wil, dat wy de *membrana Hymen* na de ſtrekkinge van de *Rima* zullen openen, om dat met het ST. ANDRIES Kruis te maaken de *nimphen* konden geraakt worden; Oudvader, *Salvo Errore*, daar is weinig, of geen ſwaarigheit by te verwagten, 't zoude veel erger zyn, als met een regte *inciſie* te doen de *uretbra* gekweſt wierd, als de *labia* van de *vulva* zaamen gegroeid zyn, moet men met de vinger *ſonderen*, om te verneemen, of ze, en dan hoedanig zy op den grond

van

van de *vulva* begroeid zyn, 't zy, hoe 't zy, als men met de vinger, of met een *ſtilet* de *labia* van onder kan *paſſeren*, kunnen zy gevoegelyk door het *Syringotomus* geſcheiden worden: 't kan ook bekwaam op een holle *ſonde* geſchieden, mits, dat eerſt het regte midden tuſſen de *labia* met inkt afgetekend word, als 'er dan een begroejing van een gedeelte der *labia* in den boezem van de ſpleet is, kan die nu *geſepareert* worden, dit is nodig, indien het aan de waterlozing, of den ingang van de ſcheede hinderd, zo niet, laat het beklyven, want geſcheiden zynde kan het naauwer toegroejen, om dat dit is de aart dezer deelen, ook kan men die lippen niet genoeg open houden. Wanneer een ettergeſwel in de *vagina* is, of dat het is een *Carnoſiteit*, ſperd *Ægineta* deszelfs mond open met een *ſpeculum matricis*, die hy in zoorten had, onderſcheid maakende tuſſen een naauwe, en een ruime *vagina*, maar, zegd Hironimus, 't geſwel ſtaat zomtyds zo hoog in de *vagina*, dat, hoe ook de *ſpecula* opſperren, egter ons oog, nog onze vingers 't geſwel niet voldoende kunnen bereiken, om daar aan de *operatie* behoorelyk te volbrengen, en dan vind hy niet goet een *operatie* in de *vagina* te onderneemen. Tagaultius wil, dat wy geen *operatie* zullen doen, als, wanneer wy zien, dat ze wel, en in verwagting van genezing geſchieden kan. als het oog, of de vinger het geſwel in de *vagina* kunnen bereiken, en bevinden, dat het een etter geſwel is, raad Fabricius dit *abſces* te openen, gelyk Hippocrates de verſwoorene *tonſillæ* opende, te weeten, met een klein mesken, aan de voorſte vinger gebonden. Wanneer een *Carnoſiteit* in de *vagina* gegroeid is, wil hy, dat het op de beſt dan voorkoomende wyze, genoomen uit de geſtelteniſſe van de Vrouw, van 't geſwel, en na de plaatszing van het zelve, zal afgedraaid, afgerukt, afgebonden, of afgeſneeden worden.

Na deeze *Chirurgiſche Inſtitutien* moeten wy uit weinige voorbeelden zien, hoedanig die overeenkomſtig zyn met deze aanwyzingen. In de Eerſte plaats zien Wy by Cabrolius een Vryſter van Seventien Jaaren, met dezelve toevallen beſwaaard, daar de Vrouwen, die moeten baaren, mede beſwaard worden, dit maakte haar Moeder zeer verlegen, meenende, dat haar Dogter zig had te buiten gegaan in onkuisheit. Zy liet een Vroetwyf haalen, die zeide, 't was haar werk niet, zy konde niet in de *vagina* voelen, derhalven wierden geroepen Saporta, en Cabrolius, zy vonden de mond van de *vagina* geſlooten: de laaſtgen. maakte eene ſnede na de lengte van de *Rima*, uit de nu geopende *vagina* ſtorte twaalf ponden dik Maandſtondig bloed, Wynmoêr gelykende, van welke verhouden ſtoffe deze ongerepte maagd voor natuurlyk ſwanger waare verdagt geweeſt by haar Moeder, en anderen. na zo een groote ſtorting was 'er eenige vree-

ze voor de dood; edog 't liep wel af, en deze kuifche Vryfter wierd met een opening tot vrugt gebruik herfteld.

Van een Meid, luftig, en ruftig op haar kooten, oud zynde twee-en-twintig Jaaren, fchryft VAN MEEK'REN, dat haar Maandftonden niet te voorfchyn kwaamen, zy verviel in een dikke opgefpannen onderbuik, waar by dringende, en tergende neepen op het flot van 't lyf, als vlaagen fchooten, die zo heftig, en vinnig ftormden, dat de Meid haar kleederen van 't lyf aan flarden fcheurde, waar door zy de geheele buurt in rep en roer ftelde, Ja in *perykel* was, van zig zelfs aan te taften: wat Genees- en Heelmiddelen zy gebruikte, om van dit ongemak ontflagen te worden, zy vond daar by meer fchaade, als baat, en 't geen haar rampen befwaarde, was, dat de Genees-Meefters verkeerd oordeelden, van waar aan 't de Meid mogt leuteren, en zonder eenig ontzet. Hun raadfelen waaren zo fober, dat men meer de onweetenheit der Geleerden uitkreet, als de Meid haar ongevallen beklaagde. Zommigen, die haar opfchorting van Maandftonden hadden vernomen, fchooven de oorzaak op de naauwe verftopping van de Moedervaten; anderen deze Dienftmeid zo braav, Poezel, en welgefteld van leeft ziende, oordeelden, dat zy befwangerd was: en de overige haar betoverd te zyn.

Zo zien wy, dat, wanneer de *membrana Hymen* geen doortogt verleend, de Vryfter als in Baarensnood is, en de omftanders voor Blinde-Mannetje fpeelen. De Vrienden van de Meid riepen Mr. POTGIETER, Stads Vroet-Meefter zynde, hy de *Cunnus* naauwkeurig beziende, gaf voor uitflag, dat de *uterus* voor 't flot van 't lyf was gedraaid, waarom hy de Meid op haar hoofd liet ftaan, om door zyn Vroetkundige handgreep de Baarmoeder in haar regte plooy te brengen, na dit onryp oordeel, en zyn aangewende vergeeffe moeite, heeft men gemerkt, dat de *vagina* geen opening hadt, maar dat voor aan die naaldekooker zig een hard vlies gefpannen had, 't welk van eenige *Med. Doctoren* voor een ftuk aangegroeid vleefch, en van andere *Medici* voor een *Carcinoma* gehouden wierd; waarom, na dat hier veel water te vergeefs om vuil gemaakt was, eenige *Chirurgyns* zyn genoodigd, onder welke VAN MEEK'REN mede in 't fpel betrokken wierd, zy bevonden nu, dat de *vagina* met een dik, en fterk vlies geflooten was, zo vaft, dat een omfwayende vinger geen opening konde vinden, of maaken, waar door het Stonde-bloed, in menigte en fcherpheit toeneemende, van binnen tegen de fcheede beflooten ftond, en oorzaak was van gezegde pynelyke vlaagen, en rampen, hier was nu geen ander middel, als om de *vagina* door 't ftaal te openen, op de manier, door AB AQUAPENDENTE en WIERUS befchreeven; het geen de ongeboorde Meid gaarne wilde ondergaan, deze Maagd op haar rug met

het

het hoofd een weinig verheeven gelegt hebbende, zyn haar dyen, en de lippen van haar schaamte van den anderen genaald, daar na heeft een der *Chirurgyns* een breede tweesnydende *spatha*, zo laag hy kon, op de benedenste *Commissura* in het onderste van 't gesloote Maagde vlies gebragt, gaande allengskens schuins opwaarts, om het pisgat te verschoonen, na de linker vleugel van de *vulva*, op welke doorbooringe van 't *Hymen* van stonden aan een drabbige stonden stof wierd uitgedreven, deszelfs gewigte was vier en een half pond, de volgende nagt ruim zo veel, daar na minder, en van een andere hoedanigheit; alzo wierd deze Vryster van de gedroomde spyker in haar voet verlost.

Deze *inperforatæ* koomen zo zelden voor, zegd AB AQUAPENDENTE, dat ik in drie-en-veertig Jaar maar een Maagd gezien heb, die men in *Italien Copercbiata*, of ongeboorde noemd, zy worden de meeste in die landstreek vroegtydig geboord. 't Komt my voor, dat de natuur in zo een noodzaakelyk dinge, als de *vagina* is, niet gaarne mank wil gaan, en daarom zo zelden in dit deel dwaald. Deze *Paduaansche Copercbiata* nu hadde van haar geboorte af de *membrana Hymen* gesloten, dit vlies sloot de *Cunnus* of *labia* zelfs van de onderste *Commissura* af tot onder aan de *Uretbra*, de *Griekscbe Myt-tocbyla*, die wy Watergodinnen, en de *latynen nimphæ* noemen, waaren zo klein, en ingetrokken door de *membrana Hymen*, dat ze naauwlyks onderscheiden konden gezien worden; deze Maagd begon in haar dertiende Jaar de beweging om te *Menstrueren* gewaar te worden, zy wierd zeer pynelyk in de binnenste deelen van 't *pelvis*, en in deszelfs buitenste zagte vleezige bolwercken, enz. verscheide toevallen, die haar op de oever van de dood bragten. Eindelyk FABRICIUS het heimelyk gebrek naauwkeurig bezien hebbende, heeft de *Membrana* met een enkele snede, van boven na onder snydende, doorgesneden, terstond ontlaste een groote *kwantiteit* dik, tay en Rottig bloed. Dit kon men niet alleen noemen *Copercbiata*, maar ook *schisma*, dat is een *Griekscbe* aan een gekleefde buiten mond van de Vrouwelykheit, gelyk ook gevonden word, na 't onvoorzigtig heelen van *ulceratien* aan deze *heimelyke* deelen. Voorgaande Jaar *laboreerde* een Meisje van dertien Jaaren in 't *Aalmoessenier*s *W. H.* aan een *gangræna* en *sphacelos* aan de *labia* van de *vulva*: de *crusta* zig uitstrekkende over 't *perinæum*, en om den *anus*. Na de *suppuratie*, en *separatie* heb ik onder 't heelen *turundens* doen houden, zo in het *rectum intestinum*, als in de *vagina*, welke laatste *Caviteit* buiten deze voorzorg door de *Cicatrice* zoude gesloten zyn geworden; de vernaauwingen van de *muliebria* door de *Membrana Hymen*, *Carunculæ Myrtiformes*, en *Nymphæ*, koomen op byzondere wyzen te gebeuren door de *Cicatricen* van de geswellen in zoorten, die in de *vagina* tegen natuurlyk

V 2 gefor-

geformeert zynde, die veroorzaaken, en egter toelaaten, dat de Maandſtonden uitgaan; om deze *menſtrua* te beletten moet de ſluiting der *vagina*, of *uterus* volkoomen zyn. Wanneer, zegd TULPIUS, een *fungus* de *vulva* beſlaat, giet ze egter in zommige Vrouwen overvloedig de *menſtrua* uit, als of de Baaring voor handen was, een *fungus*, aan het *Orificium uteri* gevat, maakt de wéén, als van een Baarensnood. Maar deze wéén, of deze *menſtrua* kunnen dit geſwel niet uitdryven, derhalven is 't noodzaakelyk zyn toevlugt te neemen tot het *ſcalpellum*, of dergelyk ſnydend werktuig, om daar door het geſwel zagtkens te ontwortelen, en uit te plukken. Ik heb, zegd zyn Ed., tweemaalen gezien, dat het onbezorgd begonnen, en wel volbragt is door den *Chirurgyn* OLLULARNUS, zonder eenige ſchaade van de *partyen*, hy ſneed zo geruſt, in zulken donkeren vertrek, als of hy onder den blooten Hemel, en in een dag ligte plaats zyn ſnoeimes geſtuurd had, de mond van de *vagina* was zo verre verwyderd, dat men voelen kon, hoe de *fungus* met zyn *baſis* vaſt gegrond was; de voorn. *Chirurgyn* heeft zyn *ſchodegino* onbevreesd geſteeken in den boezem van de ſchaamelheit, en heeft de *fungus* gelukkig uitgeſneden, zo groot zynde, als een Henne Ey, na verloop van een Jaar beſpeurde deze Vrouw, dat het kwaal wederom aangroeide, maar 't wierd veretterd, en viel met ſtukskens uit. Een andere Vrouw droeg in haar buyk, buiten alle *ſuſpicie* van Swangerheit, een grooter *fungus*, met gelyke vlaagen, als van een voorzegging des baarens, zy heeft ook gebruikt de hulpe van OLLULARNUS, en met nog gelukkiger uitkomſt, als de eerſte *patiente*; hy heeft haar uitgeſneden een geſwel, als een Menſchen vuiſt, van buiten met een dikke, en digte *membrana* omwonden, maar van binnen wit, gelyk de *teſticul* van een Man, dit zoort van geſwellen, *ſorterende* onder de *ſteatomata*, hebbe ik verſcheide, en van verſcheiden gedaantens, min of meer hoogſtaande in de *vagina*, aan deszelfs *Orificium*, of binnen aan de *labia* van de *vulva* ter zyden de *Nymphæ* afgebonden, en daar na afgeſneden, ook zonder te binden *geëxtirpeert*, en altyd met goed gevolg.

Mr. HENDRIK vernam in zekere *vagina* een geſwel, zynde een verharde, dikke, tepelagtige, *membraneuſe ſubſtantie*, hy voorzag zig daadelyk van het *ſpeculum pudendi*, by SCULTETUS afgebeeld, van tangen, kromme meſſies, ſchaaren met lange beugels, als andere Gereedſchappen, tot deze *Operatie* dienende, en by DIONIS te zien. In onze dagen ons een ondienſtige *bagagie*: volgens *Ægineta* is tot het afſnyden der *Carunculæ* van de *Cunnus* alleen dienſtig een mesken, *ſemiſpatba* genaamd, dat is, zeisgewyze, en aan eene zyde ſtomp, om geen andere deelen, als die men ſnyden wil, te beſchaadigen. CELSUS noemd dit mesken *ſchodegino*, en FABRICIUS 't krom mesken. hier moet men

aan-

aanmerken, dat de *Chirurgyns* in 't gemeen in de laaſt voorgaande eeuw, en in de tegenwoordige nog eenige weinige, groote toeſtel maaken met *Inſtrumenten*, en *Medicamenten*, maar dit behoord volgens MENCKEN tot de kwakzalvery der *Chirurgyns*, de alleen konſtvolgende Zoonen van *Chirurgia* werken met weinig toeſtel. als de *operatien*, en vervolgens de *Curatien* maar wel geſchieden, zegd HILDANUS, is de minſte omſlag de beſte, de gereedſchappen zyn zomtyds vreezelyker, als de *operatie* zelfs, en als die al wel gedaan is, kan men met te veel poespaſſery van *Medicamenten* de *Cuur* beletten. ter zaake. hebbende de Vrouw tot deze *extirpatie* te doen geplaaſt, heeft hy dit tepelsgewyze klieragtige uitwas met het lang krom *lancet* kruisgewyze doorſneden, de vierde *part* daar van met een tang gevat, en uitgeſneden, enz. dag aan dag een gedeelte weggenoomen. Eenige tyd daar na bevond zy een harde klieragtige uitwaſſing aan de linkerzyde van de ſcheede. Deze *Condyloma* ſtond, daar de *Vagina* haar vereenigd met het ſlot van 't lighaam. De Vrouw behoorlyk geplaatſt zynde, bekwam hy door een tang 't geſwel, en dat na zig trekkende, heeft hy het van agteren, zo door 't mes, als door de kromme ſchaar, van de omleggende deelen geſneeden. Dit zyn kleine zaaken, die de *Chirurgyns* dikmaals voorkomen, en de Proevelingen by TRINCAVELLUS en AB AQUAPENDENTE kunnen na zien. Hy zag een andere ſcheede van twintig Jaaren, geſlooten met een vliezige *ſubſtantie*, hy lag het Meisje op een gevoegelyke wyze. De *Labia* van de *Vulva* met de hand van malkander houdende, bragt hy zyn krom ſnymesje aan de binnenkant van het vlies, doorſnydende het zelve na beneden, op dat in 't ſnyden de krop van de blaas niet gekweld wierd. Daar na bragt hy in de opening een *peſſarium* van geel Waſch, met Olie beſtreeken, dat is een krummelagtig, en in de holte te week wordende prop; egter hy bleef daar by volharden tot de genezinge.

Een andere Vrouw was door een ſwaare baaring, en daar op gevolgde *accidenten*, de *Vagina* volkoomen geſlooten. Hy ontzettede dezelve, zo veel hy kon, door zyn *ordinair ſpeculum Vaginæ*, zynde een mondſchroef, die, als ze geheel open ſtaat, vier vingeren breedte gaapt, zy is voor rond, en niet ſcherp van randen, is op 't operſte van de einden der twee ſtamſtukken niet diep ingekorven, gelyk dat in de gemeene *Specula Oris* is, zy zouden in de *Vagina* ſchaden; ook vind men daar in geen tanden, of ſchoon zy ſommige *inſtrumenten* venynig byten kan. Nu nam MR. HENDRIK een krom *lancet*, aan zyn voorſte vingeren gebonden, en heeft daar mede de *Vagina* van boven na beneden geopend, en voorts met een *Peſſarium* voorzien. Na verloop van tien maanden moeſt de Vrouw kraamen van een welgekeerd Kind, maar 't *Orificium Vaginæ* was te naauw,

 daar-

daarom wierd hy genoodzaakt die opening te verwyden, 't geen eerst het Kind, en daar na de Moeder deed sterven. Dat men uit de begaane *fouten* leeren kan, is zeker: en 't zyn getrouwe Schryvers, die dezelve ten spiegel voor anderen beschreeven. Dit leerd de *Chirurgyns*, dat ze voorzigtig moeten zyn in diergelyke *Operatien*, om de opening niet te klein te maaken, op dat 'er daar na geen grooter swaarigheid uit komt te volgen; want hoe zeer men komt te verwyderen, zo bevind men, 't geen ik menigmaals heb gezegd en bevonden, dat het altyd meer als te veel zaamen trekt, zynde dit deel van de *Vagina*, den *Anus*, en de mond daar de tanden in zyn, van natuure genegen in een getrokken te worden, na een wondings heeling naauwer zynde, als te vooren.

Den vermaarden *Chirurgyn* en uitmuntenden *Anatomist* Cowper wierd geroepen by een getrouwde Vrouw van twintig Jaaren. Hy vond haar *abdomen* uitgezet, als of zy bevrugt was. Haar *pudendum* onderzoekende, bevond het *Hymen* uit zyn plaats buiten de *labia* van de *pudenda* gedreven, zodaniger wyze, dat het in 't eerste aanzien gelyk een *Prolapsus Vaginæ* voorkwam; in het oppergedeelte na de *Clitoris* wierd gevonden, dat de opening van de *meatus urinarius* zeer wyd was, en deszelfs zyden niet ongelyk de *linus* gestrekt waaren, als de *Cloaca* van een haan, zo dat men zonder moeite een vinger door de *urethra* tot in de *Vesica* konde brengen. Dit *Hymen* nu heeft Cowper na de maniere van Celsus geopend, en de lapkens van 't X kruis *geëxtirpeert*. Als het *Hymen* geopend was, kwaamen vier pinten bloedige stoffen daar uit te voorschyn, zynde van verscheide *Couleuren*, en met onderscheide *filamenten* voorzien, 't welk vliezige klonters van de opgehoude Maandstonden waaren, gelyk by bloed in water gelaaten gezien word. De naasten dag kwam niets minder van dezelve stoffe uit, zulks *gradatim* dag aan dag verminderende. Den vyfden dag was zy bevryd van deze vloejing, en wierd in gevolg voorspoedig met een natuurlyke opening in de Natuurweg geheeld. Zy wierd bevrugt, en baarde binnen een Jaar na de *Operatie* een gezond Kind. De Man vertelde, dat het byslapen voor de *Operatie* haar beiden zeer pynelyk bevallen was, te weeten, zo 't hem nu bleek in de *meatus urinarius* ingegaan zynde; maar, dat zy Lieden nu een gemakkelyker ingang kundig geworden zynde, zig daar betaamelyk van bedienden.

Een andere jonge getrouwde Vrouw wierd van een *obstinaat Hymen* gekweld, en nog meer, haar jong, gezond en sterk Man geen ingang kunnende open maaken. Zy verkoos liever het Huwelyk te breeken, als de *operatie* te ondergaan, zynde door de schaamte, van haar lighaam bloot te stellen, en de praatjes, die daar van koomen zouden, daar van afgeschrikt, zeggende; dat het *visiteren* van

een

een *Juffrouw*, door *Medicinæ Doctores* en *Chirurgyns*, uit last van den Rechter te *Parys*, uit een twist, aangaande haar Maagdom ontstaan, de oorzaak was geweest, waarom de *Dames* in *Vrankryk* hunne Waijers en Snuifdoozen met onbetaamelyke Beelden beschilderd waaren. In het naspooren van den opgemelden *Anatomicus*, vind ik gesproken van een zeer lastige nederzakking der Baarmoeder, verzeld met een groote glibberigheid in de *Vagina* met lenden pyn, enz., een ongemak, veroorzaakt door *mastupratorie*; dierhalven heb ik onnodig gevonden, om deze en diergelyke *Historien* uit te breiden: ziet verder, wat GALENUS zegd van de Onstraffelyke Schoonheid en Gezondheid.

Zeker Vrouwmensch in *Thoulouse* droeg een neêrzakking van de *Vagina* van zes duimen lengte, en vier duimen in 't rondom gemeeten, in de midden was dit geswel vereeld. JOUBERT spreekt van diergelyke vereeldingen in de *Vagina* zeer *Exemplaar*. De uitzinking had reeds begin genoomen in de jeugdige dartele Jaaren, en was allengskens grooter in lengte en dikte geworden. De *Doctoren* van *Thoulouse* zeiden, dat het een *Hermaphrodite* was, en de *Magistraat ordonneerde*, dat zy mans kleederen zoude draagen. In dit gewaad kwam zy binnen *Parys*, daar zy geld won met haar door de nieuwsgierigen te laaten bezien. Eenige *Chirurgi* dezer Stad kwaamen mede in 't spel, en ontdekten, dat het geen *Hermaphrodite*, maar een *relaxatio Vaginæ* was. Zy bragten 't Vrouwmensch in 't *Hotel Dieu*, en bragten in deze vereelde kooker *Suppositoria* van 't *ung. Ægyptiac.* Daar na de *Corroborantia*, door VENETTE, om de verlooren Maagdom te vergoeden, voorgeschreven, verder door stoovingen, uitwendig tegen de *Cunnus*, en 't *Empl. Barbarum* in de lieschen te *appliceren*, wierd de *Vagina* leenig en bekwaam om in gebragt te worden. Nu bragt men in dezelve, om de door 't *Ægyptiacum* raauw gemaakte binnenwanden zonder overkleeving op zig zelfs bestaande te doen bevellen, en te gelyk aan de Maandstonden een vrye doortogt te verleenen, een *Cava Canulla ex plumbo concinnata*, rustende op een drukdoek en Vrouwen schortband. Dus genezen zynde, vertrok zy wederom in 't Vrouwelyke gewaad na *Thoulouse*: Tot afscheid kreeg zy een *Recommandatie*, om voortaan zig in een goede manier van leeven zorgvuldig te bestuuren. Dus zien wy haar op een Heelkonstige wyze van een uitzinking der scheede en vereeldheid in dezelve verlost.

Wanneer door een *periculeuse* verlossing de Vrouwelykheid gescheurd word, of dat het Kind eenige dagen onder weg blyft staan, worden door die geduurige perssing de rimpelen van de *Vagina* ontsteeken, *gegangræneert*, en *Geëxcorieert*; ook word de *Vagina* gekwest door de scherpe tandsgewyze kanten der beenderen van 't *Cranium*.

Deze

Deze rauwheid nu na de verlossing zaamenlymende, sluit de *Vagina* geheel, of ten deele. Ook word deze kwetsing van de *Vagina* veroorzaakt door 't gebruik en misbruik der *Instrumenten* van *Rogier*, gelyk 't gebeurde aan LYSBETH van RAVENSWAY, en om welke verschoonelyke daad egter onder de *monopolisten*, zo *Doctores*, als *Chirurgyns*, zodanigen penne stryd rees, dat vier en-tagtig *Tractaten* over en weder, en al vry scherp, geschreven zyn; de scheur van RAVENSWAY was gewrogt door een schroef en haakend *Instrument*, gemaakt by DEMETRIUS, woonende in de straat, bezuiden der oude Amsterdammeren heilige steé. Deze scheuring is in iegelyke Vrouw, dien ze te beurt vald, niet eveneens bevonden; zommige onbezuisde *Instrumentiers* steeken door de *Vagina* tot in 't *rectum intestinum*, die beide door boorende; zy kunnen schroomelyk des Lyfmoeders binnen-mond, de *Vagina* tusschen 't *Orificium uteri* en de buiten-mond, de *commissura* aan 't *furket*, ja, 't geheele *perinæum* schroevende scheuren; zodanig, dat de openingen van de *Vagina*, en 't *rectum intestinum* tot een opening gescheurd worden.

Den *Chirurgyn* FRANCKEN heeft om de scheur van RAVENSWAY voor te koomen, zeldzaam, en egter wel opmerkenswaardig *geredeneert*, behelzende een getrouwe waaarschouwinge aan Vrouwen, die 't baarens wee aankomt, hoe zig voorzigtig te gedraagen: als *Diana* wat plaats gunnen kan in 't bestek, dat ik haar stelde, zal zy zyn redenering in lassen. Hy meend, dat de Vrouwen, die zyn raad zullen volgen, het baaren zo voorspoedig zal bevallen, als de *Hebræninnen*, waar van JOSEPHUS, Vroedmeester binnen Jerusalem, schreef: wanneer de Kinderen van *Israël* in *Ægipten* vermenigvuldigden, bedagte den Koning, hoe hy dit Geslagte best zoude dempen; hy ontbood SIPHRA, PUA, en andere Vroetmôers, en zeide tot haar, als gy de *Hebræninnen* verlost, zult gy haare Zoonen dooden; maar zyn 't Dogteren, zo laat ze leeven: de Vroetmôers, GODT meer vreezende, als den Koning, deden niet, 't geen hen door hem bevolen was; zy lieten ook de knegtkens leeven. Als dit nu deeze PHARAO merkte, liet hy de Vroetmôers wederom by hem koomen, en vroeg aan haar, waarom zy niet gedaan hadden, 't geen hy hen bevoolen had? waar op zy L. antw.: *Sire*, de *Hebreeuwsche* Wyven zyn niet als de *Egiptische* Vrouwen, zy zyn veel sterker, zy kunnen staande baaren, hebben dikwyls de Kinderen, voor, en al eerder de Vroetmôer by haar komt.

JOCHABAL, AMARAMES Wyf, had MOSES zo ligtelyk en stil gebaard, dat het des Konings bespieders niet gewaar wierden: in *Perush Chibbut* staat, dat MOSES Vader, AMRAM, en zyn Moeder, JOHEBETH, hadden goedgevonden een kuil, bywyze van een kelder, in haar Huis uittegraaven, in welke zy haar Kind verbergen konden, op dat men het geschrei, als het ter Waereld kwam, niet hoor-

hoorde; want den Koning PHARAO had een Krygs-Wagter gesteld, den welken hy volle magt gegeeven hadde, wanneer hy in 't *Hebreeuwsche* Huis het weenen van een eerstgebooren Kind hoorde, het zelve te onderzoeken, een Zoon zonder genade weg te neemen, en in het water van de Nyl te verdrinken: waar uit blykt, zegt den Schryver, dat MOSES in groote angst en benaauwtheid gebooren is: 't was, zegd RASCHI, niet lang voor de geboorte van MOSES, dat PHARAO, den Koning van *Ægypten*, het streng gebod had laaten uitgaan, dat alle de Zoonen der *Hebreeuwsche* Vrouwen zouden gedood worden: daarom was de egte Vrouw van AMRAM in een zeer kommerlyke barendsnood; die hier meer van geliefd te weeten in tegenstelling van JOSEPHUS, leeze de *Midrasch Agada*.

Uit het gedrag dezer Vroetwyven poogen eenige te bewyzen, dat men in tyd van nood een loogen om best wil liegen mag; en dat een *Chirurgyn*, die 't Vroeten verboden is, en zulks egter doende, om zyn noodlydende beurs te spaaren, mag ontkennen, tot dat het geregtelyk bewezen word, en dat men zo voor de Regtbank door geleerde dingtaalen bewyze, dat het verbod en de bekeuring niet op recht of reden, maar valsch getuigenisse gegrond zynde, nul en van geen de minste waarde is. Myn Zoon WILLEM, *J. U. Stud.*, is van gedagten, dat de Vroetvrouwen verpligt waaren aan de WET GODS: zy vermogten niet het gebod des ALLERHOOGSTEN HEERE te overtreeden, zyn HEILIGE WET kan niet gekwetst worden zonder beleediging van dien WETGEEVER. DE WET DES HEEREN is volmaakt, het is de rechte Lampe, om ons in alle onze doeningen voor te ligten; des HEEREN WOORD is volkoomen, den ongeleerden Wysheid geevende, en der blinden Oogen verligtende, 't *zommier* van deze Wet is: GODT lief te hebben boven al, en onze evennaasten, als ons zelven; 't is beter een menschelyk gebod, of willekeur voorzigtig mis te treeden, als uit onvoorzigtigheid, met menschen te gehoorzaamen, de GODDELYKE WET te overtreeden.

Wat nu word in de Vroetvrouwen geroemd, eenige zouden ons gaerne wys maaken, dat het de loogen is, daar het in der daad is de VREEZE GODS en de Liefde des Naasten, daar uit voortgekoomen. Vreeze en Liefde baanen de weg ten Hemel, de eene is de Vrugt der Wet, en de andere van het *Euangelium.* De vreeze des HEEREN is het beginsel der Wysheid, en de LIEFDE GODS is het einde van de Wet. Dit bewoog DE BRUIN en anderen, ongeagt het *edict* van *January* 1746, Vrouwen in Baarensnood te helpen het *edict* overtreedende, dit bewoog de Vroetvrouwen te zeggen, de *Hebreeuwsche* Wyven zyn harde Wyven, eerder, als de Vroetvrouwe tot haar komt, hebben zy gebaard; JOSEPHUS zegd: zy gevoelden byna geen pyn of smerte, gelyk in andere Kinderen geboorten

doorgaans geschied, ook door te haastig te zyn in 't Vroetwyf aan te zetten, willende als te postloopende verlost werden; maar eenige Kraamvrouwen betaalen in 't gevolg de voordeelen, die zy hier door meenen te behaalen, zeer duur, en worden verpligt veel smertelyke nawéén en swaare kraamvloeden met een been in 't graf lydzaam te doen ondergaan, begeeren zy dit niet te doen, ongeduurig zynde, dan zetten zy twee beenen in 't graf. Vrouwen, die van haar eerste Kind verlost zyn, lyden minder nawéén, als anderen; zy moeten met de aanwas van de Jaaren, en na meermaals verlost te zyn, heviger smert na de verlossing gevoelen, om dat de Baarmoeder van kraam tot kraam onmagtiger word, en zig niet zo haast, als zy eertyds pleeg, komt te herstellen: ook zyn de om haar leggende deelen nu swakker, van minder warmte, en daarom tot de herstelling van der Vrouwen teeldeelen, hun aart, en natuur, te onbekwaamer geworden.

Wegens het uitzinken van de Baarmoeder is om reden van Mr. J. DE BRUIN breed geschreeven, derhalven is 't hier alleen dienstig te zeggen, hoedaanig de uitzinking, waar in de Baarmoeder, door onvoorzigtigheid, of onverhoeds, geheel en al omgekeerd is, even als of men de Dye-zak uithaald en omkeerd *illico* ingebragt word; 't is reeds gezegd, en het is een waarheid, dat de schuld zomwyls toe komt aan de noodhulp, die met te vinnig aan de streng te trekken, om de nageboorte te krygen, den bodem der Baarmoeder, die daar aan vast is, uit trekt. Zo dra men gewaar word, dat den bodem op de nageboorte gevolgd is, moet men de *placenta* van de nu omgewelfde *fundus uteri* scheiden, en den bodem te rugg' in zyn plaats brengen, 't geen dan gemakkelyk te doen is, om dat het *orificium Vaginæ* nu momentelyk, geweldig was uitgezet, om het Kind door te laaten, als men hier mede futseld, sluit dat *orificium* op de omgekeerde *uterus*, zy zelfs begind meer en meer te swellen, de zaak word met gevaar gemengd, voor 't minst men vind veel meer moeite voor ons, en meer smerte voor de Vrouw, in het dan op zyn plaats brengen van den *fundus uteri*; de Vrouw legd nu nog agter over gestrekt, leg haar nu met de billen hooger, als 't hoofd, steekt uw hand in warm water, zet dezelve daar na tegen de uitzinking. Gaat dezelve niet voorspoedig in, slaat uw eene hand van boven af, reikende over de *mons veneris* in de *rima*, en met vier vingeren van dezelve hand op de uitzetting, drukt dan vrymoedig met die vingeren, dezelve als met kragt in haar agterste geledingen na voorwaards overbuigende; dan gaat de omgekeerde *uterus* gemakkelyk in de *Vagina*, en die zig binnen 't *Orificium Vaginæ* gevoegd hebbende, kund gy dezelve hand, uw lighaam verplaatst zynde, nu onder en voor de Vrouw in de *Vagina* doen gleiden, om den bodem van de *uterus* natuurlyk in en op te zetten.

Aan

Aan Vrouwen, waar in dit geſchied is, zelfs aan die, waar in de *uterus extraordinair* na 't *orificium Vaginæ* by, of na de verloſſing was gedaald, en waarom de Vrouwen doorgaans na de volkoomen verloſſinge zeggen, ik voel nog iets, dat 'er uit moet, ik ben zo beſwaard in myn onderlyf, dan moet men belaſten niet op den afgang te perſſen, die niet te verhaaſten, zig *ſuppoſitoria* van honing en zout te doen zetten, om glad te kunnen afgaan; ik heb ondervindelyk, dat Vrouwen, die in de baaring van een groot voldraagen Kind verloſt zynde, en de *uterus* neven de *Vagina*, zo door 't Kind, als door de noodwendige behandelingen, meer, als gemeen, *gerelaxeert*, en égter ingebleeven waaren, zullende weinig dagen na de baaringe hun gevoeg doen, en op de *feces* ſterk dringende, te gelyk de Lyfmoeder uit perſſen, waar op *immediaat* een ſwaare bloedvloejinge en de dood volgden.

Uit de gedaante van 't uithangſel tuſſchen de *labia* van de *vulva*, of daar buiten gezakt, behoorde een *Chirurgyn* te kunnen onderſcheiden, van wat gedeelte der *partes genitales* het uitgezonken gedeelte is: zegd hy, zulks ziende, dat niet te weeten; het is wel een kort, maar ezelagtig antw., zo zal het ik weet niet van DE BRUIN door de Belhamers *Medici* tot hun oogmerk dienſtig opgevat zyn. Als den *fundus uteri* omgewelfd uit-ſtaat, verbeeld den bodem de kruin van een Kinds hoofd, dat uitkomt, of als een raauw, of met bloed geverfd *ſcrotum*, met kleine *Condylomata* bezet, gelykt het na een *ſcrotum*, als met een rimpeling van de *muſculi Cremaſtri*, dan is de uitzinking van de *Vagina*, daar zal dan naauwziende een ſpleet in te vinden zyn, gelyk aan 't *os tincæ* is, of als zig de opening vertoond in een uitgezonken *inteſtinum rectum*. De voorſ. *Condylomata* verbeeldende *tuberoſitieten* zyn de *Cotyledones uteri*, nu in den *fundus* klaar te zien, om dat de *placenta*, die zig daar aan en ingehegt had, was, nu kortelyks geleden, daar van geſcheiden.

Wanneer nu een van deze deelen, of te zaamen een gedeelte van ieder uitſtaat, of wanneer den *fundus uteri* waarelyk is om en uitgekeerd, moet men niet *extirperen*; is 't wegens verzuim zo verre gekoomen met de *tumeſcentie*, dat het uitgezonken deel niet kan ingebragt worden, dan moet men dat deel met *Emollientia* en *repellentia*, die ook *reſolventia* genaamd zyn, laauw, warm, maar niet heet of koud bedienen; laat het eerder *inflammeren*, *ſuppureren* en *ſepareren* door de natuur, en gezegde hulpmiddelen zelfs, als dat gy het maar zo *de facto* zoude afbinden en afſnyden. GALENUS zegd: by aldien deze *nobele party* tot verettering kan gebragt worden, is het niet goed, gelyk zommige doen, terſtond dat deel ten deele, of geheel af te ſnyden, men zal eerſt de *reſolutiven* aanwenden, en die niet *effectueerende*, zig keeren tot *Medicamenten*, die in de *præſente* ſtaat van de kwaale en deszelfs *accidenten* dienſtig zyn; kort na de baaring zyn

 de

de vaten van de Lyfmoeder te ruim, om zonder groote bloedſtorting de afſnyding te lyden, daarentegen, als dit deel na een *ſuppuratie* geheel, of ten deele *geëxtirpeert* word, is het zo gevaarelyk niet voor 't leeven van de Kraamvrouw; kan zy daar na niet meer bevrugt worden, dat is niet minder, als of zy 't ontkoomen was na een *Cordate* afſnyding, en in wat geval, zo zy 't leeven daar van afbrengd, kan zy nog tot vermaak van den Man dienen, onder 't genezen de *Vagina* daar toe bekwaam gemaakt zynde.

De *Extirpatie* word gedaan boven een bindſel, gelyk men de ſtreng van 't Kind ſnyd, Men laat de band binnen 't *Orificium Vaginæ* intrekken, even als men gewoon is te doen, wanneer een uitgezonken *gealtereert omentum* in de holligheid van 't *abdomen* gebragt word, de einden der koord uitblyvende, en het bindſel binnen tot den tyd der ſcheidinge, verder het deel bezorgende met *mundificantia*, die zagt zyn, gelyk by voorbeeld ℞ *vin. rubr. gall. p ß. mel. roſar.* ℥ j, *tinct. mirrh.* ʒ j; *m.* deze zyn nu ſterk genoeg, om de verrotting tegen te ſtaan, en de ſtank te weeren. Omtrent dit *extirpeeren* moet gelet worden, om niet te vallen in de fout, door Berte en la Tour 142,
begaan, te vooren aangeroerd, want de verſtrikking, verſtikking en daar van doorſweeringe van de *urethra* baard onherſtelbaare lekheid, toevallige raauwheden van de *Vulva*, en deszelfs aangrenzende zagte deelen, zelfs diepe *ulceratien* in de *Cunnus*, gelyk de Bruin weet, te beurd gevallen te zyn aan een lekke Vrouw, daar ik tot zyn *aſſiſtentie* verzogt wierd, 't zelve voor *incurabel* ſtellende, gelyk dat ook gebleken is. In alle onze behandelingen van de *partes genitales*, hier byzonder in de *feminine Sexe* ſtaat ons te letten op deze regelen van den Vroedmeeſter van *Pergamos*. Hy zegd: de opregte Schoonheid van een Vrouw beſtaat nergens meer in, als in een onſtraffelyke gezondheid van de *muliebria*. Hier mede te kennen geevende, dat in een onſtraffelyke, of onbeledigde gezondheid ook de kuisheid onbeſchadigd is: deze ſchoonheid en de gezondheid, zegd hy, moeten te zaamen gaan: gelyk wy zien, dat een ſchoon Aangezigt op de vereiſte plaatzen, om ſchoon te zyn, zig wit, rood, poeſel, wel *geproportioneert* en wel *getempert* vertoond, zo is 't mede met de *muliebria*, zy moet hebben een behoorelyke groote, volkoomen gevoegelyke gedaante, en een bekwaame ſtellinge; want door de verminderinge van deze Schoonheid word de natuurlyke werking en het Vrugtgebruik van dit deel ten deele, of geheel belet, en 't oogmerk van 't Huwelyk weggenomen.

TOt onderlinge opſcherpinge van my, en voor myne Konſtgenooten, zal ik in dit Hoofdſtuk van *Diana* een merkwaardige gebeurtenis brengen, genoomen uit myn *Cabinet*, waar in ik gewoon ben

ben de voor my aanmerkelyke zaaken te *conserveren*, en, zo veel de tyd my toelaat, met opmerkingen te bekleeden, op dat ik, genoodzaakt wordende in myn Konst iets te Schryven, om dat aan 't *Publicq* meede te deelen, daar door in myn geheugen mogte versterkt worden. Gemelde *Historie* is getrouw, en leerzaam, van meerder nuttigheid, als de vertellingen der dwaazen, geschreeven, of voor hen door anderen geschreeven, in verscheide *Tractaaten*: het eene zoort, om voor te staan een oud roest, of geheim *Instrument*, dat eenen *Rogier* zoude gebruikt hebben, om voorspoedig en gelukkig leevende Kinderen uit de Baarmoeders te verlossen; en het andere, om dit te ontkennen, onderwyl niets ter zaake byzettende, enkel zig vermaakende in ydelheid, en poccheryen: zo veel schoone *cuuren* hebben wy gelukzoekers uitgevoerd met het *Instrument* van *Rogier*! Een Man, welkers naam zy waarlyk niet kunnen schryven, en wiens zaaken, van hem in zyn laatsten tyd zelfs verworpen, zy nu wederom blindeling opraapen, en daar van zo veel gerugt maaken, als de *Ephesferen* van de snuitdoek van PAULUS, waar van zy zeiden, dat ze, gelyk de gordel van *Margaretha*, wonderen deed aan swangere Vrouwen. De *Ephesers*, zegd FERDINANDUS, verkogten elkander tot hooge pryzen lapkens van de snuitdoek van *sanct* PAULUS, om 'er in baarensnooden *miraculen* meede te doen.

Geluk heeft geen wysheid nodig. CICERO zegd: niemant is ongelukkiger, als den welken nooit eenige teegenspoed is overgekoomen; hoe komt iemand met altyd gelukkig te zyn een Vroedmeester te weezen? immers is de voorzigtigheid moeder van des menschen wysheid, en de teegenspoed, of 't ongeluk is wederom de Baarmoeder van des menschen voorzigtigheid. De ondervinding, zegd HIPPOCRATES, is vol gevaar; te weeten, om ze te verkrygen; hy dan spiegeld zig zagtelyk, die zig aan een anders ongevallen spiegeld. De Schryvers worden met regt gepreezen, die ons hunne misslagen, en byna onvermydelyke rampen, als baakens, om niet te verzeilen in den *Oceaan* van de Konst, hebben voorgesteld. Dit zal ik nu *de novo* doen, met te verhaalen een zeer rampspoedig ongeval, bejegend aan JACOBUS BROUWER, voornaam *Chirurgyn* te *Nimegen*, een Godvrugtig Man, en wel beproeft in zyn Konst.

Getrouwen Vriend, wel ervaaren Konstgenoot.

Ik heb behaagen in uw Vriendschap, die zagtelyk en van langzamer hand myn genegentheid t'uwaards heeft ingenoomen, zynde door den tyd ryp gemaakt door wederzydze diensten en proeven van Liefde, zodanig een Vriendschap zal waarschynlyk duuren, en door geen ongevallen inkrimpen, *omni tempore diligit, qui amicus est, & frater in Angustiis Comprobatur.* Voor tegenwoordig kan ik my niet onthouden, aan u in de eerste plaatsze veel dankzegginge te betuigen,

 tuigen,

tuigen, voor de uitgaave van uw Boek, genaamd de Heelkonst der Amsterdammers, vervuld met nette en klaare voorstellingen. Ik wensche, dat GODT u Ed. meer en meer in kennisse, yver, en ervaring, een Dogter van den tyd, welke in haare handen houd de groote spiegel van wysheid en kennisse, doe aanwassen, en uwe onderneemingen zegene. Den HEERE geeve u te zien de nyd schaamrood, en de waarheid, als een Hemeling, aan uw zyde staan; ik bevinde my byna als den *Romeinschen* Heelmeester, die in een *Operateur* veranderd was, zo als u Ed. in uw Heelkonstig Boek *pag.* 616 en 617 uit het berigt van den Hoog Leeraar Boerhaave, aan u Ed. mede gedeeld, aanhaald. Myne toestand zal u Ed. verneemen uit de nevensgaande *Copien*, de eene van *Doctor* Beekman, geweezene *Discipel* van den Hoog Leeraar Boerhaave, waar van hy zulks niet zal geleerd hebben; en de andere van drie Vroetvrouwen, die met haar zestigen zo veel kennisse niet hebben, als in haar Verklaaring vertoond word. Ten derde de *Citatie*, als een gevolg op het besluit van den voorn. *Doctor*, en den *Chirurgyn* Coebergen. Ik hoop, u Ed. zult ze eens met uitbreeking van u Ed. menigvuldige bezigheden overloopen, en daar op *adviseren*, als een Man, kundig en ervaaren in 't verlossen van de Swangere Baarende Vrouwen.

Ik wierd verzogt by een in noodzittende Vrouw den 20 *Marty*, als uit de *Copien* te zien is; des avonds omtrent te half zes uuren daar koomende, vroeg ik aan de Vroetvrouw, hoe zy het werk vond, zy zeide, het Kind staat wel met het Hoofd voor de geboorte, maar het Water-net is zo sterk, dat het niet wil breeken, en berigte my dat zo, als hier op 't Land veeltyds de Buurwyven elkander verlossende doen, de *patiente* den 16 dezer een Buurvrouw, die nu en dan op het Dorp wel een baarende Vrouw verloste, daar hadde bygehaald, dog dat die het werk niet had kunnen ten einde brengen, dat zy dierhalven den 19 dezer, 's morgens omtrent agt uuren daar gehaald en gekoomen was, en dat zy tot nu toe niet had kunnen vorderen, en vreezende voor kwaad gevolg my hadde voorgesteld; om dat ik nog voorleden *September* in het zelfde Dorp, by haar, en één van de Vroetvrouwen in de *Copie* van drie gemeld, een Swangere baarende Vrouw, daar het Kind met een arm gebooren was, na dat zy het beide opgaven, verloste; en in die zelfde week hier in de Stad, een Soldaate Vrouw, daar het Kind mede met den arm voorkwam, in minder als een *quartier* uurs verlost hebbe, gaf haar in haare Kraam vereiste *Medicyne*, en kreeg dank voor myn betaalinge, dat waarlyk by zulke Vrouwen voor ons genoeg is: Den Man van de eerstgemelde Vrouw haalde my, en ik ging met hem na de *Patiente*, in Baarendsnoodzittende: den *Priester* ondertusschen ook gehaald zynde, alzo de *patiente* zo door voorgaande vloejing, en Koorts, als

voor-

voornamentlyk in deeze nood, haar gevaarlyk agtende, het laatfte Olyfel hadde begeerd; en na dat zulks verrigt was, ben ik 'er op een daar toe gemaakt bedde voor gaan zitten.

Ik vond voor eerft een naauwe Baarmoeders mond, fcheef na de linkerzyde leggende, een drooge en ontftokene ingang, het water ontloopen, en daarentegen een geperft Kind; ik hadde veel moeite, om allengskens met de vingeren enz. met myne Regterhand in te dringen, om de zekerheid van het aanbiedende deel van 't Kind te weeten; ik kwam eindelyk door, en voelde, dat het met zyn regter liefch voorkwam. Edog myn Vriend, ik betuige u opregt, dat ik door de naauwe en vafte Lyfmoeders mond (alzo de Vrouw was veertig Jaaren oud, en van haar eerfte Kind fwanger) en de intrekkinge van de Baarmoeder om het Kind my aanftonds niet konde voldoen, of ik onder den *axel* tafte, of in de liefch; want door voorn. nauwte wierd myn hand verfcheide maalen doof, en pynelyk, en 't liep wel een *quart* uur aan, voor dat ik my daar van konde verzekeren; ik moefte vervolgens myn andere hand, namelyk de linker gebruiken, om verder door te koomen, en een been te krygen, dat in die naauwte zo benart zat, dat ik 't byna niet bewegen konde, en konde het lighaam van het Kind ook niet hooger opduwen, alhoewel ik de Vrouw met haar hoofd laag had laaten leggen; maar, wat ik deede, ik kon niet anders doen, als het been, dat ik gevat had, kraakende door te haalen, en de Vrouw met een fterkperffende, (dat ik haar al verfcheide maalen verzogt had te vermyden,) fchoot het Kind tot aan de bil door, met de teenen na boven; ik zogt het Kind wederom op te zetten, en het andere beentje ook in de geboorte te krygen, dog het was my door de naauwte, en de in een dringinge van de *uterus* ondoenelyk. In dien toeftand my invallende een geval van Portal, daar hy raad, dat men in zulk een gelegentheid het Kind met een been maar door moet haalen; en ik ook hier niet anders doen konde, zo haalde ik het tot aan de buik toe door, en kreeg het andere been, begeerde het Kind te draijen, om dat zo het Aangezigt na boven gekeerd lag, maar voor my mede ondoenlyk; haalde het dan verder tot aan de borft door; na een weinig ruft, en moedigde de Vrouw aan, dat het daar mede haare tyd zoude wezen, om aan te perffen; vatte nu met myn Regterhand het Kind zo, hoog op de borft, en met myn Linkerhand in de nek, zo hoog, als ik konde; liet nu de Vrouw perffen, en ik bequamelyk trekkende, fchoot eerft de eene arm door, en doe de andere, dat ik niet vermyde konde, maar het hoofd volgde niet: ik begeerde het Kind te draijen, maar 't was my onmogelyk, bragt dierhalven de regter vinger in het mondtje; de linkerhand in de nek, voegende, en trekkende, bevond ik, dat den romp van het hoofd afweek, dat

ik:

ik niet verhoeden konde; deze romp byna afgetrokken hebbende, bleef 'er een verlenging van de huit en ſpierdraden, ter dikte van myn pink, over, die ik met de ſchaar zo na aan de romp afſneed, als ik konde, op dat ze my vervolgens tot *gidſe* mogte dienen: my dan in die nood bevindende, eiſte ik een bandtje, om het aan de verlengde huid vaſt te binden, dat konde ik niet vaſt maaken, en 't kon ook niet helpen; ik had de Vroetvrouw de romp overgegeven, en wy zagen, dat het *Epidermis* voor een groot gedeelte was afgeſcheiden, dat my wel het voornaamſte verzekerde, dat het Kind al eenige tyd had dood geweeſt: bragt aanſtonds myn hand weder in, en merkte, dat de Baarmoeders mond aanſtonds klemde om 't hoofd, door die nauwte was het my volſtrekt ondoenlyk met de hand tot op den grond van de *uterus* te komen; veſtigde myne twee vingeren van de Regterhand in het Kind zyn mondtje, het kinnetje vattende en trekkende, terwyl myn linkerhand lag op den buik van de Vrouw, duuwende het Kinds hoofd na om laag, zo ſpleet de kin in twee, haalde eene zyde daar van uit; met veel moeite hegte ik met myn vinger in de eene oogkas, en wederom duwende, en trekkende, was my 't af haalen egter onmoogelyk; dierhalven liet ik een van de Vrouwen van buiten het hoofd aanduwen, en ik trekkende, als vooren; edog alles zonder vrugt, tragte dierhalven myne vinger of duim in het agterhoofds gat te brengen, maar konde zulks niet doen. My dan (ook na het voorbeeld van anderen) zonder haak bevindende, moeſt vermoeid van geeſt en lighaam van voor de Vrouw opſtaan; en *reſolveerde*, om dat my doe niet beters in viel, met een Paard na de Stad te ryden, om de ſtompe haacken of *gemelli* van huis te haalen, bevelende onderwyl aan de Vroetvrouw het *ordinair* boterbier te *appliceren*, des nagts omtrent een uure kwam ik wederom by de *patiente*, en haar willende onderſlaan, vond ik de ingang zo pynelyk, dat zy het handelen niet konde verdraagen, liet derhalven het gemeld *fotus* tegen de ſpleet leggen, terwyl ik zelfs in 't Boerenhuis wat ging ruſten. Des morgens kon de Vrouw niet verdraagen, dat ik haar onderſloeg; waarom ik nogmaals na de Stad reed, om nog iets van *Inſtrumenten*, en *Medicamenten* te haalen, 't geen in vervolg mogt nodig hebben. Onderwyl by my overleggende, om de *patiente* alle moogelyke hulpe by te brengen, kwam ik des middags wederom by haar, en vond haar na toeſtand redelyk zonder Koorts of Vloed, hebbende nu weinig pyn; zo heb ik haar behoorlyk leggende geplaatſt, en onderſlaagen, ik vond geen meerder ontſluiting als te vooren, en vond het ondoenelyk door de ingedrongen *uterus*, om door deszelfs mondeke de *gemelli* in, of om het hoofd te brengen, of om een anderen haak elders in 't hoofd te beveſtigen, of op eenige andere wyze het hoofd aan ſtukken te breeken.

Ik

Ik heb de gemeene en ſtompe haak, by myn Meeſter VAN DEVENTER zelfs gebruikt, eenige maalen ingebragt, maar daar was zo veel ruimte niet, om die haak met myn hand te beſtieren; ik wende ook alle pogingen aan, om de *placenta*, die ik by een hoek konde vatten, uit te haalen, om daar door eenige ruimte te verkrygen, edog alles te vergeefs; dierhalven, om dat zy wederom begon te bloeden, en ik niets konde uitvoeren, ben ik des avonds wederom na myn Huis gereden; haar bezorgd hebbende van de noodige *Medicamenten*, bleef ik in hoope van in de naaſte morgenſtond te zullen konnen helpen: want den tyd, gelyk MAGNETUS en andere Geſchiedenis-Schryvers beveſtigen, doet zomtyds het geen verhouden bleef uitkoomen, of de Natuur der deelen maakt daar toe de vereiſchte gelegentheid; maar de naaſtvolgende morgen bekwam ik berigt, dat de Vrouw was Overleden. 't Scheind, dat den Man der Overledene, door de Vroetwyven van de naaſte Dorpen daar toe aan gezet, zig tot den Rigter begeven heeft: want dien Heer heeft een *Medicinæ Doctor*, en een *Chirurgyn* aangeſteld, om het Lighaam van de Vrouw te openen. Daar op volgde die dag de verklaaringe van den *Doctor* en *Chirurgyn*, hier neven te zien, my is gezegd, dat deze daar na zig in de zaak wat verlegen vindende, men met 'er tyd daar by nog andere verklaaringen gezogt en verkreegen heeft. Daar na volgde de *Citatie* by klokke geſlag, en, zo als hier neven een *Copie* gaat, aangeſlagen, voor *Jan alleman* om te leezen, dat wel haaſt een algemeen gerugt door *Nimegen*, en het platte Land verſpreide. Eenige zeiden, men moeſt my als een uitvaagſel van kant helpen. Ik kreeg den 14. *April* daar kenniſſe van, om een andere reden met een *Advocaat* ſpreekende, die my dit *informeerde*, en my ried, ik zoude aanſtonds iemant na het Dorp zenden, om te weeten, wat van de zaak was, met byvoeging, gy moet daar zelfs niet verſchynen, zeggende: zyt gy alzo *geciteert*, dan konden ze u vaſt houden. Edog *nulla pœna gravior pœna Conſcientiæ*. Ik kende my voor zulk een kwaaddoener niet; *Repliceerde*: *Conſcientiæ impiorum magna pœna eſt*: *piorum vero gaudium magnum*. Om dat my myn *Conſcientie* niet beſchuldigd, zo hebbe my aanſtonds na 't Dorp begeven, en trof op de weg eenige Vrouwen aan, die ik vroeg, wat ze van dit geval en van de *Citatie* wiſten; zy zeiden, men zegd: als zy die Kaarel krygen, dat ze hem zullen hangen of raabraaken. Ik ſpoede te meer met yver mynen weg na het *Kaſteel*, om met den Heer te ſpreeken, om hem betere en andere indrukken van myn doen te geeven. Ik vond ZYN EDELE niet, maar ſprak daar den Rigter over de zaak; hy vroeg aan my, of ik den 18 *April* zoude verſchynen, ik antw. ja, zo GODT my gezondheid verleend. Wederom in de Stad koomende, was 't gerugt van myn zaak zo algemeen hard, dat wyze

mannen, en goede Vrouwen my rieden, om voor die Vierschaar niet te verscheinen.

Ik danke GODT, die my *inspireerde* de raad van den *Apostel* PETRUS, daar hy zegd, als men word geroepen tot verantwoordinge, wy ons moeten verantwoorden: ik verscheen ten geëischte dage met twee *Advocaten*, en een *Procureur*, hoorde dat *party* myn zaak als *Crimineel* aanmerkte, myn leeven opeisschende, huid om huid; maar een verschil, zo *Crimineel* gesteld, kon op een dag niet afgehandeld worden, waarom ik dien avond daar gehouden wierd, en door tien Boeren met gelade *snaphaanen* bewaard. Ik sliep die nagt wel, de anderen dag wierd 'er *gevonnist* ontslag van *arrest*; egter wierd ik van de Boeren aangezien, als een verlooren Man; nu kon ik gaan waar ik wilde, maar ben nog vyf maal neven myn Regtsgeleerden *Gecompareert*, en hebbe alzo de getuigenissen en beschuldigingen van dag tot dag aangehoord. Ik *sustineere*, dat men my vryheid verleende, om te zien, of ik, gelyk de Kinderen, voor een bulle-bak het haazenpad zoude kiezen. Maar nu volgde ik de lesse van den *Apostel* PAULUS, staat, uwe lendenen omgord hebbende met de waarheid; door dit staan wierden myn opgeworpene vyanden, menschen, die ik nooit eenig kwaad hebbe gedaan, gedwee. Den 30sten *April* hoorde ik de laatste beschuldiging, en my wierd van den Schout in reekening gebragt twintig gulden, die ik verteerd zoude hebben; ik verzogt, dat hy die geliefde aan myn Huis in de Stad te komen haalen, 't geen tot heden niet geschied is; voorts is de zaak, om my te verantwoorden, zes weken uitgesteld, 't geen my wonderlyk bestuurd is voorgekoomen: ik wierd Dingsdag den 1sten *Mayus*, met het opgaan van de Poort, verzogt by Mevrouw, Vrouwe van den Heer N. N., zynde Heer van *Aart*; Mevrouw had agt dagen in arbeid gezeten onder twee Vroetvrouwen, en van Vrydag af, deeze *geassisteert* met een *Medicinæ Doctor*; Mevrouw vond ik zeer swak en afgemarteld, in zodanig een toestand, dat den *Doctor* en ik van gedagten waaren, dat 'er voor haar Leeven geen hoope was, als door middel van de *Sectio Cæsarea*: de Vroetwyven, hoorende spreeken van deze *Operatie*, zeiden, het was een afschuwelyke zaak; den *Doctor*, die zig die Wyven niet te onvrind wilde maaken, kwam eindelyk met haar over een, en besloot na de Stad *Kleef* te zenden, om daar van daan tot nader *Consultatie* een ervaaren *Medicinæ Doctor* te haalen; onderwyl stierf Mevrouw met een vol Lighaam. Ik had daar omtrent onlangs een Vrouw verlost, na dat zy drie dagen had in arbeid gezeten, en, volgens 't berigt van twee Vroetvrouwen, een groote Bloed-vloejing geleden had; ik vond haar ook zeer flaauw, en 't Kind kwam met den buik en streng voor. Ik hebbe de Vrouw met weinig smerte aan te doen in agt *minuten* verlost.

't *Proces* dus verre gehouden, verzoeke ik van harte, zo u Ed. diergelyke *exempelen*, alwaar het hoofd is nagebleeven, of in *Amsterdam*, of daar omtrent, en daar de dood op gevolgd is, bekend zyn, my die te willen verwittigen; want de klaarste voorbeelden zullen my in deeze zaake van zeer veel nuttigheid zyn. Ik hebbe DIONIS, PORTAL, van SOLINGEN, MAURICEAU, en myn Leermeester VAN DEVENTER, tot myn verdediging op te stellen nagezien; zy zeggen juist niet, dat zy een hoofd, dat nagebleven was, hebben laaten zitten, maar naauw lettende op haar Schryven, hebben zy in veele ongelegentheden, en somtyds buiten staat van hulpe te bewyzen geweest. Ik twyfel niet, of deze zaak zal nog wel *geranvojeert* worden aan de *Chirurgyns* te *Amsterdam*, of te *Leyden*.

Tot de Voorf. zaak zal ik hier byvoegen, dat *Doctor* BEEKMAN, na den mensch gesprooken, oorzaak is, dat ik van *Aarnhem* te *Nimegen* ben koomen woonen, heeft my daar toe verzogt, met belofte van my *instantelyk* te zullen *recommanderen*. Hy verzogt my, als ik nog te *Aarnhem* woonde, om zyn Vrouw te *Nimegen* te koomen verlossen, dat ook geschied is; en zy nu voor twee Jaaren wederom Swanger zynde, en hy bevreesd was voor zyn Vrouw, alzo zy heel mank ging, de *ossa innominata* tot de baaringe niet wel gesteld zynde, zo dat zy haar Kinderen altyd in lyfsgevaar moest baaren. Als zy nu wederom Swanger, en ik te *Nimegen* woonende was, heeft hy, staande haar swangerheit, my *geconsuleert*, heb hem geraaden de Vrouw tweemaal ter weeke te geeven een *Scrupel* van 't volgende *pulvis*. ℞ *rad. Rhei*, *fol*: *sennæ*, *macis*, *facch. perlar. Corall. rubr.* p. p. *tum ana*, dit heeft hy aan den *Professor* BOERHAAVE voorgesteld, en dien Man heeft het *geapprobeert*. Nog heeft hy te *Leyden* en te *Amsterdam* gevraagd, of myn doen van 't Kind te keeren, en 't by de voeten af te haalen, *approbabel* was, 't geen eene van de *Chirurgyns* te *Amsterdam*, die hy gevraagd hadde, had afgekeurd. Men meend ook, dat deze de Verklaring voor de drie Vroetvrouwen heeft neven een *Procureur* opgesteld. De *Doctors* Vrouw kwam eindelyk in baarensnood, de Vroetvrouw zat eenige uuren voor, het Kind leggende met zyn Lighaam en de *uterus* meest in de linkerzyde, het hoofd van 't Kind met zyne regterzyde op het regter heupbeen leggende, en wat de Vroetvrouw ook dede, zy kon het daar niet af krygen, zelfs niet by het nog staande water, of op 't breeken van het zelfde.

Hierom verzogt den *Doctor* my, om zyn Vrouw, als vooren, maar natuurlyk 't Kind met het hoofd voor te verlossen. Ik bragt myn hand onder het Kinds hoofd, zo veel ik konde; zy was geplaatst in de Kraamstoel, my door VAN DEVENTER vereerd, haar nu daar in na de regterzyde schikkende, om zo het hoofd te doen in 't bekken schieten, bevond ik door dat middel daar geen kans toe: dierhalven

ſtond my den *Doctor* toe om het Kind, was het nu nog moogelyk, te keeren, en het by de voeten af te haalen. Zulks nu van my ondernomen zynde, bevond daar toe ſwaar werk, want het linker heupbeen was zo toegezet, dat het die *paſſagie* ſtelde belet, verhinderende myn hand en arm te werken, doorgekoomen zynde, vond ik één been, tragte dat met de teenen na het aangezigt te draaijen, want konde het tweede been niet magtig worden; dat draaijen ging niet gemakkelyk toe, want het hoofd wilde uit de aangewezen plaatsze niet wyken; vatte het Kind by den ſchouder, en zogt het zo meerder na den bodem van de *uterus* te ſtuuwen, maar dat lukte niet, poogde een ſwagter om de voet te krygen, maar wierd daar in verhinderd, voornamentlyk, door het uitſtek van het onderſte lenden wervelbeen, en voornoemde toezettinge van het *orificium*: ondertuſſchen wierd geroepen den Heer RAPPART, *Medicinæ Doctor*, die ſprak van den ſchouder op te ſtooten, 't geen ook door my wederom, maar te vergeefs, wierd ondernomen; kreeg eindelyk met veel moeite een ſwagter om het been, en willende nu de ſchouders na boven drukken, en het been zagtelyk by de ſwagter nederwaards haalen, konde ik het Kind niet verplaatſen; kreeg met veel moeite nu het tweede been, en nu het Lighaam draaijende, vond zeer moeijelyk werk om het Kind door te haalen tot aan de borſt, verzogt aan de Baarende Vrouw dat zy nu met kragt zoude perſſen; ik de armen van 't Kind by zyn hoofd laatende, haalde nu het Kind door, verloſſende de Vrouw, van een Dood Kind, en vyf uuren daar na ſtierf ook de Vrouw. Dit kon men niet zo veel aan de doorhaaling voor oorzaak ſtellen, als wel aan de vooren geleden ſwaare ſtortingen, en daar uit onſtaande *Syncope*, waar tegen den *Doctor* haar had gegeven in Brandewyn 't poeder van een Orange Appel, met Kruidnagelen beſtooken, gedroogd, en tot poeder geraſpt.

Dit doodelyk Kraamen heeft den *Doctor*, zo 't ſcheind, op myn rekening geſteld. *Nullum eſt majus malum, quam non poſſe ferre malum*; 't zal oorzaak gegeeven hebben tot zyn *Doctorale* haat; myn wedervaaren, daar uit geſprooten, is u ED. mits deze bekend gemaakt. Ik verzoek en verwagte na den aart der Liefde een lettertje wederom: wenſche dat den ALMAGTIGEN u ED. *Perſoon* en *Familie* onder zyne Beſcherminge dekke, en uw poogingen ter opbouw en uitvoer van onze Konſt ten nutte van 't gemeen zegene, ben met veel achting enz. Onderſt. J. BROUWER, Nymegen den 9 *Majus anno Domini* 1731.

Copia van de *Medicinæ Doctor* en Mr *Chirurgyn*, *Atteſteeren* en Verklaaren wy Ondergeſchrevene *Medicinæ Doctor* en Mr. *Chirurgyn*, dat wy ter *Requiſitie* van den Hoog Welgebooren Heer, BARON VAN STUART, Vryheer van de Heerlykheeden *Heumen* en *Malden*, ons op den 23 *Marty* 1731. vervoegt hebben tot *Malden*, ten Huize van BARENT BARTHOLOMEUS, alwaar wy

wy ten overstaan van den Heer Richter PHILIP ERNST en Scheepenen, JAN TEUNISSE en JAN HENDRIKS *Gevisiteert* en wel *geëxamineert* hebben: eerstelyk een Eerstgebooren Kind zonder hooft, het welk, zo ons na *Studieus* onderzoek en navrage berigt is, 'daags te vooren door JACOBUS BROUWER, Vroedmeester tot *Nymegen*, in dier voegen en gestalte van de Huisvrouw van BARENT BARTHOLOMEUS voorn., zoude zyn afgehaalt geweest. Zynde voorschreeve Romp of Lichaam van 't gemelde Kind, zo ons niet duister is toe gescheenen, aan de eene zyde van het hooft afgesneeden, en aan de andere zyde afgetrokken. Weshalven wy ons genoot drongen vonden, het Lighaam van de Moeder en Kraamvrouw van meer gemelde Kind, zynde, als reeds gemeld is, de Huisvrouw van meer genoemde BARENT BARTHOLOMEUS, te openen. Deze opening dan met veele omzigtigheid geschied zynde, vertoonde zig aanstonds het hooft van op gemelde Kind, en vervolgens een gedeelte van de *Placenta*, of Naageboorte, welke beide deelen, namelyk eerst het hooft, daar na het stuk van de Nageboorte uit de Baarmoeder gehaalt hebbende, zynde zelve door ons zeer wel bezigtigd, en naauwkeurig *geëxamineert* geworden, en bevonden: eerstelyk in opzigt van 't hooft en aangezicht, dat het zelve was zonder ooren, wangen, oogen, neus, lippen en zonder kin, waar van naauwlyks eenige *Liniamenta* of *Vestigia* meer te vinden waaren; verders de beenderen van 't *Cranium* of Bekkeneel van den anderen gescheiden, en tot elkanderen gedrukt, invoegen zo ras het Bekkeneel van zyne bekleedselen ontblood was, deszelfs beenderen uit elkanderen vielen; zynde voor het overige het Bekkeneel ontblood van zyne Herssenen, zo dat geensints te twyffelen is, of voornoemde Hooft is door voorschreeve Vroedmeester onder zyne langduurige en *tædieuse Operatie* dus toegestelt geworden, te meer, gemerkt het overige Lichaam, dat reeds gebooren was, aan het opmerkent oog zeer fris en gezond scheen. Ten anderen bevonden wy in opzigte van voorgemelde stuk by gebleven gedeelte van de Nageboorte, dat het zelve zeer gekneust was, vertoonende zig aan het oog bynaa als rauwe en weinig gehakte Osselever.

Uit alle welke omstandigheden het klaarblykelyk is, dat de voorschreve Kraamvrouw, zynde wel verlost van den Romp, of Lighaam van haar Kind, dog by zig behouden hebbende deszelfs hoofd, en een gedeelte van de Nageboorte, waar door veeltyds zwaare Bloedstortinge, of ten minsten eene geduurige ontlastinge van bloed veroorzaakt word; en moetende dus zonder verdere hulpe in die staat verblyven tot den volgende dag, wanneer na veele nieuwe uitgestaane smerte door *reiterative*, dog vergeefze pogingen van meer gemelde Vroedmeester veroorzaakt, tot den laatsten droppel bloed zynde uitgeput geworden, onvermydelyk onder haare Kraam heeft moeten sterven: moetende in dezen voornamentlyk ten opzigte van

voorgemelde Vroedmeester alhier aangemerkt worden, dat onaangezien het al nog ongebooren hooft van voorschreven Kind, door behoorlyke en bequaame *Instrumenten* genoegzaam en tydelyk had konnen afgehaalt zyn geworden, waar op het voorgemelde gedeelte van de Nageboorte dan wel haast zoude gevolgt zyn, hy Vroedmeester zo eene gevaarlyke Kraamvrouw in die staat zonder verdere hulpe tot den volgende dag heeft laaten verblyven.

Aldus by ons Ondergeschreven ter *Requisitie* als vooren *Geattesteert* en *geadviseert* binnen *Malden*, ten Huize en op *dato* voorschreven, was Onderteekent. Petr. Beekman *ordinaire Medicinæ Doctor* en Scheepen der *Stad Nymegen*, G. H. Coebergen *Chirurgyn* tot *Wiggen*, Philip Ernst Martini Richter, Jan Theunisse en Jan Henderiks Schepenen der Vrye Heerlykheid *Malden*.

Vraage van den Richter aan de Buurvrouwen van Barend Bartholomeus, of het Lighaam van 't Kind, wanneer het van 't Lighaam gescheiden wierd, haar getuigen in deze fris en gezond was voorgekoomen? verklaaren alle van ja, uitgenomen, dat hier en daar het vel van 't Lighaam was: het overige van 't Lighaam scheen gezond en fris, en bevonden het gedeelte van de Nageboorte gequest, vertoonende een weinig gehakte Offelever. N. N. enz.

Copia. Al dewyle Jacobus Brouwer, Vroedmeester tot *Nymegen*, op den 20 Maand *Marty* dezes Jaars 1731. door Barent Bartholomeus is verzogt, om ter zynen Huize tot *Malden* te komen, en aldaar de Vrouw van Barent Bartholomeus, in barensnood zynde, als Vroedmeester de behulpsaame hand te bieden, op dat de zelve met gemak en zonder gevaar voor zo veel doenelyk van Kinde mogte verlossen, en Hy Jacobus Brouwer ten dage en einde voorf. ten Huize van Barent Bartholomeus gekomen is, en aldaar met gemelde in baarensnood zynde Vrouwe en omtrent der welker verlossinge zig veele zwaarigheden op deeden, zonder eenige de minste raad of bystand van eenige *Medicinæ Doctor* zig des verstaande te hebben *gerequireert* of verzogt, zodanig heeft te werk gegaan gehad, dat hy van haar na zyne langduurige en *tædieuse Operatie*, eindelyk een Kind zonder hooft heeft afgehaalt, ende des anderen Daags, zynde den Een-en twintigsten des zelven Maands en Jaars, voor de twede maal die zelve Kraamvrouw met geene mindere roekeloosheid heeft behandeld gehad, om het hoofd van het Kind en een gedeelte van de Nageboorte, het welk daags te vooren die Kraamvrouw niet was quyt geworden, van haar af te haalen; edog te vergeefs, en waar door over zulks die Kraamvrouw na veele uitgestaane smerten door *reiterative*, edog vergeefze poogingen van den zelven Vroedmeester tot den laatsten druppel bloeds zynde uitgeput geworden, onvermydelyk onder haare Kraam heeft moeten sterven,

en

en geſtorven is; en dat den Heer PHILIP ERNST MARTINI, Richter van gemelde Heerlykheid *Malden*, van die behandelinge kenniſſe en klagten bekomen hebbende, die zelve Kraamvrouw door *Medicinæ Doctor* en *Chirurgyn* ten overſtaan van die van den Gerigte, op den 23 *Marty* des zelvige Jaars heeft doen openen, en nevens den romp van het Kind *viſiteeren*, en van de zelve onderrigt geworden is, dat zy in gemelde Kraamvrouw gevonden hebben het hoofd van het Kind, ten deele van het Lighaam afgeſneeden, en ten deele afgetrokken, zonder ooren, wangen, neus, lippen en zonder kin, zodanig, dat daar naauwlyks eenige *liniamenta* of *Veſtigia* meer te vinden, en wyders, dat de beenderen van het *Cranium* of bekkeneel van den anderen geſcheiden, en zodanig tot malkanderen toegedrukt waaren, dat wanneer het zelve van zyn bekleedſelen ontblood was, deszelfs beenderen uit malkanderen vielen, en geene herſſenen in het bekkeneel gevonden zyn; en wyders mede onderrigt geworden zynde door die zelve Heeren *Viſitatores*, dat het buiten twyffel was, of voorſ. hooft is door voorn. Vroedmeeſter onder zyne meergemelde langduurige en *tædieuſe Operatien* dus toegeſtelt geworden, te meer, om dat het overige reeds gebooren, en door hem Vroedmeeſter afgehaalt Lighaam, zeer fris en gezond ſcheen; en dat ook de Dood van voorſ. Kraamvrouw daar door meede by gemelde Vroedmeeſter waarſchynelyk is worden veroorzaakt, om welke voorſ. en meer andere *Aggraverende* omſtandigheden, Ik PETER DIRCKZ, Outſte Schepen, en in dezen als Stadhouder der Hooge en Vrye Heerlykheid *Malden*, ter *inſtantie* van den Heer P. E. MARTINI, Richter der gemelde Heerlykheid *Malden*, R. O. N. JACOBUS BROUWER, Vroedmeeſter tot *Nymegen* voorn, eiſche en *Citere*, ten einde gy geciteerde op Woensdag, zullende zyn den 18. *April* dezes Jaars 1731. des morgens by klimmen der Zonne, in Perſoon zult hebben te *Compareeren* voor den Ed. en W. GERIGTE van meergemelde Heerlykheid *Malden*, ter Rigtskamer aldaar, ten Huize van DERK HENDRIKS DE KNOTS, Scholtes *te Malden*, om aldaar aan te hooren zodanige Eys en *Concluſie*, als welgemelde Rigter R. O. ter oorzaak voorſ. tegens U zal willen doen en nemen, met *intimatie* en uitdrukkelyke waarſchouwinge, gy *geciteerde* verſchyne, als dan, ofte niet, dat evenwel tegen u zal voorſ. *geprocedeert* en gedaan worden, wat regt is.

In Oorkonde der waarheid, heb ik deze Eigenhandig betekent, en myn Zegel daar nevens opgedrukt, *Malden* den eerſten *April* 1731. en was neffen een opgedrukt Zegel in Groen was met wit papier overdekt. Get. PETER DERKZS.

Ratione officii gezien en onderzogt by ons Ondergeſchrevene Vroedvrouwen binnen de Stad *Nymegen*, zekere condſchap, of getuigeniſſe der

der waarheid, bestaande in 53 Vraagen, met derzelver daar teegengestelde Antwoorden, door MARIA FREKEN, Vroede Huisvrouw van JAN PETERS, Woonagtig tot *Groesbeek*, opgerigtelyk gezinnen van den Heer PHILIP ERNST MARTINI, Richter der Hooge en Vrye Heerlykheid *Malden*, *Ratione officii* gegeeven en beëdigt, ten overstaan van TEUNIS DIRKS, als Stadhouder, JAN TEUNISSEN en JAN HENDRIKSEN, Scheepenen der Vrye Heerlykheid *Malden*, op den 6 *April* 1731. en door den Landschryver JOHAN VAN TRYST Eigenhandig Onderteekend; voorts mede gezien ende naaukeurig onderzogt hebbende zekere *attest* en *advys* door den Heer PETRUS BEEKMAN, *Ordinair Medicinæ Doctor* der Stad *Nymegen*, en J. H. COEBERGEN, *Chirurgyn* tot *Wichen*, ter *Requisitie* van den HOOG WELGEBOOREN HEERE, BARON VAN STUART, Vryheer van de Vrye Heerlykheden *Heumen* en *Malden*, op den 23 *Martii* gegeeven, en Eigenhandig Onderteekent, en door, ofte van wegens den Heer PHILIP ERNST MARTINI, Richter der Hooge en Vrye Heerlykheid *Malden*, *Ratione officii* gevraagt zynde, of door JACOBUS BROUWER, Vroedmeester der Stad *Nymegen*, met die by voornoemde condschap der waarheid en *attest* Vermelde in Baarensnood zynde Vrouwe en 't Kind van BARENT BARTHOLOMEUS, na gewoone *ordre*, en Kunst gedaan en gehandelt is. Zo neen, op wat wyze men die zelve Kraamvrouw en Kind had moeten behandelen.

Dunkt ons Ondergesf. na onze beste kennisse en ervarendheid, door gemelden JACOBUS BROUWER, met voornoemden Vrouw en Kind niet na *ordre*, Kunst, of *Praktyk* te zyn gehandelt. Om reeden, welke mede zullen strekken tot voldoeninge van de tweede vrage. Eerstelyk, dat, voor onderstelt het met die Kraamvrouw en Kind invoege, als by 4, 6, 7, 12, 16, 17 en 18. *Articul* gevraagt en geantwoord is, stonde, met die Kraamvrouw hadde moeten zyn gewagt, tot daar aan de natuure waare werkzaam geworden, als wanneer dan ook ongetwyffelt wel openinge en ontsluitinge, zo van de Baarmoeder, als het slot van het Lighaam zoude gekoomen zyn; en zo die Vrouw al geen genoegzaame poozen ofte arbeid uit de natuur, ofte van zelfs hadde, moeste haar een zagt hulpmiddel tot versterkinge in kragten van Moeder en Kind ingegeeven zyn geworden; en zo als dan daar op nog geene genoegzaame werkinge tot ontsluiting gekomen was, als dan hadde hy Vroedmeester twee vingeren in de Baarmoeder moeten brengen, en daar mede dezelve wyder maken moeten en konnen, en zulks gedaan hebbende, zo hadde hy die bil van het Kind, met het welke het voor de Baarmoeder lag, met die zyne twee vingeren zagtjes moeten na om hoog opligten; als wanneer daar door het Kind na alle waarschynelykheid met het hoofd nederwaarts voor over zoude gekomen zyn, gelyk wy in diergelyke

ge-

gevallen meer maalen gehandelt hebben, en ons gebeurt is; edoch indien door de naauwheid van de Moeder en grootte van het Kind zulk opheffen van de billen niet bequamelyk konde geschieden, zo moet men, en wy zyn gewoon als dan de billen, zo veel doenelyk, op te ligten, tot dat men de voeten krygen kan, en vervolgens de Kraamvrouw aanmoedigen op den afgang, en na beneden te drukken, door welke persinge het Kind, als dan, na beneeden tot over de heupen buiten 's Moeders Lighaam komt te schieten; en wanneer zulks zo is, zo tast vervolgens met alle omzigtigheid met twee geboogde vingers, eerst na den eenen arm, en die dus buiten 's Moeders Lighaam gebragt zynde, zo tast men vervolgens met eene vinger na het hoofd, om te voelen na het Aangezigt van het Kind, om te verneemen of het boven of onder leid; en zo het Kind met de mond onder leid, als dan zo moedigt men de Vrouw aan, om op den afgang tot doorzettinge aan te drukken, en vervolgens vat men het Kind by de schouderen, en beweegt het heen en weder, waar door het Kind zelfs dan gemakkelyk zonder letsel van Moeder of Kind gebooren word: edog, zo het Kind met het aangezigt om hoog, of opwaarts leid, als dan, zo vat men het by zyne schouderen, en brengt een vinger aan het hoofd, en keert het aangezigt na onderen, om dat onder geen boog of beenderen zyn, waar aan het Kind zoude konnen blyven haaken, en dat den endeldarm zig rekken kan en groote wytte geeven, en integendeel aan het boveneinde het ysbott of boog is, waar aan het Kind met zyn kin zoude konnen blyven haaken, en dus vry gevaarlyker is een Kind alzoo af te haalen; en zo het geval wilde, dat een Kind met het aangezigte in zyn geboorte boven legt en niet konde gekeert worden, (waar van egter in deeze kans geen gewag gemaakt is) zo moet, als vooren, met een vinger de Lyfmoeder een weinig verder open geholpen worden, waar door de natuur weder versterkt, en de Vrouw aangezet word, om te dringen, en waar door het dan toekomt, dat het hoofd met de Baarmoeder onder aan het lyf gebragt word, om te ontlasten het hoofd, het geen dan ook gemakkelyk met de hulpe van onze vingers buiten eenige andere *Instrumenten* geschied, en ons zeer dikwils gebeurt is, zonder quetsing, ofte verlies van Moeder ofte Kind, en aan den Vroedmeester Jacobus Brouwer, omtrent voorschreeve Kraamvrouw en Kind, immers zonder quetsinge ofte gevaar van de Kraamvrouw, onvermydelyk mede zoude zyn gebeurt, in geval hy, als hier vooren gezegt is, met de zelve Vrouw gehandelt en te werk gegaan hadde.

Edog zulks by hem niet zynde gedaan, en integendeel den romp van 't Kind, die zelfs gebooren was, van het hoofd, zo nog in de Baarmoeder was, door hem, het zy dan afgesneeden, afgetrokken,

ofte op eenige andere wyze daar van zynde afgescheiden geworden; zo is zulk eene behandelinge by ons niet alleen eene ongehoorde zaake, teegen Konst en *Practyk* aanloopende, neen maar in der daad ook zodanig, dat die niet heeft konnen geschieden ofte ondernoomen worden, zonder verlies van Kind en uitterste lyfsgevaar van de Moeder, gelyk de uitkomst dan ook geleerd heeft. Reden daar van geeven wy, dat het hoofd aan het Lighaam zynde vast gebleeven, en daar omtrent zynde gehandelt, als wy hier vooren hebben gezegt, even zo wel als den romp, zo al niet gemakkelyk, egter vry beter, en buiten twyffel met geen gevaar van de Kraamvrouw van den zelven zoude hebben konnen afgehaalt, of van zyn zelfs toegeschooten worden: welk hoofd dan van het Lighaam zynde *gesepareert*, zo heeft het niet anders kunnen zyn, of de Baarmoeder heeft zig geslooten, en met het hoofd en nageboorte na bovene begeeven, en heeft dus daar door het hoofd en nageboorte, niet dan met de uiterste pyn en gevaar van de Kraamvrouw haar leeven, uit de Baarmoeder konnen gehaalt worden, en zulks wel nog op geene zagter wyze, als met de handen zoude konnen zyn geschied, indien de Baarmoeder en de mond van dezelve waaren met een vinger na beneeden gehouden, en in agt genoomen, als wanneer hy Vroedmeester een of twee vingeren door de mond van de Baarmoeder in de mond van het Kind hadde konnen brengen, en het zelve hoofd als vast hebbende uit die Baarmoeder, en vervolgens door het slot van het lyf konnen arbeiden hebben, als wanneer dan ook dat hoofd zo niet zoude zyn *gemartelisëert*, en de rest van de nageboorte van zelfs wel gevolgt hebben, en ingeval hy dat hoofd en nageboorte, met hand of vinger al eens niet hadde konnen krygen, ter oorzaak van de naauwe opening omtrent het slot van 't Lighaam, (het geen in deezen *Cas* niet kan geweest zyn, vermits het Lighaam daar door reeds *gepasseert* was,) zo zoude als dan daar toe moeten zyn gebruikt geworden een schroef, ofte andere *Instrumenten*, daar toe bequaam, waar van wy wel hooren spreeken, ook eenige gezien, egter nooit gebruikt hebben; immers vooral hadde hy Vroedmeester die Kraamvrouw met het hoofd, en een gedeelte van de nageboorte in 't lyf niet moeten laaten zitten, en dezelve verlaaten, maar tot bekominge van dien zelfs geen kans ofte middel ziende, de raad en hulpe van een *Medicinæ Doctor* vorderen en verzoeken moeten; te meer, om dat die Vrouw, wanneer dat hoofd en nageboorte quame by zig te behouden, onvermydelyk daar aan heeft moeten sterven.

Aldus by ons Ondergeschrevene na onze beste kennisse, ervarentheid en gewisse, gedient van onze *Considerationen* op de voorgestelde vraagen, binnen *Nymegen* den 17 *April* 1731. was Onderteekend: *Geertruy Kreek*, *Cornelia* van *Rooyen*, *Elisabet* de *Heers*.

Missive

Missive ter zaake geschreeven door J. BROUWER aan den *Chirurgyn* FRANKEN. Myn Heer, u ED. Brief is my met veel genoegen ter hand gekoomen, zegge hartelyk dank voor uw *advis*, gegeven over myn ongelukkige *Operatie*, 't *Replicq*, zo tot wederlegging van myn antw., als van de *attesten* van u ED. en van de Amsterdammers, bestaat uit 650 *Articulen*. Het is my van harten leed, dat niet alleen ik, maar ook eenigerwyze u ED. door dit behandelen om mynent wille gekwetst word aan uw *Reputatie*, onderwyl komt my voor, dat men my, is 't moogelyk, poogd te *ruineeren*, als dat zo gaat, of in gebruik gebragt word, als onze *Operatien* niet wel slaagen, dan zal de lust om *Chirurgyn* te worden zeer gering zyn, hoe 't nu verder met my zal afloopen, is my tot heden onbekend, ik zal ondertusschen my, zo als het een Christen betaamd, aan GODTS WYZE SCHIKKINGE onderwerpen. *Den Advocaat* DE MAN zal u ED daar nader en meerder van berigt hebben, als behoorende tot zyn *practicq*, enz. Onderst. J. BROUWER.

Om nu die Ses-honderd-en vyftig ARTICULEN hier by te voegen, zoude myn *Diana* ballasten, het 647ste *Articul* zegd: den beklaagden zal niet kunnen *escbaperen* de *Condemnatie* in de kosten, of schoon al geen lyfstraffe hier plaats konde vinden. Den *Chirurgyn* FRANCKEN zegd in zyn *Replicq* op deze MISSIVE van BROUWER, 't geen nu volgd.

Wat dunkt u Konstgenoot van zulke *Maldense* staaltjes? zoude den *Chirurgyn* geen afkeer krygen van in de *Cunnus* te Vroeten? het is voor eerst het allermorssigste doen, dat 'er in ons handwerk voorkomt, met smeerderye en vileine stank verzeld: ziet wat GALENUS zegd in zyn Boek, de *Odoratus Instrumento*, daar hy aanwyzinge doed, hoedanig het Kind in de *uterus* huishoud, in zig te verplaatszen met de houding van zyn hoofd. Ten anderen, als dit Vroeten kwaalyk uitvalt, gelyk het nu aan BROUWER, een zagtzinnig en bekwaam Man, gebeurde, zo poogd men niet alleen aan ONZE EER, ONS HOOFD-POINCT, te tergen, maar ook aan onze beurs te tornen, enz. Verder word door hem aangemerkt dit nu volgende, Hy zegd: wanneer een *Chirurgyn*, geroepen zynde, komt, daar hy vind dat het kwaad Wyf te vroeg, de Vrugt nog te onryp zynde, die egter heeft willen *force* plukken; hy zal voorzigtig doen, wanneer hy een *Medicinæ Doctor* by 't werk laat roepen, deze kan hem dienen alleen tot verschooning, als de baaring ongelukkig bevald: zyn *Bulle* maakt alles goed, al is 't, dat hy weinig, of niets van ons handwerk verstaat, het is evenwel myn Heer den *Doctor*, 't moet noodzaakelyk een Geleerd Man zyn, want hy kend zig zelven van binnen en van buiten. ADRIAAN den Zesden zegd: hy is dienstig in een Volkryk Land, was het niet wegen den *Medicus*, de menschen zouden langer leeven, en zo.

 sterk.

ſterk vermenigvuldigen, dat zy onderling niet zouden kunnen beſtaan; den *Medicus* maakt ruimte, en de aarde zyn fouten bedekt.

By 't Vroeten beſtaat de voornaamſte handgreep van Mr. BROUWER hier in, als 't Kind, natuurlyk voorkoomende, met het hoofd in het *orificium vaginæ* beklemd ſtaat, dat los te maaken, te doen door- en uitſchieten, op de vyligſte wyze. Edog als de Moeder en het Kind moeten gered worden, wanneer zy beiden ontreddet zyn, het Kind akelig gewrongen legd, zo dat, waar 't gevoeld word, 't gevoel onzeker gaat, niet weetende, of men in den *axel*, of in de lieſch taſt, onderwyl eenigſints *Confuus* keerd en wend, dan is dat niet het vyligſte verloſſen; op dezelve wyze mistaſten doorgaans de *Roonbuiſiaanen*, zo dra zy haar zaak, dezelve nu aangewezen, niet vinden, maar een ingerold of ingewikkeld Kind, dan is Moeder of Kind, of die beiden om hals. Hier zyn zeer veel *notabele* bewyzen van, 't zal genoeg zyn, daar van maar weinige ſtaaltjes by te zetten; want, als ik my begaf tot zo veel, als my bekend zyn, zoude *Diana* met deze nu onder handen zynde verhandeling het *Foliante Martelaars* Boek *egaliſeren*. De voornaamſte Konſt van 't Vroetwyf beſtaat hier in: wanneer de baarenstyd *præſent* is, de *uterus* zig opend, het Kind te halver baan koomende zyn omwindſelen ſcheurd, en daadelyk met of kort na 't afvloeijen van 't water volgd, dan ontfangd zy Vroetvrouw het Kind, en oeffend verder haar pligt aan het zelve; dat is een ligt en vaerdig Kinderbaaren, door de overvloedige vogtigheid zyn de deelen van 't Kind ſlap, en die der Moeder zig natuurlyk oopen ſperrende zyn glibber glad, en zeer bekwaam om te worden *gedilateert*; even gelyk een Pottebakker zyn klei bevind te doen, wanneer hy zyn natte vingeren daar van langzaamer hand, en daar na de hand zelfs daar in boord.

Als 't Kind zo niet volgd, begind de moeijelykheid in 't baaren, 't Kind word min leenig, en de *partyen* van de Moeder worden droog en ſluitende; 't Kind is dood, of 't word al ſpartelende en martelende gedood, 't moet by de voeten doorgehaald, dat is nu maar alleen voor goed te houden, om dat VAN DEVENTER, de ABLAINCOURT, en anderen dat *Agrippinen* verkooren boven de Leerwyzen van den *Arabiſchen* PAULUS en den *Italiaanſchen* HIRONIMUS; 't Kind komt met zyn *Corpus* uit, en, 't hoofd niet *illico* volgende, ſlippen de armen uit of ze worden uitgered, 't *Orificium vaginæ* word ſluitende om de hals van 't Kind, laat dan duuwen op de buik van de Vrouw, 't zal 't hoofd verbreeden, trek en draay dan aan 't *Corpus*, de hals draaid of, en 't hoofd blyft na in de *uterus*, of in de *Vagina*, of in die beiden tot een zak geworden zynde. Als 't Kind met het Lighaam buiten ſtaat, den doortogt naauw is, en 't hoofd op eene der zyden, na agter, of na vooren geboogen ſtaat, en door geen vinge-

vingeren kan verdrongen worden, om het regt voor gaats te plaatszen, dat men dan de *lapadil* insteekt om 't hoofd regt in den doortogt te stellen, en de lepel voorts te plaatszen over 't voorhoofd, te weeten, als het Kind niet wel gekeerd staat, dit *Instrument* nu werkende met eene hand, drukt het hoofd, doende hetzelve wyken van 't *os pubis*, dan trekt men met de andere hand aan 't *Corpus*, al zagtkens aan sleepende langs het *Coccix*; 't hoofd dus vorderende, kan men als 't een Dood Kind is, de *lapadil* uithaalen en plaatszen, nu in een kwaalyk gekeerd Kind, straks daadelyk twee vingeren in de mond van 't Kind om wel vat te hebben, en om zo na 't *os Coccigis* drukkende, 't hoofd uit te brengen.

Om volkoomen te verlossen moet de *placenta* volgen, na dat het hoofd uitgekoomen is, egter is 't beter die in te laaten blyven, als dat men dezelve met geweldenaryen te pleegen zoude afhaalen; want of schoon 't geweld overwind, dat kan ook missen, daarom is 't leeven van de Vrouw niet beveiligd, in de *Chirurgie* moet men niet alleen letten om een *Operatie* uit te voeren, maar te gelyk op de welstand van de *Muliebria*, gezondheid en 't leeven van 't *subject*, dat men onderhanden heeft. Het swaarste moet het swaarste weegen, dat is in 't doen onzer handgreepen het leeven van den mensch, 't geen ligtelyk in de waagschaal geraakt, door 't willen verlossen van een *placenta*, die niet lossen wil, of niet kan *passeren* door de inkrimping van 't *os uteri*, als men egter *perfors* wil afhaalen; in geval de *placenta* begroeid is aan den *fundus uteri*, word zulks beswaarelyk uitgewerkt, als is 't, dat het Kind voorspoedig gebooren is: volgens Ruisch is 't beter de *placenta* of een gedeelte daar van te laaten nablyven, als aan de streng te haalen, terwyl een koek vast gebakken zit in den bodem, of opgehouden word door de sluiting van 't *os uteri*; dit zegd niet, laat het werk zo maar steeken, of schoon 'er geduurig weedom, bloedklontering, of swaare vloeijing is, neen, zonder geweld te pleegen, of de dood te verhaasten, kan men met de verborgen *Passer* van van Roonhuise 't *os tincæ* meer openen, men moet altyd *moderaat* werken om de nageboorte, of een gedeelte daar van nagebleeven zynde te verlossen, vermits zulk nablyven somtyds een gevaarlyke nasleep heeft; want in de *uterus* verrottende, moetze tot vuilen etter koomen, door middel van de *vasa absorbentia* word het geheele Lighaam ziek, en de *uterus ulcereert*. 't Gebeurd, dat dit nablyven word versweegen, ten minste voor de Kraamvrouw verborgen gehouden, 't lost zig dan somtyds voorspoedig met de Kraamvloed; op slenters en vliesjes van de *secundina* nagebleven kunnen volgen swaare nawéén, sleepende ziekte, *menstrua putrida inordinata* en *Cancer uteri*; zo dat, als men zeggen zal, die Vrouw is verlost;

loſt, dan moet zy niet alleen van de vrugt, maar ook geheel van de *ſecundina* verloſt zyn.

Op de verklaaring der drie Vroetwyven merk ik aan, dat ze zo net opgeſteld is, als of ze was van PHENERATA, Moeder van HIPPOCRATES de Groote. 't Vroetwyven berigt kan wel *accorderen* met haar beſte kenniſſe, ervaring en gewiſſe; maar vermoedelyk is de nette opſtelling van dit *Conſcientie* werk uit een welgeſneeden penne gevloeid.

Den *Chirurgyn* BROUWER, dus in regten betrokken, zond my de voorgaande Brief, waar in hy aan my openhartig verſlag doed van zyn wedervaaren by de Huisvrouw van BARENT BARTHOLOMEUS, 't geen van 't gevolg was, als blykt uit de neven zyn Brief aan my gezondene verklaaringen en daar op gevolgde *Citatie* voor 't GERECHT van *Malden*. Kort na 't ontfangen van die letteren, kwam BROUWER my zien, verzoekende om een *Declaratoir*, waar mede hy zyn zaak na regten konde *defenderen*, waar toe ik reeds myn vlyt had aangewend. Ik heb myn hulp noit aan myn Konſtgenooten onttrokken; ik kenne de ſpreuke, die van de Konſt is, beſchaamd zyn Meeſter niet. Hy ging van my na DE BRUIN, maar deze weigerde hem zyn byſtand, met hem ſpottende in zyn verlegendheid, zeggende: dat hy *Diſcipel* van ROGIER en gelukkig was. Nu brand ook dat ſpotters huisje, en de vlam is in myn Gilde overgeſlaagen. Onder de geene, die den *Chirurgyn* BROUWER om *aſſiſtentie* verzogt, bevonden zig de *Chirurgyns*, die neven my de door my opgeſtelde Verklaaring, ten behoeve van BROUWER, Ondertekent hebben. Onderwyl ſpiegele DE BRUIN zig nu afgryſſelyk aan 't Kind en de Huisvrouw van KAREL JANSZ.

De Schryvers, die ik hadde nagezien over 't afhaalen van een nagebleeven hoofd, ten einde om Mr. BROUWER daar mede neven ons *Declaratoir* beſlaagen ten ys te doen koomen, heb ik hem gezonden, en de *fragmenten* van dat opſtel in een laade na gewoonte *geconſerveert*. Ik behoeve die nu niet Briefsgewyze te volgen, nu op een andere manier ſpreekende: ik gedenke hier aan deze zaak, om dat ze leerzaam is, en om dat ik genoodzaakt wierd te Schryven over het waare geheim der Dwaazen, die zig in plaats van Vroet, Vroedmeeſters noemen; ik hoope, dat dit voor my de laatſte maal zal zyn, om oude koeijen uit de ſloot te haalen, of om myn Konſt *Kabinet* te openen voor my netelige zaaken. Ik hadde veel liever Beſchreven de Huishoudinge van *Venus uranie* in haar Koningryk, en omtrent haar zuivere bondgenooten, of voor de aankoomende Amſterdamſche Proevelingen in de *Chirurgie* opengelegd de verklaaring van des Proefmeeſters Kaart, te vooren *Diana* vraag puntig ingelyft.

Ik

Ik vroeg aan Brouwer, of Beekman, en Coebergen, kennis hadden, van door wat soort van *Instrumenten* het Kind genoegzaam, en tydelyk had kunnen afgehaald worden? dit was hem niet gebleeken, zeide verder, dat ik zeer aanmerkelyk vond, dat zyne beschuldigers hem Vroedmeester noemden, terwyl zy hem van dwaasheid poogden te overtuigen; en of hy niets *gemarqueert* had in de verklaaringen, hy antw. ja, in die van Beekmam en Coebergen: zy zeggen gezien te hebben een Kind zonder hoofd, door my daags te vooren afgehaald: De schouwing is gedaan twee dagen na de afhaaling van dien dooden romp. Zy zeggen, zynde voorf. romp of lighaam van gemelde Kind, zo ons niet duister is. toegescheenen, aan de eene zyde van 't hoofd afgesneeden, en aan de andere zyde afgetrokken. Dit is gedraaid; ik had het afgetrokken byna op de dikte van een pink, zynde maar de huid, die nog overig aan 't hoofd vast was, zo laag met de schaar afgesneden, als ik konde, denkende hy zoude my dienen als een *Gidse*, om daar mede 't hoofd na om laag te trekken. Verders zeggen zy, de beenderen van 't *Cranium* waaren van den anderen gescheiden, en tot elkanderen gedrukt; waar uit men kan zien hoe ik alle poogingen hebbe aangewend, om het hoofd uit de Baarmoeder te haalen. Nog zeggen zy, dat de Vrouw door my, tot de laatste droppel bloed toe, is uitgeput, en onvermydelyk daarom onder haar kraam heeft moeten sterven. Zy heeft nog omtrent anderhalf etmaal geleefd, na dat ze my hadden afgedankt; zy hebben my niet toegelaaten, of schoon ik dat wel *instantelyk* verzogt, en kreeg geen kennis van haar toestand, als na dat zy overleden was. Na dit vertoog heb ik hem het volgende tot zyn *defensie* dienende ter hand gesteld.

Remarquen opgesteld om te dienen, voor verklaring in de zaak van Mr. J. Brouwer, Stads Vroetmeester tot *Nimegen*, aan zyn Ed. op. deszelfs verzoek aan hem verleend, door vier Amsterdamsche *Chirurgyns*, zo by hunne Ondertekening blykt. Ten behoeve van den *Chirurgyn* Jacobus Brouwer, is het dat wy Ondergeschreven *Chirurgyns* hebben de stukken, en verklaaringen ten laste van voorn. *Chirurgyn* Brouwer, nagezien; en wel inzonderheid gelet op de verklaaringe tot zyn beschuldiginge, gegeeven door den Heer Petrus Beekman, *Med. Doctor*, en G. H. Coebergen Mr. *Chirurgyn* Zodanig als blyken moet uit de nevenstaande aanmerkingen, dienende tot verklaaringen der hoofdzaakelyke stukken in de verklaaring van de beschuldigers bevat. 't Zal hier op aan koomen, of Jacobus Brouwer, voor schuldig of onschuldig te houden is, in zyne manieren van werken, by het afhaalen van een Kind, en na welke werkdaad, dit Kind het hoofd van de romp, of 't Lighaam van 't hoofd geschei-

ſcheiden is; zodaanig dat dit hoofd in de Baarmoeder nableef, en waar na de Kraamvrouw is koomen te Overlyden.

Doctor P. BEEKMAN, en den *Chirurgyn* G. H. COEBERGEN *atteſteren* en verklaaren, *geviſiteert* te hebben, een eerſtgebooren Kind zonder hoofd, zynde het Lighaam van 't gemelde Kind, aan de eene zyde het hoofd afgeſneden, en aan de andere zyde afgetrokken, enz. waar op de Ondergeſchreven *Chirurgyns repliceren*; namentlyk, zodaanige rompen zonder 't hoofd worden by onvermydelyke omſtandigheden, by ſwaare Baaringen meermaalen gebooren, en met nablyvingen van 't hoofd in de Baarmoeder der Vrouwen; dezelve tegenſpoeden hebben wy vernoomen, binnen Amſterdam, verſcheide maalen gebeurd te zyn, waar van maar weinige zullen aanroeren, mits bedekkende de Naamen der Beroemde en ervaarene *Chirurgyns*, die deeze ongelukken ontmoet hebben; en om dat wy weeten, dat deeze, en meer andere rampſpoeden, de *Chirurgyns* tot hun leetwezen bejegenen; ja dat ze by een Dood Kind te haalen niet alleen eenige ſneeden doen, maar ook op andere manieren poogen, dat te verbreeken, om aan de Vrouw meer gemak te geeven. Wy zullen ter agtinge van de hoofdzaake drie *Hiſtorien* bybrengen, om daar mede te bewyzen, dat Meeſter J BROUWER geen onverſchoonelyke daad gedaan heeft, met het hoofd van dat Kind, of omtrent het hoofd te ſnyden, en te ſcheuren; ook om dat de ſwaare baaringen den *Chirurgyn* zodaanig de wet kunnen ſtellen, dat hy op geene Konſt-regelen agt kan geeven; ook word hier niet misdaan tegen de *Regulen* der Konſte, zy zelfs dit breeken, en ſnyden omtrent een Doode Vrugt aanwyzen. Zie by PARÆUS, GUIELJELMEAU, PORTAL, MAURICEAU, VAN DEVENTER, DIONIS, VAN SOLINGEN, enz. die ook Doode Rompen met nalaatinge van 't hoofd, gehaald of aangeroerd hebben.

In den Jaare 1720. gebeurde aan ZUZANNA, de Huisvrouw van KAREL JANSZ, hier ter Steede Woonagtig in de Haaze-ſtraat, in de Turkſche Poort; zy wierd in Baarensnood bediend van ANNETJE van KAMPEN. Deeze bevindende ſwaaren arbeid, en onklaar werk, heeft een Vroetmeeſter geroepen; dit was in de Morgenſtond. Deeze *Chirurgyn* werkte tot in den Namiddag; hy trok de romp van 't Kind af, en uit, nalaatende het hoofd in de Baarmoeder der Vrouwe. Hy nog eenige tyd voortwerkende, heeft eindelyk door onmagt in zyn handen moeten uitſcheiden; waar na een ander *Chirurgyn* gehaald is, die dezelven avond omtrent de klok agt uuren, het hoofd gehaald heeft. Deeze ZANNIKE, Oud omtrent 22 Jaaren, is weinig tyd daar na geſtorven. In 't Jaar 1728. den 2de *Januarii*, wierd ZARA KERKHOVEN ontbooden op Ooſtenburg by MARIA RENTEN, alwaar zy Vroetwyf ſwaar werk vond, en heeft om een *Chirurgyn* geroe-

geroepen, die, na twee uuren werkens, de romp van 't hoofd trok; het Kwaad-wyf, die deeze romp in haar ſchoot ontfing, bevond, dat daar in nog eenige leevende trekken waaren; daar na haalde den *Chirurgyn* het hoofd met ſtukken, en brokken zodaanig, dat des Kinds harſſenen in de water-pot vielen; deeze Vrouw is nog heden in 't leeven. *Item* in den Jaare 1729. in de Maand *Februarii* kwam in Barensnood de Huisvrouwe van ABRAHAM MULDERROOD, alhier Woonagtig in de Bataviers-ſtraat, zy heeft geroepen MARIA KEISERS, deeze, onmagtig om het Kind te haalen, heeft om een *Chirurgyn* verzogt, die, na eenige tyd gewerkt te hebben, den romp van 't hoofd trok, en poogde vervolgens om 't hoofd af te haalen, maar te vergeefs, waar op de Kraamvrouw, na nog zes uuren werkens, in handen van de zelve *Chirurgyn* geſtorven is, blyvende het hoofd in de Baarmoeder.

Dat nu het hoofd van 't Kind te *Malden* zodaanig door den *Doctor Medicinæ* BEEKMAN, en den *Chirurgyn* COEBERGEN bevonden is, als hun verklaaring daar toe ſtrekkende vermeld, verſtrekt ons tot bewys, dat het Kind, van hen te *Malden* gezien, al eenige tyd in de Lyfmoeder is Dood geweeſt voor de Verloſſings Dag; 't geen ook blykt uit de verklaaring van de daar toe verzogte buurwyven. Zy verklaaren.

Dat het Lighaam van 't Kind hier en daar ontveld was, het overige van 't lighaam ſcheen gezond en fris, en het gevonden gedeelte van de Nageboorte vertoonde een weinig gehakte Offenlever. Waar op de Ondergeteekende Amſterdamſche *Chirurgyns* aanmerken 't geen volgd. De ontvelling word zelden aan een gezond, fris gedood Kind bevonden, doorgaans bewyſt het verrotting, deze word het meeſt aan de deelen, die voorgeſtaan hebben, waargenomen. Dat nu het hoofd gekneuſt bevonden is, bewyſt het *devoir*, door den *Chirurgyn* aangewend, ten einde, om met te meer gemak dit nagebleeven hoofd af te haalen, want een Dood Kind is men bevoegd aan zo veel ſtukken te breeken, als men tot de Verloſſing noodig vind.

Vervolgens verklaaren de zelve buurwyven van de Overleden Vrouwe te *Malden*, zeggende: het overige Lighaam van 't Kind ſcheen gezond en fris.

Hier op diend, dat men zeer dikmaals ondervind, dat de dingen anders zyn, als ze ſchynen; en 't is wel te bevroeden, dat de Nageboorte, die in ſommige baarensnooden voor de geboorte van 't Kind komt, in de werkdaad van BROUWER, dienende tot ontlaſtinge, ten deele geleeden heeft, 't zy kneuzing, ofte verbreekinge, 't geen in eenige voorvallen byna onvermydelyk is, en zo dit gebeurd, is altyd te meer, in een reeds verſtikte Nageboorte, de vertooninge,

als van een weinig gehakte Offenlever, zo als de Heeren *visitatores* en de buurvrouwen dezelve gezien hebben; de *assistentie* van *Medicinæ Doctoren* te nemen, of te laaten, is de zaak van de Kraamvrouw, Kraamheer, en hunne Vrienden, *Chirurgyns* kunnen die wel ontbeeren. Uit welke omſtandigheden het klaarblykelyk is, dat de voorſchreve Kraamvrouw tot *Malden*, zynde wel verloſt van den romp, edog by zig hebbende behouden het hoofd van haar Kind, en een gedeelte van de Nageboorte, waar door dikwyls groote en onvermydelyke bloedſtorting volgd, en ſomtyds met toeknyping van de mond der Baarmoeder, die de werkende hand kan beletten, en in de Kraamvrouw flauwten, voorboden des Doods, doen verſchynen, het welk den *Chirurgyn* kan verpligten zyn werk verpoozende te ſtaaken, of na te laaten, alzo hy 't na gemoede, en na omſtandigheid van zaaken bevind te behooren; want niet gaerne word gezien, dat de Lyderesse ſterft onder *Chirurgyns* handen, zo als aan opgemelde Vrouw van MULDERROOD, en meer anderen hier ter Steede is gebeurd, 't geen wy in de pen laaten, en zullen doen beruſten, ten zy een Geneeskundig *Opposant* over deze *Materie* tot gemeene nutte ons daar toe gelieve te vergen; het reeds bygebragte, meenen wy, dat genoegdoenende is, om te verklaaren, zo wy doen mits deezen, dat uit de Verklaaring van PIETER BEEKMAN, *Med. Doctor*, G. H. COEBERGEN, en de daar bygevoegde verklaring van de buurwyven, ons niet gebleeken is eenige op Reden ſteunende beſchuldiginge, dienende ter zaake: Namentlyk, dat de Stads Vroetmeeſter JACOBUS BROUWER zoude oorzaak geweeſt zyn van de Dood van een Kraamvrouwe, en van haar Vrugt, en daarom geen de minſte reden is, hem te brengen voor 't GERIGTE. Neen maar, dat hy JACOBUS BROUWER, niet alleen verſchoonelyk, maar volgens de regelen der Konſte, een *Chirurgyn* betaamelyk gewerkt heeft, en dat dierhalven deze ongelukkige uitſlag hem niet behoorde toegerekend te worden; als in zo verre dat alle Heeren *Medici* en *Chirurgi*, die in 't werk zyn, buiten hun toeleg, onſchuldig, en wel met ſmerte gewaar worden deze, en meer andere diergelyke ongelukken onderhevig te zyn, zo te doolen, gelyk als ook in andere zaaken, die buiten hunne *Practyk* zyn, waargenomen worden; en terwyl dit zeker is, volgens de Waarheid, Reden en zaakelyke bevindinge, zo is 't, dat wy dit Geſchrift tot deszelfs beveſtiging Onderteekenen.

G. VERPOORTEN. A. BOEKELMAN.
A. TITSINGH. H. ULHOORN.

Zo ſmyt men ſomtyds de ſchuld alleen op den *Chirurgyn*, en niet op een kwaade geſchaapenheid, of ontſtelling der Vrouwe, die door eigen

eigen ſchuld het Kind kan hinderen, 't zy met hortende te ryden op een Boeren karre, vallen, danſſen, gramſchap, ſchrik, of zig met den man te dartel te verluſten. Dat wil men dan op den *Chirurgyn* verhaalen: voornamentlyk, wanneer het Kind even gedood ter Waereld komt, de buitenſte bedekſelen niet zeer rottig zynde. De Vrouwen willen niet bekennen, wat zy gedaan hebben, door vreeze van beſchuldigd te worden. Op 't *Articul* van de buurwyven, 't geen zegd: het Lighaam van 't Kind was hier en daar ontveld, diend ten overvloede dit *Rapport* van GRUIWAARDT, Hy zegd: daags na de verloſſinge hebbe, nevens *Doctor* VERBURG, *geviſiteert* een Dood Kind, en bevonden het hoofd ter zyden na boven zeer geperſt en gedrongen, waar door 't voorſ. hoofd veel langer was, als 't natuurlyk behoorde te zyn, en op verſcheide plaatzen, zo van de borſt, als regter arm, was de opperhuid van de huid afgeſtroopt. Uit welke laatſte Teekenen wy hebben geoordeeld, dat het voorſ. Kind wel twee of drie dagen konde Dood geweeſt zyn; verder zegd hy: het vel van dit Kind was op verſcheide plaatſen geſcheiden, dit bragt ons in het gevoelen, dat het twee of drie dagen voor zyn geboorte geſtorven was.

Dat niemant vreemd voorkoome zulk een toevallige ramp, bejegend aan een *Diſcipel* van VAN DEVENTER, een Man, beroemd, eene der Kundigſte en Voorſpoedigſte geweeſt te zyn in 't Verloſſen van de Vrouwen, een Verbanner van meeſt alle ſoorten van *Inſtrumenten*, tot die verloſſingen by andere in gebruik gebragt. Zo is 't, en daarom had BROUWER geen haak by hem, zig, gelyk zyn Meeſter deed, betrouwende op zyn handen: evenwel heeft zyn ED. Negen-en-negentig knaphandig verloſt, de Honderdſte heeft hem zomtyds ſpels genoeg gebaard, ik zal iemant den plaats aantoonen, daar hy dezelve beſchryft, op dat niemant zoude denken, dat VAN DEVENTER altyd zonder *Inſtrumenten*, en altoos Voorſpoedig de Vrouwen verloſte. De voorſpoedigſte te zyn, zegd niet, bevryd te zyn, en te zullen blyven tegen alle ongevallen, aan dat werk eigen. Den beſten *Schutter* ſchiet wel eens mis. Den *Romeinſchen* Heelmeeſter, waar van *Mr.* BROUWER ſpreekt in den opſlag van zyn Brief, ſchoot doorgaans wis; Hy was een uit de beſte eerſt bekende Meeſters, deze Naam gaven de *Romeinen* alleen aan de *Chirurgi*, na deze wyze zegd men nog hedendaags, als iemand gewond is, haald den Meeſter; deze nu was ARCHIBUT; hy wierd om een ſwaare *Operatie*, door hem gedaan, van 't graauw vervolgd, en op het *Campus Martius Tyrannicq* geſteenigd, in weêrwil van den *Romeinſchen* Raad: de *Magiſtraat* van *Romen* liet, ter eeren van ARCHIBUTUS, een *Statue* opregten van fyn Goud; dit Beeld wierd tot zyn gedagteniſſe geplaatſt in den *Tempel* van ESCULAPIUS.

Den Leermeester van Brouwer zegd: dat 'er maar twee gevallen zyn, waar in 't gebruik der *Instrumenten* diend, en dat al het andere werk met de handen moet geschieden. Zyn gestelde twee gevallen zyn, als een Kind wegen zyn te grootheid, of van wegen de grootheid van eenig gedeelte deszelfs, in tegenstelling van de kleinheid van 't bekken, daar door onmoogelyk kan *passeren*; of wanneer een Kind, in 't naauwe hol van 't bekken gezakt, met het hoofd en te gelyk met de schouders zo vast geklemd legd, dat men by aanpers ook der sterkste vlaagen geen de minste nederzetting kan verneemen, en dat alle andere middelen te vergeefs in 't werk gesteld zyn. Hier zoude men een derde geval kunnen byvoegen, namentlyk, als het hoofd van 't Kind, voorkoomende, zeer naauw met de krooning van 't *os uteri* beknepen afzakt, zo dat geen vinger magtig is tusschen 't hoofd van 't Kind, en 't *os uteri internum* in te booren, om dat te verwyden en over 't hoofd te schuiven. Na dat de opening door de halve *balansjet* gemaakt is, gebruikt men wederom één, twee of meer vingeren van eene hand, om 't hoofd, enz., het Kind door de binnenmond, scheede, en daar buiten te helpen. De verwyderingen, hier toe nodig, worden in de doortogt van de Vrouw vrymoedig gemaakt, waarom zoude iemand, die geen onbetaamelyk geweld gebruikt, vreezen in een zaak, die hy moet voleinden? De *vagina* van een Vrouw in baarensnood moet dat noodzaakelyk verdraagen. Den *Chirurgyn* moet zyn werk kloekmoedig uitvoeren, kan een Kind uit de in arbeid zynde Moeder buiten uitkoomen, dan stel vast, dat 'er een besmeerde hand, die wel bestuurd word, in gaan kan, te veel swaarigheid maakende *Autheuren* koomen met te veel waarschouwingen de Proevelingen, die wat schroomagtig zyn, te misleiden, gelyk ook zy L. doen, die de Proevelingen poogen wys te maaken, dat zy geen *Instrumenten* gebruiken. Ik heb ondervonden in verscheide baaringen van een en dezelve Vrouw, dat na 't instellen van de mondschroef zy veel gemakkelyker voor my, en min pynelyk voor haar verloste, als daar na zonder 't *Instrument*; ik heb ondervindelyk, dat na 't zetten van de mondschroef de Vrouw en 't Kind leevendig bleeven, en zonder 't gebruik van 't *Instrument* naderhand by dezelve Vrouw het Kind onder 't afhaalen stierf, en de Moeder weinig uuren daar na. Hier uit is optemaaken, waarom den *Chirurgyn* dikmaals in minder *minuten* 't Kind haald, als 't Vroetwyf te vooren uuren gevroet had.

Den *Patroon* van onzen Brouwer Schryft, dat hy, voor dat hy Schreef, geleezen hadde alle de Schryvers, die over de Verlossing van Swangere Baarende Vrouwen Schreeven. Ik vermoede, dat, als zyn Ed. met aandagt Magnetus over de kragt van 't *sal succinum* geleezen had, hy zoude met zyn twee grouwzaame handgreepen

zo

zo Vroet-Meesterlyk niet Gevroet hebben, maar liever uitstel, en een *Volatiel* bitteragtig zout gegeeven hebben aan die twee ongelukkige Kinder baarende Vrouwen. 't Moeit my van dien gulhartigen Man, dat hy, na zeer veel Kinderen uit platte naauwe bekkens en scheef leggende Lyfmoeders monden verlost te hebben, eindelyk zo rampzalig scheef en dwars moest werken in twee ongevallen, die hy aan VINKIUS Beschryft. Ik zal hier aanleiden tot een zaak, die veel gelukkiger uitgang had, hier toe treeden wy langs doornagtige paden.

Het is zeer swaar werk, als een Kind met de armen voor uit en 't hoofd tusschen beiden in 't *Orificium Vaginæ* komt af te schieten; de vraag is, of 't zo uit kan koomen? ja, als 't Kind klein en de Moeder ruim is, dan kan het by de armen uitgehaald worden; men zoude meenen, dat het Kind gemakkelyk konde uitkoomen, als het hoofd tusschen de armen doorgang mogte hebben, bevryd zynde, van dat het *Orificium* niet komt te sluiten op de hals van 't Kind, en van dat de hals niet ter beswaaring van 't werk geboogen word; maar als 't Kind dus met de armen voor uit komt, gaat het zo gemakkelyk niet toe, als eenige denken; het is swaar werk, en niet minder, als 't hoofd tusschen de armen in de geboorte staat, om dan het nu voorkoomende in te voeren. Die armen zyn onmoogelyk in te brengen, ten zy 't geheele Kind opgedrukt wierd, en dan zyn zy egter moeijelyk in te brengen, en ingebragt zynde, om de eene met de eene, en de andere met de andere hand van den *Chirurgyn*, langs de zyden van 't Kind zyn Lighaam uitgestrekt na de dyen te voegen, en om daar na het hoofd voor de geboorte te brengen, om het Kind natuurlyk te verlossen: als 't Kind zo moet verhutseld worden, is 't noodig, om 't maar geheel om te hutselen, om de bovendeelen te weeren, de voeten te zoeken, en om het daar by met de handen, by 't hoofd gelaaten, te *Agrippinen*. Als een zodanig gesteld Kind ingebragt is, vind den *Chirurgyn* een ruime weg gebaand voor zyn werkende hand. SENNERTUS spreekt ook, van hoe te doen, als 'er kans gezien word, om de armen in te brengen. Als 't hoofd binnen staande op den een of den anderen schouder geboogen is, dan is de uitstaande arm, daar het hoofd leund, de kortste, en moet het eerste ingebragt worden, om dat hy minder uitstaat Altemaal netelig werk, te meer, als het *Orificium* van de *muliebria* sluit op deze *extremiteiten* van de Vrugt. In deze toestand was men gewoon, om eerst de eene, en daar na de andere arm van 't Lighaam des Kinds af te draaijen, of anders te *extirperen*. Die armen kunnen niet ingebragt worden, ten zy eerst het *Orificium Vaginæ* verwyderd word door 't *Speculum oris*, dat nu tusschen die armen word ingebragt, en dan betaamelyk open geschroefd zynde, word de schroef uitgenoomen zynde, eerst het Kind op 't hoofd drukkende opgestooten, dan de kortst uitstaande

 arm

arm, en daar na de andere ingevoerd. Door dit mondſchroeven, en door de ruimte, die de armen geſteld hadden, is de opening zo ruim geworden, dat iemant, die geen tyd verzuimd, ligtelyk dit Kind haalen kan, 't zy by 't hoofd of met de voeten voor, 't geen eenige altyd zo willen gedaan hebben, 't kan nu geſchieden, zo wegen de ruimte, als, om dat het Kind in de werkdaad der invoering min of meer overdwars komt.

Zomwylen, zegd MAGNETUS, is de *Situatie* van 't Kind zo moeijelyk, dat, al is 't, dat men alle poogingen aanwend, egter de omkeering tot de voeten onmoogelyk blyft, zodanig een geval is my onlangs overgekoomen by een Vrouw, die lang in pynelyke arbeid geweeſt was. Deze myn hulp neven die van een *Chirurgyn* verzoekende, dreef hy met kragt het hoofd van de Vrugt na de *oſſa pubis*, de kin daar op ſtootende wierd ingepakt, en de handen van 't Kind hangende buiten de *labia* van de *Vulva*, poogde hy die in te dryven, zo, en op allerlei gebruikelyke wyzen die Vrouw te hulp te koomen; edog wat beleid en vaerdigheid hy gebruikte, 't was alles te vergeefs. Deze Vrouw haar zaak wierd voor *deſperaat* gehouden, in gedagten, dat 'er geen gelukkige uitkomſt konde zyn, maar de zaak gedroeg zig geheel anders door *beneficie* van de Natuur, daar VAN DER STERRE, van SOLINGEN, en BONTEKOE *Doctoraal* mede krakelen, om haar haare vermoogens te betwiſten, daar zy is een gehoorzaame geſchapen Dienareſſe van den SCHEPPER, zy kan met geen handen getaſt, met geen oogen gezien, maar alleen door 't verſtand des menſchen vernoomen worden. Weet, zegd HOWEL, dat in 't ſchikken van alle ondermaanſche zaaken de Natuur GODS Dienſtmaagd, het geloov zyn gemagtigde, en de tyd zyn werktuig is. Hier wierd geſprooken van de Natuur, welke de Baarmoeder opwekt, om de Vrugt uit te helpen, en dus het haare te doen in zo een groot werk. Die goedertierne Natuur nu, de kragten, haar door 't HOOGSTE VERMOOGEN ingeſchapen, ter verloſſing inſpannende, heeft de Vrugt des buiks met geweld op de borſt geperſt, zo dat de ribben uit haar gezette plaatszen ſprongen, de rugge wervelen door de drukking, die zy leden, wierden tot breekens toe geboogen, en dus wierd de Vrouw alleen door de natuurlyke werking wonderbaarlyk van een dubbeld gevouwen Vrugt door verdubbelde kragt verloſt, zonder ſcheuringe van de *vagina*, of eenige van derzelver aangrenzende ſchaamte deelen. Zy wierd in volkoomen gezondheid herſteld, deede alles, als voorheen, al wat een Gehuwde Vrouw betaamd te doen.

Dit heb ik ter aanleidinge ingebragt. Van DEVENTER heeft GODT gedankt in Voorſpoed, Hy heeft Vroed de *Inſtrumenten* verfoeid; egter wierd den Vroomen Man, 't geen uit zyn Naſchrift blykt, tegenſpoedig. Ik heb dit niet alleen in hem en zyn Leerling BROUWER,

maar

maar ook omtrent het Steenſnyden in DENYS, en zyn Leerling MYER, waargenoomen; zy werkten in haar eerſte tyd zeer gelukkig, in de laatſte ongelukkig. Dit heeft deze vier voornaame Handwerkers verſtrekt, als een nagel aan de Doodkiſt: te meerder, om dat de nyd en afgunſt gewoon zyn groote baazen, als zy tegenſpoeden krygen, met laſter te kruiſſen, daar alle Konſtgenooten behoorden met medelyden aangedaan te zyn, onze onvermydelyke rampen verſchoonende na den aart der Liefde en kunde van de Konſt. Als een Dood Kind rottig wierd, is 't onvermydelyk by 't afhaalen by de voeten, als de armen by 't lyf buiten ſtaan, dat Kind de hals te breeken. Immers, als 't hoofd en 't *Orificium* niet *geproportioneert* zyn tot de gemakkelyke doorſlipping. De hals gebrooken zynde, blyft het hoofd na, 't is rond, glibber, glad, en dierhalven moeijelyk te vatten, 't kan niet uitgehaald, als met *Inſtrumenten*, die zelden in gebruik zyn, en daarom niet mede gedraagen worden; zo komt het dan, dat den *Chirurgyn* voor een kleinen tyd het werk moet laaten ſteeken, en de Vrouw onderwyl kan koomen te ſterven met een nagebleeven hoofd in haar Lighaam, dan raapen nyd en afgunſt ſteenen. Laat ons onderwyl aanmerken, dat het Dood Kind in één week tyds naauwelyk zo rottig kan worden, dat het daarom by 't afhaalen van 't Lighaam ſcheid, ten zy geweldiger hand aan 't *Corpus* gehaald word; als men zulks nu, of in een ander geval by de voeten doorhaalende doed, word de *meatus urinarius* gekneuſt, en de onderſte *Commiſſura* krygt *rimæ.* 't Geen eenige zeggen, dat dit laatſte doorgaans gebeurd in alle eerſte Baaringen; 't is beter na waarheid gezegd in alle eerſte ſwaare Baaringen, het ſhaalend geweld kan aan de *urethra Paralyſis*, en aan de *Vagina relaxatio*, en *Prolapſus* verwekken. Door 't eerſte worden de Vrouwen lek, en door 't ander onplyzierig. Deze deelen koomen door zulk geweld zomtyds zaamen te lyden, om dat ze door vliezige vezelen te zaamen vereenigd zyn: Daarom moet den *Chirurgyn* met handen of andere *Inſtrumenten* in de *Vagina* werkende, altyd meer na het *longaon*, als na de *meatus* drukken, om den doortogt ruim te maaken. Om dat dit een wezendlyke hulp baard by 't Verloſſen, moet het ons meermaalen voor de pen koomen.

Het agter gebleeven hoofd moet, zo haaſt doenlyk is, afgehaald worden, want, vertoevende, ſluiten de geboorte deelen, hoe langs, hoe meer. Het moet afgehaald worden, als was 't door *Inſtrumenten*; want anders zal de Vrouw 't beſterven. 't Zal dan verre 't beſte zyn in 't verloſſen van een Kind te letten, om het hoofd te bevryden voor de hinderpaalen, welke het tegen hielden, voor en al eer men aan 't Lighaam zomtyds onverſtandig ſterk trekt; want, of men alzo trekt en rukt, het zal, zo de hindering niet belet word, zo niet uitkoomen,

koomen, daarom haald men de hals aan flerden. Zo is 't, als iemand in alle voorkoomende gevallen zig bepaalen wil, om 't Kind by de voeten door te haalen. Waarom niet zomtyds met de hand van den *Chirurgyn* het hoofd van 't Kind tot eerst uit te gaan bekwaam te maaken, en het zelve bekwaam gemaakt hebbende met de kop voor uit bewerken: 't Kind is Dood, 't kan nu niet van Leevend Dood gemoffeld worden. Als de geheele hand binnen 't *Orificium Vaginæ* is, kunnen de vingeren in de kop wel gezet worden, als of 't stompe haaken waaren: de Moeder helpt gedienstig, zo dra het swaarste van 't Kind voorkomt, wordende dan in zyn geheel na de lengte van den doortogt natuurlyk geschikt. Kan onze hand niet in, of is 't met zulken *force*, dat ze, in zynde, als door een te sterk *braselet* benepen word, waarom geen *Speculum oris* gebruikt. Als de baaringe door geen andere oorzaak belet word, als, om dat het hoofd zig na de mond van de Lyfmoeder neigd, terwyl het Lighaam dwerst, is 'er althans in geval van een Doode Vrugt gelegentheid, om te Verlossen, 't zy dan met het hoofd voor, of anders, 't geen door ervaarenen nu dus, dan zo gedaan word.

Myn Vriend BROUWER zegd, ik bevond, dat den romp van het hoofd afweek. Indien de mond van de Baarmoeder zodanig mogt koomen te sluiten, dat het hoofd niet, als te gelyk met hutje en mutje, by 't *Coll. Med.* word de *uterus* met haar *tubæ* zo beschreeven, kan uitgehaald worden, dan was 't beter, dat hoofd met de hals te breeken van 't Lighaam van 't Kind te scheiden. Dit kan beter door de onvoorzigtigheid van stoute vroeters handen, als 't snoeimes, of snyhaak geschieden, *Instrumenten*, waar mede de boomsnoeijers in de zoomerdagen de overtollige takken van de boomen aflaân, by Vroedmeester AMOS snoeihaak of boomhaak genaamd. CELSUS heeft ze onder de benaaming *Schodigino* Beschreeven, en GARENGEOT heeft ze doen uitbeelden met steevige handvatsels: *Instrumenten*, die zelfs een vrouwmensch, om *delicten* in 't Spinhuis gezeeten, en waar voor geschreeven staat, schrik niet, ik wreek geen kwaad, een doodschrik op 't lyf zouden jaagen. Eerelyke Vrouwen, die zo moeten gered worden, zyn myn medelyden dubbel waardig, de *Chirurgyns*, die niet beters weeten, zyn te beklaagen, in dat zy, by gebrek van beter doorzigt, zulk beulen werk moeten doen; elendige mismaakte Vrouwen, die de bekkens zeer naauw geslooten draagd, hoe zuur moet het u vallen in 't Kinderbaaren? gy verschaft aan zulke *Chirurgyns* een klip, die 't scherpste vernuft naauwelyks kan zonder haaken te boven zeilen, uw Kind, als het in de geboorte staat, moet daar uit gehaald worden, anders staat de Dood voor uw naauwe schoot. BROUWER had voorgenoomen, om 't Kind met een haak af te haalen. Andere willen 't, als 't zo niet vlotten wil, in stukken snyden, en dan met de hand, of met

de

de *arterie* tang afhaalen, althans, als 't Kind onwrikbaar dwars legd, het hoofd van den romp fcheiden. Als het Kind zo vaft legd, dat het onmoogelyk is, om 't zelve regt voor te keeren, of zodanig overdwars legd, of dat men niet anders, als de hals en de fchouders kan beflaan, beveeld CELSUS, het hoofd van 't Kind te fcheiden, en 't Lighaam eerft uit te haalen; een ander, om diergelyke reden een hoofd van den romp gefcheiden hebbende, tragte eerft het hoofd te haalen; maar hoe hy de Vrouw keerde en wende, hy kon het hoofd van 't Kind niet voor krygen, dierhalven moeft hy 't opduuwen; daar na haalde hy eerft den romp, en daar na het hoofd. In zulk ongeval moet de hand van den *Chirurgyn* na 't afhaalen van den romp fchielyk ingebragt worden, voor dat het *Orificium* fluit; hy moet zyn vinger in de mond, en zyn duim onder de onderkaak van 't Kind voegende wel vatten en haalen, breekt die kaak af, hy haald ze eerft uit, is 'er geen hals aan 't hoofd, hy zet nu zyn vinger in 't groote gat van 't *occiput*, als of 't een haak was, om 't hoofd daar mede uit te fleepen.

Om 't nagebleeven hoofd te doen voorkoomen willen eenige, dat men op den buik van de Vrouwen op warm lynwaad twee handen zal leggen, om 't hoofd voor de geboorte te brengen, met drukken en knoffelen van alle kanten. Dat kan baaten, als 't zo gelukt, maar als 't hoofd tegen 't *os pubis* gedrukt word, word het platter en te min bekwaam om vooruit te koomen, of 't dan al voorftaat, wat helpt dat, immers moet 'er een hand in, om 't uit te haalen, ja al is 't, dat 'er een haak gebruikt word, want dan moet de linkerhand in en tegen 't hoofd ftaan, op eenige wyze, zo als het den beftuurder beft weet te fchikken. Nu zullende trekken helpt de linkerhand, tot dat het hoofd tegen 't *Orificium* van de Moeder gefleept is, dan moet die hand daar uitgehaald om ruimte voor 't hoofd te geeven, is 't doenlyk, dan is 't beft twee vingers in te laaten van de linkerhand. GUILJELMEAU heeft zeer wel aangemerkt, dat dit noodig is, om dat het hoofd ligtelyk draaid, dan kan den haak los raaken, of hy word met veel meer moeite en gevaar voor de Vrouw beftuurd, als de vingers in kunnen blyven, kan men tegen den haak perffen, dat gedaan zynde, 't hoofd na vereifch draaijen, doen waggelen, om het zo roerende met behendigheid buiten de *Vagina* te fleepen. In deze doeningen let men op de vlaagen, 't fleepen gefchied ftaande vlaag, en 't in zetten van den haak buiten vlaag. THEVENIN zegd: dat men eerft een gat in 't hoofd moet maaken, daar in dan den haak ftellen. Wie zal dat hoofd houden, om een opening in te kunnen maaken? het heeft geen fteunfel genoeg om bepaald te ondergaan de werking van een fteekend of fnydend *Inftrument*, met kragt en by de gis werkende, dit gat moet gemaakt worden door 't been, in de *fu-*

 turen

turen kan den haak geen ſtand houden, hy zoude daar uit ſcheuren: buiten dat, als den haak uitſchiet, maakt hy onvermydelyk *kwetzuuren* in de *Vagina*, en ook zomtyds aan de linkerhand van den *Chirurgyn*.

Gelieft nu te letten, dat in deze doornige Verhandeling over de *Embryulcia* ons doorgaans Doode, zeer weinig levendige, Kinderen zullen voorkoomen, en dat 'er niets afgryzelyker is voor een gemoedelyk *Chirurgyn*, als dat hy zoude genoodzaakt zyn, om een leevend Kind, om dat het een te grooten hoofd na de *proportie* van zyn Moeders *oſſa innominata* heeft, en daarom bekneepen ſtaat in den doortogt, te moeten Dooden, het hoofd van de vrugt des buiks te verbryzelen, de ingewanden daar uit te ſcheuren, gelyk den Havick een Duif doed, en 't Kind rampzalig en onnozel gedood zynde, daar na met haaken en tangen, nog ten *perykele* van des Moeders leeven, en tot *defamie* van *Chirurgia*, af te haalen, onder voorwendzel aan de Bloedverwanten, en andere Vrienden van de Vrouw, om, is 't moogelyk, haar by 't leeven te behouden. Van zulke ſchroomelyke dingen ſcheind men in *Amſterdam* niet te ſpreeken, de menigte kon geloofd hebben, dat het hier niet gebeurde, althans niemand zoude kunnen denken, dat de Lyfeige *Diſcipelen* van Rogier 't zouden doen met zyn *Inſtrument*, 't geen men zo vylig houd, als *amen* in de Kerk; ten zy ik nu daar wat verandering in maakte met het inbrengen van de Verklaaring, door my in de tweede plaats Ondertekend, waar in ik uit *diſcretie* de naamen der *Roonhuiſiaanen*, die dit en diergelyke ſtaaltjes pleegen, hebbe verſweegen. Is nu wel te gelooven, dat zy de beſte *Inſtrumenten* hebben, en zo ja, of zy die niet Rampzalig misbruiken, geen oordeel hebbende of toonende, welk *Inſtrument* nu, en wat *Inſtrument* op een anderen tyd dienſtig is, niets heeft my in de *Bombario* van 't *Inſtrument* van Rogier meer verwonderd, en ik heb 't openbaar gezegd, als dat Boekelman zig al mede in den rang ſtelde van de ſchreeuwers voor Rogier. Deze Mr. Andries heeft wel zo veel verpligting aan my, dat hy alleen om mynent wille zig niet had moeten voegen by de bedervers van onze ſchoone *Chirurgia*. Zo ziet men, hoe ſchaars de dankbaarheid is, en hoe ligtelyk veele menſchen waaijen met alle Winden. Mr. Andries, was lapskens uit Kouſſen te ſnyden in uw zin nu vreezelyker, als de yzelyke *Operatien*, die gedaan te zyn door u en my zyn Ondertekent. Als men de *Roonhuiſiaanen* alleen in dien tyd dat werk verboden hadde, 't was veel billyker geweeſt, als dat men nu door de Naam van Rogier te pronk te ſtellen, op vier na, alle myn Gilde Broederen het werk verbied: de Koperſlaager Essinck doed dikmaals in de *Couranten* ſtellen, dat hy magtig is de Breukbanden, door wylen Rogier van Roonhuise *gepractiſeert*: is nu dezen Paulus de Koperſmit daarom de beſte Breukmeeſter, moeſten Gildebroeders nu met de *Amſterdamſche*

damsche Vrouwen en Kinderen, om in de *scylla gallina* te geraaken, de Mulderroder *Charybdis* ontkoomen.

Terwyl de zaaken tot myn leedwezen zo geschikt zyn, moet *Diana* vertoonen een Doornbosch, met onderscheide scherpe *Instrumenten*, gelykformig aan Doornen, alle even spits met weinig verandering, en of schoon ieder punt door myn penne aangeroerd om haare gelykheid verkleind word, zo zal ik egter by ieder verheffing van omtrent gelykluidende toonen zo veel zaakelyk nut met verandering byzetten, dat de Konst daar door opgehelderd, en de Proevelingen daar mede gesterkt worden: het diend niet alleen met *defecte* paden mis te treeden, maar ook om ons te oeffenen in weetenswaardige zaaken, die in elke *passagie*, schoon van dezelve natuur zynde, evenwel *different* in behandelingen zyn, my by myn werk en van andere te weeten gekoomen, ik heb ze niet ongemerkt laaten *passeeren*. Tegenwoordig had ik tot onderlinge opscherpinge aan te merken, dat Mr. Brouwer eindelyk doorgetast hebbende niet straks daadelyk voelde, waar ter plaatsze hy 't Kind met zyn vingeren aantrof. Denys zegd, men voeld in een donkere kelder, te weeten met tangen en haaken, onze vingeren hebben oogen. Als iets aangeraakt word zonder de toppen der vingeren over een gedeelte van 't geen gevoeld word te brengen, weet den voelder niet zeker, wat hy voeld, te min, als 't Kind Dood en den doortogt naauw is. 't Is my gebeurd, dat ik, myn hand niet kunnende bestuuren, de *mola Carnea* voor een hoofd begroette. Dat den Vroeter in een enge *passagie* de zekere gestalte der dwarsse leggingen in den aanslag niet kend, is verschoonelyk. Zomtyds, zegd Mr. Cornelis, heb ik gemeend het *os sternon* te voelen, dan de *Cartilagines* van de *Costæ* te betasten, en onderwyl wierd niet de *Thorax* ontmoet, maar de *Lumbi* en 't *os sacrum*, ook is 't gebeurd, dat ik niet anders, als de hals, kunnende beslaan, het hoofd van de schouders niet verzekerd konde onderscheiden.

Wy hebben beschouwd het droevige *figuur*, waar in Brouwer het Kind te *Malden* bevond. Ik heb bevonden, dat de eene arm van 't Kind om de hals geslagen was, als van iemand, die agterom aan de zyde van zyn hals raakt met de hand van de *Contraire* zyde, de andere arm lag langs het Lighaam van 't Kind gestrekt, ook dat beide de handen over den anderen gedrongen een hoofddekzel maakten, zynde het Kind met zyn kin tegen de borst, en met het voorhoofd tusschen de kniën gedrukt. De meeste Doode Vrugten, die ons voorkoomen in zukkelende Baaringen, leggen min of meer dwars in de Moeder, 't zy met het geheele Lighaam, of met een gedeelte deszelfs; na de byzondere gestaltens van de leggingen nu der Doode Kinderen moeten wy ons in 't handwerk gedraagen, en is het gemakkelyk doenelyk het hoofd voor uit te stuuren en te brengen, lettende,

 dat

dat ieder der geſtaltens van 't Kind op zig zelven zyn byzondere handelwyze noodig heeft, 't zy met de hand alleen, of met behulp van andere, als de *ordinaire Inſtrumenten.* Als het na onze gewoonſte. wyze ondoenelyk bevonden word, gelyk het VAN DEVENTER tweemaalen ontmoete, dan moeten wy een van alle kanten ſtompen haak inbrengen, die in een oor gat of in de agter hoofdsnaad hegten, om zo doende met het hoofd voor uit te haalen, *reiterative* maalen *gerecommandeert* niet alleen, om dat het telkens by de voorkoomende doornen behoord, maar om dat eenige Schryvers zig *monſtreus* doen leezen over 't uithaalen der Doode Vrugt, BLANKAART, anders een kloek Schryver, zegd: voeld na een bekwaame plaats, om uw haak of ander werktuig, dat de Lyfmoeder niet ſchend, in te hegten, waar toe het hoofd, ooghollen, agterhoofd, mond, verhemelt, kin, ſleutelbeenderen en rugge bekwaam zyn, daar na volgen de ribben, ſchaamelheids beenderen, enz. zo lang bezig zynde tot het geheele Kind en de Nageboorte afgehaald is, als dit niet gaan wil, neem dan andere *Inſtrumenten*, om te pletten, om armen en beenen af te ſnyden, of die met ſnytangen af te knypen, de buik van 't Kind met een haak of ander ſnytuig openhaelen, dit gedaan zynde, kan men alles tot gemak van de Vrouw ſtukswys afhaalen, men kan van den buik beginnen, want 't komt dan zo naauw niet, hoe 't leid en uitgehaald word. Als ik *Officianten* maakte, ik zoude zo een nu in myn Oog ſwarten BLANKAART met het Roei-ſchuitje voorzien, om krengen uit onze binnen wateren te viſſchen.

Te vooren twee uitgekoome armen aangeroerd zynde, raaken wy nu aan één buiten ſtaanden arm. Deze moet ingebragt worden, en daar na betragt, 't hoofd voor uit te krygen, om voor te koomen het omſtorten van 't Kind, waar door het hoofd nablyft, 't geen ligtelyk gebeurd, als wy een voldraagen Doode Vrugt by de beenen willen haalen uit een naauwbeenige Moeder, uit een *Orificium Vaginæ*, dat niet genoeg verwyd wierd, of na de groote van de Vrugt niet genoegzaam verwyd konde worden. 't Moet dan haperen aan de beenderen van 't *pelvis*, de binnen en buiten monden van de Lyfmoeder kunnen daar toe ruim genoeg gemaakt worden, gelyk de ondervinding ons dagelyks getuigd. Zoude het zomtyds niet wel eens aan den *Chirurgyn* kunnen haperen? het gebeurd wel dat zelfs een goed bevaaren Zeeman over boord vald.

't Word aangemerkt, dat ons koomen gevallen voor, waar in den *Chirurgyn*, die door de natuurweg verloſſen zoude, niet tot het werk overgaat, moetende zeggen, die Vrouw kan niet verloſt worden. In andere gevallen, die Vrouw kan nog niet verloſt worden, onderwyl zy ongeduldig laat een ander Man, zo hard als een plaat in zyn behandeling, roepen, die onderſtaat het werk te doen, voor dat de

natuur-

natuurweg aanbot doed, en Dood met zyn haak-lepel Vrouw en Kind, *qualificeert* maar met het *Instrument* van Mr. ROGIER voor de oogen. Zegd VAN DEVENTER niet, dat de Vroeters gezonde handen moeten hebben? koom *Chirurgia*, beziet my dezen *gequalificeerde*, die om een zyner *order* te verkloeken, en met een om 't *pecuniam*, *illico* verloste, 't koste wat het wilde. Dezen Vroeter word *gerecommandeert* door onzen *prælector* aan de *Chirurgyns*, om hen te onderwyzen in 't Verlossen van Swangere Baarende Vrouwen. Mr. DAVID *repliceerde*, dat hy die zaak beter verstond, als dien onderwyzer, die zig door zyn manier van leeven in de beurs en aan zyn handen *Defect* maakte. Maar waarom hebben wy een *prælector Chirurgiæ*, te gelyk als *Chirurgyn* Stads Vroetmeester zynde? is 't niet om onze Jongelingen in de *Chirurgie* op te leiden, en om tegen onze Mannen te spreeken van de *Manualia* der *Chirurgia*, waar onder 't Verlossen van Swangere Baarende Vrouwen begreepen is. Als men, nu ik uit de weg geruimd ben, maar een *Collegie* by hem houd met *relatie* tot de *Anatomie* kan den Proeveling Mr. *Chirurgyn*, en zig wat doende zeggen van den bonk, zo genaamd *gequalificeert* Vroedmeester worden. Is dat nu de regte weg om wyze Meesters in *Amsterdam* te maaken, ten beste van deszelfs Ingezetenen, zo Mannen, als Vrouwen en Kinderen. Zeker Konstgenoot, van hier na *Engeland* vertrekkende, zeide, ik wil niet woonen, daar de kwaade *Chirurgi* geëerd, en de goede gehoond worden.

De *Chirurgyns*, die over 't Verlossen der Baarende Vrouwen Schreeven, hebben aangemerkt, dat 'er voorvallen zyn, waar in den haak niet kan dienen, is hy in de eene hand, de ander diend te weeten, waar hy beland, zyn *antagonist* zynde. Die zig van den *uncus* bediend, diend verzeekerd te weeten, dat het Kind Dood is; zo menigmaal, als hy in een leevend Kind geslaagen word, brengd hy het zelve ter Dood. De platheid van 't bekken maakt den haak onnut, hy kan geen verzekerde plaats vatten, kan zo ligt de Moeder, als 't Kind haaken. In welk een toestand geen haaken kunnen dienen word opgehelderd uit de *Observatien* van den Voornaamen Vroeter MAURICEAU. Hy zegd: het Kind kwam met het hoofd voor, met het aangezigt na booven, het bleef op dezelve plaats zonder in den doortogt te kunnen schieten, deze was zo klein in deze van gestalte kleine Vrouw, zynde haar beenderen van 't *Pelvis* zo eng aan elkanderen geplaatst, en 't *os sacrum* na binnenwaards geboogen, dat ik het onmoogelyk bevond, om de hand in te brengen, om te Verlossen. Hier in niet kunnende slaagen, dan met het uiterste geweld, ter oorzaak van de engte der doortogt tusschen de beenderen van 't *Pelvis*, eindelyk doorkoomende, wierd die hand zodanig gekneld, dat het onmoogelyk was de vingeren te roeren, en om de hand ver ge-

noeg in te ſteeken. Onze hand, doorgaans de regter, als men regt voorzit, gelyk 't nu wezen moet, moet tot eenige doeningen, of in eenige gevallen ingaan tot op 't onderſte of dunne van den onderarm: WIDEMAN, en VAN DEVENTER hebben dit in *prenten* verbeeld. MAURICEAU kon zyn hand niet vergenoeg inſteeken om met zekerheid den haak te geleiden, ten einde 't Kind uit te trekken. Deze geſtalte vindende, verklaarde hy aan de omſtanders de onmoogelykheid, om die Vrouw te verloſſen. Daar zyn meer andere kwaaden, die den haak niet toelaaten, als *Carnoſiteiten*, enz. elders vermeld.

Wanneer *Chirurgyns* Beuls werk moeten doen, doen zy vertrekken uit het Kraamvertrek die by dit werk door kleinmoedigheid *Confuſe* beweeging zouden maaken. Ook om, 't zy hoe 't bevald, niet veel na praatjes te hebben. 't Komt 'er in onzen tyd niet toe, dat zulk werk gepleegd word, om dat nu wat ſchielyker, als te vooren, om den *Chirurgyn* geroepen word, hy vind de baan dan nog glad en de Vrouw niet volkoomen afgemat; dan kan hy met zyn hand beter en zekerder werken, als met tangen en haaken, met de hand kan men onderſtaan, in wat geſtalte het Kind voorkomt, en zig 't beſt aanbied, om met het hoofd of met de voeten ter uittogt geleid te worden. Als het Kind met zyn hoofd in de geboorte vaſt ſtaat, kan het niet, en dan naauwelyks, als met geweldiger hand, opwaards gebragt en gekeerd worden, 't diend 'er nu uit met het hoofd voor. Dan word betragt om vinger of vingeren tuſſchen 't *Orificium Vaginæ*, en 't hoofd van 't Kind te krygen, met de vingeren om en wederom ſtryken en ſmeeren, 't hoofd wat heen en weder, en op en neder beweegen, om 't eindelyk met een ſterke vlaag of drie te doen doorſchieten. Als de vingeren dit niet vermoogen, vermag in deszelfs plaats het half *balansjet* zulks in de eerſte plaats, by deszelfs voorvleugel kan de *lapadil* ingevoegd worden, als die wel ingezet en beſtuurd word, word het beklemde hoofd meer en meer gangbaar en voorſpoedig uitgeſleept, zelfs met weinig of geen vlaagen, als de lepel ingewerkt word, kunnen deze niet dienen, zy helpen kragtig, als 't hoofd voor uit begind te ſchieten, uitgeſchooten zynde, legt den *Chirurgyn* zyn *lapadil* af, en vattende het Kind, helpt het neven de kragtig medehelpende vlaagen geheel verloſſen, *manqueren* de vlaagen, dan werkt hy wat langzaamer, egter wis. Zy, die dit niet verſtaan, worden genoodzaakt om een leevend Kind te Dooden, dat, of een reeds Dood zynde Vrugt te kerven, binnen, of in 't ſlot van de *Vagina*; hoe dit toegaat in geſwolle pynelyke deelen, begrypt ligtelyk iemant, die weet, wat pyn is. Het is een gewaarwording van de Ziele door iets, 't geen de vaſte deelen van 't Lighaam op een ongewoone wyze min of meer geweldig aandoed.

Als de Vrugt met het hoofd voorkomt, zodanig, dat onze hand, die

die dit op het eerſte aanſtooten vind, ten deele of geheel is ingegaan, of wanneer men dus verre ingekoomen bevind, dat een ander gedeelte van 't Kind, uitgezondert de voeten, voorkomt. Moet na myn manier het hoofd, als 't zig maar iets daar toe aanbied, na benedenwaards geleid worden, om zo 't Kind met te minder vreeze voor moeijelyk nabaaren geheel uit te brengen, dat is ons niet zorgelyk, want kunnen wy een hoofd, dat binnen tegen 't ſlot beklemd ſtaat, los maaken, dat met het Lighaam daar aan vaſt verloſſen, zo veel gemakkelyker kunnen de *Chirurgyns* verloſſen natuurlyk vlot voorkoomende Kinderen, het *ordinaire* werk van *ordinaire* Vroetwyven. Men vind 'er, die het werk zo wel verſtaan, dat zy ook de Kinderen, met de billen voorkoomende, doen agter overtuimelen, om 't hoofd voor, of voor over, om de voeten voor te krygen; in gevalle de voeten voorkoomen, of dat den *Chirurgyn* die verkieſt voor te brengen, 't zy uit gewoonte, of om dat hy 't zelve noodzaakelyk agt, moet hy doorhaalende, zo dra het *Corpus* tot boven de ſchouderen uitgekoomen is, geen oogenblik vertoeven, om het hoofd ſtraks daadelyk te ſtellen in de plaats, daar de ſchouders even te vooren waaren. Of dit nu ſchielyk gedaan word, het moet egter leenigjes aan geſchieden, om een leevend Kind leevendig te behouden, en omtrent een Doode Vrugt, 't zy rottig, of niet, het hoofd niet van den romp te ſcheuren, welk hoofd dan niet, als met groote moeijelykheid, zo voor de Vrouw, als voor den *Chirurgyn*, kan afgehaald worden, gelyk dit in de Verklaaring, ten behoeve van Mr. Brouwer verleend, en in zyn rampſpoedige werking tot *Malden* gebleeken is; want dan is men zomtyds genoodzaakt het nagebleeven hoofd ſtukswyze te verdeelen, om het brokkelig met de kraansbek uit te haalen. Dit word niet altyd eveneens gedaan, ook zyn by de Vroetkundige Schryveren de gevoelens, en de manieren, om zulks te betragten, onderſcheidentlyk betekend. Dionis zegd: dat Mauriceau zyn Konſt, in dit ongeval by hem aangeroerd, veel *Ampelder* moeſt Beſchreeven hebben.

Hier op diend, dat Mauriceau, na dat hy kennelyk van 't hoofd te haalen geſprooken had tegen de Vroetwyven, daar by voegd, ook kan men een lynwaaten band van vier vingeren breed, en een elle lang dubbel gevouwen, met de regterhand in de Lyfmoeder brengen en om het nagebleeven hoofd ſlaan, ſchikkende die *Capſula* plat en glad, en dan met de linkerhand de einden van de band gevat hebbende, het hoofd daar by uit trekken, 't geen ligt om te zeggen, maar kwaalyk in te ſchikken is. De *Longuette* van Rogier, even zo lang, en omtrent half zo breed zynde, is beter agter 't hoofd te krygen, want de ingeſteeken punt de dunſte en geſnazeld zynde, buigd om, en wederom, om buiten uit te koomen, en kan, of ſchoon

ſtout-

ſtoutmoedig ingevoerd word, geen geboorteleden kwetszen, komt de bogt uit zonder 't Kinds hoofd in de mond gevat te hebben, daar het gelukkig in gleiden moet, zal het van Vrugt zyn, om 't hoofd uit te kunnen ſleepen, dan is 't maar even, als een Viſſcher bejegend, hebbende zyn net te vergeefs opgehaald, en dat daar na wederom te grond ſtuurd, in hoope van een goede vangſt, in dit *Canaal* nu zomtydts met het nagebleeven hoofd zo gelukkig, als de vangſt van 't Jongetje te Schevelingen. MAURICEAU zegd: eerſt moet men deze *Capſula* agter om het hoofd brengen, daar na aan de einden van dezelve trekken, en dan trekt men 't hoofd zonder veel geweld te maaken uit. Hoe komt den buik van die ſlinger om 't hoofd, dat rond en glad is, gevat zynde, heeft men te letten op de doek, die 't Vroetwyf in de *Vagina* geſteeken had, om 'er een Kind uit te haalen; ziet het geval en daar neven myn *Remarquen*, op zulk een doening paſſende, op *pag.* 138 *geannoteert.* MAURICEAU doet hier na de manier van den Schermmeeſter, die een ſteek agter hield. Om een band in en om een gedeelte van 't Kind te brengen. gebruiken wy een *ſonde* van *figuur*, en met een ronde punt, als een Vrouwe *Catheter*, deze *ſonde* is aan 't voorſte einde een duim breed in geſpleeten, om de band te vatten. Een *Chirurgyn*, die onderwyſt, moet voor zyn Leerlingen geen zaaken verbergen, die noodig zyn, om zyn onderwys van Vrugt te maaken. Zo hy in zyn Konſt agterkouzig is, hy is van 't geſlagte van DEMETRIUS den *Epbezer*: 't geen MAURICEAU meer zegd over 't uithaalen van een nagebleeven hoofd, kon in 't vervolg voor de pen koomen; hier zal ik byzetten een diergelyk, als zyn voorſ. werkband, ons door een voorligtende STERRE aan de hand gegeeven, en door zyn ED. op tweederleye wyzen afgebeeld.

Eerſtelyk, een zeem ledere lap van vyf duimen breed, wiens einden met een ſneede zyn, om in 't uithaalen vaſtigheid aan te hebben, in 't midden, daar deze lap een derde breeder is, als aan de einden, zyn zes inſnydingen, op dat hy te beter in de Baarmoeder en over 't hoofd geleid, dat zoude vaſt houden, om uit te haalen. Ten andere, een zeem leere lap, ruim vyf duimen breed, welker einden met een gat zyn, om door dien hy beſmeerd word, te beter te houden, om de hand te kunnen draaijen, en met meerder verzekerdheid te kunnen haalen. In deszelfs midden, dat een derde breeder is, als de einden, zyn zeem-leere lapkens, als een mutsje, by een genaaid, en in de riem, daar een rond gat in is, gezet worden, waar mede hy de ſtukken van 't gebeente van een hoofd, dat gebrooken nableef, kan uithaalen, zonder de Baarmoeder te kwetzen. Na dat zyn ED. de moeijelykheden, die kunnen ontſtaan door 't gebruik van haaken en tangen, had aangeroerd, zegd hy, ik houde voor raadzaamſt,

dat

dat men een zeem-leedere lap neemt van vier voeten lengte, wiens midden vier duimen breed is, beſneden, als gezegd is, die lap, vet beſmeerd zynde, moet dubbel in de geboorte gebragt, laatende de einden buitenwaards, deeze lap zal gebragt worden over 't hoofd, en 't zelve daar zo vaſt in beſluiten, dat de zes ſneeden wat opgezet, de einden aangehaald zynde, het hoofd in een rondte kan vaſt blyven, en onder het leenig aanhaalen behouden uitkoomen: dit, zegd hy, is de beſte manier, die ooit bedagt is, waar mede alles zonder gevaar doenlyk is, ten zy het hoofd te groot is, wanneer 't tot gedeeldtens moet geſneeden worden, om te bekwaamer uit te koomen. Zo men bevreeſt was, dat eenig uitſteekend gebeente de Lyfmoeder in 't uitgaan zoude bezeeren, zal men die bekwaamelyk bevatten in de tweede aangeroerde zeem leederen riem, waar aan een holte gemaakt is, eerſt dezelve opſneidende, en een lap daar over zetten, in zodaanig een geſtalte, dat de riem in deszelfs midden een ronde bekwaame holte krygt, om met verzekering het ſcherpe gebeente daar in te beſluiten, om ze zonder te kwetzen uit te konnen haalen. 't Geen nu hier gezegd word van wegen de ſcherpheid der beenderen, en van de kwetzingen, die daar door kunnen veroorzaakt worden, hebben wy altyd te *obſerveren*, als men haald een Dood verrot Kind; elk moet in deeze ongevallen, om wel te doen, zig langzaam haaſten.

Deeze *Machines* zyn door de voorn. twee voornaame *Autheuren* bedagt, tot zagthandige werking in de *Muliebria.* 't Is waar, MAURICEAU had te vooren bedagt zyn afgryzelyken Hoofdtrekker en andere ſtaale *Inſtrumenten*, die niet als met verſtaalde harten, toegeſchroeide *Conſcientien*, en wreedaarts handen kunnen gebruikt worden, maar nu ſchynd hy, van den Hoofdtrekker tot de hoofddoek koomende, als van 't eene uitterſte tot het andere te koomen; middelmaat, houd ſtaat. Onder alle de *Inſtrumenten* van iet buigzaam ſtaal is, om een hoofd door te helpen, of om 't ſcheef wyzende regt voor den doortogt te ſtellen, geen beter, als de *lapadil*, hier na te
755 Beſchryven, en om een nagebleeven hoofd uit te ſcheppen geen beter, als de *lapadil*, door GERSDORF Beſchreeven. Geen beter *uncus* om een nagebleeven hoofd, of *mola* af te haalen, als die HILDANUS heeft doen afbeelden. Laat ons, voor en aleer die of een anderen aftrekker te pas komt, betragten, de Kinderen zonder te beſchaadigen, dezelve leevend zynde, leevend te verloſſen, en zonder deszelfs Moeders te bezeeren; 't geen egter byna onmoogelyk is, als het Kind met een groot, en *getumeſceert* hoofd lang in een nu geſwollen doortogt geſtaan heeft, te min, als het zo, of anders in het te engen bekken zo vaſt beklemd ſtaat, dat geen Konſt een Kind 't eenemaal onbeſchaadigd daar uit verloſſen kan. Geroepen zynde

by

by een in de *Vagina* verpakte Baarende Vrouw, is de vraag, of wy, om haar te behouden, het Kind moogen in de waagſchaal ſtellen? om dit te doen of te laaten geeve oorzaak, dat den eene *Chirurgyn* wil den *uncus* alleen in een doode, en de andere ook in een leevende beklemde Vrugt, als 't leeven van de Moeder daar van afhangd, *permitteren*; of Dionysius van zeemleedere lappen ſpreekt, zo gemakkelyk, als of ze over een kinder-mutze-bol getrokken zoude worden, 't ſtaat vry te giſſen, daar in te zullen miſſen, en dan word men, reeds aan 't talmen zynde, genoodzaakt tot haaken; 't nagebleeven hoofd is wankelbaar, rondagtig en glibberig van de ſtoffe, daar 't in omwenteld. Dit hoofd laat zig niet ligtelyk met vingeren uithaalen, of ſchoon die in de mond, 't agterhoofds gat, of in de oogholen mogten geplaatſt zyn, zy kunnen daar uit ſlippen, zo niet, dan is deze daad de pryzelykſte. Om dat ze zomtyds mislukt, hebben de Vroeters haaken in zoorten, ſchroef- en andere tangen, linnen en ledere lappen bedagt: 't zy nu, dat het een ongelukkig, in de geboorte weg geſmoord, een Dood reeds rottig zynde Kind, een fris nagebleeven hoofd, of van een verdorven Lighaam is, altyd moeten wy betragten dat hoofd af te haalen met twee vingeren van een hand; aan 't *Orificium Vaginæ* genaderd zynde, koomen de vingeren van de andere hand mede toe te taſten. In deszelfs plaatszen worden anders de kraansbek en griffioens klaauw gebruikt.

Als den *Chirurgyn* een haak, met de omzigtigheid, daar by vereiſt, gehegt heeft op een vaſte plaats, zo dat de haak niet kan uitgleiden, zal hy het hoofd na buiten haalen, terwyl zyn vrye hand drukt op het hoofd, regt tegen over den haak. Zo die hand niet genoeg was, zoude men een tweede wat kleiner haak kunnen inbrengen, hoe de haaken worden ingebragt, in 't hoofd geplaatſt,
waar het vyligſte, hoe beſtuurd, en hoedaanig de geſtaltens, zo van 755
de groote, als van de kleine, of tweede haaken zyn, zal ik hier voor 756
by gaan, deze oeffening genoeg geballaſt zynde met haar voornaam- 757
ſte *ingredienten*. Eerſtelyk het afhaalen van nagebleeven hoofden en Doode Vrugten, zomtyds komt 'er een leevendige bloem by: vind men geen Roozen zonder doornen, laat onze doornen Roozen vertoonen: in een en het zelve Veld zoekt *Ocyrrhoe* Geneeskruiden, *Diana* 't Wild Gedierte, *Vacca* Gras, en *Ciconia* Hagediſſen. Ten anderen is in deze Verhandeling myn oogmerk, om de Proevelingen af te wenden, van de door Voornaame Onderwyzers aangeprezen handgreep: namentlyk, om Doode en Leevende Kinderen altyd by de voeten door te haalen, 't is beter, als 't Kind zig daar toe aanbied, om 't hoofd voor te laaten, en om 't Kind zo door te helpen.

Als 't hoofd van 't Kind voor uit gekoomen is, kunnen de ſchouders

ders de verdere uitgang beletten; dit is niet vreezelyk, niet met de minste kommer verzeld in een Dood Kind; iemand, die lange vingeren heeft, kan ze gemakkelyk onder de *axelen* van 't Kind stellen, haalende, gelyk de Hopwerkers doen met haar dubbele haak; voor dat dezelve ingezet word, moet met de korte Balyn, en daar na met een vinger, gelyk anders om een beklemd hoofd geschied, met zoeten olie gesmeerd worden. Als het Kind ingerold dubbel voorkomt, moet het ontwonden, na 't dan zig aanbied, door de hand bestuurd en afgehaald worden, 't best by 't hoofd: andere zeggen de voeten kunnen beter gevat worden, zo is 't: maar als 't hoofd dan groot is; wy zullen de armen by 't hoofd laaten, dan zal 't niet afbreeken: 't is goed, maar 't kan evenwel veroorzaaken, dat geweldig moet doorgehaald worden, en dat de *Vagina* te gelyk uitgekeerd word. By dit doorhaalen word geen haak gebruikt, om dat 'er vat genoeg aan de Vrugt is, nu ver uitstaande: dat is een der voordeelen by deze handgreep. 't Zy hoe 't Kind dwars of ingewikkeld voorkomt, 't behoord endelings uit zyn kerker deuren gesleept, is 't met het hoofd voor, en zal een haak gebruikt worden, als dezelve gevestigd is, moet men zagtkens aan beproeven, hoe hy werkt, de Vrouw vraagen, of zy steeking of haaking aan eenig gedeelte van haar Lyfmoeder gewaar word, zo niet, haal dan het hoofd voor en door.

Wanneer het Kind dwars legd, moet het niet overdwars gehaakt of gehaald worden, de balk moet niet dwars uit deze kerkerdeuren, maar na aanwys van 't musken met een stroi in de bek, met het een of 't ander einde voor en door gebragt worden. Eenige willen deze dwarsbalk tot splinters kerven en aan stukken gedeeld uithaalen. 't Is moedwillig te Schryven, dat het zo moet gedaan worden. Wy hebben in onze Verklaaring, ten behoeve van Brouwer gegeeven, gezegd, dat swaare Baaringen aan den *Chirurgyn* zodaanig de wet kunnen stellen, dat hy niet misdoed met de Vrugt in stukken te verdeelen, het steund op de getuigenis van in de *Chirurgia* ervaaren Mannen. Dit te doen komt zeer zelden te pas, wy hebben het niet aangepreezen. Zy hebben het gedaan, als zy de Baarleden niet wyd genoeg vonden, of wanneer zy voor dezelve het nagebleeven hoofd, de geheele Vrugt, een *Monster*, of ander misgewas te groot bevonden, om op eenmaal haalens verlost te worden. Ligtelyk is te begrypen, dat snyden en kerven beter op ruim baan, als in de engte geschied, en dat, als 'er genoeg ruimte is, om een Vrugt met zekerheid te kerven, wy *spatie* genoeg hebben, om 't Kind met de hand ongekorven af te haalen, op 't allerergste genomen, om een haak in eene der ooren of oogholen te brengen, en zo uit te sleepen: gesteld, het was een voor den doortogt te groot hoofd, 't geen wy

 van

van een volflaagen voldraagen Vrugt niet zo gemakkelyk van een Dood, als dat van een Leevend Kind kunnen fpitzer en gangbaar maaken, dat dan den *Chirurgyn*, die onze behandeling niet heeft, niet kennende de *Inftrumenten*, die daar toe dienen, dit nu doode hoofd met een fchroeftang breekt, 't befte is 't, met zyn hand met een hondledere handfchoen gewapend. Dit uitfleepen moet niet, gelyk eenige Schreeven, in een regte *linie* na buitenhaalende gefchieden, maar iets daalende na 't *perinæum*, dan vermyd men de kneuzing en rekking van den *meatus urinarius*. Niet te *fors* fleepende met drukking op het *inteftinum rectum*. Om dat de kneuzingen dezer deelen moeijelyke *Accidenten* verwekken, als in de *Vagina Inftrumenten* moeten gebruikt worden, is 't noodig, om voor af de blaas en den eindeldarm te ontlaften; want de blaas met piffe, of den darm met vuiligheid bezet zynde, beletten in alle zoorten van *Operatien*, door *Chirurgia* in de *Vagina* te doen.

Die verkiezen een Kind met haaken af te haalen, of om een Kind, in den doortogt voor hen te vaft ftaande, het hoofd te kwetszen, dienen voor alle dingen verzekerd te weeten, dat het Kind dood is, waar aan zullen zy dat voelen, geen hand of ftreng is voor handen, zullen zy 't op de *Fontanella* voelen? wat is 't een grouwzaame vertooning, als 't gemoffeld Kind in zyn gedeeltens leevende trekken vertoond. Zy moogen *Confcientie* wegen geen *gemelli*, of haaken, of meffen gebruiken aan leevende Vrugten, als wanneer de Vrouw daar door moet behouden worden. 't Buurwyf zegd: is de Vrugt Dood, de Boom en Vorm leeven nog. 't Zoude altyd beft zyn in alle foorten van verloffingen alleen de handen te gebruiken; edog 't is niet altyd zo doenelyk. Egter laat ons afzien van de doodelyke Tweeling en van de haakmeffen, zelfs fchaadelyk voor de Vrouw by 't afhaalen van een Dood Kind. Dit was 't *Ordinair* werk van Mr. Rogier van Roonhuise, in zyn tyd het werk door misleiding van 't *Coll. Med.* zo gefchikt zynde, dat de Vroetwyven geen *Chirurgyn* riepen, voor dat zy met kenniffe van een *Med. Doctor* ftelden het Kind reeds Dood te zyn. Op dit werk nu kon Mr., naderhand *Doctor*, Rogier een befweete bef haalen, by zyn *Ega* t'huis koomende met bevuilde *gemelli* en *ponjetten*, bewonden in zyn met bloed bevlakt half voorfchootje; 't geen nog hedendaags eenige beheimaakende *Chirurgyns* voordoen, als zy een *Operatie* zullen doen. 't Geen meer *occafie* aan de *Chirurgi* gav, om leevende Kinderen te haalen, was, dat een uit hen, geroepen zynde in de oude Looijers-ftraat, tegen 't Vroetwyf zeide, het Kind leefd. Dat is goed, zeide den Kraamheer, haald gy 't leevend: Mr. Cornelis *repliceerde*, dat is hier geen *Cofluum*, ik weet van geen *Coftuum* fprak den Man, en floot zyn deur op 't nagtflot. Hy dwong Mr. Cornelis om de Vrouw te verloffen,

't geen

't geen hy verrigte door middel van 't *balansjet.* De Vrouw en 't Kind bleeven voorſpoedig in 't leeven.

Vermoedelyk zullen de oudyzer Kraamers van ROGIER nu reeds beginnen te begrypen, waarom zyn *gemelli* met bekleede handvatten waaren. Het was, om dat hy, dezelve ingezet hebbende, in ieder hand eene *gemelli* moeſt vatten, om het voorſ. werk te doen, of om een geheel Dood *fœtus* af te haalen, 't geen niet zonder morſſery toegaat. Zo blykt hen nu, waarom de Vrouw of Dogter van Mr. ROGIER, als hy de *gemelli* gebruikt had, die moeſten verſchoonen met een nieuw bekleedſel. GOLIATH van Mr. DAVID, waar kwaamen ROGIER uw *Chernier* en boutje te pas? hebben de ſchaatsyzers van *Cajanus Chernieren*? ô neen! maar aan 't pothengſel van de Boeren is een *articulatie* door 't boutje geſlooten. Potſchraapzeltjes van *Chiron*, *Acates*, wat zult gy L. met uw mismaakte dingen uitvoeren, zo maar regt uit regt aan in de ſcheede ſteeken, om met Blindemans greepen Kinderen in haar Moeders buik te dooden. Word dat *geapprobeert* van den *Advocaat* met vel en beenen. Onbekwaame in de Konſt *Chirurgia*, wie heeft voor u die flüiten van ROGIER uit Damrak opgebaggerd? hy had die op 't Hannekes geheim uit zyn zak vermiſt. Meende gy, ſnorrende rombouten, dat al de *Amſterdammers* dwaazen waaren, om zig zo maar van menſchen, die niets van de *Chirurgie* verſtaan yzere dingen in de veel te laaten duuwen, is 't niet erg genoeg, dat, wat zorgen de *Roonhuiſiaanen* aanwenden, 't hen egter, gelyk uit een voorgaande verklaaring, door my mede Ondertekend, blykt, overkomt, dat zy rompen van de hoofden haalen, en *paralel* ſtellen de Vrouwen van BAREND BARTHOLOMEUS, en van ABRAHAM MULDERROOD.

Wanneer 't Kind, natuurlyk voorkoomende, het hoofd ſchiet in 't *Orificium Vaginæ* en daar in beklemd raakt, moet het Kind zo uitgeholpen worden; ik denk niet, dat iemand denkt om de voeten te zoeken, om het daar by door te haalen. Dit hoofd nu ſtaat vaſt, 't is te groot voor die opening, is rondbollig, en glibber glad, zynde niet voor de hand vatbaar, de vingers kunnen ter zyden van 't hoofd niet indringen. Moet dan den *Chirurgyn* juiſt zyn toevlugt neemen tot yzere *Inſtrumenten*? hoe zullen die van de *Chevaliers de induſtrie* inkoomen, of zal MAURICEAU met zyn hoofdwond-maaker eerſt een *trepanatio* doen? Zoet Mannen, Broeders kan ik u L. niet noemen, laat dat den *Italiaanſche* of *Genevoiſche* Schoorſteenveger doen, dat gaat zo niet, 't is het hoofd niet van een booswigt: ik ben niet voor zulke yzelyke yzere dingen in Vrouwen of Kinderen te ſteeken. Ook niet om dat hoofd en 't heele Kind te rug te ſtooten, ten zy het gemakkelyk wilde vlotten, dan gebeurd, dat het Kind door hervatte vlaagen voorſpoedig met verdubbelde kragt met

 het

het hoofd door 't ſlot van zyn Moeder ſtoot na buiten, op paſſen, om wel te redden, is dan de boodſchap. Ik ben daar niet voor, dat men een leevend Kind te rug drukt enkel én alleen, om het anders om te ſtorten, te wenden of te keeren, denkende, dat geen Kind kan gebooren worden, als 't niet, zo als men dat noemd, wel gekeerd is, 't kan wel anders-gekeerd, of met het hoofd na eene der zyden van de *muliebria* geſchikt *paſſeren*, 't geen wy niet verkiezen, maar waarneemen, als het toevallig komt te ſchuinen, met te brengen door 't *Orificium Vaginæ* daar in *geavanceert* zynde, 't kan ons dan weinig of niet beletten. De neus van 't Kind kan zo ligt ſcheef ſtaande te voorſchyn koomen, als 't wel gekeerd uitkomt, als dat het hoofd juiſt in de mond van den doortogt met de neus zynde, wat ſchuinende, dit daar door veroorzaakt word. Als het Kind kwaalyk gekeerd uitkomt, zal den neus eerder *Camus*, als ſcheef zyn, als 't, kwaad gekeerd, by de voeten doorgehaald word, kan 't een koot neusje worden, al na dat de perſſing op 't *os pectinis* of Cambeen geweeſt is. 't Omſtorten van een voldraagen gezond Kind kan niet geſchieden zonder de Vrouw eenige pyn aan te doen. De *Converſio* geſchied zynde, kan het van erg tot erger worden, te weeten, als dan 't hoofd by 't afhaalen nablyft. Het hoofd voor, en dan beklemd koomende te ſtaan in den doortogt, kan met *de Charpette de Chamberlen* ſpits genoeg gemangeld, en zonder hals te breeken uitgebragt worden.

Onder de *Inconvenienten*, die byvallen, in geval 't Kind, wel gekeerd, zal natuurlyk verloſt worden, word gevonden, dat met doorperſſen van 't hoofd de *Vagina* met ploijen voor uit gezet word, als dit boven gemeen geſchied moet de Vrouw niet in de ſtoel op 't Kortbed of op Schootſter verloſt worden, zy moet vlak met een ſpeelnootje onder de billen leggen, haar verbiedende te perſſen, tot dat men met de vingeren de *rugæ* van de *Vagina* uitgepuild zynde aan de zyden van 't hoofd heeft, en tegenhoud, wanneer het hoofd van 't Kind daar door niet belet word door te gaan. Dit *geobſerveert* zynde, is 't vyliger, dat de natuurlyke vlaagen, en de perſſing, die de Vrouw daar beneven maakt met haar *Diaphragma* op des buiks ingewanden perſſende, te gelyk met die van de *Muſculi abdominis*, die 't Kind voortdringen, als dat men de vingeren van de rimpeling zoude neemen, en die gebruiken, om aan 't Kind te haalen. Als 't Kind en 't *Orificium Vaginæ* in die geſtaltens zyn, zoude met dat zoort van haalende redden, met dat Kind te willen wat ſchielyk voor uit trekken, de *Vagina* ten deele mede volgen, en zig, als 't Kind dan daar uitgedopt is, vertoonen, als of de Lyfmoeder uitgehaald was, zo 't is, te weeten met onderſcheid, van dat zy niet omgekeerd, maar dat haar lange hals uitgekeerd ſtaat, ook is 't mooglyk met in dit ge-

ſteld

ſteld geval aan 't Kind, en by gevolg aan zyn ſtreng, aan hem vaſt zynde, onvoorzigtig te haalen, de Lyfmoeder, *exempt* de trompetten, uit te keeren. Als nu 't Kind, behoorlyk met de vingeren, vlaagen en perſſingen beſtuurd zynde, uitgekoomen is, word, zo dra de *placenta* verloſt is, de *Vagina* ingedrukt.

't Afrukken van 't hoofd, zo wel van leevende, als van doode Kinderen, die by de voeten zouden doorgehaald worden, ſtamd af van 't aloud onderwys, 't geen in onze Eeuw by eenige onderwyzers blyft ſtand houden. Ten voorbeeld: Mr. STEPHANUS Schryft: haald het Kind zagtkens by de voetjes af, allengskens hooger en hooger oppalmende: bezorgende, zo veel het moogelyk is, de handen voor uit te krygen. Door zulks te doen is 't hoofd afbreeken aan verſcheide voornaame Vroeters te beurt gevallen, ik zoude hen niet vereeren, om ze by hunne naamen te noemen, ik zoude daar één onder vinden, die myn voornaamſte Vriend onder alle de *Amſterdamſche Chirurgi* was, wy hebben elkanderen vertrouwd, en wederzyds veel dienſten in de Konſt gedaan, tot dienſt van onze Medeburgeren. Dit vald hen meeſt te beurt, wanneer zy de armen van 't Kind by 't Lighaam uithaalen, meenende wel te doen, om dat die en 't hoofd te zaamen in den doortogt koomende dezelve geperſt op zetten. Zo is 't, maar niet meer, als of 't Kind met de billen voor en deels doorſchietende dubbel uitgehaald word, met onze voorſte vingers van de handen in de lieſſchen te plaatszen. Na dat men de heupen van 't Kind, en onderwyl 't *Orificium* geſmeerd heeft, door te helpen. Als de handen van 't Kind by 't Lighaam uitgehaald worden, gebeurd, zo dra als met dat futſelen tyd verzuimd is, en nu 't *Orificium* wat ruimte krygt, dat, inzonderheid in een *euſarcus*, een ſterk geſpierde Vrouw, voorvald, 't *Orificium Vaginæ* inkrimpt en komt te ſluiten om de hals van 't Kind, die is teder van *fibræ muſculares*, *ligamentum validum*, en *vertebræ*, word dierhalven ligtelyk afgetrokken, doorgaans boven den *Atlas*, 't geen in dit ongeval voor 't beſte te houden is. Dit ongeluk gebeurd 't minſt aan leevende Vrugten, meer aan doode, 't meeſt aan dezelve reeds aan 't vergaan zynde en met een groot hoofd, na dat het weeke Lighaam door is, verder door moeten gehaald worden, 't zy dat het zelve door 't *Orificium uteri*, *Vaginæ* of door beide beneepen word. Dit ſtel ik onderſcheiden aan *Diana* voor, om dat, als wy de ſtommen *Conſuleeren*, vereiſt word te letten, wat zy eigentlyk meenen met haar Lyfmoeder ſluiting. ——

Een derzelver Schreef: een Vrouwe, welkers Lyfmoeder, na dat het hoofd van 't Kind gebooren is, kragtig word toegekneepen, zal men de vingers tuſſchen de lippen van de Lyfmoeder, en de hals van 't Kind brengen, om den uitgang van het Kind in die togt te hulp te koomen. Is nu door de Lyfmoeder de *uterus* te verſtaan?

moeten

moeten de lipjes van 't Zeelte ſnoetje nu met de vingers geopend worden? Neen! hy meend een Kind, bekneepen ſtaande in de buitenmond van de Lyfmoeder, dan zal men de vingers ter wederzyden twee langs de *labia* van de *Vulva*, tuſſchen 't *Orificium Vaginæ* en de hals van 't Kind, inbrengen, om met een of twee vingeren te koomen onder de *axel* van 't Kind, met dezelve by de vlaagen van de Moeder het zelve te hulp koomende, als dit niet geſchied, word de Vrouw afgemat, en het Kind komt te ſmooren tuſſchen de lippen van de Lyfmoeder, die nu door deze bewerking met de agterzyden der vingeren opgeſperd wordende, het Kind vryer ademhaaling verleenen, te meer, als zyn kinne door de agterſte vingeren onzer handen onderſchraagd de ademtogt-gaten van 't *perinæum* zyner Moeder geligt zynde, ruimte gunnen. Als de ſterke vlaagen op het Kind ſtuiten, zonder dat het zelve daar mede vorderd, moeten Vrouw en Kind op deze wyze kort en goed gered worden, het Kind *reſpireert* en wie weet hoe 't met de *placenta* geſteld is.

Wanneer 't Kind binnen de voorpoort ſtaat en gemelde vlaagen het niet vorderen, moet gevoeld worden, waar 't aan haapert, doorgaans aan ophooping der *rugæ* van de *Vagina*, als die wat opgedrukt zyn, ſtuur dan regt, want vinnige vlaagen zouden anders 't Kind aan ly overdwars ſmyten. Gemelde gepakte rimpeling word te onregte van verſcheide Vroeters gevoeld voor de rand der Binnenmond van de Lyfmoeder, 't kan wel eens zo voorkoomen, maar 't gebeurd in der daad zelden, als 't Kind natuurelyk voorkomt, zynde nu het *os uteri* natuurelyk van binnen na buiten drukkende geopend door 't hoofd van de Vrugt. 't Zy hoe die zoorte der krooning door den Vroeter aangemerkt word, hy zal wel reddende niet miſtaſten met de rimpeling te ſchikken na agter 't hoofd, hy zal het te geruſter kunnen doen, als wy 't eens zyn; want de *rugæ* van de *Vagina* opgeſchikt, maaken dezelve ruimer, daar als het waare 't *os uteri* dat veel gevaarelyker zoude kunnen koomen te ſluiten op de hals van 't Kind, het is natuur eigen, aan dat *Orificium* zig in te trekken, zo dra het daar gelegentheid toe vind; by aldien dit zo yaak gebeurde, namentlyk de beklemming, door 't *os uteri* veroorzaakt, gelyk verſcheide Vroeters meenen, voor 't minſte zeggen, wy zouden niet zo voorſpoedig, als nu geſchied, Kinderen verloſſen, daar 't Vroetwyf ſpaa moeſt ſteeken. Als waarlyk 't *os uteri* opgeſchooven is, en komt te ſluiten om de hals van 't Kind, bevond men, dat de *Roonbuiſiaanen* meeſt altyd Moeder en Kind verliezen; nogtans is 't een *poinɛt* van hunne roem.

De rimpelingen opgeruimd zynde, zetten de vlaagen het Kind voort, 't hoofd nu voorkoomende, word allengskens ſpitſer gemaakt, om dat de *Vagina*, het Roei-ſchuitje gelyk zynde, is aan deszelfs

einden

einden naauwer, als in deszelfs midden, nu 't hoofd ſchuivende na de voorſteeven, de naauwſte zynde, word het hoofd allengskens ſmaller gevormt, om eindelyk te dringen door de engſte plaats, de mond van de *Vagina*. Als het daar op aan zal koomen, onbind den HEERE, die de Baarmoeder opend, verder de natuurbanden, maakt ruimte en reddet uit benaauwdheid. De Vrouw door GODDELYKE HULP hervat haar kragten, en daar door 't hoofd genoeg geſpitſt zynde, overwind het de engte, den Vroeter of de Vroedſter helpt getrouw, om de Moeder en 't Kind te redden.

Als het Kind met de voeten voorkomt, kunnen de vinnige vlaagen zo niet dienen, dat is eene der *defecten* by het afhaalen by de voeten, dan volgd, om wederom op den *text* dezer verhandeling te koomen, dat het hoofd in de klem komt, en afgerukt word, hier was niet te langzaam, maar te ſchielyk gehaaſt, moet men juiſt agt, of meer, of min, *minuten* tellen, om een *Operatie* te doen, ik heb ook eens juiſt in agt *minuten* verloſt, 't wierd my gezegd door een, die dit *geobſerveert* had, ik nam dat niet wel op, zeggende: 't myn nooit te lang duurde, als 't maar wel beſlaagde, dat is by my de voorname zaak, egter hoe ſpoediger, hoe beter, mits dat het werk dan ook wel gedaan is. Maar nu is 't reptu, de *pulſatie* van de Vrouw word flaauw met *intermiſſie*, het aangezigt verbleekt, de Spraak belemmert, 't klamme ſweet breekt uit, zy krygt zenuwroering, by de Wyven, die uit roeijen kwaamen, ſtuipen genaamd. Deze voorlopers van de Dood beweegen de noodhulpen hunne Vroetkonſtige kragten als SAMSON tegen de *Pilaaren* aan te zetten, of 't gelukte, maar helaas, 't mislukt, en onderwyl de Vrouw leefd: was zy geſtorven, dan had een ſtuip haar gedood, anders was zy *ſecuur* verloſt geweeſt, nu is 't niet, ſtoof legd myn kootje. 't Is mis en ſcheid Vroetmeeſter.

Wat nu? het geraſpte *pulvis* van *Doctor* BEEKMAN, met Brandewyn ingenoomen, helpt, als een vuiſt in 't oog. Laat de Vrouw in vrede wat op haar adem koomen, doet in ſterke Wyn-azyn gedoopt lynwaat, niet te naby, onder haar neus houden, geen andere wisjewasjes, *Spiritualia*, en wat des meer voor haar ſchaadelyk is. Verkwikt haar met een *cordialis hauſtus*, neem vier *oncen* beſte oude Rynſche Wyn, en een *Citroen* broodje; is zy dorſtig, geef warme Koffy toe, deeze, zegt BOERHAAVE, kan met Wyn en tryn *accordeeren.* Te veel of te weinig voedſel ingenomen zynde, beletten beide in den arbeid der Baarende Vrouwen. Na 't voorſ. of diergelyk Hartſterkend middel moet gezien en gevoeld worden, wat voor de hand komt, om behoorelyk te vroeten, komt het Kind zo voor, dat het eiſt, om met de voeten voor afgehaald te worden, ik heb daar niet tegen; edog werk, na dat gy dit zo te doen voorzigtig

Dd ver-

verkooren had, met u langzaam en geduldig te haaſten, kan het hoofd niet doorkoomen, als 't Lighaam doorgekoomen is, wie heeft de ſchuld? had gy de armen by 't hoofd gelaaten, die kop zoude u niet gebruid hebben. Was gy bevreeſt, dat de *Humeri* en 't *Cranium* te veel te zaamen in den doortogt zouden zyn? 't is veel, niet te veel de *oſſa Humeri*, zo ver zy by 't hoofd reiken, zyn zeer week, *Cartilagineus* en nu ſchuiven de *oſſa ſquammoſa*, by deze perſſing natuurlyk gedeeltelyk op de *oſſa parietalia*, dit is een der voordeelen by 't afhaalen by de voeten, 't andere is, dat 'er meer vat aan is. En 't geheele onderſcheid legd hier in, dat nu 't breedſt, exempt de handen, agter, en in een natuurlyke geboorte de breedſte deelen voor koomen. Kieſt voorzigtig.

Hebt gy onvoorzigtig, of, om dat het ROGIER voor u, als de wetgever van *perſſen* en *meden*, zo te doen *gedicteert* heeft, de armen voor 't hoofd uitgered; en wilt gy nu u egter redden met de lepel? hoe doed gy dat? zonder oordeel, gelyk de *Empirici* doorgaans handgrypen. Gy *Roonhuiſiaanen*, niet door ROGIER by 't ſtuk onderweezen, hebt al uw weeten by overlevering, zo ſchraal, als 't ROGIER op zyn Sterfbed aan PIETER, deze aan JOANNES, en GERRIT heeft mede gedeeld, JOANNES wederom aan JAN. Wat zal de geleerde Waereld? wat zal *Chirurgia* verliezen aan hunne Konſt, als zy daar mede ten Graave gaan? minder, als zo veel droppelen water, genoomen uit den *Oceaan*, minder, als ſtofkens aan de weegſchaal, hoort, dit zegd een Vroedmeeſter, zeer langen tyd voor ROGIER daar voor vermaard: het geen geweeſt is, is nu, en wat wezen zal, dat is geweeſt, ADAM bekende HEVA, en zy baarde zonder 't gebruik van 't *Inſtrument* van VAN ROONHUISE, waar mede nu de Kinderen onthoofd worden. Hoe dog? hier is by de voeten doorgehaald, de armen ſtaan uit, en 't hoofd bruid den *Roonhuiſiaan*, eerſt word hy wreevel, daar na ongeduldig, eindelyk, of doorgaans *Confuus*, den *Empiricus* zinkt het hart in zyn ſchootsvel. Is hy *Chirurgyn?* ik meende, dat in tyd van nood hen 't harte onderſteund wierd door BOOVEN AARDSCHE KRAGT; daar vertrouwen dit zoort van *Chirurgyns* niet in, daarom worden zy daar van niet *geinſpireert*, zy rooken hunne eige netten: terwyl den *Roonhuiſiaan* zyn handen nog rookten van 't *Mulderrooder* bloed, zeide hy, altyd gelukkig te zyn.

Als 't hoofd nu weigerd uit te koomen, is 't zeker, dat het breed van onderkaak is: is 't wel gekeerd, het agterhoofd word gedrongen tegen de borſtweering van 't *Pelvis*, en de kin ſtuit op de opgepakte rimpelen van de *Vagina*; is 't kwaad gekeerd, dan ſtoot de kin aan 't *os pectinis*, de lepel word ingebragt, deze ſtuit onder tegen de onderkaak, of onder 't agterhoofds been, dan gevroet met het voorſte van de lepel, om boven de kop te koomen, onderwyl graaft men op de tedere

dere hals: bloeden de *arteriæ Carodites*, of *vertebrales* en *venæ jugulares*, 't word voor bloed uit de *Cotyledones uteri* gehouden; eindelyk meenende nu met den *lapadil* boven 't hoofd te zyn, maakt den Vroeter zyn gewoone perſſing daar mede, en ſteekt nu het hoofd van den romp, gelyk een Hovenier met zyn ſpaade een kool boven de Aarde van haar worteling ſpit; terwyl nu de linkerhand graaft, als een mol in 't Aardryk, trekt de regter, nu ook een linkerhand zynde, den romp buiten de *muliebria*. ô Tyden! ô verbaſterde zeeden! waar wil dat heen? zyn 'er nu nog *gepriviligeerde* mouwen aan het wambais van ROGIER te hegten?

Op deze wyze word het hoofd van een leevende Vrugt gevroet door 't *Inſtrument* van ROGIER, dan vertoond den romp in de ſchoot van ZARA KERKHOOVEN gevallig, als of zy juiſt haar naam moeſte betekenen, leevende trekken. Was 't een meisje? noemd het ANNA uit den HOOVE, zy wierd door den Bloedraad leevend in de Aarde bedolven, Rampzalige lepelaar, meende gy een hagediſſe onder uw ſnavel te hebben, liep het kalf op zyn laatſte gras? Als *Diana* by *olympias*, of een ander, uit roeijen ging, had zy haar pylkoker afgelegd, zoekende nu geen wild gedierte te dooden, maar Vrouw en Kind te behouden. OVIDIUS getuigd, dat *Lucina* aan Vrouwen in Baarensnood hulp toe bragt. VARRO zegd: dat zy was de geleidſter van Kinderen op de weg, om gebooren te worden. Zy wierd van CICERO *Luna* genaamd, om dat zy het Maandelykze Bewind had, om zo dra de Vrouw beſwangerd was, zorg te draagen, dat de Maandſtonden agter bleeven, op dat de *lympha* daar uit te kleinſen zoude verſtrekken tot voedſel van 't *fætus*, om de Kinderen, als ze voldraagen waaren, volſlaagen met kop en ooren voor 't ligt te doen koomen, daarom noemde EURIPIDES *Diana* Vroedvrouwe. Kunnen, als 't hoofd van 't Kind in de loop blyft, Geneeskruiden van *Ocyrrhoe*, of die van *Doctor* ROGIER voor geſchreeven zyn, dienen, of moet de aarde die gebreeken bedekken, *paralel* met die van de *inſpectores Coll. Med.*?

Hebt gy, *Rogierſche* lepelaar, de kopſtukken, die in de pispot van RENTEN zonder *intreſt* vielen, met uw *Griffioens* klaauw, of met een Oyevaars bek uit de *Vagina* van MARIA geplukt? of is 't geſchied door Toverkonſt, met *Caracters* te maaken, 't geen gy onvroed, zo 't my bleek, weet te doen. Waarom liep gy, krummelaar van *Chirurgia*, gelyk in de Haaze ſtraat, niet na onze Vriend Mr. PIETER, *gemelliſt* in de Harte ſtraat, of kond gy op Ooſtenburg geen haazepad vinden, om dat de byltjes daar zo dapper zyn, als de Burgers in de *Batavier* ſtraat, 't is wonder, dat de klouwers niet u met uw *Inſtrument*, *Aſinum & umbram*, leevend begroeven op Wittenburg, bezyden de Ooſter Kerk, in de *Capel* van Ooſterwyk, Grafzerk No. H. n.

Hebt gy, na 't afhaalen van de rompen, de ſtrengen na vereiſch der Konſt bezorgd? ik ben in *dubio*, om dat de *Roonbuiſiaanen* van de byzonderheden by 't Verloſſen van ſwangere baarende Vrouwen weinig weetenſchap hebben, 't Kind moet juiſt met de kop binnen gaats verzeild ſtaan, tegen de ſtrand van kykduin, tuſſchen de klippen, *iſchii* en *pubis* genaamd. Voor al moet het hoofd van *Cupido* niet te groot zyn, want dan raakten zyn *Cerebra* in de pispot, en *Venuſta* vertelde het naauwelyks na.

Ik moet myn Vroetkundige zaaken zomwylen doorkneeden met Renten en Kerkhooven, na de wyze van Demosthenes. Als de Regters van *Athenen* de ſlaap beving, terwyl hy pleite voor Cosmus om 't *Pleno Jure*, veranderde hy van toon, vertellende hen van 't *Inſtrument* van den Ezel en zyn ſchaduwe, waar op zy de vaak uit de oogen wreeven, meer lettende op 't *Inſtrument* van een Ezel, als op de zaak van Cosmus. Eenige Geleerden zyn van gedagten, dat het *Coll. Med. Athenienſe* hen een *pulvis* van doorn-appel heeft weeten in te lyven. Het was een gewoonte der Bed *Sireenen*, dat zy het zaad van *pomum ſpinoſum* tot ſtof bewerkten, en dan een half *dragma* in Wyn, of iets anders, na 't gevallig was, hunne byſlaapen in gaven. Zy, die het ingenomen hadden, waaren een langen wyl als van zinnen beroofd, te ſlaaperig, en laggende om ernſtige zaaken, verſlytende hunne dierbaaren tyd met vraagen en antwoorden over 't *bagatel*, nu de *fabel* van *Aſinus & umbra*. De bloem van de *ſolanum ſpinoſum* gebruikten de dieven, zy wiſten 't in te geeven aan die zy van zints waaren te berooven, die dan dermaaten van zinnen vervreemd wierden, dat zy om hen toebetrouwde zaaken lagten, waar door de dieven na eigen gevallen en luſt met vreijigheid in, hunnen Oort ſleepten, 't geen zy begeerden. Ziet by Lobelius, dat, zy, die ingenomen hadden van de *meloſpinum*, zomtyds ſcheenen by volkoomen verſtand te zyn, hoewel het zo niet was, ziende zelfs, na dat de zaaken *gepaſſeert* waaren, niet de manier der verkloekking. Weinige kloeken zyn zo geſleepen op de *nux metella*, zegd Avicenna, dat zy, die zy van doorn-appel ingeeven, zo lang in 't verſtand bedwelmd houden, als 't haar goed dunkt.

Als den romp van 't nablyvende hoofd buiten gekoomen is in handen van den *Rogierſchen* lepelaar, moet hy het bindſel ſtraks daadelyk om de ſtreng leggen, en die nu tuſſchen den romp en het bindſel afſnyden. Dit is het eerſte, dat hy in agt moet neemen, om te beletten, dat de Vrouw van Karel Jansz geen onnoodig bloed ſtort. De ſtreng kan nu nog met de *placenta uterina* aan den *fundus uteri* geveſtigd zyn, daar na ſteekt men langs de ſtreng, die in eene hand gevat zynde, met een hand in de *Vagina*, om, zo haaſt doenelyk zy, voor dat het *Orificium Vaginæ* inkrimpt, het nagebleeven hoofd.

hoofd op de beſt voorkoomende wyze te vatten, en uit te brengen. Wanneer aan dit hoofd hals wervelen gebleeven zyn, beſwaard dit het werk, om dat de vingeren dan niet kunnen haaken in het groote gat van 't *os occipitis.* Ik ben voorneemens, als den HEERE my tyd en gezondheid verleend, om dit onderhanden zynde werk te voleinden, aan te wyzen, hoe de *gemelli*, die nu in aandagt koomen, zyn, hoe die ingebragt, en hoedanig zy beſtuurd worden, om 't hoofd te kunnen beſlaan. 758-759-

Steld nu, dat ze by ZUZANNA behoorlyk in ſtaan, dan word de in arbeid zynde Vrouw van KAREL JANSZ moed in 't lyf geſprooken, zeggende: Hart, het is een korten ſtorm, ſpand nu al uw kragten in, en doed, als of gy vlaagen had, want natuurlyke hebt gy naauwelyks, of niet te verwagten, 't geen gy voeld, is gelyk met de nawéén, daarom, Wyfje, moet gy u gedraagen, als of gy waare vlaagen had, dringende met magt na beneden. Als den *Chirurgyn* gewaar word, dat zy zulks doed, moet hy haar getrouw helpen, met de *gemelli* ſterk, edog, zeer voorzigtig, na beneden te trekken, niet over 't dwarſſe van de *Rima*, zo als den zogenaamden GOLIATH, of Ezel als een Elephant in zyn *Tractaat* over zyn nieuw ontdekt geheim van ROGIER betekend heeft, maar regt door gaats, dat is zodanig, als van buiten na binnen den *annulus* ingezet word, nu afhaalende na benedenwaards langs het *inteſtinum rectum*, ſleepende na 't *perinæum*, want dwars haalende zouden de *gemelli* klemmen in 't *Orificium Vaginæ*, tegen de *oſſa iſchii* en dus regt voor uit haalende ook ſtuiten op de midden der *oſſa pubis*, te gelyk den *meatus urinarius* rekkende en kneuzende, want die *Inſtrumenten* kunnen, zo als de *inſtitutie* keurd en afkeurd, niet, als met het uitterſte geweld, doorſchieten, wanneer het hoofd daar in gevat is. Wy moeten, als het op de zaak, nu te doen, regt door gaats aankomt, ſtellen, dit het *ultimatum* te zyn, de Vrouw nu *recommanderen*, zonder ophouden door te zetten, daar by voegende, dat haar leeven daar van afhangd, dat zy daarom haar uitterſte beſt moet doen, met, als de eerſte van haar door zettende vlaagen miſt, en zy in ademd, daar na eens ſterk moet hoeſten, dat parſt ongemeen op de *uterus* en deszelfs *vagina*, dan hervat zy de dringing, en wy hervatten de haaling, met te zeggen, kloekmoedig Hart, Wyfje, 't is maar om een ongemeen ſmartelyk oogenblik te doen, waar op, als de *gemelli* wel gevat zyn, volgd, dat zy met het daar in bevatte hoofd uitkoomen. Zo wierd de Vrouw in de Turkſe Poort verloſt.

De *placenta uterina* uitgekoomen, of afgehaald zynde, legd daar na in de *rima*, en rondsom dezelve een *Emolliërent*, *reſolverent fotus*, niet heet of koud, maar warm *geappliceert*, 't moet geen *Repercuſſiv* van ROGIER, of van een ander van dat zoort zyn, ten zy *vehemente Hæmorrhagie*, dan breekt de nood de wet, die ik nu voorſchryve, met reden te

geeven, van waarom nu *resolverende Emollientia*, en geen *repercussiva*, de laatste zouden nu deze *gecontuseerde* deelen tot de versterving doen overhellen, de leenigmaakende hulpmiddelen, by voorbeeld boterbier, beletten de *inflammatie*, en daar aankleevende verstikking. Zy geneezen doorgaans volgens de Regel *Cito*, *tuto & Jucunde*. Ik heb te vooren van deze zoorten van hulpmiddelen iets aangeroerd, en gesprooken van *injectien*, deze koomen nu in de eerste drie dagen niet te pas. De deelen zyn boven gemeen pynelyk en geswollen, den buik en haar Vrouwelyk *ornament* kan geen lugt verdraagen, deze koud opvallende zoude de Vrouw dooden. Het is bekend, dat de koude byna alle lighaamen zaamen pakt, verkort de vezelen, doet ze te zaamen trekken, verstopt de *pori*, belet de doorwazeming in de gerekte deelen, zy verstikken en die daar aangrenzen gevoelen steekende pyn. Haar buizen, door welke de ontbondene stoffe zouden vloeijen, om de gekneusde opvlaktens te doen *suppureren*, worden door die stoffe opgespannen en verstopt, de vaten worden door de spanning van 't aanstootend vogt gescheurd, en haar vogten worden uitgestort, verspreid, en gedeijen tot verettering, of, voor en al eer 't zo ver komt, is 'er *sphacelos*, zomtyds van 't geheele Lighaam der Vrouwe.

Hoe gaat het met te rug dryven toe in een *inflammatie*? als iemand zig kneust, verlammende daar ter plaatsze de bloedvaten der gemeene bekleedselen, waar door die deelen koomen te swellen, worden deze vaten in die deelen in haare *Elasticiteit* hersteld door *applicatien* van *repellerende topica*, zy genezen, wanneer geen aanmerkelyke deelen en vaten in dezelve medelyden, of geen deelen gepletterd zyn, stellende de plettering een hoogste graad der *Contusie*. In de *Contusie* met vermorsseling eeniger deelen belet een koud zaamentrekkend middel de *Resolutie* en *suppuratie* min of meer noodig in een nu *extraordinair* geforceerde *rima* en *vagina*. De ouden stelden, dat de *repellentia* door dezelve vaten, waar door het bloed aanstroomde, het zelve wederom door dezelve vaten te rug dreef. Als wy spraaken van *repellentia*, die te gelyk *resolventia* zyn, zy dienden, om de vaten te versterken, en de vogten, die met haar overvloed het deel opspannen, en gedeeltelyk *obstrueren*, door de kragt van 't hulpmiddel te ontboeijen, en te brengen in de gemeene *Circulatie*, daar in wordende voortgedreven, word het lydende deel ontheven en in haar natuur hersteld.

Het bloed kan door geen andere weg tot eenig deel koomen, als door middel van de *arteriæ*, waar uit blykt, dat deze hulpmiddelen zulks niet te wege brengen door te rug dryving in de vaten, maar dat zy de overvloedige aanstrooming der vogten door haar verkoeling verminderen, en de *fibræ* versterken, waar door het van agter aanstroo-

aanſtroomende bloed, 't welk mede oorzaak van de opſpanning was, door zydelykſe takjes geperſt, en in de *Circulatie* voortgeſtuuwd word, onderwyl worden de vaten, die de naaſte zyn tot de beginnende *obſtructie*, onder de gehoorzaamheid van de natuur gebragt. Dit geſchied door *Emollientia*, die maaken de vaten ruimer, door *reſolventia*, deze verdeelen de vogten, en door *repellentia*, die verſterken de vaten. Edog in dezen let men op de aart of graad der middelen in zoorten, wy kennen verſchil tuſſchen verkoelen en verkouden, tuſſchen verwarmen en verhitten. Geſtrenge *Apocruſtica* of *Contrahentia* baaren *induratie* en deze baard verſtikking. Hoe kleinder, zegd BONTEKOE, de *inflammatie* is, hoe eerder dezelve *gerepelleert*, opgeloſt, of *gereſolveert* word door de zogenaamde *Repellentia*. Ik vond goed dit hier aan te merken, om dat het my niet voldoed, alleen aangewezen te hebben, hoe de *muliebria* gerukt en geplukt word met yzere tanden, maar om, als dit eens gebeurd, ook aan te wyzen, hoe die Vrouw moet geneezen worden.

Om zig te *Excuſeren* over zulk rukken en plukken verhaald VAN DEVENTER in voordeel van BROUWER een akelyke legging, van een Kind, waar op een afhaaling volgde, omtrent gelyk BLANKAARD zulk geval voorſtelde. Voorſ. Mr. HENDRIK wierd geroepen by een Vrouw, die reeds twee dagen in arbeid gezeten had, zonder eenige *apparentie* van te konnen verloſſen, het water was daags te vooren al gebrooken; de Vroedvrouw gaf omſtandig berigt van de ſtand van de Vrouw, en van de verkeerde legging van 't Kind. De noodige toeſtel gemaakt hebbende, ging hy aan 't werk, en bevond, dat 'er voor de lydſter meer te lyden, en voor hem meer te arbeiden was, als zig ingebeeld had; eensdeels door de *extraordinaire* ſcheeve legging van het Kind, en anderdeels door de groote droogte, dewyl het water genoegzaam geheel afgeloopen was, en ten derde door de ſterke inkrimpinge en toetrekkinge van de Lyfmoeder, dewelke, als een ſtyf toegetrokken zak, alles beklemde en zaamen drukte. De legging van 't Kind was aldus; het lag dubbeld gevouwen op zyn rugge, met zyn lengte in en over de lengte van het *pelvis*, edog met zyn regter zyde meeſt na beneden, en met zyn regter arm ook toegevouwen, en zyn elleboog ten deele tegen, en ten deele in de geboorte, zonder uit- of nederwaards te hangen; het hoofd van het Kind lag 't meeſt in de linker, de billen 't meeſt in de regter zyde van de Lyfmoeder en de buik van de Vrouw; enz.

Dit zyn geſtaltens, om van 't Vroeten afkeer te krygen. Te vooren is gezegd, dat veel Schryvers met te veel ſwaarigheid te Schryven, en andere met te roemen, dat zy nooit *Inſtrumenten* gebruiken, de Proevelingen misleiden. Zo doen ook anderen met haar *figuurtjes* op papier te ſtellen, om aan te wyzen in omgekeerde *urinalen*

de

de byzondere voorkomſten der Kinderen. Onder alle de prenten, my voorgekoomen, waar in het Kind met het hoofd voor op 't *Orificium uteri* zakt, vind ik geen natuur gelyker verbeelding, als by VESLINGIUS Geen natuur eigener, van als 't Kind met de kin op 't *os pubis* ſtuit, als mede van een Kind, als 't met een hand uitſtaat, als by DIONISIUS; niet vind ik tegennatuurlyker verbeeld, als dat men in 't geraamte van 't *Pelvis*, dikke, vette, groove geſpierde Kinderen, die een Jaar ſcheinen mede te brengen, vertoond, 't ſcheind moedwillig door kundige Vroeters te geſchieden, om de Proevelingen, en deels onkundigen, van dit werk te handteren, te doen afſchrikken, in plaats van hen gemoedelyk te onderwyzen, het gelykt zo veel na de zaak zelfs, als een geſmeerd wagenwiel, gelykt na 't holle van een dorre drooge Eliphants tand, of een poezel glad Meisje by 't ſteene Vrouwe-beeld op S. PIETERS *Poort*.

Alle de deelen, die wy by een Baarende Vrouw in haar *muliebria* ontmoeten, zyn natuurlyk zagt, *ſpongieus*, leenig, warm en leevend beweegende, zeer rekkelyk en inſchikkende, de *interſtitien* der beenderen, en die zelfs zyn met vliezen, ſpieren, en ſpiervezelen, donzig bekleed. 't Is zo niet, als of een Kind met zyn hoofd zo maar op een dor gebeente aanbonsd, het komt glooijende op deszelfs min of meer poezelig, rekkelyk, en glibberig bekleedſel, het glipt voorby 't *os pectinis*, of, eenigerwyze ſtuitende, daar af; te meer, om dat buiten en behalven 't reeds bygebragte, doorgaans in regten arbeid, als het ernſtig Baarensnood word, de *uterus* en de *vagina* zyn, als eenen zak, welkers binnenwand met ſlym, water en bloed bevogtigd is, zo dat het Kind kan daar in niet of nauwelyks verhouden worden, des Kinds legging kan zyn in een beſloten of *inclineerende* Baarmoeder, of dat haar mond min of meer geopend, en geen doorpuiling van het *Chorion* verſcheind, wie zoude dan onderſlaande zo dwaas zyn, als hy byna giſſender wyze van de voorkomſt oordeeld toe of door te taſten, om een ſcheefleggend Kind, of een ſcheefwyzende *uterus* in deszelfs mond te *forceeren*, om die regt over de mond van de *vagina* te doen koomen. Dat laat ik over aan den gemoedelyken VAN DEVENTER, en den ſcherpzinnigen d'ABLAINCOURT; de behulpzaame hand komt miſſchien van pas, als de vliezen min of meer door 't *os tincæ* ſchieten, en by gevolg dat verwyden door min of meer *agitatie*, en vlaagen, het water breekende, of door onze hand gebrooken zynde dezelve 't gemak gund, in 't vervolg Beſchreeven, en hoe dat te doen.

Als men geroepen zynde, bevind, dat ſtaande het Vroeten van 't Vroetwyf, het water, na min of meer tyds verloop, is afgevloeid, en 't Kind om zyn kruin door 't *os uteri* beneepen word, zig zo voordoende in de midden of ruimſte plaats van de *Vagina*, of zodaanig

voor-

voorkomt binnen tegen 't *Orificium Vaginæ*, behooren deze gesteltenissen onder de swaare baaringen, die veeltyds tot voorspoedige hulp een ervaare Vroetvrouw of *Chirurgyn* noodig hebben, het zoude onvoorzigtig wezen, dat men dan de verlossing aan de natuur over liet. Indien iemand denkt, dat ik, reeds hoog van dagen zynde, myn *recommandatien* wel aan de natuur van ROGIER mogt overlaaten, hy lette, dat MAXIMILIAAN den Tweeden, ziende een oud Man Olyfzaad planten, hem vroeg: wat doed gy, goede Man, dat gy op den avonstond en Winter uwer Jaaren boomen zaaid, daar gy nooit vrugt af zult plukken, nog de vrugt nuttigen? den Huisman antw., ik Zaayze GODT ter Eere, en onze Nakoomelingen ten dienste. Dit antw. behaagde den Roomschen Keizer zeer wel, en ik twyfele niet, of 't zal ook behaagen aan den VORST, aan den welken ik myn *Diana* opdraage, den VORST, die ons de Olyfboom GODT ter Eere geplant heeft.

Om nu eenige kragt aan de gezegdens omtrent het verlossen van swangere baarende Vrouwen by te zetten, om te toonen, dat, gelyk BROUWER poogde te doen, zomtyds het Kind by een been doorgehaald word, en om aan te wyzen, dat ook anderen, de zaak uitstellende, na hun huis gingen, zo diend in de eerste plaats het volgende *Extract* uit de *observatien* van den *Françoischen* PAULUS, Hy zegd: de Vrouw had swaare pyn in de lenden, ik ondersloeg haar, en voelde het water zodanig gegroeid, dat de vliezen tot buiten 't *Orificium uteri* uitgerekt waaren. Ik ried de Vrouw geduld te hebben, en 't Vroetwyf te waaken, terwyl ik na myn huis keerde; na verloop van byna zes uuren liet my de Vroetvrouw roepen, gekoomen zynde, ondersloeg ik, en voelde het hoofd van 't Kind, dat zig aanbood staande tegen 't schaambeen van de Moeder, die geen kragten had, om een gedreigde swaaren arbeid uit te staan, ik smeerde myn vingers, en liet ze zagtkens in 't *Orificium uteri* glyden en bragt het hoofd met weinig moeite te rug, om dat het Kind in ruim water lag, ik verwyde met myn vingers 't *Orificium uteri* en bragt dezelve in de *uterus*, om het hoofd verder te rug te zetten, eindelyk ik bragt het op den *fundus uteri*. Het had al door het *Orificium uteri* in 't beginsel van de *vagina* gestaan, het hoofd nu zo verre geweeken zynde, zogt ik na de voeten, ontmoette een hand, die ik afwende, doe vond ik een knie, volgde dat been tot aan de voet, die ik vatte, na buiten bragt, en bewond het been met een fyne lynwaaten swagtel, haalde dat been verder uit, hebbende voorgenoomen om het andere been, dwars voorover geboogen leggende, ook uit te brengen, dit niet gelukkende, haalde ik by een been door, en verloste de Vrouw van een leevend gezond Kind, de Kraam-

 vrouw

vrouw wierd fpoedig herfteld. Dit kunsje gelukte BROUWER zo wel niet.

Wat zegd nu D'ABLAINCOURT? de Schriften, die PORTAL ons nagelaaten heeft, zyn zeer gebrekkelyk, zo men dezelve aanziet, als een verhandeling, tot leering gefchikt. Hy kon dit ook van DENYS zeggen, om dat die *Chirurgyn* zyn Schriften op de leeft van PORTAL gefchoeid heeft, den *Fransman* ftigt my niet met zyn *difcours* over zyn Landsmans werken, zyn *obfervatien* zyn my zo aangenaam, neven zo veele, als de naam en zaak draagen van *Chirurgifche* aanmerkingen, dat my de luft opwakkerd, om nog een van die van den Heer PORTAL by te zetten tot onderlinge Oeffening, en om D'ABLAINCOURT in zyn bygebragte verontwaardiging tegen te gaan. PORTAL fpreekt hier van een Kind, dat met één Oor voorkwam, en in welkers behandeling, om het te verloffen, ons nuttige aanwyzingen gedaan zyn, dienende tot opfcherping in deze handgreep van *Chirurgia*.

Hy onderfloeg de Vrouw, en voelde het *Orificium uteri* ter groote van een Ryxdaalder geopend, 't kwam hem voor, dat het Kind gekeerd was. De Vrouw had fwakke vlaagen; drie dagen te vooren waaren de vliezen gebrooken, en 't water liep geduurig lekkende af. Hy ging na zyn huis; na verloop van eenige uuren wierd hy wederom geroepen, hy onderfloeg de Vrouw, en voelde nu het *os uteri* genoeg verwyd, zyn vingers daar in fteekende, om te kunnen onderfcheiden, welk gedeelte van 't Kind zig aanbood, vond hy moeite, om dit te onderfcheiden. Het is niet zo gemakkelyk, als eenige zig verbeelden, om te voelen, of het de mond, het oor, of aarsgat is, dat zig voordoet in den toeftand, waar in wy dit nu befchouwen. Als de mond zig aanbied, worden de lippen gevoeld, het tandvlees, of de tong; als den aars gevoeld word, kon men twyfelen, of 't een oor was; edog 't flot van het *rectum inteftinum* is een weeker deel, als 't oorgat, het oor kan men onderfcheiden aan zekere vaftheid, onderfcheiden van de twee andere voorn. deelen. PORTAL, hoe Vroetkundig, was eerft twyfelende, maar met opmerking voelende, oordeelde hy, dat een oor van 't Kind zig aanbood, onder 't welke een arm lag. Zyn ED. zegd niet, of het de onder, of boven arm was, dat zal by myn nagedagten *differentie* ftellen, zyn twyfeling word door my dus aangeprezen, na één der Spreuken van CYRILLUS ALEXANDRINUS, die onbedagt zyn oordeel geeft, 't is zeeker, dat hy dwaaslyk leefd: 't verftand de zaak betwyffelen moet, voor dat het ftemd op vaften voet, het zoekt en onderzoekt de zin, en brengd dan Vroed het oordeel in.

Hy bragt dien arm in zyn plaats, om dat ze grof zynde en voorkoomen-

koomende, den doortogt, die niet te ruim was, zoude beſlaagen hebben, en dan was 'er ongelyk meer moeite geweeſt, om te verloſſen, nu had hy ruimte genoeg, om de voeten te zoeken, die hy altyd liever, als 't hoofd, voor bragt, nu kwam dat hoofd met een oor voor, ſtaande 't naaſte aan de beurt, maar hy kon daar niet aan vatten, om dat het rond en glibber glad was. Daarom bragt hy zyn hand zo diep in, als 't konde bereikken, doende dezelve tuſſchen de linker zyde van 't Kind tot aan den *fundus uteri* met de vingeren ingleiden, ſcheide de vliezen van de Vrugt, en een derzelver billen bereikt hebbende, volgde de dye van het been van de andere zyde, welk been op den buik van de Vrugt geboogen lag. De nu werkende vingeren gleeden langs dit been tot aan den voet, deze kwam uit, maar, om dat de teenen na de blaas van de Moeder ſtonden, moeſt die voet ingeſchooven, al zagtkens aan die te rug zettende, gelyk men in zulk geval altyd moet betragten te doen; het Kind met een gewend zynde, bragt hy die zelve voet wederom buiten, en haalde door, tot aan de dye, zonder geweld te gebruiken: liet vervolgens zyn hand gleiden langs de dye, om te voelen, hoe de andere voet lag. Deze lag na den buik opgeboogen, het aars gat volgde de dye van 't gevatte been. Hy haalde deze dye verder uit, waar op het Lighaam ten deele volgde, 't ander been ſlipte nu ook na buiten, de beenen wierden nu in zyn eene hand te zaamen gevoegd, terwyl de andere hand het *Corpus* beſtuurde, haalde de eerſte 't Kind *Linea Recta* door tot aan de *axelen*, waar op de armen, de eene na de andere, na buiten uitgered wierden; hy lag zyn linkerhand op de borſt, en zyn regter op de nek van 't Kind, meenende het zo te verloſſen, maar het hoofd wilde niet volgen. Dit noodzaakte hem, om de vingers van zyn linkerhand langs het onderdeel van de hals te doen ingleiden, hy vond de kin te haaken, niet aan het *os pubis*, maar aan den kring der mond van de *uterus*, daarom bragt hy zyn vingers in de mond van 't Kind, en trok met zyn andere hand aan deszelfs hals, waar door hy 't Kind leevend verloſte.

Den Heer PORTAL hier aangemerkt zynde als *Hiſtorie* Schryver, zoude wel voegen, om dit letterlyk aan te neemen, anders zoude my toeſchynen, dat dit Kind met de billen voorkwam, zynde beide de beenen op den buik van de Vrugt geboogen, deszelfs *fondament*, daar geen vat aan is, voor een oorgat begroette, die onder arm tegen de dye, de bil rond en glibber glad zynde, was niet vatbaar voor de hand van dien Vroetbaas. Het Kind wierd gewend met het aanzigt na de rug van de Moeder, in die geſtalte nu doorhaalende, wilde het hoofd niet volgen, om dat de kinne haakte, niet op het *os pubis*, dat was in deze geſtalte byna onmoogelyk, maar aan den kring

 van

van de binnenmond der Lyfmoeder, daarom bragt hy zyn vinger in de mond van 't Kind, om het voorby die kring te redden. Wanneer een Vrugt zodanig behandeld is, als deze, de vingeren van den Vroeter geweeſt zynde op den bodem van de Lyfmoeder, enz. Al handelende de Vrugt zo verre afgezakt is, dat men even binnen het *Orificium Vaginæ* deszelfs mond met twee vingers om daar in te ſteeken bereikt, zal het *os uteri* nu de kin tegen 't *inteſtinum rectum* ſtaande niet drukken, die kring zal geweeſt zyn van de ophooping der rimpelen van de *Vagina*, den Heer VAN DEVENTER zoude dit tot zyn tweede kwaade legging van de Lyfmoeder brengen.

Dit geeft aanleiding, om aan te roeren een der gezegdens in de Brief van BROUWER, hy vond een ſcheef na de linker zyde leggende Baarmoeders mond, ongetwyfeld van 't *os uteri*. Van een welgeplaatſte Lyfmoeder, van kwaalyk geplaatſte, en van ſcheefleggende Baarmoeders monden heeft zyn Leermeeſter, met *relatie* tot ſwangere en baarende Vrouwen, Vroetmeeſterlyk geſchreeven, 't geen onze opmerking verdiend. D'ABLAINCOURT, meenende, dat VAN DEVENTER uitvinder was van deze ſcheefheid, vind deszelfs uitvinding zo fraay, dat het hem ſpyt aandeed, dat een *Hollander*, en geen *Fransman*, uitvinder van deze geheime ſcheefheid was. Heeft hy, gelyk VAN DEVENTER zegd gedaan te hebben, geleezen alle de Schryvers, die over 't Verloſſen van de Vrouwen Schreeven, dan is 't wonder, dat hy niet gelet heeft, dat voor de geboorte van VAN DEVENTER Geſchreeven is over ſcheefleggende Baarmoeders monden. Hoe grooter Kind een Vrouw draagd, hoe hooger de *uterus* moet opklimmen, want de holligheid van 't *pelvis* te klein zynde, om zo groot gevulden *uterus* te plaatszen, als deze is, waar in een voldraagen Kind beruſt, hier by gevoegd de vliezen, en de wateren, daar in beſlooten, volgd noodwendig daar uit, dat die *uterus* met zyn *fundus* tot verre boven de rand van 't *pelvis* in de *Caviteit* van 't *abdomen* moet opklimmen. Dit doende behoud zy of dezelve wyze van legging, die zy te vooren had, voor of kort na de Bevrugting, of niet. Als de *uterus* dezelve legging, als vooren, behoud, dan noemd hy dat een regt of welgelegen *uterus*; dan legd zy met haar punt regtwyzende in de holligheid van 't bekken, een weinig na agterwaards ziende in de *Vagina*. Maar wanneer de punt of het voorſte van de *Cervix uteri* van de aangewezen *Courſe* afwykt, dan noemd hy dat een ſcheefleggende *uterus*, 't geen op verſcheidene wyze kan koomen te gebeuren, 't meeſt na de eene of andere zyde van den onderbuik, is 't nu na de regter zyde, dan word bevonden een ſcheef na de linker zyde leggende Baarmoeders mond.

De eerſte kwaade legging van de Lyfmoeder is, wanneer dezelve met haar bodem al te vlak vaſt drukkende gelegen is tegen de

deelen

deelen in het *pars Hipochondrii*, dezelve tegen het *Diaphragma* aandrukkende, wordende alzo de *uterus* zelfs te veel gedrukt na de *ſpina dorſi*, waar door het gebeurd, dat het *Orificium uteri* te veel na vooren verheven gekeerd word, voor omtrent tegen de *ſynchondroſis* van de *oſſa pubis*, waar uit dan zomtyds gevald, dat de Vrugt met haar hoofd tegen deze plaats komt aan te ſtooten, en, op zyn ergſte genoomen, daar onbeweegelyk blyft ſtaan. Volgens VAN DEVENTER kon 't nog erger zyn, wanneer het Kind over 't *os pubis* gleidende ter zyden of agter over keerd, en dan met een hand of arm in de geboorte komt, leggende dwars voor gaats, in welke geſtalte het niet kan uitkoomen, zig en zyn Moeder in leevens gevaar brengende. 't Heeft zyn ED. gelieft deze kwaade voorkomſt van 't Kind aan deze ſcheeflegging van de *uterus* te *defereren.* By ons word het op de lei geſteld, ſtellende, dat dit meerder komt door de wyze der keering van 't Kind, als van deze of een andere ſcheefheid der Lyfmoeder of van deszelfs mond. Geene ſcheefheid is zo groot, dat ze dit kantelen van 't Kind veroorzaaken kan, ten zy men ſtelde een geval, waar in de *uterus* over 't *pubis* hangd, of in een ander zoorte der *Herniæ* zinkt, gelyk eenige *Hiſtorien* daar van gewaagen.

De tweede kwaade legging van de Lyfmoeder is, wanneer dezelve in dikbuikkige Vrouwen regt voor over hangd, waar door de mond des Lyfmoeders te veel gekeerd word na het *os ſacrum*, en het gebeurd, dat, als die Kinderen zullen gebooren worden, zy als dan met haare hoofden vlak in de holligheid, of in de bogt van 't *os ſacrum* koomen te gleiden, daar zy dan gemeenelyk zo vaſt blyven ſtaan, als of zy daar geſpykerd waaren, en konnen zonder hulpe van een bedreeven hand niet gered worden; ziet in 't voorige, hoe ſwaar dit viel aan BROUWER, een Diſcipel van VAN DEVENTER. De derde wyze, waar op de Baarmoeder kwaalyk kan leggen, is, wanneer dezelve met haar bodem na de linker zyde gelegen is, wat hooger of wat laager, waar door 't gebeurd, dat derzelver mond gekeerd word tegen de zyde kant van het regter *os ilium*, waar tegen de Kinderen haare hoofden koomen te ſtooten, dikwyls lang vaſt blyven ſtaan, de harſſenen indrukken, of ook wel in de zyde over 't *ilium* dringen, alzo het *pelvis* overdwarſſen, en alzo onmoogelyk kunnen gebooren worden, ten zy door hulp eener ervaaren hand. De vierde kwaade legging van de Baarmoeder is, als haar bodem in de regter zyde legd, en haar mond tegen de linker zyde van 't bekken, zynde dit het tegenbeeld van de voorige kwaade legging, en dierhalven zyn de gevolgen ook dezelve.

Uit deze vierderleye kwaade leggingen van de *uterus* kan men ligtelyk beſluiten, wat de verdere verkeerde leggingen moeten zyn, namentlyk, wat meerder of minder, voor of agter over, wat meerder

of minder, op de eene of de andere zyde gekeerd, het welke in de baaringe meer of min ongemak veroorzaakt, na dat de leggingen meer of min van de natuurlyke legging verſchillen. Alle zy, die voor VAN DEVENTER Schreeven, hebben geleerd, dat veele der ſwaarſte baaringen ontſtonden, door dien de Kinderen in de Baarmoeders kwaalyk gekeerd waaren, zy hebben gezegd, dat een Kind wel gekeerd was, wanneer het lag met zyn hoofd tegen de mond van de *uterus*, waar uit dan volgens hunne bevattingen een ligte baaring moeſt ontſtaan.

Het tegendeel ſteld VAN DEVENTER in verſcheide gevallen, hy zegd: of ſchoon het Kind in de *uterus* met zyn hoofd tegen deszelfs mond komt, dat van de ſcheefleggende Lyfmoeders mond de ſwaare baaringen 't meeſte ontſtaan, te weeten, in zo verre dit de zagte deelen in 't *pelvis* gelegen aangaat. De beletſelen door de te groote engheid van deszelfs beenderen, en van de grootheid van 't Kind, of in 't geheel, of van deszelfs hoofd in 't byzonder *geconſidereert* daar buiten ſtellende. 't Gebeurd by 't eerſte onderſlaan, dat wy vinden 't *os uteri*, zo als 't PORTAL Beſchreef, ter grootte van een Ryxdaalder geopend, die mond te vooren zig doende voelen, als den aars van een hoen, veranderd in een wrongetje, dat allengskens verdwynd door de verwydering, deze verwydering is een van de zekerſte teekenen van den naderenden baarenstyd. Zomtyds vind men, dat dit *Orificium* zig maar in haar halve *Circul* tot opening neigd, dit word *inclinatio* of helling ter uitgieting genaamd, hier van daan heeft VAN DEVENTER zyn ſcheefleggende Baarmoeders monden *gefabriceert*; ſteld, dat de Lyfmoeder met haar onderſte deel aan ſlappe en rekbaare deelen, namentlyk aan de blaas en den eindeldarm, vaſt is, en dat die niet magtig zyn, om zo een ſwaar Lighaam, als de Baarmoeder met een Kind daar in is, het heen en weêr kantelen te beletten, en *Conſidereert*, dat de verſcheide buigingen, die de Vrouw met haar ſwangere Lighaam bewerkt, gelegentheid geeft aan de bevrugte *uterus*, na de eene of andere kant over te wyken, dat daar door een *inegale* ſtrekking en drukking, en daar uit een *inclinatio*, of neiging tot opening om uit te gieten, eerder aan de minſt gedrukte zyde, als aan de andere gevald, uit oorzaak van de werkingen der *fibræ* in de *uterus* te worden aangemerkt, welke ſcheefheid *gecorrigeert* word, zeer *faciel*, door die zig aan geen zitting of legging van een in arbeid zynde Vrouw verbinden, niet aan de *figuur*, die deze Vrouw doorgaans word toe geweezen, maar al, na 't vereiſt word, die Vrouw dan op haar rug, hoog of laag, met het onderlyf op de eene, of de andere zyde leggende, ſtaande, bukkende, of hurkende Verloſſen, door zig te bepaalen aan zit *Machines*, maakt de ſcheefheid van de Lyfmoeder zo veel *Embarras*, als by voorn. Schryver te zien is.

Als

Als in den arbeid de binnenmond van de Lyfmoeder zig meer en meer opend, word dit van NICOMACHUS *ponx*, by de *Latynen agitatio* of *vibratio* genaamd, inzonderheid, als het geheele onderlyf en eindelyk 't geheele lighaam aan de fchuddinge deelagtig word, van dit woord komt de fpreekwyze, als men van een verloft Vrouwmenfch fpreekt, zy heeft 'er eentje uitgefchud. Door 't woord Vrouwmenfch heeft onze *Magiftraat* een hoere willen te verftaan geeven, in eene der willekeuren, aan 't *Coll. Med.*, met *relatie* tot de Vroetwyven, verleend, zeggende: wanneer een Vrouw, of Vrouwmenfch, enz. door een Vrouw zal een eerbaare te verftaan zyn. Als deze fchuddinge gefchied, terwyl de uitgieting van 't water uit de vliezen ftortende tegenwoordig is, is 'er de Verloffing van 't Kind na weinig oogenblikken *præfent*, 't geen by veel hoeren, en ook by Vrouwen, die met lydzaamheid de baarens oogenblikken beftaan af te wagten, voorfpoedig ondervonden is.

Geene, van die over het Verloffen van de Vrouwen Schreeven, hebben hun hoofd zo zeer gebrooken over de fcheefleggende Lyfmoeders, als VAN DEVENTER. 't Is ligt te begrypen, dat een onbevrugte Baarmoeder doorgaans regt op haar plaats legd, en dat al haare deelen door den AUTHEUR van de natuur gefchikt zyn, om te ontfangen en te baaren, waarom zoude die voornaame Akker, om 't Mensdom voort te planten, door zo veel fcheeve fpeelingen van de natuur zyn onderworpen tot misdragt, terwyl de menfchen door dien Akker-bouw moeften aanwaffen, en vermenigvuldigen, ik heb het mondeke van de *uterus* honderden maalen regt geplaatft, zo als ik Befchryven zal, dat het geplaatft is, en hoe van gedaante, en ftrekking is, gevoeld; ik heb het honderd en meermaalen in baarende Vrouwen natuurlyk geftrekt gevoeld, maar niet altyd even gelyk, of even wyd geopend, of even plat, of rond, of even dik, of dun van omtrek. Ik heb nooit de mond van de Baarmoeder in zo veele lighaamen, als ik betafte, zeldzaam *Naturalis*, maar wel *Accidentalis* tegen natuurlyk fcheef gevoeld, in zonderheid in wanfchape Vrouwsperzoonen, in de eene Vrouw kan de Baarmoeder eerder een fcheeve bek trekken, als in de ander, dit getuigd VAN DEVENTER, daar hy zegd, de platte bekkens geeven niet alleen moeite aan 't Kinds hoofd, om door te koomen, als de Lyfmoeder wel legd, en het Kinds hoofd groot is, maar veroorzaaken ook zeer dikwyls, dat de Lyfmoeders fcheef draaijen of na agteren, en dat nog ligter is, zy zakken in de eene of in de andere zyde, zo is 't, maar na voor word hier by hem niet gemeld, dat is ook 't natuurlykft, en dat dan de mond na de agter zyde van de *Vagina* wyft.

In geval 't *os pectinis* platter, als natuurlyk, gevormd is, gelyk men ziet, dat de kammen, eenige met boogsgewyze, en andere met gelyk ftrek-

ſtrekkende ruggen gemaakt worden, is te bevatten, dat de hals van de Lyfmoeder niet zo diep in 't bekken draagd, als of dat been iet uitgebult het bekken ruimer maakt, dan volgd, dat de bovenlaſtige Baarmoeder na de eene of andere kant te ligter overheld en een bynarond, zo wel na onder, als na boven *formeert*; of dit nu eenige tegennatuurlyke ſcheefheid verwekt, wy vinden, dat dit vergoed word, doordien in die geſteltenisſe het onderdeel van de *uterus* dunner, als in andere geſtalte zynde, eerder *agiteert*, en zy opend haar mond gemakkelyker, als een *uterus*, die eenige dagen voor de verlosſing afzakte in een ruimer bekken, maakende den onderbuik dunner. Als de ſcheefheid komt van een kwaad geſtrekt Kind, dat ſcheeld niet aan de Lyfmoeder, maar aan dat zy en haar mond tegen natuurlyk ſcheef getrokken, geſtuurd, of gedrukt word. 't Geen nergens beter door kan *geremedieert* worden, als door de Vrouw van legging met haar lighaam te doen veranderen, als het my byna ondoenlyk ſcheen, een Vrouw op haar rug leggende, met gebogen kniën, gelyk een der *Figuuren* van MAURICEAU aanwyſt, te verloſſen, Verloſte ik voorſpoedig door de Vrouw op de minſt *geballaſte* zyde te leggen, doende haar 't eene been ligten, na de manier van een wellustige *ſpanjolet*; dan komt 'er in deze toeſtand meer ruimte, en 't Kind, dat dan zeer ſlap en week is, vergliſſende, word de mond van de *uterus* bekwaamer om te verloſſen opengeſteld over die van de *Vagina*, waar van de eerſte nu door de ſcheefheid, veroorzaakt door de legging van 't Kind, tegen natuurlyk in afſtand gelegen was. Nu kan de *uterus* door kragt van haare ſpiervezelen met de *Vagina* een zak *formeeren*, een *uterus* en dan kan men 't Kind bevatten en keeren, zo men wil, en 't ligtelyk doorhaalen. Zo merkten wy nu, dat een beſwangerde Baarmoeder min of meer ſcheef kan leggen, 't geen VAN DER STERRE voor VAN DEVENTER heeft aangemerkt. Na dat den *fundus uteri* overheld, moet ook noodzaakelyk deszelfs *orificium* iets ſcheef trekkken, het zelve legd onderſcheiden ſcheef in de vier laatſte Maanden van de Dragt, het nu woelend *fætus* maakt onderſcheide beweegingen, en doed, na dat dezelve gevallen, de Baarmoeder nu na de eene, dan na andere kant overhellen, in weêrwil van de *ligamenta rotunda uteri*, die by eenige worden gezegd de *uterus* ſtaande te houden, gelyk een Scheeps maſt door 't ſtaande wand in zyn plaats gehouden word. Miſſchien dienen zy om deze *fæminine Machine* in *balans* te houden, als den Schipper in behouden haave met zyn boegſpriet ruimſchoots inſchiet om te bevragten.

Uit het voorgaande is ligtelyk af te meeten, dat de bewegingen, die de betoogde ſcheefheid veroorzaaken, voorvallen, onder het gaan, ſtaan, leggen, bukken, of andere geſtalte des Moeders, en dat ook

na

na deze bewegingen de keering van de Vrugt eerder, ligter, kwaalyk of ook min gewoonelyk geschied. Zomtyds met de beenen, rug, handen, of anders nederwaards geraakt, tot baarens tyd verblyft of ongemakkelyk geplaatst zynde, zo geweldig woeld, dat het de Moeder zomtyds smerte veroorzaakt, als of den arbeid daar op zoude volgen; waarom 't ook noodzaakelyk is, dat de Vrouw, dit gevoelende, zig eenigen tyd stil wat meer leggende houd, en zig niet te vroeg tot Verlossings Arbeid doed aanporren. Als egter het woelen van de Vrugt toeneemt, zakt en stoot tegen des Baarmoeders mond, en de *uterus* die pynelykheid niet kunnende verdraagen, mede begind tot haar ontlasting te *inclineeren*, en eindelyk te *agiteren*, of aan 't arbeiden geraakt, komt het Kind zomtyds in de zevende, zomtyds in de agtste Maand gebooren te worden, 't zy in deze, of in de negende Maand veel gemakkelyker voor de Moeder, om dat nu de *uterus* natuurlyk van binnen na buiten geopend word, en het Kind, om zo te spreeken, van zelfs uitkomt, als dat het *os uteri* daar toe door 't geduurig en lastig onderslaan gevergd en getergd word; 't is tegennatuurlyk, als dit *Orificium* door vinger of vingeren verwyd word, 't geen nooit zonder pyn en moeijelykheid toegaat, inzonderheid, als het haastig moet geschieden, en alleen noodzaakelyk is, als een Vrouw met *perykel* vloeijend bevonden word.

Van zulk vloeijen is zomtyds oorzaak 't ontydig onderslaan, dat is, als 't Kind keerd, of de Vrouw, anders wat pynelyk zynde, meend, dat haar de Baarensnood aankomt, en dat men dan 't *os uteri* kunnende betasten, met geweld vinger of vingeren daar in steekt, zo dat men niet alleen 't *os tincæ*, maar ook deszelfs bloedvaten opend, waar op dan volgd een ontydige bloedstorting, waar na het *Orificium inflammeert*, en 't Kind zyn voedsel onttrokken, zomtyds hoog en droog, of Dood blyft leggen. De Vrouwen moogen haar van VAN DEVENTER wel laaten voelen, maar niet van die al te nieuwsgierig in en doortasten. Het openen van 't *Orificium uteri*, hoe natuurlyk en gemakkelykst geschied, wierd aangewezen. Zo het ontydig van buiten geschied, met rekken open gezet wordende, is het zeer pynelyk, waarom dit in het begin van den arbeid gedaan, als 't *Orificium uteri* geslooten staat, wyzende na de *ossa pubis* of meer na beneden of zydenwaards? is het om den arbeid beswaarlyker te maaken. Want als men zulks gewaar word, voorzegd dit, dat het Kind niet zeer bekwaam geplaatst is, waarom het in zyn water in de Baarmoeder gelegen, geen tyd vergund om zig beter te schikken. Als het Kind wel geplaatst is, zal 't *os uteri* meer middelyk, als na voorwaards wyzen. Als 't Kind in een gestalte legd, die 't *os uteri* na voorwaards dringd, legd de *uterus* scheef, en ook veeltyds het hoofd van 't Kind zig strekkende na het *intestinum rectum* van de Moeder,

ook word deszelfs *fondament* dan wat meer geperst, daar anders in 't begin van den arbeid de pisblaas 't eerst gedrukt word, 't geen de Vrouw aandringd om geduurig te wateren: als 't Kind in 't drukken op den *rectum* het water maaken belet aan de Moeder, is dit door de swelling van 't *Orificium Vaginæ* rondsom. Als de mond van de Baarmoeder natuurlyk wyzende is, en 't hoofd van het Kind den *rectum* perst, al is 't, dat het hoofd wat scheef dreigd voor te koomen, de lydzaamheid in 't niet met vingers in 't *os uteri* aan te porren ter doorgang is 't middel, om alle scheefheid ten besten te herstellen.

Zo zien wy, dat de Baarmoeder wat meer aan de eene, als aan de andere zyde word uitgerekt en neêrgezet; hierom moet gevolgelyk deszelfs uitgang dan niet regt neder, maar onderscheiden scheef staan. Het geen VAN DER STERRE afgebeeld heeft, namentlyk, een Kind, dat met zyn hoofd naby des Baarmoeders uitgang, *Orificium Vaginæ*, te zeer word nêergezet, zo dat het met het *pomum adamum* voor de geboorte, en met deszelfs hoofd agterover tegen de nek geboogen staat. De Baarmoeders, die om deze gestaltens te vertoonen noodig zyn, heeft hy doorscheinend dus afgebeeld. Een Kind, dat met de arm uitkomt, hebbende het hoofd op zyde van de geboorte, waar mede het de *uterus* lager nederdrukt, als deszelfs uitgang. Een Kind, dat met zyn hoofd te veel overzyde van de geboorte word neêrgezet, en met de hals voor de geboorte komt, zynde de *uterus* aan de eene zyde te veel nederwaards gerekt, waar door deszelfs uitgang te veel na 't schaambeen of over eene zyde word gedrukt, enz. Waar uit blykt, dat VAN DEVENTER, niet zo als zyn ED. en D'ABLAINCOURT meenden te hebben aangemerkt, de eerste Schryver is, die zoude Geschreeven hebben over de scheeve leggingen van de Baarmoeder; maar zyn ED. is de eerste, van die meest alle de swaare baaringen t'huis brengen by de scheefheid van de Lyfmoeder. Dit woord gebruikt zyn ED., ook heeft hy voor 't eerste zeer uitvoerig beschreven de swaare Baaringen, veroorzaakt door de engte van 't Bekken, Maar is niet de eerste, van die dit aanmerkten, daar in zyn MAURICEAU en anderen hem voorgegaan.

De Baarmoeder nu rondsom kunnnende waggelen op zyn huis, *Vagina* genaamd, en zelfs door 't inhebbend Vrugtje met onderscheiden bulten uitgedrukt wordende, even, als of DEMETRIUS, den Zilversmit, daar in bezig was, om zyn *Diana* te dryven; zo doende staat des Baarmoeders mond in een uur tyds op verscheidene wyzen scheef. Deze scheefheid moet *absolut Accidentalis* zyn; want aan de drie zoorten der *fibræ*, aan de *uterus* te beschryven, kan dit niet toegeëigend worden, als aan de spieren, die werkelyk een scheefheid aan de lippen kunnen geven. Voornaamentlyk deze drie: *quadrati detrahentes*,

obliqui

obliqui attollentes teretes, en *obliqui detrahentes*, na haar zinnebeelden, zuurmuilen, ſcheetszetters, en misnoegde ſcheef ſmoelen genaamd. — Als de Binnenmond van de Lyfmoeder gaapen wil, om uit te gieten en over te geeven, komt het op geen ziertje ſcheefte aan, wy kunnen met de *figuur* aan een Vrouw, na ons genoegen, te geeven, de *Vagina* van die ſcheefte doen afwyzen, zy zeer *dilatabel* zynde, word ſcheef of ſchuins leggende dan met de *uterus* eene *Caviteit*, zo regt geſtrekt, en bekwaam gemaakt om 't Kind tot voor, in, en door de geboorte te helpen leiden, te weeten, als 'er van de zyde van 't Kind, of van de beenige wand, om 't *Orificium Vaginæ* gelegen, geen merkelyke beletſelen zyn, die tegen ſpoedig baaren maaken. Wy maaken daar weinig kommerlykheid in, als de Baarmoeder toonen ſteld, met haar *motus fibrarum*, om te baaren, en geduurende de *inclinatio* eenige ſcheefheid in deszelfs mondeke beſpeurd word, dat laaten wy over voor hen, die met VAN DEVENTER zeer geſteld zyn, om alle Vrouwen vroegtydig te onderſlaan, 't geen ik afkeur, het zy iemand genegen was te ondervinden, dat de ſcheefheid nooit volduurig is, of 't zy in geval men de zaak aan 't talmen bragt, en de Vrugt op droog gezet heeft.

Als men *reiterative* maalen een en dezelve ſwangere Vrouw onderſlaat, zal men bevinden, dat telkens de ſcheefheid *Varieert*, ten zy, nog eens gezegt, om malkander wel te verſtaan, het Kind met eenig gedeelte van zyn Lighaam de Lyfmoeder, en nu, met *relatie* tot de ſcheeve Binnenmond, de *uterus* omtrent haar *Cervix* volſtandig na de eene, of andere kant drukt, terwyl deszelfs *fundus* na de *Contraire* zyde overgedrukt ſtaat, leggende het Kind op eenige wyze tegennatuurlyk geſtrekt, en daar door in zig zelfs gedrukt, ook kan de tegennatuurlyke geſtalte der beenderen van 't *pelvis* een beſwangerde Lyfmoeder zodanig doen overhellen, dat daar door 't *os uteri* eenige ſcheefheid verkrygt. De ons hinderende ſcheefheid van des Lyfmoeders monden is gezegd eerder *Accidentalis*, als *Naturalis* te *Conſteren*, geenſints, als of de Natuur in 't *Cabinet* van de Min zo veele *defecten* bezorgd had, om de Vrouwen 't baaren ſmertelyker te maaken. De ſcheefheid van 't *os uteri* is van eenige Schryvers gebragt tot de *Steriliteit*, door de gedagten of bevinding van VAN DEVENTER is dat gevoelen in ſchyn ontzenuwd.

Omtrent 's Mans liefhebbery in 't geduurig te onderſlaan komt in aanmerking: dat het *os uteri* in een beſwangerde *uterus* zig vroegtydig min of meer opend, eenige vogtigheid ontlaſt, en zig zomwyls zonder verder gevolg wederom komt te ſluiten, of min, of meer geopend blyft ſtaan, tot dat het zig na verloop van uuren, dagen, weeken, of maanden tot een voorſpoedige verloſſing opend. Zo dat te voelen, dat de mond van de *uterus* min, of meer geopend

 is,

is, den arbeid niet *absolut* aanzegd, ten zy dat de vlaagen, en dan *gradatim* de *agitatio* en daar door verwyding van 't *os uteri* zulks ons aanwyzen, ook dan met doorzetting van een verheventheid, of uitpuiling der vliezen, als men bevind, dat de mond van de *uterus* allengskens wyder en zagter word, is het de tyd om agt te neemen, hoe zy gekeerd ſtaat, of na vooren na de pisblaas, of na agter na den eindeldarm, nu na vooren wyzende is doorgaans de verloſſing gemakkelyker, en 't is ook de reden, waarom een Vrouw meeſt altyd op haar rug leggende verloſt word, dit kan beide het werk ſpoeden, om dat dan de verwydering van 't *Orificium uteri* in een regte linie ſtaat met het *Orificium Vaginæ*, 't *os uteri* te veel na agter wyzende, is de verloſſing moeijelyker, om dat dan de innerlyke mond, niet *direct* op de uiterlyke aanſtaat, ook is de Binnenmond in deze toeſtand beſwaarlyker, als in de voorige, te bereiken, en moeten de twee vingeren, die ingegaan zyn, zig wat verſpreiden, om *diſtincter* te kunnen voelen langs het onderſte deel der wand van de ſcheede, die tegen den regten darm legd, ingebragt zynde. Dit zegd VAN DEVENTER, de mond van een welgeplaatſte Baarmoeder zakt met haar punt diep in 't bekken, en is gemakkelyk met twee vingeren te beſlaan. In tegendeel, die van een kwalyk geplaatſte Lyfmoeder legd hooger, en zomwyl zo hoog, dat ze door haare ſcheeve legging, niet, of zeer beſwaarelyk kan bereikt worden, zy komt zomtyds met haar mond tegen de rand van 't bekken te leggen, zo dat men wel een gedeelte van dien mond, maar niet haar geheele rondte voeld.

Waar uit nu een iegelyk ligtelyk begrypt, wat hier van de reden is. Als een handgranaat met deszelfs opening na de grond wyſt, is deszelfs mond nader aan 't Aardryk, als of hy wat omtuimeld; zo dat zyn Vul bodem overheld en zyn mond van de Aarde opwaards wykt, de *uterus* wykt natuurlyk altyd iets na voorover, en deszelfs mond ſtaat by gevolg meer na de agterſte, als na de voorſte Binnenwand van de *Vagina*, maar als de *uterus inclineert* om te ontfangen, iets afdaalende komt de Binnenmond wat regter voor, door 't afzakken van de *uterus*, zo word ze, door *paſſie* gelokt zynde, gevoeld, zo is 't ook, wanneer zy *inclineert* om te baaren, dan zal de boven of voorrand van die mond zig openen, als de bovenſte lip doed door middel van de *muſculi inciſivi*. In de *uterus* door de regte *fibræ*, die 't nu begind te verveelen de geſlooten bepaaling van de ronde vezelen. De regte krygen daar meer kragt toe, als de Vrouw op haar rug legd, meer vryheid verkrygende, om zig in te trekken, door dien nu 't Kind meeſt op de agterwand van de *uterus* drukt. Als dan de dwarsſe vezelen, die de *deciſie* maaken, of 't regten arbeid zal worden, of niet, in werking koomen om te *vibereren*, opend zig de mond van de

uterus

uterus meer en meer, eindelyk rondsom, PORTAL voelde ze als een Fransze Ryxdaalder, die is rond; dus word aangewezen, dat het onderſlaan, als 't by een bevrugte Vrouw geſchieden moet, 't beſt, zy leggende, behoorelyk geſchied.

De Baarmoeder, zegd SENNERTUS, word belet door de ſcheefte van haar hals, welke ſcheefte word veroorzaakt door de kwaade legging, of verdraaijing van de *uterus* zelfs. Dit zegd BARTHOLINUS, indien de legging van de Binnenmond veranderd word, zo dat die niet regt in 't midden tegen over den grond van de Baarmoeder legd, is het tegennatuurlyk, dat is, de *uterus* op zig zelfs beſtaande: of de granaat met deszelfs mond wat hooger of lager legd, de opening houd dezelve afſtand van den bodem, als 't gat kwaalyk geboord is, is de handgranaat mismaakt. ARNAUD zegd: wy vinden Vrouwen, in de welke men, de inwendige mond van de Lyfmoeder in den beginne van 't baarenswee niet voelen kan, om dat deze opening zeer hoog na den eindeldarm gekeerd legd. Maar een ander zegd, dit is geen klaar bewys, dat des Baarmoeders opening tegen de rand van 't bekken, of nu tegen 't naaſte been, 't *os ſacrum*, gedrukt ſtaat. (Wanneer de Vrugt wel gekeerd is, en de Vrouw waarlyk den arbeid heeft, voeld men gemeenelyk zeer onderſcheidentlyk door de zelfſtandigheid van de Baarmoeder, dat het hoofd van 't Kind door zyn ſwaarte allengskens na beneden perſt, en groote wederſtand doed tegen de ondertaſtinge ten tyde van de vlaagen, dierhalven moeten dan onze vingeren wat ſterker, als ſtreelende, die zak der Moeder over 't Kinds hoofd na voorwaards ſchuiven, om zo de Mond der Baarmoeder aan die zyde meer te doen *inclineeren*, op dat zy voorkoomende haare *Agitatio* konde te beter vol brengen, 't geen ook door de Vrouw eens te doen opſtaan kan bevorderd worden, ja zomwylen ſchielyk, zo dat dan 't Kind als uit een zak vald in handen van den ontfanger.

Het koome aan onbeſchaafde Vroeters niet vreemd voor, dat wy een zo beroemden Schryver, als VAN DEVENTER is, aanwyzen, dat hy, de Vroetwyven onderwyzende, hen te gelyk ſcheef werkende maakt, zomtyds in welgeleege Baarmoeders. Als de oude Vroeters meer verſtand, van zaaken gehad hebben, zo volgd noodzaakelyk, dat de harſſenen der *Chirurgyns* in der ouden leeftyd netter geſchikt, van fyner en vaſter vaatjes toegeſteld, en met een grooter gedeelte van Leevendige geeſten moeten zyn vervuld geweeſt, als in onzen tyd, maar laat ons eens iemand zeggen: op wat wyze de harſſenen van VAN DEVENTER, en van VAN ROONHUISE beeter, als de hedendaagſche waaren? De Voorvegters van deze Vroetkundige meenen, dat deze twee de eerſte Bronaderen van wysheid en verſtand in 't Verloſſen van ſwangere Baarende Vrouwen geweeſt zyn. En daarom als ligten moeten geſteld worden, of tot onderrigtinge dienen van alle de navolgende

 Vroe-

Vroeters en Vroetſters. Dit is, 't geen 't *Collegium Medicum* voor de dwaazen, die zig Vroeden noemen, Bazuind, dit moet immers aan alle gezonde vernuften zonder grond-, zonder bewys, en ten eenemaal ongerymd voorkoomen; hadden wy Geſchreeven in de leeftyd van Hr. VAN ROONHUISE, en van zyn Zoon ROGIER, of van VAN DEVENTER, wy hadden miſſchien Geſchreeven, 't geen zy willen, maar, als zy nu leefden, zy zouden zo wel, als wy, het geene wy te beſchaaven vinden, beſchaafd hebben; die na ons koomen, moogen, de Konſt verder opbouwende, vryelyk Schryven, dat den eene, en den andere niet veel te roemen zyn. Veele uitvindingen zyn door 't geval voortgebragt, en behooren tot de *Empyrica*. Den plompſten menſch zoude zo dezelve eere kunnen bekoomen, als de Vroeters VAN ROONHUISE, en VAN DEVENTER hebben.

Ik bevinde, dat zy ook gemiſt hebben, dat ben ik ſchuldig aan te wyzen, op dat, die na my koomen, moogen gewaarſchouwd zyn, om haar daar voor te wagten. Zo hebben zy voor my gedaan, zo doen eenige my dagelyks, en zo zullen anderen na my doen; dit geſchied ten beſte, als het geſchied om Konſt en Weetenſchap van dwaalingen te zuiveren, om onze Nakomelingen den weg te baanen, en om zo by een reeks van agter een volgende Jaaren by *ſucceſſie* van veelen te doen, het geene door de kortheid des leevens, en bevindinge in het zelve, zegd GALENUS, onmoogelyk was, om door eenige gedaan te worden, den Oppermeeſter der Geneeskonſt, HIPPOCRATES, zegd: den tyd is kort, de Konſt is lang, en 't ondervinden vol gevaar. Die niet blind is in de *Chirurgia*, zal kunnen erkennen, dat 'er niets is, als luſt, yver, Liefde tot de Konſt, en noodzaakelyke dringreden, aan myn beroep verknogt, die my konden doen Schryven de dingen die ik Schreeve. Myn ervaarenheid is genoeg om van ondervindingen, te kunnen oordeelen, en om daar onbepaald over te redeneeren. 't Is op myn ervaarendheid, dat ik zomtyds verzeekering doe, van 't geen ik voorbrenge. Het *Fondamentum Chirurgiæ* beſtaat in het regte gebruik van *Chirurgia*, waar toe vereiſt word de ondervinding en de reden, en wel zo, dat de reden met de ondervindinge geſtaafd is, aan iegelyk de vryheid overlaatende, van my te gelooven, of niet, zo omtrent het geen ik bygebragt hebbe, als wegen, 't geen ik in 't vervolg bybrengen zal, ter eere van de *Amſterdamſche Chirurgyns* in 't byzonder, en van *Chirurgia* in 't algemeen. *In magnis voluiſſe ſat eſt.*

Wy hebben gezien, dat den Stads Vroetmeeſter te *Nymegen*, op zyn kundigheid en handen betrouwende, zig zelf beſchuldigd: zyn ED Schryft aan my, zig niet te hebben voorzien van zo veele *Inſtrumenten*, als in alle ongelegentheden van ſwaare Baaringen kunnen dienen; hy wiſt, dat men die ook volgens de *inſtructie* van zyn Leermeeſter

meester nooit, als zomtyds noodzakelyk by 't afhaalen van een doode Vrugt, moet gebruiken. Hy wist wel, dat anderen stout genoeg zyn, om zig dat te onderwinden, als dood en leeven in twyffel staat; ja, dat afgryslelyk is! haar haaken, of *gemelli*, op leevende Vrugten beproeven. Dat zy *Discipulen* van VAN ROONHUISE voortaan letten, beter als zy te vooren gelet hebben, te zien in de verklaaring, door ons ten behoeve van BROUWER gegeeven, of 't Kind met het hoofd, armen, voeten, of op eenige wyze dwars voorlegd, of de Vrugt levendig onlangs gestorven, of eenige dagen dood geweest is, of 't Lighaam van de Vrouw opsweld, of niet, of zy krampagtig, koortszig, of door eenige andere toevallen versfwakt is, want in verscheide voorvallen, zegd HIPPOCRATES, is het beter te rusten, als te werken. Daar zyn, zegd FABRITIUS, omstandigheden by een Vrouw, met een Dood Kind bezet, die een voorzigtig *Chirurgyn* het werken verbieden. Hier nu word niet gesprooken van beletselen door te naauwen baarlit van de Vrouw, of door een te groote Vrugt, in een arbeidende vloeijende Vrouw, zy moet geholpen worden, zo men best kan, beter, zegd CELSUS, is een gevaarlyke verlossing te ondernee-men, als met zekerheid de Vrouw onverlost te laaten sterven. De engte der Vrouw of grootte van 't Kind is zo schroomagtig niet, als van eenige word voorgewend. De meeste der Vrouwelykheden zyn gemakkelyk te verwyden, om zo doende een vinger, vingeren, eindelyk hand en vingers allengskens dieper in te steeken, de gelegentheid van 't Kind ondertastende, zelfs om nog de tweede hand, zo ver mogelyk is, by 't werk te zetten, en dus werkende met de medewerkende Lyfmoeder, worden zeer veele Vrouwen van doode Kinderen verlost, door de handen van *Chirurgyns*, en van des kundige Vroetvrouwen.

BROUWER zegd, te zyn uitgegaan, om een leevend Kind te verlossen, by gevolg had hy geen andere *Instrumenten* by zig, als de mondschroef, de lepel, de balyn, het koordeke, en de rondpunte schaar, zo niet, dan moet hy een verkeerde broek aangedaan, of zyn tasje vergeeten hebben; om nu de verlossing, hoe die ook voorkwam, te doen na de gemeenste wyze, dat is met de vingers, enz. eene hand zagtkens in te brengen, en is 't gemakkelyk te doen, het hoofd, als 't voorkomt, voor te houden, of dat scheefwyzende regt en wel gekeerd voor te brengen, zo dit niet voldoenend vlotten wilde, dan by de voeten te vatten, om dat hy met zo te doen doorgaans het Kind, matig groot van hoofd zynde, gemakkelyk kon doorhaalen, zonder aan de Baarende Vrouw, of aan de onderweg zynde Vrugt geweld te pleegen. Dit geschiede alleen met zyn handen, zonder hulpe van andere *Instrumenten*, die van niemant, als in de uitterste nood, behoorden gebruikt te worden. Dat dit by de voeten door te haalen,

als

als 't hoofd groot is, gevaar mede ſleept, beveſtigd BOURGOISE. Zy zegd: den *Chirurgyn* trok de voeten eerſt, en wanneer het Lighaam uitgetrokken was, bleef het hoofd agter, hy trok zo lang, dat hy 't Lighaam van 't hoofd ſcheide, had geen *Inſtrumenten* mede gebragt, denkende, hy had dezelve Vrouw te vooren voorſpoedig verloſt, dat deze geboorte zoude gelyk de eerſte geweeſt zyn, zig aldus in den druk vindende, zond hy twee mylen van de Hofſtede, daar nu Mevrouw in arbeid was, tot een ander *Chirurgyn*, om een haak te haalen, onderwyl ging hy in de keuken, om van den kok te leenen een lepel met een geboogen ſteel, waar mede hy dagt het hoofd van 't Kind uit te haalen. Dat had hy moogen doen met die kromme lepel, als hy 't hoofd in plaats van de voeten eerſt had voorgebragt, nu was de lepel daar toe onbekwaam, hy ſchepte zo lang in de teelzak van Mevrouw VAN LOTTERINGEN met de pollepel, dat hy 't leeven van de Vrouw omkeerde, waar na hy zonder *Adieu* te zeggen vertrok. Niet, dat zy meend, dat wanneer het hoofd voorgeleid word, dan geen ongeval te vreezen is, 't ſcheind wel zo, maar 't gebeurd wel eens anders, 't zy met een te groot hoofd, of als de ſtrenge tweemaal, ja tot drie keeren toe om de hals van 't Kind legd, dat heeft ook zyn werk in om te redden. 646 – 686

Wy zien, dat PORTAL, die zig meeſterlyk op zyn handen vertrouwde, uit roeijen kwam zonder andere, als zyn natuurlyke riemen; hy maakte met zyn regterhand het *ſpeculum adami*. Het Kind bood zyn beſte hals, één ſchouder, en één ſleutelbeen aan, dewelke 't geheele *Orificium uteri* bezetten, hy arbeide in de *Vagina*, om de deelen van 't Kind, die zig aanboden, te rug te zetten, voegde de voeten van 't Kind te zaamen, die hy uithaalde, de dyen volgden, en verder 't lighaam tot aan de ſchouderen, kon, wat vlyt hy aanwende, na 't redden der ſchouders het hoofd niet uitbrengen, de ongebooren hals brak af, en het hoofd bleef agter, hy meende het met zyn vingeren uit te krygen, maar te vergeefs; bekend nooit meer verlegen geweeſt te zyn, hebbende geen bekwaame *Inſtrumenten* by zig, om hem in dit ongeval te hulp te koomen. Dus in het naauw zynde, bad hy den Man van de lydſter, om de hem dienſtige *Inſtrumenten* van zyn huis te haalen. Hier uit kan gezien worden, dat iegelyk, die geroepen word by tegens natuurlyke Baaringen, zig wel mag voorzien by de reeds gemelde *Inſtrumenten* van een haaksken. PORTAL merkt hier leerzaam aan, dat hy van de tyd af, dat het hoofd van de romp geſcheiden was, de hand geduurig op den bodem van de Lyfmoeder hield, om de Binnenmond open te houden, indien die naauw geworden was, zoude het byna onmogelyk zyn geweeſt, het hoofd uit te krygen, gelyk aan BROUWER, en meer anderen neven hem gebleken is. Op een andere tyd, en in een andere Vrouw

bragt

bragt PORTAL zyn hand, om de voetjes van 't Kind te zoeken, daar hy omtrent een uur mede bezig was, hy bragtze buiten; 't Lighaam gebooren zynde, moeſt hy zyn beſt doen, om het hoofd te krygen, daar veel werk aan was, hy ſtond al wederom verlegen, om dat hy had vergeten zyn tas met *Inſtrumenten* mede te neemen, enz. *Egaliteiten* met BROUWERS *Confeſſie.*

Wy hebben gezien, dat Mr. BROUWER poogde, en eindelyk bereikte, om een ſwagtel te brengen om een been van 't Kind, dat hy zoude afhaalen van des *Doctors* Vrouw; diergelyke manieren van doen vind men by verſcheide Schryvers in gebruik gebragt, wanneer zy, by voorbeeld, een been buiten gehaald hadden, bonden zy een ſwagtel daar om zo hoog, als zy dit gedeelte van 't Kind konden bereiken, om met zo veel meer vaſtigheid het Kind by een been door te haalen, te weeten, als het ander in de lieſch voorover buigende, met de voorvoet na de borſt kwam te wyzen, of, wanneer het Kind met beide de dyen uitgekoomen was, laagen zy, om voorſ. reden van vaſtheid, het windſel om de dyen. Ik vind voorbeelden van Meeſters, die aan een en het zelfde Kind een dye uitgekoomen zynde, die bewonden, en daar aan haalende, het ander been na buiten ſlipte, 't geen dan neven 't eerſte geſwagteld wierd. In plaats van de ſwagtels gebruiken wy zomtyds luuren, de ſtrikken van ſmal of breed lint koomen zelden te pas, nooit moet men linten, of ſwagtels gebruiken, 't houd ons werk te veel op, 't is gebeurd, dat Vroeters met linten arm, of been, ja beide van een en het zelve Kind hebben afgevroet. 't Vroetwyf van THAMAR lag een ſnoer om de hand van 't Kind, miſſchien om te merken, of hy eerſt zoude uitkoomen. Zy wiſt, dat 'er Tweelingen in den buik van THAMAR waaren, met aan de uitkoomende hand te haalen, kon dat Kind onmoogelyk uitkoomen; 't is dan voor 't beſte te houden, dat die hand zig onmiddelyk intrekt, anders moet men dezelve inbrengen, en onze hand ook onbeſchroomd in de *Vagina* ſtuuren, om 't Kind op te zetten, of te doen veranderen van *ſituatie*, met, als het de geſtalte dan vereiſt, aan een of twee voeten te trekken. De ſwagtels, doeken, of luuren dienen tegen de glibberigheid, geenſints, om, daar mede vaſter gevat hebbende, het Kind te *forceren.* 't Voorſ. opzetten van 't boven lyf, onze hand by de uitſtaande hand van 't Kind ingegleden zynde, en het omgrobbelen na de voeten, geſchied, als geen vlaag *præſent* is, dan houd men ſtil, tot deze *gepaſſeert* is, 't was beter by de vlaag wat te deinzen, als te *avanceren.*

Ik vond Vroeters, die om een been van 't Kind een lind binden, en leggen 't als een kalf vaſt om de dye van de Vrouw, terwyl zy 't ander gedeelte poogen te redden, op zyn beſt, terwyl zy na het ander been zoeken. Het is Vroetmeeſterlyk, dan dat Kind niet te

den aan des Moeders dye, 't is beter, dat het wat fpeelens heeft. Als een arm ver uitftaat, is dat zoeken zo pryzelyk niet, als eenige willen, dan is 'er zo veel ruimte niet voor de hand van den Vroeter, het hoofd van 't Kind legd dwars in de weg; kunnen den arm en 't hoofd van 't Kind, en de hand van den Vroeter in de *Vagina* plaats vinden, om een *Converfio* te doen, dan is 'er ruimte genoeg, om het Kind in de eerfte plaats by de fchouder op te drukken, en daar na te letten, of zig nu het hoofd, of de voeten 't beft voordoen. Den Proeveling let hier, dat, wanneer de *Converfio* zoude gefchieden, om den arm te doen intrekken, dan twee handen, te weeten een van den Vroeter, en een van 't Kind, voorby elkander moeten fchuiven, en dat, zal 't hier den Vroeter winnen, hy eenige *force* moet gebruiken. Wat anders is 't, als men zegd, het Kind komt met een arm voor, ik zogt na de voeten, vatten dezelve, buitelde het Kind, en haalde door, dat gefchied in de ruimfte plaats van de *Vagina*, voorkoomen zegd geen uitftaan. Als een arm van den Vroeter, en een van 't Kind in 't *Orificium Vaginæ* ftaan, beflaan zy zo veel plaats, als of 'er 't hoofd van 't Kind inftond, 't is zo vol gefteld, dat de werkzaamheid van de Vroetende hand daar door belemmerd word. Anders is 't ook, als wy, met onze vingeren in de *Vagina* voelende, fchouder of elleboog van 't Kind vinden voor te koomen, dan is 'er keur, of gelegentheid, om 't bovenlyf van 't Kind op te drukken, of om na deszelfs voeten te zoeken, om 't daar by door te haalen.

Is nu de vraag, hoe dit Kind moet verloft worden? waarom ons te bepaalen aan een daad, die beter onbepaald blyft. De bepaling, van *abfolut* dus, of anders, te doen, beletten het Meefterfchap in onze vrye Konft. Den Stuurman krygt bevel, om uit *Texel* door 't *Canaal* na den *Oceaan* te Zeilen, geduurig is de Wind Zuid-Weft, hy heeft altyd de vloed, en dus ftroom en Wind tegen, hoe komt hy by zyn *ordres* voorneemen? 't is hem onmoogelyk, egter hy moet na 't ruime zop, en word genoodzaakt, om van de kwaade een goede Wind te maaken, Zeilende door den *Trechter* na den *Oceaan*. Men vind Vroeters, die alle tegennatuurlyke geftaltens van de Kinderen tot de natuurlyke willen brengen, maar de ondervinding leerd, dat zulks niet altyd kan uitgevoerd, niet altyd kan het Kind zodanig aan den doortogt gebragt worden: 't hoofd kan hooger geplaatft zyn, als de voeten. Legd het hoofd 't laagft, en voor de hand, om uitgeleid te worden, betragt zulks te doen. Andere vertellen, dat zy geen de minfte moeijelykheid vinden, in, 't zy hoe 't Kind hen voorkomt, dat altyd by de voeten te vatten, om het daar by door te haalen. Tuffchen vertellen en verzekerd doen is zo veel onderfcheid, als tuffchen 't voorfchrift van een *Medicus*, en de handgreep van den

Chirur-

Chirurgus, den laatsten behoorde vast te gaan. *Doctor* BEEKMAN, en Mr. PIETER PLAATMAN, dien hy *Consuleerde*, waaren voor 't natuurlyk verlossen, dat is, met het hoofd welgekeerd zynde voor. *Doctor* VAN DEVENTER, en BROUWER, die met hem *Consuleerde*, waaren voor 't afhaalen by de voeten.

Om vooorzigtig te Vroeten, zo let, dat het *os uteri* in de gezette tyd of 't uur der geboorte, doorgaans, als 't Kind zig beweegd, om de vliezen te breeken, natuurlyk wyd genoeg kan uitrekken, na maate der grootheid van 't Kind, zonder eenige merkelyke hinder te doen aan de Moeder, of aan 't Kind, de *uterus* en de *Vagina* zyn zo rekkelyk, dat zy het Kinderbaaren natuurlyk kunnen verdraagen, en 't Kind is toegeevende leenig en buigzaam; maar als 't Kind, om zo te spreeken, na vereisch de natuurweg niet vind, of niet genoegzaam kan openen, van wegen de engte van 't *os uteri*, dan is 't eenigsints gevaarlyk voor de Moeder en 't Kind, dan kunnen zy hulp hebben, van een of meer vingeren, strykende gesteeken in 't *os tincæ*, om 't zelve betaamelyk uit te rekken, en de lipjes van elkanderen te scheiden rondsomme min na ter zyden, als na voor, of na agterwaards, iets min na agter, als na voorwaards. Als men dan de vliezen, of iets van 't Kind kan vatten, moet men dit flieswerk bestuuren, niet ontydig scheuren, rukken, of nederwaards trekken, dan volgd de *uterus*, in tegendeel het Binnenmond-slot moet opwaards bewerkt worden, over het deel, dat voorkomt, dit geschied stryken-de met de vingeren. Als nu 't Kind doorzet, en 't *Orificium Vaginæ* ploijende is door 't rimpelen van de *Vagina* zelfs, dan worden die ploijingen opgestreken, en de uitrekkinge van het *Orificium Vaginæ* bezorgd, dit mag met eenige *force* geschieden, inzonderheid na agterwaards, dat is *Contrarie* de uitrekking van 't *os tincæ*, dat moet iets voorwaards zyn: de Buitenmond kan, en moet wat lyden, als het *forcet* maar niet gescheurd word, trekt de natuur dezelve na de verlossinge genoegzaam te zaamen, al dit doen kan Vrouw nog Kind hinderen. Het is ligtelyk te begrypen, dat, als een voldragen Dood Kind met de voeten voor uit gehaald word, zodanig, dat de halzen van de Lyfmoeder mede zakken, en niet met de vingeren kunnen opgestreken worden, dit eindelyk het hoofd in 't slot in de klem zet, en aan de beknyping sterk trekkende, de *uterus* of *Vagina* mede uitwelft, of 't hoofd in de loop blyft, wanneer men haald, als of een swaar Kalf uit de Koe getrokken word.

Nu zal ik in aandagt stellen de woorden van Mr. BROUWER, daar hy zegd: door de naauwte van des Baarmoeders mond wierd myn hand verscheide maalen doof en pynelyk 't Steld eigentlyk een vermoeidheid, eerst met beving, en eindelyk met doofheid gemengd, dit word veroorzaakt aan de reddende hand door de engte van de

beenranden onder aan 't *pelvis*, en dus in 't *Orificium Vaginæ*, waar in het onderste van den onderarm gedrukt staat, of door de beknyping van 't *os uteri*, in 't laatste geval moet men de hand wat stil houden, zo lang tot het *os uteri* zig met een of meer vlaagen meerder opend, waar op het bloed en het zenuwzap, wederom natuurlyk tot de toppen van de vingeren instroomende, de verdooving doen verdwynen, als het Zeelte snoetje loslaat, is 't even, als of een te vastgeslooten *brazelet* losgemaakt word. Deze toeknyping geschied zomtyds alleen op een gedeelte van de Vroetende hand, zomwyls alleen op een gedeelte van de Vrugt, zomtyds op die beide te gelyk. Als de verdooving geweeken is, gaat het Vroeten wederom aan, om 't Kind zo te wenden en te keeren, al na 't vereist word. Wanneer ROUSSET zegd: als een Vrouw van natuur zo *geformeert* is, dat zy enger en onbekwaamer is, om te Baaren, als haar Buurvrouw; zo eng, dat of de hand kan niet ingaan, of ingekoomen zynde, word ongevoelig, moet dat verstaan worden, van wegen de engte of ongestalte der beenderen van 't *pelvis*, voornamentlyk van de ruimte tusschen de *ossa ischii*, *pubis* en 't *os Sacrum*, met zyn *Appendix*, waar langs het Kind moet uitgaan. Dit is wel een der ergste van zyn gestelde beletzelen, maar 't vald zelden voor; onder duizend Vrouwen zonder verminktheid geen een, die daar door het Baaren belet word; den. AUTHEUR van de natuur heeft de Vrouwen *geformeert*, om Kinderen te Baaren, de goedertierne natuur word veeltyds beschuldigd, als de fout is aan de zyde van de noodhulpen, 't zy *Chirurgyn*, of Vroetwyf. Het doof worden, daar Mr. BROUWER van spreekt, gebeurd, en egter red men, zo 't immers moogelyk is, met dezelve hand, ook zomtyds door handwisseling

BROUWER by 't Lighaam van 't Kind trekkende, schoot eerst de eene, en daar na de andere arm uit. Dit zyn zyn woorden: ik liet de Vrouw perssen, en ik bekwaamelyk trekkende aan 't Kind, dat om de borst gevat hebbende, schoot eerst de eene, en daar na den andere arm door; *salvo Honore*, dat is iet, 't geen zeldzaam voorkomt, ten zy men dit betragt, eerst den eenen, dan den anderen arm uithelpende, gelyk dit der ouden, nu afgekeurde, manieren van doen zyn; hy zegd: de armen van 't Kind kwaamen onvermydelyk uit, en 't hoofd volgde niet, zo dat het moet een smal lighaam en een groot hoofd geweest zyn. By 't Lighaam trekkende, schooten de armen uit, en den romp week van 't hoofd. De armen staan aan den romp, de hals word al trekkende en rekkende verlengd, zo zullen ze uitgeslipt zyn. Dit kan gemakkelyk gebeuren, als 't *os uteri* onder 't hoofd vast bekneepen staat. Zynde zy boven dien beide beneepen binnen het *Orificium Vaginæ*.

Als 't hoofd van 't Kind in den doortogt blyft staan, of daar binnen

binnen in de loop blyft, is 't gelukkig, dat na zulk Vroeten het *Orificium Vaginæ* niet befwaard komt te fwellen, zodanig, dat niet verloft op zyn tyd kan worden, een doode aangerande Vrugt, of een nagebleven hoofd, zal nu geroerd zynde, na verloop van weinig tyd ftinken, dit gebeurd zo niet aan een doode Vrugt in de *uterus* in het *Chorion* gefmoord, als de *uterus* by zulken Vrugt *inclineert* en *agiteert*, word 'er weinig Konft vereift, om die doode Vrugt te verlosfen. Dit doen de Vroetvrouwen dagelyks, of de fwangere Vrouwen brengen door *beneficie* van de natuur de doode Vrugten zelfs uit, en dat opmerking verdiend, met *relatie* tot de ingefchapen kragt van 't *vormfel* der *uterus*, genomen uit de byzondere *directien* haarer vezelen, zomtyds juift op den tyd, als het Kind zoude voldraagen geweeft zyn, 't komt zo voor, dat den AUTHEUR van de Natuur in de *uterus* een bepaaling gefteld heeft, om op een gezetten ftond te helpen verloffen. Daar is, zegd SALOMON, een tyd om gebooren te worden. VENETTE zegd: die hunne gedagten ernftig laaten gaan op de beweegingen, die de natuur in de verloffingen maakt, zullen bevinden, dat de natuur een bepaalden tyd tot het baaren onderhoud; ja op het zelve uur van den dag, als de *Conceptie* gefchiede; in een doode Vrugt zal dit zo *accuraat* geen ftand houden.

Is de Vrugt in zyn Kerker geftorven, waarom zoude de Moeder zig waagen aan *Inftrumenten* van de *Vagabunderye*. Aan verroefte geheimen, die men ftil heeft laaten leggen, om ze niet glad te houden, het was om ze te doen roeften, zy waaren reeds drek geworden, en deze nu door hannekes geroerd zynde, ftinken zodanig, dat *Chirurgia* haar neus daar voor ophaald, en dekens eift, om de drekpotten van ROGIER toe te dekken, op dat niet de geheele Stad *Amfterdam* door de ftank van VAN ROONHUISE befmet word; wy krygen zo doende een fraay *Officie* van Mevrouw *Chirurgia*, *patientie*, als *prælector* ganzen drek roerd, diend deken 't *fecreet* te dempen. Waarom Vrouwen aan *tormenten* gewaagd van *Roonhuifiaanen*? niet dat wy altyd zonder pyn aan te doen onze Konft oeffenden, ik betragte, om, zo veel 't moogelyk was, in alle ongevallen na eifch der Konft te helpen. Den *Chirurgyn* moet niet alleen na regelen, maar ook na de Reden zyn handwerk beftuuren, zo zagtmoedig, als 't moogelyk zy, na den ftaat, waar in hy zyn naams zaak bevind; 't gebeurd, dat wy ons door traanen en kermen niet moogen doen beweegen, daar 't noodig is, gebruiken wy, na de leffe van HIPPOCRATES, vuur en ftaal, 't helpt menig kwaal, om zo te koomen tot het einde onzer Konft, dat is de geneezing. Van die ftaale en vuurige *Inftrumenten* misbruiken, zegd BAART: 't is fnyd, of brand, of help van kant.

Laat ons zien, wat PORTAL aanwyft, welkers doen BROUWER te binnen fchoot, hy kwam, om een Vrouw uit Baarensnood te verlos-

 fen.

ſen. 't Kind was op 't hoofd na gebooren, den doortogt was eng, en knelde zo naauw om 't hoofd van 't Kind, dat het gewurgd was. Hy liet de vingeren van zyn linkerhand in de *Vagina* glyden, voelde het *os uteri* laag gezakt, ſtyfknellende om de hals van 't Kind, en 't maakte hem veel werk, om zyn vingers in die beknelling te brengen; eindelyk 't gelukte, hy verwyde met zyn vingeren 't *Orificium uteri*, leggende de hand van die vingers op de borſt van 't Kind; het aangezigt was wel gekeerd; daar na bragt hy de regterhand in de nek, en haalde zagtkens aan, uit vreeze, dat met ſchielyk te trekken het hoofd van den romp zoude wyken, of de Baarmoeder met het hoofd uitkoomen. Hy liet de billen van de Vrouw op een lynwaaten ſchop leggen; terwyl nu haar lighaam op dit bedde-laaken hing, haalde hy het Kind, dat te vooren niet lukken wilde, om dat hy kon nergens vingers by 't hoofd inbrengen, om in de ooren, of in de mond vat te krygen, waarom hy tot de opbeuring van de billen overging, en anderen die ſlingerkoord, als een der uitterſte hulpmiddelen aanwyſt.

Over deze doening word hy beriſpt door VAN DEVENTER, als een Kind dwars gelegen is, met een arm gebooren, en nog in andere dwarsze ongevallen, heeft HIPPOCRATES bevolen, dat men de Vrouw zal leggen, op een dun, zagt, ſterk ſlaaplaaken, en met een anderen doek haar de ſchaamelheid bedekken; 't welk gedaan zynde, dan de armen, handen, en dyen ieder met een doek omwinden, welke ieder door een byzondere Vrouw, te weeten door vier Vrouwen, zullen gehouden worden; welke vier Vrouwen, niet min, als tienmaal, de ſwangere Vrouw hard zullen ſchudden, daar na de Vrouwe met de dyen om hoog, en met het hoofd om laag gelegd zynde, en door de gezegde vier Vrouwen de dyen vaſt gehouden wordende, zy L. de ſwangere Vrouw alzo wederom dikmaalen zullen ſchudden, en in dit ſchudden de handen ſchielyk losgelaaten zynde, moeſt de *directie* zo zyn, dat men de ſwangere Vrouw alzo tegen de ſchouderen aan doet needer vallen, waar door het Kind te ruimer plaats mogte vinden, om wel gekeerd te kunnen worden, en om alzo natuurlyk te kunnen voorkoomen.

ALBUCASIS ſpreekt van de Vrouw agter over te leggen, en haar by de beenen te ſchudden. Op deze wyze meende POTGIETER de Natuurpot van ROSA in te ſchudden. Dat door zulk ſchudden, 't geen de Jongens ſtotaarzen noemen, een dwars in zyn Moeder gelegen Kind regt voor gaats zoude keeren, juiſt in een natuurlyke geſtalte, zoude gevallig moeten zyn, daar is dan geen beleid mede gepaard, 't is te eenemaal onvaſt, voor de Vrouw *fatigant* en tegen de hebbelykheid ſtrydig: in zulks te doen zoude het baarlit zig eerder koomen te ſluiten, als te openen, te meer by een doode

Vrugt,

Vrugt, in welk ongeval de *uterus* geneigd is om de Vrugt te ſluiten, ook in een leevende Vrugt, als de vliezen in de *uterus* gebroken zynde, het water afgeloopen is. 't Is waarſchynelyk, dat PORTAL zyn beddelaken ontleende van 't ſlaaplaken van PHENERATA, Moeder van HIPPOCRATES. In dit geval een leevend Kind over langs geſchud zynde, 't geen niet onmoogelyk is te kunnen gebeuren, zoude het moeten afgehaald worden, zo als 't nu voorkomt. Zal men na de voeten zoeken, als 't hoofd zig aanbied, 't was dan beter geweeſt, om niet te ſchudden, het Kind dwars leggende, na de voeten te taſten. Want als 't ſchudden niet hielp, en om verſcheide reden de zaak nu van erger natuur wierd, moet eindelyk die Vrugt, als de voeten zig eenigſints aanbieden, daar by gevat, voor en door gehaald worden.

Door 't Redeneeren over 't ongeval, aan BROUWER bejegend, zyn my eenige leevendige bloemen voorgekoomen, die by *proviſie* een *poinct* van *Chirurgia*, namentlyk het verloſſen van leevende Kinderen, ten deele aanwyzen. In zonderheid vind ik my gebragt in een ander *poinct*, dat is, de afhaling van doode Vrugten, waar mede de ouden, en onder hen VAN ROONHUISE, zo HENDRIK, als ROGIER, ſchroomelyk te werk gingen. Aangaande het eerſt gemelde *poinct* zal ik een verhandeling byzetten. Omtrent het andere zal iets nader blyken in de verhandeling van de *Inſtrumenten*, zo dat, het geen hier komt te ontbreeken aan de *Embryulcia*, zal ik daar vergoeden: nu verlangende, om na eenige doornagtige oeffeningen my te veranderen met uitſpanningen in de *Theoria* van *Chirurgia*, ter aanleidinge van *ſpeculative* verhandelingen, behoorende tot de Verloskunde van *Diana*. Voor dat ik daar toe overgaa, moet ik nog weinige doornen, uit de kraambedden geſprooten, beſchouwen.

HIPPOCRATES zegd: als een Kind dwars in de weg legd, en een arm gebooren is, zal men dezelve geweldig trekken, hebbende de vingeren met Haye-vel bewonden, om alzo, na dat den arm tot op 't gebeente ontblood is, de huid en de ſpieren na benedenwaards te trekken, en dan den arm omtrent de ſchouder afzetten, daar na het Kind opzetten, en zoeken het hoofd te doen voorkoomen. ALBUCASIS zegd: als het Kind dood is, en den arm uitſtaat, moet men die nedertrekken. RHODIUS wil, om zulks te doen, een lind om die arm binden, daar by na beneden trekken, enz. afſnyden. GUILJELMEAU zegd: als dit niet kan geſchieden aan den ſchouder, dan, zo digt, als 't mooglyk is, aan deszelfs *Junctuur*, maakende eerſt een ſneede door de huid en de ſpieren, duuwende dezelve daar na opwaards, om dan den *Humerus*, zo digt als doenlyk is, by 't *Junctuur* af te nypen met een ſnytang, of met een zaagje af te zaagen. Daar na worden de weeke deelen over de afgezette ſtomp gedekt;

waar

waar door belet word, dat de fcherpheid van 't been de Lyfmoeder niet befchadigd. De *Extirpatie* gedaan zynde, word het ftompje ingebragt, enz. het bovenfte van 't Kind na boven, om 't by de voeten af te haalen, wil dat niet gelukken, dan moet het Kind aan den haak. Beter is den arm aan 't lyf gelaaten zynde in te brengen, en zonder haak af te haalen.

POTGIETER zoude wederom een kuffen op de vloer leggen, doende de Vrouw met het hoofd daar op onderfte boven ftaan. Andere willen haar met de beenen zo hoog leggen, als of zy agter over zoude buitelen, en als zy daar zelfs luft en kragt toe heeft, zig zelfs over te doen fmyten, om te zien, of den arm zo geliefde in te trekken. Een ander wil beide zyn handen in 't Lighaam van de Vrouw brengen, en 't Kind by de fchouders opzetten, dan zoude den arm ligtelyk infchieten. 't Moet al een Vrouwelykheid zyn, daar zo maar een of twee armen van 't Kind, en twee handen van Mr. Vroeter zullen inftaan. Als men zulke ftaaltjes leeft, kon men denken, het waaren onervaare Vroeters, die dit Schreeven. Mr. WILLEM was een voornaamen Vroetbaas. 't Komt my voor, dat deze en andere moedwillig fprookjes vertellen van Konynen, als *Elephanten*, en hoolen, zo klein, als die om 't Keukenhof zyn. Hoe zy in die hoolen koomen, daar liet den Ooft-Indies Vaarder hen voor zorgen. 't Maakt onderfcheid in 't werk, of 't een Vrugt is, eenige tyd voor de Barenstyd geftorven, of dat men een leevend Kind zullende verloffen, dat ongelukkig, onvoorzigtig of onvermydelyk in den doortogt komt te fneuvelen.

By voorbeeld, als 't Kind, met een arm gebooren zynde, in de geboorte fmoord, en het *Orificium Vaginæ* fluit om den arm, beiden *geforceert* en gefwollen zynde, en den *Chirurgyn* geen middel weet, om den arm in te brengen, mag hy die wel affnyden. Edog, geliefde Konftgenooten, zulks met veel haaft maaking verbaaft, en, als of 'er geen ander middel was, te doen, is fchroomelyk, en hier ter Steede reukeloos gewaagd, eens in de Zuikerbakkers fteeg, waar van Mr. VERDUIN mede Oog-getuigen was. 't Wierd gefteld van voornaame *Medici* en *Chirurgi*, Vrienden van CHAMBERLEN, dat dezen arm van een Dood Kind was, den arm wierd in 't *Cartilagineufe* boven einde van den *Humerus Cordaat* afgefneden met een mes, daar men de *mammæ* mede pleeg te *extirperen*, de *Brachialis* fpuite haar Bloed in 't Aangezigt van Mr. PIETER, den afgefneeden arm fpartelde, als of hy hem by zyn fpitsze kin wilde vatten. Andere *Chirurgyns* willen, dat men den arm zal afdraijen.

Hoe dit draijen gepleegd word, heeft VAN DEVENTER, die met leedweezen beleid dit gedaan te hebben, aldus Befchreeven. Als men, zegd hy, een lit, by voorbeeld een arm, wil afdraaijen, moet

men

men dezelve vatten met een drooge doek, aan den boven arm, en dan den arm omdraijen, als of men een doek wilde uitwringen, draijende altoos een en dezelve weg, dan zal men bevinden, dat den arm boven by de ſchouder zal afſcheuren. PARÆUS zegd: als men wel verzekerd is van 's Kind Dood, mag men den arm affnyden, zo hoog, als kan, na 't affnyden van 't vleeſch, het been met een ſnytang afnypen, en daar na 't Kind omkeeren. Dit zal hy ook zo verſtaan, als 'er twee armen uitſtaan, om die beide te ſnyden, te nypen, en dan de Doode Vrugt om te keeren. MAURICEAU bepaald viermaal den arm om te draijen, om ze van 't ſchouderblad te ſcheiden, en dat men dan 't vleeſch in 't gewrigt van de ſchouder zal afnypen, op dat 'er niets van 't gebeente overbleef, dat de Moeder by 't afhaalen van 't Kind kwetszen kon. Wy raaden niemand het afneemen van arm, of armen in de geboorte, 't zy met af te draijen, te ſnyden, of te nypen, hoe zig te gedraagen, zal by 't leevend verloſſen blyken.

Als het Kind dwars in de Moeder legd, is het zomtyds om 't een of ander gedeelte in de ſtreng gevat, hier op moet gelet worden, en dat, als geſprooken wierd van een uitſtaanden arm, dat wat anders zegd, als een hand. Als de eerſte uitſtaat, legd het Kind zeker overdwars, maar als eene hand uitkomt, is 't geen zeker teken, dat het hoofd legd aan een zyde, en alzo het Kind dwars legd, 't word doorgaans anders gevoeld by 't inbrengen van die hand, 't geen niet zeer moeijelyk te doen vald. De dwarsheid, die BROUWER voorkwam, te weeten, met de lieſch voor, is wel dwars. 't Is, zegd COURTIN, in een leevend Kind een van de gevaarlykſte, en in een doode Vrugt een van de moeijelykſte voordoeningen.

In alle zoorten van Baaringen, 't zy 't Kind leevend, of dood is, moet men wagten, met het uit de Baarmoeder te haalen, tot dat het *Orificium uteri* behoorlyk geopend is, om de hand zonder geweld daar in te kunnen brengen; zelfs in geval het hoofd van een Kind in de Baarmoeder is nagebleeven, en dezelve zig niet open genoeg houd, om doortogt te verleenen, zo is het beter, dat men de verwyding aan den verborgen *paſſer* beveeld, dan dat men de uitzetting met te grooten geweld betragt. Ook moet in 't voorgeſteld verſtikt, en bekneld ſtaande Kind, om deze verloszing te doen, niet te veel *geforceert* worden met *Inſtrumenten*, men kon de teeldeelen, zo wel boven, als aan 't onder deel, ſcheuren, inzonderheid de *Vagina*, 't zy na agter of voorwaards, 't zy na boven, of na beneden, of na de zyden, waar door de *urina*, of de *feces* haaren weg door de ſcheede konden maaken; of men konde het *Orificium Vaginæ* tot in den *anus* ſcheuren; dit zoude met een dommekragt of lierkruk wel het meeſte gebeuren aan Vrouwen van haar eerſte Kind, in plaats van de

Hh ver-

verbaazende yzere *Inſtrumenten*, legd men nu beide de handen plat tegen de zyden van 't hoofd, tragtende het onder de *oſſa petroſa*, of onder de hoeken van de onderkaak met de vingeren te vatten, kunnen die zo ver niet ingleiden, zet ze agter de ooren, haar ſchulpen kunnen wat lyden, iets minder, als de onderkaak, gelyk onze lepelaars bekend is, die de leevende Kinderen tuſſchen de kin en hoeken van de kaak dikwyls kneuzen, ontvellen, of dieper wonden, en of wy nu van een Dood Kind ſpraaken, egter moet 'er beleid by 't werk zyn. Zo is 't behoorende by 't nu beteekende, zo is het te betragten by 't volgende, wederom met de vooraf beloofde nutte aanwyzing, by ieder doorn te ſtellen, voorzien.

Geſteid, dat het Kind met de voeten voor zal door gehaald worden, en deszelfs hoofd begind tegen te houden, is 't onderſcheid, of de armen by 't hoofd zyn, of niet, zyn 'er die by, dan moeten de *Capita humeri* met de beolyde balyn geſtreken, en de *Vagina* daar door mede geſmeerd ter doorlating aangetukkeld worden, kan men op een der ſchouders twee vingeren van onze linkerhand drukkende ſtellen, terwyl de regterhand haald, 't is wel. Als 't hoofd alleen gelaaten tegenſtand begind te bieden, moet men 't met de vingers bereiken, en redden, na dat de oorzaak der ophouding is. De Vroetwyven, in de verklaaring tegen Brouwer, ſpreeken daar Vroed van in de voordoening van dat Kind, 't is waardig, om in aandagt te neemen, 't ſteund op ondervinding en Reden; kunnen de vingers 't niet doen, laat een balyn dienen, wat nu de lepel ongelukkig kon doen, heb ik, om zig daar aan te ſpiegelen, den Leerling voorgehouden, in plaats van de balyn, kan een geſmeede, taamelyk dikke zilvere *ſonde*, een knop-*ſonde* zonder ribbe, of een Vrouwe *Catheter* dienen, om tuſſchen den doortogt en 't hoofd ingegleden te worden, om ze beiden te beſtryken ploytjes van beide zyden te vereffenen, de *paſſagie* bekwaamer, en 't hoofd vlotbaarder te maaken, op dat het te gemakkelyker het ſlot van de *Vagina* zoude kunnen *paſſeren*, terwyl zelfs de balyn inſtaande blyft, dienende, gelyk als een toegeevende buigzaame ſpalk, om 't hoofd regt voor te houden, en als een bedding, om te gladder te doen afloopen, ook, als wy 't Kind haalen, zo als ik het veeltyds dienſtig en goed bevond, de Moeder op haar zyde leggende. 't Verloſſen is door een geduldig menſch gemakkelyk te doen, wat baard het aan de koppige *Roonhuiſiaanen*, my zeer naby in al haar leeven en bedryven bekend, een moeijelyk werk, als zy met hun eigen kop gebruid zynde, de Kinderen kwetszen met de lepel, en eenige de koppen afrukken.

Zomtyds word verkooren, wanneer de vingeren niet naaſt het hoofd kunnen reiken, een tweeledig *dilatorium* tuſſchen de *Vagina* en 't hoofd in te brengen, om de ſluiting betaamelyk ſchroevende te *dilateren*

lateren, dit *Inſtrument* is ſtomp en rond van punten, ſmal en plat van blaaden. Als 't wel by een van de balyntjes ingedrukt word, gaat het in, 't kan geen dood Kind ſchaaden, 't zal, hoe 't ook voorkomt, met dat werktuig in te ſteeken niet gedood worden, de *Vagina* is van aart, als 't buikleer, zy wil wel rekken. Egter, al wat men met de handen alleen kan doen, daar toe moet men, 't zy by leevende of doode Vrugten, nooit andere *Inſtrumenten* gebruiken, dat ik hier ſpreek van eenvoudige werktuigjes, is, om dat zomwyls 't even binnen de mond van de *Vagina*, of in 't *Orificium* zelfs zo vol gepropt is, dat geen een onzer vingers daar plaats in vinden kan, om te redden. Als het doode Kind voor aan binnen de mond van de ſcheede blyft ſtaan, wegen de te kleine *ſpatie* tuſſchen de *oſſa pubis*, *iſchii*, en 't *os ſacrum*, of door taayheid van de *membraneuſe Vagina* en *reſiſtentie* van een *geanchiloſeert os Coccigis*, gelyk in bejaarde Vrouwen gebeurd, is 'er een ſweeting te haalen. Mr. WILLEM wil, dat men een vuiſt van onder met de kneukels na het *longaon* tuſſchen het hoofd van 't Kind en de *Vagina* zal inſteeken, en boven dien een haak inbrengen. VAN DEVENTER zoude met kragt het ſtaartbeen met al deszelfs omleggende zagte deelen, zo veel als maſt en kiel veelen kan, agter uit drukken, 't geen, als onze vlakke hand inſtaat, daar Mr. WILLEM zyn kneukels inſtelde, met de *Carpus* kan geſchieden, geſchied zynde, dan moet de Vrouw zelfs arbeiden, beſt met en neven de vlaagen, als wy dan wiggelen, en tokkelen aan 't Kind, word het hoofd te beter voortgezet.

Hier word aangemerkt, dat, als het Kind wel, of kwalyk gekeerd, met het hoofd vaſt in 't ſlot van de geboorte ſtaat, het onmoogelyk is, met een hand van onderen, of van ter zyden zonder ſcheuring of kneuzing van 't *Orificium* neven het hoofd in de ſcheede te koomen. Hoe zal men daar en boven de vuiſt inbrengen, of die maaken, als de hand in is? wanneer daar toe genoeg opening is, zal het hoofd ſchot genoeg vinden, om uit te koomen, of dan kon men met de vingeren van de ingebragte hand, gezet zynde agter de ooren van 't Kind, het zelve, de vlaagen waarnemende, by 't hoofd afhaalen. In alle Baaringen, 't zy van levende of doode Vrugten, als men werkt, om de Vrugt opwaards te brengen, wierd het aangewezen in de tuſſchen poozen, en werkende, om 't Kind te doen afzakken, dan word gewerkt met en geduurende de vlaagen. Ook is 't, als 't Kind niet behoeft verſchikt te worden, in de tuſſchen tyd altyd beter te ruſten, als te werken. Maar nu in dit geval de vlaag waarnemende, moet men, het hoofd uitkoomende, ſtraks daadelyk de hand verder indrukken en wiggelen, op dat de ſchouders te beter en te eerder voortkoomen, en op dat het Kind door de grootte van zyn ſchouders niet blyft ſtaan, moet men die wat draaijen. GUILJELMEAU

 zegd:

zegd: men kon, als 't noodig is, een of twee armen by 't hoofd, dat voor uit ſtaande, brengen, en die af te haalen, dit geſchied met de vingeren. De onderneeming kon toevallig goed zyn, om dat in deze betragting worden zomtyds de ſchouders in plaats van de armen doorgebragt. Om de armen voor uit te brengen, als 't hoofd binnen ſtaat, is gevaarelyk, komt de doode Vrugt zo uit, zy kan zo gehaald worden, waar van te vooren iets gezegd wierd, en wanneer het doenelyk is. 189 – 196

Dat wy in 't voorſ. en in andere gevallen aan een doode Vrugt niet ſterk moeten trekken, is na 't onderwys van *Chirurgia*, dit gebied zy, om het gebeurd, dat de ſtreng om de hals, of eenig ander gedeelte van 't Kind geſlingerd is, zy kon koomen te breeken, of, zo dezelve niet breekt, te voorbaarig de *placenta* af haalen, wanneer, als de Vrugt in den doortogt geſneuveld is, een groote bloedſtorting uit den *fundus uteri* konde volgen. Voorſ. Mr. WILLEM aangezien zynde, met zyn vuiſt te zyn binnen 't *Orificium Vaginæ*, word dit afgekeurd van FONTANUS, hy wil daar een vlakke hand brengen, en met zyn andere hand een haak in een der oogholen leggen, bezorgende met de eerſte hand, dat den haak niet uitſlipt. PAULUS zegd: 't is beter van de eerſte hand twee vingers in de mond van 't Kind, in *forme* van een haak, te zetten, om 't Kind zagtkens uit te trekken, zorg draagende, al na dat het Kind gewend ſtaat, dat deszelfs kaakbeen niet te ſterk perſt, of dat de kneukels van de vingers, die haakende zyn, niet te ſterk perſſen tegen 't *inteſtinum rectum*, of tegen het *os pubis*, om dat men, in dit laatſte ſtelſel *forcerende*, aan den *meatus urinarius* ſchaade zoude doen, 't was beter, om dit te verhoeden, 't hoofd wat op zyde te draaijen. Als 't aangezigt niet wel gekeerd ſtaat, is dit Vroetmeeſterlyk te doen. AB AQUAPENDENTE wil met twee handen het hoofd omvatten, en daar mede uittrekken. Dat kan geſchieden, als 't hoofd door is, en de hals in 't ſlot van de Vrouw ſtaat, leggende dan de vingers van die handen tuſſchen de mond van de *Vagina* en de hals van 't Kind. 't Hoofd binnen 't *Orificium Vaginæ* ſtaande, is 't ondoenelyk, ten zy 't Lighaam van de Vrouw alvooren open geſchroefd was, of op eenige andere wyze tot ſcheurens toe gerekt, of reeds geſcheurd zynde, egter kan het beſwaard, of naauwelyks geſchieden. BARBETTE volgd HIRONIMUS van woord tot woord, gelyk ik zomtyds anderen doe, wanneer zy met myn *inſtitutie accorderen.* Hy is hier ſpreekende uit de mond van FABRITIUS, van Kinderen te keeren, te wenden en te haalen, als of 't Appelen in zyn Wyfs markt emmer waaren, 't is zo gemakkelyk niet te doen, als te zeggen. Als een Vrouw ruim, en een Kind zo klein is, dat dan twee handen te gelyk kunnen inſtaan, zyn zy dus niet noodig, als *Adams* Appel-maat

vol

vol gemeeten ſtaat, moeſt zy zeer rekkelyk zyn, zoude zy in haar vollen ſtand twee handen toe laaten, om te Vroeten.

Genoomen, men had eens een hand, wel geſmeerd zynde, als een wigge met kragt tuſſchen de ſcheede en 't Kind ingedrongen, wat zal zy uitvoeren? zy ſtaat beklemd, den Vroeter zal blyde zyn, als hy zyn hand verloſt heeft, en de Vrouw eenigerwyze gelukkig, als die hand de *Vagina* in haar plaats laat, als de† *procidentia Vaginæ* daar op volgd, is 't van veel erger natuur, dan is zy onbekwaamer, om te werken met de vlaagen, die 't Kind hadden kunnen verſmallen en uitperſſen, het *Orificium Vaginæ*, tot behulp daar toe, by vlaag op vlaag ſchikkende, is 'er niet een voordeel by? ja, als die hand zonder ſcheuring te maaken, zonder met de *Vagina* gekroond te zyn, uitkomt: als op de kneuzing geen *immediaate* ſwelling volgd, is 't *Orificium* zo veel verwyd, als door eenig ander *ſpeculum matricis.* Door deze verwydering is 't voor de natuur moogelyk, om door middel van vlaagen een Kind te baaren, als het natuurlyk voorkomt, als 't hoofd de weg baand, kan dit geſchieden, al is dit *Orificium* zo handdaadig niet *geforceert*, het komt allengskens af, ſtoot tegen de mond van de *Vagina*, en kan, by herhaalde vlaagen met bloed en water beſprocid zynde, gewenſt *paſſeren*, ziet, zo komt 'er door *beneficie* van de natuur meenig Kind ter Waereld, zonder dat het Vroetwyf eenige aandagt maakt op een ſcheefleggende *uterus*, of op een naauw bekken. Zoude men wel gelooven, dat de goedertierne GODT door middel van zyn Dienareſſe, in alle Landen en Steeden, uit Vrouwe buiken, uit zulke kleine openingen, de Kinderen voortbrengd, ik vreeze, dat de *Amſterdammers* daar minder vertrouwen in ſtellen, als in 't *Inſtrument* van Rogier. Als zy in den HEERE vertrouwden, en in zyne handwerkende Dienſtknegten, die hy haar in zyn gunſte verleende, zy zouden zo veel geloof niet ſlaan aan 't misleidend *Coll. Med.*, en haar *Inſtrument* van Nergenshuizen. Wat zoude wy gelukkig zyn, als de Slang in de Nes om zyn Zalfſpatel geſlingerd bleef.

Om de natuur, als 't Baarensnood vereiſt, behulpzaam te zyn, zouden myne Gildebroederen gaerne het *Inſtrument* van *Adamus primus* gebruiken, zynde dit het voornaamſte werktuig in haar beroep, en dit zouden zy, volgens de *Gereformeerde Catechismus*, waarnemen, zo getrouw, als de Engelen het hunne in den Hemel doen, dat eenigſints blykt uit hun Verzoekſchrift, aan Myne Heeren overgegeven door alle, die meer het Gemeene beſt, als haar eigenbaat ter harte gaat. De welſtand van allen beſtaat niet, in dat maar weinige welvaaren, en de overige onder gehouden worden, als of zy baſtaarden van Moeder *Amſterdam*, en Konſt-Vader Ruysch waaren. Even, als *Scylla* van woedende golven, als van ſchenzieke honden, geſtadig

† Uitvalling of uitzakking, S: Woit Fr 439

word aangebaft, zo is het met onze Konft, zy word van de onweetenheid verfmaad, en haare Handhavers worden daar door mishandeld. Nogtans moeten wy met PLATO oordeelen, dat wy niet voor ons zelven, maar, gelyk alle andere menfchen, voor andere mede gebooren zyn. Het is Koninglyk, wel te doen, en daarom gelasterd te worden.

Den Koninglyken *Chirurgyn* PARÆUS wil 't Kind, met het hoofd in de geboorte ftaande, zo keeren, en wenden, dat het met zyn aangezigt na 't *rectum* wyzende, by de voeten behoorlyk kan doorgehaald worden, ten waare, zegd MAURICEAU, dat het hoofd te ver in den doortogt *geavanceert* ftaat: dan is 't beft die bal te flaan, zo als ze legd: om van een natuurlyke nu een tegennatuurlyke uitgang te willen bewerken, zal kommer, fweet en arbeid koften, als het hoofd in de geboorte ftaande niet *pafferen* kan, is 't beft te werken, zo 't voorkomt, dit *accordeert* met onze voorige *minuten*. Wanneer het hoofd, zegd RUFF, om zyn grootheid niet uitgehaald kan worden, zal men het met een fchroeftang, fteen of lepelswyze kogeltang, uittrekken. RONSEUS wil, als 't hoofd niet *pafferen* kan, het zelve met den *Almisdach* uithaalen. Deze tang gelykt na de grootfte fteentang, is zo grof en dik, als 't *peffarium* van FUCHIUS, en vind moeite, om een *ordinaire Vagina* in te gaan, hoe zal dat yzelyke yzere ding neven een beklemd ftaande hoofd inkoomen, zal het ding open of toe ingewerkt worden; als dit niet aangewezen word, zyn zulke gewildens niet *inftructiv*. Als die tang *fpatie* zoude vinden, om 't hoofd te omvatten, kan het ook onze hand doen, en is die 't niet magtig te volvoeren, brengd men de lepel in; als 't hoofd in de mond van de *Vagina* geklemd ftaat, moet men geen haak gebruiken.

De haaken, inzonderheid de platte, of *gemelli*, en andere breede ftompe haaken, dienen, als 'er genoeg opening is, om ze wel in te plaatszen by een dwars gelegen doode Vrugt, hier toe moet men met à CRUCE geen fcherpe en fteekende haaken gebruiken, als deze los fchieten, word de Lyfmoeder gekwetft. In deze legging van 't Kind wil FONTANUS zyn fcherpen haak onder de *Claviculæ*, of tuffchen de *Coftæ*, of *fpinæ dorfi* in de *Hypochondria* gehegt hebben. Na dit aanwys haalde VAN DEVENTER het akelig dwarsleggend Kind, welkers legging *Diana* befchouwde op *pagina* 215, à-CASTRO wilde zyn fcherpen haak doordringen, en in een dye van 't dwarsleggend Kind aan het *os femoris* hegten. Als ons deze nood overvald, laat ons dan, zullen wy haaken, de ftompe verkiezen. En in geval van 't voorf. beklemde hoofd geenerlei haaken, zy kunnen niet *pafferen*, en of zy konden, hoe zal den haak beveftigd worden, is 't hoofd reeds zo veel toegeevende, 't is dan onnoodig zulke *Inftrumenten*

menten te gebruiken, die zyn handen wel te werk ſteld, kan het hoofd redden. Hoe zulks te doen een der hoofdpunten van deze verhandeling zynde, is verſcheide maalen voorgekoomen, laaſtelyk aangeroerd in de aanmerking over 't inzetten, of maaken van een vuiſt in een reeds door 't hoofd belemmerde *Vagina*. 243

Indien de *Chirurgyns* alleen gebruikt wierden, om doode Kinderen af te haalen; ik zoude my begeven, om te verhaalen, hoe men in alle voorkoomen van zulke lighaamen te werk gaat; maar het is niet noodig. Zederd zy gebruikt wierden om leevende Kinderen te haalen, kwaamen de dooden hen zo dikmaalen niet voor. Ook die een leevend Kind, hoe 't ook voorkomt, weet te verloſſen, zal 't ook een dood kunnen doen, ten zy hy met het hoofd door de muur wil, gelyk zy ſcheenen te willen, die over de *Embryulcia* zeer wydluftig Schreeven, opſtaande tegen de *inſtitutie* van *Chirurgia*. Die zegd, als de ontſluiting in de Vrouw, die ongeduldig is, en wil verloſt zyn, niet ruim genoeg aan den *Chirurgyn* voorkomt, moet hy, ongezien de wille van 't Wyf en haar Vrienden, van haar te helpen afſtaan, tot dat de natuur hem nodigd, om zyn hand te gebruiken in haar *Vagina*. 't Zyn moedwillige Verloſſers, die de ontſluitinge willen maaken, en niet afwagten, tot de natuur die zelfs maakt, maakende van de gedaante van een Thee-kopje dat van een ſchooteltje, zo zullen 't de Thee-drinkſters omtrent haar kleuter-werk beſt verſtaan. De *inſtitutie* zegd: dat men zonder natuurlyke ontſluiting geen Baarmoeder moet *forceren*, om een Kind door haar *Orificium* te haalen: en dat, als haar mond zig opend, om te baaren, blyvende te lang in *dubio*, dat dan haar zeelte ſnoet op en neêr, gelyk wy onze mond doen, mag geholpen worden, in zig behoorelyk ter verloſſing te kunnen openen.

Thevenin gebied by een doode Vrugt, daar mede te wagten, tot die verrot en van zelfs, als was 't by ſtukken en brokken, af gedreeven word. Dit moet niet afgezien worden, ten zy men te veel *difficulteit* vind, om de Vrugt af te haalen, altyd lettende, dat met geweldenaryen de *uterus* beſchadigd word. Thevenin word veragt van hen, welkers voornaamſte doen by Vrouwen in Baarensnood beſtond, om doode, of in 't afzakken gedoode Kinderen, in 't *Orificium uteri*, in de *Vagina*, binnen 't *Orificium Vaginæ*, of in het zelve, beklemd zynde, uit te brengen, met zo veel beleid, als hen bekend was, waar door 't ook gebeurde, en nog gebeurd aan hun *Diſcipulen*, dat het Kind, voor dood gehouden, leefd, en ſterft onder haar Vroetens beleid. Op zulke zaaken let men, helaas! 't meeſt, als 't Kind leevend of dood zynde, moet *decideren*, wie Erfgenaam van een Overleden Vader moet zyn, ja 't Kind zoude voor dood *paſſeren*, maar uitkoomende, ziet, het heeft iets geademd, zo, of anders, al na 't

in

in de Kraam te pas komt. Wie nu zoude niet gaerne *gequalificeert* zyn in een Kraam, daar koek en geld te winnen is? wy werkten voor twaalf, andere eiſſchen tot duizend gulden, dat is, laat wy onze waar op geld houden, zy moogen by geen andere geholpen worden. Uit de nu eerſt volgende vertoogen reiſt een vraage, die wy reeds voor onderſtelden; namentlyk, als het Kind nog leefd, en de Moeder zeer verſwakt is, of men dan het Kind niet zoude moogen aantaſten, om de Moeder te ſpaaren? Zommige antw. ja, 't ſtaat vaſt, dat het Kind en de Moeder, meer en meerder verſwakkende, beiden, door te lang wagten na beſluit, zouden ſterven; en in geval de Moeder eerder ſtierf, als het Kind, zoude dit Kind, al wierd het na zyn 's Moeders leeven door de Keizerlyke ſneede ter Waereld gebragt, evenwel *de facto* ſterven. Dat gaat niet zeker; maar wel inzonderheid is dit te vreezen, als die *Operatie* niet *illico* geſchied, na de laatſte ſnak van de Moeder, het Kind dan nog ſterk genoeg zynde. MAURICEAU zoude eerder beſluiten het Kind te dooden, als tot de Keizerlyke ſneede, die hy *Barbariſche* ſneede noemd, te *reſolveren* terwyl 't onmoogelyk daar van kan leevend ontkoomen: in 't vervolg zal ons zulks wel anders blyken. DIONIS, in zyn eerſte Werk MAURICEAU in 't Verloſſings onderwys hoog geprezen hebbende, heeft in zyn tweede Werk hem wat van die prys ontzet, egter blyft hy volſtandig, om met deze zyn Land- en Tydgenoot de *ſectio Cæſarea* te verwerpen, dezelve als een doodelyke *Operatie* houdende. DE LA FAYE, nooten ſtellende op de *Operatien* van DIONIS, heeft hem in zyn voorwendſelen, wegen de onnuttigheid dezer *Operatie*, tegen geſprooken, en daar voor geſtemd in tyd van zulks vereiſſchende nood. Genoomen, 't viel niet na wenſch uit, is het daarom wreeder, als een Kind in de *Vagina* of *uterus* door de Natuurweg te dooden. TERTULLIANUS noemd het Kind in die weg te dooden een *gepermitteerde* noodzaakelyke wreedheid, om dat het oorzaak van zyn Moeders dood zoude zyn, als 't leevend bleef, gelyk RIOLANUS en anderen ondervonden.

Ik heb reeds gezegd, dat een *Chirurgyn* niets afgryzelyker kan voorkoomen, als een Kind te dooden, om zyn Moeder te behouden. Maar gaat dat behouden vaſt, 't Kind word by *proviſie*, onnozel zynde, onſchuldig vermoord, de *Regtsgeleerdheid* zegd: het is een *gepermitteerde* wreedheid, maar wat zegd de *Conſcientie*, of is ze door de gewoonte toegeſchroeid? Sterven niet meer van die Moeders, als 'er van zouden ontkoomen? De Baarleden worden gekneuſt, gekweſt, of geſcheurd, de Vrouw afgemat, zy krygt een ſwaare *Hæmorrhagie*, en de dood, die reeds voor 't Kraambedde ſtond, ontfangd haar in open armen, 't geen de *Roonhuiſiaanen* ondervonden. Zy zeggen, wy hebben geen *Inſtrumenten* gebruikt. Ik zal dat niet gelooven,

looven, maar zo eens ſtellen, en vraagen dan, of men een Baarende Vrouw, en 't Kind, dat zy leevend zoude Baaren, egter niet kan dooden? 't is my zeer wel bekend, zelfs, als Oog-getuigen, dat men geen onbeſchaamder, hardhandiger, onbarmhartiger, geldgieriger, kortom geen *brutaalder Acoucheurs*, vind, als de *Roonhuiſiaanen*, zy zullen wat te verantwoorden hebben, die hen *qualificeerden*.

't Hoofd van een Kind, dat zoude gebooren worden, in de geboorte ſtaande, kan voldraagen, gezond en te groot voor die doortogt zyn, waarom het, daar in te lang verblyvende, als is 't, dat het Kind wel gekeerd ſtaat, in de geboorte komt te ſneuvelen, ook kan het hoofd van een Kind ongezond te groot zyn, deszelfs uitkomſt belemmeren, en 't Kind in zyn geboorte doen ſmooren. Ook kan het Kind, met een *Hydrocephalus* voorkoomende, reeds te vooren geſtorven zyn. Over den *Hydrocephalus* in Kinderen van onderſcheiden Jaaren, en, dat iets zeldzaam is, in bejaarde menſchen, was een byzonder Hoofd-deel te Beſchryven; ik heb hier maar alleen in aanmerking te brengen, de Kinderen, met een Waterhoofd voor de geboorte koomende: eerſtelyk word aangemerkt, dat het Waterhoofd onderſcheiden in grootheid voorkomt. Ronsseus zag een Kind ter Waereld koomen met een *Hydrocephalus*, ſwaarder, als het Lighaam. Deze zoorte der Waterzugt beſlaat zomtyds maar eene helft van 't hoofd, waar van Tulpius twee Voorbeelden Beſchreeven heeft.

Als het Kind, dat zoude gebooren worden, een *Hydrocephalos* heeft, zo groot, dat het niet *paſſeren* kan, diend men te weeten, of het Kind leevend, of dood is, ook let men, om te ontdekken, of den *Hydrocephalus* is van vogt tuſſchen de harſſenen, en *Pia mater*, of tusſchen die, en de *Dura Mater*, of tuſſchen deze en 't *Cranium*, of daar boven tuſſchen de gemeene bedekſelen. Als 't Kind een Waterhoofd heeft, kan dit de Verloſſing belemmeren, maar niet volkoomen beletten, want dit nu een zagt en bol geſwel zynde, geeft het mede, en word in de geboorte langwerpig, gelyk ook doen alle de gezonde hoofden van Kinderen, die volſlaagen gevoed, en behoorlyk voldraagen gebooren worden, zo dat ze, gebooren zynde, van eenige Kinderen wat natuurlyk door onze handen moeten gevormd worden. Een Waterhoofd kan op 't geweld der hervatte vlaagen voor uit doorſtooten, dan volgd daar op doorgaans het geheele Kind; maar, als het hoofd zo groot is, dat het van wegen 't ingeſlooten Water niet kan doorkoomen, moogen wy koomen tot deze *Operatie*; maakt boven in 't hoofd van 't Kind een opening, waar door 't water glooſt, en het hoofd kleinder word, dan kan het gemakkelyk doorkoomen. Als men deze *Operatie* in ſteld, moet men niet te diep in 't hoofd ſnyden, of ſteeken, in een leevend Kind konde zo doende de *meninges* gevaarlyk, of doodelyk gewond worden.

In een Dood Kind komt het op geen duim breed diepte min of meer in 't hoofd te wonden aan. Hoe zodanig hoofd zomtyds gesteld is, zal ik met een *Historie* byzetten: het Kind, dood gebooren zynde, wierd bevonden het hoofd grooter, als 't Lighaam, te zyn, de *sutuuren* waaren drie vingeren breedte van elkanderen geweeken. Het Waterhoofd geopend zynde, wierd bevonden, tusschen de *meninges* veel bloedig water, de *Cerebri* waaren wateragtig week, de *dura mater* was zeer vast aan 't *Cranium*, het bewys van een voorgaande *inflammatie*: de *glandula pinealis* was *extraordinair* groot, door water opgespannen, in de mond hing 't gehemelte, als een blaas, half vol met *troubel* bruin water. In dit geval, als 't Kind niet met een heel hoofd had kunnen uitkoomen, zoude de steek of sneede tot door de *dura mater* hebben moeten gaan. Men lette in dit kwaal, dat, als het Waterzugtige onder de *meninges* in de harssenen zelfs is, dat dit doorgaans de dood aan dat Kind veroorzaakt heeft: dat de Kinderen, die leevend met een Waterhoofd gebooren, en door de Konst genezen worden, met *Corroborantia*, *bandagie*, en innerlyke *Antiscorbutica*, het water hebben boven de *dura mater*. Ik heb ze zo verlost, *geconsidereert*, en op 't aangewezen spoor genezen, ik kenne nog heden een, die in zyn Zomertyd des leevens gezond van hoofd en leden is. Deze is verlost, zonder dat hy in de geboorte door snytuig bewerkt wierd; hy is met het *balansjet* doorgemangeld. Ik heb 't *exempel* van een Waterhoofd van een leevend Kind, in de geboorte *geopereert*; het stierf schielyk, na dat het uitgekoomen was.

Uit de schouwing van dit doode Kind hier ter Steede, en van een diergelyk te *Gouda*, door Ronsseus gezien, zien wy, 't geen hier nader diend: als het hoofd van een dood Kind zo groot door 't water geswollen is, dat het door 't *Orificium Vaginæ* niet *passeren* kan, moogen wy vrymoedig de *Troiscar* door van Deventer daar toe, langer, als de gemeene is, beschreeven, in dat Waterhoofd steeken. Paræus zegd: dat men dit hoofd met een scherpe *spatha* tusschen de *sutuuren* moet openen. Als 't hoofd, en te gelyk de *Vagina* geswollen is, is dat zo wel niet te treffen, als te *ordonneren*; ook komt niet altyd een der *sutuuren* voor. Zo ja, en kan men de *sutura sagittalis* treffen, het is te beter, inzonderheid, wanneer het water onder de *dura mater*, of dieper onder de *meninges* gelegen is. Als 't water legd tusschen het vel en 't panvlies, of tusschen 't *Pericranium* en 't *Cranium*, is 't by na het zelve, waar ter plaatze op 't *Cranium* wy dit hoofd snydende of steekende aantreffen; is het een Waterhoofd aan een zyde, dan wyst het kwaal aan, waar het diend aangetroffen te worden. In dit alles lettende zo te openen, dat het water wel ontlasten kan, zynde dit de *intentie* in deze *Operatie*, terwyl door die ontlasting het hoofd verkleind word. Dalenchamp gebruikte hier

toe

toe het *incisie lancet* met een ronde punt: ook spreekt hy van 't Waterhoofd te openen met een puntige *sonde*, zynde een groote hand breed lang, van 't dikste en stevigste zoort. Het is dienstig, als 't hoofd zo groot is, dat het niet aan, of in den doortogt kan koomen. Als men de mond van de *Vagina* met een *Instrument* moet *passeren*, diend het zo lang, en met een handvat te zyn, want de meeste lengte word door de vattende hand bezet. Dit heeft MAURICEAU bevonden, als hy een Kind tot aan zyn Waterzugtig buikje had doorgehaald, en hy dat buikje met een mesken moeste openen, dit mesje mag met de handvat te zaamen twee handen breed lang, met een rond stomp puntje, iets buikig van sneede en anders regt van lemmer zyn.

Als het hoofd zeer groot is, zegd MAURICEAU, zal men het met een krom mesje in stukken breeken. De punt van het mesje met de linkerhand zo bewaarende, dat het de *vulva*, of de Lyfmoeder niet kwetze. Hy wil ook dit mesje tusschen de *sutuuren* brengen, of anders, daar 't hoofd meest oopen is, of voorlegd; een deel van 't hoofd *geseparcert* hebbende, wil hy daar de ingewanden uithaalen, om 't hoofd te verkleinen. Dit is gemakkelyk te Schryven; maar in de *uterus* naauwlyks zonder de Moeder te ontblooten te doen. 't Is omtrent zo *periculeus*, als 't geen CELSUS voorhoud. Hy zegd: als het hoofd zo groot is, dat het met den haak niet gehaald kan worden door de naauwe *passagie* van de Vrouw, zal men het hoofd met een haak, die van binnen scherp is, doorsnyden; dit is het haakmes, waar mede CELSUS gebied, als 't de nood vereist, om een Kind den hals door te snyden. MOSCHIO wil, 't geen wy met onze hondsledere handschoen gewapend voorstelden, het Waterhoofd met de hand te zaamen drukken. RHODIUS wil, dat men in dit geval het hoofd met tangen zal morsselen. HIPPOCRATES gebied het hoofd te breeken; als nu het hoofd gebrooken is, wil ALBUCASIS, als de schouders niet willen volgen, dat men ook de borst doorklieven zal; RHODIUS wil het Kind zo voorts met kleine stukjes afhaalen.

Als men al dit beulen werk overslaat, en zig bevlytigd om een groot Waterzugtig hoofd met het *Troiscar* te door steeken, en met het *balansjet* te mangelen, en door te helpen, zullen de schouders wel volgen, men tast maar vlytig toe, op dat het *Orificium Vaginæ*, nu wat *geagiteert*, en daar door rondom geswollen zynde, niet komt te sluiten op de hals. Dit doorsteeken moet nu verstaan worden aan het Waterhoofd, wanneer het zig in de *Vagina* verhoud, het *Orificium uteri* genoeg open is, en nogtans het *Hydrocephalus*, of andersints veel te groot hoofd in de scheede staat, 't zy om hoog, laager, of tegen 't *Orificium Vaginæ*, waar door het enigermaten kan koomen uit te puilen, dan koomen de beuls mesjes hen te pas.

Over de *secundina*, en 't geen daar omtrent te zeggen is, zal ik

een byzondere verhandeling byzetten, het is een ſtuk, dat die aandagt verdiend. Maar terwyl een doode Vrugt, gelyk een leevende, ook een *placenta* heeft, moet ik hier daar iets van zeggen, als behoorende tot de afhaaling van doode Kinderen, en tot Beantw. van de Brief van Mr. Brouwer, de *placenta* van 't Kind te *Malden* was als een weinig gehakte Oſſelever. 't Zal vermoedelyk meerder na een ſtuk bedorven long, als lever, geleken hebben. By een Vrouw, die een dood Kind is afgehaald, moet men ſtraks daadelyk de Nageboorte verloſſen, om dat de Baarmoeder zig ſchielyk kan koomen te ſluiten. Deze *placenta* zit zomtyds zeer vaſt geplakt aan den *fundus uteri*, van wegen de droogte van de *uterus*, haar de vogten te vooren ontdroopen zynde, of, om dat door een voorgaande *inflammatie* de *placenta* gedeeltelyk aan de *uterus* als aangewaſſchen zit. Ook kan de *placenta* geſwollen, en de *uterus* daarom geſpannen zynde, de *paſſagie* ſtoppen: hier komt by, dat zomtyds de Vrouw en haar Lyfmoeder door langduurige ziekte, pynelyke en moeijelyken arbeid, waar door de Vrouw en haar geboorte deelen zo in kragten verminderden, dat zy onmagtig zyn, om mede te helpen. Nu moet men hierom al 't bygebragte ſchielyk doen, en egter met de uitterſte voorzigtigheid de *placenta* van den *fundus uteri* ſcheiden, enz. afhaalen.

Dat na 't verloſſen van een dood Kind de Nageboorte ſtraks daadelyk moet afgehaald worden, is doorgaans het *advis* van de Vroetkundigen. Eenige willen niet, dat daar toe geweld zal gepleegd worden, maar dat men, zo 't niet behoorelyk geſchieden kan, het uitdryven aan de natuur zal overlaaten. Andere zyn in dit ſtuk hartelyker, en ſtellen de afhaaling, al moet het *force* geſchieden, noodzaakelyk, indien, zeggen zy, deze *placenta* in de *uterus* verblyft, baard zy *Accidenten*, als flaauwten, *oppreſſie*, *ſuffocatie*, en door verrottinge word zy oorzaak des doods van de Kraamvrouw. Pratensis vind zig onder deze *Cordate* Baazen. Hildanus Schreef, dat Peliseria gelukkig Kraamde, maar de *ſecundina* bleef agter, den derden dag na de Verloſſing van 't Kind viel de Nageboorte uit, en de Vrouw ſtierf op den zevenden dag na de Baaring. Men kan niet vaſt ſtellen, dat de verhouding van de *placenta* oorzaak des doods was, gelyk uit de ziekte van die Vrouw, by Hildanus te zien, genoegzaam op te maaken is. Hy raad nogtans, dat men de Nageboorte, voor dat de Baarmoeder ſluit, zal uithaalen, 't welk doorgaans met de hand ligtelyk en zonder perykel kan geſchieden, gelyk de ondervinding leerd. Hippocrates. zegd: wy moeten daar mede niet wagten, tot den buik ſweld, de reiniging of Kraamvloed ophoud, koorts, buikſmerte, walging, angſt, ſtank, beſwyming, klam ſweet, *ſingultus* en *ſtranguria* volgen, welke kwaalen niet ophouden te kwellen, tot dat de Nageboor-

geboorte afgedreeven is. Daarom wil ÆGINETA, als de *placenta* niet geheel kan afgehaald worden, dezelve breeken, om ze te eerder te doen rotten en loffen; kan men ze breeken, Mr. PAULUS, dan kan men ze afhaalen. Uw Vriend HIRONIMUS heeft dit breeken op uw raad beproefd, en getuigd, dat hy zulks eens goed, en meermaals kwaad bevond.

't Is zeker, dat by zulken Kraamvrouw vereist word een bekwaam *Medicus*. Die Vrouw moet wel *geordonneerde* in en uitwendige hulpmiddelen gebruiken. De uitterlyke van ons *departement* zynde, moeten dienen, om de min, of meer *geinflammeerde Vagina* te vreede te stellen, 't zy dat dit smeeringen, stovingen, of inspuitingen zyn. De *partyen*, door deze hulpmiddelen ontswollen zynde, wil GUILJELMEAU de Vrouw schudden, de vinger in de keel doen steeken. Andere gebieden een rooking van Swavel en Ezels klaauwen, van onder door de *Machine* van HIPPOCRATES te gebruiken. Andere, om *Emolliérende Enemata* te *Appliceren*, MASSARIA zegd, 't geen opmerking verdiend, die Vrouw, zo 't de kragten eenigsints toelaaten, moet op haar voet Adergelaaten, daar na geeft hartsterkende dingen, die niet zeer verhittende zyn; geef Water, op Kanneel in een open pot gekookt; doed by een pint Water een vierde Zoetemelk; breng zuiverende en verzagtende *injectien* in de Lyfmoeder, laat by het voorf. *Enema* de *Elect. diacathol.* inlyven, om de Vrouw te doen dringen op 't *Fondament*, dan komt zomtyds te gebeuren, dat de Nageboorte by darmsvuiligheid in 't steekbekken vald.

Ik zal my met deze *Materie* niet langer ophouden, terwyl in een byzondere Oeffening, en boven dien by 't Verloffen van leevende Vrugten, moet van de *placenta* gesprooken worden. Dierhalven sluit ik deze verhandeling, en eindelyk de nu laatst verhandelde zaak, met te zeggen, dat de beste manier is in 't Verloffen, zo van doode, als leevende Kinderen: De Nageboorte, als zy door de Natuurkragt niet los gemaakt, en uitgeschud word, straks daakelyk met een voorzigtig bestuurde hand af te haalen. Alles, wat in de *Chirurgie* gedaan word, moet voorzigtig geschieden, hier toe wierden wy in onzen tyd beter opgeleid, als onze Voorzaaten in hunnen tyd.

De *Chirurgie* heeft in de laatst voorgaande, en in 't begin van deze Eeuw, groote luister bekoomen door *Physicale*, *Anatomische*, en *Chirurgicale Experimenten*. Deze zyn de vyligste en zekerste middelen, om ons te brengen tot kennisse van de *Chirurgia*, die anders te veel bepaald blyft omtrent der ouden aangenoomene Leerstukken, in later tyden, door nader onderzoek, tot klaarder kennisse gebragt, zynde veel te vooren onbekende zaaken, zo door de *Anatomia* in 's menschen lighaam, als in die der beesten door de *Physica*, *Chymica*, en door de algemeene Lighaamen van Vuur, Lugt, Water en Aarde, ontdekt. Zo is 't, dat voor een vry verstand het beste is, zig te ont-

ſlaan van eenige tegen de reden en ondervinding ſtrydende gevoelens, welke afhangen van de agting, die men voor eenige der ouden heeft, zelfs voor eenige hunner gebrekkelyke leeringen, van welke ſchoon wy in dezen tyd opgeleid worden, tot waarſcheinelyker en betoogbaarder onderwyzingen, men egter bevind, dat onder dit voordeel zig een ſwakte van 't verſtand voegd, zig te veel bezig houdende omtrent de *Hypotheſis* van in hunnen tyd Roemwaarde oude *Chirurgi*, dezelve meer beweerende, als de waarheid der zaaken zelfs. Een kwaal, zekerlyk te groot in onze tyden, in welke ook hier ter Steede, wanneer opgehouden word met onze Geeſten uit te bluſſchen, door de waare bevinding en reden ongetwyfeld verbetering moet koomen, hier toe diend, om ons vry te maaken van ſlaafſche onderwerping aan 't *Coll. Med.*, van het baldaadig en driftig volgen der aangenoomene *bagatellen* van VAN ROONHUISE, en, zonder aan een onkundig *Prælector Chirurgiæ* vaſt te houden, zig over te geeven zonder vooroordeel aan de waare ondervinding en reden, daar op gegrond. Dan heeft men niet te wanhoopen aan de *Redreſſe* van ons Gilde, nog aan de gelukkige verdere ontdekkingen in de waare *Chirurgia*, aan welkers opbouw ik mede arbeide.

De *Chirurgia* heeft waare en veranderlyke kennelyke beginſelen, waar op dezelve gebouwd is, en of ſchoon 'er eenige beſpiegelingen zeer duiſter ſchynen, door gebrek van genoegzaam voldoenende *Experimenten*, zo zullen dezelve egter door tyd, vlyt, en door onze Geeſten wederom uit der ganzen drek te heffen, veel zaaken klaarder in 't ligt geſteld worden. RUISCH ruſt, maar nog leeven de *Ruiſchiaanen*. Hy heeft zyn *Chirurgia* onder de vrye Konſten geſteld, hebbende in haar Oeffeningen veel grooter uitgeſtrektheid, als andere Konſten, hy noemde de *Chirurgia* een gewaardeerde Weetenſchap, dewelke, om haar aldervoortreffelykſte onderwerp, den Menſch, ook de Edelſte is, zy is om haar verre uitgeſtrektheid, gaande over al 't kennelyke van de natuur, zeer onbepaald, en dierhalven moeijelyk, ſwaar en langwylig, hebbende geen bepaald einde, om dat de voorwerpen, de verſchynſelen en de gevallen onbepaald zyn. Zy is om haar onderwerp de aangenaamſte Weetenſchap, zy is een der nuttigſte tot behoud van den gezonden ſtaat der menſchen. Zy leerd ons de kenniſſe van ons zelfs: van deze worden wy opgevoerd, van uit ons zelfs te gaan tot de geheele Geſchapenheid der dingen, en zo eindelyk tot EEN ONEINDIGE OORZAAK van alles, in welkers beſpiegelinge een Redelyke Ziele zig altyd met een onuitſpreekelyk vermaak en eerbied vergenoegd, ophoud, en verblyd; met een woord: de *Chirurgia* geeft aan een Wysheid zoekende Ziele een altyd vloeijende ſchat, om zig in kenniſſe te verryken. Om op dit ons voorgenomen ſpoor te geraaken, neemen wy ons begin met woorden, genoomen uit het Heilig Boek, in 't *Hebreeuwſch* genaamd *Kobeleth*.

D I A N A.

Lles heeft zyn bestemden tyd, alle voorneemen onder den Hemel heeft zynen tyd. Daar is een tyd om gebooren te worden, en een tyd om te sterven: een tyd, om te planten, en een tyd, om 't geplante uit te roeijen. Wat voordeel heeft hy, die werkt, van het geen hy bearbeid? Ik hebbe gezien de bezigheid, die GODT de Kinderen der menschen gegeeven heeft, om haar zelve daar mede te bekommeren, Hy heeft de Eeuwe in hunne Harten gelegd, zonder dat een mensche het werk, dat GODT gemaakt heeft, kan uitvinden, van het begin tot het einde. Ik weet, dat al, wat GODT doed, zal in Eeuwigheid zyn, daar is niets toe, of af te doen. GODT doed dat, op dat men vreeze voor zyn Aangezigte. Het geen, dat geweest is, is nu, en wat wezen zal, dat is geweest. Ik zeide in myn Harte van de gelegentheid der menschen Kinderen, dat GODT hen zal verklaaren, en dat zy zullen zien, dat zy als de beesten zyn aan haar zelven: wat de Kinderen der menschen wedervaard, dat wedervaard ook de beesten, eenerlei wedervaard hen beiden, gelyk die sterft, zo sterft ook deze, zy alle hebben eenerlei adem, de uitnementheid der menschen boven de beesten is geene: alle zyn ze ydelheid: zy gaan alle na een plaatsze: zy zyn alle uit den stof, en zy keeren alle tot den stof. Merkt, dat de adem van de Kinderen der menschen opvaard na boven, en de adem der beesten nederwaards vaard in de Aarde. Ik hebbe gezien, dat 'er niets beter is, dan dat de mensche hem verblyde van zyn werken, want dat is zyn deel. Wie zal hem daar heenen brengen, daar hy ziet het geene, dat na hem geschieden zal.

Van de Genees- en Natuurkundige Boeken, die den Schryver van dit Boek Schreef, word getuigd, dat ze waaren geplaatst in het Voorhof van den *Tempel* te *Jerusalem*, daar lange bewaard, en in hooge waarde gehouden zyn, tot den tyd van Koning HISKIA, die, ten aanzien, dat de *Jooden* daar misbruik van maakten, als zy met ziekten bezet wierden, haar toevlugt tot dezelve naamen, even eens, als of het tot GODT zelve was, die Boeken daarom uit het oog der overgeloovige menschen nam, het scheen hem toe, dat eenige hun vertrouwen meerder stelden in 't Geneeskundig Boek van SALOMON, als in de Gebeden tot den HEERE. 't Is te vreezen, dat nog heeden eenige menschen meer vertrouwen in den *Med. Doctor*,

als

als in den ALMAGTIGEN, ſtellen; nu word gemeend, dat dit Boek door HISKIA is verdonkerd, uit een zonderbaare yver en waare VREEZE DES HEEREN, niet uit haat tegen de Geneeskonſt; want hy zelve een hulpmiddel tot herſtelling van zyn gezondheid gebruikte, wordende zyne ſweere door het opleggen van een klomp vygen genezen. Min vind 'er, die van gevoelen zyn, dat het Geneeskonſtig Boek van SALOMON in de *Babyloniſche* gevangeniſſe verlooren, verſtrooid en eindelyk geheel verduiſterd is. 't Word vermeld, dat hy Schreef over de Aard-gewaſſen, hun aart en Geneezings kragten, over den aart der dieren, en alle andere zaaken, die onder de Zonne, in de Lugt, het Aardryk, en in de Wateren, hun vertrek hebben: dat ELIAZAR, kenniſſe in dit Boek hebbende, in 't Heirleger van VESPASIAANUS, zyn Konſt daar uit geleerd, oeffende tot verwondering van dezen ROMEIN, van zyne Zoonen, de Krygshoofden, en voorts van het volle Leger. Wat hy daar in eigentlyk met zyn Konſt uitvoerde, zoude my te verhaalen aan *Diana* in deze verhandeling mishaagen.

Diana is een haar alleen eigen verandering onderworpen. ANTHYLLUS heeft vaſtgeſteld; dat *Luna* in elke Maand vier byzondere Maand getyden heeft; zo als de Zon in elk Jaar vier byzondere Jaar getyden maakt. Het eerſte Kwartier vergelykt hy by de Lente, enz. de anderen. En meend zulke eigenſchappen te vinden in elke verandering van *Lucina*, ſtellende, dat tuſſchen het laatſte *Quartier* en de Nieuwe Maan de vogtigſte zynde, zy de lighaamen, onder haar geſteld, het meeſte bederft. Alle ondermaanſche dingen zyn aan de bedervinge en verval onderworpen, dit nu geſchied niet zonder veranderinge in 't wezen van de ſtoffe, waar uit zy *geformeert* zyn. Alle natuurlyke lighaamen hebben hunne aanwas, afneeminge en uitgang, ter oorzaake van de broosheid hunner beginſelen, die eenmaal tot haare volkoomenheid zaamen gevoegd zynde, wederom van langzaamerhand verſlyten, veranderen, en vergaan, niet lang in een ſtand van volkoomentheid kunnen blyven; zynde onderhevig aan zodanige wiſſelſtanden, als gezegd word, en aan ſchielyke overhoopte omwentelingen, verdervende toevallen, en onbeſtendigheden, die onvermydelyk alle Aardſche dingen overkoomen. THEMISTIUS ſtelde, dat de behoudenis der Waereld beſtond in verſcheidentheden, en ongelykheden, als mede in onregelmaatige en ſtrydige beweegingen; en terwyl dezelve vervuld was met een ontelbaare aart van verſcheidenerlei zoorten, en dat ieder van die zoorten zo veel van elkanderen verſchilde, dat daarom den SCHEPPER der Natuur van den beginne *geordineert* hadde, dat men hem zoude aanbidden, om ons te behoeden in zo veele tegenſtrydigheden, als in de Waereld zyn. Den SCHEPPER van 't heel-al is alleen

den

den waaragtigen Kenner, den eenigsten HEER, ook van den inwendigen mensch, hy is het, die over de vermoogens der Ziele, en de neigingen der Hartstogten heerst, die de wille regeld, en alle afwykingen in het verstand te regte brengd door byzondere verligtingen.

Het geheele schepsel is de verandering onderworpen, alleen den SCHEPPER word nooit veranderd: nooit in zyn wezen, Hy is en blyft Eeuwig dezelve: by Hem is geen verandering, of schaduwe van omkeeringe. Hy zegd: Ik ben den HEERE, en ik worde niet veranderd. Hy is EEN, den ALMAGTIGEN, den wyzen, den goedertiernen: altoos heeft Hy dezelve volmaaktheden, op de aldervolmaakste wyze, niet minder op de eene, niet meerder op de andere tyd; daar komt nooit iets by, nooit gaat iets af van GODTS volmaaktheden: Hy hadde alles van Eeuwigheid, dat Hy nu heeft: Hy is de oorzaak van alle veranderingen, en blyft onveranderd in 't midden van dezelve. DAVID zegd: dat den HEERE de Hemelen veranderen zal, als een gewaad, en zy zullen veranderd worden. GODT is onveranderlyk in zyn voorneemen en Raad, Zyn Raad zal bestaan, en Hy zal zyn welbehaagen doen, zegd JESAIAS, den HEERE is onveranderlyk in zyn woord, waarheid en beloften: byzonder is GODTS LIEFDE onveranderlyk tot zyn Volk, zyn LIEFDE is EEUWIGE LIEFDE, geen wateren kunnen die uitblusschen. Zyn Genaade-Verbond is onveranderlyk: GODT heeft nooit de wyze van ons Zalig worden veranderd, Hy heeft een Eeuwig voorneemen genomen in CHRISTO, aangaande onze Zaligheid: zo onveranderd, als dat voorneemen gebleeven is, zo is daar ook maar een Zaligheid. CHRISTUS is dezelve gisteren, heden, en in der Eeuwigheid. Den HEERE zeide: ik zal zyn, die ik zyn zal: die is, die was, en die koomen zal. Hy geeve ons bekwaamheid, om Hem in Geest en waarheid aan te bidden.

Een gemeene Spreuk zegd: de Waereld bestaat door veranderingen. De veranderingen, die wy hier in myn *Diana* zien, kunnen ons niet vreemd voorkoomen, zig altyd bezig te houden in verdrietige stoffen, gelyk die der voorgaande verhandelingen zyn, baard swaarmoedigheid, een ongevoelige verandering, in de *humeuren* gebragt, is een hulpmiddel, om die ziekte voor te koomen, en tegenwoordig zynde te geneezen: den boog kan niet altyd even styf ingespannen staan. Verandering van voedzel maakt graagte; dierhalven moet ik my, met verandering van zaaken op het papier te stellen, wat verlustigen; de voorgaande oeffening had ik Vroetmeesterlyk Geschreeven, in deze zoude ik het eigentlyke Vroedmeesterschap na oogen: De Vreeze des HEEREN is 't beginsel der wysheid; dat wy wyzen mogten zyn, lettende op het geen tot onze Vreede,

en tot verligting van de beſchouwingen in deze verhandeling diend, is myns harten wenſch.

De verandering, die my nu voor de pen komt, is ſmaakelyk toebereid uit Natuurkundige beginſelen, Hemelſche *Speceryen*, en Aardſche Mengel-ſtoffen, waar uit ons dierig lighaam beſtaat; waar uit alle ondermaanſche ſchepſelen beſtaan. De Natuurkundige beginſelen worden onderſcheidentlyk van de Wysgeeren Beſchreeven. Eenige ſtellen drie, eenige vier, andere vyf hoofdſtoffen; welkers gedaantens elk op zyn eigen denkbeeld gevormd heeft. Elk verzekerd, dat de manier van ſchikking en zaamenvoeging der deeltjes, die hy opdiſt, zo zeer na de vaſtgeſtelde wetten der natuurlyke beweeging *gereguleert* zyn, dat de zaak anders onmoogelyk had kunnen wezen, en egter verſchillen deze *Philoſophen* alle van elkanderen in hunne ſtellingen. Den eene laat alle de ſtoffen beweegen door een *Magneetiſche* kragt, den ander door haar *ſpecificque* ſwaarte: andere door vierkante blokjes, die in beweeging gebragt zyn: andere door dienſtbaare Geeſten: andere door evenredige Eigenſchappen der dingen, die evenredig by elkanderen zyn geſchooten. Even zo groot, als deze verſchillen zyn, zo groot zyn die der *Phyſicque* natuurlyke beginſelen, dewelke zy alle verſchillig ſtellen. Wie zal men nu gelooven? 't is hier onze zaak niet meerder, als uit het vervolg blykt, te verklaaren in een zaak, die wy nu maar aanroeren, om te zeggen, dat wy, gelyk alle andere ſchepſelen, zo verre ons lighaam aangaat, met hen uit een en dezelve ſtoffen beſtaan. In welk beſtaan wy na den val onzer eerſte Voorouderen voortgebragt, onderhouden, veranderd en vernietigd worden. Dit nu hebben wy, in zo verre ons lighaaam betreft, met de beeſten gemeen.

Om onderſcheid te maaken tuſſchen een menſch en een beeſt, is 't genoeg, wanneer men aan een Verſtandig Menſch by de ſtukken aanwyzende zegd, dat is een menſch, en dat is een beeſt. Volgens ARISTOTELES, is een menſch een redelyk, en een beeſt een onredelyk dier, KECKERMAN zegd: deze hoogſte trap van noodwendigheid heeft ARISTOTELES met twee *Griekſche* woorden uitgedrukt, van dewelke het eerſte, *Katholu*, het gezeg aangaat, het betekend, dat het zo van 't onderwerp bezeten word, dat het niet naauwer of wyder kan uitgeſtrekt worden: het ander woord, *Proton*, ziet op het onderwerp, en betekend, dat het is eenig en alleen, waar van het gezeg voor al en zonder eenig middel mag gezegd worden, een voorſtel kan wezen noodwendig, dat nogtans aan wederzyden niet gelyk gaat; by voorbeeld: menſch is een dier, nogtans is alle dier geen menſch; dit is volgens de *Logica*. De *Phiſica* Beſchryft de natuur van een beeſt aldus: het is een dierig lighaam, begaafd met zeer net geſchikte werktuigen, geſchikt na de gelyke-

gelykenisse van het menschelyk lighaam, wordende ook alzo dierelyk bewoogen; daarom hebben DEMOCRITUS *Abdaritus*, tydgenood van HIPPOCRATES *Magnus*, en veele na hem, inzonderheid DE BILS, *Antagonist* van RUISCH, te zien by BIDLO, in zyn *vasa Lymphatica*, opgedraagen aan DE RAM, *Chirurgyn*, Raad in de Vroedschap, en Schepen te *Haarlem*, de *Anatomia* in de beesten geoeffend.

In de dieren in 't gemeen word aangemerkt een *vita Sensitiva Organica*, of werktuigswyze leeven genaamd, 't geen aan alle dieren eigen is. Dit leeven bestaat, in dat het bloed der dieren in 't harte opweld, daar van daan geduurig door 't geheele lighaam vloeid, het zelve voed, bewaarende den gezonden staat der vaste deelen, en dat het vlugste, lugtigste en geestigste gedeelte des bloeds, van 't hart na de harssenen klimmende, daar van daan in de zenuwen en spieren daald, doende de dieren roeren en gevoelen, op deze wyze zegd men in 't kort, daar andere veel papier toe gebruikten. Van de invloed der zenuwzappen, of geesten, hangen af alle onze dierlyke leevensbeweegingen, zo de *Organicque* als anderen, deze invloed krygt zyn voedsel uit de beweeging des bloeds door zyn vaten, niet alleen, door die onder 't oog van de *Anatomia* vallen, en die *Capillaria*, *serosa* en *lymphatica* zyn, maar door de *Capillamenta*, of tederste *fibrillæ*, in het dierig lighaam begreepen; zo dat 'er een kring van beweeging is in de *Oeconomia Animalis*, zo van het stamvogt, als van het daar afhangkelyk zenuwvogt, waar uit *Consteert*, dat ze onderling noodzaakelyk zyn, te gelyk beginnen en ophouden met werken. Dit te stellen staat af van de onnoodige *disputen* of de *filamenten* van 't hart, dan of die van de harssenen in 't *Ovum*, dat bevrugt zynde, 't eerste beweegen.

Den mensch heeft buiten en behalven het dierelyk lighaam een Redelyke Ziele, deze erkennen wy met AUGUSTINUS, dat zy heeft een begin, maar geen einde; daar is, zegd SALOMON, een tyd om gebooren te worden, en een tyd om te sterven. Hy spreekt van de Tydelyke Dood, GODT verleene ons in zyn genaade, dat die dood ons geen dood zy, maar een doorgang tot het Gelukzalig Eeuwig Leeven. De gelykenisse van SALOMON tusschen menschen en beesten, en hun onderling wedervaren, moet verstaan worden, dat dit gelyk is, in zo verre zulks de dierelyke huishoudinge betreft, zo dat de uitnementheid der menschen boven de beesten bestaat alleen in de Redelyke Ziele des menschen: hier komt by, dat den mensch gaat met opgeheven hoofde, ziende na den Hemel, zyn adem vaard na boven, en de verandering is in hem gelegd, om der zonden wille, zynde de oorzaak van ziekte en dood, de lighaamelyke dood is een verhuizing van de Ziele uit haar wooning, uit het lighaam, in 't welke zy verscheide proeven had getoond van haar aangewezen van den

SCHEPPER ontfangen. De Ziele fterft niet, te weeten zodanig, als het Lighaam fterft. SALOMON zegd, ik hebbe de godloozen begraaven gezien, zelfs terwyl zy nog leefden, nu leefde het Lighaam, en de Ziel word hier als dood aangemerkt, zy word gezegd te fterven door het miffen van de GODDELYKE GENAADE, die word aangemerkt als een HOOGE GEEST, Ziel van de Ziele des Menfchen, de Dood der Ziele word genaamd de tweede Dood. SALOMON zegd: te weeten, dat de godloozen begraven zyn na de Ziel, of fchoon zy als menfchen handelen, wandelen, en alle de uitwerkfelen voortbrengen van een leevend Lighaam; of fchoon fommige menfchen bloozende koonen, en hoogmoedige Harten hebben, zy kunnen egter in hunne Zielen draagen het beeld van de bleeke en hun hoogmoed vernielende Dood. Van de tweede Dood zegd den *Propheet* EZECHIEL, de Ziel, die gezondigd heeft, zal fterven. GODT zelve fpreekt door den mond van JOANNES: Ik weete uwe werken, gy hebt den naam, dat gy leefd, en zyt dood. Den HEERE CHRISTUS zeide: volgt my! en laat de dooden haare dooden begraaven.

De Natuurkunde fteld in onze lighaamen de Leevensbeweegingen drievoudig, waar uit fprooten de benaamingen, of fpreekwyzen, *Actiones vitales*, *Naturales* en *Animales*, de eerfte beweeging is het *vita Vegativa*, het ander *vita fenfitiva Organica*, en het derde *vita Animalis*. Dit is wederom dierelyk, het voeden en groeijen hebben wy gemeen met dieren en planten. Waarom het groeijend, werktuigig, en dierlyk leeven geen menfch te zaamen ftellen, zy maaken op de eigenfchap van een dier. Als de Redelyke Ziel het lighaam van een menfch beftuurd, word men gewaar, dat het een menfch is. Deze Ziel is een gefchapen begin hebbende, denkend, onvergangkelyk wezen. Het dierig drievoudig leeven uit verfcheide deelen beftaande, waar van eenige kennelyk zyn in haar beftaan, is de tydelyke verandering onderworpen, het is uit de ftof en het moet tot de ftof wederkeeren: het is wankelbaar, om dat het door voedfel moet onderhouden worden, en door 't gebruik, en 't misbruik van de zogenaamde niet natuurlyke dingen, van zyn natuurlyke tot een tegennatuurlyke ftand overgaat. De Voorf. niet natuurlyke dingen ftellen de ouden te zyn, de Lugt, de voedfels, beweeging en ruft, flaapen en waaken, gemoeds-driften, en de uitdygfels. SENNERTUS bepaald ze aldus: dingen, die ingenomen, die volvoerd, die, als zy haar *functie* verrigt hebben, uitgelooft, of voor een gedeelte behouden, en in die van buiten *geappliceert* worden.

Nu fteld men verder, dat het menfchelyk leeven heeft een onderlinge ons onbekende vereeniging van twee beginfelen, te weeten van de Redelyke Ziele en van 't lighaam tot zyn grond, men vind niets

niets, 't geen ons de wyze, hoedanig zy verknogt zyn, ontdekt, wy bevinden, dat in ons een leeven is, waar aan wy de naam van menschelyk leeven geeven, onderscheiden van voedend en groeijend leeven, een leeven, alleen den mensch eigen, door een band, die zyn Ziel en Lighaam verbind. De gewaarwording van de zinnen, steld men, dat tot de Ziel, niet tot het Lighaam, behoord.: dat tot het lighaam behooren de vaten, en haar inhebbende vogten, die zig onderling *Mechanice* beweegen, welke beweegingen, zo lang het dierig leeven bestaat, duurzaam zyn, zo lang de vogten in behoorlyke menging en *proportie* tot de vaten door deszelfs veerkragt in dezelve bewoogen worden, zynde deze veerkragt werktuigig *proportioneel* geschikt, na dat de buizen in hoe grootheid, of tot byzondere werktuigen, geschikt zyn.

Zo begind ons te blyken, dat het menschelyk Lighaam is een Konstig Zaamenstelsel van veeragtige *fibræ*, die, geduurig inkrimpende en uitbreidende, een haar eigen ingeschapen geregelde beweeging maaken, waar aan de naam *tremitus* gegeeven word: de werkzaamheid van deze *fibræ* steld onderscheide vogten, die, zo dra hun loop vertraagt, na 't bederf overhellen, of, wanneer de *fibræ* te droog en te hard worden, kunnen zy door haar nu *defecte Elasticiteit* de vogten niet fyn genoeg bewerken en voortdringen. Zo dat het dierig leeven bestaat in de geduurige en wederzydze werking van vezels en vogten; in de eerste oogenblikken van ons leeven zyn de vezelen zagt, allengskens worden zy harder, eindelyk verhard, daar van daan de Natuurlyke Dood des Ouderdoms, die, en meer andere aangeroerde zaaken, tot onze verlustiging nader te beschouwen zyn. Hier word vooraf bepaald, dat de gezondheid bestaat in de gelykmaatige beweeging van vezelen en vogten; 't is hier toe noodig, dat de vezelen geen meer tegenstand bieden, als hun werking aan de andere kant is. Het is noodig, dat de kragt, die de vaste lighaamen voortzettende doen, bekwaam is, om de vloeibaare, die tegenstand bieden, te boven te koomen, om dus de gelyke en wederzydze beweeging te bewaaren, hier toe moeten de vezelen buigzaam, en de vogten vloeibaar zyn. Van deze gesteldens hangt ten voornaamste af den gezonden staat van ons lighaam.

De tegennatuurlyke stand is verscheiden, na de verscheidentheid der beweegingen, afgeweken van de natuurlyke, of gezonden staat des lighaams, om de *obstructien*, of andere beledingen, na de aart of eigenschap van de beledigde deelen, na de vermengelingen der oorzaaken, die de ziekte opmaaken, en na de toevallen: om van deze verscheidentheid der ziektens een denkbeeld te *formeeren*, betrekkelyk tot de byzondere gesteltenisse der vaste deelen word aangemerkt het onderscheiden wezen van die deelen. Eenige vinden wy

zaamen gesteld met zeer tedere mergagtige vaatjes, met vliezen bekleed, andere uit vliezen; waar in zig de vogten onthouden; andere uit spieragtige draaden. by voorbeeld de *Pulmo*, bestaande uit blaasjes en bloedvaten, 't Hart en 't *Diaphragma* zyn spieragtig, andere ingewanden vliezig en vatagtig, gelyk de *Vagina* en *uterus*, eenige zyn zaamengestelde klieren, andere bestaan uit beenagtige vliezen en bloedvaten. De *Glandulæ* zyn uit verscheide zoorten van vaten zaamen gezet en bekleed met vliezen, Bloed- en Watervaten, zo kleine, als groote, alle de buizen bestaan uit verscheide vliezen. Alle vaste deelen zyn werktuigen, waar door de beweeging geschied, niet alleen het *pars similaris* en *dissimilaris*, maar zelfs de kleinste vaatjes bestaan uit vezelen; eenige zyn slap, buigzaam, een weinig veeragtig, deze zyn of hol, of *spongieus* vol kleine holletjes: andere zyn harder, egter buigzaam, edog met een sterker veerkragt voorzien: een derde zoort is byna onbuigzaam hard: eenige vezelen zyn teder gevoelig, andere byna ongevoelig: eenige zyn zo klein, dat men ze niet, of naauwelyk, ontdekken kan, andere zo groot, dat ze klaar kunnen gezien worden. De meeste vezelen, door een vergrootglas onderzogt zynde, scheinen uit nog veel kleiner vezeltjes te bestaan.

Die met aandagt let op de werkingen, die van het menschelyk lighaam, zo lang wy het leevend noemen, noodzaakelyk geoeffend worden, bemerkt ligtelyk, dat een zekere graad van buigzaamheid in deszelfs vaste deelen een van de meest vereischte gaaven is, zynde uit deeltjes te zaamengesteld, die door hunne kleinheid, onnaspoorlyk, en egter onderling door een wiskonstige te zaamenhegting, die byna onscheidbaar is, vereend, 't geen die deeltjes tot kleine buisjes vormd, door welkers holligheden het vogt geduurig vloeijende de onderlinge aanwassing der zyden belet, welke aangroeijing door haare te styfheid de beweeginge zoude schaaden. Tot het dierig leeven word een zekere graad van warmte vereist, om het geheele gevaarte te koesteren, en het zelve zonder wryving in diergelyke gestaltens niet moogelyk zynde, zo spoed onze *Machine* zig zelfs tot zyn ondergang; want door de wryving worden de kleinste vezeltjes der vaatjes afgeschuurd, en de grondbeginselen der vogten zo verdund, dat zy, onder een gemengd, uit het lighaam vervliegen, daar zy opening vinden; hoe sterker het leeven is, hoe schielyker het verval, ten zy het verlies van elders vergoed word; als de vogten door de voedsels, en daar door de vaste deelen onderhouden worden, geeft dit een geduurige gezondheid.

Om de natuurlyke ouderdom, of verandering onzer lighaamen, te kennen, word vereist, dat wy deszelfs eigenschap beschouwen, als een noodzaakelyk toeval, 't geen door geen voedzels, door vergoeding

ding der vloeibaare , of vasthegting der vaste deelen , haarer vezelen, die onophoudelyk door de geduurige beweegingen afgewreven worden, te vergoeden is; zo dit mogelyk gesteld wierd, zoude hier geen natuurlyke dood zyn, en het lighaam ons een fraay denkbeeld van het *perpetuum mobile* kunnen geeven. Uit aanmerkingen , genoomen weegens de ontlastingen, die geschieden, zo door de sweetgaaten, als anderen , worden gezegd , onze lighaamen door de voedzels te vernieuwen, en op sommige gezette tyden te veranderen; maar, dat de vaste deelen, of vaten van het lighaam, geduurig zouden verwisselen, aangroeijen en uitwazemen, schynd niet bewyslyk; 't is beter gesteld, dat de vogten alleen verteeren; van welke schoon dagelyks verscheide ponden verkwist worden, zo is 't evenwel daarom mooglyker, dat het al oude *Kapitaal* verspild zynde , de vaten met versse sappen vervuld worden : maar terwyl dat de waare hoeveelheid van 't bloed in het lighhaam niet zeker bekend is , zo kunnen wy ook nooit verzekerd zyn, of het nieuwe, of oude zappen zyn, of een mengzel uit beide, welke gestadig wegvlieten, en indien een mengzel, welke het waarschynlykste is, Wis- en Meetkundigen weeten niet, in welke overeenkomst zy vermengd zyn, 't welke noodzaakelyk diende geweeten te worden, om te bepaalen, wanneer de oude *massa* geheel uitgeloost was; dat eenig deel van ons aangebooren bloed in 't lighaam blyft tot den laatsten dag van ons leeven, zelfs tot in de hoogste ouderdom , is voor myn vernuft gelooflyk. Althans wy hebben dezelve vezelen , vaten , en daar uit vaste deelen , waar meede wy gevormd zyn , en al of wy door gebrek van voedende deelen, of iets anders, het leeven van den mensch schielyk uitgeblust zien , daar is een andere oorzaak , die wel niet zo ras , als de voorgestelde, edog ruim zo zeker ons leeven ondermynd.

Deze verandering komt ons in den beginne voor onder de vleijende naam van sterkte, die by iegelyk mensch welkom is, maar hem eindelyk en onvermydelyk de dood werkt, dewyl hy uit oorzaaken, van de leevensbeweegingen onafscheidelyk , dagelyks aanwind in ongeneeslyke ziekte, en eindelyk in een doodelyke gesteltenisse overgaat. Die een jong Kind met een Hoogbejaard Mensch vergelykt, zal 'er een voorbeeld van hebben; een kieken is veel malzer, als een ouden haan , het kalfsvlees is veel zappiger , als dat van een ouden stier , die veel kringen op zyn hoornen heeft. Deze verstyving in de vaste deelen , is de natuurlyke verandering , om welke de ouderdom, zelfs zonder andere toevallen, een ziekte genaamd word, zy is buiten alle andere toevallen , die 't leeven ontydig uitbluschen, de natuurlyke ondergang onzer lighaamen ; want, eindelyk tot in 't harte doorgedrongen, de kraakbeenderen, de beenderen, de

banden,

banden, zelfs de bloed- en daar van afhangende vaten, of buizen verbeend, of min of meer verstyft zynde, beneemd zy aan die bron des levens, het hart, het *secours* der voedzels, alle de andere werkingen, en de Geneeskonst haare magt; dus beschouwen wy de natuurlyke dood, uit de kragt des levens spruitende, dus zien wy, dat den mensch, hoe gezond leevende, eenmaal gezet is te sterven. Dierhalven laat ons alle vleeschelyk vertrouwen verre van ons werpen: laat ons werken ons zelfs Zaligheid in vreeze en beeven. Den alleen wyzen GODT zy Eere en prys in der Eeuwigheid.

De natuurlyke dood des ouderdoms bestaat in een vaster verbinding onzer vezelen, zo dat bloedvaten zenuwen, en spieren kraakbeenig, de *Cartilagines* been, en de beenderen te droog, de *Artikulatien Geanchyloseert*, de vaste deelen *geëxbibeert*, en de vloeibaare onherstelbaar *geconsumeert* worden. Het is aanmerkelyk, hoe veel de lighaamen verschillen, als men agt geeft op de ouderdom, in 't voortbrengen en bewaaren van 't vet in zyn holligheden. De Jonggeboorene, en in de Kindsheid welgestelde lighaamen, zyn hunne tedere deelen doorgaans met zagt vet bevogtigd: de Aanwassende Jongelingschap is gemeenelyk schraal, dewyl by na al het voedsel, tot de zamenzetting der vaste deelen, om dezelve uit te zetten, en te verlengen, besteed word: in de volwassen ouderdom, als het lighaam tot den hoogsten stand van grootheid, en aanwas gekomen is, vermeerd de overvloed van vogten, en van het vet, het lighaam groeid als in de breedte, om dat de *Cellulosa* word met olie gevuld, alle de deelen zyn sterker, deze ouderdom blyft een geruime tyd bestendig, de Mannelyke kragt duurd en word uitgestrekt tot het zestigste Jaar. Al te vooren, ofte daar na, het lighaam allengskens afneemende, alzo, dat, by aldien men een Man van zestig Jaaren vet ziet over 't geheele lighaam, zal hy naauwelyks de zeventig Jaaren te boven gaan, of het meeste *Oleum* is verteerd. Alleenlyk maar om de groote zamenvryving der deeltjes zedert zo veele Jaaren, of het zal haastelyk, al, wat overvloedig was, vergaan zyn. De zaak spreekt van zig zelve uit een menigte *effecten*, het vet van het lighaam weg slytende, worden de *fibræ* verdroogd en verkort, alzo worden ze onmagtig gemaakt, om haar dienst waar te neemen; vervolgens worden de deelen geslegt, de *Ligamenten* verkort, de *Juncturen* der beenderen, van het *Pingueuse Linimentum* beroofd zynde, worden styf, en het merg vergaat in het binnenste der beenderen, waar van daan men zo ligtelyk *fracturen* ziet in de oude menschen, en inzonderheid in de Winter des Jaars, want dan word 'er een te grooter *defect* van het merg bespeurd, allengskens worden de lighaamen der menschen uitgedroogd, eindelyk en alleen door gebrek van voedsel, waar door het leeven anders verlengd word: als de vereiste

buig-

buigzaamheid in de vaste deelen weg is, door welke zy zig na de tegenwerking der vaste deelen schikken, beswyken de menschen, als uit geleefde, stervende de natuurlyke dood des ouderdoms. 't Is wonder, dat een verandering, die zo zeker, zo groot, en zo naby iegelyk in alle Jaaren des Ouderdoms is, zo weinig aandagt in de menschen maakt. Eenige vertoeven hier mede tot den *Doctor Medicinæ*, in wien zy hunne hoope stellen, zegd: daar is geen hoope! zy hadden niet gelet, dat tot een huns gelyken gezegd was: gy dwaaze, deze nagt zal uw Ziele van u genoomen worden, het geen gy bereid hebt, wiens zal het zyn.

Nu moet, om by *provisie* te koomen tot kennisse van 't lighaam, aangeroerd worden, dat het vezelagtige is 't begin van alle vaste deelen, zenuwen, bloedvaten, vliezen, spieren, beenderen, bedekzelen, enz. Deze alle schynen haar eerste weeffel schuldig te zyn aan zekere vezeltjes, die wit, teder, klein en uitrekkelyk zyn, deze zyn eigentlyk de eenvoudigste stellingen, die men als grondvest aanmerkt, uit welke, gelyk als uit vlas, allerhande zoort van lynwaad geweeven word, ook zo alle onze vaste deelen toegetakeld worden. Door zaamengestelde deelen worden verstaan, die elkander ongelyk zyn, uit hoofde van de ongelykheid der deelen, die dezelve uit maaken, deze worden wederom voor enkele en aan veele deelen gemeen gehouden, of waar door de deelen aan een verknogt zyn. Alle deelen zyn aan elkanderen vast, niet door aankleevinge, of aan een groeijinge, 't zyn alle buizen, die van beginne af in elkanderen loopen, en aan een geschaakeld zyn; zo dat deze zaamengestelde zyn die, dewelke de oude *pars similaris* genaamd hebben. De meerder zaamengestelde zyn de ingewanden, die zy *Prinselyke* deelen noemden, van de uitterlyke zyn het de *Extremiteiten*: deze *dissimilares* worden ook *Instrumentales*, en *Organique* deelen genaamd. Eenige *dissimilare* deelen zyn dienstig om de *Spiritus Animalis* te verbreiden tot het roeren en gevoelen, andere om 't bloed af te voeren tot de voeding en affcheiding, enz. andere tot andere doeningen.

Wanneer onze vezelen losjes aan een gevoegd worden, zo dat dezelve bekwaam zyn het bloed in haar tusschenruimtens te neemen, en onder zekere schikking of voeging door een vliesagtig spansel zaamen gevat en onderscheiden zyn, bekoomen zy de naam van *Musculi*, deze, vaster aan een gevoegd, zyn het *tendines*, en, zo de vezelen meer stevigheid bekoomen, *Cartilagines*, eindelyk door een sterker, hardnekkige, styve voeging vast aan een geklonken zynde, *ossa*. Dus bevind men, dat de spieren in peezen, en deze in beenderen veranderen. Dus ziet men, dat het been, 't geen in 't *fœtus* een peesag-

Ll tige

tige zagtheid heeft, kraakbeenig, en eindelyk been vast word, zynde wit van *Coleur*, om dat de *ossa*, de *nervi*, *Ligamenta*, *tendines* en de *Cartilagines* min of meer het roode bloed uitsluiten, niet ten eenemaal het bloed, want zy moeten ten *principale* daar door gevoed worden. Van de wyze der voeging van de *fibræ* in de *musculi* komt, dat zy rood zyn, hoe vaster verbinding der *fibræ*, hoe witter de deelen zyn. Deze witte hebben de ouden *Spermatique*, en de roode *Sanguineuse* deelen genaamd. 't Zal hier zo zeer niet op de naamen aankoomen, als op dat wy kennen de plaatszing en 't gebruik der deelen, op dat wanneer gezegd word, alle de deelen van het menschelyk lighaam hebben een nette geschiktheid om de *functien* in de *Oeconomia Animalis* te volvoeren. Wy ook moogen denken, dat, een nette kennisse van de *partes genitales* der *femenine Sexe*, iegelyk *Chirurgyn* noodig is, om met zo veel te meer beleid en voorzigtigheid te kunnen werken in die *partes*, het zy in Baarens, of in andere nooden.

Alle deelen van 't lighaam bezitten een nette geschiktheid, om haar op gelegde *functien* te volbrengen, men bevind in dezelve een nette zaamenstelling, zeer geschikte en bekwaame *proportie*, ten opzigt zo van haar grootheid, als getal, zo dat 'er geen te min, geen te veel zyn, waar door de *Actien* zouden belet worden, daar beneven hebben dezelve een genoegzaame grootte en breedte, zo dat geen de minste hinder is te vreezen, of uit de groote beweeging, of uit de swakke werking. Eindelyk bezitten de gedeeltens een genoegzaame ruimte in hunne holtens, vaten, pypjes, *Canalen*, enz. Ten andere de gedeeltens bezitten een bekwaame gedaante, deze of uitwendig, of inwendig, zo dat dezelve na vereisch van haar werk, of regt, of krom, gedrukt, plat, of uitgebult zyn: omtrent haar innerlyke gedaante hebben zy een gladde, of robbelige, ingeboogene of uitgezette oppervlakte; hier beneven wierd ook vereist, dat de deelen een geschikte beweeging hebben, op dat die niet te heevig, te swak, te langzaam, of te schielyk afgelegd wierden. Eindelyk is aan te merken, dat dezelve een gevoegelyke weeving en houding in sluiten, by 't welke verstaan word, dat dezelve een nette stelling bevatten van de vezeltjes, waar uit dezelve bestaan, daar by een bekwaame gedaante en vastheid, 't geen de ouden houding of bekwaamheid tot werking genaamd hebben, hier komt nog by, dat de gedeeltens een gevoegelyke aan een hegting benoodigd zyn, waar door zy op haar behoorlyke plaatszen gehouden worden, ook genieten zy daar door een haar bekwaame aan een schaakeling, waar door dezelve haar *Mechanische* werkingen kunnen afleggen. Te weeten zo lange, als het den HEERE behaagd, zyn HOOG besluit heeft ons, neven alle andere

dere ondermaanſche ſchepſelen aan de verandering onderworpen.

Haar natuur is dit eigen gemaakt. Vraagd men, wat is de natuur? wy hebben omtrent een verloſſende Vrouw, by MAGNETUS aangehaald, ſpreekende erkend, dat zy is een Dienaareſſe van den HEERE. Vroedmeeſter GALENUS beriſpte ERASISTRATUS, die al te nieuwsgierig was, om de oorzaaken der natuurlyke dingen te onderzoeken, terwyl 't oordeel van 't natuurlyk begrip komt door de gewaarwording, *forma*, of *figura* van het voorkoomend ding. FERNELIUS zegd: de natuur bedekt veel dingen met een hooggaande bemanteling, en het is niet betaamelyk, dat een ſterveling alle dingen zouden bekend zyn, over veele moeten wy ons verwonderen, veele moet men hoogagten, maar wy moeten niet onderzoeken, wat het naaſte aan de verborgene dingen is; 't geen wy onder de handen hebben, is ons naauwelyks geoorloft te weeten, ten zy ten gemeene beſte. Zo verre is de tegenwoordigheid van 't waaragtige van ons zondige ſchepſelen afgeſcheiden, gelyk onze oogen het ligt der Zonne niet kunnen doorzien, alzo kan ons verſtand de geheimen van de natuur niet begrypen. De natuurelyke dingen hangen af van de eerſte *form*, en zyn, zo als zy op een oogenblik daar ingeſtort zyn. De natuur is het beginſel in dat ding, waar in zy gevonden word, als wy niet zondig van natuur geworden waaren, waar door de ſtoffe de verandering onderworpen wierd, wy zouden haar natuur beter kunnen ontdekken. Andere zeggen: de natuur is het beginſel in dat ding, waar in zy gevonden word door de beweeging en verandering, door welke veranderinge eindelyk alle vergangkelyke dingen worden te ondergebragt; waar uit wy leeren moeten van CICERO, dat nog de gedaante of gelegentheid der deelen, of de ſcherpzinnigheid van een ſterffelyk verſtand het zodanig kundig, of by geval hebben kunnen maaken.

De ondervindelyke verandering in alle de ondermaanſche ſchepſelen in 't gemeen beſpeurd men zo wel in de grofſte, als in de tederſte dingen, die alle door den tyd vergaan, eenige tot taſtbaare, en andere tot onzigtbaare fyne ſtofkens. Zeker Wysgeer meend, dat alle natuurlyke bedryven en beweegingen verrigt worden door de uitzendinge van zekere ondeelbaare ſtofkens, van welke een geſtadige uitvloed uit alle *Elementiſche* lighaamen is, zynde dezelve van verſcheidenerlei geſtalte, zommige hoekig, zommige langwerpig, en zommige kegelrond, welke ſtofkens, ſtaadig heen en weder ſweevende, nooit ruſten, voor dat zy eenige lugtgaatjes vinden, die met hunne geſtaltens overeenkoomende zyn, en zig daar by voegen, alwaar zy dan ruſten. Die van dit gevoelen zyn, ſtellen, dat alle ondermaanſche lighaamen dus door ondeelbaare ſtofkens werken, gelyk

 de

de Hemelſche lighaamen doen door hunne invloeijingen. In den Zeilſteen is dit meer te zien, als in eenig ander lighaam, dit heeft HIGMORUS aangemerkt. HOWEL zegd: dat het gevoegelyk met de reden en 't beloop der natuur beſtaan kan, dat alle bedryven en beweegingen eerder door zulke kleine ondeelbaare lighaamtjes verrigt worden, als door toevallen en hoedanigheden, welke gewaande zaaken zyn, niet dan een ingebeelde beſtaanelykheid, en geen wezen hebben, als voor zo veel zy een ander wezen aankleeven.

Gelyk nu alle ondermaanſche dingen door den tyd vergaan, zo zien wy door 't HOOGSTE BESTUUR, dat elk wederom na haaren aart als op nieuw gebooren worden in den tyd, dewelke, in vergelykinge van de Eeuwigheid, minder is dan één oogenblik. De vergangkelykheid en weder opkomſt der zaaden, en haare uitbreidingen blykt aan iegelyk, het is een ontwyffelbaare waarheid, de ondervinding toond het ons dagelyks in alle zoorten van geſlagten, in de dieren, en in 't byzonder in het menſchelyk geſlagt, in zo verre het dierelyk beſtaat. Wie der Stervelingen heeft ooit alle kwaalen, welke het menſchelyk geſlagt, om der zonden wille, onderworpen is, kunnen of met de mond uitſpreeken, of met de penne af ſchilderen, zo dat zeker Leeraar uitriep, ô beklaagelyke ſtaat des menſchen! waarelyk dit leeven is geen leeven wegen de menigte der elenden, op veelerlei wyzen hun bejegenende, door hoe veelerlei ziekten word den menſch omgekeerd, of voor 't minſte bouwvallig gemaakt, terwyl het leeven als een rook verdwynd, en het lighaam in 't wormen aas veranderd, of onder de gedaante van ſtoffe verſtroid word. Hoe veele kwaalen rotten in ſlagordens te zaamen, woedende tegen den gezonden ſtaat des menſchen, om de *totale* val van de kleine Waereld te bewerken, dag aan dag baard ſmerte, zelden word den eerſten dag des leevens zonder pyn doorgebragt: eenige, naauw gebooren zynde, verwiſſelen by 't eerſte dagligt het leeven in de ons opgelegde tydelyke dood, en indien ons vergund word het ligt langer te genieten, zo brengd het leeven mede, dat de eene moeite aan de andere geſchaakeld is. SALOMON zegd: ik hebbe gezien de bezigheid, die GODT de Kinderen der menſchen gegeeven heeft, om haar zelven daar mede te bekommeren.

Het is dan geen wonder, dat het Redelyk vernuft des menſchen ſteeds werkzaam is, om zo veel, als aan 't ſchepſel toegelaaten is, zig zelfs te leeren kennen, niet alleen, als menſch, uit ziel en lighaam beſtaande, maar hier tot ons oogmerk ook in 't byzonder in deszelfs dierelyk beſtaan. Wy zien maar ten deele de werktuigen en haare werkingen, om te dienen in de tydelyke huishouding onzer leeme hutte, tot huisveſting aan de Redelyke Ziele gegeeven, werktuigen,

tuigen, beſtaande uit vezelen van ſlyk, uit Water en Aarde overheerelyk te zaamengeſteld. Dit nu meen ik, om my wat te veranderen, gedeeltelyk *Diana* in te lyven, om te betoogen den aart van het dierig en groeijend leeven. Een Proefmeeſter in de *Chirurgie* behoord iets te weeten van de beginſelen der natuurlyke dingen, aan onze *Inſtitutie* en *Theorie* behoorende; want daar een *Phiſicus* eindigd, begind een *Chirurgus* met zyn *Theoria*. Hy moet beſchouwen, hoe 't *fœtus* gevoed word in de *uterus* door groove en te gelyk vlugge *lympha*, dewelke door middel van de *placenta uterina* aan de Vrugt word ingedrukt. Als dit in 't vervolg zal voorkoomen, moet het op onze *Theoretiſche* beginſelen ruſten, en dan met onderſcheid verſtaan worden van 't voedſel en deszelfs bewerkingen, 't geen wy gebooren zynde tot ons onderhoud gebruiken met de mond, want de ongeboorene word het voedſel alleen door de ſtrengader ingelyft, zynde door die ader in de *hepar* van 't Kind overgebragt, door deszelfs hart en ſlagaderen bewerkt, bekwaam gemaakt, om door middel van de ingeſchape beweegingen afgeſcheiden te worden, om te dienen tot voedſel en vergrooting van de Vrugt, welke voedende afſcheidinge nu niet anders geſchied, als gelyk dit in ons, wy gebooren zynde, gebeurd, geen onderſcheid in dezen ſtellende, als alleen, dat in 't gebooren leeven de ademhaalinge medewerkt, de omloop des bloeds eenigerwyze veranderd, en de afſcheidinge der uitwerpſelen volkoomen zyn; of van een Vrugt, in zyn vliezen beſlooten zynde, eenig *excrement* af gaat, is in twyffel, wy ſtaan dit niet voor, te zien in een der volgende verhandelingen.

De voorgaande beſchouwingen noodigen en verpligten, om iets dieper in de beſchouwingen te taſten, hierom zullen wy een ſchetsze neemen van de eenvoudigſte, eerſte, anders gezegd *Elementele* ſtellingen, waar uit alle lighaamen haar oorſprong ontleenen, hier uit kan vloeijen de beſchouwinge der vloeibaare deelen, en 't geen daar neven uit myn oeffeningen vloeijen wil.; op dat ik my door zulke betragtingen eenigermaate kome te veranderen in 't haalen van dit papiere Kind, *Diana* genaamd, en van zo veel Kinderen, die wy in moeijelyke Baaringen voornaamen in 't vervolg Heelkonſtig te verloſſen. De *Elementa* zyn eenvoudige lighaamen, die nog op haar zelfs onder elkanderen, of uit anderen beſtaan: maar uit welke alles is, en in dewelke wederom alles ontbonden word. De *Chimici* ſtellen vyf *Elementen*, *Spiritus*, *ſal*, *Sulphur*, *aqua* en *terra*, van welke de drie eerſte *Activa*, en de twee laatſte *Paſſiva* genaamd worden. Andere ſtellen drie *Elementa*, *Mercurius*, *ſal* en *Sulphur*. CARTESIUS ſtelde: *Materia prima*, *ſecunda* en *tertia*. De Navolgers van den *Prince* der *Philoſophen* ARISTOTELES, die ten tyde van ALEXANDER

de Groote gebloeid heeft, en Tydgenoot was van THEOPHRASTUS ERESIUS van *Lesbos*, stellen vier *Elementen*, als Vuur, Water, de Lugt en Aarde. De eerste der Voorf. Navolgers waaren ERASISTRATUS, bekend door de zorg van ANTIOCHUS, Zoon van SELEUCUS, HERAPHILUS CHALCADONIUS, die zeven-honderd menschen heeft *Geanatomiseert*, en gelyk getuigd word eenige leevendig. In de tyden van deze *Philosophen*, dat is van die van ALEXANDER tot aan POMPEJUS, heeft de *Philosophia* van ARISTOTELES veel luister bekoomen, in den tyd van laatstgenoemden Held door PTOLOMEUS PHILADELPHUS.

De lighaamelyke wezens in 't gemeen worden dus verdeeld en bepaald, voor zo verre, als zy, als zodanige onderwerpen, met opzigt tot de *Chymia* moeten aangemerkt worden, namentlyk in enkele en zaamengevoegde. Door de enkele worden verstaan de eerste beginselen, of stoffelyke oorzaaken der zaamengemengde. De zaamengestelde lighaamen, die niet, als uit de eerste beginselen, zyn te zaamengesteld en bestaan, zyn dezelve; maar die wederom bestaan uit de zaamengemengde, worden zaamengevoegd genaamd, en als die als tot een verbonden zyn, worden het verzaamelde genaamd. Door de eerste natuurlyke beginselen, of enkelde lighaamelyke wezens, worden verstaan, die niets stoffelyks in wezen voor zig hebben, en in zulke, die als de lighaamen, die te zaamengesteld zyn, volkoomen ontbonden worden, noodzaakelyk wederom keeren tot de *Materia prima*, om andere gedaantens te konnen aanneemen. Om 't voorgestelde word onderscheid gesteld tusschen *Chymische*, stoffelyke, en natuurkundige stoffelyke beginselen van de gemengde lighaamen. Der *Physici* stoffelyke beginselen, worden genaamd, die, uit dewelke in der daad al het gemengde word zaamengesteld, maar deze zyn tot heden niet bekend: de bovengenaamde vier Hoofdstoffen van ARISTOTELES, en zyn Navolgers, verdienen de naam van *Elementen* niet, in zo verre, als die ons by de Oudheid voorkoomen; althans niet met betrekking tot ons *subjectum*. De Hoofdstoffen van DESCARTES bestaan in zyn denkbeelden, en de *Atomi* van EPICURUS verstuiven in zyn ondeelbaare deeltjes.

EPICURUS heeft zig bediend, of heeft ten deele gevolgd de gevoelens van DEMOCRITUS, hy had zig gelegd op het nasporen der kleinste lighaamtjes, derzelver gedaante, kragt en eigenschappen. Langen tyd na de twee voorn. heeft BOYLE langs dezelve weg geleerd, gewandeld, en zaaken aangeroerd, aangaande de in- en uitvloeijing der gemelde lighaamtjes in grooter en uitterlyk rustende lighaamen, enz. meer andere zeldzaame uitdenkingen. DESCARTES heeft ongetwyffeld iets gevolgd na EPICURI *Physica*. De leeringe van DEMOCRITUS bestond voornaamentlyk hier in, dat de ondeelbaare deelt-

deeltjes de beginſelen waaren, 't geen EPICUUR tot kwaade leering vervoerde; dierhalven laat ons, onze zaak vervolgende, af zien van hen, die zig vergreepen. ANDALA, ſpreekende van de beginſelen der natuurlyke dingen, ſpreekt van zulke dingen, die haar vorm, waar door zy zyn, en van andere onderſcheiden worden, ontfangen van de geſchaapen natuur, en alzo overſtaan tegen de Konſt-ſtukken, die haaren vorm hebben door 's menſchen Konſt. Zo dat men voor de eerſte beginſelen moet houden, 't geen onderſcheidentlyk van ons begreepen word, en waar van alle de *Phœnomena* der natuur, de eigenſchappen en gewrogten der lighaamen, als hun ingeſchapen beginſel konnen afgeleid worden, dan moet men voorbeginſelen der natuurlyke dingen houden de ſtoffe, uitgeſtrektheid, en de beweeging, van welke de eerſte maakt de *ſubſtantie* der lighaamen, die in alle dezelfde is, en ten laatſte de verſcheidentheid der lighaamen.

De geſchapen Natuur, als Dienſtmaagd, aangemerkt, door het HOOG BESTUUR de ſchepſelen onderhoud uit eenerlei ſtoffe, edog verſchikt op ontelbaare wyze, waar uit zy ook de lighaamen van menſchen, beeſten, en allerhande leevendige ſchepſelen voortbrengd; by *Chirurgiſche Elementeele* deelen, of die deelen, dewelke in het menſchelyk lighaam de eerſte in beſchouwing voorkoomen, worden verſtaan zekere taſtbaare lighaamtjes, die het geheel uitmaakende, het gemeene leeven met het geheel bezitten, zy worden na haar byzondere weeving, en verſcheidene gebruiken, van elkanderen onderſcheiden, onder deze *ſorteeren* zo wel de houders van onze vaste, als vloeibaare deelen. Het eerſte vezelagtige word *fibrilla movens*, en *matricis* genaamd, hier uit worden vaſte draadtjes, die taai, buigzaam, rondagtig, gedraaid, pypagtig, en op eenvoudige verſcheidene wyzen geſchaakeld zynde, even als in veele kwasjes zaamengebragt voor 't lydend *Inſtrument* der beweeging gehouden worden. Deze ſchaakeling of zaamenweevingen zyn zodanig, dat ze een pypagtig weefſel opmaaken. Door eenvoudige in haar innigſte aangemerkt zynde zaamengeſtelde deelen, hebben wy verſtaan deelen, die haar byzondere grootte, gedaante, plaatszing, houding en weeving hebben, en dat deze in haar eerſte beſtaan afkomſtig zyn, van zekere beweegvezeltjes, aangemerkt, als de eenvoudigſte ſtellingen, die wy als grondveſt van 't lighaam erkenden. Alle te zaamen min, of meer vliezig verbonden: een vlies is eigentlyk een min of meer breed, dun, wit, en rekbaar wezen, uit verſcheide vezelen, zynde die door elkanderen gevlogten. In een ruime zin zyn het alle de bekleedſelen der vaſte en vloeibaare deelen. In de vliezen is een rekbaare veerkragt, waar door zy ligtelyk uitzetten en weder

der inkrimpen, ontleenende hun ſcherp gevoel van de daar doorkruizende *fibrillæ nervoſæ.* De vliesjes, hoe dun, zyn min of meer begaafd tegen haar binnen oppervlak met *grana glanduloſa.* Het gebruik der vliezen beſtaat in de deelen tot hunne vaſtigheid te bekleeden, om de vaten in hun verband te onderſteunen; de eenſtemmigheid der deelen hangd ten voornaamſte af van de verknogtheid hunner vezelen.

De vloeibaare lighaamen in ons vaſt, egter buigzaam, lighaam, zyn deelen, die in zig beweegelyk, losjes op malkander gevoegd en van plaats verwiſſelende zyn. Deze zoort van lighaamen zyn hier tweederlei aan te merken, of die van buiten aankoomen, of die 't lighaam eigen zyn, de eerſte zyn de Lugt, de andere de *Humeuren* en Geeſten. Wy zullen hier niet in de Lugt ſchermen, zy zal wel elders, zo veel daar noodig is, in *Diana* vallen. De *Humeuren* der Ouden Beſchreef eindelyk KORMANNUS, dit in de voorgaande daar omtrent reeds verligte Eeuw geſchiedende, wierd daar over beſchimpt door SCHYLANDRIUS; den eerſten Beſchreef den menſch als een *parvus orbis*, daar in de vier Hoofd-ſtoffen van ARISTOTELES, en de vier *Humeuren* van GALENUS, waar na de Ouden ook deeden afſtammen *quatuor tumores Præternaturales.* SCHYLANDRIUS zegd: wy erkennen geen vier *Humeuren*, maar zo veel, als 'er meer *Coleuren* in zoorten in de vogten, als de vier reeds door de Ouden genoemde *Humeuren* in het lighaam zyn, alle onze zappen zyn volgens zyn ſtelling van 't Water oorſprongkelyk. Hy zegd: den menſch de kleine Waereld te noemen, en daar in te ſtellen de vier *Elementen*, in de ſtoffe der Waereld Beſchreeven, is ſtrydig tegen de Heilige Schriftuur. MOSES zegd: den HEERE heeft den menſch gemaakt uit het ſlyk der Aarde, dat is, uit Water en Aarde te zaamengemengd, de Lugt van ARISTOTELES word hier niet benoemd: het Vuur is een *Accidens*: een gloeijende koole, die wy, na gewoonte, Vuur noemen, en 't gloeijend yzer van deze, die niet gloeijen, alleen *Accidentaliter* verſchild: het water heet gemaakt door het Vuur, is heet, en maakt heet, niet door hem zelve of door zyn natuur, maar door een *Accident* of middel des Vuurs, in zulker voegen, dat het nu heet is, terwyl het Vuur aan het Water de hitte heeft mede gedeeld. Hier op gelet zynde, kan men 't gezegde van SCHYLANDRIUS, aangaande het *Accidens*, begrypen. Aangaande zyn *Humeuren*, onderſcheiden na de byzondere *Coleuren*, heeft BOYLE aangemerkt: dat verſcheide *Chimiſten* oordeelen, dat de verſcheidentheid der *Coleuren* een gelyke verſcheidentheid in de ſtoffe is, waar in zy zig vertoonen, 't geen hy niet volkoomen toeſtemd, meenende, dat een lighaam verſcheide zaakelyke *Coleuren* kan hebben, al word in deszelfs natuur-

lyke

lyke gesteldheid; geen of weinig zaakelyk onderhoud gevonden. De veranderingen der *Coleuren* in een en 't zelve lighaam geschieden in de vogten door zaamenmenging, inzonderheid, als eene der bymengselen zoutagig, zuurswavelig of vuurdeelig zyn, gelyk de *bilis*, die zig met de witagtige zuivere *Lympha* uit den *ductus Virsungianus* vermengende, die te zaamen een andere verwe doed gelyk worden. De minste verandering, die aan de *Coleur* van de stoffe bespeurd word, is een genoegzaam teken van de verandering in de schikking der deelen, waar uit de vloei stoffe bestaat. 't Is zeker, dat in ons lighaam geen plaats nader by een *Chimisch* scheivat kan vergeleken worden, als het *intestinum Duodenum*, dat geene onzer vogten elkanderen gelyker zyn, als de *Lympha*, dienende, om de *Chylificatie* van de mond af tot in de *Chyl* bak *inclusive* te volmaaken, en dat doorgaans alle vogten, die in ons lighaam afgescheiden worden, min of meer verscheiden van aart zyn.

Het Water is het ligtste van de vier Hoofdstoffen. In de Natuur is niets eenvoudiger, als het Water: het is overal, in de ingewanden der Aarde, in alle lighaamen, zonder het zelve zoude de Aarde geen gewassen voortbrengen, en die 'er in zyn, zouden binnen weinig tyd vergaan. De drank der dieren, en de grondzuil van haar vloeibaare deelen zyn niet, als Water, in alle onze vaste deelen is het zuiver Water als een daauw om ze te bevogtigen. AGRICOLA zegd: het Water is byna eenvoudig van natuur, koud, doorschynend, klaar, helder, omtrent zuiver, smaakeloos, dun, vloeibaar, zonder reuk, ligt, vrugtbaar en van eigen *Coleur*. Hy heeft aan het zuivere Water een eigen *Coleur* toegeëigend, namentlyk de middelkleur tusschen wit en swart, alle de andere *Coleuren* des Waters oordeeld hy oorsprongkelyk van de zelfstandigheden, die in het Water gemengd worden. NOUEZ zegd: alles, wat men ten opzigte van de deeltjes van dit vloeibaare kan zeggen, is, dat zy van een ongemeene kleinheid zyn, en onzigtbaar kunnen worden, dat ze in aller vaste lighaamen kunnen dringen en huisvesten, haar getal is ongemeen groot, terwyl betoogd is, dat een droppel water ten minsten 26, 000, 00. zigtbaare deeltjes in zig bevat. 't Is een der verwonderlykste verschynselen, een der swaarste om te verklaaren. Het water in ons lighaam toond haar kragten in ons speekselagtig zap in de mond, in de maag en ingewanden, in de *Chyl* wegen en in het bloed. Het water is een van de voornaamste werktuigen der verteering, het versterkt de nieren, klieren en spieren in haare buigzaame *Elasticiteit*. De *Lympha* bevogtigd de keel, de maag, en verkwikt de lever, verfrist het *Kalicreas*, en doed deszelfs *succus* te beter vloeijen in den *Portonarius*, om met de *bilis* door den *ductus Cholidochus* in het zelve *intestinum* gestort, een ter gezondheid

dienstige *Harmonie* te verwekken. Het water, klein van deelen zynde, doordringd de vaste voedsels, die wy inneemen, is het beste *menstruum*, en te gelyk het zagtste, dat in de geheele natuur is. Het verbryzeld of vernield de lighaamen niet, die het ontbind, maar scheid haar deelen zonder eenig geweld, zonderd het eene van het andere af, scheid ze, en veranderd niet, als de te zaamenhegtingen, om wederom nieuwe te maaken.

De Aarde word onzer aller Moeder genaamd, om dat den eersten Mensch uit een klomp. Aarde *geformeert* wierd: anders word de Aarde genaamd de Moeder van alle andere zaaken, de Aarde is, volgens de eenvoudige bepaaling van AGRICOLA, een spitbaar, delf of graavbaar lighaam, het welk, door water bevogtigd zynde, met de handen, als een deeg, kan gekneed en gevormd worden. De Aarde is zodanig een delvbaar lighaam, het welk, met water vereenigd zynde, leem of kley vertoond, dit is enkele Aarde. De Aarde kan gevoegelyk verdeeld worden in zuivere of enkele, in gemengde, en met andere zaamengevoegde Aarde: door de zuivere word verstaan, die niet gemengd is met eenig ander spitbaar lighaam, of eenig *mineraal.* GALENUS heeft omtrent de onderscheiden der Aarde fraaije Aanmerkingen, hy zegd: van de vrugtbaare zyn eenige vet en leemig, van deze, een zoorte van Roode Aarde zoude ADAM *geformeert* zyn; andere zyn zaverig en mager, enz. deze bygebragte twee zyn de twee uitterste hoedanigheden omtrent de meerdere, of mindere Vrugtbaarheid der Aarde. VARRO kan hier verder over nagezien worden, hy heeft zeer naauwkeurig de verscheidene deelen van de Aarde bepaald. By voorbeeld één: hy zegd: het zand is een stof, bestaande uit deelen van een kleine hoeveelheid, van welke in elk deeltje een steenagtige zelfstandigheid gevonden word.

Nu iets aangaande het Vuur. GRAVEZANDE zegd: het Vuur is een wezen, het welk door alle lighaamen, hoe dik en grof, of ingedrongen dezelve ook moogen zyn, gemakkelyk kan dringen. Het Vuur beweegd geswind, en is het vaardigste van alle beweegingen, die in andere wezens gevonden worden. Het Vuur heeft tot de voortgang van deszelfs ligt weinig tyd noodig, om door een wyde tusschenruimte te werken op de werktuigen van 't gezigt. Het Vuur heeft de eigenschap van zig met de lighaamen te vereenigen, en zyn wezen zeer vast aan dezelve te hegten. 't Hoofdstoff'lyk Vuur krygt in beschouwing fraaije bloemen, doordringenst, gladst, het radst en enkelst van de stoff, die Schoolgeleerdheid durft bekende stoffe noemen, is overal, beweegd de stoff, hoe fyn of grof, vernield, veranderd stoffe, en doed ze 't snelst verdunnen, word door de Lugt gevoed om Vrugtbaarheid te gunnen. Dat het Vuur een onrustig lighaam is, zeggen: HOMBERG, TSCHIRNHAUS en HALLEY, en

dat

dat het beſtaat uit de alderkleinſte en alderdigtſte lighaamen, dat het de eenigſte oorzaak is van de warmte, in welke, zegd HIPPOCRATES, ons leeven beſtaat, dat het is oorzaak van alle beweeging, dat het geen lighaam te eenemaal in ruſt laat, dat het overal in de Lugt, op, en onder de Aarde, en in de *pori* van de allerdikſte ſtoffe tegenwoordig is, dat de deeltjes van 't Vuur onbepaald zynde, zig na alle kanten beweegen op verſcheide wyzen, en wel zodanig werken, dat zulks door de zinnen niet beſpeurd word, maar dat het zigtbaare gewrogten voortbrengd, na maate, dat zyn deelen geperſt of vergaderd worden, en eindelyk, dat geen lighaam tegen de werking van het Vuur beſtaan kan. Dus zeggen dan de Geleerden: het Vuur is een hoofdſtoffelyk lighaam, het doordringendſte, kleinſte, gladſte en het enkelſte van alle tot nu toe bekende deelen, is overal ingeſchaapen, tegenwoordig, en dus een *generale* beweeger van alle lighaamen, dezelve verydelende of verdunnende, daar en boven is het Vuur het ſchielykſte en radſte lighaam, dat door de Lugt gevoed word, en zonder 't zelve niet beſtaan kan.

Zommige ſtellen, dat het Vuur beſtaat in een vergadering van fyne deelen, in een ſnelle beweeginge, en hier door in ſtaat, om, al 't geen het komt te ontmoeten, door te dringen, en van een te ſcheiden. Andere zeggen, al wat in een ſnelle beweeging is, is geen Vuur, by voorbeeld de Lugt, uit fyne deelen beſtaande, en ſnel in beweeging zynde, 't geen wy Wind noemen, dat is geen Vuur, zoude eerder de benaaming van koude verkrygen, die, volgens DESCARTES, niet zaakelyk is; dit, zegd hy, zoude ſtryden met haar wezentheid. 't Is waarſchynelyk, dat de Lugt op haar zelven koud is, hoe zuiverder, hoe kouder Lugt, 't geen beſpeurd word, als de Zon van ons na 't Zuider aspunt wykt, wanneer de Zonne-ſtraalen niet zo lang by ons zyn, als of de Zon Benoorden de middellyn zyn omloop heeft. De Zon, in Zuider *declinatie* zyn ſtraalen by ons en wyder hoeken breekende, heeft zo veel kragt niet, als anders, om ons te verwarmen. In ons lighaam beſtaat de warmte in beweeging, hoe minder die opgewakkerd word, 't zy door uitterlyke of innerlyke oorzaaken, hoe kouder wy zyn, inzonderheid, als onze beweegvezelen verkouden, want deze zouden de beweeging bewerken, waar van onze warmte afhangd; om de koude verder te beſchouwen hadden wy noodig LEISHINGH, en WINCKLER na te oogen, maar dit zoude ons van 't Vuur te ver verwyderen.

Buiten en behalven de fynheid der deelen en ſnelle beweeginge eiſt het Vuur een byzondere ſchikking van zaamenbinding, en geſtaltens der deelen; hoedanig nu zyn de geſtaltens der Vuurdeelen, en haare oppervlakten, met welke zy verknogt zyn? hier beſchouwd het ſchepſel de uitterſte ſchorſſe der geſchape dingen. Een vergadering

dering van Vuurdeelen, door den aandrang der Lugtdeelen gebonden, is het Vuur, 't geen in een gloeijende koole te zien is. Geen Vuur kan leeven, zonder de deeltjes, die het van de Lugt ontfangd; daarom vernield het Vuur te eerder zyn eigen vuurige beweeging in de ſtoffe, en die zelfs in een fyne koude, als in een warme dampige lugt. De vergaadering van Vuurdeelen beſpeurd men by uitſtek in de *Blixem*, door de perſſende lugt verbonden vuur, ook is een verbonden vuur te beſpeuren door middel van brandglas, door 't welke het vuur aan verſcheide ſtoffen word overgebragt. Door ſnelle wryving en door perſſing worden zigtbaare vuuren voortgebragt in vatbaare ſtoffen. De *Chimie* beveſtigd in verſcheide mengingen, dat zigtbaar vuur verwekt word door het onderling beweegen der gemengde ſtoffen. Zo dat het Hoofdſtoffelyk Vuur van Aristoteles ſcheind iets anders te zyn, beſtaande in een beweeging, om 't leeven van de groote en kleine Waereld, in beweeging beſtaande, te *Conſerveren*. Een beweeging, die, als ze te vuurig word, ons verweezend in ſtoffe en aſſche: zo verſcheinen de heete ziekten, die ons het ſnelſte verwezenen aan onze zinnen.

Wanneer by *Continuatie* te veel beweeging in onze zappen geſchied, gaan de fynſte deelen uit het lighaam, dan ontbreekt de ſtoffe, waar uit de geeſten gemaakt worden, deze ontbreekende, verkrygen de ſpieren geen genoegzaame invloed: als te veel vogten door de heete beweeginge uitgevoerd worden, blyven in de vaten eenige taaije vaſthoudende deelen, of dikke, die te vooren ſwemmende in een ſtroomende vogtigheid, waar van zy nu ten deele beroofd zyn, *obſtrueren* in de mindere vaten, of zy kunnen niet ingaan, blyven hangen, of ſtillen te ſtaan in 't einde der *Arteriæ*, welke dan verwyden; zo dat daar is gevaar van breeking, en van vernietiging, die wy aan de beweeging toeeigenen. Niets is magtiger, om een ſtoffe ſchielyker te veranderen, als 't vuur, en, of, te heete beweeginge, dit ziet men in de *febres Continuæ*. By voorbeeld in de *febris ardens*, die koorts, dewelke door zyn te groote hitte binnen den tyd van weinig dagen eindigd, of in de dood, of in een andere ziekte, of, zo ze een goede *Criſis* maakt, de gezondheid, beſtaande in een regelmaatige beweeginge, eigen aan de ſtoffe, waar uit ons lighaam beſtaat. Dus is de hitte op 't gevoel, als brandende, het *ſignum Pathognomicum* van de *febris ardens*: de *Cauſa efficiens* is de vermeerderde kragt, of het vermoogen van 't hart, om de vermeerderde beweeging van het bloed in het lighaam te weege te brengen: de *Cauſa materialis* is, als het bloed of ten deele van zyn vloeibaar beroofd, en daar van door 't vuur, hitte, of beweeging meer beroofd word. By gevolg moet de *Cauſa proxima* een *inflammatie* door 't geheele

lighaam

lighaam zyn. In de *febris ardens maligna* ſteld BOERHAAVE de *Cauſa proxima* te zyn een ſnelheid der vogten, van een *ſtimulus inflammatorius* veroorzaakt, en met het bloed vermengd. A CASTRO zegd: dat 'er iets is bekwaam om verandering te brengen in de *maſſa* en in de beweeginge des bloeds, waar door deszelfs *Circulatie* onregelmaatig word, veroorzaakende branding en deszelfs *Accidenten*. Door een te ſnelle beweeginge des bloeds in de bloedvaten perſſende op haare uit-einden, word de nu ontſteken beweeging tot de *Circumferentie* des lighaams gedreven, dan koomen ons kennelyk voor de *ſigna Pathognomica* van de *febris Ardens* en van deszelfs onderſcheid. Als deze heete ziekte kwaadaardig word, ſpaard zy geen Ouderdom, jeugd, of *ſexen*, neemt eerder weg, die in een bloeijende gezondheid van een ſterk geſtel waaren, als ſwakkere lighaamen: zy vernield ons ſchielyk, om dat geen ding bekwaamer is, om haaſtiger eenig lighaam te verwezenen, als het Vuur; SALOMON noemd het Vuur onverzadelyk. Men ſteld, dat twee derde gedeeltens der menſchen door middel van vuurige min of meer heete koortſen in de ook onverzadelyke Aarde begraaven worden.

Zo dra men ſteld ontſteke beweeging, erkend men Vuur, en die beweeging in ons *ſubject* geſteld is de *febris ardens* in zoorten, de *inflammatoria* en de *Accidenten* daar op volgende, of daar mede gepaard, by de *Chirurgia Phlegmone*, *Phlogoſis*, *fluxus*, *Eryſipelas* en haare mengelzoorten genaamd, door de oude genoomen uit hunne vier *Humeuren*, in deze kwaalen uit de *bilis* en 't bloed, de *bilis* hebben zy by 't Vuur vergeleken, en eenige ziekten daar uitſpruitende toegeweezen aan de *ongetempertheid* dezer genoemde *Humeuren* onderling, en te gelyk van die der beweegkragten van de vaſte deelen, ſtreidig tegens derzelver ingeſchaapen vermoogens, daar uit vloeijende bedieningen in het lighaam en tegen deszelfs *Oeconomia Animalis*; daar is geen verſtandig Man van Geneeskundig *gefundeert* oordeel, die twyffeld, of het menſchelyk lighaam met vuur beſwangerd is. Hy kan dat niet ontkennen, zo dra hy agt geeft op de warmte, beweeging der zappen en de doorwazeming. De Liefhebbers van de *Electriciteit* wyzen het nu zigtbaar aan, zy doen door een ſnelle beweeging van de Lugt Vuurvonken uit ons lighaam te voorſchyn koomen. De Natuurkunde ſteld vier vloeiſtoffen, *Aqua*, *Mercurius*, *Aër* en *Lumen*. De Lugt, die ons omringd, en die wy in ademen, de voedſels, die wy dagelyks gebruiken, zyn met Lugt en Vuurdeelen begaafd: de galle, het *Oleum* en 't ſwaavelige des bloeds zyn vuurige wezens: dat het Hart wegens zyn ſnelle beweeging, de geeſten bereidende harſſenen door haar zap, de lever wegens de *bilis*, de *Celluloſa* wegen 't *Oleum*, en de maag van wegen deszelfs eigenſchap, en aangrenzende deelen vuurſteden zyn, is bekend. Zy doen

 haare

haare opgemaakte ſtoffen wandelen langs den omloop des bloeds, en deszelfs affcheidingen. Dit noemd men in de Geneeskunde een diepe kenniſſe van de geſtelteniſſen in het lighaam, van de verſcheide toevalligheden in het zelve, en om die volgens de beſchouwende regelen der Geneeskunde te genezen.

Om door middel van de beginſelen der nieuwe *Philoſophie* van de Geneeskonſt een waaragtige Weetenſchap te maaken, op zulke zekere betoogingen ſteunende, als 'er in de *linealis Ratio*, en *Arithmetica* konnen gevonden worden, om volgens de regelen van de *Mechanica* de beſchryving van de ziekte magtig te worden. 't Geen men zegd, dat BELLINUS 't eerſte ondernomen heeft te doen in 't *Articul* van de *febris*, ſcheind onmoogelyk: BOERHAAVE heeft 'er een hand aan geſlaagen, meer, om zyn verſtand te ſlypen, als om te meenen, dat die zaak uitvindelyk was, hy was van de *ſecte Electiva* en *Hippocratica*. Ik wenſche de doorſnuffelaars van onnaſpoorelyke zaaken het beſte, en die zig aan de *Mechanica* in 't geneezen der ziektens overgeeven, om te kunnen zeggen, dat zy *Boerhaavianen*, verſtandige, en geen gemeene *Medici* zyn, voorſpoed. Wy hebben verſcheide Schryvers over de geheimen van de dierlyke huishouding nageoogd, maar zy zyn niet genoeg beſlaagen, om van de Geneeskonſt een betoogende Weetenſchap te maaken, gelyk de Meetkunde is, zy hebben een werktuigige Beſchryving van de monden der bloedvaten, maar niet van het bloed, of de beginſelen, die het te zaamen ſtellen, niet van de regte evenredigheid, en de nette vermenging, die onder haar beginſelen moet zyn. Geene werktuigige Beſchryving van de andere *Humeuren* of vogten, die in ons lighaam zyn, kunnen ons niet zeggen hoe, en op wat plaatszen zy alle afgeſcheiden worden, hoe, en waar zy zig voor ons oog verliezende wederom vereenigen. Van de *Arteriæ* en *venæ* is het ten deele na te gaan, maar van de *nervi* en dierlyke Geeſten is het zeer duiſter, zelfs in deszelfs beſchouwing. Kortom, na dat ook PITKARN zyn brein op de wiskonſtige geneezingswyze geſleepen had, beleed hy openhartig, dat alles in de *practyk* van *Medicina* in ervaarentheid en waarneemingen, niet in redeneeringen en betoogingen, beſtaat.

't Is niet alleen de te vuurige beweeging, die verandering maakt in den gezonden ſtaat onzer lighaamen, te weinig vuur of beweeging in 't lighaam ſteld de ziekte. Het lighaam warm en te vogtig zynde, baard deze geſtelteniſſe een ſchielyke *diſſolutie* der deelen. Het lighaam, meer vogtig en min warm wordende, verrot allengskens gelyk in de *Cacochymia*, *Leucophlegmatica*, en *Scorbutica* gezien word. Alle wezen, bekwaam om in ons een verandering toe te brengen, kan aangemerkt worden, als werkend, of als ruſtend: indien het werkt, brengd het verandering by, dan word het de werkende oorzaak

zaak genaamd, zy is daadelyk of uitterlyk: de ruſtende kan bevat worden, indien zy door geen wezen in beweeging gebragt word, terwyl niets zig zelfs beweegd, nogtans kan het zyn een tegenwoordige zaak. *Exempli Gratia*: het *Ovum** in een Maagd is ruſtende, het is tegenwoordig, 't word door de vuurige zaamenkomſt in beweeging gebragt, en daar door veranderd in haar wezen. Dit geſchied ongetwyffeld door ontſteeking, die men natuurlyke moet noemen, om dat het den AUTHEUR der Natuur behaagde door 't Minnevuur ons Aardwormen te ontfonken. De tegennatuurlyke ontſteking ontſtaat uit het bloed, in zo verre, als het door zyn *maſſa*, hoedanigheid, en beweeging, niet evenmaatig voor zyn vaten geſchikt is; deze by het hart zeer wyde vaten worden, na dat ze in veel takken verſpreid zyn, zeer naauw, tot dat ze eindelyk in de alderkleinſte, en onzigtbaare pypjes afgezonderd worden, van welken op dat men eenig denkbeeld van dezelve verkrygen zoude, men de gedaantens van de ſlagaderen, en derzelver takmaakingen moet beſchouwen. Het is by ons een onwaarſcheinelyke zaak, de ontſteeking van 't bloed van een ſtilſtaande, belette of buiten gevate *Humor*, *Catharren*, *Vapeurs*, en diergelyke droomen af te leiden: de *Obſtructie*, of de *quies* word van zommige voor de oorzaak der *inflammatie* geſteld, maar als het bloed in eenig deel ſtil ſtaat, is 'er geen ontſteking, die is, als het bloed door de groote vaten te ſterk aangeperſt, beſwaarlyk ſtroomd door de kleinſte buisjes. Dit baard de ziekte, het heete vuur genaamd.

Het Vuur is anders 't gemeen Zinnebeeld der LIEFDE. Als wy in 't Zinnebeeld van ZUIV'RE LIEFDE ſpreeken, dat is wat anders, als te zeggen, ik bemin, de LIEFDE is meer, en zy bedekt zeer veel gebreken, de LIEFDE is Vrugtbaar, onderſteund de kuiſche Min: de LIEFDE in ons is 't hoofd van alle onze andere Deugden, de HOOGSTE LIEFDE doed de ſchepſelen verjeugden, het is noodzaakelyk der LIEFDENS AART te kennen, zo veel 't ons moogelyk is, en tot ons Heil behoord, verkondigd Deugd en KRAGT DER LIEFDE, vlugge pennen, het is geboden in 't onfeilbaar Heilig Woord, der LIEFDENS VLEUGELEN beſchermen en bedekken, de LIEFDE kan in ons het LIEFDE VUUR verwekken. Den Vroeden CICERO kan als een Heiden ſpreeken, ik weet niet, is een kort en ezelagtig woord; maar LEEUWENHOEK heeft door 't vergrootglas nooit gekeeken, het ingeſchapen vuur, 't geen de beweeging ſpoort, waar door de ſtoff' tot Min door LIEFDE word gedreeven, om door de tyden heen te rekken 't tyd'lyk leeven. De Bergen zyn beſproeid uit lugtige Opperzaalen, en 't Aardryk is vol Vrugt door LIEFDENS KRAGT bewerkt, hoedanig? dat is my onmoog'lyk te bepaalen: het word door WYSHEID en VOORZIENIGHEID geſterkt. Den SCHEPPER, die ons

Schiep

Schiep met 't Aangezigt na boven, heeft voor het Aards vernuft een ſwarte floers geſchooven. Een CHRISTEN, die, in 't School zyns MEESTER onderweezen, met Vrugt gezeten heeft omtrent GAMALIEL, ſpreekt met den Vroeden JOB, in wiskonſt hoog geprezen: Zie, GODT is Groot, en in zyn wonderwerken ſnel, geen *Argus* kan zyn weg in Aarde, of Hemel vinden, wy taſten in dit ruim gelyk verbaasde blinden. De LIEFDE kan de Min zeer onverwagt ontmoeten, ontſteeken lieffelyk, 't geen kuiſche Minnaars paſt, den Man zal 't eerſt een Maagd met koel gemoed begroeten, en word ſtraks daadelyk door 't Minne-vuur verraſt: gelyk de Zeilſteen 't ſtaal kan aan de Poolen trekken, kan LIEFDE in onze Min het Minne-vuur verwekken. Nu eigentlyk de Min? 't wil by ons *Venus* zeggen, Baarmoeder van al wat verwiſſeld in den tyd, ze ontfangd het zaad, en 't vuur, daar zy moet onderleggen, en word met vogt beſproeid, terwyl zy onderlyd, als zy haar Lente toond, begind zy eerſt te bloozen, waar zy dan Bloemen geeft, ſtaan Lelien en Roozen.

't Is zeer ligt te verſtaan, wat hier door *Venus* gemeend word, naamentlyk het Aardryk, deszelfs Roozen zyn niet van de *Heidenſche Venus*, waar van de *Grieken* Schreeven, dat, als *Adonis* door 't *Inſtrument* van *Mars* ſneuvelde, *Venus* Barrevoets ten Boswaart trad, en daar getroffen van een doorn, bloed liet, waar door een Roos, te vooren wit zynde, rood wierd. De *Latynen* meenden, dat *Venus*, ylende om *Adonis* te redden, door te grooten haaſt verwarrende in de Rooze takken, haar voetzool kwetſte, en het bloed, dat uit de verſſe wonde ſtroomde, zoude de *flos Adonis* in aanzien gebragt hebben. BION in de Lykzang over *Adonis* zegd: ach! blanke *Venus*, de ſchoone *Adonis* is dood. *Venus* heeft zo veel traanen, als *Adonis* bloed, geſtort: dit, gudzende ter Aarde, is veranderd in Bloemen. 't Bloed brengd een Rooze, de traan eene *Anemone* voort. ANAKREON was van een ander gevoelen. Den *Poëet* van *Diana* heeft by de Roozen de Lelien benoemd, deze worden doorgaans in waarde naaſt de Roozen geplaatſt, als zynde eene der ſchoonſte Lente Spruiten, verſcheinende, als de Roozen ten halve zyn, en komen by hem in *Poëſie*, om dat de Lelie word *Aphrodites Charma* genaamd. Hier van vercieren de *Poëeten*, dat *Jupiter* hadde by *Alkmena Hercules* geteeld, *Jupiter* hem willende onſterffelyk maaken, bragt het Kind aan de mam van de ſlaapende *Juno*, 't Kind zyn bekomſt hebbende, liet af van zuigen, terwyl de melk in overvloed uit de borſt van *Juno* ſtroomde: 't Gedeelte des Hemels, dat van die melk bevogtigd wierd, zoude, zeggen deze harſſenſchimmen, de melkweg zyn, het is een onnaſpoorlyke menigte ſterren; de melk, die op 't Aardryk vloeide, zoude, de Lelie, die haar *Coleur* evenaart, voortgebragt hebben. De Lelien ſtreeden met *Venus*, om wie de blankſte was, zy, toornig

worden-

wordende, heeft deze bloemen beschaamd, waar op eenige Lelien geel wierden, haar blanke *Coleur* word zo hoog geroemd, als het gloeijende rood in de Rooze. BASILIUS zegd, dat geen bloem beter de broosheid van het menschelyk leeven uitdrukt, als de *Lelie*.

Zouden nu, om deze broosheid te onderschraagen, de vloeibaare stoffen in ons lighaam, *humeuren* genaamd, of ons algemeen stamvogt het bloed, waar van de andere *Humeuren* afstammen, beweegen, zo moest het bloed bewoogen worden, dit noodzaakt ons die beweegende deelen in 't voor by gaan te beschouwen, 't geen ons in 't vervolg der *Phisiologia* te klaarder zal doen gaan op de weg, die wy daar in meenen te wandelen, om te vinden ons zaadelyk beginsel, waar uit gesprooten is een lighaam, dat, voor zo veel het dierig leeven aangaat, bestaat in beweeging der zappen in daar toe geschikte vaten. Het stamvogt bestaat in roode bolletjes, die in een helder wit doorscheinend vogt bewoogen worden, door middel van de lugt en door de kragt der vaten. Van de lugt, op zig zelven aangemerkt, word gezegd, als van 't bloed, dat zy bestaat uit ronde bolletjes, die van de lugt noemd men *Elasticq*, en, min of meer op ons lighaam persende, maaken zy de gesteltenisse, die wy swaare, of ligte lugt noemen: ter agting van de lugt en 't bloed wyst SANCTORIUS aan, dat onze *fibræ* door een koude lugt meer veerkragt krygen, om ons vuur, dat is ons leevens beweeging, op te wakkeren; 't is bekend, dat de koude alle lighaamen pakt. Het voorf. in de *massa Sanguinis* beschouwd helder vogt word wit bloed, *serum Sanguinis* en *Lympha* genaamd. Dit *serum*, of deze *Lympha*, in de *Arteriæ* en *venæ*, of *vasa Sauguinea serosa* en *Lymphatica* begreepen, is een zoort van bloed. 't Bloed neemd dagelyks aan, na maate het verlies is, de voedsels worden bereid, de vloeibaare stoffen, uit dezelve verzaameld, gaan door de *vasa Lactea*, gelegen in 't *Mesenterium*, na de *Chylbuis*, gelegen in de lenden, en langs de wervelbeenderen opwaards door de borstbuis in de linker *vena subclavia*, daar de *Chylus* zig met het te rug keerende bloed vermengd, 't geen nader te beschouwen staat omtrent de *Chylificatie*.

Het aangewonne en wederkeerende bloed word gevoerd van de *vena subclavia* door een gedeelte van de *vena Cava* na 't regter oor des harts, van daar na de regter holligheid, uit deze na de long, uit de long na het linker oor van 't hart, dan in de linker holligheid, uit deze holligheid na alle de deelen van het lighaam, en van alle die deelen wederom na 't regter oor van 't hart, door deze beweeging geeft het bloed op ieder plaats zyn zappen, deze beweeging hangd af van de vloeibaarheid der stoffe, en van de toeknypende kragt des harts, en die van de slagaderen, als mede van de behoorlyke wydte der vaten, welke alle aan de beweeging van 't

Nn bloed

bloed door 't hart in de eerfte plaats bewerkt deelagtig zyn. Het hart heeft twee werkingen, één, een beweeging van opening, één, een beweeging van fluiting genaamd. De toeknyping van 't hart ftoot het bloed door het geftel der *Valvulæ* in de *Arteriæ*, de flagaderen, van de *Aorta* afftammende, brengen het bloed tot alle de gedeeltens van het lighaam door vaten van een gepafte ruimte, ieder na de *proportie* van het deel.

Om dit te bezorgen is het hart in deszelfs zak bewonden, en geplaatft in het midden van de *Thorax*, tusfchen de *lobi* van de *pulmo*: zyn gedaante is, als een omgekeerde *pyramide*, het bovenfte deel is breed, word den *bafis*, en 't onderfte naauw en puntig zynde, word *Cufpis* genaamd. Het *Cor* heeft twee *Ventriculi*, twee *Auriculæ*, en een *Septum*. Den PREDIKER zegd: het hart van een wys Man legd in de regter, en dat van een zot in de linkerzyde, waar mede hy te kennen geeft, dat de eerfte zig gewend op de regte, en de ander op de linkfe weg te gaan. ARISTOTELES, en het gemeene volk zeggen: het hart legd in de linkerzyde. Dit heeft BROWN onder de gemeene dwaalingen gefteld. Door het bezigtigen blykt, dat het middelpunt van den *bafis* in 't midden der holte van de borft is, de *cufpis* held na de linkerzyde: deze geftalte geeft ruimte aan de *vena Cava* voor 't opryzen van het *Diaphragma*: van deze afwyking, en van de *pulfatie* der *Aorta*, komt het gezeg, dat het hart van een menfch in de linkerzyde legd. De linker *Ventricul* met leevendiger bloed voorzien, en fterker van fpier zynde, als de regter, maakt dit ook de flag aan de linkerzyde het gevoeligfte, zo dat dit niet moet gezogt worden in de legging van 't hart: deszelfs middelpunt beruftende in 't midden van de borft, word dit vergeleken met een naalde of winkelhaak van de Zonnewyzer, waar van de uitterfte einden na 't Zuiden of Noorden zien en deszelfs omtrek genaaken. Vant 't hart vald nog iets te zeggen na de befchouwing, van waarom geweeten word, dat den omloop van het bloed gefchied, gelyk nu aangeroerd is.

De voornaamfte zekerheid hebben wy daar van, met te zien, dat voor de *Arteria Pulmonalis*, in de regter holligheid van 't hart, en in de linker voor de *Arteria magna*, *Valvulæ* geplaatft zyn, zynde deze van binnen na buiten gekeerd, belettende, dat het bloed uit de *arterien* niet te rug ftoot in 't hart. Aan de monden van de *vena Pulmonalis* en *vena Cava* ftaan de *Valvulæ* van buiten na binnen gekeerd, belettende, dat het bloed niet wederkeerd in de aderen. De reden, waarom het Hart nu fterker, dan fwakker is, als het bloed, is deze, het bloed overwind het Hart door zyn vloeibaarheid, fwaarte en aanftrooming: het Hart overwind wederom door zyn natuurlyke zaamentrekking; dat blyft zo geduurende ons dierlyk leeven na den

aart

aart van deze ſpier. Het Hart zoude niet magtig zyn, om 't bloed te overwinnen, indien het geen onderſtand kreeg van 't bloed zelfs, het welk door de *Arteriæ Coronariæ* in deszelfs *ſubſtantie* gevoerd word, doordien de *Valvulæ ſemilunares* het bloed in de *Arteriæ Coronariæ* houden, om met zo veel te meer kragt het bloed uit de *Caviteiten* van 't Hart te ſtooten. Het is moeijelyk te begrypen, hoe het bloed uit de linker holligheid van 't Hart door de *Aorta*, enz. door het geheele *ſyſtema Arterioſum*, door 't geheele lighaam gebragt zynde, en de enge bloedvaatjes doorkruipende, wederkeerd door de *vena Cava* na 't Hart. 't Word geſteld, dat, wanneer het bloed bewoogen word, en gaat na de fyne takjes, de bloedbolletjes klein geſlaagen worden, gelyk de ſpeekſel, die, van malkander geſlaagen, kleinder bolletjes maakt, en een van die kleine bolletjes, wederom van een geſlaagen, kleinder word, en dat zo lang, tot het naauwelyks te zien is; en wederom by malkander vergaderd zynde, word het wederom een grooter bolletje.

Na dat den omloop des bloeds door Harvæus vaſt geſteld, en in 't algemeen erkend wierd, begon men te *diſputeren* over 't nu voorgeſtelde, eenige naamen haar toevlugt tot het OPPERWEZEN, als den eersten Beweeger, zo behoord het in de eerſte plaatsze. Alle de dingen, die in de *order* der Natuur zyn, en gevonden worden, hebben haare oorzaaken, waar door zy gemaakt en voortgebragt worden; maar daar is EEN eerſte oorzaak, die de oorzaak der oorzaaken is, in welker vergelykinge de andere tweede oorzaaken genaamd worden, die van de eerste ontfangen het geene, dat zy van 't leeven, van de beweeginge, en het wezen hebben, zy zyn daar van geheel afhangkelyk, kennen niets zonder Hem, gelyk Hy alle zonder eenige voorige ſtoffe, zonder eenige kragt, als de hunne is, kon ſcheppen en *fatſoeneren*, uit niet geſchapen heeft en hen onderhoud. Nogtans heeft deze eerste oorzaak eenige waardigheid aan haare ſchepſelen willen mede deelen, waar door zy ook deel kreegen, in het voortbrengen van verſcheide uitwerkingen. Zy, die gewilt hebben, dat 'er geen oorzaak behalven GODT was, en dat Hy alles zonder middelen, niet door de oorzaaken, die men tweede noemd, maar alleen in haare tegenwoordigheid deeden, hebben zig in meenigte dwaalingen gewikkeld. Men moet niet denken, dat de eer, die GODT aan het ſchepſel doet, hem zulken kragt geevende, Zyn Hoogwaardigheid eenigermaaten verminderd: om dat alle deze oorzaaken van Hem afhangen, die haar alles geeft, wat zy zyn, haar in haar wezen bewaard, haar kragt geevende, en met haar in alle haare uitwerkinge zynde. *Sole & ſale ſunt Omnia.* Zo de Zon, en den menſch, aangemerkt als het zout der Aarde, den menſch voortbrengen, 't is GODT, die den een, en den ander maakte en kragten gaf,

 om

om zulks te doen. Daarom is 't, dat wy GODT alles toeschryven, en bekennen, dat alle natuurlyke oorzaaken zonder Zyn Zegen onnut zouden zyn.

Wat mensch zal de eerste oorzaak der dingen anders kunnen bevatten. Daar zyn veele dingen in de *Metaphysicq* waaragtig, die de reden niet kan oplossen, of de zinnen niet kunnen bevestigen; in de *Philosophie* zyn dingen, die zinnelyk bevat, en, die door de reden niet blykbaar genoeg kunnen vertoond worden: in zo verre het lighaam aangaat, keeren wy tot den stof. Het zelve zal met het onstoffelyk deel wederom vereenigd worden, ten Jongsten Dage, dan zal GODT beveelen door zyn kragtige stemme, iegelyk tot zyn gedaante weder te keeren. Dan zal ADAMS Vrugtbaarheid, en de geheime kragt van zyn Zaad, het welk zig in veele duizenden heeft uitgebreid, opentlyk blyken. De *Philosophie* zegd: dat de gedaanten van veranderlyke lighaamen, terwyl zy deze zigtbaare bedervingen onderworpen zyn, niet vergaan, gelyk wy ons inbeelden, maar inkrimpen, en zig begeeven in verborgene ontoegangkelyke deelen. De *Chimia* toond, dat het *Mercurium* in duizenderlei gedaanten gedood word, egter zyn gestalte wederom aanneemt, en tot zyn zelfde wezen wederom keerd. Een plant tot assche verteerd, uit dezelve assche komt de plant wederom op te spruiten, waar uit gesteld word, dat de gedaanten niet vergaan zyn, maar geweeken na dat gedeelte, daar zy vylig voor 't geweld der verslindende Hoofdstoffe bewaard zyn. Een *Chimist* kan 't voorf. in geringe stoffe uitwerken: den HEERE, als 't Hem behaagd, gebied de verryssenisse onzer lighaamen. Dit is waaragtig.

De GODDELYKE VOORZIENIGHEID heeft ons, die zig bezig houden in 't geloove, met vertrouwen, en in de zelfkennis, het verstand verleend, om ten deele te zien, en ten deele te beschouwen. In de tegenwoordige plaats, om ten deele na te spooren, het middel, 't geen zy, om 't bloed te beweegen, ons ingeschapen heeft: eenige namen hun toevlugt tot een zeer dunne *Cartesiaanse* stoffe, door de *pori* ingedrongen. 't Wierd gesteld, dat het roode bloed van malkander geslaagen word in de kleine vaten, enz. in kleindere, en wy niet meer als een *Spiritueus* zap verneemen, 't geen eindelyk met het beste vergrootglas niet te bekennen is, maar onzigtbaar word. Welke fyne onzigtbaare bloedbolletjes, afgescheiden van de roode *massa*, zouden dienen tot vergrooting en onderhouding van de vaste deelen, gaande een groot gedeelte van deze fyne vogten wederom over in de aderen, en worden in 't Hart, in de long, en wederom in 't Hart bekwaam gemaakt, om in den omloop des bloeds, en 't geen daar van afhangd, te dienen.

De Geleerden zyn 't niet eens, in, en op wat wyze het bloed uit de

de ſlagaderen in de aderen komt. Eenige zyn van gedagten, dat de ſlagaderen, en aderen een zyn, de ſlagaderen allengskens verdunnende: de aderen zouden beginnen, daar de ſlagaderen eindigen, of op haar allerdunſte zyn, zy zeggen, als het niet een en het zelfde vat was, zoude het bloed tuſſchen beide blyven ſtaan en verſtikken. Als het een vat is, kan dan de affcheidinge geſchieden? dan moeſt het bloed maar *Continueel* omloopen zonder affcheidinge, niet alleen dit, maar in een ader zoude dezelve *tunicæ* moeten zyn, als in een ſlagader, en in de ader een klopping zyn, als in een ſlagader is. Andere meenen, dat de ſlagaderen met de aderen zo niet vereenigd zyn, of daar kan iets van affcheiden, andere, dat de ſlagaderen met de aderen door middel van een buisje vereenigd zyn, waar in het bloed uit de ſlagader zoude koomen, en daar de affcheidinge geſchieden, dat 'er kleine vaatjes zouden koomen, die het afgeſcheiden voedſel opneemen, en brengen, daar het benoodigd is, het overige dikke in de vaatjes gaande, die grooter openingen hebben, als de andere vaatjes. Zy alle geeven ons een duiſter berigt.

Willis in zyn verhandeling van de *Piſcanaalen* zegd: dat de doorkleinzing der weiagtige ſtoffe in de nieren door eenige pypjes geſchied. Dit nu namen andere voor, om langs dit ſpoor te beſchouwen, hoe den omloop des bloeds, verre van het hart zynde, geſchied: zy ſtellen: dat het bloed uit de *arteriæ* door de *fibræ Carnoſæ*, en door der ingewanden pypjes onbemiddeld tot de mondekens der *venæ* gevoerd word. Voorn. *fibræ* zouden zonder eenige tuſſchenkomſt in de mondekens van de aderen eindigen en ingeplant worden, niet anders, dan verſcheide pispypjes in een pypje gevoegd zyn: door deze wyze nu het bloed in de ſlagaderylke ſpruitjes zynde, word het zelve in die van de aderen gebragt, om van ſpruitje tot ſpruit, en van ſpruit tot tak, eindelyk in de hoofdſtam *vena Cava*, en daar door wederom in 't hart gebragt te worden, 't geen, zo verre dit ten deele de *vaſa Capillaria* aangaat, niet onwaarſcheinelyk is. Door 't woord *Capillaris* word verſtaan, die dingen, dewelke zo teder zyn, als een hair. In 't byzonder komt dit in de *Anatomie* voor, als zy ſpreekt van de uitterſte einden der rood bloed voerende vaten., *vaſa Capillaria* genaamd.

Door de *fibræ Carnoſæ* worden verſtaan de pypagtige ſpiervezelen, die de ſpier door haar inhebbend vogt rood vertoonen, niet de *fibræ*, die *nervoſæ* en *tendinoſæ* genaamd zyn. In de *fibræ Carnoſæ* worden geſteld te zyn *Valvulæ*, en 't gebruik van deze klapvliesjes zoude zyn, als van die in de andere grooter aderen en in de watervaten, te weeten, om te beletten, dat het vloeibaare niet te rug loopt. Dit zo zynde, wat onwaarſchynelykheid legd 'er in, om daar by te ſtellen, dat eenig voedend zenuwvogt door de *fibræ nervoſæ* vliet,

vloeid, of daauwd door voor ons onzienelyke holtens, daar zy buiten twyffel, gelyk de *Experimenten* aanwyzen, mede voorzien zyn, in de holtens der *nervi* en *fibræ nervosæ* worden geene *Valvulæ* beschouwd. Over de zenuwvezelen heeft MALPIGHIUS zeer net geschreeven, hy zegd: ik heb dezelve menigvuldig gezien, zelfs in de harssenen, en, dat zy in dezelve uit de slagadertjes het bloed ontfangen hebbende, het zelve wederom brengen in de takken van de hoek-holtens.

Tot het *Centrum* onzer leevensbeweegingen wederom keerende, word aangemerkt, dat eenige *Anatomici* het Hart één groote spier noemen, te zaamengesteld uit vezelen, verscheidentlyk gedraaid, zy hebben derzelver *directien* naauwkeurig waargenomen. WINSLOW, de draaijing der vezelen volgende, meend: dat het Hart een dubbele spier is, waar van de grootste de linker, en de kleinste de regter holligheid maakt. Hy heeft waargenomen, dat het schot, 't geen tusschen deze holligheden is, 't geen eenige meenden geheel aan de linker holligheid te behooren, aan beide de holligheden moet toegeëigend worden, te zaamengesteld zynde uit vezelen van beide de *Caviteiten*. Andere stellen, dat het Hart uit drie spieren bestaat: te weeten, één, die de regter, één, die linker holligheid maakt, en één derde, die van binnen aan de linker holligheid gehegt is, door zyn spits heen komt, zig op de twee holligheden spreidende, dezelve omwinden, en op den *basis* des harts ten einde loopende. Egter, om dat men de bossen vezelen, die in de lengte leggen, en het inwendige van de linker holligheid *formeren*, niet kan scheiden van die deszelfs omtrek maaken, en dat men in tegendeel verscheide van die vezelen kan volgen, die den uitterlyken omtrek van de linker holligheid maakende, en omtrent het spits van 't hart van strekking veranderende, wederom na binnen loopen, zig in de lengte uitstrekkende, kan men van deze vezels geen derde spier maaken. Andere zouden eerder vier buiken aan 't Hart erkennen, twee, die holligheden, en twee, die ooren van 't Hart genaamd zyn. Zy stellen ook meerder klapvliezen in 't Hart te zyn, als daar in 't gemeen in beschreeven worden.

Omtrent alle myn onderwyzingen in de *Chirurgie* heeft gebruik herhaalingen te doen van een en dezelve zaak, ik meen het niet vrugteloos te doen, nu is my noodig eenigerwyze te herhaalen, om ons niet losvoetig te zetten tusschen het meerder getal van schotdeuren, gezegd te hebben, dat het hart is een spier van zonderling maaksel, zynde het voornaamste beweegrad van de beweeging des bloeds, dat het heeft twee holligheden, en twee hoornen: in ieder holligheid komt een *Arteria* en een *vena*. Voor de *vena Cava* teld men *ordinair* drie *Valvulæ Tricuspides*, voor de *vena Pulmonalis* twee van het zelve zoort. Aan de *Arteria magna* drie *Valvulæ semilunares*, en het zelve getal

van

van dezelve zoorte aan de *Arteria Pulmonalis.* De *Auriculæ* ontfangen het bloed uit de *venæ*, storten het zelve in 't Hart. 't Hart heeft een *systole*, bestaande in de verkorting dezer spier, en een *diastole*, bestaande in een verlenging van de spier. Als het hart in verwydering is, zyn de *Auriculæ Cordis* en de *Arteriæ* in toetrekking, en wederom ter *Contrarie.* Eenige zeggen, dat zy de toeknyping van 't Hart eerst; en de slagader slag daar na voelen. Andere meenen, dat ze te gelyk werken. 't Een is 't werk van een *Corpus Contiguum*, en 't ander van een *Corpus Continuum.* DE BAK zegd: zo 't eerste erkend word, volgd de sluiting van 't Hart op die der slagaderen, dat is, 't geschied op verscheide tyd, en de invloed van den *Spiritus Animalis* vloeid in de Hartspier, in deszelfs *diastole*, waar door de omloop van 't bloed het kennelykste voorkomt.

Over de oorzaak, werking, en 't gebruik der beweeging van 't Hart is een geduurige twist: 't is bekend, dat door deszelfs beweeging de *Arteriæ Carotides* overvloedig bloed na de harssenen brengen, zo dat daar door een groote affscheiding geschied van vogten, die geduurig in de zenuwen voortgedreeven worden, waar uit betoogd word, dat, gelyk het lighaam geduurig door vernieuwd bloed, ook alzo de zenuwen door vernieuwd zap, verkwikt worden, niet door bloed, dat zy onmiddelyk uit de slagaderen ontfangen, maar van een zap, dat haar met de harssenen gemeen is. Voor 't minste word in 't vervolg erkend, dat de zenuwen, geen zigtbaare bloedvaten hebbende, haar bereid voedsel van de harssenen ontfangen; zelfs 't word *gesustineert*, dat zy ook tot andere deelen voedzaam zap en tot de klieren water brengen. Deze beschouwing diend in het vervolg onzer *Phisiologie*: hier zouden wy de *Valvulæ*, in de holligheden van 't Hart geplaatst, nader beschouwen.

Uit de peesagtige rand, die in de holligheden van 't Hart swemd, gaan peesagtige vezelen, die zig hegten aan de vleezige *pilaartjes*, die in de holligheden, gelyk als in zo veele spiertjes, gevonden worden. Tusschen ieder peesagtige vierhoek, waar uit de *Valvulæ Tricuspidales* bestaan, zyn kleine peesagtige deelen, die men, als zo veele klapvliezen, kan aanmerken, zulks, dat men aan de zak der *Cava* zes klapvliezen dezer zoorte, drie groote, en drie kleine, tellen kon. Zodanig gestel vind men aan de *Valvulæ mirtrales*, die aan de longezak geplaatst zyn, zo, dat 'er van deze vier groote, en twee kleine gevonden worden. Van des longs en groote slagaders klapvliezen merkt men aan, dat het zyn kleine vliesagtige zakken van een ander gestel, als de voorn. klapvliezen, de *Valvulæ* dezer *Arteriæ* gelyken na de ouderwetsche tassen, die nog hedendaags eenige Vriesche Vrouwen draagen. De omgeboogentheid dezer *Valvulæ* is na de kamers, en de holte na de zyde van de slagaderlyke buis ge-

keerd.

keerd. Zommige hebben haar gedaante rond afgebeeld, daar ze in der daad hoekig is, en in een fpits toeloopt. Egter worden deze *Valvulæ femilunares* genaamd, om dat zy de gedaante hebben van de C.; by naauwkeurig letten word bevonden, dat de fwemmende rand van deze kleine taffen door een klein, verheven, en, zo 't fcheind, kraakbeenig knoopje, in twee halve maanen verdeeld word, dit knoopje word vergeleken by een klein zaadtje. Deze rand is veel dikker, als 't overige van 't valvlies, en even, of zy door omvouwing van het vlies gemaakt wierd. Wy verzekeren ons, dat het kleine na allen fchyn eenigerwyze *Cartilagineus* knoopje, meer op de *Valvulæ* van de *Arteria magna*, als op die van de *Arteria Pulmonalis* gevonden word.

Deze bultjes op de klapvliezen toonen ons aan de byzondere voorzorge des AUTHEURS voor de werktuigkundige gefchiktheid van ieder, ook het minfte deeltje onzes lighaams. By aldien de halfmaanige klapvliezen niet door een peesagtige rand eindigden, en het midden derzelver niet wat verhevener en bezet was met een bultje of peesagtig knoopje, 't geen 't midden des rands van elk halfmaanig klapvlies als in een hoek veranderd: zouden dan de drie klapvliezen van de flagaderen, voornaamentlyk die van de groote flagader, als zy eens uitgefpannen en met bloed aangevuld waaren, wel een driekoekige opening, die het bloed der flagaderen een vryen doortogt geeft, gelaaten hebben. Zoude die noodzaakelyke beweeging van die fterke fpier niet aanftonds gebrooken, en wy dus alle oogenblikken door een fchielyke dood uit dit leeven gerukt zyn geworden? is niet onder de werktuigkunde, gelyk zulks uit de wonderbaare gefteldheid dezer klapvliezen af te leiden is, de hoekige grond, die gelyk als een voetfpoor ftrekt, dat de ftraal des bloeds verdeeld, en voerd in 't middelpunt van de flagaderen, daar de klapvliezen de minfte wederftand bieden, enz, meer andere *Obfervatien.*

't Is aangeroerd, dat eenige in 't hart vier holligheden benoemen. NICHOLS fteld: dat den omloop des bloeds af hangd van zes beweegingen. Van het regter oor, van de regter holligheid, de long-flagader, het linker oor, de linker holligheid, en van de groote flagader. Van deze zyn de eerfte, derde, en vyfde op een dezelve *tempo* werkende, gelyk de tweede, vierde, en zesde, mede op haar beurt doen. Hierom zyn de *Auriculæ Cordis*, de *Ventriculi* en de *Arteriæ*, beurtsgewyze verflapt of zaamengetrokken. Verder meend hy, dat het bloed van de opgaande *vena Cava*, bekwaamer is in Vrouwen tot voeding van 't *fætus*, als het bloed, dat gevoerd word door de nederdaalende *Cava*: want het eerfte beftaande van het bloed, dat te voren van de *vena porta* te rug komt, en in de lever gezuiverd is

met

met het bloed, dat uit de *vasa iliaca* en *Emulgentia* kan aangezien worden als slagaderlyk bloed. Het laatste in tegendeel is beroofd van deszelfs fynste deelen, die besteet zyn in de afscheiding, die in de harssenen geschied tot dienst van de *fibræ nervosæ*, zynde dierhalven een verarmd aderlyk bloed. Als men wel let, ziet men haast, dat de *vena Cava* het *fœtus* niet voed, zulks geschied door middel van de *Arteriæ*, die het hier ook verarmd bloed, daar de *lympha* om 't Kind te voeden afgekleinst is, door middel van de *placenta* wederom stooten in takken van de *vena Hypogastrica*, NICHOLS zal dit zelfs voor een Druk- of Schryf-fout gaarne aangemerkt hebben, zo gaan de *abuizen* zomtyds best door.

Nu hebben wy het Hart beschouwd, als het *Centrum*, waar uit het bloed verzonden word na de deelen, en van daar wederom gebragt word in het zelve middelpunt, wy hebben beschouwd, dat het Hart heeft een uitstootende kragt: als het zig te zaamen nypt, word het bloed in de slagaderen gedreeven. De slagaderen hebben diergelyke beweeging tot voortstuuwing van 't bloed, maar met minder kragt als 't hart. De takken der slagaderen, deszelfs spruiten en spruitjes, hebben ook haar toenypende kragt, na deszelfs *proportie* verminderende, zo dat de beweeging in de uitterste spruitjes byna ongevoelig is. In de spruitjes van de *vena Cava*, ook *vasa Capillaria* genaamd, toond de *Anatomia* geen kenbaare beweegvezelen, die in de stam van de holader aanzienelyk zyn; zo blyft waarscheinelyk het gevoelen, dat de te rug keering van 't bloed uit de deelen na het regter oor van 't hart meestendeel afhangd van de voortstuuwende kragt der linker holligheid van 't Hart, de groote en de verdere slagaderen; waar uit wederom beschouwd word, dat de slagaderen toewringen, als het hart zig opend, en dat de aderen zig te gelyk beweegen met de *arterien*. Uit de zak aan 't hoofd van de *vena Cava* geschied aan 't hart de toemeeting van 't bloed aldus: als de regter holligheid zig van het bloed ontledigd heeft in de long-slagader, en dit zakje of oor ontfangd het bloed, terwyl het hart zig ontlast, geeven zy ieder *successive* de kragten tot onderhouding van den omloop des bloeds. De uitstuuwende kragt van 't oor tot de holligheid van 't hart is veel grooter, als die van de ader tot het oor, en die van de holligheid tot de long kloeker, als die van 't oor tot de holligheid van 't hart, enz. alles net *geproportioneert* na de *distantie* der deelen, in 't gevolg nader te beschouwen.

Hier word by voorraat aangemerkt, dat het bloed door de long schielyker omloopt van de eene tot de andere kamer van 't Hart, als uit de linker tot de regter holligheid: waar toe diend, dat de eerste beweeging, boven en behalven de kragt van de *Arteria Pulmonalis* en zyn takken, gevorderd word door de lugt, die met haar

Oo pers-

perſſing het bloed kragtig voortdringd. De natuur doet niets te vergeefs, zy verzorgd in de ongeboore Kinderen, die wy ſtellen niet te ademen, dat een gedeelte van het bloed door andere wegen, die wy in een andere verhandeling aanwyzen, word omgeleid, zynde de long onmagtig, zonder de ingeademde lugt, het overvloedig bloed te verſwelgen. Aan 't Hart vonden wy een andere zak, als de voorſ., nu het linker oor van 't Hart, dienende om het bloed van de *pulmo* aan de linker holligheid toe te meeten: deze overdragt geſchied ſterker aan deze, als aan de regter zyde. De holligheden zo de regter na de long, als de linker na de *Aorta* ontfangen en ontlaſten te gelyk; beide deze *Caviteiten* zyn omtrent even groot. De *ſyſtole* en *diaſtole* geſchied in beide te gelyk.

De long omvangd het Hart, in het *Pericardium* beſlooten zynde, met zyn *lobi.* Deze zyn met een dubbel vlies bekleed, het buitenſte is een voortbrengſel van de *membrana pleura.* Het binnenſte vlies bekleed de plaatszen tuſſchen de troſſen van de kwabben, die met kleine blaasjes opgevuld zyn, waar van nader beſchouwing opdaagd. Hier word aangeroerd, dat het binnen-vlies, als een net, met kleine hairagtige bloedvaten doorweeven is, dat door 't inademen gemelde blaasjes vol lugt wordende, daar door de perſſing van de bloedvaten belet word, en uitademende het bloed wederom door middel van de *Arteria Pulmonalis* een vryer invloed in de long heeft. De bloedvaten van de long worden onderſcheiden in voedende en overvoerende vaten, die tot de voedinge dienen, neemen haar begin van de *Arteria*, door onzen Leermeeſter genaamd *Bronchialis*, die volgens RUISCH dezelve verdeeling maakt, als de *Bronchia*, een *Organicq* deel, dienſtig tot de ſpraak en ademhaalinge, waar door de lugt daald in de longe, beſtaande uit ruuwe en gladde vaten: de eerſte ſtammen af van de *Aſpera Arteria*, de andere van de bloedvaten, zo overvoerende, als voedende, van de twee holligheden in de *Gula* is de *Aſpera Arteria* het naaſte aan 't *Sternon*, en de *Oeſophagus* 't naaſte aan de *Vertebræ* gelegen. PLATO, MACROBIUS en andere Ouden meenden, dat door de eerſte de drank, en door de andere de ſpyze na de maag gevoerd wierd, welke misgiſſing door onkunde in de *Anatomia* te verneemen is by ERASTATHENES, EUPOLIS en EURIPEDES. Onderwyl zullen wy hier letten, dat de *Arteria Bronchialis* meer ſpeeling van de natuur ondergaat, als eenige andere ſlagaderen, die doorgaans in alle *ſubjecten* dezelve plaatszing houden. In de aderen word wel eens een ſpeeling vernoomen, te weeten in de takken, die 't naaſte aan de aldervoornaamſte zyn, inzonderheid in die van de *Extremiteiten.*

De *Arteria Bronchialis* komt zomtyds voort van 't voorſte en bovenſte van de *Aorta*, by eenige het begin van de nederdaalende *Arteria*

teria magna genaamd: zomtyds van de eerste *Arteria intercostalis*, in eenige *subjectien* word de *Bronchialis* verdeeld gevonden, zynde gescheiden voor ieder *lobus* van de *pulmo* één tak: in andere vind men één tak, die zig eerst verdeeld in een linker en regter omtrent de verdeeling van de *Trachea Arteria*, volgende deszelfs verdeelingen. De *Arteria Bronchialis* van de linkerzyde komt zomtyds van de *Aorta*, terwyl die van de regterzyde zyn oorsprongk neemt van de bovenste *intercostalis* aan dezelve zyde. Zomtyds word bevonden een *Arteria Bronchialis*, voortkoomende uit het agterste der *Arcus* van de *Aorta*, gelyk gezegd is, anders en doorgaans uit haar bovenste voorste gedeelte te spruiten. Winslow heeft gezien de gemeenschap tusschen de takken van de *vena Pulmonalis*, en van de *Arteria Oesophagi*, die voortkwam van de eerste linker *Arteria intercostalis*, zaamengevoegd met een *Bronchialis* van dezelve zyde: de *Arteria Bronchialis* geeft zomtyds over 't bygelegen oor van 't Hart een tak, die zig vermengd met de *Arteria Coronaria*. Voorn. Schryver heeft gezien de gemeenschap van de linker *Arteria Bronchialis* met de *vena Azygos*, en in een ander *subject*, een tak van de linker *Arteria Bronchialis Anastomiseren* in het lighaam van *Azygos*. Deze gemeenschappen zyn door de ader van Sommichellius *vena Pneumonica* genaamd.

De *Arteria Pulmonalis* steld te zaamen het ander zoort van slagaderlyke vaten, te weeten, overvoerende, dat is, ten opzigte van deszelfs gebruik. Wy hebben reeds ingebragt, dat deze *Arteria* komt uit de regter holligheid van 't Hart. De *Arteria Pulmonalis*, omtrent drie vingeren breedte boven 't Hart geklommen zynde, verdeeld zig in twee takken, de eene tak na de regter, en de andere na de linker *lobus* van de *pulmo* loopende, de laatste takmaakingen van de *Pulmonalis* veranderen in zeer kleine buisjes, zo klein, dat, by voorbeeld, honderd by een vergaderd minder als een hair gelyken, 't geen men door behulp van 't *Microscopium*, en zonder dat niet ziet. De voortgang van de *Arteria Pulmonalis* kan door takken tot deszelfs einden gerigt in vier onderscheiden plaatszen bevat worden: dezelve loopt af by de *Bronchia*, volgens deszelfs tusschenruimtens, door de zelfsstandigheid der *Malpighiaansche Cellulæ*, daar de spruiten dezer slagader zo menigvuldig zyn, dat de blaasjes van deszelfs menigte rood worden, gelyk ons Ruisch menigmaalen aantoonde: eindelyk door de drie, andere zeggen vier, tusschenruimtens. Terwyl nu hier de voorbygaande bloedvaten dwarsze vaten hebben, word door derzelver veelheid een slagaderlyk net *geformeert*: het bloed, door de *arterieuse* vaten loopende, word door de aderen ontfangen, te zaamengevoegd zynde aan de einden der *Arterien*, door hulp van inmonding: en, terwyl op gelyke wyze, als de slagaderen voortgaan,

Oo 2 de

de aderen te rug keeren, tot dat zy het bloed in de regter hollig-heid storten, zo blykt ons hier uit, dat de long door de *Arteria Pulmonalis* uit de regter holligheid van 't Hart ontfangd het bloed, uit de andere deelen van 't lighaam wedergebragt, en 't zelve door de longader ontfangen zynde, in 't linker Hart overloopt: waar uit scheind, als of in dezelve een *quantiteit* vogt door de longe slagader voortgedreven, als door de *Aorta* ontfangen word, vermits wederzyds voortstuuwing der holligheden met byna gelyke kragt uitgevoerd word.

Indien de oppervlakte in de long met die van 't geheele lighaam vergeleken word, is 'er groot onderscheid, dierhalven word gevraagd, wat de vogten in 't rond gedreeven moet overkoomen, indien zy door gelyke kragt in de minder ruimte, en in zo veel overvloed, als in de meerdere, voortgedreeven worden? 't word waarschemelyk gesteld, dat het door de minder oppervlakte sneller, en door de meerder traager vloeid, en wel zodanig, hoedanig de oppervlakte minder is: welke, indien ze aan de onderworpene stoffe toegepast worden, zo is 't byna zeeker, dat het bloed door des longs oppervlakte snelder, als door het geheele lighaam omloopt, en wel zodanig, hoedanig des longs oppervlakte minder is, als die van de andere deelen, waar van het bloed in de zak van de *Cava*, enz. in de regter holligheid van 't Hart komt. Dat zy, die volgens EUSTACHIUS, RUISCH, en andere, de *Diameter* van de slagaderen nagaan, om te betoogen, dat de snelte van het bloed door de slagaderen bewaard word in een evenredigheid tot haar middellynen, en dat daar door dezelve graad van warmte veroorzaakt word, als mede door aanvryving van 't bloed tegen de zyden van 't geheel slagaderlyk gestel, ons nu betoogen, waarom de long, die van een zeer fyn weefsel is, niet door de hitte schroeid, verteerd en smelt, waarom wy zelden, of nooit zo veel vuur in de long bespeuren, als in andere deelen van ons lighaam: de lugt- en de waterdeelen daar omtrent begreepen verkoelen, maar zonder de lugt kan geen vuur bestaan: zelfs de vlam word door de lugtdeelen, die 't vuur binden, opgemaakt, of behoord onze leevensbeweeging niet tot het geen wy vuur noemen? ons leeven is een zuivere vlam, wy leeven in een onzigtbaar vuur, ons aangebooren; een klein vuur is genoeg voor ons, om te leeven; een te grooten vuur in ons baard ziekte en dood. Eenige Meeters van naauwelyks te meeten zaaken geven zig meer werk om de *Aorta* en deszelfs takmaakingen af te meeten, als om de *Arteria Pulmonalis* in 't nu voorgestelde vuurig wezen na te gaan. Egter, zy betoogen, dat de middellyn van ieder slagader gelyk is aan de teerling wortel van de zaamengevoegde teerlingen van de middellynen van al deszelfs takken: en dat de snelte van het bloed

in de ſlagaderen altyd in de evenredigheid met haar verſcheide middellynen is tot het bewaaren van een gelyke graad van warmte door haar uitgeſtrektheid.

Myn Mr. Constantyn pleeg te zeggen, *Circulen* en lynen bepalen en beſluiten alle lighamen, de onvermydelyke regt doorlynde *Cirkel* moet alles bevatten en beſluiten: het grootſte getal van onze vaten, beſtaat uit regte lynen en *Circuls.* Zommige deelen zyn ronde, andere bogtige, krullige, kegelagtige ſnydingen, kringagtige, *pyramiden*, ſtukken en brokken van Archimedes, waar van in ons het hart een van de principaalſte is. Na deze *periode* toonde hy deszelfs maakſel en betoogde deszelfs werking, deze zaaken, en die van de *Arteria Pulmonalis*, zyn nu ook verhandeld, en onderwyl gezegd, dat ook de *Arteriæ* een toeknypende kragt bezitten, dienſtig om het bloed voort te ſtuuwen tot volbrenging van deszelfs *Circulatie*, en de afſcheidingen daar door te bewerken; nu is 't noodig, dat wy ons keeren tot de *Aorta*, vervolgens tot de *vena Cava* en *porta.* Hier toe zullen wy ons opleiden met aan te wyzen het geſtel van een ſlagader. Deze is een vliesagtige, kegelsgewyze holle buis, die in een leevend menſch by beurten haare zyden verwyd en zaamen trekt: zy beſtaat uit vyf vliezen, welkers eerſte in haar buitenſte oppervlakte zeer dun en zenuwagtig is, haar binnenſte is met een dik net van ſlagadertjes, die van de kroonſlagader en anderen afdaalen, en te gelyk met adertjes doorweeven, gelyk ze van Willis en Ruisch beſchreeven word. Het tweede vlies is vol van kleine *Celletjes*, daarom van Ruisch *tunica Cellulosa* genaamd, deze rok is mede zeer dun en ligtelyk uitzettende. De derde is de klieragtige rok, door Willis beſchreeven, en ons door Ruisch aangetoond, zeggende zyn Ed., dat het omkrullingen van ſlagadertjes en geen kliertjes waaren, die deze *tunica* helpen opmaaken: de vierde is ſpiervezelig, beſtaande uit dwarsze, ringsgewyze *fibræ*, dik op malkanderen gedrongen, zo dat zy door opſtapeling van laagen een dikke rok uitmaaken, die in veel blaadjes kan geſcheiden worden: aan deze ſpiervezelige rok word een veeragtige kragt toegeſchreeven. De binnenſte of vyfde *tunica* is een dunne vliezige rok, welkers vezelen, overlang uitgeſtrekt, te gelyk te zaamentrekkende zyn, zo dat dit geheel bloedvat in een leevend lighaam telkens op- en nederwaards gaat, of om wel te zeggen zig opend en toeknypt. De nuttigheid van deze *tunicæ* is, op dat ze tegen de geduurige, en kragtige beweegingen van het ſlagaderlyke bloed, 't geen zonder ophouden door dit, uit die rokken gemaakt, bloedvat ſtroomd, en van het hart tot alle de deelen des lighaams gebragt word, geſterkt zouden zyn.

In de uitterſte uit einden van de ſlagaderen word de toeknyping

 niet

niet bespeurd, 't is zeker, dat, na maate haarer kleinheid, de vliezen verdunnen en verswakken. In de aderen worden voor vast gesteld twee, en nu met de betooging van Hulsebusch over de *membrana Cellulosa* in haare volkoomen uitbreidingen, drie vliezen. Andere stellen in de *Arteriæ* en *venæ* een en dezelve drie *tunicæ*. Een weefsel van bloedvaten en zenuwen, om de *tunicæ* te voeden. De tweede uit bogtige, sterke veerkragtige spiervezelen. De derde, binnenste, zeer dun en doorscheinend zynde, diend om de middelste rok in haar verband te houden. Deze *tunicæ* zouden zyn alleenlyk een gevolg van de uitterste hairige slagadertjes, te rug na 't hart omgebogen zynde, zeggende: de rokken van de aderen zyn dezelve, als die in de slagaderen: alleen is de spieragtige rok in alle de aderen zo dun, als in de *vasa Capillaria Arteriosa*. 't Is zeker, dat de werking der aderen veel swakker is, als die van de slagaderen, en dat dit word te gemoed gekoomen door de *Valvulæ*, in de aderen geplaatst.

De *Aorta* geeft van zig de *Arteriæ Coronariæ*, deze worden zo genaamd, om dat ze door het hart in de gedaante van een kroon loopen, en brengen het bloed in de hartspier. Een weinig verder geeft zy een takje aan de *Thymus*, of 't *Celluleuse* wezen, dat na 't verdwynen van deze *Glandula* over blyft. Van de voors. plaats maakt de *Aorta* een boog, en kromd zig by 't linker gedeelte van de long op de lighaamen van de wervelbeenderen na beneden. Uit de boog zelfs koomen drie takken, zelden vier. De eerste is de grootste, en verdeeld zig daadelyk in twee takken, in de *subclavia dextra*, en *Carotis dextra*, de tweede tak van de *Aorta* maakt alleen de *Carotis sinistra*, de derde tak maakt de *subclavia sinistra*. Deze drie takken worden genaamd, de opklimmende tronk van de *Aorta*. Verder is aan te merken, dat de verdeeling van de regter en linker takken egaal zyn.

De *Arteria subclavia*, een weinig voortgegaan zynde, geeft van zig na boven de *Arteria Vertebralis*. Deze gaat tusschen de *Vertebræ* van de hals, en koomende aan 't eerste wervelbeen, krygt een bogt na buitenwaards, daar na loopende door het dwarsze uitsteeksel van dit wervelbeen, loopt wederom binnenwaards, en in het groote gat van 't *os occipitis* na de harssenen, daar zy beiden vereenigen, vereenigd zynde, geeven zy een aanzienelyke tak na vooren, daar de *Arteriæ Carotides* te zaamen koomen, van welke vergadering alle de slagaderen van de harssenen voortkoomen. Tegen over deze na onder komt uit de *Arteria subclavia*, de *Arteria intercostalis superior*, na de eerste, tweede en derde ribben; tusschen deze beide na vooren komt uit de *subclavia*, de *arteria mammaria interna*, deze loopt langs het *sternon*, gekomen zynde tot aan de zesde of zevende ribbe, zend ze een,

of twee takken, die, de *musculi intercostales* doorboorende, na de borst loopen: de rest van deze *arteria* eindigd in de buikspieren, daar wy haar op 't einde van deze verhandeling nader zien. Uit de *arteria subclavia* wat meer na boven koomen verscheide takken voort, als uit de spieren spruitende, een tak gaat na 't hoofd van de *aspera arteria*, en na de *Glandula Thyroidæa.* De buitenste van deze takken gaat na agter na de spieren, boven de *scapula* gelegen, is genaamd *arteria supra scapularis*; een weinig verder uit de *arteria subclavia* komt een takje, voorziende de deelen onder 't schouderblad, en is de *arteria infra scapularis* genaamd; daar de *subclavia* veranderd in de naam van *Axillaris* komt een tak, voortloopende langs het zydelyke gedeelte van de borst, en voorziet de spieren, die op de borst gelegen zyn, dit is de *Thoracica superior*, deze een weinig voortgegaan zynde, verdeeld zig in een *Thoracica inferior*, die na agter wykt, en in een *mammaria*, die na de borst loopt.

Zo dra de *arteria subclavia* de *Clavicula* verlaat, word zy *arteria axillaris* genaamd, en loopt met een tak, ook *arteria brachialis* benoemd, tot aan de buiging van de elleboog, daar verdeeld zy zig in twee takken. De binnenste tak loopt over het binnenste hoofdje van de *ulna*, geeft aan de kleine, en aan de daar aan geplaatste vinger takken, aan ieder zyde dezer vingeren een: de uitwendige tak gaat tusschen den *radius* en *ulna*, koomende aan het onderste hoofd van den *radius*, geeft zy een tak van zig, die het bovenste gedeelte van de hand voorziet, het overige gedeelte van deze tak voorziet wederzyden den duim, en de twee voorste vingeren, *per interim.* Hier moet gelet worden, dat de *Anatomici* in hunne *publicque Demonstratien* by de *Cadavera* omtrent deze *order* houden by 't vertoonen van de bloedvaten, anders zy zyn zo eenvoudig niet. Ruisch pleeg te zeggen, de vliezen hebben vliezen, en de bloedvaten hebben bloedvaatjes, 't geen in de redenvoering omtrent de *Oeconomia Animalis* ten overvloede blykt, zynde vrugten van *private Collegien*, doorkneede *Auteuren*, *diligentie* en *Experientie.* Deze bepaaling van de aanzienelykste bloedvaten diend tot een rigtsnoer voor de gedagten, om in het gevolg te kennelyker daar op te kunnen redeneren, te betoogen, en om op eenige derzelver kennelyke of waarscheinelyke besluiten te maaken. De takken van de bloedvaten, daar wy hier nu ten *principale* van spreeken, zyn die, waar van by 't *Examen* omtrent de Proevelingen gesproken word; zy moeten kennen den omloop des bloeds langs de *Course* van deze takken, zo der *Arteriæ*, als *venæ*, de zenuwen; de beenderen en de spieren. Zy moeten dit alles weeten, zodanig, als de *Anatomia* het *conspectus oculorum* in de dagelykse lessen aanwyst, om vylig te kunnen werken in hun te doene *Operatien.*

De

De *Arteria Carotis dextra*, te gelyk met de *subclavia dextra*, voortkoomende uit de *arcus* van de *arteria magna*, edog, in de linkerzyde uit de *arteria magna* zelfs: leiden een en dezelve *ramificatie* ter wederzyden: de *arteria Carotis* loopt langs de *aspera arteria*, zonder takken af te geeven, tot aan het *Cartilago scutiformis*, daar verdeeld zy zig in twee voornaame takken, de een loopt met een bogt na binnen, en boord door de ruime opening, die in 't *os petrosum* is, na de harssenen. De *arteriæ Carotides* by elkanderen koomende, maaken de verdeelingen van de slagaderen in de harssenen: ook gaat een takje, door de spleet, die is in het *os Sphenoides*, na de bol van 't oog. De *arteria Carotis externa*, van de *interna* gescheiden, geeft een takje na 't strotten hoofd; een weinig verder een takje na de tong, en deelen daar omtrent: wat meer na boven gaat een klein takje, door een byzonder gaatje van het *os Sphenoides*, en voorziet de *dura mater*, verder verdeeld de *arteria Carotis externa* zig in drie takken, de onderste en voorste gaat na de deelen van 't aanzigt, de agterste na de deelen van de nek en deszelfs spieren, de middenste voorziet van vooren en agteren het oor, maakt de *arteria temporalis*, die voortgaande, voorziet de deelen van 't bovenste gedeelte des hoofds.

De *Aorta* over de linkerzyde op de lighaamen van de *vertebræ* na beneden loopende, geeft doorgaans van zig een *arteria*, welke loopt langs de *bronchia*: dit is de voorſ. *arteria bronchialis*: de *aorta* geeft verder ter wederzyde van zig na ieder rib haar *arteria intercostalis*. Van de *aorta* gaan eenige spruitjes na de *Oesophagus*: daar de *aorta* het *Diaphragma* doorboord, geeft zy de *arteria Cœliaca*, deze geeft een *arteria*, die, als te rug loopende, zig plant in het *Diaphragma*. Van dezelve slagader gaan takjes na de mond van de maag, voorts verdeeld zig de *arteria Cœliaca* in een regter en linker tak, de linker loopende langs het *pancreas*, geeft aan het zelve zyn slagader: eindelyk gaat zy tot aan de milt, gevende onderwyl eenige takjes aan 't *omentum*, en van deszelfs bovenste gedeelte na het agterste gedeelte van de maag: de regter tak van de *Cœliaca* geeft van zig de *arteria Coronaria inferior*, loopende langs den bodem van de maag, het overig gedeelte van deze tak loopt na de leever, maar eer zy zig verdeeld, geeft zy een takje aan 't *intestinum duodenum*. Van deze tak scheid zig de *arteria Cystica gemella* na de galblaas: voor dat deze *arteria* in de lever gaat, geeft zy een tak na het bovenste van de maag. Omtrent een halve vinger breed na de *Cœliaca* komt uit de *aorta* de *arteria meseraica superior*, deze voorziet het dunne gedarmte en een gedeelte van het *intestinum Colon*. Weinig voor dat de *aorta* zig verdeeld, komt uit dezelve de *arteria meseraica inferior*, voorziende het grootste gedeelte van de dikke darmen tot aan het *fondament*. Deze *arteria* langs het *intestinum rectum* loopende, is de

hæmor-

hæmorrhoidalis interna: tusschen de *meseraica inferior* en *superior* komen ter zyde voort de *arteriæ renales*, dewelke gaan na de nieren, uit dezelve komen de slagaderen voor de *renes succenturiati*. Onder de *arteria renalis* komen uit het lighaam van de *aorta* de *arteriæ Spermaticæ*, die gaan na de *testiculen*, *Ovaria*, na 't onderscheid der *sexen*: daar zig de *aorta* verdeeld, komt uit het midden de *arteria sacra*, deze kleine slagader is inzonderheid tot dienst van 't *os sacrum*. Ondertusschen diend men te weeten, dat de *aorta* op de hoogste van ieder wervelbeen wederzyds van zig geeft *arterien*, in de onderbuik even, als in de borst onder de ribben, van welke ook de *arterien* gaan door het wervelbeen, zelfs na 't rugge merg.

De *aorta*, komende tot het *os sacrum*, verdeeld zig in twee aanmerkelyke takken, *iliacus superior & inferior*, de *ramus inferior* voorziet de deelen in 't *pelvis*, word genaamd *arteria Hypogastrica*, van deze *ramus* komen ook de vaten na het *intestinum rectum*, en is de *hæmorrhoidalis externus*: de *ramus iliacus externus*, *passerende* in de liesch, geeft op de hoogte van 't *os pubis* van zig de *arteria Epigastrica*, welke, tusschen de buikspieren opklimmende, zig vereenigd met spruitjes van de *mammaria*, ondertusschen voeden zy alle de uitwendige deelen der onderbuik. Van de *ramus iliacus*, of de voorf. hoogte, een weinig meer na binnenwaards komt de *arteria pudenda*, deze voorziet de uitwendige teeldeelen: ondertusschen gaan van de *arteria iliaca*, over 't *os pubis* loopende, verscheide kleine *arterien*, voorziende de deelen binnen en buiten op 't *os ilion*. Wanneer zy nu over 't *os pubis* is, en dus gekoomen buiten de holligheid van de onderbuik, verdeeld zy dadelyk in twee takken, een uitterlyke, en een innerlyke, de uitwendige voorziet alle de spieren, gelegen aan de buitenkant van 't dyebeen, en eindigd op de hoogte van de knie: de inwendige loopt aan de binnenzyde van 't *femur*, langs den *Musculus triceps*, en word genaamd *arteria Cruralis*.

De *arteria Cruralis* geeft haar takken aan alle de deelen aan de binnenkant van het dyebeen: meer en meer na agterwaards hollende, loopt zy eindelyk tusschen de hoofden van 't *os femoris* na beneden, daar ter plaatsze geeft zy een tak, *arteria poplitæa* genaamd, deze zig na binnenwaards omslingerende, voorziet het bovenste gedeelte van 't scheenbeen: de groote tak, verder voortgaande tusschen de spieren beneden de knie, word genaamd *arteria suralis*: omtrent half weg van de regte *suralis* gaat van haar uit een slagader tot voeding van de deelen, om 't scheenbeen gelegen. Verder gaat de *arteria suralis* langs de binnenzyde van 't hielbeen, buigende na 't onderste van de voet, daar zy zig verdeeld in twee takken, die, nader aan de teenen koomende, zig zo verdeelen, dat ieder teen aan elke zyde een slagader heeft.

Deze verdeeling van de ſlagaderen, en de nu volgende van de aderen zyn genoegzaam, om op dit ſpoor te vinden meer takjes en ſpruitjes, waar van in de *Phiſiologia*, in de Schriftelyke en *private Anatomiſche* onderwyzingen geſproken word. Wy bragten van de *arteria Cruralis* maar de twee aanzienelykſte takken in aanmerking, anders word daar een derde toe berekend, *arteria muſcula* genaamd, loopende tuſſchen de *muſc. iliacus* en *pectinæus* in 't derde hoofd van den *muſc. triceps. En fin*, dit is de loop en verdeeling van de voornaamſte *arteriæ* van 't lighaam, die in kleinder en kleindere, van een ſcheiden, en eindelyk het geheele lighaam met zeer kleine *arteriæ Capillares* voorzien; waar omtrent aanmerkelyk is, dat de takjes, die op een kleine wydte van de *tronck* van het grooter takje afgaan, haar *Canalen* wederom in een *tronck* vereenigen, welker takjes ook met andere gemeenſchap hebben: door dit middel word het bloed, als 'er een ſlagadertje verſtopt is, door de gemeenſchap hebbende takjes na de deelen, onder de verſtopping gelegen, gebragt, welke anders van voedſel zouden beroofd zyn. Deze *Anaſtomeſes* zyn voornaamentlyk zigtbaar in de harſſenen, lyfmoeder en in het darmſcheil, zo is het ook met de aderen, waar van nog iets te zeggen vald. Hier diend gelet, dat volgens Nichols, andere, en de *Courſe* van den omloop des bloeds, de *vena Cava* beneden het hart is de opklimmende *Cava*, en die daar boven de nederdaalende *tronck*. By de *Anatomiſche Demonſtratien* worden doorgaans de voornaamſte bloedvaten, elkanderen verzellende, de *troncken* van de *Cava* benoemd, gelyk die van de *aorta*, in welke als men ziften wil, ook de naamen van opklimmende en nederdaalende *aorta* niet behooren. Wy moeten woorden gebruiken, om van zaaken te ſpreeken, en elk vogeltje zingd, na het gebekt is. Wy zullen de *vena Cava Contrarie* 't eerſt voorgeſtelde beſchryven in zyn voornaamſte takken.

De *vena Cava* word verdeeld in een opklimmende en een nederdaalende *tronck*; daar zy by elkanderen koomen, is een zak, eindigende in de regter hoorn van 't hart, uit deze zak komt de *vena Coronaria*. De opklimmende *tronck* van de *Cava* geeft omtrent anderhalf duim breed boven 't hart van zig de *vena Azygos*, deze ader maakt alle de *venæ intercoſtales*, uitgezonderd aan de twee, of drie bovenſte ribben, zomtyds verdeeld de *Azygos* zig in twee, zy eindigd in de linker *vena renalis*, ook zomwyl in de linker *vena iliaca*, loopende door het *Diaphragma*, en geeft aan het zelve een tak. De *tronck* van de *vena Cava* geeft een takje aan de *pulmo*: dit takje vergezelſchapt de *arteria bronchialis*, en word *vena pneumonica* genaamd. De *truncus* van de *vena Cava* na boven voortgaande, verdeeld zig in twee aanzienelyke takken, waar van ieder zig wederom verdeeld in drie voornaame takken; de binnenſte van deze drie is de *vena jugularis interna*,

interna, de middelste de *vena jugularis externa*, en de derde de *vena subclavia*; even voor dat de *vena Cava* zig in de twee groote takken verdeelde, koomen daar uit voort de *venæ mammariæ internæ*, die de *arteriæ mammariæ* verzellen, ook koomen uit ieder groote verdeeling van de *vena Cava* twee takjes, waar van de eene klimt door de dwarsze uitsteekzels van de *vertebræ* van de hals. Deze *venæ vertebrales* vergezellen de *arteriæ* van dezelve naam: het andere takje loopt na beneden, voorziet de twee of drie bovenste ribben, en word *vena intercostalis superior* genaamd.

De *vena jugularis interna* gaat opwaards na den *basis* van het bekkeneel, daar ze in twee takken verdeeld word, de grootste loopt in den *sinus lateralis* door het gat, waar door de zenuw van 't agtste paar uitkomt. De kleinste gaat na de *pia mater* door 't gat by de *sella turcica*. De *vena jugularis externa* verdeeld zig op de hoogte van het *Cartilago scutiformis* in twee voornaame takken, de eene gaat overal met de *arteria Carotis externa* na de deelen van 't aangezigt, voorhooft, en al, wat onder de onderkaak gelegen is. Het ander gedeelte maakt een zak, en hegt zig in de opening, gemaakt door de te zaamenkomst van 't *os occipitis* en 't *os petrosum*, ontfangd daar het bloed uit de *sinus lateralis*, die komt uit den *sinus longitudinalis*, waar door het bloed wederkeerd uit de harssenen na het hart.

De *vena subclavia*, de *Clavicula gepasseert* zynde, is de *Axillaris*, die op deze hoogte verscheide takken geeft: twee van deze takken gaan met de *arteria Axillaris*, namentlyk de *vena infra* en *supra scapularis*: een tak loopt langs de borst, en is *vena mammaria externa* genaamd. De *vena Axillaris* verdeeld zig verder in twee takken: de uitwendige is de *Cephalica*, die, na 't gevoelen der ouden, zoude *Correspondeeren* met het hoofd, uit welke misgissing zy verkreeg de naam van hoofdader, de inwendige tak is de *basilica*, ook *hepatica* genaamd, die de ouden stelden gemeenschap te hebben met de *hepar*. Deze twee takken hebben gemeenschap omtrent het *junctuur* van de elleboog, ter plaatsze, daar den *musc. biceps* en *brachiæus internus* gelegen zyn, zy maaken daar een schuinsche hoek, die middeling de *vena Mediana* opmaakt: uit deze koomen voort de takken na de hand en vingeren: inzonderheid twee takken, waar van de eene langs de *ulna* met de *arteria* in 't hol van de hand loopt, en, waar van een takje omslingerd na 't bovenste van de hand, dit takje noemden de ouden in de linkerhand *vena splenetica*, en in de regter *hepatica*. De andere tak loopt over de *ulna* na de buitenzyde, voorziet de rug van de hand, en de vingeren: boven op de hand word deszelfs tak *vena salvatella* genaamd: verder vergezelschappen ze alle de spruiten der *arterien*.

De nederdaalende tak van de *vena Cava* loopt tusschen 't hart en

't middelrift, niet onmiddelyk op de bekleedzels der *vertebræ*, maar iets van dezelve afgefcheiden. By 't middelrift heeft zy de *vena phrenica*, loopt door het *Diaphragma*, en gaat onder de lever door, in welke zy verfcheide takken heeft, om het bloed van de *vena porta* te ontfangen: verder gaan twee takken, *venæ renales* genaamd, na de nieren, uit welke opklimmen de *venæ* na de *renes fuccenturiati.* Uit de linker *vena renalis* gaat na beneden een *vena fpermatica* in de Mannen na de *Tefticulen*, en in de Vrouwen na de *Ovaria*, ook *teftes Muliebres* genaamd. De regter *vena fpermatica* komt uit het lighaam van de *vena Cava*, even onder de *vena renalis*: wederzyden van de *vena Cava*, by ieder wervelbeen, koomen de *venæ lumbares*, zomtyds zyn 'er twee, of drie aan elken zyde, welke men verdeeld in bovenfte en onderfte, zy worden befteed tot de fpieren der lendenen en aan 't *peritonæum*: de laatfte lenden tak word genaamd *vena mufcula fuperior*, een tak van de *vena lumbaris* loopt in de holligheid der wervelbeenderen, zig verfpreidende tot aan de *medulla oblongata*, ontfangende het bloedig *ferum* uit de *arteriæ* van de *medulla fpinalis*.

Verder verdeeld zig de *vena Cava* omtrent het *os facrum*, even als de *Aorta*, namentlyk in twee *Rami iliaci*, en ieder *ramus* in een *ramus iliacus externus* en *internus*. De inwendige geeft de *vena Hypogaftrica Hæmorrhoidalis*, en een tak, die loopt door het groote gat van 't *os innominatum* na den *mufculus triceps* in de dye. De *vena Hæmorrhoidalis* gaat na 't eind van het *inteftinum rectum*: de *vena Hypogaftrica* na de *vefica urinaria*, *vafa fpermatica* en in de Vrouwen te gelyk na alle de gedeeltens van de *uterus*. De *vena iliaca interna* met de *arteria* van deze naam over 't *os pubis* loopende, geeft na boven de *vena Epigaftrica*, na de binnenkant de *vena pudenda*, en verfcheide kleindere takken na de omleggende deelen. Van deze *vena iliaca*, nu *Cruralis*, komt de *vena faphæna*, loopende aan de binnenkant van 't been onder het vel, langs het fcheenbeen, over de *malleolus internus*, en voorziet het bovenfte gedeelte van de voet met aderen: daar de *vena Cruralis* die naam begon te voeren van 't *Cruris*, by 't *os pubis*, loopt zy met de *arteria Cruralis* onder de fpieren aan de binnenzyde van de dye, onder den *mufculus biceps*: na agterwaards geeft zy een tak, die de deelen daar omtrent bediend, verdeeld zig verder in twee takken, de een is de *vena furalis*, deze loopt langs 't *os tibiæ* na de voet: de uitwendige van deze twee takken gaat na de buitenzyde van 't been om de *fibula*, en voorziet het buitenfte gedeelte van de voet, zig vereenigende met de *vena faphæna* op de voet gelegen. De *vena Cava* in zyn geheel aangemerkt, brengd *direct* aan 't hart, het bloed uit de aderen van 't geheele lighaam uitgezonderd van de *Ventriculus*, de *lien*, *pancreas*, *omentum* en *inteftina*,

van

van welke het bloed door de takken van de *vena porta* na de *hepar* gevoerd worden. Na dat de gal afgekleinst is, gaat het bloed van de *vena porta* ook in de *vena Cava.*

De vaten van de lever zyn de *vena porta* en de *vena Cava*, zy worden verzeld door veel takjes van *arteriæ*, koomende van de *Cœliaca* en *Mesenterica superior.* De *vena porta* brengd het galryke bloed, om af te kleinsen, aan de lever, en de *vena Cava* neemt het uitgepuurde bloed aan. De slagaderlyke ader zonder *Valvulæ* zynde, wierd van de oude *portarum* genaamd, om dat zy meenden, dat de *Chylus* door takken van de *vena porta* van de darmen in de lever gebragt wierd, door welkers zelfsstandigheid deze *vena* verspreid is. De *vena porta* ontfangd het bloed uit alle de ingewanden van den onderbuik, uitgezonderd van de *renes* en de *vesica urinaria.* De *vena porta* had geen *Valvulæ* nodig, om dat het bloed niet regt op door haar takken gedreeven word. Uit alle de deelen, aan de *porta* gehegt, komt het bloed in een ruimte, uit de ruimte word het gedreeven door menigte takjes in de lever verspreid na de natuur der slagaderen, 't geen GLISSONIUS naauwkeurig beschreeven en afgebeeld heeft; de *vena porta* geeft haar bloed aan de *vena Cava*, zo dat in de overkomst moet de gal *geformeert* worden. De afscheidingen geschieden door de einden der slagaderen, dus beschouwd men de *vena porta*, als een slagaderlyk vat, om voorf. reden, en, om dat het bloed gedreven word uit een ruimte in een engte, uit de poort in deze takken en spruiten van de lever: zo zegd men, naby de *hepar* heeft de *vena portarum* een *truncus*, die zig in de lever in menigte takken verdeeld. Hier merken wy bekort aan, dat in het *fœtus* in het bovenste gedeelte van de lever is, 't *vas umbilicalis* voerende het bloed uit de *placenta uterina* in 't *fœtus.* Na de geboorte veranderd in een band, *ligamentum rotundum hepatis* genaamd.

Van buiten geeft voorf. *truncus* ter regterzyde één tak, die zig verdeeld, als een slagader, dit is de *vena Cystica gemelli*, loopende na de galblaas: een weinig verder gaat een adertje na 't *intestinum duodenum*, en te gelyk na den bodem van de maag. Voorts verdeeld zig de *vena porta* in twee groote takken, een regter en een linker, uit deze scheiding komt *ordinair*, de *vena Coronaria Ventriculi*, die ook haar takken heeft in 't *omentum*: de regter tak voorziet al het dunne gedarmte, en een gedeelte van 't *intestinum Colon.* De linker tak word genaamd *vena splenetica*, om dat zy het *pancreas passerende*, en eenige spruiten aan het zelve geevende, voor 't grootste gedeelte de milt bediend, die eenige meenen, dat de lever diend, gelyk de long het hart, te weeten, om het bloed te helpen volmaaken. De *vena splenetica* geeft in 't voorby gaan eenige takjes aan 't *omentum*, deze worden genaamd *venæ Epiploicæ.* Deze tak het *pancreas gepasseert*

 zynde,

zynde, geeft een groote tak na beneden, die een gedeelte van 't *intestinum Colon* bediend, verder het *intestinum rectum*, en word daar genaamd *vena Hæmorrhoidalis externa.* Het overige gedeelte van de *splenetica* gaat als boven gezegd is, in de milt, met drie of vier takken zig daar in verdeelende: van deze tak keeren eenige takjes te rug na den bodem van de maag, en te gelyk na het *omentum*, de eerste zoort zyn *vasa brevia*, en de andere *Epiploica* genaamd.

Uit de werking van de lever blykt, dat het dezelve is van een *glandula*, en dat het dierhalven niet zuiver is, te zeggen, dat alle de afscheidingen geschieden door middel van *glandulæ:* in de lever geschied het door de *vascula Capillaria* van de *vena Arteriosa*, en in verscheide andere gedeeltens van ons lighaam, door de uitterste einden der slagaderen. Dat ook verscheide afkleinzingen geschieden door de *glandulæ* is bekend: 't zal van vrugt zyn in 't vervolg om iet van de klieren by te zetten, te meer, om dat ze in de *manducatie*, *deglutitie* en *Chylificatie* menigvuldig voorkoomen. Over de menigte klieren, die Malpighius in 't lighaam erkende, is geschil gerezen tusschen Ruisch en Boerhaave, deze overhellende aan de zyde van Malpighius. Byna overal wierden van hem zeer kleine zenuw tepeltjes, kliertjes, ontlastvaatjes, keldertjes, vezeltjes, kleine draadjes en andere kleinigheden gezien, door welke de werktuigen der zinnen, de *invisibile Transpiratie*, de zigtbaare ontlastingen, de bereidingen en vergaderingen van alle de zappen, zelfs van de inwendige lugt, die in ons is, en de beweegingen der deelen onzer lighaamen, op een werktuig en beweegingskragt kundige wyze verrigt naauwkeurig beschouwd wierden. Hy staroogde op een knoopje, by hem klier genaamd, zeer naauwkeurig, bezag het zo wel van binnen, als van buiten, en op zo veel plaatszen, als hy die knobbeltjes vond, gaf hy ze de naam van *glandulæ.* Na 't geheele lighaam van een Vrouw doorgezien te hebben, vond hy ze ook by uitnemendheid overvloedig binnen aan de wanden van de *uterus*, de *vagina*, enz. andere deelen. Ruisch leerde omtrent de kliertjes of knobbeltjes zo menigvuldig, als bekend is in 't gros te vinden, dat het zyn zaamenvlegtingen van ontelbaare kleine vaatjes, in de gedaante van een knobbeltje, aan 't welke verkeerdelyk de naam van klier gegeven word. Omtrent het gestel der klieren was Malpighius van gedagten, dat de klier is een hol omwindsel, uit het allereenvoudigste toestel van deszelfs eigen vlies gevormd, in welke holligheid of ruimte een byzonder zap afgekleinst, beslooten, gestoofd, dus veranderd gevonden, en door een ontlast vat geduurig uitgeworpen word.

De *Anatomici* hebben de klieren gebragt onder twee zoorten, *glandulæ Conglobatæ* en *Conglomeratæ* genaamd, de eerste zoort is een rond, glad, klein lighaamtje in een dun vliesje omwonden, waar door 't gescheiden word

word van alle andere deelen, alleen eene zenuw en eene ſlagader toegang geevende om in te gaan, en plaats aan een ader en uitbrengende buis om uit te gaan, de tweede zoorte is zaamengeſteld uit veel kleine kliertjes te zaamen in een gemeen vlies omwonden, zomtyds vereenigen al haar uitbrengende pypjes, maakende een gemeene buis door welke aller vogt loopt, gelyk in 't *pancreas*, en in de *glandulæ parotides*: zomtyds de pypjes vereenigende, maaken verſcheide pypen, die alleen door dwarsze buisjes zaamen gemeenſchap hebben, zodanige zyn de *mammæ*. Andere hebben verſcheide pypjes zonder eenige onderlinge gemeenſchap, van dit zoort zyn de *proſtatæ*. Nog is 'er een zoort, die is, wanneer ieder kleine klier zyn eigen uitbrengende buis heeft, waar door hy zyn vogt na een gemeene kom zend, te zien in 't *pelvis* van de *Renes*.

Het binnenſte geſtel van de *glandulæ*, en de wyze, waar door zy de verſcheide vogten van het bloed af kleinſen, is door vergrootglazen, gezonde oogen en harſſenen naauwkeurig nageſpoord, te breed om hier by te zetten. Het zoude ons te verre afleiden van de betoogingen, die eerſt moeten volgen op de beſchouwingen van 't hart en de bloedvaten. Volgens Harvæus zouden in een volwaſſen menſch ieder holligheid van 't hart omtrent de maat houden van twee *oncen* bloed, wanneer op ieder *diaſtole* het hart zo veel bloed ontfangd, als deszelfs uitgerekte holligheid toelaat. 't Word geſteld, dat in een gezond volwaſſen menſch de *ſyſtole* twee duizend maalen in één uur geſchied, en dat het hart op ieder ſlag zig het gevatte bloed kwyt maakende, in één uur drie-honderd en twee-endertig ponden bloeds laat doorloopen: als men dan ſteld dat een menſch vyf-en-twintig ponden bloed heeft, moet het bloed in één uur dertien maalen door 't *Cor paſſeren*. Andere ſtellen, dat in ieder ſlag van 't hart in de gezonden ſtaat een *ſeconde* is, en zeſtig *ſeconden* in één *minuut* zynde, gaan drie duizend en zes honderd polsſlagen in één uur, indien dan in ieder *diaſtole* de holligheden ieder twee *oncen* bloed krygen, bedraagd het bloed, dat door het hart in één uur loopt, veertien duizend en vier-honderd *oncen*, of negenhonderd ponden, dit zyn zo geſtelden. Hier van word afgerekend door anderen, 't bloed, dat van 't hart in de long, en van daar wederom in 't hart komt, en zy L. verminderen het gewigt van 't bloed in een volkoomen menſch op drie-en-twintig, en 't gewigt van vierhonderd-en-vyftig hier mede *gedivideert*, ſtellen zy, dat het bloed agtien maal in één uur het hart *gepaſſeert* is.

Het bloed vliet door de ſlagaderen tot de deelen door vaten van een gepaſte ruimte, ieder na *proportie* van het deel; 't gezeg van Verulamius kunnen wy niet omtrent onze *Anatomici* toe ſtemmen, hy zegd: de naauwkeurigſte wyshoofden, dewelke geſtadig met lynen,

nen , *Diameters* , en andere onderscheidingen der hoegrootheid bezig zyn, zyn zelden de uitmuntenste verstanden. BOYLE zegd: de Mannen, die de *Philosophie* der ondeelbaare deeltjes oeffenen, hebben. tot hier toe spaarzaam de bevindingen aangehaald , om de bondigheid hunner beginselen te toonen. Zy hebben het oog op hen, die het wezen der dingen uit de zaamenstellinge van de kleinste deeltjes, en haare werkingen alleen uit de gedaanten na de wiskonst willen besluiten. In de natuur zyn meer zaaken, die wy niet weeten, als die wy weeten, meer dingen, als 'er woorden zyn, om ze uit te drukken. Hier hadden wy VAN BENTHEM noodig, om de getalen wel te stellen en uit te spreeken. 't Getal van de monden van de takken van eenige slagader, is grooter, als de mond van den *tronck*, daar ze van afstammen , om deze reden word de snelheid van 't bloed merkelyk verminderd, als het ver van 't hart is. De overeenkomsten, die de voornaamste takken met elkanderen hebben , en de groote slagader met de hol-ader en long-slagader zyn, volgens KEILL. De *arteria aorta* 100000. *subclavia dextra* 20101. 9. *Carotis sinistra* , 10016. *Axillaris sinistra* , 14456. 7. *bronchialis* , 434. 4. vier en-twintig *arteriæ intercostales*, ieder 434. 2. te zaamen 10420. 8. *Cæliaca* 4830. *mesentærica superior* , 7307. 8. de *emulgentes* , ieder 4639. *mesentærica inferior* , 3015. zes *lumbares*, ieder 434. 2. te zaamen 2605. 2. de *iliacus sinistra*, 9739. 8. deze *dextra* 10535. de zom van alle de takken 102740. 7. de *arteria pulmonalis*, 139291. 8. de *vena Cava ascendens*, boven 't *Cor* begreepen, 92373. de *Cava descendens* 92373. In des menschen lighaam is zulk een gelykmatigheid der deelen , dat alle Konstenaars daar van een rigtsnoer haarer gelykmaatigheid ontleenen, betuigende, dat een zeer konstige *formatie* in het menschelyk lighaam gelegen is , de deelen dienen elkanderen, alle in 't gemeen, en elk in 't byzonder het geheel lighaam. Zo dat uit de voorgestelde meetelyke monden der vaten moet men verder beschouwen, en stellen de gelykmaatigheid, zelfs van de kleinste vaten; 't wierd van my niet voor waarschynelyk, maar voor waarheid aangenomen. Alle waarheid kan met geen genoegzaame redenen bewezen worden , veele waarheden gaan de menschelyke reden te boven. 't Geen ik hier voor een waare zaak aanneem, komt overeen met de natuur van de zaak, en kan door 't oordeel der reden niet ontkend worden, zynde een beschouwing van 't voorwerpsel, dat zig aan de reden klaar genoeg vertoond.

De *Diameter* van de *Aorta* is in een volwassen mensch naby het hart doorgaans één duim breed , die van de *vena Cava* omtrent twee duimen; edog, dit word ongelyk bevonden. Het onderscheid tusschen de *arteria* en *vena pulmonalis* is zo groot niet: de *Diameter* van de *arteria pulmonalis* is by 't hart kleinder, als die van de *Aorta*, of schoon de *pulmonalis* tot de *pulmo* na *proportie* veel grooter is als de *magna* tot al de

deelen

deelen van 't lighaam. Dat de *Diameter* der aderen grooter is, als die der ſlagaderen, geeft een mindere voortſtuuwing, of vertraaging in de beweeging des bloeds in de aderen, ook daarom zyn de aderen met klapvliezen voorzien, voornaamentlyk in de onderſte deelen, daar in zyn de *valvulæ* meerder in getale, en vaſter, om dat het bloed hier *perpendiculair* moet opklimmen. GALENUS zegd: ik maake een Lofzang ter Eere van den SCHEPPER, om dat Hy ons lighaam beter heeft gelieven te voorzien, dan door eenige konſt geſchieden kon.

Door de beweeging van 't bloed krygt ieder deel zyn zappen, tot voeding, onderhouding en vergrooting van 't lighaam, indien het bloed niet bewoogen wierd, zoude ieder deel het zyne moeten misſen. Deze beweeging hangd af van de vloeibaarheid der ſtoffe: indien het bloed een vaſt, en geen vloeibaar lighaam was, zoude het niet kunnen bewoogen worden, ten andere, en ten voornaamſte hangd deszelfs beweeging af van de toeknypende kragt des harts, en der ſlagaderen: het bloed in zig zelven heeft geen kragt om te beweegen, dierhalven word het bewoogen, geduurig in de ſlagaderen uitgeſtooten door de kragt des harts, en door die der ſlagaderen verder voortgeſtuuwd. De kragt der ſlagaderen blykt aan deszelfs *pulſatie*, ook kan men dit zien in een overdwars gekwetſte ſlagader, die inkrimpende ſluit. Hier toe diend ook de regelmaatige wydte en houding der andere vaten, aderen, watervaten, enz. Indien de aderen wyder zyn, als na behooren, kan het bloed niet met genoeg *force* voortgeſtooten worden in de aderen, waar door het aan derzelver eindens blyvende worſtelen, in het een, of ander deel meer vogt afgeſcheiden word, als tot behoorlyke voeding noodig is. Dat de toeknypingen des harts en der ſlagaderen het bloed ſtooten na de deelen, en dat dezelve knypingen het bloed opzetten in de aderen, ſteld men uit het geſtel der klapvliezen in de aderen, deze *valvulæ* gaan open, als de toeknyping van de ſlagaderen geſchied.

De aderen geen toeknypende kragt hebbende, laaten het bloed door, gelyk het water loopt door een rivier, egter, zy helpen de doorſtrooming door de vaſtheid haarer wanden: de aderen wyder zynde, als na behooren, komt 'er te veel invloeijen, welkers menigte de ſlagaderen niet kunnende voortſtooten, blyft het bloed aan de uiteinden der aderen ſwaarder, waar door den doorgang vertraagd, en *accidenten* veroorzaakt worden. Den doorgang van 't bloed in de *venæ* wierd gezegd geholpen te worden door middel van *valvulæ*: als in een *vena*, die vyf-en-twintig *oncen* bloed in zig behoud, vyf *valvulæ* zyn, heeft de *arteria* telkens vyf *oncen* voort te ſtooten, het bloed komt by elken ſtoot op de *valvulæ* te ruſten. Als de *valvulæ* niet in de ader waaren, zoude de *arteria*, in plaats van vyf, vyf-en-twintig

oncen te gelyk moeten voortſtooten, het welk zy niet in ſtaat is te doen, de *valvulæ* koomen nu hier in te hulp. Dit was noodzaakelyk in die aderen, door welke het bloed opwaards ryſt, om dat de ſwaarte van het bloed regt na beneden valt: in de aderen, waar door het bloed niet *ſurſum perpendiculair*, maar *Horiſonteel* voortgaat, waaren de *valvulæ* niet noodig, om dat de ſwaarte van het bloed zo niet na beneden valt, wordende eenigermaaten opgehouden, als in de *venæ* van de borſt, den buik, de lyfmoeder, en andere deelen: in de *venæ jugulares internæ* vind men in ieder één *valvula*, belettende, dat geen bloed valt in de *vena*, als wy den arm opligten. Ook is 'er één *valvula* in de *vena ſubclavia ſiniſtra*, belettende, dat het bloed uit die *vena* niet valt in den *ductus Thoracicus*.

't Is aangemerkt, dat de takken van de bloedvaten, en ſpruitjes derzelver met andere takjes en ſpruitjes van haar eigen zoort op verſcheide plaatſen vereenigd zyn; deze inmonding diend, om den omloop des bloeds gaande te houden, als dezelve door eenige uitterlyke, of innerlyke oorzaaken verhinderd word: ook kan dezelve in de kleine ſpruiten der *arteriæ*, daar 't bloed reeds traager beweegd, als in de grooter takjes, en in de aderen de voortſtuuwing iets wederhouden, zy helpen tot vertraaging van den omloop des bloeds, gelyk in de Rivieren door zydwaardſe afleidingen de ſtroom gematigder word. De Natuur, waar van nu geſprooken word, brengd voor 't ligt de waare oorzaaken van de uitwerkſelen, en daar wy dezelve niet magtig zyn te betoogen, belyden wy openhartig onze onkunde. De Natuur nu ſcheind dit noodig te hebben, om des te gemakkelyker uit het bloed af te ſcheiden die deelen, die zy uit het zelve kleinſen wil: het geen beveſtigd word, om dat die geſteldheid voornaamentlyk omtrent de kleinsdeelen gevonden word, 't minſt omtrent deelen, die tot de *locale* beweeging dienen: en, alzo deze twee werkingen byna het geheele beſlag uitmaaken van de dierelyke huishouding, ſcheind ons toe, dat 'er tweederlei zoort van *Circulatie* in 't bloed in 't algemeen is, één die traager, en met meer belemmering tot, en door de kleins werktuigen gaat, en één, die haaſtiger, en met meer gemak tot, en door de werktuigen der beweeging geſchied, 't geen waarſcheinelyk is, om dat de takjes en ſpruitjes niet op eenerlei wyze geſchikt zyn, en dierhalven den omloop des bloeds meer geſcheiden is, na dat den omloop der buizen min, of meer van de regte *linie* afwykt. De *ſtructuur* dezer verdeeling in de *arteriæ* of in de *venæ* is, na dat de takken of ranken min, of meer verdeeld zyn, na de verſcheide driften en kragten van aanſtuuwing des harts, der *arteriæ*, in andere *Canalen*, en na dat het lighaam buigd, ſtaat, of gelegen is. Deze zaaken zyn van belang in de huishouding des lighaams, *principaal* in de kleinſing; dit *fondament* hebben eenige

Konſt-

Konstgenooten overgestapt, misleid zynde in de gedagten, dat het genoeg was eenig onderscheid van *pori* te maaken, *geproportioneert*, na 't geen afgekleinst moest worden.

't Is niet alleen noodig te letten op de *Structuur* van de bloedvaten, maar ook, om op dat spoor de natuur, die hier de zaak zelfs is, in haar werking te volgen. Om ons hier toe op te leiden, word aangemerkt, dat de vaste deelen haar meeste verandering onderworpen zyn na de *saisoenen* des leevens, de verandering, die haar onderwyl 't meest bejegend, is door uitterlyk geweld, inwendig is de oorzaak doorgaans de kwaade gesteltenisse der vogten. De werkingen in ons lighaam, waar van de behouding der gezondheid afhangt, bestaan in beweegingen, die gevoed, of gaande gehouden worden door de voedsels, die eerst vloeibaar 't lighaam eigen, en daar na ten deele vast worden. Begiet de wortel van het groeijend leeven met Brandewyn, in plaats van met zuiver Water, de plant zal ziek worden, en, zo zy in tyds geen haar eigen voedsel krygt, sterven. Door 't voorf. word kennelyk, dat de vogtige deelen onzes lighaams een voorwerp zyn, waardig onze beschouwinge, al is 't, dat de vaste deelen, waar door, en in welke, als in werktuigen, de beweeging en bewerking der *Humeuren* geschied, 't onderwerp eigentlyk zyn van de *Chirurgia Practica.* De vogten zyn het voornaamste onderwerp van de *Practica Medica*, en ons in 't gemeen, om dat dezelve zig na vereisch bevindende, de eigentlyke gezondheid aan 't lighaam verleenen, en daarentegen, kwaalyk gesteld zynde, ongezondheid veroorzaaken. De Ouden hebben om deze reden ons leeven en gezondheid gesteld in een oorsprongkelyk vogt, en in een ingebooren warmte: het is zeker, dat een natuurlyke warmte met ons gebooren word, HIPPOCRATES meende, dat deze het kragtigste was in onze eerste leevensdag, en dagelyks afnam; hier van daan is de spreuk, zo dra wy gebooren zyn, sterven wy: wat swaarigheid legd 'er in, om te stellen, dat ons leevensvuur in de *humeuren*, inzonderheid in 't stamvogt, zitplaats heeft, het bloed is een vloeibaare leevende stoffe; in deze stoffe, zegd MOSES, bestaat de dierlyke Ziele. Of men zegd, dat het dierig leeven in natuurlyke hitte, in vogt en warmte bestaat, of dat het in bloed en geesten gelegen is, 't is het zelfde: onze warmte, ons leeven, kan niet duuren, zo onze zappen niet bewoogen worden; die beweegende oorzaaken te noemen aangebooren beweeging, zegd, zo veel, als oorsprongkelyk van de kragten der vezelen en werktuigige deelen, het voedsel kweekt, en onderhoud deze aangebooren eerstelingen, namentlyk vaste en vloeibaare deelen.

De geleerden zyn 't niet eens omtrent het innig wezen van de geschapenheid des bloeds. Het bloed moet bestaan in een middelmaa-

tige gefteldheid tusfchen dun en dik, dit is niet alleen noodig tot deszelfs beweeging en omloop, maar ook heeft het betrekking op de vafte deelen des lighaams, die door deze omloop van een ftoffe daar van te fcheiden hun voedfel moeten ontfangen. Als het bloed te dun is, is het niet alleen onbekwaam tot de voedinge, maar ook tot zyn behoorlyke beweeginge en *Circulatie.* De dunheid des bloeds onregelmaatig zynde, maakt, zo wel, als te grooten dik of leemigheid, zegd COCKBURN, ongeregelde beweegingen en affcheidingen. Deze manier van fpreeken is eigentlyk omtrent het verdikte bloed: in Mannen, die zig aan *Venus* en *Bacchus* verflaafd vinden, en heete koortzen, waar van te vooren gefprooken is, beftaan de gevolgen of toevallen niet in ftremming, maar in te lymig worden van 't bloed. By 't *Experiment* van BOYLE dampen water en geeften des bloeds eerft uit, daar na brand het eenige tyd, voor dat het pik word. Het gedeelte van ons bloed, dat het zelve moet vloejend houden, word in een heete koorts door deszelfs vuurig wezen verdikt, het dunfte gedeelte word uitgewazemd, de *lympha* verteerd, en de zappen worden zo verdikt, dat zy eindelyk onbekwaam zyn tot de *Circulatie.* Eenige meenen, dat in de koorts de bolletjes in 't bloed veel harder zyn, dan 't behoord, en dat zo den omloop des bloeds verftoord word. Als de koortfen hevig brandende zyn, verteeren zy de voggen van ons lighaam, doen dezelve in een onzigtbaaren waafl'em verdwynen, deze ontlafting, fchoon voor 't oog verborgen, is egter zo overvloedig, dat, indien deze koortfen *Continueeren*, zy het lighaam zonder eenige andere ontlafting verteeren, die 't ontkoomen, zyn mager en droog, hunne zappen zyn uitgeput. COMMELIN pleeg te zeggen, ik voede deze vlammende ziekte met zuiver warm water, en als de ziekte wykt, laat in dat water Kalfsvleefch kooken, om daar uit nieuw bloed te maaken. Stellende met anderen, dat geen voedfel fchielyker den aart aanneemt, om ons te kunnen voeden, als het zap van 't reine Vee; wie is magtig te bepaalen de waare eigenfchappen van ons bloed en geeften. De vertellingen daar van zyn dikmaals harffenbeeldig: uit de bevinding blykt ons de zaak, de gevolgen maaken de ervarentheid, uit deze komt de reden, de bepaaling en de befchouwing, dit, te zaamen genoomen, zyn de zekerfte beginfelen onzer weetenfchap. Deze zyn eigentlyke deelen onzer Natuurkunde, door welke onderzogt worden de oorzaaken van de werkingen des menfchen lighaam met behulp van de *Anatomia* en *Phyficque* beginfelen. Op dit fpoor was THALES van *milete* een aloud voorganger, en PHERECYDES, die hem volgde, is eene der eerfte, van die gefchreven hebben over de beftiering van de voedfels.

Te vooren is aangemerkt, dat het bloed wierd gezegd te beftaan uit *Globulæ.* LEEUWENHOEK heeft door 't vergrootglas ontdekt, dat het

het menſchelyk bloed beſtaat uit roode bolletjes, die in een *Kriſtal-leine* vogtigheid ſwemmen, en haare beweeging verlooren hebbende, afzakken na den bodem van de kom, daar 't bloed in afgetapt is, terwyl de *Kriſtaleine* vógt, daar zy eerſt verſtrooid door bewoogen wierden, boven op dryft, miſſchien worden deze bolletjes door de ſtremming en omperſſende lugt gemaakt. Het bloed is een vogt, beſtaande uit verſcheide deelen, afgetapt zynde, verſcheind het ons in water en rood vogt, 't geen koud geworden, ten deele klontert: de waterige ſtoffe, op het vuur gezet, word lillig, en dat meer uitgewazemd word, als 't wit van een gekookt Ey. De lillige ſtoffe is ten deele *Chylus*, ten deele *lympha*, die door de klieren van 't bloed geſcheiden, door de watervaten wederom tot het zelve gebragt word. Boyle zegd: als men de roode ſtoffe, het eigentlyke bloed, door ſterk te droogen tot *pulver* maakt, laat het zig in het kaarsligt ontſteeken, en knapt, als gemeen zout, als men dit poeder op een gloejende koole legd, geeft het een geele vlam, die lang duurd, dan begind dit poeder te ſmelten, en word een ſwarte *ſubſtantie*, gelyk aan Scheeps pik. Den *Spiritus* van het bloed, van beide de ſtoffen te zaamen *gediſtileert*, neemd de *Coleur* aan van verſcheide vloeiſtoffen, die daar in gelegd worden. Deze *Spiritus* is het vlugge zout des bloeds, en word onder de *Alkali* geſteld. Die *Spiritus* blyft by de *diſtilatie* met een weinig *phlegma* verzeld.

De *lympha*, de wateren of de weiagtigheid is het meeſte gedeelte van 't bloed: 't geen de roode *Coleur* behoud, is omtrent van het tiende tot het twaalfde deel van 't geheel. Om dat de *lympha* geen verw of ſmaak heeft van een gekleinsde vloeiſtoffe, en om dat verſcheide vogten uit het bloed gekleinſt worden, die *Coleur* en ſmaak hebben, zo meenen eenige, dat de geſchapentheid des bloeds moet gezogt worden, door te ontdekken de Natuur van de *Chylus*, andere wederom wat anders, over de rode *Coleur* van 't bloed volgd eindelyk een nader beſchouwing. Hier moeten wy zeggen, dat de regten aart en innerlyke geſteldheid van 't bloed en deszelfs deelen op geen zekerder wyze kan gezien worden, als in de *humeuren*, die uit het bloed voortkoomen, zy zyn haar oorſprongk daar aan ſchuldig, gelyk als het bloed zyn oorſprongk aan de *Chylus* verſchuldigd is. By *humeuren* of zappen, waar van het bloed zelfs de voornaamſte is, verſtaan wy alle de vogten, zo dikke als dunne, die in ons lighaam, of in eenige gedeeltens van het zelve, gevonden worden, waar onder begreepen zyn de nutte vogten, die 't lighaam dienen, die tot de voortteeling beſteet, en die als uitwerpſelen aangemerkt worpen. Onder de zappen worden geteld het bloed, ſpeekſel, alvleeſchzap, zaad, en de Moeder-melk, tot deze kunnen gebragt worden het ſlymige, galagtige, vette, enz. Morgagnus is van gedagten,

dat het vet door het lighaam zo wel zyn omloop heeft, als het bloed en de *lympha.* Dat het vet afgelegd word in vet *Celletjes* uit de tederſte einden der *arteriæ*, die in grooten getale de *Cellulæ* doorkruiſſen, is bekend. Hy zegd: dat uit de *Cellulæ* de *Oleuſe* deeltjes wederom afgevoerd worden door de fynſte takjes der *venæ*, en dat wy daar van daan behooren te ſtellen een omloop van 't *Oleum* in ons lighaam, als een *Circulatie* van het bloed. De *lympha* maakt het grootſte gedeelte onzer zappen uit: daar neven ſtellen eenige de lugtdeelen, welker middelzoort van fyne deelen zig onder het bloed en geeſten zouden vermengen: daar beneven voegen zig de olieagtige, ſwavelige en zoute deelen, zo door de *Chylus* overgebragt tot het bloed, als van de overblyvende gal en vetſtoffen, van de *vena porta* tot de *vena Cava.* MORGAGNUS zegd: het is blykbaar uit een menigte verſcheide kentekenen, dat de gal zyn omloop heeft door het geheele lighaam; hier van zyn veel bewyzen by te brengen, en van dat zy een voornaame rol ſpeelt in ons lighaam, zo in werkdaaden tot gezondheid, als ongezondheden.

De overpeinzing, zonder welke de beſchouwing nutteloos is, en de kenning der vloeibaare deelen onzes lighaams, agt BIDLO grooter, als die van deszelfs vaſte deelen; het is te meer noodzaakelyk, om dat de vloeibaare het meeſte gedeelte van ons lighaam uitmaaken. De *Chimie* toond, dat ieder deel van ons lighaam, zo vaſte, als vloeibaare, uit veel water, vlug zout, eenige olie, geen of zeer weinig zuur, en iets aardagtig beſtaat. Het alderzuiverſte water, waar 't ook gevonden word, heeft iet van aarde in zig, 't geen door deszelfs uitdamping blykt. BIDLO is van gedagten, dat de dieren door het bloed niet gevoed worden, om dat in de uitterſte einden der ſlagaderen geen klapvliezen, of roode zappen zyn, maar een vogt, byna wit, zynde dit het voedend zap, door BONTEKOE en OVERKAMP Jeuvogten genaamd, een zap, dat niet in bloed veranderd was, zy zeggen: de voedſelen zyn dezelve met die gevoed worden. Als men ſteld, dat de afſcheidingen van 't bloed geſchieden, hebben wy te denken, dat door bloed word verſtaan de vloeiſtoffe, die in de bloedvaten *Circuleert*, die wy, afgetapt zynde, bevonden te beſtaan uit witagtig zap, of weiſtoffe en rood vogt.

VIRGILIUS zegd: hy is voorſpoedig, die de oorzaaken der dingen, zyn naams zaak aangaande, betragt te kennen, en die ten deele gewaar wordende, dezelve vlytig naſpoord, niet ſtaan blyvende enkel in verwondering, over de verſchynſelen der voorwerpen, en haare uitwerkingen, dit geeft nieuwe moed, om te betoogen, dat in de deelen van ons lighaam geſchied een dubbele werking, namentlyk een voeding en een afſcheiding. Deze werkingen geſchieden door ontelbaare kleine vaatjes, welke zyn uiteindens der ſlagaderen, of byzon-

byzondere vaten, of vaten, die uit de wanden der vereenigde ſlagaderen, en adêren voortkoomen. Welke van deze drie geſtelde nu de waarſcheinelykſte of beſte ſtelling is, ſtaat te onderzoeken, nademaal tot nu toe het zelve niemant klaarblykelyk voor het gezigt heeft kunnen vertoonen, indien de afſcheidinge geſchied door de einden der ſlagaderen, moet zulks door geduurig ſtooten eenigſints geweldig geſchieden. Het bloed word niet uit het hart in de *arteria magna* by druppelen, maar by ieder ſlag van 't hart tot boven een *once* toe uitgedreeven, aldus word den omloop des bloeds in 't kort geëindigd: daarom is de aanſtooting op de uiteinden der *arteriæ* ſterk, te meer, om dat de grootſte kragt op de ſlagadertjes, die regt op dat deel aangaan, komt af te ſtuiten, 't welk dat deel onmoogelyk kan uitſtaan. Indien het door byzondére vaten geſchied, moet 'er noodzaakelyk een afſcheidinge tuſſchen de ſlagaderen en ader zyn, het welk tot nu toe niemand kan aantoonen; zo dat ons komt het waarſcheinelykſte voor, dat het geſchied door vaatjes, die uit de wanden der vereenigde ſlagaderen en aderen voortkoomen. Dit is aannemelyk, om dat den aandrang van het bloed, op de beginſelen der aderen 't meeſt aankoomende, en de ſwaarte van het zelve altyd regt na beneden vallende, door die groote aanperſſing zydelings uitzyperd in die vaatjes, waar in de ſcheiding geſchied, waar door het fynſte bloed daar komt in te dringen, om dat die vaatjes fynder zyn, als de uiteindens der ſlagaderen, en de beginſelen der aderen. Het grofſte nu, dat niet bekwaam is door deze vaatjes te loopen, loopt na de aderen zelfs; maar als deze vaatjes verwyd worden, gaat 'er, in plaats van bloed, tot de afſcheiding bekwaam, ander bloed mede door, waarom het dan zomtyds gebeurd, dat men, gelyk vaak in de *Emunctorien* gebeurd, bloedig ſweet uitbrengd, of dat 'er *inflammatien* voortgebragt worden.

De voeding is een aanzettinge van zulke, en van zo veele vogten in een deel, als 'er uit vervliegen, want zo veel 'er door de *Continuele* omloop van het bloed van de vaatjes, tot voeding geſchikt, word afgeſleepen, en door de onzigtbaare doorwazeming vervliegen, zo veel komt 'er wederom in de vaſte deelen zydelings in te zetten, waar door dit deel telkens zo veel verkrygd, als het verlieſt, en alzo geduurig onderhouden en gevoed word. In het menſchelyk lighaam word aangemerkt, dat het, leevend zynde, is in een geſtadige vloejinge, en als in een agtervolginge van bouwvalligheden, zo dat het geduurig een herſtelling vereiſt van 't geene het verlieſt van de kragt des voorigen voedſels, en van dat geene, dat na de derde verandering of verteering, ook kooking genaamd, in bloed, enz. gedeeltelyk in vaſte deelen, of om die te voeden verwezend word, het welk, gelyk in alle ondermaanſche lighaamen, die een inwendige

dige bron van hitte hebben, ook gedeeltelyk uit ons komt te wazemen, door oeffening, en beweeging, zelfs in ruſt en ſlaap, dit komt onzigtbaar door de *pori* te vervliegen, om geſtadig plaats te maaken voor nieuw voedſel. Op zodanig een wyze zeggen wy: dat onze lighaamen dagelyks herſteld worden door nieuw onderhoud, 't welk nieuw bloed, daar van afhangkelyke zappen, dierlyke geeſten, en vaſte deeltjes voortbrengd: dewyl het oude door geſtadige afneeming en ongevoelige uitwazeming vervliegd, en als gezegd is, plaats maakt voor ander.

Digby zegd: dat het lighaam van een menſch niet kan gezegd worden te zyn altyd het zelfde te wezen in Kindsheid, Jongelingſchap, Mannelyke Jaaren, en Ouderdom. Dat wy nu niet kunnen zeggen, het zelve lighaam te bezitten, dat wy voor twintig Jaaren hadden, om dat wy door kleine deeltjes, die geduurig van ons afgaan, en in welkers plaats door de voedinge wederom andere ontſtaan, van ſtoffe veranderd worden: hy zegd: dat wy ons zelfs geduurig verteeren, en van ſpyze en drank wederom *Elementen*, en daar van andere deelen maaken; waarom wy geduurig van kleine deeltjes veranderen, waar uit onze lighaamelyke uitgeſtrektheid beſtaat

Het voedſel is ten *principale* noodig, om te herſtellen, 't geen de doorwaaszeming doet verliezen van onze zelfſtandigheid. Indien nu de doorwaaszeming niet overvloedig is, zullen wy daarom minder voedſel noodig hebben, het kan gebeuren door byzondere toevallen, dat 'er niet, als een zeer kleine vermindering onzer zelfſtandigheid, door de doorwaaszeming geſchied, gelyk wanneer wy zeer weinig lighaams oeffeningen hebben, of als ons bloed flaauwtjes voortgedreeven word, en in geringe hoeveelheid vloeid, na de plaatzen, die gevoed moeten worden: de oude voedſtoffe in zulken toeſtand traag verplaatſt wordende, en in een geringe hoeveelheid, geſchied 'er byna geen doorwaaszeming. De regelmaatige beweeging ter voeding in een volkoomen menſch is geſteld, te zyn een zydelykſe beweeging des bloeds, waar door elk deel zo veel voedzel verkrygd, als het verlieſt, dus geſtaadig onderhouden en gevoed word. Door den geſtadigen omloop van 't bloed worden de vaſte deeltjes met den tyd door de aanperſſinge als zaamen geſtooten, en de openingetjes der vaſte deeltjes koomen eenigſints tot malkanderen, waarom het bloed door dezelve niet konnende *penetreren*, en dit deel zo veel vogten niet verkrygende, als te vooren, word het zelve hard, rimpelig en ſtram, gelyk wy zien in onze Ouderdom. Als nu een half droppeltje door de onzigtbaare doorwazeming komt te vervliegen, en een heel droppeltje wederom zydelings in de vaſte deelen komt te zetten, wint dit deel elken doorſlag een half droppeltje, en alzo komt het aan te groeijen; waar uit ons de aangroei kennelyk word, namentlyk, dat

meer

meer deelen aanzetten, als vervliegen. Wanneer den omloop van 't bloed ſterker is, als na behooren, worden de vaatjes zo veel te meer afgeſleepen, en zo verlieſt men meer zap door die radden omloop, als zydeling tot behoud kan inkoomen, waarom dat deel komt te vermageren, gelyk wy duidelyk zien in menſchen, die aan de *febris continua laboreren*, terwyl een geduurige heete koorts niet anders is, als een te ſterken beweeging in de deelen van 't lighaam. Deze vermagering gebeurd min of meer, na dat de menſchen vet of mager zyn: om dat de vette menſchen meerder gewigt aan vogten, als aan vaſte deelen hebben, moeten dezelve noodzaakelyk in heete ziekten 't meeſt vermageren, terwyl dit zyn opzigt heeft op de vogten, en niet op de vaſte deelen, welke niet of naauwlyks koomen te vermaageren, als door vaſterwording een natuurlyke, of verhaaſte Ouderdom. 't Is eigen aan ſwangere Vrouwen, dat zy, ter halver dragt gekoomen, vermaageren, al is 't, dat haar onderſte deelen ſwellen: om dat de *Celluloſa* tegen de perſſing der vogten weinig tegenſtand kan bieden, zeer *dilatabel* zynde.

De tegenſtand, die den omloop des bloeds in alle plaatszen van ons lighaam ontmoet, is in ieder deel *proportioneel* even groot; de natuurlyke tegenſtand van den omloop des bloeds word bepaald, door de natuurlyke vaſtheden, en engte der fynſte vaatjes, in welke de ſcheidinge geſchied; het nutte van deze tegenſtand is, dat, terwyl het bloed in 't omloopen niet loopt volgens zyn hoedanigheid, dat is, het bloed is van een vloeibaare *ſubſtantie*, en dat vloeibaare ſtoffe veel gemakkelyker na beneden, als na boven loopt, zonder tegenſtand zoude het bloed altyd na beneden loopen, zo dat de bovenſte deelen van 't lighaam geen toevoer van bloed zouden kunnen krygen, en dus verſterven; maar deze tegenſtand van alle kanten even groot zynde, belet, dat 'er niet meer na beneden loopt, als daar noodig is, en de bovenſte deelen ook haar toevoer bekoomen. De onzigtbaare kleine vaatjes, *pori* genaamd, hebben ook een tegenſtand, om te verhinderen, dat dat deel geen vogtigheid meer bekomt, als 't noodig heeft. In de Zomer zyn de *pori* meerder open, dat is te zeggen, dat deze tegenſtand minder is, en alzo meerder vogtigheid inkomt, als in de Winter. Deze tegenſtand, die men *ſphincter* noemd, is zomtyds zo verwyderd en open, dat het roode bloed zelfs mede doorgaat, en geen afſcheidinge van vogt geſchied, als behoord, waarom dit bloed tuſſchen de vliezen van de *Cutis*, en in de *membrana Celluloſa* geraakende, roode of ſwarte vlekken in het vel doed vertoonen, onderſcheiden van aart, na dat den aart der ziekte is. De *Eccbymoſis* heeft verſcheide oorzaaken, zo uit, als inwendige: met hitte uit innerlyke oorzaaken koomen roode vlekken, om dat de *vaſcula Capillaria* het roode bloed door laaten tot de *vaſa ſeroſa* en

lymphatica, gelyk te zien is in de *Eryſipelas*, beginſelen der *Varioli*, de *febris purpurata*, *petechialis*, enz. ook word het in zommige *Scorbuticque* lighaamen waargenomen. Deze tegenſtand in de Zomertyd verſwakt zynde, is het een der oorzaaken, dat de *menſtrua ordinata* overvloediger, de *inordinata* heviger, en de *lochia* meerder zyn, als in de Wintertyd: wanneer de *partes ſolidæ* beter houding hebben.

De afſcheidinge is een uitſtortinge van vogten, dienende tot bevogtiging van deelen, tot mengſel van andere lighaamen, of tot ontlaſting van ſchaadelyke deelen, in het bloed begreepen; ſchaadelyke zyn de *urina*, overtollige *lympha*, en in *pletoricque* Vrouwen de verhoude *menſtrua*. In beide *Sexen* geſchied de ontlaſting van overvloedige vogten beſcheidentlyk in de *vaſa lymphatica*, waar door de *arteriæ* verminderen in haare ſwaarte, die op derzelver einden, en het begin der aderen aankomt. De *urina* is omtrent het zelve vogt, dat zigtbaar door de *pori* van de *Cutis* doorwazemd, en word aangemerkt, als overtollig uitwerpſel van vloeibaar voedſel, dat eerſt in de maag, daar na in 't gedarmte gebragt, verder door melkaderen na 't bloed, het hart, en uit het zelve met alle zappen vermengd, omloopt onder de naam van weiſtoffe des bloeds. Dit vogt is voorzien met alle de deelen, die in 't bloed zyn; dit water word door de *ſtructuur* der buizen in de nieren, van 't bloed, dat is, nu van alle deszelfs gemengde deelen, afgeſcheiden, door de *ureteres* in de pisblaas gebragt, en, daar vergaderd, word het als onnut uitgeworpen; dat de *urina* in zommige menſchen, inzonderheid in die 's morgens veel drinken, haaſtig door de pisblaas uitlooſt, heeft de *Anatomia* in verwondering gebragt, eenige, die de *metaſtaſis* waarneemen, meenen, dat, als de maag en inzonderheid 't bovenſte gedeelte van de darmen ledig is, de bloedvaten, die in 't gedarmte menigvuldig zyn, het water inſlurpen, of aantrekken, 't welk dan zonder de bekende omweg tot de nieren komt, daar afgeſcheiden, enz. uitgeworpen word: Craanen zegd: dat het warm gedronken water, als een zoort van damp, buiten 't gedarmte koomende, de blaas van buiten door overeenkoomende buisjes indringd, wat hier ook van zy, 't is zeker, dat het overvloedig ingenomen water in een gezond menſch zeer ſchielyk door de pisweg uitgebragt word.

De watervaten ontlaſten zig op verſcheide plaatzen; de *valvulæ* in de watervaten zyn niet zo wyd van elkanderen, als die in de aderen, om dat het bloed hier de afſcheidinge met minder *force* aandrang verrigt, als in de aderen, de aderen ontfangen het bloed *directer* uit de ſlagaderen, welk bloed opgevoerd word door de geduurige aanbonzingen der ſlagaderen, de watervaten ontfangen haar vogten uit de aderen, namentlyk, uit kleine takjes van de aderen, waar in het bloed niet loopt met gelyke ſnelheid, als in de groottere,

tere, om dat de kleine vaatjes ter zyden geplaatſt zyn, en het bloed voortgeſtooten wordende na een kleine *paſſagie* ter zyden, daar als tegen ſtroom van 't bloed invloeid, dit is ook de reden, dat de *vaſa lymphatica* meer klapvliezen hebben, als de aderen, en daarom minder laſt des bloeds kunnen draagen aan haar inkomſt. Deze vaten zyn zo aanmerkelyk in ons lighaam, dat NUK alleen over die van de oogen een verhandeling geſchreeven heeft, het zyn eigentlyk tedere doorſcheinende buizen, welkers holligheden op kleine en ongelyke tuſſchenwydtens begaafd zyn met twee over den anderen ſtaande *valvulæ*, die een dun doorſcheinend vogt doorlaaten na de zyde van 't Hart, en voor de wederkeering van 't vogt zig als ſchotdeuren koomen te ſluiten; haar begin is in alle deelen van het lighaam Men ſteld, dat de *lympha* word afgeſcheiden door *glandulæ* van 't kleinſte zoort, onzigtbaar zynde voor 't beſte vergrootglas, en gelyk geſteld worden met de kliertjes, die in de vliesjes by 't eenvoudigſte weeffel, of ſchaakeling der *fibrillæ*, te vooren beſchouwd zyn: deze kliertjes worden nu aangemerkt tot dienſt van de *vaſa lymphatica.* Andere ſtellen, dat ombuigingen van de *filamenta nervoſa* en uitterſte einden van de *vaſa arterioſa lymphatica* vereenigen, en dat eenige met malkanderen allengskens één gemeene buis worden, gelyk de aderen: zomtyds vind men twee of drie waterbuisjes met malkander loopende, die door korte tuſſchen beide gelegen buisjes vereenigende, ſtraks daadelyk wederom ſcheiden: in haar voortgang doen zy een, of twee ronde klieren aan, waar in zy haar ontlaſten. Zomtyds eindigd de waterbuis op verſcheide plaatszen in de klier, zomtyds zend ze twee takken na binnen, terwyl het vat zelfs voorbygaande, zig hegt aan de waterbuis, die van de andere zyde van de klier komt, de *lympha* uitbrengende na haar gemeene ontfanger.

De klieren van 't *abdomen*, die de waterbuizen van al de onderſte deelen ontfangen, zyn de *glandulæ inguinales*, *ſacræ*, *iliacæ*, *lumbares*, *meſentericæ* en *hepaticæ*: Deze zenden nieuwe waterbuizen uit, die de *lympha* in het *receptaculum Chyli* uitſtorten. Terwyl die van de borſt, het hoofd en de armen 't haare ſtorten in den *ductus Thoracicus*, *venæ Jugulares*, en *ſubclaviæ.* Deze klieren zyn ronde gladde lighaamen, grooter of kleiner gevormd, na 't getal is der *vaſa lymphatica*, die ze aanneemen. Haar wezen beſtaat uit vliezen, die den omtrek in *Cellulæ* verdeelen, en worden oneigentlyk *glandulæ* genaamd, om dat zy geen vogt van 't bloed afſcheiden. De *lympha* zelfs onderzogt, toond veel vlug, weinig vaſt zout, water, vuur of ſwavel, en zeer weinig aarde Men ſteld vaſt, dat de voornaamſte dienſt van de *lympha* is, om de *Chylus* te volmaaken, voor dat ze met het bloed vermengd word. In ons vervolg dezer verhandeling, omtrent de *Chylificatie*, moet van deze zelfde ſtoffe nog iets gezegd worden.

Als in 't gemeen gesprooken word van de affcheidingen, spreekt onze *theoria* van de bevogtiging, dienstig tot onderhouding, bewaaring, en bescherming van 't geheel werktuigig lighaam, en in 't byzonder over de werktuigen van 't gevoel, anders de vyf Zinnen genaamd, dit voornaam Meesterstuk, de *Anatomische*, en *Physicque* aanwyzingen, en betoogingen wegen de zintuigen heeft den uitmuntenden *Anatomicus* J. SERMES, op ons *Theatrum Anatomicum* voorleerende, onder de vleugelen van den onvergelykelyken RUISCH loffelyk aangewezen en betoogd, wanneer hy het gezigt, gehoor, de smaak, haar eigenschap, en hoe de Ziel met Reden, bezit en kend de voorgestelde zaak, betoogde, en als een Wysgeer net ontkleede, toen was den Roem, dit 's luisterryk getoond, door SERMES, daar een GOEDE GEEST in woond. Hy overtreft den tyd, dien hy bereikt, waar van iets groots en wonders is te wagten, in 't spreeken hy na CICERO gelykt, DESCARTES in verhevene gedagten, in yver RUISCH, wiens voetspoor hy betreed, en op dat spoor 't lighaam volmaakt ontleed. Een adder vind, is 't denk'lyk, hier fenyn, maar 'k wil my nu aan geen gedrogten stooren, *Diana* mind de held're Zonneschyn, vergund *Midas*, te toonen ezels ooren. Ik vly niet, maar ik heb de waarheid lief, vind zy geen Heul, zy diend my tot gerief. Wy zien nu door de zaamenvoegsels heen, hoe 't lighaam is met zenuwen doorweeven, met bloedvaten de klieren in 't gemeen, en buizen, die bevogten 't dierig leeven, waar ieder deel, en hoe geplaatst ons toond het Konstgebouw, 't geen onze Ziel bewoond.

De affcheidinge van vogten, die in de oogen geschied, is tot *preservatie* van ons gezigt, de geduurige bevogtiging houd de *tunica adnata*, ten deele doorzigtig zynde, doorscheinend door de vlugzoutige *lympha*, die hier afgekleinst word, ook is deze bevogtiging, om te verhoeden, dat de *Cornea* en *palpebræ* niet zaamen groeijen, de *palpebræ* dienen wederom, om de *adnata* door haar beweegingen schoon te houden, en de traanen van 't bindvlies af te veegen. Het oorsmeer is ook een affcheiding van 't bloed, dienstig, om de *Elasticiteit* van de trommel te bewaaren, om dit wel te bezorgen, moet dit vogt niet te dun of te dik, te veel, of te weinig, maar middelmaatig en haar natuur eigen zyn: de affcheiding van vogten, die in de neus geschied, diend tot bevogtiging van 't inwendige neus vliesje en de reuk-zenuwen, die zonder deze vogtigheid te droog en reukeloos zouden worden. De reuk steld men dus te geschieden: de reukdeeltjes in de lugt sweevende, vallen op de reuk-zenuwen, waar door die aangeprikkeld, de reuk veroorzaaken. De affcheidinge, die in de mond geschied, diend tot bevogtiging van de uit-einden der zenuwen van de tong, als hier geen affcheiding van vogt was, zouden de smaak

zenu-

zenuwen verdroogen, en wy fmaakeloos worden. Men fteld de fmaak dus te gefchieden, iemant iets kaauwende, flaat het zelve tegen 't verhemelte, en van 't verhemelte valt het op de tong, waar door derzelver zenuwen aangeprikkeld wordende, de fmaak gevoelen: verder diend hier de bevogtiging tot oploffing van de voedfels. De bevogtiging van de zenuwen van 't gevoel diend, om ons gevoelig te houden, als de zenuwpuntjes verdroogen, worden wy minder gevoelig. De zenuwen tot de reuk, fmaak en 't gevoel gefchikt, zyn met een dun vlies bekleed, anders zouden zy te hoog-gevoelig zyn. Die van 't gehoor en 't gezigt hebben de vliesjes niet, om dat hier een zeer *fubtile* zaak gefchieden moet, waar by van nooden was, dat die werking onmiddelyker op die zenuwen aankwam, dewelke egter genoegzaam bewaard worden.

Onder de vogten, die afgefcheiden worden, teld men de *lympba*, de *bilis*, het *fuccus pancreaticus*, het *femen* enz. kunnen alle *mufilagineufe* vogten, en het vet hier toegebragt worden, van deze en hier toe te brengen vogten, meen ik geen afleidinge te maaken, als in zo verre dit in deze verhandeling voor de penne mogt koomen, inzonderheid omtrent de *faliva* en de *Chylificatie.* Hier vind ik de plaats, om te melden, dat de ouden meenden, dat de klieren bakken waaren, die zeker vogt in hadden, waar door het bloed gegeft zynde, de vogten, die wy in uitbrengende buizen vinden, uitperffen: maar gelyk deze geften met het bloed moeften mengen, zo moeften ze ook uitgeput, en door 't bloed in de aderen afgevoerd worden. En om dat alle de vogten in 't lighaam, voor zo verre bekend is, van 't bloed afgefcheiden worden, moeft 'er dierhalven een andere geft zyn, om meer af te fcheiden; edog deze tweede geft is het lot onderworpen, als de eerfte, dierhalven moeft 'er een onuitputtelyke geft in 't lighaam zyn, 't geen ontkend werd, wy kennen geen gefting, als in de maag, en miffchien in de darmen. Als gezegd wierd, dat de geften met het bloed niet afgevoerd wierden, dan moeften ze geftuit worden door het zaamenftel van de klieren, maar dan hebben zy een afkleinzing zonder de geft, 't welk 't gevoelen hedendaags is: eenige meenen, dat de klieren pypjes zyn, welkers mondtjes in gedaante verfchillende, alleen lighaamen van gelyke gedaanten doorlaaten, dit word van andere ontkend, om dat de vogten alle gedaanten aanneemen, en lighaamen van eenige gedaante en gelyke *Diameter* met die van de mond van de klieren, kunnen ontelbaare wegen aangewezen worden.

Te vooren is gefprooken wegen de netheid van MALPIGHIUS in 't naoogen der *glandulæ*. Onder de ontdekkingen van MORGAGNUS vinden wy een dergelyke netheit in het nafpooren van verfcheide zoorten van klieren, het is zeker, dat de onderfcheidentheden der klie-

ren en klieragtige zaamenvlegtingen der kleine, en onzigtbaare vaatjes, moeten aangemerkt worden, als zo veel onderſcheiden bouwingen van verzamelplaatszen, geſchikt, om zo veel te bekwaamer te bereiden de zappen, die vereiſt worden, om de deelen te beſtryken, glad en leenig te houden, dienſtig tot de gebruiken der deelen, waar van eenige in haar maakſel en doeningen bekend zyn. Morgagnus had aangemerkt, dat verſcheide klieren anders waaren, als de Schryvers dezelve Beſchreeven. Wy ſtellen, dat de vaten van de lever, milt, en nieren, een werktuig van dezelve vermoogens, als een *glandula* is, opmaaken: 't zyn deelen vol klieragtige greintjes, en zyn, uitgezonderd in de lever, einden van ſlagadertjes, in de *hepar* van de ſlagaderlyke ader, waar by in deze deelen koomen adertjes, zenuwtjes, ontlaſtvaatjes, al wat tot klieren en kliertjes behoord. Omtrent de lever, milt, *Cortex cerebri* en andere deelen is dit waargenomen, over de *glandulæ* hebben verſcheide Beroemde Mannen Geſchreeven, Stenon, Warthon en Nuk de ſpeekſel klieren: Valsalva de *glandulæ ſebaceæ*: Stenon de *ſubcutaneæ*: Peyer en Brunker van 't gedarmte: Havers van de gewrigten; andere van andere deelen. Nuk heeft de *papillæ* van de *mammæ* aangemerkt te zyn *glandulæ Conglomeratæ*, 't zy zo, egter blykt, dat verſcheide klieren van een en 't zelve geſlagt onderſcheiden van *ſtructuur* zyn, aan de verſcheide zappen, die zy afkleinzen. De *papillæ*, die in de Kraam van *Diana*, als 't Kind gebooren is, dienen tot voedzel, zyn een weefzel van zeer kleine vaten, uit de alderkleinſte ſlagadertjes te zaamengevoegd, die het bloed, uit verſcheide deeltjes beſtaande, voeren, en in tweederlei vaatjes eindigen, welke eenige aderagtig zyn, het aderlyke bloed ontfangende, en andere uitloozende. De zelfſtandigheid der tepels is vezelagtig, overeenkoomende met het maakzel der *glandulæ Conglobatæ*, die blaasagtige moogen genaamd worden. De mam-klieren hebben een menigte ſpruitjes van zenuwen, de melkbuizen hebben geen klapvliezen, maar zyn door verſcheide inmondingen onderling vereenigd.

Alle de vaten van het lighaam zyn, of *Conici*, of *Cylindrici*, en gevolgelyk is geen onderſcheid in de gedaante van haar mondjes: de perſſing van een vogt is altyd lootregt op de zyden van zyn vat, en gelyk aan gelyke hoogtens van het vogt, indien dan de zyden zagt en buigzaam zyn, zo moeten ze gelykelyk uitgezet worden: dat is, een ſneê lootregt, aan de ſpil van het vat moet een rondte wezen, en by gevolg moet het vat, of een *Cylinder*, of een *Conus* zyn. Dit is overeenkomſtig met de aanmerkingen der opmerkende *Anatomici*, en naauwkeurigſte Natuurkundige beſchouwers, deze zeggen, dat een klier is als een omwinding van kleine *arteriæ*, welkers laatſte ſpruitjes *Cylindrici* zyn, of, 't geen 't zelve is, deelen van een

byna

byna onnaſpoorlyke lange *Conus*: een klier, deelgenoot van de *membrana Celluloſa*, is ten voornaamſte de tak van een *arteria*, welkers uitterſte einde de uitbrengende buis van de *glandula* word; hoe zulk een zaamenſtel alleen van het bloed eenige zyner deelen kan afſcheiden, en hoe verſcheide klieren verſcheide deelen van het bloed koomen af te ſcheiden, betoogde Ruisch uit de *ſtructuur* van 't werktuig, als zulk een vogt, uit de kleinſte deeltjes van 't bloed beſtaande, moet afgeſcheiden worden, zal de mond van de klier, die gehegt is in de ſlagader, van welke zy een tak is, zo klein zyn, om alleen de kleinſte deeltjes van 't bloed in te laaten, en 't vogt, dat aan 't ander einde van 't uitbrengend vat uitgaat, moet zodanig zyn, als 't vereiſt word. Als de deelen van het bloed, die van de daar naaſt aanvolgende maat en grootte zyn, afgeſcheiden moeten worden, laat de mond van de klier zo groot zyn, om deze tweede deelen van het bloed te ontfangen, en klein genoeg, om alle grootere deelen uit te ſluiten: dan zullen deze tweede deelen gelyk met de eerſte in de klier gaan: indien het af te ſcheiden vogt alleen uit het tweede zoort van deelen beſtaat, dat is, de tweede zoort van deelen alleen door 't einde van de buis, die 't uitbrengend vat is, diend uit te vloeijen, zo word geſteld, dat deze klier, welke is een tak van een ſlagader, nergens in verſchillende is van een gemeene ſlagader, als in de engte, takken heeft, die groot genoeg zyn de kleinſte deelen aan te neemen, en dezelve na de aderen af te voeren: zo dat, als beide zoorten van deelen te zaamen gaan door de klier, zullen de kleinſte deelen door haar takken uitgaan, en 't vogt, uit de tweede zoort van deelen voornamentlyk beſtaande, zal nu koomen tot het uitbrengend vat: dus kan het getal van de takken zo groot zyn, dat ze de meeſt kleine deelen afvoeren, eerder, als 't tweede zoort aan de uitbrengende buis komt; zo kan het afgeſcheiden vogt uit beide deze zoorten van deelen, in eenige *proportie* vermengd, na het getal der takken beſtaan. Indien een vogt van een derde zoort van deelen grooter, als eenige van de voorige beſtaande moet afgeſcheiden worden, moet de mond van de klier even groot genoeg zyn, om zulke deelen in te laaten en geen grooter, de takken van de klier moeten klein genoeg zyn, om de grootſte deelen uit te ſluiten, groot genoeg, om de kleinder te ontfangen, en na 't getal der takken is, 't zy grooter, 't zy kleinder, zal het vogt, dat door de uitbrengende buis uitloopt, of uit de grootſte deelen, of uit alle te zaamen, in zekere *proportie* vermengd, beſtaan.

Dit beſchouwen wy op 't ſpoor van Ruisch, beſtaande in 't onderzoek van de byzonderheden des lighaams, ten prys van haar verhevenſte oorzaak. Wy hebben hem gekend, als Groot Meeſter, kennende den aart van 't Heelkonſtig gebouw, en de manier, om ſtoffen, tot

Chirur-

Chirurgia behoorende, in haar plaatszen te voegen, beschouwingen te verzamelen uit lighaamen van menschen, dieren en planten, ons onderwyzende in de *Anatomia* en *botanica*, wy trekken dagelyks voedsel uit zyn ons voorgestelde gronden. Wy zien langs dezelve een vogt, dikker, als 't bloed is, van 't zelve afgekleinst worden, als de mond van de klier zo groot is, dat ze alle zoorten van deelen toelaat, en de takken zo talryk, dat zy het dunste deel afleiden, voor en aleer het grofste deel aan het uitbrengend vat komt. Op deze wyze kunnen de verscheide vogten van het lighaam door de *glandulæ* afgescheiden worden, 't welk moet bestaan uit zo veel vogten, als 'er van 't zelve gescheiden zyn, of bevatten moet eenige beginselen, welke te zaamen vermengd, het bloed uitmaaken, en die verscheidentlyk zaamengevoegd, de verscheide vogten, die afgekleinst zyn, uitleveren, gelyk een weinig straalen lichts van verscheidene weêrscheinen t'zaam vermengd, een witte *Coleur* voortbrengen: maar verscheidentlyk te zaamen gevoegd, verscheide verandering van *Coleuren* voortbrengd. Het is niet waarscheinelyk, dat het bloed, in 't welk wy twee onderscheide deelen bespeuren, uit byna dertig enkele vogten te zaamengesteld zoude zyn, zo veel vogten in getale kleinzen de klieren af: het is niet overeenkoomde met de eenvoudigheid, welke de natuur in alle haare werkingen geduurig houd.

Het is overeenstemmende met het zeggen van Schyland, namentlyk, dat de *Philosophen* de beginselen van alle natuurlyke lighaamen in vier, en andere in vyf te zyn moogen stellen, maar dat 'er zo veel *humeuren* in 't lighaam van een mensch te plaatszen *abusivelyk* by gesteld is, om dat 'er zo veel *humeuren* in 't lighaam begreepen zyn, als 'er vogten van 't bloed gekleinst worden, niet alleen, die als eenvoudige, maar ook, die als zaamengestelde aangemerkt worden; by voorbeeld het speeksel en anderen, het enkelste, en egter zaamengestelde vogt zoude de zuivere *lympha* zyn. Het zyn de waterdeelen, die het meeste en grootste gedeelte van de vogten opmaaken, daar by koomen in aanmerking de lugtdeelen; by eenige *Globuli Cælestes* genaamd. Hippocrates oordeelde, dat ons leeven en gezondheid voornaamentlyk afhingen van de lugt, hy heeft gelet op het onderzoek van de lugt, en de zaaken, die in de lugt met betrekking op het menschelyk lighaam koomen te gebeuren, en meende, dat deze zaaken te weeten zeer veel vermogten tot het genezen der ziekten, ook geeven de *Chirurgi* daar agt op in 't doen hunner verbanden. Onze lighaamen zouden zig zo *monstreus* uitzetten als een *gefermenteerts* kreng, indien de perssing des lugts dit niet belette, gelyk de *Experimenten* door een glas, blaas, of Brandewyn en lugtpomp getuigden: de perssing van de lugt is als een lym, dat de zeer vaste deeltjes van onze lighaamen te zaamen bind, 't geen door twee

twee kopere, byna ontlugte bollen, bevestigd word. Men steld, dat het middelzoort van fyne lugtdeelen zig onder het bloed en dierige geesten vermengen, de geesten of fyne vogten, die door de zenuwen in de spieren gebragt worden om de beweeging te weeg te brengen, helpende aandringen. Daar beneven bezitten de vogten olieagtige of swaveldeelen, zouten, enz., door BOERHAAVE en andere *Chimici* in 't bloed gevonden, welke betooging, voor zo veel de vogten zig aan de ontdoeninge onderwerpen, ik in de penne laat berusten, om dat de Geleerden, dit niet eens zynde, my te veel om den tuin zouden leiden met hunne geiten wol; zy *disputeren* wel 't meest over den aart des zouts.

Voor tegenwoordig staat ons te *reciteren*, dat 'er word vereist een zekere *proportie* van de deelen, die onze vogten uitmaaken, zo omtrent de gedeeltens onder malkander, als ten opzigt van 't *fatsoen*, of stelling der vaste deelen, dierhalven dienen dezelve ten opzigt van de groote, niet meer, of min te zyn, zelfs diend 'er omtrent de *filamenta* zekere gevoegelyke grootheid te zyn; en of schoon wy met de zintuigen niet kunnen doordringen tot de waare gedaantens der deelen zelfs, zo blyft evenwel noodzaakelyk, dat dezelve een bepaalde en gevoegelyke gedaante bezitten, bekwaam tot hunne *functien*, gelyk zulks blykt, dat van de verscheidenheid der gedaante, niet alleen het onderscheid der vogten, maar ook haare bekwaamheid om te werken afhangen; verders behooren de vogten niet te driftig, niet te traag bewogen te worden; haare houding of bestaanelykheid moet niet te grof, niet te teder zyn, maar in alles bekwaam tot de vereiste werkelykheid. Eindelyk is noodzaakelyk in een welgesteld leevendig lighaam, dat de vaste en vloeibaare deelen een onderlinge bekwaamheid moeten hebben; dat is, de vaste hebben ten opzigt van de vloeibaare een bekwaame gesteldheid; de vloeibaare hebben wederom een behoorlyke *proportie* in haar menging, ten opzigt van de vaste deelen; by voorbeeld, gelyk de vaste deelen zekere stellingen hebben, namentlyk gevoegelyke wydtens, en *pori*, om de vogten door te kleinsen, bekwaame weeving en dikte, om dezelve op te houden, en te bewaaren, om te ontfangen behoorlyke ruimte, invoeging, en aanhegting, en eindelyk om dezelve te bepaalen, tot zekere eindens bekwaame vezelen, en derzelver *order*, stelling, houding, vastheid, en aanhegting. Aldus in tegendeel vereisschen de vloeibaare deelen een genoegzaame menigte, om de vaste deelen bekwaamelyk te vullen, om de *fibrillæ* bekwaam te houden tot beweegen, en op dat ze buigzaam bleeven, is 'er nodig een regelmaatige bedauwing; om aan te dringen een genoegzaame sterkte, en eindelyk, om bekwaamelyk te doen doordringen, word vereist een bekwaame houding der vloeibaare deelen. Uit de voorgaande afleidin-

leidingen van 't lighaams zaamenſtelſel, uit vaſte en vloeibaare deelen beſtaande, volgen deze beſluiten. Eerſtelyk, dat de vaſte deelen de houders zyn van de vloeibaare, zagte, enz. dat deze het eerſte weefſel zyn, dat zy voor 't omwindſel houdende en afpaalende dienen, zy maaken de aaneenſchakeling, dat is *Articulatie.* Haar gebruik is in de tanden byzonder, namentlyk trekken, breeken, maalen. Ten tweede, de zagte deelen zyn wederom het weefſel en ſtutten van de vloeibaare deelen. Ten derde, de vloeibaare zyn 't weefſel, innemer, en opvoerder van de dierlyke geeſten, die wy ſtraksdadelyk zullen beſchouwen. Ten vierde, eenige gedeeltens zyn wit, andere rood, andere tuſſchen beide *Coleurig.* Ten vyfde, eenige gedeeltens zyn eerſte, eenige middelſte, andere laatſte. En ten zesde, eenige gedeeltens zyn gelyke, andere ongelyke.

By dierlyke geeſten verſtaan wy 't zenuwzap, of zeer fyne, tedere, vloeibaare, zeer werkelyke lighaamtjes, die door 't brein van 't bloed geſcheiden door de zenuwen tot alle de deelen van ons lighaam gevoerd worden, en zyn het eerſte *Inſtrument* van 't gevoel en beweging; zy worden Middelaars van des Ziels en Lighaams onderlinge gemeenzaamheid genaamd; gelukkig, die een gezonde Ziel, en een gezond lighaam tot deze onderlinge gemeenſchap heeft, zo dat de eene de andere niet ontruſt, want alle geeſtelyke en daadelyke oorzaaken veranderen in 't lighaam de vaſte en vloeibaare deelen, zynde elk op haar zelven oorzaaken van verſcheide gevolgen. Uit deze veranderingen voorkoomende, al wat ziekten van die gemeenſchap genaamd kan worden.

Alle oorzaak van ziekten is daadelyk, of geeſtelyk, of een afwezendheid van 't vereiſte; de daadelyke of zaakelyke oorzaak is alle lighaamelyk wezen, met die vermoogens gepaard, dat zy *præſent* zynde, kan volbragt worden: de geeſtelyke oorzaak is die geſteltenisſe in de Ziele, of terwyl zy werkt, de verandering, waar door de Ziel vermag, terwyl zy op het lighaam werkt uit oorzaak en wet dezes te zaamenvoeginge met het lighaam, zo ſcheind, zegd Cheine, een wet te zyn in de werkinge der Ziele op het lighaam, en ter *Contrarie*, dat naamentlyk zekere beweegingen, in het lighaam veroorzaakt, de Ziele op eenige wyze aandoen, en dat aan de andere kant, op zekere werkingen der Ziele eenige bepaalde werkingen van 't lighaam volgen. Het denkbeeld der afwezendheid van 't vereiſte ſpruit uit opmerking van den ſtaat der volkoomen zaak, en uit vergelyking van 't gebrek, zig met zyn tekens openbaarende: daarom kan de afwezendheid van 't vereiſte daadelyk of geeſtelyk zyn. Gelyk een menſch beſtaat uit Ziel en Lighaam, alzo is hy ook verſcheide ziekten, naamentlyk geeſtelyke en lighaamelyke onderworpen, zo verre de Ziele voortreffelyker is, als het lighaam, zo veel zyn de ziekten der-

derzelver schaadelyker, als die, waar door 't lighaam aangedaan word.

De Natuurkunde vraagd *Chirurgia*, of vloeibaare deelen bestaan in *humeuren* en geesten? 't antw. is, dat zy die aanmerkt als den *Spiritus vitalis* en *Animalis*, die de *Phisici* stellen in het Zaad der Ouderen verborgen, welkers beginselen medegedeeld worden in de *generatio*, wordende in 't *Embryon*, enz. in 't *fœtus* aangekweekt door leemige en vlugge *lympha*, afgekleinst uit de slagaderlyke vaten van de *uterus*, 't Kind gebooren zynde, door de Moedermelk, enz. door andere voedsels vermeerderende in verscheide deelen, die *Chirurgia humeuren* en geesten noemd, zynde neven de *pars solida* 't beginsel en werkende oorzaaken van de ingeboore natuurelyke werkingen in de *Oeconomia Animalis*. Als de *Physica* beter *Replicq* begeerd, zy zende haar Leerlingen tot OSTERHARN en REVINUS, zy hebben uitvoerig over deze *Spirituele* stoffe Geschreeven. De lighaamen der dieren zyn *passive*, geen *functie* kunnende verrigten, daarom word 'er vereist een *Activum movens*, dat de lighaamelyke werktuigen het leeven geeft, en ter verrigting der doeningen bepaalen kan; dit word in de *paralysis*, meer ziekten, in den slaap, en eindelyk door de dood bevestigd: als in de stoffe eenige kragt is, waarom houden de beweegingen en *functiones* op? alles rust in een oogenblik. Misschien geschied dit door belediging des werktuigs, 't zy dat de harssenen, het hart, of eenig ander voornaam deel hier aan schuldig is. SALVIANUS zegd: als de harssenen krank zyn, is 'er niets gezond aan 't geheele lighaam, geen deel doed zyn pligt: als het Hart, 't welk het *principaalste* deel is, in zyn pligt te kort schiet, is dit van 't zelfde gevolg. LOTICH zegd: als wy zien, dat een gezond mensch, uit groote vreugde, vreeze, of schrik, neder vald, en sterft, kunnen wy niet stellen, dat het geschied door beschadiging van zyn werktuigen: hier uit zoude volgen, dat het *movens* beledigd is, en zyn werktuigen verlaat.

Den *Spiritus Animalis* bestaat uit eenvoudige fyne stoffe, dit word bevestigd door derzelver af en toeneeming. Deze *Spiritus* komt de natuur van de lugt, en 't vuur zeer naby: dit zien wy in de oogen der *furieuse* en toornige dieren, die even eens zyn, als ligten. Dit komt, van 't geen wy hartstogten noemen; 't woord *Cor* komt van een *Grieks* woord, 't geen brand betekend, andere zeggen van een woord, dat beweegen zegd: GALENUS noemd het hart der dieren een vuurplaats. KIRCHERUS meend: dat 'er zulken vloed van vuurstoffe uit de oogen geschied, dat eenige daar door besmet, en andere als door Minnevuur betooverd worden: een besmet Vrouwmensch, of een leepoogige kan door de fenynigheid haarer straalende oogen besmetten. Tot de *Melaatsen* wierd van verre geroepen: gaat weg! op

dat niet haar oogſtraalen en uitwazemingen anderen zouden aandoen.

Den *Spiritus Animalis* fyn van ſtoffe, word ligtelyk verminderd door hartstogten, Ziel en Lighaams vermoejingen, word verkwikt door den ſlaap, deze noemd ORPHEUS gelukkig, en voorzegger van toekoomende dingen onder de ſterffelyke menſchen: den zoeten ſlaap zig voegende by hunne Zielen, kweekt het verſtand, geeft zagte ruſt, aan die een geruſte *Conſcientie* hebben. OVIDIUS noemd den ſlaap den Broeder van ruſt en de vergetenheid der ons laſtige dingen: hy verhaald, wat nut den ſlaap doed aan 't lighaam en deszelfs geeſten, zonder welke wy het tydelyk leeven niet vermoogen, zynde het *Activum movens* van OSTERHARN. LUCIANUS Beſchryft harsſenſchimmig de woonſtede van den ſlaap, daar ik my niet mede zal ophouden. Ik vind geſchreeven, dat ALEXANDER den Grooten nergens beter aan bevond een ſterffelyk, en geen onſterffelyk menſch te wezen, zo als hem zyn vlyers poogden wys te maaken, als aan den ſlaap, die hy niet miſſen kon. Den ſlaap komt ſtil zonder gerugt, inneemende de oogen der geener, die hy bevangd: hy is noodzaakelyk, al hadde een menſch de voedzaamſte ſpyze en drank, al zogt men op allerlei wyzen den *Spiritus Animalis* te onderhouden, het zoude niet kunnen te wege gebragt worden. ARISTOTELES heeft een verhandeling over den ſlaap Geſchreeven, Hy, en GALENUS, die daar eenige verbetering in ſtelde, hebben dit wit niet getroffen; wy noemen met ORPHEUS den ſlaap den Broeder van de Dood, nogtans is 't het waaken, dat ons de dood aandoed, en de geeſten, die de *Treſauriers* des leevens zyn, verdelgd; elk menſch geniet het tydelyk leeven, zo lang hy de werkingen zyner natuur verrigten, of eenigſints haare vermoogens opvolgen kan. Den ſlaap wierd Broeder van de Dood genaamd, om dat hy ſcheind een middelzoort tuſſchen leeven en dood. Van den ſlaap word gezegd, dat hy voed: als het verſtand met yver en ernſt bezig is, verſlappen de zintuigen en 't *ſenſorium Commune* verſwakt, de ſtaat der waaking ſteld ontſteld brein, het is een ſtaat der Ziele en des lighaams, waaar in de beroering des gemoeds te geweldiger ſtand grypt. HIPPOCRATES zegd: dat de buitenſpoorige waakingen zyn een der oorzaaken des doods. Als de zinnen yverig bezig zyn, word de ſpys niet genoeg verduuwt: als de zinnen ruſten, inzonderheid in den ſlaap, word de ſpyze wel verteerd: den ſlaap voed de vaſte deelen, vermeerderd bloed, en geeſten, onderhoud het groeijende, en dierlyke leeven.

'T Word in *dubio* genoomen, of de Vrugt in de Baarmoeder ſlaapt, of waakt: AVICENNA meend, dat het *fœtus* altyd in dezelve ſtaat leeft zonder te ſlaapen, 't zoude dan alleen een gloejend leeven heb-

hebben. Andere noemen de Baarmoeder de kleine Waereld, daar in leeven en beweegen de Kinderen, en leggen in de binnenste schoot van *Natura* te slaapen, leevendig, eigentlyk als den slaap; niet zonder zinnen en vernuft, al is 't, dat het *fætus* maar scheind te leeven op de wortel zyner groejinge, tot het Kind gebooren is, en aanwassende in vermogen van Ziel en Lighaam, komt te volbrengen de redelyke werkingen van den mensch. Wanneer het slaapen en waaken van de Vrugt in de Baarmoeder konde betoogd worden, zoude vervallen het gevoelen van DE MOOR, die van de ademhaaling, en vermenging der lugt met het bloed door middel van de long, de geduurige aandrang van het bloed door de herhaalde slaningen in de zeer vervulde *arteriæ Conicæ*, poogde af te leiden de oorzaaken van slaapen, waaken en vrywillige beweegingen. In het *fætus* worden geen vaten van de *aspera arteria*, *Malpighiaansche Cellulæ* of *arteriæ Conicæ vice versa* vervuld, gelyk dit geschied na de geboorte. Verscheide swangere Vrouwen getuigen, dat zy de beweeging van 't Kind de eene tyd meer, als de andere, gevoelen, en meenen, als het sterk beweegd, dat het dan waakend is, en als zy merken, dat het stil is, dat het dan slaapt. Dit hebben zy voornamentlyk waargenomen na de vierde maand van de swangerheid, als de beenderen en zenuwen van de vrugt eenige vastheid verkrygen. Volgens HARMES moet het Kind, even als de Moeder doed, denken, beweegen, slaapen en waaken, in een en dezelve *tempo* met de Moeder.

Den slaap is een ophouding van de *functiones* en *motus voluntarii*, dienende om haare *organa* te herstellen, en het verlies, door waaken, en arbeid aangebragt, te vergoeden, is de ruste der vermoeide Leevensgeest. Ik geloof, zegd STEWARD, dat men nauwlyks ontkennen kan, dat de oorzaak van den slaap in 't algemeen gebrek is van genoeg dierige geesten, om te waaken en te dienen tot oeffening van de dierlyke *functien*; hierom zal, al wat haar herstelling belet, of de geesten meer verminderd, lusteloosheid, vermoeijing, en slaap voortbrengen, na *proportie* van de vermindering der *Spiritus Animalis*. Geduurende de slaap blyven genoegzaam geesten over, om de werktuigen van de natuurlyke *functien* in de *Oeconomia Animalis* te doen, zo dat deze *Spiritus* komt voor 't verstand te zyn, het eerste beginsel van alle verrigtingen in ons lighaam. Alle *functiones* geschieden door dezelve; als de eerste beelding in de Lyfmoeder, de voeding voor, en na de baaringe, welke tot aan 't einde des levens *gecontinueert* word. De *Chylificatio*, *Sanguificatio*, het vermogen om te *genereren*, het zien, hooren, voelen, rieken, smaaken, de geheugenis, de honger, dorst, toorn, vrees, kragt en beweeginge der deelen, ademhaaling, de stem enz.

Den *Spiritus Animalis* is zodanig door 't geheele lighaam verſpreid, dat hy niet alleen de *pori* der harde deelen, het bloed, de *lympha*, maar zelfs de uitdygſelen doorwandeld en in bezit heeft. Al wat buiten ons lighaam gaat, doed iets verminderen van onze leevensgeeſt; hier toe behoord natuurlyker wyze de ongevoelige *tranſpiratio*, het Venus-ſpel, 't uitſpouwen van 't ſpeekſel, de ſterke gemoedsbeweegingen, enz. alle misbruik der zogenaamde niet natuurlyke dingen; alle oogenblikken gaat een gedeelte der leevensgeeſten weg, en *exhaleert*, tot dat een ſtervende de nog overgeblevene *Expireert*; de ondergang van onze kragten en geeſten worden in dit leeven allengskens begonnen, en eindelyk door de dood vernietigd. De kwaade geeſten noemd men *Spiritus defecti*, *Spirituum errores*, en *Spirituum motus inordinati*, of *irregulares*; de eerſte heeft verſcheide oorzaaken, waar door ze te wege gebragt word, de tweede zyn, die, als ze van vreemde denkbeelden ingenoomen zyn, valſche dingen te zaamen ſtellen; de derde word men gewaar tegen de natuur, om dat ze in ſchielyker en heviger beweeging gebragt, pyn, hette, en waaking volgen. Om de *ſuccus nerveus* nader te beſchouwen word aangemerkt, dat van de mergagtige *ſubſtantie* der harſſenen, en van de *medulla ſpinalis* bundelen van doorſcheinende vezelen afſtammen. Deze vezelen zyn vaſt, veeragtig, en zenuwen genaamd, welkers eene einde is op de algemeene zinplaats in de *Cerebra*, en het ander einde tot alle de punten in 't *Corpus reticulare malpighii*, alle andere vliezen, *tunicæ* van de vaten, ſpieren en tot alle andere zigtbaare vaſte deelen des lighaams, daar in verſpreid zynde, hebbende van het een tot het ander einde een wonderbaare zaamenvlegtinge, om de leevensbeweegingen aandoeningen, of het gevoel van de uitwendige voorwerpen aan de Redelyke Ziele over te brengen.

De zenuwvezelen zyn in alle menſchen niet even ſterk. In eenige hebben zy een groote veerkragt, in andere zyn ze ſteviger en vaster, andere hebben dezelve los, ſlap, dun en ſwak, gelyk een dun of ſlytend net, in ons fynſte netwerk zyn ook de bloedvaatjes van dezelve tederheid. Dit is zeer aanmerkelyk in de inwendige deelen des menſchen, niet alleen in 't eerſte ontwerp hunner bevorminge, maar ook in de netagtige vezelen der zenuwen met de bloedvaten doorvlogten, te zaamen leevensvaten zynde. Volgens de naauwkeurigſte *Anatomici* blykt, dat de regte en dwarsze vezelen door ſchuinſe overkruiſt worden; ſchuinſe trekken moeten hier noodzaakelyk een netsgewyze, vyfregelige *figuur* uitmaaken, 't welk zig kan uitſtrekken tot de bewoording der Heilige Schrift: als een borduurſel ben ik gewrogt, dat is, volgens het netſte weefzel, als met een naalde gewerkt. Deze regeling word niet alleen beſpeurd in de *retina*, het *rete mirabile* en 't *Corpus reticulare Malpighii*, maar in alle de gedeeltens

tens van ons lighaam, hierom is 't, dat eenige menſchen lang gezond kunnen leeven, geduurig, zo lang zy blyven in haar natuurlyke geſteldheid, haar deelen kunnen door deze geregelde zaamenvlegting zeer lang hunne *functiones* verrigten, en geholpen zynde door de *Medicina Gymnaſtica*, zig dikmaals redden van verſcheide ziekten, hier van daan de ſpreuk, zoberheid, en arbeid zyn zuilen van de gezondheid. Zy verſterken de veerkragt der vezelen, bewerken de ſtroomingen der vogten door de buizen, bevorderen de voeding en afſcheiding, verkwikken het vaſte, het vogtige en de geeſten.

Het was by de ouden reeds aangenomen, dat de zenuwen buizen waaren, waar door zekere ſtoffe van de harſſenen in de ſpieren vloeide, die een volſtrekte, of een medewerkende oorzaak was van derzelver beweeginge. WILLIS en VIEUSSENS hebben de zaamenhang van het wonderbaar geſtel der ontelbaare menigte van zenuwtakjes, waar van niet een zonder noodzaakelykheid tot den dienſt van 't lighaam gemaakt is, byna beſchreeven. Den loop der zenuwen meer bekend wordende, wierd waarſcheinelyk geſteld, dat een langzaam bewoogen ſtoffe door dezelve vloeide, inzonderheid ſcheenen de ondervindingen van BELLINUS, en MALPIGHIUS te ſtellen, dat 'er een *ſuccus nervoſus*, in tegenſtelling van den *Spiritus Animalis*, door de zenuwen liep. BOYLE heeft in een dood lighaam een zenuw gezien met rood vogt: zo niet alleen de zenuw, maar zelfs haar *fibrillæ* aan de *membrana Celluloſa* deelagtig zyn, komt dit niet wonder voor. Onze *inſtitutie* zegd: de zenuwen koomen van de harſſenen en 't ruggemerg, 't zyn langwerpige wel uitgeſtrekte draaden, in vliezen beſlooten, dienende tot gevoel en beweeging. De deelen van de *Cerebra* zyn de *meninges*, *Cerebrum*, *Ventriculi*, *Cerebellum*, *vermiformis*, *rete mirabile*, *Infundibulum*, *glandula pituitaria*, *Conarium*, *nates*, *teſtes Cerebri*, zenuwen, ſlagaderen, aderen en watervaten.

De harſſenen in 't gemeen worden omvangen van drie bekleedſels, het eerſte word genaamd *dura mater*, zynde het dikſte der harſſenvliezen, het naaſte aan 't *Cranium* gelegen, waar in de harſſenen, het ruggemerg, de zenuwen, en de twee andere vliezen beſlooten zyn. Dit vlies is dubbel, het buitenſte gedeelte, 't geen tegen het bekkeneel komt, is 't ruigſte en 't hardſte: het binnenſte is gladder, weeker en glibberiger. In deze verdubbeling worden groote holtens gevonden, ter plaatze, daar de bloedvaten loopen, die met haar vliezen in deze verdubbeling aan de *dura mater* gehegt zyn. De tweede *tunica* is de *Arachnoidea*, gelegen tuſſchen het harde en dunne harsſenvlies, by de uitgang der zenuwen 't klaarſte te zien. Het derde vlies is de *pia mater*, is veel tederder, als de *Craſſa menix*, de *menix tenuis* beſtaat uit zeer fyne *fibrillæ*. Dit vlies omvangd de harſſenen, en voerd de bloedvaten verzekerd na de innerlyke deelen der *Cerebra*,

bra, is zeer na met het wezen derzelver vereenigd, zo dat het naauwelyks daar van kan gescheiden worden. Deze drie bekleedselen omvangen de harssenen, het ruggemerg en de zenuwen.

Nu koomen in nader aanmerking de *processus* van de *dura mater*, en het *Corpus Callosum*, bekleedende de twee zydelyke *sinus*, door zaamenkomst van mergagtige vezelen van ieder zyde. Deze holligheden strekken zig uit van 't voorste na 't agterste gedeelte van 't *Cerebrum*, daar zy 't breedste zyn: na vooren worden ze naauwer, zyn door een doorscheinend vliesje, 't geen van 't *Corpus Callosum* komt en uitgestrekt is tot aan de *fornix*, die is aan den bodem van de holligheden, verdeeld, in regter en linker *sinus*. Dit vliesje word genaamd *septum lucidum*, 't is een voortbrengsel van de *pia mater*, 't welk deze holtens bekleed. In de boezems zyn vier *processus*, in ieder *sinus* twee, de twee voorste zyn de *Corpora striata*, punten van de *Crura Cerebri*, die wy nader zullen zien, haar einden koomen boven van de zyden van de *thalami*, buiten zyn ze graauw, en binnen met witte streepen, deze *Coleuren* koomen van de onderscheide *substantien* der *Cerebra* zaamen vermengd, en door een mergagtig voortbrengsel verbonden, by VIEUSSENS, *Commissura Crassioris nervi Æmula*: de twee andere uitsteeksels zyn *thalami nervorum opticorum* genaamd, om dat de *nervi optici* uit dezelve oorsprongk neemen: deze *processus* zyn binnen wit, buiten wat graauwer, en, zo als ook de *Corpora striata* zyn, langwerpig van gedaante, de *thalami* zyn aan 't bovenste van de *Crura*, tusschen dezelve is een mergagtige kring. By WILLIS, *lumbi posteriores Corporum striatorum*: over dezelve legd de *plexus Choroides*, uit *arteriæ*, *venæ*, zenuwvezeltjes en watervaatjes bestaande. De *plexus* komt van de eene zydelyke *sinus* tot de andere, onder de *fornix*, en over de derde *sinus* loopende, eindigd aan de vierde *sinus*.

In 't midden boven de *Corpora striata*, en de *thalami nervorum opticorum*, legd een dun, breed voortbrengsel van de mergagtige *substantie*, koomende met twee beginselen van 't voorste deel der holligheden, zig uittrekkende tot het agterste, daar eindigd by twee andere uitpuilingen of *Crura*, en een gedeelte van de *thalami* bedekken: dit voorbrengsel is de *fornix*, zynde een bekleedsel voor de derde *sinus*, in dit verwelfzel is een spleet tusschen de *Crura*, dit is de derde *sinus*, deze voor een weinig verwyd, heeft daar een opening, daalende na de *glandula pituitaria*. Die opening is den ingang van het *infundibulum*, een klein *Canaal*, *geformeert* door de *medelleuse* stoffe, met de *pia mater* bedekt, doorboord de *dura mater*, en zinkt in de *substantie* van de *glandula pituitaria*: deze klier legd in de *sella turcica* bedekt door de *meninges*, is van vaster *substantie*, als andere *glandulæ*, en ontfangd het einde van het *infundibulum*, die het vogt

van

van de *finus* na deze klier brengd, zy word omringd door het *rete mirabile*, een *plexus* van de *arteriæ Carotides* en *vertebrales*, die de voortstootende kragt van 't bloed breekt, op dat de aanstroomende snelheid verminderd, *proportioneel* zoude vloeijen in de *vasa Cerebra.* Omtrent de derde *finus* word nog aangemerkt, dat in deszelfs agterste gedeelte is een kleindere opening, den *anus*, wyzende na de vierde *finus*, boven deze opening legd een klein kliertje, *glandula pinealis*, zaamengesteld uit dezelve stoffe, en tot het zelve gebruik, als de *Cerebra*, dit kliertje word door vezeltjes gehegt aan de *nates*, twee uitsteeksels van de *medulla oblongata*, boven 't voorste deel van 't *Canaal*, dat wykt van den *anus* na de vierde *finus*: de *nates* zyn *ovaal*, even agter deze zyn twee kleinder *tuberositeiten*, *testes Cerebri*, van dezelve gestalte: agter de *testes* is een klein mergagtig uitpuilsel, waar van de *nervi pathetici* begin neemen. De buis in 't gedeelte van de *medulla oblongata*, tusschen het *Cerebrum* en *Cerebellum*, van den *anus* loopende na de vierde *finus*, is den *isthmus*: het bovenste van deze buis word genaamd *valvula major*, is tusschen de *testes* en de voorste wormsgewyze voortbrengsels van het *Cerebellum*, aan welke het met beide einden gehegt word, en aan de voortgangen, die van het *Cerebellum* na de *testes* gaan, aan de zyden is een mergagtige *substantie*: de *valvula* belet de uitwaaszeming, anders *lympha* van de *nervi*, op den *basis* van 't *Cranium* te zakken.

ASCLEPIADES had kennisse aan de harssenen, 't gestel der zenuwen, voornaamste ingewanden, blykelykste zappen of *humeuren*: HIPPOCRATES toonde zyn weetenschap omtrent het gestel der harssenen, zenuwen, zenuw-draaden, werktuigen der zinnen, omloop des bloeds, enz. alles door tyd en vlyd nader ontdekt door voornaame Mannen, reeds genoemd. Daar is, zegd SALOMON, niets nieuws onder de Zonne, SCALIGER zegd: dat wy naauwelyks menschen zyn, alle niets kunnen maaken, en zo 't al iet is, is 't niet veel byzonders. De weetenschap vermeerderd smerte, om dat wy, beginnende te weeten, te meer zien onze onweetenheid, weeten weinig, of niet zekers te verrigten met harssenen, die de grootste zouden zyn van al 't gedierte: hy meend, dat het hoofd van een mensch is het vyftiende deel van zyn geheel lighaam. Andere hebben getwyffeld, of den mensch de grootste harssens bezat: zy hebben dit na de *proportie* der lighaamen in veele dieren nagegaan en bevonden, dat een spreeuw na *proportie* meer brein heeft, als een mensch; in de grootheid van 't hoofd, of in 't gestel der harssenen moet het redelyk niet gezogt worden. HIPPOCRATES zegd: als een Kind gebooren is, word zyn teder hoofd met de handen *geformeert*, maar zo 't een *macrophalis* is, zal dat niet verhoeden, dat deze wederom *macrophali* zal voortbrengen. De Arend teeld geen Duiven: aan de klaauw word den Leeuw gekend, en den mensch aan zyn werken:

ken: den grooten *arts* zag op de *familie* geſtalte der ſpitsze en anders mismaakte hoofden van eenige menſchen. 't Word geſteld, dat een hoofd, *ovaal* van omtrek, de meeſte harſſens bevat, dit zegd egter niet, dat, die hier mede begaafd, de verſtandigſte menſchen zyn. ARCHANGELUS, en BAUHINUS hebben Geſchreeven, dat de harſſenen van een volwaſſen menſch van vier tot vyf en een half pond weegen, als dan een menſch honderd en veertig ponden weegd, en zyn harſſenen vyf ponden, is hy vyf en twintig maal ſwaarder, als zyn *brein* met deszelfs *ornamenten*, in de voorige *Articulen geſpecificeert*, afgetrokken zynde de vyf ponden, die BAUHINUS aan de harſſenen toeſchryft.

De harſſenen beſtaan uit twee *ſubſtantien*, *ſubſtantia Corticalis* en *Medulla Cerebralis* genaamd. De ſchorsagtige is ros graauw van *Coleur*, beſtaande uit een onnaſpoorlyke menigte van kleine vaatjes, waar door het bloed *paſſeert*, daar de *Spiritus Animalis*, en, of het *ſuccus nerveus* van geſcheiden word, waarom eenige deze *ſubſtantie* klieragtig te zyn hebben aangemerkt, waar in onze Leermeeſter RUISCH niet geliefde te *Conſenteren:* zyn ED. die afſcheiding begrypende te geſchieden door uiteinden van *arteriæ.* Deze *ſubſtantie* omvat in 't *Cerebrum* en 't *Cerebellum* de mergagtige. De *Medulla Cerebralis* beſtaat uit zeer kleine, tedere *lacunæ*, die den *Spiritus Animalis* uit de *ſubſtantia Corticalis* ontfangen. Uit de doeningen van deze *ſubſtantien* kwam WILLIS in gedagten, dat de zitplaats van de geheugeniſſe in den *Cortex Cerebri*, andere in 't *Cerebellum*, in de *Corpora ſtriata*, andere in de *pinealis* gelegen is, ons toonende, dat hoe groote vernuften, egter, volgens SCALIGER, zyn deeltjes, of gedagten van menſchen. Wy zyn menſchen, zonder regt kennelyk te weeten, op wat wyze wy het zyn, daar is iets in ons, dat zonder ons wezen kon, na ons zyn zal, niemand kan zeggen waar ter plaatsze, of wat het voor ons was, of waar het in ons is.

Niet alleen den *Cortex Cerebri*, *Corpora ſtriata*, of *glandula pinealis*, maar het geheele lighaam word genaamd het werktuig van de Redelyke Ziele, de zinnen zyn als de hand der reden, die, en de dierlyke geeſten zyn aan 't redelyk beſtuur min, of meer natuurlyk, of geeſtelyk onderworpen: aangaande het eerſte, dat is, al na welk *humeur* der ouden in 't lighaam *prædomineert.* Dit word genaamd het *temperament* in 's Moeders lighaam, door de Vrugt ontfangen. Van de bloedryken word gezegd, dat zy vriendelyk zyn in ommegang, zonder agterdenken ſpreeken, ligtelyk lacchen en ſchreijen. De galagtige zyn ſcherpzinnig, en voortvaarend in haar zaaken, haaten ledigheid, betrouwen weinig de praat en 't gelaat van anderen, zyn ernſtig, laaten zig niet te na koomen, en lacchen, als de zaak het vereiſt. De *phlegmatici* zyn langzaam in haar doen, ongeſchikt in ommegang,

megang, lacchen zelden, zy worden zelden gram, en zo 't gebeurd, maaken zy ligt vreede. De *melancbolici* zyn traag, maar voorzigtig in haar werken, verdrietig in gezelfchap, verftandiger, om anderen raad te geeven, als haar zelven, lacchen niet, worden zelden gram, maar koomen zy daar toe, dan zyn zy onverzoenelyk. Aangaande het andere, na dat den inwendigen menfche, of de Ziele der Ziele, over den uitwendigen menfch gebied heeft. By voorbeeld: van SOCRATES word getuigd, dat hy van een zeer flegt *temperament* was, egter wel leevende, hy erkende zyn aangebooren kwaaden aart, en dankte, voor dat hem een Ziele gegeeven was, waar mede hy zyn natuurlyke driften, konde beteugelen en overwinnen.

De Ziele des menfchen is niet in een gedeelte, maar geheel in geheel den menfch. Het oog en de hand kunnen ergeren; de Ziel is in het lighaam, gelyk de oogappel in het oog van het oog. De harffenen worden doorgaans aangemerkt, als de zitplaats van de zinnen, eenige voegen de reden daar by, maar hoe, en of de Ziele daar in haar zetel heeft, is onbekend. De H. SCHRIFT zegd: uit het harte koomen gedagten en gemoedsdriften, 't geen eenige tot natuurlyke hartstogten overbrengen. 't Kan anders verklaard worden volgens RUPPIUS, beftierder myner Jeugd: zyn Eerw. was my meerder als een GAMALIEL. Hy zegd: wy moeten den HEERE van Harte lief hebben, vreezen, dienen en aanbidden; daar ftaat gefchreeven, geeft my uw harte, niet geeft my uw harffenen; met het harte word geloofd ter Zaligheid: de *ftoici* zeggen, dat de Zetel der Ziel in 't Hart is. DAMASCENUS zegd: de onftoffelyke Ziel is het lighaam toegeeïgend, om het zelve te regeeren. AUGUSTINUS komt hier mede over een, zy zeggen niet, waar in 't lighaam de Ziel zit, gelyk HIPPOCRATES, HEROPHILUS, RENATUS en PYRRONIE doen. Onderzoek na 't leeven het lighaam, bevind, dat 'er niets van vermift word: waar was by 't leeven de Ziele, hoe volgden de *motus voluntarii* middelyk door den *Spiritus Animalis* zo gefwind het gebied der Ziele. GALENUS zegd: de GODDELYKE VOORZIENIGHEID heeft ons voortgebragt: wy vermoogen niet te weeten, hoedaanig het wezen der Ziele, of haar band van eenheid met het lighaam is.

Den Burgermeefter DE VRY Schreef onder andere fraaije werken de *Anatomia* van den Geeftelyken Menfch, alle de deelen van het lighaam Befchryvende, en op ieder deel een geeftelyke toepaffing, betoogd uit het maakfel en de werking der deelen. De vermoogens der Ziele, die de beelteniffen ontfangen en *formeeren*, waar in de Redelyke Ziele werkzaam is, worden aangemerkt en gefteld in vier vermoogens. Een, waar in zig al de beelteniffen vergaderen, die de zinnen ontfangen, die word gemeene zin genaamd: een, om nieuwe beelteniffen te *formeeren* op die in de gemeene zin vergaderd zyn,

daar uit een ſtoffe te neemen, gereed om in 't werk geleid te worden, en daar uit haar *Chimeren*, *figuuren* en *imaginatien* maakt: een, de waardeerende, welke oordeeld, of de beeltenissen van de gemeene zin en de zaaken der verbeeldinge goed of kwaad zyn: en een, 't geheugen, dat behoud en bewaard, 't geen de gemeene zin ontfing, de verbeelding verzonnen, en het geen het waardeerende liefde of haat waardig vond. De begeerte volgd de zinnen, dit is een vermoogen, 't geen zig beweegd, veranderd, en ontroerd door de voorwerpen, die de zinnen vertoonen, die begeerende, of zig daar over verſtoorende. De eerſte is een kragt, om 't betaamelyke te volgen, het tegenſtrydige te verwerpen, de andere is, 't geen de onbetaamelykheden weerd. Dit zyn onderdeelen van de Ziele, en het geen, waar door wy redelyke geeſtelyke menſchen zyn, is het opperdeel, begaafd met verſtand, oordeel, en een gehoorzaame wil, om te willen zeggen met het harte, *fiat voluntas tua* DOMINE. Dit is genoeg voor de Geleerden, om aan te wyzen, hoedaanig DE VRY, en MALAVAL over onze ingeſchapen vermoogens geredeneerd hebben. Dit laatſte aan de *Metaphyſica refererende*, gaat *Diana* over tot de *Anatomia* van de *Cerebra*, en 't geen daar aan kleefd.

Het *Cerebrum* is 't grootſte, voorſte gedeelte der harſſenen, eenigſints rond van gedaante, 't word door tuſſchenkomſt van den *proceſſus falciformis* in twee halve ronden verdeeld. Het *Cerebellum* is geplaatſt in de onderſte agterſte holte van 't *Cranium*. Men ſteld, dat de *filamenten* der *nervi*, ſpruitende uit het *Cerebellum*, den *Spiritus Animalis* mede deelen aan de zenuwen, waar mede de werkingen geſchieden, die wy in de *Oeconomia Animalis* geduurig buiten onze wil gewaar worden, als de beweegingen van 't hart, de ademhaalinge, de verteering der voedſels, enz. al wat daar van afhangkelyk is. Die van het *Cerebrum* zouden ons gebied onderworpen zyn, verder is aan te merken, dat zo wel de kleine, als de groote harſſenen, beſtaan uit een regter en een linker gedeelte. De *dura mater* heeft drie voortbrengſels, gemaakt door de verdubbeling van haar binnenſte vlies, de eerſte komt van de *Criſta galli*, word na agter allengskens breeder, en eindigd met de *ſinus longitudinalis* op dezelve plaats. Deze *proceſſus* verdeeld de *Cerebra* in twee halve ronden. De tweede ſcheid het *Cerebrum* van 't *Cerebellum*. De derde ſcheid de uitterlyke ſtoffe van het *Cerebellum* in twee *tuberoſiteiten*. Dit vlies, en de andere harſſenvliezen naauwkeurig te Beſchryven, zoude my hier te lang ophouden. De gedeeltens, uit de *ſubſtantien* van 't brein tot een vergaderd, en *Crura* genaamd, zyn aangeroerd, aan ieder zyde twee, zo uit het *Cerebellum*, als uit het *Cerebrum* zaamengevoegd, loopende onder het *Cerebellum*, worden die van 't *Cerebrum Crura Cerebri*, die van 't *Cerebellum Crura Cerebelli* genaamd, maakende de *tuberantia* na

VARO-

VAROLIUS, *pons Varolii.* Het gedeelte van de *Crura* tot aan 't groote gat van 't *os occipitis* word *medulla oblongata*, verder daalende en zig uitstrekkende door de geheele *spina dorsi*, *medulla spinalis* genaamd.

Uit het onderste van de harssenen, daar de *medulla Cerebralis* 't meeste bloot legd, spruiten negen paar zenuwen: uit de *medulla spinalis* spruiten Negen en-twintig paar zenuwen. Van de negen paar zenuwen, die van de harssenen koomen, zyn het eerste paar de reukzenuwen, deze koomen voort uit het onderste gedeelte der harssenen, en loopen aan wederzyden de *Crista galli*, daar zy met veel vezelen *passeeren*, door kleine gaatjes van 't *os Cibrosum*, *termineerende* in de *ossa spongiosa*, in de neus geplaatst: het tweede paar, de gezigtzenuwen, koomen voort, uit het bovenste en agterste gedeelte van de *Crura*, van wederzyden over dezelve loopende, en koomende even onder agter het *infundibilum*, maaken zy een boog, uit welke voortkoomen de zenuwen, na ieder oog een, deze *termineeren* in het agterste gedeelte van de ooghollen, loopen door dezelve, maakende de *tunica retina*, in welke het gezigt *geformeert* word: de *tunica retina* omringd den *Humor vitreus*: wat het gezigt is, zal iemant, die de zaaken oppervlakkig ziet, ligt scheinen te verklaaren. De oude *Philosophen* hebben wonderlyke gevoelens van 't gezigt gehad. De *stoici* stelden, dat, als men een *object* zag, de *Radii* van ons uitgingen na het *object*, van 't zelve *reflecteerden* op ons wederkeerende, en dus het beeld der voorwerpen met zig bragten. De *Pythagorici*, dat de *Radii* zigtbaarlyk van de *objecten* op ons uitgingen. Een ander gevoelen van 't Gezigt hadden de Navolgers van PLATO, zy stelden, dat de *effluvie* uit het oog, en uit het voorwerp, te gelyk zig te gemoed koomende, elkanderen omhelsden, en van daar *reflecteerende* na het oog van den ziender, aan zyn zinnen, van 't geen hy zag, een *Idea* ingaf. EPICURUS meende, dat een wezendlyke, *materiale* uitvloejing van lighaamelyke deeltjes uit het *object* na het gezigt geschiede; omtrent in het zelfde gevoelen waaren CARUS en KIRCHERUS, van de laatste is aangeroerd, dat hy de *Radii* van de oogen der besmette 't vermoogen om andere te besmetten toeschreef. 't Gezigt is een afbeelding, of afschildering der straalen van een uitterlyk *object*, door de *Cornea* en *Humores*, tot op de *retina* van 't oog, waar door de *medulla* van den *nervus opticus*, die hier tegen de *retina geëxpandeert*, of aangedaan word, en dus terstond een *Idea* aan de zinnen verwekt, zo dat den mensch bewust is te zien.

Het derde paar zenuwen word genaamd *oculos moventes*, deze koomen uit het onderste en benedenste gedeelte van de *crura*, *passeeren* door de *rima*, die is in het *os sphenoides*, verdeelen zig in drie takken in 't ooghol, de eerste tak loopt over den *nervus opticus* in de

musculi elevatores palpebræ superiores, en in den *attollens*; de tweede en derde tak loopen onder den *nervus opticus*: de tweede tak gaat in den *musculus adducens*, geeft eerst van zig twee, of drie kleine takjes, die den *nervus opticus* omvangen, en met den zelven in den bol van 't oog loopende, gaan tot aan het *ligamentum ciliare*, daar van daan zy genaamd worden *nervi ciliares*, by deze komt dikmaals een takje van het vyfde paar; de derde tak loopt in den *musculus deprimens* en *obliquus inferior*: het vierde paar, *par patheticum*, komt voor uit de *crura*, tusschen de *nates* en *testes Cerebri*, slingeren daar van daan na onderen, *passeeren* door de *rima*, en planten zig in den *musculus trochlearis*.

Het vyfde paar zenuwen komt voort uit het einde van de *crura*, daar zy zig verbergen onder den *pons Varolii*. Voor dat deze zenuw uit het *cranium* gaat, verdeeld hy zig in een voorste en agterste gedeelte, het voorste in een bovenste en onderste tak, de bovenste gaat midden door de *rima* in het ooghol, word daar genoemd, *ramus opthalmicus*: deze tak verdeeld zig daadelyk in twee, loopende over den *nervus opticus*, een tak loopt na alle de deelen van 't ooghol, na het *periosteum*, 't vet, en deszelfs klieren: deze tak, aan den binnenkant van 't ooghol doorgaande, geeft een takje van zig na den *nervus opticus*, om te helpen opmaaken den *nervus ciliaris*, verder voortgaande na de binnenste ooghoek, geeft een takje na de neus, dit takje is tusschen 't *os frontis*, en *ossiculum planum*; 't overige gedeelte van deze tak gaat na de *tunica adnata* en het traanzakje, eindigd omtrent de oogleeden: de twee overige takken van den *ramus opthalmicus* gaan over den bol van 't oog, eeven onder het *periosteum*, en koomende aan de rand van 't ooghol, begeeft zig de binnenste na de *palpebra superior*, voorziet dezelve in 't geheel; de andere tak *passeert* door 't gaatje of groefje, 't welk men vind aan de bovenste rand van 't ooghol, klimt opwaards, zig plantende in den *musculus frontalis*, en de deelen daar omtrent De tweede tak van het vyfde paar is de onderste, en gaat door een ronde opening van 't *os sphenoides*, even onder de *rima*, en komt mede in het ooghol, voor dat deze voornaame zenuwtak in 't ooghol gaat, geeft hy een tak, deze gaat door een opening, die is in het vleugelsgewys uitsteeksel, en uitkomt in het agterste gedeelte van 't *palatum*, deze zenuw voorziet het geheele verhemelte; de *uvula*, en de *tonsillæ*: van dezelve tak gaan kleine takjes na den neus, en na de tanden in de bovenkaak: de onderste tak, verder voortgaande in 't ooghol, loopt door een *Canaal*, in 't zelve hol geleegen, en komt uit, eeven onder de onderste rand van 't ooghol, in 't *os maxillare*; voor dat deze zenuw daar uit komt, gaat 'er een klein takje dwars door 't been over 't *antrum highmori* na beneeden, na de voorste tanden

van de opperkaak, het overig gedeelte van deze tak verſpreid zig door de deelen van de opperkaak, naamentlyk, door 't onderſte ooglit, ſpiertjes van 't aangezigt, de lippen, en het tandvlees. Het agterſte gedeelte van 't vyfde paar gaat door het *ovale* gat, by het *os ſphenoides*, regt na beneden, en komt uit het *cranium*, ter zyden het hoofdje van de onderkaak, daar gaat dan een takje af na boven, met een *arteria temporalis*, en verſcheide kleine takjes na de omleggende deelen: de groote tak, verder na de binnenkant voorgaande, verdeeld zig tuſſchen de *muſculi Pterygoidis externus* en *internus* in twee takken, de buitenſte gaat in de opening, die is in de binnenkant van de onderkaak, en voorziet alle derzelver tanden: een gedeelte van deze zenuw komt uit door een gaatje aan de buitenkant van deze kaak, onder den *dens caninus*, en geeft aan alle de deelen, op de onderkaak geleegen, zenuwen, de binnenſte tak geeft zenuwen aan alle de deelen, die hy voor by gaat, naamentlyk aan den *muſculus Pterygoidis*, de *uvula*, en aan de deelen, daar omtrent geleegen: verder loopt hy in de tong, en verſpreid zig in deszelfs geheele *ſubſtantie*.

Het zesde paar zenuwen komt voort uit het midden en onderſte gedeelte van den *pons Varolii*, *paſſeert* door de *rima*, en verdwynt in den *muſculus abducens*: van deze zenuwen, voor dat zy uit het *Cranium* gaan, koomen een, of twee kleine takjes, die zig vermengen met een, of twee kleine takjes van 't voorſte gedeelte van 't vyfde paar, maakende het beginſel van den *nervus intercoſtalis*, die door het zelfde gat uitgaat, daar de *arteria carotis* door inkomt. Het zevende paar is in zyn beginſels uit twee gedeeltens beſtaande, van den anderen geſcheiden, zyn voorkoomende uit de zyden van het opperſte gedeelte van 't verlengde merg; het eene gedeelte is genaamd de zagte, en 't ander de harde gehoorzenuw, zy gaan te zaamen in het agterſte gedeelte van 't *os petroſum*, daar de zagte gehoorzenuw zig in drie verdeeld, een takje gaat na de *Cochlea*, verſpreid zig daar in de *lamina ſpiralis*; de twee andere takken gaan na het *veſtibulum*, en verſpreiden zig door de driebeenige *canaaltjes*; de harde gehoorzenuw gaat in een groef, ter zyden geleegen, waar door zy komt in den *aquæ ductus Fallopii*, van waar zy benevens den *proceſſus ſtiloides* uitkomt: een weinig voortgegaan zynde, verdeeld hy zig in de *glandula parotis*: de bovenſte verdeeld zig wederom in drie takjes: de eerſte voorziet het voorſte gedeelte van 't oor; de tweede loopt na de buitenkant van het onderſte ooglid, eindigd in het vet: de derde vermengt zig met het grootſte gedeelte van de middenſte tak, gaan na de ſpieren van het aangezigt, loopen tot aan de vleugel van den neus, onderwyl zig vereenigende met de onderſte tak van het vyfde paar: de middelſte tak verdeeld zig in twee tak-

ken,

ken, de bovenfte vermengd zig met de eerfte tak, de onderfte loopt na den *musculus buccinator*, en tot aan de zamenkomft der lippen, de derde tak daald tot aan des onderkaaks hoek, daar verdeeld hy zig in twee, de eene gaat in 't onderfte gedeelte van den *musc. masseter*, voorziet de kliertjes, die 't naaft aan de onderkaak geleegen zyn; het andere gedeelte van deze derde tak gaat in de fpiertjes van 't *os hyoides*, en voorziet de *glandula submaxillaris.*

Het agtfte paar zenuwen is 't *par vagum*, het begind uit het verlengde merg, tuffchen de *corpora olivaria*, en *pyramidalia*, loopt uit het *cranium* door een opening, die gemaakt word, tuffchen het *os petrosum* en 't *os occipitis*, met dezelve gaat den *nervus accessorius* van WILLIS, die, zo dra hy uit het *cranium* gekoomen is, vermengd met het eerfte, en tweede paar zenuwen van de hals, en loopt na de fpieren van het agterhoofd: verder gaat het agtfte paar zenuwen regt na beneden, en geeft aanftonds een of twee takjes aan den *nervus intercostalis*, loopt langs de *arteria Carotis*, flingerd een klein takje over dit bloedvat, loopt eindelyk by deze vaten na de borft, zonder takken van zig te geeven, voor, en aleer hy komt in de linkerzyde by den *arcus* van de *aorta*, in de regterzyde by de *arteria subclavia*, daar flingerd hy een tak om, welke takken ter zyden de *aspera arteria* opklimmende, zig planten in de deelen van het ftrottenhoofd, en voorzien de deelen, *gedestineert* om het geluit te maaken, deze tak word genaamd *nervus recurrens*; het overige van 't agtfte paar verfpreid zig na 't hart, de long, en langs de *Oesophagus* tot aan de bovenfte mond van den maag, geevende onderwyl aan de *Oesophagus*, en te gelyk aan 't bovenfte gedeelte van de maag, zenuwen; van beide de kanten koomen deze zenuwen aan de mond van den maag by elkanderen, en worden den *nervus stomachicus*, van deze plaats gaan een of twee kleine takjes na den *plexus linealis*, die gemaakt word door den *nervus intercostalis*, daar hy eindigd. Het negende paar zenuwen begind een weinig laager uit het verlengde merg, gaat met twee beginfels uit de opening, die is in 't *os occipitis*, na dat hy eeven uit het *Cranium* gekoomen is, geeft hy een tak van zig, deze loopt na 't *os hyoides* en de *larynx*, het overige gedeelte van deze tak loopt na de tong, en maakt de fmaaaktepeltjes op de tong.

Den *nervus intercostalis* komt voort uit het *Cranium*, van de bovenfte tak van 't vyfde, en van 't zesde paar, deelende twee of drie takjes ter plaatsze, daar de *arteria Carotis* inkomt, deze maaken te zaamen een tak, en gaan door het zelfde gat buiten het *Cranium*: als deze zenuw buiten het *Cranium* komt, maakt hy de *nodus gangliformis*, in welke zig een of twee takjes van het agfte paar *insereeren*, daar na gaat hy langs de dwarffe uitfteekfels der wervel-

been-

beenderen van de hals, en ontfangt van ieder zenuw, uit het ruggemerg koomende, een takje, loopt onder de *membr. pleura* ter plaatsze, daar de ribben aan de wervelbeenderen *articuleeren*, ontfangt van ieder tusschenribbige zenuw een tak, half wegen de borst gekoomen, gaan drie, vier of vyf takken af, dewelke onder het *Diaphragma* een tak maaken, zo wel aan de linker, als regter zyde, aan de linker zyde maakt ze in het *abdomen* den *plexus renalis sinister*, den *plexus linealis*, en den *plexus stomachicus inferior*: aan de regterzyde den *plexus renalis dexter* en den *hepaticus*: van den *hepaticus* ten *principaale*, en *linealis* koomen voort den *plexus meseraicus superior*, die het dunne gedarmte voorziet, en den *plexus meseraicus inferior* voor het dikke gedarmte; van dezen *plexus* gaan in de Vrouwen eenige takjes na de *uterus*, en in de Mannen na de *vesiculæ seminales*. Het overige gedeelte van den *nervus intercostalis* eindigd omtrent den *musculus Psoas*, daar den *nervus cruralis* begind voort te koomen, in welke hy eindigd.

Het ruggemerg is dat gedeelte van 't verlengde merg, 't welk beslooten is in de holtens der wervelbeenderen, en eindigd in het *os coccygis*: het heeft vyf bekleedsels; de drie voornaame zyn van de *dura mater*, de *tunica arachnoidea*, en *pia mater*; de andere zyn de *tunica adiposa*, en het *ligamentum validum*, de band, waar door de wervelbeenderen aan deszelfs agterste gedeelte zaamengehouden en versterkt worden, als mede voor een gedeelte de wervelbeenderen, tot een *periosteum internum* dienende; de *tunica adiposa* is niet algemeen zigtbaar, maar word op twee plaatszen in 't ruggemerg gevonden, in de rug, daar de wervelbeenderen een bogt maaken na agteren, en in de lenden, daar zy een groote bogt maaken na vooren: 't is aanmerkelyk, dat het vet hier, als met kwabben, op malkander legd, en niet vertoond de *figuur* van een bekleedsel; deszelfs gebruik is, het merg in swaare beweegingen te bewaaren, dat het door de aanraking niet beschadigd word; in het ruggemerg is aanmerkelyk, dat het merg van buiten is, en de schorsagtige *substantie* van binnen, het is één streng tot digt aan de lendenen, verder is het niet meer een streng, maar bestaat uit veel bundeltjes, en word, weegen zyn gelykformigheid, *cauda equina* genaamd. De zenuwen gaan uit het ruggemerg, ter zyden ieder wervelbeen, ten minsten met twee beginsels uit het ruggemerg, een uit het voorste, de ander, uit het agterste gedeelte van de *medulla spinalis*, in de hals gaan zy byna regt uit het ruggemerg, in de rugge schuiner, in de lendenen en in het *os sacrum* geheel schuins: uit het zelve koomen voort Negen-en-twintig paar zenuwen, tusschen ieder tusschenwydte van twee wervelbeenderen één paar, zeven uit de hals, twaalf uit de rugge, vyf paar uit de lendenen, vier uit het *os sacrum*, en één, zynde het

einde van de ruggeſtreng, komt uit het agterſte gat van het *os ſacrum*, boven het *os coccygis*.

Het eerſte, tweede, en derde paar der zenuwen van de hals *in-oſculeeren*, en geeven aan alle de deelen van de nek en 't agterhoofd zenuwen; uit het eerſte, zomtyds uit het tweede, paar reiſt één zenuw regt na boven, deze voorziet het agterſte gedeelte van 't uitterlyke oor: uit het derde paar komt ten *principaale* voort den *nervus diaphragmaticus*, neemende tot behulp een takje van het vierde paar, deze *nervus* loopt over het *pericardium*, verſpreid door het zelve zenuwtjes, eindigd in 't vleezig gedeelte van het *diaphragma*. Het vierde, vyfde, zesde en zevende, en 't grootſte gedeelte van 't eerſte paar zenuwen van de borſt *in oſculeeren*, en maaken den *nervus brachialis*; uit het vyfde paar komt één zenuw voort, die onder de voorſz. *plexus* door loopt, langs de ribben daald, en zig plant in den *muſc. pectoralis*, en *ſerratus anticus ſuperior*, in de Vrouwen na de mam. Uit het vierde paar komt één aanmerkelyke zenuw, deze loopt over de hals van het *ſcapula*, en voorziet de deelen, van buiten op het *ſcapula* geleegen: verder koomen uit de vermenginge van de voorzegde zenuwen verſcheide kleine takjes na de omleggende deelen: deze *plexus*, de *Claviculen gepaſſeert* zynde, is ten voornaamſte den *nervus brachialis*; deze verdeeld zig in zes aanmerkelyke takken, de twee bovenſte loopen na de *Cutis* van den arm: de twee middelſte tot aan de toppen der vingeren: de twee onderſte voorzien de ſpieren van den arm. De eerſte tak, *ramus Cutaneus internus*, loopt aan de binnenkant van den arm, voorziet de huid en het vet, eindigd omtrent het *tuberculum oſſis humeri internum*, van deze koomen zig eenige kleine takjes te verſpreiden omtrent de *vena mediana*, en *baſilica*. De tweede is den *ramus cutaneus externus*, deze loopt ter halver wege onder den *muſculus biceps* door, waar aan hy zyn takken geeft, eindigd in het vet, en 't vel omtrent het *tuberculum oſſis humeri externum*. De derde tak loopt met de *arteria* over den arm na de *radius*, zonder takken van zig te geeven aan de *radius* koomende, zend hy takken aan de deelen, geleegen aan de binnenkant van de *radius* en *ulna*, gaat verder met de *arteria* onder het *ligamentum annulare*, in 't hol van de hand, en verdeeld zig daar na den duim: na de voorſte, en middelſte vingeren, aan welken hy wederzyds een takje zend tot aan deszelfs einden. De vierde tak loopt een weinig meer na beneden, en ſlingerd zig om het *tuberculum oſſis humeri externum*, loopt langs de buiten en beneden kant van de *ulna*: gaat verder tot op de buitenkant van de *Carpus*, één takje loopt na het bovenſte gedeelte, één ander gedeelte der *nervus* loopt na 't hol der hand, voorziet de pink, en daar aanvolgende vinger; de vyfde tak verſpreid zig door de ſpieren, gelegen aan 't *os humeri*, ein-

eindigd omtrent half wege de *ulna*; de zesde en korste tak voorziet de deelen, om het *Caput ossis humeri* gelegen.

De *nervi intercostales* zyn ter wederzyden twaalf, zy dienen, om aan de ribben, aan al wat tusschen, en van buiten op dezelve geplaatst is, zenuwen te geven, loopen aan de onderste rand van elke rib: de eerste van deze *nervi* heeft byzonder, dat hy gaat voor het grootste gedeelte na de zenuwen, die voornaamentlyk den *nervus brachialis* opmaaken; de twee of drie onderste verspreiden zig in de buitenste deelen van den onderbuik. De zenuwen van de lendenen zyn vyf paar. Het eerste verspreid zig in den *musculus psoas*; zend takken na de boven rand van 't *os ilion*, en na de buiten deelen van de heup. Het tweede paar zend takjes na 't *os pubis*, en in de huid van de dey aan de buitenkant, van dit takje gaat ter zyde een takje na de uitterlyke schaamdeelen: een ander takje van dit paar volgd de *arteria hypogastrica* na de deelen in het *pelvis*: het derde, vierde, en vyfde paar, na dat zy verscheide takken na de omleggende deelen in de buik zonden, maaken te zaamen, over het *os pubis* geloopen, en een zenuw geworden zynde, den *nervus Cruralis*: van 't derde paar komt een tak, die, nederdaalende in het *pelvis*, boord door 't groote gat van 't *os innominatum*, en plant zig in den *musculus triceps* en *lividus*, den *nervus cruralis*, over het *os pubis* geleidende, geeft daar verscheide takken, waar van eenige in 't vet en de *Cutis* van de dye eindigen, zommige half weg, andere op de hoogte van de *patella* aan de buitenkant. Onder anderen gaat van de bovengemelde plaats een tak met de *arteria epigastrica* door de liesch na boven, een andere groote tak loopt na de binnenkant van de dye, vervolgt de *vena saphæna*, en eindigd aan de binnenzyde van de voet. Het overige gedeelte van den *nervus Cruralis* eindigd in den *musculus sartorius*, *gracilis*, *vastis externus*, *vastis internus*, *rectus* en *cruræus*. Uit het *os sacrum* koomen vier zenuwen, deze *inosculeerende*, maaken de grootste onzer zenuwen, *nervi ischiatici* genaamd, deze koomen uit de vier agterste openingen van 't *os sacrum*. Den *nervus ischiaticus* loopt even boven het *acetabulum* van 't *os innominatum*, daar zend hy verscheide takken na de omleggende deelen, die de bil opmaaken, en na de uitterlyke deelen van 't *fondament*, daarenboven word het zelve voorzien van een vliezig zenuwtje, dat is 't laatste van 't ruggemerg, koomende uit de onderste opening van 't *os sacrum*, *nervus coxendicus* genaamd. Den *nervus ischiaticus*, aan de buitenkant van de *trochanter major* loopende, geeft zenuwen aan den *musc. seminervosus*, *semimembranosus*, *biceps*, koomende in 't buigen van de knie, verdeeld hy zig in twee aanmerkelyke takken, de een slingerd om de *fibula*, voorziet de deelen op 't scheenbeen, en eindigd in 't bovenste van de voet aan de buitenkant: het ander gedeelte loopt met de *arteria*

en *vena suralis*, voorziende alle de deelen van 't agterste gedeelte van 't been, loopt onder den *maleolus internus* door na het hol van de voet, daar de deelen zenuwtjes gevende, eindigd aan wederzyden van ieder teen.

'T Is gesteld, dat de *Corticale substantie* van de harssenen en van 't ruggemerg, van 't bloed scheiden den *Spiritus Animalis*, dat de *medulla* dit afgescheidene ontfangd, en tot de zenuwen overbrengd, die haar begin uit de mergagtige *substantie* neemen. De Geleerden zyn 't niet eens, in, wat aart den *Spiritus Animalis* heeft, of die door de zenuwen vloeid, daar in, of daar door vloeijen kan; om deze geest ligt of vuur te noemen, 't geen door de oogen uitstraald, is wat oneigen. Het blinken der oogen word niet ontkend, dit schitteren komt niet zigtbaar van den *Spiritus*, maar, om dat de *filamenten* der *nervi optici*, en *oculos moventes*, de oogen zodaanig beweegen, dat ze een ander mensch vreeze inboezemen. Den *Spiritus* zelfs kan met dit zigbaare niet vergeleeken worden, of schoon de oorzaak is van de byzondere gezigts draaijingen: eenige meenen, dat den *Spiritus Animalis* 't vlugste zout gelyk is, andere wat anders, in onwaarscheinelykheden bestaande, zy stellen ligt, vuur, zout en zuur, 't zal by ons eindelyk op water, wazem, of rook uitdraaijen. De *fermentatien* en diergelyke beuzelingen omtrent dezen *Spiritus* zullen wy ongeagt *passeeren*, en melden, dat eenige voor onoplosselyke swaarigheden houden, of deze geest door de zenuwen vloeijen kan, of niet, om dat de *Experimenten* ongelyk zynde, hier omtrent niet voldoen. De vraag is, of ze alle wel beslaagen genoomen zyn.

Eenige *Anatomici* hebben gesteld, dat de beenderen niet alleen door middel van bloedvaten, maar ook door zenuwen gevoed wierden: die dit ontkennen, hebben gezegd, dat door de zenuwen geen vogt vloeid, zy naamen *Experimenten*, bonden een leevenden hond de *vena Cruralis*, lieten het bindsel drie dagen leggen, en bevonden de bloedvaten in 't *periosteum* na de *substantie* van 't been loopende zeer vervuld. Waar uit beslooten wierd, dat de beenderen gevoed worden door slagaderlyk zap. 't Word niet ontkend, dat het *periosteum* vol bloedvaten is, dat deze door dat vlies in order gehouden worden, en dat zy voedsel aan 't gebeente bezorgen; 't geen blykt, als de *ossificatie* beschouwd en betoogd word. Daar 't hier op aan komt, zy sneeden in een leevende hond den *nervus Cruralis* af, verzegelden 't boven eind in een glas: na verloop van drie dagen vonden zy geen vogt in het glas. Zy zeggen, als in een zenuw vogt vliet, en dezelve gebonden word, als een bloedvat, dan moet de zenuw boven 't bindsel swellen, gelyk een slagader, gebonden zynde, doed. Ons is gebleeken, dat den *nervus Cruralis*, in een glas *geluteert* zynde, vogt uitgaf. Andere hebben dit *experiment* genomen met zenuwen

in

in offen ftaarten, en bevonden, dat het zap, daar uit gedroopen, een *Spiritus* uitleverde. De zenuwen in water gekookt leveren een leemig, ziltig, olieagtig zap uit; en dit *gedifteleert* een *Spiritus*: nogtans blyft de betooging over den *Spiritus Animalis* vol duifterheid.

Op een duiftere weg moeten wy langzaam en voorzigtig gaan, of 't moogelyk was het einde van die weg te vinden. Hier toe gaan wy met de voorgeftelde hond te werk, ligt zyn bekkeneel, drukt het brein, 't beeft krygt de *apoplexie*; neem de drukking weg, 't dier word herfteld. Zien wy niet het zelve in de *fractura Cranii*, als een *fragment* of 't uitgevate bloed de *meninges* drukt op de harffenen, en als die drukking weggenomen word door middel van de *trepanatio*? fnyd den zenuw af, het deel, daar hy ingaat, is onherftelbaar *defect*, fluit den zenuw door een bindfel, het deel, 't geen hy bediend, word *paraliticq*, laat de band af, het deel word allengskens herfteld. Dit zelve *Experiment* heeft Bellinus genomen met een drukking te maaken op den *nervus phrænicus*, waar mede hy de wyze der beweegingen van 't *Diaphragma* konde bepaalen; waar uit wy by voorraat befluiten, dat de harffenen een vogt voortbrengen, dienftig tot de *Animale functien*, en dat de zenuwen, aan dezelve zappigheid deelagtig, het gevoel en de beweegingen van de *Organa* daar door bewerken. Dat 'er iet vogtigs in de zenuwen is, getuigen voornaame *Anatomici*. Andere zeggen, dat vogt komt uit de bekleedfelen van de zenuwen, die bloedvaten hebben, en niet alleen bekleed zyn met de *pia mater*, of zo andere ftellen met de drie harffenvliezen, maar ook met de *membrana Cellulofa*, niet alleen, dat deze de zenuwen zoude bekleeden, maar ook deszelfs *filamenta*.

Boerhaave heeft van deze bekleeding afgeleid een oorzaak der *paralyfis*, terwyl de harffenen, en verfcheide deelen, tot de dierlyke huishouding behoorende, gezond blyven. De harffenen, om dat zy geen deel hebben aan de *membrana Cellulofa*, waar of deze *membrana* begind, met de zenuwen, die uit de harffenen fpruiten, te bekleeden? die zenuwen kunnen onbeledigd blyven, een lam menfch kan fmaaken, rieken, hooren, zien, en is niet geheel ongevoelig. Zouden ook die zenuwen bewerken, 't geen eenige aan de *filamenten* van 't *Cerebellum* toewyzen? Als aan de gezegde zintuigen lamheid komt, word het een *particuliere paralyfis* genaamd. Omtrent de zenuwen, die uit de *medulla fpinalis* voortkoomen, kan de *membrana Cellulofa* plaats hebben, in de koker, die de *vertebræ* te zaamen opmaaken, word deze *membrana* gevonden, in de zenuwen, die uit de harffenen fpruiten, zal miffchien de *membrana Arachnoidea* de plaats van de *Cellulofa* bekleeden: 't geen de Geleerden, zelfs de verftandige *Phyfici* onder hen, ftellen, zyn geen *Articulen* van ons Geloof. Wy zien met oplettendheid waarfcheinelyke betoogingen, wy fweeren niet in zulke

institutien, niet in die van den grooten RUISCH, of BOERHAAVE, of van andere, of schoon zy met regt hoog beroemd zyn, vergaapen ons niet aan onzigtbaare vezeltjes, vliesjes, en andere kleinigheden, enkel in bespiegeling bestaande.

De zekerheid van de onzekerheid eeniger geleerde stellingen blykt klaar uit het bygebragte, namentlyk, den eene steld, dat de zenuwen zo hard en vast van *substantie* zyn, dat ze niets doorlaaten. Andere stellen, dat ze niet alleen den *Spiritus Animalis*, maar ook een byzonder *succus* doortogt verleenen, dienstig tot voeding, inzonderheid van de vliezen, banden en beenderen, zy noemen den *succus nerveus* een Vrugt van de volmaakte kooking, oorsprong neemende van de *medulla Cerebralis*, niet ontkennende, dat de slagaderen de voedende bediening niet alleen in die deelen, maar ook zelfs in de zenuwen waarneemen; gelyk het *periosteum* diend tot bevestiging en *directie* van de bloedvaten, die in 't been gaan, zo diend de *pia mater* voor de bloedvaten, die in den *Cortex Cerebri* loopen, die zelfs dit vlies, zo verre het beschreven word, voeden. Eenige stellen, dat het zenuwzap ten voornaamste de beenderen voed, terwyl het zeer bekwaam is, om, de beenderen naderende, deszelfs zelfsstandigheid aan te neemen, leemig, ziltig, en *oléëus* zynde, ligtelyk een witte, drooge, eenigsints buigzaame vastheid verkrygt, wordende door de aanbonzinge van 't *arterieuse* bloed, 't geen voornaamentlyk op 't midden des beens aanstroomd, en daar de *ossificatie* te beginnen beschreeven word, meer te zaamen geklonken tot beenstoffe. Beschouwingen, die hier niet verder kunnen vervolgd worden. Onze *institutie* zegd: de zenuwen zyn vliezig, rond en hol; haar holligheid is 't zigtbaarste in de *nervi optici*, en in eenige dieren, in die van de *pudenda*, 't geen ons opleid tot den *Spiritus*, die wy stellen, dat door de zenuwen gaat tot alle de gedeeltens van het lighaam.

't Is gesteld, dat den *Spiritus Animalis* noodzaakelyk is, om te leeven: als deszelfs invloed in eenig deel ontbreekt, word het *paraliticq* vermagerd, zaamen getrokken, beroofd van gevoel en beweeging. Als de invloed van dit geestig zap in eenig deel te geweldig geschied, ontstaat spanning en pyn in de vliezen, op de minste beweeging der spieren volgd kramp in 't beledigd deel. Als in deze zaamentrekking de *fibræ nervosæ persisteren*, worden de buisjes van de *fibræ Carnosæ* ten deele verstopt, haar ongestalte belet wederom den invloed van 't *succus nerveus*; bloed en geesten worden in 't lydende deel opgehoopt. Deze dingen geschiedende, is de *inflammatie* uit deze oorzaak veel gevaarlyker, als die betoogd word uit de te geweldige beweeging in de groote *arteriæ* tot de *vasa Capillaria*, *serosa* en *lymphatica*. By voorbeeld, wanneer de beweegbaarheid van het *diaphragma*, door een *relaxatie* of *Convulsie* van haar zenuwen vernietigd,

tigd, of vermeerderd word, volgen verscheide hevige toevallen; neem in de *paraphrenitis*. De *phrenitis* steld WILLIS te zyn een *phlogosis* van de gevoelige Ziele, of der dierlyke geesten in haar geheele zelfsstandigheid. Andere, dat het is een valsche inbeelding der Ziele, voortgebragt door een gebrekkelyke toestand in 't weefzel der harssen-vaten, en, of het zenuwzap met te veel vlugge deeltjes begaafd zynde, om des Ziels bedieningen wel te verrigten, dezelve *irregulier* doorlaatende, waar door de voorwerpen aan de Ziel onregelmaatig worden toegebragt. Andere een onordentelyke beweeginge der dierlyke geesten, door aanprikkelinge, en ontsteekinge der *meninges*, daar van afhangende.

Wat eigentlyk door een gezonde Ziel in de *Metaphysica* verstaan word, kunnen de *Theologi* Schriftmaatig uit het GODDELYKE WOORD na waarheid verklaaren. De *Physica* zegd: dat een gezonde Ziel in een gezond lighaam is, als de buizen, daar het zenuwzap door vliet, de gedaante der uitterlyke voorwerpen aan de Ziele ongeschonden overbrengen: die buizen genoeg open en buigzaam zyn, en het zenuwzap genoeg dun en vlug is, om aan de Ziel tot deszelfs werking op het lighaam te dienen: als dit zap te dik is, maakt het *obstructien* in de werktuigen der zinnen, zo wel door de te traage, als door de te snelle beweeging van dit zap word de Ziel ontroerd, zy begrypt de zaaken niet behoorlyk, *formeert* een verkeerd denkbeeld, als 't zenuwvogt zondigd, volgd, dat deszelfs buisjes in de harssenen, welkers weefzel dun en teder is, beswaarlyk werken, of haar stand niet kunnen bewaaren, daarom moet noodzaakelyk geschieden, dat de voorwerpen en denkbeelden verkeerd ingeprent worden. Wy zien, dat in eenige heete koortszen de Redelyke Ziel onmagtig word, de geheugenis verdwynd, en in eenige kranken verscheinen de kentekenen van droevige aandoeningen. Dit zyn waarscheinelyke betoogingen, zo deze moeten wyken voor de ontkenning van de *succus nerveus*, en vlieting der *Spiritus Animalis* door de *nervi* tot de gedeeltens van 't lighaam, dan mag de hooge Schoole haar deur aan de zyde van de *faculteit* der *Medicyne* wel sluiten, en die sleutel aan de *Empyrica* over geeven.

Wy zien de zenuwen, vinden daar in een vogt, 't zy dan in de zenuwvezelen, of in deszelfs bekleedselen; wy zien onze beweeging vaardig geschieden, als de zenuwen onbelemmerd zyn: in tegendeel, als ze verstopt, gedrukt, of gebonden zyn, leggen onze beweegingen straksdaadelyk ter neder. Nogtans twyffelen zommige, of dat juist is van de doorvloed en tegenhouding deszelfs in de zenuwen, en willen niet, dat de doorstraaling in de zenuwen gebeurd, om dat ze digt schynen. Tot het ontkennen der *Spiritus Animalis contribueert* de *suppositie* van 't bepaalde gestel van de *Pori*, die iegelyk

heeft

heeft *gefabriceerd* na de verscheide stoffen, die doorgelaaten moeten worden; het tegendeel blykt genoegzaam aan den vermelden toestel, namentlyk, dat de *pori* niet genoeg zyn, en in gevalle die bepaald worden, zoude geen stoffe in 't bloed zynde, zo ligtelyk doorgelaaten worden, als de ervarendheid leerd te geschieden: 't is waarscheinelyk, dat de fynste deelen van alle zoort, die voor den aandrang wyken, moesten doorgedrongen worden, het was zelfs noodig, dat deze stoffe van verscheiden aart was, om een geduurige beweeging onder den anderen te behouden, wezentlyk vereist tot dezelve in 't gebruik tot het dierig leeven. Om dat de beschouwingen in dit leeven, omtrent de zaak, die wy nu verhandelen, van de fynste zoorte is, daar in voorkoomende, is 't noodig, dat wy de Verrekyker hervattende, is 't moogelyk, doorzien, zo verre dit aan ons door den GEEVER aller Gaaven vergund word.

Tot een middelweg tusschen gemelde *disputen* word voor ondersteld, dat 'er tusschen de vezeltjes van de zenuwen een *gelatineusch* vogt gevonden, en *gesustineert* word, geschikt tot bevogtiging, en voeding der zenuwvezelen, afgescheiden zynde uit de slagaderen, met welke de vliesagtige bekleedselen van 't *Cerebrum* en de *nervi* door zaaid zyn: welk *gelatineusch* vogt, zyn dienst volbragt hebbende, van de bygeleegene aderen in dezelve bedeksels voor 't grootste deel ingeslurpt word: als een zenuw in een werktuigig deel gaat, verdwynd de zenuwvogt, om dat de zenuw dan zyn buitenste bekleedsel aflegt, wordende deszelfs vezelen door de zelfsstandigheid van 't werktuigig deel verspreid, of zy eindigen in de pypagtige zelfsstandigheid, of in de gevoel tepeltjes, daarom verkrygt dit vogt een vryen doorgang, 't zy in de holligheden van 't lighaam, in de aderlyke weivaten of klieren, alzo dat dit vogt te rug gevoerd word, 't welk dan wederom moet bereid worden tot het eerste gebruik, of wazemd door 't vel uit. Als een zenuw in de huid eindigd, word van deszelfs bekleedselen de netsgewyze zaamenvlegting van MALPIGHIUS gemaakt, door welkers gaatjes de gevoel-tepeltjes koomen: indien nu het vogt beslooten was in de bekleedsels der zenuwen, vond het hier een open weg, na de zyden der tepeltjes. Nu blyft by eenige geen twyffeling over, wegens de uitloozing van dit vogt door de *cutis*, zo dat niet anders by hen overig scheind, als dat men aantoond de tegenwoordigheid en de beweeging van dit zenuwvogt. Zy hadden met dezelve reeden moogen betoogen, dat, als de zenuw in 't werktuigig deel gaat, om het zelve tot zyn opgelegde werkinge te beweegen, dan het betoogde bekleedsel zo gemeen blyft, als de *Cellulosa*, die de *fibræ nervosæ*, *musculares*, *glandulæ* en alle gedeeltens bekleed; zo konden ze ook op deze wyze, niet alleen de afscheidinge ter uitdryving, maar ook der behouding

of

of voeding, by wyze van bedaauwing beschouwd hebben; te meer, om dat de *Physica* hier bezig is in de allerfynste stoffen en vogten, die zy niet door 't *Microscopium* kan naspooren; zy moet in dezen, zo veel moogelyk is, haar bewys afleiden uit de noodzaakelykheid der zaak, of uit de vergelyking, van het geen een redelyk schepsel redenkavelende aan zyn denkbeelden brengd: wanneer iemand aan dat redenkavelen begind te twyffelen, vervallen veel denkbeelden van de natuurlyke werkingen in onze lighaamen: wy vinden in de Natuur geschapen een vermoogen, waar door de schepselen bepaald worden tot hunne vereiste eigenschappen, hoedanigheden en gestaltens; maar, om dat wy de natuur, en gesteldheid van dit vermoogen niet kunnen agterhaalen, word goed gevonden, aan dezelve geen andere naam te geeven, als die van de Zaadelyke eigenschap der natuurlyke dingen; op welk een wyze het zelve tot zyn natuurlyke gesteldheid bepaald, en naderhand bewerkt word, is ons onbekend. Den SCHEPPER van de Natuur, van al wat daar in is, heeft veel zaaken voor ons verborgen gelaaten, tot een aangenaame verwondering, die ons opleid tot de bekentenisse onzer kleinheid, en van de grootheid van den MAAKER, die alles Konstig met onnaspoorlyke Wysheid heeft voortgebragt. *Dixit & facta sunt.*

RUISCH zag de *memb. Cellulosa* onder de *Arachnoidea*, en dat de bekleedsels der zenuwen slagaderen hebben, die eindigen in bloedvoerende aderen, kleinder slagaderen, en ook in de zydelingse uitwaaszem-vaatjes, welke haar vogt, afgescheiden van 't bloed, storten in de holligheid van het bekleedsel der zenuwen. Uit de uiteindens van de *arteria lymphaticæ*, word gesteld, te waaszemen het vogt, 't welk wy tusschen de zenuwvezels waarneemen: andere stellen, dat dit vogt word afgescheiden uit de holligheden der zenuwvezelen, zynde een doorwaazemelyke *Spiritus Animalis*, en wel, als ze minder afvloeid tot beweeging der spieren, wanneer zy deze doorwaazeming noodzaakelyk steld: dit wederleggen anderen, om dat dan deze geesten zouden gestort worden in een gemeene holligheid, voor dat het vogt komt tot een werktuigig deel, waar in zy het gevoel en de beweeging zoude oeffenen: maar let eens in een wezendlyke schrik, of niet de waazem van den *Spiritus Animalis*, of die zelfs gevoelig, als met een *Blixem* op alle de zenuwvezelen perst, zonder dat 'er eenige andere beweeginge gevoeld word: 't hart, by gevolg de hartaderen, en de harssenen zyn *getroubleert*, de zinnen, of 't natuurlyk gevoel, leggen bevangen, dan volgen trillingen, de natuur hersteld zig eindelyk na maate, dat de ontsteltenisse in de gewaarwordende Ziel en in de dierige beweegingen kleefd, dan geschied wederom een vryer omloop des bloeds, de geesten worden beter afgescheiden, worden regter en *regulier* door de *nervi* gevoerd: een diepe

 adem-

ademhaalinge verkwikt het bloed, de lugt, en den *Spiritus Animalis*, zyn steunzelen van 't hart, noodzaakelyk tot deszelfs beweegingen, *systole* en *diastole*. Nu is 'er geen geschil over de tegenwoordigheid van 't zenuwvogt, maar over deszelfs oorsprong, en of 't geest, of zap is. Het vogt, dat gesteld word, tegen alle andere gesteldens aan, uit een gekwetste zenuw te lekken, moet uit de holligheid der vezelen, of uit de tusschenruimtens, of uit deze beiden, dat het waarscheinelykste is, vloeijen: het is geleyagtig, dat overeenstemd met de bewoording van leemagtig weizap, en daarom word gemeend, dat het niet voortvloeid uit de kleine zenuwvaatjes, dat scheind te streiden tegen de dunheid der geesten, welke door onzigtbaare buizen van de voor harssenen na de verre afgeleegene deelen gevoerd worden, maar dit uitgewazemd, en daar na geleyagtig geworden zap, is dan geen geestige spreiding meer, de rook van turf is een waaszem, maar word door verzameling en stremming in de schouw *oléeuse* vettigheid. De reden en de ervarendheid leeren, dat het zenuwvogt tegenwoordig is, maar niet, dat het alleen moet voortkoomen uit de vaatjes van 't zenuw bekleedsel.

De *Anatomici* vinden de zenuwvezelen vogtig, 't welk zommige meenen, dat zy niet kunnen verkrygen uit haar kleine holligheden, geschikt voor de geesten, of dat men te gelyk zoude verliezen de werking der geesten tot de beweeging, en het gevoel, tot welk zy meenen, dat de buisjes, behoudende de geesten, van 't begin tot het einde geschikt, en vereist worden: die geesten worden geduurig in beide harssenen afgescheiden van de *corticale substantie*, en door middel van het *medulleuse* aan de zenuwen gemeen gemaakt, waar van aangeroerd is, dat zommige vezelen, misschien die van 't *Cerebellum*, bevogtigd wordende, geduurig werken tot hunne geschikte beweegingen in de dierlyke huishouding des lighaams, en dat de zenuwvezelen, die men *sustineert* van 't *Cerebrum* af te hangen, onderwyl in rust zynde, dat is in den tyd, als den mensch dezelve niet inspand, geen wil bestuurende beweegingen, geen nadrukkelyk gevoel zoekt, de werktuigen, daar zyn Ziel 't gebied over kreeg, niet gebruikt. Waar blyven dan die zenuwgeesten? zy strekken, om de gemelde huishouding te versterken: hoe zeer vind zig een mensch verkwikt na een gemaatigde rust, en maatige slaap, waar in het beloop der tweede kooking, en de kalmte der leevensgeesten verzorgd word.

De zenuwen zyn regt uitgestrekte vaten, deze *structuur* is de bekwaamste, om haastig veel vogten, of geesten door te laaten, zo is 't ook in de bloedvaten, die zigtbaar bloed voeren, en die *vasa lateralia* worden toegeschreeven. Dus bespiegeld men in 't onzigtbaare de zenuwbuisjes van 't begin tot het einde, volgens den loop van de

de zigtbaare zenuw, en dat dezelve na de zyden in en door derzelver vezelen uitwazemd. Terwyl nu de zydelingse bloedvaaten, na zommiger meeninge, de naaste zyn, tot de voedinge uit te werken, waarom zouden anderen niet moogen *Justineeren*, dat de zenuwen iet diergelyks verrigten. Wy hebben reden, om te stellen, dat het zenuwzap, met en benessens het slagaderlyk weivogt, voedzaam zap is: zo dra gesteld word de tegenwoordigheid van 't zenuwvogt, kunnen wy te gelyk stellen, uit de algemeene regel onzer dierlyke beweegingen, dat dit vogt niet kan stil staan, maar op de wyze van andere vogten omgevoerd, verteerd, uitgeloost, en hersteld word. Het is ook waarscheinelyk, dat dit vogt door de mondjes der aderen van 't zenuwbekleedsel ontfangen word, dus vermengd met de omloopende vogten, en onder het bloed de fynste deelen der weivogt uitmaakt, terwyl het andere gedeelte door de regte buisjes der zenuwen gevoerd word tot die plaatszen, daar elk zenuw zyn werking doed: waar uit beschouwd word, waarom de *glandulæ* en de *Cutis* met meerder zenuwen begaafd zyn, als een spier van 't zelve gewigt, die te gelyk het gevoel en de beweeging oeffend, in de order, daar hy in geplaatst is. De *glandulæ*, om dat de zenuw ook toebrengd tot het geen afgekleinst word, en de *Cutis*, om dat de uitwaazeming der zenuwen vlug, en te gelyk leemig zynde, het gevoel beschermd, de opperhuid begaavende met een natuurlyk *vernis*. 't Is of den ALMAGTIGEN gewilt heeft, dat het zenuwvogt, als een volmaakte voedinge, of bevogtiging zoude zyn van de deelen, waar uit hy ons zaamen gevlogten heeft, en dat het overvloedige zig onder 't weivogt zoude vervoegen, en misschien ook met het zelve het voedzaam zap zyn, of, met de *massa* des bloeds omloopende, door vernieuwde bereidinge der long- en lugt-geest tot nader gebruik geschikt worden.

'T Komt waarscheinende voor, dat in de zenuwen na hunnen aart, gelyk in de bloedvaten na derzelver aart, een natuurlyke doorstraalinge vereist word. NIEUWENTYD zegd: gelyk het bloed door de slagaderen gaat na de deelen, en door de aderen wederom gevoerd word, zo hebben ook de Natuur Onderzoekers waarscheinelyk gesteld, dat het vogt in de harssenen van 't bloed afgescheiden, en door de zenuwen na alle de deelen gebragt, weder door een ander zoort van buizen, *vasa lymphatica* genaamd, te rug loopt na het bloed, en alzo, gelyk een andere omloop volbrengd: of nu deze *lympha* uit de kleinste zyde takjes van de slagaderen voortkomt, in elk van welke zig te gelyk een zenuwspruitje ontlast, word ter beschouwing by VIEUSSENS aangewezen. Ten minsten is dit waar, dat wy de watervaten, byna uit alle de deelen, na den *ductus thoracicus*, na de *vena subclavia*, en op andere plaatszen regt na de aderen zien gaan:

 dat

dat zy ontelbaare ſchotdeurtjes hebben, om het te rug loopen der vogten te beletten, by aldien nu deze omloop waarſcheinelyk geſteld word, volgd, dat wy met dezelve vaſtheid kunnen ſtellen, dat door middel van die omloop iets tot de voeding der deelen *gecontribueert* word. Geen kok, zegd RAMMASZIN, tot zulk verſtand geraakt, dat hy zyn zenuwzap aan ieder ſmaaklyk maakt. Den omloop van 't bloed heeft HARVÆUS beveſtigd, maar de *Circulatie* van den *Spiritus Animalis* vind veel tegenſpreekers, deze zeggen, dat den omloop der dierlyke geeſten niet geſchieden kan in de holligheden der zenuwvezelen, door byzondere, van 't begin tot het einde onderſcheidene buisjes, en dat het zenuw bekleedſel een gemeene ſcheede voor veele zenuwvezelen is, zo dat het vogt, in zulk een bekleedſel beſlooten, als het gaat na verſcheidene deelen des lighaams, daar moet koomen zonder eenige buitenvating: zy zeggen my, of de waaszem in 't leeven in 't *pericardium*, welk daadelyk na 't leeven zigtbaare *lympha* word, met, of zonder eenige buitenvating in 't hartezakje komt. Tegen hun geſtelde ſtreid de gemeene wet der vloejingen niet, het zenuw-bekleedſel verſterkt de zenuwvezelen tot den afvloed, en beſchermd ze, als in een koker, op dat ze niet zouden gedrukt worden, ten zy door een ſwaare perſſing van buiten.

Deze *Spirituele deferentien* loopen zo bogtig door de weluitgeſtrekte draaden, dat de ſtoffe, die wy met onze *diſputanten* ontmoeten, zydeling begind uit te ſpatten, ontduikende ſcherpzinnige gevoelens, terwyl de ſchranderſte vernuften hunne *Spiritus Animalis* bevinden te verdwynen in de denkbeelden van ontaſtbaare, en voor 't *Microſcopium* onzigtbaare, vloeibaare deeltjes. Nogtans, 't kan voor ons van vrugt zyn, omtrent dezelve *ſubtiele materie* aan te merken, dat de kleinſte en uitterſte inmondingen der bloedvaten van de *pia mater* zenden langs een byna *perpendiculaire* weg takken na de *Cerebra*, deze worden daar verdeeld in menigte kleine ſpruitjes, waar van die, die de gedaante van bloedvaten behouden, met een *veneuſe* ſtoffe vereenigd worden, de andere vaatjes veel fynder zynde, onderwyl het wezen van een bloedvat afleggende, worden veranderd in de *ſubſtantie* van de harsſenen zelfs, waar van de buitenſte, het *Cerebrum* en *Cerebellum* omvattende, *Cortex Cerebri* genaamd wierd, en de andere binnenſte *medulla Cerebri*, de witſte, dikſte, zagtſte en vogtigſte *ſubſtantie* zynde. Als men nu overweegd de gelegendheid en weeving der *arterieuſe* vaten met de *Corticale ſubſtantie*, en van deze *Cortex* met de *medelleuſe ſubſtantie*, zo dat daar de hardſte dunſte plaat, of *Cortex* ophoud, de *medulla* begind, word begreepen, dat uit de gezegde vaten, door de *pia mater* geleid, de *Corticale ſubſtantie* voortkomt, en dat deszelfs merg een natuurlyk voortbrengſel is van de andere veel fynder vaatjes; als nu de kleinheid van die vaatjes, en van de daar uit voor-

koomen-

koomende *substantie*, zo *subtiel* is, dat zy het scherpste gezigt ontduiken. Komt daar een scherpzinnige vraag uit voort: wat verandering die vaten ondergaan, zo haast, als zy zig de gedaante van de *arteriæ* ontdoen, of, 't geen byna 't zelve is, wat gedaante de *Corticalis substantia* van de *Cerebra* aanneemt.

Hier over zyn verschillende gevoelens ontstaan, waar van ieder, byzonder beschouwd zynde, zo bewyzelyk scheind, dat men in *dubio* staat, wat gevoelen te omhelzen. De eerste hier ondergesteld is van Malpighius, leerende, dat den *Cortex Cerebri* een verzaameling is van *glandulæ* van een *ovaale figuur*, zynde een weinig bogtig, van wegen de drukking der andere omleggende *glandulæ*. Hy steld: dat dezelve eerst verzameld worden in hoopen, en eindelyk daar uit zouden groeijen de geheele klomp van den *Cortex*, op de manier der darmen te zaamen geweeven. Wat door *glandulæ* verstaan word, is te vooren aangeweezen. Een maaksel, voortkoomende ten minsten uit twee *membranæ*, te zaamengevlogten, zaamengroeijende in een *substantie*, een holte hebbende, daar zy eenig vogt in kan ontfangen, voorzien met een gelyke oppervlakte, min of meer rond van *figuur*, zodanig een *glandula* word genaamd *Conglobata*, het is een enkele *folliculus*, waar van reeds gezegd is, dat, wanneer veel van die te zaamen in een bundelken vergaderd, en door tusschenkomst van een *membrana* vereenigd worden, zo nogtans, dat zy alle door eene buis haar uitgang hebben, dit de *glandula Conglomerata* genaamd word; deze heeft een *irreguliere* oppervlakte. Malpighius was van gedagten, dat de meeste afscheidingen in het dierlyk werktuig in de *glandulæ* geschieden, maakte geen swaarigheid in te verzekeren, dat in dezelve ook den *Spiritus Animalis* afgekleinst word; die zelve, met een *Microscopisch* oog gewapend, den afgescheiden *Cortex Cerebri* beschouwende, heeft gemeend, dat diergelyke *moleculæ*, in rondte bestaande, en met afgescheide swarte spleetjes, zig opdoen in een gekookt *Cerebrum*, omtrent dit zelve *Experiment* heeft Bayle genoomen. Hy heeft de *massa* van den *Cortex* op een langzaam vuur in olie gekookt, en gezegd, dat daar door deszelfs *globuleuse substantie* ten beste gezien word.

De ervarendheid leerd, dat in verscheide deelen van ons lighaam afscheidingen geschieden, die geen *glandulæ* hebben. Als wy de *structuur* der *organa* van eenige, voor *glandulæ* gehouden, naauwkeurig beschouwen, bevinden wy dezelve anders, als zommige willen, dat zy zyn. Wy vinden in de lever vaten van de *vena arteriosa*, *vena Cava*, *arteriæ* van de *Cæliaca* en *mesenterica superior*, *nervi* van de *intercostalis*, en watervaten, die in ronde kliertjes, by de *vena porta*, aan de holle zyde van de lever eindigen. De einden van de *porta* moogen *grana glandulosa* verbeelden, wy stellen de geheele *bepar* het

 werk

werk te doen van één klier; welkers uitgekleinsde gaat na de *Vesicula fellis* en *porus bilarius*. De milt bestaat uit vliezen, *Celleties* maakende van verscheide gedaantens en grootte, die met elkanderen gemeenschap hebbende, vol bloed zyn, en te zaamen het werk als van één klier doen, in het bloed eenige verandering bewerkende, voor dat het ontfangene wederom uitgaat. Noemd de *renes glandulæ renales*, 't zyn niet anders, als met andere deelen verschillende, gedraaide *arterieuse* vaten, in de *papillæ* te zaamenkoomende, byna gelyk de zaamengerolde, geboogene *vasa* van de *testes* in de *Epidymides* uitloopen, en die wederom in de *vasa deferentia*.

Nu moeten wy wederom aanmerken, dat ons lighaam een weefzel van zenuwen is, de afscheidingen ten voornaamste geschieden op de einden der *arteriæ*, en dat, na de verscheidentheid der *pori*, verschillende *Coleuren* in de vogten koomen, de *venæ lymphaticæ* uit de einden der *arteriæ* ontstaan: de *Microscopia* van LEEUWENHOEK leeren ons, dat 'er maar een weefzel van vaten is, daarom kunnen wy niet ligt overgaan tot de stellingen van MALPIGHIUS omtrent de *glandulæ*, te weeten, dat de *Corticale substantie glanduleus* zoude zyn; zo als de dingen geleegen zyn in de grootere vaten, zo beschouwen wy dezelve waarscheinelykst in de duizend en meermaal kleindere deelen, gelyk in zigtbaare, zo ook in onzigtbaare; waar uit blykt, hoe veel vermoogen ons denkbeeld heeft, om te *argumenteren* tegen de stelling van de *glandulæ* der *Corticale substantie* der harssenen. Wy ontkennen niet, dat door deze *Cortex* te kooken in eenige wateren, of olien, eenige gedeeltens van den *Cortex* een byzondere *Coleur* verkrygen, dat kon RUISCH doen zien alleen door zyn *injectien*: in harssenen, dus of zo behandeld, kunnen gezien worden brokkelige lighaamtjes, *glandulæ* gelykende, maar die ontstaan door de warmte van 't vogt, 't geen die deeltjes aandoed, dit zyn geen waare *glandulæ*. Door het kooken van den *Cortex Cerebri*, 't zy in welk een vloeistoffe, sluiten eenige deelen derzelver, de korst word te zaamen gedrukt, en de *Experimenteurs* vertoonen een nieuw gemaakte *structuur* der deelen.

Als gesteld word, dat den *Cortex Cerebri* uit zuivere buisjes, *different* gevlogten zynde, te zaamen geweeven is, zo moeten die buizen onnatuurlyk opgepropt en uitgerekt zynde, een *tuberculum*, een ruuwe en oneffen oppervlakte maaken; hier uit word ook kwaalyk opgemaakt, dat het *Cerebrum*, om dat het tegennatuurlyk kan groeijen, en als een klieragtige *fungus* uitwassen, daarom bestaat uit klieren. Ook kunnen de buitenste deelen van 't *Cerebrum* in de *Hydrocephalos* in ronde buisjes veranderd worden, of schoon zy op geenerlei wyze *glanduleus* zyn, zo dat de Bewys-redenen van MALPIGHIUS, omtrent de *structuur* van de *glandulæ* in den *Cortex Cerebri*, zyn voor de *Rui-*

schiaa-

schiaanen niet aanneemelyk. Ruisch heeft ons getoond, dat die *Cortex* bestaat uit vatagtige takjes van de uitterste takmaakingen der *arteriæ Carotides* en *vertebrales* ontstaande, hy vond geen reden, om eenige noodzaakelykheid der *glandulæ* in den *Cortex Cerebri* te stellen, hy zag in dat gestel zonder *glandulæ* een geschaapenheid, om het alderfynste vogt van het bloed te kunnen afscheiden, veel beter, als of het in een *folliculus glandulosus*, als enkele buis, zoude moeten ontfangen en afgekleinst worden. Na dat zyn Ed. by de *Cadavera* en nevenstaande *preparata* de zaak aantoonde, zeide hy, *veni, vide*, dat den *Cortex Cerebri* uit zuivere bloedvaten bestaat, op verscheide wyzen vereenigd: ziet, dat het bestaat uit ontallyke zeer kleine *arteriæ*, uit het binnenste wezen van de *menix tenuis* voortkoomende, de gedaante van boomwol vertoonende.

De voorf. uiteindens der bloedvaten hebben gemeenschap met de *fibræ*, of mergagtige voortgangen van de harssenen, zy neemen op zig het werk, 't geen andere aan de kliertjes toeschryven. De kleine takjes, den *Cortex Cerebri* uitmaakende, en eindelyk eindigende in de zeer fyne *fibrillæ*, zyn zo *subtiel* van weefzel, dat geen deel van 't lighaam daar by in vergelyking komt. In een *Cadaver* van drie dagen kan men deze stoffe zonder te beschadigen naauwelyks behandelen, wat langer gewagt, vloeid ze als natte kley. De uitterste zigtbaare *arteriæ Capillares* zyn door 't *Microscopium* te zien, zynde met haar dertigen geen hair groot: daar wy zo groote *subtiliteit* zien in de *partes sensibiles*, en die vast aan elkanderen, hoe klein moeten die onzigtbaare verdwynen, en van wegen haare tederheid byna als vloeijende mergstoffe zyn. De dunne buisjes, van den *Cortex Cerebri* afstammende, zyn na binnen overal uitgestrekt, het grootere gedeelte van *arterieuse* en *veneuse* vaten uitsluitende, zo dat geen te overvloedig vogt binnen die aller *subtielste* mergbuisjes komt, de groote buisjes dit door haar opneeming beweerende, en de *subtile* onderwyl het *subtielste* toelaatende, deze tedere *fibrillæ* tot elkanderen en onderling vereenigd zynde, groeijen eindelyk te zaamen in een witte *massa*, dikker in grootheid zynde, als den dunner gestreeken *Cortex*. De *massa*, hier de dikste en witste, is ons voorgekoomen in de *Anatomische* Beschryving, onder de naam van *medulleuse substantie*.

De *substantien* der harssenen, zo in 't *Cerebellum*, als in het *Cerebrum*, zyn zo naauw vereenigd, dat niet, als duister gevonden word, waar den *Cortex* ophoud en de *medulla* begind. Wy hebben te vooren gezien, dat de mergagtige doorgangen verscheidentlyk verkleind, en vereenigd zynde, de boezems van het *Cerebrum formeeren*, en dat zy, met verscheide *tuberantiæ* vermengd, met de *striata* van de *Corticale substantie* 't verlengde merg, en buiten het bekkeneel de *medulla spinalis* opmaaken. Dat de *fibrillæ medullares* op verscheide plaatszen

zen in byzondere bosjes vergaderd, en met de *meninges* bekleed, wel uitgeſtrekte zenuwen zyn, die bekleed worden voor 't minſte met afzetzels van de *pia mater*; waar uit blykt, dat de zenuwen geen hard in een gepakte, maar uit verſcheide *filamenten* zaamengeſtelde deelen van de *medulla*, die wy vogtig of zappig beſchouwden, zyn, gelyk dit MALPIGHIUS en BOERHAAVE toeſtaan; in deze zappige *medulla* word den *Spiritus Animalis* uitgewerkt, afgeſcheiden zynde, bewaard, ten deele zyn werk verrigt, den *Spiritus dirigerende* ter afvlieting na alle de gedeeltens van het lighaam, tot verrigting van alle de *functien*, daar in beſchreeven en in de volgende verhandelingen te beſchryven. Hier moeten wy tot het voorige nog iets aanmerken wegen het gezeg van RUISCH, te weeten: laat ons ten minſten erkennen, dat het als een rook, of wazem is, 't geen door de zenuwen gaat. Een manier van ſpreeken, om te betekenen, dat 'er iets doorgaat, al zoude het maar vergeleken worden by de ademing en onzigtbaare doorwaazeming, niet, om te zeggen, dat het juiſt zo gebeurd.

Door de *Carotides* en *vertebrales* word het bloed ſnel na de harſſenen gebragt. Men ſteld: dat het beweegelykſte deel des bloeds uit de linker holligheid na 't hoofd gaat, en daar door de klieren, geſchikt tot het ſpeekſel, als andere vogten van 't voor den *Spiritus* onnutte word ontdaan, en in zo verre het tot de *plexus Choroides* en *tenuis menix* komt, meer verdund, glad gemaakt, enz. meer door de *Corticale ſubſtantie*, en meer door de *medulla Cerebri* tot een *Spiritueuſe* Natuur gebragt word, zynde een vergadering van fyne, zeer dunne eenvoudige *maſſulæ*, de *abſolute* gedaante van beweegelykheid bezittende, terwyl nu deze *maſſa* noodzaakelyk zeer vloeibaar moet zyn, zo heeft RUISCH ze niet oneigentlyk by de wazem van zuiver water, by damp en rook vergeleken; eindelyk beſluiten wy deze *Spirituele* ſtoffe met deze woorden. De oorzaak, die den *Spiritus Animalis* doed vlieten door de *Cerebra*, van deze tot de *Organa*, door middel van de zenuwen, is een vermoogen, 't geen wy van GODT hebben, laat ons erkennen, dat dezelve in ieder deel een kragt geſchapen heeft, om te kunnen uitwerken, 't geen wy zien, dat zy, zo lang het den HEERE behaagd, doen.

BY de beſchaafde Volken was in gebruik, dat de Hoofden der Steeden, *Republicquen* en Koningryken, om Konſten en Weetenſchappen te kweeken en aan te ſpooren, gemeene Huizen hebben geſtigt tot opwakkering der Konſt-genootſchappen; dat de Hoofden van onze Stad daar op gelet hebben, blykt uit de *Ordonnantie*, voor ons *Theatrum Anatomicum* gegeeven door Graaf PHILIPPUS. Dat de Hoofden onzer *Provincie* daar op gelet hebben, blykt door 't opreg-

ten

ten van 's Lands Hooge Schoole te *Leyden*, Geftigt, ten tyde van Prins WILLEM den Eerften, enz. meer andere tot Opbouw van nutte Weetenfchappen, zo in Wiskonft, als in Befchouwing beftaande; de *Anatomia* en de *Chirurgia*, eenvoudig aangemerkt, zyn Wiskonften; haar *Theoria* beftaat in befchouwing. APHRODISEUS zegd: de befchouwing is 't alderwaardigfte werk der Redelyke Ziele, de befchouwingen beftaande in een waaragtige begeerte, om te koomen tot de kenniffe der befte dingen, onder welke behoord de kenniffe van ons zelfs. 't Is niet genoeg, om van de leeringen, op 't voorf. *Theatrum*, en elders door RUISCH verleend, Lofwaardig te fpreeken, en onderwyl die grond te laaten vervallen, met en neven het Heelkonftig gebouw, daar op Geftigt, onze yver ftrekt zig uit, om die grond te beploegen, onze luft is, om de Regterhand der Geneeskonft, *Chirurgia*, aan dat Gebouw te houden, in weêrwil van de verftoorders der Gemeene Ruft. Gemelde yver en luft neemt plaats in de gemoederen, die niet aan de *Monopolie*, of andere flegte regelen verbonden zyn, zig niet verwonderen over de onweetenheid van den Voorleezer en anderen, zelfs tragten na Weetenfchap, zig geduurig bezig houdende, in de Konft te doen aanwaffen.

Deze zaak heeft BOERHAAVE ten Hoogfte *Gerecommandeert*, en my aangepreezen, Schryvende, *Amice*, laat geen dag van uw leeven voorby gaan, zonder op *Chirurgia* te letten, en een letter te zetten aan de Regelen der Konft: ik zal uw zaak voorftaan, uw letteren van 't begin tot het einde doorzien, en maar een Regel door uw vlyd vindende voortgebragt, my onbekend, zal myn tyd, die ik in 't nagaan befteedde, vergoeden. Hier toe moeten wy vlytig opmerkende bevinden, en nazien, 't geen vermaarde Mannen in de Konft Schreeven, overweegende, in hoe verre hunne gedagten met die van ons overeenkoomen. GALENUS agt de vryheid in 't onderzoek pryzelyk, hy beftraft, die zig zonder onderzoek aan 't gevoelen van anderen overgeeven; niet, dat hy de Ouden wil agter den bank fmyten. De Ouden zal men Eeren, en de Vaders der Konfte hoog agten, hen volgen op de weg, die zy infloegen, tot daar zy beginnen te ftruikelen, haar dan te gemoed koomen met onderfteuning. Eenige Verftanden zyn ingenoomen door verwondering tot de Oudheid, andere in liefde tot wat nieuws, weinige onzer Konftgenooten kunnen de middelweg houden, of zy verwerpen dingen, die van de Ouden zeer wel gefteld zyn, of zy veragten zaaken, van de Nieuwe te regte gebragt, beide tot nadeel van de Konft. De befpiegeling gaat voor het oordeel, de waarheden in onze Konft moeten door 't ligt der ervarendheid en reden, niet van eenige tyd, min of meer verligt, verkreegen worden.

Als wy van den menfch, het voornaame onderwerp van *Chirurgia*,

Yy fpree-

fpreeken, merken wy het zelve niet aan, als een *Cadaver*, ter *Sacrificie* van *Anatomia* op het *Theatrum Anatomicum* gelegen, maar als een leevende zaak, die door zekere wetten van beweeging in geduurige *actie* onderhouden word. De wyze van beweeging is zo kenbaar niet, of ondergaat verfcheide uitleggingen, en altyd zal elke uitlegging eenige duifterheid in zyn doening influiten. Ruisch zegd: in een leevend menfch gaat het anders toe, als wy na 't leeven kunnen zien. 't Is bekend, dat de *machine* van 't menfchelyk lighaam een algemeen ftamvogt in zyn pypagtig weefzel omvoerd, uit welke alle andere zappen haar oorfpronk ontleenen. Deze alleen is niet genoeg, om het werktuig te onderhouden, 't vereift tot zyn medewerking de vrye invloed van de lugt, onze *Canaalen* zouden verftopt en geftikt worden, zo niet de lugtdeelen onder *beneficie* van de ademinge tot de *maffa* van het bloed kwaamen, om de ingefchapen beweegingen te doen *Continueeren.* Met des lugts vrye invloed moet het bloed een naauwen band van onderlinge werkingen onderhouden, als het bekende vuur met de lugt, de eerfte zonder de laatfte niet beftendig blyft, gelyk uit verfcheide *Experimenten* blykt. Uit gemelde *reciproque* beweegingen van ons leevens vuur of leevensbeweeging en de lugt, of uit deze te zaamen wederzydze verbondene beweegingen, neemen haar gevolg den omloop des bloeds en de ademhaaling.

Ik meen te hebben aangemerkt, dat in den menfch drie zoorten van beweegingen zyn, eenige, die de Redelyke Ziele betreffen, eenige het lighaam, eenige den menfch, uit Ziel en Lighaam beftaande. De dierlyke huishouding hangd niet af van de Ziel, zy heeft geen *directie* in de *refpiratie*, omloop des bloeds, voeding, of affcheiding: deze hangen af van de noodzaakelyke ftelling en gefchiktheid der vafte, en bekwaamheid der vloeibaare deelen, zo dat 'er van de lighaamelyke beweegingen een *mechanicque* noodzaakelykheid is, die, als deze deelen wel gefteld zyn, of fchoon de Ziele die poogde te verhinderen, egter haar beftand houden, en in tegendeel, of fchoon de Ziele de welftand van 't lighaam begeerde, zoude zy in 't verval van de houding der vafte deelen niets kunnen bevorderen, dierhalven hangd de welftand van het dierig leeven af, van een bekwaame gefteldheid der vafte, en behoorlyke voortftuuwing der vloeibaare, door de eerfte veroorzaakt.

Het menfchen lighaam, voor zo veel het op zig zelfs aangemerkt word als een bewegend levend werktuig, is daar door niet bekend deszelfs beweeging, deze niet enkel op zig zelfs beftaanelyk, volgd, dat dezelve veroorzaakt word door een andere; in deze aan te wyzen zyn de Natuurkundige verfchillende. Eenige, waar van te vooren een genoemd is, hebben gemeend, dat de Redelyke Ziele

dezelve

dezelve veroorzaakende, als de eerste beweeger diende aangemerkt te worden Die dierbaare Ziele is op zig zelfs bestaanelyk in 't lighaam, zy oeffend daar in een mede werkzaamheid, geen beweeging in de *Oeconomia Animalis*, die haar doeningen verkrygd uit de geschiktheid der vaste en vloeibaare deelen. De vooraangeroerde doeningen zyn alleen betrekkelyk tot natuurlyke oorzaaken, hier door worden verstaan de *mechanicque* beweegingen van het lighaam. De gestelde meening is vervallen zederd de Schriften van DESCARTES: Hy meende den aart van beide wezen, van Ziel en lighaam te ontdekken. Veel Geleerden hebben *geredeneert* over de wezendlykheid, zelfsstandigheid, aart en natuur van de Ziele, ons toonende, dat zy min als stofkens aan de weegschaal waaren. In 't vervolg moet ik omtrent de *generatio hominis* nog iet van die stofkens byzetten. De Oudheid stelde, dat 'er een byzondere voelende Ziel in 's menschen lighaam huisveste, die oorzaak van de beweeging zoude zyn; deze stelling verdween, na dat andere leerden, dat 'er twee wezens aan 't verstand voorkoomen, één denkende, en één uitgestrektheid, 't zegd eenvoudig, een begin hebbende onvergangkelyke Ziele, en een stoffelyk vergangkelyk lighaam. De Ouden hebben met weinig moeite, eenige hunner regelen, als waarheden voorgesteld. In onzen tyd kost het sweet en arbeid om te stellen en te bewyzen. DESCARTES was een Man, die de Redeneer-konst hooger vyzelde, als de waare Wysgeerte, de zyne gaat onwis, volgens de regelen van zyn eigen voorleering. Onder de Redeneeringen der *Philosophen*, ook van welken tyd, loopt doorgaans iets van *St. Ann'*, uitgezonderd by de Proefkundigen, waar onder NEWTON uitblonk, en DERHAM in de beschouwingen: hunne Schriften zyn aandagt waardig, nogtans zal iets overblyven, om het jongste geslagt der menschen te doen zeggen, wat is 'er al, dat wy niet weeten.

Van ons *subject* is bekend, dat het in verscheide gedaantens tot een menschelyk lighaam gebragt beweegende is, 't is een lighaam, uit onderscheiden stoffen te zaamen gesteld, leevend, en in 't leeven behouden wordende door beweeginge. Onze Natuurkunde strekt zig voornamentlyk uit tot onze vaste deelen, en bewoogene vloeibaare deelen in dezelve: en of schoon bevattelyk is, dat de bewogene lighaamen op zekere wyze in ons lighaam oorzaak van 't leeven zyn, daar zyn egter verstanden gevonden, die *sustineerden*, dat 'er een ander wezen is in de bewogene lighaamen. HELMONT noemde het den *Archeus*, WILLIS geeft het de naam van de ziel der dieren, en meend, dat dezelve bestaat uit eenige deeltjes van dezelve stoffe, uit welke het lighaam gemaakt is, hy steld de allerfynste, en beweegelykste de bekwaamste; verder zegd hy, dat haar aart vuurig is;

 dier-

dierhalven ſteld hy 't leeven in 't vuur, 't welk door zyn vlam beweegd en leevendig maakt. Van deze verſchild Gassendus zeer weinig, hy zoekt het leeven in zekere zaamenvloed van *Atomi*, die beneven het lighaam uitgebreid zyn. Aan deze is Borellus gelyk, hy ſteld: dat 'er zeker leevendig maakende geeſt over al de deelen uitgeſtort is, die in plaats van de Ziel, het leeven veroorzaakt.

Deze oorzaaken zyn niet voldoende, 't zyn twee zoorten van lighaamen, die ons lighaam opmaaken, te weeten, vaſte pypagtige deelen, en de vloeibaare door, en in dezelve beweegende. Dierhalven is 't leeven te zoeken in 't vloeibaare, 't welk het eerſte, het algemeenſte, overal uitgeſpreid en tegenwoordig ſtamvogt is, het bloed, dat door zyn innerlyke en plaatszelyke beweeging het leeven, of de beweeging aan 't lighaam geeft, zynde, volgens de Heilige Schriftuur, de dierlyke Ziele daar in opgeſlooten, te weeten de dierlyke geeſt, die daar van word afgeſcheiden, om *reciproque* te dienen tot de beweeging van 't bloed, daar toe bewerkende de *motus fibrarum*, vereiſt in de vaſte, tot voortſtuuwing van de vloeibaare deelen, beide noodzaakelyk en geduurig onderſteund van de *reſpiratie*, door middel van de deelen, daar toe dienende, voornamentlyk de *pulmo* en het *diaphragma*, geduurig als in een geweldige ſtand tegen elkanderen werkzaam, tot een en het zelfde einde. Zulks is bewyzelyk: waar een of meer van deze beweegingen vertraagen, worden de deelen *defect*, wanneer maar een derzelver komt op te houden, ſterft het lighaam.

De innerlyke beweeging van het algemeen ſtamvogt, waar uit alle andere vogten ſpruiten, hangd af van de plaatszelyke beweeging, alzo geen plaatszelyke beweeging kan begreepen worden van eenig vloeibaar lighaam, of deszelfs deelen worden verpligt, onder malkanderen in haare beweegingen te verſtellen, waar toe de rondagtige gedaante der gedeeltens, dewelke in 't bloed ontdekt worden, zeer bekwaam is, om dezelve op te volgen; verder bewyzen zulks genoegzaam de verſcheidene gedeeltens, die uit het bloed geſcheiden worden. Nu komt in aanmerking, waar door deze beweegingen veroorzaakt worden: de plaatszelyke, of kringsgewyze beweeging, hangd onmiddelyk af van de knyping des harts, de vaten daar benevens in meedewerking koomende, deze bewegers ſtil ſtaande, ſtaat aanſtonds het bloed ſtil. De innerlyke beweeging hangd eenigſints af van de plaatszelyke, edog niet geheel, maar ten grootſten gedeelte van de lugt, welkers deelen ook rondagtig beſtaande, op het bloed aandringen, om deszelfs gedeeltens te beweegen, en aan te zetten; zulks geſchied niet, of deze wederzydze inneeming van de lugtdeelen in het bloed veroorzaakt eenigſints een *Reſiſtentie*; waar door, gelyk als een

een nieuwe bepaaling, in de beweeging gefchied, afkomftig uit haare weeving; zo dat de lugt tot het bloed, en het bloed tot de lugt diend gefchikt te zyn, om 't leeven te beftellen.

Door deze afleiding word de ingefchapene warmte der Ouden verdooft, dewelke DESCARTES eenigerwyze aanhield; WILLIS is hem daar in niet ongelyk. Om nu dit ingefchapen leevendig vuur niet te verongelyken, met het zelve niet te gevoelen, moet men de volgende Redenen befchouwen. De viffchen beweegen, en leeven zonder merkelyke warmte. Wanneer eenige Wind, fchoon dat dezelve koud is, in de *vena Cava*, of in den chylvoerder van eenig beeft, onmiddelyk na 't verfterven geblaazen is, word de beweeging van 't hart herfteld. De warmte is veel eer een gevolg van beweeging of leeven, als oorzaak van dezelve. De ingefchapene warmte is niet van de deelen te verwagten, alle warmte is afkomftig van den invloed van 't doorftroomende bloed. Uit deze en meerder Redenen is 't zeer waarfcheinelyk, dat het leeven in de beweeging van het bloed in onderlinge, en wederzydze werking met de lugtkring te zoeken is, als wy van de lugtkring fpreeken, word daar door verftaan de lugt, die wy ademen, daar wy in leeven, deze perft op 't Aardryk, kan door deszelfs *Elafticiteit* in een groote uitgeftrektheid uit zetten, en zaamen dringen; in deze lugt fteld men te zyn menigvoudige uitvloeifelen, deelen en wezens, die geen lugt zyn, 't zyn byzondere dingen, die ons, als ze kwaadaartig zyn, kwaad doen, maar de lugt, als lugt aangemerkt, voed ons leeven; waar van nog iets voor de Befchryving van de longe.

Hier zoeken wy het dierig leeven in een woelende ontmoeting van deze beide vloeibaare, waar van 't een zeer *fubtiel* uit de lugtkring in de long dringd, en onder 't bloed door geperft, met de innerlyke gedeeltens van 't bloed vermengd, verbreekt en verkleind de grooter gedeeltens van 't bloed, door zyne beweeging, dewelke evenwel door de weêrftand van de bloed deelen zodanig word bedwongen, dat deze beweegens als *balanceren*, en haare wederzydze driften, en perffingen onderling afleggen, van deze onderlinge ftryd en woeling, nogtans met malkanderen niet ftrydig, mag men befluiten, dat de wryving van 't bloed, 't geen men omtrent het hart en de long gewaar word, en waar in het dierig leeven beftaat, duurzaam is. De warmte der dieren word veroorzaakt door de beweeging van 't bloed in de vaten. Eenige meenen, dat deze warmte veroorzaakt word door de inwendige beweeging der deeltjes van 't vloeijende bloed, dat in zo verre waar fcheind, als het zelve door de zaamentrekkende kragt der *arterieufe* vaten drukt, en fchuurd aan de wanden van de vaten, hierom zegd men, dat de hoeveelheid der warmte, door de aanwryving veroorzaakt, evenredig is aan de opzigtelyke

telyke ſnelheid, waar mede de vaſte lighaamen het bloed voortperſſen, om tegen de zyden der vaten te kunnen drukken, dit vloeibaare te wryven, en ongevoelig te doen ſchuuren. Als een vogt met kragt door een buis voortgeſtuuwd word, zal de hoeveelheid der aanwryving van het vogt op de zyden van de buis warmte helpen maaken. MARTYN zegd: wanneer een vogt door een buis beweegd, worden deszelfs deelen, of ſchoon zy geen inwendige beweeging hebben, dikmaals maar langzaam van plaats verwiſſeld: waar uit begreepen word, dat de hoeveelheid van aanwryving, rondom de omtrek van een doorſneede, gelyk verſpreid is door de geheele ſnyding, om de warmte op ieder punt gelyk te maaken. Als een buis in takken verdeeld is, zal de warmte van het vogt, door de zydelyke aanwryving veroorzaakt, geſtadig gelyk zyn, of zal afneemen, of aanneemen in deszelfs voortgang door deze getakte vaten, volgens de wyze van deszelfs verſpreiding, of evenmaatigheid, welke de wydte van de takken heeft, tot de wydte van de ſtam, van welke zy voortkoomen. Op deze trant voortgaande in 't ſpoor van BHONIUS, worden volgens proefkundige aanwyzingen de evenredigheden van de beweegingen, en van de warmte des bloeds, in, en van de ſtammen, en haar takken in 't *ſyſtema arterioſum* betoogd.

COLUMBUS, en BHONIUS meenden, dat 'er fyne deeltjes van de lugt, beſtaande uit rondagtige vuurige Hemel-ſtof-deelen, door de long tot het bloed koomen en daar op aan en indringen, door middel van des longs ruuwe vaaten, zy meenen, dat de *ſubtile materie*, uit de ruuwe tot in de effene vaten overgaande, de uitbreiding, en *Circulatie* van 't bloed ligter maakt. Eenige ſtellen weinig, en andere overvloedig veel van deze fyne lugt-deeltjes *præſent*, om in de longblaasjes aan te ſtroomen, waarom ook eenige hier van daan de rooder *Coleur* des bloeds in de linker holligheid van 't hart afleiden. Wy zullen zien, dat andere den overgang van de lugt tot het bloed ontkennen, en de veranderde ſtand, en verwe des bloeds, afleiden van deszelfs aandrang in de long, herhaalde *pulſatie* in de *repletæ arteriæ Conicæ*, en hoekmaatige *extenſie* van de *veſiculæ malpighii.* Het bloed kan niet door de fynſte vaatjes om de longblaasjes voort ſtroomen, ten zy het van alle zyden geperſt, en kragtig *reciproque* van de *arteria pulmonalis*, en van de door de *Pulmo extenderende* inademing voortgedreeven word. In 't oogenblik, als de uitademing geſchied, is het bloed in deze loslaating in de ſpruitjes van de *arteria pulmonalis* niet zo ſterk geperſt, 't geen uit het geſtel der bloedvaten blykt, de verandering, die 't bloed in de long ondergaat, en zodaanig, als het daar na in de linker holligheid van 't hart, en in alle de ſlagaderen verſcheind, is noodzaakelyk, om het tot een nieuwe *Circulatie* door alle de deelen van 't lighaam bekwaam te maaken,
en

en wederom door de *vena Cava* te brengen in de regter holligheid, als 'er geduurig geen vernieuwing van lugt en voedſel deelen geſchiedde, zoude ons leeven niet lang beſtaan. Den *Spiritus vitalis* en *Animalis*, in de *generatio* mede gedeeld, is van geen duur, olie en geeſten doen de lamp-pit branden, veel menſchen verouderen, voor dat zy oud zyn, der *Coloriquen* leeven niet lang duurd; egter alle oorzaaken van langduurig leeven zyn niet aangewezen door CORNARIUS, en de *Salernitaanſche* Schoole, daar is een anderen band, als die der Natuur, die den draad onzes leevens ſpind en affnyd. De lyn onzer dagen is duiſter, voor ons getrokken door een onzigtbaar *penceel.*

Onder de onzigtbaare dingen word de lugt geſteld: niemant heeft ooit de Wind gezien, nogtans weeten wy, dat 'er een Wind is, beſtaande in een ſterke beweeging des lugts, 't geen eenige van 't woord *ſpiro* afleiden. Anders betekend het een zagte beweeging des lugts, een aangenaame inſtortinge, 't woord *ſpiro* is tot alle geeſt betrekkelyk, by ons tot de *reſpiratie*, en in de *Phyſica* zig uitſtrekkende tot alle geſchapen geeſten, of dingen, waar aan de naam van *Spiritus* gegeeven is. VIRULAMIUS zegd: den adem, of leevendigen geeſt, is een windeken, te zaamen gezet uit vuur en lugt. By OVIDIUS, TULPIUS, en eenige, die in hun tuſſchentyd Schreeven, komt de lugt voor onder de naam van *Spiritus*, die wy ademen: de ademhaalinge is een tuſſchenpoozige beweeging, of blaazinge, door middel van de Konſtigſte blaaspyp, een buis, daar de lugt in en uitgaat; 't geen ingeademd word is de lugt, een vloeibaare doorſcheinende ſtoffe, die wy ademende door de *glottis* in haalen, en door dezelve ſpleet wederom uitbrengen met in een daauw, of als in een waaszem verwezend, egter met lugtdeelen voorzien zynde, van die ingeademd zyn. De Voorſ. doorſcheinende ſtoffe, die ons lighaam en de geheele Waereld, met al wat daar in is, omvangd, en lugt genaamd word, is uit verſcheide ongelyke deelen beſtaande. De eigentlyke lugtdeelen, zyn *Elaſticq* en *Globulæ Cæleſtes* genaamd. De ongelyke deelen, die zig tuſſchen deze invoegen, zyn water, vuur, of ſwavel deelen, en verſcheide uitdampingen, waar van verſcheide gewrogten voortkoomen, als Daauw, Regen, Blixem, Donder, enz. waar over MAYOW en andere Schreeven. De longen worden *pneumones* genaamd, zynde het voornaamſte werktuig der ademhaalinge, de andere werktuigen zyn de houdende en gehoudene deelen van de borſt, waar van ook eenige dienen tot de verduuwing van de voedſels, *Chylificatie*, en den omloop des bloeds. In welke laatſte doening de long, en het hart de hoofdrollen hebben, de longen zyn gegeeven aan de dieren, die in de lugt leeven en ademen, de long beſlaat een groot gedeelte van 't binnenſte van de borſt, word door middel van 't *mediaſtinum*,

in een regter en linker *lobus* gescheiden, is dienstig niet alleen tot de ademhaaling, maar ook tot de voortperssing van 't bloed, bestaat uit tweederlei zoorten van vaten, ruuwe en effene; het eerste zoort is de *aspera arteria* en deszelfs takmaakingen: het andere de *arteria* en *vena pulmonalis*, met deszelfs verdeelingen, de *arteria bronchialis* en *vena pneumonica*, waar door ons tweederlei *Circulatie* des bloeds in de *pulmo* voortkomt. De *aspera arteria* word verdeeld in *Larynx*, *trachea* en *bronchia*: aan deszelfs einden zyn de druifsgewyze lugtbuisjes, of *malpighiaansche* blaasjes.

De *Larynx* is het bovenste gedeelte van de lugtpyp, dienende om de lugt in en uit te laaten, om de stem te *formeeren* en uit te drukken. Het strottenhoofd is zaamen gezet uit de *Cartilagines thyroides*, *Cricoides*, *Arytænoides*, en *Epiglottis.* De vier eerste worden bewogen door de *musculi Cricothyroides*, *Crico-arytænoidæus lateralis*, *Crico-arytænoidæus posticus*, *thyro-arytænoidæus*, en *arytænoidæus.* De *Epiglottis* door de veerkragt van zyn band, zonder spier te rug getrokken wordende, laat de *glottis* oopen, die in 't swelgen sluitende. De *Larynx* ontfangd zenuwen van 't *par vagum*, voortkoomende in de regterzyde onder de *arteria subclavia*, en in de linkerzyde onder de hoek van de *aorta*, opklimmende langs de zyden van de *trachæa*, voorziende de in- en uitwendige spieren van de *larynx.* De long zelfs in haar *lobi* is mede deelgenoot van deze *nervi recurrentes*, dienstig tot beweeging, zy helpen daar in opmaaken het netsgewys weefsel, 't geen in dit deel voornamentlyk door de slagaderen, en aderen van de onrustige *pulmo geformeert* word. De *trachea* is een lange ronde buis, uit byna ringsgewyze *Cartilagines* bestaande, deze ringen zyn oopen na de zyde van de *Oesophagus*, 't geen vergoed word door een sterk *ligament*: heeft, zo in- als uitwendig, een spieragtige *tunica*, waar door de *aspera arteria* kan verkort en verlengd worden, de ringen min of meer elkanderen naderen, en wyken, het binnenste vlies is vol kleine *glandulæ*, die een *mucilagineus* zap uitbrengen, 't geen de lugtpyp besmeerd, enz. de *bronchia* bevogtigd, dienstig tegen de koude aanval des lugts, en om de stem vloeijend te maaken, het uitwendige vlies is dun, en gehegt aan de *ligamenten*, waar door de kraakbeenige ringen zaamengehegt zyn, om bestendig te blyven in de verkorting, verlenging en buiging van de hals.

De longe pyp is met haar hoofd vereenigd aan 't *os hyoides*, is aan haar bovenste deel wyd, en word allengskens naauwer: omtrent het vierde wervelbeen van de borst word de *trachea* verdeeld in twee takken, van welke ieder op zyn zyde in de *pulmo* gaat, deze worden wederom in twee andere, enz. byna in dezelve order verdeeld, tot de laatste einden, daar zy niet meer van 't *Cartilagineuse* hebben, maar tot een blaasagtige zelfsstandigheid overgaan. De twee

takken

takken, in welke de lugtpyp eerst gedeeld word, zyn *broncbia* genaamd, zy bestaan, gelyk de *tracbea*, tot omtrent aan de *vesiculæ malpigbii* uit kraakbeenagtige ringetjes, die door de in- en uitwendige spiervezelen niet anders als in de longe-pyp verzaameld worden. In de verdere verdeelingen van de *Broncbia* heeft RUISCH aangemerkt, dat ze na boven stompe, en na onder scherpe hoeken maaken, *gradatim* naauwer wordende.

De *malpigbiaanse Vesiculæ* zyn in al de punten van de *broncbia*. Deze blaasjes hebben ook door de voorn. vezelen het vermoogen om te sluiten en te ontsluiten. Zy alle zyn aan een geschakeld, en maaken opgeblaazen zynde een ronde *figuur*. Hier uit word betoogd, wat aan het bloed in de uiteinden van de *arteria pulmonalis* gebeurd, als de blaasjes of verwyd, of zaamen getrokken worden, wanneer dezelve rimpelen, maaken de bloed vaten in de tusschenruimtens en oppervlaktens van de blaasjes leggende, scherpe hoeken, door deze daad word den omloop des bloeds verhinderd: het bloed kan niet in de regter holligheid van 't hart te rug loopen, om dat de *valvulæ* dit beletten, de regter *ventricul* geeft geduurig nieuwe aanpers van bloed, dit dringd geduurig als in een verstopt deel, maakt een groote wryving: om dat de aderlyke vaten het bloed uit het naauwer in 't ruimer voerende uitgeloost worden, worden de uiteinden der *arteriæ* te meer te zaamen getrokken, daarom word al het bloed in de longader, enz. in de linker *ventricul* van 't hart verzaameld: door de toesluiting van die holligheid, en de te zaamentrekking van de *arteriæ* word het te rugkeerende bloed uit de gedeeltens van 't lighaam in de *venæ* verzaameld: De uiteinden der long slagader zyn verstopt, dierhalven zyn deze de paalen des omloops, hier word de geheele omloop des bloeds gestuit, waarom de zaamenrimpelingen der blaasjes duurende de dood *subiet* kunnen veroorzaaken. Als de blaasjes door middel van de lugt opgeblaazen, vergroot, en overal uitgerekt worden, worden de rimpelingen weg genomen, zy krygen een ronde *figuur*, de takken der *broncbia* klimmen op in groote hoeken, de *lobi* worden opgeregt, de ruimtens der takken en blaasjes vermeerderen, de punten der zaamentrekking verminderen, dit nu gaat zo *vice versa* min of meer natuurlyk geweldig geduurig ons dierlyk leeven. In de tegengestelde staat der blaasjes word aangemerkt, dat dezelve geduurig veranderd word, om de geduurige beweeging, die de *pulmo* leid. PITCARN heeft *mecbanice* verklaard de kragt, die de long door middel van de lugt op het bloed drukt. Deze perssing kan aangetoond worden, van honderd tot vier honderd ponden, en daar boven.

De bloedvaten van de long hebben wy onderscheiden in voedende en overvoerende vaten; die tot de voedinge dienen, neemen haar begin van de *arteria broncbialis*, door RUISCH naauwkeurig afgetee-

kend. Waar ter plaatsze oorſpronkelyk is aangeweezen, namentlyk, een vinger breed, iet meer, of min, boven de bovenſte *arteria intercoſtalis*, of zomtyds uit andere plaatszen ſpruitende, en is gezegd, dat zy boven de *bronchia* voortkruipende dezelve verzeld ten einde toe; volgens Ruisch diend deze *arteria* alleen om de *pulmo* te voeden. De reden daar van is ten deele, om dat het bloed, door de *arteria pulmonalis* in de *pulmo* gebragt, tot de voeding niet *geproportioneert* is, dit is 't met nieuwe *Chyl* voorzien, anders verarmd bloed, dat uit de regter *ventricul* van 't hart gedreeven zynde, nog onvolmaakt is tot de voeding, de verdere bereiding geſchied in de long, en in de linker holligheid van 't hart. Dierhalven blykt, dat de *bronchiale* ſlagader van den SCHEPPER niet te vergeefs gemaakt is, zynde dezelve opgelegd het *ampt* van de voeding der *pulmo*, en op zig zelfs beſtaande geſchikt, om dat die te gemakkelyker zoude volbragt worden. De *arteria pulmonalis* ſteld te zaamen het ander zoort van ſlagaderlyke vaten. Haar oorſpronk, en voortgang hebben wy gezien na en in de beide *lobi*, de laatſte takjes veranderen in buisjes, zo klein, dat honderd, by een verzaameld, minder als een hair vertoonende, door behulp van 't vergrootglas moeten gezien worden. De voortgang van de *pulmonalis* volgens takken tot derzelver einden, wierd onderſcheiden plaatszelyk bevat. Deze *arteria* loopt af by de *bronchia*, volgens derzelver tuſſchen *ſpatien*, door de geheele zelfsſtandigheid der *malpighiaanſche* blaasjes, en door de driehoekige tuſſchenruimtens. Dewyl hier de voorbygaande takken dwarſſe vaten hebben, en de *bronchialis* ſchuinſe maakt, word hier een vyfregelig ader en ſlagaderlyk net *geformeert*. Het bloed, door de voorn. *arteriæ* loopende, word in de *venæ* daar toe geſchikt, ontfangen en gevoerd, van de eerſte in de *vena azygos*, en van de ander in de linker *Caviteit* van 't hart. Hier geſchied de overdragt des bloeds van de *arteria* tot de *vena pulmonalis*, door hulp van *Anaſtomoſes*. Wat of de deeltjes van de lugt in de long doen, is ten deele betoogd, en of dezelve tot het bloed overgaan, of niet, legd in *diſput*; ons zal nog iets daar van blyken. 457

Onder en tuſſchen blykt aan den Proeveling uit de betoogdens het gebruik van de long. Als de werktuigen tot de ademhaaling dienende wel geſteld zyn, word de long ligtelyk ontvouwen, het bloed word ſnel overgezonden, gemakkelyk ontfangen, is bekwaam om wederom af te vloeijen, door alle de vaten van 't lighaam, wordende na deszelfs aart en derzelver ſchikking doorgedreeven, met hulpe van de veerkragt der vaſte deelen, welke kragt de eerſte plaats heeft in 't eigen leeven, dat is, als 't Kind ingeademd heeft. Waar van in een volgende verhandeling breeder geſprooken word, om dat den Schryver van *Diana*, *Chirurgyn* van Myne Heeren van den Gerechte zynde, daar omtrent noodig vind eenige aanmerkingen, zo van hem

zelfs,

zelfs, als van anderen by te zetten, tot dienſt van wel gemelde Ed. en Achtbaare Heeren, en hunne bedienden.

De long is aangemerkt, als het voornaamſte werktuig van de ademhaaling. In de tweede plaats is geſteld het *Diaphragma*. Om dat deze tweevoudige ſpier ook in 't Verloſſen van Swangere Baarende Vrouwen diend, zullen wy in ons vervolg, daar van de *muſculi abdominis* geſprooken word, als dienſtig om te helpen verloſſen, deze ſpier beſchryven: hier aanmerken, dat dezelve ten opzigt van zyn gebruik twee zenuwen heeft: de tak, die voortkomt van het vierde paar nek zenuwen, is de vrywillige, de andere uit de maagvlegting, van 't tuſſchenribbige paar oorſpronk neemende, word onvrywillige genaamd. De ſpieren, die de borſt ſluiten, vermoogen zo veel niet, uit oorzaak van haar inplantingen, of ſchoon zy ook de borſt helpen vernaauwen, en toelaaten, dat ze verwyd word, terwyl de long altyd naauwkeurig voor een groot gedeelte, de holligheid van de borſt vervuld: zy is zomtyds gedeeltelyk aan de *membrana pleura* gegroeid, 't geen Tulpius, en anderen in verſcheide *Cadavera*, die zy *Anatomiſeerden*, zo bevonden, zulks niet ongemeen zynde, 't hinderd weinig aan de ademing.

De borſt verbeeld een *Elyptique figuur*, de *Coſtæ ſpuriæ*, 't *Diaphragma*, de *Claviculæ*, half *Cirkelagtige Coſtæ veræ*, *vertrebræ* van de *thorax*, en het *os ſternum*, maaken deze *figuur*, omtrek en wydte uit. Deze deelen, nader beſchouwd, zyn van wederzyden twaalf ribben, zelden worden meer, zomtyds een minder, aan ieder zyde gevonden. Pinket had een geraamte met Zes en-twintig ribben, wy hebben by 't *Anatomiſeren* zomtyds Vyf-en twintig gezien. Columbus dit bevindende in een lighaam, 't geen hy te *Piſa* Ontlede, ſtond 'er een Toeziender op, om te beweeren, dat dit overſchot gelyk was aan de ribbe, daar Eva uit *geformeert* wierd; als wy 't geraamte van beide geſlagten beſchouwen, daar in zien de zaamenvoeginge der beenderen, zal men haaſt gewaar worden, dat Man en Vrouw ieder Vier-en-twintig ribben hebben, te weeten aan ieder zyde twaalf, zeven de grootſte zyn vaſt verbonden door middel van *Cartilagines* aan het borſtbeen, en vyf wat kleinder, die daar aan te kort koomen: zo 't gebeurd, dat een van beide geſlagten min, of meer ribben heeft, dit maakſel, zegd Paaw, is onregelmaatig, *luſus Naturæ*, afwykende van 't gemeen getal. 't Word geſteld, dat de ribben van een Vrouw iets platter zyn, als die van den Man; en dat haar *thorax* iets korter is. De verdere deelen van de voorſ. holligheid zyn twee ſleutelbeenderen, één borſtbeen, en twaalf wervelbeenderen. De borſt is voor op haar breedſte, en word daar door 't borſtbeen geſlooten, de ribben *formeeren* de zyden, de *pleura* en *Claviculæ* bepaalen boven, de wervelbeenderen agter, aan deze *articuleren* de ribben, zo aan de

dwarſſe uitſteekſels, als aan de lighaamen der *vertebræ*, door *Amphiarthroſis*, by de Ouden *Arthrodia*. Hier van zyn uitgezonderd veeltyds de bovenſte, doorgaans twee, zomtyds de drie onderſte ribben, deze maar een oneffen hoofdeke hebbende waar mede zy *articuleren*. Onder aan 't borſtbeen is 't *Cartilago enſiformis*, aan deszelfs buiten zyde hegten gedeeltelyk de regte buikſpieren, aan de binnen zyde het *diaphragma*.

De ſpiervezelen van de bovenſte middelrifts ſpier, door den geheelen omtrek van de middel *tendo* voortgebragt, worden in het *Cartilago Xiphoides*, en alle de *Cartilagines* van de *Coſtæ ſpuriæ* ingeplant, deze tweevoudige ſpier is boven met de *pleura*, onder met het *peritonæum* bekleed, en onderſcheid de *thorax* ſchuins van 't *abdomen*; de voornaamſte, ſpieren tot de ademing mede werkende, zyn de in- en uitwendige tuſſchenribbige ſpieren, deze *Conſtringeren* de borſt, volgen de beweeging van de long, des middelrifts en onderſleutel-beens ſpieren. De ſpieren, die in de ademhaaling dienen, worden by eenige Schryvers tot zeſtig geteld. Vesalius teld Negen-en-tagtig, andere in een diepe ademhaaling honderd ſpieren werkzaam. Zy tellen aan ieder zyde dienſtig voor de inademing, één *ſubclavius*, twaalf *intercoſtales interni*, twaalf *intercoſtales externi*: den *ſerratus anticus major*, en *ſerratus poſticus ſuperior*: den *pectoralis*, *ſcalenus*, en den *levator ſcapulæ*. Eenige van deze bygebragte, en van de nu volgende, dienen ook tot andere, hier ondienſtig te beſchryven, beweegingen. De ſpieren, die de uitademing bevorderen, zyn elf *intercoſtales interni*, den *triangularis*, *ſacrolumbaris*, *ſerratus poſticus inferior*, vyf *muſculi abdominis*, deze ook van wederzyden geteld, en de twee van het *diaphragma*, die tot de in- en uitademing dienen, maaken met het getal van de voorige honderd te zaamen.

De natuurlyke ſtaat van de long word geweldig genaamd, om dat zy door medewerking van de ſpieren, die zig ter zyde van 't *diaphragma* voegen, in die uitterſte ſtaat geſteld word. Om dit zeggen te verſtaan, word de long beſchouwd, als zy, door medewerking van 't *diaphragma*, in de uitterſte *extenſie* gebragt word, op dat eerſt de in, en daar na de uitademing zouden bevorderd worden; als de ſpieren van 't *diaphragma* werken, verwyden zy de tuſſchenribbige ſpieren en de ribben, te gelyk ſweld den buik tot het einde des inademings gevoelig op, deszelfs ingewand word gedrukt, terwyl de holligheid van de borſt vergroot; het *diaphragma* te zaamen getrokken, word vlakker, maakt de holligheid van den buik naauwer, en rekt de *muſculi abdominis* uit, dierhalven werkt de lugt met *egale* kragt op de *pulmo*, en de borſt wederſtaat: de *Pulmo* nu uitgeſpannen, komt met zyn *Elaſticque* ſpierdraadige kragt in 't werk, het *diaphragma* word lydende, de tuſſchenribbige, en de buik-ſpieren, door

de

de eerste voors. beweeging in een geweldige staat gesteld, trekken nu de ribben te zaamen, de holligheid van de borst word hier door vernaauwd, de *pulmo* meer te zaamen gedrukt, en des lugts uitdryving te boven gekoomen, waar door de uitademing niet alleen bevorderd, maar ook volbragt word; wat gebeurd eigentlyk aan de spieren van 't *Diaphragma*? Deze koomen door zodanige pooging te lyden, zy worden uitgerekt, maar door haar eigen uitrekking, en nieuwe indryving van de lugt in de longe geholpen, storten zy het *diaphragma* na beneeden, by gevolg bevorderen zy *de novo* de ademhaling. 't Is onnodig voor *Dia a* de beurtsgewyze beweeging dezer deelen met meerder bewyzen te betoogen, alleen zullen wy letten, dat in de inademing, en uitademing de tegen elkander gestelde spieren met gelyke kragt aangedaan worden, en dat zy, elkanderen beurtsgewyze overwinnende, het dierig leeven ondersteunen; 't welk ik ten *principale* aanmerk voor 't begin van 's menschen eigen leeven, in 't byzonder van de ademhaling, die, in dat leeven van de Moeder gescheiden, de eerste beurt heeft. Van deze natuurlyke werking ontstaat vervolgens in dat eige leeven een andere werking; deze word dierlyke huishouding genaamd.

Uit de voorgaande betoogingen blykt, dat de zogenaamde *faculteiten* der Ouden vervallen, en niets anders in de dierlyke huishouding van den mensch te vinden is, als een wonderbaar weefzel van de vaste deelen, dewelke in haar Konstige stellingen zekere beweegingen hebben, bestaande in een toewringende vernaauwing, en weder uitzettinge, waar door de zappen of *humeuren* voortgeperst, haare stroombeweegingen maaken, daar wy by gevoegd hebben, 't geen daar toe, om zulks verstaanelyk te betoogen, behoord, het gevolg, 't welk de lugt door de longe op 't vloeibaare komt te maaken, te weeten op de innerlyke beweeging der gedeeltens van 't bloed, waar door dezelve aangezet, vervolgens hunne kringsgewyze beweegingen door 't lighaam vervolgen, 't welk zyn verdere onderhoud verwagt van de voedsels. De chylmaaking word genaamd de eerste doening, die het onderhoud van de dierlyke huishouding bezorgd, zy word verdeeld in het nuttigen van de spyze, in de oplossing van de spyze in de maag, de oplossing van 't voedsel in de ingewanden, afscheidingen van vuiligheden, en in de overvoering van de afgescheiden *Chylus* na het bloed.

Het voedsel, dat wy gebruiken, is vast, of vloeibaar van deelen, het vloeibaare zyn wy gewoon door te swelgen, onder dit vloeibaare komt ons voor het water, 't geen van zommige voor een voornaam voedzaam vogt gehouden word, Woodward, spreekende over 't groejend leeven, steld: dat het water in zig bevat alle de *Elementele* deelen, tot het *vita vegativa* vereist, dit leeven bestaat in, dat de innerlyke

ſtand der vaten, zo die tot de voeding, als afkleinzing dienen, bekwaam blyven om het genoeg aan gewonnen zap door te laaten, na de byzondere *ſtructuur* der vaten is, waar door ons lighaam zyn natuurlyke ſtand behoud na den aart van deszelfs gezette *ſaiſoenen* van ons leeven, waar van gezegd word, de Lente of Jeugd is warm en vogtig, den Ouderdom of Winter is koud en droog. Zo dat onze natuurſtand is veranderlyk na de byzondere getyden van des menſchen leeftyd, DAVID bepaald dien tyd op Tagtig Jaaren, als onderwyl door een ziekte of toeval het lighaam aangerand word, begind het over te hellen tot verandering. Als het vloeibaare door verbreeking van dien ſtand in haar doorvloejing belet is, verwelkt de leevenskragt, dit is in zo verre het *vita vegativa*, in onze leevensbeweegingen, in de dierlyke huishoudinge begreepen zynde, betreft. Om dit leeven, dat wy in zo verre met de planten gemeen hebben, en te gelyk bloed en geeſten in haare vloeibaarheid behulpzaam te zyn, diend het water; 't grootſte gedeelte van onze vloeiſtoffe is water. RUISCH vergeleek onze dierige geeſt by de waaszem van 't zuiverſte water. 't Word geſteld, dat deszelfs hoeveelheid na deszelfs maate onze kragt vermeerderd, en het bloed met te meerder ſpoed doed doorſtroomen.

Zommige hebben de kragt van 't water, om te voeden in twyffel getrokken, oordeelende, dat het niet in 't lighaam komt, om het zelve te voeden, dat daar van geen wezendlyk onderſtand komt, maar daar toe in verſcheide wegen behulpzaam is, dienende tot verkoeling, tot losmaaking van de vaſte ſpysze, en om die in den maag te helpen bereiden, om het fynſte daar van laager afgezakt zynde, door de *vaſa lactea*, enz. zelfs tot door de vezelagtige holligheden in ieder deel te helpen geleiden, 't welk volvoerd hebbende, word daar na door de waterweg, ſweet, onzigtbaare doorwaaszeming, uitgelooſt, en 't geen behouden blyft, word gebruikt, om andere afſcheidingen te *faciliteren.* In de menſchen, die weinig water gebruiken, en egter gezond leeven, word geſteld, een gelykmaatigheid van hitte en vogtigheid, ten minſte, dat het eene geen merkelyke overhand heeft over 't andere, waar op dan geen uitputtinge volgd, terwyl de natuurlyke ſtand der vogtigheid de tedere werking der beweeginge, of hitte onzer leevensaart kan wederſtaan, waarom geen geduurige bevogtiging noodig is. Onder de *humecterende* vogten is met regt in de eerſte plaats de melk geſteld, deze word van de *Medici* aan uitgemergelde voor geſchreeven. De *Chirurgi* bevinden, dat ze haaſtig en veel bloed maakt, zo dat ze aan de lyders, die ſterkbloedende wonden hebben, meer hinderd, als de Wyn, die ons voorkomt, als een der voornaamſte vloeibaare voedſels. De Wyn maatig gebruikt zynde, verwandeld zeer haaſt tot *Chylus*, geeft zuiver bloed;

bloed; zuiverd de harſſenen, vermeerderd het begrip, vervrolykt het hart, wekt de geeſten op, verſterkt de innerlyke warmte, geeft luſt tot eeten, en helpt tot verteering van de vaſte ſpysze; deze moeten wy niet doorſwelgen.

Het vaſte voedſel verbreeken wy eerſt met de ſnytanden, dan beſtuurd het de tong na de maaltanden, wordende onder deze beweeging bevogtigd met het ſpeekſel, daar van doordrongen en week gemaakt, niet alleen in de mond, maar ook in de *Gula*, *Oeſophagus*, de maag en 't gedarmte, zy zyn van binnen met klieren bekleed, die de voedſels door haar geheelen loop met gelyke vogt, als de *ſaliva* is, begaaven; dit helder iets ziltig zap heeft een aanzienelyk gebruik in de *Chylificatie.* De eerſte doening wierd gezegd te zyn het nuttigen van de voedſels, deze ſluit de volgende in, het inneemen van de ſpys in de mond, de bereiding van de ingenoomen ſpys, en het doorſwelgen van de voedſels. De mond word gemeenelyk aangemerkt, of uitterlyk of innerlyk, 't eerſte word door de lippen en 't holle der kaaken bepaald, door de lippen worden de ingenoomene ſpyszen bedwongen, om niet uit te vallen; by de lippen verſtaan wy de dwarſſe opening in 't aangezigt tuſſchen de wangen heeft een bovenſte en een onderſte rand, en is beweegelyk: haar *ſubſtantie* is *muſculoſa*, *ſpongioſa* en *glanduloſa*, deze zelfsſtandigheid is uitterlyk met de gemeene bedekſelen bedekt: in haar roode uiteinden worden zy bekleed met de inwendige *tunica* van de mond De beweeging word door hulp van *muſculi* en *fibræ motrices* gedaan, deze eindigen in een vergadering of windſel, 't geen naauwelyks is na te gaan. De deelen van de mond zyn de lippen, het tandvleeſch, 't verhemelte, de tong, en de omleggende klieren, de lippen zyn gemaakt uit verſcheide ſpieren, het tandvleeſch is hard hoogrood vleeſch, door vereeniging van twee vliezen *geformeert*, 't een is een voortbrengſel van 't *perioſtæum*, het ander van 't binnenſte mondvlies: 't gehemelte is met een dikker vlies bekleed, 't welk tot aan de *tonſillæ* reikt. De lel is een dubbel voortbrengſel van 't binnenvlies van de mond, is zagt, vol kliertjes, van gedaante een *conum*, hangende van het verhemelte tot aan de neus buis, die uitkomt boven de *larynx*, tuſſchen de *tonſillæ*, en word bewoogen door de *muſculi pterigoſtaphilinus externus* en *internus.* De tong is bekleed met twee vliezen, 't buitenſte vlies heeft veel *papillæ pyramidales*, neigende na den *baſis* van de tong. Onder dit vlies legd een *lymphaticque* ſtoffe, 't binnenſte tongevlies is dunner en 't zagtſte, in 't zelve zyn verſcheide *papillæ nervoſæ*, van 't vyfde en negende paar zenuwen afkomſtig. De ſlagaderen van de tong zyn van de *Carotides*, de aderen van de *Ranulares* en *Jugulares.*

De ſpieren van de mond worden verdeeld in gemeene en eigene, de

de eige ſpieren van de lippen zyn wederzyds *muſc. inciſivi* of *Elevator labii ſuperioris* genaamd, zyn *Antagoniſt* is den *triangularis*, anders *depreſſor labii ſuperioris*, den *Caninus* of *Elevator labii inferioris*, zyn tegenſtander is den *quadratus menti*, of *depreſſor labii inferioris*, en den ſpier van COWPER, ook *Elevator labii inferioris* genaamd. De gemeene ſpieren van de lippen zyn de *Zygomatici*, en *orbiculares*. Een ſpier is gemeen aan de lippen en wangen, dit is den *buccinator*, door deze gaan *ductus ſalivales*, met deze ſpier trekken wy de holligheid van de mond toe, en drukken zo de ſpyze tuſſen de *dentes molares*; de ſpieren van de *maxilla inferior* zyn ook aan ieder zyde, den *muſc. temporalis* of *Crotaphitus*, den *maſſeter*, den *pteryoidæus internus*, en *externus*, *quadratus*, en *digaſtricus*. De ſpieren van de tong zyn *ſtyloglosſus*, *genioglosſus*, en *Ceratoglosſus*. De Proevelingen kunnen in myn *Cipria*, of by de *Anatomici* nazien 't begin, einde, en werking dezer *muſculi*, hier is ons de naam *quadratus* tweemaal voor gekoomen, diend tot narigt, dat BIDLO ſpreekt van een *muſculus mentalis*, door hem alzo genaamd, om dat hy van de kin oorſpronkelyk regt opwaards gaat in de onderſte lip. Om ons in het gevolg der redeneering met geen ſpieren op te houden, zal ik hier aanhegten, de naamen der ſpieren van 't *os linguæ*, deze zyn de *geniohyoidæus*, *ſternohyoidæus*, *mylohyoidæus*, *Coracohyoidæus*, en *ſtylo hyoidæus*, de buik van deze ſpier is doorboord van de *digaſtricus*, onder de ſpieren van de onderkaak benoemd. Het boven einde van de *Oeſophagus* heeft twee paar ſpieren, deze zyn de *ſtylo-pharyngæus* en de *ſpincteres pharyngæi*. Hier by voegd zig de *Epiglottis*, een kraakbeenige *ſubſtantie*, een klein tongetje gelyk, is door zyn *baſis* aan 't bovenſte middenſte deel van de holle zyde van de *Cartilago thyroides* gehegt, zyn werk is om de *glottis* te ſluiten: De ſpysze perſſen het *Epiglottis* na om laag, om des ſtrottenhoofds ſpleet te bedekken. De ſpieren van de *larynx*, worden in de *deglutitie* niet vermeld, dierhalven laaten wy dezelve by de *Larynx* beruſten. Welker en meer diergelyke aanhaalingen by gezet worden, enkel om dat wy in de redeneering, eenige dezer deelen moeten aanroeren.

Tot het bereiden van de ſpysze diend de mond, of holligheid, die door de lippen, tanden, verhemelte, en de keel bepaald word: Derzelver bediening beſtaat in 't kaauwen van de ſpysze, dezelve vermengende met het ſpeekſel. *Maſticare* is de doening, waar door de vaſte ſpysze door de onderlinge maaling van de kaakbeenderen, met haare tanden gewapend, verbroken worden; deze beenderen hebben in zig de tanden door *gomphoſis*, dat is, gelyk ſpykers, die in hout geſlagen zyn. De *generatio dentium* is uitvoerig te zien in de *lectuuren* van RUISCH, en RAU, in deze *caſus* als *Antagoniſten*, *vice verſa*. Wy moeten deze deelen maar aanroeren. De *maxilla ſuperior* ſtaat vaſt, in deszelfs onderſte omtrek zyn de tanden in haar kaskens gevoegd.

Deze

Deze kaak is een zaamenſtelſel van verſcheide beenderen, door een *ſutura communis* of overeenkomſt zaamengehegt. De *maxilla inferior* is beweegelyk, in Kinderen zaamengeſteld uit twee beenderen, kraakbeenig vereenigd, word in bejaarden tot een been, is ter wederzyden by 't *os temporum*, belendende aan een ander been by wyze van geleding. Dit is zo te verſtaan; in dit kaakbeen merkt men aan twee uitſteekſels aan ieder zyde, het eerſte, dat na de tanden volgd, is den *proceſſus Coronæ*, dit uitſteekſel loopt ſpits na boven, komt onder 't *os Jugale*, daar de *tendo* van den *muſculus temporalis* zig aan het zelve hegt: het tweede en agterſte uitſteekſel is het *Capitulum*, waar mede deze kaak aan de bovenſte *articuleert*. Deze *Articulatie* geſchied door tuſſchenkomſt van een beweegelyk kraakbeen, onder en boven ingedrukt, ſluit met de onderſte holte op 't *Capitulum*, en met de bovenſte op 't ſchuins beginnende uitſteekſel van 't *os Jugale*. Dit is een *particuliere articulatie*, behoorende tot de *Amphiarthroſis*, welke nergens beter te zien is, als in deze geleding, beſtaande tuſſchen deze *maxilla* het *Cartilago mobilis*, en het *os ſquammoſum*. Al de *particulariteiten* van de *Maxillæ* te Beſchryven zoude te ver doen uitweiden.

Den *muſculus temporalis* geeft aan dit been ten deele de beweeging, zynde vaſt aan 't ſcherpe uitſteekſel met zyn pees, hy ſluit met zig in te trekken de mond; hier by komt den *digaſtricus*, voortkoomende van den *proceſſus mammiformis*, loopt met zyn vleezig gedeelte op den hoek van de onderkaak aan, dan word hy peesagtig, en dus als een nieuwen buik maakende, loopt hy tot in 't midden van de kin, drukt de kaak, en doed de mond open. By deze voegd zig den *maſſeter*, die, door zyn verſcheide vezelen en inplantingen, een zaamengeſtelde ſpier uitmaakt, dienende, om 't kinnebakken heen en weêr te trekken; *maſſeteres*, na de letter en nutheid maalders, na 't gebruik heen en weêr kaauwers, en dus de *digaſtrici* gapers, of neêrtrekkers genaamd, onder de ſpieren van de onderkaak tellen eenige den *Clavismomichoidis*, deze neemt zyn beginſel van de *Cutis* omtrent de *Clavicula* en 't *Acromium*, eindigd in de *Cutis* op de rand van de onderkaak, zy meenen, dat hy de kaak neêrtrekt, hy heeft geen ander gebruik, als 't vel, daar hy onderloopt, te rimpelen, maakende de zogenaamde onderkin, waar uit blykt, dat hy niet behoord tot de onderkaak, gelyk den *muſculus digaſtricus*. By deze voegen zig, als medehelpers, om de beweeging van 't kaakbeen af te leggen, nog andere *muſculi*, welke *Diana* niet op haar tanden neemt, zy ziet dit by *Cipria* Beſchreeven.

De tanden zyn kleine, zeer harde witte beendertjes met enkele of dubbele wortels in de kaakbeenderen beveſtigd, zyn geſchikt in drie byzondere gedaantens, dienſtig om te ſnyden, te ſcheuren, en te maalen. 't Zyn waare beenderen, dat bewyſt haar maakſel, deszelfs

weefſel heeft LEEUWENHOEK naauwkeurig aangetoond, zy hebben dit byzonder, dat ze omtrent haar opperſte uit-einden met geen *perioſteum* bekleed zyn, in haar kaskens zyn ze daar in omwonden, ten opzigt van haare hardheid is dit byzonder, zy zyn van de geboorte af in de kaakbeenderen, volgens KERKRING in den beginne ſnotterig, en worden in de laatſte Maanden van de Dragt beenagtig, koomen zeer zelden in de Vrugt buiten het tandvlees te ryzen, maar gemeenelyk eenige Maanden na de geboorte pynelyk voor den dag, ontfangen volgens BIDLO zenuwen, die weekagtig zyn, afſtammende van 't vyfde paar, zyn gedeeltelyk bekleed met *ſpongieus* kaakvleeſch, en om de kroonen met verglas gedekt.

Door behulp van de tanden en door de beweeging van de onderkaak geſchied de *manducatie*, hier by komt de beweeging van de tong, waar van wy alleen hier aanmerken, dat ze innerlyk uit verſcheidene *fibræ* van byzondere *order* is zaamen geweeven, waar van eenige langwerpig, eenige dwars, zodaanig in en tuſſchen malkanderen loopen, dat men dezelve naauwelyks kan onderſcheiden; in de buitenſte laag vezelen is de ſtrekking regt, van den *baſis* tot aan de punt loopende; onder deze zyn verſcheide laagen, die van de eene rand van de tong, na de andere loopen, andere laagen loopen van de onder- na de bovenzyde, deze zoorten van vezelen leggen laag op laag, van de punt van de tong af tot aan deszelfs *baſis*, eerſt een laag van deze, dan een van andere, tuſſchen beide met eenig vet voorzien, voornamentlyk aan den *baſis*. De ſpieren van de tong zyn *ſtyloglosſus*, *genioglosſus*, en *Ceratoglosſus*; en die van 't tongbeen *genio-hyoidæus*, *ſternohyoidæus*, *mylohyoidæus*, *Coracohyoidæus* en *ſtylohyoidæus* genaamd, te zaamen agt paar ſpieren. DOUGLAS en anderen hebben vier van de tong, en zes van 't tongebeen Beſchreeven, dezelve uit te breiden, voegd niet in deze *Phyſiologia*. Bovengemelde ſpiervezelen en ſpieren dienen, om de tong in verſcheide doeningen verſcheidentlyk te beweegen, mede helpende in de *manducatie*, *vociferatie* en *deglutitie*. De kaauwing beſtaat hier in, dat de ſpyzen verdeeld en gebrooken zynde, meer en grooter oppervlakte bekoomen, waar door zy te bekwaamer van de *ſaliva* doordrongen worden, om in gevolg in 't maagzap enz. bekwaamer opgeloſt te worden; even gelyk wy by *pharmacutique* bewerkingen zien, dat de vaſte lighaamen, tot ſtof gebragt, afgeſchaafd, gewreeven en meer diergelyke behandelingen *pasſeren*, om zig te bekwaamer met oplos-vogten te kunnen vereenigen.

De *ſaliva* is een voornaam *Inſtrument* van de *manducatie*, is noodzaakelyk tot de *deglutitie*, en mede helpende tot de *Chylificatie*, zynde de grondlegging van dezelve; terwyl het ſpeekſel in deze doeningen de eerſte plaats heeft. Eenige uit de Ouden meenden, dat het

het ſpeekſel uit de harſſenen kwam door onbekende wegen. Andere ſtelden, dat de zenuwen en bloedvaten de *vehiculi* van het *ſaliva* waaren, dat niet vreemd is, als dit tot de *glandulæ* t'huis gebragt word. Andere meenden, dat het ſpeekſel van zekere zappigheid, 't geen zy daauw aanbrengend noemden, door de watervaten wierd aangebragt. Wharthon was den eerſten, die 'er één buis van ontdekte; Stenon vond de tweede, Bartholin de derde, en Nuck heeft de vierde ontdekt, hy vond derzelver oorſpronk te koomen van een klier in het bekkeneel beſlooten, en haar uitbrengende buis by de tweede bovenſte maaltand. Naderhand hebben de *ductus ſalivales* zo veel ſtellers, vinders, en daar na benaamingen en leidingen bekoomen, dat, om ze alle aan te roeren, voor *Diana* te werkelyk is; om ze behoorelyk te onderſcheiden, en plaatszelyk in 't *ſubject* aan te wyzen, is Mannen werk.

Het ſpeekſel is een *ſeroſitas*, ten voornaamſte voortkoomende uit *glandulæ Conglomeratæ*, zig in de *Bucca* ontlaſtende, door daar toe geſchikte buizen, *ductus ſalivales* genaamd. Deze weiagtige ſtoffe bewerkt aan de ſpysze, in de mond genomen, een zoort van weeking en ontdoening, benoodigd tot bekwaame *digeſtie*, die verder in de maag voltrokken word. De *ſaliva* in de mond is bekwaam door zyn waterdeelen de zouten der voedſels, en door zyn ziltige deelen de olie- en aardagtige deelen van de ſpysze te bewerken. Dat deze deelen in 't ſpeekſel zyn, getuigen de *Phyſici* en *Chymici*, alle Mannen, die den ſtaat onzer *ſubjecten* door naauwkeurige *Experimenten* nageſpoord hebben, Galenus zegd: het ſpeekſel is van 't zoort van vogten, die niet al te vloeibaar, of te waterig zyn, 't heeft meer, als een hoedanigheid, is dikmaals ſcherp, zuur zoutig, in een gezond menſch niet uitſteekende, als alleen in 't waterige. Wharton zegd: het ſpeekſel is een dun, teder, wateragtig, doorſcheinend en onſmaakelyk vogt. Koning zegd: het ſpeekſel is uit een ſalpeterig geeſtig zout, door veel waterdeelen opgeloſt beſtaande, de ſpysze zeer groote veranderinge door zyn kragt toebrengende. Fernelius beſluit, dat de ſpysze door de *ſaliva* de hoedanigheid van leeven aanneemt, en dat, of ſchoon het ſpeekſel onſmaakelyk ſcheind, egter het zelve niet als 't gemeen water aan te merken is, dat het zelve niet doen kan ten opzigte van de voedſels; het geen ons ſpeekſel de ſpysze oploſſende doed. De le Boe Sylvius heeft aangemerkt, dat het ſpeekſel is zaamengeſteld uit veel water, weinig zout, en dat het zeer Geeſt-ryk is; le Mort noemd het een ſchuimend hef, in zig hebbende ligte zuur-zoute deelen, door de ontleding geeft het na 't afrooken van de water-deelen een ſcherp zout, 't welk zuur-zoutig is. Verder word door anderen van onzen tyd aangemerkt, dat een *once ſaliva* van drie, tot

vier greinen zout uitleverd, en dat de waterdeelen ruim vyftigmaal meerder zyn.

Uit deze Proeven en waarneemingen besluiten eenige Geleerden, dat het speeksel een zaamengesteld vloeibaar uit maakt, zaamengesteld uit een wel gezuiverd water, door den vryen invloed van de lugt schuimig uitgezet, beswangerd van een ligt takagtig scherp zout, zo van de algemeene weistoffe mede gedeeld, als door de lugtkring in 't speeksel opgelost, zo dat men mogt zeggen, dat het een dierelyk zout is, 't welk door de lugt uitgezet, den aart van een lugtzout na 't scherp hellende aanneemt, egter zodanig met rondagtige deelen des waters zig inwikkelende, dat dezelve geen andere zigtbaare aandoeninge behoud, als de wateren in haar vloeibaarheid en beweeging, dezelve werkelyk uitzettende, zo dat deze watervloed door de lugt van een werkzaam lugtig-zout bedeeld een zaamengestelde lugtige, tedere, ziltige na den zuure hellende wateragtige vloeibaare stoffe, het speeksel opmaaken, 't welk op de gebrookene, gekneusde en gewreeven voedsels aanvallende dezelve doordringd, des voedsels zouten oplost, zig vereenigd met dezelve, de aardagtige, slymige en olieagtige zaamenhang derzelver verbreekt, en alzo diend als een bereidend oplos-vogt, en eerste en voornaamste ontbinder der voedsels.

't Voorſ. *Articul* voerd ons in de mond een wel gezuiverd water, zulk water is een van de grootste verzagt middelen, in zig zelfs niet de minste scherpheid hebbende, terwyl het buiten smaak is, het belet de werking van de zouten, haare deelen de eene van de ander scheidende, het verzagt en verminderd de al te groote opspanning van de *vasa salivalia*, dezelve bevogtigende en leenig houdende. In onze Konst *Chirurgia* noemd men scherp, al wat in 't oog gevallen zynde, byt, *Medicina* brengd het tot zevenderlei scherpheden: het wel gezuiverd water byt niet in 't oog, ik noem het van myn *Discipelen* tot *Applicatie* eissende, *Eau de Sainte Reine*: het is een Hemels oogwater, in gebruik tegen de *opthalmia.* Door 't inademen krygt ons speeksel een *Spiritus* van 't alderzuiverste water in haar allerfynste wezen, neven de lugtdeelen in de *admosphera* bevat. Onder alle de *menstrua* is de *lympha* het kragtigste, 't geen de andere *substantien* ontbind, en in vloeibaare veranderd. Zonder de *lympha*, die wy inzonderheid omtrent de *Chylus* moeten beschouwen, zouden de *Chyl* en vervolgens het bloed een vaste klomp, ten minste grof, te leemig en onbekwaam worden, om te kunnen *Circuleeren.* Het is zeker, dat de *lympha* in alle de wegen, van de mond af tot in de *vena subclavia*, by het voedend zap koomende, deszelfs vloeibaarheid bewaard en bevorderd door dezelve te verdunnen.

Eenige Geleerden zyn van gedagten, dat men het speekſel niet moet aanmerken, als een *menſtruum*, dat zonder opwerking of innerlyke beweeging tot geſting te maaken, dienende is tot dun maaking der zappen, gelyk in de geſtinge geſchied, maar dat het alleen zyn werking doed met uit het voedſel, dat wy kaauwen, te ſleepen de deelen, die met haar natuur over een koomende, 't bekwaamſt zyn om ons lighaam te onderhouden: daar kan, zeggen anderen, wel een *temperament* tuſſchen deze geſchillen gevonden worden. By voorbeeld, als men ſteld, dat de *lympha* anders op de ſpysze werkt, als de geſt, de uitwerkſelen zyn ook verſcheiden, de geſten ontbinden de lighaamen met dezelve te verdunnen, geeſtiger te maaken, en eenige groove deelen na de *Circumferentie* te dryven, blyvende de geheele *maſſa*, aan malkander gebonden, onder dezelve uitterlyke *form*: hier in tegendeel geſchied een ſchifting: veele deelen, die tot het *menſtruum* niet kunnen vereenigen, blyven onveranderd, wordende *gediſſolveert*, 't geen *geproportioneert* is na maate van de beweeging, en 't *figuur* der deeltjes, die van de *lympha* ontbonden worden, waarom alle lighaamen, die voor dezelve *inpenetrabel* zyn, onveranderd uitgeworpen worden, het zy dat ze niet voedzaam, of niet genoeg voor af in de mond bereid zyn. Men kan de geſting hier niet geheel uitſluiten, want hoe kan het anders zyn, als dat het voedſel, door het *menſtruum* los gemaakt, de verſcheidentheid zyner deeltjes opgemaakt door de warmte, en byna ſtil leggende, niet op elkanderen werkzaam zoude worden. *Evidente Effecten* van deze werking blyken in de reuk van de *Excrementen*, zo word gezegd: dat *diſſolutie* en *fermentatie* malkanderen bevorderen: de *lympha diſſolveert*, en ſleept na zig uit het voedſel de deelen, die vloeibaar zyn, deze vloeibaarheid word door de *fermentatie* van die deeltjes in het voedſel, en in de *lympha* bekwaamer gemaakt.

Om niet te twyffelen, of in de *lympha* een natuurlyk zuur-zout en verſcheidentheid der deelen is, word gelet, op het geen in het *fœtus* geſchied: de Vrugt in de Baarmoeder krygt anders geen voedſel, als zuivere *lympha*, en is de geheele aangroei van zyn verſcheidene deelen alleen aan dit zap ſchuldig: wanneer hy gebooren is, en hem geen ander voedſel, als zuivere Moeder-melk, gegeeven word, beſtaande uit *lympha*, met eenige vet deeltjes vermengd, wy rieken egter maanden lang een *notabile* zuurigheid in de *Excrementen*, die geen oorſpronk, als uit de *lympha*, hebben kan, dewyl het Kind niet anders genooten heeft. 't Is waar, dat deze zuurheid in verſſe melk niet te ſmaaken is, maar zulks komt, om dat de *fermentatie* in de maag begind, die verder, en verder in 't gedarmte aangroeid, waar in de ſtank der vuilnis hoe laager hoe meerder word: in tegendeel kon men zeggen, dat de verzuuring een onafſcheidelyk gevolg zyn-

de van de gesting in de maag, de natuur daar in voorziet, onder de maag de *bilis* in 't gedarmte stortende, die met zyn *alcalische* en *oléeuse* deelen de zuurigheid komt te verzoeten, en te breeken, brengende een witte *Coleur* in dezelve, door de vermenging, en zaamenvloeijing van de olieagtige en waterige deelen: dit blykt in die de geelzugt hebben, door opstopping van de *bilis* zuuragtige *Excrementen* loozende, byna als in de melkzuigende Kinderen, in welke het zelve geen andere oorzaak heeft, als dat haar gal, die uit de *lympha* oorspronk heeft, daar nu in zyn tegenstryd te magteloos is, om de *exaltatie* van de zuur-deeltjes, eenige zeggen voor het bloed, te *figeren*, volgens PITCARN, en BOERHAAVE, hebben die zuure deeltjes in 't bloed geen plaats. Hier let men: dat door de kragten van ons lighaam alle ingenomen dingen haar natuur verliezen, en ons dierige aandoen, mits dat onze verduuwing magtig genoeg is, om dat te bewerken, want verswakt zynde, kan zy deze ter gezondheid noodzaakelyke verandering niet te weeg brengen, en dan volgen de ingenoomen dingen haar eige natuur, de zuuren, zuur blyvende, worden ons vyandig, om dat alle onze vogten natuurlyk *alcaliseren*, de zuuren, met andere zoorten niet bewerkt zynde, bederven 't maagzap in de maag en 't gedarmte. Maar te stellen, dat het zuur als zuur verder zoude gaan in de *Chylweg*, enz. in 't bloed koomen, word ontkend wegen de oplossing van 't bloed *geëxperimenteert*, en ook, om dat het zoude in 't bloed door 't zelve moeten overwonnen worden, of 't zoude het bloed, en alle *humeuren*, daar uit spruitende *infecteren* en *ruineren*. Op een der Voors. wyze poogd men de reden te vinden, waarom gestige voedsels niet wel bekoomen, om dat zy daar in de gesting, die op een zekere maat het *menstruum* diend, grootter maaken, als de natuur vereist, waar uit voortkomt de verwarrende ziekte, in de Vrouwen *passio histerica*, en *suffocatio uteri*, en in 't gemeen met deszelfs eigentlyke naam *hypochondriaca passio* genaamd, een *Convulsie*, die de ademhaling belet.

Het speeksel vloeid in de mond door verscheiden *glandulæ Conglomeratæ*, waar van eenige in de mond geplaatst zyn, andere leggen buiten, tegen of omtrent de mond, door byzondere *Canaalen* in dezelve ontlastende. Van 't eerste zoort zyn de *glandulæ* van de mond, of 't hol der kaaken, *glandulæ buccarum*, die door behulp van de *fibrillæ*, van 't kaakvleesch afkomstig, naauwer opgewonden zynde, de innerlyke oppervlakte uitmaaken, zodanig weevend gesteld, dat de speeksel vaatjes dezelve overal doorbooren, zyn met haar mondekens, in eenige zeer klein, en in andere iets grooter, langs het onder-kaakbeen onder aan geplaatst. 't Moet al een snel oog zyn, die deze mondekens zal zien, zy zyn 't zigtbaarst, wanneer wy het zap daar uit drukken. Hier by voegd STENON de *glandulæ sublinguales*,

aan

aan beide zyden van 't onderste randtje van de tong geplaatst, haar afscheidende vaten beginnen van kleine takjes, gaan met een gelyke even verre van elkanderen leggende leiding na de zyden van de kaaken, omtrent een vinger breedte van de tanden, zyn byna onzigtbaar, ten zy wy ook door 't uitperssen van haar vogtigheid dezelve gewaar worden. Het naarstig onderzoek van BARTHOLINUS heeft getoond, dat deze vaten onder de tongklieren, van andere kleinder klieren, die neven de zogenaamde *sublinguales* gevonden worden, voortkoomen: van deze tongklieren koomen twee leidingen voort, welkers takken voortkoomen uit de omwindsels van de klieren, ontlasten in een gemeene tak, die den *Whartoniaansche* lyder volgd, openende in den mond, omtrent *Whartons* opening.

Het geheele vlies van 't verhemelte, 't geen tot op de *racchen* voortloopt, is niet anders, als een klieragtig stelsel, welkers ontelbaare, en alderkleinste ontlast-vaatjes zig door de uitgespreide *tunica* booren, maakende het zelve *Porosa*, zo dat het is geen enkeld vlies 't geen de verhemelt beenderen bekleed, gelyk SCHNEIDERUS aanmerkte, en *membrana pituitaria* noemde; dit vlies is onbekwaam, om snot van de bygeleegen deelen in te zuigen en af te scheiden. Verder in de mond omtrent de *Racchen* zyn de *tonsillæ*, twee rondagtige klieren, door middel van een klieragtig weefsel langs het verhemelte zig verspreidende en aan een gehegt. Deze *glandulæ* zyn gelegen aan de zyden van de *basis* van de tong, met het gemeen vlies van de *gula* bedekt: ieder derzelver heeft een *ovale sinus*, welke zig in de *gula* ontlasten, zy hebben eenige kleine openingen, die zig in de *sinus* voegen, geevende te zaamen een slymagtig speeksel in de *gula*, als de *Oesophagæus* werkt, perst hy de *tonsillæ*. By deze tusschen beide na boven voegd zig de *uvula*, zynde een klieragtig kegelsgewys uitsteeksel, hangende omtrent het *septum narium*. De *uvula* is een verdubbeling of voortbrengsel van 't binnenste vlies van de mond, is zagt, heeft in zig bevat veel kleine kliertjes, en word door twee paar spieren bewoogen, *pterygostaphilinus externus* en *internus* genaamd, 't zap, dat zy werkende uitperssen, gelykt na dat van de *tonsillæ*, 't verhemelt vlies en *Oesophagus*.

DU VERNEI vond in de klieragtige rok van de *Oesophagus* niet minder kliertjes, als in dat van 't verhemelt-vlies verborgen, zig openende met verscheide *lacunæ*, die gedrukt zynde, dikke *mucus* uitgaaven, in een leevend mensch is dit slym vloeibaarder. De binnenste rok van de maag, die men de *fluweele* noemd, vond hy te zyn, één zeldzaam uitgespannen klier in gedaante van een vlies, te zaamengesteld uit menigte kleine, op een getaste korreltjes die de eigenschap van klieren hebben, ieder korrel of kliertje met een zienelyke opening doorboord, uit welke doorperssing een vogt te voorschyn:

ſchyn komt, 't geen de maag bevogtigd, tuſſchen deze korrels is 't als bezaid met uitſtaande vezeltjes, ook hairtjes en draadtjes genaamd, 't zyn geen enkele draadtjes, maar kleine klierbuisjes, zy dienen door haar uitſteekendheid om de ſpysze te beter te helpen verduuwen. Dit geſtel van de *membrana villoſa*, of *rugoſa*, ziet men 't klaarſte in Jonge *ſubjecten.* Het binnenſte oppervlak van de *inteſtina*, ſteld hy *geſtoffeert* te zyn met verſcheide pyn-appelsgewyze klieren, die met bundeltjes, verſchillende in verheid, dan met *ovaale*, dan met ronde *figuuren* geplaatſt zyn. Deze klieren zyn eigentlyk vaſt aan de zenuwagtige darmrok, haar punten eindigen tuſſchen kleine als de voorſ. draadtjes in de *fluweele* rok der *inteſtina*, ook zyn ieder dezer klieren met een buisje voorzien, die, als zy geperſt worden, wit vogt uitlaaten, haar *ſubſtantie* is zo teder, dat ze ligtelyk afgewreeven word. In de groove darmen vind men een ander zoort van klieren, vogt uitgevende tot glibberigheid, om deze darmen te bekleeden tegen de ſcherpheid der *Excrementen*, en om dezelve te verbinden. Hier uit blykt, dat de *membrana pituitaria* langs de geheele weg van de mond tot den *anus* begreepen word. Dit *per interim*, wy moeten tot de eerſte wederom te rug keeren, om eenigerwyze in de voorgenoome order te blyven.

De ſpeekſel-bronnen, die buiten tegen de mond leggende onmiddelyk, of bemiddelyk de *ſaliva* in de mond voeren, zyn verſcheiden, onder deze zyn de *glandulæ buccarum*, *ſublinguales*, *labiorum* en *palati.* Het ſlymvlies, dat alle de deelen van de mond, tong, en keel bekleed, is voorzien met veele uiteindens van ſlagaderen, gevoegd by de kleine ronde kliertjes, in dit vlies bevat, deze kliertjes worden na deszelfs plaats genaamd, *glandulæ labiales*, *gingivales* en *ſuperficiæ linguæ*, *genales*, *palatinæ*, *uvulares*, *glottis*, *arytænoideæ*, en gezaamentlyk *grana glanduloſa*. Winslow ſtelde de *glandulæ thyroideæ* in 't getal der ſpeekſel klieren, hebbende twee byzondere openingen in de *gula* ter zyden het voorſte *ligament* van de *Epiglottis*. Onder de voornaamſte ſpeekſel klieren is de *glandula parotidis*, welkers voornaam ontlaſt-vat, by uitnemendheid *ductus ſalivales* genaamd, ſchuins loopt, doorboorende het holle van de kaak byna in deszelfs midden. De tweede aanzienelyke klier is de *glandula ſubmaxillaris*, gelegen tuſſchen de ſpieren van 't *os hyoides*, en de tong na de kin ſtrekkende, deze opend zig in de grond van de mond, omtrent de onderſte *dentes inciſores* tuſſchen de *gingiva*. De derde is den *ductus ſalivalis novus Nuckius*, deze heeft zyn oorſpronk van de klier, die in de rondte van de *orbita*, tuſſchen deszelfs aftrekkende ſpier, en van 't bovenſte gedeelte van 't *os jugale*, geplaatſt is, loopt byna over het *os maxillare* tot omtrent de tweede maaltand, niet ver van daar den *ſthenoniaanſchen* leider in de mond opend. Den *ductus ſalivalis Koſchwitſiani* neemd

begin

begin uit de klieren onder de tonge en kaak, in de tonge met elkanderen vereenigende, verſpreiden zig na alle de kliertjes van de tong, en 't tonge gat, door 't welk zy de ſpeekſel, om de *deglutitie* te bevorderen), ontlaſten. KÖCHWITZ heeft aangetoond, dat deze *ductus* door menigvuldige ſpeekſel-buisjes op de tong haar uitvloeijing heeft. VATER heeft eene der ſpeekſel buizen na hem genoemd, loopende in 't *foramen linguæ*, enz. in de *bucca*.

Om de *tuba Euſtachiana*, of het oor van deszelfs ſchulp tot in de *gula* te Beſchryven, zoude dit eenige *paginas* beſlaan, het is eene van de *Anatomiſche Cabinet* ſtukken, ik heb het voor myn Leerling opgemaakt in *Cipria*. Hier zullen wy kortelyk byzetten, dat een gedeelte van de *ſaliva* aangebragt word, door bemiddeling en omwegen van zekere kommen, omvangende de ſchulp van 't oor, uit welke de kraakbeenige pyp, of waterleider van FALLOPIUS, zyn afleiding maakt, ten deele na de neus, ten deele na 't verhemelte, omtrent de *uvula* ontlaſtende, voerende de wateragtige vogtigheid van 't oor derwaards, een gedeelte van 't Voorſ. *Canaal* is *aquæ ductus* genaamd, van wegen 't verwulfſel, 't geen het overdekt, niet, om dat het water leid. Van de *glandulæ lacbrymales* komt een vogt in de keel, die tot de *ſaliva* overgaat: aan de agterzyde van de *Conjunctiva* tuſſchen den *bulbus oculi*, en de *palpebra ſuperior* legd deze *glandula* in verſcheide *lobi* verdeeld, ieder een uitbrengend buisje hebbende, eindigende in de *Conjunctiva*, daar deze *membrana* het bovenſte ooglid bekleed. Het zap uit deze klier gaat in het *punctum lacbrymale*, enz. om zig in de neus te ontlaſten, dit vogt zig voegende by het geen komt uit het eigen neus bekleedſel, *membrana pituitaria*, waar in veel kliertjes verborgen leggen: deze ontlaſten haar in de *Cartilagineuſe* pypjes van dezelve *tunica*, ſtortende haare vogten, met de oogvogten, door genoegzaam zigtbaare openingen, omtrent de bovenſte oogtanden uit. Hier word aangemerkt, dat de *oſſa unguis*, of *lacbrimalia*, zyn gelegen in de binnenſte ooghoeken, tuſſchen de *oſſa plana*, *frontis* en *maxillaria*, dit beentje is zeer dun, en vol gaatjes, 't heeft een groef na vooren loopende in de neus ter zyden van de *oſſa ſpongioſa inferiora*. In deze groef legd een zakje, ontfangende de vogten uit het oog, dezelve ſtortende in de neus. De *oſſa ſpongioſa inferiora* zyn in de neusgaten geplaatſt tegen over het *antrum Higmori*, in 't welk een vogt tot bevogtiging van de neus afgeſcheiden word, uit den *ſinus frontalis* vloeid ook vogt in de neus. Alle deze vogten kunnen tot het ſpeekſel te vergrooten gebragt worden.

De ſpyszen, in de mond gebroken en aangezet zynde, worden na de maag gevoerd door de *deglutitie*. Deze doening vereiſt de medewerking van verſcheidene gedeeltens, alzo dezelve door zig zelfs, of door de ſwaarte van de ſpyszen niet kan voltrokken worden, on-

 der

der de gedeeltens, die het doorſlikken begunſtigen, is de tong de eerſte, deze, gelyk ze in 't kaauwen diende met zig te beweegen, en de ſpysze om te wentelen, ſtoot ze nu de gekaauwde ſpysze nederwaards, ſluitende onderwyl de *aſpera arteria* door 't *Epiglottis*, de *pharinx* ontfangd nu dezelve, deze heeft de ſpieren *ſtylo-pharyngæus*, en *Oeſopbagæus*: haar *ſpbincter* brengd den *bolus* dieper in, dus komt ze door de *gula* in de *Oeſopbagus*: twee dingen zyn hier waar te neemen, de ſpierige rok en de klieren aan de binnenſte kanten geplaatſt, de *Oeſopbagus* heeft drie *tunicæ*, de buitenſte is vliezig en dun, zynde een voortbrengſel van de *pleura*. De middelſte is vleezig en dik, beſtaande uit regte en rondgaande vezelen, de regte de ronde bedekkende. De binnenſte is *geformeert* uit tedere, witagtige vezelen, verſcheidentlyk door elkanderen geweeven, aan 't boven einde van de *Oeſopbagus*, hier *pbarynx* genaamd, word ze vervolgd van 't vlies, dat de mond bekleed: 't beneden einde van den ſlokdarm is gehegt aan 't *Diapbragma*, bekleed de linker opening van den maag, word ook *Oeſopbagus* genaamd: de regter opening, duikende onder de *bepar*, is de *pylorus*. Dit aangeroerd zynde, is by 't voorgaande te voegen, dat tot het nederſwelgen der ſpysze vereiſt word, dat de keeldarm vogtig en glibberig gehouden wierd. Eenige uit de Ouden waaren van gedagten, dat de bevogtiging van de *Oeſopbagus* door de *tonſillæ* geſchiede, anderen voegden daar by de twee klieren, door VESALIUS gevonden, zynde agter de *Oeſopbagus*, op de hoogte van 't derde wervelbeen van de borſt geplaatſt, het binnenſte vlies van dit deel word by eenige gehouden voor afhankelyk van de *membrana pituitaria ſcbneideriana*; andere rekken deze *membrana* uit langs de binnenwand van de maag en 't gedarmte: dit vlies nu by *Continuatie membrana pituitaria* is vol klieren, zo groote als kleine, eenige worden onder de maag *glandulæ peyerianæ* genaamd.

Eenige Ouden meenden, dat ook de ingeademde lugt het lighaam voedde. Wy hebben erkend, dat de lugt voedſel geeft aan ons vuur of leevensbeweeging; de meeſte Geleerden zyn van gevoelen, dat de lighaamen der dieren geen eigentlyk voedſel uit de lugt kunnen haalen; als men de Natuur van 't voeſel aanmerkt, en het eigentlyk gebruik van de lugt in 't ademhaalen, word dit openbaar. Om volkoomen voedſel in het lighaam te maaken, wierd een verandering van het voedſel vereiſt, waar deze verandering geſchied, word ook in het voedſel vereiſt een gemeenzaamheid van de ſtoffe, die door een werkdaad veranderd in 't wezen van 't lighaam, dat gevoed word, 't welk door de lugt niet kan uitgevoerd worden, en zo ze zaamen ſpand met de voedſels, het is miſſchien in de gemeene beginſelen, die het allerverſte van ons dierig wezen zyn. FERNELIUS zegd: dat de voedſels, bekwaam om een ſchielyke verandering aan te neemen,

als

als hebbende eenige gemeenfchap met ons zelven, de eigentlykfte voedfels zyn, behelzende hoedanigheden, die naaft aan onze leevendigheid zyn. 't Voedfel, dat wy inneemen, moet in ons een merkelyke tyd verblyven, eer het voedend word: de lugt blyft maar oogenblikkelyk in onze long, heeft geen *proportioneele* tyd, om haar te veranderen, alleen lengte genoeg, om de long en 't hart te verkoelen, 't welk verrigt hebbende, vertoeft ze daar niet, maar word, met eenige van onze waterdeelen voorzien, te rug gedreeven door dezelve weg, die ze ingekoomen was. Zo dat de eigentlyke nuttigheid van de lugt, ingenoomen met de fpysze, is wel betoogd, ook die in de long gehaald word, zonder welke ons leeven geen ftand kan houden. Zy is dienftig, niet, om de deelen te voeden, maar noodzaakelyk tot de leevensbeweegingen, die vereift worden, om te kunnen voeden, dit noemd Hippocrates *alimentum non alimentum*. Het lighaam onderhoudende, niet voedende, niet herftellende door gelykmaakinge, maar bewaarende met lugt te geeven, want daar door word de natuurlyke hitte bewaard, dat ze niet uitgaat, en alzo het *individuum* eenigermaate als het voedfel onderfteund, of fchoon de lugt in de long als een voedende geeft, in, of omtrent het hart werkt, het bloed *qualificeert*, en in het lighaam op eenige andere wyze toegang heeft, nu aangemerkt door middel van fpysze, die wy kaauwen, egter is het niet om te betoogen, dat zy ons voed, gelyk fpys en drank.

Litre had aangemerkt, en wy hebben 't aangenoomen, dat door de *Oefophagus* de lugt, met de fpysze gemengd, na onze maag en darmen gaat. Dat die lugt zig ten deele uit de voedfels ontwikkeld, en in de holte der *inteftina* een daar vereifte uitfpanning bewerkt. Indien zy geheel ledig waaren van groove lugt, zoude de natuurlyke veerkragt hunner vezelen, die geneigd zyn om zig in te trekken, en hunne eigen fwaarte haar doen invallen. Daar moet dan evenwigt zyn tuffchen de kragt van de lugt, om de maag en de darmen uit te zetten, en die der maag en darmen, om zig toe te trekken. Indien de kragt der darmen getergd word, zo men wil, door eenig vogt, en dit de overhand krygt over de lugt, trekken de darmen zig naauwer toe, daar van daan koomen de winden, die uit het lighaam vliegen, waar over Fienus een *Tractaat* Gefchreeven heeft. Als de kragt der lugt grooter is, dan die der vezelen van 't gedarmte, dan doed de lugt de *inteftina*, en by gevolg 't *abdomen*, opfpannen, deze fwelling kan zig magtig verheffen, door zig dan telkens met nieuwe fpysze op te vullen, waar door de veerkragt der darmvezels overweldigd word.

De fpysze, door de *Oefophagus* ingefwolgen, vald in de maag, zynde als een fmeltkroes, hebbende een zoort van ftoffcheidende kragt, om een lighaam in een ander te verwiffelen, of om de voedfels tot ons

ons lighaams vergrootting en onderhouding te verzelfſtandigen. Hier toe moet onze maag ongemeen boven andere dieren vermoogend zyn; de ſpysze der onvernuftige dieren is veel eenvoudiger, als die van de menſchen, die alles eeten en drinken, wat eet en drinkbaar is, alles binnen ſlaan, wat hen voorgediſt word, en, zegd Horatius: te gelyk het gebraade by 't gekookte mengen, op een Avond Oeſters en Knollen eeten. Wanneer het geen, dat tot voedſel van ons dierig leeven geſchapen is, volgens de regelmaatigheid genooten word, gedeid het in een gezond menſch tot voedſel, maar in overdaad misbruikt, word het hem ſchaadelyk. 't Is bekend, dat het voedſel, voor zo ver het voedſel is, in de hoedaanigheid van ons lighaam moet veranderd worden, waar uit volgd, dat de ſpysze en drank eigenſchappen hebben, om ons lighaam te kunnen *altereren*, aan onze vogten een *ongetemperthcid*, en aan onze vaſte deelen een kwaade geſtalte aan te brengen, of, wanneer dezelve tegenwoordig zyn, dezelve te verſwaaren. Als de menſchen 't haar behoorlyk voedſel gebruiken met maatigheid, zal 't voedſel, hoe ook genaamd, of hoe ge-aart, naauwelyks ziekte aanbrengen, te min, als de menſchen voedſel neemen, waar aan zy gewoon zyn. In tegendeel, onder de zogenaamde niet natuurlyke dingen, zyn 'er geen, die zo veel oorzaaken tot ziekten geeven, als de ontmaatigheid in ſpysze, meer menſchen ſterven door braſſeryen, als in de Oorlog, dit is de oorzaak, waarom zo weinig menſchen het Tydperk, door David geſteld, beleeven, voor den tyd des Natuurlyke Ouderdoms omgekeerd wordende, vreeten en zuipen maakt het lighaam ſwak en magteloos. De ſpyszen zondigen in hoedaanigheid en hoeveelheid, ook in manier, en den tyd, waar in die gebruikt worden; 't getal is te groot, of te klein.

Als de graage maag met te veel ſpysze opgevuld is, worden haar *tunicæ* uitgerekt, de bloedvaten en zenuwen, altyd elkanderen na de beweegens-aart der deelen in evenwigt houdende, kan na de regte *proportie* van 't vloeibaare en de te zaamendrukkinge dezer beide vaten niet *regulier* geſchieden. Als 't een het ander overweegd, is doorgaans 't overwigt in de zenuwen, om dat by deze drukking meer bloed opklimt en minder afdaald, de *vaſa Cerebri* meer afſcheidende, word dit aan de *nervi* overwigtig ingedrukt, hier van daan *Convulſie* in den *ventriculus*, of ſpanning in het *Diaphragma*. Tot *ſolaas* voor de vraaten diend, dat de honger erger ziekten baard, als te grootten opvulling met ſpysze; de ziekten, die uit honger ontſtaan, zyn ſwaarder te geneezen, als die, die van *Repletie* koomen. Hippocrates zegd: als alle ziekten van overvloed der ingenomen ſpysze ontſtonden, wat zouden wy gemakkelyk geneezen. Moljere zegd: met Aderlaaten, *Cliſteren* en *Purgeren*; 't Laaten onder de neus is goed. Als geen

geen ſpysze in de maag gehouden word, word haar binnenſte zeer tedere zenuwagtige *tunica* pynelyk gewreeven, dan volgen verſcheide toevallen in de maag, in 't gedarmte, en in de leevensbeweegingen door de bloedvaten, de geduurige wryving maakt verlies van deelen, de vaten worden ruimer, de vogten oeffenen meer kragten op de vaſte deelen, om dat haar oppervlakte minder is, de tederſte vaten leiden 't meeſt, enz. 't Word geſteld, dat als het *delirium* uit gebrek van voedend zap ontſtaat, dit is een voorteken van de dood. Sanctorius heeft *geobſerveert*, dat, die met een ledige maag ſlaapen, egter agtien *oncen* doorwaaszemen.

De werking van de maag beſtaat in onderlinge wryving haarer zyden, den *motus periſtalticus* begind met de dwarſſe *fibræ* van deszelfs derde *tunica*, de openingen van den *ventriculus* omvangende. Die *motus* begind van de *Oeſophagus* of boven mond gehegt aan 't *Diaphragma*. De maag legd onder het *Diaphragma*, de *hepar* bedekt een gedeelte van haar regter, de *lien* raakt aan haar linkerzyde, en 't *Colon* aan haar bodem, waar aan het *omentum* gehegt is. De maag heeft agter zig het maagkuszen, en beſtaat zelfs uit vier vliezen. De binnenſte is gemaakt uit korte vezelen, ſtaande *perpendiculair*, boven de vezelen van de naaſte *tunica*, zy zyn klaar te zien aan de zyde van de *pyloris*. Deze *tunica* is wyder, als de andere, is vol plooijen, inzonderheid omtrent de *pyloris*, ook zyn in deze rok zeer veel kleine *glandulæ*, hierom word ze *tunica glanduloſa* genaamd De tweede *tunica* van den *ventriculus* is fynder, dunner, zeer gevoelig, en zenuwagtig, zynde *tunica nervoſa* genaamd; de derde is *muſculeus*, beſtaande uit regte en rondloopende *fibræ*. De vierde is een vlies, gemeen aan de overige *viſcera* van het *abdomen*, deze *tunica* komt van 't *peritonæum*. De *inteſtina* onder den *ventriculus* beginnen aan de *pyloris*, en eindigen in den *anus*, zy hebben, als de maag, omtrent dezelve *tunicæ*; de binnenſte is uit korte vezelen door bloedvaatjes zaamengehegt, en als die van de maag geſchikt, is ook de ruimſte en met fronſelen, *valvulæ conniventes* genaamd, voorzien, die in de dunne wyder halve kringen en die nader by een maaken, als in de dikke darmen. Deze rok is vol kliertjes, voornaamentlyk in de *inteſtina tenuia*, daar deze aan 't *meſenterium* gehegt zyn, de andere *tunica* is tweevoudig, beſtaande uit twee zoorten van *fibræ muſculares*, lynregt, en rondloopende, de ronde maaken een krulagtige *linie*, niet *Circuls* gewyze. Deze beide maaken hier de golving, of *motus inteſtinorum*: de derde en buitenſte rok komt van 't *peritonæum*. Onder den *ventriculus*, *hepar*, *lien* en 't *pancreas* vervullen de *inteſtina* de holligheid tuſſchen deze deelen, en 't *peritonæum*, tot daar het zelve de ſcheiding maakt voor 't *pelvis*; de darmen zyn zonder verwarring verknogt aan 't darmſcheil, zynde in verſcheide bogten *gediſponeert* te zaamengerold. In

 deze

deze *Caviteit* zyn verscheide *Ornamenten* aan te merken, als 't *Omentum*, enz. hier buiten ons bestek, gelyk ook zyn de deelen, die, in de verdubbeling van 't *peritonæum* gelegen zynde, tot de pis- en zaad-maaking dienen, hier word aangemerkt, dat den darm onder de maag word verdeeld in zes, drie dunne, en drie dikke darmen, de eerste zyn het *Duodenum*, *Jejunum* en *ilium*, de laatste *Cæcum*, *Colon* en *rectum*: in de eerste van de drie eerstgenaamde komt onze beschouwing 't eerste in aandagt, in zyn benedenste gedeelte eindigen den *ductus Communis Cholidochus*, en den *ductus pancreaticus*, in 't vervolg opdaagende.

Het voedsel nu, door de *Oesophagus* in den *ventriculus* gevallen, doed de maag, na maate van deszelfs hoeveelheid, uitzetten, deze krimpt allengskens wederom in door de kragt, eigen aan deszelfs vezelen: door dezelve kragt, door 't speeksel, 't zap uit de kliertjes in de *tunica villosa*, de natuurlyke warmte der ingewanden en de persing van 't *Diaphragma*, worden de spysdeelen fynder gemaakt, en zo komt deze *Caviteit* gevolgelyk zig meer te ontlasten, om des maags voedsel zap volkoomen te doen maaken tot daar van afscheidinge van de *Chylus*. De Geleerden koomen niet overeen in deze manier van werking, eenige verbeelden het als een *fermentatie* door toedoen van het zuur, 't geen de deelen van 't voedsel gestig maakt, en dat daar door de *Chylus* te rasser van de maagpap gescheiden word, andere brengen hier tegen in, dat het zuur hier niet heel kennelyk is, ten minsten niet altyd, en nooit in de volmaakte staat der gezondheid bespeurd word, dat men hier geen opreizing van gest bemerkt, dat veel spyszen, die min bekwaam zyn tot de gesting, ligt verteerd worden, als vet, vleesch, enz. daar in tegendeel de aardvrugten, en de gestige *most*, swaarder te verteeren zyn. By 't voors. wederom inkrimpen van de maag komt deszelfs bodem nader aan den uitgang, dit geeft gelegentheid aan de zap om uit te vloeijen; om dat nu de monden van de maag byna op een hoogte koomen te staan, zoude de stoffe zo wel door den ingang, als door den uitgang, vloeijen, te meer, als wy leggen, om dit te verhoeden heeft den ingang sluitvezelen van de derde maag rok, en word mede gesslooten door 't onderste spierig gedeelte van 't *Diaphragma*.

Het groove voedsel zakt door zyn swaarte na 't onderste gedeelte van de maag, blyft in deszelfs *Rugæ* hangen, dus gelegentheid krygende van fynder gemaakt te worden. De *digestie*, door een gezonde maag te bewerken, word bepaald op zes of zeven uuren. De uitgang van de maag staat altyd open: daar aan is een *valvula* of kraag, die den uitgang vernaauwd, op dat de uitstorting niet te ligtvaerdig zoude geschieden. In een ledige maag loopt den drank ligtelyk door tot in de *intestina*. Als de vloeibaare voedsels tot in 't gedarmte gekoo-

koomen zyn, worden zy op de minste werking van de *lympba* meerendeels bekwaam om tot de *vasa lactea* in te gaan, 't geen wy kunnen afmeeten door den schielyken doortogt, die eenige vogten tot de watergang hebben. Maar de drabbige maagbry, die uit de vaste voedsels getrokken word, niet dun of vloeibaar genoeg zynde, om door de melkaderen te kunnen opgenomen worden, komt verder in 't gedarmte tot de bekwaamheid om in de *vasa* van 't *mesenterium* te kunnen dringen, hier toe stort nu het gedarmte uit ontelbaare kliertjes en buisjes, daar toe even gelyken *lympba* uit, de geheele binnenwand der *intestina* is met die deeltjes gelyk de klierige rok van de maag voorzien. Omtrent zeven of agt vingeren breedte onder de maag opend zig de buis, waar door de gal in 't gedarmte ontlast word, hier by komt de *lympba* uit de groote klier des buiks, een aanzienelyke *glandula Conglomerata*, *pancreas*, alvleesch, *Kalicreas*, maagen poortaders kuszen genaamd, welkers uitbrengende buis *ductus pancreaticus*, door WIRTZUNG ontdekt, *ductus Wirtzungianus* genaamd word.

Het *mesenterium* is een met vet voorzien dubbel vlies, anders word gezegd, bestaande uit twee vliezen, voortkoomende van 't *peritonæum*, en een derde of binnenste, op welke de klieren in 't vet leggen, en daar de bloedvaten doorloopen, word dus by eenige het eigen, en by andere het vet of *Celluleuse* vlies genaamd. Het Darmscheil is in 't midden van 't gedarmte geplaatst, waar door de darmen, als door een band, met elkanderen verzaameld zyn, dit scheil is met veel bloedvaten, zenuwen en *Cbyl* vaten doorweeven, doorzaaid met *glandulæ*: de gedaante van 't scheil is rondagtig: in deszelfs omtrek zyn kronkelingen, allengskens verdunnende: is gehegt aan de drie bovenste lendenwervels: de *diameter* is in een volkoomen mensch doorgaans twee spannen lang, door de vouwen en kronkelingen, die, na 't middelpunt loopende, allengskens verdunnende, deszelfs omtrek is, na *proportie* der lighaamen, van drie, tot meer ellen lengte: tusschen de vliezen van 't *mesenterium* loopen, de *arteria mesenterica superior* en *inferior*, en de takken van de *vena porta*, of *venæ meseraicæ*, welke gemeenschap van bloedvaten en *nervi* van den *plexus mesentericus* hier het vyf regelig borduursel ongemeen fraay opmaaken. De spruitjes van alle deze vaten loopen na de *intestina*, zig in dezelve verspreidende: de menigte klieren, in 't vette in 't darmscheil geplaatst, zyn in grootheid onderscheiden: eenige derzelver zyn zeer zagt, andere vaster van weefzel, in Jonge menschen witter, als in Oude, waar in ze bruinder zyn: In eenige koomen de *Cbyl* vaten, die de *Cbyl* uit de darmen na 't *receptaculum Cbyli* voeren. In de holligheid van 't *abdomen*, gelyk in de andere holligheden, waar in de *Anatomici* het lighaam verdeelen, word, als in 't *pericardium*, een waaszem of vogt gevon-

gevonden, 't geen de ingewanden glibberig en leenig houd. Volgens de Bils, komt die daauw van zyn *ductus Roriferus*, welkers zap uit het fynste voedsel zoude zyn. Deze bestryder van onzen Leeraar Ruisch leerde, dat uit de vezelen van de borstbuis en melkvoerders, by hem daauwvoerders genaamd, de fynste deeltjes van het voedsel, regt toe regt aan, even gelyk een daauw, tot het hart en de slagaderen gevoerd wierd.

De Melkvaten zyn lange tedere buisjes, voortkoomende van alle deelen der *intestina tenuia*, door fyne hairige pypjes, die, als ze van de zyden der *intestina* na de *glandulæ* in 't *mesenterium* loopen, vereenigen en grooter takjes maaken, deze worden *vasa lactea* van het eerste zoort genaamd De mondjes van deze *vasa* in de holte van de darmen zyn zo klein, dat ze niet, of naauwelyks, door 't *Microscopium* gezien worden, dit einde van deze *vasa* heeft gemeenschap met *arteriæ Capillosæ* der *intestina*, waar door zy een *lympha* ontfangen, 't geen de *Chylus* voort helpt stuuwen, deze *vasa* en de *glandulæ* doorspoeld, om de *obstructie* in die deelen te verhoeden. Het ander einde van de *vasa lactea* loost de *Chylus* in de blaasagtige holletjes der *glandulæ* boven en onder het *mesenterium* verspreid. Van deze koomen andere *vasa lactea* van wyder zoort, die de *Chylus* in de *Chyl*-bak voeren. Deze, *vasa lactea* van het tweede zoort genaamd, hebben op verscheide plaatszen *valvulæ*, die de te rug kaatszing van de *Chylus* beletten. Van de Uitvinding der *vasa lactea* heeft Asellius, van het *receptaculum Chyli*, en *ductus thoracicus* Pecquet de naam van Uitvinder, op dat spoor geleid zynde door Eustachius, waar van, en van Fernelius, gezegd word, dat het Mannen waaren, die, gelyk onzen Hoog-Leeraar Ruisch, naauwelyks tyd tot slaapen of eeten naamen; onvermoeid zynde in Liefde tot de Konst. Het gemeen gevoelen is, dat de *vasa lactea* tot aan de klieren, in 't *mesenterium* geplaatst, loopende, zig de *Chylus* in deze *glandulæ* stort tot eenige verdere bereiding, maar 't komt andere niet waarscheinelyk voor, zy meenen, dat in dezelve niet afgekleinst word, als 't geen zig in 't voor bygaan by de *Chylus* voegd, even als de *lympha* uit de klieren van 't gedarmte tot de eerst aanvloeijende *Chylus* doed, deze melkaderen wierden genaamd *primigeneris*, tot onderscheid van den verderen loop derzelver tusschen deze en de *Chyl* bak. Dit *Chyl*-bakje legd tusschen de twee *tendines* van het *Diaphragma*, op de lighaamen der lenden wervelbeenderen, opwaards onder de *aorta* met zyn *Chyl*-buis loopende, die buis is vast aan 't opperste van 't zakje, beginnende, daar 't zakje naauwer word, vervolgens langs de lengte van de borst loopende, eindigd met één en dezelve tak in de *vena subclavia sinistra*, waar in een *valvula* over de mond van den *ductus thoracicus* legd, op dat het bloed uit de *vena* niet in den *ductus* zoude stor-

ſtorten. Deze *ductus* is met *valvulæ* voorzien; zo de Voorſ., als andere vaten, en verſcheide watervaten van verſcheide kanten, koomen in 't *Chyl*-bakje ten offer. Hier zien wy, dat de Natuur de *Chylus*, wanneer ze afgezonderd en op haar eige ſtroom is, geduurig onderſteund, zyn voortgang vloeibaar houd, en met een nieuw *menſtruum* meer en meer ryp maakt, zulks word niet alleen in de melkaderen en *Chyl*-bak vervolgd, maar ook in deszelfs verdere loop door den *ductus thoracicus* tot in de *vena ſubclavia ſiniſtra*, in welke borſtbuis ook van ter zyde *lympha* ingeſtort word, niet, zo als de Bils zegd, uitdaauwd. In deze buis is aanmerkelyk der klapvliezen ſtevigheid, zo dat ze zelfs, op het te rug ſtryken met een vinger, het vogt niet laaten ontvloeijen. De Natuur ſpeeld geeſtig in de *Chylvoerder* ſpliſt dezelve in zommigen aan zyn bovenkant. Zy ſchuild altyd zorgvuldig onder de *arteriæ intercoſtales* langs de *aorta*. Deze *Contribueert* door zyn *pulſatie* tot opvoering van de *Chylus* na de linker ſleutelbeens ader, zeer zelden na de *vena ſubclavia dextra*. Deze buis, meer als een uitgaande ſpruit hebbende, loopt in ieder *ſubclavia* een, waarom de regter *vena ſubclavia* dan ook een *valvula*, als in de linker Beſchreeven is, heeft.

Zo komt de *Chyl* onder 't bloed, deszelfs omloop maakt de zappen dun, en bekwaam tot de voeding, hoe dezelve geſchied, is betoogd, en aangewezen de gevoelens wegen de overgang van 't bloed van de *arteriæ* tot de *venæ*. Hier word aangemerkt, dat het bloed door middel van de wederkeerende *lympha* vloeibaar gehouden, de bloedbolletjes onderſteund in de *Chylus* fynder te wryven, die bekwaam maakende tot de afſcheidingen. De *Chylus* onder 't bloed vermengd, is een na 't geele overhellende ſmaak hebbend zap, het is bekwaam, om de verdere werkingen te ondergaan, om in 't roode bloed veranderd te worden. 't Word geſteld, dat van dit geele bloed een droppel uit de *vaſa Capillaria* zes in de *vaſa ſeroſa*, en een uit deze wederom zes in de *vaſa lymphatica arterioſa* opmaaken, hoe 't verder zoude toe gaan, konden de *Microſcopia* van Spinosa, Leeuwenhoek en anderen niet zien. Dit zo zynde, is 't waarſcheinelyk, dat het in de aderen even zo omkeert, en eindelyk in deszelfs *vaſa Capillaria geincraſſeert*, wederom een rood droppeltje vertoond, begaafd met de *lympha*, die na 't *Centrum* keerd, om bekwaam te worden, op nieuws te dienen in den omloop des bloed, en 't geen daar van af hangd, gelyk dit ten *principale* in de voorgaande verhandeling betoogd is, aanwyzende, dat wy ſterffelyke lighaamen hebben, geſchapen tot een leeven, dat voedſel noodig heeft, welkers natuurlyke vogtigheid door beweeging verteerd, en de *ſolida* verdroogende, wy Natuurlyk ſterven de Dood des Ouderdoms, of vroeger uit verſcheide oorzaaken.

Om 't lighaamelyk leeven te *Conſerveeren* kwamen by ons te vooren in

aandagt het bloed en de geesten, de lugt en den omloop des bloeds, de vaste en vloeibaare deelen: nu koomen in aanmerking twee aanzienelyke vogten, de *bilis* en 't *succus pancreaticus*, die ook *reciproque* steunselen zyn van de *Oeconomia Animalis*. Van deze vogten is gezegd, dat ze te zaamen koomen in het *intestinum duodenum*, zy zyn zeer verscheiden van aart, de gal is vuurig, het *succus pancreaticus phlegmaticq*. Bidlo zegd: 't geen in de mond *saliva* is, is in 't *pancreas* deszelfs *succus*: een zagt eenvoudig middel, om de *Colorique bilis temperende* te ontmoeten, die anders met zyn *Alcalische* scherpheden ziekten zoude baaren. De pligt van de galle is, om betaamelyk Meester te zyn, om met die van het *succus* door hunne strydigheden een innerlyke beweeging te bewerken, waar door het *menstruum* te kloeker aangezet, bekwaamer gemaakt word, om de *Chylus*, in den *duodenum geavanceert*, in zyn vloeibaarheid meerder te volmaaken, en om daar aan de witheid te geeven, door 't innerlyk vermengen van olieagtige met *lymphaticque* deelen. De gal is zout en olieagtig, deze *qualiteiten* zyn genomen uit het bloed van de *vena portarum*, de gal is *familiaar* met het *oleum* des bloeds, met dat van de *membrana pinguedinosa*, door spruiten van de *vena splenetica*, die van het *omentum* koomen, door middel van de *venæ Coronariæ ventriculi*, en van meer andere ingewanden des buiks, die haar bloed aan de *vena portarum* overzenden, zynde het zelve beswangerd met *oleéuse*, of swavelige gal deelen, wordende verspreid door de lever in ontelbaare kleine takjes van de *vena portarum*, waar in het bloed *gepurificeert* zynde, overgedaan word aan de *vena Cava*.

De gal is donker geel van *Coleur*, en bitter van smaak, het *succus pancreaticus* smaakeloos, helder, in *Coleur* gelyk de *lympha*. 't Word gesteld, dat het alvleesch zap de eigenschap heeft van de *lympha*, dat het een en dezelve dienst doed in de *Chylificatie*, hier aangemerkt als een *menstruum* voor de afvloeijende drabbige *Chylus*. De *bilis* deze gesteldheid niet hebbende, is voorgesteld met zyn hoedanigheid, bekwaam om de *Exaltatie* van de zuure deeltjes in de aankoomende *Chylus*, en in 't *lympha* daar mede vermengd te weeren, deze *qualiteit* wierd toegeschreeven aan de bittere zoutagtige deeltjes van de *bilis*. De *qualiteiten* van deze twee strydige vogten dienen door haar innerlyke vermenging met de drabbige *Chyl* deeltjes tot oplossing van de fynste uit dezelve, en om door aanzetting van den zoute galdeeltjes den *motus intestinorum* te bevorderen, hier toe was de naaste plaats onder de maag, en boven de ontelbaare openingetjes van de melkaderen, die in het *intestinum jejunum* en 't *ilium* verre 't meeste zyn. Deze werking van de galle blykt klaar, reeds aangeroerd en betoogd in de geelzugtige menschen en zuigelingen. Dat een gedeelte *Chyl* bekwaam kan zyn, voor dat deze bereiding door de

gal

gal geschied, blykt aan de melkaderen, die wy met een *Experiment* volgens LOWER nagaan, te doen even boven, daar de galle zig instort. 't Geen egter zyn tegenspraak vind, om dat de gal, hoe de *pyloris* ook bezorgd is met zyn zoort van valvlies, tot in de maag kan reiken, inzonderheid door drukking op het *portonarium* en door den verhinderden *motus intestinorum*.

Dat de *Chylus* uit het vuilste der *Excrementen* heel onder aan 't gedarmte kan getrokken worden, blykt aan de *vasa lactea*, die men door het zelve *Experiment* tot digt aan 't einde van het *intestinum rectum* ziet, hoe nader aan 't einde, hoe minder: in 't lagerdeel der dunne, en doorgaans in 't dikke gedarmte, is de binnenkant met aanzienelyker klieren voorzien, als het dunne opperdeel van 't gedarmte, uitgezonderd, daar den *succus pancreaticus* instort, de Reden scheind te zyn, dat de *resterende Chylus* met *Excrementen* belemmerd, eenige meerder vloeibaarheid van nooden had, om daar ter plaatsze tot de *Chyl*-vaten te kunnen ingaan. Voegd hier by, dat de *Excrementen*, meer scherp wordende, zonder de meerdere bedruipinge de binnenwand eenig leed zouden aandoen, en minder bekwaam zyn, om te kunnen gelost worden. SWAMMERDAM en VAN HORNE hadden aangemerkt, dat in 't gevogelte de melkvaten ontbreekende, de *Chyl* in de bloedvaten gestort word, waar uit zy in de gedagten kwamen, dat een gedeelte van onze *Chylus* ook door de aderen van 't *mesenterium* passeerde. Deze gesteldheid in de vogels ontdekt zynde, gaf aanleiding, om te beter de gesteltenis in de melkaderen omtrent den ingang van de *Chylus* in het gedarmte te begrypen: immers indien het waar is, dat de *vasa lactea* geen afzonderlyke vaten zyn, enkelyk tot dat gebruik gegeeven, maar dat het te gelyk *vasa lymphatica* zyn, oorspronkelyk uit de *glandulæ* van de *intestina* zelfs, tot welkers *lympha*, als van ter zyden uit het gedarmte, de *Chylus* word by gevoegd, gelyk in de vogten de *Chyl* tot het wederloopende bloed.

Het wierd gesteld, dat de klieren van de mond, des slokdarms en die van de maag bereiden en bezorgen een *menstruum*, 't geen de spysze ontdoed en verduuwd; maar deze ontdoening der spysze is verre van de volmaaktheid; om ze tot *Chyl* te doen worden. DU VERNEI steld: dat de darmkliertjes het regt ondoenende vogt beschikken, om de *Chylus* te volmaaken. Door verscheide ondervindingen is vast gesteld, dat het vogt, 't geen zy uitbrengen, zeer doordringend is, en bekwaam, om de kleinste deeltjes der spysze te beweegen, van elkander te scheiden, te verdeelen, en in deze wyze van doen, zo tenger en vloeibaar te maaken, om door onzienelyke darmbuisjes in de *vasa lactea* te kunnen gaan. In de maag wierd een groove *Chyl* gevonden, in geenen deele zo vloeibaar, dat ze de melkvaatjes

zoude kunnen ingaan, in de maag vonden wy geen *vasa lactea.* In de maag wierd aangemerkt, dat ze het voedsel in behoorlyke *quantiteit* ontfangen hebbende, daar na *gradatim* allengskens, na de smelting der spysze gevald, inkrimpt, als nu dit ten deele bereide voedsel-pap in het gedarmte komt, word het door deszelfs *motus peristalticus* voortgestuuwd, en te gelyk door dezelve de *Chylus* in de *vasa lactea* gedrongen. Verder kunnen wy ons hier over deze vaten niet inlaaten, die, en andere deelen worden in deze verhandeling aangeroerd, voor zo ver die vaten noodig zyn, om de *Chylificatie* te ontdekken, den omloop van dat zap in 't bloed te leiden, om daar door te beter den omloop van 't bloed kundig te worden. Dat, en de kennisse van de bloedvaten, zyn mede hoofdzaaken onzer *Theoria.*

De *Chylus*, een natuurlyk vogt, is ten voornaamste getrokken, uit de wateragtige en vastzoutige deelen van het voedsel, hier in overeenkoomende met de *lympha*, by welke deelen zig ook eenige olieagtige voegen, waar in de *Chylus* van de *lympha* verschild, en overeenkomt met de melk in de *mammæ.* 't Kan gezegd worden, dat de *Chylus*, uit *speceryen*, en vlugge kruiden getrokken, eenige vlugge deelen moet hebben. Wy meenen, dat deze dingen geen natuurlyke spysze zyn, om dat zy 't lighaam gelyk de *Medicamenten altereren*, en onmatig gebruikt zynde, ons van 't gezonde *temperament* berooven, waar in wy overtuigd worden door het voedsel, dat andere dieren, die gelyke grond van leeven, als wy, hebben, nuttigen. Het overdraagen van de *Chylus* tot de *vasa lactea* word niet alleen door den *motus peristalticus intestinorum*, maar ook door de beweeging van 't *Diaphragma* en der *musculi abdominis* bewrogt: als de *Chylus* de *vasa lactea* bereikt heeft, word ze telkens op korte *distantien* door *valvulæ* in die vaten ondersteund, die het te rug vloeijen beletten, de *Chylus* word dus iets opgehouden, tot dat ze door de van agter aanstroomende *Chylus* in deszelfs loop aangezet meer vorderd.

Te vooren is gezegd, zo komt de *Chyl* in 't bloed, ja zo komt het, dat wy ons zomtyds in deze ryke stoffe als verliezen, of als in een sterrebosch wandelende van veele kanten tot een en 't zelve middelpunt kunnen koomen, 't zy van de *Circumferentie* tot het *Centrum*, of ter *Contrarie*, gelyk onze leevensbeweeging is, werkende tegen de *admosphera.* Nu *de novo* gezegd, zo komt de *Chylus* te *avanceren* na de bloedvaten, daar toe bereid zynde door de *lympha*, uit het bloed getrokken, daar na met dezelve geduurig bevorderd, en in een gesmolten, om het bloed in zyn verval geduurig te herstellen, en als te vernieuwen. Digt by den ingang van de *Chyl* tot het bloed loopen in de aderen verscheide watervaten, waar voor geen andere reden scheind, als, om dat de *lympha* zig daar met de *Chyl* vermengd: het bloed in zyn wederloop ten deele ontbloot van de vloeibaarste

baarste deelen, en de *Chyl* ontfangende, had noodig zig van meer vloeibaare deelen te voorzien, bekwaam, om de laatste toets aan de *Chyl* te geeven, tot voorkooming van alle schifting, en dezelve innerlyk, zo met zig zelfs, als met het bloed, te vermengen. Het bloed, aldus verrykt, stroomd na de regter holligheid van 't hart, en van daar door de long na de linker holligheid, hier uit tot alle de deelen des lighaams, en van daar wederom tot de regter holligheid, wordende in deze geduurige kringsgewyze omloop alle de deelen des bloeds, zo oude, als de nieuw aangewonnen, geduurig onder malkander *mechanice* geschokt, gekneed, verbonden, en door de strydigheid der deelen zommige deelen verdund en losgemaakt, anderen wederom onder malkanderen gekneed, gelyk zulks in de kleinzinge geopenbaard word.

Tot de innerlyke vermenging van de *Chylus* met het bloed, en, om dezelve te onder te brengen, zyn weinig kragten noodig. Deze mengeling 't meest in den omloop geschiedende, waar uit is af te meeten, wat veranderinge de verdere deelen van het bloed daar ongevoelig door ontfangen; deze innerlyke werking van de deelen des bloeds onder malkanderen wierd gezegd, dat kragtig bevorderd word door de dunste deelen van de lugt, die van buiten geduurig op ons lighaam indringen, zynde ons lighaam voor dezelve, als een zeef, zo als HIPPOCRATES het betekend heeft. Nu is te begrypen, dat deze dunne en snelle deelen van de lugt het bloed in zyn stroom, en innerlyke werking der deelen ontmoeten, over al tegen de kanten van de deeltjes aanstooten, welke wederom dit uit de beweeging, die tusschen haar is, als een wederspannende veer, zig tegen deze aanstroom der lugtdeelen keeren, dezelve wederom kaatzende: de beweeging van alle kanten gaande blyvende, word in deze geduurige stryd het bloed bereid, en bekwaam gemaakt, om het gemeene leeven van onze dierlyke huishoudinge te onderhouden; dat het bloed zyn hitte aan deze vermengeling der lugtdeelen schuldig blyft, blykt uit het bygebragte, wegen de onderblyvende kleine visschen, welke, schoon haar bloed omloopt, innerlyk beweegt, en rood, als 't onze, is, egter *actueel* koud scheinen, welke killigheid in dezelve verminderd, als zy leevend in de lugt buiten het water gehouden worden; het krygt eenige schyn, dat niet alleen de *Materia primi Elementi* van DESCARTES dus van buiten tot ons bloed ingeslooten word, maar zelfs eenige groover deeltjes, terwyl wy zien, dat eenige *Medicynen*, uitterlyk op het lighaam gelegd, eeven dezelve werking doen, als of ze door de mond waaren ingenoomen; 't welk wy kunnen begrypen te geschieden door deze *Materia subtilis*, die eenige vlugge deeltjes van 't *Medicament* met zig sleept; 't

word gesteld, dat dezelve lighaamelyk zyn, en voor vlugge zouten moogen doorgaan.

Door deze weg hebben eenige *Physici* de werking van de lugt gezogt op ons bloed, niet zo veel in de long, daar zy een byzonder gebruik heeft; wy zien, dat een mensch, het gebruik van de lugt tot zyn long ontnoomen zynde, schielyk sterft, hier uit hebben wy besslooten, dat door die weg geduurig een nieuwe lugt tot de lampe van 't dierig leeven gebragt wierd: zommige stellen, dat ons leevensvuur, deszelfs aart of beweeginge, daar door een geduurige toevloed, een *Spiritus nitro acreus* krygd, welke de roode *Coleur* aan het bloed zoude geeven, 't geen andere wederleggen, zeggende: als wy nadenken, hoe een Kind negen Maanden zonder ademhaaling in de *uterus* met een veel schraalder voedsel, als wy nuttigen, tot die volkoomentheid in alle zyne deelen, zo vaste, als vloeibaare, gebragt word, daar wy 't inzien, als het gebooren is, moeten wy besluiten, dat ons leeven en de *Coleur* van 't bloed niet van de ademhaaling afhangd, het is een onwaarscheinelyk voorwendsel, dat de *placenta uterina* in de besllooten vrugt voor een long zoude verstrekken, waar door dezelve eenige lugt zoude *gecommuniceert* worden, waar van nog iets in een volgende verhandeling moet gesprooken worden, daar kennelyk word, dat alle de gemeenschappen tusschen de Moeder en 't Kind, hier ter plaatsze, alleen bestaat, in, dat de *lympha* uit de binnenwand van de *uterus* aan de vaten van de *placenta* word ingedrongen, by de *lympha* word geen merkelyke lugt overgedraagen, niet in *Consideratie* koomende omtrent des bloeds roode *Coleur*, egter van al de gekleinsde vogten in ons lighaam is geen groover, en te gelyk vlugger, als deze *lympha*, dus moet het *fœtus* van de Moeder eenige groove deelen ontfangen, en onder dezelve, die zy van de lugt ontfing.

't Is aangeroerd, dat eenige de *Chylus*, andere de *lympha*, andere deze te zaamen voor 't voedend zap houden: en dat andere meenden, dat alleen het water gedronken zynde, genoegzaam zoude voeden, daar zyn voorbeelden, dat zulks voor weinige dagen geschiede, een van een gevangen Man, die zig meende Dood te hongeren, en veertien dagen by enkel Water leefde. REGIUS bewyst, dat in het Water verscheide deelen zyn, die verscheidentlyk onder elkanderen beweegen: 't is zeker, dat alle planten byna uit enkel Water hun voedsel krygen. SAMSON van dorst byna geesteloos zynde, wierden zyn Leevensgeesten door Water te drinken hersteld. PLEMPIUS heeft geredeneert, over waarom, die veel Water drinken, scherper van gezigt zyn, als andere, dit komt uit op het leenig houden van de *tunica retina*. DIAS meend, dat die doorgaans Water drinken hun leeven en gezondheid bewaaren. SENNERTUS noemd het Water den

balsem

balsem Embryonia, hy zegd: dat om het *fœtus* te versterken, en om de kwaalen voor te koomen, die aangebooren genaamd zyn, de Vrouwen overvloedig warm Water moeten drinken, waar door de *lympha*, voor 't *fœtus* geschikt, minder groove, en meerder vlugge deelen verkrygd, door welke het inzonderheid zoude gevoed worden. Aan de Moeder van SAMSON wierd belast geen Wyn, of sterke dranken te drinken: Den ENGEL des HEEREN verscheen aan deze Vrouwe, zeggende: gy zyt onvrugtbaar, zult Swanger worden, en Baaren een Zoon; wagt u, drinkt geen Wyn, of sterken drank.

Om nu de *subtile Materie* van de lugt niet door middel van de longe in 't bloed te laaten, stellen eenige, dat de werking van de lugt in de longe op een andere wyze moet begreepen worden, niet bestaande in eenige overgang der dunste deelen tot in het bloed, maar in de perssende, rondbollige, wederspannende kragt van zyn grofste deelen, die door verscheide verscheinselen by de Natuurkundigen veerkragtig begreepen zyn; gelyk het noodig was, zeggen deze *Physici*, dat de deelen des bloeds, zo door den omloop, strydigheid, onderlinge beweeging zyner deeltjes, en voornamentlyk door vlugge en fynste deeltjes des lugts geduurig gehouden word, zo was het ook noodig, dat de Natuur voorzien wierd door deszelfs AUTHEUR, tegen al te groote uitspatting van deze beweeging, op dat het bloed niet te los, te vlug, of te ontbonden wierd, eenige Visschen, die den stroom van de dunne lugt niet, of zeer weinig genieten, waar door haar bloed veel minder geesten heeft, hadden daarom geen ademhaaling noodig, die de vlugge deelen zoude in toom houden, ja zelfs eenige uitwerpen; insgelyks de Vrugt in 's Moeders lighaam schraal gevoed wordende, en de Natuur het meeste gedeelte van den toevoer tot aangroei van vaste deelen aanleggende, was 'er geen ademhaaling noodig, 't bloed vadzig en weinig vlug zynde; daarom was 't onnoodig, om in die staat iets te verrigten, dat voor een zoort van ademhaaling zoude verstrekken. In een der volgende verhandelingen zal ik eenige gevoelens over de ademing van de Vrugten in haar Moeders Baarmoeder byzetten. Zy zouden ons hier te ver van de *præsente* betoogingen afleiden.

Wat Reden is 'er voor de schielyke dood van een Kind, dat eens geademd heeft, en daar op de lugt in de long komt te miszen? wat schyn heeft het, dat zulks zoude koomen door 't ontbreeken van toevoer, zonder welke het zo lang in de Baarmoeder bestaan heeft, en voldraagen geworden is? hoe kan een bloed, dat zyn eige bestaan heeft, en geen dunne lugt ontbreekt, zo schielyk vervallen? dus tragt men nader reden te vinden, die afgeleid word uit den omloop des bloeds in 't *fœtus*, 't geen wy ook in een volgende verhandeling na-oogen, hier alleen in 't kort aanmerken, dat in het *fœtus* twee *Capitale* openingen

ningen en weegen zyn, waar door een groot gedeelte van 't bloed, dat door den regter *ventricul* van 't hart na de *pulmo* zoude ſtroomen, in de ongeboorene buiten de long word omgeleid. Egter is de *pulmo* in zyn aangroei voor de geboorte niet minder, als eenig ander deel. Hier uit word kennelyk 't gebruik van de *arteria bronchialis*, en dat, het geen de long daar na rykelyk toegemeeten word, boven de gemeene maate en *proportie* is, van 't geen tot de deelen in 't algemeen behoord: zo dra heeft het Kind geen adem geſchept, of 't bloed loopt in de long-ſlagader, en verlaat zyn omweegen, die aanſtonds toeſlaan, en in weinig dagen geſlooten zyn, als het anders gezien is, word het als een wonderwerk aangemerkt. Nu word begreepen, dat deze verandering is door de inſtroomende lugt in de *Cellen* van de long met zyn *vis Elaſtica* tegen de wanden van de bloedvaten aanperszende, het bloed in zyn omloop verhaaſt, en, om zo te ſpreeken, als een zuiging maakt, door welke het bloed van de regter holligheid met kragt na de long geperſt en gelokt word.

Indien zulks niet was, en dat den omloop des bloeds door de long niet ſnelder wierd, waar zoude de long met deze nieuwe laſt blyven, die haar zekerlyk zoude overſtelpen, zo het niet door de ſnelheid van den omloop gered wierd; hier uit word waarſcheinelyk, dat deze ſnelle doortogt word toegebragt door de ingeademde lugt, by die gelegentheid de andere weg onnut, en onbruikbaar gemaakt, ſtroomende het bloed door zyn ſnelheid altyd voorby; men kan begrypen, dat de innerlyke beweegingen der deelen van het bloed door de fyne lugtdeelen bevorderd word, maar hier wil men niet bevatten, dat die werking zyn loop verhaaſten kan, veel eerder zou men denken, dat zy het bloed zouden uitzetten, en in zyn loop tegen houden. Hier word uit het maakſel der long, en van wegen de lugt betoogd de ſnelder beweeging, die op de inſtrooming van de lugt geſchied door zyn groover deelen, zulks te weege brengende. Alle beweegingen, leeven, gevoelen, opgank, aanwas, onderhoud, verſcheidentheid, eigenſchap en werkingen der ondermaanſche lighaamen, hangen alle af van den invloed der lugt, neem deze weg, de Aarde, en al, wat daar in is, zal leevenloos zyn.

De *Elaſticque* deelen van de lugt zyn de uitwerkſelen van de voortſtuuwing, perszende tegen de wanden van de vaten, dringende het bloed tot een ſnellen voortgang, het welke geſchieden kan, zonder dat de deeltjes nader aan elkanderen verbonden worden. De deeltjes kunnen den anderen niet nader koomen, zonder dat de dunſte voor den aandrang wyken, en uitgeboſt worden: dus beſluiten zy L., dat eenige dunne deelen van de lugt, door andere bewerkingen in het bloed gekoomen, in het uitademen uit het lighaam gedreeven

wor-

worden, ook, of ten voornaamste door de weg, die ze in kwamen: door de *perspiratie*, 't is erkend, dat in ons leeven is een geduurige perssing van het *Centrum* na de *Circumferentie* van 't lighaam. Dat de Natuur de uitperssing be-oogt, blykt in de *insecten*, welke zig in de rotting opwerpen, welker ingewanden met lugtpypen bekleed zyn, waarscheinelyk, om den sterken instroom der dunne lugt, die haar bloed schielyk zoude los maaken, door dit zoort van lugt, of long-pypen uit te dryven; het is misschien de oorzaak, dat de deelen van haar bloed, daarom zo veel niet kunnende verdund werden, het zelve de hitte, nog roodheid van het onze heeft, dat de deelen des lugts in een gestadige beweeging zyn, waar ze ook begreepen worden, blykt uit deszelfs vloeibaarheid, 't welk een bewys is, dat die deelen onderling beweegende zyn, niet *Continuæ* maar *Contiguæ*, zo dat ze onder malkanderen in beweeginge onderhouden worden. Om te weeten, waar in de *Continuitas* en *Contiguitas* der natuurlyke lighaamen bestaat, hoe dat daar door haare hardheid, zagtheid, en min of meer vloeibaarheid voortkomt, diend tot de kennisse van de onderscheide zaamenbindingen van de *fibrillæ*, in 't opmaaken van de onderscheide *solida*, en omtrent de *fluida*, en in de kennisse van de voortstuuwing des bloeds, door middel van 't hart en de slagaderen. Deze beweeging des lugts verschild van die ligt en warmte veroorzaakt, en van de beweeging, wind genaamd.

De Reden, getrokken uit de verandering des bloeds *Coleur* in de long, die de Engelsche *Autheuren* gegeeven hebben, om den ingang van de vrye lugtdeelen tot het bloed in de longe te bewyzen, vinden geen ingang by anderen, die in agt naamen, dat in de ongeboorren Kinderen het slagaderlyk bloed van het aderlyke, zo onderscheiden van *Coleur* is, als in de menschen, die ademen: zy verwonderen zig, dat den naauwkeurigen LOWER hier van geen gewag maakt, het welk een andere uitleg aan zyn *Experientie* zoude geeven; of het waar is, dat het aderlyk bloed in de dieren, die ademen, zyn donkerheid eerst verlaat, en een hooger roode *Coleur* aanneemt, daar de lugt het bereiken kan, namentlyk in *arterieuse* takjes, die de *Cellen* van MALPIGHIUS in de long bekleeden, en zo verder in de longader, zo geschied dit niet in in de Lyfmoeder besloote dieren, daar begind deze verandering eerst in de linker holligheid van het hart, en niet by deze ongeboorne door mengeling van de lugt, om dat 'er geen adem is; het scheind eenige toe, dat hier de linker holligheid het alleen doen kan, en doed, zo als LOWER geleerd heeft, te weeten, dat het hart met zyn sterk toeneipende vezelen het bloed een sterke neep geeft, om deszelfs deelen nader aan elkander te verknogten, en zo uit te stuuwen in de groote slagader, die, en zyne takken vervolgens in dezelve werking *Contribueeren*; hier door scheind

het hen toe, dat de *Coleur* van 't bloed komt te veranderen: hier uit ſtellen zommige, dat de verandering in de dieren, die ademen, in de long begind, terwyl dat de *Elaſticque* deelen van de lugt gelyke werking in de long, als de linker holligheid van 't hart aan 't bloed toebrengen, zynde zelfs die verandering van de *Coleur* des bloeds by hen een kragtig *argument*, om te bewyzen, dat alleen de werking van de groove lugtdeelen in de longe, die het bloed perszen, zyne deelen nader aan malkander verbind, dus grooter *reflexie* van ſtraalen komt te verwekken, daar zyn te meerder helderheid in beſtaat, want, zeggen zy, ingeval de fyne deelen des lugts die verandering van *Coleur* verwekken, dan zoude immers het aderlyk wederom loopende bloed in de deelen die *Coleur*, zo die niet hooger wierd, ten minſten behouden. Terwyl het onwederſpreekelyk is, dat de fyne lugt, op 't lighaam van buiten indringende, op de *vaſa Capillaria* zyn ingang bezet vind; wy merken, dat die perszende kragt ten einde van de *arteria* byna ophoud, en het bloed in een wyder vat geraakende, die fyne deelen des lugts een geheele andere werkinge doen, terwyl het bloed daar donker rood word, waarſcheinelyk, om dat de deelen, ontbonden zynde, minder ſtraalen van de oppervlakte wederom gekaatſt, en meerder verſmoort worden.

Eenige natuurkundigen meenen duidelyk te kunnen begrypen, dat ingevalle telkens een verbinding onder de deelen des bloeds vernieuwd moeſt worden, die binding noodzaakelyk omtrent het hart en groote vaten geſchieden moeſt, terwyl de ontbinding en kleinzing in de laatſte verdeeling derzelve geduurig bewerkt word, en, dat alzo de fynſte deelen des lugts tot de ontbinding geduurig van buiten op de *vaſa Capillaria* inſtroomen, zouden zy dan niet bekwaam zyn een geſtelde werking van zaamenbinding in de long te betoogen? Hier word geſteld, dat de groove *Elaſticque* deelen des lugts, invloeijende tot de long, het bloed perszen, en een nieuw verbonde vereeniging zyner deelen bewerken, waar door ook de nieuwe aangevloeide *Chylus* en *lympha* met dezelve naauwer vermengd, en in tegendeel, dat de fyne deelen van de lugt van buiten door de *pori* van de geheele oppervlakte van ons lighaam inſtroomen, om innerlyk ons bloed te bewerken tot kleinzing en beweeging, de twee groote werkzaamheden van onze dierlyke huishouding. Uit de verſcheide kleinzingen, of het geen uit het zelve door de natuur zelfs getrokken word, zien wy, uit wat deelen het bloed beſtaat; de Natuur is eenvoudig, en wonderlyk in haar werking, nogtans hebben de Geleerde Schryvers dezelve met veel omſlag verbeeld, zo wy de bloedvaten, door welke het *ſubtile* deel van 't bloed is afgekleinſt, enkel volgen, zullen wy uit haar *figuur* kunnen beſchouwen de noodzaakelykheid van de werking, die door dezelve geſchied. Verſchei-

de

de *Autheuren* haalen hier toe veel omſtandigheden op, die tot de zaak niet behooren, of by dezelve niet te vinden zyn.

Nu beſchouwen wy *de novo*, dat uit de opklimmende groote ſlagader andere *arterien*, hier te *paſſeeren*, ſpruiten vier voornaame takken, twee aan elke zyden, namentlyk *Carotides* en *vertebrales*, deze vier ſlagaderen loopen byna regtlynig na het hoofd. De *Carotides*, het zelve bereikt hebbende, buigen in het zelve een weinig, waar toe een byzondere koker in het been is, het geen deze buiging beveiligd. De *vertebrales* heeft de Natuur wonderlyk beſchermd, laatende dezelve tot het bekkeneel opklimmen door een gat, of zomtyds groef, in de dwarsze uitſteekſels van de wervelbeenderen van de hals: zo dra deze vier takken het bekkeneel doorboord hebben, vereenigen zy zig merkwaardig met malkanderen op een wyze, die nergens anders in ons lighaam zo aanzienlyk gevonden word; hier van daan ſpruiten wederom voornaame takken, waar van de *principaalſte* van alle kanten het *Cerebrum* en *Cerebellum* beklimmen, zig ſchielyk in haar ſchors verdeelende, uit deze ſchors koomen wederom aderen te rug, die op een zonderlinge wyze, en nergens anders in 't lighaam zo te vinden zyn, welke haar bloed in een inham ſtorten, daar haar loop merkelyk door vertraagt word, te meer, om dat de takken hier tegens den ſtroom het bloed inbrengen, deze inhammen worden boezems genaamd, onder dezelve is de voornaamſte den *ſinus longitudinalis*, langs, en onder de *ſutura ſagittalis* des bekkeneels leggende.

Deze *ſinus* heeft in zig zeer kennelyke heuveltjes, of oneffenheden, bekwaam, om het bloed in zyn ſtroom tegen te houden. Den *ſinus longitudinalis* ontfangt het wederom loopende bloed van de harszenen, brengt het in de *ſinus laterales*, die aan het agterhoofd langs, en onder de *ſutura lambdoidea* gaan, waar in het meeſte bloed van de kleine harszenen ſtort, by deze voegd zig een vierde inham, het wederkeerende bloed van binnen uit de harszenen te rug brengende: ten einden de ſtroom dezer inhammen valt het bloed wederzyds in buizen, de gedaante van aderen hebbende, *venæ jugulares internæ* genaamd, die aan haar begin een verwyding hebben, waar na het bekkeneel met een holte uitgegroeid is. Deze aderen brengen met tuszenkomſt van andere aderen, die wy hier *paſſeeren*, het bloed wederom na de regter holligheid van het hart, de ſlagaderen, die na het ruggemerg loopen, hebben, met betrekking tot haare aderen, overeenkomſt met de voorn. *directie* in de harszenen. Zommige hebben *abuſiv* het ruggemerg zonder bloedvaten verbeeld, het bovenſte gedeelte deszelfs is met ſpruiten uit de nek ſlagaderen voorzien, en het ondergedeelte uit de groote nederdalende ſlagader: ieder opening, tuszen twee wervelbeenderen, heeft twee *arterien*, die, tot

malkander loopende, een *arteria formeeren*, deze loopt langs het ruggemerg aan zyn onderste deel, en is *arteria spinalis* genaamd, een ketting *formeerende*, waar uit kleine takjes spruiten, die tot de schors van het ruggemerg ingaan, zo dat de *Anastomoses*, die wy van den *basis* van de harssenen gezien hebben tuszen de *Carotides* en *Cervicales*, hier immers zo aanmerkelyk is, maar kleinder: niet min is aanmerkelyk, dat, zo als in de harssenen, ook hier het wederloopende bloed midden in zyn loop in een *sinus* stort, die het ruggemerg binnen de wervelbeenderen, als met een ketting, van boven het bekkeneel tot het einde toe omvangt, waar uit het bloed, de wervelbeenderen verlaatende, boven in de *vena jugularis*, in 't midden in de *vena azygos*, en onder in de *vena Cava* stort; dit is het wezendlykste van den loop der bloedvaten tot het *Cerebrum*, *Cerebellum* en *medulla spinalis*: of nu de byzondere *structuur* der vaten alleen genoeg is, om de kleinzing van de *Animale* geesten te weeg te brengen, word onderzogt.

Niemand ontkend, dat het bloed, 't geen in de *arteriæ Carotides*, of *Cervicales* byna in een regte linie na boven loopt, meerder kragt van aanstuuwing van 't hart heeft, en behoud, als eenig ander deel, tot welke den loop van 't bloed zo *direct* niet is: om nu het geweld, dat die drift by toeval, of by het *horisontaal* leggen van 't lighaam op de harssenen konde doen, heeft de Natuur voorzien met deze bloedvaten te buigen, aan het bekkeneel, als voor de voet van de harssenen, welke bogting van de *arteria Carotis* den te snellen aanstroom van het bloed tegenhoud, 't geen vervolgens geschied door de menigvuldige verdeeling van de *Carotides* in takjes, die een netsgewyze vlegting maaken, te vooren het *rete mirabile* genaamd; de gemeenschap van deze takken scheind den toevoer van 't bloed te begunstigen, en te dienen, als by belemmering aan de eene kant het bloed van de andere zyde kan *gesuppleert* worden: voor zo verre nu ook deze gemeenschap de vaten van 't ruggemerg hebben, scheind dit eeven noodzaakelyk, nogtans is eenig onderscheid in den oorspronk dezer buizen, die niet zo *direct*, nog zo kloek tot het ruggemerg koomen, als die van de harssenen. Hier op word aangemerkt, dat als het lighaam *horisontaal* legt, *principaal* op den rug, den toevoer van alle kanten *direct* is, en dat het bloed *perpendiculair* door zyn swaarte nedervalt, dierhalven moet den toevoer van de harssenen zodaanig *gedirigeert* worden, gelyk zy is, op dat ze geduurig en kragtig genoeg zy, om den drift doorgaans te bevorderen, en, op dat de afscheiding van de geesten behoorlyk, en geduurig in die deelen zouden geschieden, om dat deze deelen van het eerste oogenblik van ons leeven af, tot het einde toe, een geduurige doorstra-

ling

ling moeten genieten; hier buiten gesloten de werktuigen, die tot gebruik van onze eigewillige beweeging zyn, als ledematen, tong en lippen, enz.

Nu zouden wy na-oogen, wat gebruik het zonderling stelsel der bloedvaten in deze deelen heeft, het bloed kan uit geen naauw vat zo schielyk in een wyder vallen, gelyk het in de harssen-boezemen doed zonder in zyn stroom tegengehouden te worden. Dat de Natuur zulks be-oogt, blykt duidelyk, want uit de harssenen loopen de aderen tegens den stroom in de boezems, *principaal* in den *sinus longitudinalis*, de heuveltjes en oneffenheden doen hier in dezelve dienst, als de ligte in den *sinus* van 't ruggemerg, welkers vaten ook geduurig, als schakels, in, en tegen malkander loopen, tot wêerhouding van 't bloed. Wanneer deze *structuur* alleen tot gemeenschap zoude dienen, was al die verwydering niet noodig, men kan niet ontkennen, dat die tegenwoordigheid van veel bloed een vermende koestering geeft, maar dit kan egter niet voor 't regte gebruik gereekend worden, om dat de harssenen, zelfs in haar meeste oppervlakte, zodanig niet bezorgd zyn, daar zy boven dien minder, als 't ruggemerg, gedekt worden. Uit het betoogde blykt, dat in den omloop van 't bloed, tot, en van de harssenen, twee schikkingen zyn, een kragtige aanperszing van 't bloed door de *arterien*, en een noodzakelyke wederhouding van 't zelve in de aderen door den *sinus*; hier uit kan men zig als een zoort van dringen verbeelden omtrent de eindiging der slagaderen, en 't begin der aderen, waar uit dan een zoort van *pulsatie* zoude ontstaan, 't geen betoogd word uit de *definitie* van de *inflammatie*, waar in de *pulsatie* geen andere oorzaak heeft, als een meerder aanperszing van *arteriaal* bloed in de *Capillare* vaten door eenige belemmering, die den doortogt des bloeds wederhoud: hier komt by, dat geen deelen van ons lighaam zo natuurlyk met bloed opgespannen zyn, als de harssenen. Die nu uit deze gesteldheid de moogelykheid beschouwen van de geestige overdragt van eenige der dunste deelen van 't bloed, behoeven geen omweegen te zoeken. Welk een weg de Natuurkundigen in 't naspooren van deze bewerkingen moogen inslaan, dit is zeker, dat alle onze werktuigen en bewerkingen in dezelve door een volmaakt SCHEPPER op de kortste, *directste*, en gevoeglykste wyze onverbeterlyk geschikt en Konstig gemaakt zyn; als men *considereert* de gestalte van ons bloed in zyn volmaaktheid, hoe het zelve eenige deelen, zo van de fyne lugt, als door zyn innerlyke gesteldheid en beweeging geduurig verkreeg, en dat deze deelen, als los, onder den anderen speelen, kan men deze korte weg bedenken, om de geesten af te scheiden zonder dezelve uit harssenen te wringen.

Het is myn oogmerk niet, om de *partes genitales* van de Mannen

te Beschryven, de kuisheid van *Diana* zoude zulks niet *permitteeren*, maar in zo verre dit tot deze *Phisiologie* behoord, moeten wy iets daar omtrent na-oogen, om te onderzoeken, op wat wyze de bloedvaten tot de *testiculen* loopen, tot de afscheiding van het zaad: wy zien uit de *aorta descendens*, eeven onder de ader, die tot de nier loopt, van vooren twee takken spruiten, die in de Kinderen zeer gering zynde, in een volwaszen Man veel kloeker na *proportie*, en allergrootst in geile wulpsze menschen zyn: de *arterien* maaken een scherpe hoek met de groote slagader aan haar oorspronk, en loopen verder in een regte lyn na de *testiculen*. De wederom loopende ader *formeert* in zyn ranken verscheide *Anastomoses*, en slangswyze loopen, die, als ze eeven boven de *testiculen* zyn, uittermaaten vergrooten, zo dat dit zo wel den naam van *sinus* verdiend, als in de harssenen: het beslag van dezelve is zo breed, dat eenige *Anatomici* het by den *basis* van een *pyramide* vergelyken: hoe zy het bloed hooger opvoeren, hoe meer zy allengskens vernaauwen tot een enkele ader: het wederom loopende bloed uit den regter *testicul* stort in de *vena Cava*, en van den linker in de *vena emulgens*. Deze *sinus* is wonderlyk zaamen gevlogten, daarom word deszelfs kronkeling, te zaamen genoomen, *vas-pampini-forme* genaamd, loopende dezelve dikmaals in een, even gelyk in den *sinus* van de *medulla spinalis*; het is waarscheinelyk, dat, daar de laatste verdeeling dezer beide zoorten van vaten is, de afscheiding van het *sperma* geschied. Het wezendlyke, tot het gestel der Voors. bloedvaten behoorende, scheind te bestaan in de *structuur* van 't *Corpus pyramidale*, 't welk door zyn *Anastomoses*, kronkeling, en verwyding, den stroom van 't bloed stuit. Als men zig nu verbeeld, dat door de slagaderen het bloed meer aangevoerd word, en sneller loopt, als het door de aderen te rug gaat, en ontlast kan worden, zal men moogen besluiten, dat 'er een sterke perszing en dringing is op 't middenperk: de wederhouding van den aanstroom des bloeds blykt ons ook, om dat het *vas-pampini-forme* vol bloed geperst gevonden word. In de Kinderen, waar in de *arteriæ spermaticæ* zeer gering zyn, steld men, dat de perszing op 't middenperk weinig is, kunnende ligtelyk zo veel bloed, als in hen hier traagjes en door een kleinen ingang aanstroomd, voor 't meestendeel door de aderen gelost worden.

Het is zeer aanmerkelyk, dat in de beide *sexen* de *arteriæ spermaticæ* natuurlyk meer aangroeijen, als andere *arterien*, en merkelyk uitzetten in geile en dartele menschen, zelfs in haare spruitjes; PAAW vond verscheide zaad-slagaderen in een Mannelyk *subject*, onverzadelyk in 't Minne-spel geweest; als hy van zes dezer *arterien* spreekt, is dit niet te verstaan, dat zo veel zaad-slagaderen *direct* uit de *arteria magna* na de *testiculen* loopen, maar dat ieder *arteria spermatica* drie

drie takken maakt. De uitzetting van de *arteria spermatica* scheind voort te koomen uit zyn oorspronk: als ons lighaam overeinde staat, dringd het bloed door deszelfs gewigt, en drift van voortstuuwing, *direct* op de openingen van de zaad-slagaderen aan. Dat zommige menschen, die 't redelyk bestuur van de natuurlyke driften, door onmagt van haar Redelyke Ziel, miszen, dikmaals in *brutaliteiten* boven de redenlooze dieren uitspatten, hangt eenigermaaten af van de *directe cours* des bloeds uit de *arteria magna descendens* tot de *testes*, een gesteltenis, aan hen tot gebruik, en niet tot misbruik gegeeven, om daar aan te besteeden, te toetszen, en te bevinden de kragt der Redelyke Ziele, dewelke de Kinderen des ligts kuisch doed leeven. Om werktuigkundig te verklaaren, waarom verscheide dieren kuisscher zyn, als zommige menschen, word aangemerkt, dat de zaad-slagaderen in de beesten niet regtlynig afloopen, maar verscheide slingers, en omweegen maaken, voor dat zy de *testiculen* bereiken, en dat de slingers, kronkelingen, en de *sinus* in de aderen, immers zo groot zyn, als in den mensch, die noodig heeft, dat hy door slingeringen van zyn natuurlyke dierlyke driften dezelve aan de reden bepaald tot Vrugtgebruik.

In de eerste Jeugd word deze weg gebaand, om op zyn tyd de afscheidinge des Zaads te volbrengen, in een tyd, als het vermoogen van *Venus* het vuur der Min oogscheinlyk ontvonken kan, een Verliefden indruk door de Oogen in 't Hart geevende, waar van daan het bloed door de *aorta descendens*, enz. door andere *arteriæ* tot de *partes genitales* gaat, in een tyd, wanneer de *objecten* van Min, en de wedervloeijende Zaad-deeltjes het bloed een kragtige Minne-drift geeven, om Vrugtbaar zynde te vermenigvuldigen.

Wy kunnen deze afscheiding van 't zaad uit geen byzondere geschiktheid van *pori deduceeren*: wy zien, dat deze afscheiding in de Kinderen ontbreekt, al is 't, dat zy, gelyk de Manbaare, de Zaadbereidende deelen hebben; 't is niet waarscheinelyk, dat het zaad van geen zekere rypheid van 't bloed afhangd, als of, door 't verloop van zo veel Jaaren, het bloed eerst bekwaam wierd, om tot die afscheiding te dienen: wy zien, dat den *Spiritus Animalis*, die veel *subtielder*, als 't gros des zaads, zyn, uit de *massa* des bloeds gekleinst worden van de beginselen onzes leevens af. Hier vonden wy twee zaaken, die aan de Kinderen ontbreeken, en met aanwas van hun Jaaren volbragt worden; om uit de gesteldheid der vaten deze verandering te betoogen, hebben wy alleen noodig, aan te wyzen de verwydering van de *arteria spermatica*, en de drift van dezelve, toegebragt door de voorwerpen van *Venus*, de verwydering van deze vaten maakt, dat zy meerder bloed kunnen ontfangen, en meer besprengt worden door de gemoedsdrift, om natuurlyk te verzaa-

men,

men, zynde een billyke ingeſchaape begeerte, om zyns gelyken voort te brengen, een van de eerſte gebooden, door den ALLERHOOGSTEN aan het Menſchdom verleend, en het oogmerk van Man en Vrouw in den Heiligen Echtenſtaat, waar door, boven 't reeds bygebragte, de *vaſa ſpermatica* van alle regtſchaape Mannen meer geperſt worden tot afſcheiding, en de perszing op 't middelperk grooter word, zo dat hier door meerder deeltjes kunnen doorgezet worden.

Verſcheide Geleerden hebben vrugteloos hunne *Microſcopia* gebezigt, verleegen ſtaande in niet duidelyk genoeg te vinden de zenuwen, die deze afſcheiding mogten helpen bevorderen; het naauwkeurigſte oog in de Ontleedkunde ziet beſwaarlyk, dat, en hoedanig de zenuwen in de *teſticulen* loopen, of ſchoon BARBETTE meende, dat ze ook by de menſchen zigtbaar hol zyn, egter verbeeld men zig redelyk, dat ze, gelyk op andere plaatszen, tot volmaaking van 't *nutriment*, ook hier noodig, immers zo noodzaakelyk zyn, als elders. Eenige hebben geſteld, dat in 't lighaam de *Spermaticque* by hen zogenaamde deelen, van 't *ſemen virile*, en de *ſanguineuſe* deelen van 't Vrouwen Zaad afſtamden, nu word geſteld, dat den zenuwgeeſt hier diend om het *ſperma* te volmaaken, dat zonder zenuwzap, en alleen van 't bloed afdaalende Vrouwelyk, en met zenuw-geeſten bedaauwd Mannelyk, dat is, een Vrouw Bevrugtigend Zaad, een volgeeſtig, volſlaagen, leevend Mannelyk Zaad opmaakt, van welke mededeeling der zenuw-geeſt wy ons byna zo overtuigt vinden, als van dat de dierlyke geeſten uit het bloed gekleinſt worden, en dat in 't gevolg van de perszing, zo als die van verſcheide oorzaaken, en in 't byzonder van 't *vas-pampini-forme* betoogd wierd, ten *principale* afhangd de afſcheiding van 't vogt, waar door de meeſte *groſſe mode* zaad verſtaan; 't zal onnoodig zyn, om hier meerder by te bedenken, de Natuur en de Reden hebben ons hier de Natuurweg geweezen.

In de *feminine Sexe* word aangemerkt, dat in haar de *arteriæ ſpermaticæ*, korter loop hebbende, als in de *maſculine*, daarom vroeger vergrooten in de *feminine*, als in de Mannelyke *Sexe*, en dat daarom de Meisjes eerder ryp, of Vrugtbaar zyn, als de Knegtkens. 't Is zeker, dat de *vaſa ſpermatica* in de Vrouwelyke kunne, eeven gelyk in de Mannelyke, tegen den tyd van de Vrugtbaarheid voorſpoedig aangroeijende, merkelyk vergrooten; deze *arteriæ* koomen uit den nederdaalenden *tronck* van de *aorta*. Ieder *arteria ſpermatica* word ter halver wege zyn loop in twee, zomtyds in drie takken, geſcheiden, een tak gaat na 't *Ovarium* en den *Oviductus*, den ander, die kleinder is, gaat na de *uterus*, daar hy zig in verſcheide takken verdeeld, waar van eenige loopen na de zyden van de *uterus*, na de *tubæ* en *Cervix uteri*. Deze verdeeling van ieder *arteria ſpermatica* word verzeld door

even

eeven zo veel takken van aderen, die, na boven keerende, en zig zaamenvoegende, twee voornaame aderen opmaaken, welker regter in de *vena Cava*, en de linker in de *vena emulgens* van de linkerzyde gaat. De *uterus* heeft zenuwen voor zig en haar *ornament*, van den *nervus intercoſtalis*, en van die van 't *os ſacrum* koomen.

De *arteriæ hæmorrhoidales* geeven ſpruiten aan de *vagina uteri*; dit is de reden, waarom van eenige geſteld word, dat zy de *Vagina* en *uterus* voeden, geevende in de *uterus* een gedeelte van de *lympha*, die het *fœtus* voed, en dat by gevolg de *menſtrua* niet voortkoomen uit ſpruiten van de *arteriæ ſpermaticæ*. Andere zeggen: het *ſemen* komt uit de ſpruiten, die tot de *Ovaria*, en de *menſtrua* uit die na de *uterus* zelfs loopen, dat daarom de *Ovaria* de grootſte takken van de *vaſa ſpermatica* hebben: om dat de *arteria Hæmorrhoidalis* ſpruiten geeft aan de *vagina*, word *geconſidereert*, dat de ſpeenvloed, gelyk de Maanvloed in de *replete* menſchen gelykdaantig en voordeelig ter gezondheid is. Neven de voorn. *arterien* heeft de *uterus* ten *principale* om te voeden *arteriæ*, koomende vande *arteriæ Hypogaſtricæ*. De *mammæ*, die van ons ook eenige aanwyzing vorderen, zyn doorzaaid met aderen en ſlagaderen, koomende van de *vaſa axillaria* en *ſubclavia*, door welke gemeenſchap eenige meenen te vinden de *Communicatie* tuszen de *mammæ* en de *uterus*; maar op zulk een wyze hebben alle de gedeeltens van het lighaam betrekking tot elkanderen, 't is bekend, dat alle de *arteriæ* met de *arteria aorta* gemeenſchap hebben, en dat verſcheide takken van dezelve met elkanderen door inmondingen vereenigd worden, de inmondingen zyn nergers meerder in eenig deel van 't lighaam, als in de *uterus* zelfs te vinden. Wy zien, dat de *vaſa mammaria*, tuszen de rand van de laatſte *Coſta vera*, en 't *Cartilago enſiformis* uit de holligheid van de borſt voortkoomende, tuszen de *muſculi recti* en *transverſi* met des onderbuiks aderen worden zaamengevoegd. By Vesalius en Bidlo word dit *accuraat* verbeeld. Wy hebben gezien, dat de *vaſa mammaria* van de borſt na den buik, en de *vaſa Epigaſtrica* opwaards gaan, dat deze tweederlei vaten van wederzyden in verſcheide ſpruitjes gedeeld, elkanderen boven de navel in de *muſculi recti* ontmoeten, daar zy *Anaſtomoſeren*, door deze vereeniging ſtellen zommige te geſchieden de gemeenſchap tuſſen de *uterus* en de *mammæ*, deze ontmoeting der bloedvaten, en wel inzonderheid van de aderlyke vaten, is zigtbaarder in de Vrouwen, als in de Mannen, 't geen geleegentheid gaf, om 't volgende te ſtellen.

't Word geſteld, dat zo dra de natte Minnen beginnen te *menſtrueren*, de Melk verminderd, en dat, als die zuivering ophoud, haare *mammæ* wederom overvloedig Melk geeven; dat zulks zoude geſchieden om de voorſ. ſlagaderlyke inmondingen in de *muſc. recti*, ontkennen Columbus, en Cabrolius. Laurentius en Riolanus ſtellen, dat de *vaſa*

mammaria en *Epigastrica* zig ontmoetende in de *musculi recti*, dit enkel diend, om het bloed, tot voedsel van deze *musculen* noodig, aan te brengen. Dit leerd de bevinding, dat de minste zoogende Vrouwen *menstrueren*, men steld: om dat het bloed, 't welk anders gewoon is op zyn tyd in de Lyfmoeder uit te schieten, na de mammen gezonden word door de slagaderlyke vaten: door wat natuurlyke *directie* de *vasa mammaria* in dien tyd meer bloeds verkrygen, als de vaten van den onderbuik, die gaan in de innerlyke deelen van 't *hypogastrium*, onder deze ook in de Lyfmoeder, is onbekend. Den AUTHEUR van de Natuur heeft dit wonderlyk voor ons, en egter, gelyk alle zyne werken zyn, volmaakt beschikt, geevende nu door spruiten van de opklimmende groote slagader aan den zuigeling het voedend zap, dat te vooren in een andere of diergelyke hoedanigheid uit spruiten van de nederdaalende *aorta* aan het *fœtus* door middel van de *secundina* verleend wierd.

Terwyl het voedsel tot de zelfsstandigheid van 't gevoedde gekeerd word, diend de Vrouw, staande Dragt, te letten op haar voedsel, en 't Kind gebooren zynde, op 't voedsel van 't Kind. 't Word gesteld, dat een Schaap, aan een Geit zuigende, bokagtig word. VIRGILIUS, aan andere hunne hardheid verwytende, zegd: de *Hircaansche* Tygers hebben u haar speenen te zuigen gegeeven. MACROBIUS, op de wellustigheid van *Cupido* ziende, zegd: dat hy de *mammæ* van een Leeuwin gezoogen had. OVIDIUS, iemand zye wreedheid voorleggende, zegd: gy zyt uit de klippen gebooren, met wilde dieren melk gevoed, daarom hebt gy als een versteend harte. PLUTARCHUS verfoeid hoeren tot Minnen aan Kinderen te geeven, om dat haar gemoeds neigingen daar door bedorven worden, het *temperament* van haar lighaam navolgende. De vereiste hoedaanigheden ven een Minne heeft TRUNCONIUS Beschreeven: de Voedster moet verkooren worden van een goede gestaltenisse, wiens *Coleur* trekt op het wit en rood: haar Ouderdom van Twintig tot het Twee-en-dertigste Jaar, dat zy ten minste tweemaal gebaard, en Kinders voortgebragt heeft van gezonde *Coleur*, haar laatste Kraam moet van een voldraagen Zoon geweest zyn. Wagt u, indien zy vuur-rood is, met vlekken aan het lighaam, gy moet zien, of zy op haar lighaam schurfdheid heeft, of uit haar mond tanden gevallen zyn, of, die zy heeft, swart zyn, 't moet naarstig onderzogt worden, of zy, of haar Man, ooit besmet waaren met hoeren ziekte, de melk van de Voedster moet wit, dun, en zoet zyn. PLUTARCHUS, en GELLIUS hebben gemeend, dat de Moeders vlytiger zorg draagen voor haare Kinderen, als de Minnen, en dat zy de door haar melk gevoedde het meeste beminnen. CATO liet de Kinderen van zyn slaaven aan zyn Vrouws borsten zuigen, op dat zy, als door een natuurlyke band, aan zyn Zoon mogten verbonden

bonden worden. Het is ANTIPATER tot ſchande gerekent, dat hy zyn Moeder, hem by haar borſten ſmeekende, niet ontzien heeft.

Eenige ſtellen, dat de melk geen hoedaanigheden aan 't Kind mede deeld. De Ouden gelaſten hunne Huwbaare Zoonen te letten op de Maagden, die zy ten Vrouwe begeerden, of ze goede tepels aan de *mammæ* hadden, om de Kinderen zelfs te kunnen Minnen. CALIGULA had aan *mammæ*, met bloed beſtreeken, gezoogen, groot geworden zynde, nam zyn vermaak in bloedige ſwaarden te likken. Van ROMULUS en REMUS word getuigd, dat zy een Wolvenaart toonden: CAUSSINUS verhaald: dat in het Land van *Heſſen* een Knegtken in 't Boſch gevonden, en aan HENRICUS, Landgraave van *Heſſen*, geſchonken wierd, dit Kind was van zyn drie Jaaren afonder de Wolven opgevoed, liep op handen en voeten, ging met die beeſten ter Jagt, deelde van den roof, hy ſcheen van menſch in Wolvenaart veranderd. Om dit Kind zyn Wolfsze en wilde manieren af te wennen, hebben de *Chirurgyns* zyn handen geſpalkt, om hem daar door het kruipen te beletten, egter brak het dikmaals de ſpalkbanden, vallende met zyn handen, als een Wolf op zyn voorſte pooten; heeft het gezelſchap van beeſten zulke kragten in dit Kind betoond, hoe veel te kragtiger kon den aart van de melk, en de *Converſatie* met een ondeugende Minne op een zuigeling werken. CATS heeft gezien, dat een Kind, met de melk van een zogge opgebragt zynde, zig op de maniere der ſwynen en varkens in den ſlyk wentelde. *Conſuetudo altera Natura* zynde, laat wy *Chirurgi* ons uit de ganzen drek heffen, ons gewennen tot Hemelſche, Natuurkundige, en Heelkonſtige Beſchouwingen.

HEt geen in de werken van de Natuur aan 't verſtand het vreemdſte voortkomt, is 't *formeeren* van een Kind in zyn Moeders lighaam, waar in de *formeerende* kragt uit ſtoffe ſcheinende gelykaartig, en van gelyk deelig wezen beenderen, kraakbeenderen, zenuwen, banden, vliezen, klieren, ſpieren, ſlagaderen, aderen, watervaten, en haar algemeen ſtamvogt opregt, maakende een zaamenſtelſel van vaſte en vloeibaare deelen, waar in de vaſte zyn de houders van de vloeibaare: uit een en dezelve ſtoffe ieder deel *formeert* in getal, plaats en gedaante, volgens de voorſchryvinge van deszelfs hoedaanigheid, 't geen zo weinig van een uitwendig Werkmeeſter *gefatſoeneert* kan worden, dat het eenmaal overgeſlaagen zynde, door een misſlag van niemand, wie hy ook zy, in Konſt en Weetenſchap kan te regt gebragt worden. Die deze verandering in een ſtoffe, zo eenvoudig, als de *ſemina* ons ſcheinen te zyn, beſchouwd, kan ligtelyk van buiten, by de uitkomſt van 't Kind zien, dat 'er aan zyn verſtand vreemd voorkoomende werkingen binnen in de *uterus* geweeſt zyn, om welke te beſchouwen het waardig is te leeven, GODT verheerlykende

 in

in 't beſchouwen van de ſchepſelen: de beſchouwinge der *formeeringe* van de Menſchvrugt in de Baarmoeder komt ons in deze verhandeling voor als een wonderwerk, 't voornaamſte, dat wy daar van weeten, zal ik in 't begin voorſtellen, al het volgende beſtaat in giſſingen, waar van eenige waarſcheinelyk zyn.

Den HEERE zegende onze eerſte Voorouderen, zeggende: vermenigvuldigd en vervuld de Aarde: na de Zondvloed wierd dezelve zegening verleend aan NOACH en zyn Geſlagte. Waarom zal dán HYPPOLITUS onredelyk van de Min oordeelen, en *Miſantrope* zig byſter aanſtellen, als 'er betaamelyk van de kuiſche Min geſprooken word, 't is waar, haar voornaamſte gereedſchap word ſchaamte genaamd, maar de ons ingeſchaapen Natuur dryft ons met kragt tot de zaamenkomſt. Alle redelyke ſchepſelen geeven hunne ſtemmen tot de kuiſche vereeniging van Man en Vrouw. 't Hoogſte woord zegd: weeſt Vrugtbaar en vermenigvuldigd: het is een gebod, een eerlyk, natuurlyk en Vrugtgeevend werk, in zig zelfs eenvoudig aangemerkt, niet, om 'er zig over te ſchaamen, 't is een natuurlyke deugd, en lighaamelyk, gelyk alle andere werken, en beweegingen van ons lighaam; in een volgende verhandeling word gezegd, welke de ſchaamdeelen der *feminine Sexe*, en waarom dezelve zo genaamd zyn. ARISTOTELES zegd: de ſchaamte is een ontroering, ſpruitende uit eenig tegenwoordig, voorleeden, of toekoomend kwaad, 't welk ſchande, of een kwaade naam kan aanbrengen. De ſchaamte komt uit de zonde, en, volgens LAERTIUS, is ſchaamrood de verwe der deugd. AUGUSTINUS zegd: de eerſte menſchen waaren naakt, zonder ontroering te voelen, om dat in haar lighaam geen beweeging was, waar over zy zig moeſten ſchaamen, zy behoefden niets te bedekken, om dat zy niets gevoelden, dat behoorde beteugeld te worden: wat zouden zy haar geſchaamd hebben, die in haar leden geen wet gevoelden, ſtreidende tegen de wet van hun gemoed, daar na wierden zy bekleed, wy moeten dat volgen, 't is eerbaar. De ſchaamte komt uit het zondig misbruik, niet uit het geboden gebruik, zulks wettig zynde: nogtans moeten wy kuiſch handelen en in 't verborgen verzamelen. HESIODUS gebood, dat iegelyk Man een Vrouw moeſt neemen, zeggende: het Wyf diend om Kinderen te teelen. CICALA agte een gezonde Baarmoeder verre boven een gevynſt aangezigt, en zegd: dat de Vrouwen haar buik hebben, om 'er Kinderen voor de *Republicq* in te teelen. 't Gemeenebeſt legd 'er aan gelegen, dat zorg gedragen word voor de *generatio Hominis*: CICERO Schreef aan ATTILIUS, dat dit *fondament* wel gelegd moeſt worden, om daar op al 't overige te bouwen, en dat de Ouderen met een gemoed moeſten vereenigen, waar uit Kinderen konden voortkoomen, die niet tot ſchande of ſchaade, maar tot eere en voordeel van de *Republicq* mogten

ten verstrekken. GALENUS zegd: de gebreken, verkeerde daaden en denkbeelden der Ouderen kleeven dikwyls in de Kinderen: de zaamenkomst moet eerbaar en nugter geschieden: DIOGENES een dronkaart ziende, sprak: uw Vader heeft u in dronkenschap geteeld. LUCRETIUS zegd: 't gebrek, dat de Moeder heeft, word in de Dogter gevonden. De Mannen van *lacedæmon* waaren naauwkeurig in 't verkiezen van Vrouwen. De *Philosophen* stellen met de Natuurkundige, dat in het *geëlementeerde* de Natuur van haar *Element* weder kaatst.

Van de Natuurkunde word gezegd, dat ze onuitputtelyk is, en van het Vrouwelyk geslagte, het is een Waereld op haar zelve. Wy hebben beschouwd, dat zy hebben haar eigen zaadvaten, in de Vrouwen worden zo wel, als in de Mannen, de *vasa spermatica* beschreven. Zy hebben haar eigen zaad in de *Ovaria* begreepen, uit dezelve met dat van den Man mengelende, door een verborgen drift spatten hunne leevensgeesten te zaamen, boven dien vinden wy in de *Ovaria Ova*, alle de vrugten, die zy kunnen voortbrengen, onuitputtelyk ter agting van de volgende geslagten. Het Vrouwelyk geslagt wierd geschapen met twee eyertrossen, die zo veel eyeren in zig begreepen, als het schepsel haars gelyken konde voortbrengen. 't Is zeker, dat de eerste Vrouw een dierlyk lighaam hebbende, ook het eerste geslagte met 'er daad was ingeschaapen, een daad, waar mede het schepsel tot voortteeling begaafd is. Zo dra door toedoen van ADAM het Vrouwelyk ingeschaapen zaad opgewekt, door haar voeding voltooid, en voortgebragt was, had zy zaad gegeeven. MOSES zegd: als een Vrouw zaad gegeeven heeft, enz. Zo dra het eerste geslagt uit de eerste Vrouw gebooren was, had al het Vrouwelyke haare zaaden, en ieder *ovum* in zig begreep, 't geen het toekoomende lighaamelyk konde opmaaken, in het tweede geslagte, enz. In alle de geslagten, zo lang als de Waereld duuren zal, dit word onderhouding door de GODDELYKE VOORZIENIGHEID genaamd, zo word begreepen, dat het klein gedeelte geschapen zaad verdeeld kon worden in een onbeschryvelyk onbepaald getal van deelen, in de geschapenheid bevat, ons vernuft laat niet toe dit netter te beschouwen. Onze oogen kunnen niet zien de hoegrootheid der deelen, in 't *ovum* begreepen, dat is eigentlyk de ruuwe klomp, *ongeformeerde* genaamd. Wy zien ten deele de gelykmaatigheid der lighaamen, en derzelver deelen, die daar uit voortkoomen, waar uit wy moeten besluiten, dat de Vrouwe zaad heeft, en dat daar menschen van voortspruiten, die wederom met zaaden, om haars gelyken voort te brengen, begaafd zyn.

't Is myn oogmerk niet, om den mensch in zyn binnenste nader, als geschied, te beschouwen, veel min, om met PARÆUS en anderen te melden, hoe de menschen doen, om zig te vermenigvuldigen door

 onder-

onderlinge zaamenkomften tot voortbrenging van hunne geflagten. Geen tonge is bekwaam, om uit te fpreeken 't vermaak, de nuttigheid en noodwendigheden, die deze zaamenkomften verleenen voor de lighaamen der ftervelingen, zy zyn zo hoogwaardig, dat wy, zo wy niet ondankbaar willen wezen, moeten bekennen, dat de GODDELYKE GOEDHEID deze zaakelykheid ons milddaadig gefchonken heeft tot een noodzaakelyk gebruik, de menfchen bevrydende van de *totale* ondergang hunner geflagten, om deze ondergang te verhoeden is de zaamenkomft aangenaam ingefteld. Wy vinden het heel al door LIEFDES-KRAGT gefchonken in handen van de Min, die trouw omhelzen kan, de LIEFDE door de Min onze aardworm doed ontvonken, daar 's Waerelds wellust word begreepen in één fpan, waar van de zedigfte met fyn gevoel betuigen, dat ze als verfmeltende in verrukking 't leeven zuigen. Het vermaak is zo groot, dat het den loop van 't bloed en dierlyke geeften zo veranderd, dat zy de deelen, die te vooren in ruft waaren, doen beweegen. De *glandulæ*, rondom de *vagina* geplaatft, geperft wordende, geeven vogt uit, de *vagina* trekt zig toe, de *fibræ* van de *uterus* openen haar mond, om te ontfangen, de takken van de *arteriæ fpermaticæ* over de *ligamenta lata*, tuszen de *Ovaria* en *Oviductus* loopende, door 't bloed uitgezet zynde, geeven zaad, de *ligamenten* brengen de einden van de *tubæ uteri* na de *Ovaria*, om de vereenigde *femina* aan 't *Ovum* mede te deelen, dit gemengelde *femen*, of deszelfs geeftigfte deel, bevrugt het *Ovum*, dit word met een geelagtige ftoffe bedekt, welke het aan alle zyden perft, en door een kleine opening in haar midden uitduuwt, dan valt het in de mond van de *tuba*, welke zig genoegzaam verwyd, om het *Ovum* na de *uterus* door te laaten, 't geen nader en ten overvloede met getuigeniffen van anderen geftaafd word.

Zo omtrent komt my deze duiftere zaak voor, of den menfch uit een Moeder eytje, of uit een Vaders diertje, of uit deze te zaamen voortgeteeld word, was en bleef by andere in *difpuut*. Dat het Vrouwelyk geflagt geen zaadelyk beginfel tot de ontfankenis leverd, is een aloud Heidens gevoelen. Onze Zielen, en 't geen haar ten Jongften Dage zal aankleeven, moet door EEN Heilig Vrouwen zaad voor 't helfche vuur bevryd worden, ARISTOTELES zegd: de Vrouw heeft geen zaad. Dit word nog hedendaags van verfcheide Natuurkundige ftaande gehouden, de eene misflag baand de weg tot een ander, een ongerymdheid gefteld zynde, volgen gemeenelyk meer andere: dat wy ons houden aan 't onfeilbaar woord, is voor ons 't befte. MOSES zegd: het zaad der Vrouwe zal het Serpent den kop vermorffelen, en verder: als een Vrouwe zaad gegeeven heeft, enz. 't Komt hier op de naam en zaak van zaad aan; hoe zouden de Natuurkundigen iet zonderlings of grondelyks van den VERBORGEN RAAD GODS verftaan, haar

leeven

leeven is kort, de menschen sterven, voor dat zy haar eigen leevensaart wys worden. Den Natuurkundigen JOB zegd: wy zyn van gisteren, weeten niet, onze dagen op de Aarde zyn gelyk een schaduwe. Laat ons zien, of 't voor ons moogelyk is, zonder ons zondig te vergrypen aan de *fondamentele* voorzegginge van den eersten Schryver, iets by te kunnen zetten, tot aanwyzing, dat de Vrouw een Zaadelyk beginsel heeft, EVA en alle Vrouwen uit eenen bloede gelyk alle Mannen, uit den eersten ADAM zyn. Een geheel is gelyk aan al zyn deelen te zaamen genoomen, de volkomentheid van een welgesteld Man bestaat in het vereenigen met een Vrouw, tot zyn geheel behoorende, haar begeerte is tot den Man, om dat zy zelfs een gedeelte van hem zelfs is. Geen van de twee kan op zig zelven *genereëren*, maar zaamen vereenigende, zyn zy beide Vrugtbaar, niet aan den eersten Mensch, maar aan hem en de tweede Mensch wierd gezegd, weest Vrugtbaar, vermenigvuldigd op de Aarde. Dit kleefd aan alle de geslagten, die met haars gelyken paaren, niet aan anderen.

Te vooren is gevraagd, wat verstaat de Konst *Chirurgia* door vloeibaare deelen? Zy verstond daar door het zelve, 't geen haar Zuster *Physica* aangemerkt heeft, als den *Spiritus*, in 't Zaad der Ouderen verborgen, welkers beginselen medegedeeld worden in de *generatio*. Ziet *pag.* 323. het is een andere gesteldheid der *Spiritus*, als men ze beschouwd, hoe ze van Man en Vrouw gescheiden, en een andere, als ze door ontfanging in 't *Ovum* beschouwd word, de eerste word *seminalis*, de andere *genitalis* genaamd. De eerste *generatio* ziet op de Ouderen, dat is op de uitbreiding van 't *semen*, op de bylegging, en de verrigting der *generatio*, dit behoord tot de *Conceptus*, van deze begind daar na de andere, of tweede *generatio*, welke in zig besluit de beelding van de Vrugt van de Bevrugte Moeder, deze eindigd met de baaring. *Generatio* zegd eigentlyk de voortteeling of voortplanting van iegelyk geslagt, en *generatio Hominis* de voortteeling der menschen, hier toe worden vereist twee helpende oorzaaken, te weeten Man en Vrouw, beide van Vrugtbaaren Ouderdom en gesteltenissen, het werk van den Man is, om te Bevrugten, en 't werk van de Vrouw, om te ontfangen, te voeden en te Baaren. De Geleerden zyn het hier in eens: maar omtrent de stoffe des zaads is groot geschil. DE MEY zegd: als het zaad van de Vrouw te voorschein komt, is het melk gelyk, is wit en vloeijende, daar na, als dat van den Man daar by komt, raakt het door deszelfs warmte aan 't zetten, 't word vaster, en stremd eenigermaate te zaamen, zo dat daar uit de eerste beginselen van de Vrugt ontstaan. Na dat nu de zaaden opgestyfd en de leden gevormd zyn, komt 'er vleesch by, om de inwendigste edelste deelen te beschermen, de deelen hegten zaamen enz. Ik heb dezen Natuur-Beschryver aangehaald, om dat hy 't met VENETTE en anderen

ren eens is, in, dat de Zaaden van Man en Vrouw te zaamen mengelen, daar van daan is gekoomen 't woord vermengen.

Het is in de Natuurkunde als een zekere zaak gesteld, dat iegelyk dier tot zyn voortteelinge een Mannelyk en een Vrouwelyk dier noodig heeft: eenige Natuurkundigen onderzoeken, wat elk van deze afzonderlyk tot de *generatie* bybrengd, en of in het *Ovum* in 't *Ovarium* van een Vrouw de vaste deelen van 't grondvormsel van het toekoomende dier gehuisvest zyn, of het *Ovum* door 't *semen Virile* leevendig aan 't beweegen gebragt word, volgens de in het zaad ingeschapen Natuur-wetten, 't geen eenige waarscheinelykheid in sluit, als men lette, dat het lighaam van een mensch niet alleen uit vaste en vloeibaare deelen bestaat, maar boven dien eenige wetten in zig heeft, volgens welke alle deelen bewoogen iegelyk in zyn leevenswetten door zyn eigen leevenszap gevoed of besproeid word. Wy hebben reeds betoogd gezien, dat den mensch, aangemerkt in zyn stoffelyk wezen, een Konstige *Machine* is, wordende door een *Elasticque* ingeschapen vezelkragt in beweeging gehouden. Dus wierd gesteld, dat onze lighaamen door bekwaamheid haarer gedeeltens, die Konstig aan elkanderen geweeven zyn, een kragt bezitten, waar door de vloeibaare stoffen omgedreeven, en met de algemeene lugtkrings deelen in gemeenschap onderhouden worden. Wy hebben beschouwd, dat den mensch bezit deelen van onderscheiden aart en gedaante, die te zaamen een beweegende leevende *Machine* opmaaken. Beweegingen, zo die 't lighaam eigen zyn, als die van buiten met dezelve gemeenschap houden, en tot het zyn, en onderhouden noodig zyn, dat die beweegingen moeten afhangen van de nette geschiktheid der deelen van het lighaam.

De menschen Adam en Eva zyn onderscheiden van aart en gedaante, de Vrouw heeft in verscheide opzigten een andere *Machine*, als den Man, andere beweegingen, zo die aan haar lighaam eigen zyn, als die van buiten in haar gebragt gemeenschap met haar maaken, zodaanig, dat zy met een tot haar nulletjes gevoegd aan de *Multiplicatie* onderworpen word. Dit moet wederom afhangen van de nette geschiktheid haarer *partes genitales*, eenige deelen, daar in begreepen, moeten arbeiden en wonderbaare verwisselingen uitstaan. Eenige moeten haar opswellen, en door het toevloeijen van bloed uitzetten, andere moeten haar ontsluiten en openen, met verscheide veranderingen, 't geen zo verre gaat, dat niet alleen haar lighaam, maar ook de Ziel daar aan scheind deelagtig te zyn. De voorf. nullen of *Globulæ* zyn de *Ova*, waar van Swammerdam zegd: gelykerwys de planten uit een kennelyk en vrugtbaar zaad voortkoomen, van gelyken neemen alle andere schepselen, of dieren mede haar oorspronk uit een zaad of een *Ovum*, waarom de Redelyke menschen zo wel op die wyze, als de

onre-

onredelyke dieren voortkoomen, zo wel de groote schepselen, als de kleine, zynde niets in 't ondermaansche, 't geen wy zien leeven, of het komt uit een zaad, of uit een *Ovum*, gelyk ook blykt aan den mensch, die uit een zigtbaar, kennelyk *Ovum* zyn oorspronk neemt, en welkers overkonstig maaksel alle de menschen te zaamen nooit te regt kunnen onderzoeken, of beschryven, hoe kloek, hoe geleerd en wel ervaaren zy haar inbeelden te zyn. Indien iemand begeerd te weeten, hoe een plant voortkomt uit een geplant zaadtje, hy leeze de Ontleeding der Planten van Grew, en Brown, zy vertoonen in het Zaad het ruuw ontwerp van de geheele plant. Deze Ontleedingen en Aftekeningen zyn Vrugten van *Microscopia* en *diligentia*. Dat den mensch uit het *Ovum* voortkomt, word niet ontkend, maar uit een zaad, of uit een *Ovum*, is wat *positiv* gezegd: omtrent de menschen, 't Vrouwelyke zal, gelyk het Mannelyke, deze te zaamen zullen het zaad opmaaken, tot de eerste *generatio*, *seminalis* genaamd.

Op dit zelve spoor wierd aangemerkt, dat den mensch, gelyk alle andere lighaamelyke wezen, zo veel het lighaam aangaat, zyn oorspronk zoekt in 't Zaadelyk beginsel, door EEN ONEINDIG WEZEN in de stoffe gelegd, dus wierd gesteld, dat zekere Konstig gevormde lighaamtjes, na maate van haar byzondere vorm, zekere in zig eigen werktuigen bezitten, waar in de bewoogene lighaamen, onder de benaaming van geesten bekend, zig zo lang zonder byzondere zigtbaare werking ophouden, tot dat dezelve, door een van buiten indringenden beweeger opgewekt zynde, hunne toe vertrouwde gedaantens verder koomen op te maaken, gelyk dit in het *Ovum* onder anderen blykt.

Dit *Ovum* komt uit het *Ovarium* van de Vrouw, de Vrouw is genoomen uit de zyde van den Man, hy erkende, dat zy was vleesch van zyn vleesch, en been van zyne beenderen, hy zelfs, den eersten Mensch, was *geformeert* uit Aarde, en leevend gemaakt. Moses zegd: den HEERE heeft den mensch gemaakt uit het stof der Aarde, en in zyn neusgaten geblaazen den adem des leevens, zo wierd den mensche tot een leevendige Ziele: den HEERE bouwde de Ribbe, die Hy uit Adam genoomen hadde, tot een Vrouwe. 't Word de *Athenienfers* ten kwaadste geduid, dat zy de menschelyke voortteelinge, of de oorzaak van haar geslagte, afkomstig stelden uit de Aarde, en dat dit geslagte geen begin had, dan de Zaadelykheid en Baarmoeder van hun groote Moeder, de Aarde. Maar deze stelling is zo vreemd niet, als dit van den SCHEPPER afhankelyk begreepen word, terwyl Moeder Eva, in Adam geschapen, was uit de Aarde genoomen, enz. opgebouwd met zo veel zaaden in haar begreepen, als genoeg waaren, om te dienen aan de gezegende wille van den SCHEPPER, die het behaagde de Aarde te stellen, als algemeene Moeder en Voedstervrouwe van het geheele menschelyk geslagt,

het dierlyk Zaad is dus van die groote Moeder afkomftig, en de leevende Ziele door de inblaazinge van den EERSTEN OORZAAK aller dingen.

De geheele zaak der voortteeling en wording van een menfch uit het zaadelyk beginfel is een verborgentheid: nogtans vind men menig Geleerd Man, die als de blinde na het Ey flaat, zy willen alle geheimen beveftigen door de zinnen, fpotten met verborgen hoedaanigheden, doen niet anders, gelyk TERENTIUS zegd: als met Redenen raazen, zy hebben uit een verborgen vuur vonken geflaagen, by dezelve zullen wy een glimmende vlaswiek ftellen, om het oog des verftands te brengen in de diepte van de Baarmoeder, daar in 't *Ovarium.* HOWEL, by de taft giffende, zegd: om een menfch uit een menfch te maaken, moeten veel bedryven voor af gaan: hy fteld het menfch, zo dra de Vrugt van een Vrouw gebooren is, en al wat te vooren omtrent de Vrugt was, te behooren tot de *formatie* en rypwording, of volkoomentheid, om tydig gebooren te kunnen worden. 't Is niet gezond, te meenen, dat den eenen menfch den anderen maakt, de teeling is een natuurlyke dierlyke daad, waar in op de voortteelinge 't minft gedagt word: als de Vrugt in de Moeder gevormd word, doed haar denken over de vorming, niet meer, als een Boom, die, na dat ze Vrugtbaar wierd, een Appel maakt, die, ryp geworden, afvald, of geplukt word. MARNIX zegd: menfch, meend gy een menfch te kunnen teelen, hoe komt, dat gy geen Kind teeld, als gy 't begeerd: waarom verkrygd gy een Dogter, als gy na een Zoon verlangd? wat ftoffe eigentlyk hebt gy gebruikt tot uw *gepretendeert* maakfel, in wat maate hebt gy die vermengd? van waar koomen de vafte, waar van de vloeibaare deelen, de geeften der hartaderen en der zenuwen, verklaard ons de geheimen te befchouwen in zo veel onderfcheide werktuigige deelen, als in ons lighaam zyn; hier van weet gy niets, als 't geen gy gelezen, befpiegeld, of gezien hebt by de *fubjecte Anatomifatie*, gy zyt u zelven een diepte: dat is, om dat wy de dingen niet in haar wezendheid begrypen, op welke de gewrogten in hun oorzaak begreepen wierden, verftaan eenige dingen, die wy te vooren niet wiften, door 't vermoogen van 't verftand. De kenbaare dingen worden van de voorwerpen aan de gemeene zin overgebragt, en aan 't verftand ingedrukt.

Eerft zyn wy maar een ruuwe klomp, onder de rang van de fchepfelen te ftellen, die, een dommelyk wezen bezittende, geen redelyk leeven, zinnen of vernuft hebben, vervolgens gaan wy over tot het leeven der planten, tot het leeven der dieren, en eindelyk tot het leeven der menfchen, die manier van fpreeken is in een voorgaande verhandeling voorgekoomen. Als wy zeggen, dat den menfch een leeven heeft, als dat der planten, een, gelyk de dieren, en een Rede-

lyke

lyke Ziele, door welke hy menſch is, moet men, of ſchoon van die drie leevens, als van drie zielen, geſprooken word, niet denken, dat één menſch drie zielen heeft: gelyk in een dier de bezinde ziel behelſt de leevende, zo regeerd in den menſch de Redelyke Ziele de twee andere: dat is, zy leefd, bezind en gebruikt reden. 't Zyn, in vergelyking genomen, drie trappen des leevens, den eerſten is, zonder welke het lighaam niet leefd, den tweden kan zonder 't lighaam niet beſtaan, zonder den derden den menſch niet beſtaat, deze is eigentlyk het leeven des menſchen, om dat dit leeven van de Redelyke Ziel alleen den menſch onderſcheid van een onredelyk dier, geevende aan 't lighaam de vermoogens, om menſchelyk te leeven, begrypende de zinnelyke dingen door de gemeene zin', als door haar bodinne, zelfs kragt behoud als het voedend en het gevoelig leeven beſwyken, De *Meta Phyſica* ſteld een vierde trap des leevens, een Ziel der Ziele, behoorende tot den inwendigen menſch, het geloovig geeſtelyk leeven.

Howel zegd: zal een menſch uit een menſch gebooren worden, moeten eenige bedryven voorgaan: de zaamenkomſt der *Sexen*, de *Conceptie*, *formatie*, enz. De *formatie* geſchied haaſtig, de beweeging vertoond zig lang daar na, volgens Hippocrates en Avicenna gaat de *formatie* tweemaal zo ſnel in tyd, als de beweeging, en de beweeging driemaal raſſer, als de voldraagen geboorte. Tot de ontfanging word vereiſt een gezonde *uterus*, om de Vrugtbaar maakende *ſemina* te beſluiten, en door de kragt van haar ingeſchapen natuurlyke hitte bekwaam te maaken, om de opgelegde gedaante uit te breiden, en werktuigig te doen worden: de Natuur begind met de leden af te beelden, die het edelſte zyn, zy volhard in dezen arbeid, tot dat 'er een volkoomen geſtalte ingevoerd word, dit word vorming genaamd, zynde een voortbrenging van een werktuigig lighaam, uit een zaadelyke zelfsſtandigheid veroorzaakt, door de vereenende kragt der leeven verwekkende geeſten: dit bedryf zoude geſchieden uitterlyk binnen den Vyftigſten dag, dit word onderſcheiden bepaald van de *Medici*, op den Vyf-en-veertigſten, Veertigſten, of Vyf-en dertigſten dag, in *zomma*, als 't Vrugtje zig begind te roeren. De *Theologi* hebben hier omtrent ook verſcheide meeningen, maar daar uit is niet zekers te beſluiten. De *formeering* geſchied zynde, word, volgens Howel, de Vrugt bezield met drie Zielen, die der planten, die der dieren, en de Redelyke Ziele, deze, zegd hy, word het laatſte ingeſtort, het is voor ons 't veiligſte den tyd niet te bepaalen. Heidfeldus zegd: wanneer en hoe de Ziel in het lighaam komt, is voor alle kenniſſe des menſchen verborgen, het geſchied door onmiddelyke inſtorting, en, volgens Gregorius van *Niceen*, na GODTS eeuwig Raads besluit, daar weet niemand de geheimen van. De menſchelyke bepaa-

 lingen

lingen omtrent deze inftorting ontmoeten, hoe ook gefteld, onoplosfelyke fwaarigheden. Moses fteld het omtrent ter halver dragt: als de Vrouw leeven gevoeld had, moeft iemand, die haar de Vrugt afdreef, geeven Ziele voor Ziele, dit te vooren gefchiedende, was de misdaad *Compenfabel.*

Eenige hebben de Redelyke Ziel gefteld te zyn de eerfte beweegfter van 't menfchelyk lighaam, zy kan van de ftoffe niet voortgebragt worden, wat zoude ftoffe anders kunnen voortteelen, als ftoffe, die Ziele is een onfterffelyke Geeft. Plutarchus zegd: als wy moeften vergaan, als de planten en onredelyke dieren, zoude den SCHEPPER de menfchen met zo veel uitmuntende gaaven niet begaafd hebben, met kenniffe van EEN OPPERWEZEN, 't kennelyke in ons de *Confcientie*, en de kenniffe van ons zelfs. Als de kragten van 't lighaam afneemen, kunnen de vermoogens van de Ziele aanwaszen. In veele menfchen groeid het verftand, als 't lighaam vergaat, hoe nader de onvermydelyke Dood aan de Gelukzaligen komt, hoe vryer hun 't verftand word. Salomon zegd: het ftof keerd weder tot Aarde, als 't geweeft is, en den Geeft tot GODT, die hem gegeeven heeft. Den HEERE heeft de Ziele des menfchen in hem gemaakt, niet, om het dierlyk huishouden daar in te beginnen, en te oeffenen, zy is geen beftierfter daar van, wy hebben betoogd, dat de beweegingen, waar in ons dierlyk leeven beftaat, van haar niet afhangkelyk zyn. Deze beweegingen hebben wy gemeen met de beeften, zy worden door zaamenkomft, *formeering*, en beweeging voortgeteeld, de lighaamen zyn uit den ftof. De Redelyke Ziel is niet uit de Hoofdftoffen, de *Elementen* zyn verftandeloos, hebben geen betrekking tot onzeZiel, die, redelyk, denkend en onvergankelyk is. den HEERE heeft den menfch *geformeert*, en den adem des levens ingeblazen, wie twyffeld, of dit was in Adam de Redelyke Ziele? van 't groeijend leeven en van het leeven der dieren word gezegd: GODT fpreekt, de Aarde brenge leevendige Zielen voort na haaren aart, vee, het wild gedierte, de kruiden, en het was alzo. Ik vind hier een groot onderfcheid, in de wyze van wording of gefchapenheid tusfen den menfch, de planten en de onredelyke dieren: hoe nu de Ziele in den beginne den eerften Menfch ingeblaazen, in 't vervolg, na de Schepping, onderhouding genaamd, in den menfch door den HEERE gegeeven word, is onbekend.

De Ziel is niet in het lighaam, gelyk het bloed in zyn vaten, van 't welk het omvat word. Maar ten aanzien, dat zy door 't lighaam, als een bekwaam werktuig, werkt, zo word ze verftaan in een plaats te zyn met het lighaam, met het zelve van plaats tot plaats bewoogen wordende. Zanchius zegd: de Redelyke Ziele word met het lighaam vereenigd, gelyk ieder wezendlyke *form* met haar ftoffe,

deze

deze vereeniging heeft een menigvuldige gelykenisse met de vereeniging des ligts met de lugt. BOUMAN noemd de Ziel een geschapene, en bepaalde geestelyke zelfsstandigheid, welkers verstand de hoogste trap des leevens van den mensch is. VENETTE bestaat te zeggen, zo dra de ontfanging geschied is, schept GODT volgens de Wetten, die Hy zelfs heeft ingesteld, een menschelyk verstand, om het zelve in 't Vrugtje, dat *geformeert* begind te worden, te plaatszen, dat verstand word daar heen gezonden, in de hoedanigheid van een Hofgezand, die eens rekening van zyn verrigting geeven, en overal, waar hy zig bevind, het merkteken van zyn Meester draagen moet: dit verstand mengd zig met de Ziele, of het vermengd zig met haar zelfsstandigheid, met de geesten en het lighaam, in diervoegen, dat dit alles niet meer als één menschelyke gedaante vertoont. DE MEY is van gevoelen, dat in de voortteelinge van den mensch alles door de GODDELYKE VOORZIENIGHEID voor ons verwonderlyk gevormd, en meteen Redelyke Ziele begaafd word. Egter wil den HEERE, dat tot onderhouding van 't menschelyk geslagt, het zaad, bloed, geesten, en natuurlyke warmte als werktuigen zyn. ARISTOTELES zegd: de Ziel is met het Lighaam vereenigd, als deszelfs vorm, einde en beweegster, dit is, in zo verre die beweegster oordeeld van de beweegingen, die door middel van de werktuigen worden ontfangen, daar na beweegd en rigt zy het lighaam. FIENUS zegd: dat den derden dag na de ontfankenis de Ziele in de stoffe der voortteeling gebragt word. LICETUS heeft geoordeeld, dat de Redelyke Ziele des Kinds niet word ingeschapen, voor dat het zyn volle gedaante heeft. ORIGENES, zig grondende op 't gevoelen van PLATO, zegd: dat de Zielen aller menschen, die geweest zyn, nu zyn, en gebooren zullen worden, te gelyk in den beginne des Waerelds geschapen zyn, dat ze uit den Hemel in de lighaamen, der Kinderen, die gebooren zullen worden, nederdaalen. Eenige *Joodsche Meesters* zyn van dezelve gedagten.

Na het getuigenisse van CASSIODORUS word de Ziele, om dat zy onsterffelyk is, genaamd *Anima*, van 't bloed en den *Spiritus Animalis* verschillende, dewyl het zeker is, dat dezelve na de dood van 't lighaam een volkoome zelfsstandigheid blyft. Andere meenden, dat ze *Anima* genaamd wierd, om dat zy de zelfsstandigheid van 't lighaam bezield en leevendig maakt, of van het *Grieks* woord *Anemos*, dat wind betekend, om dat haar vlugge gedagten, gelyk de wind, door een snelle beweeging alles doorsweefd. De Ziele is de *form* van een leevend lighaam, de *form* en stoffe zyn deelen van een zaak, als deszelfs beginsels, geen deelen van deszelfs hoegrootheid: dierhalven worden de dingen, in opzigt van haar geheel, te zaamengesteld uit de stoffe en de *form*, en deze, voor zo verre zy de stoffe en *form* zyn, kunnen niet van elkanderen gescheiden worden.

Eindelyk de instorting van de Ziel is 't laatste bedryf in 't voorgestelde van HOWEL tot het maaken van zyn mensch: hy noemd dit het bedryf der bezieling, stellende, dat 'er tot de bezieling eens zo veel tyd gaat, als 'er tuszen de ontfanging en vorming is. Aan de rypwording en geboorte van de Vrugt word driemaal zo veel tyd gegeeven, als aan de bezieling, waar door 't geheele mensch in negen Maanden voltooid is. Alle deze inhaalingen dienen, om te besluiten, dat de Redelyke Ziel, vry zynde van alle stoffe, geen betrekking heeft tot de voortteelinge.

Nu moeten wy eens toetszen, in hoe verre onze zielskragten vermoogen in 't beschouwen omtrent het stoffelyke, waar aan de voortteeling, als een ingeschapen doening, word toegeweezen. Wy zien in de eerste plaats, dat ARISTOTELES zegd: het hart word eerst gevormd, het is 't *primum movens* en 't *ultimum movens*, waarom eenige *Physici* stellen, dat het bloed de eerste beweeger is in 't dierlyk leeven: GALENUS noemde de lever de Schatkamer en oorspronk des bloeds, andere stelden de eerste beweeging afkomstig van den *Spiritus Animalis*, andere van de eerste beweegvezelen en deszelfs *Elasticiteit*. HARVÆUS Beschryft vier trappen in de *formatie*, genomen uit het geen hy in 't ey van een henne, en het open snyden van leevende dieren heeft waargenomen; zommige dieren brengen haar 's gelyken voort, andere brengen maar eyeren voort, uit welke daar na de dieren uitgebroeid worden: wilde hy nu deze trappen *observeren*, moest hy die beide trapswys in haar *formatien* nagaan. Hy bevond, dat het bloed het eerste deel der teeling is, dat deszelfs werktuig het hart is, zynde tot deszelfs omloop geschikt. Het werk van 't hart is 't bloed voort te stooten, 't is de voortbrenging van het kieken, het werk van een kloppend blaasje, 't geen ik in de eerste ontfanging der dieren dikmaals zag, zynde kleinder als een vonk, schitterende, in deszelfs werking zig te zaamentrekkende, het bloed daar in vervat, uitdrukkende, en daar na, wederom verwyderd zynde, het zelve weder in trekkende.

Zyn eerste trap is 't voortteelende deel des bloeds des harts en derzelver bloedvaten, waar uit de leevendigmaakende geesten en de ingebooren warmte tot alle de andere deelen overgaat; de twede trap of voortgang is de afschetzing van 't hoofd en deszelfs deelen, de derde van de ingewanden der andere *Caviteiten*, in de vierde voortgang steld hy, dat de deelen van de minste rang gemaakt worden, te weeten, die niet enkelyk tot het wezen zelfs, of de behoudenis van het leeven behooren, maar alleen tot deszelfs bescherming tegen van buiten aankoomend ongelyk, en die tot des lighaams cieraad dienen.

NIEUWENTYD meende, dat van de Vrouwe de stoffe, en van den Man

Man de deelen, die de wetten der beweeging in dezelve brengen, voortkoomen, dat is, na 't zeggen der Ouden, gelyk een vuur, dat andere stoffen aansteekt, verstaande, dat den *Spiritus Animalis* in de *generatio* werkzaam, bestaat uit eenvoudige fyne stoffen, de Natuur des vuurs zeer naby koomende.

De *Ovaria*, die ons hier zullen voorkoomen, wierden van de Ouden *testes muliebres* genaamd, waar uit zy stelden, dat het *semen* in *tempore Coitus* in de *uterus* komt, en, zig daar met het *semen Virile* vereenigende, de Vrugt *formeeren*. BERNARDUS zegd: het Vrouwelyk en het Mannelyk geslagt by den anderen geschikt zynde, worden de beweegingen des vleesches tot Teelens-lust getergd, een drift, waar door zy alvoorens haar lighaams wezen ontfingen. Zommige zeggen, gelyk door het aanstooten van staal tegen vuursteen een vonk ontstaat, dat zo van de Man en Vrouw een Kind komt, zonder dat de Ouders daar door verminderen. Andere blaazen het vlammend kaarsligt uit, neemen een brandend ligt, 't geen zy de damp van de uitgeblaazen kaars van verre doen naderen, waar van deze dadelyk de vlamme vat, zo vereenigd, zeggen zy, het vuur van Man en Wyf. De Vrouwen, zegd GUEVARA, zyn gelyk vlas, dat door 't minste vonkje des Mans brand, om te ontfangen. Andere zeggen: den Man dringd zyn geestig zap in de *pori* van de beginselen in een Vrouw gesteld, waar na het *Ovum* al haar deelen vergroot, en eindelyk het zelve tot de volmaaktheid van het dierlyk leeven brengd. MUIS zegd: laat ons stellen, dat een mensch uit het Moederlyk ey, door den geest des Mannelyken Zaads doordrongen en Bevrugt, geteeld word.

LEEUWENHOEK ontdekte een groot getal diertjes in 't *semen virile*, 't geen anderen in gedagten bragt, om te stellen, dat in het *semen virile* tweederlei zoorten van diertjes zyn, uit welker eene zoort Mannetjes, en uit het andere Wyfjes geteeld worden, zodanig een bloedzuigertje zoude zig hegten aan een slagadertje van de *uterus*, uit welke het dan voedsel zuigd om te groeijen, 't zoude daar na als een zyde-worm of kikvorsch zyn buitenste bast afleggende, in een mensch veranderd worden. Andere stellen, dat een van deze diertjes, zig in de *pori* van 't *Ovum insererende*, het dierlyk lighaam opmaakte. LEEUWENHOEK Schreef, dat hy in één Mannelyk zaad-dropje eenige duizenden wormpjes door zyn vergrootglas ontdekt had, uit welker eene het vrugtje zoude gebooren worden, te weeten, het wormpje, dat, als het in de *uterus* omdoold, daar in eindelyk ontmoet een eytje, daar het zig mede vereenigd, daar in spattende, als een pennetje, daar de Kinderen een klootje op wippen, en, zynde door een kleine opening in 't *Ovum* gedrongen, daar in beslooten en gevoed word Ondertuszen moeten de overige wormpjes, die eenige tyd gekampt hadden, om van dit eytje meester te worden, van honger

ster-

ſterven. Ongelukkige *Corpuſcula*, die, zo dra in de *uterus* beſlooten zyn, zonder ophouden beweegen, tot ze gelyk de ſlakken verſmelten door 't zout van de natuur, 't geen aanwyſt, dat deze vezelingen, of *Atomi*, deelbaar zyn. 't Is wonder, zegd *innominatus*, dat deze *liliputtiaanen* geen ander voedſel zogten, of zouden zy in de *Ovaria* niet hebben kunnen opklimmen, om dezelve ſtormenderhand in te neemen, om zo aan de koſt te raaken, of dat ze niet met *millioenen*, tenminſten, als by de *Gravin*, met een getal, als 'er dagen in een Jaar zyn, by de valreep uit breeken, die genegen is zo een *liliputtiaantje* te zien, zie in de Doorzigtkunde van HARTZOEKER: en zo een volwaszen kabouwter Mannneken by GULLEVIER. 't Komt GARDIN waarſcheinelyk voor, dat dieren uit dieren voortkoomen, en dat deze dieren zyn in 't Mannelyk, niet in 't Vrouwelyk Zaad: egter, dat deze dieren nooit kunnen gevormd worden tot dieren van hun byzonder zoort, of koomen te volgroeijen, zonder de gemeenwording met het eytje in 't Wyfje. RAY kan niet gelooven, dat alle dieren voortkoomen uit een bloedeloos klein diertje, ſwemmende in 't Mannelyk Zaad. Te min, om dat het noodzaakelyk verlies van een onnaſpoorlyk getal der zelven niet overeenkomt met de voorzigtigheid, de natuur ingeſchapen.

Als wy ſtellen, dat ieder mannelyk dier in zig heeft alle de dierkens, die het zal, of kan uitſchieten, kunnen die tienmaal honderd duizend tien-honderd duizenden en meerder bedraagen, welk een groot gedeelte moet 'er dan verlooren gaan? als wy ſtellen, dat de Vrugt oorſpronkelyk in 't *Ovum* is, is het zo niet met die diertjes, de eyeren van alle zoorten van ſchepſelen zyn zo wel geſchikt na de natuur der dieren, na den tyd, die zy leeven, na den tyd en het getal van haar dragt, en na 't getal dat zy voortbrengen, dat ze gemeenelyk genoeg zullen zyn voor den tyd, dat de ſchepſelen bekwaam zyn hun jongen te teelen en te voeden, zo dat ze, als 't noodig is, altemaal kunnen voortgebragt worden, en tot hunne volmaaktheid koomen. Veel uit de Geleerden volgen HARVÆUS, hy was van gedagten, dat het *Ovum*, in 't *Ovarium* ryp geworden zynde, in zig het geheele Vrugtje beſloot, en, door den geeſt van het *ſemen virile* beſproeid zynde, Vrugt voortbragt.

Nu diend aangemerkt te worden, dat de kragt van de voortteeling in 't mannetje en in 't wyfje gevonden word, welker kragten op het lighaam van de zaak, die geteeld word, overgezet worden in de eerſte *generatio*. Den opmerkenden SWAMMERDAM verhaald en toond, dat de bloedelooze dierkens, in 't gemeen genomen, niet veranderen in zoorten, allengskens en traag aangroeijen, dat in dezelve, welk een gedaante zy ook hebben, in dezelve alle de deelen des diers verborgen zyn, en dat de leden langzaam uitpuilen, na dat de vel-

lekens

lekens afgestroopt zyn, waar na de deelen droogende haar vastheid verkrygen, eeven gelyk door opdrooginge uit een ey een kieken komt, welkers leden en gedaante in het ey vervat zyn, 't geen hy mede vertoond in de kikvorsschen, in welke in 't begin geen pooten gemerkt worden. Dit is bygebragt, om aan te wyzen, waar van daan eenige Geleerden haar bloed zuigertje in de *uterus*, dat zyn bast zoude afleggen, en in mensch veranderen, haalen. SENNERTUS en verscheide anderen zeggen, dat alle voortteelingen geschieden door en uit een voorgaande zaad, dat 'er veel onzigtbaare zaadekens zyn van kleine dierkens, die over al onzienelyk in allerlei drooge stoffen, vogtigheden, ja zelfs in de deelen der dieren verstrooid zyn, die, wanneer de stoffen, daar ze in opgeslooten leggen, den uitwendigen invloed des lugt ontfangen, zig openbaaren, zo dat, als het *Microscopium* van LEEUWENHOEK, of Doorzigtkunde van HARTZOEKER, konden zien in de *vesiculæ seminales* van een leevend in zyn geheel blyvend Man, zouden zig die diertjes niet vertoonen, ook niet in het *semen*, in *tempore Coitus* in de *uterus* gebragt. Zy zouden verborgen blyven in vlugge, deelbaare, vloeistoffende lighaamtjes, *Elementele Corpuscula* dienende, om zigte vereenigen met de zaadelyke stoffe van de Vrouw, om te zaamen het *Ovum* te bevrugten, in die vloeijende zaadstoffen zyn zo wel, als in die van den Man, *Atomi*, dierkens, wormpjes, of hoe men 't noemen wil verborgen. Die uit het Vrouwelyk zaadelyk zap voortkoomen, zyn gezien door HAMILTON en anderen, dierkens, stofkens, of vezeltjes, zeer *mobil*, en wegen haare snelheid *Ascarides* genaamd. Moet nu juist de vrugt uit het mannelyk zaad diertje, en niet uit het dierlyke in 't Vrouwelyk zaadelyk zap voortkoomen?

De Geleerden, die 't *Ovum* uit de *uterus* geslooten houden, stellen, dat het vogt, 't geen zy in de *testes muliebres* vinden, in de *uterus* vald. Eenige uit hen stellen vier zaad uitschietende vaten, twee na den *fundus*, en twee na de *Cervix uteri* loopende, *gedemonstreert Anatomice* na de verspreiding van de *arteriæ spermaticæ*, deze vaten, gaande na de hals van de *uterus*, kunnen tot de afscheiding van 't zaad als uitschietende vaten zo niet gebragt worden, gelyk die na de *Ovaria* en *tubæ* loopen, welke *tubæ* de uitschietende buizen zyn, zo van 't *sperma*, als van 't *Ovum*. VENETTE houd staande, dat de *testes muliebres* waare zaad bereidende deelen zyn: om dat de Vrouwen veel tot de voortteelinge moesten toebrengen, hadden zy de *testes* zo wel noodig, als den Man, wy stellen voor vast, dat, om dat de Vrouwen *vasa spermatica* en *testes* bezitten, zy ook Vrugtbaar zaad geeven. Als de Vrouwen geen zaad hebben, bekwaam tot voortteeling, hoe komt dan, dat de Kinderen na hunne Moeders gelyken, zo ten opzigt van de hoedanigheden des lighaams, als ten aanzien van de hartstogten, ziekten en andere swakheden, waar mede haar Moeders onderworpen zyn? Hy is in de ge-

dagten, dat de Natuur in deze *Sexe* een zo volkoome toeſtel van *vaſa ſpermatica*, *teſtes* of *Ovaria*, *tubæ*, enz. niet noodig had, zo 't niet was, om zaad te maaken, waar uit de menſchen Kinderen konden *geformeert* worden, en dat, of ſchoon het Vrouwelyk zaad zo niet is, als dat van den Man, het egter Vrouwe zaad is, zo wel, als 't bloed der Vrouwen bloed is, zo wel, als dat van de Mannen. 't *Heidens* gevoelen van ARISTOTELES is aangeroerd, nogtans hy zegd: of ſchoon ik aan de Vrouwen alleen het voeden en baaren, geen zaad, hebbe toegewezen, wy moeten aan het OPPERWEZEN gelooven in dingen, die boven natuurlyk zyn; in dingen, zegd SAMBLICHUS, die overnatuurlyk zyn, en in die door de Natuurkunde niet klaar genoeg ontdekt, voor ons als zekere verborgentheden zyn. Den HEERE heeft door MOSES doen zeggen „ dat Hy een onverzoenelyke vyandſchap zal ſtellen tuszen het Zaad der Vrouwe, en het zaad der ſlange.

Volgens 't gevoelen van SENECA hebben de menſchen een *Spiritueus* zaad, begrypende in zig het grondbeginſel van den toekoomenden menſch, hebbende de geheele beeltenis van den menſch in zyn ſtoffe beſlooten, het Kind, dat niet *geformeert* is, legd reeds geheel in 't zaad ontworpen, de takken zyns lighaam zyn daar in afgetekend: zo is het grondbeginſel in 't *Ovum* gelegen. Zegd *Criticus*, SENECA had geen doorzigt in 't *Ovarium* van de Vrouw, hy had als *Heiden* zo veel doorzigt, dat het menig *naam Chriſten* beſchaamd. Eenige *Juridici* willen, dat men iemand ter dood brenge, die aan een Vrouw een miskraam verwekt, in wat tyd het ook zy, te weten, na den zevenden dag der ontfankenis. In de Keizerlyke *ſtatuten* ſtaat: zo wie een Vrouwe weetens een drank in geeft, om dat zy niet baaren zoude, of om haar de Vrugt af te dryven, die word voor een doodſlager gehouden, onaangezien, of die Vrouwe een levende Vrugt droeg, of niet. Altyd zullen de Regtsgeleerden hier in *differentie* zoeken, vraagende, in wat tyd het *fœtus* zyn volkoomen *form* heeft, ter agting van het GODDELYKE WOORD, door MOSES beſchreeven, is dat, als de Vrouw leeven gevoeld heeft.

Wanneer den voorſ. Wysgeer ſpreekt van een geeſtig zaad, verſtaat hy ongetwyffeld de dierlyke geeſten, en zo zal 't VENETTE ook verſtaan, daar hy zegd, dat het Zaad van Man en Vrouw bezield is, hier toe gebruikende de eigen woorden van POMPONAX. Deze zegd daar by, alleen in dit vermoogen, dat aan het zaad niets ontbreekt, als de noodige werktuigen om zyn werkingen voort te brengen; het zaad nu van beide de *Sexen* vermengd zynde, worden de werktuigen zyner beweegingen, die te vooren in de ſtoffe begraven waaren, gaande, en openbaaren zig door hunne gevoelige beweegingen, invoegen het zaad, na de ontfankenis, ophoud van te zyn, dat het te vooren was, en word het geen het niet was, dat is,

den

den geest des zaads geeft dan blyken van haar *præsentie*, in plaats dat zy te vooren verborgen lag onder de stoffe. ARISTOTELES maakte deze gelykenis: het zaad is als een *architect*, die het bestek van een huis, dat hy bouwen wil, in zyn geheugen houd, en, de gelegentheid daar zynde, aan 't werk gaat, en een stoffelyk gebouw opregt, 't welk in zyn wydte en hoogte overeenkomstig is met het geen, waar van hy zig te vooren een denkbeeld gemaakt had. De Natuur word hier aangemerkt niet anders te doen, als de haar ingeschapen *order* der VOORZIENIGHEID te volvoeren, door welke alle dingen zyn, dat zy zyn, en doen, dat zy moeten doen. Den HEERE hadde bevoolen, dat alle dingen, die Hy geschapen hadde, zouden groeijen, vermenigvuldigen, en elk zyn 's gelyken voortbrengen, 't heeft hem niet behaagd, om het innigste wezen der schepselen aan 't schepsel te openbaaren; SALOMON zegd: ik hebbe gezien de bezigheid, die GODT de Kinderen der menschen gegeeven heeft, om haar zelve daar mede te bekommeren, zonder dat een mensche het werk, dat den HEERE gemaakt heeft, kan uitvinden, van het begin, tot het einde.

Het uitzigt in het onderzoek dezer Weetenschappen is niet om toe te leggen op de nasporing van 't geen buiten ons bereik is, of op 't geen wy redelyker wyze niet kunnen verhoopen, ooit te zullen begrypen, van dat zoort zyn de *Concepten* over de *Conceptie*. Aangeroerde spitszinnige, geleezen hebbende het *Concept*, van dat uit een bloedeloos diertje een Mensch vrugtje word, bestonden te *Concipieren*, dat, indien den Man het diertje geeft, de Vrugt Mannelyk, en indien het Wyfje 't geeft, het Vrouwelyk moet zyn, dat deze nu haar gedagten keeren tot *mextice* menschen, welke vermengelingen van blanken en swarten zeer klaar aantoonen, dat, hoe ook de huiden byzonderlyk getaand zyn, hoe deze koppeling ook geschied, zy te zaamen en ieder het zyne om één en dezelve Vrugt te geeven toe brengen, zyn en blyven in hunne Nageslagten Vrugtbaar, dierhalven altemaal menschen: uit eenen bloede is het geheele menschelyk geslagte. Dat spitszinnig haar gedagten laat gaan over de wangedrogten, die my alle niet waardig zyn, om ze hier aan te roeren, 't zoude zo ergerlyk zyn, als de *Historie* van *Gomorra* en van de *Granatum* van *Gath* en *Asdod*: inzonderheid worden uit het redenlooze vee wanvrugten geteeld, omtrent de Rivieren in *Africa*, daar verscheide wilde dieren verzaamelen, door hitte en dorst aangespoord zynde, koome om water te zoeken, en by die gelegentheid met ongelyke geslagten te speelen. Den *Luipaart* komt voort uit den *Pardus* en de *Leeuwin*, van den *Wolf* en 't *Pantherdier* komt den *Lycopantherus*, den *Camelopardalis* uit een *Cameel* en *Pardalis*, de Honden mengelen met Wolven en Voszen. De *Merrie* met den Ezel en den Stier, en by aldien een Hengst, dat zeldzaam gebeurd, zig vermengd

 met

met een Ezelin, komt daar een Muil-Ezel van, die niet te temmen is. In 't gevogelte word dit ook waargenoomen, by voorbeeld een, om ons hier mede niet op te houden, van de Musschen en Vinken, komt de Peewer, en 't geen, waarom dit bygebragt word, is, om te zeggen: het is aanmerkelyk, dat geenerlei gedierte uit byzondere geslagten geteeld, andere voortteelen, deze gedrogten zyn onvrugtbaar.

Met een *Poëtische* betekening, die *Diana*, om dat ze van hun maagschap is, wel bevald, konden wy 't *Ovarium* by een Granaat-Appel vergelyken, het binnenste van deze Appel is met menigte zaaden voorzien. Apollonius verhaald, dat de Granaat *Juno* ter eeren geplant is. Arnobius spreekt van verscheide zeldzaamheden van de Granaat-Appel, onder andere, met betrekking tot *Agdestus*, *Liber* en *Nana*, Dogter van *Sangerius*, 't geheim daar van te verhaalen, en zelfs 't geheim van die Appel, word door Pausanias afgeraden, 't is niet dienstig, zegd hy, zulks aan 't *publicq* te openbaaren. In *Euboëá* was een Tempel van *Juno*, waar in haar Beeltenisse een Granaat-Appel in de linkerhand, en een Scepter in de regter vuist hadde. Op een der Oude Gedenk-penningen word *Dions* Dogter gezien met een Granaat-Appel in haar hand, zynde een teken van Min. By de Aloude *Grieken* was deze Appelboom de Liefde tuszen echte Man en Vrouw betekenende. Hunne *Poëten* vercieren, dat de Liefde groeid in de *Conversatie* onder deze Vrugtdraagende boomen: in hunne zangen hebben zy de gelieven speelende ingevoerd onder de lommer van Granaat-Appel-Boomen, elkanderen bedienende en beschenkende met Granaat-Appelen, een vrugt, zelfs door Salomon aan de Min toegewyd. De korrelen van deze Appel zyn in verscheide *Celletjes* verdeeld, en met vliesjes omwonden, daarom na 't *model* van 't *Ovarium* mede te zaamengesteld uit vliezen, waar in de bolletjes of *ova*, als blaasjes vol zap, ieder in haar *Celletjes* ingewikkeld zyn, niet zo menigvuldig, als de greinen in de Granaat-Appel, in het *Ovarium* worden zelden meer als twintig bolletjes geteld, in de Appelen zyn zo veel, dat Darius een Granaat-Appel openende, zyn Broeder Artaban aan hem vroeg, waar toe hy zo veel volks zoude gebruiken, als hy had zo veel Soldaaten, als 'er korrelen in de Appel waaren.

In de Vrouwen vinden wy *Ovaria*, zynde twee rondagtige, iets *ovale* deelen op ieder zyde van de *uterus* een, en omtrent twee vingeren breedte afstandig aan de *tubæ* geplaatst. Zy wierden van de Ouden *testes muliebres* genaamd, om dat zy stelden, dat het *semen* dezer *sexe* daar in bereid wierd, gelyk dat van de Mannen in de *testiculen*, hierom noemden zy de *tubæ uteri* zaad afvoerende vaten. De *Ovaria* zyn omtrent half zo groot, als de *testes* in de *masculine sexe*. In de bloeijende leeftyd zyn de *Ovaria* op haar zappigste, ook na het *temperament* is de grootte verschillende, in dartele Maagden en Vrouwen Jeug-

dig

dig zynde 't grootste, weegende omtrent twee *dragma*, wel eens anderhalf. In de Ouderdom worden ze drooger en harder van *substantie*, worden kleinder, en gerimpeld zynde tegen een half *dragma* opgewogen, egter zy vergaan nooit geheel: in Kinderen zyn ze nog kleinder: haar *substantie* is *membraneus*, vezelagtig, en tuszen de vezelen doorweeven, met spruiten van de *vasa spermatica* en *Hypogastrica* met den anderen vereenigd, en met zenuwen doormengd, zodanig, dat haar maaksel naauwelykskan beschreeven worden, zo *subtiel* maaken deze deelen de *structuur* van het *Ovarium*. De blaasjes, die wy in 't *Ovarium* zullen beschouwen, zyn in grootte onderscheiden, de grootste zyn minder, als een erwete, zy worden in alle *subjecten* niet even groot gevonden. Omtrent twee vingeren breedte van den *fundus uteri* vonden wy de *Ovaria* gehegt aan den *fundus* door de *ligamenta lata uteri*, zy worden aan het *peritonæum* by de *ossa ilia* verbonden, daar de *vasa spermatica* of deze bloedvaten in 't *Ovarium* gaan, is het een weinig platter, als op andere plaatszen. In Jonge Vrouwen en Maagden zyn deze deelen glad, vol, zappiger en effener, als in Oude Vrouwen, zy zyn bekleed met een eigen vlies, 't welk aan haar lighaam vast is, en met een gemeen vlies, koomende van 't *peritonæum*, 't welk alle de *vasa spermatica* bedekt: de *ovaria* zyn gemaakt uit vezelen en vliezen, welke kleine tuszenruimtens hebben, in welke de blaasjes gehouden worden. Die blaasjes hebben ieder twee eigen vliezen: behalven de zaadvaten, of bloedvaten, alzo genaamd, hebben de *Ovaria* spruiten van zenuwen uit den *nervus intercostalis* en *vasa lymphatica*, die zig in 't *receptaculum Chyli* ontlasten.

De *Ova* zyn blaasjes vol zap, hebbende spruitjes van bloedvaten en zenuwen, die door deszelfs geheele wezen kruipen, gemeenschap hebbende met de *membraneuse tunica* van het *Ovarium*, daar ze in verdwynen, anders zeggen de *Anatomici*, de lighaamtjes, die zig in 't *Ovarium* bevinden, zyn bolletjes, die op de manier van kliertjes zyn te zaamengesteld, die van haar middelpunt byna met een regte *linie* na den omtrek loopen, en met een eigen vlies omswagteld zyn. In een Vrouw, die bygeslapen heeft, is dit kennelyker na te gaan, als in een maagd, en 't meest, in die 't meest gebruikt zyn, want na maate de *Ovaria* in *tempore Coitus* aangedaan worden, geeven zy haar gesteltenisse te kennen, gesteld zynde, dat zy, *passiva* zynde, ook door een *activum movens* het eigen werkzaam leeven verkrygen, 't bevrugte *Ovum* verkrygd eenige dagen na deszelfs besproeijing een veel tederder wezen, 't welk in zyn midden een doorscheinend vogt heeft, in een zeer dun vliesje beslooten. Dit blaasje word, uitgedopt zynde, gesteld het *Ovum* te zyn, 't geen door de *tuba* na de *uterus* gedrongen word.

Deze bolletjes, of blaasjes met 't voorf. doorscheinend vogt als waare eytjes aangemerkt, zyn in haar onderling verband niet op elkanderen

 gehoopt,

gehoopt, maar bevinden zig verzeld met ontelbaare vliesjes, kliertjes, en vezeltjes, die zeer vast zyn aan het buitenste omkleedsel, deze laaten eenige ruimte voor de blaasjes, en allertederste kliertjes derzelver. Deze kliertjes zouden voor 't oog van de allervoornaamste Vergrootglas kyker van binnen en van buiten met hairsgewyze vatjes bekleed zyn, welke vatjes, volgens RUISCH, deze kliertjes zelve zyn, zy bestaan uit taij r en steviger buisjes, zynde daar in van de blaasjes onderscheiden, die, teder, vliezig, en met helder vogt voorzien, zouden zo eenige meenen, met haar vliesje het *Amnios* voorzeggen, en haar klieragtig eigen zelfs, of dan onscheidbaar bedeksel het *Chorion representeren.* In 't doorsnuffelen van deze Eyeren en waare eyernesten, komt ons veel *super* fyne Geiten wol voor, 't heeft noodig iets ontward te worden. 't Vliesje, waar in 't *Ovum* in 't *Ovarium* besloten voorgesteld word, is een klieragtig rokje, door andere niet aan 't *Ovum* zelfs geëigend, het komt iet te swellen, en na de zaamenkomst te ontsteeken, perszende het in zig zelfs doorlugtig *Ovum* tot in de *tuba*, welke perssing mede geholpen word door het *Ovum*, mede aan de ontsteking en swelling deelagtig zynde. Als 't *Ovum* uitgeperst is, slenkt het rokje, en deze plaats, die te vooren verheven was, word platagtig, krimpt iets in, en laat alzo het ly teken na, waar aan gezien word, hoe veel Vrugten die Vrouw uit het *Ovarium* gaf, 't zy tot de *Misschinis* of gewisse Kraam-kinderen

Verscheide *Physici* stellen, dat de *formatie* begind in de *Ovaria*, dat de blaasjes, waar uit deze deelen bestaan, vol zyn van een vogt, dat overeenkomt met het wit van een Ey. Dit word door eenige genaamd het Vrouwelyk *semen*, zy stellen, dat dit *semen*, door den Man Vrugtbaar gemaakt, door middel van de *tuba* een eigen leevensaart verkrygd, en dat het *Ovum*, dat dit leeven verkreeg, zoude zyn het naaste gelegen aan het omwindsel van 't *Ovarium*, de meeste bekwaamheid hebbende, om haar vrugtbaaren indruk te ontfangen, ter voortbrenging van een Menschvrugt. Zommige stellen *abusiv* ook van twee vrugten, in een en het zelfde *Ovum* begreepen, dat vervolgens de bewerkte *tuba* zig omkromd, om gemeenschap te hebben met het bevrugte *Ovum*, aan 't *Ovum*, dat het bekwaamste was, om door middel van de *tuba* bevrugt te worden. Nu zoude de *tuba* een kleinen tyd aan 't *Ovarium* kleeven, eerst, om aan 't *Ovum* een indruk van vrugtbaarheid te maaken, en daar na tot ontfanging van 't *Ovum*, waar in den mensch reeds begind *geformeert* te worden, 't geen volgens KERKRINGIUS op den vierden, of vyfden dag na de *Conceptie* zig vertoond. Verder word gesteld, dat het blaasjen, waar in het Vrouwelyk Zaad besloten is, en 't welk een wezendlyk gedeelte van 't *Ovarium* is, mede opsweld en als klieragtig word, om de deelen van 't *semen virile*, die de werktuigen van het schepsel zouden zyn, te kun-

kunnen bewaaren, en om aan het bolletje de vogten, by *provisie*, te leeveren, die noodig zyn tot het *formeeren* en onderhouden van het toekoomend mensch. Dit bolletje nu nader beschouwd heeft vliezen, waar van de buitenste door 't klieragtige vliesje omringd word, deze twee vliezen het *Chorion* en *amnios* van de vrugt opmaaken. Vervolgens opend zig het klieragtig vlies, om door een klein tepeltje, dat zig boven op 't *Ovarium formeert*, het Vrugtbaar gemaakte *Ovum* te doen uitgaan, 't welk dan door de kragt van het *Ovarium*, en door zyn eigen gestelteniffe in de *tuba* vald; hierom is 't, dat de *tuba* een groot gedeelte van 't *Ovarium*, door middel van zyn *fimbriæ* omvat: het Vrugtbaar *Ovum* komt langs de *tuba*, tot in de *Caviteit* van de *uterus*, daar het in een volkoomen vrugt veranderd: waar uit blykt, dat het Vrugtbaar gemaakt *Ovum*, waar in een *fætus* zal *geformeert* worden, op zig zelven bestaande uit het *Ovarium*, tot vrugtgebruik kan gelost worden. Dit alles tot een grond gelegd hebbende, besluiten wy, dat het *Ovum* door de mengeling bevrugt zynde, de Vrugt zyn oorspronk neemt in het *Ovarium*, en niet, zo als andere meenen, in de *tuba uteri*, of in de *uterus* zelfs.

Wanneer de verzaameling met gelyke wederzydze drift geschied, word gesteld, dat het *semen virile* in de *uterus* geschooten word. RUISCH getuigde gezien te hebben het *sperma* van den Man in de *uterus* van een Vrouw, die op heeter daad na de *Conjunctie* was gedood. Ik heb neven den *Anatomicus* RÖELL het zelfde gezien in een Vrouwmensch, die moordaadig gedood was door haar pol, kort, na dat zy gemeenschap hadden, wy vonden de *Caviteit* van de *uterus* vervuld met het *semen*, zynde *gecoaguleert*. Het vlugste gedeelte van dit mengsel is bekwaam, om door de *tuba uteri* in het *Ovarium*, of *Ovum* te dringen, de *tuba* word daar toe aangeprikkeld, en ten dien einde door haar loofwerk bewoogen: zo dra een van de *Ova* door de geest van 't mengsel geraakt, en dus leevend gemaakt is, word het swellende, en dus ter afscheiding van 't *Ovarium* bewerkt. Zo hebben wy bespiegelende gezien in het voorheen rustend *Ovum*, het stipken, het eigen leevensvuur gevat, 't beroerd nu, beweegd, en word voortgedreeven, maakt ruimte in de *tuba*, rollende op haar eigen stip van swaarte, breid deszelfs vliesjes verder uit, word, zo doende, en door de medewerkende *tuba* in de *uterus* gebragt. Den scherpzienden LEEUWENHOEK scheen deze *passagie* te naauw, om het *Ovum* te doen *passeeren*. De ondervinding toonde ons vrugten in de *tuba* verhouden te zyn, deze zullen die weg niet hebben kunnen door rollen, de *Ovaria* bewyzen, dat eytjes uit dezelve gedreeven worden, uit het deel, daar zy gelost zyn, laaten zy lytekens na.

Het *Ovum* Vrugtbaar gemaakt, en door de *tuba* in de *Caviteit* van

de-

de *uterus* gebragt zynde, groeid met zyn ontsleekene, als ontvelde gedeelte aan de vaatjes uit den grond van de *uterus*, uitpuilende, welke vaatjes gewoonelyk in Vrugtbaare op haar gestelde tyden de Maandstonden uitstorten. Nu koomen deszelfs oppervlaktens, en die van de ontbloote steede van 't *Ovum*, elkanderen ontmoeten en worden onder den anderen vezelig vereenigd, daar van daan stellen zommige, dat de *placenta*, die hier ter plaatsze geword, zo een verwarde wanstallige vleeskomp is, dit gaat niet vast, de *placenta* komt van 't *Chorion*. De ontmoetende deelen schieten haar vezeltjes onder malkanderen, met eenige gelykheid als in het enten der boomen, en in het *oculeeren* der planten geschied: om dat geduurig toevloed van vogten geschied door de *arteriæ* in de *uterus*, word het *lymphaticque* bloed geperst in de vaten van 't *Ovum*, waar van het zelve zyn voedsel, en vergrootinge ontfangd, met al, wat aan en in deszelfs wezen bevat word. 't Is waarscheinelyk, dat in voorf. ontbloote steede van 't *Ovum* een stip, bleekagtig kringetje genaamd, legd, het vrugtmaakend beginsel, 't geen verder de beweeging in 't *Ovum* regeld, en wel zodanig, dat, hoe 't *Ovum* in de *uterus* ook mogt omtuimelen, dit kleine stipken zig voegd aan de *Cotyledones uteri*. Deze stip heeft de Natuur geschikt tot worteling van de Vrugt; het zelve word vergeleken, met dat gezien word, als men de Zaaden verkeerd in de Aarde steekt, zy zig omdraaijen, zo lang, tot zy in een regte gestalte leggen. Zo beschouwen wy een eigenschap in 't *Ovum* in dit Vrouwelyk deeltje met het Graan, of Zaad, het groeijend leeven met ons gemeen hebbende, en dat de spruiting der deelen van 't lighaam in 't *Ovum* bevat zyn, gelyk de spruit van een plant in deszelfs Graantje bevat is.

AVICENNA, RIOLANUS, en VAROLIUS beschouwden en stelden, dat een klein stipken van 't Vrouwelyk Zaad ontfing den *Spiritus* van 't *semen virile*, aanbrengende alle de stoffe, van de zyde des Mans vereist, zynde in het *Ovum*, gelyk in het ey van 't gevogelte in deszelfs wit, opgeslooten alle de *fibrillæ*, die 't lighaam zullen opmaaken, *gradatim* van den tyd af, dat de *Conceptie* geschiede: dit nu zoude geschieden in de *tuba uteri*, als 'er meer als eene vrugt geteeld is, vinden zommige in de *tuba* even zo veel *Celletjes*, als vrugtjes, welke het Vrouwelyk Zaad, enz. de stoffe, tot ieder Vrugt noodig, als tot vormen zouden verstrekken, waar in de Vrugt eerst als melk gegoten, en daar na als kaas gerunnen word, stellende, dat de stoffe, waar uit het Vrouwen Zaad gemaakt word of bestaat, allengskens uit de *Ovaria* vloeid, doordringende de zenuwagtige zelfsstandigheid van de *tuba*, dit uitvloeisel van 't *Ovarium*, in de gemelde vormen vloeijende, zoude de gedaante van een *Celletje* aanneemen, en dus een Vrugt worden, die zig dan naderhand in de *uterus* dringd. Daar dan dit nu

gesteld

gesteld door den Man begeest, en door de Vrouw gevormd balletje, omtrent dezelve rolle zoude speelen, die de voorstanders van 't *Ovum* daar van in de *uterus* gekoomen zynde beschouwen.

't Wierd gesteld, dat het *Ovum*, hoe klein, egter het geheele lighaam in zyn bewerp en geschiktheid heeft, gelyk 't beschouwd en gezien word in een volwaszen mensch. 't Scheind onmoogelyk, dat het lighaam van een mensch in een ruimte, als dat van 't *Ovum* is, kan gehouden worden, ten zy men let, dat de Olyfkern, die MAXIMILIAAN den Ouden Man zag zaaijen, de Olyfboom in zig bevatte, Man, zeide den Natuurkundigen Keizer, zaaid gy boomen? de grootste boom is bevat in elk een zyner zaaden; dit moogelyk is te zien in byna onzigtbaar gedierten, 't geen door 't *Microscopium* haar beenderen, spieren, zenuwen en bloedvaten vertoond. Niemant, als den HEERE, is magtig zulke lighaamtjes, die zo wonderlyk voor ons begrip zyn, te *formeeren*. HOOK zegd: dat hy diertjes ontdekt heeft, zo klein, dat 'er tien-honderd-duizend tien-honderd-duizenden in een druppel waters kunnen begreepen worden, indien die schepsels zo byna ongelooflyk klein zyn, wat zullen wy dan denken van hunne begrypende en begreepene deelen, van hunne ingewanden, spieren, eyertroffen en eyeren. LEEUWENHOEK zegd: zommige dieren zyn zo klein, dat, als een graantje zands gebrooken was in 8000000 gelyke deelen, een deel daar van niet grooter zoude zyn, als een van die schepselen. BRUNERUS zegd: indien al de leden der dieren reeds gevormd zyn in het *Ovum*, hoewel zy om haar kleinheid ons gezigt ontgaan, kan ik niet begrypen, hoe door de kragt der inbeelding een wanschepsel in een Swangere Vrouw kan voortgebragt worden, Deze voortbrengsels zyn een zeker bewys, dat de deelen of leden der dieren oorspronkelyk in de Baarmoeder, of in het ey gevormd zyn, PILLE is van dezelve gedagten, dit is door PYERUS wydloopig beantw., zyn besluit zal ik aanroeren, hy zegd: of 'er zomtyds wangedrogten gebooren worden, niets belet ons egter, om te moogen denken, dat de beeldsels van de verscheide vrugten te vooren in de eyeren kunnen verborgen zyn: en de uitkomst zal ons Leeraaren, dat die beeldsels of onvoldraage Vrugten door een geweldige oorzaak in de Baarmoeder bedurven en mismaakt kunnen worden, gelyk wasch, hoewel het reeds een gedaante heeft, terwyl het zagt is, ligtelyk veranderd word, en nieuwe indruksels kan ontfangen. Om kortheid zal ik maar een *Exempel* geeven; myn naaste Buurvrouw, Swanger zynde vier Maanden, schrikte van een Bedelaar, die een stomp toonde, zy verloste op haar tyd van een Dogter met een hand, en een stomp. Deze Dogter leefd reeds Huwbaar zynde. Om te betoogen, dat de *deformiteit*, die gevonden word aan een gebooren Vrugt, voortkomt uit een *defect* in 't *Ovum*, en niet

by toeval door iets, dat de Moeder uitterlyk aandoed, heeft PILLE een Geleerd *Tractaat* Geschreeven.

Uit het voors. blykt, dat de Geleerden 't in dit stuk niet eens zyn; 't verdiend hier onze aandagt niet, op dit *dispuut* te letten: Onze zaak is hier de voortteelinge, waar in van eenige Geleerden gesteld wierd, dat het *Ovum*, door de besproeijing van 't *semen virile* aangesteeken zynde, door zyn eigen medewerkende deelen uitzet, en vergroot word, daar in verder geholpen wordende door de *lympha* van de slagaderlyke vaten der deelen, waar in de beswangering geschied, het *Ovarium*, den *Oviductus* en *uterus*; 't word gevoed door die vaten van de *uterus*, zo dra het *Ovum* natuurlyk daar aan *geënclaveert* word: natuurlyk in de *uterus*, en zomwyl tegennatuurlyk in de *tuba*. Ik kan my hier niet in laaten, om te spreeken tegen VENETTE, en andere, die dit *Contrarie* stellen. De hedendaagse beschouwingen zyn, dat het *Ovum* natuurlyk door de Trompet van FALLOPIUS in de *uterus* gewrongen word, en bezit alle de deelen, die de Vrugt en deszelfs *secundina* opmaaken, het geheele vrugtje, gelyk dit gezien word in 't ey van andere dieren, die, na dat het door 't manneken besproeid is, haar 's gelyken voortbrengd. RUISCH heeft ons vertoond de *uterus* van een Bevrugte Vrouw, zynde omtrent een half duim dik, *spongieus*, en tweemaal zo groot, als een onbevrugte *uterus*. De Vrouw was kort voor haar overlyden bevrugt geworden, de *Caviteit* van de *uterus* was met *lympha* voorzien, waar in het *Ovum* dreef, de beginselen van 't *Chorion* en *Amnios* waaren daar aan te zien, de *uterus* en de *tubæ uteri* waaren rooder, als ze in een onbevrugte zyn, de eene *tuba* was ruimer en slapper, als de andere Hier op deed hy zig dus hooren: dat het rype Vrouwen *Ovum* door de Trompet van FALLOPIUS tot in de *uterus* komt, blykt ons hier klaar: in dit *subject* word het u aangetoond, daar in is te zien, dat de plaats van het rype moedereytje, kort geleden, uit het *Ovarium* geschooten, voosagtig, en met roode puntjes omzet is, als of het *Ovarium* een byzondere Baarmoeder was; vergelykende deze roode puntjes met de *Cotyledones uteri* in een Baarmoeder, die onlangs gebaard heeft, te zien, *proportioneel* grooter, als die in 't holletje van 't *Ovarium* na de onderscheiden van de hoegrootheid der *uterus*, en van 't holletje, waar uit het *Ovum* geperst is, zynde de roode puntjes spruitjes van *arteriæ*, by andere aangemerkt als kleine kliertjes, die 't doorscheinend *ovum* hadden omcingeld in 't *ovarium*.

Wy stellen, dat de leevende geesten in de eerste *generatio*, *seminalis* genaamd, van de Ouderen zaamenspattende door een gelyke onweêrstaanelyke drift, het *ovum* in 't *ovarium* door neiging of toebrenging van de *tuba*, nader aan den *fundus uteri* gebragt, bevrugten. Dus word

word begreepen, hoe die zaaden, tot één geworden, het *ovum* kunnen vrugtgeevende maaken, terwyl de plaats van 't *ovarium* dwars afstaande en zeer eng van toegang is, welke toegang door de neiging en daar door verkorting ruimer opening voor die tyd verkrygd: HARVÆUS meende, dat het *femen virile* de paalen en onderfteunende deeltjes zyn van de tedere in het *ovum* beflooten vlieskens, te zaamen vasthoudende de fwemmende deeltjes in hunne eigen plaatszen. De *formeeringe* fcheind te beginnen aan een zeer klein bleek *cirkeltje*, aan het even bevrugt *ovum* waargenomen, een kringetje, als of 't met *Cauterium* veel dunner als een hair, even aangeroerd was. De worteling tegen den *fundus uteri* komt uit dat klein ftipje in 't *ovum*, door welkers worteling het *ovum* aangroeid, en in het zelve zo veele verfcheidene deelen en *ornamenten*, die wy leevendig bezitten. welkers uitfpruiting is van 't geen ieder *ovum* bevat, zynde in deszelfs beginfel de vonk of vormeloosheid eenigerwyze gelyk, in die vormelooze klomp verfcheind het innerlyk drupken in 't eerst beweegend blaasken, 't geen voor 't begin van 't hart genomen word, in dit kleine deeltjen is 't beginfel van 't leeven, 't welk zig verfpreid in menigte zeer verfcheiden kragten, werkingen, deelen en beweegingen. Als wy nu aanmerken, dat het *ovum* zeer klein is, als het in de *uterus* komt, met een digt vlies omkleed, in welk vlies alles, wat den toekoomenden menfch opmaakt, en dat het binnenvlies van de *uterus* zig digt tegen het *ovum* fluit, tegen de aangeraakte ftip, zo zullen wy verftaan, dat geen bloed van de Moeder door 't vlies van 't *ovum* kan koomen, maar dat het zelve niet, als een *lympha*, kan in zyn worteling laaten, door welke het *fœtus* gevoed word, hoe meer dat het *ovum* gevoed, hoe wyder deszelfs vlies word, en het vlies van de *uterus* uitrekt, hoe meer de vrugt groeid, hoe meer zyn vliezen uitfpannen, en hoe wyder de vaten worden, en bekwaam om een vlugge en te gelyk groove *lympha* ter voeding door te laaten.

Wy moogen uit een der voorgeftelden befluiten, namentlyk, dat het *ovum* uit het *ovarium* komt, ten deele, door kragt en toedoen van 't *ovarium*, en ten deele door een byzondere geftelteniffe van 't ey zelfs. Door kragt en toedoen van 't *ovarium*, voor zo veel tuszen derzelver vliezen, die 't ey omvangen, gelyk een klieragtige ftoffe aangroeid, want kort na de zaamenkomft ziet men de rokken van 't ey blind, en met bloedvaten, na deze verdonkering ziet men tuszens deszelfs rokken als een klieragtige ftoffe, het ey omvattende, en de gedaante van een ronde bol vertoonende; deze allengskens toenemende, en 't ey rondom benypende, doed het zelve eindelyk by een opening, midden in dit bolletje te zien, uitfpatten. Ten opzigte nu van 't ey zelfs, meenen eenige, dat dit voortftuwen

verrigt word, voor zo veel het door een byzondere gestalte, wanneer 't benepen word, ligtelyk wykt en voortgleid. Dit bewyst, dat de eyeren, waar uit de vrugten moeten geteeld werden, uit de *ovaria* door de *tubæ* tot in de Lyfmoeder ligtelyk overgaan. Dierhalven besluiten zy L., dat de Trompetten van FALLOPIUS in Vrouwen de waare zaad afvoerende vaten, of liever de eyer-wegen zyn, voor zo veel het eytje van 't *ovarium* door de *tuba* tot de *uterus* word afgevoerd.

Het moedereytje, gesteld zynde het beginsel, of oorspronk der aangroeijende vrugt te zyn, zoude, zig in de Baarmoeder bevindende, voor eerst op geen eene plaats zo vast zetten; of 't kan verplaatst worden; om dat nu dit ey niet stil legd, zend de moeder straksdaadelyk overvloed van voedend zap na de baarmoeder, om het eytje daar in, als in een Vrugtbaaren Akker, te voeden. 't Is aanmerkelyk, dat in 't enge middelpunt van dit doorscheinend eytje als een ander eytje legd te dryven, waar uit waarscheinelyk gesteld word, dat het ey, uit het *ovarium* in de *uterus* overgaande, voor 't minste met de vliezen *Chorion* en *Amnios* omvangen is. Het moedereytje word van dag tot dag grooter door het voedsel, daar in *geabsorbeert* uit het zap, dat tot deze dienst in de *uterus* komt; de rokken van het eytje zig uitzettende, behouden niet altyd dezelve gedaante, de binnenste blyft het meeste *gelykformig*, de buitenste word langwerpig *ovaal*, als een zakje van dat *figuur*; terwyl het ey in dezer voegen toeneemt, doed zig in deszelfs binnenste rok, die voor 't *Amnios* gehouden word, een wolkje op, welke, allengskens dikker wordende, in een *musilagineuse* stoffe veranderd, in welkers midden, eerst een huppelend stipje, en naderhand een ruuw ontwerp van de vrugt, eeven als een klein ongeschikt wormtje, vertoond, 't welk dag aan dag meer aangroeijende, meer grootheid en volmaaktheid bekomt. Wy vinden beschreeven, dat eenige in een hoender ey voor het broeijen de geheele gedaante van een kieken door een Vergrootglas hebben gezien, en dat op dezelve wyze in het *ovum* van een mensch een lighaam geheel in zyn *fatsoen* beslooten is, dat zy kunnen zien, van welken *sexus* het lighaamtje is, daar ik grootelyks aan twyffel.

De Natuurkunde, hoe scherpziende, ziet niet door, zy is begaafd met menschen verstand en oogen. De Natuurkundigen behoorden in hunne beschouwingen altyd te denken op hun eigen klein beginsel. Een menschen eytje, zo klein als een ganzen hagel, met een vliesken omringd, zet zig uit, en maakt alles op, van 't geen men *fœtus*, en deszelfs *secundina* noemd. Wie zegd my de beginselen van 't eigen leeven in dat *ongeformeert* klompje, den een zegd: dat drie dagen na de bevrugtiging niets in de *uterus* gezien word, den ander

zegd:

zegd: den derden dag is 't *ovum* zo groot, als een ganzen hagel, en 't leeven in een nog onzigtbaaren ſtip. De voortteeling van de zyde der Vrouwen is waarſcheinelyk te geſchieden ook door middel van 't *ovum*, dat, hier ten overvloede gezegd, in de *uterus* gekoomen, daar, en niet in de *tuba*, natuurlyk haar wortels ſchiet, waar door het voedſel krygt, aan den *fundus uteri* hegt, een *placenta formeert* aan dien bodem, terwyl de vliezen van het *ovum* de *placenta* bekleeden, zeer kennelyk te zien aan de zyde na 't Kind: van de *placenta* hangd af een vatagtige, met vliezen bekleedde, ſtreng, die men aan 't middelpunt van 't Menſch-ſpruitje, 't geen midden in 't *ovum* is, vaſt bevind, 't geen, hoe klein 't in zyn beginſel is, allengskens door 't voedſel, dat hem nu de ſtreng toebrengd, grooter word, invoege dit ſpruitje, het welk in zyn begin minder, als een klein garſte Koorns-kerne was, zo groot word, als wy de Kinderen zien gebooren te worden.

Ruisch vertoonde een niet opgeſneden bevrugt menſchen eytje; een bevrugt menſchen eytje opgeſneden, een menſchelyk ſchepſeltje zo groot als een luis, een, zo groot als een Anys-zaad, een, zo groot als een garſte Koorn, een, wat grooter, een, nog wat grooter, een meerder grooter, enz. heeft hy deze vrugten grooter, en grooter vertoond; ook heeft hy na deze voorwerpen deszelfs afbeeldingen in 't kooper laaten brengen, gelyk daar van in zyn uitgegeeven *Cabinetten* te zien zyn. Hoe nu het *fœtus* verder opgroeid, hebben Harvæus en anderen Beſchreeven. Ongetwyffeld worden alle de *fibræ*, en derzelver werkingen onder den tyd des dragts, van het begin der vorming tot de volle dragt, van dag tot dag ſterker, hoe meer aan 't einde, hoe kragtiger het hart en de ſlagaderen in hunne beweegingskragt toeneemen, door 't welke de *fibræ* na den aart der deelen, waar toe ze behooren, zaamen geklonken worden; de werking, die de long, de maag, darmen, en meer *ornamenten*, zullen moeten doen, zyn tot haar volkoomentheid gebragt, om in haar vermoogens te beſtaan, voor dat een Kind tydig gebooren word, dat is, wanneer de geheele *Circulatie* der zappen in die ſtaat gebragt is, om door zig te kunnen beſtaan, zonder den invloed uit de *placenta*, die dan ook begind op te houden, als de vrugt ryp is, gelyk dit in alle groeijend leeven beſpeurd word, den appel, ryp geworden, word verlaaten van 't boomzap, 't geen hem voedde, waar uit wy beſluiten, dat in de Menſchvrugt, tydig gebooren wordende, alle de gereedſchappen, tot de *Oeconomia Animalis* behoorende, ſterk genoeg zyn, om op zig zelven, en afgeſcheiden van de Moeder, te kunnen beſtaan.

Het water in de Moedervliezen begon aan te groeijen, zo dra het ligchaamtje, of 't *Embryon* in 't *ovum* gevormd was: het *Chorion* en 't *Amnios*

nios wierd bepaald van 't vrugtje gefcheiden, zo dat het niet, als door middel van de ftreng, met de vliezen gemeenfchap hield, hier aan kan niet getwyffeld worden, want, zo dra het vrugtje gevormd is, zyn de vliezen gevormd, bepaald en van elkanderen gefcheiden, welke tuffenruimte niet anders, als met het water, welkers beginfel het *ovum* medebrengd, vervuld zyn, anders zouden het *Embryon* en de vliezen onderling onfcheidbaar te zaamen groeijen. Het water is in 't begin van de dragt weinig, en aan het einde veel: niet alleen ten opzigt van de *quantiteit* des waters, maar na de *proportie* van de grootte des Kinds gerekend: want het bovenlyf van 't Kind is van den beginne aan veel fwaarder, als 't onderlyf, en doorgaans in dat verfchil ongelyk grooter, in 't begin, als in 't laatft van de dragt, als dan in 't eerft van de dragt zo veel water, na *proportie* van de Vrugt gerekend, by het zelve was, als in het laatft, zoude de Vrugt in 't begin om en 't om buitelen, en fwemmen, als een fteekel-baarsje in een fpoelkom, of van 't begin tot het einde des dragt met het hoofd om laag in de *uterus* ftaan.

Dit betoogde wegen het min en meer water in de vliezen, na maate van de aangroei van 't *fœtus*, word waargenomen in de misdragten. Een uitgezet *ovum*, 't geen de Vroetwyven een moertje van een maand noemen, of laat het iets ouder zyn, ongebrooken gelooft, en door ons geopend zynde, vinden wy by 't Vrugtje zeer weinig en fyn water, veel fynder, als in 't laatft van de dragt by 't Kind gevonden word Een Misdragt van drie Maanden, of wat meerder, breeken doorgaans eerft de vliezen, en de Vrugt fchiet eerft af, daar na 't overige, om dat de *placenta* op die tyd meer vat heeft, wezendlyk is, en de onderzyde van 't *Chorion* en *Amnios* in haar uitbreiding toegenomen zynde, nu breeken, en te eerder, van wegen het water, daar tuszen en in begreepen. Dus komt het Vrugtje te eerder en in de eerfte plaats af te fchieten, hoewel in die tyd het water nog weinig is, en daarom diend dit tot het voorf. betoogde, en deze waarneeming. Verder in den tyd des dragts word het water meerder, het groeid aan, na maate de aangroei van de Vrugt. Hoewel het eene Kind veel grooter water heeft, als het ander, van welke ftoffe in ons vervolg nog wel iets zal te voorfchein koomen.

Uit het geen wy in deze verhandeling bybragten, is te zien, dat verfcheide menfchen, die hunne harszenen vermoeiden, om te weeten, hoe zy *geformeert* waaren, tot den ftof zyn wedergekeerd. Den menfch, hoe vernuftig, verftaat niets van den voortgang der teelinge in hem zelfs, de menfchen weeten niet, wat 'er in deze gefchiede, toen zy *geformeert* wierden, zy hebben geen geheugeniffe, van dat haar vonk of leevenswezen begon. Den eerften menfch wift niet, dat, of hoe hy *geformeert* wierd, hy wift niet, dat zyn zelfs ander,

zyn

zyn *Ega*, uit zyn zyde genomen wierd. Den HEERE deed een diepen ſlaap op ADAM vallen, nam een Ribbe uit zyn zyde, en ſloot de plaats met vleeſch.

Door deze diepen ſlaap bleef ADAM onkundig in de wyze van werking, die in 't maaken van een menſch vereiſcht word. Zegd men: dit was een andere wyze, en zo die van hem, als van zyn *Ega*, hebben geen gelykenis met het ander, dat uit hen zaamen voort gebragt wierd: zo is 't, en egter zyn wy omtrent eeven zo onkundig in onze *formatie*, als zy in de hunne waaren. 't Is 'er verre van daan, dat Man en Vrouw daders van dit wonderwerk zouden zyn, 't is zeker, dat zy het begin in zig verkreegen hebben, dat is, de zaaden in beide *Sexen*, en de Vrouw boven dien het *ovum* of de *ova*, die zy te zaamen zouden vrugtbaar maaken door haare te zaamenkomſt, en dat de Vrouw het *fœtus* moet voeden, en daar na met min of meer ſmerte baaren: als haar *ovaria* uitgeput zyn, of al te vooren rimpelig worden, is zy onvrugtbaar. Hoe zeker het is, dat niemand weet, het geen van de voortteeling konde geweeten worden, als 'er geen *valvula* of diepen ſlaap voor dat ontdekkende brein-busje geſchooren was, nogtans beſtonden eenige dwars op te dryven tegen het Vrouwelyk zaad, beſtonden hunne voorſtellingen te verheffen boven de klaare en volmaakte Reden van de Heilige Schriftuur.

Aan den eerſten menſch wierd de tweede menſch onverwagt voorgeſteld, op dat zyn vreugde des te grooter mogte zyn, over iets, 't geen van hem eerder wierd gezien, als voorgezien. De eerſte menſchen waaren aan niemant, van wegen haar afkomſt, pligtig tot dankbaarheid verbonden, als aan hunnen SCHEPPER: moeten nu hunne Nakomelingen juiſt weeten haare eerſte *formatie* in 's Moeders lighaam? is 't niet genoeg aan Man en Vrouw gezegd: weeſt vrugtbaar, en vermenigvuldigd, met vreugde te zien hunne Lyfsvrugten. Veele dingen zyn ons noodig te weeten, veele, ons niet noodzaakelyk te weeten. Wy kennen ten deele, en in dit geſtelde, dat in iegelyk deel van ons lighaam een eigenſchap is, daar in vereiſt. Dit lighaam is een wonderbaar zaamenſtelſel van verſcheidene gedeeltens en werktuigen, bekwaam om het leeven te oeffenen. Deze werktuigen worden *Organa ſenſuum*, *Sanguificationis*, *Chylificationis*, *Reſpirationis*, *Propagationes* verſcheiden na 't onderſcheid der *Sexen*, en *Secretiones* of *Excretiones* genaamd. Nu zyn veele dezer *Inſtrumenten* en deszelfs uitwerkingen bekend: nogtans is 'er een eigenſchap in, waar van 't vernuft geen reden geeven kan, of waarom het niet anders zoude kunnen wezen. Hoe wonderlyk zyn alle de gedeeltens *geordonneert* tot de verſcheide bedieningen des leevens,

der

der teelinge en der voedinge, daar is geen deel aan 't lighaam, waar in wy ons over de plaats, 't *fatsoen*, en 't gebruik genoeg konnen verwonderen. De verwondering over onze voortteelinge is alle andere onze verwonderingen overtreffende.

Wy moogen over deze zaaken redeneeren, de reden, die bygebragt worden, kunnen aan 't verstand niet voldoen. Nogtans willen eenige een schaduwe van waarheid vinden, daar de natuur werkt door weegen, die buiten onze denkbeelden zyn, zo verre, dat zy 't denkbeeld verliezen, hoe ze gebeurelyk zyn. Ik beken, dat 'er in de *Conceptie* en *Superimprægnatio* zaaken voorkoomen, waar van ik geen kennisse heb, al, 't geen 't merkteken draagd van verborgentheid, is voor my wonderlyk, die zig te diep in de beschouwingen steekt, raakt van het regte spoor, als wy op geen vaste gronden kunnen betoogen de zaaken, die zig aan ons voordoen, blyven zy in twyffeling, dit is gezegd, en zo verre het de *Physica* aangaat: Een verstandig Beschouwer kan zig verder in laaten. Den *Poëet* van *Diana* zegd: Geleerd Beschouwer van de GODDELYKE wegen, die met een invloed van den Hemel zyt gesterkt, uw Ziele bezig houd, om in des HOOGSTEN 's Zeegen naauwkeurig na te gaan, hoe 't vuur in stoffe werkt, verschoon my, zo ik feil, slaa in de beste vouwen, 't geen ik met nedrigheid aandagtig ging beschouwen. Den schranderste ESCULAAP, ervaaren *Hippocraten*, zyn heel onkundig in het wezen van de zaak, 't blyft by bespiegeling, *Diana* noemd het praaten, als een borduursel is 't gewrogt regt in den haak, ontzaggelyk gemaakt uit wonderbaare vliezen, zo dat beschouwinge haar denkbeeld komt verliezen. De Baarmoeder ontsluit, zelfs tegen wil en weeten, AGUR zegd: wonderlyk by Wysgeer SALOMON, hy kon de weg wel, maar het wonderwerk niet meeten, had geen geheugenis, van dat zyn vonk begon, 't Natuurkundigste woord, 't geen wy glooven kunnen, zegd: 't gietsel is, als melk, en 't word als kaas gerunnen. De Redelyke Ziel, die ons moet onderscheiden, van andre dieren, die in 't ondermaansche zyn, zal 't net gevormde klei in denkbeelden ontgleiden, de LIEFDE is Eeuwig groot, en ons vernuft is klein, ô diepte! wie zal hier met zekerheid in treeden? wie ken de weg des Winds? wie kan het vuur ontleden? Wy moeten 't zintuig met voorzigtigheid gebruiken in diepte, daar geen mensch verzekerd peilen kan, 't hoe eigentlyk moet al 't geslepen brein ontduiken, al 't kennelyke is niets in vergelyking van, 't geen ons verborgen blyft, laat we ons om laag gewennen, den SCHEPPER van 't Heel-al oneindig hoog te erkennen. Laat ons hier kruipende aan de ALMAGT van GODT gedenken, die Hemel, Aarde, Zee, het Leeven, alles Schiep, en onderworpen aan zyn overheerschend

wen-

wenken, eens zal veranderen in 't onbegryplyk diep, daar eerste en laatste Dag min als twee oogenblikken, het Eeuwig Raadsbesluit aan al 't gewrogt beschikken.

De Hoogverligte Natuurkundige zeggen, HEERE, gedenkt, dat gy my als leem bereid hebt, en tot stof zult doen wederkeeren, hebt gy my niet als melk gegooten, en als kaas doen runnen, met vel en vleesch hebt gy my bekleed, met beenderen voorzien, en uit zenuwen hebt gy my te zaamen gevlogten. Ik loove u, HEERE, om dat gy my op een zeer ontzaggelyke wyze wonderbaar hebt gemaakt, wonderlyk zyn uwe werken: ook weet het myn Ziele wel: myn gebeente was voor U niet verhoolen, als ik in 't verborgen gemaakt, en als een borduursel gewrogt ben in de benedenste deelen der Aarde. Alle deze dingen waaren in uw Boek geschreeven, de dagen, als ze *geformeert* zouden worden, doen nog geene van dien was. Wie anders kon ze zo net *geformeert*? wie ze zo wel *gefatsoeneert*, zo net in hunne vormen gegooten hebben, zo geregeld, dat de menigte altyd zyns gelyk voortbrengd, als alleen den ALMAGTIGEN, de geheele zaak der voortteelinge is wonderlyk in myn oogen. Deze verwondering neemt oorzaak uit den beschouwer, niet weetende den waaren oorspronk van deze zaak of eigenschap en wyze van haare werkingen. 't Was wel, zo ik sweeg, geenzints verlies voor Hooggeleerde Wysgeerige ooren, maar wat zou 't zyn, als ik aftogt blies, schep moed myn denkbeeld, als te vooren, gy zag beschouwende met gedagten het Kind eeven na de vorming in zyn *appartement*. Wy zullen het zelve vergezelschappen, tot het zig bereid, om die woonplaats te verlaaten, dan zullen wy voelen, hoe 't voorkomt, en zien, hoe 't gebooren word. Dat moet een verhandeling zyn, meer in betekening van kundige behandelingen, als in bespiegeling bestaande.

Deze verhandeling heeft my geopenbaard de swakheid van myn Zielskragten, zy begrypen, dat ik in kennis te kort schiet, dat myn Weetenschap onvolmaakt is, ik moet de hand op de mond leggen, en met verbaastheid uitroepen, HEERE, ik heb dingen overdagt, my te wonderlyk: ik zal U vraagen, onderregt my, want gy vermoogd alles, geen van uwe gedagten kunnen afgeleid worden. Gy zyt het, die de harten der menschen *formeert* en kend, hunne oogen om opwaards te zien hebt geplant, op alle werken let: iegelyk moet U alleen Eere geeven, uwe stemme is in de Hemelen, op de Aarde, en in de Wateren, heeft ons *geformeert*, Gy hebt alle dingen geschapen, de geheele geschapenheid is een beeltenis uwer heerlykheid, Het innig wezen der schepselen is door geen schepsel te kennen, wy tragten na de kennisse van ons zelfs, om te kennen de werktuigen, de werkingen in ons lighaam, en al wat verder invloed

 op

op het zelve heeft. Ons lighaam bestaat uit vaste en vloeibaare deelen, 't geen uit vaste en klaare bewyzen kan worden afgeleid, dat daar buiten gaat is niet te bepaalen, of schoon 't met eenige zekerheid betoogd word; 't is voor ons onmoogelyk de ondoorgrondelyke diepte van de Natuur te peilen.

HEt vermoogen en de aanzienelykheid van de geschapentheid, is in al haar belangen boven de menschelyke Reden, en waarscheinelyke Redeneeringen: daar is maar een waarheid opgeslooten in de zaak, die beredeneerd word: de onderscheiden gevoelens over een en dezelve zaak getuigen de onzekerheid der Redenkavelingen in elken zaak, die 't onderwerp van 't geschil is. Indien wy, zegd PLINIUS, de oorzaaken van al, wat in de Natuur gebeurd, willen nasspooren, zullen wy voor ons verscheide onzekerheden vinden. Het is, zegd BERNIER, met de Wysgeerte niet gelegen, als met de Konsten: hoe wy ons meer in de Konsten oeffenen, hoe Geleerder wy daar in worden, maar, hoe meer wy op de Natuurlyke dingen peinszen en ze bespiegelen, hoe meer wy ontdekken, daar in onweetende te zyn. Dit blykt onder andere in de bespiegelingen over de *Superimprægnatio*, dat is, wanneer een Vrouw tot verscheide maalen ontfangd, daar na de tydige, en de ontydige Vrugt gelyk ter Waereld brengd, of dat zy volkoomen Vrugten in onderscheide tyden baard. By voorbeeld, zy baard heden een Kind, en over eenige weeken, of Maanden wederom een voldraagen Vrugt.

De *Historien* gewagen van Vrouwen, die zodaanig van leevensgedrag waaren, dat zy niet overbevrugt konden worden. Van Koninginne ZENOBIA word verhaald, dat zy zo gematigd was in Minnedrift, dat zy nooit tot haar Man, den Koning ODONATHUS, naderde, dan om te zaamen een Kind of twee te verwekken, dat zy hierom den tyd haarer Maandstonden afwagte na haar gemeenschap', alleen, om te weeten, of zy Swanger was, of niet. Eeven, na dat haar Maandelykse zuiveringen ophielden, begaf zy haar wederom in de armen van haar Man, meer, om de beveelen van de Natuur en GODDELYKE WET op te volgen, als om haar Minnelust te voldoen. Zo dra de Maandelyke Stondevloed opgehouden was, onthield zy zig den geheelen tyd der Swangerheid door van de Huwlyks weelden. *Magnæ virtutes*, *nec minora vitia*, dit bleek aan haar trotsheid tegen AURELIANUS, en haar ondankbaarheid, aan LONGYN gepleegd. ODONATHUS was een *Saraceen*, en hadde Bywyven. ZENOBIA was een *Jodin* uit het geslagt van MOSES. 't is bekend, dat de welleevende *Jodinnen* naauw gezet zyn op de reiniging, na 't lyden der *menstrua* badende, en zo die zuivering ophoud, stellen zy, dat ze Swanger zyn, en gaan dan niet in 't bad. Wy mogten zeggen, de warmte

maakt

maakt de vrugten ryp, en onze Vrouwen vergenoegd zynde, Antw., de hette doed de vrugten verzengen, maar om de ſchaal der kuisheid zo ver te doen overſlaan, als by ZENOBIA, is voor een gezond Man onmoogelyk, wie kan een koole vuurs in zyn boezem draagen, zonder zyn kleederen te zengen.

Dat Kinderen eenige dagen, weeken, of Maanden na den anderen van een en dezelve Bevrugte Vrouw, en die zy tegelyk in haar *uterus* droeg, gebooren zyn, getuigen verſcheide Schryvers. ROUSSETUS verhaald van een Knegtken, tien weeken na zyn Suſter gebooren, en voegd daar by, dat zulks zonder na ontfangkenis niet heeft kunnen geſchieden. GORIS zag een Vrouw, die, twee dagen, na dat zy van twee voldraagen Zoonen verloſt was, van een half voldraagen Meisje verloſte. VAN SOLINGEN kende een byna volwaszen Jongeling, zynde een Maand na zyn Broeder gebooren. Ik heb 't voorbeeld hier ter Steede van een Vrouw, die twee Maanden na den anderen telkens een voldraagen Zoon ter Waereld bragt. Een andere Vrouw, hier woonagtig, haar Kraambed gevierd hebbende, zoude haar Kerkgang doen, onder 't kleeden kreeg zy ontſluiting, vlaagen, en wierd ontkleed te bedde gelegd, na de manier, die altyd moet *geobſerveert* worden, om dat de Vrouw, uitgekleed zynde, na 't verloszen niet behoefd bewoogen te worden, zy kan zig dan daadelyk doen bezorgen met *ordinair fotus* en ſtopdoeken, na verloop van weinige uuren verloſte deze Vrouw van een tweede Kind van dezelve dragt. Een andere Vrouw hier ter Steede Baarde in de negende Maand een voldraagen Zoon, na dat zy in de derde Maand een *abortus* geloſt had. Hier na vinden wy meer diergelyke.

RUISCH vertoonde een *ſuperfœtatie* van een duim breedte, gebooren zes uuren, na dat de Moeder van een voldraagen Vrugt verloſt was, zo dat hy daar na *procul dubio* als een beweezen zaak ſtelde, dat 'er na bevrugtingen geſchieden. STALPART erkende een na bevrugting. CARANZO was van dezelve gedagten. VENETTE, eene van de verſtandigſte Voorſtanders van 't Kinder worden door vermengeling van 't Mannelyk en 't Vrouwelyk Zaad, erkend een overbevrugting. Hy zegd: of de meeſte Geleerden na HIPPOCRATES voorgeeven, dat de *uterus* na de ontfanginge zodaanig geſlooten word, dat men daar geen punt van een naald zoude kunnen inbrengen, zyn wy nogtans van het tegendeel verzekerd, wy weeten, dat een Swangere Vrouw ten tweede maale kan bevrugt worden: daar ontbreeken geen voorbeelden van de *ſuperfœtatie*, die meermaalen voorkomt, als men zoude denken: de Tweelingen, die in twee onderſcheide vliezen leggen, edog aan een *placenta* vaſt zyn, zyn gemeenelyk overbevrugtingen: Man, ieder vrugt heeft zyn eigen *placenta*; zo dat

 hier

hier zoude men een dubbel *ovum*, geen overbevrugting, moeten ſtellen, maar VENETTE is niet voor de Eyeren.

By de Ouden vinden wy verſcheide zeldzaaame Aantekeningen van na ontfangen vrugten, SCHENKIUS verhaald van een wonderbaare *ſuperfœtatio*. SENNERTUS heeft 'er verſcheide aangetekend, ſtellende, dat, als een Vrouw, die van twee Kinderen, waar van 't eene groot en ſterk, en 't ander klein en teder is, op eene tyd bevald, dat dit kleine Kind een overbevrugting is, meenende, dat de grootſte der Kinderen, Tweelingen zynde, het eerſte geteeld, en de kleinſte eenige tyd daar na ontfangen wierd. Men vind aangetekend van een Vrouw, die in de zevende Maand haarer dragt beviel van een Dood Kind, en twee Maanden daar na beviel van twee leevende Kinderen. Van een Vrouwmenſch, by zeker Heer dienende, welke Tweelingen voortbragt, die ieder na een byzondere Vader geleken, zy op een dag van den Heer en een zyner bedienden misbruikt zynde. ARISTOTELES Schreef: zekere Vrouw Baarde twee voldraagen leevende Kinderen, en vyf Maanden daar na een derde Kind. KERKRING ſpreekt van twee Kinderen, gelyk gebooren, welke het eene agt, en 't andere vier Maanden zouden geteeld geweeſt zyn. 't Geſtelde, namentlyk, dat Kinderen na ontfangen, en dan na gebooren worden, vind by de Regtsgeleerden geloof. LÆLIUS Schryft, dat hy in 't Keizers Hof zag een Vrouw, van *Alexandria* gekoomen, om aan HADRIANUS vertoond te worden, neven haar vyf Kinderen, waar van gezegd wierd, dat vier op een tyd gebooren waaren, en de vyfde veertig dagen daar na. Tot *Lekkerken* is gebeurd aan MEINSJE CORNELIS, Vrouw van CHRISTIAAN CLAASZ, dat zy verloſte van een Zoon; zeventien uuren daar na van een tweede Zoon; na vier en twintig uuren wederom van een Zoon, alle drie leevende. Vier-en-twintig uuren hier na van een dood Kind; van 't vyfde zullende Baaren, ſtierf zy, 't Kind in de geboorte ſtaande. Een zesde leevende Vrugt, na 's Moeders overlyden in de Baarmoeder ſpartelende, ſtierf daar, om dat die niet tydig genoeg door de *ſectio Cæſarea* gered wierd.

Als de Kinderen van een dragt ongelyk in grootte en ſterkte zyn, kan daar uit niet geſteld worden, dat ze op byzondere tyden zouden ontfangen zyn, en, of ſchoon Tweelingen na byzondere menſchen gelyken, dat ſteld niet, dat zy ieder een byzondere Vader hebben, niets is 'er gemeener onder de menſchen, als onderſcheiden Aangezigten, dit word gehouden voor een voornaam Konſt ſtuk van de Natuur. PILLE verhaald van een Vrouw, die een *jalours* Man had, om dat geen van haar Kinderen na hem geleeken, de Vrouw beſloot een ſnoeprysje te doen, daar ook een Kind van voortkwam, 't geen nu haar

Ech-

Echten Man zeer wel geleek. Zekere Vrouw zoude op vermoeden van overſpel geſtraft worden, om dat zy een ſchoon Kind, 't geen na niemant van 's Mans geſlagte geleek, had voortgebragt, maar HIPPOCRATES, heeft de zaak verklaard, onderzogt, en vond, dat 'er een Schildery in de Slaapkamer was, van dezelve Schoonheid, dus wierd de Vrouwe van dit kwaad vermoeden ontheft. GALENUS verhaald, dat een Vrouwe door het aanzien van een Schoone Schildery een zeer Schoon Kind by een mismaakt Man heeft gekreegen. Ik kende een Vrouwe, die, of ſchoon zy een welgemaakt Man had, egter over 't uitzigt van haar Ledikant een fraay geſchilderd Kind geplaatſt hield, tot het zelfde oogmerk, 't geen HELIODORUS bybrengd van PERSINA, Koninginne van *Æthiopien*, die door 't beſchouwen van de Schoone ANDROMEDA een Schoone Blanke Dogter ter Waereld bragt. VOSSIUS verteld, dat in *Africa* een blank Kind van een *Neger* en *Negerinne* geteeld is. DE MEY verteld, dat uit twee blanke Ouders een Jonge *Moor* gebooren is, om dat de Moeder een Moor, welke in haar Slaapkamer uitgeſchilderd ſtond, geduurig in haar inbeelding zig vertegenwoordigde. PLINIUS zegd: de gelykheden worden in 't gemoed overdagt, en 't word geloofd, dat daar in veel toevallige dingen zeer veel vermoogen. Hierom zien wy meer verſcheidentheid in de menſchen, als in alle andere dieren, of om dat de ſnelheid der gedagten, de vlugheid der geeſten en de verſcheidenheid van de *Temperamenten*, ongelyk vormige gedaanten en merktekenen aan de vrugten indrukken. BEGON verhaald, dat hy in de *Antilles* Tweelingen zag, uit een *mextice* gebooren, waar van de eene blank was, met lange Hoofd hairen, de ander een ſwarte met Kroeſthair: hy meend, dat dit door twee vermengingen, een met een Blank, een met een Neger Man veroorzaakt was. Den Schryver vermeld niet, hoedaanig by de geboorte dezer Tweelingen de *ſecundina geformeert* was, waar uit miſſchien iets zaakelyks omtrent de overbevrugting konde waargenoomen zyn.

De bygebragte voorbeelden van de verſcheide geſlagten der dieren zaamenmengelende, en van menſchen onderſcheiden in verwe, bewyzen, dat één Vrugt voortkomt uit tweederlei ſtoffe, die door mengeling tot één Lighaam worden. SNEIBAND en BESTERUS vonden in de *teſtes muliebres* een witte ſtoffe, overeenkomſtig met het wit van een Henne Ey, een weinig ſcherp en walgelyk van ſmaak, deze vloeiſtoffe hebben zy Zaad genaamd, wy beſchryven deszelfs *Coleur* tuszen wit en geel, en leemig van aart. 't Vogt, in 't *ovum* begreepen, vonden wy helder en doorſcheinende; het eerſte ſtelden wy, dat neven het *ſemen virile* in de *tuba uteri* één Vrugtbaar Zaad opmaakt, welke het *ovum* een eigenſchap geeft, om los te worden, af te wyken, van plaats te veranderen, te wortelen, en de ſpruit op te

maaken, zynde in deszelfs wezen *invisibel* klein bevat, ons niet bekreunende, in dat andere, die ook als de blinde na 't *ovum* slaan, dit anders willen. Zo veel hoofden, zo veel hoeden, zo veel gevoelens, die, als wy ze naauwkeurig beschouwen, zo veel uitregten, als of wy een knoop in de biezen zogten.

Hippocrates, van de overbevrugting der Vrouwen spreekende, zegd: zo de Vrugt tot in de *uterus* gekoomen is, wanneer een Vrouw voor de tweede maal ontfangd, 't kan niet miszen, of deze tweede Vrugt moet daar sterven, en de Vrouw moet daar door een Miskraam krygen. 't Is zeker, dat den Arts op zyn ondervinding *redeneert*, en omtrent de plaats, waar in de Vrugt 't eerst *gebootseert* word, met de hedendaagse Beschouwers verschild. In ondervinding hem de voorrang geevende, doed men hem geen ongelyk met aan zyn beschouwing dit *Credit* niet te geeven, elk in 't zyne laatende, alzo het enkele bespiegelingen zyn. 't Gebeurd, dat als 'er een tweede Bevrugting in een der eerste Maanden van de Swangerheid geschied, dat het wel uitvald, en dat de Vrouw zo wel het laatste, als het eerste Kind voortbrengd, eeven, of zy in een en 't zelve oogenblik ontfangen waaren. Het is zo gebeurd, kon men zeggen, wie zal ons 't *Contrarie* bewyzen? indien een Vrouw de overbevrugting gebeurd eenige Maanden na het *formeeren* van de eerste Vrugt, kan het tweede Kind zo wel niet in 't leeven blyven, om dat het eerste door zyn grootheid en grootte van deszelfs omslag het tweede verdrukt, en om dat de Natuur der *uterus* zig geschikt had, om de *lympha* tot voeding van 't eerste *fœtus* in deszelfs *placenta* af te scheiden. Wanneer nu deze en diergelyke beschouwingen ons voorgesteld worden, moeten wy daarom geen onmoogelykheid in 't *Contrarie* stellen. Te min, om dat de wyze der bevrugtingen, en der eerste zetel van 't *fœtus* onder de Geleerden in ernstig *dispuut* blyft.

Dat Tweelingen van een bylegging voortkoomen, bewyst de *Conjunctie* van Juda en Thamar, deze Kinderen waaren voldraagen. Zy bragt geen tydige en ontydige Vrugt te gelyk, of geen Kinderen van een dragt op verscheide tyden, 't geen eigentlyk door de *superimprægnatio* verstaan word. Onder de Geleerden word *gedisputeert*, of Tweelingen altyd in een byzonder vlieswerk zyn, dan of ze zyn in een werk door een middenschot in tweën gedeeld, zo dat de Vrugten van den anderen daar door gescheiden worden, my zyn hier ter Steede twee voorvallen bekend *paralel*. Ook dat Bevrugte Vrouwen hebben in de vierde Maand na de ontfanging een dood *fœtus* uitgebragt, teekenende vier Maanden dragts, en in 't begin van de tiende Maand hebben zy ieder een gezond leevend voldraagen Kind gebaard. Zo hier, als in de *superfœtatio*, waar in de Baaring tuszenpoozig geschied, is ieder Vrugt in zyn eigen vliezen omvan-

omvangen, en veeltyds zyn de *placentæ* op byzondere plaatszen aan de *uterus* gehegt, zo dat de eene kan gebooren worden, terwyl den ander zig in des Moeders Lighaam blyft ophouden. VAN SOLINGEN, zyn Vriend VAN DER WIELE, en anderen meenen, dat het wel eens anders toegaat omtrent Tweelingen in een en dezelve *tempo* ontfangen, zeggende: deze zyn doorgaans in een vlieswerk beflooten, het zelve door tuffenkomft van een vliesje van elkanderen gefcheiden. Dit fcheidfel is dan van de zaamengroeijing der adervliezen, 't geen door 't perszen van 't water, als een van de twee Kinderen gebooren is, ligtelyk komt te breeken, en zelfs, voor dat de eerfte gebooren is. Hoe konde anders VAN DEVENTER zyn Tweelingen zodaanig in de war ftellen, dat hy nauwelyks Befchryven kan, hoedaanig die te ontwarren. Zomtyds hoorde ik fpreeken van een potje met pieren, zyn Tweelings Lyfmoeder mag die naam draagen van wegen de akelige hafpelingen der twee Kinderen, die hy aanwyft hoe te verloszen.

DE LA MORANDIERE Schryft, dat hy, een Vrouw verloszende, twee Kinderen in een werk omwonden vond, het een leevendig en van behoorlyke grootte, het ander dood: hy meend, dat dit doode Kind het tuffenfcheidfel door geworfteld was in de vyfde Maand des dragts, zynde de *fœtus* Vyfmaandig gefchouwd. Men moet niet denken, dat twee Kinderen van een dragt in een en dezelve vliezen beflooten zyn, uit een en dezelve *placenta* haar invloed krygen, gelyk zommige gemeend hebben, ieder Kind word in een byzonder *ovum* gevormt, zyn 'er twee Kinderen in een dragt, dan zyn in 't begin twee onderfcheiden *ova* in de *uterus* gebragt, daarom heeft ook ieder Vrugt zyn eigen byzondere *placenta* en ftreng, elk blyft natuurlyk in zyn byzonder vlies beflooten, geduurende de tyd van de dragt. Als het gebeurd, dat twee *ova* in de *uterus* gelyk ontfangen worden, kan, voor het einde van de dragt, de *placenta* van 't eene Kind eerft ryp zyn en eerder koomen te fterven, als van 't ander: al zyn twee Vrugten te gelyk in de *uterus*, daarom zyn zy in alles niet eeven gelyk, het eene kan ziek zyn, en 't ander gezond, 't een kan koomen te fterven, en 't ander leevend blyven, 't eene word zomtyds tot een misdragt van een Maand of meer, en word verhouden, of uitgeworpen, en het blyvende word voldraagen. Het is iets ongemeens, als twee Kinderen in een *uterus* te gelyk koomen te fterven, om dat zy ieder een byzonder leeven hebben, hier word gemeend de natuurlyke dood, niet door 't geen van buiten aan, of in, of toegebragt zynde de dood komt te veroorzaaken.

Of fchoon de Tweelingen in een werk omvangen wierden, egter hebben zy ieder haar eigen ftreng en eigen *placenta*. COURTIN zegd: eenige meenen, dat het is maar eene *placenta*, 't fcheind zo, maar

als

als men naauwkeurig let, zal bevonden worden, dat het twee zyn, ook wel meerder, na dat 'er meerder Vrugter zyn. Deze Moederkoeken zyn door tuszenkomst van vaten met den anderen gemeen geworden, zô dat het bloed van de eene *placenta* in de andere kan overgenoomen worden. 't Is zeer ongemeen, als 'er drie Vrugten in een werk gevonden worden, BARTHOLINUS geeft daar van 't getuigenis, ook heeft hy een voorbeeld van Tweelingen die ieder in haar eigen vlies beslooten waaren, dat is natuurlyk, niet ongemeen, en wy meenen niet, dat dan het eene een overbevrugting zoude zyn. STALPART heeft de *Historie* van Tweelingen, ieder in haar eigen vliezen besllooten, zy hadden te zaamen drie strengen, ieder Vrugt had zyn byzondere *placenta*, die beide met een tuszenscheiding van elkers Vrugts eigene vliezen, digt by den anderen geleegen, aan den bodem en zydelyke deelen van de Baarmoeder vast waaren, in welkers koeken middelpunten, voor en al eer de navelvaten van ieder Kind wierden ingeplant, een derde gemeene streng op 't einde der voorf. vaten, voor dat ze zig in de *placenta* kwaamen te hegten, voortgebragt was, zulks geschiedende by wyze van *Anastomoses*, de gemeene streng was even zo gekronkeld en knobbelig, als men doorgaans de strengen ziet, als zy gebooren worden. Van de *Secundina* moet nader beschouwing volgen, meer in onderzoekelyke dingen, als in spitsvindige *speculatien* bestaande.

't Is iets zeldzaams drie strengen aan twee Kinderen te vinden, ik heb, dat ook zeldzaam is, bevonden de vliezen tot half wege de streng daar aan vast gegroeid, 't Kind was leevend en zeer teder. LE CLERC spreekt van byna ongelooffelyke zaaken: zekere Vrouw, zegd hy, te *Thuringen*, kwam in de Kraam van een Meisje met een dikke buik, zynde anders gezond, na verloop van agt dagen kwam dat agt daagse Kind te bevallen ook van een Meisje, zynde een vinger lang, en 't scheen zo wel te leeven, dat men geen swarigheid maakte, om het te doopen, het stierf den volgenden dag met zyn Moeder, nu tien dagen oud zynde; BARTHOLINUS verteld een diergelyk wonder geval. Ook verhaald hy, dat den *Koning* van *Denemarken* hem een Ey liet zien, in welkers midden een ander Eytje zeer wel gevormd was. EUSEBIUS maakt gewag van een Merrypaard, 't geen een Muil-Ezelin wierp, 't welk ook een veulen uitbragt. In het groeijend leeven is gezien, dat een geheelen *Citroen* in een anderen *Citroen* begreepen was. LE CLERC verhaald van een Vrouw, die wonderbaar overbevrugt moet geweest zyn, zy baarde in den tyd van een dragt negen Kinderen, alle in de Stad *Aix* gedoopt, eerst baarde zy in verscheide weeken vier Zoonen, telkens een te gelyk, daar na bragt zy een *mola carnea* uit, en vervolgens van twee, tot twee dagen, zo Jongens, als Meisjes, tot vyf toe, en alle wel geschapen.

De

De menigte van wonderwerken, daar eenige *Historie* Schryvers hunne Schriften mede opvullen, zegd D'ARGENS, verwyderd de kennisse der waarheid: de ongemeene gebeurtenissen zyn, als zo veel duistere sluyers, die de waarheid der zaak van veel gevallen verbergen, of de menschen meer staande houden in verwondering, als te doen voortgaan in 't nafpooren der oorzaaken. Egter, de zaak omtrent de nabevrugtingen moet onder de zeldzaamheden, geenzints onder de gemeene gebeurelyke dingen, gesteld worden. 't Zyn, zegd DOLÆUS, waarheden, om dat ze ondervonden worden, en zyn waarscheinelyk niet na waarheid te betoogen. Als wy agt geeven op 't geen VENETTE zegd, van dat Tweelingen, aan een *placenta* gehegt, aanwyzen, dat zy overbevrugtingen zyn, zien wy de onwaarscheinelykheid dezer zaak, zo kan de scherpzinnigheid mistasten, zelfs in klaare zaaken. Wy moeten agt slaan op het denkbeeld, 't geen wy van een zaak hebben, wanneer wy dezelve willen uitdrukken, en, na dat ons verstand is, doen wy dat wel, of kwaalyk. VENETTE komt ons schrander voor, nogtans stellen wy 't onmoogelyk, dat de *superfœtatio* met het eerst gevormde *fœtus* één *placenta* zoude kunnen hebben: de *superfœtatie*, hoe naby het *fœtus* gezet, zal deszelfs *placenta* wel klaarblykende van die van 't *fœtus*, dat eerst gevormd was, te onderscheiden zyn. De *superfœtatio* moet zyn eigen *secundina* hebben, zo wel de *placenta*, als de vliezen, hoe ook *geënclaveert* aan de eerste Vrugt, 't zyn gedeeltens van een ander *ovum*.

Deze Liefhebber van het *Min-Tafereel* Beschreef de *Historie* van een Vrouw, die, na dat zy van een voldraagen Dogter verlost was, en 't Kraambedde behoorelyk gevierd had, den Negen-en-twintigsten dag te Paard reed, en daar weder afgesteegen zynde, beviel van een Zoon, de Dogter leefde zeven Jaaren, en den Zoon zo veel dagen. HIPPOCRATES zegd: de Vrouwen, die geduurende haar Swangerheid met den Man omgaan, bejegenen ongevallen. VENETTE zegd: de Vrouwen, die Swanger zyn, en greetig na den Man, worden voor 't minste tweemaal beswangerd, te weeten, de tweede maal is 't de overbevrugting, Dat dit geschieden kan, word niet ontkend, maar dat de *superfœtatie* door de Huwlyks weelde zo menigvuldig zoude gebeuren, als VENETTE steld, streid met de ondervinding. Hy *fundeerde* zig op gesteldens van den ARTS: wy zien, dat VENETTE, gelyk meer andere, van den ARTS 't *Grieks Orakel* maaken. Eenige uit die het *ovum* op haar plaats laaten, erkennen de *superfœtatie* moogelyk te geschieden na den zevenden dag der eerste ontfanging, stellende, dat dan de *semina*, die 't eerste *Embryon formeeren*, omwonden zyn. Dit leund ook op het gevoelen van HIPPOCRATES, hy steld, dat de twee eerst verzaamelde zaaden na dien dag in een vlies beslooten zyn. Hy zag het by een *Atheensche* Vrouwe den zesden dag, na dat zy bevrugt was. Dus

funderen eenige byna alles op 't gezag van den AARDSARTS, of elk neemt wat uit zyn gesteldens, 't geen in zyn Kraam te pas komt. Dit gestelde na den zevenden dag komt, om dat, wanneer Tweelingen op een tyd ontfangen wierden, zouden de *semina* gemengeld, wederom in twee deelen moeten verdeeld worden, of ieder Kind in een vlies of beide in een vlies *geformeert* worden, dus word deze zaak zo verward, dat het na dit gestelde niet te ontknoopen is. 't Is te begrypen, dat twee eytjes in haar eerste tyd in de *uterus* aan elkanderen kunnen kleeven, waar na de vaten, die haar moeten voeden, haar gemeen worden, in de een of de ander eenige wegen verlaat, waar door zy al te beswaarlyk zouden moeten vloeijen, 't welk zekerlyk eenige deelen van een van beide doed omkoomen, het geval van ontmoeting der adervliezen en 't dun tuszen scheidsel, 't geen dan een vlieswerk verbeeld, is daar een bewys van, door die ontmoeting kan dit scheidsel geworden, in de vroegen tyd des dragts met een opening slyten, zo zien wy de moogelykheid van Tweelingen in een werk. Eenige willen zelfs hier uit de *monsters* te worden betoogen, zeggende, in geval de Vrugten elkanderen aankleeven, en de rigting der vaten de vogten bepaalen, om zekere wegen in te slaan, zullen twee Vrugten te zaamen een *monster* opmaaken, twee lighaamen aan elkanderen begroeid, en zulks op verscheiden wyzen, gelyk daar voorbeelden van zyn. Andere trekken uit die *monsters* een gevolg, om te betoogen, dat de voortteeling niet met bemiddeling van 't *ovum* geschied.

Eenige Konstgenooten zeggen, dat de overbevrugting geen plaats heeft in dieren, welkers Baarmoeder een holligheid hebben, die van de eene ontfanging vol zynde zig sluit, en geen tweede zoude toelaaten, om deze reden kunnen zy in de Vrouwen geen overbevrugting erkennen. Die 't *ovum* als 't beginsel van de vrugt stellen, kunnen in 't *Concept* van de overbevrugting niet treeden, zeggende: dat Tweelingen in een tyd beginnen, 't geen waarscheinelyk is. Andere zeggen, dat 'er geen regelen zo algemeen zyn, of zy lyden eenige uitzondering, zeggende: dat de Baarmoeder in alle Vrouwen, na dat ze ontfangen hebben, niet volkoomen geslooten is, gelyk de ondervinding getuigd. 't Word gesteld, dat, als 'er Tweelingen koomen, uit ieder *ovarium* een *ovum* komt, zynde in een oogenblik leevend geworden, en afgezonderd, of als dit afzonderen en vallen in de *uterus* ongelyk geschied, dat dan de eene Tweeling sterker is, als de ander. Zo zien wy, dat, of schoon de *formatie* in een tyd geschied, de Vrouw niet altyd Kinderen van dezelve grootte voortbrengd. Zo betoogd men, dat twee Moedereytjes op een tyd bevrugt of op een tyd, of daar in wat onderscheiden, in de *uterus* koomen, of ieder in 't byzonder aan den *fundus uteri* vatten, of zig zo

ver-

vervoegen, dat ze ſcheinen een *placenta*, en een omwindſel te maaken. Dit zullen wy vaſt ſtellen zo te geſchieden, en 't overige, van 't geen in deze verhandeling bevat is, in enkele giſſingen beſtaande, zal ik daar by laaten.

BAaren en Gebooren te worden zegd byna het zelfde, 't eerſte is ten opzigt van de Moeder, 't ander omtrent het Kind. 't Beteekend voortbrenging van 't Kind uit de Baarmoeder, 't woord Baaren behoord eigentlyk aan het voorbrengen van een menſchelyke Vrugt, tot geenerlei beeſten, 't viervoetig gedierte werpt, 't gevogelte word gekipt. In een der verhandelingen wierd gezegd met woorden van SALOMON, daar is een tyd om gebooren te worden, eenige menſchen worden ter agting van den tyd des dragts tydig, en andere ontydig gebooren. HIPPOCRATES omſchryfd het leeven van een menſch in 't getal van zeven dagen ARISTOTELES zegd: de meeſte Kinderen ſterven, voor den zevenden dag vervuld is, hierom worden haar eerſt den agtſten dag naamen gegeeven, om dat de Ouders dan vertrouwen hadden op de behoudenis der zelven; den zevenden dag word gehouden, om een teken te geeven van volkoomen ontfangenis: Hy zegd: als het geboorte Zaad tot op den zevenden dag binnen de *uterus* blyft, is het een teken, dat de ontfanging volbragt is: die binnen de zeven dagen te voorſchyn koomen, worden geen misdragten genaamd, maar uitvloeiſels: voor den zevenden dag word het ontfangene voor geen volkoomen ſchepſel gehouden.

Het getal, voor zo veel het een getal is, is 't eene getal niet volmaakter, als 't ander. Nogtans is by veele menſchen het zevental boven andere geagt en volmaakt genaamd: in de HEILIGE SCHRIFT komt het zevental menigmaal voor. Den HEERE, zegd MOSES, heeft den zevenden dag geruſt: den zevenden dag is aan de *Godsdienſt* toegeëigend: het *Jubel-Jaar*: zeven dagen moeſt een Vrouw onrein zyn na 't Baaren: den zevenden dag wierd een *Melaatſe* gereinigd: zeven dagen moeſten de *Prieſters* en de *Altaar* geweid worden: de Feeſtdagen wierden na het zevental geordend: voor den zevenden dag na de uitkomſte van Lam of Geite mogt het niet geofferd worden: zeven dagen wierd de Wacht des HEEREN gehouden, zevenmaal wierd het Verzoen-bloed, als mede de Heilige Olie, geſprengd. NAAMAN moeſt zig zevenmaal waſſchen: zeven dagen wierd gevaſt over een doode: zeven Varren, zeven Rammen wierden geofferd: en veel voorbeelden meer, te menigvuldig, om ze alle by te brengen. Wy tellen zeven *Planeeten*: alle zeven dagen een ander *Quartier Maans*, verſcheide ziekten maaken *Criſis* den zevenden dag: 't word geſteld, dat den menſch om de zeven Jaaren verandering gewaar word in zyn lighaam. Den zevenden Maand is de eerſte, in welke een

menſch volkoomen, en bekwaam is om te blyven leeven na de geboorte. Uit deze geſtelden kwam voort het voorgeſtelde der Ouden, namentlyk, zy hielden voor geen volkoomen Vrugt of ſchepſel, als 't geen behouden bleef tot den zevenden dag.

De Ouden verdeelden de *Formatio* in vier tyden, noemden het eerſte gety Teeling: het tweede vaſter verbinding: het derde *Embryon*, onvolkoomen de deelen vertoonende: het vierde *fœtus*, waar in zig vertoonen alle de deelen, onderſcheidentlyk van elkanderen kennelyk, het lighaam reeds bereid zynde in alle zyn werktuigen, om te kunnen dienen tot een woonplaats voor de Ziel. In de eerſte *Claſſe*, waar toe de Ouden neemen na de regel der Scheppinge zes dagen, meend HIPPOCRATES, dat de Vrugt heeft, al 't geen een menſch behoord te hebben, maar dat al de lighaams deelen zo dun en teder zyn, dat dezelve niet als op 't water door een *Microſcopium* kunnen gezien worden. De Vrugt zeer teder zynde, kan in de eerſte Maanden uit oorzaak van de kragteloosheid zyner harszenen, en ſlappigheid zyner zenuwen, naauwelyks zyn leeden beweegen: als de beenderen beginnen ſterk te worden, de *nervi*, *ligamenta*, en *membranæ* beginnen hunne vaſtheid te verkrygen, de *fibræ* elk na zyn aart te zaamen gedrukt worden, begind het Kind zig merkelyk te beweegen, zodanig, dat de Vrouw die worſteling in haar buik gevoeld. Dit te gebeuren, word geſteld van RYFF van de Zeſtigſte tot de Negentigſte, en van meeſt alle andere van de Negentigſte tot de Honderd-en-twintigſte dag, al, na dat het Kind ſterk geworden is. De Vrouwen zeggen, gemeenelyk te halver dragt voeld men leeven, dat weinig of niet verſchild met de beweegings dag rekening van HIPPOCRATES ontleend, FERNELIUS ſteld, gelyk 't ook bevonden word, de tyden des beweegens onzeker. Sommige Vrugten beweegen voor de derde Maand, andere in de vyfde, anderen, na dat ze bewoogen, houden zig daar-na een geruimen tyd ſtil. Volgens 't getuigenis van Vrouwen, die verſcheide maalen Swanger waaren, hebben zy 't leeven van de Vrugt gevoeld in 't laatſt van de tweede Maand, dan by de uitkomſt bevonden, dat het een Knegtje was, en als zy leeven gevoeld hadden in 't begin van de vierde Maand, dat zy een Meisje voortbragten. Deze zaak kan niet beter vernoomen worden, als by de Vrouwen zelfs.

Het Baaren der Swangere Vrouwen word, zo ten opzigt van dezelven, als van deszelfs Vrugten, verdeeld in driederlei geboorten, misval, ontydige en tydige geboorten. De eerſte is, als een Vrouw komt te Baaren voor de zesde Maand, in welk ongeval de Vrugt altyd verlooren is. De tweede is, die na de zesde Maand, en voor de volle tyd komt voor te vallen. In dit ongeval komt de *placenta* als een voorgaande oorzaak van dit toeval, haar *qualiteit* verlooren hebbende,

't geen

't geen voortkomt uit verscheide oorzaaken. Of de oorzaaken van misval of ontydige geboorten zyn door uitterlyk geweld, onder welke behooren het *Aderlaaten*, *Purgeren* en *Clisteren*, waar door het *fœtus* beroofd word van 't vogt, dat het zoude voeden. Door een tydige geboorte word verstaan den uitgang van 't Kind, omtrent veertig weeken na de ontfanging. Anders word gesteld, dat een menschelyke Vrugt van negen Maanden en tien dagen tydig gebooren word: dit komt uit op weeken van zeven dagen, viermaal tien weeken zyn twee honderd en tagtig dagen. Alle dieren, zegd DIONIS, hebben een bepaalden tyd, om hunne jongen te draagen, de eene langer, de andere korter tyd, de Vrouwen zyn op volle negen Maanden gesteld, die tyd is zo een vaste wet, dat daar van geen een Vrouw ontslaagen is, zy, die ons zeggen, dat ze haar Kinderen langer of korter draagen, hebben daar zomtyds reden voor. DIONIS zegd niet, welke negen Maanden van 't Jaar hy meend, of in wat dag van de Maand te beginnen, om 't einde van zyn negende Maand te vinden; het is niet ongemeens Kinderen na negen Maanden dragts ter Waereld te zien koomen. 't Geen BERNARD verhaald is ongemeen, hy verhaald, dat een *Dame*, na dat zy zeftien Maanden Swanger hadde geweest, een Kind Baarde, gelyk de leevende van negen Maanden. HARVÆUS spreekt van een diergelyk geval. Zou men gelooven kunnen, dat 'er Vrouwen in de Kraam gekoomen zyn, drie en vier Jaaren, na dat zy Bevrugt zyn geworden? Egter hebben verscheide geloofwaardige Schryvers dit waargenomen, zy verzekeren het met zo veel omstandigheid, dat wy het met reden niet in twyffel moogen trekken, hoe ongelooffelyk het scheind.

Wy moeten in deze gevallen omtrent de Vrouwen wat toegeevende zyn. Ook moeten wy de onmoogelykheid van een tydige geboorte voor de negende Maand aan een Vrouw, of haar Man, niet tragten te bewyzen, want zomwylen raakt het haare eere. Ook ontmoeten wy Vrouwen, die zig zelve omtrent de gedagten, die zy van haar dragten maaken, onnozel misleiden; die in de twee eerste Maanden iets Maanstondigs vernaamen, verzekeren, dat zy met de zeven Maanden verlost wierden, om dat ze zig inbeelden, dat ze niet swaar geworden zyn, voor dat zy haare Maandstonden misten. Andere zeggen, dat zy op de elfde Maand verlost zyn, op bedriegelyke verscheinselen, waar door zy geloofden, dat zy twee Maanden, voor dat ze het wierden, Swanger waaren. Daar zyn gevallen, waar in wy dit niet naauwkeurig moeten onderzoeken, namentlyk niet in een Vrouw, die van haar eerste Kind in de zevende Maand een tydige geboorte vertoond. 't Kind komt dan wel op zyn tyd, maar de Moeder is twee maanden te laat getrouwd. Ook moet men dit in eene Weduwe, die haar Echte Man tien of elf Maanden na zyn Dood een Erfgenaam

genaam zal geeven, niet net onderzoeken, ook niet omtrent een Vrouw, die elf of twaalf Maanden na 't vertrek van haar Man bevald. Zal men zeggen, dat het een en 't ander onmoogelyk is, 't fatzoen van die Vrouwen hangd daar aan, in tegendeel wy moeten ons houden, als of men aan de moogelykheid *Crediet* gaf, eenige Schryveren, en voor al JUSTINIANUS, bybrengen; diergelyke gebeurteniſſen aanhaalen, ja die zelfs aan de *Hoven* gebeurd zyn, ons omzigtig wagtende om ons gevoelen van zulke Vrouwen te doen uiten. Beſtaan zy buiten de pot te piszen, zy zyn bekwaam om het te ontkennen: zy veegd haar mond af, zegd SALOMON, en zegd: ik heb geen kwaad gedaan.

De meeſte Kinderen worden gebooren van de tien laatſte dagen der negende tot in de tien eerſte der tiende Maand, dat is binnen den tyd van twintig berekende dagen, die twee honderd-en-vyftig dagen gedragen zyn, doorgaans te ſwak om te leeven bevonden worden. De voldraagene, worden de meeſte gebooren binnen de tien eerſte dagen van de tiende Maand. Van den twee honderd drie-en-vyftigſten dag, zynde zes en-dartig weeken, tot den twee honderd drie-en-zeventigſten, tellende de geboorten na de Maanden der Maan, hoewel andere die rekenen na des Zons loop, van welke de negen Maanden negen-en-dertig weeken, of twee honderd drie-en-zeventig dagen, uitmaaken, 't geen ons in 't verder nazien dezer *minuten*, en haar *accoord* voor de volmaakſte tyd des dragts, in 't oog komt. In *Vrankryk* houd men de Kinderen voor onwettig, die niet in de tien eerſte dagen van de zevende Maand gebooren worden, dat is na den honderd zeven en-tagtigſten dag, zederd de bylegging, NB. tot op de tien eerſte dagen van de elfde Maand, dat is, op den drie honderd-en-vyfden dag, zynde, die buiten deze tyd ſtippen gebooren worden; daar voor Baſtaarden gehouden. Dit zoude van deze poppe kraam genoeg gezegd zyn, indien ik niet beluſt was om weinige anderen hier over na te oogen.

't Gebeurd zelden, dat de Kinderen, die, voor dat de zevende Maan verſcheind, gebooren worden, leevend te voorſchein koomen, en als 't gebeurd, is het zeldzaam, dat ze opgekweekt worden, wy vinden Vrouwen, die doorgaans in de agtſte Maand haarer dragt baaren, ik bediende een Vrouw, welkers Kinderen, waar van nog drie in leeven zyn, alle in de agtſte Maand gebooren zyn. 't Is bekend, dat 'er Vrouwen zyn, die om de een-en-twintigſte, en dat anderen om de agt-en-twintigſte, en meerder dagen *menſtrueeren*, niet kwakkelende, maar tyd houdende; die nu om de drie weeken *precis menſtrueren*, ſteld men, dat eerder van 't Kinde bevallen, als die om de vier weeken de Maandſtonden lyden, maar wy vinden de zaak *egaal*, als de Vrouw na ieder twintigſte dag, agt dagen vloeid. Men vind ze, die *ordinair* drie dagen,

dagen, en andere, die negen dagen vloeijen, die het hebben, als van een Offerbeest, en andere, die het pas plekken in de doek zet. Zo dat zommige moogen met DIONIS de volle negen Maanden, en anderen zo veel Maankringen rekenen; ook weeten de Vrouwen althans niet, die geduurig byleggen, of ze kort, of lang na de zuivering ophield, bevrugt wierden, of misschien onderwyl bevrugt zyn. Dat de Kinderen vroeger of laater gebooren worden, als den tyd des dragts aan de Vrouwen gesteld, hangd ten voornaamste af van de gesteltenis der *placenta*, als dezelve haar *functie* te vroeg verlaat, moet het *fœtus* sterven, of leevend uitkoomen, hoe en wanneer 't ook is: als de *placenta* haar bediening langer, als na de gemeene wyze, behoud, kan 't Kind in de *uterus* boven de *ordinaire* gezetten tyd zig daar in verhouden, want als de *placenta* haar *functie* verlaat, moet de Vrugt sterven, of gebooren worden.

't Is een gemeene dwaaling, dat de Kinderen van zeven Maanden, na haar geboorte, beter en meer leevendig blyven, als die van agt Maanden dragts, de eerste koomen 't naast aan de misgeboortens, 't naaste aan ontydige geboorte, zommige koomen zonder nagelen te voorschyn. Ik heb één nu volwaszen Neef, die van zyn Moeder na haar rekening elf Maanden gedraagen is, hy wierd met twee, de onderste snytanden gebooren. GALENUS heeft aangemerkt, dat de Vrouwen doorgaans ontfangen op die tyd, in dewelke de vaten van de Lyfmoeder zig koomen te openen, dit komt te gebeuren, wanneer zy zig reinigen van haare bloemen, dan maaken de mondekens van die vaten ongelyke verheventheden, tegen welke hy meend, dat het *semen virile* kleeft; deze *Tuberositeiten* noemde HIPPOCRATES *Cotyledones*, na het kruid, 't geen de *Grieken Cotyledon*, en de *Latynen umbilicus veneris* noemen. Altyd is 'er onder de *Anatomici* een twist geweest, aangaande deze *Cotyledones*, eenige willen ze in de *matrix* toelaaten, andere zeggen, dat ze in de *uterus* der Vrouwen niet zyn, LAURENTIUS ontknoopt dit geschil, dat ik oversla.

Ik wil my liever nog wat ophouden met de maandelykse rekening der Vrouwen nader te beschouwen. Wy hebben gezien, dat men stelde een natuurlyke, en een tegennatuurlyke geboorte; het tweede verschil is, dat men steld in 't Kinderbaaren, een wettelyk, en een niet wettelyk baaren, de eerste is, die op de behoorlyke tyd geschied, de andere, die voor, of na die tyd gebeurd. De eerste zyn verschillende, in de 7, 8, 9, 10 en elf Maanden; voor den zevenden Maand word het een misval, of ontydige afvloeijing te zyn, gesteld; den zevenden Maand is gesteld de eerste *termyn* van 't Kinderbaaren, dierhalven mag men de geboorte, welke in de agtste Maand geschied, geen misval met den AARTS-ARTS, maar wel een wettig Kinderbaaren noemen. Die in de negende Maand geschied, word voor de wette-

lykste

lykste gehouden, dewelke de juiste middelmaat tuszen de twee uitterste houd, en in de menschelyke Natuur de gemeenste is. Aan die van den tienden Maand heeft HIPPOCRATES niet getwyffeld, maar 't scheind, dat hy die voor de uitterste *termyn* van 't Swanger gaan geagt heeft; nogtans, daar hy verhandeld de zeven en agtmaandige Kinderdraaging, gedenkt hy ook aan de elfmaandige dragt. Eenige meenen, dat een Vrouw geen elf Maanden vol uit draagen kan, maar wel tot in de eerste dagen van dezelve Maand. Andere gaan ruimschootig, met ons te vertellen, dat de Vrouwen 12, 13, 14, of vyftien Maanden draagen, ja twee Jaaren, gelyk de *Exempelen* getuigen, dewelke SCHENKIUS verhaald in zyn aanmerkingen, maar dat zyn doode Vrugten, zaaken, die onze opmerking hier niet verdienen. Wy besluiten met THEOPHILUS en anderen, dat de eerste *termyn* van 't Kinderbaaren is den zevenden, den elfden den lesten, en den middelsten den negenden Maand. Wy vonden, zo als ik reeds begon aan te roeren, zoorten van Maandrekeningen, en eindelyk twyffeld de Vrouw, na welke zy rekening houden moet in 't Swanger worden, en zyn.

De *Astrologi* maaken driederlei zoorten van Maanden, stellende, *Solaris*, *Lunaris*, en *Almanacb* Maanden. *Solaris* is de geduurende tot dat de Zon dertig *graden* van den *Zodiak* maakt. *Lunaris* is van twee zoorten, een van de *Progressie*, en de andere van de *Apparitie*, die van de *Progressie* is van Negen-en-twintig dagen en een half, en die van de *Apparitie* Zeven-en-twintig dagen. De gemeene of *Almanacb's* Maand is altyd niet van eeven veel dagen, by voorbeeld, *February* heeft Agt-en-twintig, *April* Dertig, en *May* Een-en-dertig dagen. Waar zal zig nu een Swangere Vrouw met haar rekening keeren? in deze verscheidentheid staat zy in twyffel. LAURENTIUS zegd: dat de Maanden in de rekening van een Swangere Vrouwe, na de meening van HIPPOCRATES, moeten zyn van dertig dagen, en daarom *Solaris*. Want de Son-maand moet voor de Swangere Vrouw dienen; by voorbeeld, een zevenmaandige Vrugt moet hebben twee honderd en tien, en een negenmaandige, twee honderd en zeventig dagen. Over deze en alle andere swaarigheden dien aangaande kan den weetgierigen Liefhebber met zyn Huisvrouw zig beraadslagen, indien 't hen goed dunkt by voornoemden *Anatomicus*, die zulks uitvoerig verhandeld heeft, en ook ongetwyffeld by den Heer *Doctor* LUDEMAN, dewelke zig oeffend in diergelyke *studien*, uitleggende na de *Pythagorici*, na de uitneementheid der getallen, door de *Geometrie*, na de dubbelde *portie* des tyds van de *formatie* tot de beweeging, en na de drie dubbelde van de beweeging tot de baaring, door de *Astronomie* na *diverse Aspecten* en *Planeeten*. Dit is ydelheid voor de *Chirurgyns*, de *Medici* moogen wel wat toveren met de *Constellatien*. Om veele andere hunner grollen over te slaan, diend hier ter zaake,

dat

dat eenige *Medici* hebben gesteld, dat, wanneer *Luna* in 't Hemelsteken *Virgo* is, de Vrouwen koomen te miskraamen, en dat een Meisje, in dit *aspect* geteeld, een onvrugtbaar Wyf word.

Wy letten op geen *Planeeten*; maar zeggen, dat de Natuur nimmermeer haar eigen van den AUTHEUR ingeschaapen wet overtreed; ten zy dezelve belet of getergd is, daarom, indien 't Kind volmaakt is op den zevenden Maand en dan sterk genoeg woeld, zo breekt het de vliezen, maakt zig een uitweg en leefd, als of het meerder Maanden gedraagen was. Als het Kind in den zevenden Maand poogde uit te koomen, en de baaring gestremd word, gebeurd het, dat dit Kind in den agtsten Maand sterft, en egter in den negenden dood door de vlaagen uitgebragt word, zo dat, als de Vrouw twyffeld, of 't Kind dood is, behoeft de Vroetster zig met het verloszen niet te haasten. Ook kon den Vroeter zig byster vergiszen, met de twee voor vastgestelde *affecten* van HIPPOCRATES, waar van de eene na de andere koomt, dat is, het Kind hebbende gedaan een groote kragt, op den zevenden Maand, om uit te koomen, en 't zelve herhaalende op den agtsten Maand, voor en al eer het zyn kragten wederom gekreegen heeft, sterft in die poogingen en poozen, of 't komt zo swak voort, dat het sterft; dit zyn gestelde gaat niet zeker.

Op dit nu bygebragte uit verscheide Schryvers lust het my den Ouden SCHYLAND na te oogen, hy zegd, in zommige Wyven na den derden, in andere na den vierden Maand, na de ontfanginge begind zig de Vrugt voor de Moeder gevoelig te beweegen, om zyn ruimte te zoeken; dan sweld der Vrouwen buik merkelyk meer en meer in hoogte en breedte, het Kind schikt zig tot een zittende gestalte. Als 't gebeurd, dat een Kind voor den zesden maand gebooren word, kan het niet leevend blyven, want dan is het niet geheel wezentlyk; maar als 't in den zevenden maand gebooren word, kan het in't leeven blyven, om dat het dan genoegzaam gevormd is. Om nu eenigzints te begrypen, waarom de Kinderen, in den agtsten maand gebooren, zelden in leeven behouden worden, en die in den zevenden maand uitkoomen, meerder stand houden, is, zegd hy, om dat den zevenden maand gerekend word voor een tyd des uitgangs; als dan 't Kind komt, is 't een bewys, dat het sterk is, want, als het swak was, dan zoude het nog twee maanden vertoeven: na de beweeging, die 't Kind in den zevenden maand maakt, steld het zig in de Baarmoeder anders, als te vooren, daarom, als 't in den agtsten maand gebooren word, kan 't naauwelyks leeven, om dat zyn Natuur in den zevenden maand te swak zynde om uit te koomen, nu in den agtsten maand nog te onkragtig is, ook kan de Baarmoeder 't in dien maand niet genoegzaam gestoofd hebben, eenigermaate afgemat zynde door de beweeginge van 't Kind, in den zevenden maand geschied;

 zo

zo dat nu worden na den zevenden nog twee maanden vereist, om een gezond Kind voort te brengen. Wanneer nu egter een Kind van agt maanden dragts, gebooren zynde, in 't leeven blyft, steld men, dat dit komt van 't vermoogen der Vrouwe, en haar Baarmoeder kragtig genoeg geweest zynde haar beroering door beweeginge van de Vrugt veroorzaakt, te herstellen, en niet daar door verlet zynde in de voeding van 't Kind, ook kunnen de Kinderen ongelyk in grootte en kragten zyn, van wegen des gezondheids mededeeling van de gezonde sterkvoedende Moeder en haar Lyfmoeder, want als zulke Vrouwen zig manierlyk de Swangere betaamelyk gedraagen, bewaaren zy tot Vrugtgebruik haar voedende, groeijende, en beweeging ten leeven baarende zappen, zig dezelve uitstrekkende tot in 't lighaam van 't Kind, en in alle zyne ledematen.

Over dit *poinct* de onderscheide tyden van de geboortens der Kinderen, 't geen onder de Regtsgeleerden voor zeer *delicaat* gehouden word, om daar uit te betoogen de echt, of onechtheid van een Kind, was een geheel *Tractaat* te ontwerpen, ter zaake zegd den schranderen VENETTE, zy, die hunne gedagten ernstig hebben laaten gaan op de beweegingen, welke de Natuur in de Vrouwen verlossingen maakt, en die van langen tyd op de minste omstandigheden, in de Swangerheid en het kraamen voorvallende, gelet hebben, kunnen gemakkelyk bevroeden, hoe moogelyk dit geschil te beslissen is; want zy hebben aangemerkt, dat de Natuur altoos een vasten en bepaalden tyd tot het Baaren onderhoud, en dat de allervolkoomenste Kinderen binnen de tien eerste dagen van den tienden maand, en wel op het zelve uur, als zy gemaakt zyn, gebooren worden; dat anderen in tegendeel, die minder volkoomentheid hebben, tuszen den twintigsten dag van den negenden maand, en den tienden dag van den tienden maand ter Waereld koomen, dat is, van den twee honderd vyf-en-vyftigsten dag na de ontfanginge, tot den twee honderd vyf en zeventigsten dag; of schoon 'er evenwel gevonden worden, die door toeval vroeger, of laater voor den dag koomen. Hy zegd: dat zes van zyn Kinderen, ieder op haar beurt, in het lighaam hunner Moeder gebleeven zyn, van den twee honderd zes-en-vyftigste, tot den twee honderd en zeventigste dag, dat is, deze Kinderen zyn alle zes gebooren op het einde der negenden, of in 't begin der tienden maand, als men Maan-maanden rekend. AUGUSTINUS zegd: dat den welgemaaksten van alle menschen in den buik van zyn GODZALIGE MOEDER twee honderd en drie-en-zeventig dagen gewoond heeft, welken tyd de Kerk vast gesteld heeft om de gedagtenisse zyner geboorte, die gevolgelyk in 't begin der tienden maand voorviel, te vieren, het onwedersprekelyk bewys kan nergens beter uit opgemaakt worden, dan uit deze volmaakte geboorte. Nogtans word

niet

niet ontkend, dat by toeval wettige Kinderen niet alleen den tienden dag der zevenden, maar ook omtrent dien zelven dag der elfden maand te voorschein koomen; maar deze zyn zomtyds meer vet, als sterk, of kort van tydelyk leeven, of zyn meer aan de ziekten, als anderen onderworpen.

Den Hooggeleerden Drelincurtius zegd: dat alle Vrugt, die uit zyn eige beweeging, teweeten, als wegens geen ongemak, maar alleen door zyn genoegzaame kragten ten arbeid port, komt, zal bekwaam zyn om te leeven, zo wel als eenige andere. Het is zeker, dat de eene zomtyds op zyn agtsten zo sterk is, als de ander op zyn negenden maand; ook is nooit een Baarende Vrouw of haare Vrugt in gevaar, om dat de Baaring in den agtsten maand voorvalt, maar wel, als eenig ongeval, die verwekt, of daar by komt. Hier word gesteld, dat de Vrugt, sterk genoeg geworden, den arbeid verwekt, gevoeliger en sterker begind te beweegen, op het *orificium uteri* zakt, stoot, en alzo de Baarmoeder lastiger valt, beroerd, en de ontsluiting bewerkt, natuurlyk dus kennelyk, dat men met een vinger de vliezen, die in zig het water en de Vrugt bevatten, kan gewaar worden, en betasten. Volgens van der Sterre word doorgaans de Baarmoeder geperst of gedwongen open gezet, niet dat deszelfs hals of uitgang, door een openende of uitzettende kragt zoude werken, neen maar, dat de Vrugt grooter wordende en laager in de Baarmoeder zakkende dezelve omtrent, en digt by haaren hals of uitgang uitzet en verwyd, eindelyk het *orificium* meer verwyd, uit en open zet, zo dat, hoe meer de Vrugt den uitgang naderd, hoe meerder zig 't *os uteri* opend, dit scheind eenigzints strydig tegen 't geen wy omtrent de werking van de Baarmoeder, door middel van deszelfs spierdraaden, zullen aanmerken. Edog gemelde Schryver komt ons wat te gemoed, als hy zegd: het *orificium uteri* kan zig wel eenigzints open toezetten, maar niet zo merkelyk, als hier toe vereist word, ten zy de Vrugt meer en meer daar in zakt, waar door het uitgerekt en wyder word, te weeten onder 't baaren, ik had, zegd hy, wel gewild, dit met eenige ondervindinge uit het gestel der zagte, bolle, en van aderen en vezelen onder een geslingerde gestel des Baarmoeders te moogen bevestigen dan dewyl geen gelegentheid hebbe om Lyfmoeders te bekoomen, kan ik dit niet vatbaar genoeg onderscheiden. In die hy beschouwde, heeft hy niet met de minste waarscheinelykheid beschouwd, dat hem konde doen vermoeden, dat des Baarmoeders vezelen zig ooit bemoeiden, om 't *os uteri* wyd open te zetten, om doorgang aan de Vrugt te verleenen, ten zy, om voorf. Reden, te weeten, dat de Vrugt na de hals van de *uterus* ingezet, de *uterus* van alle zyden even veel nederdrukt, en deszelfs *orificium* opend.

Hy ſteld voor vaſt, dat ze geenzints haar eigen zeggen verſtaan, die voorſtellen, 't geen wy met RUISCH en anderen doen, dat wanneer na alles tot den uitgang des Vrugts bekwaam is, zig den bodem des Lyfmoeders te zaamentrekt naderende den mond, en het Kind uitjaagd: VAN DER STERRE kan geenzints aan dezelve een vermoogen van zodaanig belang toeſtaan; dat hier toe ook eenige omleggende deelen het haare zoude toebrengen, en de Vrouw byzonder alle haare kragten inſpand om te ontlaſten, erkend hy niet, ik ken, zegd hy, geen omleggende *partyen*, die, of uit haar zelfs, of door een ſchikking van de Natuur daar toe werken. Neen, *Myn Heer*, geen Natuur, maar den AUTHEUR van de Natuur heeft de Baarmoeder, en haare omleggende *muſculi abdominis* zodaanig voorbeſchikt, dat ze in Baarensnood, als uw Kind aan de binnendeur van de *uterus* bonſt, om de uitgang te openen, kunnen mede werken, ten minſten zo veel, als zy in andere nood doen op 't *orificium ani.* Daar zyn, zegd hy, geen andere deelen, die tot de Baaring toebrengen, als de Vrugt, de Moeder dit te overlaſtig zynde, geraakt hier door aan 't arbeiden, zy zet door de magt, die zy heeft, vrywillig met de ſpieren van den buik, en 't inhouden des adems, alles nederwaards, dat onder 't *diaphragma* beruſt, en zet de Vrugt uit, 't is onwaar, dat de omleggende deelen anders werken, om de Vrouw te hulp koomen.

Fol 542 Lin 13 Ter plaatsze, daar *Diana* van de *uterus* en 't verloszen der Tweelingen ſpreekt, zal zy dit beantw., en *mechanice* uit het geſtel en de werking van de Baarmoeder betoogen, dat zy in baarenswêe, nood, en vlaagen medewerkt tot de verloszing, of 't moeſt ook een vrywillige werking van de Moeder zyn, zo veele veranderingen zo voor, als tegen de zaak van haar zelfs te bewerken, als voor, onder, en na het Baaren gebeurd; is het, om iet voor zeker te neemen, niet de ingeſchaapene Natuur van de Baarmoeder, zo dra zy haar ontlaſt heeft, zig in te trekken, allengskens te herſtellen omtrent, als of zy de *uterus* van de Maagdom was. 't Is zeker, dat de Vrouw door een voldraagen, of ſterk genoeg Kind tot Baaren word aangeport, dat de Baarensnood komt uit de geſteltenisſe der *placenta*, en vlaagen, ook van eenig ſcherp vogt, waar door 't Kind ſparteld in de Baarmoeder; dat de Vrouwe, zig dan vrywillig en *attent* tot den arbeid moet ſchikken, is na de vermaaningen van de Vroede *Grieken* HIPPOCRATES en GALENUS, zy hebben gezegd, dat omtrent dezen tyd de Vrouwe met al haar oplettenheid en aandagtigheid moet vaſt gehegt blyven, aan 't geene een gelukkige verloszing kan bevorderen; en zig zo zeer van alle andere gedagten en beweegingen onthouden, dat zy zig zelfs niet eens tot geeuwen moeſt vervoeren; ik zal dit hier by laaten, en heb dit tegenwerp by voorraad willen aanroeren, op dat niet anderen onze Baarmoeders vezel-werking verſcheuren.

Het

Het eigen menschelyk leeven, afgescheiden van het met de Moeder gemeen leeven, is gezegd ten voornaamste af te hangen van de ademhaaling, zo dra het Kind zyn adem haald, begind zyn eigen leeven, den omloop van zyn bloed word daar door op zig zelfs bestaande, zyn eigen huishouding begind, hy neemd het voedsel in door de mond, en word nu gevoed op een wyze, gelyk betoogd is in de *Chylificatie*, de afscheiding zien wy nu, hoe, en of ze te vooren geschiedde met uitwerping, zullen wy hier in *dubio* laaten. Zo dra de *placenta* haar dienst volbragt had, wierd in de Vrugt noodzaakelyk den vryen invloed des lugts. Deze verlaating bestaat hier in, dat de *lacunæ*, waar door de *lympha* van de binnen wand der *uterus* in de *placenta* geperst wierd, groeijen eindelyk toe, dan houd de *Circulatie* op in die vleesklomp, 't Kind moet verlost, of het moet in de *uterus* sterven, 't is verlaaten van 't zap, waar van zyn groeijend leeven afhing, 't komt met de Moeder in Baarensnood. 't Komt waarschynelyk voor, dat de *placenta* natuurlyk bepaald is in tyd des dragts, en dat zy, haar dienst verlaatende, het Kind begind te worstelen om uit te koomen, niet met weeten van de daad, maar na de ingeschaapen Natuurwet, in een bepaalde tyd, waar van onderscheidentlyk gesprooken wierd. Wy zullen by *provisie* hier aanknoopen, dat in een tydige en daar by natuurlyke voorkomst van 't Kind, zyn hoofd met het aanzigt na 't *os sacrum* van de Moeder gekeerd, en 't geen eerst door moet, nu digst by den doortogt komt, het aanzigt staat na 't agterst van de Vrouw, op dat het door de hardheid van 't *os pubis* niet gekneusd wierd, hoewel, als 't eens zo gekeerd door moet, de Natuur dat schaambeendeel zodaanig ter bescherming van de Vrugt bedekt heeft, als uit de Beschryving van de *vagina* blyken kan. Onderwyl staan zyn voeten om hoog, die mogt hy, of schoon zulks in zig zelfs onbewust, tegen de grond van de Baarmoeder aanstooten, en door die beweeging medehelpende, met zyn hoofd voor uit koomen, alzo de weg voor 't overige van 't lighaam baanende.

Voor en al eer 't zo verre door toedoen van de Natuur der *uterus* komt, word de Vrouw in de twee of drie laatste daagen boven in haar buik wat meerder ruimte gewaar, 't geeft te kennen, dat het Kind gezakt is voor de deur, daar 't uitmoet. 't Is een teeken van de aanstaande verloszing, en bekend by Vrouwen, die in haar Kinder haalen zyn; 't Kind begind nu te spartelen, zet zig pal, natuurlyk met het agterlyf na om hoog, 't hoofd na om laag, en komt zo aan te stooten, of het uit wil koomen, en als of 't hem verveelde langer in zyn kerker, de teelzak, opgeslooten te blyven, de Wyfjes letten dan, of 'er ook eenige *inclinatie* in haar teelzakje komt, om ontlast te wezen, of 'er eenig lenden weê komt, en of ze toeneemt ook perszende op de schaamte, of 'er voorzeggende ontsluitinge is, of ze ook eenige

nige waterige, of flymige vogtigheid of flingers kwyd word, en doed zig voor al niet haastig, of zo veel maalen onderslaan, als VAN DEVENTER aan zyn *Discipelen* bevoolen heeft te doen. In de plaats van dit onnut futselwerk te ondergaan, waar door de geboorte verhaast, en dierhalven bloedig word; gaat zy liever in haar huis, of kraamvertrek zagtkens wandelen, want de maatige beweegingen zyn in het laatste van de dragt voordeelig, en doen te gemakkelyker verloszen, eevenwel geen regel is zonder *exceptie*. Als een Vrouw swak is, of verneemd een droppelvalling des bloeds, zy verkieze de rust, maatig voeder, en een koele stal; zy wagte zig van op een diep *secreet* te gaan, zy moet op een ondersteek bekken afgang, en, of, dat zy nu dikmaals onderhevig is, water maaken, op dat geen ongelyk aan 't Kind geschied, als het zo, gelyk 't gebeurd is, schielyk eens vlot kwam door en uit te schieten. Zy wagte zig van stoovingen, smeeringen, onderslaaningen en inspuitingen, zy wagte met geduld, haar in de HAND DES HEEREN beveelende, op dat zy in de by Hem bepaalden tyd een natuurlyk baaren verkrygende, blyde Moeder mogte worden van een gezond, welgemaakt Kind.

't Geen in de Waereldse zaaken 't meeste voortkomt, noemen wy Natuurlyk, 't Kind is natuurlyk in 't midden van de Baarmoeder gelegen, 't zy dat de Moeder dikker aan de eene, als aan de andere zyde is, of dat de swelling in des Baarmoeders besluit hooger, of laager is, die meenen, dat de Knegtkens in de regter, en de Meisjes in de linkerzyde leggen, zyn mis. HEURNIUS steld een duistere streep in de *uterus*, die haar linker en regterzyde onderscheid, deze streep, die hy in den *fundus uteri* steld, is meer in haar *Cervix*, als in den *fundus*, 't zyn *evidente fibrillæ nervosæ*. In de *uterus* is maar eene holligheid, plaats verleenende tot een natuurlyke ontfankenisse, de tegennatuurlyke worden in de *tubæ uteri* Beschreeven. Wat natuurlyke legging of gestalte van 't Kind in de Baarmoeder betreft, het is door verscheide Schryvers verscheidentlyk betekend, waar uit klaar te zien is, dat dit geen bepaaling lyd, doorgaans zyn alle de deelen van zyn lighaam min of meer gevouwen met malkanderen, een byna ronde gedaante uitmaakende, om zig na de holligheid van de *uterus* te schikken, 't aangezigt van 't Kind wyst na vooren, zyn rugge rust tegen de lendenwervelen van de Moeder, 't hoofd hangd met de kin op zyn borst. De ruggegraat heeft een half ronde gedaante, zyn beenen tegen zyn billen geboogen, de hielen raaken aan de billen, 't omarmt zyn dyen en beenen, en zyn hoofd leund op zyn kniën. De streng word op verscheidene wyze omgeboogen, om door zyn lengte niet te hinderen, van de buik van 't Kind gaat hy na om hoog, van daar na de eene of andere zyde van zyn hals, ombuigende na 't agterhoofd, of gaat midden over 't voorhoofd, natuurlyk in de

Placen-

Placenta, zomtyds gaat de ſtreng van eene der zyden van den hals, met een bogt na de andere zyde, en ook wel eens tegennatuurlyk, om den hals, of om een ander deel van 't Kind. Dit nu is de gemeenſte ſtelling onder de Vroetkundige, 't word genaamd de zittende ſtand, waar in ons 't Kind, als het zal gebooren worden, zomtyds voorkomt met de billen voor. 't Voorſ. word van RYFF ontkend, hy zegd: dat het Kind *Contrarie* in de *uterus* voor overgeboogen-zit, te weeten, met zyn voorſte deel na de rugge van de Vrouw, en dat, of ſchoon veele *Anatômiſten* dit *Contrarie* Schryven, zo houd hy zig aan 't geen hy zelfs ondervonden heeft, en dat die ſtreiden tegen de *Experientie*, niet waardig zyn eenige *ſcientie*. Ongeagt zyn zeggen, ſtellen wy, dat zyn geſtelde wel eens zo gebeurd, maar zeldzaam, en daarom niet natuurlyk is.

De geſtalte van 't Kind blyft natuurlyk met het hoofd boven tot in den negenden maand, kunnende zig beweegen door middel van 't water, in de vliezen beſlooten. Anders word geſteld, dat in den zevenden en in den agtſten zo wel, als in den negenden maand, het Kind voor over *gradatim* buiteld, 't hoofd komt dan omtrent de binnenpoort, die het eerſt moet *paſſeeren*, 't heeft nu zyn onderlyf na om hoog, en zyn rug tegen den buik van de Moeder gewend, 't aangezigt wyzende na haar eindeldarm, dit betoogde nu is door voor overbuiteling. De Kinderen, door RYFF beſchouwd, koomen ook wel gekeerd voor, zy moeten agter overbuitelen, koomende dan ook met de voeten om hoog, en in 't geheel wel gekeerd en gewend te ſtaan. By aldien het Kind van RYFF op zyn billetjes blyft zitten, en egter dringd om uit te koomen, heeft het in 't afhaalen by de voeten 't voordeel, dat het wel gekeerd is, daar 't anders links, of regtsom keerje moet ondergaan. Als 't Kind de buiteling doed, voeld de Moeder een ongewoone beweeging, en meend, dat zy den arbeid op 't lyf krygd, maar 't is zelden van dat gevolg. Gemelde gebuitelde geſtalten, 't zy hoe gebuiteld, noemd men de natuurlyke om in de Waereld te koomen, voor eigen rekening, in een leeven, dat de eene meer, de andere minder arbeid en moeijelykheden baard, zo als 't openbaar is.

PLINIUS ſprak van een zeldzaame kaaks holligheid, geplaatſt tuszen de kaaken en de kniën, genoomen, uit dat het Kind in de Baarmoeder die holte voorwaards verbeeld, zyn geſtalte heeft met de onderſte *extremiteiten* gevouwen, met de hielen op de billen, en met de kniën de ooghoeken raakende. Zommige Ouden meenden, dat de *orbitæ* van de *patella geformeert* wierden, en dat de kniën *genua* van 't woord *gonu* zouden genaamd zyn. *Diana* zegd: het Kind heeft in de *uterus* een byna *ovale* gedaante, de rug is half rond geboogen, hier van daan, Schreef ULHOORN, dat de *Spina bifida* oorſpronkelyk was, 't geen ik

hem

hem hebbe Schriftelyk wederlegd: de knien van de Vrugt zyn tot den buik opgetrokken, 't zakt allengskens *gradatim* voor over, in 't begin van den negenden maand buiteld het meer voorwaards over, om vervolgens natuurlyk voor te koomen: blyft het op de hurken met het bovenlyf voor overgeboogen zitten, dan is 't, als de *placenta* ryp, en de tyd des dragts verscheenen is, zo dat de Moeder arbeid om te verloszen, ligtelyk by de voeten te vatten, om het daar by door te haalen. Als het dan met de neusgaten gebooren is, zal het in de geboorte niet smooren, gelyk eenige wedervaard, die, natuurlyk voorkoomende, min of meer adem konden scheppen.

De ondervinding leerd, en ons *Ampt* verleend dagelyks voorbeelden, dat Vrouwen doode Kinderen Baaren, 't geen verscheide oorzaaken heeft, die ik in deze verhandeling niet aanroer, ik heb in deze oeffening een ander oogwit; om daar toe te koomen moet ik herhaalen, dat de ademhaaling is een beurtsgewyze verwyding en toetrekking van de holligheid der borst, waar door de lugt door de *aspera arteria* in de *pulmo* word gestooten om het bloed in deszelfs overgang van de regter tot de linker holligheid des harts te helpen voortstuuwen, en vlugger te maaken, 't zy dan alleen door kneeding, of ook door mededeeling van fyne lugt deeltjes. Eenige zeggen, de ademhaaling geschied niet alleen door het intrekken van de lugt door de neusgaten en mond, de lugt word ook door de *pori* van de *Cutis* in de aderen gebragt, dit word niet ontkend. Paaw leerde: dat de lugt door den neus in den *sinus frontalis* getrokken, in dezelve opgehouden, en bereid wierd, om met haar raauwheid, of onmaatigheid, de harszenen niet te beschaadigen. Pille erkende *in* en *expiratie per poros* door de Moeder aan de Vrugt medegedeeld. De long is gezegd te zyn het voornaamste werktuig in de ademhaaling aan de dieren, die in de lugt leeven, ten dien einde gegeeven, om door haar beweeging van in en uitademen den omloop des bloeds te helpen voortperszen; als den aanpers des bloeds van de Moeder geen genoegzaam *lympha* met lugtdeelen begaafd aan de *placenta* overgeeft, geeft deze door de strengader geen genoeg voedend zap aan de Vrugt, welkers omloop des bloeds dan verswakt, welke schaade herstelt word door de long van 't Kind, zo dra 't gebooren is, door deze weg de lugt *directer* tot het bloed koomende, of hier tot de *pulmo*, dit word *positivum*, en, die door middel van de *uterus* tot het *fœtus* komt, *privativum* genaamd: beide dienstig tot een *temperament* tegen de hitte des bloeds.

Door Voorf. *pori* worden verstaan kleine, inwendige, meest onzigtbaare openingen, die in alle lighaamen natuurlyk gevonden worden: geen lighaam is zo vast van deelen, of 't vuur, en de lugt kan ze door

insensi-

insensibele Transspiratie doordringen, dat *per poros* verscheide vlugge deelen in ons lighaam gaan, is Proefkundig beweezen. Egter kunnen wy dit tot de *respiratie* van de Vrugt niet overbrengen, hier toe moet de lugt in de long koomen, en de deelen van de borst mede werken, zodaanig, als te vooren beroogd is. Dat de lugt op die wyze in de long gevat heeft, word openbaar door deszelfs sponsagtige uitzetting in de zelfsstandigheid van de geheele *pulmo*, of ten deele. Dit is de reden, waarom by deze schouwingen by dood gevonden Kinderen ter wederzyden van 't *Mediastinum* ieder *lobus* moet geschouwd worden. Op *pag.* 362 heb ik gezegd, iets van deze zaak te zullen aanmerken: deze verhandeling had ik daarom ten dien einde gerigt, de Regtsgeleerden, die over deze schouwing, of over 't *delict*, waarom nu geschouwd word, na regten *adviseren*: zyn *Cacberanus*, *Tessaurus*, *Grivellius*, *Berlichius*, *Faber*, *Matthæus*, en *van de Sande.* Over den *motus Animalium* worden nagezien: *Borellus*, *Harvæus*, *Majow*, *Boyle*, *Laurentius*, *Bonetus*, *Valæus*, *Descartes*, *Swammerdam*, *Spiegelius*, *Diemerbroek*, *Alphonsus*, *Guerike*, *van der Sterre* en *Rygers.* Over 't zinken en dryven van de *pulmo* hebben geschreeven *Gruiwaardt*, *Balk*, *Lolkama*, *Idema*, *Roukema*, *Croeser* en andere.

Wy vinden Geleerden, die niet gelooven, dat een Kind zonder adem te haalen in zyn Moeders buik kan leeven, zy zeggen, het leeven is zodaanig aan de ademhaaling verknogt, dat wy sterven, zo dra de *respiratie* ophoud. Zy worden in hunne meening gesterkt door HIPPOCRATES, na zyn zeggen ademhaald de Vrugt in de Lyfmoeder niet alleen door de streng, maar ook door de mond. Dit zyn zyn woorden: de Vrugt ademhaald door de neus en mond, den buik word door de ingeschepte lugt opgespannen, daarom zyn de darmen van boven opgeblaazen, daar en boven krygen zy door de strenge wind in zig. Van 't zelve gevoelen is GALENUS: dat de Vrugt ademhaald, zegd hy, is een werking van de Ziele, want met den mond haald het zyn adem. In 't midden van de Vrugt, zegd HIPPOCRATES, was iets, dat my toe scheen de navel te zyn, waar door het Kind allereerst zyn adem haald, uit welke navel een vlies voortkomt, gaande rondom de Vrugt. Daar na zegd hy, uit het afgelegde en gestolde Moederlyke bloed groeid een vlies, uit welks midden een navel voorkomt, waar door het Kind ademhaald en zyn aanwas krygd. Op een andere plaats, de Vrugt word in een vlies beslooten, in welk vlies de navel is, door welke het de lugt aanhaalende en wegzendende ademhaald, want alle deelen, die warm of heet blyven, geeven damp uit, en trekken wederom een koele lugt tot verkwikkinge na zig; door deze bygebragte reden meend hy, dat de Vrugt in de Lyfmoeder warm zynde adem zoude ontfangen en uitgeeven, en te gelyk met de inademende Vrouwe

zoude inademen; want, zegd den ARTS, als de Moeder een koude lugt inademd, krygt de Vrugt daar zyn deel van. Wy vinden Schryvers van de tegenwoordige Eeuw, die dit ſtaande houden; het gebruik en de nuttigheid des navels, zegd VLYSIUS, is niet, om het Moederlyke bloed tot de Vrugt voor voedſel over te brengen, maar op dat het zelve daar door zyn adem, te weeten verkoelinge, haale, daarom heeft den SCHEPPER niet te vergeefs de navel ſtrenge zo lang gemaakt; want daar door word het wederom loopend bloed zo veel te meer door de lugt verkoeld.

Indien 't waar is, dat een Kind in zyn Moeders buik adem ſchept, zoude het door de ſtreng moeten zyn, om dat de ondervinding heeft doen zien een Kind voldraagen zynde gebooren, vleezig, en gezond, maar zyn neusgaten en zyn mond waaren geheel toe geſlooten, zo dat ze moeſten *illico* geopend worden, om het Kind in 't leeven te behouden. Een ander Kind wierd leevend gebooren zonder hoofd, zynde de borſt door een tay vlies geſlooten en met de gemeene bekleedſels bedekt. Een ander Kind kwam ter Waereld, zegd LE CLERC, zeer dik en vet, het hoofd ontbrak hem alleen, en het bovenſte van zyn hals was met vel bedekt: uit deze gebeurteniſſen beſluit hy, dat het Kind geenzints met zyn Moeders *Chyl* gevoed word, maar dat het bloed van de Moeder met dat van 't Kind omloopt, of liever met zig doed omloopen. Het Kind ademd niet, bygevolg moet de Moeder alleen het beginſel van de beweeging des bloeds van beide in zig hebben. Dit *accordeerd* omtrent met het ſtelſel van DE GORTER. HARVÆUS en LOWER waaren niet vreemd, van dat de Vrugt in 's Moeders buik een weinig lugt ontfing door zyn navelader, terwyl zyn long niet ſweld of ſlinkt, gelyk geſchied na de geboorte. Zo is 't, wanneer men agt geeft op de longe van Kinderen, zelfs van die in den negenden maand ſtaande dragts geſtorven zyn worden wy daar van overtuigd. 't Wierd ontelbaare maalen aangemerkt, dat de long dan die werking niet heeft, die zy heeft na de geboorte van 't Kind.

In 't *fœtus* word de long gevoed zonder zig te oeffenen in de in- en uitademinge. De long word in de ongeboorene gevoed alleen door de *arteria bronchialis*, in eenige ſpruitende uit de *aorta*, in anderen uit de *arteria intercoſtalis ſuperior*. De *Coleur* en vaſtheid van de long der ongeboorene geeven genoegzaam te kennen, dat haar ruuwe vaten, van de *aſpera arteria* afſtammende, geen dienſt hebben gedaan, ook moeſten de tegenſpreekers opgemerkt hebben, dat den omloop des bloeds niet even eens is voor en na onze geboorte, aangezien het bloed, gelyk wy nader beſchouwen, door een opening, in 't middenſchot van 't hart te vinden, loopt, gelyk ook BOTALLUS en anderen hebben aangemerkt. LAURENTIUS zegd: de

Vrugt

Vrugt in de Lyfmoeder niet te veel warmte hebbende, en voor de baaringe als een onvolmaakt Kind gerekend, is alleen met een doorſtraalinge vergenoegd; dierhalven ademhaald het niet door de mond, heeft geen beweeginge van 't middelrift, of de long, om het hart alleen word adem gehaald, om dat door de lugt de geeſtige zelfſtandigheid, welke in de zeer heete linker holligheid des harts is, zoude bekoeld en als een ingebooren vuur door middel van de lugt in het eigen leven van elk menſch leevend of behouden blyven, gezuiverd en verkwikt worden, edog in de Vrugt heeft de teelinge der leevende geeſten zo geen plaats, dierhalven is 'er geen ademhaaling noodig, de oorzaak, welke alle andere deelen beweegd, ontbreekende, ruſt de natuur van haare werkinge.

Waarom werpt de Vrugt, in de *uterus* in zyn vliezen omwonden, geen darmsvuiligheid uit, daar dezelve doorgaans, zo dra uitgekoomen is, de *meconium* looſt, den buik ontlaſtende? Het is, om dat de Vrugt in 's Moeders lighaam niet ademd, daarom kan 't *abdomen* door de ademhaaling niet zaamen trekken, maar, uitgekoomen zynde, ademd het Kind, en ontlaſt dan gemakkelyk zyn darmsvuiligheid, voor 't minſte in de eerſte maal uit het dikke gedarmte, waar in het *meconium* verzaameld was. De Vrugt ademhaald niet in de *uterus*, om dat het onnoodig is, om dat het niet wezen moet, en om dat niet ademhaalen kan. Indien de Vrugt, in de *uterus* beſlooten, in zyn vliezen omſwagteld zynde, met zyn mond na den adem ſnakte, zoude het te gelyk met de lugt het water, daar 't indryft, en onwetende als in een warm bad zit, inhaalen, en buiten twyffel met de eerſte teug elendig ſterven. Voegd hier by, dat 'er geen lugt is, die het kan inademen, zyn plaats vervuld het overal zelfs, ook geeven de zelfſtandigheid, gedaante en *Coleur* der long genoegzaam te kennen, dat het Kind door neus, nog door mond ademhaalde. De Vrugt beſlooten zynde, is de long donker rood, als gepakt, en word door *geincraſſeert* bloed gevoed, zo dat wy ſtellen, dat de Vrugt niet ademhaald, dat dezelve niet kan, en niet moet ademhaalen, dat het Vrugtje de lugtdeelen bezit, voor zo veel die door middel van het voedend zap daar in gedrukt word, het zelve met lugtdeelen begaafd zynde, en in zo verre de lugt alle dingen doordringd.

Over den omloop des bloeds tuszen de Moeder en de Vrugt is geſchil by de Geleerden. De twee bloed afleidende navelvaten, *arteriæ umbilicales*, zyn takken van de *arteria iliaca deſcendens*, waar door het bloed uit het hart van de Vrugt na de vliezen en de *placenta* word voortgeſtooten, 't geen blykt uit de zaamenbinding van de navelvaten van de Vrugt, als dezelve in de *uterus* vaſt gehegt is: dan word men gewaar een klopping tuszen die zaamenvoeging in de Vrugt, in tegendeel geen klopping tuszen de zaamenvoeging en de

Mmm 2 *uterus*.

uterus. De bloed toevoerende ader, die met de afleidende vaten in de *placenta* aan derzelver uiteinden vereenigd is, en een afzetſel is van de *vena portarum*, brengd het bloed, 't welk uit het hart van de Vrugt door de afleidende vaten word voortgeſtooten, en uit de *uterus* door de *placenta* toegevoerd zynde in de wortelen van deze ader, die door de *placenta* verſpreid zyn, en word ingebragt door de lever wederom na het hart van de Vrugt. De GORTER zegd: in het Swanger gaan word niet al het bloed van des Lyfmoeders ſlagaders in de ader overgebragt, maar een gedeelte gaat over in de Moederkoek, zynde het voornaamſte deel van de nageboorte, en zo na de Vrugt, om dezelve te voeden en te doen groeijen. Na dat dit bloed in de Vrugt zyn werking gedaan heeft, keert het weder in de Moederkoek, en zo verder in de aders van de Lyfmoeder, en gaat nevens het overige bloed, dat door des Lyfmoeders ſlagader in den Lyfmoeders ader word overgebragt, na de holader, en zo vervolgens na 't hart van de Vrouwe. In dit geval houde ik my aan leſſen van myn Leermeeſters.

'r Word geſteld, dat de aderen behalven het bloed, dat zy van de ſlagaderen ontfangen, in de *placenta* uit de *uterus* vezelagtig ingedrukt zynde, nog een ander vogt tot voeding van de Vrugt aanneemen, en aan dezelve toebrengen, zo, dat het ſlagaderlyke bloed zoude de *ſecundina* voeden, en door het bloed, van de *ſecundina* afſtroomende, zoude de Vrugt gevoed worden. Het is by ons aangenomen, dat alle de gemeenſchappen tuszen de Moeder en de Vrugt, ter agting van deszelfs voeding, alleen beſtaat, in dat de *lympha* uit de binnenwand van de *uterus* aan de vaten van de *ſecundina* word ingedrongen, zo, dat ze dezelve inneemen, dat van alle de vogten, die in 's menſchen lighaam afgekleinſt worden, geen groover, en te gelyk vlugger zap is, als deze *lympha*, en dat dus het *fætus* eenige groove, en eenige vlugge deelen van de Moeder ontfangd, welke deelen van de *ſecundina* aangenomen tot voedſel van de Vrugt verſtrekken. In de *placenta* komt niets, als 't geen door deszelfs buitenſte bovenſte bekleedſel, zynde een voortgang van 't buitenſte vliesje van 't *Chorion*, door het zelve geperſt word: de openingen in het zelve zyn zo klein, dat daar geen rood bloed door geperſt kan worden, daar kan niet in, als de *lympha*, veel dunner zynde, als het bloed.

Dat geen rood bloed van de *uterus* komt in de *placenta*, kan iegelyk zien, die ontleedkundige oogen heeft, zy zullen bevinden, dat de geheele zyde van de *placenta*, die tegen het binnenvlies van de *uterus*, geplaatſt word, met een byna digt vlies bekleed is, waar in geen openingen zyn, die rood bloed kunnen inlaaten. In het binnenvlies van de *uterus* zyn pypjes, vezeltjes, en mondjes van bloed vaatjes, waar door buiten den tyd des dragts de *menſtrua* vloeijen, deze worden in den

tyd

tyd van de dragt de *tuberculi uteri*, wordende het bloed geperst tot aan de *placenta*, waar door deze *Cotyledones* als *spongieuse* onvolkoomen *trombi* aan de mondekens der *arteriæ* van de *uterus* hier ter plaatsze worden opgemaakt, deze *spongieuse* vezelweeving houd de *arteriæ* bekwaam, om aan deszelfs uiteinden geduurig de *lympha* door te laaten, die dan in de *lacunæ* en *vasa absorbentia* van 't oppervliesje van de *placenta uterina*, en van de *placenta* zelfs ontfangen word, zo door perszing van de *arteriæ* van de *uterus*, als door inneeming van de *lacunæ* der *placenta* bewrogt zynde. Dezelve perszing doed dit zap na de strengader vloeijen, in *qualiteit*, als de *Chylus* tot ons bloed, de aanpers van de Vrugt door de *arteriæ* van de streng zet dan wederom den vloed der wederom stroomende zappen in de *placenta* voort. Uit dit gestelde kan de gesteltenis van den omloop der vloeistoffe in de *placenta* deszelfs voeding, en die van 't *fætus* verstaan worden.

Anders word gesteld in de regel van de *trombi uteri*, dat de *lacunæ*, die het binnenvlies van de *uterus* doorbooren, omvangen worden van de *fibræ*, waar uit dat vlies bestaat, in den staat der Swangerheid is de *placenta* geplaatst tegen den *fundus uteri*. Steld eens, dat de *placenta* vyf duimen in zyn *Diameter* heeft, dan is deszelfs omtrek vyftien duimen, dit zo in 't een geval meer, in 't ander min. Zo ver nu, als de *placenta* de *uterus* beslaat, is deszelfs binnenvlies doorboord met menigte *lacunæ*, welke met die van de *placenta* vereenigd zyn, en te zaamen een buisje maaken, waar door het zap, dat het bloed in de *uterus* aanbrengd, aan gemelde pypjes gescheiden, tot voedsel van de Vrugt doorgeperst word, het bezette deel van de *uterus* is met deze *lacunæ* doorboord, maar zy worden omvangen van de *fibræ*, daar 't binnenvlies van de *uterus* uit bestaat. 't Komt waarscheinelyk voor, dat de vlugge *lympha*, die in de *fibræ* van dit vlies vloeid, in de *lacunæ* uitgestort, en afgelegd word in die van de *placenta*. Zo dat hier worden gesteld tweederlei pypjes in het binnenvlies van de *uterus*, de eene zyn de *fibrillæ*, daar de binnenste oppervlakte uit bestaat, deze loopen van onder na boven, van haar begin na den *fundus uteri*: de andere zyn, die in den *fundus uteri* deszelfs binnenste *membrana* doorbooren, zo dat 'er is tweederlei doorvloed in dit vlies, den eene bestaat uit de geesten, die in de *fibræ* vloeijen, en door dezelve, als in de *nervi* betoogd is, door waaszemen, den andere bestaat uit de leemiger *lympha*, die door het bloed aangebragt word, te zaamen opmaakende de gezegde te gelyk vlugge en groovere *lympha*, wordende aan de *placenta* ingedrukt, om te gedeijen tot voedsel van de Vrugt, en door middel van dezelve van deszelfs *secundina*. 't Wierd gesteld, eerstelyk, dat den omloop des bloeds in de *placenta*, en in 't Kind zyn twee onderscheide *Circulatien*, die door

middel van de navelvaten gemeenſchap hebben. Van de *Circulatie* in de *placenta* worden drie oorzaaken erkend, de eerſte is den invloed uit de *uterus*, welkers hier vloeijend *lympha* zes droppelen gesteld worden, tegen een droppel rood *arteriaal* bloed, de tweede; den aanpers van 't bloed, dat uit het Kind door de *arteriæ* van de ſtreng in de *placenta* vloeid, en de derde, de inlaating van het bloed uit de ſtrengader in 't Kind: als een van deze drie oorzaaken ophoud, ſtaat de *Circulatie* in de *placenta* ſtil.

De verhandeling van den omloop des bloeds door de kleinſte vaatjes hebben wy ten deele te vooren beſchouwd. Pitkarn heeft dit uitvoerig verhandeld, en beſchreeven de menigte, met welke het bloed door de longe zo in geboorene, als ongeboorene menſchen vloeid. Nichols zegd: de opklimmende en nederdaalende *aorta* zyn verwyderd en zaamengetrokken op verſcheide tyden in het *fætus*: het bloed van de *Cava* beneden 't hart word in het regter oor geſtooten, in de tyd, wanneer het regter oor te zaamen getrokken, en het linker verſlapt: hierom kan het bloed niet doorgaan in 't regter oor, en van daar in 't linker, maar moet onmiddelyk in 't linker oor gaan: het bloed, dat uit het linker oor gezonden word in de linker holligheid, beſtaande voornamentlyk uit de benoemde *tronk* van de *vena Cava*, word verſpreid in het hart en de takken van de opklimmende *aorta*; het bloed, 't geen komt uit de *Cava* boven 't hart, vloeid in het zelve, en gaat ten deele door de long in 't linker oor, om vermengd te worden met het bloed uit de eerſtgemelde *tronk* van de *vena Cava*, en ten deele gaat het in de nederdaalende *aorta*, om niet vermengd te worden met het bloed van de opklimmende takken van de *aorta*. Den *Canalis Arteriosus* door de ademhaaling geſlooten zynde, verkrygd de nederdaalende ſlagader een gelykzydige beweeging met die van de opklimmende takken, en het bloed van de eerſt aangeroerde *tronk* van de *vena Cava* word verzonden na 't hart, op die tyd, wanneer het linker oor is zaamen getrokken, en het regter oor verſlapt is, hierom word het bloed van de andere *tronk* der *vena Cava*, beneven dat van de eerſt genoemde, te gelyk in de regter holligheid geſtort, om vervolgens in de long ſlagader over te gaan, die door middel van de longader zyn bloed aflegd in de linker holligheid van 't hart. Nichols heeft aangemerkt, dat de *Cava* zig opend door twee buizen, een in 't regter, en een in 't linker oor van 't hart, 't geen ons noodzaakt den omloop des bloeds in 't *fætus* nader te beſchouwen.

Dit is een *poinct* van beſchouwing, 't geen verdubbelde aandagt verdiend, om wel begreepen te worden; hier toe word voor eerſt aangeroerd, dat van het bloed uit de ſlagaderlyke vaten van de *uterus* afſcheid een vogt, ſtroomende in de *placenta* tot voeding van de Vrugt;

Vrugt; uit de *placenta* gaat het bloed in de *vena umbilicalis*, uit die *vena* in de lever, voornaamentlyk in de *vena portarum*, door die *vena* in de *vena Cava*, welk bloed, dan gereed ſtaande, om in 't regter oor van 't hart te ſtorten, valt 'er by giszing een derde deel door het *foramen ovale* in 't linker oor van 't hart: van de twee andere deelen gaat een uit de regter holligheid door de *arteria pulmonalis* in de longe, en de andere gaat door den *Canalis arterioſus* in de *aorta*, welk *Canaal* ter halver wege van de *arteria pulmonalis* komt. Nu hebben wy aangemerkt, dat 'er in de ongebooren Kinderen twee *Capitale* openingen of wegen zyn, waar door een groot gedeelte bloed, dat door de regter holligheid van 't hart na de long zoude loopen, nu buiten dezelve word omgeleid, eensdeels door 't *foramen ovale*, *immediaat* uit de regter in de linker holligheid, en anderdeels door een byzonder *Canaal*, dat is tuszen de *arteria pulmonalis*, en *arteria magna*. De long nu dit bloed ontleend, is egter in zyn aangroei, en verdere werking voor de geboorte, niet minder, als eenig ander gedeelte van 't lighaam; hier uit word kennelyk, dat het bloed, 't geen de long daar na mild word toegedeeld, boven de gemeene *proportie* is van 't geene, dat tot de deelen in 't algemeen behoord.

Zo dra het Kind adem ſchept, loopt het bloed in de *arteria pulmonalis*, en verlaat zyn omwegen, die *immediaat* toeſlaan, en in weinig dagen geſlooten worden; nu word herhaald, dat deze verandering is door de inſtroomende lugt in de *Cellulæ* van de long, met zyn *vis Elaſtica* tegen de wanden van de bloedvaten perszende, dus het bloed in zyn omloop verhaaſt, en, om zo te ſpreeken, een zuiging maakt, door welke het bloed, uit de regter holligheid van 't hart door de *arteria pulmonalis* met kragt na de long gelokt, gebragt word; als dit niet gebeurde, en dat den loop van het bloed door de long niet verſnelde, waar zoude de longe met de nieuwe belaſting blyven? die zoude hem zekerlyk overſtelpen, zo het niet door de ſnelheid van den omloop gered wierd; hier uit word waarſcheinelyk, dat deze ſnelle doortogt toegebragt word door de ingeademde lugt, zynde by die gelegentheid de andere weg onnut en onbruikbaar gemaakt, ſtroomende het bloed door zyn ſnelheid dezelve voorby.

Beſchouwd tot nader begrip, dat in de ongebooren Vrugt, in het hart, in het ſchot, dat beide de ooren van 't hart ſcheid, een opening is, dat wy 't gemeene gat noemen: de ſtam van de *arteria pulmonalis*, even na dat zy uit het hart gegaan is, ſpreid in de *aorta* een buis, die wy de buis van gemeenſchap noemen, als nu de Vrugt gebooren is, ſluit het *ovale* gat toe, en de buis van *Communicatie* droogd allengskens uit, en word een *ligament*. In de ongeboorenen zyn de longvaten als toegevouwen, niet toelaatende, dat 'er overvloedig bloed door-

doorstroomd, de Natuur heeft dan het grootste deel van 't bloed niet noodig door de long te stuuwen, daarom was het eyronde gat gemaakt, op dat een deel van het bloed van de *vena Cava*, in het regter oor van 't hart ontfangen, door dit gat zoude loopen in het linker oor, en zig daar door zo verre gevorderd zoude zien, als of het door de long geloopen was. Het bloed van de *Cava*, dat uit het regter oor in de regter holligheid van 't hart loopt, in te grooten hoeveelheid zynde, om in de long te gaan, waar in het gedreeven word door de *arteria pulmonalis*, onderschept de buis van *Communicatie* onder wege een gedeelte van het zelve, en stort het onmiddelbaar over in de nederdaalende groote slagader van 't *fœtus*, waar in het zig bevind, als of het door de long geloopen was. VERBERG Schryft: ik heb by 't openen van een Mannelyk *subject* van dertig Jaaren leevens gezien, dat het *foramen ovale* in het hart niet zaamen gewaszen, of toegegroeid was. Dit zelve is van PARÆUS driemaal, en van RIOLANUS eens gezien in reeds bejaarde menschelyke *subjecten*.

Hoe gelukkig en waarscheinelyk de ontdekking van den omloop des bloeds in de ongeboorenen is, MERY heeft het ontkend, hy steld: dat de weinige lugt, die in het bloed van de Vrugt is, eischte, dat de Natuur deszelfs loop verkorte, om dat het bloed, hoe meer het van lugtdeeltjes ontblood is, hoe traager 't is. Dat zyn veel Geleerden met hem eens, maar hier by hield hy staande, dat het bloed, 't geen door 't *ovale* gat loopt, zyn weg niet neemt van de regter na de linkerzyde van 't hart, gelyk het gemeen gevoelen is, maar uit de linkerzyde na de regter. Als hy dit voorgesteld had, hebben DU VERNEI en DE TAUVRY dit betwist, zig verklaarende voor het oude *Systema* van HARVÆUS, door LOWER en anderen gestaafd. DU VERNEI hield staande, dat 'er een *valvula* was in 't *ovale* gat, 't welk niet toeliet, dat het bloed een anderen doortogt nam, dan van de regter na de linkerzyde: MERY ontkende niet alleen dit gebruik van dit klapvliesje, maar ontkende deszelfs bestaanelykheid: om dit geschil te besliszen, benoemde de *Academie* gemagtigden, om de redenen, die van wederzyden bygebragt wierden, naauwkeurig te onderzoeken. Den uitslag was, dat de eene helft stemde voor MERY, de andere voor DU VERNEI, regtstrydig, zo dat *Apollo* zoude hebben moeten *decideren*, anders word hier geen *præsidiale* stem erkend: zo zien wy, dat de geschillen in de Natuurkunde niet ligtelyk te besliszen zyn.

Uit de werking van de ingeademde lugt in de long hebben eenige onzer Konstgenooten een vast bewys getrokken, om te dienen tot *informatie* aan den RECHTER. De long word opgevuld met lugt, zo dra een mensch gebooren is en adem gehaald heeft: hier op word

word agt genoomen van de *Chirurgyns*, wanneer dezelve van de *Regters* gezonden worden, om te zien, of een Kind buiten zyn Moeders lighaam geleefd heeft, of niet. Dan neemen wy de long uit het Kind, en leggen die in ruimte van vers water, zo de long dryft, word het van eenige voor een zeker teeken gehouden, dat het Kind adem geschept heeft. *Doctor* GRUIWAARDT gaat een ſtap verder, met eenige onvoorzigtigheid gepaard. Hy zegd: wy moeten de long van een dood Kind uit de borſt haalen, en met dezelve een *preuve* neemen in 't water, om te zien of de Moeder haar Vrugt van 't leeven beroofd, of dood ter Waereld gebragt heeft. Man, als de Vrugt *gerespireert* heeft, moet dan juiſt de Moeder haar Vrugt van 't leeven beroofd hebben? Zo de Vrugt voor zyn geboorte geſtorven is, zal doorgaans de long in 't water zinken, om dat de lugtpypjes van de long nog met geen lugt, die haar lugtig maakt, vervuld zyn. Als de Vrugt maar eens ingeademd heeft, maakt de lugt de long zo ligt, dat ze in 't water dryven moet; dit zegd niet, dat ze anders niet zoude kunnen dryven.

Deze *preuve* met de longen heb ik *ex Officio* honderden maalen genomen, en wat ik daar omtrent ſtelle, is in 't vervolg te zien, het voorgeſteld bewys van GRUIWAARDT gaat niet zeker. Door Geleerde Schoolswyze Redenen kunnen de menſchen elkanderen een zaak doen verſtaan, maar daar door kunnen ook al te weinig verſtaande bedroogen worden, om dat die redenen veele onkundigen inneemen door fraaije voorſtellingen, zo dat ik my niet verwonder, dat hooge en laage ſtands Perzoonen door de Schoolgeleerden kunnen om den tuin geleid worden, door die zelfs niet weeten, dat ze misleiden, om dat de Geleertheid geen ervarentheid is. Zo dat het voorſtel van den Geleerden GRUIWAARDT word door my in twyffel genomen, gelyk 'er veel zaaken omtrent de Kindermaaking en breeking te neemen zyn, en moeten geſteld worden, waar toe ook gelegentheid gaven de *disputen*, dien aangaande *gemoveert*, zynde alleen over dit *poinct* verſcheide *Tractaaten* geſchreeven: twiſt Schriften tuszen *Professoren* en *Doctoren* in de *Mediceine* en *Chirurgyns*. Onder andere nam den *Chirurgyn* ROUKAMA *Professor* CROESER voor de pen, voor de Vierſchaar van *Apollo* word geen *Auctoriteit* erkend. Ten zal my niet verveelen in dit, of in eenig ander *poinct* van *Chirurgia*, zo ik ergens aan twyffele, te onderzoeken, ik zal my niet ſchaamen, zo ik ergens in doole, te leeren. Dat dierhalven, al wie myn Verhandelingen leeſt, daar hy even zeker is, met my voortga, daar hy even zeer in twyffel is, met my onderzoeke, daar hy zyn dooling in merkt, tot mykeere, daar hy de myne merkt, my te rug roepe: laat ons de weg der Liefde tot de Konſt gelykelyk intreeden.

HARVÆUS is van de eerſten geweeſt, die met oplettenheid bevonden

Nnn heeft,

heeft, dat een Vrugt, die eens ingeademd hadde, daar na niet lang zonder adem te haalen kon in 't leeven blyven, daar het Kind leevend uit zyn Moeders lighaam gehaald, met zyn nageboorte by zig, en in zyn vliezen en wateren beslooten, eenige uuren kan in 't leeven blyven. Na HARVY heeft SWAMMERDAM Geschreeven, over het eerste begin der inademing in een eerstgebooren Vrugt, om te toonen, hoe de eerste inademing begin neemt, vertoond hy het onderscheid, dat 'er is tuszen de longe van een volwasze, en van een ongebooren mensch. In de volwasze is die open, hol, ligt en met lugt gevuld; want als een mensch eens geademd heeft, word de longe nooit wederom geheel leeg, of vast in malkanderen; in een ongebooren Vrugt, die nooit ingeademd heeft, is de longe vast en in een gedrongen, bloedig rood, en zonder lugt in zig; en, al is 't, dat, de ribben en borst grooter wordende, met eenen haare holligheid grooter word, blyft nogtans de longe vast in een gepakt. Die na SWAMMERDAM over de inademing hebben geschreeven, stellen vast, dat 'er geen lugt in de holte van de borst van de Vrugt, die nooit ingeademd heeft, is, om dat ze bevonden, als het mes de borst van zodaanige Vrugt opende, de lugt als met een zuigend geluid door de gemaakte opening in de holte zette; ik stel met anderen voor vast, dat in de *thorax* geen of zeer weinig, als een verdunde lugt is. Ik kan het geen lugtledige plaats noemen, terwyl de lugt, al is 't, dat ze niet ingeademd is, en by gevolg geen opspanning in de long maakte, egter op eenige wyze in de holte van de borst de long in haare vastheid bekragtigd.

GRUIWAARDT maakte in my, als *Chirurgyn* van MYNE HEEREN VAN DEN GERECHTE, eenige noodige aandagt, omtrent het stellen in de *rapporten*, namentlyk, na de *ordinaire* proeve genomen, by dit doode Kind word gesteld, dat het leevend gebooren is. Te weeten, als wy bevinden, dat de long dryft, en daar uit gesteld word, dat het Kind *gerespireert* heeft. Als het Kind met zyn hoofd uitkomt, zal het, leevend zynde, ongetwyffeld *respireren*, ook, als het met de mond voorkomt in 't *orificium vaginæ*; stel nu eens, dat het Kind heeft zyn long door middel der inademing geheel of ten deele ontvouwen en lugtig gemaakt, zomtyds dryft de eene *lobus* en de ander niet, nogtans kon het dood gebooren zyn. Zo dat ik my in dit *Articul* verpligt vind te *noteren*, dat, of schoon het Kind, van geregts wegen geschouwd, *gerespireert* heeft, zulks niet bewyst, dat het door zyn Moeder van 't leeven beroofd is, het kan buiten iemands toedoen in de geboorte met zyn mond of hals staande gewurgd, of anders verstikt zyn. Ook staat te letten, dat, als een Kind geschouwd word, na dat het eenige dagen in een hoek verschooven of in 't water gelegen heeft, in welke dagen na zyn geboorte het lighaam, en wel

inzon-

inzonderheid deszelfs allerzagtste deelen, zeer ligtelyk aan de bederving en daar uit ontstaande *fermentatie*, onderworpen worden, zo dat, of schoon dit Kind dood gebooren is, en by gevolg niet *gerespireert* heeft, zoude nogtans deszelfs longe op het water kunnen koomen te dryven. Dierhalven is het schroomelyk, om met GRUIWAARDT in dit geval te oordeelen, en, gelyk als hy wil, aan den RECHTER voor een vast bewys op te geeven, dat het Kind verdaan is, wanneer deszelfs longe op het water dryft: *Doctor*, op 't zinken en dryven van de longen is *absolut* geen staat van *sententie* voor te stellen.

De daar toe aangestelde *Visitatores* van de dood gevonden Kinderen moeten weeten, wat omtrent dit doen aan te merken is omtrent de *glandula thymus*. De borstklier is rond van gedaante, gelegen in 't bovenste deel van de *thorax*, onder de *Claviculæ*, daar zig de *arteria magna*, en *vena Cava* in de *vasa subclavia* verdeelen, haar zelfsstandigheid is *Celluleus*, is aan de zyden met spiervezelen voorzien. POTZI meende, dat de *glandula thymus*, op de *Larynx* gelegen, diende, om in het *fætus* het gebrek van de ingedrongen longe te vergoeden, ook dienende als een ontfanger van de Moeder *Chyl*, om daar in bereid te worden. Volgens HARVÆUS is aanmerkelyk, dat in ongeboorne Kinderen, die gezond zyn, doorgaans een volmaakte melk in de borstklier, in het buiks klierbedde, door 't geheele darmscheil in de *venæ meseraicæ*, en zomtyds in de *mammæ* gevonden word. In de Schriften van RUISCH en RAU zyn fraaije *Remarcquen* te vinden over de borstklier; over hun geschil des wegen hebben ook BIDLO en VERHEYEN Geleerde Schriften voortgebragt, wy zien deze *glandulæ* in de Kinderen, die geschouwd worden, zeer groot, en dat ze in bejaarde menschen zelden zigtbaar is. Deze *glandula* nu in jonge, of nieuwelyks gebooren Kinderen, zeer groot van omtrek zynde, moet niet by 't schouwen, na een kleine opening in de borst gemaakt te hebben, door een haaksken voor eene der *lobi* van de *pulmo* uitgehaald, afgesneden en geschouwd worden, op 't water, want al of men dan schouwde een Kind, dat leevend gebooren, en door zyn Moeder, of een ander van 't leeven beroofd was, die gewaande longe zoude, in 't water gelegd zynde, daadelyk zinken, dit zoude zo doende gelegentheid geeven, dat de schuldige voor onschuldig gehouden wierd.

Ik zal hier eenig onderscheid aanmerken op 't dryven en zinken van de longe, egter niet om te besluiten, het geschied stellender wyze, evenwel om in aandagt te houden, wanneer den REGTER vraagd: waarom 't woord *absolut* niet komt in de *Rapporten* van deze Natuur, waar in alleen gezegd word, uit de *ordinaire* proeve genomen, blykt, dat het Kind *gerespireert* heeft, of niet. Als de long

dryft en lugtig rood is, heeft het Kind waarſcheinelyk *gereſpireert*; wanneer de longe van een dood gebooren Vrugt, die zomtyds een dag of drie, of meer, in 't water, of elders in een hoek gelegen heeft, driftig geworden is door de *fermentatie*, die dit vooze deel ligtelyk onderhevig word, is deze long bruin rood van *Coleur*, min of meer riekende na de *putrifactie*; als men nu ſtout en ſtyf wilde ſtaande houden, dat dit Kind hadde *gereſpireert*, zoude de onſchuldige voor ſchuldig kunnen worden *geëxamineert*, en zy, in die daad *Confuus* zynde, kon zo iets koomen te zeggen, 't geen haar tot ſchuldig te zyn kon worden verdagt geſteld, daar eigentlyk de zaak is, om de noodzaakelyke waarheid van de zaak te ontdekken. De waarheid komt over een met vaſte Proeven.

Ik zoude in dit myn zeer gewigtig beroep niets voor waarheid moogen vaſt ſtellen, dat geen Proeve zoude kunnen uitſtaan. Een geſprooken woord vervliegd, maar een geſchreeve Letter blyft; onze *Rapporten* worden geſchreeven, ik heb dezelve pligtig ſtaande gehouden, zelfs tegen de *ſentimenten* van de *Academie*, gelyk onder anderen bleek in 't geval van een afgeſneden ſtreng, waar van nog iets voortkomt in de Verhandeling van de *Secundina*. Ik weet wel, dat die *Heeren Academiſten* veel gezag, agting en bekwaamheid hebben, ik wil zelfs gelooven, dat, als zy myn ervarentheid by hunne Geleerdheid hadden, dat ze volmaaakter kenniſſe in 't *advis* zouden toonen, dan ik, en hebben van de zaaken, die zy my *bediſputeerden*; zy weeten, dat ik een Liefhebber van myn Konſt ben, van haar *Illuſtre* Perzoonen, en van allen, die Konſten en Weetenſchappen liefhebben. Egter in 't ernſtig *adviſeren* moet geen aanzien van Perzoonen plaats neemen, dan loopt het *advys* buiten den haak. In de *Rapporten* omtrent geſlagene Perzoonen moet naauwkeurig gelet worden op *Comma* en *Punctum*, want met die kwaalyk te plaatszen of te verplaatszen word de wond, doodelyk zynde, voor niet doodelyk *bediſputeert*. Daar de *Advocaaten* een gat vinden, weeten zy een ſpyker in de diepte te booren.

Dat de ſchouwingen omtrent doodgevonden Kinderen niet *abſolut* kunnen melden, of 't Kind dood of leevend gebooren is, blykt uit het volgende, door VAN DE SANDE *genoteert*. Eenen *Rynck Ockes* van *Sneek* is door heimelyke byſlaapinge bevrugt geworden, zulks bedekkende, veynsde zy de Waterzugt te hebben. Zy is tot *Sneek* in 't Gaſthuis gebragt, alwaar zy te bed leggende, en als de tyd om te baaren aanſtaande was, zo heeft zy, als of zy haar water wilde maaken, van die haar bedienden begeerd, dat zy een groote waterpot wilden brengen, in de welke een weinig tyds daar na een dood Kind gevonden is, zynde de ledekens al te zaamen in haar geheel en fris, de voeten, hoofd en handen waaren in de pot 't zaamen ge-

geſtopt. Zy hier over ondervraagd zynde, heeft geantw, terwyl zy haar water maaken zoude, dat haar iets ontvallen was, niet weetende, dat het een Kind was: alhoewel heftige *præſumtien* tegen haar waaren, nogtans, vermits zekerlyk niet kennelyk was, dat zy 't Kind met een kwaad opzet in den waterpot geworpen hadde. NB. daar beneffens, nadien onzeker was, of de Vrugt dood of leevendig geweeſt zy enz. over het dryven en zinken der longe van nieuw gebooren Kinderen, is by den REGTER en Regtsgeleerden dikmaals ſwaarigheid ontſtaan, wegen de byzondere *adviſen*, gegeeven door de *Medici* en *Chirurgi*: de *diſputen*, hier omtrent ontſtaan tuszen IDEMA, ROUKEMA en CROESER, waar van ik in *Cipria* iets gezegd heb, zal dat *Diana* daar laaten, en hier *profiteren* van 't *advis*, gegeeven aan den *Procureur Generaal* door LOLKAMA. Hy zegd: dat een Kind, nog ongebooren zynde, niet kan *reſpireren*, is bekend, het is niet alleen in zyn vliezen beſlooten, maar legd in dezelve gedompeld, waar door de uitterlyke lugt van 't Kind afgeſlooten is, daar toe de ademhaaling een vrye toegang van de lugt vereiſt word. Dat evenwel een ongebooren Kind, ſchoon niet kunnende *reſpireren*, egter van de lugt moet deelagtig zyn, is zeker, dewyl het leefd, en het leeven niet zonder lugt zyn kan, en zelfs daar door beſtaat. De lugt, die 't Kind ontfangd, komt van de Moeder, aan het zelve medegedeeld met het bloed door de navelvaten, want de lugt verzeld den omloop des bloeds. De *formeering* van een Vrugt geſchied trapswyze, de deelen van de Vrugt krygen van tyd tot tyd meerder volmaaktheid. De long word bekwaam gemaakt, om de lugt te konnen ontfangen, zo dat de bekwaamheid van de long om te konnen *reſpireren*, of te konnen hebben *gereſpireert*, dezelve moet dryfbaar maaken: wanneer de long in ſtaat van volmaaktheid is, is een Kind bekwaam, om van zyn Moeder afgeſcheiden te worden; en op zig zelfs te leeven. Als nu de long, uit een nieuw gebooren Kind genomen, op het water dryft, ſtaat aangemerkt te worden, wat hier uit vorders tot beſluit kan dienen.

Eerſtelyk hier uit kan worden vaſtgeſteld, dat het een voldraagen Kind is. Ten tweden, dat het by de Moeder geleeft heeft tot de tyd, dat het in ſtaat was, om leevend te konnen gebooren worden, want geen Kind by de Moeder zyn uitterſte trap van volmaaktheid verkrygen kan als leevend zynde. Ten derden, dat zulk een Kind ook waarſcheinelyk leevend gebooren is. De twee eerſte ſtellingen kunnen *abſolut* zonder *exceptie* vaſt geſteld worden, maar het derde zo niet. Verſcheide Kinderen, voldraagen en leevend zynde, worden zo verloſt, maar 't is wel eens ter *Contrarie*, of nu het dryven van de long tot een zeker teken kan dienen, dat een dood gevonden Kind leevend gebooren is, moet nader onderzogt worden. Alle

vooze en ligte ſtoffen, zonder *exceptie* van long of *reſpiratie*, hebben een eigenſchap, om op 't water te dryven. Zo lang de lugt geen toegang tot de long heeft, volgd, dat de ademhaaling geen plaats heeft, maar niet dat buiten dat een long, uit een voldraagen en dood gebooren Kind genomen, niet zoude kunnen dryven, dewyl dezelve in de Vrugt, van tyd tot tyd meerder tot zyn volkoomentheid aanwaszende, ook gevolgelyk ligt en dryfbaar moet worden. Het is onwaarſcheinelyk, dat in zo weinig tyd, als 'er is tuszen het *punct* van een leevend nu gebooren te worden Kind, op dit *moment* by de Moeder geſtorven, en een leevend gebooren voorts geſtorven Kind, zo een groote ſtrydige eigenſchap aan de long zoude konnen worden te weege gebragt, van ſwaar tot ligt, en van zinken tot dryven. Zo het al in waarheid beſtond, dat de long van een Kind niet konde dryven, zo lang de lugt geen toegang tot dezelve had gehad: zoude egter gebeurelyk zyn, dat de long van een Kind, by de Moeder geſtorven, en dood gebooren, ook zoude moeten dryven.

Steld eens, een Vrouw in Baarensnood van een leevend voldraagen Kind, dat de vliezen breeken, de vogten vloeijen af, en de geboorte volgd niet na wenſch, de deelen der *muliebria* zyn *extraordinair* open; hier door krygt de lugt *occaſie* tot de long van 't Kind te koomen, die, reeds bekwaam zynde, om de lugt te ontfangen, en zodaanig een kleinen tyd leevende, kan, eer het gebooren word, ſterven, waar uit volgd, dat de long van een dood gebooren Kind kan dryven, zyn long van de lugt nu geopend zynde. Dat de Moeders van zodaanige Kinderen, volgens genomen *experiment*, van dat de longen dryvende zyn bevonden, eenige tot bekentenis zyn gekoomen, dat dezelve leevendig ter Waereld waaren gebragt, kan geen gemeen gevolg geeven tot alle anderen, onder duizend eens anders gebeurende, kan het geen vaſte regel zyn, en zo dit een waarheid zonder *exceptie* was, dan moeſte dezelve ſtand grypen tegen alle *perſiſterende* ontkenninge. Het dryven van de longen in het *viſiteren* en openen van nieuw gebooren Kinderen is daarom niet te minder noodzaakelyk, om in agt te moeten genomen worden, dewyl de waarſcheinelykheid, dat het leevend gebooren is, daar uit bekend word. Te meer noodig, om ontzag in te boezemen, THAUNUS zegd: geen zonde word hedendaags meer gepleegd, als deze, zo zeer hebben de ſchaamte en de vreeze voor ſchande in dit ſwak geſlagte de overhand verkreegen, zig onderworpen ſtellende aan lyfſtraffe, en, 't geen alle ſtraffe te boven gaat, aan een wroegend gewisze. In *Vrankryk* heeft Koning HENRICUS den Tweeden een zeer ſtrenge Wet ingeſteld, tegen die haar Swangerheid of Vrugt verborgen hielden, niet toonen konden door *Atteſtatiën*, dat zy de Vrugt dood, of leevend gebaard, en zo leevend het den *H. Doop* verleend hadden.

DIANA

D I A N A.

En der voornaamste oogmerken van den *Chirurgyn* is, te kennen de gelykmaatigheid en de geschaapentheid der deelen van 't menschelyk lighaam, 't zy dat het Mannelyk of Vrouwelyk is, zynde beide onderwerpen zyner behandelingen in de *Chirurgia*. Door deze kennisse moet hy betragten de gezondheid van dat lighaam te bewaaren, en het zelve, in den staat der ongezondheid gevallen zynde, te herstellen. Zal hy in dat lighaam werken met zyn handen, hy moet het kennen in al zyn deelen, in deszelfs aart, natuur, kragten en eigenschappen. Hier toe moet hy zyn oplettenheid geduurig besteeden, zyn vernuft op scherpen, zyn handen gebruiken, zo in de *Cadavera*, als in de *Practicale* behandelingen aan en in leevende lighaamen, zo doende verkrygd hy Konst en Weetenschap van zyn *subject*, van deszelfs gezonden staat, en van de ziekten, daar in voorkoomende, en, zig alzo gevorderd hebbende, bekwaamheid om zyn naams zaak aan anderen, die na hem willen hooren, voor te stellen, zelfs Voorgeschreeven lessen te geeven, bestaande in onderwyzingen en beschouwingen, om door zulke hulpmiddelen bekwaamer te worden in de *Practyk* van *Chirurgia*, bestaande in het handwerk daadelyk te oeffenen. Om zulks wel te doen, word by het voorgestelde vereist een Leeuwen hart, Arends oogen, handen als van een Jonkvrouwe, en die hy beide weet *egaal* te gebruiken, bescheiden, vriendelyke tong, verstandig, opmerkend brein, pryzelyke maatigheid, en geduldige werkzaamheid, dit is de beeltenisse van een Man, waardig de naam *Chirurgyn*. Hem betaamd, in zyn *functie* na niemands oogen te zien, hy moet zyn bediening getrouw waarneemen, en zyn beroep in 't werk stellen na de gaven, die hem GODT verleend heeft.

Deze *Chirurgische* Verhandeling behelsd de Beschryving van de *Capitale* zeer vaste bolwerken, die de Baarmoeder, en haar zagte naast belendende deelen omcingelen, en beschermen tegen geweldige uiterlyke aanvallen. De beenderen zyn de ongevoeligste, hardste, vastste, droogste, koudste en witste deelen des lighaams, dienende, om 't lighaam over einde te houden, deszelfs geledingen te maaken, om de spieren daar aan te hegten, en om de ingewanden in de holligheden van het lighaam te beschermen: hoedaanig de *ossificatie* geschied, hoe menigerlei de zaamenstellingen der beenderen zyn, hoe het *Sceleton*, hoe ieder been op zig zelfs bestaande verdeeld word,

en wat in ieder been in 't byzonder is aan te merken, heb ik voor myn Leerling in *Cipria* Beschreeven, als mede dit aangaande de spieren, waar van hy geen regte kennisse kan verkrygen, ten zy hy in de *Osteologia* onderwezen is, om dat veel spieren haar naam hebben van de beenderen, daar ze van beginnen, of daar zy ingeplant zyn. In dit *saisoen* van *Diana* zullen wy met een drooge pen *passeeren* alle de beenderen en spieren, die geen betrekking hebben tot de *præsente* handgreep van *Chirurgia*, en in deszelfs plaats deze oeffening *instructiv* voorzien met iets, ter zaake behoorende tot de Natuurkunde der beenderen, en al wat meer tot het onderwys behoorende tot nader beschouwing uit de penne vloeid.

De dwaazen, die zig Vroedmeesters noemen, hebben in een *Tractaatje*, 't geen zy door hun geheim Schryver hebben doen uit hunne naamen opstellen, gezegd: de *Cunnus* is het allertederste gedeelte van de Vrouw, zonder meer, waarom de *Chirurgi* dit Boekje op 't geheim gebruiken. 't Is bekend, dat de Schriften, die niet onderwyzen, in de Konst van geen nut zyn, wordende vergeleeken by de *Biljetten*, die de *Avanturiers spargeren*, om hunne vodde kraam te *ventileren*. Ook is bekend, dat de *muliebria* is een gevoelig deel, dierhalven moet een *Chirurgyn* dit deel met voorzigtigheid behandelen. Volgens HIPPOCRATES is de *muliebria* een sterkte, voorzien met *partes Continentes*, *Contentæ* en *impetum Facientes*, in deze *partes*, waar van eenige *genitales*, of *Organa propogationis* genaamd zyn, word het *Instrument* van VAN ROONHUISE en andere huizen gebruikt en misbruikt, door 't laatste komt te gebeuren, dat 'er meer Man-volk sterft aan de Mans, als Kinder-pokjes, daarom zoude het Vroed zyn, dat het *Coll. Med.* in plaats van Mannen, die haar Meesters in de Konst zyn te willen *examineeren*, om daar door 't Verloszen van de Vrouwen van hen te leeren, toebetrouwd wierd, te letten op de *Avanturiers*, *Courantiers* aanplakkers in de pishoeken, en op die engeltjes, of een *urinaal* korf uithangen.

De gelegentheid van de *fortres muliebria* is in 't *Hypogastrium* onder de *Synchondrosis* van de *ossa pubis*. Deze sterkte oeffend wonderbaare kragten in alle staaten van 't Menschdom, gelyk de gewyde, en ongewyde Schriften, en de ondervindingen getuigen, dit bleek aan SIMSON. HORATIUS zegd: lang voor *Helena* was 't, dat heel de Waereld rookte door 't jammer Oorlogs-vuur, dat maar een *Cunnus* stookte. Om dat dit ontzachelyk deel zo veel twist en verdeelingen onder de menschen maakte, meenen eenige, dat het daarom scheure genaamd is. *Diana* noemd het de Schelp van *Venus*, die zy gebruikt, als ze met Doffers uit ryden gaat. Zy meend, dat zelfs DIOGENES zig voor de Schelp van *Venus incognito* liet inspannen, om dat zy, uit nieuwsgierigheid zyn knapzak beziende, daar in vond

twee dobbelſteenen, een glaasje met *Eau de la Reine*, en 't Schilderytje van een naakte *Venus*, met dit Opſchrift: *lumbi infantum.* Het Vrouwvolk is een veel vermoogende *Sexe*, te ſterk voor den eerſten, ſterkſten, en wyſten Man, zy moeten noodzaakelyk ſterk zyn, zo 't zeggen waarheid is, dat een Vrouwe hair meer kan voorttrekken, als honderd paar Jokoſſen: die zig onderwinden deze ſterkte te beſtormen, moeten zig voorhouden, dat 'er zo veel eere gevonden word in een gevoegelyke aftogt, als in een heeten aanval. Laat ons egter de moed niet opgeeven, de ondervinding leerde, dat zelfs de ſterkſte veſtingen zig by *accoord* of ſtormenderhand overgeeven. Hier tot ons gebruik, of om in ongelegentheden gekoomen zynde gered te worden door een Heel-Meeſter, *Chirurgyn* zegd een geheel Man, geen ſtuk of brok.

De beenderen beſtaan uit *fibræ*, 't naaſt koomende aan die *fibræ tendinoſæ* genaamd zyn, daarom word gezien in ſtok oude menſchen, dat ſpieren in peezen, en deze in beenderen veranderen, en dat, het geen in 't *fætus* papagtig was, 't zelve in een volwaszen menſch een beenagtige hardheid heeft. De peesagtige *fibræ*, waar uit de beenderen ontſtaan, zyn op geen regtſnydende wyze te zaamen geſteld. Deze *fibræ* worden door middelyke ſpruitjes, of vezeltjes aan 't onderleggende ingeplant, of vereenigd tot plaatjes: aan deze plaatjes word wederom een ander plaatje, het eerſte gelyk zynde, bygelegd, tot dat het been zyn dikte heeft. Alle de plaatjes, tot een been behoorende, hebben byzondere ſpruitjes, welkers *figuuren* en innagelingen, houwvaſten, ſpykers gewyze of andere houdingen, en voegingen zyn. Deze *lamellæ* zyn *gelatineus* in haar geboorte, daar na *Cartilagineus*, en neemen vervolgens haar beenagtige *ſubſtantie* aan. Zommige meenen, dat deze peesagtige *fibræ* onderſcheiden blyven van de ſlagaderlyke bloedvaten, en dat deze *fibræ* een byzonder vogt tuszen de *lamellæ* ſtortende, dat vogt allengskens in een beenagtige *ſubſtantie* veranderd, dit, meenen zy, kan blyken uit de *formatie* van 't *fætus*, uit de *Conſolidatie* der *fractuuren*, door de kooking der beenderen in water, en door 't *exbiberen*, als de *Corn. Cerv. ſpagir.* bereid word. Dit *gelatineus* vogt word genaamd een vrugt van de laatſte kooking, uit mergagtig zap oorſpronkelyk. De *Oleéuſe* vogtigheid der beenderen, en 't *Haverſiaanſe* leden-zap zyn te zaamen gevoegd, zeer gelyk aan 't geſtelde zenuwvezel beenvoedend vogt, en aan 't geen druipt uit een gekwetſte groote zenuw.

Het *perioſteum* is een dun, ſterk vlies, dienende, om order te houden in de beenvoedende vaten, en, om dat zig daar ſpieren in planten, welkers kragt het uitſtaat, als wy een been beweegen, moet het vlies, waar aan de ſpier vaſt is, 't been helpen beweegen: in 't beenvlies worden erkend zenuwvezelen, bloed- en watervaten, 't

geen ligtelyk begreepen word door die de uitterste uiteinden der slagaderlyke vaten erkend *arteriæ lymphaticæ* te zyn : 't *periosteum* is een dubbel vlies, tuszen welkers verdubbeling de *memb. Cellulosa* geplaatst is. 't Is in *disput*, van waar het beenvlies komt, eenige meenen, dat het afkomt van de *dura mater*, en uitkomt door de *suturen* van 't *Cranium*, door de ooghollen, en uit het groote gat, daar de *medulla oblongata passeert*, dit, meenen zy, is de reden, waarom het *Pericranium*, dat maar in loop der vezelen van 't *periosteum* verschild, zo vast aan het bekkeneel vereenigd is.

Het merg der beenderen is een *Oleéuse* vettigheid, 't word afgescheiden in 't vlies, dat het merg omwind, 't geen vol kleine, zommige meenen klieragtige *Celletjes* is: dit vlies is aan wederzyden vast, op dat het merg niet zoude gedrukt worden: deze *Oleéuse* stoffe kan door te groote koude verstyven: in den gezonden staat vloeid het door de geheele *substantie* van het been, om het zelve te bevogtigen, hier toe was gezegd, dat de beenderen bestaan *lamellatim*, zy hebben *pori*, die dienen om doorgang te geeven aan het merg: ook word in de holligheden van de beenderen een vogt van 't bloed afgescheiden. Gelykerwys het bloed geduurig door andere deelen omloopt, en een geduurige afscheiding der vogten geschied, zo gebeurd ook in 't been, daar in word geduurig merg voedend zap aangebragt. Als nu deze vogt niet elders heen vloeide, zoude het been moeten barsten, daarom vloeid het merg door des beens *pori*. By voorbeeld, eerst door de dwarsze *pori* in de eerste *lamella*, dan bost het tegen de twede *lamella*, en moet in de regte *pori* gaan, wordende van agter aan gedreeven: dit diend ook, om de beenderen leeniger te houden, het merg, een *Oleéuse substantie* zynde, is bekwaam, om iets leenig te houden. Als het merg 't been bevogtigd heeft, vloeid het door openingen uit, in eenige beenderen door openingen aan derzelver einden, aan de gewrigten, en word vereenigd met een *mucilago*, 't geen afgescheiden word in de *glandulæ Haversianæ*. Alleen het vette slym, 't geen afgescheiden word in de leemzap klieren van het *ligament*, dat de *junctuuren* bekleed, is onmagtig, om de geledingen glibberig te houden, dit zap is te *resineus*, het mergzap, dat daar by komt, ontbind de *mucilago*. Uit deze betoogden blykt, dat de *Anatomici* 't niet wel begreepen, die meenden, dat de *pori* in de beenderen waaren, om dezelve ligter te maaken, deze *Consideratie* had PAAW omtrent de groote holtens in de *ossa innominata*, en andere omtrent de lenden wervelbeenderen, haar holtens dienen, om de bloedvaten tot het innige des beens toegang te geeven, en haar *pori* om het mergzappige uit te laaten. Gelyk klaar bespeurd word aan de uitwaaszeming van 't *Cranium*, 't geen een *Oleéuse* stoffe is, voortkomende uit het *diploe*.

Omtrent

Omtrent de vaſte grenspraalen van de *uterus* word aangemerkt, dat de holligheid van 't *abdomen* in de Vrouwen hooger gaat, als in de Mannen, by gevolg vald de holligheid van de *thorax* korter in een Vrouw, als in een Man. Het gedeelte van den onderbuik, of 't *pelvis*, dat door middel van 't *peritonæum* van den buik geſcheiden word, is ruimer in de Vrouwen, als in de Mannen, ook is doorgaans het bekken in de Vrouw korter, als in de Mannen, in de Vrouwen zyn de *veſica urinaria*, de *uterus* en het *inteſtinum rectum* door 't voorſ. ſcheidſel bedekt, en aan elkanderen gedeeltelyk verbonden, inzonderheid de hals van de *veſica*, en 't *rectum* met de hals van de *uterus*, terwyl deszelfs bodem de meeſte vryheid bezit, wordende ten tyde der Swangerheid de bedekkende *membrana* opgezet, te gelyk verhoogende alle de ingewanden des buiks. Hier uit word begreepen, waarom 't *abdomen* in een Vrouw natuurlyk hooger gaande *geformeert* is, als dat van den Man, 't geen ons in dit *Articul* omtrent de beenderen voorkomt, is doorgaans zo bevonden, nogtans is het voor geen *abſolute* ſtelling te houden.

Het gedeelte van 't lighaam, dat wy gewoon zyn het bekken te noemen, is een zaamenvoeging van beenderen, die het benedenſte gedeelte van den onderbuik ten deele omvangen, en aan het zelve tot een ſteunſel dienen, die zo gevoegd zyn, dat ze gezaamentlyk onder een rondagtige wydte uitmaaken, en daarom de naam van *pelvis* ſcheind toegevoegd te zyn. De rondte van het bekken word agter gemaakt van 't *os ſacrum*, wederzyden door de *oſſa ilia*: de onderſte zyden, zo verre die zig uitſtrekken, maaken de onderrand van 't *pelvis*, wordende *geformeert* ter wederzyden door 't *os Coxendicis*, deze beenderen ſtrekken zig uit tot aan de *oſſa pubis*. In de eene Vrouw is het bekken wyder en ronder, in een ander enger en meer *ovaal*. De onderrand van het zelve is niet rondom even hoog, de voorzyde, door de *oſſa pubis* opgemaakt, is laager, als de agterzyde, zo dat die zyde, na de inwendige bogt van 't *os ſacrum* gemeeten, deszelfs onder kant *ordinair* een duim breed hooger is, als de voorſte rand, of onderzyde van de *oſſa pubis*, waar door de opening van het *pelvis*, na deszelfs onderzyde gerekend, ten opzigt van den ſtand des ruggebeens, ruim een duim breed, in de eene meer, in de andere min, ſchuins voorwaards nederhellende is: welke ſchuinte ten opzigte van de volgende aanwyzingen omtrent het baaren wel in agt moet genomen worden. De wydte van 't bekken van voor onder aan de binnenzyde van het *os pubis*, tot de inwaardze bogt van 't *os ſacrum* gemeeten, heeft gemeenelyk de wydte van vier en een half tot vyf duimen, zelden vinden wy 't wyder, te weeten, de enge vier en een half, en de wyde vyf duimen. Wy vinden bekkens, die haare wydte van de eene na de andere zyde gemeeten, een half duim wyder

zyn, als van voor na agter, ook die meer en min van deze verschillen. Geen worden gevonden, welkers *Diameter* van voor na agter langer is, als die van de eene tot de andere zyde van 't bekken.

Het zogenaamde bekken is van binnen met zagte vleezige lighaamen, door het *peritonæum* bedekt, voorzien, dit vleezige der *musculi* verbeterd door haar tegenwoordigheid de droogte der *ligamenten* van de *uterus*, is dienstig tot een zagte vulling, om de bloedvaten te versterken, de holtens van de beenderen van 't *pelvis*, en de *spatie* tuszen de *Capitale* vaten ten deele te vervullen, dezelve leenig houdende, en tot haare bedieningen koesterende. Rondom de beenderen van 't *pelvis* is een Vrouw vleeziger en vetter, als een Man, of schoon zy een en dezelve spieren en *Adiposa* hebben, uitgezonderd de *differentie* in de *musculi* van de *partes genitales*, weinig verschillende, en hier ter zaake niet toe of afdoende; hier word aangemerkt, dat de breedte der heupen van een Vrouw boven die van een Man niet alleen afhangd van de wydte van 't bekken, egter de kleinste Vrouw heeft de heupbeenderen natuurlyk verder van malkanderen, als de grootste Man; de Vrouwen hebben 't heilig been meer na buiten, en de schaambeenderen platter, 't welk den doorgang voor 't Kind verbreed, waar uit blykt, dat een plat bekken *passabel* is. Ook zyn haar darmbeenderen met de randen meer uitgekeerd, om onder 't Swanger gaan de Baarmoeder en haar Vrugt, of Vrugten plaats te gunnen, om zig meerder na de zyden te kunnen uitspannen, en op dat de *uterus*, in den tyd der Swangerheid, als in een bekken mogt gedraagen worden: de beenderen van 't *pelvis* vonden wy in alle Vrouwen niet even eens *geformeert*. Steld in 't algemeen, dat, gelyk als de lengte, dikte, en gestalte der beenderen, niet in alle menschen van een en dezelve maat en *figuur* zyn, maar in den een van den ander verschillen, waar van daan de onderscheiden der menschen in lengte, dikte en gestalte veel koomen af te hangen, 't zo ook is met het bekken van de eene Vrouw, welke in wydte en *figuur* verschild met anderen, in de een wyder en ronder, in de ander wat enger en *ovaal*. Deze bekkens vonden wy te verschillen in grootheid en gedaante. De grootste Vrouwen hebben zommige naauwe bekkens, de middel zoorten hebben doorgaans de ruimste, eenige kleine Wyfjes hebben ruime bekkens. Kortom, de Vrouwen hebben het bekken, zommige of dieper, wyder, plattter of ronder als anderen, altemaal natuurlyk, 't *os innominatum* is in de Vrouwen wat meer uitgebult, als in een Man, om een beter ruim te maaken voor 't Kind, en 't staartbeentje is haar ook meer uitgeboogen ter gemakkelyker verlossinge.

De tegennatuurlyke gestalte van het *pelvis* komt zelden voor, of schoon

ſchoon andere daar breed van opgeeven, zynde eene der bewyzen, dat ze zo ervaren niet zyn, als ze ſcheinen. De weg, daar 't Kind door uitkomt, heeft vyf daar toe wel geſchikte beenderen, die den geheelen omtrek maaken, zy zyn tien duizend wel, tegen een kwaalyk, gevormd, het Kind ontmoet daar van zelden eenig hinder in den doortogt, maar, als zy haar natuurlyke grootheid of gedaante niet hebben, maaken zy de Baaring moeijelyk, als ze naauw zyn, dan word 'er meer kragt vereiſt, om 't Kind door te zetten, en, of, door te helpen. Eenige Vroeters hebben geſteld, dat, als het bekken te wyd is, het Kind met zyn Baarmoeder te vroeg afzakt, of op zyn tyd koomende te haaſtig, en met de *uterus* komt afzakken. De wydte van het bekken kan niet ſchaaden, die meenen, dat de uitperszing van 't onderſte van de *uterus* daar van daan komt, zyn buitenſpoorig: zy verbeelden zig, of zogten 't ons op de mouw te ſpelden, dat een afzinking van de *uterus* tegen gehouden word door de beenderen van 't *pelvis*. Deze *oſſa* dienen tot een algemeen ſteunſel van de ingewanden des onderbuiks, maar of die wat meerder of minder wydte hebben, geeft daar in geen verandering, of daarom konnen geen van die te eerder uitzinken, om dat die alle haare byzondere hegtingen hebben, zo word de *uterus* door haare banden en hegtingen geſtut, in geval van Baaren kunnen de *ligamenten* rekken, zy kunnen zo wel in een eng, als in een wyd bekken afzakking toelaaten, deze is natuurlyk en noodzaakelyk om te kunnen verloszen of verloſt worden. Zy kunnen gerukt, geplukt, en byna geſcheurd worden, immers zo wel by die een eng, als die een wyd bekken hebben.

VAN DEVENTER is een der voornaamſte van die verſcheide *Deformiteiten* in de beenderen van 't *pelvis* hebben aangemerkt, 't geen zo zelden voorkomt, als een mank Mansperzoon. De platte bekkens zyn met te laag gezonken ſchaambeenderen, dit zyn de ergſte, maar onder duizend Vrouwen word 'er naauwelyks één gevonden, uit duizenden zelden een zo eng, als MAURICEAU één vond; den SCHEPPER, maakende het menſchelyk lighaam, heeft het bekken met een bekwaame wydte geſchapen, om de Kinderen te kunnen Baaren, dewyl dat van de grootſte noodzaakelykheid is, om het menſchelyk geſlagt in wezen te houden. Wy hebben voorbeelden, dat Vrouwen door de Konſt en zonder ſchroef verloſt zyn, daar 't bekken tot verloszen van 't Kind door 't Vroetwyf te naauw geoordeeld wierd, die daar na grooter Kind gemakkelyk, zonder hulp van *Chirurgyn* of Vroetwyf, gebaard hebben. Waar uit begreepen word, dat veel ſwaare Baaringen niet door de engte van 't bekken, maar uit andere oorzaaken ontſtaan, het bekken kan gezegd worden te naauw te zyn in verſcheide kwaade geſtaltens der Kinderen, te weeten om het Kind

in die gestalte te verloszen. De moeijelykheid in 't Baaren, als wy de *fout* op 't *pelvis* zullen leggen, geschied niet zo veel door de engte tuszen de *ossa pubis* en 't *os sacrum*, als door die tuszen de *ossa ischii*, egter word bevonden, dat deze beenderen doorgaans wyd genoeg van elkanderen staan, en de wydte tuszen de *ossa pubis* en het uitsteeksel van 't *os sacrum* voldoed. In die een ongemeen plat *pelvis* hebben, niet wyd genoeg zynde om 't Kind gemakkelyk door te laaten, maakt dit plat bekken de Baaring swaar, om dat dan 't *os Coccygis* geweldig moet agter uit wyken, 't geen in bejaarde Vrouwen, die haar eerste Kind Baaren, pynelyk vald.

Eenige Schryvers hebben aangemerkt, dat Mannen, door HIPPOCRATES *Pterygoides* genaamd, die breede schouderen hebben, gemeenelyk zulke Kinderen teelen, en daarom aan de Vrouwen swaaren arbeid veroorzaaken; FORESTUS Schryft zulks by Baarende Vrouwen ondervonden te hebben; en volgens BEVERWYK, zien de Moeders na de schouders van den Man, die om haar Dogter vraagd, om dat ook de Vrouwen deze ondervinding hebben. Denk niet, dat een kleine Vrouw, die een groot Man met breede schouderen heeft, Kinderen met zulke schouders voortbrengd, en 't dierhalven swaarder in 't Baaren heeft, als een ander, egter ARETÆUS stemde het toe. 't Wyfje van Mr. CONSTANTYN was klein en smal van heupen, hy een vierkanten *Sweed* met breede schouderen, zy hadden te zaamen tien leevende Kinderen, waar van agt Zoonen, alle door hem verlost met weinig smerte voor de Vrouw: de meeste korte Wyfjes Baaren gemakkelyker, als de meeste lange Wyven. Zo dra by een kort Vrouwtje den arbeid aankomt, en 't Kind begind ter uittogt te wormen, heeft die Vrouw geen rust omtrent haar geboorte leden, voor dat het Kind daar uitgedreeven is, de minste opening in 't *os uteri* word daadelyk meerder, en 't Kind zet schielyk door, dringende op 't *os Coccigis* aan, noodzaakt de Moeder zig zelfs te helpen met te arbeiden met al haar kragten, zo zet dan dat Wyfje met een vlaag 't hoofd, met een ander de schouders, en met de derde de billen door, 't geen zeer zelden zo vlaag op vlaag in een lange Vrouw geschied, ook zyn ze in deze doorgaans wat hooger te plukken, en pynelyker te haalen. Wy weeten, dat de *ossa humeri* met de *scapulæ* in 't Kind buigzaam zyn, dat ze, al na 't gevald, na voor en na agterwaards kunnen wyken, en hebben ondervonden, dat de bekkens doorgaans ruim genoeg zyn om een Kind door te laaten. Het is een groot Kind, welkers hoofd even na de geboorte gemeeten, vier duim in *Diameter* heeft, veel hebben 't kleinder, zelden is 'er een, die 't grooter heeft, hier uit word opgemaakt, hoe een Kinds hoofd, dat vier duimen breedte in *Diameter* heeft, door een wydte van drie en een half, of drie en drie vierde duim kan doorgeperst worden, zo dat de wyd-

te

te van 't bekken gesteld op vier en een half, of vyf duimen is niet te eng geoordeeld, word te ruimer, om dat de bekleedselen van 't hoofd en 't bekkeneel zaamen byna een half duim kunnen inwyken. Waar blyven nu de zagte deelen van de Vrouw, haar doortogt in de engte van 't *pelvis* beslaande? Deze worden onder het Baaren min of meer geweldig tegen de harde deelen geperst, en min of meer wykende na boven en na benedenwaards, zo dat zy weinig plaats op dien tyd in het slot van 't lighaam beslaan: na dat dezelve min of meer vleezig, of verhard zyn, is haar toedrukking ligter of swaarder, waar van afhangd de min of meerder pyn, die de Vrouwen in Baarensnood koomen te lyden. Hier uit blykt, dat doorgaans alle Vrouwen in 't bekken wyd genoeg zyn, om haar Kinderen, als ze wel gekeerd zyn, te konnen Baaren, of als ze by de voeten moeten afgehaald worden, toe geeven, dat het hoofd met de armen daar by gelaaten konnen doorslippen.

Het laatste been van den romp heeft by de Ouden geen naam gehad, egter vinden wy, dat den *Patriarch* JACOB, worstelende met een ENGEL, in zyn heup verminkt wierd. Zommige hebben dit onderste been van den romp na een van zyn deelen *ilium*, andere *ischium*, of heupebeen genaamd: van ORIBASIUS heeft dit been de naam gekreegen van *os innominatum*, het is zeer vast aan 't *os sacrum* gehegt, en is in zyn zelven onbeweegelyk, om dat op het zelve, als op een grondvest, al de bovenste beenderen steunen. De beenderen van 't *pelvis* draagen en versterken het geheele lighaam, en blyven zelfs onbeweegelyk, terwyl het overige van 't lighaam zig op dezelve beweegd, door verscheide zoorten van beweegingen; of de *Synchondrosis* van de *ossa pubis*, en of ook andere beenderen van 't *pelvis* in haare *harmonia* in Baarensnood bewoogen worden tot afwykinge van elkanderen, en of dit natuurlyk of tegennatuurlyk geschied, is in *disput*, wy zullen de *differentien* nazien, na dat wy de beenderen van 't *pelvis* Beschreeven hebben.

Den ingang tot het *pelvis* is doorgaans zo ruim, dat, wanneer 't noodig is, de hand, die dan redden moet, kan ingaan, als 't Kind in een kwaade gestalte binnen 't slot legd, moet men niet schroomen de hand daar by in te brengen. Wanneer een Vrouw in Baarensnood is, kunnen wy haar baarleden zo veel uitrekken, als noodig is. Ik heb myn hand even boven 't *junctuur* van den onder arm menigmaal in gehad, staande de *Apophysis* van de *radius* en *ulna* even binnen, en myn vingeren aan de zyde van 't Kind, en daar mede de gestalte deszelfs geschikt na vereisch, tot myn genoegen, en met gevolg van spoedige verlossing. Als onze hand zo in staat, kan deszelfs gewrigt, met den onder arm draaijende, de beweegingen maaken, die vereist worden, om een Kind, hoe 't ook voorkomt, te verschikken,

't geen

't geen zo wel niet te doen is, als 't breedste van de hand in 't *orificium* staat. Wanneer dus verre ingezet genoeg is, om 't Kind te redden, dan behoefd de hand zo ver, als gezegd is, niet in te staan, ook zal ze dan, wat minder ingebragt zynde met de vingeren te vryer beweegen, om behoorlyk te kunnen werken. Omtrent deze doeningen word gelet, dat het *pelvis* niet na de lengte van de *spina dorsi* gelegen is, maar van onder schuins na voorwaards opgaande, daarom zegd VAN DEVENTER, als men zyn hand door 't slot van 't Vrouwelyk teellit brengd, moet ze bestuurd worden, als of men daar mede na de navel der Vrouwe buik wilde tasten: om de mond van de *uterus* te bereiken, moeten de vingeren niet regt uit tegen 't *os sacrum* ingesteeken, maar dezelve van onderen opwaards voegen na voorwaards. De wervelbeenderen van de lendenen worden iets na binnenwaards geboogen, om de *tronken* van de groote slagader en holle-ader te ondersteunen.

Onder het benedenste wervelbeen van de lendenen legd het byna driekantig groote wervelbeen, gemeenelyk het Heilig been genaamd, om dat eenige Oude Wysgeeren meenden, dat een onvergankelyk zaad beentje daar in begreepen zoude zyn, andere droomen, dat de Opstanding der Dooden haar begin neemen zal van het beentje, dat in het agtienden wervelbeen is, *bagatellen*, die niet de minste waarscheinelykheid in zig hebben. MUIS zegd: zo ik hen vraagde, of dan de geene, die dit been by toeval gekwetst zynde verlooren, niet zouden opstaan, wat zouden die droomers antw.? Het *os sacrum* is boven verknogt aan het onderste wervelbeen van de lendenen, waar mede het een kleine beweeging heeft, het is na agter bogtig, na voorwaards uitgehold, daar 't het *pelvis* maakt, is 't effen, na agteren oneffen. Dit been gaat niet in een regte *linie* met de ruggegraat, deze kromt zig eerst wat voorwaards uit door zyn onderste wervelbeenderen, en door de bovenste gedeeltens van 't *os sacrum*, dan buigd het zig schielyk agterwaards, op zodanig een wyze, dat het in zommige lighaamen byna in 't winkel uitgeweken staat, dit doed het allermeest, wanneer twee of drie wervelbeenderen ook met een korte kromme bogt geboogen zyn, dat dikwyls geschied. Gelyk het nu door zyn bovenhelft na agteren buigd, is het in tegendeel door zyn onderste helft na vooren, dat is, na binnen geboogen, zig uitstrekkende, of wyzende met zyn punt, na de onderste punten van de *ossa ischii*, maakende daar met die beenderen den doortogt, tussen welkers tussenruimte, in de *feminine Sexe* de Baarmoeder, de scheede, den eindeldarm, een gedeelte van de *ureteres*, en den hals van de pisblaas geplaatst zyn.

Tussen de *Claviculæ* en 't *os sternum* met zyn verbinding aan de *Costæ*, door middel van *Cartilagines*, steld men een klein onderscheid in Mans

en

en Vrouwen: maar 't voornaamfte onderfcheid doed zig op in het *os facrum*, dat is in de Vrouwen breeder, korter en regter, 't ftaat ook meer uitwaards, als in de Mannen. Der Vrouwen *offa innominata* zyn ook iets breeder, en ftaan van onderen meer uitwaards, zo dat hun *pelvis* daarom veel ruimer is, als dat der Mannen, op dat de *uterus*, en 't *fœtus*, daar in beflooten, te beter plaats zouden hebben. Het *os facrum* is in bejaarde menfchen een been, in de Kinderen beftaat het uit vyf, of zes beenderen, welkers fcheidingen, gelyk die van de *offa innominata*, allengskens vergaan, verder is in dit been aan te merken, dat in deszelfs midden een opening is, zynde een gevolg van dat der wervelbeenderen, waar in het ruggemerg geplaatft is, welkers laatfte vezelen door een opening in 't uitterfte van 't *os facrum* uitkoomen, aan de zyden van dit been zyn vier openingen, die wederom in agt uitkoomen, waar van vier uitwendig, en vier inwendig zyn, de uitwendige zyn door een fterke *membrana* geflooten, door de inwendige gaan de *Nervi ifchiatici*, en *iliaci* uit. Op de zyden is het *os facrum* oneffen en ruuw, waar aan de *offa innominata* gevoegd worden, aan deszelfs einde is een groefje, daar 't *os Coccygis* in gevoegd word, aan 't onderfte van 't Heilig been is het ftaartbeen als een fpits aanhangfel vaft.

In verfcheide geraamtens zien wy 't *os facrum* te beftaan uit vier beenderen, en aan deszelfs uitterfte drie kleinder beendertjes, de punt van 't *os facrum* opmaakende, zeer zelden vinden wy vier beendertjes aan 't *os Coccygis*, door de Ouden zo genaamd, om dat het als een ftaart aan de ruggegraat hangd, en om dat het in de beeften de ftaart maakt, PLINIUS verteld, dat 'er in *Indiën* menfchen met ftaarten gebooren worden. VENETUS zegd: dat in *Lambri* menfchen op de Bergen woonen met ftaarten, gelyk de honden. BAUHINUS vertelde aan BEVERWYK, gehoord te hebben, dat aan een *Deenfch* Jongeling een ftaart was uitgegroeid; 't word voor een *fabel* gehouden, dat aan de *Engelfchen* een ftaart uitgroeide, om dat zy ST. AUGUSTYN fmaadheid hadden aangedaan. De beendertjes van 't *os Coccygis* zyn in de Kinderen zagt, week en *Cartilagineufch*, worden voosagtig, en hard in volwaszene, in die deze beendertjes weck hebben, fchiet het *inteftinum rectum* ligtelyk uit, om dat het zelve met zyn *fphincter* daar aan gehegt is, deze weekheid geeft een ligten arbeid, om dat het *orificium vaginæ* op het *inteftinum*, en deze op het *os Coccygis* ruft. Dit beentje moet noodzaakelyk wyken, als in het Baaren de *vagina* door 't Kind na agterwaards gedrukt word; hier uit word begrepen, hoe fchaadelyk het is, als de Vrouwen in den arbeid op iets hards zitten of leggen, zy moeten wat afhangende gehouden worden, op dat het *os Coccygis* agterwaards kan wyken. Om dat dit beentje beweegelyk is, wykt het voor den aanpers van het hoofd des

 Kinds,

Kinds veel beter, als door het met *force* tot wyken te dwingen, 't geen niet geſchieden moet, als noodzaakelyk, 't Komt doorgaans, zelfs in bejaarde, in Baarensnood min of meer na agterwaards uit te wyken.

Verder ſtaat aan te merken, dat het *os Coccygis* in de eene Vrouw meer inwaards geboogen ſtaat, als in een ander, in Vrouwen, die veel zitten, ſtaat het meer inwaards, als in die veel op de been zyn, als 't ſtaartbeen niet ver ingeboogen ſtaat, is geen hardhandige hulp noodig, om 't uitwaards te zetten, die daad is altyd pynelyk: of het te veel ingeboogen ſtaat, diend geweeten te worden, voor dat het Kind daar tegen aanperſt, want dan kan men geen vinger inbrengen zonder de Vrouw ongemak aan te doen; daarom, en om dat dit beentje doorgaans door den aanpers van 't Kind genoegzaam agterwaards wykt, moeten de Vroeters zig niet vergrypen aan de leſſen van VAN DEVENTER, in dit geval gegeeven, zy koomen te pas, maar zeer zelden. Als de waare been punt van 't *os ſacrum*, die de engte van 't bekken helpt uitmaaken, meer als gemeen ingeweeken ſtaat, en dit voor de ſtaart gegroet word, volgen door de kneuzing toevallen in de innerlyke zagte deelen en in het bandagtige, waar door deze punt met het bovenſte beentje van 't ſtaartbeen, en deszelfs beendertjes onderling verbonden zyn. 't Uitwyken van 't *os Coccygis* is in jeugdige Vrouwen gemakkelyker, als in meer bejaarde: in de laatſte groeijen de litjes te zaamen, en koomen vaſt te begroeijen aan 't *os ſacrum*, 't geen dan te zaamen ook deszelfs punt genaamd word. Uit al 't Voorſ. blykt, dat, als dit beentje, 't zy 't met de hand, of een ander *Inſtrument* agter uitgezet word, het altyd leenigjes aan, en met *moderatie* moet geſchieden, het ſchielyk geweld kan hier de zagte deelen kneuzen, en 't beentje zelfs koomen te breeken, 't geen HIPPOCRATES reeds had *geobſerveert*. Het *os Coccygis* laat zig iets na voorwaards beweegen, iets meer na agterwaards, inzonderheid, als 't veel inwaards geboogen ſtaat, gelyk 't meeſt is in Vrouwen van 't eerſte Kind.

De noodzaakelykheid, om 't *os Coccygis* agter uit te buigen, is om reden van deszelfs inwaardſe ſtand, als 't hoofd, groot zynde, niet in 't ſlot zinkt, als het Kind breede ſchouderen heeft, en als het met de billen voorkoomende door moet. 't Wykt zonder bepaalde drukking met vinger of duim, door 't inbrengen van de helpende hand, die, wanneer ze kan ingaan, wanneer de laage ſtand van 't Kind dat niet belet, de gevoegelykſte ruimte maakt, ongelyk beter, als eenig ander werktuig. Als een groot hoofd het ſtaartbeen niet kan doen wyken, moet het hoofd gevolgelyk meer geperſt, ingeperſt of gekneuſt worden. De vingeren zyn onmagtig, om in de *vagina* te booren, daarom brengen ze eenige in die toeſtand in 't *fondament*. De handgreep, om dit Kind te redden, is van groote aangelegentheid, moet verhaaſt worden, en zulks zo veel doenelyk is, zonder Vrouw, of

Kind

Kind te krenken, 't kan zomtyds schielyk en met weinig pyn geschieden, doed het niet met het *Instrument* van ROONHUIZEN, maar met de *balansjet.* FRANCKEN zet de Vrouw met het bovenste van haar rug met de beenen iets voor uit en wat geboogen wyd beens, tegen een schutting, gaat voor haar knielen, en weet met schikken op 't *perinæum* en aan de mond van de *vagina* 't zo te bezorgen, dat de vlaagen op 't Kind werken, dit de minste schot kreigende, komt het straks daadelyk met het hoofd, dat wel gekeerd staande, uit, hy wil 't niet weeten, maar hy bezigd de tweeledige *chamberlen*, en de korte of peuter balyn. 't Geen ik u zaakelyk voor vast verhaal, zullen andere ontkennen, hunne balynen zyn uit de hoepelrok van *Diana* der *Ephezeren*, en worden onder de rokken, of deekens gebruikt, eindelyk 't *os Coccygis* kan inbuigende zo wel, als uitbuigende, ontleeden. Zekere *Dame* stiet met haar *fondament* op 't dekfel van 't geheim van ROGIER, waar door zy haar *os Coccygis* na binnenwaards ontleede, den *Chirurgyn* herstelde de Juffrouw na de lesse van PARÆUS, met een vinger in haar *fondament* te steeken, met de vinger van zyn andere hand streek hy van het aarsputje nederwaards over 't staartbeen, en bragt het in zyn gelit, gelyk wy doen, als dit been na een swaare Baaring te ver agter uitgeweken staat.

De *ossa in-nominata* zyn geplaatst wederzyden van 't *os sacrum*, 't geen daar van na binnen ziet, noemde Vroedmeester ARISTOTELES *Colon*, of *Colum*, geneigd, hellende, nederwaards gaande, dat al nederdaalende gaat, om de Vrugt ligtelyk te laaten afzakken, dat na buiten ziet, noemde hy *ischion*, heupe, welke benaaming nu aan 't *os ischium* behoord. Het *os innominatum* is in bejaarde menschen een been, in jonge bestaat het uit drie beenderen, die altyd haar eigen naam behouden, als is 't, dat haar scheidinge vergaat, deze drie deelen zyn 't *os ilium*, *ischium* en *pubis*. 't *Os ilium* is 't bovenste, wydste en breedste been van 't *os innominatum*, 't is van boven bultig, van binnen hol, in welke holte het *intestinum ilium* legd, waar na dit been zyn naam heeft. De buitenste oppervlakte van dit been is de rug, en de bovenste omtrek de *Costa* genaamd: deze is afgeperst door twee uitsteeksels, de voorste *spina* is de grootste: het agterste innerlyk gedeelte, waar mede het *os ilium* ter zyde met het *os sacrum* voegd, is ruuw en oneffen: 't *os ilium* is in de Vrouwen iets dikker, als in de Mannen. 't Onderste gedeelte van 't *os innominatum* is 't *os ischium*, ook *Coxendicis* genaamd, dit been is het agterste en diepste van de drie, maakt met het *os pubis* een groot *ovaal* gat, met een sterke *membrana* gevuld, in deszelfs onderste gedeelte zyn twee uitsteeksels, het eerste is de *spina*, het twede, iets meer na beneden geplaatst, is 't dikste, en *tuberculum ossis ischii* genaamd, tussen beide is een groef, daar de *tendo* van den *musculus obturator internus* in legd, dit heupe-

 been

been is met banden kringsgewyze over elkanderen loopende, koomende van 't *os sacrum*, daar mede vereenigd. Deze *ligamenten* planten zig in de voorf. uitsteeksels. Het derde gedeelte van 't *os innominatum* is het *os pubis*. De *ossa pubis* worden door een *Cartilagineuse* band, *Synchondrosis* genaamd, aan elkanderen verbonden, deze zaamenbinding is in de Vrouwen iets swakker, als in de Mannen. 't *Os pubis* heeft verscheide naamen, als boeg, kam en ysbeen: 't schaambeen maakt gedeeltelyk 't voorn. *ovaale* gat, 't welk is in 't voorste van 't *os innominatum*, op 't *os pectinis* ter wederzyden is een sleuf, langs welke loopen de *arteria*, *vena* en *nervus Cruralis*, de *tendo* van den *musculus psoas*, en het *ligamentum rotundum uteri*, of in de Mannen het *vas semen deferens*. De bovenste rand van 't *os pubis* word *spina* genaamd, en diend tot aanhegting van de *musculi abdominis*.

Daar de drie deelen van 't *os innominatum* zaamen koomen, word *geformeert* het *acetabulum*, dit is een diepe holligheid, met een aanzienelyke opstaande rand, hier in *Articuleert* het *Caput ossis femoris* door *en-arthrosis*. Deze rand is open na 't *os pubis*: in de midden van de grond van 't *acetabulum*, dat vlak en effen is, is een oneffenheid, waar uit een rond *ligament* voortkomt, 't geen zig plant in 't hoofd van 't *os femoris*. Het *acetabulum* wyst na de buitenkant van 't *os innominatum*, daar het de grootste beenrand heeft, aan de binnenzyde de minste, 't geen vergoed word door het *Cartilagineuse* wezen, 't geen de volkoomen rand helpt opmaaken; het geheele *acetabulum* omcingelende, en hier omtrent een half duim breed is, waar door deze holte verdiept en verwyd word.

Het *os femoris*, 't geen met zyn boven einde *Articuleert* in het Voorf. *acetabulum*, is 't langste been van 't lighaam. 't Heeft na agter zyn ribbe, daar den *musculus biceps* aanhegt, 't is na voor een weinig gebogen. Daar het de Voorf. *Articulatie* maakt, heeft het een hoofd, en onder deszelfs hals nog twee andere uitsteeksels, 't hoofd is 't middenste uitsteeksel, ver boven de andere uitsteekende, en *Cartilagineus* bekleed, in deszelfs midden is een ruuw indruksel, daar de band, koomende van 't *acetabulum*, zig *insereert*. De hals van 't *os femoris* is dunner, als 't hoofd, en van een tot twee vingeren breedte lang: de andere twee uitsteeksels staan ter zyden, zy worden *trochanteres* genaamd, om dat de spieren, het dyebeen draaijende, zig daar inplanten, de buitenste is den *trochanter major*, en de binnenste den *minor*. De *Capsula*, of omcingelende band, koomende van de *Cartilagineuse* rand van 't *acetabulum*, loopt over de hals van 't *os femoris*, en word onder aan dezelve gehegt, boven de *trochanteres*. Dit is bygebragt, om reden van 't geen van deze geleding verder word aangemerkt, en om te melden, dat, wanneer een Vrouw in Baarensnood onbehoorelyk wydbeens gedrukt, zo, dat deze *Articulatie geforceert* word,

dit

dit oorzaak geeft tot verminktheid, de banden van dit gewrigt *geforceert*, of door de *force* een lekking onder de *Capsula* veroorzaakt, geeft oorzaak tot uitledinge, die anders in dit gewrigt voor byna onmoogelyk gehouden word. Ziet in de Schriften van RUISCH, DU VERNEI, en in myn Heelkonst.

De beenderen van 't *pelvis* kunnen door Konst niet vergroot of verkleind, maar door *Roonhuisiaansch* geweld uit haar verband geschroefd worden, in Baarensnood moet het werk zo *gedirigeert* worden, als het *pelvis*, dat aan de beurd legd, van onze handen eist. Dat zig het *os Coccygis* laat agterwaards uitdrukken is aangeroerd, en dat het kan breeken en ontleeden. 't Is zomtyds met gevolg, dat die Vrouwen langzaam herstellen, en, voor dat ze genezen zyn, altyd op een bil moeten zitten. Zommige handwerkers meenen, dat het onderste gedeelte van 't *os sacrum* in nog jeugdige Vrouwen uitwyken kan, 't is niet onmoogelyk. Het bestaat in de eerste Jeugd uit vyf, zomtyds uit zes beenderen, welkers scheidingen, gelyk in de *ossa innominata*, en op meer plaatszen, door aanwas in Jaaren vergaan, in 't Kind, dat gebooren zal worden, zyn alle de beenderen zagt en buigzaam, 't *Cranium* en de *Claviculæ* koomen 't hardste voor. De gevolgen van de dwaaling wegen de verwydering van 't *pelvis* kan niet schaaden, maar te meenen, dat het *Cranium* van een voldraagen Kind veel inwyken kan, heeft menig Kind gedood, of in de geboorte, of kort daar aan. Omtrent zo ver als 't bekkeneel inwykt, moeten de harszenen ingepakt worden, daarom zyn die beenderen by voldraagene reeds zo vast, dat ze kunnen waaken voor 't leeven van de Vrugt. Ze geeven iets toe door middel van 't *diploe*, en inzonderheid in de *suturen*, maar als de drukking geweldig word, of langduurig is, sneuvelen de Kinderen onder 't Baaren, of krygen kort daar na *Convulsien*, waar door de meeste koomen te sterven.

Kinderen niet voldraagen, of die tydig gebooren swak zyn, al is 't, dat ze een groot hoofd hebben na *proportie* van 't lighaam, dat hoofd kan meer inwyken, als een gezond voldraagen hoofd, de zes beenderen van 't *Cranium*, daar 't hier meest op aankomt, namentlyk 't *os frontis*, de *temporalia*, *parietalia* en 't *os occipitis*, zyn tot in 't laatst van de derde maand vliezig, in de vierde maand begind de *ossificatie* in 't midden van ieder been, om dat de bloedvaten daar 't meeste op aanstroomen. Daar na aan de randen van de *orbita*, welke *ossificatie* van daar voort gaat na boven, en allengskens met het middelpunt des beens vereenigd tot aan de *suturen*, daar alle de beenderen van 't *Cranium* 't minste hard, en 't meeste dan vliesagtig van weefzel zyn, waar uit kan worden opgemaakt, dat, hoe gezonder het Kind is, en voldraagen zynde, hoe meerder vastheid het bekkeneel heeft. Zommige beenderen zyn te eenemaal *Cartilagineus*,

 als

als die van de *metacarpus*, *metatarſus* en 't *os ſternum*, andere zyn afhangende, gelyk de *oſſa femoris*, de *humeri*, *ulna*, *radius*, *tibia* en *fibula*. Zommige beſtaan uit verſcheide deelen, door middel van *Cartilagines* zaamengehegt, gelyk de *vertebræ*, 't *os ſacrum*, *oſſa innominata*; 't *os frontis*, en de *maxilla inferior* beſtaan uit twee gedeeltens, 't *os frontis* word geſcheiden door een *Continuatie* van de *ſutura ſagittalis*: daar de *oſſa parietalia* aan 't *os frontis* raaken, is de *fontanella*, 't *os temporum* beſtaat uit drie deelen, namentlyk, 't *os ſquammoſum*, *annulus oſſeus* en het *os petroſum*, 't *os ſphenoides* beſtaat uit drie deelen, uit een middelſtuk, maakende de zadel, en uit twee vleugelen: de *vomer* is *Cartilagineus*, zo dat, als een vers gebooren Kind de neus op een wang legd, ligtelyk kan overgedrukt worden; 't geen in de bejaarden *apophyſis* is, in 't Kind *Epiphyſis*, de tuſſenſcheiding, die wy in de *focillen* der Kinderkens vinden, word allengskens hard. De *oſſa humeri*, in de Vrugt kraakbeenig zynde, blyven aan haar boven einde, lang na de geboorte, zelfs eenige Jaaren *Cartilagineus*.

In de Vrugt erkennen wy geen *ſuturen*, alle de beenderen van 't bekkeneel zyn vliezig verbonden, en koomen, als 't hoofd in 't *orificium vaginæ* afzakt, iets tot elkander te ſchuiven, en geweldig geperſt zynde, iets op te wyken, maaken, dus ſchuivende, het hoofd ſpitser, terwyl de *meninges* in de *fontanella* en *ſagittalis* geperſt worden; door 't geweldig perſſen koomen daar en elders uitpuilingen van op het bekkeneel. Le Dran heeft het pryzelyk aangemerkt, ik heb het zelve gedaan in myn Heelkonſt, en in *Cipria*. Nogtans heb naderhand bevonden, laatſtelyk aan 't Kind van Commelin, dat dit niet gekend wierd, voor dat de Bosch hen, die geroepen waaren, deze zaak uit *Cipria* voorlas, de *Chirurgyns* van St. Pieter ſtelden, dat het Kind van den *Procureur* met een ſpek-wen gebooren was. De *tumeſcentie* word zomtyds op de kruin gezien, veeltyds over een der *oſſa parietalia*, en laat zig herſtellen, gelyk ik hebbe aangewezen, om dat ik ben gekoomen, daar 't zoude geopend, en 't Kind reukeloos gedood zyn door *ordonnantie* van den *Medicus*. Door de gemelde toezetting, hoe gering, kan het hoofd te gemakkelyker door 't *orificium vaginæ paſſeeren*, dit is de engſte plaats van den doortogt, 't geen door verſcheide omſtandigheden kan beſwaard worden, 't geen wy in een byzondere verhandeling zullen aanwyzen, ik heb hier maar willen inlaſſen, dat wy in alle de beenderen van de Vrugt, en in deszelfs zaamenvoegſelen, een toegeeventheid tot moogelykheid om gebooren te worden bevinden, alle de beenderen, geene uitgezonderd, zyn in haar beginſel vliezig, worden daar na kraakbeenig, het Kind gebooren zynde, worden ze allengskens de eene vroeger, de andere laater, hard, welke overgang tot hardheid *oſſificatie* genaamd word.

Gezien de zagtheid der beenderen in de Vrugt, word nu geſteld, dat

dat, in geval het ſlot van de Vrouwelykheid een en een half duim geopend is na 't breeken van 't water, de geheele opening in de rondte is vier en een half duim breedte. Steld, dat het hoofd van 't Kind, daar het op zyn dikſte is, vier duim breed *diameter* heeft, 't geen in den omtrek twaalf duimen breedte uitmaakt, wy vinden grooter en kleinder hoofden. Als de Vrouw drukt, perſt zy de bovenzyde van 't Kinds hoofd, geſteld twee duimen in *diameter*, in een rondte van vier en een half tot zes duimen in *Circul* in 't *orificium vaginæ*, en het dikker gedeelte des hoofds word gedrukt tegen de binnenrand van 't *orificium*. Terwyl nu de *diameter* des hoofds meerder is, als die van de opening der *vagina*, kan daar uit begreepen worden, hoe veel die opening moet verwyden, om 't Kinds hoofd door te laaten: dit verwyden geſchied beſt door de kragt der vlaagen. Als het Kind zo ver door, in en binnen ſtaat, mag de Vrouw perſſen, zy bevind daar toe zo kragtigen beweeging, dat zy de vlaagen niet wederhouden kan, door welke perſſende beweeging het *orificium* genoegzaam geopend word, om 't hoofd te doen gebooren worden. Als 't hoofd dus, als gezegd is, uit, in en binnen ſtaat en de vlaagen verflaauwen, word de klimming van 't hoofd hoe langs hoe meer, en als 't lang zo blyft ſtaan, moet het Kind daar ſterven: het inwyken der beenderen van 't Kinds hoofd doed iets tot verligting in den doortogt. Egter verbeeld u niet, dat dit inwyken een duim breed in de *Circul* verligt, te zaamen genomen de drukking op de zagte deelen, de toezetting der *ſuturen*, van 't *diploe*, en de opſchuiving van de *ſutura ſquammoſa*. Als 't *Cranium* geweldig inwykt, worden de harſſenen geperſt, en duurd dit eenige *minuten*, dan ſterft de Vrugt, 't voldraagen hoofd is voor geſteld, dat het deszelfs brein beſchermd tegen de perzingen, die natuurlyk zyn, die wederſtaande, niet die, welke door handen en *Inſtrumenten* zomtyds doodelyk gepleegd word.

Het is zeker, dat het bekken niet kan uitzetten of verwyden onder het Baaren door van elkander wyking van de ſchaambeenderen, ten zy een *brutaal Roonbuiſiaan* met zyn twee lippige mondſchroef zulks in een tedere Vrouw uitwerkt, of, dat door eenig ander geweld of *Accident* deszelfs *harmonie* verbrooken is, of leutert, of dat de beenderen van het Vrouwtje *geëxhibeert* zyn, door middel van *Mercurius* of de ziekte, waar in dezen vlugge kwant diend. Als de Vrouwen tot die Ouderdom gekoomen zyn, dat ze bekwaamheid hebben, om te kunnen voortteelen, zyn die beenderen doorgaans zo vaſt te zaamen gegroeid, dat ze genoegzaam tot een been veranderd zyn, gelyk wy ook dit zelve zien in andere beenderen, hier ter zaake in de *oſſa innominata* onderling. De *oſſa pubis* zullen eerder gebrooken worden, als dat ze van den anderen zouden ſcheiden, gelyk aan de geraamtens kan gezien worden, waar uit wy voor onderſtellen, dat de

ſchaam-

ſchaambeenderen niet koomen van elkanderen te wyken, nog het *pelvis* op eenige wyze te verwyderen. Evenwel daar zyn weinig dingen, die *abſolut* onmoogelyk kunnen geſteld worden, te min de nu voorgeſtelde zaak, om dat verſcheide Schryveren, waar aan geloof gegund word, getuigen, dat zy hebben bevonden, dat onder het Baaren, en zomtyds voor de Baarensnood, deze beenderen van elkanderen koomen te wyken. Dit ſpoord my aan, om na te zien verſcheide gevoelens over dit *poinct*.

BARTHOLINUS meend, dat de ſchaambeenderen, na de noodzaakelykheid, of van wegen de grootheid der Vrugt, of van wegen de naauwte van 't bekken van malkanderen koomen te wyken, of van elkanderen kunnen getrokken worden, maar dat dit niet geſchied, wanneer de Vrugt zagt, buigzaam, na de engte *geproportioneert*, de weg ſlibberig, of de beenderen van 't bekken ruim genoeg *geformeert* zyn. Ik weet, zegd HILDANUS, dat verſtandige Mannen in deze zaak niet over een ſtemmen, in myn Jeugd, toen wy in de Ontleedkunde geoeffend wierden, ziende, dat, en hoe vaſt deze beenderen vereenigd waaren, dagt ik, dat zy onmoogelyk van elkanderen konden wyken, maar de ondervinding heeft my anders geleerd, voornamentlyk in 't aftrekken van doode Vrugten, na welke bevindinge ik voor zeker zegge, dat in 't Kinderbaaren niet alleen de *oſſa pubis*, maar ook het *os ilium*, en het *os ſacrum* koomen te ſcheiden, en af te wyken: ja in zyn eigen Huisvrouw heeft hy het ondervonden. In 't gevoelen, dat de ſchaambeenderen onder 't Baaren van elkanderen wyken, waaren SPIEGELIUS en FALLOPIUS: na dat GUILJELMEAU vyf honderd Vrouwen verloſt had, getuigde hy, in eenige het kraaken der beenderen van 't *pelvis* gehoord te hebben.

Mr. AMBROSIUS verhaald, dat hy Vrouwen, kort na de Verloszing geſtorven, opende, in welke hy bevond de *oſſa ilia* van 't *os ſacrum* een vinger breedte geweeken, en zegd: dat de Vrouwen het kraaken en wiggelen van de beenderen voelen, voor het Baaren. Zo is 't in de lendenen, hier van komt de ſpreuk: ik draag, dat my de lenden kraaken; door de volheid en voor-uitzetting van den buik word de *ſpina dorſi* in de *vertebræ* van de lenden door 't opzettten van de *thorax* meer als gemeen ingeboogen, dat ze gaan met holle lendenen, waar door de beſwangerde *uterus* na voorwaards gedrongen word, en de wervelbeenderen door haar te veel geboogen ſtand kunnen koomen te wiggelen, gelyk iemand gewaar word, die, door onverhoedſe beweeging te maaken, 't zogenaamde ſpit in de rug krygt, dit is niet zonder pyn, maar met *vehement* lenden wee, met min of meer gevolg van kreupelheid. Hy zegd: dat de Vrouwen, die 't wiggelen der beenderen voor 't Baaren voelen, doorgaans kreupel blyven, ten zy die beenderen, daar hy van ſpreekt, wederom koomen

te

te sluiten. PARÆUS zag een gehangen Vrouwmensch, 't geen veertien dagen te vooren gekraamt had, openen, en bevond de *ossa pubis* een halve vinger breedte van elkander geweeken, te vooren had hy de afwyking dezer beenderen ontkend, was nu genoodzaakt dit te erkennen. 't Is geloofbaar, zegd RIOLANUS, dat de *ossa pubis* gescheiden worden, als het *Cartilagineuse* vogtig en geswollen is; hier mede stemd SENNERTUS. VESLINGIUS zegd: dat in alle Baaringen, zelfs in de gemakkelykste, de *ossa pubis* wyken. Mr. CORNELIS heeft deze verwyding gezien, hy verloste door middel van zyn schroeftuig, waar door de *ossa pubis* in haar *Synchondrosis* braaken, de *solutie* was een stroo breed, de liesschen vielen in, de Vrouw bleef eenige tyd verminkt, eindelyk, voor boven de schaamte kwam uit een opening een beenschilfer, GUILLELMEAU was van gedagten, dat de beenderen van 't *pelvis* beginnen te *separeren*, als het *fœtus* groot word, hy kon niet gelooven dat dit *illico* in Baarensnood geschiedde, maar wel, dat dan meer verwyding gebeurd.

Na den zevenden maand, zegd PINÆUS, neemt de Vrugt in grootte niet meer aan, of de Lyfmoeder sweld niet hooger, na dat dezelve eenige tyd hoog gestaan heeft, komt zy te zakken, en de Vrugt aan zyn uitweg te naderen. Hy heeft aangemerkt, dat de *muliebria* zes of zeven weeken voor de Verlossing, met slymagtig vogt bezet, met een deining en ligte pyn aangedaan, en een weinig verwyderd word, in de plaatszen, daar het schaam en heilig been met de andere beenderen door kraakbeen vereenigd zyn. Deze pyn spruit niet uit de vogten, op deeze beenderen gezakt, zynde van geen scherpe hoedanigheid, nog uit een deining, daar door veroorzaakt, maar uit de neerzakking des Lyfmoeders, en der Vrugt op dit gebeente, welkers vliezen en kraakbeenige banden daar van gedrukt en uitgerekt worden, waar door de pyn zo lang aanhoud, tot de Baaringe voor by is, zo dat de beenderen, die, voor dat de Lyfmoeder door haar inhebbende last geswollen was, op geen manier, als door sneidingen en beitelen, gescheiden konden worden, ten tyde der Baaring door de werkende en beweegende Natuur van een wyken, door toedoen van slymig vogt, met welke niet alleen derzelver kraakbeenige zaamenhegtingen, maar alle de Vrouwelyke schaamdeelen besproeid, geweekt en verwyd worden. PINÆUS wil, dat deze beenderen gescheiden worden, voor de Baaringe, en in die zelfs. VERHEYEN scheind niet vreemd van dit gevoelen, zegd: dat in een swaare Baaring deze scheiding plaats heeft, voornamentlyk aan de *ossa ischii*, door haar zaamenhegtingen met het *os sacrum*, en aan 't *os pubis*.

Wy hebben met anderen gezien de lighaamen van Vrouwen, in 't Kraambedde overleeden, maar geen de minste scheidinge gevonden tussen de *ossa pubis*, of andere beenderen van 't *pelvis*. Wy vonden

deze beenderen natuurlyk verknogt, nogtans heb ik zelfs onder 't werk getwyffeld te verneemen een kraaking, inzonderheid in taaijen arbeid, als een dwars geleegen Kind moet gered worden, en by 't *tædieus* werk alles onder de handen zoor word, de hand, die inftaat, moet om te fmeeren niet uit en ingebragt worden, 't verlieft, 't is hou 't geen gevat is, let op 't voegen van 't Kind, en de plooijen van de *vagina*, ftuur regt, zegd Mr. JAN, laat aan de Vrouw kraaken, wat kraaken kan, 't Baaren word kraaken genaamd, let maar, om 't Kind zyn lenden, hals of leden niet te kraaken, één Kind is meer waardig, als alle de fchatten der *Indiën*. Meend gy, dat de fchaam of anderen bekken beenderen van de Vrouw gekraakt hebben? doed, na dat zy verloft is, haar een breeden fluitband om de heupen, daar in bevattende de *Articulatien*, miffchien hebben die gekraakt; meende gy, dat de *offa pubis* onder 't Baaren kraakten, fcheenen ze te beweegen? In dit onzekere moet gy de Vrouw 't kraambed twee maanden doen vieren, haar Kerkgang tot den vierden maand verfchuiven, Mr. JAN wil niet dwarsboomen tegen de getuigeniffen van beroemde Mannen. Eenige Vrouwtjes Baaren te Jong, zy zynde gelyk een jonge Rhee, voor dat zy haar vollen wasdom hebben, in een tyd en gefteldheid, als haar beenderen geen volkoomentheid verkreegen. Eenige zelfs hier te Lande Baaren voor 't veertiende Jaar haares Ouderdoms, en andere vroeger. In 't nazien der Schryvers moet gelet worden, waar ter plaatsze zy hun *practyk* oeffenden, en wat gelegentheid zy hadden, om te kunnen ondervinden. 't Kon gefchieden in jonge *fubjecten*, dat door voorgaande oorzaaken, neem de weekheid der beenderen, waar over MAJOW Schreef, oorzaak gaf tot afwyking in deszelfs *harmonia*, 't kon gebeuren door onvoorzigtig misbruik van plompe handen en ftaale werktuigen, dat de beenderen van 't *pelvis* van elkanderen kwaamen te wyken, maar geenzints in een zagte Baaring, 't zy dat het Kind natuurlyk doorkomt, of *Agrippine* doorgehaald word. Het is zo niet, gelyk VESLINGIUS wil, dat in alle Baaringen deze zo fterk aan elkanderen gehegte beenderen ligtelyk zouden kunnen gefcheiden worden, zy zyn voorzien met banden, kraakbeenderen, vliezen, en koomen zodaanig zaamen te groeijen, dat ze een been uitmaaken.

Verfcheide Schryvers ontkennen deze fcheidingen der beenderen van 't *pelvis*, 't is, zegd LAURENTIUS, onmoogelyk in een zagte Baaringe, voor vaft ftellende, dat, indien zulken afrukking eenmaal gefchiedde, dezelve niet wederom aangebragt of gehegt kunnen worden, hy vraagd: met wat lym zullen zy vaft gemaakt, met wat aanwas zaamen groeijen? ftellende met andere, dat de kraakbeenige ftoffe zo wel niet *Confolideert*, als die van 't been zelfs. Wy kunnen in beide ftoffen het lym uitdenken, en de aanwas moogelyk vinden, inzon-

inzonderheid in jonge *subjecten.* Het gemeene volk, zegd JOUBERT, meend, dat de *ossa pubis* van elkanderen wyken, niet kunnende begrypen, hoe anders zo grootten ſtuk, als een voldraagen Kind is, door die naauwe *passagie* van een Vrouw zoude kunnen doortogt krygen, de *ossa pubis* zyn zo vaſt vereenigd door middel van haar *Synchondrosis*, dat die niet, als door 't mes, of eenig ander geweld, kunnen geſcheiden worden. MAURICEAU zegd: de *ossa pubis*, of de *ossa ilia* wyken niet, of ſchoon 't gebeurde, dat van tyd tot tyd deszelfs *Cartilagines* bevogtigd, week of rekbaar gemaakt wierden, om dat de *uterus* en *vagina*, niet *immediaat* die plaats aanraakende, niet van deszelfs vogtigheid kan vermorwd worden, ten andere om de vaſtheid met woorden van JOUBERT reeds ingelaſt. Als de *vesica urinaria* en het *intestinum rectum* ledig zyn, kan de *vagina* en *Cervix uteri*, die gemeen moeten worden met de *uterus* zelfs, in een voorſpoedige afſchieting van 't Kind genoeg uitgerekt worden, 't is dan onnoodig en tegennatuurlyk, dat de ſchaam of andere beenderen van hunne voegingen zouden wyken. MAURICEAU heeft verſcheide maalen om te *Experimenteren* zyn hand op 't *os pubis* van de Vrouw gehad, terwyl het Kind in de geboorte ſtond en door de vlaagen aanſtiet, maar heeft nooit de *separatie* van de *ossa pubis* gevoeld, maar bevond, dat het *os Coccygis* agter uit week. Om geweldenaryen, waar door de *ossa pubis* of andere beenderen van 't *pelvis* zouden kunnen *geforceert* worden, te vermyden, wil hy by 't afhaalen van een doode Vrugt geen *Instrumenten* gebruikt hebben, om dat alleen de handen daar toe genoeg bekwaam zyn, zie in zyn *aphorismi*, na zyn groote werk uitgegeeven, in 't zelve ſpreekt hy zo gemakkelyk niet. Hy is een van de Schryvers, die toeſtemmen, des noods zynde, het Kind te dooden, om de Moeder te behouden.

SCHYLAND zegd: dat de *ossa innominata* kunnen ſcheiden van 't *os sacrum*, hoe zoude, zegd hy, 't anders moogelyk zyn, dat volſlaagen groote Kinderen, *Monsters* met twee hoofden, enz. Andere, wanſchepſels uitkoomen, zo niet de beenderen van 't *pelvis* konden wyken. Hy getuigd: Vrouwen geopend te hebben, die de beenderen, aan 't *sacrum* gehegt, zo verre daar van geſcheiden waaren, dat hy daar zyn vinger tuſſen konde leggen. Ook vond hy, de Vrouwen verloſſende, dat de beenderen van 't *pelvis* een kraakend geluid gaaven, dit hoorde hy, en meende te gelyk te voelen, dat zy van elkanderen ſcheiden. Zyn ED. is van gevoelen, dat die beenderen beginnen te ontſluiten voor 't Baaren, en meerder ſtaande de verlosſing, dan zegd hy, kraaken die beenderen. MUIS zegd: dikmaals hebben de Geleerden getwiſt, of de *ossa pubis* in 't Swanger zyn en Baaren gaapten, of niet, nu heeft het openen van Kraamvrouwen ons klaar getoond, dat deze beenderen wyken, geen reden is 'er, om

daar aan te twyffelen; deze gedagten van Muis maaken weinig indruk op my, ik ſtel het, als 't gebeurd, zeldzaam. 't Is volgens 't verhaal van Vroetvrouw Maas gebeurd aan een onzer eerſte Vrouwen, zy en haar Vrienden wilden 't Kind hebben, voor 't natuurlyk koomen moeſt, de Vroetvrouw gaf 't werk niet op, zy beloofde 't Kind te haalen, mits zo lang vertoevende, tot de natuur mede werkte. Egter den Man, wat driftig zynde, liet een voornaam *Roonbuiſiaan* roepen, die haalde 't Kind zo *brutaal*, dat Vroede Sytje de Vrouw onder 't uitrukken van haar Vrugt hoorde kraaken, en zy beſtierf het, 't is vreemd, dat den Kraamheer daar na hoofd *Patroon* van de *Roonbuiſiaanen* wierd, en ten *principale* der *Ruiſchiaanen* ondergang bewrogt.

In *Italien* hebben my de *Chirurgi* verteld, dat haar Voorouderen, om dat de Meisjes daar te Land vroeg, zommige met het tiende Jaar, Huwelykten, de jonge kleutertjes de *oſſa pubis* van elkanderen hadden doen breeken, om dat, wanneer zy kwaamen te Baaren, zy de Kinderen met te minder moeite, zouden uitbrengen. Ik ſtel, dat die beenderen gebrooken zynde, de *Callus* veel *ſuffiſanter*, als deszelfs *Synchondroſis* is, zoude in deszelfs plaats koomen. Beverwyk zegd: hoe de gemacht beenderen meerder van een wyken, hoe den arbeid ligter vald: 't welk zommige Vroetwyven weetende, zyn gewoon, gelyk ons Paaw pleeg te verhaalen, in de eerſtgebooren Dogterkens met haaren duim deze plaats te douwen, en alzo de voeging dezer beenderen los te maaken, die dan daar na altyd los blyven. Dit noodigd ons Paaw na te zien, hy zegd: hoe meerder deze beenderen gaapen, 't geen egter tegennatuurlyk en ongewoon is, hoe gemakkelyker de Baaring volbragt word: by eenige Vroetwyven is het een gewoonte, de verbinding van de *oſſa pubis* in eerſtgeboorene, van de Vrouwelyke *Sexe* met haar duim te drukken, en dus deze *harmonie* te ontbinden, de zulke houden dit been altyd beweegende, dat nu deze ontbonden beenderen dus niet zaamen groeijen, geloof ik, dat de beweeging en onderlinge ſtooting der deelen oorzaak van zyn. Dus verre Paaw, 't komt my voor, dat zulke Vroetwyven oorzaak kunnen geeven tot de platte bekkens te *formeeren*, zy zullen eerder door zo lang, als zy en de Kindermeiden magtig zyn dit verfoeijelyk ſtuk duimende te doen, de *oſſa pubis* binnenwaards zetten, als breeken, of gebrooken houden, en zo 't gebrooken wierd, 't kan in de jeugdige Maagden ligtelyk *ſoudeeren.*

't Kraaken der beenderen beſchryft Courtial onder de ziekten der beenderen, Jungius en Willis hebben het tot de *ſcorbut* gebragt. Het kraaken van de *oſſa* komt van de verdrooging der vliezen, banden en kraakbeenderen, die de hoofden der beenderen bedekken, die, dor en droog geworden zynde, zig zonder kraaken niet over elkan-

elkanderen konnen beweegen, zig wryvende byna als de fteenen, die tegen malkander niet kunnen gewreven worden zonder eenig geluid. Deze verdrooging kan niet anders koomen, dan van gebrek van vogten, die de deelen moeten bevogtigen, dit gefteld, zal het ligt te begrypen zyn, dat de kraakbeenderen en bekleedfels van de *junEturen*, door de *offa innominata* en *femoris* gemaakt, niet behoorlyk befproeid en beftreeken worden door het zap uit de *glandulæ Haverfianæ*, en merg olie, dat hen zagt en buigzaam maakt, en ligt over elkanderen doed gleiden zonder eenig gekraak. De Vroetèrs en Vroetfters hooren, dat een Baarende Vrouw, welkers dyen opgeheven en na buiten uitgeboogen worden, kraaken in gemelde *Articulatien*; om dat de handen, van die werkt, naby die *junEtuuren* zyn, kunnen dezelve de kraaking gewaar worden, zo kan de kraaking der beenderen begreepen worden. 't Is een geraas, gelyk de fpil van een waagewiel, dat niet wel gefmeerd is.

Mr. Wilm, werkende gelyk Mr. Cornelis, bevond een verwyding van de *offa pubis*, daar hy den vinger in konde leggen; en de aangrenzende beenderen bewoogen, hy zegd niet, hoe die beweeging toe ging. In geftorve Vrouwen, waar in hy, om 't Kind te behouden, de *SeEtio Cefaræa* volbragt, bevond hy, dat de beenderen *gefepareert*, de *ligamenten* verwyd en verflapt waaren. De verflapping der banden en fpieren houd de *Chirurgia* voor een der oorzaaken van de *fubluxatio*; de geledingen van de *offa femoris* met de *acetabula* van de *offa innominata* moeten door te *force* buitenwaardfe buigingen der dyen onder 't Baaren veel lyden, ik twyffel niet, of de kreupelheid, die de Vrouwen na 't kraambed by blyft, komt van deze buitenwaardfe buigingen, waar door de *mufculi pfoas*, *Iliacus internus*, en *peEtinæus* verflapt worden, terwyl de *membranofus*, *quadratus* en andere, in hun *vigeur* blyvende, mank gaande beweegingen in die Vrouwen veroorzaaken, zynde het *Equilibrium* beledigd.

De banden van de *Articulatien* zyn, die de beenderen aan elkanderen verbinden; eenige zyn breed en vliesagtig, andere rond en zenuwagtig van gedaante, niet hoog gevoelig, zo lang zy geen ongewoone aandoening lyden, haar gebruik is, om de beenderen voor geduurige uitledinge te bewaaren. In deze *order* vinden wy hier een *fyneurofis* door middel van twee banden, de eene word *ligamentum breve*, de andere *latum*, en de korte band word ook *ligamentum rotundum* genaamd. Deze neemd zyn begin van de *offa ilii & pubis* omtrent de zaamenvoeging der drie beenderen, die aan een zyde 't *os innominatum* opmaaken, is tuffen dezelve met twee fpruiten gevestigd: in en aan het waare *acetabulum* is een *finus*, waar door de *arteriæ* en *venæ Articuli* in de *Caviteit* van 't *os ifchium* loopen: het ander eind van dit *ligament* is geplant in het ruuwe indrukfel, dat is,

 in

in het midden van het hoofd van 't *os femoris*, daar beneven is in dit *acetabulum* een *glanduleus* lighaam, na HAVERS genaamd, 't geen door opligting van het dye been tot zyn beweeging dienstig gedrukt word, geevende aan 't *junctuur* de glibberigheid, in de *Articulatie* vereist. Deze ronde korte band is sterk, en zo verknogt aan deszelfs einden met de genoemde beenderen, dat wy werk vinden met ze daar uit te scheuren. Het *ligamentum latum*, ook *Capsulare* genaamd, neemt zyn begin van de zaamenvoeginge van 't *os ilium* met het *os ischium*, van het *os ischium* met het *os pubis*, en wederom van het *os pubis* met het *os ilium*, deze drie beenderen uitwendig en haare *Caviteit* omcingelende, *formeert* de *Cartilagineuse* zeer *manifeste* rand van het *acetabulum*. Dit egter dan *membraneus* zynde, is 't klaarst te zien in jonge *subjecten*, in vastheid met de Jaaren toeneemende: in dit *ligament* word aangemerkt, dat het aan de binnenzyde een groef heeft voor de bloedvaten dezer geleding, en dat deszelfs *Cartilagineuse* rand afgeloopen zynde, het de hals van 't *os femoris*, als met een scheede, omvat, koomende met dit *membraneuse* gedeelte aan 't onderste van deze hals, word daar aan, en aan de *trochanteres* ingeplant, en eenigzints schuinende na de schuinsche afstand, die de *trochanteres* van elkanderen hebben.

Omtrent de *glandulæ* van HAVERS is in 't gemeen aan te merken, dat die van 't kleinste zoort menigvuldig zyn in ieder gewrigt in 't vlies, uitgezonderd in het gedeelte, waar in eenige grooter klieren zyn, en hebben een evenmaatige grootte dermaaten, dat zy 't rondom klieragtig maaken, zyn in zommige deelen van het vlies in de holligheden in de gewrigten zodanig ingeslooten, dat ze eenige grooter klieren opmaaken, zo dat in groote gewrigten maar een aangemerkt word, gelyk hier in het *acetabulum* van 't *os innominatum*. In andere, by voorbeeld in de knie, vinden wy doorgaans vier of vyf onderscheiden bundeltjes, roodagtig van *Coleur*, 't geen zy van haar menigvuldige bloedvaatjes krygen, zyn zagt en tepelwyze, niet zeer teder, en ligtelyk wykende. Aangaande haar maaksel zyn zy *Conglomerata*, bestaande uit verscheide vliezen, die op malkander leggen, en kleine ronde blaasjes, die niet alleen elkanderen raaken, maar zeer vast zaamen hangen, gelyk ook diergelyke zaamenhegting in de vliezen zelve bespeurd word; de lymagtige stoffe, door de slagaderen tot deze *glandulæ* gebragt, word door de *pori* van deze kleine blaasjes gekleinst, afgescheiden, en vloeid in het midden der gewrigten door ontlast pypjes. Deze *glandulæ* zyn met bloedvaten voorzien, die vaten loopen schuin: wy kunnen de vereenigingen van verscheide dezer vaten en dezelver verscheide buigingen, als ze na de lengte loopen, zien. Hier scheind een reden te zyn van de schuinheid der vaten in deze klieren, af te neemen uit de Natuur

der

der leemvogt die zy affcheiden : om dat de vogt, die door den dienft van deze klieren moet afgefcheiden worden, een leemagtige hoedaanigheid heeft, zo moeten haar deeltjes zeer traag, en niet zonder eenige moeijelykheid, door de kliergaatjes gaan, daarom word gefteld, dat die vaten flingerende zyn, op dat het wederkeeren van 't bloed daar door een weinig vertraagd wierd, en de deelen, die af te fcheiden zyn, wat meerder tyd gegeeven wierden, om in de pypjes van de klieren te dringen.

De gedaante dezer klieren is verfcheide, zig fchikkende na de diepte van de holligheid, waar in zy geplaatft zyn : zommige derzelver zyn langwerpig, om laag breed, na boven eng, eindigende in een fcherpe punt: andere zyn onder breed, na boven kegelsgewyze: andere verbeelden kleine hoogtens : andere als *franje* : zommige zyn breed en plat. In eenige *Articulatien* worden ze gevonden tegen over de tuffenwydte der beenderen, loopen daar buiten, daar de uitterften der beenderen na dat deel elkander niet raaken, zulks dat ze in hunne zaamenvoeging eenige tuffenwydte overlaaten, deze zyn doorgaans als *franje*. Andere leggen in een dieper holligheid: andere zyn beflooten in een vlies, 't geen de *Articulatie* onmiddelyk bedekt, en als ingeplant. Alle zyn ze zo geplaatft, dat ze van het drukken der beenderen niet te lyden hebben, en egter zo gefchikt, dat ze op elke buiging en uitftrekking van 't gewrigt ligtelyk van 't beweegende been gedrukt worden, op dat de uitdryving der *mucus*, door dezelve afgefcheiden, in de geledingen, als ze bewoogen worden, voortgeperft word. Dit vogt komt door Voorf. drukking in overvloed voort, is altyd evenredig, na de rufte, of de verfcheide trappen der beweegingen van 't deel, dat in beweeging is. Om de *obftructie* in deze *glandulæ* voor te koomen, *Contribueert* veel, dat ze geduurig getokkeld worden, en dat de *mucus* door de beweeging van het deel, waar in zy geplaatft zyn, onophoudelyk word uitgedrukt.

Eindelyk zegd Francken, dat door 't misbruik van 't *fpeculum matricis* de *offa pubis* uit haare *harmonia* kunnen koomen te wyken; Dionis fteld dit onmoogelyk, en geloofd, dat het nooit gebeurd. Van Deventer zegd : het is niet geheel te verwerpen, 't zeggen van eenige, die ons verzekerden, dat zy voelden in fwaaren arbeid, dat de *offa pubis* merkelyk van een weeken, hoewel ik ben van gedagten, dat het zelden gebeurd. Aan een Vrouw van 't eerfte *fatzoen* hier te Steede is 't gebeurd, dat zy door 't tweeledig fchroeftuigje van Rogier gefchroefd, en daar na van een dood Kind, zy wydbeens ftaande, verloft wierd, langen tyd na dit Baaren, klaagde zy my, dat haar fchaambeenderen zomtyds vergliften, inzonderheid als zy een trap opging. Zy had ook verkreegen een fcheurtje in de *vagina*, doorgaande tot in het *inteftinum rectum*, daar kwam geen *feces*

door,

door, maar zomtyds een wind uit de *vagina*. Naderhand wierd zy wederom Swanger, en Baarde een Zoon, onder den dragt van dit Kind is zy van 't een en 't ander ongemak geneezen. Door onvoorzigtig een ſchroeftuig in te zetten, worden de vlaagen belet, en de zagte deelen geſtikt of gekneuſt, daar van daan komt *paralyſis* aan de *urethra*, zomtyds *inflammatie*, waar op volgd verettering, 't geen voorſ. Mevrouw gebeurde. De *pus*, die zy eenige tyd uit de *vagina* loosde, wierd haar, door haar *Med. Doctor*, van ÆGIDIUS genaamd den *Ambaſſadeur* van de dood, op de mouw geſpeld voor Moedermelk, die uit de *vagina* koomende, terwyl de *mammæ* wierden gedroogd.

Als het ſlot van de *muliebria* met een ſchroef *geforceert* word, komt voor 't minſte na 't verloſſen de *vagina* ongemeen te ſwellen, en zomtyds uit te puilen, volgd een verdere uitzinking, dan moet de Vrouw een *annulus* draagen, 't geen haar, en haar Man 't plyzier beneemd. Deze kwaade ontmoetingen zyn voor te koomen, wanneer de Vrouwen de leſſe, door FRANCKEN aan haar gegeeven, in agt neemen. Ik zal hier een *exempel* byzetten van die hy aan ons mededeeld. Hy wierd geroepen by een Swangere Vrouw in Baarensnood, zy had al een geruimen tyd in de kraakſtoel gezeten, in vaſte meening, dat haar tyd om te verloſſen gekoomen was. Hy, onderſlaande, bevond ontſluiting, voelde, dat het Kind wel ſtond, en leefde: zeide tegen de Vrouw, belieft gy het Kind te hebben, ik zal 't u leveren, maar uw tyd, om natuurlyk te verloſſen, is niet gekoomen, gelieft gy wat te vertoeven, dan zult gy gemakkelyk verloszen, hy gebood het Vroetwyf geen hand aan de Vrouw te ſlaan, voor dat het Kind moeſt ontfangen worden, hy vertrok in de *antecamera*, een kleinen tyd daar na begon de *Vibratie*, de waare vlaagen taſten toe, en door de natuur alleen wierd de Vrouw verloſt van een voldraagen Zoon en zyn *ſecundina*, Mr. FRANCKEN kwam haar *feliciteren*, onderwyl kreeg zy een huivering, Mr. JAN, zeide zy, daar loopt een dood Man over myn graf, dat is, antw. hy, om dat uw Baarmoeder, zig ontlaſt hebbende, ſchielyk intrekt. Vroetwyf, legd een breede ſluitband, om de buikſpieren te onderſteunen, om de ingewanden des buiks betaamelyk aan te ſluiten, en om de warmte en houding in die holligheid te *Conſerveeren*: de *lochia* volgden niet te overvloedig, en de Kraamvrouw wierd voorſpoedig herſteld. 't Vroedwyf had nu geen pluim verdiend, met de *placenta* ongeſchonden aan de Vriendinnen te vertoonen, om welke verdienſt zomtyds het binnenvlies van de *uterus* beſchaadigd, een ſchroomelyke *lochia*, pyn, *inflammatie*, verettering, en zomtyds de dood word veroorzaakt. Deze vertooning geſchied op het beſte, als de *placenta*, ryp zynde, en zyn *functie* verlaaten hebbende, zig los bevond *immediaat* na 't verloszen van 't Kind, en vervolgens gemakkelyk verloſt wierd.

De

DE deelen van 't menſchelyk lighaam bezitten een nette geſchikt-heid, om de *functien* van de dierlyke Huishouding te volvoeren. FRANCKEN zegd: deze deelen te Beſchryven, is 't werk van een Schoolmeeſter, dit word niet ontkend, myn Vriend, maar 't is aan iegelyk niet gegeeven na *Corinthen* te gaan. Ik moet myn *Diſcipelen* in de *Chirurgia* voor gaan, *preuve* van myn Naams zaak geeven, ik zal aan den HEERE Rekenſchap geeven van één *talent*, 't geen Hy aan my, zyn Dienſtknegt, gaf, om 't in hoop van winſt uit te zetten, aan de Regeerders van *Amſterdam*, wegen 't Overmanſchap van myn Gilde, door hen my toevertrouwd geweeſt, aan de Geleerde Waereld, aan myn Konſtgenooten, en ook ten *principale* aan den VORST, dien het den HEERE behaagde in *Hoogheid* over ons te ſtellen. PETRUS zegd: zyt onderdanig den *Stadhouder*, gezonden tot ſtraffe der kwaaddoenders, en tot prys der geene, die wel doen: ook is het de wille des HEEREN, dat gy weldoende den mond ſtopt aan de onweetenheid der dwaaze menſchen, dit doende als vrye, enz. DEUM *timete*, REGEM *honorate*.

Om aan myn oogmerk te voldoen, zal ik blyven binnen de paalen, by *Diana* geſteld, en daar Redeneren met dezelve zekerheid, als den Schoenmaker van zyn leeſt. Of ſchoon verſcheide Konſtgenooten onze *ſubjecten* tot in haar binnenſte vervolgden, egter zyn tot nu toe verſcheide zaaken onbekend. Al, 't geen wy weeten, is niet in vergelyking, van 't geen wy niet weeten, 't gaat in een leevend menſch anders toe, als wy na 't leeven in deszelfs lighaam kunnen zien, daarom hebben wy in veel zaaken alleen een beſpiegelende Weetenſchap. Door de kloekzinnigen zyn getoond veel nette zaamenſtelſelen, en in dezelve een wel geſchikte en bekwaame *proportie*, ten opzigt van haar grootte en getal, zo dat 'er geen te min, geen te veel zyn, waar door de *actie* zoude kunnen belet worden. Ook hebben de bekende deelen een genoegzaame ruimte, diepte, grootte en breedte, zo dat geen de minſte hinder is te vrezen, of uit de groote beweeging, of uit de ſwakke werking. Wat Redelyk Konſtgenoot leefd 'er, die niet erkend de genoegzaame grootte van de *muliebria* en haar aangelegen deelen, waar in de natuurlyke beweeging en die van de Vrugt dienſtig is tot deszelfs voorſpoedige verloſſing, en dat een te ſwakken werking van de Vrugt en van de Baarmoeder onderſteund word door des onderbuiks ſpieren. Wat *Chirurgyn* is 'er, die niet weet, dat geen de minſte hinder te vreezen is in een natuurlyke Baaring, en dat, wanneer de zaaken niet natuurlyk voorkoomen, dan, des noods zynde, een groote beweeging met zyn hand te maaken, geen of weinig hinder aan de Vrouw of 't Kind toebrengd; dat gebeurd, als met onbekwaame *Inſtrumenten* in den doortogt gewerkt word.

 Alle

Alle de gedeeltens van de *muliebria* hebben een gevoegelyke aaneenhegting, waar door zy op haar behoorlyke plaatszen gehouden worden, ook genieten zy met haar aangrenzende deelen een bekwaame aaneenſchakeling, waar door dezelve haar *mechanicque* ſpierwerkingen kunnen afleggen, hoe de *Contractie* en *relaxatie* van een ſpier geſchied, zullen wy beſchouwen. Borellus en Steno hebben het *mechanicq* beſchreeven, zy toonen, dat de verſcheide geſteldheden der ſpieren met de naauwkeurigſte regelen de *Geometrie*, en voornaamentlyk met de *mechanica* overeenkoomen. Willis en Majow hebben Geſchreeven, door welk invloeijend begin de ſpieren tot beweeging gebragt, en door wat *Elaſticque* kragt haare vezelen verſcheidentlyk uitgezet worden. Onder de ſpieren, die de holle ſpier, *uterus* genaamd, ten tyde van Baarensnood eenige hulpe toebrengen, vinden wy de *muſculi abdominis*, mede behoorende tot de buitenwerken van de *fortreſſe muliebria*. Te vooren hebben wy haar vaſte harde, nu zullen wy haar vaſte zagte omcingelende deelen zien.

In de verhandeling van de *Myologia* is 't noodig, gelyk in alle onze onderwyzingen plaats neemt, om dezelve met een verdubbelde beſchouwing aan onze aandagt, en aan die van onze Leerlingen voor te ſtellen, op dat het niet by doorloop blyft, maar kleefd aan hen, dien deze *inſtitutie* verleend word. Een ſpier in 't algemeen beſtaat uit *fibræ*, by eenige vleezige draaden genaamd, die aan twee einden zo vaſt ſcheinen aan een geklonken, dat zy, de natuur en gedaante van vleeſch verliezende, ons voorkoomen als peezen, zynde alleen onderſcheiden in naam en gedaante, de verandering der gedaante is, om dat de ſpierdraaden, zig aan de einden zo indringende, in een voegen, dat zy noodzaakelyk haar gedaante verliezen. Deze indringing geſchied allengskens, waarom de vleezige en peezige vezelen niet te te onderſcheiden zyn. In 't beſchouwen met het *Microſcopium* ſcheind ieder draadje van 't overige van den ſpier afgeſcheiden, en als op zig zelfs gelaaten van natuur gekronkeld te zyn, waar uit volgd, dat in alle ſpieren een geneigdheid is, om te kronkelen. De kronkeling dezer vezeltjes word klaar gezien door 't vergrootglas, als men uit een ſtuk vleeſch een draadje trekt, 't geen zig allengskens zaamentrekkende kronkeld. Edog dit moet zo niet begreepen worden omtrent een ſpier in ons lighaam, welkers vezeltjes haar volkoomen uitrekking hebben. Daar een ſtuk vleeſch of ſpier zyn vogten verlooren hebbende zaamen krimpt, te meer, wanneer het gerookt, gezouten, gekookt, of gebraaden word, dan is 't geheel ſtuk krimpende, zo krimpen gevolgelyk ook deszelfs draaden: de verkorkorting van onze ſpieren is het werk der geeſten, en niet van de ſpieren op zig zelfs aangemerkt. De ſpiervezelen hebben *immediaat* op het

het inftorten van den *Spiritus Animalis* een geneigdheid om te verkorten, hierom is 't, dat onze beweegingen vaardig gefchieden.

't Wierd gefteld, dat de *fibræ Carnofæ* pypagtig zyn, en die pypjes met klapvliesjes voorzien, en dat het flagaderlyk bloed in deze *fibræ termineerde*: Daarom hebben wy ze onderfcheiden van de *fibræ nervofæ*, die, zo wel, als de eerfte, door 't geftel der *mufculi* loopende, alle de *fibræ* vliezig verbinden, en eindelyk de *tendines* helpen opmaaken, daar de vleezige *fibræ* gedeeltelyk eindigen, of geplant worden in de aderlyke vaten van den *mufcul.* Zo befchouwden wy, dat de fpieren door bloedvaten gevoed worden, of fchoon een *paralyfis*, waar in de *fibræ nervofæ* lydend zynde, den fpier buiten ftaat van begeertens beweeging fteld, zynde de zenuw, behoorende tot den fpier en deszelfs *fibræ*, ten deele beledigt, door innerlyke of uitwendige oorzaaken. 't Wierd gefteld, dat tuffen de *fibræ Carnofæ* de *nerveufe membraneufe*, of *tendineufe fibren* verbonden zyn, om alle de vrywillige beweegingen, die fpier eigen, uit te voeren. 't Is zeker, dat een fpier beftaat uit bloedvaten, watervaten, zenuwen, vliezen, en vleezige draaden, waar door den fpier min of meer in zyn *functie* kan belet worden, al na in welke vaten van den fpier de ziekte *refideert*, de bloedvaten maaken het grootfte gedeelte van den fpier, deze vaten fcheinen de *tendo* naderende te verdwynen, hierom wierd van eenige gemeend, dat de *fibræ Carnofæ*, bloedvaten zynde, in de meer kennelyke aderlyke vaten van dezelve fpier *termineeren*, egter 't is zo volkoomen niet. Als van een fpier gefprooken word, word dezelve begreepen in zyn geheel, en te beftaan uit *fibræ Carnofæ* en *nervofæ*, bloedvaten, zenuwen, enz. De zenuwen, hoe 't ook begreepen word, maaken het fcheerfel van ons weeffel op, wy zyn *abfolut* uit zenuwen zaamengevlogten. De bloedvaten zyn daar van doorweeven, en maaken met haare *fibræ* neven de *fibrillæ nervofæ*, of vlieskens, de *tendines* uit. Hoe zoude de *Oeconomia Animalis*, de voedinge en uitdryvinge, kunnen bewrogt worden, zo de *fibrillæ nervofæ* niet overal *præfent* en in *functie* waaren. 't Wierd aangemerkt, dat den fpier een *Compofitie* is van zenuwen, flagaderen, aderen en watervaten, door deze vaten worden verfcheide ontelbaare, lange, vleezige vezelen *geformeert*, die in 't midden haar volkoomen beflag, grootte en wydte hebben, 't geen zy allengskens verliezende, zo indringen, dat ze ons als *tendines* voorkoomen.

Door de *mufculeufe fubftantie* zyn de zenuwen in menigte doorweeven, geen buisjen blyft over, daar geen zenuwtje aan raakt. De zenuwtjes zyn zo niet uitgeholt, als de *fibræ Carnofæ*, al is 't, dat ons eenige fchreeven, dat ze ook *valvulæ* hebben, zulks betoogende uit dat ze anders zulken *reguliere* beweeging niet zouden bezitten. De *arteriæ* hebben die beweeging zonder hulp van *valvulæ*: al wat fchie-

lyk moet loopen, moet niet geſchut worden, zal 't zo loopen. De *nervi* zyn veel in een vlies beſlooten *Canaaltjes*, de *ſubtielſte* vezeltjes dezer *Canaaltjes* vermengen zig wonderbaar door alle de buisjes en *Celletjes* van de *muſculeuſe ſubſtantie*, hier komt wederom in aanmerking den *Spiritus Animalis*. De Natuur van onze geeſtige zappen is in een *Continuele* betragting om verder af te wyken, en om haar beweeging uit te ſtrekken door de *nervi*, welkers vooze *ſubſtantie* nu alleen in aanmerking komt. Ten eerſten om de byzondere deelen der geeſtige ſtoffe, tot een byzondere werking dienende, na onze buisjes en *Celletjes* in de *muſculeuſe ſubſtantie* door te laaten. Ten anderen, om dat *effect*, 't welk verrigt word in de zenuwen, zelfs te beletten, zo dit *effect* in de *nervi* verrigt wierd door den *Spiritus*, voor dat dezelve tot de *Celletjes* door gevloeid was, konde onze beweeging te niet zyn. Nu, om dat dezelve te grooter zal wezen, moeten onze dierlyke geeſten, na dat ze uit de harſſenen in de zo naauwkeurig verdeelde zenuwpypjes geperſt worden, haar kegelsgewyze beweeging in dezelve minderen. By voorbeeld: een pot, die kookt, waar op een dekſel, en in welk dekſel een buis is, word bevonden, dat de damp, in de pot ſweevende, ten leſten in de pyp geperſt word, zig noodzaakelyk daar in moet dringen door de engte van de buis, zo dra nu de waaſſem uit de pyp in de lugt opklimt, zien wy, dat ze zig verſpreid, om dat dezelve daar voor haar klootswyze beweeging een meerder ruimte heeft. Dit nu zo zynde, blykt, dat deze geeſtige zappen hier in deze pypjes ingeſtort zynde, en daar na in de *Celletjes* gekoomen, dezelve noodzaakelyk, ſchielyk en in een oogenblik opſpannen, om dat zy, daar in gekoomen zynde, ruimte voor haar beweeging krygende, dit *effect* ligtelyk kunnen te wege brengen, terwyl de beweeging van de ſpieren in 't *generaal* hier van afhangd.

Ieder ſpier is geplaatſt tuſſen een beweegelyk en onbeweegelyk punt, den ſpier, in ruſt zynde, heeft effen de wydte tuſſen deze punten, op dat nu zo een *gebalanſeerden* ſpier des te ligter op den minſten invloed der geeſten zal verkorten, is in alle ſpieren een geneigdheid om te verkorten, die door zig zelfs niets konde te wege brengen, zo dit invloeijende geeſtig zap niet volgde. 't Is bekend, dat onze zintuigen en geeſten een onderlinge gemeenſchap hebben; ſteld, dat door het een of 't ander *object* een denkbeeld in de Ziel *geformeert* word, en de uitvoering daar van moet geſchieden door de dierlyke geeſten geperſt in eenige in ruſt leggende *muſculi*, dan vloeijen onze *Spiritus Animales* zo ras derwaards, als gedagt is. Die *Spiritus* in een *gebalanſeerden* ſpier inſtortende, *formeert* in de buisjes en *Celletjes* derzelver een opryzing, by gevolg verwyding, deze, opgeſpannen en verwyd zynde, moeten noodzaakelyk in breedte *avanceren*, want de

lengte

lengte kan niet meer zyn, als tussen de twee punten, waarom den spier ronder, en by gevolg korter word, verliezende in de lengte, zo veel als in de breedte aangewonnen is. Zo dat door deze verkorting het beweegelyk punt na het onbeweegelyke gebragt word. Hier uit kon begreepen worden, dat de beweeging alleen door den *Spiritus Animalis* verrigt word, en dat de andere zappen, die in den spier huishouden, niets tot deze zaak doen.

De andere zappen zyn ook hier toe noodzaakelyk, om dat zy mede bezorgen, dat den spier in zyn nette *balans* blyft, wy bemerkten, dat, als een slagader of ader *geobstrueert* is, dan den spier zo vaardig niet beweegd, hoe leevendiger de *Circulatie* des bloeds in de *musculi* is, hoe vaardiger de beweeging der spieren word voortgezet. Als den *Spiritus* de *Celletjes* heeft doen opryzen, moet deze anders ledige ruimten met bloed opgevuld worden, deze opvulling is grooter of kleinder na de *quantiteit* der zappen, en na de meerder of minder aanstrooming derzelver. De zappen, dus in de *Celletjes* gevloeid, geeven door haar instorting kragt aan de spieren, te meer, om dat dezelve in de *Celletjes* een weinig opgehouden zyn, 't geen wy aan de vastheid van zodaanige spier gewaar worden, wordende de weder uitvloeijing door de opspanning belet. Hier uit blykt, dat tot de beweeging der spieren niet alleen de geesten, maar ook de andere zappen vereist worden; dat de geesten het eerste *Instrument* zyn, blykt klaar uit iemand, die in 't ruggemerg gekwetst is, zynde zyn meeste ondergeplaatste *musculi paraliticq*, ook is de lammigheid niet anders, als een *obstructie* van zenuwen, terwyl de slagaderen, en andere deelen der *Circulatie* gang houden.

't Is aangeroerd, dat ieder spier geplaatst is tussen twee punten, waar van 't een beweegelyk en 't ander onbeweegelyk is, 't gedeelte, 't geen vast is aan de onbeweegelyke punt, word het hoofd of beginsel van den spier, 't geen vast is aan 't beweegelyke einde, de spierstaart, en 't geen tussen deze punten is, word den buik van den spier genaamd. Altyd is 't hoofd van den spier aan een onbeweegelyk punt gehegt, al is deze punt in zig zelfs beweegelyk, die is voor dat deel onbeweegelyk, waar aan de *tendo* van die *muscul* gehegt is. By voorbeeld, den *musculus brachialis internus* is met zyn hoofd gehegt aan 't *os humeri*, en eindigd in de *ulna*, 't geen door deze spier bewoogen word, is den elleboog, by gevolg is het *os humeri* voor deze beweeging onbeweegelyk, daar 't nogtans in zig zelfs beweegelyk is, zodaanige voorbeelden zyn meer, die wy overslaan. Wanneer gezegd word een spier in rust te zyn, hebben de twee punten zodaanig een *reflectie* op elkanderen, dat het beweegelyke na het onbeweegelyke kan gebragt, en ook verder daar van afgetrokken worden. Dit word genaamd de *balans* rusting der spieren,

dan kan den ſpier door zyn tegenwerker *geëxtendeert* en door zig zelfs verkort worden, of wanneer hy in een anders ruſtende ſtand, dat is niet werkende word aangemerkt, brengd hy egter door zyn verkorting het beweegelyk punt na het onbeweegelyke, daar hy niet van kan afkoomen, ten zy zyn *Antagoniſt*, hem *Extendeerende*, daar van aftrekt. In ons lighaam is geen ſpier, of hy heeft een tegenwerkende ſpier, of eenige andere kragt, die hem tegen werkt, welke tegenwerker met zyn ſpier of kragt een geduurig evenwigt houd: zo lang dit evenwigt bewaard word, is 'er geen beweeging in de ſpieren. Als al de ſpieren met hun tegenwerkers in ruſt zyn, hebben zy geen beweeging: de geeſten, na een of meer in ruſt zynde ſpieren vloeijende, maaken door haar inſtorting, in grooter ſnelheid, als wy begrypen kunnen, een verkorting in den ſpier of ſpieren, die onze wil zullen uitvoeren, gaande de verkorting zo verre, als ons oogmerk is.

Nu koomen in aanmerking de *Sphincteres*, deze hebben geen tegenwerkende ſpier. Den *Sphincter* is een ſpier, welks vezelen in malkander loopen, als de ronde O zonder einde of begin, haar werking is om toe te houden*, om iets te ſluiten: deze ſpieren kunnen geen tegenwerker hebben, zy hebben een tegenwerkende kragt, eenige moeten zig openen door aanpers van lighaamen, die in of uit moeten, maar daar na koomen ze wederom te ſluiten, van dit zoort zyn den *anus* en de *vagina*, en in eenig opzigt het *os uteri*. Die van de *labia* word in zyn volkoomen toetrekking belet door de ſpieren, die in de lippen eindigen, die van de *nares* is van weinig belang, egter belet hem den *piramidalis*, daarom worden deze *pyramidales muſculi dilatantes* genaamd, na de letter verwyders, en na 't gebruik de ſnuiters. De *pharynx* moet zig openen, om de ſpysze door te laaten, om dat de *force* van de ſpieren, tot de *deglutitie* dienende, meer te weeg brengen, als de kragt van den *pharyngæus*. In de deelen, behoorende tot de *Oeconomia Animalis*, in welke een geduurige *mechanicque* beweeging buiten onze wille is, beſpeurd men egter *Antagoniſten*, door tweederlei *directien* van ſpiervezelen, de eene zoort zig toetrekkende, de ander wederom openende, dit is te zien in 't *Cor* in deszelfs *ſyſtole* en *diaſtole*, en den *motus periſtalticus*, en in alle geduurige beurtswyze beweegingen, het hart, de ſlagaderen, het middelſchot, en verſcheide *tunicæ* van andere deelen worden *muſculoſæ* genaamd. De *uterus* word met veel regt een ſpier genaamd, hebbende den aart van den *Sphincter*, word door eenig lighaam geopend, en komt zig door haar eigen ſpiervezelen wederom te ſluiten, de zogenaamde ſluitband doed 'er weinig of niet toe, deze diend meer om de ingewanden des buiks wat in de oude plooi te helpen, en om de uitgerekte buikſpieren te onderſchraagen, als juiſt om de *uterus* te ſluiten, deze krimpt ligtelyk in, zo dat die band zoude de wanden of door-

doornen der darmbeenderen moeten inperssen, om aan de Baarmoeder voor sluiting te dienen, als een *servette* tafelswyze gevouwen over de *musc. pyramidales* van 't *abdômen* gelegd word, *braveert* het alle sluitbanden, ten opzigt van de Lyfmoeder.

Het is bekend, dat den eenen mensch veel grooter kragt kan doen met zyn spieren, als den anderen, eenige Schryvers dit toe aan de dunte des bloeds, andere aan de ruimte der geesten: dit betoogen zy uit dat een en denzelven mensch, gezond zynde, veel sterker is, als wanneer hy ziek, en daar door swakker word, by gebrek van geesten en leemig worden des bloeds. Het onderscheid van kragt komt van de gesteltenis der zappen: maar dat twee even gezond zynde menschen, den een veel meer spierkragt kan uitwerken, als den ander, kan niet koomen van het onderscheid, dat is tussen die twee haar zappen, maar 't komt van de grofheid en middelmaatige vastheid der *fibræ musculares*, deze groover zynde, kunnen daar meer bloed en geesten ingeperst worden, waar door ze gevuld zynde, zig daar na met te grooter kragt wederom intrekken. De *quantiteit* van 't bloed kan anders geen oorzaak van het intrekken der spieren zyn, om dat het bloed, in dat geval op een leidende wyze is in de vaten van de spieren, het bloed trekt de spieren niet in, maar door het intrekken van de *fibræ* krygt het bloed meer ruimte, daar kan meer in de vaten geperst worden: de beweeging der *arteriæ* word verrigt door inpersing der geesten in derzelver *fibrillæ*: alle kragt koomt dus van aanpersing. Deze aanpersing koomt tot de *fibrillæ* der vaten, daar den *Spiritus Animalis* invloeid, en die vaten, welk gedeelte van het lighaam zy opmaaken, door aanpersing bekragtigen.

De spieren in 't gemeen verkreegen verscheide benaamingen, onderscheiden na haar gedaante, gelegentheid, werking, begin en inplanting, ten aanzien van haar gedaante worden ze genaamd schuinse, regte, dwarsse; na de deelen, daar zy geleegen zyn, *frontalis*, *occipitalis*, *temporalis*, na haare werkingen, buigers, opheffers, uitsteekers, als mede na haar begin en inplanting, deze zyn verscheiden. Dit is een te grooten lyst, om hier in te lassen, ziet ten voorbeeld de spieren van 't tongbeen en van het strottenhoofd. 't Is een voornaame reden, waarom onze Leerlingen in de eerste plaats in de *Osteologia*, daar na in de *Myologia*, enz. onderwezen worden. De *musculi abdominis* zyn spieren, die de ingewanden van den onderbuik voorwaards omvatten en beschermen, zonder medehulp van gebeente, als in zo verre, dat zy ten deele aan eenige aangrenzende beenderen met haare beginselen verknogten, eindigende in één *tendineuse linie*; door de werkingen dezer spieren, als ze te gelyk werken, kromt, door middel van haar onderscheide *directien*, de buik inwaards, in een *figuur*, gelykende het Andries Kruis. Als deze spieren inwaards getrokken wor-

worden, drukken zy te zaamen op de ingewanden, den buik vernaauwende, en geholpen zynde van het *diaphragma*, duuwen ze al, 't geen de ingewanden van den buik ballaſt, nederwaards. Wanneer deze ſpieren onderſcheidentlyk werken, drukken ze de eene of de andere zyde, het middelſte, opperſte, of 't onderſte des buiks. Deze ſpieren worden natuurlyk uitwaards geboogen door de inademing, opvulling van buiks ingewanden en 't *fætus*: tegennatuurlyk door te grooten lever, milt, of *ſcirrhoſiteiten* in de *glandulæ* van 't *meſenterium*, *tympanites* en *aſcites*, worden natuurlyk uitgezet door de *uterus*, die, bevrugt zynde, dit, of ſchoon in 't *pelvis* gelegen, bezorgd, om dat de holligheden van den buik en 't *pelvis* alleen geſcheiden worden door 't *peritonæum*, een vlies, 't geen wy nader beſchouwen, bekleedende de wanden dezer holligheden, en geeft aan alle deszelfs ingewanden haar buitenſte bekleedſel in beide *Sexen*, in welken ook de *muſculi abdominis* zonder onderſcheid gevonden worden, dienende in hen tot een en dezelve *functien*, uitgezonderd, dat ze in de *feminine Sexe* eene meer bedienen. Zommige ſtellen een zoort van ſpieren, dat zyn die eerſt volgen: andere ſtellen drie zoorten: die onder onze wil ſtaan, die niet van onze wil afhangen, en in die door onze wil eenigerwyze kunnen aangezet, of in haar werking vertraagd worden, onder de laatſte vinden wy des buiks ſpieren, die door een diepe ademhaaling uitzetten, en kunnen gebruikt worden tot uitperszing na benedenwaards.

De gemeene onderwyzingen ſtellen vyf paar buikſpieren. GALENUS ſteldenze zo veel in getale, als 'er ſtellingen van ſpiervezelen gevonden worden, te weeten ſchuinſe en die op en nederwaards loopende, regte, en dwarſſe, de byzondere *directien* van de *fibræ muſculares* heeft EUSTACHIUS in de *muſculi abdominis* naauwkeurig *geobſerveert*. Een *fibra* betekend by de *Anatomici* een gevoelige zeer dunne draad gelykende hoedaanigheid, uit welkers zaamenweevinge en zaamenbindinge de ſpieren hun beſtaan hebben. Aangaande de byzondere *directien* der ſpiervezelen ſtaat verder aan te merken, dat de verſcheidentheid der *fibræ* in 't gemeen worden genomen van de gelegentheid, hier van daan wierden zy regte, ſchuinſſe en dwarſſe genaamd, ook regte, als zy na de lengte van het lighaam loopen, als zy na de breedte loopen, doorſnydende de regte, worden zy dwarſſe, en als zy de twee andere zoorten doorſnyden, worden ze ſchuinſe genaamd. 't Gebruik van de regte is na zig te trekken, van de dwarſſe om uit te dryven, en van de ſchuinſe om te behouden. Als de regte haar werking doen, verkort zig de lengte van 't deel, als de dwarſſe werken, maakt zig de breedte van 't deel minder, of enger, om de uitdryvinge te konnen doen, en als deze door de ſchuinſe in evenwigt gehouden worden, behoud zig het deel in geruſte

order,

order, dierhalven geschied de behouding niet door eenerlei, maar door drie zoorten van spierdraaden, als zy te gelyk werken. De tweede verscheidentheid word genomen van haar *Consistentie*, hard, zagt, enz. min of meer buigzaam. De derde verscheidentheid steld men na haar gevoeligheid, eenige zyn *Carnosæ*, anderen *nervosæ*, *tendinosæ* of *membranosæ*, dit zyn de gevoeligste *fibræ*. De vierde verscheidenheid word genomen van haar zaamenweeving, eenige zyn onder een gemengd, zo dat zy een geheel lighaam opmaaken, andere zyn als in haar eigen zelfsstandigheid bevat, en van andere deelen onderscheiden. Zommige *fibræ* zyn in eenige deelen zo te zaamen geklonken, dat de naam van spier verliezen, andere *fibræ* zyn zo te zaamen gemengeld, dat ze op geenerlei wyze van elkanderen kunnen gescheiden worden. Eindelyk worden de *fibræ* onderscheiden na de verscheidentheid der werktuigen, tot de dierlyke huishouding dienende; by voorbeeld, eenige tot de leevende, andere tot de natuurlyke werkingen dienstig. Wat nu aangaat de gelegentheid van ieder zoorte der *fibræ* in de *musculi abdominis*, daar van zal nog wel iets voor de penne koomen, als mede, daar 't plaats vind, iets van de byzondere *directien* der spiervezelen van de Baarmoeder.

Om te betoogen, dat 'er vierderlei stellingen van spiervezelen in de buikspieren zyn, word getoond de beweegingskragt, die ieder spier heeft, te weeten van die, dewelke de zyden des buiks beslaan, welke spieren zig in eene *tendo* vereenigen, zig bepaalende aan een eenig *punct* van het navel, daar de te zaamenkomste van haare *actie* is. De vleezige gedeeltens van deze spieren zyn de bekwaamste, om in verscheide doeningen te perssen op de ingewanden, 't zy dan dat 'er *feces* of 't *fœtus* uitgedrukt moet worden. GALENUS zegd: dat de natuur meer nog min als vier paar spieren heeft kunnen stellen, 't geen COLUMBUS omtrent de *musculi abdominis* erkend: FALLOPIUS voegde de *pyramidales* daar by voor 't vyfde paar, dit paar word niet altyd gevonden. Wy hebben by 't *Anatomiseren* dit in verscheide Mannelyke *subjecten* zo geschouwd. BARTHOLINUS noemd het zeldzaam, zomtyds vinden wy maar een dezer *musculi*, meestendeel twee dezer spieren, in eenige *subjecten* met een spits toeloopende, zyn zomtyds schuins opklimmende en ongelyk in grootte, ook vonden wy die ter lengte van drie tot vyf vingeren breedte regt opgaan, eindigende in 't onderste *tendineus* gedeelte van de regte spieren.

Eenige Ontleders hebben de regte spieren gesteld de eerste of bovenste te zyn: andere stellen voor eerst de schuins nederdaalende spieren, de schuins opklimmende zyn onder de schuins nederdaalende geplaatst. De regte spieren worden door drie, zomtyds door vier *tendineuse* verdeelingen gesterkt, of haar vleezige gedeelten zyn daar mede te zaamen gebonden. RIOLANUS is van gedagten, dat deze

breede *tendines* gemaakt worden van *fibræ nervosæ*, en dat zy dienen als het loof van een Rooze knopje, om dat te versterken, als 'er drie dezer *tendineuse inscriptien* zyn, vinden wy doorgaans twee boven, en een onder het navel. PLACENTINUS heeft ieder regte buikspier in drie spieren verdeeld, dit word niet gevolgd, als wy één spier noemen, worden in dat woord begreepen *fibræ Carnosæ*, *tendinosæ*, enz. alles wat tot één spier behoord, zo word gezegd, hier begind, daar eindigd den spier. Dan word van geen hoofd, buik of staart van den spier gesprooken.

Den *musculus obliquus descendens* is den eersten, die, na dat de gemeene bedekselen afgeligt zyn, zig vertoond, begind met verscheide *tendineuse* beginsels, welkers langste het naaste aan de *vertebræ* van de *thorax* gelegen zyn, een weinig ter zyde van de onderkant van zeven ribben, dat is, van de twee laatste *Costæ veræ* en vyf *spuriæ* met tandsgewyze beginselen, de vier bovenste beginsels zyn over de ribben met de tanden van den *serratus anticus major* onderling gevoegd, de overige zyn met den *longissimus dorsi* ter plaatsze, daar deze *muscul* uit de *Costæ* voortkomt, vereenigd, zyn vezelen, schuin nederdaalende, worden *tendineus* in de *linea alba* geplant; onderwyl vast zynde aan de bovenste en voorste rand van 't *os ilium*, word over de helft van dit been in deszelfs buitenste graad vleezig, voor in dit been en in het *peritonæum* peezig, en komt met een dubbele *tendo* aan 't *os pubis*, *formeerende* de kramme, of laagste en uiterste *divisie* van den *Annulus*, dienende in de Vrouwelyke *Sexe* tot doorgang van de *ligamenta rotunda uteri*. Het *tendineuse* in de *linea alba* word eindelyk aan de onderkant van 't *os sternum* ingeplant, terwyl een breede *tendineuse expansie* deze spier en de *musculi recti* bedekt. In 't byzonder diend deze spier om in de uitademing de *Costæ*, en het *Cartilago ensiformis* buigzaam te bewerken, en om 't lighaam overzyde te wentelen. Dat deze *obliquus* in de *respiratie* diend, word bespeurd uit deszelfs byna onscheidelyke *Connexie* met de daar aan gelegene *musculi intercostales*. Den *musc. obliquus adscendens* word zo wel binnenste, als schuinse genaamd, om dat verscheide van zyn vezelen regt opwaards, en andere dwars loopen, volgens welke stelling hy 't onregt *obliquus adscendens* genaamd word, zyn meeste vezelen zyn van boven nederwaards en over dwars gelegen. De *deferentie* komt, om dat deze spier word doorgaans vertoond van het bovenste gedeelte van 't *os ilion*, en van de drie onderste ribben tot in de *linea alba*. Hy heeft een peesagtig beginsel van de *spina dorsi*, een vleezig uit de geheele bovenrand van 't *os ilium*, en een van 't *peritonæum* en uit de *Synchondrosis* van de *ossa pubis*, word in de onderkanten van de onderste ribben, in de eindens van de twee volgende vleezig, in de *Cartilagines* van alle de *Costæ spuriæ*, en langs de *linea alba tendineus* ingeplant.

Als

Als de *Cartilagines* van de drie onderste ribben niet verbonden zyn, vertoond zig deze spier tussen dezelve vleezig, zyn dienst is, om den eersten *obliquus* in deszelfs werking te ondersteunen, haar onderlinge kragt word vergroot, om dat haare vezelen elkanderen overkruissen.

Den *musc. pyramidalis* begind vleezig van daar de *ossa pubis* te zaamen koomen, eindigd in de *linea alba* en *musc. rectus*, of deszelfs *tendo* word geplant in die *linie* in de zaamenkomst van de *musc. transversi*, een weinig onder den *umbilicus*. Verder word aangemerkt, dat deze *tendo* omtrent Voorſ: *linie* in twee *Expansien* verdeeld, waar tussen den *musc. rectus* als in een scheede bevat is, loopende een gedeelte van deze *tendineuse expansie* met de *tendo* van den *Transversus* onder den *rectus* door, terwyl zig het bovenste met de *tendo* van den binnensten *obliquus* zaamenvoegd. Edog, dit word in alle *subjecten* zo niet gevonden, de natuur gebruikt byzondere speelingen omtrent deze spieren, zelden zyn ze even gelykdaantig, zomtyds word 'er geen of als 't reeds gezegd is gevonden. FALLOPIUS heeft de *musculi pyramidales* van de *recti* onderscheiden. VESALIUS had ze Beschreeven onder de benaaming van het vliesagtig beginsel der *musculi recti*. Als een der spitsze spieren ontbreekt, word den regten spier aan die zyde aan zyn onderste vleeziger en breeder, als gemeen bevonden, 't geen ARANTIUS reeds heeft aangemerkt, en dat, als deze vergoeding niet geschiedde, den Berg van *Venus* wanstallig zoude zyn. Den *musculus rectus* begind van de zesde ribbe beneven het *Cartilago Xiphoides*, eindigd in 't *os pubis*, de *recti* zyn van elkander gescheiden door de *linea alba*. Den *musc. rectus*, nader beschouwd, komt met een korte dikke *tendo* voor boven aan 't *os pubis*, en met een lange dunne *tendo* aan het zelve been, naby den grond van deszelfs *Synchondrosis*, in zyn beloop is deze spier vleezig met drie of vier *tendineuse inscriptien*. In 't eene *subject* loopt hy hooger, als in 't ander, word in eenige omtrent het *os sternum* in de *Cartilagines* van de zevende, zesde en vyfde ribben *tendineus*, en eenigerwyze tandagtig ingeplant. Als den *rectus* van den *pectoralis* eenige *fibræ* worden mede gedeeld, word zyn inplanting merkelyk verbreed, de regte spieren hebben door de onderlinge *tendineuse expansien* gemeenschap met de *obliqui* en *Transversi*. De vleezige vezelen van de *Transversi* zyn, ter plaatsze, daar zy boven de *ossa pubis* van elkander wyken, vast aan de *recti* verknogt.

Omtrent het begin en 't einde van den *musculus Transversalis* zyn de aanwyzingen verschillende, hy is gehegt aan de dwarsse uitsteeksels der *vertebræ* van de lenden met een dunne breede *tendo*, vleezig aan de binnenrand van de *spina* van 't *os ilium*, en aan de *Cartilagines* van de *Costæ spuriæ tendineus* en te gelyk vleezig in het *Cartilago ensiformis*, en geheel *tendineus* in de *linea alba*, zig by de binnenkant

van den *musc. rectus* in een kleine verheventheid van 't *os pubis* hegtende. De *Transversi* zyn zo vast aan het *peritonæum* gehegt, dat ze niet zonder moeite daar van kunnen gescheiden worden, leggende onmiddelyk op het *peritonæum*; en te gelyk aan de *linea alba*. Zy drukken de zyden des buiks, bevorderen de uitademing, inzonderheid zyn de buikspieren dienstig in een diepe ademing, het gebruik van deze spieren in 't gemeen is, om den buik te beschermen, te vernaauwen, en om deszelfs uitzetting toe te laaten, te zaamen werkende, perssen zy op de ingewanden des buiks, bevorderen de kneeding van de spysze in den maag, den *motus peristalticus* van dezelve en van de *intestina*. Galenus zegd: deze spieren zyn werktuigen tot uitdryving van de *excrementen*, zy helpen de Vrouwen in Baarensnood verloszen, wordende daar in geholpen door het *diaphragma*. Dit is een tweevoudige spier, van boven bekleed door de *memb. pleura*, onder door 't *peritonæum*. Den eenen spier komt voort met een dubbele *tendo* van de midden der drie bovenste lenden wervelbeenderen, en opklimmende; vermengen de vleezige *fibræ* van elke zyde, welke hy verstrooid met de spiervezelen van den bovensten spier: verder opklimmende, word hy met zyn middelpunt en agterste deel in de vliesagtige *Circul* ingeplant. Hier staat aan te merken, dat de *tendines* van deze spier niet altyd dezelve oorspronk hebben, maar dat de eene laager als de andere tot de breedte van twee vingeren oorspronk neemt. De spiervezelen van de andere of bovenste middenrifts spier door den geheelen omtrek van de middelste pees voortgebragt zynde, worden in het *Cartilago ensiformis*, en alle de *Cartilagines* van de *Costæ spuriæ*, ingeplant. Het *diaphragma* heeft twee reeds Beschreeven *nervi*, de een vrywillige, de ander onvrywillige genaamd; aderen, slagaderen, enz. alles, wat tot een *Capitale* vaste stoffe, om in geduurige beweeging te zyn, in 's menschen lighaam behoord, zynde dit deel by de veer aan een *Horlogie* te vergelyken.

De *linea alba* is een zaamenkomst der spieren van 't *abdomen*, gehegt met vliezige vezelen, word voornaamentlyk door de vermenging, en daar door vereeniging der peesagtige vezelen van de *musc. obliqui* en *Transversales*, welkers onderlinge peesmaaking deze *linie* opmaaken, tussen de *musculi* vertoond. Deze *linie* is witagtig van *Coleur*, om dat geen vleesagtige spierdraaden heeft, zelfs niet van de *musculi recti*, met haar vleezige gedeeltens daar naby aangelegen. Deze *linie* word boven het navel breeder, als zy onder het zelve is, om dat hier de *musc. pyramidales* te zaamen, en de *recti* elkanderen nader koomen, daarom worden de *pyramidales* drie nuttigheden toe geschreeven: om de *tendines* van de *recti* te bedekken, te beschermen, en te beletten, dat ze niet verdrukt worden, ten andere, om in 't byzonder de *vesica urinaria* in 't water maaken zaamen te drukken,

en

en het derde met de andere buikſpieren gemeen. Het navel vertoond zig in de *linea alba*, den *umbilicus* is een opening tuſſen de ſtrekkingen en afwykingen van de *muſculi recti*, deze opening diende in 't *fœtus* voor de *vaſa umbilicalia*, en blyft op een byzondere wyze aan dezelve dienſtig, loopende die vaten gedeeltelyk tuſſen de *duplicatuur* van 't *peritonæum*. Verder ſtaat te letten, dat het na-vel is *geformeert* door de vereeniging der navelvaten, die ſchuin door het *peritonæum* loopen, zy gaan daar mede verzeld door de *linie*, en maaken zig vaſt aan de *Cutis* tot in deszelfs oppervlakte, daar zy min of meer dikte *formeeren*, 't geen wy, na de geboorte van 't Kind, het navel noemen. In de Vrugt zyn de wegen, waar door deze vaten gaan, zo kennelyk, als de ringen der ſpieren in 't onderſte van den buik in bejaarde zyn, na de geboorte worden zy naauwer, de vaten worden droog en veranderen in banden. Na maate dat deze deelen, waar aan de navelvaten gelegen zyn, grooter worden, volgd het navel min of meer derzelver *proportie*, zynde in deszelfs uitgeſtrektheid langwerpig rond bepaald, inzonderheid door de *linea alba* en de *muſculi recti abdominis*.

Onder de ſpieren van den buik is de *membrana peritonæum* gelegen, die alle de ingewanden van den buik omvangd, en aan dezelve haar buitenſte bekleedſel geeft, als mede aan de deelen in 't *pelvis* geplaatſt, dit vlies bedekt de geheele binnenzyde van het *abdomen* en van 't *pelvis*. Zyn uitwendige vlakte, waar mede hy aan de *muſculi Transverſales* hegt, is ongelyk, de inwendige is glad, effen en als gepolyſt, of als met een *vernis* overſtreeken. Het bovenſte gedeelte van dit vlies bekleed het onderſte gedeelte van het *diaphragma*, zyn voorſte kleefd aan de voorn. ſpieren, en aan de *linea alba*, het onderſte aan de *oſſa pubis*, en 't agterſte aan de *vertebræ* van de lendenen, en 't *os ſacrum*. Dit vlies word geſteld afkomſtig te zyn van de drie bovenſte der voorn. wervelbeenderen, is op verſcheide plaatszen doorboord, boven, daar het hegt aan 't *diaphragma* aan deszelfs regterzyde door de opklimmende *vena Cava*, aan de linkerzyde door de nederdaalende *arteria magna* en de *œſophagus*, voor tot dienſt van de *vaſa umbilicalia*, onder voor 't *fondament*, de *vagina*, de *ligamenta rotunda uteri*, eenige bloedvaten en zenuwen. Deze *membrana* is na agter dikker, als na vooren, in de Mannen is ze 't dikſte van het *Cartilago enſiformis* tot aan het na-vel, in de Vrouwen is ze 't dikſte van het na-vel tot aan 't *os pubis*, op dat het in deze *Sexe* zo veel zoude kunnen uitrekken, als 'er plaats tot groeijing van de Vrugt in de *uterus* noodig is. Het *peritonæum* is dun en ſterk, om zig te beter te doen uitrekken: door de *Elaſticiteit* van deszelfs vezelen zet het ligtelyk uit, en trekt zig wederom in, gelyk in de Swangerheid, de opvulling van maag en darmen, en in de ademhaling blykt. Om

 te

te zien of een Vrouwsperzoon maagd is, vald beſwaarlyk, en gaat onvaſt, maar om te zien of ze van 't Kinde groot ging, is te zien aan de rimpeling van 't vel van 't *abdomen*, het *peritonæum* en de *muſculi*, intrekkende na de verloſſing, laaten ſtriemen en rimpelingen na in de bekleedſelen van 't *abdomen*, beneden den *umbilicus* en boven den *mons veneris*.

Het *peritonæum* nader beſchouwd is een dubbeld vlies, en bevat in zyn verdubbeling verſcheide *Capitale* bloedvaten; dit vlies heeft een menigte *lacunæ*, het vogt, 't geen ze uitbrengen, is *gelatineus* en *Spiritueus*, komt van een menigte kliertjes, die dit vogt afſcheiden, dit vogt diend, om de beweeging van de ingewanden gemakkelyk te maaken, en, op dat dezelve in de gladde byna *ovale* omtrek van 't buikvlies zagtkens en glibberig zouden beruſten. De verdubbeling van 't *peritonæum* blykt meeſt omtrent de ruggegraat, van het navel tot de ſchaamte word het zigtbaar, in twee *tunicæ* verdeeld, die zo verre wyken, dat de blaas, enz. tuſſen deszelfs verdeelinge begreepen word. Boven het navel zyn de plaaten zodaanig zaamen geklonken, dat ze naauwlyks of niet kunnen geſcheiden worden: de buitenſte *lamina* heeft de ſterkſte *fibræ*, om zig daar mede te kunnen hegten aan de ſpieren, hierom is deze *lamina* van buiten iets vezelagtig ruuw, de binnenſte is glad, en als met gelei overgooten. Het *peritonæum* heeft bloedvaten van de *vaſa phrænica*, *mammillaria*, *Epigaſtrica* en *ſpermatica*, zenuwvezelen van de ſpruiten, die door de ſpieren van den buik verſpreid zyn, en watervaten, die zig in de *glandulæ iliacæ* ontlaſten. Gezien, dat het buikvlies diend, om de ingewanden des buiks te behouden, te beſtryken en te koeſteren, wierd gelet, dat het ook dezelve onderling verbind, en aan dezelve ieder een byzondere *tunica* geeft, om ze van elkanderen te onderſcheiden. Het buikvlies diend om te helpen tot de *functien*, die aan de *muſculi abdominis* worden toe geſchreeven: eindelyk word aangemerkt, dat de gemelde verdubbeling niet gevonden word, zo als eenige omtrent de *veſica urinaria* ſtellen, deze is gelegen buiten het *peritonæum* in 't *pelvis*, zynde deze *Caviteit* van den onderbuik geſcheiden, doortuſſenkomſt van 't *peritonæum* zelfs, 't geen vaſt is aan 't bovenſte agterſte gedeelte van de blaas: deze is niet gehegt aan 't *os pubis*, maar heeft, gelyk de *uterus*, vryheid, om met deszelfs bodem naar boven te dringen, en zig van 't *os pubis* te verwyden.

Tuſſen de buikſpieren zyn drie zogenaamde openingen, twee in de lieſſchen, en één in 't midden van den buik, Vesalius heeft in de Vrouwen niet erkend de openingen tuſſen de *tendines* van de *obliqui* en *Transverſales*, door welke openingen in deze *Sexe* uitgaan de ronde banden van de *uterus*, de derde opening is het na-vel, een velleken, dat verkreegen word na de geboorte, na dat de ſtreng van

den

den buik gesneeden is. Twee van de drie openingen zyn in de liesschen, zy betreffen in haar nader beschouwing niet alleen gemelde drie paar buikspieren, maar ook inzonderheid het *peritonæum*. Die spieren maaken aan wederzyden één opening byna *ovaal* van gedaante, behoorende dit *ovaal* tot den buitensten schuinzen spier, deze opening is bekleed met een teder vliesje van den *cremaster*; de vervolgen dezer opening zyn de scheidingen van de innerlyke, schuinze en dwarsse spieren: dus steld men drie ringen tot dezen eenen *annulus*. Den ring van den buitensten schuinzen spier is den laagsten: die van den binnensten schuinzen spier is iets hooger, en die van den dwarszen spier is den hoogsten kring. Hier moet gelet, dat in de Mannen de *vasa spermatica* uit de groote slagader, holader, en, of uit de niersader afdaalende, tussen de verdubbeling van het *peritonæum* door de openingen van de dwarsse, schuins opklimmende, en schuins nederdaalende buik spieren, loopen na de *testiculen* in een daar toe *geformeerde* scheede, bekend onder den naam van *processus*, of *vagina peritonæi*, dewelke gemaakt word van de buitenste *lamina* van 't *peritonæum*, in deze *vagina* worden de *vasa spermatica* gehouden, aan welkers einde den *testicul* afhangd, van dezelve keerd wederom het *vas semen deferens* door dezelve *vagina* in den buik na de *vesicula seminalis*, buiten de binnenste *lamina* van 't *peritonæum* gelegen. Voorts gaat de binnenste *lamina* van het *peritonæum* den buik rond, en is op de meeste plaatszen met de buitenste plaat bedekt; edog voor der gemelde buik spieren opening word de binnenste plaat van de buitenste verlaaten, de buitenste wykt af om de *vagina peritonæi* te maaken, laatende hier de binnenste alleen, welke enkele gesteldheid van 't *peritonæum* gelegentheid geeft daar ter plaatsze de zogenaamde *hernia* te doen voortkoomen. In de Vrouwen vind men omtrent de gemelde opening der buik spieren dezelve gesteltenisse van 't *peritonæum*, de binnenste plaat is hier ook enkel, en word van de buitenste verlaaten, van welke buitenste ook een scheede door dezelve *musculi abdominis*, als in de Mannen gaat. In deze *vagina* zyn geplaatst de *ligamenta rotunda uteri*, zo dat, als hier een zogenaamde *hernia* komt, zinkt met een uitzetting van de binnenste *lamina* van 't *peritonæum* deze zelfs met een gedeelte van 't *intestinum ilium*, van 't *omentum*, of die te zaamen, in de buitenste *lamina* van 't *peritonæum*, hier *vagina peritonæi* genaamd.

Deze *relaxatien* van 't *peritonæum* zyn de gemeenste zoort, langs de weg der *arteria cruralis* komt de uitzakking van het gedarmte minder te gebeuren. Om van dit nu gestelde een begrip te hebben, let men, dat het onderste gedeelte van de *ossa innominata* is het *os ischium*; dit ysbeen maakt met het *os pubis* te wederzyden van de *ossa pubis* een groot *ovaal* gat, 't welk met een sterke *membrana* gevuld is; omtrent

het

het *foramen ovale*, of groote gat van het *os pubis*, merkt men aan, dat het zelve door de *tendineuse membrana*, die het bedekt, nog door de *musculi obturatores*, die van het zelve oorspronkelyk zyn, geslooten word: maar aan zyn gedeelte, ter plaatze, daar het *os ilion* zig met het *os pubis* vereenigd, vind men een *sinus* in den omtrek van dit *foramen*, die van binnen schuins na buiten en na vooren loopt, en ongeslooten blyft van bovengemelde lighaamen, om tot een *passagie* te dienen voor de *arteria* en *vena obturatrix*, en *nervus cruralis posterior* of te *obturator*, welke drie vaten door dezen *sinus* uit het *pelvis* loopende, onderwege de *musculi obturatores* met haare noodige takken voorzien, en dan verder zig eindigen in deze *musculi*, de *gracilis*, *pectinæus* en *triceps*.

Ik heb deze *structuur* hier willen aanraaken, dezelve diend bekend te zyn, om een volkoomen begrip te *formeeren* van de *hernia*, die hier ter plaatze van DU VERNEI in een Mannelyk *subject* gevonden is, en alleen tot oorzaak had de verwydinge dezer *passagie*. Ik heb deze zoorte der scheursels meermaalen in de *fœminine Sexe* gezien, myn bevinding word versterkt door MAGNETUS. Hy vond breuken, welkers opening naast aan het *os pubis* gelegen is, andere hooger en na de zyde van den onderbuik, en andere in de buiging van het heupebeen, deze zyn de Vrouwen meerder als de Mannen onderworpen; ook vinden wy breuken, die de Vrouwen alleen onderworpen zyn; SENNERTUS heeft de *Historie* van een breuk, in welke zig de *uterus* en 't *fœtus* bevond. De breuk wierd geopend, en 't Kind leevend daar uit verlost zynde, leefde negen Jaaren, de Moeder stierf vyf-en-twintig daagen na de *Operatie*. HILDANUS zag een Vrouw, welkers breuk, zeer verre uitgezet zynde, een Vrugt in zig besloot, de breuk wierd gesneeden, en een gezond Kind daar uit verlost, 't Kind leefde agtien, en de Moeder drie maanden; door de breuken hooger, en daar na de zyden worden verstaan de *Herniæ ventrales*. De *Herniæ umbilicales* zyn de Vrouwen meer onderworpen, als de Mannen, om dat in het Swanger gaan worden alle de deelen van den onderbuik tegen het *Diaphragma* gedrongen, waar door in de Vrouwen eerder een navel, als liefchbreuk ontstaat.

Als de *musculi abdominis* sterk van *fibræ* zyn, word de *hernia ventralis* niet voortgebragt, en de andere *herniæ* minder: ook dienen zy de beswangerde meerder, als wanneer zy swak en teder zyn, de vermagerde *fibræ musculares* kunnen weinig toebrengen tot uitdrukking van de Vrugt. De Vrouwen, die *Eusarcæ* zyn, kunnen de Vrugt behoorlyk stooven, beschermen, en, als den arbeid tegenwoordig is, beter na beneden en na buiten uitzetten, als zy die zagt en dun van spieren zyn. De groote uitdroogende magerheid, die voortkomt, om dat het lighaam geen voordeel doed met het ingenoomen voedsel,

ſtreid tegen den gezonden ſtaat, beſtaande in een bekwaame geſtalte en gemaatigheid der deelen. 't Is zeker, dat Vrouwen, voorzien met ſtevige *fibræ*, en buigzaame vaſte vaatjes, zo groote verandering niet onderhevig zyn, als andere, die door allerlye driften aan de misvallen onderworpen worden. Daarom moeten die Wyfjes zig wat hartiger maaken, een geregelde *diæt* houden, lui en ledigheid vermyden, goed en droog voedſel neemen, maatig ſlaapen en waaken, de wellust ſpaarzaam, en niet met Konſt of vliegwerken gebruiken. Door te letten op een goede manier van leeven, verkrygen de Wyven ſterker vezelen, en gezonder geeſten, waar door zy haar Mannen Vaders doen worden van ſchoone ſterke Kinderen, en geheele *Familien* voor uitroeijinge bewaaren. De te groote vetheid maakt de Vrouwen traag in 't werk, onbekwaamer om te ontfangen, en om te Baaren, het ſtreid tegen alle de werkzaamheden, die in een Vrouw, om gezond en Vrugtbaar te leeven, vereiſt worden; de te groote vetheid, zegd RYFF, maakt de Vrouwen onvrugtbaar, of zy Baaren ſwakke Kinderen. Zy, die grof, ſterk en vaſt van *fibræ* zyn, worden de bekwaamſte bevonden, om 'er gezonde Vrugten uit te teelen: Aangemerkt zynde, dat de *muſculi* in 't gemeen, het zy ook van welk een ziekte het is, altyd van een gedeelte haarer geeſten en kragten ontblood zyn, by gebrek der behoorlyke toevloed van voedend zap, waar door de beſtendige houding dezer vaſte deelen in hunne *functien*, die geduurig door de *nervi* en *arteriæ* onderſteund worden, belet is. De menſchen, die in deze *Capitale* vaten lyden, zyn doorgaans ſlap van lendenen: Vrouwen, die in deze vaten ziekelyk zyn, hebben FESTUS, en RONSEUS *lumbagines* genaamd.

Tot de *muſculi*, die 't *pelvis* gedeeltelyk bekleeden, kunnen van wederzyden gebragt worden den *ſacro lumbaris*, *longiſſimus dorſi*, en *quadratus lumborum*, alle verknogt aan 't *os ilium*, en de twee eerſtgenoemde ook aan 't *os ſacrum*. De ſpieren van de dye geeven meer tot deze bekleeding, 't geen blyken kan; in den eerſten plaats aan de ſpieren, die de buiging en beweeging na voorwaards maaken. Den *muſc. pſoas magnus* begind ten deele vleezig uit het lighaam van 't onderſte wervelbeen van de *thorax*, en uit de zyden van alle de *vertebræ lumborum*, ten deele *tendineus* uit de dwarſſe *apophyſis* van dezelve *vertebræ*, verder afdaalende, vermengd hy zyn *tendo* met den *iliacus internus*, loopt met dezelve door den voorſten en onderſten *ſinus* van 't *os ilium*, om zig met een *tendineus* einde in den *trochanter minor*, en met eenige vleezige *fibræ* digt onder deze *trochanter* te planten in het *os femoris*. Den *pſoas parvus* is met zyn vleezig gedeelte gelegen op den *magnus*, en eindigd met een lange *tendo* aan het *os pubis*, als deze gevonden word, diend hy tot verſterking van den waaren *pſoas*. Den *lividus* of *pectinæus* heeft een breed vleezig begin van de

ſpina van 't *os pectinis*, loopt tuſſen den *triceps* en *iliacus internus*, om met een korte platte *tendo* te eindigen, iets onder den *trochanter minor* in de ruuwe *linie* van 't *os femoris*. Den *iliacus internus* komt van de geheele binnenſte *facie* van 't *os ilium*, van deszelfs band, die legd tuſſen de voorſte *ſpina* van 't *ilium* en 't *acetabulum*, van het meeſte gedeelte derzelver rand, en, vereenigd zynde met de *tendo* van den *pſoas magnus*, eindigd met dezelve in de *linie* van 't *os femoris*. De voor overbuiging van dit been geſchied ligtelyk, als de Kinderen dubbel door moeten, aan hen, om dat dan de hoofden van de *oſſa femoris* naby de *trochanteres* ſtaan met geen of weinig hals, het opperſte van deze *Epiphyſis* is omtrent *paralel* met het opperſte der *Epiphyſis trochanter major*, hebbende in die tyd deze *Articulatie* een zeer loſſe zaamenvoeging, het *acetabulum* is vlak en zagt van deelen, word door aanwas van 't been en de aangroeijende rand allengskens verdiept en hard.

De *extenſie* en agterwaardſe beweeging geſchied door drie ſpieren. Den *glutæus maximus*, onmiddelyk onder den *adipoſus* gelegen, neemt zyn oorſpronk met ſchuins zaamen loopende *fibræ*, van de geheele zyde van 't *os Coccygis*, van alle de agterſte uitſteekſels van 't *os ſacrum*, van de *ligamenten*, die het zelve been met het *os iſchium* verbinden, en van de geheele bovenſte *Circulaire* rand van het *ilium*, voorts bedekt hy de *Articulatie* van het *femur*, en, loopende over den *trochanter major*, plant zig met een ſterke *tendo* in deze *trochanter*, en in de ruuwe *linie* van het *os femoris*, daar neven geeft hy een *aponeuroſis* in de *tendo* van de *faſcia lata*. Den *glutæus medius*, onder de voorige geplaatſt zynde, komt met een vleezig beginſel uit de geheele uitterlyke rand van de *ſpina* van het *os ilion*, een weinig laager, als den voorigen ſpier, verders agterwaards uit de *Coſta* van het *ilium*, die van zyn *ſpina* langs het *os ſacrum* afloopt, hy maakt een ſterke *tendo*, die zig ſchuins *inſereert* in de breedte van den *trochanter major*. Den *glutæus minimus* heeft zyn oorſpronk onder de voorige uit een daar toe *geformeerde linie* in de rug van 't *os ilium*, die van het voorſte uitſteekſel tot aan den rand van zyn groote *ſinus* uitſtrekt: dus loopt deze *muſcul* ſchuins onder den *medius* na den *trochanter major*, daar hy zig met een ſterke *tendo* plant in het bovenſte en voorſte gedeelte van die *trochanter*, zig in deszelfs holte verliezende. De *muſculi glutæus medius* en *minimus* trekken niet alleen de dye na agterwaards, maar ook dezelve eenigzints uitwaards ſtrekkende, als de Vrouw ſtaande zal Baaren, en is het zittende, dan koomen ze te lyden, om dat, als een menſch zit, het geboogen *femur* door deze twee *muſculi* inwaards getrokken word

Het *femur* word binnenwaards getrokken door den *muſculus triceps*: die met regt voor vier onderſcheiden ſpieren kan gehouden worden, te meer, terwyl wy den *muſculus rectus*, *vaſtus externus*, *vaſtus internus*,

nus, en *Cruræus*, volgens RUISCHIUS, in vier spieren, een gemeene *tendo* hebbende, kunnen verdeelen, daar zy in der daad minder van malkanderen onderscheiden zyn, als den *triceps*. Wy zullen hem dierhalven na de natuur van zyn onderscheid Beschryven, den eersten neemt zyn oorspronk met een ronde, sterke *tendo* van het bovenste gedeelte van 't *os pubis* aan de binnenkant van den oorspronk van de *pectinalis*, boven den *gracilis*, digt by de *Synchondrosis* van de *ossa pubis*, daalende, maakt hy een vast vleezig lighaam, en plant zyn *tendo* in de ruuwe *linie* van 't *os femoris*, omtrent haar midden beginnende, en langs dezelve vyf of zes duim breed loopende: voor deze zyn *insertie* geeft hy van zig een *tendo*, die zig met die van het vierde gedeelte van den *triceps* vereenigd. Den tweeden komt voort uit denzelven plaats, als den eersten, edog duidelyk onderscheiden, ten deele met een breede *tendo*, ten meesten deele met een vleezig beginsel van het *os pubis*, onmiddelyk onder den eersten en den *musculus gracilis*. Hy loopt ter zyde den eersten af na 't *os femoris*, en eindigd in de ruuwe *linie* van onder den *trochanter minor* af, tot aan de *insertie* van den eersten. Den derden begind aan de buitenkant van den tweeden, onder hem, van de uitwendige rand van 't *os pubis* en van het *os ischium*, zyn loop is schuin, omtrent *horisontaal* naby het *os femoris*, in welkers ruuwe *linie* hy zig plant agter den *trochanter minor*, naast de *tendo* van den *glutæus maximus*, boven de *insertie* van den eersten. Den vierden, die den grootsten is, begind ten deele *tendineus*, en ten deele vleezig, van 't onderste en voorste gedeelte van de bult van 't *os ischium*, en van 't *os pubis*, sterk en vleezig geworden zynde, plant hy zyn *tendo* in de ruuwe *linie* van 't *os femoris* onder de inplanting van den tweeden en derden, daar hy te zaamen groeijende met een gedeelte van den eersten, langs deze *linie* daald, en eindelyk een lange ronde *tendo formeert*, die, digt by de binnenste *Condylos* van 't *os femoris* in de daar zynde ruuwheid hegtende, eindigd. Deze spier komt veel te lyden, als de dye van de in arbeid zynde Vrouw geweldig gevat en uitwaards geboogen word, hier van daan koomen de swaare pynen, en de *Oedema phlegmonoides*, die de Kraamvrouwen zo meenigmaals bejegend, waar door een dye zo dik word, als na 't verlossen haar buik is.

Onder de *musculi*, die het *femur* buitenwaards trekken, is de *fascia lata*: deze *membranosus* word ten opzigte van zyn *insertie* onder de spieren van de *tibia* gerekend, edog ter agting van zyn begin op 't *ilium*, zyn *actie*, en om 't geen hy te lyden heeft door onverstandig vatten en duimen van de Wyven, die ter wederzyden een been houden, zo komt de *fascia lata* in de Kinderkraam van *Diana* ter beschouwing voor; hy neemt een ten deele vleezig, ten deele *tendineus* en smal beginsel uit de buitenkant van het bovenste uitsteeksel

 van

van 't *os ilium*, en daald met een kort *musculeus* lighaam tussen den *glutæus medius* en *sartorius* na beneden: voorts gekoomen zynde een weinig onder den *trochanter major*, veranderd hy in een *tendineuse expansie*, die agterwaards gesterkt word door een gedeelte van de *tendo* van den *glutæus maximus*. De *aponeurosis* verspreid zig over alle de spieren van het *femur*, dikker en aanzienelykst aan deszelfs buitenkant, daar ze ook vast gehegt is aan de ruuwe *linie* van 't *os femoris*, langs deze daald hy tot aan de *tibia*, om zig te *insereren* in deszelfs bovenste *processus* ter zyden het *tuberculum* van de *tibia*: hier is 't einde van de *aponeurosis* niet, gelyk de *membranosus* met zyn uitbreiding de *musculi* van 't *femur* overdekt, alzo daald ze ook over die van de *tibia*, en word een bedeksel voor dezelve, dit te *marqueren* is van eenige, die *Anatomiseren*, overgeslagen, om dat deze *aponeurosis* hier veel dunner is, als over de spieren van de dye. Deze vliezige scheede diend, om de onderleggende *musculi* in haare plaatszing te behouden, en tot vermeerdering van haar onderlinge kragten. Den *quadratus* heeft een breed half vleezig, en half *tendineus* begin uit de ruuwe rug van het uitterste gedeelte van 't *tuberculum* aan 't *os ischium*, dat is wederzyds het puntje, daar de Vrouw in de kraamstoel, die een halve *Circulagtige* zitting heeft, op zit, en altyd, als zy zit, deze spier loopt dwars en *horisontaal* na het *os femoris*, eindigd in de ruuwe *linie*, die tussen de *trochanteres* aan de buitenkant is.

Onder de spieren, die het *femur* draaijen, zodaanig, als het de Vroeters te doen gebieden, is den voornaamsten onder die hun bevel kunnen gehoorzaamen, den *obturator externus*, hy komt vleezig uit den geheelen uitterlyken omtrek van het groote gat, 't geen door de zaamenkomst van de *ossa ilium*, *ischium* en *pubis geformeert* word, ook is hy gehegt aan de *membrana*, die over deze opening gespannen is, voorts loopt hy schuin *horisontaal* na de hals van 't *os femoris* na agterwaards, onder deze voortgaande plant hy zyn sterke *tendo* in de holte tussen de *trochanteres*. Den *marsupialis*, anders *obturator internus*, is een merkwaardige *mechanicque* spier, hy neemd zyn oorspronk van de geheele omtrek van 't *pelvis*, ieder aan zyn kant. Zyn begin is van het agterste onderste innerlyke gedeelte van 't *os innominatum*, daar de vereeniging van het *os sacrum* met het *os ilium* ophoud, hy strekt zyn oorspronk verder uit na vooren en zydewaards, als in een *Circul*, volgens den loop van de rugge, of *linie*, die innerlyk beginnende by het einde der vereeniging van het *os sacrum* met het *os ilium* voor- en zydewaards, tot aan het *os pubis* loopt, van onder word hy versterkt door *fibræ*, koomende van 't geheele *os ischium* en deszelfs bult van binnen. Dus voortkoomende, vereenigd hy zyn *fibræ* in een vaster en smaller lighaam, en springd agter- en buitenwaards, over de holte, of bogt van het *os ischium* tussen deszelfs bult en de agterste

terſte en onderſte *ſpina* van het *os ilium*, daar na *formeert* hy een *tendo*, die tuſſen de beide *gemini* gevoegd, en daar mede vereenigd zynde, zig *insereert* in den *ſinus* van den *trochanter major*, by den *obturator externus* aangeroerd; zyn *actie* word *mechanicq* zeer konſtig veranderd, *determinerende* door den bult van 't *os iſchium*, waar over hy, als over een *trochlea*, loopt, en kan dus het *femur* ſchuin buitenwaards draaijen, om de *muliebria* na de *figuur* van MAURICEAU open te ſtellen, voor de hand van den werkenden *Chirurgyn*. Deze ſpier maakt een halve *Circul* in zyn geheele draaijing.

De *gemini* worden tweevoudig aangemerkt, den eenen word genaamd *ſuperior*, deze komt voort uit de agterſte en onderſte *ſpina* van 't *os ilium* by de groef van 't *os iſchium*, daar den *obturator internus* doorloopt, den anderen *inferior*. Deze is oorſpronkelyk uit de uitterlyke bovenſte *facie* van 't bultige van 't *os iſchium*, en uit het *ligament* tuſſen dit been en het *os ſacrum*, deze ſpieren zyn vaſt vereenigd met den *obturator internus*, met dezelve in den *ſinus* van den *trochanter major* eindigende, zy helpen elkander in de draaijing van 't *femur*, in 't byzonder bewaaren zy de tuſſenbeide geplaatſte *tendo* van den *obturator internus*, ten deele voor vryving in den harden *ſinus*, daar hy doorloopt, en ten deele voor te wyken uit deze groef, in de *actie* van zyn *muſcul*. Den *pyriformis* of *iliacus externus* begind met een vleezige, dikke, breede oorſpronk van het *ligament*, 't welk van agteren tuſſen het *os ſacrum*, *ilium* en *iſchium* is, ook ten deele van het *os ilium* zelfs, te weeten, van zyn onderſte en agterſte uitſteekſel, loopende onder den *glutæus maximus*, ter zyde den *medius*, over den *minimus*, word daar ſmaller, maakt een *tendo*, die zig plant in het bovenſte gedeelte van den by de *obturatores* gemelden *ſinus* van den *trochanter major*. Deze ſpier kan dienen, om de Vrouw, die Baaren zal, vlak te doen leggen, hy doed de dye opligten en eenigzints buitenwaards draaijen. Het *forceren* van deze ſpieren, en die van de opperarmen, geſchied 't meeſt, als de Vrouwen in een kraamſtoel, op ſchootſter, of op een kort bed verloſſen, de Buurwyven houden, gelyk zommige onzer onbedreven Leerknaapen doen, zullende een gebrooken, of ontleed been uitrekken, terwyl wy 't inzetten, zy trekken niet alleen met te veel kragt, maar beknypen daar neven de ſpieren, die zy bevatten, zodaanig, dat het naderhand toevallen maakt. Vrouwen, die leggende op een bedde verloſſen, zig zelfs houden aan een bedde kwaſt, of ſnoer in 't einde van de bedſteede beveſtigd, klaagen niet zo veel over pyn in gemelde deelen, of in de lendenen, die dan minder lyden. Over de byzondere geſtaltens en houdingen, omtrent de in Baarensnood lydende Vrouwen in gebruik gebragt, zal ik een kleine verhandeling in 't gevolg byzetten, om dat het noodig is.

LAat ons niet blyven berusten in 't beschouwen van de buitenste *linien* van de *muliebria*, *Diana* noodigd ons, om, met haar kuisheid gewapend, te onderzoeken den aart en Natuur der ingewanden van 't *pelvis*, daar in is te zien een wonder stuk, *uterus* genaamd, 't geen veel geschapen dingen te boven gaat, zonder 't welke de Aarde haast woest en ledig van redelyk gedierte zoude zyn. Niets is 'er in de Natuurkunde, 't geen onze eerbiedige aandagt meer verdiend, als de *muliebria*, zy is zo uitneemend fraay, zegd RODIGINUS, dat ze met regt een wonderwerk mag genaamd worden: geen ding op Aarde is aangenaamer na 't gevoelen van FAVORINUS; laat anderen zig verwonderen over de hoogten der Bergen, golven van de Zee, en de draaijingen van 't gesternte, den *mons veneris*, de golven van de *vagina* en de beweegingen van de *uterus* zyn onze aandagt meer verdienende; de evenmaatigheid dezer deelen tot elkanderen, en hunne nette schikkingen zyn zo volmaakt, dat wy niet meer kunnen begeeren, ieder deel, onderzogt, wekt onze aandagt op, tederheid, beweegelykheid, buigzaamheid en toegeevendheid bezitten deze deelen. Wy hebben werktuigen, om alle deszelfs werkingen te gemoed te koomen, en 't is ons geoorlooft het volgende te beschouwen.

Wy verbannen van dezen dis zodaanige, die tot lustvoeding daar op doelen, en tergende *sauze* voor hunne begeerlykheden zoeken, dewyl hier om haarent wil, voor zo veel het den zin kan lyden, met bedekte schotelen geschaft word, de leden des lighaams, die ons minst eerlyk scheinen, overvloedig eere aandoende, dezelve dekkende met ingetrokke woorden, *termini artis* en ongemeene spreekwyzen. Edog, niet bekrompener, als eenige *Theologi*, *Anatomici* en *Juridici*, die geen deelen eenige oneerlykheid toepassen in haar zelven, maar, daar 't vereist word, van de *partes genitales* en haar gebruik vrymoedig spreeken voor menschen met zuivere zinnen. Het oog met de daar toe vereiste zedigheid slaande op den *Tempel* van *Venus*, staande gevestigd op de *ossa femoris*, als op twee bekleede elpenbeene zuilen, komt ons eerst in 't gezigt den *mons veneris*, een donzige heuvel, geplaatst aan het buitenste en bovenste gedeelte van de *fossa magna*. Dezen berg verhoogd zig bekwaamelyk over de *ossa pubis* en 't begin van de *musculi pyramidales*, min of meer door den *basis* van de *membrana adiposa*, poezel en heuvelagtig opgezet, en doorgaans in die *pubiseren* beneven de *labia* van de *vulva* met hairen bezet, om te beletten gelyk aan andere openingen met hair bewassen, dat 'er geen ongedierten insluipt, dit zien wy ten dien einde aan de *vibrissæ* van de neus en oorgaten; de oogen zyn begaafd met *supercilia*; aan de *tarsi* der *palpebræ* zyn hairen geplaatst, om de aanstuivende en stortende ondeeltjes af te keeren, en in 't gemeen over 't lighaam als gezaaid, om de *pori* te helpen open houden.

'tHair

't Hair is een bewys van ſterkte, dit bleek aan Ezau, en, zo eenige meenen, aan de Kinderen Enaks, ongetwyffeld aan Simson. De Mannen, zynde de ſterkſte *Sexe*, zyn meer met hair voorzien, als de Vrouwen, 't geen de baarden der eerſte uitwyzen, de baard komt te voorſchein, als de warmte van 't lighaam toeneemt. Pathusia, haar Vrouwelyke Natuur in die van een Man verwiſſeld vindende, kreeg een baard. Wy zien verſcheide bejaarde Vrouwen een baard krygen, als de *menſtrua* ophouden, en zy een ſterk leeven hebben, ook zyn deze Heldinnen aan den *Arthritis* onderworpen, 't geen ſwakke Vrouwen en Mannen, die *eunuchi* zyn, niet kweld. De Ouden meenden, dat de hairen voortgebragt wierden, als door de warmte van 't lighaam eenige vetagtige uitvloeiſels en dikke vogtigheden wierden opgeheven, na de openingen des huids voortgeſtooten, daar ze zaamen kleefden, en dus in hairen veranderden, die door nieuw opkoomende dampen van tyd tot tyd, hoe langs hoe meerder, buitenwaards voortgeſtooten, en verlengd wierden. Volgens Malpighius hebben de hairen in 't onderſte van de *Cutis* hunne wortelen geplant, worden met een rond ſlymig hoofdeken in *ovaals* gewyze omkleedzeltjes, gelyk als in de koker van eenige bloemen gezien word, omvangen, dat is, gelyk de bladertjes van de bloemen in 't kokertje geplant zyn, om wel te zeggen, zy koomen daar van daan uitſpruiten: de hairen, dus ſpruitende, gaan na buiten door de *pori* van de *Cutis* en *Cuticula*, in de plaatszen, die tuſſen deszelfs vezelen en vaten zyn; hier toe word gelet, dat in de oppervlakte van de *Cutis* veel *paralelle linien* zyn, die door zo veel andere doorſneeden worden, deze doorſnydingen maaken wydtens van een ruitagtige gedaante, uit ieder hoek groeid doorgaans een hair, korter, langer, zeer teder, of dikker, na dat de natuur op verſcheide deelen van het lighaam vereiſt; op plaatszen, daar geen hairen zyn, doorſnyden deze *linien* zig zo geregeld niet, op eenige plaatszen zyn ze bogtig, egter iets van 't ruitagtige behoudende. *Natura nihil facit fruſtra.*

De gemeene bekleedſelen van 't lighaam maaken de zelfsſtandigheid van den *Venus* Berg, welks daar ter plaatse overvloedig met vet opgevulde *membrana adipoſa* dezen heuvel verhoogd, in zommige *ſubjecten* is den *mons veneris* in twee heuvelen verdeeld. Deze verhooging over de *oſſa pubis* is als een zagt kuſſentje, op dat die beenderen in de zaamenkomſt der *Sexen* op elkanderen aanbonzende, niet
522 onaangenaam zouden hinderen, ook diend den *mons veneris* in de *feminine Sexe*, om de *rima pudendi* behoorlyk te doen ſluiten. Den *Venus* Berg, de *labia* van de *vulva*, en 't *perinæum*, worden te zaamen de ſchaamte genaamt, om dat deze deelen, op een onbekwaame tyd, of plaats ondekt zynde, de Huwbaare Maagden, kuiſche gehuwde Vrouwen, en Weduwen gewoon zyn met ſchaamte te bevangen.

Den

Den Oudsten Schryver zegd: gy zult de schaamte van die, en van deze, hier onnoodig te melden, niet ontdekken; 't betaamd ook den Mannen haar schaamte te bedekken. De schaamte, in 't gemeen genoomen, is zeer kragtig, om den mensch binnen de paalen van zyn pligt te houden, SENECA zegd: 't geen de Wet niet afkeurd, verbied de schaamte.

Het eerste en buitenste bekleedsel is de *Cuticula*, een wit dun velleken, vast kleevende aan de *Cutis*, of aan 't *Corpus reticulare malpighii*. De zenuwen, die in de *Cutis* eindigen, maaken van deszelfs bekleedselen een netsgewyze zaamenvlegting, die door 't *epidermis* bedekt en beschermd word. De *Cuticula* word van zommige *Anatomici* aangemerkt als één vlies op zig zelfs: MORGAGNUS is van gedagten: dat het is de bovenste oppervlakte van de huid zelf, die door de lugt aan deszelfs buitenkant, in de gedaante, als wy 't *epidermis* bevinden, komt op te droogen, door welke drooging een scheiding voortkomt, waarom de *Cuticula* met een weinig moeite van de *Cutis* kan gescheiden worden. Dit word door zyn ED. voor gesteld, misschien ziende op bleinmaakende middelen, 't is anders niet zonder moeite te doen, om dat de opperhuid aan de huid verknogt is door de vaten, die haar voeden, of schoon deze zo klein zyn, dat ze niet gezien worden. Als wy de *Cuticula* door 't *Microscopium* onderzoeken, scheind ze gemaakt te zyn uit verscheide laagen zeer kleine schubbetjes, van boven na beneden gestrekt, en dus elkanderen bedekkende, min of meer in 't eene, als in 't ander deel, op elkanderen raakende, op de *labia* van de *vulva* raaken ze even aan den anderen, om dat de *Cutis* hier dun is. RUISCH heeft aangetoond, dat de *Cuticula* van de *Cutis* afgescheiden wordende, zig eenige tepeltjes, vezeltjes en deeltjes van de *Cutis* als afgebroken voordoen. LEEUWENHOEK rekend, dat 'er in een opperhuids schubbetje vyf honderd uitwaaszemende vaatjes zyn, en dat een zandkorreltje twee honderd en vyftig schubben bedekt: zo dat een korrel zands omvangen zal een honderd en vyf-en-twintig duizend *pori*, door welke wy dagelyks uitwaaszemen. 't Gebruik van de *Cuticula* is, om de zenuwen van de *Cutis*, die oorzaak zyn van 't gevoel, te beschermen, tegen aandoenende lighaamen, die anders een pynelyken indruk op de zenuwen, of derzelver *Malpighiaansche* vlegting, zouden maaken, of de uitterlyke lugt zoude dit vliesje of de zenuw eindekens verdroogen, zo dat ze minder door het naauwkeurig gevoelen van 't vermaak zouden aangedaan worden: daar het *epidermis* om de rand van de *labia* na binnen gaat, word het *Epithelium* genaamd, dit oppervelleken is rood, zeer dun, vliezig, zonder schubben, met geen minder mondjes voorzien, als 't *Epidermis*.

In het tweede bekleedsel, de *Cutis*, worden aangemerkt drie deelen.

Voor

Voor eerst ontelbaare *papillæ pyramidales*, zynde de einden van gemelde zenuwen, welkers *papillæ* beslooten worden in drie *pyramides* gewyze deksselen, die ieder boven den anderen gestapeld zyn, tussen deze *papillæ* zyn ontelbaare gaatjes, dit zyn de mondjes van de uitbrengende vaatjes der *glandulæ subcutaneæ*. Rondom de *papillæ* is een leemige stoffe gespreid, daar de tepeltjes in gleiden, boorende door de *Capsulæ*, die by *Consequentie* doorboorelyk byna als de fynste zeef zyn, dit gestel nu wierd door MALPIGHIUS *Corpus reticulare* genaamd. 't Nut van deze slym, of *succus nerveus*, voortkoomende uit deszelfs bekleedselen, is, om de *papillæ nervosæ* zagt, vogtig en gevoelig voor de minste aanraakingen te *Conserveren*. Het tweede gedeelte van de *Cutis* is een zaamenvlegting van *fibræ nervosæ*, *Carnosæ* en verscheide vaten, verscheidentlyk te zaamen gevlogten, doorgaans in de vyfregelige zaamenweving, waar van te vooren gesprooken is, zynde een nette schikking in de gestalte van een schuinsze ruit en kruisstreep, doorgaans te bemerken in het maaksel der dieren, hier in het vel, en zelfs in de schubben van 't oppervelleken der menschen, in hunne inwendige deelen word dit zelfde waargenoomen. Die verder narigt begeerd van de netsgewyze regelingen, zie VIRGILIUS, VARRO, en tot onze zaak RONDELETIUS.

De *glandulæ Cutaneæ* zyn op alle plaatszen van 't lighaam niet even meenigvuldig. De *Cutis*, uit verscheide vliezen te zaamen gevoegd, heeft in haar bovenste oppervlakte en tussen de verdubbeling van haar vliezen verscheide kleine ronde kliertjes, inzonderheid aan de *labia oris*, *mammæ* en *mammillæ*, het *scrotum*, 't *præputium*, en hier ter sneede aan de *labia* van de *vulva*. RUISCH vertoonde in de *Cutis* slymbuisjes, door hem *receptacula* genaamd: deze zyn inzonderheid in 't aangezigt aan den neus, aan de ooren, over de hals en *extremiteiten*; als mede in 't *epithelium* der *labia* van de *vulva*, dienstig tot ontfanging en afscheiding van slymig vogt, om 't vel te bedaauwen en te beschermen tegen de te drooge lugt, en andere verdroogende zaaken, by voorbeeld te heete ondersteekende vuurtesten. Het derde gedeelte, in de *Cutis* aan te merken, is het ontelbaar getal van gemelde kliertjes, rondsom met vet voorzien, en gelegen in en onder de voorbeschreeven deelen, zy scheiden af het zigtbaar en onzigtbaare sweet, ieder kliertje ontfangd een zenuwtje, slagader en adertje, heeft een uitbrengend buisje, gaande door de twee andere gedeeltens na de *Cuticula*, om 't lighaam van wateragtige stoffe te ontlasten, om de *Cuticula*, en de *papillæ pyramidales* te bevogtigen, waar uit blykt, dat de *glandulæ subcutaneæ* zyn *glandulæ* en *vasa lymphatica*, de afgescheidene weistoffe doende doorwaaszemen, en 't overige te rug voerende door de ader, waar mede de *glandula* begaafd is, die de zom, van 't geen door de onderhuids kliertjes dagelyks uitwaaszemd, na

de *ſaiſoenen* en doeningen der menſchen naauwkeurig begeerd, zie by Sanctorius, en die zyn Schriften gevolgd hebben.

Het derde, of, 'met het *Corpus reticulare*, vierde bekleedſel, is de *membrana adipoſa*, *Celluloſa pinguidinoſa* van Ruisch, en Malpighius genaamd: welkers *baſis* geſteld word onder de *Cutis* boven over alle de ſpieren, op die wyze, zegd Boerhaave, de *muſculi* dekkende, omcingeld ze byna, uitterlyk onder de *Cutis*, als een *integumentum* de geheele *peripherie* van 't menſchelyk lighaam, voegd zig verder tuſſen de *muſculi*, en *fibræ motrices*, enz. het meeſte gedeelte van alle de gedeeltens, die aan en in het lighaam gevonden worden, egter niet overal even ſwaar met het vette vervuld, en niet overal tot het zelfde gebruik *gedeſtineert*. Daar het vet zeer opgehoopt is in de *Cellulæ*, wederſtaat het door zyn dikte, gelyk als een kuſſentje, het geweld der wederſtreevende lighaamen: dit hadden wy innerlyk op twee plaatszen aangemerkt in de holligheid van de *ſpina dorſi*, hier zullen wy 't uitterlyk alleen op twee plaatszen aanmerken, namentlyk omtrent de *muſculi glutei*, op dat het daar op ruſtende lighaam van den zittenden zo veel te minder gevoel heeft, en op dat derzelver ſterk werkende *fibræ mobiles* door het *oleum* konnen verzagt worden: en omtrent het *os pubis* gedeeltelyk op de *muſculi recti*, daar den *mons veneris* opmaakende tot het gebruik, te vooren aangeroerd." De Vrouwen 519
hebben in deze plaatszen doorgaans meer vet, als de Mannen, zelfs over 't geheele lighaam, zy beiden even gezond leevende, natuurlyk zyn de eerſte ſlapper van geſteldheid, haar *Celluloſa* is *dilatabeler*, met meerder *olie* voorzien, daar van is haar 't lighaam zo poezel, even gelyk, glad, en als *gepolyſt*, zo dat 'er niet of naauwelyks een ſpier uitſteekt, of doorſcheind, zo is 't met eenige Vrouwen ook inwendig met het vette geſteld. 't Geen Hippocrates al had aangemerkt, hy zegd: door de groote *maſſa* van 't *omentum* word in eenige Vrouwen 't *os uteri* toegedrukt, voor dat ze verdund worden, ontfangen zy niet.

De *Anatomici* hebben de Vrouwelyke ſchaamdeelen onderſcheidentlyk voorgeſteld, eenige uit hen, om ze nader te ontleeden, en andere, om ze maar als in 't voor by gaan aan te wyzen. In de *ordinaire* Leſſen word de *muliebria* verdeeld in vier voornaame deelen, waar van de buitenſte is de ſchaamte, geplaatſt tuſſen het ſchaambeen en de bilnaad, het ander gedeelte is de ſcheede, deze begind van de deelen der ſchaamte, en eindigd in de binnenmond, het derde gedeelte begind van de binnenmond, dat is van 't bovenſte der ſcheede opwaards, deze *ſpatie* word de hals van de Baarmoeder genaamd, het vierde is de Baarmoeder zelf. Deze verdeeling is voldoenende in een Leſſe, te geeven aan de Vroedvrouwen, en aankoomende Leerlingen in de *Chirurgie*, mits dat daar neven aangewezen word de eigenſchap de-

zer

zer deelen, ten tyde van Baarensnood, en de *inconvenienten*, die het Baaren kunnen beletten.

Onder den *Venus* Berg word gezien de *fissura magna*, na de lengte van het lighaam uitgestrekt, van buiten met vel, en van binnen met het *epithelium*, een dunner oppervelleken, daar 't onder geleegen rood der meerder met bloedvaten begaafde vliezen doorscheind, voorzien, gelyk dit zelve aan de mond gezien word, daar-op de rand der *labia* de verwisseling van wit tot rood oppervel te zien is, door 't verlaaten van 't *epidermis* de bescherming voor 't *Corpus reticulare*. Deze *Rima* noemen de *Latynen Cunnus*, na de gelykenis van een kloove gemaakt met een scherpen bytel, by de *Latynen Cuneus* genaamd, of *vulva*, afkomstig van *valvulæ*. De vleugelen van de *rima* zyn *geformeert* van de gemeene bekleedselen, het oppervelleken, zig om de randen der *labia* van de *vulva* na binnen keerende, vertoond dezelve rood in de spleet, dit velleken dun en rekkelyk zynde, word *epithelium* genaamd, in tegenstelling van 't *epidermis*, 't geen wit is. Het *epithelium* bekleed alle de *ornamenten* in de *vulva*, van natuur rood zynde, doorweeven met bloedvaten, die *Anastomoseren*, en met spiervezelen, die de *labia* in verband houden: de *labia* zyn donzig, door middel van het *Celluleus* vlies, waar door ze, gelyk de *nimphæ*, iets kunnen swellen en verslappen. Zy zyn aan haar binnenzyden voorzien met openingen van buizen, eenige van kliertjes uitgaan, die een slymige stoffe afscheiden, om de *vulva* te bevogtigen: de *labia* zyn boven en onder vereenigd door als *gepolyste* verbindingen, de bovenste *Commissura* is wederzyds voorzien met een *ligamentum suspensorium*, geplant in 't *os pubis*: de onderste *Commissura* is teder en rekkelyk, by zommige Maagden met een dwars *ligament*, 't geen dan het *Hymen* verbeeld, de *fossa magna* is in grootte het *orificium vaginæ* wel driemaal overtreffende. De reden scheind te zyn, om dat het buitenste vel van de *labia* zo rekkelyk niet is, als 't binnenste, 't geen te gemoed komt de swaarigheid, die de Baarende Vrouwen, en de hoofden der Kinderen, met deze scheure over zig te brengen, smoorelyk zouden ontmoeten, als deze spleet met zulken wydte niet toe gesteld was. Deze groote ruimte is inzonderheid voordeelig, als het Kind met zyn aangezigt voorkomt, om dat dan meer ruimte vereist word, als in alle andere zoorten der verlossingen van leevende Kinderen. De *labia* van de *vulva* koomen in eenige Vrouwen in de laatste maanden des Dragts zo te swellen, dat wy de spleet van onder opstrykende moeten gewaar worden, dreigd dit een swaare Baaring? 't Word eenigzints vergoed, om dat de *vagina* en *vulva* dan waterig en slymig zyn.

Als de kloove kleiner was, als ze natuurlyk is, zoude het *forcet* zelfs in een natuurlyke verlossing meermaals, als nu gebeurd, koomen

Vvv 2 te

te ſcheuren, te meer, als 't Kind groot van hoofd is, of dubbel, of met armen by 't hoofd gelaaten door moet, in andere ſwaare Baaringen, en in 't afhaalen van een doode Vrugt, door middel van *Inſtrumenten.* De plaats tuſſen de *vulva* en den *anus* is 't *perinæum*, en aan deszelfs zyde na de *vulva* 't *forcet* genaamd, om dat deze *Commiſſura* gelykt na de vorken, die de *Musquettiers* pleegen te gebruiken, om hunne *Musquetten* op te leggen, om te netter doel te ſchieten, hier het *membrum virile* onderſteunende, als het loſſen moet. Tuſſen de *Canalen*, wederzyds aan 't *perinæum* geleegen, is zo weinig plaats, dat het door een geweldige verloſſing *perykel* loopt van 't een *Canaal* in 't ander te ſcheuren, een niet zo ver doorgaande ſcheuring van 't *forcet* vald meer voor, als een volkoomen doorſcheuring, als deze gebeurd, is die ſcheiding byna *incurabel*, inzonderheid, als die Vrouw ook lek geworden is, want de geduurige druiping van de piſſe doed meer nadeel aan de heeling, als darmsvuiligheden doen; my is ligter te heelen voorgekoomen, als boven de *ſphinčteres* de *vagina* en het *rectum inteſtinum* geopend waaren, welke tweevoudige doorſcheuring wy gewaar worden, als de Vrouwen winden door de *vagina* uitgeeven, te meer, als de *feces* daar uitloopt. Wanneer de *ſuppuratie* of etterſtoffe door de *vagina* vloeid, geneezen deze Vrouwen voorſpoediger, als of de etter door den eindeldarm met darmsvuiligheid, of enkel word uitgebragt.

Binnen de *labia* van de *vulva* zyn de twee Watergodinnen geplaatſt, en alzo genaamd, om dat zy, als deurbewaardſters der eerbaarheid, digt aan de opening van de waterweg geleegen zyn. Het *membrum virile*, door een ruime kloove verwelkomt, laaten de *nimphæ* den ingang vry en greetig toe, om dat ze fynder van gevoel zyn, als de *labia*, niet zo fyn, als de *Clitoris*, waar van zy ten deele afhangen, daar van beginnen, en daar aan gehegt zyn, maakende de *nimphen* te zaamen een vliezig gefronzeld uitpuilſel, 't geen, als een *præputium*, de *Clitoris* bedekt, zy loopen van de *Clitoris* nederwaards langs de zoomen van de *urethra*, tot omtrent ter halver wege van 't *orificium vaginæ*, daar ze allengskens verdwynen. De *nimphæ* zyn min of meer rood, na dat ze groot, dik, en min of meer met roodbloed voerende vaten voorzien, daar door uitgedeid zyn: in eenige *ſubjecten* zyn ze zeer klein en dun, in andere middelmaatig, dat is natuurlyk, in eenige Vrouwen ongemeen groot afhangende, als haanelellen. In 't gemeen worden de *nimphæ* aangemerkt als plooijen van 't buitenſte van 't binnenſte vlies der *labia* van de *vulva*, 't welk hier verdubbeld, zyn *ſpongieus*, gelyk het *Corpus Cavernoſum urethræ*, van buiten met zenuwtepeltjes en openingen van ſlym buisjes voorzien. De Beſnydenis der Vrouwen geſchied aan die de *nimphæ* tegen natuurlyk zo groot hebben, dat ze buiten de *labia* uithangen, welke beſnydinge

AB AQUAPENDENTE, na het Voorschrift van ÆGINETA, Beschreef. Het gebruik van de *nimphæ* is, 't *orificium vaginæ* door haar uitrekking bekwaam te maaken, om in de Baaringe te kunnen verwyden, 't geen die opening niet zoude doen, als de *nimphæ* te diep uitgesneeden waaren, dierhalven moogen zy niet te diep aan haar worteling weggenomen, de lytekenen zouden zig niet genoeg ter verlossing noodig kunnen uitrekken.

Tussen de *nimphæ*, boven 't *orificium vaginæ*, een vinger breed onder 't hoofdeke van de *Clitoris*, is de spleet van de *urethra*, na de lengte van de groote spleet uitgestrekt geplaatst, egter zy heeft in alle *subjecten* niet juist de aangeweezen plaats, 't kan twee *linien* en meer verschillen. Den *meatus urinarius* kan in Baarensnood zittende Vrouwen iets bogtende verschuiven, dit word veroorzaakt door de ongelyke swelling der omleggende, aanstootende, of drukkende deelen en dingen buiten haar, waar door de waterweg in deszelfs gestrektheid iets ter zydewaards wykt, gelyk een *vena* doed, die zo gedrukt word, wanneer den *Operateur* zyn duim niet behoorlyk plaatst, of dat zyn *Instrument* stomp is, 't geen dan door drukking op de bedeksels de zydewaardze afwyking der ader bewerkt, daarom moet de *Catheter* gleidende en wel met zoeten olie besmeerd ingebragt worden, de opening van de *urethra* is met een *Coraal* rood oneffen verheven randje voorzien, deze rand is begaafd met zenuwtepeltjes, en om dezelve zyn verscheide kleine openingen van buizen der *prostatæ mulierum*, den *meatus urinarius* is omtrent anderhalf duim breedte lang, is wyder en rekkelyker, als die der Mannen. Deze der Vrouwen overtreft de dikte van een *ordinaire* Schryf-pen, kan met weinig moeite zo verwyd worden, dat wy een vinger daar kunnen inbrengen, en laat zig door een *dilatorium* iets dunner, maar niet ongelyk aan dat, waar mede het *orificium vaginæ* verwyd word, zeer wyd opsperren.

De *urethra*, zig iets krommende onder 't *os pubis*, loopt in de *vesica urinaria*. Deze waterweg, nader beschouwd, is een vliezig *spongieus Canaal*, door *Continuatie* van het *peritonæum* aan de *vagina* gehegt, is voorzien met het *Corpus spongiosum*, en een binnenste teder gevoelig vlies vol zenuwtjes, en openingen, die een *mucus* afscheiden, dienstig tegen de scherpheid der *urina*; het *Corpus spongiosum* word omvangen van het *Corpus glandulosum urethræ*, *prostatæ mulierum* genaamd, het is van verscheide kliertjes zaamen gesteld, met *fibræ* en *lacunæ* voorzien, deze eindigen met verscheide openingen rondom de *urethra* in de *vulva*. Dit klierig wezen heeft een verhevenheid in de *spatie* tussen de *urethra* en 't *Orificium vaginæ*, welke hoogten in de zaamenkomst gedrukt, wellust baard gelyk de *Clitoris*, deze *prostatæ* door kragt der spiervezelen medewerkende, werpen uit een zaadige

 stoffe,

ſtoffe, by dartele Vrouwen zo ſterk uitſpattende, dat eenige Geleerden daarom dit zap voor 't *ſemen* dezer *Sexe* houden, 't geen ontkend word, om dat het in de meeſte kuiſche Vrugtbaare uitlekt, om reden van afſtand, en om dat het te waterig is, voor 't beſt genoomen, is het gelyk aan andere leemige zappen. Die in de *vulva* en *vagina*, inzonderheid in *tempore Coitus*, by welluſtige driften uitvloeijen of uitſpatten, na dat de deelen en *paſſien* ſterk zyn, 't is te zaamengevoegd een heldere, leemige natuurlyk zaadig riekende ſtoffe, dienende tot bevogtiging van de *Cunnus* en den *Caulis*.

In 't bovenſte voorſte gedeelte in de *vulva*, boven de opening van de *uretbra*, legd een langwerpig rond knobbelagtig uitpuilſel, bedekt met het bekleedſel van de *vulva*., deszelfs einde vertoond zig natuurlyk tuſſen de vereeniging der *nimphæ*, dit deel van de *muliebria* komt met twee onderſcheide *ſpongieuſe Crura* van 't onderſte van 't *os pubis*, de *Crura Clitoridis* vereenigende worden tot een lighaam, aan welkers einde een hoofdeke is, de *Crura* zyn langer, als het lighaam. Dit deel heeft verſcheide benaamingen van de Ouden verkreegen: HIPPOCRATES noemde het *Columella*, AVICENNA *penis muliebris*, ALBICASIS *Amoris dulcedo*, BAUHINUS *Æſtrum veneris*, COLUMBUS, en FALLOPIUS *Clitoris*. Het is de woonſtee en prikkel der welluſt, de Vuurſtookſter van *Venus*; LAURENTIUS en ARANTIUS Beſchreeven dit deel cierlyk, betoogende met reden, die *Diana* te *Satiricq* zyn de noodzaakelykheid van deszelfs welluſtige gevoel. Ik zoude, zegd VENETTE, dit deel de dolheid van de Min moogen noemen, want daar is 't, dat de Natuur haar troon van vermaak en welluſt geplaatſt heeft. SCALIGER zegd: de kitteling is een verſtrooijing der geeſten in de ruimſte deelen, door welke beweeging de gevoelige deelen opſpringen: in ruime deelen, waar in de uitterſte einden der zenuwen behooren, in deze kunnen de geeſten gemakkelykſt opſpringen, om dat in dezelve het gevoelen 't ſpoedigſte by de hand is. De kitteling verſchild van het kraauwen in ligtigheid, de kitteling word veroorzaakt door een ligte aanraaking. Zommige menſchen, voor dat zy aangeraakt worden, zyn door enkele inbeelding door kitteling aangedaan, ten zy zig opzettelyk daar tegen wapenen. Kortom, de kitteling is een door verraſſing zagte aanraaking, brengende een ligte beweeging in de geeſten, die door de dunheid van 't vel, en een ſchielyke zelden koomende aanraaking word voortgezet, de deelen, hier aan 't meeſt onderworpen, zyn, die zelden behandeld worden. De kitteling word meeſt waargenoomen aan de planten van de voeten, onder de *axelen*, en aan de zyden over de ribben, uit oorzaak, dat die deelen natuurlyk dunhuidig zyn.

Het hoofd van de *Clitoris* is overdekt met het gerimpeld vlies der *nimphæ*, 't geen dit hoofdeke voor een *præputium* diend, dit hoofd is

als

als dat van 't *membrum virile*, begaafd met kliertjes, buisjes en zenuwtepeltjes, is zeer fyn gevoelig. De *Clitoris* is zaamengefteld uit *Corpora Cavernofa*, wederzyds vliesagtig beginnende van de *offa pubis* en *ifchii*; deze *Corpora*, *Crura Clitoridis* genaamd, loopen onder den *Synchondrofis offium pubis* te zaamen, en zig door middel van een *feptum* vereenigende, *formeeren* het lighaam en 't hoofd van de *Clitoris*. Deze *Crura* zyn van binnen *Celluleus*, en *Corpora Cavernofa* genaamd, zy kunnen door wind, gelyk het *membrum virile*, opgeblaazen worden' 't Word gefteld, dat deze *Cellulæ* by wellustige driften met rood bloed vervuld worden, om ze ftevig te maaken, 't is zeker, dat de *Clitoris* doorgaans flap, en zomtyds ftevig bevonden word, welke doening dezelve van den *penis* gelyk is. De *Clitoris*, door een *ligamentum fufpenforium* verbonden aan den *Synchondrofis* van de *offa pubis*, heeft verfcheide fpiervezelen, die tot twee paar fpieren gebragt worden, dienende om dit deel te beweegen. Ik ben voorneemens, om dezelve met nadruk te Befchryven, of fchoon Plempius daar tegen dwarsboomd. Hy zegd: een fpier is een werktuig des vrywillige beweegings, dat geen vrywillige beweeging oeffend, is geen fpier: de gedeeltens der *muliebria*, die zommige fpieren toe fchryven, worden niet vrywillig bewoogen, des moogen 't geen fpieren genaamd worden: zo egter in de fchoot des fchaamtes een duiftere beweeging waargenoomen word, is ongetwyffeld des nabuurigen eindeldarms en blaazes fpieren zulks toe te eigenen, dewelke met den uitgang des Lyfmoeders verknogt zyn. Dit fcheind ook te zien op de fpieren van de *vagina*.

De eerfte der twee paar fpieren van de *Clitoris*, door Fallopius gevonden, heeft een *tendineus* en vleezig begin aan de binnenkant van 't *os ifchium*, omtrent deszelfs vereeniging met het *os pubis*, aan welkers binnenrand hy boven vaft is, word vleezig in 't lighaam, en aan 't begin van de *Clitoris* ingeplant, waar door de *Clitoris* onder een belette doorftrooming van 't bloed door deszelfs *fpongieufe Corpora* word opgeregt. Hier uit blykt, waarom dit paar genaamd word *mufculi ifchio Cavernofi*, zynde wederzyds van het *Corpus Cavernofum* tot aan het *tuberculum offis ifchii* uitgeftrekt. Zy worden ook genaamd *mufculi Erectorii Clitoris*, maar geeven meer tot de nederhouding, als *erectie* van dit teder deel. De twee andere fpieren zyn onder de voorige geplaatft, zy daalen ter zyden van de *urethra* en *vagina*, maaken te zaamen een halve kring om de *vagina*, dienende als een *fphincter vaginæ*. Deze naam is oneigen, want hy omringd de *vagina* niet met zyn vezelen, 't geen den *Sphincter* volgens zyn werking eigen is. Deze fpier, nader befchouwd, is gehegt met een vleezig begin aan den *Sphincter ani*, en ten deele aan de *linie* onder de *Cutis* van 't *perinæum*, tuffen de onderfte *Commiffura* van de *vulva* en den

anus

anus beschreeven, klimt ter zyde het *orificium vaginæ* opwaards, bedekt deszelfs *spongieus* lighaam, 't geen een eigentlyke verlenging van de *Clitoris* is, en is gehegt ter zyde van deszelfs *Corpus*, zynde zyn werking omtrent *egaal* met het eerste paar, door deszelfs drukking word het *orificium vaginæ* beneven het *Corpus spongiosum* verheven, ook, om dat den omloop des bloeds hier door eenigzints wederhouden word: hier word aangemerkt, dat door dit *spongieus* wezen de mond van de *vagina* naauwer is, als zy zelfs. Deze zoort van *sphincter* is daar geplaatst, op dat het *orificium vaginæ* te beter zoude kunnen sluiten, om het *membrum virile* te vaster te omnypen. Deze spiertjes wierden een *sphincter* genaamd, om dat ze na den aart der *sphincteres* vernaauwd en verwyd worden, 't was anders onmoogelyk, dat de verlossing zo veel ruimte verkreeg, als dan vereist word, en dat daar na dit *orificium* zig weder zo naauw bepaalde, als voor het Baaren. De *Clitoris* heeft bloedvaten van de *vasa spermatica* en *Hypogastrica*, de zenuwen zyn spruiten van die van 't *os sacrum*.

De natuurlyke *Clitoris* is zonder opening; in zommige *hermaphroditen* wierd ze tegennatuurlyk met een opening gevonden. Dit deel groeid in weinige Vrouwen tot op de grootte van een gemeenen *penis*, en is waarscheinelyk van eenige Ouden *Clitoris* genaamd, om dat het van zommige dartele Vrouwen gewreeven word, de grootheid van de *Clitoris* is verscheiden, in zommige *subjecten* zeer klein, *ordinair* als een Ganze schagt dik en plat gestrekt, iets met het hoofdeke te voorschyn koomende, de *fiatrix*, by TULPIUS aangeroerd, kwam uit tot een halve vinger lengte, by andere is ze meer tegennatuurlyk groot. 't Geen de *lesbiaanse sapho*, *bassa*, voorf. *fiatrix* en andere geile Vrouwen misbruikte, te zien by MARTIALIS, PLATERUS, SCHENKIUS en TULPIUS. Om deze reden, en om dat het in den natuurlyken zaamenkomst hinderd, is deszelfs *extirpatie* bedagt; de *manier*, om de *Clitoris* te besnyden, hebben ÆTIUS en ÆGINETA Beschreeven. De *Operatie*, voorzigtig gedaan, is niet gevaarlyk, of 't sterk bloed, dat is wel te stempen, om dat een *strupade* meer *gummeus*, als scherp door de *ordinaire* Vrouweband, of die de T genaamd, aangehouden voldoed. In de affnyding moet den *Chirurgyn* zig wagten van de *urethra*, of de groeven ter zyden de *Clitoris* niet te kwetszen, op dat niet een onwillige uitloop van de pisse, of lekking uit de nabuurige *glandulæ* overblyft, dat zoude *incurabel* zyn.

Den buitensten ingang tot de *uterus* heeft verscheide benaamingen. ARISTOTELES noemd het de deur des Lyfmoeders. GALENUS den ingang, SORANUS, *os uteri externum*, en VESALIUS de opening van de scheede. Het *orificium vaginæ* heeft rondom een *spongieus* weeffel, gelykende na dat der *nimphæ*. Dit *Corpus spongiosum* sweld in den zaamen-

menkomſt den ingang vernaauwende, zo door zyn eigen ſwelling, als om dat den *penis* het noodzaakt na binnen te wyken, om dat tot vernaauwing geholpen word door vezelen van den *ſphincter ani*, en ſpieren van de *Clitoris*: de mond van de *vagina* heeft bloedvatenvan de *vaſa hypogaſtrica hæmorrhoidalia*, zenuwen van die van 't *os ſacrum*, heeft *vaſa lymphatica*, en openingen van ſlymbuisjes, dewelke in 't gemeen, zo aan deze opening, als aan de *nimphæ*, de *Carunculæ*, enz. langs de binnenwanden der *labia* van de *vulva* zyn; de mondekens van deze buizen worden genaamd *lacunæ ſoſſæ muliebris*: buiten en behalven deze *lacunæ* zyn in een regte *linie* geplaatſt de openingen van de *proſtatæ*, zynde twee klieren, gelegen in 't vet in het dikſte gedeelte der *labia* van de *vulva*, 't zyn veelvoudige klieren, ieder een kleine *proſtata* verbeeldende, deze *glandulæ* zyn ieder begaafd met een lange buis, dienſtig tot uitwerpinge van een ſlymige zaadige ſtoffe, welkers eigenſchap en nutheid aangehaald is. Deze *proſtatæ* geeven 525
veel zap uit, als ze in den zaamenkomſt betaamelyk gedrukt en ge- L. 40
wreeven worden. Door deze byeenkomſten, en door 't afvloeijen van de *menſtrua*, worden het zogenaamde *Hymen*, en de *Carunculæ myrtiformes* geſleeten, verſlapt, en koomen zig te voegen in de mond van de *vagina*, of veranderen in vellekens, te zien aan 't agterſte gedeelte van dit *orificium*, waar van zig zommige Vrouwen, reeds bejaard, en egter gebruikt wordende, om door de *cicatricen* te vernaauwen, doen beſnyden. Dit is niet onbetaamelyk voor de gehuwde Vrouwen, egter niet noodzaakelyk, ten zy die lapkens vleezig uitdeijen, kwaadaardig, of *Condylomata* worden. De beſnydenis der Vrouwelyke Kinderen, die de *vagina* byna, of geheel, geſlooten mede brengen, is noodig, als de verbinteniſſe van de *Carunculæ myrtiformes* den uitgang der piſſe belet, anders word dit verſchooven tot ze, Vryſter zynde, de nood hen daar toe aandringd. Als het *orificium vaginæ* op de plaats van deze *Carunculæ* geſlooten word, is 't gemeenelyk door vliezige draaden, die de vier vliezige heuveltjes aan malkanderen gebonden houden, en, dezelve toehaalende, haar de gelykeniſſe van een half ontlooken Roozen knopje doen hebben. In, of aan deze *Tempel* van *Venus*, is in Meisjes van de eerſte Jeugd een dwars *ligament* of halve maans gewyze plooi, waar over meer geſchreeven is, als ze waardig ſcheind.

'T Geen de Ouden *Hymen*, *Zygion*, Maagdelyke gordel, Maagde bloem, Rooze knop, en Maagden ſlot genaamd hebben, vinden wy in verſcheide Maagden verſcheidentlyk geſteld. 't Zyn rimpelen of verheventheden van het binnenſte vlies der *vagina uteri*, zy zyn rood en met haar zydelyke deelen door vliesjes onderling vereenigd, welke de vernaauwing van 't *orificium vaginæ* maaken, zodaanig, dat daar niet ge-

makkelyk in te koomen is, hierom worden ingaande de vliezen der verheventheden gescheurd, 't geen pyn en bloedstorting verwekt. Hier word by *provisie* aangemerkt, dat by Maagden, die sterk *menstrueren*, die deeltjes zonder te scheuren kunnen gescheiden worden, en gesleeten, zonder dat het Vrystertje schuldig is aan 't onkuisch verliezen van haar Maagdom, in tegendeel het kan gebeuren, dat zy daar aan schuldig is, zonder dat daar door die rimpelen van een gescheiden worden, te min, als zy den ingang niet veel vernaauwden, of dat het geen door dezelve inging, zo klein was, dat het niet noodig had dezelve te scheuren of te verbreeken. Het gebeurd, dat de vliezen, die de rimpelen vereenigen, zo vast en sterk zyn, dat 'er geen doorkoomen aan is, waar van een *Historie* te zien is by HILDANUS: van een Dienstmeid, waar op een ongebonden pakhoop *Studenten* haar kragten te vergeefs spilden, zonder dat een van hen konde ingaan. Deze *membrana* vereist dubbele aandagt voor Liefhebbers van de Maagdom, zy is *semilunaris* van gedaante, en word door onderscheide oorzaaken gesleeten. De *Carunculæ myrtiformes* zyn hegtende aan 't *Hymen*, dat, en deze *Carunculæ* zyn natuurlyke gedeeltens van 't *orificium vaginæ*, zy moeten natuurlyk *geformeert* zyn, of 't is ten hoogste noodzaakelyk, dat ze tot natuurlyk gebruik bekwaam gemaakt worden, om dat het veroorzaakt een schein van kuisheid, deze word gevaarelyk gesteld, als het gemoed onoverwinnelyk geil is, de onthouding is alle gezonde menschen schaadelyk, inzonderheid in hen die by uitstek Vrugtbaar van Natuur zyn, 't veroorzaakt volheid, ontsteeking, verstopping, buiten en behalven die nu aangemerkt wierd, en droefgeestigheid. De Maandstonden kunnen door geen geslooten Maagdepoort uitgaan, zy zyn noodig om 't Maagdelyke bloed te verswakken, en de *melancholia* te *diverteren*. RIVERIUS zegd: als *hypochondria* van de *uterus* komt, is ze hardnekkig, en als 't *orificium vaginæ* niet gebruikt kan worden, schiet ze diepe wortelen.

Over de *membrana Hymen* zyn verscheide verschillen ontstaan, als tussen COLUMBUS en EUSTACHIUS, RUISCH en VAN ROONHUISE, enz. meer andere; LAURENTIUS heeft het Maagdevlies gezien, RUISCH heeft het vertoond; de GRAAF en SCHACHT hebben gezien onder in de *vagina* een toomken, en een weinig binnenwaards fronselen in de vliezen, rondom den ingang. Eenige zeggen, het is vliezig, andere vleezig, andere zenuwagtig, eenige zeefagtig, andere anders. Eenige stellen het tegennatuurlyk, andere in de eene Maagd dikker, taijer, en harder van *substantie*, als in een ander, andere houden 't voor een *fabel*. Dit zegd RIOLANUS: de *Carunculæ myrtiformes* worden gemaakt uit fronselen der *vagina*, ten einde, op dat het *orificium vaginæ* naauwer zoude zyn, als de *vagina* zelfs, en dat egter in het Kinder-

baaren

baaren dat *orificium* even zo wyd, als de holte van de *vagina*, konde uitgerekt worden. Pinæus zegd: aangaande de uitsteekende brokskens vlees, dewelke het Maagdevlies opmaaken, is een verdigtsel. Evenwel ontkend hy niet, dat de inwendige engte der spleet, of vleesagtigheid van de buiten mond, die hier verdubbeld voorkomt, iets bybrengd, om de Maagdom te bekennen, en dat uit het verwyden deszelfs, door een scheuringe, in eenige Maagden in den eersten zaamenkomst bloed gestort word. 't Is zeker, dat alle Maagden, al zyn zy tot Huwbaaren Ouderdom gekoomen, den eersten zaamenkomst moeijelyk vald, om dat zy alle, de eene meerder, de andere minder smerte gevoelen, van wegen de van een scheuring der vliezen, en noodzaakelyke verwyding van hun schoot en deszelfs ingang, welke in het eerst vereeenigd byslaapen geschied, ten zy op die tyd haar Maandstond vloeid, of weinig dagen te voren gevloeid heeft: deze hebben byna geen moeijelykheid in de eerste bylegging, om dat die deelen, doorvogtigd zynde, verwyderd en glad geworden zyn, zo dat de vleesagtige vliezen, tussen welke de vleezige heuveltjes leggen, zig ligtelyk zonder smerte verwyden, wyken, toegeeven, en dan niet gescheurd worden. Hier van daan komt, dat zommige de Maagdom van haar Bruid verdagt hebben: in andere dagen zyn de Maagden naauwer, het deel meer droog en ingedrongen zynde. Misschien heeft Moses om deze reden belast zig in den tyd der *menstrua* te onthouden.

't Zal voor *Diana* betaamelyk zyn uit de gewyde Schrift by te brengen, 't geen de Jooden van het bloedstorten der Maagden in 't eerste byleger melden. 't Zal van meer nut zyn, als haar te ballasten met te beschryven, wat bedriegeryen daar omtrent te pleegen zyn, zy laat die, by *Cipria* aangewezen, daar berusten, wil zelfs niet aanroeren, 't geen de *Poëeten* zeggen van *Hymenæus*, den Vriend en beschermer der Maagden. Zy zal hier in de eerste plaats aanmerken, dat de *fibræ* omtrent het Maagdelyk Rooze knopje min of meer zyn in de Meisjes, die naauwelyks van goed of kwaad weeten, in die jeugdig zyn, en niet, of zeer weinig, *gemenstrueert* hebben, deszelfs afbeeldinge is te zien in een Konstplaat van Venette. Als deze vezelen in de eerste nadering van den Man verbroken worden, beneemd hy de Maagdom, maar, als hy, deze plaats *forcerende*, niet kon ingaan, om dat een vlees of vliesagtig wezen de *Carunculæ* sterker verbind, als hy verbreeken kan, moet den *Chirurgyn* met een mesje het *orificum vaginæ* openen, zorg draagen, dat het niet naauwer, als te vooren begroeid, ruim genoeg blyft tot het gebruik, waar toe het door de natuur geschikt is. Deze zaamengroeijing is tegennatuurlyk, en kan geenzints tot de Maagdom gebragt worden, of schoon die Maag-

den niet kunnen gebruikt worden, gelyk bleek aan de *Studenten* Hoer, by HILDANUS Beſchreeven: dat byna beſlooten Vrouwen Bevrugt zyn, is te zien by FABRITIUS, en LYSERUS. ROUSSETUS raad, om aan zodaanige Bevrugte de *Operatie* te doen, voor dat de Baarensnood tegenwoordig is, van welkers doening in een voorgaande oeffening geſprooken.

Hymenæus is den beſchermer der Maagden, egter diend hen tot *Notificatie*, dat de Bevrugting gebeurd is, zonder dat *Caulus* ingegaan was; in dartele kleutertjes kan de *uterus* door middel van haar vleezige *fibræ* en die der *vagina* zo laag buigen, dat ze het *ſemen virile* met haar open mondeke inſlurpt, en door een natuurlyke *Electriciteit* verder aan en optrekken na het *ovarium*, om het *ovum uteri* te bevrugten. RIOLANUS zegd: ik heb een Vrouw gezien, welkers *muliebria* door een voorgaande ſwaare Baaring geſcheurd, haar *nimphæ* en *Carunculæ myrtiformes* zo aan elkanderen begroeid waaren, dat den ingang naauwelyks de ronde ſteel van een lepel konde bevatten, egter is zy wederom Beſwangerd: als haar nu de Baarensnood aankwam, wierd het *orificium vaginæ* zo ver door 't mes verwyd, als noodig was tot uitkomſt van 't Kind. Ook hebben wy de *Hiſtorie* van een gehuwde byna digt beſlooten Vrouw, die, met haar Man by den Regter in onderhandeling zynde over wettige Echtſcheiding, afgewezen is, om dat bevonden wierd, dat zy Swanger was. FABRITIUS verhaald van een happige Vrouw, die door 't omhelzen des Mans, zonder dat hy ingegaan was, ontfangen had. LYSERUS verhaald van een Meisje met het *orificium vaginæ* zo naauw, dat het geen erwete kon inlaaten, zy tokkelde met haar Vryertje, meenende, dat 'er geen gevaar was, om Beſwangerd te worden, egter 't gebeurde, 't geen haar Moeder in den vyfden maand na de Bevrugting gewaar wordende, den *Chirurgyn* te hulp riep, die de vereeniging der kanten van 't *orificium vaginæ* door 't mes ſcheidde, waar na dit kleutertje op de behoorlyke tyd van een Zoon verloſte.

De *Theologi* ſtellen de Maagdom geeſtelyk en vleeſchelyk, de eerſte beſtaat in 't voorneemen, om de zuiverheid des vleeſches te bewaaren, voor geheel het leeven, of tot den tyd des Echts. AUGUSTINUS zegd: de wil van den geen, die toeſtemd, ſchend de kuisheid: niet het geweld van den ſchender: de kuisheid word van het lighaam niet weg genomen, om dat de wil volſtandig blyft, om het zelve heiliglyk te gebruiken, ook blyft het vermoogen daar van, voor zo veel het in deszelfs magt is. AQUINAS zegd: dat het woord *virginitas à virore*, zyn afkomſt van groente heeft, gelyk een friſſe ſpruit groend tot ze verſterft, ten zy door een uitſteekende hitte gebrand, zo voerd dit de Maagdom met zig, dat haar bezitter, vry van den brand der geile Minne blyvende, groend, tot dat de vrugtbaarheid zyner Natuurſtaat vergaat: niet alleen de daad van onkuis-

heid,

heid, maar de begeerlykheid tot dezelve ſchend de Maagdom, of ſchoon het lighaam door geen ſmette bezoedeld is; de kuisheid kan niet beſtaan, indien het gemoed onkuiſche begeerte voed. CYPRIANUS zegd: als zy Maagd bevonden word aan 't deel, dat haar tot een Vrouw maakt, zy kan egter door eenig ander deel gezondigd hebben, dat indien tyd geſchonden is, en nu niet kan bewezen worden. VIVES zegd: die zo geſchonden is, komt geen lof des Maagdoms toe: Hy plaatſt de zuiverheid van de Maagdom in 't gemoed. BASILIUS, zyn hart niet geheel zuiver bevindende, riep uit: ik ben geen Maagd!

De Maagdom ſteld *Chirurgia* gelyk de *luxatien* volkoomen of onvolkoomen, 't volkoomen voegd by den ongeſchonden ſtaat der Ziele en des lighaams: de onvolkoomen, daar 't gemoed zonder 't lighaam, of 't lighaam zonder 't gemoed geſchonden is. De vleeſchelyke Maagdom word dus bepaald: deze beſtaat in de geheelheid van de *partes genitales* door 's Mans bylegging niet geſchonden, met groote oplettenheid word hier gezegd, niet geſchonden door 's Mans bylegging. Als aan een Jonkvrouw het *Hymen* gebrooken is door een ander, als 't Mannelyk *Inſtrument*, blyft zy zo wel Maagd, als of zy haar *os femoris* gebrooken had: hoedaanig haar deze geheelheid in de ongeſchondene voordoed, word onder de *Anatomici* betwiſt. Eenige ſtellen ander onderſcheid tuſſen Maagd en ontmaagd, als tuſſen geheel, of door eenig *Inſtrument geforceert* deel. De reden, waarom in eenige Maagden dit ſlot open gevonden word, is, of uitterlyk geweld buiten de omhelzing, knaagende vogten, of *fluxus immodicus*. Eenige houden de Maagdom voor een verdigtſel, ſtellende, dat al, wat daar van gezegd word, ſprookjes van 't rood kousje zyn; ik heb gezien die voor Maagd *paſſeerden*, zeer ruim, in vergelyking van 't *ordinair*, ik twyffelde, of ze Maagd waaren. Ik heb gezien, die geneezen waaren van *ulceratien*, of *gecontuſeerde* wonden, die zeer eng waaren. Die het teeken van de Maagdom in de wind ſlaan, zeggen, dat, zo zig iets diergelyks opdoed, 't zy vlies, halve maans gewyze, of anders *gefigureert* lapsken, 't zy vleezig, vliezig, of als *carunculs* gewyze, dat het wanſtallig, tegen 't beloop en inzigt van de natuur zynde, een ziekte is, dit kan nagezien worden in 't *diſput* tuſſen RUISCH en VAN ROONHUISE over de wezentlykheid der *membrana Hymen*. ULMUS verwonderde zig, dat zulke Baazen over een ding, 't geen zig aan 't gevoel en 't gezigt onderwerpt, *diſputeren*, of het is, of niet is, van gelyken twiſtende, wat het zy, Maagd, of ontmaagd te zyn.

Eenige Geleerden ſpreeken van het Maagdelyke *rete mirabile* vol aderkens, andere van de wonderbaare engte in de poorte van de *vagina*: andere Baazen, van vier *Robynen*, die wy *Carunculæ myrtiformes* noemen,

andere wat anders, 't geen niet vreemd voorkomt aan hen, die verscheide Maagden bezigtigden: de vlies-vleezige Maagdom ongeschonden zynde, heeft verscheide gedaantens. VAN ROONHUISE zegd: het is een vliesagtige zaamenlyming, of zaamengroeijing van de vier vleezige heuveltjes, waar door de voorste deelen van de schaamte geslooten zyn, zomtyds digt en gemeenschap hebbende met de *Clitoris*. Volgens RUISCH is de *membrana Hymen* byna *Circulair* min of meer halve maans gewyze: dit vlies, zegd hy, komt, 't zy door den eersten byslaap, of voor die tyd door andere oorzaaken te scheuren en te veranderen in kleine lapskens, te vooren *Carunculæ* genaamd. Deze lapkens zyn met weinig onderscheid dezelve dingen, die andere uitpuilingen van de *vagina* noemen PINÆUS zegd: deze dingen worden niet alleen in de eerst gehuwde gevonden, maar ze blyven over in de gesleetene, de Maagdom bestaat meer in zinnelyke bedenkingen, als ondervindingen. Volgens ZACHIAS word de Maagdom naauwkeuriger door den *Anatomicus*, als door den Bruidegom waargenomen. LAURENTIUS noemd het *Hymen* een vleezig vel, 't geen VAN ROONHUISE tegennatuurlyk noemd met deze reden; hy zegd: wanneer het *Hymen* gevonden word, is 't onnatuurlyk; maar alzo ons het *Hymen Curieus* van RUISCH, onzen Voorlezer, vertoond word, vald daar langer geen tegen zeggen, want, gebalzemd zynde, behoud het volkomen stand, zo dat het getast en gevoeld kan worden: uit dien hoofde zyn wy verpligt hem toe te staan, dat zomwyls het Maagdenvlies afkomstig van 't binnenste vlies van de *vulva* en *vagina*, en daar aan rondsom vast gegroeid gezien word. Dit is *Ironice*, en 't betekend, dat al de Maagdevliezen worden 't *object* van *Chirurgia*, immers alle, die rondom vast gegroeid zyn.

Die zulke vliezen bezitten, noemen de *Latynen Imperforatæ*, de *Italianen Coperchiata*, of *Velatæ*, om dat hier door word de natuurlyke werking van de *uterus* benoomen, 't belet de *menstrua*, 't bekennen en 't ontfangen, dit ongemak worden de Maagden gewaar, als 't haar tyd word, om te *menstrueeren*, uit de toevallen, daar uit spruitende. Zommige worden het eerst gewaar, als zy by den Man koomen, door de onbekwaamheid, die zy hebben tot onderlinge verzaameling. Hoe dit heimelyk gebrek nader voor aan is, hoe het gemakkelyker geholpen word, als dit gebrek natuurlyk is, word het ligter genezen, als door toevalligheden. Als het vlies gemeenschap heeft met de *Clitoris*, zal dit ongemak eerder, als gezegd is, bekend worden, om dat het belet de waterloozing, dan word dit vliesje opgeruimd of weggenomen, terwyl het Maagdeke nog in de luuren legd. Wanneer dit vliesje niet rondom sluit, en egter 't *orificium urethræ* belemmerd, zo dat de *urina* agterkouzig uit de *rima* loopt, lekt of druipt by 't *perinæum* heen, vereist dit ongemak de hand van *Chirurgia*.

Dit nu zouden wy, als de Maagdom alleen vleefchelyk was, verlies van 't *Hymen* kunnen noemen, zonder zelfs befmetting; van Coelestina word verhaald, dat zy vyf duizend Maagden tot Vrouwen, en zo veel Vrouwen door haar Konst tot Maagden gemaakt had, ongetwyffeld met de *Corroborantia*, door Venette aangewezen, ook by Paræus en andere aangeroerd, hier voor by gegaan, om dat wy de waare Maagdom nader meenen te befchouwen.

In de *Sexus fæminina* wierd aangemerkt, dat de *vagina* aan haar begin een halve maans gewyze *membrand*, *Carunculæ myrtiformes*, lapskens of vellekens heeft. Hier nu moeten wy letten, dat de *vagina* eenige gelykenis heeft na de *Colon*, dat de *vagina* inzonderheid na vooren plooijen heeft, loopende fchuins en flingerende byna rond in de fcheede; dat die rimpelen ook *valvulæ* genaamd, aan deze hals van de *uterus*, en aan deszelfs *orificium* zyn, heeft Lyser aangetoond. Hier uit word beflooten dat de lapkens aan 't *orificium vaginæ* in zommige Vrouwen zeer klaar, en in andere duifter voorkoomende, niet anders zyn, als de *membrana rugofa* in andere holle deelen *villofa* genaamd, dus zoude de Maagdom beftaan in 't rimpelagtige, 't welk langen tyd in de binnenfte oppervlakte van de *vagina* blyft. Deze Maagdom, zegd Zachias, kan zonder de bylegging verlooren, en daar en tegen behouden worden. In eenige Vrouwen zullen deze plooijen zig merkelyker vertoonen, eenige dagen na de eerfte *Conjunctie*, te weeten, wanneer de bylegging gefchiedde kort na de zuivering. Pinæus zegd: zommige Mannen waaren by de eerfte bylegging, wegen de gemakkelykheid, twyffelende aan de Maagdom haarer Echtgenoot, en dezelve naderhand naauwer bevindende, hebben zy dat gevoelen afgelegd. Heinsius zegd: de Maagdom is vifch nog vleefch, de wyfte van ons allen weet niet: wat *Hymenæus* is, hy kan ons ligt ontvallen; maar, zegd Jonktys wel en wyzelyk, zal men dan onzeker keuren het teeken, 't geen den AUTHEUR van de Natuur den Jooden tot een zeker teken gefteld heeft, in zulker voegen, dat Hy over haar, waar in het vermift wierd, een gewigtig *vonnis* wilde uitgefprooken en volvoerd hebben.

Eenige, uit die zig *Nazareenen* noemen, meenen, dat, het geen hier op de Dogteren *Ifraëls* paft, niet aan alle Staaten, in alle Landftreeken, of aan alle Maagden toepaffelyk is; in de Oofterfe Landen worden de Maagden, zeer Jong zynde, ten Wyve gegeeven, eenige voor de tien Jaaren Vrugtbaaar zynde, dit maakt onderfcheid; by ons worden Maagden van twaalf Jaaren natuurlyk *menftrueerende* bevonden, maar zeer zelden worden ze zo Jong ten Wyve gegeeven; 't is ligt te bevroeden, hoe langer dit te doen uitftel leid, door 't *menftrueeren* eenige ruimte gemaakt word: ook weeten de Ondervinders, dat een en dezelve Vrouw veel verfchild in de aandoening,

waar

waar in eenige meenen de Maagdom te proeven, een koele, niet *menstrueerende*, en by verrassing ontmoette Vrouw, verschild veel by een integendeel gesteld. By MOSES vinden wy Beschreeven voor de *Israëlitische* Maagden een *Formulier.* Wanneer een Man een Vrouw zal genomen hebben, enz. eindelyk, wanneer den Man misnoegd is, zegd den Vader van 't Jeugdig Wyf tegen de Oudsten des Volks; ik heb myn Dogter aan dezen Man gegeeven tot een Vrouwe, maar hy heeft ze gehaat, en zegd: ik heb de Maagdom niet gevonden: dit nu is de Maagdom van myn *Dogter*: zy zullen het kleed voor het aangezigte van de Oudsten der Stad uitbreiden, enz Hier leggen nu de verstanden dwars, niet weetende, wat deze Maagdom, of uitbreiding des kleeds geweest zy. De Konstenaryen, die by 't leggen op een bedlaaken kunnen gepleegt worden, lust my hier niet aan te roeren.

Het lynwaaten beddekleed, hoedaanig 't ook bevonden was na de eerste bylegging, wierd door de Ouders van de Bruid bewaard. DE LYRA en LUTHER meenen, dat de uitbreiding van het beddekleed voor de oogen des Oudsten, eigentlyk niet na de letter, maar by gelykenis te verstaan zy, of schoon dit kleed tot betuiging des Maagdoms bewaard was. Hunne gedagten zyn, dat de Dogter, voor en al eer zy ten Echt wierde overgegeeven, van twee eerlyke Vroetwyven geschouwd wierd, welke naderhand, de nood zulks vereissende, als getuigen des geweezene Maagdoms waaren, en dat, zy de waarheid ontvouwende, den Vader daar op zeide, ziet, dit is de Maagdom myner Dogter, en dat haar beide Ouderen op dit getuigenisse haare kleederen zouden uitgespreid hebben, betuigende alzo de onnozelheid van hunne Dogter: dat geschiede, gelyk het dien Volke een gebruik was, haar kleed uit te schudden, als zy iets dreigden. De Maagdom gebleeven zynde, moest den misnoegden Man gekastyd, *arbitraal gecorrigeert* en een boete oplegd worden van honderd Zilverlingen, om dat hy een kwaaden naam had gebragt over een Dogter van *Israël.* Andere meenen, dat het beddekleed, 't geen in de eerste bylegging diende, ontvouwen wierd; JUNIUS zegd: dat de Ouders het hemd, 't geen de Bruid voor haar Trouwdag droeg en met Stonde bloed bevlekt was, bewaarden, om daar mede te toonen, dat zy die tyd niet Bevrugt was. 't Geschil raakt hier de Beswangerheid niet; in de verhandeling van de Maandstonden word aangeroerd, dat Maagden, die nooit *gemenstrueert* hadden, Bevrugt wierden: ook is de verhouding der *menstrua* geen zeker teken van Swangerheid. CALVINUS meend, dat het onder bedlaaken, om bedrog voor te koomen, verzegeld, en des noods zynde, ontzegeld, en uitgespreid wierd: eenige meenen, dat de Jonggetrouwden het Lynwaad aan de Bruids Moeder ter hand stelden. Die 't voorzigtigste willen gaan, letten op 't geneezen der

Melaat-

Melaatſen door den *Prieſter*, op de kragt van 't beproevend vloekwater en andere wezendlyke zaaken van de *Ceremoniele* wetten, agtende dit aloude *Joodſche* Maagden teken in die tyd voor onfeilbaar, of ſchoon 't nu in 't algemeen zodaanig niet bevonden word: ſtellende dit een zaak te zyn, zo als 'er in die tyd verſcheide waaren, alleen aan de *Iſraëliten* tot tekenen dienende. Wie zal ons met zekerheid kunnen zeggen de eigenſchap van 't aanraaken, van Stam tot Stam, van Huis tot Huis, en van Man tot Man, waar door zy vonden, wie ſchuldig was, 't geen nu in veel gevallen door geenerlei middelen te ontdekken is.

VALESIUS zegd: 't was niet ſtrydig tegen de Natuur, dat de Oudheid die linnen doeken bezag, en die, als ze met bloed bevlekt waaren, bewaarde, als tekenen van des Dogters Maagdom, als 'er geen bloed aan was, moeſt het zyn, of dat de Bruid gebruikt was, voor dat zy op het Bruiloftsbed kwam, of dat haar Maagdom niet had kunnen benoomen worden van wegen de te groote engte der *vagina*, of om de koelheid van den Bruidegom, in welk geval dan moeſt ondervzogt worden, en die Bruid geſteld aan het onderzoek van ervaaren Vroetwyven, of Mannen, kundig in 't behandelen der teelleden dezer *Sexe*, om te zien, of de Bruid op die tyd, of van te vooren haar Maagdom verlooren had, of niet. Het *Ampt* van die Vroetwyven en Mannen ſtrekte zig, volgens ARNISÆUS, verder in dien tyd uit: zy oordeelden over de onvrugtbaarheid, koppelden Vrugtbaare tot Echtgenooten, en oeffenden den *Medicynen*. Dit was ook by de *Athenienſen* in gebruik, maar, om dat die Wyven daar kwaad gebruik van maakten, is hen dat verbooden, zie hier van by *Cipria*; AGNODICE, voor een Man doorgaande, had de *Medicynen* Geleerd, waar na zy de Vrouwen wederom de hand bood. Dit is voortaan ingekroopen, om dat veel Vrouwen eerder zouden ſterven, als haar heimelykheden aan Mannen ontdekken; PLATO ontzegd Maagden en onvrugtbaare Wyven het Vroetwyfs *Ampt*. By aldien, zegd ARNISÆUS, een Vroetwyf ondeugend is, wie weet niet, wat gevaar daar van te verwagten is, welke gemakkelyker, als eenig ander booswigt, de Kinderen kunnen om den hals brengen, waarom PHARAO haar poogde te gebruiken in het dooden der Mannelyke *Hebreeuwſche Sexe*.

BAUHINUS agt de ſtellingen van 't *Hymen* voor beuzelingen. Zekerlyk, zegd VALESIUS, daar is of in de mond van de Lyfmoeder, gelyk ieder, die zig de Ontleedkunde verſtaat, genoegzaam kan bekend zyn, of in de *vagina uteri* geen deel te vinden, 't welk zoude dienen tot bewaaring van de Maagdom, en in 't beneemen deszelfs zoude weggenoomen worden; de engte kan natuurlyk naauw, daar kan een aangroeijing zyn, die noodzaakelyk bloedſtorting geeft, als die deeltjes geſcheurd worden: het *orificium vaginæ* kan een vliesje hebben in de

 gedaan-

gedaante van een onvolkoomen ring. Wy hebben, zegd LAURENTIUS, dit onderzogt, om dat veele *artsen* stellen een *Hymen*, met een klein gaatje in de midden: andere stelden 't als een zeef, wanneer wy nu de plaats dus, of anders naauw vinden, laat het Maagden middelschot, het Maagden slot, of het bewaarmiddel der Maagdom genaamd worden, wy noemen 't *orificium vaginæ*.

Den ingang en deszelfs Maagdelyk *cieraat* beschouwd, naderen wy de *vagina uteri* zelfs, dit is een eigentlyke naam voor de lange hals van de *uterus*, om dat het *membrum virile* zig daar in verbergd, als een degen in zyn scheede, het is een lang, rond *Canaal* vol plooijen en groeven, reikende van 't *pudendum*, tot aan 't *os uteri*, heeft voor zig de *vesica urinaria* en *ossa pubis*, boven de *uterus* agter het *intestinum rectum* en 't *os sacrum*, onder de *vulva*, en voegd zig naauwkeurig na verscheide *Instrumenten*, die in lengte en dikte verschillen. De *vagina* is aan deszelfs *orificium*, en omtrent het *os uteri*, op haar engste, in Maagden is ze van vyf tot zes vinger breedte lang, in Vrouwen, die gebaard hebben, kan de lengte niet bepaald worden, word verlengd, als de *uterus* haar agterwand verhoogd, als de Vrouw Swanger is, en verwyd, als zy Baaren moet. In volwaszen Vrouwen word de lengte gesteld van zes tot agt duimen breedte, andere hebben daar nog een duim breed bygevoegd. De ondervinding leerd, dat by 't onderslaan 't *os uteri* in een Maagd nader te voelen is, als in een ontmaagde, dat het in een Beswangerde in 't begin des dragt hoog staat, en in 't laatst van de dragt natuurlyk wyzende afzakt, wanneer het ligtelyk gevoeld word, ten zy het te veel na agterwaards opgerezen is. Den omtrek van de *vagina* is aan geen maat bepaald, zig moetende voegen na de deelen, die haar opgelegd zyn te omvatten, in Maagden word ze gesteld op anderhalf vinger breed wydte. In een en dezelve Vrouw is dit deel niet altyd even ruim, het is zomtyds in rust, in een anderen tyd gerekt door lighaamen, die daar ingaan, of moeten uitkoomen, 't geen genoegzaam haar rekkelykheid bewyst. Het gedeelte van de *vagina* na 't *os uteri* is effen en glad, omtrent een strooi breed dik, aan haar onderste gedeelte driemaal dikker, min of meer geplooit, en heeft aan de zyde na 't *intestinum rectum* drie kleine klieren, die een slymig vogt afscheiden, zy is door twee *ligamenten* bevestigd aan 't *os Coccygis*, en door spiervezelen, *perinæi* genaamd, aan 't *perinæum*. Van haar *orificium* iets gekromd onder 't *os pubis* doorloopende, gaat opwaards, tot daar zy 't *os uteri* omtvat, zodaanig, dat de voorste wand van de *vagina* nader by de *uterus* komt, als de agterste, hier van daan heeft het *os uteri* de gedaante van een zeelte snoet.

By de nader beschouwing van de *vagina* worden aan dezelve twee paar spieren toegeëigend, welkers eerste, aan de binnenkant van 't

os

os pubis, op de helft tuſſen 't *os iſchium* en 't begin van de *Crura Clitoridis* vleezig begind, van waar hy, een weinig ſchuins opwaards gaande, omtrent het *orificium uretbræ* word ingeplant, waar door hy dezelve verwyd en dit *orificium* dus opend. De tweede ſpruit met een zelfde begin van den *levator ani* te gelyk *tendineus* en vliezig uit de binnenkant van 't *os pubis*, en word ter zyden den *meatus urinarius* ingeplant, dezelve na 't wateren toedrukkende. Plemp erkende deze ſpieren niet voor *muſculi* van de *vagina*, hy wil ze tot gebruik van de *uretbra* benoemen, 't geen redelyk is. Deze *muſculi* kunnen niet vertoond worden, ten zy 't *os pubis* van 't *os iſchium* en *ilium* geſcheiden, het *inteſtinum rectum*, en de *veſica urinaria* aan de *vagina* vaſt blyven. De *vagina* is zaamengeſteld uit verſcheide vliezen, uitterlyk bezet met een *membraneuſe expenſie* van 't *peritonæum*, omringende de *vagina*; daar na volgd het *muſculeuſe* vlies, waar door zy verkort en vernaauwd word; dan volgd het *Celluleuſe* vlies, dat is by *Continuatie* tuſſen de twee eerſte vliezen, door deze verdubbeling van de *Celluloſa* word de *vagina ſpongieus*: het binnenſte vlies is zenuwagtig, met *rugæ* en *papillæ nervoſæ* begaafd, deszelfs rimpelen zyn ten voornaamſte in haar benedenſte gedeelte, loopende ſchuins ten deele omſlingerende, niet by *Continuatie* in 't rond: deze rimpelen ontſtaan uit het ſpierdraadig vlies, magtig om ook de andere vliezen te doen rimpelen. In deze plooijen *reſideert* het fynſte gevoel van dit gedeelte van de *vagina*: de *directie* van de rimpelen is geſterkt door een *linie*, die haar wulfsgewyze bepaald. In zommige Maagden zyn deze plooijen *evident*, in eenige Vrouwen verdwynen ze allengskens, in Hoeren worden ze verſleeten, en in weinige derzelver vereeltheid in de plaats geſteld.

De *vagina uteri* heeft bloedvaten van de *vaſa ſpermatica*, *hypogaſtrica* en *Cruralia* met de *uterus* en *vulva* ten deele gemeen; de *arterien* eindigen in de binnen oppervlakte van de *vagina*, verbeeldende *pori*, 't welk, zo eenige ſtellen, in de gewoone Maandelyke zuiveringe iets toebrengd tot dezelve. 't Zyn de bloedvaten van de *uterus*, die de roode bloemen natuurlyk voortbrengen, die vaten van de *vagina* zyn medelydende, in gezonde Vrouwen worden door de mondekens der *arterieuſe* vaten van de *vagina* een leemig water afgeſcheiden, dienſtig tot *ordinair mucus* voor de *vagina*, en tot gevoegelyker ingang voor 't *membrum virile*. De *Vagina* heeft zenuwen van die van 't *os ſacrum*, de zenuwvezelen zyn door het ſpieragtig, en door het zenuwagtig verſpreid, in 't laatſte, en wel 't meeſt in deszelfs kringen met zenuwtepeltjes eindigende, 't geen oorzaak geeft tot wellust. De buisjes, die 't *volatiel* zap in de *vagina* afſcheiden, zyn van kliertjes afkomſtig, zy *preſenteren* haar mondjes, onder en beneven die der ſlagaderen, zy worden met onderſcheid van de gemelde *pori*,

 genaamd

genaamd *folliculorum oſcula*, en *ſtigmata*. De *mucus*, in de *vagina* verhouden, zoude te leemig worden door de warmte der aangrenzende deelen, als zulk leemig zap niet gemengd en gematigd wierd door een *Spiritueus* zeepagtig vogt, koomende uit de buisjes van zeer tedere kliertjes, waar van, en van zeer tedere *arteriæ lymphaticæ*, de *vulva*, *vagina*, en *uterus* rykelyk voorzien zyn. De werking van de *vagina* beſtaat in opryzing, toeknyping, en uitrekking, alles beſtuurd door de byzondere *directien*, die de ſpiervezelen van deszelfs *tunica muſculoſa* hebben. Deze vezelen hebben eenige voor ſpieren aangemerkt, hier in is geen onderſcheid, ieder ſpiervezel is een ſpier: 't onderſcheid zoude zyn, dat in een ſpier die *fibræ* of ſpiertjes te zaamen een vaſter verbinding hebben, omtrent deze *tunica vaginalis*, zeggen wy, een rok beſtuurd door ſpiervezelen. De *Vagina* is de *Chirurgia* niet minder onderworpen, als de andere deelen van 't lighaam, zy word buiten en behalven 't Kinderbaaren door verſcheide kwaalen aangerand, waar van eenige niet, als door de hand en *Inſtrumenten* van den *Chirurgyn*, geneezen worden, waar van eenige te vooren zyn aangeroerd.

De Baarmoeder word by de *Latynen Matrix*, of *uterus Matrix*, of *omnium Mater* genaamd. De *Ortygometra*, waar in *Latona*, Moeder van *Diana*, zoude veranderd zyn, word ook *Matrix* genaamd. Wy zeggen in onze Moederſpraak Baarmoeder, om dat zy, zo lang als de Vrugt in haar natuurlyk beſlooten blyft, de pligt des Moeders in 't voeden en verzorgen van 't Kind waarneemt, of om dat zy, Bevrugt zynde, Moeder maakt. Zy word ook genaamd ontfang zak, *utriculus*, om dat zy, hol zynde als een lederen zak, de Vrugt verbergd, de *uterus* is in 't onderſte gedeelte in een *apartement* van 't *abdomen*, *pelvis* genaamd, gelegen tuſſen het *inteſtinum rectum*, en de *veſica urinaria*, zy is met haar onderſte gedeelte van agter vaſt aan het *inteſtinum rectum*, ter zyden aan vliezen en banden, en van vooren aan de *veſica urinaria*, de lange hals van de Lyfmoeder word zo vaſt aan den eindeldarm vereenigd, dat wy dezelve zonder ſnyden naauwlyk van den anderen kunnen krygen, de mond van de *uterus* is in zyn geheele rondte met de *vagina* vereenigd. De *uterus* word van vooren beſchermd door de *oſſa pubis*, van agter door 't *os ſacrum*, van ter zyden door de *oſſa iſchii* en *ilii*. De gedaante van de *uterus* is in onbeſwangerde als een peersgewys beursje, dat, half gevuld zynde, platagtig voorkomt, in Vrouwen, die niet gekraamd hebben, word geen merkelyk onderſcheid in de grootte en dikte van de *uterus* gevonden; in Vrouwen en Maagden, tot de voortteeling bekwaam, heeft ze doorgaans de lengte van omtrent drie duimen breedte, de breedte aan de *Cervix* is een, en die na en met den *fundus* twee duimen, is een half duim dik, in haar bodem het dikſte, in onbevrugte, byzonder

zonder in die nooit Bevrugt waaren, is haar holte zo gering, dat ze naauwelyks de pit van een Hazelaaren Nood kan bevatten, deze holte verſchild iets in grootheid, na de *proportie* van 't lighaam, en in Vrouwen, die gekraamd hebben, na de menigte der Baaringen, rampſpoeden in dezelve, en na de Jaaren des Ouderdoms. Dit Vagevuur van de *inſpectores Collegii Medici*, en Gogeltas van hunne *gequalificeerden*, vereiſt tot opſcherping van de door hen in Eere, Konſt, en Broodwinning benadeelde *Chirurgyns*, een meer als dubbele aandagt.

De *uterus*, iets *triangulair ovaal* van gedaante, heeft haar ſmalſte punt na beneden, daar ze komt aan de *vagina*, dit ſmalle word genaamd *Cervix uteri*, of *Collum minus uteri*, de *Caviteit* van de *uterus* is hier 't meeſt ingetrokken: het bovenſte breedſte gedeelte is den *fundus*. Dit is eigentlyk, het geen boven de *ligamenta rotunda* en *tubæ uteri* gevonden word, het overige *formeert* allengskens de kleine of korte hals, alzo genaamd, in tegenſtelling van de lange hals of *vagina uteri*. In den *fundus* is ter wederzyden een kleine opening, de *uterus* doorboorende, deze openingen *Continueeren* in de *tubæ* tot aan de *ovaria:* het bekleedzel van deze openingen is teder, dun, en met zeer kleine *lacunæ* voorzien, die een *lymphaticque* ſtoffe uitgeeven tot bevogtiging van de *tubæ*, en om dezelve bekwaam te houden tot haar *functien*, de *uterus* is in deszelfs buitenſte omtrek bleekrood van *Coleur*. In onbevrugte doorgaans vaſt en hard van *ſubſtantie*, haar naauw toeloopende *Cervix* is ronder, als den *fundus*. Aan de *Cervix*, die zig plant in 't binnenſte en bovenſte gedeelte van de *vagina*, is een dwars geſlooten opening, na deszelfs gedaante *os tincæ*, anders *os uteri internum*, in tegenſtelling van 't *orificium vaginæ*, *os uteri externum* genaamd. Het *os uteri* is in eenige Maagden zo naauw, als ze kuiſch en koel van gemoed zyn, dat het geen dunne *ſonde* toelaat, word in de *Cervix* wyder: deze *Collum minus uteri* is met *rugæ*, als *valvulæ* geplooid, voorzien, deze rimpelingen wyken iets na bovenwaards, 't geen dienſtig is om te wyken voor 't indringen van 't *ſemen virile*, en om het zelve te behouden; inzonderheid, om in Baarensnood aan de *Cervix uteri* toe te geeven, dat ze verwyd word, en om, door aanpers van de Vrugt na benedenwaards gedrongen, de vliezen te helpen dringen, en golven door 't *os uteri*.

Buiten om 't *orificium uteri* vinden wy kleine openingen van buisjes, koomende van kliertjes, die in het *Celluleuſe* vlies van de *uterus* verborgen zyn; door deze kliertjes word een leemige, na 't *ſemen* riekende, vogtigheid afgeſcheiden, 't geen diend in de zaamenkomſt, ſtaande de Bevrugting, en om ten deele te verbeelden het Vrouwelyk *ſemen*. De vogtigheid uit de kliertjes, onder aan 't *os tincæ* geplaatſt, vloeijende, hebben eenige aangemerkt het Vrouwelyk zaad te

 zyn:

zyn. 't *Os uteri* is in Vrouwen, die niet gebaard hebben, geſlooten, ten zy in den tyd der *menſtrua*, ook is het doorgaans kleinder, als in die gebaard hebben, in deze is het ongelyker in grootte, als in de Maagden. Dit *orificium* word min of meer geopend in voorſ. tyd, en *inordinaire* vloeden, in 't Bevrugten en in 't Baaren. Dit geſchied door de *Contractie* van de ſpiervezelen der *tunicæ* van de *uterus*, waar door 't *os uteri* in 't laatſt voorgeſteld geval tot een zeer groote wydte kan geopend worden, door middel van waare vlaagen, niet door 't Baarensweê, waar door natuurlyk 't *os uteri* niet geopend word: door de pyn, die een Vrouw lyd, trekken de *tunicæ* niet in, en als 'er de intrekking, die de mond van de *uterus* opend op een wyze in Baarende vereiſt niet door geword, is 't geen waaren arbeid. Door de intrekking der waare vlaagen word den *fundus* nader gebragt 452 aan 't *os uteri*, dat zig wyd open ſpalkt, terwyl de verkorting van de *fibræ*, en *ligamenta rotunda uteri*, neven de ſwaarte van de Vrugt en *ſecundina* den *fundus* doed naderen, om de geboorte te bevorderen: de *uterus*, hoe langs hoe meerder intrekkende, moet al, wat in haar holte is, nederwaards, eerſt door 't *os uteri*, en daar na door de *vagina* uitgeperſt worden. De natuur, in deze doening aangemerkt, kan niet wederhouden worden, zy opend de Baarmoeder, en drukt het Kind uit, ten zy 't zo dwars legd, dat het haar onmoogelyk is.

Het open ſtaan van 't *os uteri* in een Swangere Vrouw is geen zeker teken, dat zy in arbeid is, of ſtraksdaadelyk daar in koomen zal. Ik heb dikmaals bevonden, dat deze mond, reeds laag gezakt zynde, zo wyd geopend was, dat ik ligtelyk een vinger daar in konde brengen, egter de natuurlyke tyd van Baaren was niet *præſent*; ik kon nu, gelyk Francken, de Vrouw het Kind wel leveren, maar gaf in die gevallen de raad, die hy gaf, waar op doorgaans volgde voorſpoedige verloſſing, om dat, zo dra de *vibratie* en waare vlaagen toe taſten, de lengte van de *vagina* en *uterus* tot den *fundus incluſive* verkort, verbreed, en tot een wydte worden, zo dra de Vrugt in of door 't *orificium* vlot, van agter aan drukkende door de verkorting der ſpiervezelen van de *uterus*, geen deel in 't lighaam kan zig zo wyd openen en naauwer ſluiten, als 't *os uteri internum*. Voor reden van deze ſluiting in Beſwangerde ſtelden de Ouden, dat anders het *fœtus* door een ongewoone lugt uit, of door de *vagina*, *paſſeerende*, iets zoude verliezen van de geeſten en kragten, tot het voltrekken van het zelve noodig. Om dat, zeggen andere, eerſt het *ſemen*, en daar na de Vrugt beſtendig zoude blyven, niet ontydig uitgeſtort, of door *ſuperimprægnatien* *geincommodeert* worden; volgens Spiegelius is 't *os uteri* in de Swangere altyd min of meer open, zo veel te meer gaapende, als zy meer na 't einde van de Dragt gaan, de ondervinding leerd, dat deze mond doorgaans in Swangere Vrouwen meer open ſtaat,

als in onbevrugte. In de laatste maanden des Dragts word dit *orificium* by eenige Vrouwen geslooten met een taaije lymige stoffe, die het *luteert*, als deze stoffe slingerswyze afzakt, is 't een voorboode van aanstaande Baaring. Deze stoffe is in alle Vrouwen niet even taay, in eenige is 't vogtig, ook verschild het in menigvuldigheid, indien het leemig is, bezet het 't *os uteri* zeer naauwkeurig.

't Legd by de Geleerden in *disput*, of 't *os uteri* in den tyd der Swangerheid naauwkeurig sluit, of niet, even als of dit in alle Bevrugte Vrouwen *egaal* moest zyn, *disputerende*, draaijen zy de *Aphorismi* van HIPPOCRATES, als slingers van 't *os uteri*. Den ARTS zegd: de Vrouwen, die Bevrugt zyn, staat het *os uteri* aan, als de deur aan staat, is ze niet toe: andere zeggen, den ARTS meend hier, dat de mond van de *uterus* vast geslooten staat: hy houd voor een teken, dat de Vrouw ontfangen heeft, als 't *os uteri* geslooten word, en zegd: in Vrouwen, die bovenmaaten dik en vet zyn, word de mond van de *uterus* toegedrukt, waarom zy minder Beswangerd worden, als die mager zyn, die vermagerd zyn, worden 't meest aan de *abortus* onderworpen, de vleeschagtige zyn de Vrugtbaarste, die de mond van de *uterus* hard hebben, volgd noodzaakelyk, dat die naauw zyn. Dat is niet alleen in Bevrugte, maar ook in onbevrugte Vrouwen: hy heeft hier mede willen aanwyzen, dat het *os uteri* natuurlyk, tegennatuurlyk, en toevallig kan geslooten worden: hy spreekt van zeer digt geslooten Baarmoeders monden door eenige *ongetempertbeden*, die, als ze duuren, de Vrouwen onvrugtbaar maaken. GALENUS zegd: zo dra de *uterus* het *semen* ontfangen heeft, trekt zy haar holte te zaamen, en 't *orificium* sluit zo digt, dat 'er niet het geringste meer in kan, zo digt, zegd HIROPHILUS, dat 'er geen punt van een *sonde* kan inkoomen.

Uit deze vertellingen van de Oude Vroeters blykt, dat zy groote Liefhebbers waaren. 't Is zeker, dat het oordeel, kort na het ontfangen door onderslaan geveld, of een Vrouw Swanger is, of niet, onzeker is, in de klaarste gevallen is het ten hoogste waarscheinelyk. In de laatste maanden van de Dragt word de *Cervix uteri* grooter of breeder, onder aan platter, en daald week op week laager; hoe hooger deszelfs mond agterwaards wyst, hoe meerder en hoe laager de voorzyde overheld, en zo ter *Contrarie*, als de *Cervix uteri* vast en rond gevoeld word en hoog staat. Als 't *os uteri* na agter hoog zydewaards wyst, is 't doorgaans een teken, dat het Kind gekeerd met het hoofd na de andere zyde van 't *pelvis* drukt, als de *Cervix* onder langwerpig en zagt gevoeld word, is het Kind niet gekeerd. Als 't *os uteri*, geslooten staande, effen en glad is, is deszelfs spleet egter in de een meer, in de ander min, wel van het overige der half te onderscheiden. De mond van de *uterus* noemen wy geopend, by een Swangere

gere Vrouw, als zy op den tyd, als 't haar betaamd, om te laaten voelen, wy voelen, dat het *Chorion* met een of twee vingeren onderſcheidentlyk kan gevoeld worden. Ten opzigt van het betaamelyk en behoorelyk onderſlaan kan niet gezegd worden, dat het *os uteri* geopend is, voor dat het de wydte heeft, dat daar door 't *Chorion* kan onderſlaagen worden, dan word te gelyk de rand van 't *os uteri* gevoeld, die een genoegzaame dikte heeft, om zig onderſcheidentlyk van 't *Chorion* te doen voelen. Deze dikte der rand van 't *os uteri* kan niet bepaald worden, in de een is ze meerder, als in de andere, doorgaans gering en zagt, altyd zo, dat het kan onderkend worden van 't *Chorion.* Deze ontſluiting is geen zeker bewys van haaſt aanſtaande Baaring, 't vald by verſcheide Vrouwen te voelen een maand, of maanden voor den vollen tyd, in andere is, ſtaande Dragts, de ſluiting zo eng, dat van 't *Chorion* niets kan gevoeld worden, en 't ſpleetje, of deszelfs randje, is dan min, of meer geſwollen. Dit hebben wy by voorraad eens willen byzetten ter agting van de voorſ. Oude Liefhebbers van 't onderſlaan.

De *uterus*, nader beſchouwd, word bevonden uit verſcheide vliezen *gecomponeert*, tuſſen welke de bloedvaten ſlingers gewyze loopende, verſpreid zyn. Wil iemand de moeite neemen, om met Ruisch te toonen, dat de vliezen vliesjes hebben, hy zal met Venette kunnen zeggen, dat een naauwkeurig *Anatomicus* de *uterus* kan pluizen in vyf of zes vliezen; wy ſtellen, dat de *uterus* beſtaat uit drie *tunicæ*, en zullen oeffenend werk vinden, om ze naauwziende te ontvouwen. De buitenſte is de *tunica membranoſa*, koomende van het *peritonæum*, is wederzyds verdubbeld door tuſſenkomſt van een *Celluleus* vlies, *formerende* de *ligamenta uteri lata*, zynde van de zyden der *uterus* uitgeſtrekt tot aan het *pelvis*, en daar aangehegt, waar door zig het *pelvis* verdeeld in een voor en agter deel. Deze *ligamenten* zyn een voortbrengſel van het *peritonæum*, en van de zyden van de *uterus*, zy wierden wegen haar breedte en gedaante van Aretæus *alæ veſpertilionum* genaamd, en hebben een vaſte zagte, vliesagtige rekkelyke zelfsſtandigheid, op dat ze bekwaam zouden verkort en uitgerekt worden, dienſtig om de *uterus* in haar natuurlyke *ſituatie* in het *pelvis* te behouden. Neven de *ligamenta lata* heeft de *uterus* haar *ligamenta rotunda*, deze beſtaan uit dubbele vliezen, ſpierdraaden, en bloedvaten, zy beginnen voor ter zyden aan den *fundus uteri*, loopen door voortbrengſels van 't *peritonæum* door de ringen der *muſculi abdominis*, en eindigen in de lieſſchen, zig deels plantende in 't *os pubis*, in de *faſcia lata*, en in de *labia* van de *vulva* uitbreidende, tot dat eenige van deszelfs vezelen omtrent een duim breedte van de *Clitoris* verdwynen. Van de *ligamenta lata* komt nog iets by de *tubæ uteri* te voorſchein.

De

De *ligamenta rotunda uteri*, nader befchouwd, worden van de Baarmoeder af in verfcheide vezelagtige uitbreidingen verdeeld, als mede in ontelbaare voortzetzeltjes van allerlei vaten, en worden doorboord van verfcheide vliesjes en vezeltjes, hoe verder zy van de *uterus* afwyken, hoe ronder zy worden, zo dat zy digt by de *uterus* op haar breedfte zyn, zyn niet alleen aan deszelfs *fundus*, maar ook eenigerwyze omtrent deszelfs *Cervix* verknogt; hoe deze *ligamenten* verder van de *uterus* wyken, hoe ze fmaller inkrimpen, tot dat ze eindelyk langwerpig rond worden; in deze gedaante verlaaten zy 't *pelvis*, *pafferende* den *annulus*, en eindigen, als gezegd is, verdwynende om en in de fchaamte. De Ouden waaren van gedagten, dat deze *ligamenten* bezorgden, dat den *fundus uteri* niet te veel om hoog rees; in tegendeel verzekerden andere, dat zy de *uterus* na beneden trekken, en dat deze *ligamenten Caverneus* zyn, dat ze daarom zig in de breedte kunnen uitzetten, zig uitrekken en verkorten, zo dat zy in den zaamenkomft de *uterus* na de *glans* van den *penis* doen naderen. Anders word gefteld, dat de *fubftantie* van deze banden *folide* is, edog met veel bloedvaten bekleed, en haar gebruik te zyn, om de *uterus* in haar plaats te helpen behouden, 't welk zy voornamentlyk in Swangere Vrouwen bewerken, te weeten, voor zo verre zy in de laatfte maanden van de Dragt, als de *uterus* in haar begrip reeds veel vergroot is, dezelve dan ter wederzyden ftutten, op dat te minder de fcheefheid van VAN DEVENTER, met aan de een of andere kanten over te hellen, zoude onderworpen worden, hierom moeften deze *ligamenten* aan hooger deelen vaft zyn, dan konden zy haar aangewezen pligt beter waarneemen. In de eerfte maanden van de Dragt word de *uterus* in grootte de *vefica urinaria* gelyk, klimt dezelve allengskens te boven, word eindelyk tot een ronde bol *geformeert*, welk rond zig in eenige Swangere Vrouwen met den *fundus uteri* tot onder de *umbilicus* opzet, waar door de *ligamenta rotunda uteri* iets mede geeven, de *inteftina tenuia* en andere ingewanden van 't *abdomen* opgeperft worden, uit welke vergrooting van de *uterus* eenig gefchil gerezen is, over of zy dan dunner, of dikker word.

Het tweede vlies van de *uterus* is de *tunica mufculofa*, beftaande uit verfcheide *fibræ mufculares*, op verfcheide wyzen *gedirigeert*, met een *Celluleus* vlies en met bloedvaten flangsgewyze doorwrogt; deze *tunica* is 't grootfte gedeelte van de *fubftantie* der *uterus*, en is deszelfs *fpongieus* wezen, waar uit blykt de moogelykheid, dat in Swangere Vrouwen de *uterus* tot een *Confiderable* grootheid, zonder fchaade te lyden, kan uitzetten. Het derde vlies van de *uterus* is de *tunica nervofa*, vol kleine openingen van buizen en bloedvaten, die *lymphaticque* ftoffe uitwerpen, om de *Caviteit* van de *uterus* leenig te

houden, en ten tyde der *menstrua* het bloed uit te laaten. In de *Cervix uteri* is deze *tunica* verdubbeld, en, op verscheide plaatszen geplooid zynde, *formeert* de gedaantens der voor aangeroerde *valvulæ*, die dwars en noesch nederwaards loopen, tot in de langwerpige plooijen, die voor en agter in de *Cervix uteri* zyn: aan, en tussen deze *valvulæ* zyn ronde blaasjes met helder slymig vogt, 't geen door kleine buisjes in de *Cervix* stort; om dezelve geduurig slibberig te houden, sommige *Anatomici* hebben deze slymbolletjes aangezien voor eyeren, en derzelver vergadering, *ovarium* genaamd. Neven deze blaasjes zyn zeer kleine openingetjes, zynde mondekens van zeer tedere buisjes, die, gelyk gemelde blaasjes, een leemige stoffe behouden, en dienstig kunnen uitwerpen. Stel *in tempore Coitus*; voeg hier by, dat deze buisjes en slymblaasjes het leem helpen verschaffen, waar mede het *orificium uteri geluteert* word, dit leemig zap overvloedig zynde, worden de slingers, die gemeenelyk voor 't Baaren afzakken, om de baan glad te maaken. Dit slymig zap maakt het *os uteri* bekwaamer, om zig natuurlyk in Baarensnood te openen.

De *tunica nervosa* is binnen aan den *fundus uteri* bekleed met aanzienelyke spierdraaden, die boogsgewyze van RUISCH onder de benaaming van *musculus uteri Orbicularis* Beschreeven zyn: deze spierdraaden doen neven de *tunica* de *uterus*, die uitgezet is, te zaamen, of intrekken, zynde deze werking een eigenschap van de geheele *uterus*. Dezelve word aangemerkt een holle spier te zyn, gelyk wy, die doorgaans in haar werking aanmerken, aan haar kragtdaadige intrekking blykt, dat al haar vliezen spiervezelig zyn, die, zo dra zy mâgtig worden, de lighaamen, die haar noodzaakten uit te zetten, te overwinnen, die natuurlyk uitpersen, en uitgeperst de *uterus* in haar natuurlyke onbevrugte stand herstellen, welke intrekking het eigentlyke werk van spieren of spierdraaden is, waar uit blykt, dat de *uterus* een spierwerking doende werktuig is. Zo nogtans, dat deze geheele spier in den tyd der Swangerheid lydende aangemerkt word, wordende deszelfs *fibræ* styf uitgespannen, welke geweldige stand haar dwingd zig te schikken, na maate de uitspanning, de grootheid, of de beweeging van het inhebbend lighaam is, en dat, zo dra de oorzaak der uitspanning verschikt, afwykt, of geheel weggeruimd word, deze holle spier zig intrekkende hersteld. HEURNIUS zegd: binnen in den *fundus uteri* is één duistere streep, die deszelfs regter en linkerzyde onderscheid. Deze spierdraadige streep is van eenig belang: deze streep hebben wy zo wel in de hals, als in den bodem van de *uterus* gevonden, waar uit blykt, dat de *fibræ* van de *uterus* door middel van de *linie* ter wederzyden van de *uterus* gelyke kragt oeffenen, daar in ondersteund wordende door die *tendineuse linie*, waar aan zig de dwarsze of rondom loopende *fibræ* bepaalen.

Vol-

Volgens getuigenis van Douglas, heeft den Prins der Ontlederen, Fredericus Ruisch, aan hem vertoond in de Maand *Novemb.* 1730, een kringsgewyze ſpier in den *fundus uteri*, beſtaande uit dikke in 't rondloopende ſpiervezelen, dienſtig tot uitdryving van de *ſecundina*. Den *muſculus orbicularis uteri* is door Ruisch aan ons vertoond in 't Jaar 1725., in de Maand *Febr.*, zeggende: ik hebbe in den *fundus uteri* een ronde ſpier ontdekt, zaamengeſteld uit ſpiervezelen, bekwaam dik en rondom loopende: 't byzonder maakzel van deze ſpier wyſt ons aan, dat hy geſchikt is, om, na dat de Vrugt gebooren is, de *ſecundina* uit te perſſen. De *Anatomici* in 't gemeen erkennen in de *uterus* een kragt, om zig in of zaamen te trekken, tot uitdryving van de Vrugt en de *placenta*. Nu word dit niet alleen aan den *muſculus orbicularis*, maar neven dezelve aan de *fibræ uteri* in 't gemeen toegeëigend, inzonderheid aan de regte en rondom loopende *fibræ*, uitgezonderd van de laatſte, die om de *Cervix uteri* loopen, die zig zo lang ſluiten, tot ze verkragt worden, door de regte *fibræ*, die van den *fundus* tot in de *Cervix* loopen, en dezelve door de vlaagen openen, welke uitbreiding van de *Cervix* dezelve dan gemeen maakt met de ruimte van de *vagina*, die door de intrekking van de *uterus* verkort, en by gevolg verwyd, niet door haar eigen ſpiervezelige kragt, maar ook worden haar wanden door de vliezen met water bezet, en door de ſwaarte van 't Kind gedrukt, gedwongen uit te rekken, om doortogt aan 't zelve te verleenen. Dus word de *uterus*, haar *Collum minus*, en *vagina*, door middel van openende vlaagen tot één gemeene ruimte, dan komt het Kind noodzaakelyk in de geboorte. Het Baaren word geſteld onder de natuurlyke gewrogten, en de *fibræ*, daar toe dienende, onder de noodzaakelyk werkende werktuigen, om dat de wil geen magt over derzelver werking heeft. De Vrouw is medewerkende, als zy door de *muſculi*, die onder haar gebied zyn, alles, wat zy kan, aanbrengd tot voortzetting van de Vrugt: als zy met de vlaagen helpt doorzetten, is haar wil mede willende: als zy niet medewerkt, of niet wil mede werken, word haar wil verkragt. Ook gebeurd, dat de wil zig niet willende heeft, als een Vrouw baard, niet weetende, dat zy verloſt is, voor dat zy 't Kind ziet, zo als geſchied in flaauwte, dan is de wil niet mede, of niet tegenwerkende. Noodzaakelyk en tegenwillig Baaren is, als de Vrouw niet medewerkt, weetende en voelende, dat de vlaagen werken, dit tegen haar wil is, en het zelve zo lang tegenſtaat, als zy kan. Het Baaren is ten opzigt van de wil geweldig, als de Vrouw niet willende, egter de *uterus* door de kragt der *fibræ*, die de vlaagen maaken, het Baaren onwederſtaanelyk uitwerken, zelfs de ſpieren, die onder 't beſtuur van de wil ſtaan, aanſpoorende tot uitzetting van de Vrugt. Dit is niet geweldig door middel van handen

of Instrumenten, maar ten opzigt van de wil met de natuurlyke werktuigen van 't Baaren willende stryden: zulken Vrouwmensch kan in haar wil geen grooter geweld lyden, zy poogd het Baaren te wederhouden, en onderwyl de natuur van de *uterus* werkt het Kind uit.

Alle noodzaakelyk werkende oorzaak kan niet nalaaten haar gewrogt voort te brengen, de noodwendige vereissingen *præsent* zynde: de noodzaakelyke vereissingen tegenwoordig gesteld, werkt zy, zo veel zy kan, de oorzaaken der vlaagen werken noodzaakelyk: als die niet, of gebrekkelyk werken, ontbreekt, of zyn gebrekkig eenige van de daar toe vereiste noodwendigheden; in de Baarensnood word vereist de werking van drie zoorten van *fibræ*. In de *uterus* worden aangemerkt regte, dwarsse en schuinse *fibræ*, de laatste zyn de langste, iegelyks punten, naby elkanderen koomende, dit *Mathematicq* uitwyzen, ook zyn deze de meeste en de breedste, alle de *fibræ* worden 't klaarste gezien in de binnenste *tunica* der *uterus* van dikmaals Beswangerde Vrouwen, waar in onderscheidentlyk ontdekt word, dat de regte *fibræ* de binnenste, de schuine, de middenste, en sterker, als de regte, en de dwarsse de sterkste zyn, waarscheinelyk, om dat zy, rondom loopende, zo dra de vliezen en de Vrugt het *os uteri passeren*, neven den *musculus orbicularis* de *uterus* wringen, om 't Kind uit te perssen. 't Word in 't gemeen erkend, dat de vliezen van de *uterus* als met een *Convulsive* beweeging werken, byzonder het binnenste vlies, zynde zaamengesteld uit *musculeuse* en *nerveuse fibræ*, waar door de natuur wonderen doed. Wy moeten in een bekwaame tyd by een Vrouw in arbeid daar op letten, en voorzigtig toetasten, als den *Circumtremor* tegenwoordig is, of de Baaring ongetast natuurlyk laaten voortgaan, daar in door onvoorzigtigheid geen verhindering brengen. Dit wonderwerk der *fibræ uteri* nader beschouwd, word aangemerkt, dat de regte *fibræ* deszelfs uitrekking niet langer kunnende wederstaan, en de rekking ook de schuinse *fibræ* aandoed, zy te zaamen, geholpen door de aanperssing van de te sterk opgezette ingewanden des buiks, en geduurige woeling van de Vrugt, die in benaauwdheid geraakende, om dat de *placenta* begind toe te groeijen, oorzaak worden van arbeidende vlaagen, voorsf. *fibræ* 't *os uteri* reeds verdund, door haar intrekking openen en deszelfs rondom loopende *fibræ* verkragten, waar door de vliezen koomen uitwaards te vlotten, en de dwarsse *fibræ* van 't lighaam der *uterus* hier door ruimte winnende, trekken nu ook in, 't geen, te zaamen genoomen, steld de waare uitperssende vlaagen. De dwarsse *fibræ* worden gesteld te dienen als hoepels om een vat, om, staande Dragts, het Kind te helpen houden, daar in geholpen wordende door de schuinse, die niet alleen dit werk ondersteunen, maar ook, als den arbeid begind, tot de Baarings bewerking de regte *fibræ* helpen, nu in de *Contractie* tot opening van 't *os uteri* en uitdryving

van

van de Vrugt. Als 'er waare vlaagen zyn, is den arbeid tegenwoordig, verkeerde of valſche vlaagen zyn *Convulſien*, die 't *os uteri* niet openen, of dat, geopend zynde, doen ſluiten, 't zy op zig zelfs, of op een gedeelte van 't Kind, worden *Spaſmodicq* genaamd, als ze geen verandering tot wederopening maaken.

De plaatszen tuſſen de *fibræ* van de *uterus* zyn vervuld met dunne zagte vliesjes, die menigte *Celletjes* maaken, door welke de bloedvaten als draaijende en wederkeerende loopen door de vliesjes, die te zaamen van eenige gehouden worden voor de vierde *tunica* van de *uterus*, 't zelve houdende voor de *membrana Celluloſa*; ook zyn inzonderheid naby den *fundus* verſcheide kleine *glandulæ* tuſſen de *fibræ*, die een vogt affſcheiden, om de *Caviteit* van de *uterus* glibberig te houden. De *fibræ* van de *uterus*, in haar wezen en ſtrekkingen voorgeſteld, volgd daar niet uit, dat de *uterus* in alle gevallen van Baaren, zig door dezelve intrekkende, altyd op een en dezelve wyze op 't middelpunt van 't *os uteri* aanperſt. Het tegendeel is waar, in geval het hoofd, of eenig ander deel van 't Kind aan een zyde van 't *os uteri*, niet regt op, of in het zelve aanperſt, na dat de aanſtoot van 't Kind gevald, is de overhelling van de *uterus*. De intrekkingen der *fibræ* zyn 't meeſte, daar de drukking het minſte is, 't geen eindelyk oorzaak word, dat het aandringende deel regt voorſchokkende in 't *os uteri* komt: dan beginnen al de *fibræ uteri* gelyk te arbeiden, om de Vrugt verder in den doortogt en daar buiten te dryven. Ik had aangemerkt, dat deze *fibræ* de voornaamſte werktuigen tot de Baaring zyn, dat door deszelfs intrekking de lighaamen, die in de *uterus* opgehouden waaren, wierden uitgeperſt, dat en hoedaanig de vleezige draaden, die de meeſte, de langſte en de breedſte zyn, ten voornaamſte het geſtel van de *uterus* opmaaken, zynde bekleed met de *Celluloſa*, dat haar *tendineuſe* gedeeltens zig in de *tunicæ* doormengelende, haar 't *evidentſte* vertoonen in de *tunica nervoſa*, en 't vleesagtigſte omtrent den *fundus uteri*, dat de *fibræ* van de *uterus* in 't gemeen gezaamentlyk een beweeging maaken, waar door het Kind in Baarensnood word uitgeholpen. Hier by word aangemerkt, dat de *fibræ*, waar uit de *tunicæ* van de *uterus* beſtaan, hoe fyn ze ook zyn, van binnen hol zyn. Als deze *fibræ* geen vaatjes waaren, konden dezelve zo niet uitgezet, verlengd, opgeſpannen en ingetrokken worden. In welken ſtaat zy ook geſteld zyn, den doorvloed in dezelve is geduurig, zy worden door de opſpanning ſtaande Dragts niet verlamd, en na de verloſſing kunnen ze ingetrokken worden, 't is niet onwaarſcheinelyk, dat ze *in tempore Coitus* mede werken, om de *tubæ uteri* na 't *os uteri* te neigen, en dat openen tot ontfanging.

Ter zyden van den *fundus uteri* zyn de *tubæ*, na deszelfs nette Beſchry-

schryver *tubæ Fallopianæ* genaamd, aan ieder zyde is een *tuba*, zy zyn vliesagtig van *substantie*, bestaande uit vezelagtige bosjes, twee *notabele* vliezen en spiervezelen, voor een derde vlies word genoomen de *membrana Cellulosa*. Het binnenste van de twee vliezen is gemeen met het vlies, 't geen de *uterus* van binnen bekleed, dit vlies is *glanduleus*, van binnen rimpelig, en met een glibberig vogt voorzien. Deze plooijen maaken de holte van de *tubæ* oneffen, zy zyn geschikt na deszelfs lengte, en zyn van eenige *Anatomici* aangezien voor *valvulæ*, zo geplaatst, dat het *semen virile* daar in niet overdwars gaat, of niet te rugwaards na de *uterus* gleid. Andere Beschryven deze *valvulæ* ter *Contrarie*, geschikt om 't *ovum* door te laaten, verbeeld u te openen een onrype *papaver*, en vergelykt daar mede het inwendige van de *tubæ*, terwyl deszelfs einden zo geschikt zyn, dat ze geen doorgang toelaaten, ten zy *in tempore Coitus*, wanneer haar *musculeuse fibræ* zig afkorten in 't uitspanzel. De vezelagtige bosjes eindigen in de spiertjes, zynde gehegt aan de *membraneuse struEtuur*, maakende de *fimbria*, de spiertjes, van de geesten aangedaan, worden gespannen, zig woelende om 't *ovarium*, om 't *ovum* te ontfangen en voort te dryven na de *uterus*, om deze reden zyn de *tubæ* voorzien met openingetjes van slymbuisjes, koomende van kliertjes, die 't vogt afscheiden, dienstig om deze weg glibberig te houden. De spiertjes zyn uit veele langwerpige, schuinse, en byna *Circulaire musculeuse fibrillæ* bestaande, *tendineus* eindigende in de *fimbria*: 't word gesteld, dat ze in leevende Vrouwen meer uitwerken, als wy in de *Cadavera* kunnen nagaan.

Dat de *tubæ uteri*, door FALLOPIUS zaad afvoerende vaten genaamd, hol zyn, blykt, als aan deszelfs begin wind ingeblaazen word, zetten ze uit van 't een tot het ander einde, de opening aan de *uterus* is zo eng, als 't *punEtum lacrimale*, en gehegt met een op zig zelfs enkel aangemerkt witte, dunne zenuwagtige hals aan de hoorn van de *uterus*, aan 't ondereinde zyn ze wyder, de punt van een pink toelaatende, na maate de *tubæ* van de *uterus* verwyderen, verwyd doorgaans allengskens haar holte, en hebbende een aanzienelyke breedte verkreegen, krommen zy zig en agtervolgen, dus als ingewonden gekronkeld, gelyk halve boogkens in *Cellulæ*, buigende als Wyngaards Ranken in hunnen loop, tot daar ze met eene van haar einden omtrent de helft van de *ovaria* koomen en die bekleeden, waar door de *tubæ* verwyden, en daar na schielyk intrekkende, eindigen aan de andere zyde van deze intrekking in veel *fimbria*, voorzien met *fibræ*, bloedvaatjes en spruitjes van *nervi*. Dit einde na de *ovaria* en *ilia*, is door een vleugel van de *ligamenta lata* aan de *ovaria* verbonden, terwyl het einde daar van vry met zyn bekleedzel bedekt in de *Caviteit* van den buik afhangd. De *tubæ* zyn door 't zelve *ligament* ver-

verbonden, 't geen met haar te gelyk de *uterus*, *ovaria*, en *vagina* uitterlyk met zyn oppervlies bekleed; van 't inwendig vlies, gemeen met de *tunica nervosa uteri*, word aangemerkt, dat het bedekt is met een *Celluleus* vlies, begaafd met menigte bloedvaten, van deze *Cellulosa* komt het *spongieus* wezen van de *tubæ*, 't geen tussen de twee vliezen als een *Corpus Cavernosum* opmaakt, waar door zy *in tempore Coitus* opgeregt, stevig kunnen gemaakt, en daar door bevogtigd worden, dit *Corpus* op zig zelfs is aan de *uterus* 't dikste, en is overvloedig met bloedvaatjes voorzien. Het tweede vlies, of 't buitenste van de *tubæ*, is gemeen met het vlies, 't geen de *ligamenta lata*, de *substantie* van de *uterus*, de *ovaria* en de *vagina* bekleed, deze deelen verbindende, en oorspronk neemt van 't *peritonæum*. Deze deelen zyn trompetten genaamd, om dat zy een gekromde gedaante hebben, en 't begin enger is, als 't einde, het enge na het ruime zig uitzettende in de gedaante van een trompet. In weinige *subjecten* zetten de *tubæ* in deszelfs midden breeder, als gemeen, uit.

Nu zullen wy aanmerken, dat uit de vergrooting van de *uterus* geduurende de Swangerheid verschillen zyn ontstaan. De ondervinding leerd, dat de *Cervix uteri* omtrent den tyd van Baaren zagter, dunner en rekkelyker word, aangaande over deszelfs geheel word van verscheide Schryvers tegen gesprooken. KEILL zegd: den *fundus uteri* word dik, als de *uterus* uitzet, zo dat ze in de laatste maanden des Dragts een duim dik is, te weeten in den *fundus*, ter plaatsze, daar de *placenta* vast is, welkers vezelen in de *substantie* van de *uterus* booren, en de dikte helpen opmaaken. DENYS vond by 't openen van kort na, en van voor 't Baaren gestorven Vrouwen de *uterus* overal even dik, te vooren meende hy, dat ze in haar bodem het dikste was, vond 'er een zo dik, als de top van zyn voorste vinger. In een andere Vrouw, die nog warm was, en waar in 't Kind tekenen van te leeven gaf, deede hy de *Sectio Cæsarea*, by 't openen van de *uterus* bevond hy dezelve bruin rood, zagt van *substantie*, zeer veel bloed uitgeevende, en tot digt by de *placenta* zo dik, als zyn duim. In de Vrouwen, die ik opende, en zag openen, na dat zy verlost en gestorven waaren, was de *uterus* een half duim breed dik tussen haar hals en bodem. In een Vrouw, die ik zag openen, zynde gestorven in de zevenden maand van de Dragt met de Vrugt by haar, bevonden wy de *uterus* tussen de *Cervix* en *fundus* ruim een vierde duim dik, in alle, die ik zag, was den *fundus* iets dikker, als 't lighaam van de *uterus* en omtrent deszelfs hals ongelyk in dikte. Zo dra een Vrouw ontfangen heeft, zet de *uterus* uit, en word, na maate de Vrugt aangroeid, *gradatim* iets dunner in haar omtrek, niet aan den bodem, daar word ze iets dikker, om dat het *Chorion* zig doorgaans daar ter plaatsze vast maakt, en om dat daar meer bloedvaten zyn.

zyn. 't Wierd erkend, dat alle de vaten van de *uterus* met elkanderen *Anaſtomoſeren*, dat 'er geen deel aan 't lighaam is, daar de inmondingen zig klaarder vertoonen. Als een Vrouw Swanger is, behoud dit deel zyn zelfsſtandige dikte, gewoone gedaante, grootte en juiſte plaatszing niet, deszelfs oppervlakte veranderd, de *ovaria* naderen de *uterus* meer, hoe meer dezelve uitzet door aangroei van de Vrugt, hoe meer de baarens tyd naderd, hoe dunner de *uterus* word in haar onderſte gedeelte, zy moet in dikte verminderen, na maate dat ze uitgerekt word.

Eenige meenen, dat de Ouden bedroogen wierden, om dat zy zouden de *uterus* geopend hebben ter plaatsze, daar de *placenta* gehegt was, en dat zy deszelfs dikte genoomen hebben tot de *ſubſtantie* van de *uterus*, dat te zaamen ruim twee duimen dikte konde opmaaken. Eenige ſtelden, dat de nadering van de *ovaria* tot de *uterus* komt van deszelfs vermeerderende dikheid in haar *ſubſtantie*, en zeggen, dat na de grootheid van de Vrugt de *uterus* uitgeſpannen word zonder in dikte te verliezen, dat ze in tegendeel dikker word. 't Is te gelooven, dat zy boven of ter plaatsze van de *placenta experimenteerden* of 't niet onderzogten, als wy zodaanige *uteri* den bodem door midden ſnyden, vertoonen zig verſcheide holligheden, gelyk in puimſteen gezien worden, die openingen zyn pypjes van bloedvaten, of die zelfs, die door geduurig toevloeijend, aangenoomen, en daar in traag voortſtuuwend, iets verhouden bloed te veel verwyd zyn. De takken der *arteriæ*, die aan de *Caviteit* van de *uterus* omtrent deszelfs *fundus* eindigen, en met de *placenta* ſcheinen te vereenigen, vertoonen, daar van afgeſcheiden zynde, de dingen, die *trombi*, *acetabula*, *Cotyledones*, *tuberoſiteiten* en *Carnoſæ myrtiformes* genaamd zyn.

In een Vrouw, die vers verloſt is, ſtellen HEURNIUS, en VAN ROONHUISE de *uterus* anderhalf duim breed dik te zyn, en in een gezonde Bevrugte Vrouw in 't laatſte van de Dragt twee duimen breed, en meer dikte, ſtellende de meerder dikheid, na de meerder grootheid van de Vrugt. Dat is, hoe grooter het Kind word, en hoe langer de Moeder het droeg, zoude de *uterus* van tyd tot tyd, hoe langs hoe meer in dikte toeneemen, 't geen wy ontkennen. Die 't met den gemelden *Medicus* en *Chirurgus* houden, konden uit hunne ſtelling denkbeeldig afmeeten, dat zulken *monſtreuſe uterus* niet ſchielyk kunnende verkleinen, en daarom een ſluitband behoefd, dienende als een *Contentive ligatuur* om een bombeen. De *uterus* is natuurlyk een *ſpongieus* deel, edog de Beſchryvingen, die LAURENTIUS, RIOLANUS, BARTHOLINUS, en voor gemelde daar van gaven, is ongemeen groot, voos en dik. Dat, zo als gemelde vyf Mannen zeggen, de *uterus* door 't aangroeijen van de Vrugt uitzettende te gelyk in dikte toeneemd, ſtreid met de ervarentheid en reden. In

Vrou-

Vrouwen met het volle lighaam geſtorven, hebben wy ondervonden, dat de dikte van de *uterus* afneemt in 't laatſte van de Dragt, deszelfs *fibræ* verſwakken wegen de groote opſpanning. GALENUS had dit reeds aangemerkt, hy zegd: de *uterus* is in 't begin der Swangerheid dik, en word naby de baarenstyd grooter en dunner. De dikte word in de lengte uitgeſpannen, by gevolg heeft zy in de tusſen tyd haar dikte na de *proportie* van haar grootheid, zoude eindelyk zeer dun worden, als dit niet vergoed wierd door de ſwelling der bloedvaten en het traag *Circulerende* bloed in dezelve: om dat nu de dikte in de lengte is weggenoomen, zyn de *fibræ* ſwak.

Omtrent van 't zelve gevoelen is AVICENNA, hy zegd: de *uterus* word dunner gemaakt door de Vrugt, en haar verlenging is volgens de grootheid van 't lighaam van 't Kind. ÆTIUS zegd: na dat de Vrugt aangroeid en de baarenstyd naby is, word de *uterus* dun, wordende dun gemaakt, gelyk de *veſica urinaria* met water gevuld gewoonelyk doed de dikte in de lengte weggaande. Eenige wierden in 't dik gevoelen geſleept door hen, op welkers Schriften zy vertrouwden, en die zy bybrengen om hunne dikheid te ſtyven. 't Is waar, eenige zeggen, wy hebben gezien by 't openen van Vrouwen, ſtraksdaadelyk na de verloſſing geſtorven, dat de *ſubſtantie* van de *uterus* een, byna twee, en meer vinger breedte dik was, en gezien by 't openen van Vrouwen, die niet verloſt waaren, dat de *uterus* zeer dik was; dit word niet ontkend, een vinger breed is geen duim breed. Deze Schryvers hebben by haar duimen en vingeren niet uit de pen laaten vallen, dat zy onderzogten de oorzaak van deze dikheid, die kan verſcheiden zyn, of ſchoon de *uterus* zo dik is, als de vyf voorſte Mannen ſtelden, dezelve kort na de verloſſing te zyn, kunnen wy daar uit niet beſluiten, dat ze dezelve dikte had, wanneer ze leevend, het Kind leevend in de *ſecundina* in zyn wateren was, waar door ongetwyffeld een opſpanning en uitrekking der *fibræ* van de *uterus* geſchiede. De *uterus* krygt haar dikte natuurlyk alleen door de intrekking of zaamenkrimping van haar voorheen uitgeſtrekte zelfsſtandigheid, 't geen daadelyk na de verloſſing geſchied. Wy worden een verdikking van de *uterus* gewaar na 't leeven, kort na dat de Vrouw gebaard heeft, om dat dan de Baarmoeder door de verſterving, door de koude word zaamengepakt, en de zappen, daar in verhouden, geſtremd zyn.

Als wy zouden gelooven aan de vertellingen van zo ſchroomelyke ſwelling der *uterus*, door THEOPHILUS en anderen geſteld: mag daar by geſteld worden, dat de *uterus* kan verdikt worden door te veel toevloed van vogten, of als eenige Ouden ſtelden uit een winderige opſpanning, een zoorte der *Emphyſema*, welke opblaazinge zy noemden een *fluxie*, oorſpronkelyk uit een *vapeur* der *Spiritus Vitalis*. Deze

 opblaa-

opblaazing na de Baaring duurende, zoude het geweldig aanknellen van de fluitbanden veel ongevallen veroorzaaken, te vergelyken met die door 't drukken van *gecontuseerde* en tegennatuurlyk gefwollen zagte deelen voortkoomen, te weeten *inflammatie* en verſtikking. E. T. MULLER zegd: al te vaſte uitterlyke *ligaturen* brengen de kwaalen aan, die wy bevinden, wanneer in *fractuuren* op de gebrooken plaats te vaſt word toegehaald: de *uterus* van een verloſte Vrouw word aangemerkt, als een min of meer *gecontuſeert* deel, waar in de bloedvaten eenig bloed ſtorten tuſſen de *fibræ* of *tunicæ* van de *uterus*, de vaten worden door de *tumeſcentie* gedrukt, zy kunnen ſtraksdaadelyk na de verloſſing de nu haar vereiſte *functie* niet magtig worden, zy moeten in de *uterus* het onbeſwangerde leevenswezen opwekken, eenige deelen om te *ſuppureren* beſproeijen, en zig zelfs herſtellen. De fluitband om den buik van de verloſte Vrouwen moet zagt fluitende zyn, en allengskens aangeſlooten, na maate dat de *uterus* afneemt in grootte en dikte, die zy na de Baaring verkreeg. In de derde week is doorgaans de *uterus* in zyn onbeſwangerden ſtaat herſteld, dit geſchied niet door de fluitband, maar door middel van de ſpiervezelen, door deszelfs *ſubſtantie* met verſcheide *directien* verſpreid, deze zig elk, na hunne ſtrekking is, intrekkende, perſſen uit de *ſpongicus* geworden *uterus* het overtollig bloed en *lympha*, met een deszelfs vaten in hunne natuurlyke *Elaſticiteit* herſtellende, waar toe ook helpen de *lochia*, en de natuurlyke *directie* met meerder zappen na de *mammæ* te doen vloeijen. Waar uit kon geſteld worden, dat de Vrouwen, die *immediaat* haar *mammæ* buiten gebruik ſtellen, langer tyd vloeijen, als die het Kind daadelyk daar aan doen zuigen, 't geen een goede *manier* is, om dat de eerſte melkzap des Kinds ingewanden zuiverd en bekwaam maakt, om de *Chylificatie* te bevorderen.

WY Stervelingen ontmoeten niets algemeener, als dat wy moeſten Gebooren worden, en de Tydelyke Dood ondergaan. Volgens SOLON is niemand gelukkig voor zyn Dood. Myn Vaderland heb ik bemind, myn Hooge School was in myn Geboorte Stad, en Oorlog Scheepen op den *Oceaan*. Ik heb gewenſt in myn Moeder Stad myn verblyfplaats te hebben, en tot dienſt van myn Gilde beroepen te worden: ik heb het verkreegen, volgens Eed en pligt getrouw bediend, nu vinde ik my onmagtig, myne geliefde Gilde Broederen, in het openbaar meer voor u en uw welſtand te ſpreeken, 't welk my ſmerte baarde. Ik kan evenwel niet ſtil zitten, kan ik niet meer voor u ſtaan op 't Gilde, zo moet ik Schryven, ik moet voor u *dicteren* de zaaken, uw Gilde betreffende. U aangaande, mede Overlieden, hoe gelukkig zoude gy L. zyn, indien uw Eerampt vaſt gemaakt was met zo veel zekerheid, als de *valvula* van BAUHINUS, gy

zoude

zoude zo ligtelyk niet overvallen worden van *gepasseerde* Ganzen drek, of door tydelyke tussenkomsten van Mannen tot Steê-Kinderen gemaakt zyn, afgesmeeten van het topje der *Chirurgische* waardigheid.

Te vooren heb ik beschouwd, hoe wy uit zeer geringe beginzelen ons lighaams wezen verkreegen tussen twee de vuilste uitwerpzelen, daar wy als in een moerassige Kerker hebben gehuisvest, tot wy met smerte voor onze Moeders daar uit verlost zyn. Waar op zouden wy ons verhovaardigen, die tussen pisse en darmsvuiligheid geteeld, gevoed, en onrein uitgekoomen zyn. Agathocles liet zig op dissen in aarde schotelen, met het Opschrift *Notitia sui*; geen deel is 'er aan ons lighaam, of 't is waardig gekend te worden. Galenus, de *vis plasmotica* van Epicuur bestrydende, gaf hem al zyn leevens dagen tyds, om de plaatszing, gedaante, en het maakzel van eenig deel te veranderen, niet twyffelende, of hy zoude op zyn sterfbedde genoodzaakt worden, om te bekennen, dat alles, wat geschapen is, op geen andere wyze zoude konnen volmaakt worden.

De naast belendende deelen van de *uterus* zyn de *vesica urinaria* en het *intestinum rectum*, tussen welke de *uterus* geplaatst en met deszelfs *vagina* daar aan, door middel van vliezen vereenigd. De *vesica urinaria* is geplaatst in 't onderste voorste gedeelte van 't *hipogastrium* in 't *pelvis* schuilende, als afhangende van de verdubbeling van 't *peritonæum*, zo, dat de blaas niet gezien word, voor dat het *peritonæum* doorsneeden is. De pisblaas heeft van vooren tot haar bescherming de *ossa pubis*, agter zig de Lyfmoeder, en is aan deszelfs *vagina* door *membraneuse fibræ* verknogt, dit maakt de groote medelydenheid tussen deze deelen. De blaas is door den *urachus* in een *ligament* veranderd zynde aan het navel verbonden, haar zyden aan het navel flagaderen, met haar hals aan de *ureteres*, die dezelve doorbooren, eerst tussen haar *tunicæ* loopende, en daar na in deszelfs holligheid eindigen. De *ureteres* zyn *fistuleuse* vliezige vaten, koomende van de nieren, uit dezelfs *pelvis* haar oorspronk neemende, zyn rond, edog op *diverse* plaatszen ongelyk in ruimte. Den *ureter* bestaat uit drie vliezen, den buitensten komt van 't *peritonæum*, den tweeden is met *tendineuse* beweegvezelen voorzien, den derden is gelyk aan de binnenste *tunica* van de *vesica*, den *ureter* is in den gezonden staat geen onnatuurlyke opspanning leidende, hoewel hy zeer eng is. Hier van daan komt, dat hy, op zyn zelfs gelaaten, van weegen zyn peezige rok byna geslooten is, tot de afgescheide stoffe geduurig in 't *pelvis* van de nier druipende, en, allengskens vermeerderende, genoeg swaarte verkrygd, om de zaamentrekking van den *ureter* te overwinnen, zo blykt, dat het afgescheiden vogt niet geduurig uit het *pelvis* afvloeid: het *tendineuse* van den *ureter* scheind gemaakt, op dat het pisvogt niet in 't zelve *moment*, als 't in 't *pelvis* druipt, daar uit zoude vloeijen, maar

daar geduurig by blyft, om de monden der *papillæ*, die dit vogt uitdruipen, te bevogtigen, en te beletten, dat het *pelvis* van wegen de droogte niet zaamengroeid: dit vogt, in 't *pelvis* opgehouden zynde, bevogtigd, als een badſtoove, de nieren, en bewaard de *qualiteit* van de *papillæ*, in 't *pelvis* uitkoomende, die anders konden toegroeijen. De *ureteres* daalen van de nieren na de blaas, in welke zy *termineeren*, eerſt met een regte, en daar na met een kromme weg loopende langs de *lamella* van 't *peritonæum* in het onderſte gedeelte van de blaas, den eenen *ureter* in afſtand van die van de andere nier twee vinger breedte, gelyk ook van de *diſtantie* van de holte, daar hy 't minſte onderworpen is aan de veranderingen der leedige pisblaas, inplant, dan gaat hy ſchuin nederwaards tuſſen de *tunicæ* van de blaas, de *ſpatie* van een kleine vinger lengte voort, en, door de binnenſte *tunica* van de blaas gedrongen zynde, ſtort hy zyn piſſe uit.

Deze wonderbaare inplanting is met geen dekzel of klapvlies voorzien, is in ſtaat, om den wederom loop van de *urina* uit de *veſica urinaria* in den *ureter* te beletten, zig ſchuins tuſſen de vliezen van de *veſica* openende. Omtrent de *ureteres* word voor nader beſchouwing aangemerkt, dat dezelve niet lynregt, maar geboogen byna als een S na de pisblaas loopen, dat ze worden aan ieder zyde een in het onderſte zydelyk gedeelte van de blaas ingeplant. Eenige hebben ons willen aanwyzen in 't onderſte voorſte, en andere in 't onderſte agterſte gedeelte, waar uit ons bleek, dat de *ureteres*, of haar inplanting, dezelve ſpeeling ondergaat, als de opening van de *urethra* in eenige *ſubjecten* in *diſtantie* van op of nederwaards wel twee *linien* verſchillende, van de plaats der aanwyzing daar omtrent gedaan, van de *ureteres* is gezegd, dat ze ſchuin door de vliezen van de blaas loopende in deszelfs holligheid eindigen. Dit geſchied met kleine mondjes, die eenigerwyze de gedaante van fluitſpiertjes hebben, door deze manier van inplanting verkrygen zy 't gebruik, om de ontlasting van de piſſe gemakkelyk te maaken, daarom zyn ze ook doorgaans in 't boven gedeelte van de pisblaas ingelyft, haar ſchuinsze plaatszing tuſſen de *tunicæ* van de blaas, ende fluit ſpiersgewyze openingetjes beletten de weder opklimming van de piſſe.

De gedaante van de *veſica urinaria* is langwerpig rond, van den bodem af tot aan deszelfs hals allengskens vernaauwende, daar aan volgd de *urethra*, die wy in de voorgaande oeffening hebben gezien, zynde een doorgang voor de piſſe, die uit de blaas door het *pudendum muliebre* word uitgeworpen. Hier zullen wy aanmerken, dat de *urethra* aan de einden gevoeliger is, als in de midden, en dat ze beſtaat uit drie vliezen, afkomſtig en eenigzints gelyk zynde aan die van de pisblaas. Den voortgang van de *urethra* is niet regt, maar bogtig, min bogtig, en korter als in de *maſculine Sexe*, het wezen

van

van de blaas is ten deele vliezig tot sterkheid, uitrekking en zaamenfronzeling, ten deele spiervezelig, om in de beweegingen te helpen; in de *feminine Sexe* heeft de *vesica urinaria* agter zig de *uterus*, daar zy door middel van de *vagina* aan vast is, zynde zaamen gelegen buiten 't *abdomen*, in 't *pelvis* in een zeer veilige plaats *geformeert* van het *os sacrum*, *ilium*, *ischium* en *pubis*, afgescheiden van de gehoudene deelen des buiks. De waterblaas heeft drie vliezen, de buitenste heeft zyn oorspronk van 't *peritonæum*, dit vlies is dik, sterk, bekleed de blaas, en heeft gemeenschap met de buitenste *tunicæ* van de *ureteres* en *urethra*. Het tweede of middenste vlies, met spieragtige vezelen ongeschikt loopende, dit vlies hebben Walæus, Ab Aquapendente, en Bartholinus in zyn geheelen omtrek één spier genaamd, gaande rondom de blaas, welkers *fibræ* aan deszelfs hals ingeplant zyn; gelyk den *sphincter vesicæ* de blaas sluit, op dat de *urina* niet tegenwillig ontloopt, zo doed deze *tunica musculosa* het haare tot uitdryving van de pisse. Als deze door hen zogenaamde spier werkt, zig zaamentrekkende, word de blaas toegedrukt, daar in geholpen zynde door de spieren van 't *abdomen*. De voorf. vezelen, nader beschouwd, zien wy dit vlies *tendineus* met *fibræ longitudinales* en *spirales* voorzien, diergelyke worden in 't lighaam op geen andere plaatszen gevonden, zyn zeer ligt om te ontwinden, en met een groote *elasticque* kragt voorzien. De derde, of binnenste *tunica* van de *vesica urinaria* is vol plooijen, om de uitzetting van de blaas te verligten, 't word genaamd een klier en zenuwagtig vlies. Het is klieragtig en zeer gevoelig, het zelve door middel van een *Microscopium* beschouwd, worden ontdekt ontelbaare kleine bolletjes, die rond zyn, en vol met een slymig vogt, even als *Olie* van *Amandelen*, waarom dit vlies zo glibberig is, dat het de aanraaking der vingeren ontglibt; hoe meer de blaas zaamengetrokken is, en min geprikkeld word, des te meer sluiten de gezegde klompjes, verzaamelen zig het slymig vogt, en bewaaren het tot gebruik. Hoe meer de blaas geprikkeld en verwyd word, hoe meer de buisjes der bolletjes geopend worden, en dit vogt overvloediger vloeijende, word de blaas voor al te scherpen prikkeling bevryd. Zo dat de *mucus*, die door deze kliertjes of bolletjes afgescheiden word, beschermd dit inwendig vlies van de blaas, 't geen, zenuwagtig zynde, anders te scherp van gevoel zoude zyn.

Om dat de pisse niet geduurig zoude uitvloeijen, is boven aan de hals van de blaas een sluitspier gevoegd, die, zig openende, door middelen voorf. natuurlyk, en na de Konst door een *Catheter* de pis uitlaat. Als een Vrouw in arbeid komt, moet zy zonder *fout* haar water maaken, kan zy 't niet doen, en is haar pisblaas vol, dan moet ze door de *Catheter* ontlast worden, hierom moet den *Chirurgyn* voor 't minste twee Zilvere *Catheters* by zig draagen, onderscheiden in lengte

en dikte, zy kunnen tweederlei gebruik hebben onder 't verlossen, in de *vagina* gesteken, dienen, als een vinger tussen haar en 't Kinds hoofd niet kan ingaan, de kleine bogt voor aan de *fistula Æneæ* van CELSUS kan ook als een *lapadil* dienen. Als het Kind op de volle pisblaas met zyn hoofd in den doortogt zakt, word het geklemd, 't moet verlost worden met zig eenigzints spits te verkleinen, ook kon dit dan talmend werk 't Kind dooden.

Wanneer de Vrouw, die verlost zal worden, in eenige uuren niet heeft kunnen wateren, moeten wy haar daar van tragten te ontlasten, door de *Catbeter* of diergelyke Zilvere buis, in de verhandeling van de *Instrumenten genoteert*. De ophouding van de *urina* worden wy gewaar uit het verhaal van de Vrouw, aan de swelling van de pisblaas, 't geen in de *vagina* gevoeld word, dezelve word daar door vernaauwd, boven dien aan de *fluctuatie*, die veeltyds by dit gevoel is, inzonderheid, als de blaas niet geheel vol is, dan is 't naaste middel, om door de *Catbeter* het water uit te laaten, voor en al eer de hand aan 't verlossen van 't Kind geslaagen word. 't Gebruik van de *Catbeter* heeft plaats, als het hoofd van 't Kind niet in de geboorte gezakt is. Eenige hebben noodig om by 't zetten van de *Catbeter* hun gezigt te gebruiken, daar ik my dikmaals over ergerde. Dit is noodig, als 't buitenste of uitterste van de *uretbra* sweld of geen natuurlyke steede houd; gelyk dat WIERUS wel heeft aangemerkt. In de in Baarensnood zynde Vrouwen kan de *uretbra* iets verplaatszen, maar 't gebeurd zelden, anders hebben wy by de tast met de *Catbeter* in de *rima* van de *Clitoris* te beginnen en van dezelve nederwaards, terwyl de linker voorste vinger in de *vulva* gebragt iets na boven strykt, om de punt van de *Catbeter* te ontmoeten, boven deze vinger gaat dan de *Catbeter* gemakkelyk in de *uretbra*, staande het *Instrument* met zyn flaauwe bogt, die aan deszelfs voorste einde is, na benedenwaards gesteld. Als de blaas vol water is, en 't Kind aangeperst word, klimt de pis na om hoog, of blyft het in de *vagina* geperst staan, en wil deszelfs drukking de pisse niet uitpersSen, dan is 'er *prompt secours* noodig, en neven de *Catbeter* een zagte behandeling, inzonderheid, als den *meatus urinarius geinflammeert*, met *Carunculæ* bezet, *getumesceert*, of anders *geincommodeert* is. 't Gebeurd, als de *force* der spiervezelen van de blaas vervallen is, dat, of schoon de *Catbeter* in de blaas gebragt is, weinig pisse wil volgen, dan moet op den buik even boven 't *os pubis* met een vlakke hand gedrukt worden, terwyl de andere hand de *Catbeter* inhoud.

In 't *fœtus* kan zeer weinig *urina* plaats hebben, terwyl het door de streng gevoed word, die byna niets anders aanbrengd, als 't geen tot voedsel van de Vrugt gedeid, terwyl dezelve van haar overvloed mededeeld aan deszelfs *secundina*; het piswater, dat het nader-

hand

hand gebooren zynde looft, word aangemerkt als overtollig uitwerpfel van vloeibaar voedfel, dat eerft in de maag gebragt, daar van daan in 't gedarmte, verders door de *vafa lactea* enz. tot het bloed, het hart, uit het zelve met al de zappen vermengd, omloopende onder de naam van weiftoffe des bloeds, door alle de deelen van 't lighaam vloeid, en met alle de deelen, die in de *maffa* van 't bloed zyn, ten deele vereenigd is, dit weivogt, door middel van de *arteriæ Emulgentes* tot de *renes* gebragt, word door de *ftructuur* van derzelver buizen van 't bloed afgefcheiden, en door de *ureteres* na de *vefica urinaria* verzonden, en door de *uretbra* als onnut vogt uitgeworpen. Zo dat, wanneer het Kind zyn vloeibaar voedfel, de Moedermelk of iets in deszelfs plaats gefteld, door de mond inzuigd, moet het noodzaakelyk piffen.

572 In de Nieuw-gebooren Kinderen van beide de *Sexen* vinden wy zomtyds de *uretbra* met een vliesje geflooten, 't onderfcheid is na de plaats, is het half weg op dieper in den *meatus urinarius*, 't diend met een dun *ftilet* met een teder knopje doorboord, dit is my doorgaans gelukt, zulke wigtjes heb ik eenige tyd in de pis weg gefteeken een eindtje van een *Fiool-quint-fnaar.* Tot deze *Operatie* te doen, pryft Albucasis een *fubtiele fpatel*, welkers *form* aan 't een einde een *provet*, aan 't ander als een *mirteblad* is, beide aangefcherpt, welk puntige door een kleine *fubtiele Canule* in de *uretbra* op 't vliesken word gebragt, om het te doorbooren. Wanneer begreepen word de *fubtielheid* van de *Siring*, waar mede in 't *punctum lachrymale* gefpuit word, word verftaan, wat hier *fubtiel* zegd; is 't onmoogelyk in een Knegtken, om doorboord te kunnen worden, dan moet den *penis* na de lengte geopend, zo na aan 't beletzel, als doenelyk zy, en gered, zo 't beft wil, want het Kind moet piffen. In 't doen van de *incifie* worden de bedekzelen verfchooven, op dat die na de *Operatie* met een heele huid zouden vlakken over de *folutie* in de *uretbra*, 't laat zig ligtelyk heelen: edog, zo niet als 't wondje in de *cutis* en *uretbra direct Correfponderen.* In een Meisje, om dat haar pisweg kort is, doed het vliesje, waar ook in die weg ftaande, zig met weinig moeite doorbooren. Het breedfte einde der *fpatel* van Albucasis heeft één punt, overeenkoomende met dat van een fmal *lancet*, en diend, als de *uretbra* aan deszelfs *orificium* of 't *præputium* geflooten is. Als hier de opening vereift word, gefchied het na de lengte van 't *orificium uretbræ perpendiculair*, daar na word een eind *fnaar* van een *Bas-Fiool* in de *uretbra* gebragt, en eenige dagen ingehouden, mits dat ze om 't uur of vier een uur tyds uitgelaaten en vernieuwd word. Voorn. Ouden fpreekt van een *fubtiel* lood nageltje in de *uretbra* te brengen, 't poppegoed is te teder, als 't Kind piffen kan, zal de wond niet overkleeven, niets in te houden was beter, als te *forceren* met nageltjes, kaarsjes of wasligt.

Het

Het *inteſtinum rectum* is alzo genaamd, om dat het regt geſtrekt legd op 't *os ſacrum*, zynde *membraneus* aan het zelve gehegt, geheel regt nederwaards gaat, van daar hy begind, tot aan zyn einde, hy begind, daar het *inteſtinum Colon* eindigd, dat is omtrent het beginſel van 't *os ſacrum*, en eindigd in den *ſphincter ani*, het is vliezig gehegt aan 't *os Coccygis*, dezen dikken darm heeft een ſpierdraadige *membraneuſe* gemeenſchap met de *vagina* van de Lyfmoeder, waar uit voortkomt een groote medelydenheid tuſſen deze langwerpige holle deelen. Als den darm doorgereten of doorgeknaagd word na vooren, worden dikmaals de winden en vuiligheden door de *vagina* uitgeworpen, 't geen wy dikwyls gezien hebben. Om de buitenzyde van het *inteſtinum rectum* word overvloedig vet gevonden, het is daar mede van alle kanten omringd, zomwyls tot de dikte van twee en drie vingeren breedte; het *inteſtinum* zelfs heeft menigte vaten, die door deszelfs *ſubſtantie* loopen. De onderbuiks ſlagaderen en aderen geeven het twee takken, de groote ſlagader een tak, koomende van de plaats, daar die *arteria* zig in de *arteriæ iliacæ* verdeeld, de *arteria menſenterica inferior* geeft het een tak, de aderen koomen van de *ſplenetica*, en *meſenterica*, hier *venæ hemorrhoidales* genaamd, heeft een menigte *vaſa lymphatica*, en *glandulæ*. Hierom, en om de vlies vleesagtige gemeenſchap boven gemeld, kon van DEVENTER zeggen, dat hy 't *os Coccygis* agter uit zette met deszelfs zagte, holle, vette, vliezige, en vleezige deelen.

Het *inteſtinum rectum*, nader beſchouwd, is grof en dik, doorgaans anderhalf handpalm lang en drie vingeren breed, word zaamengeſteld uit drie *tunicæ*, waar van de eerſte en binnenſte is gemaakt uit korte vezelen, door kleine bloedvaatjes zaamengehegt, de lengte van de vezel is de dikte van deze *tunica*. Deze, langer zynde, als de anderen, legd eenigzints gefronſeld in de darm, zynde zyn vouwen breeder, als die in de *inteſtina tenuia*, en worden doorgaans *valvulæ conniventes* genaamd, zynde halve kringen en in dezen darm geſchikt, om de ſwaarte der vuiligheid te onderſteunen. Deze *tunica* heeft verſcheide kliertjes, eenige wydtens van elkanderen geplaatſt, zy dienen om een taaije *mucus* af te ſcheiden, tot beſtrykinge van den darm, om dezelve te beſchermen tegen de ſcherpte der *feces*. In de bogtige omkringen van 't gedarmte worden menigte kliertjes ten zelfde einde gemaakt gevonden, in het onderſte van 't *inteſtinum colon* en *rectum* worden in wyde holtens verſcheide van gemelde kliertjes gezien, zo groot, dat ze door een menigte dikke, witte iets graauwe *mucus* opſwellen, welk ſlym in eenige Vrouwen, by een moeijelyke Baaring, in gedaante van geſmolten viſchlym uit den *anus* geperſt word. RUISCH heeft verſcheide maalen en laatſtelyk in 't Jaar 1726. zeer *accuraat* getoond, dat de gemeenſte darmkliertjes, die hy *papillæ* noemde,

noemde, en deszelfs bevattende rok, *tunica papillæ villosa* zo menigvuldig met vet flymig vogt voorzien, waaren in de binnenwand van het *intestinum rectum*, dat, als iemand perste op de *excrementen*, om die te loozen, deze *papillæ* hun vogt door de perssing kwaamen te storten, 't geen het *intestinum rectum* en de *excrementen* bevogtigde ter uitloozing. By Tulpius is de *Historie* van een Vrouw, die altyd vet stoffe met de *excrementen* loosde, en daar door niet vermagerde, en van een andere Vrouw, waar in het uitdrooging veroorzaakte.

De tweede *tunica* bestaat uit twee zoorten van *fibræ musculosæ*, van welke de eene zoort na de lengte, de andere in 't ronde van 't *intestinum* loopen, te zaamen bewerkende een beweeginge, in den darm vereist. De derde en buitenste *tunica* komt van het *peritonæum*; alle deze *tunicæ* zyn in het *intestinum rectum* dikker, als in zyn nabuur het *Colon*. 't Einde van het *rectum* is den *anus*, deze heeft drie spieren, Venette en anderen zouden met Bartholinus daar wel vyf van maaken, de eerste van de drie is den *sphincter ani*, het is een vleezige spier, omtrent vier vingeren breed, uit kringsgewyze vezelen zaamengesteld, welke het einde van 't *intestinum rectum* drie vingeren hoogte omvangen, en een halve vinger breedte als over elkander hangen, de derde of buitenste *tunica* komt van het *peritonæum*. Den *Sphincter ani* word voor gehegt aan de *vagina*, agter aan 't *os Coccygis*, zyn werk is om den *anus* te sluiten, Galenus en Fallopius maaken uit deze spier twee spieren, om dat deszelfs boven deel dikker, en het onderste dunner onderscheidentlyk aan het vel vast is, daar van daan noemd Galenus dit gedeelte den huidagtigen spier, andere de *perinæi*, de andere twee spieren zyn genaamd de *Levatores ani*, deze koomen van de binnenste en zydelingse zyden van de *ossa ischii*, en worden geplant in den *sphincter ani*, deze *musculi* trekken den *anus* na om hoog.

Hier zullen wy aanmerken, dat de werktuigen, die tot de nederperssing van den afgang dienen, en de vliezen of *fibræ* van de *vesica urinaria* die dienen tot het zelve einde, ten opzigt van de *urina*, worden genaamd naaste werktuigen, die noodzaakelyk werken, ook worden hier erkend werktuigen, die onder het gebied van de wil staan, die het uitvoeren van het werk dezer noodzaakelyk werkende werktuigen kunnen voortzetten, andere, die ze tegenstaan. Aangaande het uitbrengen van den afgang, onder het gebied van de wil, zyn het nederpersen van 't *diaphragma* en 't intrekkende vermoogen van de *musculi abdominis* dienende tot voort en uitperssinge van de *excrementen*, de sluitspieren van het *intestinum rectum*, en de pisblaas dienen tot wederhouding, dewyl de wil, om drek af te gaan, of om te *urineren*, eenige tyd daar door kan wederhouden worden, 't geen nooit geschieden moet, als wanneer 't geen plaats ter uitwerping heeft, de

Beſwangerde Vrouwen moogen, om dat het hen noodzaakelyker is, als andere menſchen, vraagen, al was 't aan een Nagtwerker van Rogier, waar is 't *ſecreet* van Roonhuisen. Zy moogen haar darmsvuiligheid niet opſchortende inhouden, dit maakt een ongezonde beweeging in de *tunicæ* van de *inteſtina*, en door medelyden in de *fibræ* van de *vagina*, trekkingen in de *uterus* en in de ingewanden des buiks: Daar in tegendeel de uitwerping der vuiligheid, en ontlaſting van de piſſe meerder ruimte geeft aan de *uterus*, en aan de *Circulatie* des bloeds, omtrent dezelve beſchouwd, waar uit volgd, dat het *fœtus* beter gevoed word in den buik, die maatig ontlaſt word, als in een, met verhouden drek belaſt, of in een Vrouw, die te veel afgang heeft, waar door veel vogten verſpild worden, die nutter tot Vrugt gebruik behouden moeſten worden: 't is bekend, dat de *Purgeermiddelen* den arbeid verwekken, en aanzetten; ook dat die middelen zulks niet doen door het verbeteren der zappen, vermeerderen der geeſten, of door het ſtillen en wegneemen der pynen, 't geen de middelen moeten doen, die tot den waaren arbeid helpen en die voortzetten. De *Purgeermiddelen* zetten het Baaren voort, door de *qualiteit*, waar door zy pyn, trekkingen en ongeſchikte beweegingen in de ingewanden des buiks veroorzaaken. De darmen worden te veel ontlaſt, zo dat deszelfs perſſing door middel van deszelfs gewigt de aanperſſing door middel van de *muſculi abdominis* en 't *diapbragma* niet behoorlyk kan volvoerd worden.

In geval van Baarensnood moogen geenerlei ſcherpe Geneesmiddelen gebruikt worden, hoe ook genaamd, want daar door worden de ſmerten meer vergroot, in tegendeel verſterkende, verzagtende, en uit dien hoofde pyn ſtillende, doen den arbeid natuurlyk verwakkeren, deze zyn noodzaakelyk in alle gevallen, daar 't Kind moet gebooren worden, terwyl de Moeder en haaren arbeid verflaauwd. 't Is ligt te verſtaan, dat, wanneer den aanpers der geeſtige zappen in de Vrouw te ſwak is, om de noodige opſpanning der *fibræ* en derzelver werking in de *uterus* uit te voeren, dit de naaſte oorzaak word van 't verflaauwen der vlaagen, dat 'er reden is, om te vreezen, dat de dierlyke geeſten en derzelver aanpers niet in ſtaat zullen zyn, om het noodige tot haar aandeel tot voorzetting van den arbeid toe te brengen, waar door deze flaauwte niet alleen gevaarelyk word voor de Moeder, maar ook voor 't Kind. Want in voorſpoedige verloſſingen worden vereiſt waare natuurlyke vlaagen, waar door van Deventer verſtaat zodaanige van zelfs koomende beweegingen, waar door de ſpieren van den buik en des buiks ingewanden zig intrekkende, zodaanig een drukkinge en perſſinge maaken op de Lyfmoeder, als of dezelve ten lyve zoude uitgeperſt worden: door behulp van deze vlaagen word de Baarmoeder geopend,

pend, en het Kind in en door de geboorte gedreeven, dat de *musculi abdominis* in dit geval mede helpen, is erkend by de Beschryving dezer spieren. Daarom is de Baarensnood, zo als FRANCKEN wel heeft aangemerkt, niet ongelyk aan de nood of perssing, die de Vrouw gevoeld, wanneer zy haar gevoeg moet doen, daar toe sterk aangedrongen, zo dat gezegd word: ik kan 't niet langer ophouden. Alleen is dit onderscheid, dat dit meer op het *intestinum rectum*, en de vlaagen meer op de schaamdeelen aanzetten.

't Is gezien, dat wy de uitdryving van 't Kind voornaamentlyk aan de *Contractie* van de *uterus* toeschryven. Eenige brengen het t'huis tot de vermoogens van 't Kind, andere spreeken van de kragtige werking der spieren, die wy medewerkende genaamd hebben, ook vind ik Geleerden, die, om de *Medici* in 't verlossen van de Baarende Vrouwen deel te geeven, spreeken van in te geeven *Medicamenten*, om de vlaagen op te wekken, deze worden in den rang geplaatst van Vroetwyven en *Chirurgyns*, die door 't ontydig onderslaan den arbeid opwakkeren, dat is, als 't Kind in de *uterus* stand houd: Als de sluipvlaagen verminderen, of ophouden, is 't geen waaren arbeid, in den doortogt moet niet ontydig gevingerd worden, laat de Swangere Vrouw in rust, tot dat den arbeid met waare vlaagen natuurlyk komt, dat is, wanneer de *inclinatie*, *agitatie* en *Contractie* van de *uterus* tegenwoordig is, dan kan de vingering met een zoort van ordentelykheid, zegd RAVENSTEIN, plaats neemen, en meer doen tot bevordering van de verlossing, als 't *Apothekers* Gild met al haar *Medicynen*. Om met voorzigtigheid te leeven omtrent het ingeeven van *Medicamenten* aan Baarende Vrouwen, diend het verhaal van HILDANUS, wegen een Vroetwyf. Hy zegd: dat zy aan een Baarende Vrouw sterke afdryvende middelen had ingegeeven, waar door het Kind zulken *force* deed, dat het de Baarmoeder scheurde, waar uit blykt, dat zulke middelen niet, of met de uitterste voorzigtigheid moeten gebruikt worden, voor af weetende, dat het *os uteri* ruim genoeg geopend, en 't Kind wel gekeerd is, zodaanig begon af te zakken, dat het, door *beneficie* van de natuur aangeport, door prikkelende *Medicamenten* kan afgedreeven worden. Als de geboorte weg te eng is, moet ze niet verscherpt door in of uitterlyke middelen, maar door verzagtende glad gemaakt worden, waar toe in de *vagina* konde dienen de *Clister* van SOLINANDER. Indien, zegd HILDANUS, het Kind schuin, dwars of kwaad gekeerd legd, moet gy met een vet besmeerde hand, puntig ingebragt, en daar na verwyderd, met de vingeren het Kind te regt keeren, voor dat de Vrouw *Medicynen* inneemt. Dit Schreef hy tot vermaaninge aan Jonge *Medici*; hy leerd niet, hoe 't Kind een andere gestalte te geeven. Dat is zo ligt niet te doen, als te zeggen, tien maal in zo veel gevallen

 zynde

zynde aangewezen van andere, eift het meermaalen eenige verandering in de *maniere* van doen.

Als het Kind kan gekeerd worden, is 'er kans genoeg voor een handig *Chirurgyn*, die met beleid te werk gaat, om dat Kind te haalen, zonder dat de Vrouw daarom *Medicamenten* behoeft te gebruiken. 't Is doorgaans verre het befte die te vermyden, om door die geen ontfteeking in 't bloed, en *vehemente* arbeid daar op volgende te verwekken, ja met geweldige bloedvloed zynde het bloed verdund, en de vafte deelen tot *force* knypingen aangezet, waar door ook de Vrouw afgemat en verfwakt word, zo dat in dit noodhulpig geval van HILDANUS zal de fpoedige verloffinge door de Handkonft wel de voornaamfte hulpe zyn. Want, als na dit martelen op dien moeijelyken arbeid den vloed duurd, is het, zegd HIPPOCRATES, een voorbode van de dood des Kinds, en 't zelve dreigd de Moeder, als zy fmeerig, byzonder in 't aangezigt begind te fweeten, hebbende de heete beweegingen des bloeds het *oléeuse* vet in de *membrana Cellulofa* gefmolten en voortgefleept. Zo is 't, zegd GUILLEMEAU, den *Chirurgyn* naauwelyks te raaden, dat hy hand aan 't werk flaa, want het konde gebeuren, dat die *Gemedicineerde* Vrouw onder zyn handen den geeft gaf, van 't Kind 't geen de bovengemelde *force* had gedaan, is 't verhaal aldus: Hy opende te *Ceulen* een Vrouw, en bevond, dat het Kind de Baarmoeder had doorgebrooken, leggende het hoofd in de linkerzyde van den buik buiten de Baarmoeder, van welke den hals van 't Kind zodaanig was toegeneepen, dat het daar van geftorven was, hebbende de Vrouw elf dagen in arbeid gezeten, het was een eerfte en zeer groot Kind.

In de tegenwoordigheid van VAN BORTEL fneed ik een ter halver dragt Swanger zynde Vrouw van een *Fiftul*, ziende in 't *inteftinum rectum*, en in 't *orificium vaginæ*. Kort na de geneezing verlofte ik deze Vrouwe van een voldraagen leevende Dogter, zeer voorfpoedig, en zonder hinder te lyden aan de *Cicatrice*, waar voor de vreeze haar had doen befluiten, voor dit-maal, zo dra den arbeid haar aankwam, daadelyk my als *Chirurgyn* by 't werk te verzoeken. Deze pypfweer meende zy veroorzaakt geweeft te zyn door de *fuppreffio*, daar zy aan onderworpen was. Voorn. Man meende anders, om dat hy by zyn geheugen nooit binnen de agt dagen had afgegaan, dit gaf oorzaak tot het volgende, 't geen my voorkwam, als oorzaak van de tegenwoordige *fiftula*. Deze Vrouw had omtrent een Jaar te vooren haar eerfte Kind gebaard, dit was zeer pynelyk toegegaan, om dat het *os Coccygis* met deszelfs aankleevende zagte deelen geweldig agterwaards gedrukt wierden, na dit Kraamen was de *fuppresfio* toegenoomen, waarom ik ftelde deze fwaare Baaringe te zyn de verfchooven oorzaak dezer *fiftel*, om dat tuffen deze oorzaak en het

daar

daar op volgende *effect* een andere oorzaak kwam, namentlyk de *alvi adstrictio.* Om dit te verstaan word gelet, dat van de verschoovene oorzaaken gezegd word, dat zy het lighaam bekwaam maaken om een ziekte te ontfangen, zo dra daar by komt een andere oorzaak. De kneuzing der voorf. deelen behoord tot de verschooven oorzaak, als mede de inkleevende aart van de hardlyvigheid, 't geen ook *prædisponentis* genaamd word. Dat is, wanneer de geheele *massa* des bloeds, ontsteld zynde, verhinderd word zyn behoorlyke verrigtingen te doen, aan de deelen des lighaams, geen daar gewoonelyke zappen leverende, waar door hier in de klieren van 't gedarmte het vogt onthouden word, het welke anders de darmen bevogtigd en glibberig maakt, op dat de vuiligheid zoude kunnen afschieten, die, te lang verhouden, door de warmte des lighaams koomt te verdroogen en traager tot de tydige uitlossing word. Hier van koomen meerder oorzaaken, want des darmsvuiligheid verpakt, groot van klomp en droog geworden, moet met moeite uitgeperst, waar door een tegennatuurlyke stand bewerkt word, hier *inflammatie* en *absces in perinæo*, dit steld een ziekte, en dan word voorf. perssing, die van de Vrugt, swelling der *muliebria*, ontsteeking in de *Communicatie* van het *intestinum rectum* met de *vagina uteri* gesteld de naaste oorzaaken te zyn van die ziekte, een derzelver, groot zynde, kan alleen de naaste zyn, en, al is zy gering, zy moet egter volgens onze Konstregelen die naam draagen, om dat de ziekte van deze onmiddelyk af hangd.

Wanneer de *feces* niet ter behoorlyker tyd geloft, eenige dagen overlastig opgehouden word, baard het min of meer moeijelykheid in 't afgaan, hierom wierd de *alvi adstrictio* by de *institutien* verdeeld trapsgewyze, namentlyk in *alvi segnities*, *alvus pigra* en *segnis*, als het lighaam niet geheel opgestopt is, zo dat om de tweede of derde dag eens ontlasting gebeurd, of als iemand winden looft, is het geen volkoomen *suppressio*, de oorzaaken van dit kwaal zyn niet alleen in 't voorgestelde gelegen. Zy worden gesteld ten deele in de *intestina*, ten deele in de uitdygzels zelfs, als dezelve te veel van *serum* ontblood zyn, of dat dezelve met een zaamentrekkende stoffe opgevuld zyn. De oorzaak legd aan de zyde der darmen, als die *geinflammeert*, of gedrukt zyn, als den *motus intestinorum* ontbreekt, en wanneer het *intestinum rectum* verswakt is. Deze algemeene voorgehoude zaak raakt hier in 't byzonder de Swangere Vrouwen, onder deze vinden wy, die om de zeven of agt dagen een stoelgang krygen, of schoon zy hartig eeten: by eenige is 't *excrementum*, als ze moeten afgaan, steenagtig verhard, ongemeen grof en groot, zo dat zy om de agt dagen zo veel lyden, als of zy een Kind Baarden.

't Is bekend, dat zommige Swangere Wyven met byzondere Eetlusten bevangen zyn, eenige tot snoeperyen, die oorzaak geeven tot

de *suppressio*; wy hebben de *Historie* van een byna onverzagtelyke verharding in een Vrouw, die verzot was op 't eeten van Mispelen; andere eeten doove koolen, andere wat anders, 't geen de uitdygzels droog of zaamentrekkende maakt. Als zy die schaadelyke snoepery nalaaten, word het *excrementum* door *beneficie* van de natuur *gemalaxeert*. RULANDUS liet eenige poort vaste Wyven den buik smeeren met *oleum lini*, daar de *Troch. Alband.* in opgezooden was; dit, en het *ung: Arthanitæ* zyn goede middelen, om den buik week te maaken, maar, als de Vrouw Swanger is, kunnen ze niet veilig gebruikt worden, dan laat ik zuivere boter op het navel *appliceeren*, de *diæt* moet bevogtigende, en 't eeten matig gezouten zyn. 't *Clisteren* is lastig, en de *Clister* schiet niet wel in, als den darm met vuiligheid gevuld is. Ik heb zulke Vrouwen met Vrugt doen gebruiken om de twee dagen een klein gemeen *suppositorium* van *mel* en *sal commune*. De verzagtende *Clisterien* zyn niet te verwerpen omtrent Vrouwen, die niet vies zyn om het *lavament* dikwyls te ontfangen uit handen van *Clistorina*, of een ander Vroetwyf.

De *Clister* word van de meeste ervaaren *Medici*, en *Chirurgi* by een Vrouw, in Baarensnood zynde, afgekeurd: nogtans zegd den Vroedmeester van *Pergamos*: de verdikte en in den *rectum intestinum* verdroogden drek hinderd de verlossing. Daarom word bytyds voor af, volgens de *institutie* van *Chirurgia*, een *suppositorium geappliceert*, dit zegd de *Clisteren* worden doorgaans *geordonneert* van de *Medici*, voor 't *intestinum rectum*. 't Is *passabel*, als ze in tyds gezet worden, dat is, voor en al eer het Kind in de geboorte staat, inzonderheid, als het natuurlyk voortkomt, en met het meerder gedeelte van 't lighaam in de Baarmoeder, niet in de *vagina*, gezakt is, is het afgezakt, het zal doorgaans de drek uit den darm geperst hebben, of, als 't Kind in de geboorte staat, koomen smeeringen te pas, geen *Clisterien*. In 't *Clisteren* aan in Baarensnood lydende Vrouwen worden veel misslagen begaan. De Vroetwyven praaten van een *Clysma*, als zy ten einde raad zyn, den *Medicus* zegd: Wyfje, 't is een aangenaam, warm, vloeijend Geneesmiddel, 't geen uitwendig door een pypje spuitende in den eindeldarm gebragt word, de Wyven, die mede uit roeijen zyn, zeggen ja en amen. ℞ *Decoct. Clist. Emoll.* § *Carminan.* enz. *m. f. Enema*, door *Clistorina* te *appliceren*. In de Kraamkamers, daar geen andere Stuurlieden agter 't schut zitten, om in tyd van hooge nood het roer te aanvaarden, is de meening doorgaande, dat een *Clister*, zo dra als 't gebod de Geleerde pen *gepasseert* is, zonder uitstel moet bereid en gezet worden, zo maar in alle gelegentheden, die egter in de moeijelyke Baaringen zeer onderscheiden zyn. Zo dra 't Vroetwyf van den *Medicus* 't *fiat* heeft, maakt zy daar mede zo veel haast, als of 'er de Zaligheid van de Baarende Vrouw, en de Achtbaar-

baarheid van den Heer *Medicus* aangelegen was. Baker, vlieg na *Cliſtorinus*, laat hem *cito* het *lavament* zenden, zegd: myn Heer den *Doctor* heeft het gezegd, niet waar *Doctor*? gewiſſelyk ja, 't is hoognoodig, hier is *periculum in mora*. Met zulk onbeſuiſt doen word van 't gebruik der *Cliſters* misbruik gemaakt, waar door de Moeder en 't Kind zo veel ongemak worden aangedaan, dat alles, wat daar by en omtrent aangrenzende is, ſcheind te ſcheuren, in plaats van voordeel, 't geen door een verzagtend *lavement* hoopte te verkrygen. De oorzaak, waarom het *Cliſteren* den arbeid verwekt, is, om dat den regten darm, eenige gemeenſchap heeft met de Lyfmoeder. De *Cliſter* maakt een ongewoone beweeging in de darmen, en een medelydende trekking in de *uterus*, daarom, als de *Ciſteren* misbruikt worden, voor dat de Vrugt volkoomen is, baard het misvallen. In de ſtoffen, waar uit de *Cliſter gecomponeert* word, is groot onderſcheid; die veel beweeging maaken, zyn doorgaans nadeelig, en die weinig doen, zullen by de misbruikers der *Cliſters* veragt worden, om dat hun oogmerk is den arbeid te verwekken, daar 't zomtyds op pyn en valſche vlaagen uitkomt.

Hier word gelet, dat zelfs de natuurlyke afgang te grof zynde, en noodzaakelyk geloſt moet, dit door een byna *Convulſiv* geweld geſchied, waar door de *excrementen* ter uitdryving gedrongen worden, zo, om dat ze, *alcaliſch* ſcherp zynde, het *inteſtinum rectum* prikkelen, als, om dat op die prikkeling volgd, dat de dwarſſe ſluitvezelen, of *perinæi*, te gelyk werkende, den *anus* agter uit trekken, eenigzints toeknypen, en de *levatores* tegen den *ſphincter* vezelen opligtend werkende, maakt dit een zoort van *Convulſie*, waar door de *excrementen* eindelyk bewoogen en uitgedrukt worden. Door te ſcherpe prikkeling lyden eenige Vrouwen in 't laatſte van haar Dragt aan de *teneſmus*, ook zommige in Baarensnood zynde, niet alleen door die aanprikkeling, maar ook door de drukking, en prikkeling van de Vrugt in de *uterus* op de *vagina*, aan het *inteſtinum rectum* verknogt zynde. Als de Vrouw in haar regten darm vuiligheid heeft, en 't hoofd van 't Kind in de *vagina* afzakt, ſtoot of dwingd het hoofd den verdroogden of verharden drek uit, zit dezelve wat opwaards in den darm, dan reiſt de drek meerder na om hoog, als 't hoofd in de geboorte ſtaat, word door het zelve den eindeldarm toegeperſt. Deze, zo gedrukt zynde, kan de *Cliſter* niet, als met pyn, *paſſeeren*, te min de *Cliſteerpyp*; zo dat de *Cliſter* moet in 't bed, in plaats van in den *anus* gaan, het *fondament* word tot bloedens toe *geforceert*, en by toeval de pyp ingekoomen zynde, ſtrekt de *Cliſteer* nu tot ongemak en pyn voor de Vrouw, inzonderheid, als 't Kind kloek van geſtalte, of als maar alleen 't hoofd groot is, dan ſcheind alles te zullen barſten,

want

want de *partyen* worden door deze warme vogt *flatueus* uitgezet, gerekt en gespannen.

In Swangere Vrouwen moet de *Clister* niet te warm gezet, om dat zy zeer gevoelige darmen hebben, en ook daarom geen prikkelende *Enemata* twee oogenblikken kunnen inhouden, voor deze Vrouwen moet men minder vogt gebruiken, als *ordinair*, want, buiten en behalven dat het de Moeder en Vrugt benaauwd, word het nat door wederom perssing straksdaadelyk afgedreeven, de *Clisteerpyp* moet niet in 't verkeerde gat gesteeken. Ach! zegd VAN ROONHUISE, als men dan al wat vroeger, en eerder, als 't Kind in de geboorte staat, *Clisteert*, dat men 't dan wel deed, want het is gebeurd, dat ik een Vrouw van een doode Vrugt kwam verlossen, bevond de *Clisteerpyp* in het Kind zyn borst steeken na de verlossing, zo dat deze *Clister* door onweetenheid en onvoorzigtigheid van die waanwyze Moeder *Clistorina* in *ipsa vagina* was gesteld, doorboorende de borst van 't Kind, den Geneesheer, die de *Clisma geordonneert* had, bemerkte, dat ze geen werking deed. De *Clister* moet niet *fors* ingeschooten, met welken geweld een *injectie* in 't *rectum intestinum* geschied, het vogt kan natuurlyker wyze niet hooger opklimmen, als aan de *valvula* van BAUHINUS gevonden: deze is geplaatst aan 't onderste gedeelte van 't *intestinum ilium*, deze *valvula* sluit de *passagie* zo naauwkeurig, dat niet de minste vogt uit de dikke in de dunne darmen kan opklimmen, dit klapvlies ziet na om hoog, niet na om laag, gelyk LAURENTIUS Schryft. Als wy water of wind door het *intestinum rectum* inspuiten, kunnen ze niet doorgaan tot het *intestinum ilium*, egter word bevonden, dat de naauwzoekende Tabaksrook door de pyp, die wy in geval van een *hernia inguinalis* inblaazen, doorgaat, waarom die *manier* van *Clisteren* in de *hernia intestinalis* diend. BAUHINUS heeft dit valvlies by 't *Apendix Cæci* voorgesteld, hebbende de grootte van een nagel van een vinger: ARCHANGELIUS zegd: dat in het *intestinum Cæcum* drie klapvliezen zyn. PAAW vond geen vliezige *valvula*, maar een uitpuilende *annulus* of *cirkel* gelyk een dunne rand. Deze ring is dat klapvlies, in 't eene *subject* is 't *evidenter*, en als in 't andere, gelyk ook haar *intestina* in lengte en wydte iets verschillen, zo vond het BARTHOLINUS in verscheide *subjecten*.

De zaamenstelling van deze *valvula* heeft TULPIUS voortreffelyk af doen beelden en *accuraat* Beschreeven, zyn ED. spreekt van een *valvula intestinalis*, bekwaam om den uitgang van 't *intestinum ilium* te sluiten, voor welke zy hangt als een *Gordyn*, door VAROLIUS dekzel van 't *ilion* genaamd. Als 'er eenig uitwerpzel van 't *intestinum ilium* aanvloeid, drukt het de *valvula*, geevende een vryen doorgang. De vloeijing ophoudende, ryst het klapvlies wederom op, vald terstond

ſtond toe, belettende, dat niets wederom van 't *Cæcum* of *Colon* tot het *ilium* te rugwaards keerd. Indien 'er iets is, 't geen deze *valvula* van onderen hevig drukt, drukt ze te kragtiger toe, zomwylen zo digt geſlooten zynde, dat ze geen wind *paſſagie* gund, ziet hier over verder by den netten Beſchryver TULP. Na 't *model* van deze *valvula* hebben de *plumbarii gepractiſeert* het *infundibulum* in 't geheim van ROONHUIZEN, zynde aan 't ondereinde met een *lapadil*, gelykende na die van Mr. SCHEELHANS, waar mede hy de kogels onderſchepte en uithaalde.

Niet alleen by een Vrouw in Baarensnood, maar ook in verſcheide andere Lyfmoeder kwaalen, worden buikzuiverende Geneesmiddelen door de ervaarene verbooden, zy hadden waargenoomen, dat ze, in plaats van de vogten, die de ontſteeking veroorzaakten, uit te loozen, andere na de lydende *uterus* dreeven. Egter in geval van den *fluxus menſium immodicus* is bevonden, dat ſterke buikzuiveringen die vloeijing verbeterden, 't geen BOERHAAVE aan Vrouwen, my bekend zynde, *experimenteerde*. Het *inteſtinum rectum* word door *Purgatien*, *laxativen*, door verſcheide oorzaaken meer, en onder deze zomwyls onder 't Baaren uitgeperſt, is 't gering, 't word ligtelyk, na dat de *placenta* verloſt is, ingedrukt, even als dit in een *ordinair* geval gebruik heeft na de verloſſing omtrent de *vagina uteri*. Een der oorzaaken is de overlaſtige drukking van 't Kind, waar door de binnenſte *tunicæ* dezer holle deelen beſwaard, gerekt en uitgepuilt worden. In het *inteſtinum rectum* te eerder, wanneer de verharde *excrementen* geduurig aanperſſen op de klieren en *ſemicircumvolutien*, in het *inteſtinum rectum* Beſchreeven, welke, in haare vezelen dan als verkragt, worden de *relaxatio ani*.

Als het *inteſtinum rectum* uitgeperſt ſtaat, moet de Vrouw, als de uitzinking ingebragt word, niet het geringſte perſſen op 't *fondament*. Onze vingeren welven dien darm na binnenwaards, komt 'er een perſsing, dan houden wy tegen niet inwelvende: hier toe worden gebruikt de vingeren van beide de handen, zy moogen beſmeerd zyn met *olie* van *Olyven*, andere zagte *olien*, of 't ſmeerzel, dat dan by de hand ſtaat, zodaanig, als het by de verloſſing gediend heeft. Als de voorſ. deelen uitpuilen, dienen geen *Enemata*, of *ſuppoſitoria*, ook niet aan Vrouwen, die aan *Hæmorrhoides laboreeren*, zy verdraagen die kwelmiddelen niet. Eenige *Hæmorrhoides* zyn een opſpanning van vaten, die geen bloed uitgeeven, andere zyn *varices*. De *arteriæ* voeren het bloed af na de *venæ*, deze kunnen 't bloed niet wederom opvoeren, daarom zetten de aderen uit, dit zyn de waare *Hæmorrhoides* en barſten. Deze perſſing en dringing in de aderen zien wy veel in Swangere Vrouwen; door de ſwaarte van de Vrugt worden de vaten geperſt en bekneepen; hier van koomen bloedende *Hæmorrhoi-*

 des,

des, zo in het *intestinum rectum*, als daar buiten omtrent den *sphincter ani*, in de *vagina*, en aan deszelfs *orificium*, voor 't meeste aan de uitterste rand dezer holligheden. De Kraamvrouwen zyn ook aan de *Hæmorrhoides* onderworpen, wanneer de *venæ Hæmorrhoidales*, na dat de perssing van 't Kind is weggenoomen, zig in haar *functie* niet herstellen, maar grooter koomen uit te zetten.

In alle deze *Accidenten* zyn verzagtende, maatig verkoelende, innerlyke en uitterlyke hulpmiddelen dienstig. Ik heb ze by *Cipria* tot dienst van haare Bondgenooten Beschreeven, en by aldien noodzaakelyk gevonden word, om een Vrouw, in arbeid koomende, te *Clisteren*, voor dat de Vrugt in den doortogt afzakt, pryst SOLNANDER zoeten *olie*, ÆTIUS *aqua pura*, en GALENUS dat met Honing vermengd; deze zyn dienstig in verscheide toevallen van de Vrouwelykheid, en in deszelfs aangrenzende laatst Beschreeven deelen.

Het Kind, in de Baarmoeder in zyn vliezen beslooten, geeft geen vuiligheid uit door 't *Fondament*. 't Word wel eens gelost, edog zeer zelden en in byzondere gevallen, dat is door geweldige uitterlyke perssingen op den buik van de Moeder en gevolgelyk van haar Vrugt, *item* als 't Kind zyn vliezen gescheurd heeft en zeer gedrukt word, en inzonderheid, als het dubbel legd, of met de billen voorkomt, in welk geval zy zomtyds de handen van den noodhulp bevuilen, doorgaans lost het Kind de eerste darmsvuiligheid, kort, na dat het gebooren is, 't geen wy aan zyn ademhaaling *refereerden*. Edog, als 't Kind met zyn aarsgat voorkomt, en de vliezen gescheurd zyn, word, als gezegd is, vernoomen het *meconium*, een swarte stoffe, gelykende na *pulpa Cassia*; dan word gesteld, dat het Kind de uitterlyke lugt voeld, of dat die stoffe door 't vouwen van zyn buik uit de darmen gedrukt word. VIARDEL meend, dat deze drek een teken is van een dood Kind, dit streid tegen de ervarentheid. Staande deze beswaarde voorkomst, komt zomtyds het *meconium*, met slym vermengd, in de mond en neusgaten van 't Kind, die deelen moeten dan straksdaadelyk na deszelfs verlossing gezuiverd worden, op dat het Kind zoude onbelemmerd ademhaalen. Ook komt het te gebeuren, dat de Kinderen die deelen met bloed en slym bezet worden, of met vliezige flenters van 't *amnios*, welke verhinderingen des adems *cito* moeten weggenoomen worden.

Eenige Vroeters stellen, dat het Kind onder de Dragt door zyn mond inzuigd het Moedervlies vogt, daar 't in gelegen is, zy meenen, dat dit ingezoogen zap voed, in maag en darmen eenige verandering verkrygd, dat het in de mondekens van deszelfs *vasa lactea* doorgeperst word, en dat eenige groove overblyfzelen in de darmpjes nablyven, die tot een bruine dikke stoffe worden. Wy stellen, dat het *fœtus* geen voedsel door zyn mond inneemt, dat den maag daar in zyn

functie

functie niet oeffend, zo dat daar van daan niets tot de darmen verzonden word. Het *Excrementum*, *meconium* genaamd, is een, om de *Consolidatie* te beletten, galagtig scherp uitdygzel uit de lever, gemengeld met het uitdygzel uit de *glandulæ* van de *intestina*, uit die na de geboorte het *mucus* uitbrengen, om 't gedarmte van binnen te bestryken. De *aspera arteria*, *Oesophagus* en *ventriculus* worden bevogtigd door 't melkagtig zap van de *glandula thymus*. Tot het *meconium* word gebragt het *oléeuse* des bloeds, 't geen door de *pori* van 't *intestinum Colon penetreert*; de *hepar*, geen zo wezendlyke *functie* oeffenende in 't *fœtus*, als in 't Kind na deszelfs geboorte, word het galagtige des bloeds in de ongeboorene afgelegd in de *Capsulæ atrabilariæ*, zynde in het *fœtus* byna van grootte, als de waare nieren, en met een swartagtig vogt vervuld. 't Is bekend, dat de *renes succenturiati* en de *glandula thymus* na de geboorte verkleinen en buiten *functie* raaken. 't *Meconium* word doorgaans gezien, als 't Kind de eerste maal verschoond word, als het agter blyft, word getwyffeld, of 't Kind open, of geslooten is.

Weinige Kinderen worden gebooren met een vliezig scheidzel, een velleken, min of meer hoog staande in het *intestinum rectum*, doorgaans een half duim breed hoog van den *anus*, zelden hooger, als een duim breedte, andere worden gebooren met een geslooten *anus*, in eenige van deze Kinderen zien wy een teken van de plaats voor 't aarsgat, in andere geen teken. In die, waar in het vliesken min of meer hoog staat, in den darm word het met de *troiscar* doorboord. Eerst word de *Canule* ingebragt tegen het vlies, daar na de stift in de *Canule* gesteeken, en daar mede het inwendig tegennatuurlyk scheidzel doorboord. De gesteldheid van den darm en van dit vliesje moet voor af door een voorste vinger *gesondeert*, op dat niet, als 't een Knegtken is, de krop van de blaas gekwest of *geperforeert* word, is 't een Meisje, dan word gelet op de *vagina* en *uterus*. De *perforatie* van het tegennatuurlyk vlies wel gedaan zynde, word de *Canule*, die *proportioneel* na de hoogte van 't vlies moet zyn, verder ingeschooven, zo dat ze reikt boven de *geperforeerde* plaats: de *Canule*, wyd genoeg van opening zynde, mag drie dagen inblyven, niet langer, om dat het verwekt pyn en *inflammatie*, eindelyk verettering, verstikking en zulke toevallen, dat de *suppuratie* de pisse mede brengd uit het *intestinum*, 't geen eenige Kinderen bestierven, en, als wy die schouden, hebben de *Operateurs* der aarsgaten gezegd, dat die Kinderen met een opening van de blaas tot in den darm doorgaande gebooren waaren. Andere zyn haar korte leeftyd door onderworpen aan verhouding van de pisse, swelling des buiks, zomtyds overhoopte afgang, met de pisse vermengd, waar na den buik voor een tyd ontswelt, dit gaat zo *vice versa* geduurende hun pynelyk slytend leeven, andere

 door

door te lang inhouden van de *Canule* in gevaar des doods gebragt, ja zelfs, die de pisse door 't *rectum intestinum* ontliep, zynde den darm en krop van de blaas doorknaagd, en doorgesleten van de *Canule*, hebben wy gelukkig geneezen door 't inleggen van *Caruncul* kaars, of behoorlyk lang en dik wasligt met *ung. album* en *populeum*, *ana*, bestreeken, *Appliceerende* over de door *inflammatie getumesceerden* buik 't *Empl. defensiv. & labdan ana*, ingeevende lepelwys 't afziedzel van *rad. Consolid. major.*, met een gelyk deel Geitemelk vermengd, en zomtyds een lepel vol nugter Kalfsvleesnat. By 't veranderen van de luuren moet dit *suppositorium* verschoond, en op nieuws met 't voorl. *ung.*, of met zoeten *olie* en zuiker, *misce*, bestreeken worden, 't wasligt of 't kaarsje word aan 't einde, dat buiten blyft, iets geplet en geboogen, 't geboogen eindtje word na 't *Coccix* geplaatst. Deze *manier* van doen is by ons in gebruik, van de derde, of tweede, of eerste dag af, na dat de *perforatie* geschiedde, om voor te koomen de ongevallen, hier gemeld. ALBUCASIS wil, dat wy dit velleken met een vinger zullen doorbooren, 't is beter gedaan met een scherp, als stomp werktuig, het stompe reckt, kneusd en scheurd; ÆGINETA zegd: als dit velleken zeer dun is, mag het met een stomp *Stilet* doorboord worden: 't zoude vyliger zyn, als ik het heb zien doen van een *Roonbuisiaan*, hy nam een paknaalde, stak die zo dom en diep in den darm, dat ik 'er van ysde, ook bestierf 't het Kind van H. SMIT.

Fol. 559 L. 13 Gelyk het *fondament*, kan ook 't *præputium* in een Knegtken, en 't *Orificium Vaginæ* in Meisjes, met en beneven, of afgezonderd van de *urethra*, begroeid zyn met een *continuerent* velleken, ten deele is daar van gesprooken, en, 't geen daar toe meer kon dienen, is uit dit besluit op te maken, betreffende nu de *continuatie* van 't vel over den *anus*. in het *fondament*, dat tekend, word gemaakt een opening regt nederwaards van 't *os Coccigis* naar 't *perinæum* langs de geheele tekening, dit zelve kan vylig gedaan worden, al is 't, dat geen teken van 't aarsgat gezien word. als op de plaats van 't *fondament* met een vinger getast word, worden wy gewaar de holte, onder 't velleken ingeslooten, in 't midden van dit vlies word met inct een teken gestreept, waar langs het sneedtje geschied, zal het steekende geschieden, haald een dwarze *linie* over de eerste, dan vind gy 't midden, 't *fondament* geopend zynde, word daar in gesteeken, voor een dag of twee een korte *canule*, met *ung. diapbompbol.* bestreeken, daar na een kort dik wasligtje, met dezelve zalve gesmeerd, dit agt dagen *continuerende*, mits voorgemelde verschooning, waar by zomtyde bevonden word, dat het Kind, met darms-vuiligheit te loozen, 't wasligt of *turunde* heeft uitgestooten, dat ons wel gevald, dit word *geobserveert* agt dagen, in welke doorgaans de kanten van 't

ge-

gemaakte wondje *gecicatriseert* zyn, of in ſtaat, dat ze met een aars-zalf van oly en waſch beſtreeken heelen zonder dat het *fondament* toekleefd, wordende open gehouden door de *fecis*. AB AQUAPENDENTE zag een Vrouw zonder aarsgat gebooren, zy loosde darms-vuïligheit door een opening, omtrent het *orificium vaginæ*, 't geen de verlegen natuur gemaakt had, om dat het *fondament* niet tydig genoeg geopend was, tot afvloeying van 't *excrementum. inteſtinorum.*

DE Maandſtonden zyn een afvloeying van bloed uit de vaten der *Uterus*, veroorzaakt door de gezonde geſteltenis der zappen, in den tyd, dat de Vrouwen vrugtbaar zyn, in de niet ſwangeren ſtaat, op vaſte tyden te voorſchyn koomende. uit deeze bepaaling blykt, dat het ophouden der *menſtrua*, en zulks niet door een ziekte of eenig toëval, 't geen den natuurlyken loop daar van verhinderd, maar door ouderdom een overtuigend bewys is, dat die Vrouw natuurlyker wyze onbekwaam is om te ontfangen, zodaanig, dat 'er een Vrugt door geteeld word, den oudſten Schryver geeft het te kennen, daar hy zegd: het had SARA opgehouden te gaan na de wyze der Wyven. 't natuurelyk gebrek lag in haar, niet by haar man, hy verwekte na den tyd van ISAAC's geboorte Kinderen by KETURA. wy zien dagelyks, dat oude Mannen by jonge Vrouwen Kinderen teelen, niet dat oude Vrouwen by jonge Mannen ſwanger worden, ik heb gezien de *effigie* van een man, oud honderd en vier Jaaren, die by een jeugdige Vrouw een Zoon teelde, ik zag daar neven de *effigie* van die Zoon, in zyn agt-en-veertigſte Jaar afgebeeld, hebbende dezelve *linamenten* als zyn Vader: aan de deugd van zyn Moeder is niet getwyffeld. BOURGOISE kende twee Vrouwen, boven de tagtig Jaaren oud, die haare Maanſtonden nooit opgehouden waaren, egter, zegd zy, deze verdienen de naam van vrugtbaare niet. 't komt ons *fabuleus* voor, 't geen de *Biſſchop* van *Seez* ſchreef aan de *Academie de Science*, van een man in zyn *Bisdom* van vier en-negentig Jaaren, die trouwde met een Vrouw van drie-en-tagtig Jaaren, om dat zy van hem ſwanger was, en op haar tyd beviel van een voldraagen Zoon. 't komt ons onmoogelyk voor, dat een man van honderd Jaaren by een Vrouw van negentig Jaaren een Kind teeld, ten zy by een wonderdaad, gelyk het MOSES erkend. dat het lighaam van ABRAHAM verſtorven genaamd word, moet, zegd AUGUSTINUS, niet verſtaan worden, als of hy geen bekwaamheid tot voortteeling hadde, als hy een jonge Vrouw gebruikte, hy was voor zo verre verſtorven, dat hy niet magtig was by een Vrouw van hooge Ouderdom zaad te verwekken: ſeven-en-dertig Jaaren daar na heeft hy by KETURA Kinderen verwekt, om dat hy haar fris en jeugdig bevond. PERERIUS zegd: als een Vrouw, die be-

bejaard word en haar *Menſtrua* heeft, of ſchoon zy van een oud man niet meer kan bevrugt worden, is zulks van een ſterk Jongeling niet onmoogelyk. het gebrek van de een zyn ouderdom, word door de ſterkte, leevendige kragt en friſheid des anderen vergoed.

Eenige Meenen, dat de natuurlyke reden beveſtigd, dat de *menſtrua* dienen tot voortbrenging en voeding van de vrugt, zeggende, dat geen ſwangere of zoogende Vrouwen *menſtrueren*: de eerſte, om dat het bloed, 't geen zy anders te veel zouden hebben, aangelegd word tot voeding van de vrugt: de laatſte, om dat het bloed, tot de voeding te vooren gebruikt, nu in melk veranderd. Valesius zegd: dat de ſwangere Vrouwen de wegen ontbreeken, waar door de Maandſtonden konden ontlaſt worden. andere zeggen: behalven die wegen of bloedvaten, waar door de vrugt het voedſel-word toegevoerd, zyn 'er anderen, in de mond van de *uterus* uitloopende, door welkers middel zelfs ſwangere Vrouwen, zonder eenige beſchaadiging van haar vrugt, haar *menſtrua* loozen, 't zy dat die Vrouwen overvloed van bloed hebben, of dat haar vrugt ſwak is. Deze Maandelyke bloed-vlietingen vallen, volgens dit geſtelde, 't meeſt aan Vrouwen te beurt, die veel bloed hebben, eenige ſtellen daar by, dat deze overvloed haar bekwaamer maakt tot de voortteeling, en daarom noodzaakelyk is, dat de ſtonden alleen vloeijen in haar jeugdige tyd, in welke zy bekwaam zyn ter ontfanging en voortteeling, en dat, wanneer dezelve ophouden te vloeïjen, de Vrouwen onbekwaam ter voortteling zyn, dit zoude blyken uit den tyd des begin en einde dezer bloemen, waar van eenige zeggen, de Jonge Wyven bloeyen met een waſſende, en de oude met een afgaande Maan, het middelzoort tuſſen beide geſteld. Aristoteles haalde de *menſtrua* uit het beloop der Maan, geloovende, dat het bloed in den tyd der verhouding zig rondom de *uterus* vergaderde, en de vaten zo lang deed opſwellen, tot dat ze, door al te veel geſpannen en geprikkeld te zyn, zig te zaamen trekkende, haar overvloed in de *uterus* ſtorten, en dat in alle gedeeltens van de Maan nu de een dan de andere Vrouw *menſtrueerde*, de een vroeger en de ander laater, in tyd der Jaaren, en na de geſteltenis hunner lighaamen. 't gaat met deze zaak gelyk met al wat in de giskunde begreepen is.

Deze ſtoffe eiſt voor *Diana*, dat zy omtrent dezelve iets meerder beſchouwd. het aloud gevoelen is, dat de *Variolæ* ſpruiten uit de *menſtrua* en aan de vrugt inkleevende zyn, deze ſtelling kwam voort van hen, die ſtellen, dat het *fœtus* door maanſtondig bloed gevoed word, en de *Variolæ* veroorzaakt wierden door onzuiverheit van dit bloed. over de wyze van voeding van 't *fœtus* zyn verſchillige gevoelens, hier moeten wy aanmerken, dat eenige ſtelden het zelve gevoed te worden door het bloed, dat, terwyl de Vrouw niet beſwangerd was,

haar

haar maandſtonden waaren, en door de navelvaten tot het *fætus*, om het zelve te voeden, gebragt zouden worden. LAURENTIUS zegd: het Kind ontfangd van zyn Moeder het alderbeſte bloed, 't geen eenigzins overeenkomt met het geen wy erkenden van de zuivere *lympha*, waar aan het *fætus* zyn geheele aangroei verſchuldigd is, om dat geſteld word, dat de *menſtrua* natuurlyk door de *uterus* worden voortgebragt, wierd daar by gevoegd, dat het voedſel, geduurende de dragt, daar van ontleend wierd, en dat de *lochia* uit dezelve vaten van de *uterus* ſtroomde, dit is zo ten deele, na dat de verloſſing tydig en gemakkelyk, of ter *contrarie* bevald. DODONÆUS geloofd niet, dat de *menſtrua* van kwaadaardig bloed zyn, zo lang het in de Vrouwen verhouden is, doet het geen kwaad, zo lang, zegd hy, als de Vrouw ſwanger is, word het *fætus* daar door gevoed, en, als het Kind gebooren is, dryft de natuur door andere wegen dezelve ſtoffe na de *mammæ*, op dat den Zuigeling daar melk vind. de *menſtrua* zyn niet beſmettelyk, als ze zuiver vloeyen, en tydelyk afgaan, als de ſtoffe boven de negen dagen vloeid, is 't een ziekte, deze vloeijng word natuurlyk bepaald van den eerſten tot den vyfden, uiterlyk tot den negenden dag; dat het ſtonde-bloed uit zyn vaten geſtort, en min of meer verhouden ſtinkend word, heeft het gemeen met alle uitgeſtort bloed, 't geen onder onze verbanden *putrifieert*, onder de Heelmeeſters, die omtrent haar verbanden naauwlettende zyn, was LANFRACIUS, hy begeerde geen lynwaad van Vrouwen hembden tot zyn plukzel of plyſterdoek te hebben, hy weerde van zyn verband maanſtondige Vrouwen, om dat zy haar adem en vunſe lugt niet in zyn verbandhuis zouden verſpreiden.

Omtrent de *Variolæ* is 't een harſſen ſchimmig verdigtzel der *Arabieten*, ſtellende, dat Kinderen, by maandſtondige geteeld, meer als andere aan de Kinderziekte onderworpen zyn, de Kinderen, die de eerſte dag der *menſtrua* ontfangen wierden, zouden deze ziekte krygen binnen haar twaalfde Jaar, die op den tweeden dag, tuſſen haar twaalfde en twintigſte Jaar, die op den derden dag zouden van het twintigſte tot het agt-en-twintigſte Jaar de Kinderpokken onderhevig zyn, andere zeggen toe te ſtaan, dat die ziekte, meeſt aan alle menſchen gemeen, wel uit oorzaak van de *menſtrua* ſpruit, als een erffelyke kwaal, en in een menſch eens in zyn leeftyd voortkomt, maar dat het uitwerkzel geen bepaalden tyd heeft. BAGGAARD zegd: als deze ziekte uit die oorzaak komt, hoe kan dan een menſch van vyftig en meerder Jaaren de Kinderziekte krygen van een *ferment*, van de *uterus* afſtammende! dat zoude, zeggen SANCTORIUS en DIGBY, al lang voor die tyd vervloogen zyn, dewyl de doorwaaszeming haare huisveſting belet. A CASTRO noemd deze *variolæ* een Landziekte, afhangkelyk van een byzondere geſteltenis van

de

de lugt, eenige menſchen, die te vooren door zo een ziekte niet aan getaſt zyn, op zulk een ziekte-tyd bevangende: dit gaat niet vaſt, ik ken menſchen, die deze ziekte driemaal leeden, de *Hiſtorie* der ziekte getuigd tot ſeven maalen toe, andere noemen de *variolæ* een *criſis* van de *Synochus putrida*, dat deze ziekte, *Contagieus* zynde, van de een aan de ander word mede gedeeld, door die ziekte, veroorzaakende uitvloeizels, wanneer die koomen uit iemant, door die ziekte aangetaſt, zy' te zaamen in een kring van werkzaamheit zynde, word waarſchynelyk geſteld, te meer, als dat menſch vatbaar is voor den indruk dezer ziekte, andere menſchen gaan vry, waar onder tot heden zyn den *Medicus* BURMAN, en ik, of ſchoon wy in een dienſt in Godshuizen veele zulke zieken bedienen.

Omtrent de *menſtrua* word nader aangemerkt, dat ze, afgedreven wordende in den bekwaamen tyd, niet beſmettelyk zyn, maar wel, wanneer deze *menſtrua*, in haar wezen ontaart zynde, *indiſpoſitie* heeft, 't zy van een beſmet bloed, of *ulceratien* aan de *uterus* of in de *Vagina*, of door vuile *tranſporten* uit *glanduleuſe* deelen, dan word de *menſtrua* ſcherp, ſtinkende, waterig, geel, bruin, ſlymig en bleek, het laatſte mogen wy een zoort van witte vloed noemen, een ziekte, die de Huyszittende Vrouwen in ons Land meer, als in andere Landen, onderworpen zyn, de *Italiaanen* zeggen, dat den maagden deze vloed niet eigen is, om reden, dat de weg by haar te naauw is, ook vertellen eenige, dat de Maagden uit de *vagina*, en de gehuwde Vrouwen uit de *uterus menſtrueren*. MONTANUS zegd: dat meisjes, die wit vloeijen, te digte by de knegtjes geweeſt zyn: FERNELIUS en RIOLANUS ſpreeken dit tegen, om dat jonge ſpruiten voor haar tiende Jaar met die vloed gezien zyn. GROTIUS ſteld de roode vloed beſmettelyk, en te meer in heete Landen, SENNERT en FREIND hebben over deze ſtoffe breed geſchreeven. *Diana* zoude zig gaarne een weinig daar by ophouden, om dat het in haar kraam behoord, zy bevind zig onder de Vrouwen, die de eigenſchap van PHAETUSA hebben, deze, als haare maandſtonden ophielden, verwiſſelde haar Vrouwelyk *temperament* in dat van een man. HIPPOCRATES zegd: zy wierd ruig en haar kinne met een baard voorzien, by den zelven ARTS vinden wy aangetekend, dat Vrouwen, die ſterk en werkzaam zyn, niet zo ligt vloeijen, als de traage en vadzige, dit zelve getuigen meer andere. GUALTHERUS zegd: dat onvrugtbaare Wyven, ſwangere Vrouwen, en die veel aan den arbeid gaan, gezond leeven, en 't maar geleerde *quartel* praaties zyn, te zeggen, dat de Vrouwen ziek moeten worden, als de *menſtrua* verhouden zyn. *Item* die heet van *temperament* zyn, zig maatig beweegen, en de groove Boerinnen 't minſte met de ſtonde vloed gekweld zyn, denzelven Man zegd: dat de maandſtonden voor een Maagd of Vrouw om gezond te leeven niet noodzaakelyk zyn.

Vol-

Volgens de getuigeniſſen van bereiſde Liefhebbers *menſtrueeren* de Vrouwen zeer gering in zeer heete Landſtreeken, en 't minſte die, van de gemeenſte zynde, ſwaaren arbeid doen: zo hier door, als door de uitpuuringe van de lugt, veel water deelen verliezen, 't geen haar bloed en vaten verſterkt, ik zag in Spangien en Italien meisjes van tien Jaaren oud vloeijen, doorgaans in gematigde lantſtreeken eerder, als die nader aan de middellyn en aspunten leevende zyn. Ik kende in Amſterdam meisjes van agtien Jaaren, die nooit *gemenſtrueert* hadden, uithuwen en bevrugt worden. Van eenige Geleerden worden dan zulke Maagden voor onvrugtbaar gehouden. STALPART kende een Vrouw, die, zonder ooit *gemenſtrueert* te hebben, in volkoomen gezondheid leefde, en jaarlyks een Kind voortbragt. RONDELETIUS verhaald van een Vrouw, die nooit haar ſtonde vloed had, en twaalf kinderen gebaard heeft. JOUBERTUS ſpreekt van een Vrouw, die ſeſtien kinderen had voortgebragt, zonder ooit haar maandelyke zuivering gewaar te worden. REUSNERUS ſpreekt van zulken Vrouw, die agtien kinderen voortbragt. BRASSAVOLUS zegd: wy hebben gekend, en kennen eenige Boerinnen, welke nooit haar Maandſtonden gehad hebben, gezond en ſterk zyn, en Kinderen voortbrengen. MERCATUS verhaald van Maagden, die, uitgehuwd zynde, voor dat zy de maandelyke Vloed onderworpen waaren, egter vrugtbaar bevonden wierden. FORESTUS, en HORSTIUS getuigen, dat onder de Akkerlieden veele Vrouwen zonder de ſtonde Vloed gezond leefden. PLATERUS verhaald, dat de *Braſiliaanſche* Vrouwen en Maagden zonder ſtonde Vloed gezond blyven. LEVIUS zegd: dat hy met veele *Americaanſche* Wyven, die moedernaakt liepen, heeft *geconverſeert*, en nooit gezien, dat zy *menſtrueerden*, ik geloof, zegd hy, dat zy die Vloed elders weeten te verleiden. Dit beveſtigd APPIANUS, daar hy zegd: zy laaten zig bloed aftappen in de lenden en dyen: het komt van haar heeten aart, droog worden, om dat zy, in een heet *Climaat* ſterk arbeidende, en ruime *pori* hebbende, de weiſtoffe des bloeds doen verdwynen door uitwaaszeming.

Wy vinden in Hoogduitſche *Annotatien* van een Vrouw, die nooit *menſtrueerde*, als in den tyd, dat zy ſwanger ging, als zy haar *menſtrua* gewaar wierd, was 't een zeker teken, dat zy bevrugt was, 't gebeurd aan meer Vrouwen, dat zy de roode Vloed lyden, terwyl zy ſwanger zyn, zonder ſchaade van de vrugt, edog, doorgaans is het een voorteken van den *Abortus*. 't Blykt door ondervinding, dat de *Menſtrua* niet *abſolut* noodtzaakelyk zyn, om bevrugt te worden: Egter eene gezonde Vrouw, die geen heimelyk gebrek, en een middelbaare ouderdom heeft, moet alle Maanden natuurlyk *Menſtrueren*. De *Menſtrua* kan op geen tyd van de Maan of Maand bepaald worden. RYFF zegd: het geſchied natuurlykſt drie of vier dagen na de nieuwe Maan, ſtellende het onderſcheid in den tyd, na het onderſcheid der Jeugd, of des

 ouder-

ouderdoms en na de *Complexie* van de *Persona*. Hy noemd die vloed onnatuurlyk, als ze wederkomt binnen agt en twintig dagen: na elken Maan-stonds wisseling, en dan van drie tot agt dagen duurende, noemde hy *Menstrua ordinata naturalis*. Dat de *Menstrua ordinata* in de eene Vrouw om den twintigsten, en in andere om den dartigsten dag voortkoomen, is bekend, en dat eenige ze drie en andere meerder dagen hebben, dat eenige die zeer min en bleek van *Coleur*, en andere ze zeer sterk en bloedig hebben, koomende, zegd HIPPOCRATES, voor den dag, als 't bloed van een vers geslacht Offerbeest. Eenige *Observatores* van de *Menstrua* stellen, dat, als de *Menstrua ordinata* verhouden zyn, of blyven in de *massa* des bloeds, die Vrouwen ziek worden, die menschen door de *Apotheek* sleepen, om ze te doen vloeijen: weeten zy niet, zegd RYFF, dat onvrugtbaare Wyven, swangere Vrouwen, en die veel aan den dans gaan, gezond leeven, dat zy, die heet van natuur, die zig veel beweegen, en die wegen haar maakzel Boerinnen genaamd zyn, minder met de stonde Vloed gekweld zyn, als die Juffertjes genaamd worden, dat de vette minder vloeijen, als de maagere, die vet zyn, hebben geen overvloedig bloed, hunne aderen zyn enge, en haar voedsel gedeid in *Oleeuse* vettigheit, vervullende de *membrana Cellulosa*, uitgezonderd in de gedeeltens, waar in het vet geen plaats neemt, de maagere hebben meer bloed, ten zy dat deze door onnut, of ontydig aderlaaten, neusbloedingen, *Hæmorrhoides*, *menstrua inordinata*, of miskraamen, afbreuk leeden, en daarna ook schynen vette te worden, maar in der daad *Leucophlegmaticq* zyn. BLANKAART zegd, 't is een leugen, dat magere Menschen veel bloed hebben, zy zyn gemeenlyk kouder, als die vet zyn. *non credo*.

Verscheide Geleerden, die deze Vloed afleiden van de overvloed des bloeds, en meer of min snelheit van desselfs *Circulatie*, hebben gelet, dat in een en de zelve Vrouw, of nu in verscheide Vrouwen, na de verscheide ouderdom derzelver, haare *temperamenten*, verschillend gebruik, manier van *diæet*, onderworpen zigtbaare of onzigtbaare *perspiratie*, weefzel van de *Solida* of *consistentie* van de *fluida*, de stonde Vloed na gewoonte stand houd op een gezetten tyd, of dat het weinig dagen verschild, zonder eenig naadeel aan de Vrouwen toe te brengen, dat de ongezondheit in 't verschil van den tyd der voortbrenging van de *Menstrua* in een en dezelve Vrouw kan gesteld worden afhangkelyk te zyn van koortszige beweegingen, geweldige schuddingen, niesen, hoesten, *Vomeren*, onmatige koude en hitte, verhouding van 't geen dagelyks behoorde afgescheiden en buiten 't Lighaam gebragt worden, als daar zyn *Sudor* en *Urina*, onmaatige hartstogten, enz. Al, wat magtig is, om de *Menstrua* langzaamer of schielyker, als *ordinair*, te doen voortkoomen.

Wy hebben erkend, dat de swakke Vrouwen ligt vloeijende zyn;

VENET-

VENETTE meent in teegendeel, dat zy, die geen *Menstrua* voortbrengen, kragteloos, en van te min zadelyke stoffe voorzien zyn. Uit of in welke stoffe hy beschouwd, volgens TOURNEFORT, een *fermentum serosum.* PITCARNE zegd: wanneer een Mensch zyn volle wasdom gekregen heeft, houd zyn natuur niet op, om door de gewoone wegen geduurig bloed te maaken, Meer, als nodig is, tot herstelling van 't geen uitwazemd, of tot voedsel van 't lighaam diend. Hier uit ontstaat de gewoone verandering en ontlasting in de Vrouwen, en het is waarscheinelyk, dat, zo wy de dagen, tusschen de twee zuiveringen verloopen zynde, optelden, dat wy uit de menigte van het afgedrevene zouden gewaar worden, hoe veel het bloed dagelyks toeneemt boven dat geen, 't welk tot voedsel noodig is. Evenwel hy steld de opvulling aller bloedvaten niet voor de uitwerkende oorzaak, maar alleen de vaten, die naby de plaats van de zuivering gelegen zyn. SANCTORIUS en CHEYNE hebben aangemerkt, dat door gezonde wel leevende Mannen bevonden word, dat zy na ieder Maan verloopen swaarder zyn, dan na gewoonte, en op 't einde van zulk verloop wederom tot hunne gewoone swaarte koomen, deze verandering gemaakt zynde door overvloediger waterloozing, als na gewoonte, de Mannen, die de *vasa Hæmorrhoidales* ruim hebben, zyn bekwaam, en onderworpen, om de zuivering uit die vaten Maandelyks te lyden. Verscheide natuurkundige hebben onderzogt, wat de oorzaakt mogt zyn van die op haar tyd wederkeerende Vrouwelyke Maanstonden. Weinige hebben de waare oorzaak ontdekt. Ook vond ik verscheide Mannen, die veel moeite aanwendeden, om na te spooren, uit welke deelen het Maand stondelyk bloed 't eerst ontlast; over deze zaak zyn zeer verschillende gevoelens.

Het gevoelen van TOURNEFORT is, dat in het bloed der Vrouwen, geduurig zeker *fermentum serosum* aangroeid, het welk volkoomen gelyk is met vogt, dat voortkomt uit de *Glandulæ* van de *Cervix uteri* en daar aan verknogte *Vagina.* Wanneer nu dit *fermentum* omtrent den tyd van een Maand aangegroeid is, raakt het bloed daar door aan 't gesten, zoekende zig te ontlasten, nu is de gereedste weg, die haar uitgang vind door 't *Orificium vaginæ*, het vereenigd zig met desselfs zap, en sleept ook eenige ongeheevelde vogten mede uit de bloedvaten van de *uterus*, tot dat de *fermentatie*, en aanperssinge ter uitloozinge gestuit is, dan houd de vloeijinge van zelfs op; als de Maandelyke zuiveringe niet behoorlyk geschied, moet het aan 't bloed haperen, of aan de *uterus*, of aan beiden: wat aangaat het bloed, dat is 't meest de oorzaak, wanneer het, te veel verdikt zynde, de werkinge van het *fermentum serosum* door opstoppinge vertraagd, of geheel belet: en van de zyde der *uterus*, daar kunnen buisjes, waar door de vogt moet uitvloeijen, verstopt zyn, en de vloejing ver-

traagen, deze *accidenten* kunnen te zaamen loopen, en de verhoudinge van de *Menſtrua Ordinata* veroorzaaken. Verſcheide Leeraaren ſtellen onzeker, uit welk deel het Maandſtondigbloed meeſt ontlaſt word, dit ongeoordeeld aan andere Overlaatende. Columbus, Piso, Bhonius, en veel andere Schryvers, hebben ontwyfelbaar geſteld, dat de *Menſtrua* niet uit den *fundus uteri*, maar uit de vaten van de *vagina* voortkwam. Vesalius, en Higmorus hebben 't ter *contrarie* geſteld. Spigelius, de Graaf, en Litreus hebben aangetoond, dat het Maandſtondelyke bloed voortkomt uit de zydelyke wanden van de *uterus*. Morgagnus verklaard, dat herhaalde waarneemingen hem overtuigd hebben, om toe te ſtaan, dat het ſtonden-bloed niet uit de *Vagina*, nog uit de *Cervix uteri*, maar uit het Lighaam van de *uterus* afgeſcheiden word. Dit wierd ontdekt door het openen van Lighaamen, die onder het vloeijen van de Maandſtonden, of tegen dien tyd geſtorven waaren, na dat alles uit de *Uterus* zelfs door water gereinigd was, vertoonden zig in den *fundus uteri* eenige roode vlakken, die, gedrukt zynde, ligtelyk bloed uitgaven, maar de *Cervix uteri*, en de *Vagina uteri*, met dezelve kragt gedrukt zynde, bragten geen bloed te voorſchyn.

Het gemeen zeggen is, het goede zap, overvloedig zynde, brengd in het tweemaal ſevende Jaar, der Maagden ſtondebloed, dat vervolgende *regulier* op gezette tyden uit de *Vaſa capillaria* van de *uterus*, tot het ſevenmaal ſevende Jaar: in onze Landſtreek word geſteld, dat der Vrouwen *Menſtrua* beginnen met haar veertiende, en eindigen met de vyftig Jaaren. Egter vinden wy, die ze vroeger krygen, laater houden, en wel natuurlyk, dat is vrugtbaar. Anders word gezegd, vroeg ryp, vroeg rot. Tulp ſpreekt van een dogtertje, 't welk van haar vier jaar af telkens op de behoorlyke tyd, en wyze vloeide. Saxonius kende een meisje, welkers Maandſtonden zig in t' vyfde jaar haares ouderdoms vertoonden, en telkens haar Maandelyken loop, in een bekwaame maate, met dat Lighaam over een koomende, behielden. Kerkring verhaald van een kind, 't welk die vloejing van de geboorte af geduurig had, vyftien jaaren, daar na veranderende in gezette Maandſtonden, Liebergen wierd *geconſuleert* over een meisje, ruim een half jaar oud zynde, die drie maalen op de wyze der volwaſſene Maagden haar Maandelyke ontlaſting had van zo veel bloed, als de *proportie* van 't Lighaam ſtelde te behooren. Ik ben *geconſuleert* by een dogtertje van vyf jaaren, dat verſcheide maalen uit de *Carunculæ Myrtiformes* bloede, ik liet 'er doekjes met rein koud water tegen leggen, daar mede is 't overwonnen.

In Vrouwen, die over 't Kinderbaaren zyn, vinden wy verſcheide vloeden, en onder deze de zogenaamde witte vloed, ook ſtinkende vloeden van *Sanies* en *Ichor*, ik zag eerbaare Vrouwen daar door

uitmer-

uitmergelen. Eerst meenden zy vrugtbaar boven haar jaaren gemeen te bloeijen, maar de *Phagodæna* naderde allengkens, om te toonen, dat deze Vloed voortkwam uit de *Cancer uteri.* Zouden deze *Matronen* in haar Jeugdige jaaren of Zomersche dagen *Venus* smettig geweest zyn? *Carbasia*, door TULPIUS aangehaald, kan een eerbaare Weduw geweest zyn, maar haar overleden Man kon een misslag begaan hebben. Ik zag Weduwen en hoog bejaarde gehuwde Vrouwen elendig gaan aan de witte en andere aan de roode Vloed. Ik zag in den tyd hunne frisse Mannen, hun gezonde Kinderen en Kindskinderen, egter deze *Matronen laboreerden* aan stinkende *Cancreuse* Vloeden. Verscheide Vrouwen, swanger zynde, *laboreeren* meerder aan een zoorte der *fluor Albus*, als wanneer zy in haar vrye tyd zyn, ongetwyfeld door perssing op de vaten van de *Cervix uteri* en *Vagina*, die de *Mucus* en *lympha* uitleveren, waar van te vooren gesprooken is. Deze vogten zyn in zommige zeer scherp, en behooren tot die te vooren waterig, geel enz. genaamd zyn.

HIGMORUS zegd, dat in Vrouwen, die haar Maandstonden hebben, de inwendigen rok van de *uterus*, van de uitpuilende mondekens der bloedvaten, ruuw en oneffen is. A CASTRO getuigd Vrouwen gezien te hebben, die gingen met een uitgezakte Lyfmoeder, dewelken het stonde bloed zigtbaar uit het mondeke van die Moeder vloeide. Enige meenen, dat de Maandstonden ook uit de vaten van de *Vagina* voortkoomen; dat is niet onmoogelyk, want de ondervindigen getuigen, dat de Maandstonden door de longe met braaken, uit de Oogen, Neus, Ooren, Tandvlees, Mammen, Navel, Vingeren, Watergang, Stoelgang, Speenen, en *Ulceratien* kunnen voortkoomen. LAURENTIUS getuigd van Vrouwen, die de stonden gestopt waaren; en dezelve door de Borsten op haaren tyd loosden; het welke LUSITANUS ook verklaard in twee Vrouwen gezien te hebben. BRASSAVOLUS meld van een Vrouwe, die, in plaats van Melk, bloed uit haare Mammen voortbragt. FREIND heeft over deze *materie* uitvoerig geschreeven. SALA verhaald van een Vrouwe tot *Pavien*, die de stonden door de hoecken van de oogen afvloeiden; dergelyks vind men by MERCATUS. DODONÆUS verteld te hebben gezien, dat de Maandstonden met de traanen uitvloeiden. HOLLERIUS, en HEURNIUS getuigen, dat deze zuivering door het tandvlees in zommige Vrouwen geschied is. BENEVENIUS wyst eenige aan, die de stonden uit den mond voortbragten. VALESIUS en MERCATUS hebben 't gezien uit de Vingeren voortkoomen. ZACUTUS door de stoel- en watergang. Ziet verder by PLATERUS, SALMUTH en anderen. BARTHOLINUS, die de *menstrua* zag vloejen uit de Voeten van een Maagd, zegd, in alle deelen des Lighaams ziet men bloedvaten, die de natuure, wanneer dezelve zulks gebied, gaarne volgen, waarom zoude dan die Vloed

ook niet uit de vaten van de *Vagina* kunnen ſpruiten? zynde een deel overvloedig van bloedvaten voorzien.

Wy beſluiten, dat de *Menſtrua* voornamentlyk en natuurlyk voortkomen uit de bloedvaten van de *uterus*. Als deze Vloed natuurlyk uit de vaten van de *Vagina*, en niet uit die van de *uterus* voortkwam, behoefde de Vrouwen zo veel niet te vreezen voor een ontydige geboorte, wanneer in ſwangere Vrouwen een droppelvalling des bloeds uit haare ſchaamte te voorſchein komt, en dezelve meer en meerder toeneemt, waar van HIPPOCRATES zegd, als in een ſwangere Vrouw de maandelyke Vloed duurd, is 't onmoogelyk, dat het kind gezond blyft. Hier op dient, dat wy byna niets onmoogelyk ſtellen, gelyk in dit geval gebleeken is uit de aangeroerde *Annotatien*. Ook zal den ARTS dit verſtaan van een ſwaare vloejing, en niet, in geval die matig, of gering is, en zomtyds voorkomt uit vaten, die met de *placenta* niet ingewikkeld zyn, by aldien het bloed vloeid van agter de *placenta* uit de plaatſe, daar ze gehegt is aan den *fundus uteri*, moet by ergerniſſe van dien, zegd FONTEIN, de koek los, en 't kind ſneuvelen, voor 't minſte ontydig gebooren worden. Wy vinden Vrouwen, die onder de dragt, tot de ſeeven maanden toe, haar maandſtonden hebben, en krygen, zo wel, als andere, die deze ontlaſting niet hebben, op de neegen maanden den arbeid en daar op een volkoomen Vrugt krygen. BEVERWYK verhaald van twee bevrugte Vrouwen, waar van by de eene door overvloed van bloed vier kinderen op de agtſte maand, en by de andere twee op de ſesde maand verſtikt waaren, die Vrouwen hadden door wat te vloeijen beter kunnen bevallen.

WERLOSCHNIG ſpotte met de *Doctores*, die in den *Almanach* zien, om te weeten, of de tyd goed is, om ader te laaten, een dezer Doctoren, geroepen zynde by een beproefde Vryſter, om haar te doen aderlaaten, wiſt te praaten van *Sol*, dat, wanneer de Zon in *Aries*, *Taurus*, *Gemini*, enz. overgaat, het aderlaaten oorbaar is, maar zyn konſt bedroog hem, want hy konde niet zien, wat 'er in *Virgo* gebeurd was, en ſchreef daarom geneesmiddelen voor, die de kragt der *Conjunctie* onnut maakten. Hy houd het met gevaar vermengd, als men een ſwangere Vrouw aderlaat. HIPPOCRATES zegd, dat het aderlaaten de regte weg is, om een Vrouw te doen miskraamen, andere maaken daar te weinig ſwaarigheit in, doen zonder onderſcheid van tyd, noodzaake, of geſteldheit der Vrouwen, die aderlaaten. Eenige meenen, dat het groflyvige Vrouwen geen hinder kan doen, om dat men 't niet ſchielyk merkt, niet denkende, dat de dikke vette Menſchen kleine bloedvaten, en weinig bloed hebben. Zy doen ook onnoodzaakelyk aderlaaten tedere Wyfjes, die haar bloed en voedſel nodig voor zig en t' *fœtus* hebben, dan volgen miskraam of zeer

zwak

zwakke vrugten, die al hun leeftyd 'er uitzien, als of ze in de *Apothekers* smeltkroes vergast waaren. Egter het aderlaaten heeft, zo hier, als in andere gevallen, zyn gebruik zo wel, als 't voors' misbruik. Van 't laatste geheugd SCHWENCKE, meer als tien maalen gezien te hebben beroovinge van 't verstand, en andere toevallen, door verslappinge der vaten, in Kraamvrouwen, door een al te groot verlies van bloed, en dat byna de dood door eene aderlating wierd toegebragt.

Eenige Geleerden hebben gezegd, dat het *fœtus* verstikt word door te veel voedsel, daarom hebben zy al van oude tyden af het aderlaaten aan zwangere Vrouwen ingevoerd, ook, om dat zy meenden, dat dan de kinderen minder aan de dauwworm zouden onderworpen zyn, en gemakkelyk pokken. Dit ingevoerde word meer misbruikt, als gebruikt, dierhalven heeft BOERHAAVE daar tegen *geprotesteert*, nogtans het gebruik in eenige gevallen niet afgekeurd. Volgens onze oude handvest vermag niemant een swangere Vrouw ader te steeken, als met *advis* van een ervaren *Medicus*. De Vrouw van den Koning van Vranckryk, HENRICUS den Vierden, kreeg verscheide misdragten, eindelyd wierd zy op 't *advis* van FERNELIUS ter halver dragt op den arm adergelaaten, bragt nu in de behoorlyke tyd een gezond kind ter Waereld, en dit in vervolg *geobserveert* zynde, meer voldraagen kinderen. BEVERWYK sprak wegen de noodzaakelykheit van 't aderlaaten, te weeten, als een swangere Vrouw overvloedig bloed heeft, niet, dat wy zouden in een iegelyk, als uit gewoonte, de adersteek doen, waar door, volgens BOERHAAVE, RUISCH en de *experientia* veel Vrouwen misvallen; al, wat in 't begin van de dragt misval kan veroorzaaken, kan in t' laast van de dragt de *placenta* dooden, om dat in 't laatste van de dragt het leeven van de *placenta* ruim zo zwak is, als in 't eerst van de dragt het *fœtus*; het aderlaaten verminderd den aanpers der zappen in 't geheel, en by gevolg den aanvloed na de *uterus*, en uit die tot de *placenta*, welke aanperssing de voornaamste oorzaak is van de *Circulatie* der vogten in dezelve: deze *Circulatie* word door den inpers der *lympha* uit de *uterus* leevend gehouden, en door den aanpers uit het *fœtus* door de *arteriæ* van de streng ondersteund, zo dat, als ontydig adergelaaten word, worden de *placenta* en 't *fœtus* benadeeld in deszelfs noodige *Circulatien*. Een Vrouw, door 't aderlaaten verswakt, kan by gebrek van bloed en geesten, als zy 't zal noodig hebben, de vlaagen niet genoeg ondersteunen. Het aderlaaten stellen wy, dat in 't laast van de dragt ontydige Geboorten veroorzaakt, en, in geval van baaren, den arbeid verslapt en vertraagd.

HIPPOCRATES zegd: indien een zwangere Vrouw de ader geopend word, komt dezelve te misvallen, en te eerder, hoe de vrugt grooter is, om dat, zegd GALENUS, de vrugt door 't verminderen van 't bloed,

bloed van zyn voedſel beroofd word, waar op dan een *abortus* volgd, deze redenen hebben plaats, zegd BOERHAAVE, in ſwakke, en in die weinig bloed hebben, 't miskraamen, of een uitdroogende ziekte onderworpen zyn, en niet in de Vrouwen, door BEVERWYK aangeroerd. Zommige Geleerden zyn van *opinie*, dat de maandſtonden ook voortkoomen uit een overvloed des bloeds, 't welk in de vaten van de Lyfmoeder vervuld, en dezelve, zo door de veelheit des bloeds, als warmte van de plaats, doet ſwellen, en openen: andere meenen dat de ſtonden voortkoomen uit de *uterus*, uit een opryzing of geſting van het bloed, en dat wel op gezette tyden. Deze giſting kon plaats neemen, als het bloed uit deszelfs vaten in de *uterus* geſtort, verhouden, en niet behoorlyk uitgedreven word, maar by deszelfs ſcheiding uit deszelfs vaten kan die ryſing geen plaats hebben, of ſchoon VENETTE, voor een van de netſte ſchryvers over de Vrouwelyke *affaires* gehouden, zig hier ook voor de *fermentatie* verklaard. De natuur, zegd MALPHIGHIUS heeft meer getragt, om de opgeſting te weeren, als om dezelve te verwekken. Nogtans, zegd VENETTE, volgende DE GRAAF, dat die ryſſing niet alleen in de vaten van de *uterus* is, maar dat ze geſchied in alle de bloedvaten van 't Lighaam, 't is waar, dat zommige Vrouwen hoofd pyn, lenden perſſing, en opzetting in de mammen lyden, maar dit kan niet altyd aan de *repletie* in de tyd der maandſtonden toegeëigend worden. In veele jonge Wyven word veel bloed gemaakt natuurlyk, anders was het onmoogelyk, datze zo maandelyks zulk een ſtroom van bloed Vloed konden voortbrengen, zonder eenig bewys van geſting, als by de laatſte afvloed, 't heeft te vooren niet de minſte ſtank of beſmettings aart, verkrygende alleen een vieze geur na de verhouding, of in de laatſte dag of dagen, als de *uterus*, ſluitende, zig van 't laaſt overgebleevene ontlaſt, gelyk dit zelve omtrent de *lochia* word waargenoomen, en in alle gevallen, daar het bloed, uit zyn vaten geſtort, verhouden bleef, door middel van bloedſtelpende verbanden, zo wel aan Mannen, als Vrouwen, waar van reeds geſprooken is. Doorgaans *menſtrueeren* bruine *vehementer*, als de blonde Vrouwen, deze zyn aan de *fluor albus* meer onderworpen.

Der Vrouwen witte Vloeden worden onderſcheiden in *uteri*, en *vaginæ fluxus*, de eerſte is een Vloed, ſtaande dragts, of buiten dezelve, welke beide in oorzaak en wezen onderſcheiden zyn. De witte Vloed der onbeſmette meenen eenige te kennen, aan dat deze zuivere Vloed het lynwaad niet verſtyfd, gelyk dit geſchied door een onzuivere, of etteragtige Vloed, waar over breed by *Cipria* gehandeld is: *Diana* heeft met die *materie* niet te doen, 't lynwaad van een reine Vrouw, en kuiſche Maagd, komt haar voor als met *Serum*, of vlugge, en te gelyk groove *Lympha* bedroopen en bedroogd, het

is

is een witte dunne ſtoffe, daar de ſcheede Vloed van een onrein Vrouwmenſch etteragtig is, voortkoomende uit *ulceratien* in de *rima* en *vagina*, waar van eenige zeer klaar voor ons gezigt koomen, als wy die voorkaamers bezien, de *fluor albus* van de Maagden en zuivere Vrouwen is zonder pyn of ſnyding in 't watermaaken, en zo het eens ter *Contrarie* is, dan heeft deze bloem zig gemengd met *dyſcraſia*, een uitdryvinge van *ſcborbuticque*, of ſcherpe *hydropicque materie*, maakende jeukte, die naauwelyks te lyden is zonder krabben of knypen aan de *muliebria*, hier van ontſtaan meer toevallen, by voorbeeld *inflammatie*, *phimoſis*, of *Oedema Phlegmonoides*, aan de *labia* van de *vulva*, als deze bloemen natuurlyk zuiver voortkoomen, is de ſtoffe iets leemig en *volatiel*, ook bevinden wy, dat een geduurige witte Vloed de Vrouwen meer verſwakt, als een *ordinaire* roode Vloed, derhalven word gemeend, dat die de witte Vloed op haar gezette tyden lyden: die witte Vloed lekt ten deele uit dezelve buizen, daar anders het maandelykſe ſtonde bloed uit voortkomt; 't welk wy daar uit afmeeten, om dat wy zomwylen het ſtonde bloed zo zien veranderen, dat, 't welk eerſt als uit een Offerbeeſt, van HIPPOCRATES afſtroomde, nu min helderrood, naderhand bleek, allengskens wit word, en gelykt na de Vloed, die witte genaamd word: 't geen wy in de Vrouwen *Gonorrhoea* noemen, komt uit de klieragtige Lighaamen, om de *urethra*, de *proſtatæ* en andere *glandulæ* in de *vulva* en niet uit den boezem van de *uterus*, waar uit de waare witte bloemen *in tempore coitus* inzonderheit voortkoomen, de *fluor albus inordinatus* uit de vaten en buizen van de *vagina* houd geen bepaalden tyd, zy koomen in de tuſſen tyd der roode bloemen, of kort voor dat de Vrouwen *menſtrueren*, of huwbaare jaaren hebben, ook in Vrouwen, die boven haar vrugtbaare jaaren zyn, het is dan eenſtoffe, vloeijende uit verſwakte vaten, die in haar leevensaart tot gebruik geſchikt zyn, of waaren, te zien by de beſchryvingen van de *vulva* en *vagina*.

DE onderwyzinge maakt onderſcheid tuſſen misdragt en misgewas der *uterus*, als een waare vrugt des buiks voor den ſevenden maand *geexcludeert* word, 't zy uit wat oorzaak, word gezegd, de Vrouw heeft *geaborteert*, de *abortus* behoord tot de ontydige geboorte van een *fœtus*, waar van de Moeder leeven gevoeld heeft, of niet, het heeft geleefd, of leefd, 't word in dat leven, of kort daar na met bloedſtorting uit de *uterus* door de *vagina* uitgedreeven met min of meer ſmerte, eenige Vrouwen lyden lenden wee, en ſtorten bloedig water, 't geen met weinig pyn ontloopt, dit betekend, dat het *fœtus* eenige tyd dood geweeſt is, waar van op 't laaſte van een na deze volgende Verhandeling iets gezegd word: wy moeten groote naarſtigheit gebruiken, om het onderſcheid der kwaalen te

ſeeren kennen, om onze behandelingen daar na te rigten: de *Chirurgi*, die dit verzuimen, agte GALENUS de naam *Chirurgyn* onwaardig, dit verpligt ons, om een misgewas van een misdragt, een valſche van een waare bevrugting te onderſcheiden; de valſche bevrugting maakt zomtyds moeyelyker arbeid voor de Vrouw, en meer werk voor den *Chirurgyn*, als een voldraagen waare vrugt: de valſche bevrugting word *mola* genaamd, dit woord heeft betrekking tot verſcheide dingen: de *patella* noemden de *Grieken mule*, na de gelykenis van een kleine moolenſteen, de *Latynen mola* betekenende een platte ſchyf, waarom ook de *placenta* die naam verdiend, de vleesklomp, die de Veulens, als zy eerſt geworpen zyn, voor de kop hebben, word *hippomanes* en *mola* genaamd, een zoort van plantgewas noemen de *botanici moli* en *planta paraſitæ*, om dat zy het voedzel uit de ſchorze van andere ontfangen, van die zoort is de *Hypcyſtus*, de wortel *moly* heeft verſcheide gedaanten, zo heeft ook de *mola* of valſche bevrugting; deze bedriegelyke vrugt groeid, na 't zeggen van ÆGINETA en AVERRHOES, uit ſwakke zaaden, andere zeggen, het is een vrugt uit overvloed des bloeds, andere van 't zaad der Vrouwen, die man-ziek zyn, en weinig of niet gebruikt worden, andere zeggen, 't is een vrugt van geklonterd maan-ſtondig bloed, en noemden daarom de *mola* maan gewas, moeder-maan, en maan-kind. CELSUS noemd de *mola* een wanſchapen *maſſa* zonder ſchepzel.

Hoe groot de voortteelende kragt in de Vrouwen is, zegd FERNELIUS, getuigen haar wind eyeren, en de vlees klompen, die zy door kragt van haar eigen zaad buiten bylegging van een man voortbrengen, in deze gewaſſen ſteld hy een ſchetſe van de voortteling, een zaamen groeying van onvolkomen vrugtbaarende ſtoffe, dewelke door het zaad des mans, veel kragtiger zynde, zoude een vrugt geworden zyn, wanneer het *ſemen Virile* daar tydig was by gekoomen, dat konde de verzaameling van zaadige ſtoffe, waar uit de *maſſa* of *mola geformeert* wierd, hebben vrugtbaar volmaakt; 't is vermoedelyk, zo dit waar kon zyn, dat zulk verzaamelen moet geſchieden *uni forme*, en niet, na dat de Vrouw eerſt de gedaante van een water, wind, of vleeſig Ey in haar baarmoeder toegetakeld heeft. of 'er onder deze misgewaſſen eenige zyn met een meer als groeijend leeven, en of deze gewaſſen ook in Maagden en Weduwen groeijen, is in *diſput*. FERNELIUS vind zig onder de Geleerden, die aan Maagden die gewaſſen te *formeren* toeeigenen, hy meend te weeten, dat zy in 't beſte van haar leeftyd met jeugdige geeſten voorzien zyn, 't geen in zaad veranderd, door prikkelende minne luſt bewoogen word, zo, dat zy zelfs in de ſlaap haar *ſemen* in de *uterus* ſchieten, 't geen dan een gedaante verkrygt, die wy 't misgewas noemen. LEMNIUS heeft over het ontfangen door een ingebeeld

beeld of droomend minnespel klugtig geschreeven. ZACCHIAS meend, dat hier van de *mola* zonder leeven komt, en dat die, door toedoen des mans, een leevende *mola* is, waar van DE GRADO zegd, eenige gezien te hebben, die zig uuren na deszelfs uitkomst beweegden. Ziet van dergelyke by LUSITANUS. ROSÆCRANSIUS *conserveerde* in zyn *museum* een vliegende *mola*, van gedaante als een viervoetige Vogel. BARTHOLINUS verteld van een Vrouw, die na de gemeene wyze met baarenswee een zoort van Ratte voortbragt. Een nagebleeven *placenta* word van de *uterus* in deeze, of een andere gedaante, te zaamen geperst, verbeeldende een Ratte, Kikvorsch, Mol, of ander beest, hier van daan koomen de vertellingen der wyven, en anderen, dat zy leevende vliegende en huppelende zuigers uit de Lyfmoeders hebben zien springen, zy waarschouwen 't vrouwvolk, dat zy, by de roeyery *præsent*, zig daar voor wagten, op dat die zuigers niet by haar dyen opspringen, en dieper in dringen. WORMIUS meende, dat eenige *molæ* door Toverkonst gemaakt wierden, stellende met de algemeene dwaalingen, door BROUWN aangewezen, dat door list van den *Satan* wonderbaare dingen in het lighaam gevoerd, of gemaakt worden, dat vreemde dingen in de *uterus* voortkomen, is te zien by SALMUTH. DIEMERBROEK heeft de *historie* van een *mola*, door geneesmiddelen afgedreven, de Vrouw had in geen drie dagen gewaterd, waar door zy verswakte en benaauwd wierd; 't Vroetwyf zeide: de verlossing was gelukkig geschied, maar na dezelve was de Kraamvloed opgehouden, zy had na 't verlossen in den buik van de Kraamvrouw aan eene zyde iet, dat hard en groot was, duister gevoeld, hier uit oordeelde DIEMERBROEK, dat het een tweede vrugt kon wezen, een *mola*, of iets dergelyks, dat mogte binnen gebleeven zyn, 't welk den mond des lyfmoeders en de blaas perste, hy schreef een *apozema* voor, om de Kraamvloed, en het water maaken te bevorderen, het voorschrift verdiend, om door de *Medici* by hem nagezien te worden, na de tweede dronk hervatten de wéén, en de Vrouw verloste van een ronde klomp, zoo groot als een kinds hoofd, hebbende rondsom volkoomen menschen oogen, dit *figuur* gelukkig zynde afgedreeven, vloeiden een wateragtige *lochia* overvloedig af, en de *patiente*, van gevaar verlost, wierd voorspoedig hersteld.

HIPPOCRATES en ARISTOTELES zeggen, dat geen Vrouw zonder toedoen des mans een *mola* kan baaren, in dit gevoelen worden zy van veel andere gevolgd: ook worden andere gevonden van *contrarie* gedagten. SCALIGER en LEMNIUS zyn van gevoelen dat de Maagden zo wel, als de getrouwde Vrouwen, aan de vleesklomp onderworpen zyn, om dat GALENUS de hoender Eyeren by de vleesklompen vergeleek, dat, gelyk de Hennen eyeren *formeeren* zonder den Haan, dus ook een Vrouwmensch een vleesklomp kan voortbrengen, zon-

der de gemeenſchap met den man; dat de ſterke inbeelding van een verliefde Dogter genoegzaam indruk kan maaken op de ſtoffen, die in haar teeldeelen beſlooten zyn, om daar uit zo wel een vleesklomp te *formeeren*, als door inbeelding onnatuurlyke vlekken op het lighaam van een kind koomen, dat 'er voorbeelden zyn van onbeſprooke Vrouwsperzoonen, die vleesklompen gebaard hebben, zonder van een man bekend te zyn. HOCHSTETTER verhaald van een dertien jaarig meysje, van een ladder gevallen op een harde vloer, zig niet gevoelig bezeerd hebbende, eenige tyd daar na kreeg zy ſwaare pyn in de rug, en een ſwellende buik: 't Vroetwyf meende, dat het meysje ſwanger was; agt weeken na de val ſtierf deze Dogter, geopend zynde, wierd in de *uterus* gevonden een ſtuk *ſpongieus* vlees, weegende ruim vier ponden. Hy verhaald iet dergelyks van een Maagd, zynde *Abdiſſe* van een *Nonnen Klooſter*. HORSTIUS verteld van een Maagd, oud twee-en-twintig Jaaren, die, terwyl zy *menſtrueerde*, een ſwaare val leed, de ſtondevloed hield op, bleef ſes maanden agter, zy heeft zig tweemaal op de voet doen aderlaaten, en middelen tot vordering der *menſtrua* gebruikt; na dat zy ten tweede maal adergelaaten was, is zy een *mola*, neven een groote menigte bloeds, kwyt geworden, dergelyks is my voorgekomen, en iets daar van is in myn Heelkonſt der *Amſterdammers* aangeroerd. STALPART verhaald van een Dogter, oud vier-en-twintig Jaaren, die, na dat haar maandelykſche vloed eenige tyd opgeſtopt was, een vaſte Vleesklomp voortbragt.

Let eens op 't geen te vooren pag. 430 van een moertje van een maand of ſes weken gezegd is, en dat, als zulken ding los geworden, en eenige tyd meer verhouden, daar na voor 't ligt komt, of 't geen *mola* of zo genaamde valſche bevrugting is, in de eerſte tyd was de voorſ. Dogter kwaalyk geworden, daar na kreeg zy flaauwte, daar na vloeijing, toen bragt ze voort een vlies, zo groot als een tafelbord, daags daar aan een klomp, niet van geronnen bloed, maar een vaſt vleezig ſtuk, lang twee vingeren, en derde half duim breed, van binnen hol, met *cellesies* en uitſteekende heuvelties voorzien, na welkers ontlaſting zodaanige naween, en bloedſtorting volgden, als gemeenelyk omtrent een misdragt van een vrugt geſchied, zo kan een diſcreet *Doctor* de Maagdom *conſerveeren*. 't is reeds aangeroerd, dat in twyffel getrokken word, of een Vrouwsperſoon zonder toedoen van een man een *mola* kan voortbrengen. ik heb verſcheide van deze ontuigen in zoorten, zo van zo genaamde Maagden, Weduwen, als gehuwde Vrouwen gezien, en, gelet hebbende op 't gedrag van de eerſte, bevonden, dat 'er wat van *St. Anne* onder liep, 't gevoelen, van dat de *mola* in Maagden voortkomt uit eigen dier-driftige beweeging, zonder vermenging, begunſtigd de Vrouwsperzoonen, die

haar

haar eere verwaarlooft hebben, 't heeft geen indruk op de geest der geenen, die de werkingen der natuur onderzogt hebben, in de Jonge Maagden zyn de bloedvaten van de *uterus* niet bekwaam, om de stoffe tot een vleesklomp uit te leveren, bloedryke en minzieke Vrouwen zyn, volgens HIPPOCRATES en GALENUS, bekwaam tot het teelen van zulke gewrogten, wanneer zy zig ontydig met een man of, enz. vermengen, de sterke minne drift van Maagd of Weduwe, zyn niet in staat om eenig zoort van vrugt voort te brengen, of schoon LEMNIUS en SCALIGER ons dit willen doen gelooven, en BARTHOLIN bevond by een meisje van dertien Jaaren in de *uterus* een stuk *spongieus* vleesch, weegende vier en een half *once*.

Een zeldzaam geval is in de Stad *Thiel* gebeurd, zekere Vrouw van vyf-en-seventig Jaaren, die het na de Maandelyke gewoonte der Vrouwen tot dien tyd gegaan was, begon te klaagen, dat zy groote pyn in haar onderbuik voelde, zeggende, dat, als zy vyftig Jaaren oud was, haar geen reden zouden ontbreeken, om te gelooven, dat zy swanger was, eindelyk bleek, dat zy ongemeen swanger ging, zy baarde een wanschepsel, het welk bevestigd word van den *Doctor Med.* die 't gezien had, en 't gebeurde geval aan zyn *Correspondent* overbriefde tegen wille van de Vrouw, die de zaak heeft willen verduisteren, zy meende, dat dit geval haar tot schande zoude strekken: dat doet niets om de waarheit, naderhand door meer getuigen bekragtigd, te leur te stellen, of een wanschepsel, van wat gedaante word niet gemeld, zonder toedoen van eenig mannelyk zaad kan leeven draagen in een Vrouw, en *monstreus* voor den dag koomen, is niet geloofbaar, of de vleesklompen uit stonde bloed, van het wanstallig *Ovum* of van een overblyffel van de *placenta* kunnen voortkoomen, is te zien by HORSTIUS en HOCHSTETTER, wanneer het komt te gebeuren, dat in de eerste maanden der dragt het *fœtus* sterft, en de deelen van de *secundina* in 't groeijend leeven blyven, gebeurd een *abortus*, waar van de *placenta* nablyft, alleen afgaande het *fœtus* en de vliezen, voor zo veel dezelve *gesuppureert* zyn: die *placenta* kan aangroeyen, en de *mola formeren*, die vervolgens 't voorf. leeven verliezende op een onbepaalden tyd uitgeworpen word, volgens RUISCH zyn eenige *molæ restanten* van de *abortus*, of voorgaande onvolkoomen verloszing, de *placenta* of een gedeelte derzelver blyft zelden langer na, als tien maanden na de ontfankenis, het is wonderlyk, zegd zyn ED., hoedaanig en hoe grooten verandering van wezen en hoedanigheit de *placenta* tegen haaren aart, staande deze verhouding verkrygen, zomtyds in waterblaasies veranderende, zomtyds in verwarde, verharde vleeschklompen, van eenige verkeerdelyk voor de *mola* aangemerkt, om dat dezelve om zyn hardheit, dikheit, gedaante en vleeschagtigheit daar mede overeenkomt, waarom 't

't geen wonder is, dat het een voor het ander word aangezien van hen, die de gelegentheit niet hebben dagelyks deze zaak der verhouden *placenta* te onderzoeken.

Wanneer de *placenta* der vrugten van twee, drie of vier maanden, langer, dan 't behoorde, in de *uterus* nablyven, worden zy meer aan zelfs veranderingen, als aan toebrenging van gevaar aan de Vrouwe onderworpen, als de *placenta* van een voldraagen kind lang verhouden word, kan ze veranderen in *hydatides*, zomtyds zo veel in getale, dat de Vrouw door opswelling des buiks scheind grof swanger te zyn, 'k heb tweemaalen telkens een groote schootel met deze *hydatides* vervuld gezien, gekoomen uit de *uterus* van Vrouwen, die de *placenta* eenige maanden na de verlossing van 't kind by zig behielden; ik heb gezien de *Placenta* van misdragten van vier maanden, eenige tyd nagebleeven verhard, hebbende de gedaante der *mola carnea*, wy vinden verscheide Schryvers, die stellen, dat deze *mola*, en de *hydatides* der *uterus* afkomstig zyn van de *secundina*, van een *abortus* nagebleeven; andere stellen onderscheid in *mola carnosa*, *ventosa* en *aquosa*; wy stellen ook drie zoorten: kleine lighaamtjes, zynde geklonterd bloed, dat, te lang verhouden, hard wierd, dit aan de Maagdelyke en Weduwen staat toegeevende, 't zyn heete Vrouwlieden, zegd AVICENNA, die uit geklonterd bloed een *mola* maaken. DONATUS heeft deze *mola* meest gezien in Vrouwen van heeten aart. GALENUS zegd: heet gebakerde Vrouwlieden zyn gereed de *mola* te ontfangen, anders word gesteld, dat deze *mola* is een verongelukt *Ovum*, 't geen, als 't poogd uit te koomen, bloedstorting geeft, die niet ophoud, voor dat het gelost is, deszelfs afhaaling is moeijelyk, om dat de *uterus* in dit geval zig niet veel opend, het andere zoort is *carnea*, verscheide in grootte en gedaante, deze zoort word het gemakkelykste geleden, by een goede *manier* van leeven: het derde zoort is *celluleus*, vetagtig, of is een verzaameling van *hydatides*, onderscheiden in menigte, grootheit, aart van vogt, zaamenhang en gedaante, maakt rommeling en schommeling in de *uterus*.

De *mola carnea* is een wanstelligen vleesklomp, rond, langwerpig rond, *Ovaal*, en anders van gedaante, is met bloevaten, zonder beenderen of ingewand, van buiten met zyn eigen vlies bekleed, en in de *uterus* van een Vrouw voortgebragt. PORTAL en TULPIUS gewagen van de *mola* aan de *uterus* vast gegrond, van 't ergste zoort zyn, waar van BARTHOLIN schreef: het lighaam geopend zynde, vonden wy een vleesch gewas aan 't *os uteri*, dit had alle middelen benoomen voor den natuurlyken uitweg, daarom was 't kind en de Moeder gestorven: 't kan gebeuren, dat het *Ovum* in 't afzakken van 't *Ovarium* door de *tuba* tot de *uterus*, door een nieuwe bylegging of eenig *inconvenient* geheel of ten deele gepletterd wierd, waar uit

een

een minheit der deelen kon voortgebragt worden, de vrugt, zegd VENETTE, word *geformeert* in de *tuba*; den doortogttyd van 't *ovum*, of deze vrugt word in de giskunde verscheide gesteld, zelfs tot aan de vierde maand, in 't gekneusd *ovum* moeten eenige *fibrillæ* overblyven, waar door werkzaame deeltjes kunnen vloeijen, op dat een verwarde klomp zoude kunnen opgemaakt worden, als die klomp ongemeen aangroeid, is ze moeyelyk van een waare vrugt te onderscheiden, 't word gesteld, dat de *uterus* door de vleesklomp gelyk ronder uitzet, als in geval van een waare vrugt, waar in ze haar *Ovaal* spitser behoud, de *mola* draagende Vrouwen voelen dikwyls steekende pyn in de *uterus*, als een Vrouw, die bevrugt is, over de tiende maand loopt, word gesteld, dat zy draagd een *mola*, doode vrugt, of als iet ongemeens een elf maandig kind zal baaren, dat zy *laboreert* aan de *hydatides*, waterzugt van de *ovaria* of *uterus*, *lupus*, *scirrhus*, enz. al, wat oorzaak kan zyn van een uitsteekende groote onderbuik: 't geen by eenige Vrouwen Jaaren kan duuren, voor dat den inhoud openbaar word, dat valsche bevrugtingen veele Jaaren in de *uterus* verbleeven, getuigd SCHENKIUS. JÆNISCH verhaald van een Vrouw, die, tien misdragten, en zo veel voldraagen kinderen gebaard hebbende, daar na niet als valsche vrugten, geduurende anderhalf Jaar, in ieder maand, met groote smerte, en daar op volgende vloed, voortbragt, en ten laatsten een *mola*, zo groot, als een kinderhoofd, welk zy vyf Jaaren in de *vagina* hangende gedraagen had, vermoedende, dat het een uitzinking van de *uterus* was; deze vleeschklomp was bloedeloos, hard, en zo taai van stoffe, dat ze naauwelyk kon doorgesneeden worden: na dat deze *mola* afgegaan was, wierd het *os uteri* in haar plaats en gestalte natuurlyk geslooten bevonden, waar uit bleek, dat de grootheit der klomp was oorzaak geweest van deszelfs beklemming in de *vagina*. RHODIUS verhaald van een Weduwe, oud sestig Jaaren, die, na dat zy in geen agtien Jaaren een man bekend had, een *mola* baarde, 't is iet zeldzaams, als een zuiger agtien maanden byblyft.

De *mola* word van eenige genoomen voor de *carnositeit*, aan eenig gedeelte van 't kind uitgewassen, anders word gesteld, dat ze alleen is, of neven een waare vrugt in de *uterus geformeert*, in dezelve op zig zelfs bestaande, of aan het *Chorion* als een *squam* aan een boom gegroeid, gemeenschap hebbende met de vaten van t' *Chorion*, en met deszelfs *membrana Villosa* bedekt: deze *mola* komt op 't beste met de *secundina* te voorschyn: de vleeschklompen in onderscheide gedaante en grootte, aan verscheide plaatsen van 't lighaam van 't Kind *geenclaveert*, en met de gemeene bekleedzelen bedekt, kunnen tot de *mola uteri* niet gebragt worden, of schoon zulks eenige doen, zy behooren meer tot de *sarcoma* en *steatoma*, ook behoord hier toe

niet

niet de vleeſchklomp, waar van LE CLERC ſchryft: een meisje kwam net gevormd ter waereld, het leefde agt dagen, het doode lighaam om te *balſemen* geopend zynde, wierd bevonden, dat het geen lever, milt of darmen had, alleen een vleezige klomp in derzelver plaats, die gemeenſchap had met de maag, en geen opening na 't *fondament*, deze vleeſchklomp was zo groot, als 't hoofd van 't kind. de *carnoſiteiten* worden gevonden aan verſcheide plaatſen van het lighaam, 't word by eenige voor moeijelyk, en by andere voor onmoogelyk gehouden die weg te neemen, om hier van te oordeelen moet deszelfs plaatzing in aanmerking koomen. NUK zag een *mola*, ſtaande op 't *os petroſum*, deze wierd ontveld en *geconſumeert* met het *pulv. conſumens* van BARBETTE, andere zouden branden, andere ſnyden, de *mola carnea* is door verſcheide Schryvers aan 't agterhoofd gezien, BARTHOLIN zag 'er een, die zig beweegde, als 't Kind adem haalde. de *mola* op zig zelfs beſtaande, gaat doorgaans af in de vier eerſte maanden, met min of meer vlaagen, ontſluiting, en bloedvloed uit de vaten van de *uterus*, waar uit de *mola* voedzel trok, gelyk een plant uit de ſchorsze van een ander, de kleevende deelen elkanderen verlaatende, en de *uterus* zig intrekkende, word het bloed geperſt uit eenige geopende vaties, dus volgd doorgaans na 't verloſſen van de *mola* min of meer *lochia*, 't geen zo lang duurd, tot voorſ. bloedvaties tot haar natuurlyke ſtaat ingetrokken zyn, dierhalven moet de Vrouw zig leggende houden, als of ze van een waare vrugt verloſt was.

De *mola carnea* by een volkomen vrugt en op zig zelfs beſtaande, geeft moeite by 't verloſſen, 't is pligtig, is 't moogelyk, om eerſt het Kind, en daar nade *mola* te verloſſen: anders word gedaan, na dat de zaak voor de hand komt, als den *Chirurgyn* voor een Vrouw gaat zitten, denkt hy zelden om een *mola*, ten zy 't Vroetwyf meend, dat zy 't gewaar wierd, als de *mola* by een leevende vrugt is, is 't in den aanſlag, of 'er een tweeling of een los geworden *placenta* is, als de *mola* aan een zyde van de *uterus* vereenigd is, belet ze den uitgang van 't kind, 't gebeurd, dat de *mola* in de vliezen van 't kind koomt te begroeijen, deze Kinderen worden zelden voldraagen, die bloedzuiger beneemd het kind zyn voedſel, beneemt deszelfs ruimte. voor iet zeldzaams is gevonden de *mola*, met een ſtreng en *placenta* geveſt aan de *uterus*, voedſel trekkende uit deszelfs vaten, dit is ongetwyfeld een wanſtallige vrugt, welkers *placenta* verhard is, en zeer vaſt kleefd aan de *uterus*, ik heb by RUISCH geſtaan, als hy een *mola* na de vrugt zoude afhaalen, en 't ondoenelyk bevond, om dat de *uterus* zig introk om de valſche vrugt, die vier weeken daar na zelfs uitkwam, zynde twee klompies, de kleinſte *ſchirrheus* en als met een ſtrengetie geſcheiden, de *uterus* kan zig ſchic-

ſchielyk intrekken, als zy een lighaam heeft uitgedreeven, 't geen haar in een geweldige ſtaat ſtelde, zo als wy ſtelden, dat het kind gedaan had, en de *mola* niet konde doen, na dat het kind afgehaald was, de dus verhouden *mola* zal niet meer ſchaaden, als een na gebleeven *placenta*, minder als een nagebleeven hoofd, nogtans moeten deeze alle, zo ſpoedig doenlyk is, worden uitgebragt; ik zag twee maanden na de geboorte van een agt maandig Kind, en deszelfs *ſecundina*, een nagebleeven *carnoſiteit*, door *beneficie* van de natuur, en 't gebruik van *Caſtorium*, loſſen met ſtorting van waterige kraamvloed, de *mola* was weinig aangeſteeken; hoe vaſter derzelver *ſubſtantie* is, hoe minder aan de *putrifactie* onderworpen, en hebben derhalven geen merkelyke ſtank by zig, gelyk die loſſer van zelfſtandigheit of blaasagtig zyn, te meer, als een gedeelte, van die blaasjes gebrooken en de vliesjes rottig wierden.

De misgewaſſen in de *uterus*, hebben na haar gedaante verſcheide naamen verkreegen OLIVIER ſchreef, dat een Vrouw na ſeven maanden dragts baarde een ſchootel vol eyeren, die aan elkanderen vaſt waren met draadjes, vertoonende een bos druiven, zynde van verſcheide grootte, van die eener Linſe af, tot een Duiven ey, zy waaren met een hard vliesje omwonden, dat een leemig vogt omvatte, gelyk het witte van vogel eyties. Diergelyks zag VENETTE: een Vrouw verloſte met pyn en ſnydingen omtrent twee honderd bolleties, als eyties zonder ſchaalen, ieder bolletje was met zyn ſtaartie gehegt aan vleezige vezelen, en te zaamen gevlogten als een weefzel, de helft van de eities klein, de andere helft wat grooter, alle doorſcheinende, het vogt, daar in beſlooten, was helder, leemig, ziltig, ſcherp van ſmaak, haar vliesjes waaren hard, *enfin. paralel* met de eyeren van *Olivier.* Deze bolleties, zegd VENETTE, noemen eenige oneigentlyk *hydatides*, Dergelyke bolleties bezetten gemeenelyk de hoornen van de *uterus*, wanneer zy bevrugt zyn, en, om dat de geloosde bolleties niet vrugtbaar wierden door goed mannelyk zaad, heeft ze de *uterus* als onnut uitgeworpen. na dit gevoelen konden hier twee honderd vrugties t'eener dragt van gekoomen zyn, 't geen *Credit* konde geeven aan 't ſprookje van de *Gravin* van *Egmond.* Hy zegd het goede zaad van den man, dit ſteld, dat, als die bolleties door zulk zaad vrugtbaar gemaakt waaren, de worpjes van LEEUWENHOEK tot een menigte *liliputianen* zouden gegroeid zyn. JOUBERTUS ſchryft, dat Mevrouw BUNELLE te eener dragt negen dogters voortbragt, die alle tot vollen wasdom kwaamen, dit behoord tot de *hiſtorie* van de *generatio hominis.*

De bolleties, blaasjes, druifies, en eities in zoorten, uit de *uterus* voortkomende, behooren tot de *hiſtorie* der ziekte. BARTHOLIN van een *Ovarium* 't bedekkende vlies opſnydende, kwamen daar uit blinkende

 blaas-

blaasjes, onder de zelfstandigheid van 't *Ovarium* was verspreid wateragtige en dikkere stoffe, gelyk *pus*: de blaasjes waaren onderscheiden in grootte, eenige zo klein, als mieren eyeren. YBEN opende een *Cadaver*, en vond het regter *Ovarium* wyd uitgespannen, hy kliefde het zelve, en bevond deszelfs *Ova* verspreid als losse druiven aan een *tronc* hangende, zie derzelver aart by TULP afgebeeld, dergelyke bevindingen zyn menigvuldig. In de *historie* der ziekte, brengd MOTHIUS de *hydræ* of *aquilæ uteri* tot de *hydrops*, de *hydatides* worden beschreeven in de *hepar*, *lien*, en in andere ingewanden: als in de *memb. cellulosa* in plaats van vet, water vergaderd, zyn de *cellulæ hydatides*, ook worden de bolle uitzettingen omtrent de *orbita* en *supercilia* zo genaamd: in 't *omentum* zyn ze niet ongemeen, gelyk ze zyn omtrent de *uterus*, ongemeender en egter gevonden in de *Vesica urinaria*. TYSON bevond, dat menschen, aan 't *colicq* onderheevig, blaasagtige lighaamties neven de darmsvuiligheit losten, zag, dat de, blaasies een *tronc* hadden, witter en harder van *substantie*, als de blaasjes, by eenige waaren dezelve in een vliesje omwonden, hy vermoede, dat het vogt, in de blaasjes begreepen, voedend zap was, wy begrypen, dat door de *tenesmus*, volgende op de *inflammatie* van de *intestina crassa*, deszelfs binnenste *tunica*, *suppurerende*, zulke lighaamties uitbrengd. Hier zouden wy nader beschouwen een waterziekte van de *uterus*, uitbrengende lighaamties, die wy *hydatides* noemen, door MAURICEAU is die naam oneigentlyk gegeeven aan *pustulæ*, zekere blaasjes, waarin eenige vogtigheit beslooten was, hy vond dezelve aan Swangere en niet Swangere Vrouwen, met swelling aan eene der *labia* van de *vulva*, kwaamen tot *inflammatie* en verettering: zy behooren tot de *phlegmone*, 't zyn *bubones*, onderscheiden in kwaadaardigheid, behoorende tot een ander *poinct* van *Chirurgia*, als waar van nu gehandeld word, zy kunnen doorbreekende, of doorgesneeden zynde, ligtelyk geneezen worden met middelen, die zonder scherpheit of bytinge zuiveren.

ÆTIUS zegd: in de *uterus* van de Vrouwen koomen lighaamties, gelykende druiven, van onderscheide grootte. MUIS zag een eerlyke Dogter uit de *uterus* vloeyen een groote *quantiteit* weiagtige stoffe, gemengt met ontelbaare witte vliesjes, en gebroken blaasjes, half vol water, eenige blaasies zo groot als een erwete, andere grooter: zy kon voelen, dat die stoffe kwam uit haar linker zyde, en loste vervolgens blaasjes met roode punties. MUNNIKS vond de *tuba uteri* zo wyd uitgespannen, dat ze honderd en twaalf ponden waters in zig besloot. STALPART zag een Vrouw verlossen van een grooten hoop *hydatides*, die als druive trossen aan elkanderen hingen, en bewonden in een vlies, dunner als 't geen een *fœtus* omvangd. A VEIGA verhaald van een Vrouw, die uit de *uterus* loste meer als seventig vlies-

ag-

agtige blaasjes, ieder als een *Castanje* groot, zy hingen aan elkanderen met vellekens, en waaren met bleek water gevuld. VALLERIOLA zegd: een Vrouw loste een groote vliezige klomp, vervuld met wateragtige bobbels, als Visschen eyeren, doorscheinende, gevuld met stinkend, geel water, deze bobbels waaren verspreid in ontelbaare menigte door 't vlies, dat haar bedekte: hy zegd, een andere Vrouw bragt dergelyk vlies voort, en *noteert*, dat deze Vrouwen daar na gezond leefden. Zekere Vrouw, zegd PICHARD: meenende, dat zy met Kind was, kreeg in de vierde maand baarenswee, zy loste een ronde klomp, zo groot als twee vuisten, bestaande uit blaasjes van onderscheide grootte, de grootste als een duiven ey, en vol klaar dun vogt, de snoer, waar aan ze, als aan een darmscheil, hingen, scheen een zaamenvoeging van vaten, die haar oorspronk namen uit een vleezige klomp, niet veel van een *Placenta* verschillende. PORTAL verhaald van een week lighaam, 't geen hy voelde gevestigt aan 't *os uteri*, daar hy 't van scheide, afhaalende in de eerste trek een stuk, zo groot als een ookernoot: hier na verdubbelden de vlaagen, toen haalde hy uit een vezelagtig lighaam, met witte blaasies als *Cristallen*, vol helder water. MANGNETUS spreekt van twee misgewassen, een, geheel uit *hydatides* bestaande, deze gingen van zelfs af: 't ander bestond uit *cartilagineus* vleesch, zynde tussen de vliezen van de *uterus* ingepakt, veroorzaakende de *gangrænæ*, op welkers *accidenten* de dood volgde. TULPIUS verhaald, dat een Vrouw loste uit de *vagina* een vette *massa*, bevattende veel blaasjes, eenige *flatulent*, andere gevuld met geel vogt, de loozing geschiede by poozen, stuksgewyze, de menigte stukken, verzaameld, vulden byna een water-emmer, na dat de *massa* gelost was, volgde een waterige *lochia* uit de getergde *vagina*. BARTHOLINUS meld, dat de Vrouw van ERLANDZON, die te vooren gezonde kinderen baarde, wederom meende beswangerd te zyn, eindelyk heeft zy met groote smerten twee eyeren, zo groot als die van hennen, gebaard; waar van verscheide geloofwaardige getuigenissen zyn, dus luidende: een eerlyke getrouwde Vrouwe, ANNA AMINDS, Huisvrouw van GUDBRAND ERLANDSON, die tot nu toe Moeder is geweest van elf kinderen, wierd dertien maanden, na dat zy haar laaste kind gebaard had, aangetast met swaare pyn, de buurinnen wierden geroepen, en in haar L. *presentie* heeft zy een ey gebaard, de volgenden dag heeft zy, in tegenwoordigheit van de Buurvrouwen, wederom een ey gebaard, t' eenemaal het eerste in gedaante gelyk, de Vrouw en de gebuuren verklaaren, dat de weedommen van deeze baaringen swaarder zyn geweest, als van eenige der voorgaande kraamen, ook heeft zy haar de gewoonelyken tyd in 't bed moeten houden; den vermaarden WORMIUS heeft een van deze

 eye-

eyeren in zyn *Cabinet geconſerveert.* De GORTER zegd: als de vrugt, klein zynde, in de *uterus* ſterft, en door de verrotting in een dunne vogt veranderd, door de vaten vande *ſecundina* word opgeſlorpt, verloſt de Vrouw wel iets, 't geen na een ey gelykt.

De *inſtitutie* eiſt van *Chirurgia* een meeſterlyke hand, om de *mola* met vingeren af te haalen, en, zo 't deze niet magtig zyn uit te voeren, *permitteert* zy 't gebruik van een tang, bekwaam, om de *mola* af te haalen, het zy geheel, als het zonder geweld geſchieden kan, of ten deele, laatende de natuur door *ſuppureren* het overige tot etterſtoffe brengen, en ontlaſten, onderwyl tot haar hulp gebruikende *linimenten* en *injectien* zonder ſcherpheit, den *Chirurgyn* ſtaat te letten, dat hy met yzere *inſtrumenten* het *os uteri* kan kneuzen en ſcheuren, dat hy, niet wel gevat hebbende, met vingers en nagelen ook kan doen: als het *os uteri* ſluit, moet hy daar niet tegen ſtooten met tangen, al is het open, hy moet voorzigtig werken in de diepte, 't gelukt diend zomtyds den ſtouten; 't gelukte my een kleine *mola carnea* af te haalen van een *Dame*, nu de verlaaten Huisvrouw van den *G. Medicus.* Zie dergelyke *Hiſtorie* beſchreeven door MAURICEAU, zekere *Dame* haalde hy af, met een ſmalle tang, een vleezig gewas, zo groot als een ookernoot: de *uterus*, gelyk in zodaanig geval gemeenelyk gebeurd, byna geſlooten zynde, door welke afhaaling de *Dame* de dood ontging, terſtond na de gelukte verloſſing hielde de bloedvloeyinge op, dit is werken na deze leſſe van CELSUS: 't is beter een gevaarlyke *remedie*, als een zekere dood; hy wil de *mola*, als ze groot is, door midden ſnyden, of in meer ſtukken breeken. HILDANUS wil hier toe den *uncus* neemen, met een ſchuivend beſchermzel, de aanwyzing van den eerſten is gevaarlyk, en 't beſchutzel van den anderen geeft veel moeite, om 'er een hand aan te houden, als dit niet geſchied, kan 't geen dienſt doen.

Het afhaalen van de *mola* geſchied het veyligſte met onze hand, als de Vrouw wel geplaatſt is, brengd den *Chirurgyn* een hand in de *vagina*, verwyd met deszelfs vingeren 't *os uteri*, vat de *mola*, en trekt ze na buiten, de *mola*, gevat zynde, is zelden zo groot, dat ze niet geheel kan uitkoomen, het is een zagt lighaam, 't geen zig beter tot den doortogt voegd, als een waare vrugt, als den *Chirurgyn* merkt, dat de *mola* aan de *uterus* vaſt kleefd, moet die daar van met de vingeren geſcheiden worden, de vingeren moeten tuſſen de *mola* en *uterus* ingleiden, daar de minſte vaſtheit is, zagtkens voortgaande, tot de ſcheiding geheel volbragt is, lettende, even als by een vaſthoudende *placenta*, dat de *ſubſtantie* van de *uterus* niet beſchaadigd word, het vatten en uitleiden van de *mola* mag, als 't niet anders wezen kan, met eenige *force* geſchieden, 't geſchied met de hand, het zekerſte *inſtrument* in alle zoorten van verloſſingen,

de

de *uterus* ſchrikt daar niet voor, als voor yzelyke ſtaale werktuigen, om zo te ſpreeken, als een aangeraakte aarde Worm, haar vezelen verkortende door de aanſtoot van 't ſtaal, waar voor zy haar mond komt te ſluiten, zo werkt de vreeze en ſchrik in een Vrouw, als zy maar hoord riſſelen van *inſtrumenten*, zy ſchort de vlaagen op, en maakt het werk beſwaard, daarom zal al dit werk, omtrent de Vrouwen, 't zy by een valſche, of een waare vrugt, altyd beſt door de vingeren van een hand bevallen, egter, als tot het afhaalen van eenige *mola* ſtaale *inſtrumenten* moeten gebruikt worden, koomen in *conſideratie* de *ſubtielſte* tangeties van SCHULTETUS en DIONIS, deze meenden, dat dit afhalen beter met een kraansbek, als met de vingeren geſchied: de rand van deze, of een andere tang, moet langs een of twee vingeren tot op de *mola* gebragt, die gevat, en zo uitgegeſleept worden, anders wierd ligtelyk een gedeelte van de *uterus* in plaats van de *mola* gevat: zonder dat de vingeren kondſchap hebben van de zaak, is al ons vatten gis, en geen wiskonſt, gelyk RUISCH gewild heeft, dat wy ons handwerk zouden doen, inzonderheit in 't verloſſen van de valſche en waare vrugten des buiks, in 't vervolg moet blyken, hoedaanig zyn ED. ons dit werk te doen heeft voorgeleerd, en voorgedaan, in geval van leevende Kinderen. RUISCH ruſt, die onvermoeid gewerkt heeft, en geſchreeven, RUISCH, die de wiskonſt aan de Heelkonſt heeft gegeeven: RUISCH, die de *Chirurgie* hield by de Regterhand, waar door de onwetenheit ontdekt word tot haar ſchand: den hooner van zyn krooſt zal onze Naneev doemen, en RUISCH voorſtander van de *Chirurgia* noemen.

De Goden verkoopen alle dingen voor arbeid: deze gulde ſpreuk van XENOPHON paſt op de geboorte der vrugten van MINERVA, op de werkzaamheit van 't vernuft, deze moeyelyke arbeid, behoord aan de zyde van den *Chirurgyn*. Den *Poëet* van *Diana* ſprak, in zyn Broederlyke leſſen, van de konſt *Chirurgia* aldus: voor Arbeid word zy van de Goôn verkogt aan die de waan en andere harſſen ſchimmen der dwaalingen kloek hebben onderzogt, geen luiaart kan een ſteile rots beklimmen, maar Arbeid is 't, waar door elk trapswys ryſt na 't toppunt, daar *Apollo* 't oordeel wyſt. de moeyelyke kinderbaaring komt ons 't eerſte voor by den Oudſten Schryver: RACHEL baarde, zy had het hard in haar baaren, en 't geſchiede, als haar ziele uitging, want zy ſtierf, dat zy haar nu gebooren Zoon noemde BEN-ONI, dat is een Kind van ſmerte, eenige *Théologi* ſtellen, dat de ſmerten der baaring niet noodzaakelyk tot de natuur behooren, dewyl deze ſmerten in andere dieren, of niet, of minder is, andere beſluiten hier uit, dat de natuurlyke geſteldheit der dieren zoodanig kan zyn, dat het wyfie kan ontfangen, en baa-

ren, zonder moeite of gevoel van pynen; 't geen ook aan eenige Vrouwen, hoewel aan de minste, gebeurd; waar uit wederom andere besluiten, dat den HEERE der Vrouwen gesteldheidheit zo geschikt had, dat Hy dezelve ook, als den mensch niet gezondigd had, volgens de vastgestelde schikking der natuur, zo zoude onderhouden hebben, dat alles, wat nu in 't baaren der vrugt moeijelyk en pynelyk is, van alle pyn en smert zoude vry geweest zyn.

De Natuurkundige geeven voor reden dezer pyn en smerte: de swakheit der Vrouwen in tegenstelling van de Mannen, *geobserveert* hebbende, dat in de onredelyke dieren doorgaans de Wyfjes sterker zyn als de Mannetjes: ten andere, en dat die dieren doorgaans werkelyker zyn, en het meerendeel der Vrouwen gewoon zyn veel te zitten, ledig, en eenige wellustig leeven, 't is zeker, dat de Vrouwen, 't meeste in beweeging zynde, de sterkste zyn en het gemakkelykste baaren: voor een derde reden geeven zy de grootheid van 't hoofd der menschelyke vrugt; na 't getuigenis van ALBERTUS heeft den mensch in de *uterus* byna de volle grootte van zyn hoofd, waarom ARISTOTELES de Kinderen dwergies noemd, een zeer groot hoofd hebbende in vergelyking van het overige lighaam, inzonderheit in de baarmoeder. buiten welke het hoofd niet veel groeid. de beesten in tegendeel hebben in haar moêr niet zo grooten hoofd na evenmaatigheit des lighaams: om dat in de natuurlyke geboorte van een mensch het hoofd voorkomt, vald het de Vrouwen in de baaring swaar, en smertelyk: na een Smert lydend deel koomen de zappen toevloeijen, om reden, dat de natuur poogd de oorzaak der smerte voort te dryven, en uit te werpen, vervuld, om zulks uit te werken, de pyn lydende plaats met bloed en geesten: het lydende deel word, door den overvloed van bloed en geesten, welke daar in geperst zyn, verhit, waar uit een trekking in desselfs *fibræ motrices*, en daar door nog grooter toevloed van vogten volgd, de pyn maakt het *orificium vaginæ* swak, het Vrouwelyk teeldeel dus in baarensnood verswakt omtrent het *Orificium*, krygt de *uterus* met haar spiervezelen en *musculus orbicularis Ruischii* meer vermoogen, om de vrugt uit te perssen: in alle beweeging word eenigzins een zeekere kringsgewyze opvolging bespeurd, waar door het eene lighaam in des anderen plaats gedrongen word, zo dat, wanneer het *orificium vaginæ* natuurlyk ruim genoeg is, na *proportie* van 't hoofd van 't Kind, komt het uit, als het zelve daar in beklemd staat, zodaanig, dat geen vinger daar by kan ingaan, zal de bestryking met de beolyde balyn bezorgen, dat de Vrouw van de smerte, door 't hoofd van 't Kind veroorzaakt, verlost word.

't Woord arbeid betekend in 't gemeen alle swaare werking, en is aan het baaren der swangere Vrouwen gegeeven, om de swaare werking

king en min of meer moeijelykheit, die zy moeten ondergaan, wegen de onwederſtandelyke kragt en werking van de *uterus*, noodzaakelyk werkende uit oorzaak van 't haar opgelegde werk: aan haar behoord eigentlyk de naam van arbeid, haar trekkingen, beweegingen of vlaagen zyn den arbeid: de doeningen door 't Kind, de toevalligheden, en knoffelingen van vroeters en vroetſters, kunnen tot de moeijelykheit van 't baaren gebragt worden. door ſwaaren arbeid, of moeijelyke baaring word doorgaans verſtaan, als een voldraagen Kind uit eenige oorzaak belet word, om, na dat de vliezen gebrooken zyn, af, of door of uit te ſchieten, in 't byzonder, wanneer het kind, ſchoon wel gekeerd, egter niet kan uitkoomen, en aan den arbeid van zyn moeder moeijelykheden verwekt. de *ſecundina* brengd ook haar moeite in: by voorbeeld, als de *placenta* voorkomt; als deze van de *uterus* te vroeg geſcheiden is, al is 't, dat ze niet voorkomt; baarende toevallen, beſtaande in bloedſtorting, of als de ſtreng uit de *placenta* geſcheurd is. de *herniæ* in zoorten worden tot de moeijelyke baaring gebragt, GALENUS brengd daar toe 't verhouden *excrementum*, dit maakt geringe moeijelykheit, in te beletten den doortogt voor 't Kind, dat affſchietende darmsvuiligheit ligtelyk uitſtoot.

ÆGINETA en CELSUS hebben de *phimoſis* gebragt tot de oorzaaken der moeijelyke baaringen. na maate de vrugt aangroeid, rekt de *uterus* uit, en perſt tegen de *vaſa iſchii* en *Cruralia*; het van de onderſte deelen wederom keerende bloed heeft geen vryheit, om behoorlyk te beweegen, uit oorzaak der perſzing van 't *foetus* en zyn omſlag in de *uterus*, daar van daan komt niet alleen de *phimoſis* aan de *labia* van de *vulva*, 't maakt waaterzugtige ſwellinge der dyën en beenen, en geſwollen aderen in dezelve. de *tumeſcentie*, door de Ouden *phimoſis* der Vrouwen genaamd, betreft inzonderheit de *membrana Celluloſa*, door welkers waterzugtige ſwelling zig binnen in de *labia* van de *vulva* frontzelen vertoonen, tuſſen welke verzameld een taaije ſtoffe, die geſcheiden word uit de *glandulæ*, van welke het binnenſte der *rima* doorzaaid is. deze *phimoſis*, nader beſchouwd, komt ons voor als een *particuliere anaſarca*, voortkoomende uit voors. drukking, en de *diſſolutie* des bloeds, waar door een te groove *lympha* in gezegde *membrana* vloeid. de vogten, niet genoegzaam door dezelve *Circuleerende*, veroorzaaken in dit *dilatabel* vlies, den *humor aquoſus* in de *labia* van de *vulva*. als deze Vrouwen 's morgens opſtaan, zyn haar ſchaamte deelen minder geſwollen, als des avonds, als ze te bedde gaan, om dat, de Vrouw leggende, het Kind die deelen zo laſtig niet drukt, waar door de vogten te beter vermoogen door te loopen, als die deelen weinig geſwollen zyn, en hunne natuurlyke warmte bezitten, moeten daar toe weinig of geen middelen gebruikt, en den Kraam tyd, die dit toeval geneesd, afgewagt worden,

den, als ſtaande dit toeval de Vrouw baard, en 't Kind met het hoofd voorkomt, doen wy de *labia* van de *vulva* wyken, op dat het Kind, als 't niet haaſtig uitkomt, daar tuſſen niet ſmoore: als ſtaande dragt, de ſwelling van deze *labia* waterig, bol en mis *couleurig* word, de natuurlyke warmte verminderende, mag dezelve met *Resolutiven*, dat verwarmende doordringende middelen zyn, wederom opgewekt worden, 't zyn hulpmiddelen, die het geſtremde, 't geen te vooren vloeibaar was, wederom vloeibaar maaken, door haar fyne deelen de zaamen geſtolde *humeuren* ſmeltende, de ſtoffe, in de *labia* van de *vulva* gepakt, verdeelen, waar door de ſwellinge ten deele of geheel verdwynd.

Als de Vrouwen, van de tand zynde, voor de eerſtemaal moeten baaren, vald het hen immers zoo zuur, als een zeer jeugdige tedere Vrouw van 't eerſte Kind, een Vrouw, die, jong zynde, gebaard heeft, vroeg afgemend is, de *uterus* droog, en de *vagina* ſchraal wierd, als deeze nu langen tyd vry geloopen hebben, en eindelyk na verloop van Jaaren beſwangerd worden, zyn zy doorgaans moeyelyk te verloſſen, door dat langwylig vertoeven worden de natuurwegen hoe langs hoe meerder enger en harder, om zulken oorzaak wil het zo genaamde ſlot van 't lighaam in baarens nood niet, of zeer bekrompen openen, zulks geſchied ook toevalliger wyze, niet tegenſtaande de Vrouwelyke deelen natuurlyk wel geſteld zyn, te weeten: door *ſpasmus* of *convulſien*, die wy verkeerde vlaagen noemen, de kramp en zenuwtrekking zyn laſtige toevallen, die Moeder en Kind om hals kunnen brengen, deze trekkinge, een Vrouw in arbeid overkomende, ſchryft de *inſtitutie* toe aan een der volgende oorzaaken, aan te veel arbeid, en daar door verhit, aan te veel door ſterk vloeyen kwyt geworden bloed, of aan de uiterſte ſmert, die de baarmoeder lyd in eene eerſte verloſſing, van wegen 't ſterk uitzetten, dat ze, om het Kind den weg te maaken, doen moet, den doorgang van 't Kind word belet door een aan de Lyfmoeder aangebooren gebrek, of, als zy van de geboorte af aan de ingang van de zelve, of aan de *uterus* zelfs, op eenige *veneriale* of reeds voorſ. wyze ſchaade geleden heeft, en daar van hindering behouden, en wel eens zo, dat, het *ſemen virile* te nauwernood plaats genomen hebbende, de Vrouw bevrugt wierd, zo als daar van voorbeelden by HILDANUS en ROLFINKIUS beſchreeven zyn: als in deeze Vrouwsperzoonen 't Kind negen maanden behoorlyk aangroeide, kan het van wegen de tegenhouwende beletſelen niet, of nauwlyks uitkoomen, 't gebeurd, dat de Vrouwen, uit een voorgaand kraambed, behielden eenig *defect*, als *Cicatricen* enz. dat namaals hinderd, 't zy aan den ingang, in de *vagina*, of daar boven, ook kan het

het *defect* zyn, door *condylomata*, en andere *tumores*, tegen de natuur in de Vrouwelyke deelen begreepen.

Tussen een swaaren arbeid, en een moeyelyke baaring, kan eenig onderscheid gesteld worden, de eerste zoude behooren tot de valsche vlaagen, *racbysagra* en haar aankleeven. hier zouden wy iets nazien, wegens de oorzaaken van moeyelyke baaringen, zo van de zyde der Moeder, als van de zyde van het Kind, beide door verscheide *inconvenienten*, hier zyn by te voegen eenige andere uitwendige dingen, by voorbeeld: de kwaade proceduuren van de Vroetvrouw, de ongehoorzaamheit van de baarende, en de verbaast maakende eige wyze omstaande Vrouwen, geduurig vraagende, aanspoorende, Bet weetende en bedillende Wyven bedisselen het werk; den *Chirurgyn*, by een moeyelyke baaring geroepen, moet de Vroetvrouw niet beschuldigen, zyn zaak is, om 't beter te maaken, hy zal opmerkende bevinden, en, zo bevonden hebbende, weeten, dat natuurlyke, tegen natuurlyke, en toevallige oorzaaken, de baaringen swaar kunnen maaken, de laaste zyn 't voornamentlyk, daar ROUSSETUS van spreekt, en daar andere Schryvers andere by gevoegd hebben, waar toe wederom in *consideratie* koomen de scheef leggende lyfmoeders monden, door VAN DEVENTER gebragt tot de voornaamste oorzaaken der swaare baaringen; eenige Vroeters hebben gezegd, dat die scheefheit komt door omdraaying van de *uterus*, meenende, dat de kwaade gestalte van de Kinderen daar door zoude veroorzaakt worden, wy noemen het een overhelling van de *uterus*, dat is, als het bovenste gedeelte van de *uterus* na een der zyden, of na vooren, komt over te hellen, by welke overzetting het onder einde doorgaans na agterwaards iets opryzende verschuifd, zeer weinig, ten opzigt dat den *fundus uteri* overheld, en van zyn natuurlyke gestrektheit afwykt: draayen zoude zyn, wanneer de *cervix uteri*, en by gevolg deszelfs *orificium*, zo veel na agter kwam op te ryzen, als den *fundus* aan de voorzyde, door voor over te hellen, kwam voor over te zinken; dit drayen kon omrollen genaamd zyn, de overhelling der *uterus* is niet met buiging van haar zyden: hoe ook de *uterus* overheld, zy behoud dezelve *figuur*, om dat derzelver *tunicæ* zo styf uitgespannen zyn, en om natuurlyk het Kind, met zyn *ornamenten*, sluiten, dat geen inbuiging plaats vind, als meede, om dat de deelen, in de *uterus* gehuisvest, aan de zyden, waar na zy overhellen, niet in staat zyn, om tegen de uitgespannen *uterus* zodanig te perssen, dat daar door haar wand kan koomen te wyken, waar door een scheeve *figuur* aan des lyfmmoeders mond zoude kunnen worden veroorzaakt, waarom te vooren gezegd is, dat wy in 't verlossen omtrent dit *poinct* de beswaaring van VAN DEVENTER negen-en-negentig *percent* verligten. Wy RUISCHIAANEN houden het verlossen van de

Vrouwen negen - en - negentig maal voor eene der gemakkelykste handgreepen van *Chirurgia*, en eenmaal uit honderd voor een swaare baaring, welke meeste door ons met behoud van Moeder en Kind te redden zyn.

De oude leeraaren hebben verscheide uiterlyke dingen tot de moeyelyke baaring gebragt, waar toe zy stellen 't misbruik der niet natuurlyke dingen, en de te groote uiterlyke koude en droogte, 't geen de teelleden doet sluiten. MAGNUS en AVICENNA hebben *genoteert*, dat de koude en droogte de *placenta* zeer vast zet tegen de *uterus*, ook kan de hitte de kragten, tot den arbeid vereist, *dissiperen*, de reuk van *perfumen*, als *muscus* of *civet*, trekken, zeggen MERCURIALIS en GUILJELMEAU, de *uterus* na om hoog; de groote droogte by gebrek van voedzel, inzonderheit in Vrouwen boven de veertig Jaaren, doet, dat haar teelleden niet genoegzaam in de baaring verwyden, waarom de vrugt en de *Secundina*, door medelydende verdorring, ongeval ontmoeten, waar over A CASTRO en HILDANUS schreeven, of dat de snoepige Wyfies, staande dragts, kwaade voedsels gebruikten, zig, en 't Kind ziekelyk maakten, haar zelf met de *suppressio* belemmerende: als pisse en darmsvuiligheit te gelyk *ballasten*, word de baaring moeyelyk: een oorzaak van de zyde der Moeder is, als zy van wegen de gestalte van haar lighaam swak en teder is, haar kragten niet bestendig zyn, om den arbeid door te staan, deze swakheit, zegd ÆTIUS, moet niet alleen tot het lighaam, maar ook aan 't gemoed *gerefereert* worden, dat de *passien* moeite in 't verlossen geeven, is beschreeven door MERCURIALIS en PARÆUS, zommige Vrouwen zyn te schaamagtig, andere kleinmoedig, andere veinzen zig te swak, zommige zyn ingenomen met doodelyke vreeze, andere zyn onverduldig, schreeuwen zonder ophouden, eenige byten te *Amsterdam* op haar tanden, om dat ze een *gequalificeerden* dwaas aan haar *muliebria* moeten dulden: alle hartstogten kunnen 't baaren vertraagen en doen ophouden, wy kennen Vrouwen, die niet kunnen of niet willen baaren, als 'er iemant is, welkers byzyn zy niet verdraagen, zy moeten om deze reden haar eigen willekeur, niet die van Februari 1746., hebben, om te kunnen verkiezen die 't haar behaagd, zy hebben een afgryzen van *gequalificeerde* nathalzen en stinkbeeren vrygeboore Vrouwen, moeten vry blyven, althans in 't verkiezen van *Medicus*, *Chirurgus*, Vroetwyf en Baker.

Van de zyde der Moeder letten eenige op de wydte der *uterus*, natuurlyk kan die niet te wyd zyn, om 't Kind te veel *spatie* te geeven, waar door het zoude een kwaade gestalte aanneemen, om daar door een swaare baaring te veroorzaaken, wy vinden de *uterus* tegen natuurlyk verwyd, ziet by HILDANUS, dat maakt een moeyelyke dragt, arbeid en verlossing, wy vinden natuurlyk de beswanger-

gerde *uterus* niet net in 't midden geplaatst, de overhelling is doorgaans wat meer na de regter of linker zyde van den onderbuik gedrukt, 't geen verscheide ervaarene aantekenden. SENNERTUS schreef, als de *uterus* niet regt geplaatst is, word deszelfs *orificium* scheef gedrukt, indien de strekking van 't *os uteri* veranderd door een kwaade gestalte van 't Kind, wordt het een moeijelyke baaring. MAURICEAU verloste een Vrouw zeer moeijelyk, om dat het Kind had een kwaade legging, en de buik van de Vrouw hing voor over als een zak, waar in de Vrugt, als in een klomp, gedrongen lag: als hier gezegd word, dat de *uterus* niet altyd regt in 't midden legd, maar zomtyds schuins, is 't, dat deszelf bodem, iets overvallende, 't *os uteri* min of meer scheef zet, de *uterus* vald meermaals over na de linker, als na de regter zyde van den onderbuik, komt ligtelyk over te hellen met deszelfs bodem, te meer, als die verhoogd en ruim is boven de *insertie* der *ligamenten*: van deze verplaatszingen der *uterus* schreeven HOLLERIUS en SCHENKIUS, hier by komt zomtyds wat schuinheit van 't bovenste gedeelte der *vagina*, deze toevallige schuinte gebeurd meest in Vrouwen van ongemeene lengte van de *vagina*.

De *partes genitales* van de *feminine sexe*, en haar harde buitenwerken kunnen van wegen de jongheit der Vrouwen te eng zyn, om de verlossing zonder merkelyke moeijelykheit toe te laaten, zy kan zo wel ouder en swakker zyn, als 't behoord, als te jong: daar is geen regel zonder *exceptie*, eenige jonge Vrouwen, inzonderheit die veel ter been zyn, baaren gemakkelyk, en, zo 't waar is, dat de beenderen van 't *pelvis* kunnen wyken, zal dit moogelyker zyn in jonge, als bejaarde Vrouwen. ROUSSETUS zegd, als de Vrouwen al te jong zyn, zyn de geboorte leden om te baaren niet genoeg geopend, wanneer, zegd DIONIS, een Vrouw op haar vyftiende Jaar kraamt, dan hebben de deelen van haar lighaam haar volkoomen wasdom niet, daarom kunnen zy 't Kind zo vry niet doorlaaten, als wanneer zy van meerder Jaaren zyn. Wy stellen de aangroei doorgaans tot in 't twee en-twintigste Jaar, dat de geboorte leden van zommige Kleuters zeer naauw zyn, en dit, als ze bevrugt worden, een moeijelyke baaringe, of een swak Kind voorzegd, is bekend. VENETTE zegd: den buik der Vrouwen van twaalf tot veertien Jaaren is te naauw, om 'er wel gemaakte Kinderen in te teelen, haar inwendige deelen hebben de noodige ruimte niet, om ze tot volmaaktheit te brengen. Wy hebben 't *Contrarie* gezien. SAVANEROLA zag een Meisje van negen Jaaren bevrugt, van SOLINGEN zag een Griekin van tien Jaaren haar Kind op den arm draagen, DIONIS en VENETTE hebben uit *Complaisance* de *fransze Dames* wat naauwer, als andere, willen beschryven, 't geen ROUSSET daar van aanmerkte, heeft voornaamentlyk uit-

zigt tot de beenderen van 't *pelvis*, 't geen VAN DEVENTER als een gemeene, en MAURICEAU als een zeldzaame zaak, heeft aangetekend. Kleine en kortgedrongene, zegd DIONIS, verloſſen ongemakkelyk, dat heb ik *contrarie* bevonden, misnaakte Vrouwen baaren moeijelyk: die *rachitis* zyn, kunnen 't erg hebben, als haar long daar door gedrukt word: die de eene heup hooger hebben, als de andere, moeten op de korſte zyde leggende verloſt worden, haar *pelvis* heeft geen behoorlyke rondte, het Kind moet meer lyden, als de Vrouw op de langſte zyde, of op haar rugge legd, en de Moeder moet meerder ſmerte uitſtaan, om te kunnen verloſſen: de engte van den doortogt word onherſtelbaar belemmert, wanneer een *exoſtoſis* aan de *oſſa pubis* of aan eenig ander been van 't *pelvis* na binnen wyſt, in welk ongeval de legging van de Vrouw, en de haaling van 't Kind daar na moet gerigt worden.

611 Ik heb goed gedagt over de byzondere leggingen der baarende Vrouwen een verhandeling te ſchryven. wy doen niet als de dwaazen, die zig Vroedmeeſters noemen, die verborgentheit maaken van zaaken te weeten, welkers kundigheit wy zouden kunnen ontbeeren, terwyl zy niet verſtaan, 't geen wezendlyk verdiend gekend te worden; Vroedmeeſter LYCURGUS wilde niet toeſtaan, dat een Maegd in het huwelyk zoude treden, voor en aleer zy in ſtaat was om Kinderen te baaren, zy moeten, zegd hy, zo wel de ongemakken, als de vermaakelykheden van 't huwelyk kunnen verdragen: de Romeinen lieten hun Dogters, gezond van lighaam zynde, trouwen in de ouderdom van twaaf Jaaren, na haar geſtalte was, ſtellende, dat ze dan haar maagdom mede ten huwelyk bragt, enz. de gebaarde beſchouwer is van gedagten, dat het een ſchaadelyk ſoort van Maagden is, die niet vroeg willen trouwen, als 't hen gevraagd word, zo, om dat zy de *republicq* niet vrugtbaar willen dienen, als om haar zelfs wille, om dat zy voor 't minſte eenmaal in haar leeven verlieft worden, 't geen zelfs bleek aan *Diana*, verlievende op *Endimion*: 't is dan, zegd hy, beter in 't groene, als in 't dorre, verlieft te worden, 't is beter te trouwen, als te branden, de vreeze voor 't baaren behoorde hen niet te wederhouden, terwyl haar begeerte tot den Man haar is toe geweezen, door 't woord, dat geen tegenſpraak lyd, 't is geen zekere regel, dat de eerſte vrugt de meeſte moeite baard, zy zouden het vaſte gaan in Vrouwen van vyftien Jaaren, zullende baaren haar eerſte vrugt: van 't vyf-en-twintigſte tot het vyf-en-dertigſte Jaar *incluſive* word geſteld, dat de Vrouwen de meeſte kragten hebben, om te baaren en te minnen; als 't Wyfie, zegd SEBIZIUS, de eerſte maal zal baaren, verſchild het veel, hoe groot de vrugt is: 't gebeurd, dat een Vrouw, op 't beſt van haar Jaaren, gezond van lighaam, en ordentelyk ruim van geboorte deelen, eenige maalen voorſpoedig baard, en eindelyk by

by haar een Kind voorkomt, 't geen moeite maakt, om dat het te groot is. PORTAL haalde van een Vrouw met moeite 't eerste Kind, zy na verloop van tyd wederom baarende, kwam 't Kind voorspoedig uit: de derde maal zullende baaren, kon zy niet verlost worden, en stierf met het Kind by haar; als een tweemaal gevouwen Kind afzakt, als 't legd als een egel ingerold zonder beweeging, als 't Kind zig geen doortogt kan baanen, om dat de *uterus* niet medewerkt, de Vrouw afgemat is door verkeerde vlaagen, of als 'er geen vlaagen zyn, maakt het moeijelyke baaringen.

De oorzaaken dezer baaringen zyn *accidentales*, wanneer door de ouderdom de *genitale* deelen te veel ingekrompen en verdroogd zyn, niet genoeg kunnende rekken: dit gebeurd inzonderheit, als bejaarde van 't eerste Kind zullen verlossen, in een Vrouw tussen de veertig en vyftig Jaaren worden de vezelen droog, de geledingen van 't *Os coccygis* beginnen zaamen te groeijen, dan kan dit beentje zonder gevaar van te breeken niet agter uit geboogen. ROUSSETUS meend, dat, als de Vrouwen jong gebaard hebben, de *uterus*, als zy oud worden, te eerder tegen natuurlyk hard en droog word, 't geen 't meest op die jong zynde, Kinderen, en daar na lang onbevrugt blyven ziet, niet op die steeds voortvaaren in 't Kinderbaaren, haar teelleden blyven ruimer, zagter en glibberiger: de oorzaaken zyn toevallig ter agting van de ziekte des lighaams, als daar zyn steen in de blaaze, *hæmorrhoides* van de *vagina of anus*, derzelver *Rhagades* en *inflammatien*, *asthma*, *suppressio*, buikloopen, flaauwten, hevige koortzen, die duurden en uitdrooging maakten, zo omtrent de *placenta*, als 't *foetus*, de *uterus* en *vagina*, voorts alle andere kwaalen, die de Vrouwen verswakken. HIPPOCRATES zegd: de Vrouwen, swanger gaande, met koortzen gekweld, en daar door vermagerende, baaren beswaarelyk, tot deze oorzaaken worden gebragt de ongevoeligheit en onwilligheit om te baaren, de vlaagen tegen te staan: de te groote vettigheit der swangere Vrouwen kan zo wel, als de te groote magerheit, oorzaak zyn van moeijelyke baaring, niet, dat de *uterus* of *vagina* te vet zouden zyn, maar dat een menigte vet den omtrek van het *Collum minus uteri* en *vagina* van buiten beslaat, belettende, dat de *vagina* zig niet bebehoorlyk kan verwyden. GUILLELMEAU spreekt van een Vrouw, in welke het vet den doortogt stopte, in zeer vette Vrouwen kan 't *omentum* eenige drukking maaken op de *Cervix uteri*. HIPPOCRATES zegd: Vrouwen, die uitermaaten vet zyn, word de Baarmoeder *gecomprimeert*. PLATERUS en de ondervinding leeren, dat in de halzen van de *uterus* geen vet is, 't geen van buiten daar tegen perst, kan ons 't verlossen moeijelyk maaken, maar niet beletten, gelyk 't gebeurde aan Mr. DE ROVERE, aan zekere Vrouw, die hy, om dat zy van wegen haar vettigheit niet konde verlossen, deed de Keizerlyke sneede: een andere Vrouw was met een welgekeerd Kind ses da-

dagen in arbeid, en van wegen haar groote vettigheit niet kunnende baaren, moest zy 't besterven: geopend zynde, wierd bevonden, dat een gedeelte van 't *Omentum* gescheurd, gesmolten, en op de lyfmoeder gezakt was. 't Is niet omoogelyk, dat het vet, 't geen de *passagie* stopte, of 't gescheurde net, waaren gevolgen van misbruikte *instrumenten*: in vette Vrouwen moeten alleen de handen werken, *malsse* deelen scheuren ligt.

Onder de voorsz. oorzaaken worden gesteld de zoorten der *mola* aan 't *os uteri* gehegt, en de verharding van deeze mond, 't geen de bejaarde Vrouwen onderhevig worden, dit laatste maakt een moeijelyke baaring, om dat het *os uteri* minder rekt, als de *vagina*, 't geen voor 't minste *egaal* behoefde, ten andere, om dat de vrugt drukt op 't *os uteri*, door welke persfing de *vagina* afzakt meer in rimpelende als verwydende, 't geen VAN DEVENTER 't voorschoot noemd: als de plooijen voor de vrugt uitzetten, kunnen zy de verlosfing belemmeren. HIPPOCRATES zegd: die de mond van de *uterus* hard hebben, moet ze noodzaakelyk naauw zyn: Insgelyks, wanneer geswellen, sweeren, of kwaalyk *geformeerde* lytekenen aan 't *os uteri* of *vagina* zyn, tot deze lytekenen brengd ROUSSET die na een ruuwe steensnyding, geweldige baaring, door 't kwetzen met *instrumenten*, uitsnyding van *tumores*, en tekens van de *lues venerea*. DORINGIUS spreekt van gescheurde lyfmoeders, PORTAL van scheuringen aan 't *os uteri*. PRIMEROSIUS verhaald van een steenagtig geworden *uterus*. HILDANUS van een Vrouw, die niet verlossen kon, zy stierf, en hy bevond de *substantie* van de *uterus* voor een gedeelte zo groot, als een kinds hoofd, verhard en steenagtig, dit had de baaring belet: als de *vagina*, of *labia* van de *vulva* of 't *orificium vaginæ naturalis* of *accidentalis* te vliezig of vleezig begroeid zyn, GUILLELMEAU verhaald van een Vrouw, die zoude baaren, hy vond de scheede zo geslooten, dat zy geen knop *sonde* toeliet, een moeijelyken arbeid had in vroeger tyd de *vagina gecontundeert*, *geinflammeert*, *geulcereert*, en eindelyk, door verzuim van een bekwaame *Canule* of *suppositorum*, zo te zaamen gegroeid, haar scheede wierd geopend, en daar na 't *speculum vaginæ geappliceert*, met *succes*, dat alle de *Cicatricen* verwyderd wierden, zo dat zy drie uuren daar na verloste. RIOLANUS verhaald van een Vrouw, die in een moeijelyken arbeid de scheede gescheurd, en daar na zo geheeld was, dat geen *sonde* in de opening ging. HARVÆUS verhaald dergelyk geval: deze Vrouw verloste, zonder te vooren door den *Chirurgyn* geholpen te zyn, het Kind de *vagina* openende, dit aftewagten is gevaarlyk en niet raadzaam. 't Is veyliger, dat die deelen door een *Chirurgyn* tydig geopend worden, dit is 't eenparig *advis* van de ervarenen: hoe deze *operatie* geschied, is in een voorgaande verhandeling *genoteert*, met dergelyke zaaken ons hier niet ophoudende. een oorzaak, die de baaring beswaard, is, als

de

de pisblaas in de *vagina* zinkt, doende zig voelen als een uitgezonken *hernia*, als dit ongeval voorkomt, moet de blaas ontlaſt, en die uitzinking ingedrukt worden, na 't Kraambed diend de Vrouw een *peſſarium*, of dit kwaal blyft *incurabel*: de ſteen in de blaaze in deszelfs hals zakkende, belet, en moet voor 't verloſſen van 't Kind opgedrukt worden, heel erg is 't, als de ſteenen, gelyk* Covillard en Ruisch ſchryven, een zak in de *vagina* of *vulva formeren*, of als de ſteenen de hals van de blaas doorſnyden, ſlym en etterſtoffe kunnen hier vergaderende het baaren moeijelyk maaken.

Van de zyde van 't Kind worden geſteld verſcheide ongemakken, eenige ſchryvers zyn van gedagten, dat de meiſies meer pyn aan de Moeder doen, en traager voortkoomen, als de knegtkens, om dat de eerſte zouden de ſwakſte zyn, in 't gemeen kan geſteld worden, dat een ſwak Kind minder helpt redden, als een ſterk, 't gebeurd, dat de meisjes ſterker voorkoomen, als de knegtkens, een groot Kind maakt doorgaans ſwaarder arbeid, en baaring, als een ſwak Kind, dit getuigen Platerus en de ervaring, te ſwaarder, zegd Forestus, als 't Kind breede ſchouderen heeft, of dat het Kind over de negen Maanden gedraagen is, en na *advenant* grooter geworden is, of, als 't hoofd van 't Kind te groot is. a Castro zegd: als het hoofd van 't Kind te klein is, kan het den doortogt niet openen; de ſwaarigheit is gering, en dan behoefd ze niet met *force* verwyd, veel erger is, als 't Kindt een *hydrocephalos* heeft. Ronseus zag tot *Gouda* een Kind verloſſen, welkers hoofd ſwaarder was, als zyn lighaam, ook als 't Kind een vleesgewas aan 't hoofd heeft, of aan de hals, deze gewaſſen kunnen grooter zyn, als 't hoofd zelfs, ook, als de vrugt geheel, of ten deele, *extraordinair* hard van gebeente is, als het een *Monſter* is, maakt het min of meer een moeijelyke baaring, wy noemen een *Monſter* een *defect* in de natuurlyke *form*, onderſcheide in grootheit, gedaante, of getal van eenig deel: onder de oorzaaken van de moeijelyke baaringen van de zyde van 't Kind worden geſteld, als het Kind met zyn hoofd van binnen tegen de ſchaambeenderen vaſt ſtaat, 't zy van vooren met het aangezigt, of met het agterhoofd, het Kind dan op de rug leggende, zo dat het byna onmoogelyk te verplaatſen voorkomt: of dat den hals geboogen, en het Kind in eene van de zyden van de Baarmoeder met het hoofd zit, of wanneer een of twee ſchouders voorkoomen, zynde 't hoofd en de billen om hoog, als een hand alleen, of met het hoofd komt, of dat de twee handen voorkoomen alleen, of met het hoofd; of een hand en een voet, of twee handen en een voet, of twee voeten en een hand; of een knie, of beide de kniën, of met de billen, 't zy de beenen om hoog ſteekende, of, gelyk a Castro byzet, met de planten van de voeten tegen 't hoofd; of met de rug of len-

den:

den dwars voor, of met een gedeelte van de borst: of met de geheele hals, en 't begin van 't hoofd; of dat het op zyde komt, of, met de borst met een gedeelte van de buik, met of zonder een gebooren arm; of met de borst of buik vlak voor, de billen en beenen om hoog, of dat het Kind als een kloot in een gedrongen is, 't zy met zyn hoofd tegen zyn heupe leggende, of anders in een gerold, of tweemaal dubbel gevouwen zie HILDANUS; als het kinds rugge, en billen tegen de rugge van de Moeder raaken, de kinne van het Kind op zyn borst leggende; voorts de handen op de knien; de neus en de streng tussen de knietjes, de oogen op de duimen, de beenen gevouwen, het Kind in een byna natuurlyke zitting, zonder te keeren in een gedrongen blyvende voorkomt, het Kind is zomtyds als een bundelken ingerold, zo kan 't zelden gebooren worden, 't moet op eenige wyze ontvouwd, als 't zig zelfs niet uitstrekt, moet het geholpen, om dat het zo naauwelyks kan uitkoomen, eenige hebben zulke Vrouwen dagen in arbeid gelaaten, dat een gevaarlyk afwagten is, 't gebeurd, dat een vrugt met zyn volkoomen *secundina* moeijelyk uitkomt: aan 't Kind kan een *mola* gehegt zyn, een wanvrugt kan by een waare vrugt zyn, steld hier by alle kwaade keersels en strekkingen, zo omtrent de byzondere gestaltens van een vrugt, als die der leggingen en voorkomsten van twee of drielingen, door al 't welke den arbeid verswaard en de baaring moeijelyk word.

By voorbeeld: omtrent tweelingen, als ze beide, hoe ze ook van stand zyn, eeven in *distantie* voorkoomen, 't zy 't een met het hoofd, en 't ander met de voeten, of beide met de hoofden, of met de voeten te gelyk, of dat die anders beide kwalyk gekeerd zyn, of een derzelver kwaalyk gekeerd is, om haar *differente* bewegingen elkander hinderlyk zynde, zie MAURICEAU, of dat het eene met de hand, en 't ander met zyn been, te gelyk voorkoomen, of met eenig ander deel, ziet by HILDANUS, en by VAN DEVENTER de nette afbeeldingen van tweelingen wonderlyk in malkanderen geslooten, of dat een of twee Kinderen kwaalyk gekeerd zyn, en zo vast zitten, dat ze naauwelyks verschooven kunnen worden, of als het eene Kind het ander in zyn uitgang verhinderd, zie by VAN ROONHUISE, of als 'er drie, vier, of meer Kinderen zyn, hoe wel zulks zeldzaam is; ik weet van vier leevende Kinderen te eener dragt hier gebooren. van JOUBERT wierd aangeroerd de Dame, die negen Kinderen te eender dragt heeft gehad; *item* van verscheide andere Vrouwen, die de een drie, de ander vier, een ander vyf, en een ander ses Kinderen hebben in een dragt voortgebragt, ziet dergelyks by SCHENCK, tot het Kind behooren de vliezen, de streng, en *placenta*, welke meede oorzaaken van moeijelyken arbeid kunnen zyn, ten voorbeeld: wanneer de vliezen, het water behoudende, zo sterk zyn, dat ze niet wil-

willen breeken, 't welk uit de pyn, die blyft duuren, en dat 'er geen water komt, vernoomen word, zie MERCURIALIS, of dat de vliezen te ſchielyk breeken, dikwyls voor en al eer het Kind affchiet, waar door de deelen, die noodzaakelyk vogtig dienen te blyven, om het Kind gemakkelyker en gladder te doen *paſſeren*, te droog worden, zie by GALENUS, of als de nageboorte voorkomt, 't geen van THEVENIN *filius ante patrem* oneigentlyk genaamd word, waar door de *paſſagie* geſtopt, een groote Vloed, en de dood van 't Kind naby is, zo niet haaſt daar in word voorzien TRAGUS had voorſ. naam gegeeven aan de *hermodactilus*, om dat deze, als de *ſatirion*, eerder zaad, dan bloemen, geeft. de afgeſcheide nageboorte, of ſchoon ze den doortogt niet ſtopt, maakt, dat het Kind zyn natuurlyke geſtalte niet kan behouden, 't gebeurd ook, dat na de geboorte van 't Kind eenige gedeeltens van de nageboorte in de Baarmoeder los, of aan en in dezelve vaſt blyven hangen, 't geen tot de oorzaaken van een moeijelyke baaringe behoord, in zo verre, als de Vrouw niet van alles verloſt is, en zomtyds meer moeyelykheit moet ondergaan, als wanneer 't Kind van haar gehaald wierd, als mede, wanneer de ſtreng zeer kort is. HILDANUS verhaald van een Kind, dat de ſtreng van eene ſpan lengte had.

De moeyelyke baaringen kunnen ontſtaan, als de Vrouw onbehoorlyk heeft *gemedicineert:* als een onervaren *Medicus* of *Chirurgus* verkeerde geneesmiddelen ingeeft, baard het verſcheide rampen; met een kwaade geſtalte aan de Vrouw, die baaren zal, te geeven, word de vrugt, den arbeid en de verloſſing beſwaard, 't geen A CASTRO en RANCHIN hebben aangemerkt, en de ondervinding geleerd, ziet verder een afhaaling by de voeten door *gequalificeerde* van 't ganzenoort, het rekken, ſukkelen, ſtolpen, rucken, ſcheuren, plukken inzonderheit, door 't misbruik van *inſtrumenten*, 't geen de vlaagen doed verminderen, en eindelyk ophouden, het vergeefs te doen arbeiden, waar door het *peritonæum* zo gerekt kan worden, dat de Vrouwen onder 't baaren een *hernia* krygen, of een meer als behoorde ſwelling in den buik, ondraaglyke pyn, verdrukt Kind, en moeyelyken arbeid. FORESTUS ſpreekt van ſwaaren arbeid door gebrek in de *muſculi* van den buik. A CASTRO ſpreekt van gebrooke longe vaten, *convulſie*, *inflammatie* van de *uterus* en *vagina*, ook konnen de oorzaaken van een moeyelyke baaring wezen, het vallen, ſlaan, ſtooten, op den buik ſchoppen, als ander geweld, waar door Moeder, Kind, of die beide, konden beſchadigd worden, danſſen, ſpringen, ſterke oeffeningen, en andere *vehemente* bewegingen des lighaams, als hoeſten, niezen, enz. waar door de nageboorte ontydig was afgeſcheurd, zie SENNERTUS, ook wanneer de Vrouw zig ſterk heeft uitgerekt, gelyk de wellustige, en luiaards doen, waar door, zegd HILDANUS, de ſtreng

 komt

komt te breeken. HIPPOCRATES zegd, wanneer de Vrouwen ongerust slaapen, zig telkens keeren en wenden, is dat ziekelyk woelen oorzaak, dat het Kind kwaalyk gekeerd word, waar door een moeyelyken arbeid ontstaat, het ontydig *adstringerent* badwater, ontydig aderlaaten en *purgeeren*, zie by FONTEIN, of 't gebruik van *aromaticque* huismiddelties, die bitter, heet, *volatiel* of scherp zyn, zie HILDANUS, AVICENNA en PRIMIROSIUS; als mede het bovenmaatig, of te dartelend Venus spel, zie by HEURNIUS, hy meend, dat het Moeder en Kind versvwakt. BEVERWYK is van andere gedagten, te *satyricq* voor *Diana*, om ze hier by te zetten.

De Vrouw geeft oorzaak tot een *abortus*, als zy niet genoegzaam met voedsel voorzien is, haar bloed te overvloedig, of kwaad van *temperament* is; *accidenten* aan de heimelyke deelen heeft, de beroeringen en schuddingen van de *uterus*, die veroorzaakt worden door hartstogten, of door uiterlyk geweld, sterke *purgatien*, geweldig drukken op den afgang, *tenesmus*, braaken, niezen, hoesten, enz. ten deele van de vrugt: als dezelve, al te broos, te dun van vliezen, broos van streng, onrustig, waterhoofdig, dikbuikig, of anders ziekelyk is, als de streng te kort is, of, die te lang zynde, zig om het Kind wind, waar door het zyn *placenta* rukt uit den *fundus uteri*, of waar ze anders in de *uterus* mogt gevestigd zyn, als de Vrouw, niet op haar tyd zynde, bloed stort, en 't een Vrouw is, die niet gewoon *menstrueert* staande dragt, word gesteld, dat zy zal *aborteren*, is zy omtrent op haar tyd, dat haar Kind in doods nood, of reeds gestorven is, dit word door de volgende tekenen *geconfirmeert*, de zyden van de Vrouw, en 't opperste van haar buik word ingetrokken: het doode Kind maakt in zig geen beweging, vald door zyn eigen gewigt na de zyde, daar de Moeder op legd, zy heeft beswaaring in de gewrigten der heupen, staat zy, dan is de buik boven 't *os pubis* als met een zandzak beladen, meer na booven word ze dunner, als toen 't Kind leefde, zommige Vrouwen krygen flaauwtens, 't aangezigt word lootverwig, de oogen ingevallen, de borsten verslappen, en uit de *vagina* lekt stinkend vogt, etteragtig roodagtig water, of raauw en witagtig, daar na bloediger, dan geronnen bloed, eindelyk de misdragt, als de doode vrugt te lang verhouden blyft, volgen verlies van kragten, pyn in 't hooft, in de oogen, beswaarden adem, en maagpyn, deze tekenen vinden wy voor een gedeelte, na dat het Kind eenige dagen gestorven was, egter niet altyd, of alle te gelyk, de dood van 't *fœtus* kan veroorzaakt worden door de *chardapsos*, die valsse vlaagen verwekt, volgens WEYERS, met knorren en morren in 't *abdomen*, opstopping van winden, en drekken, 't geen een opstyging maakt, als of twee Kinderen in de *uterus* op elkanderen stooten, de *uterus* in de eene, en de *intestina*

tina in de andere zyde des buiks verhoogen, drukkende op de *arteria magna descendens*, 't geen de Vrouw het bloed in te veel *quantiteit* na het hoofd doed steigen. REGA zegd: dat 'er is een groot medelyden tussen 't hoofd en de *uterus*, dat, zo dra de *uterus* ontsteld word, 't hoofd van de Vrouw, medelyd, meest in 't agterhoofd, dat hier om de Wyven zeggen, de moêrâaren, die in myn neck leggen, zyn pynelyk: als de pyn in 't hoofd der Vrouw spruit uit *defect* van eenig ander ingewand des buiks, zoude de pyn in 't voorhoofd zyn; wanneer de *uterus* lydende is, of de Vrouw een doode draagd, vertoonen zig haar oogen, of 't geheele aangezigt zo fris niet, als of zy gezond van *uterus* is, en een leevend *fœtus* draagd.

By de *Chirurgyns* is in gebruik, als zy gebrooke beenen zullen zetten, dat ze voor af voor den lyder de bedding bezorgen, omtrent het zelve word waargenoomen, als een lyderes ten minsten in twee stukken moet vallen: de Vrouwen van vermoogen hebben in gebruik, dat ze, voor den tyd, dat ze zullen bevallen, de Kraamkamer doen *stofferen* met de meubelen, daar in vereist, hier onder behooren stoelen, een *Ledikant*, en een rustbank, op een van dezen worden hedendaags de Vrouwen doorgaans verlost, zelden anders, 't zy in weinige byzondere gevallen, by verscheide Schryveren vinden wy verscheide beddingen, stoelen, en andere *machines* beschreeven, om daar in, of daar op de swangere baarende Vrouwen te verlossen, de Vrouwen, die de vlaagen niet willen doorzetten, dienen de stoelen, of 't kort bed, om dat dan de vrugt te beter door zyn zwaarte aandringd, Vrouwen, die aan *colicq* of lendenwee in de *renes laboreren*, kunnen geen *tædieuse* arbeid op 't bedde, als zeer moeyelyk, doorstaan: dikke en kleine Vrouwen zyn beter op de kant van 't bed, als in 't bedde gelegen, te verlossen, in de gewoonelyke baaring, die voorvald zonder merkelyk toeval, is niet veel omslag noodig, daar is zo veel swaarigheit niet by, als zomtyds verlegentheit, zo van de Vrouw, die stuuren zal, als van de roeisters, of die uit roeyen koomen, weinig of geen swaarigheit, Vriendinnen, hier is geen Kind te haalen, gelyk de *manier* van zeggen is, hier is een Kind te ontfangen, af te binden, af te wassen, in de luiren te leggen, dan word de Kraamvrouw in de beddestede gelegd, of zy lag daar reeds in, als de Vrouw wat vroeg te bed legd, 't is goed, heeft zy onderwyl sluipvlaagen, en verveeld haar 't leggen, laat ze vry opstaan, zy moet in dit geval haar genoegen hebben, al wilde zy wat over de Kamer wandelen: de krimpingen met zig voor over te buigen, dan op de eene, dan op de andere zyde onverduldig over te smyten, met het swanger lyf voor over een stoel te leggen, dan wederom te hurken, en wat derge-

lyke gemak zoekende beweegingen meer zyn, moeten vermyd worden, als de onderste *extremiteiten* beginnen schuddende te beswyken, en de vlaagen 't voor over krimpen dreigen, zal zy wel haast wederom te bed gaan.

By een *ordinaire* verlossing eischt myn werk 't *ordinair* bedde, daar de Vrouw gewoon is op te leggen, by voorbeeld: onze regter zyden na elkanderen wyzende, zit ik aan haar regter zyde voor de bedstede, en zy legd op haar rug, met haar linker zyde iets op zyde, van my afgekeerd, het regter been buigd zy in de gestalte als iemant, die zit, en 't linker is regt uitgestrekt, met de voet schoorende tegen 't voeteinde van de bedstede, of tegen een koude stoof daar gesteld, haar handen heeft zy vast aan een snoer in 't voeteinde van de bedsteede, of om de *pilaar* zo 't een *Ledikant* is bevestigd, als ik een Kind by de voeten verlos, legd de Vrouw op haar rugge, met de beenen wat verwyd en regt gestrekt, als 't Kind niet in zulken *form* voorkomt, als 't behoord, moet zy haar knien buigen, tot het Kind behendig met myn hand gekeerd is, dan zig schikken op een der voorf. wyze, na dat het Kind gekeerd is. het bed van een Vrouw in arbeid moet aan het hoofdeinde, en voor de lenden hoog zyn, aan 't voeteinde laager afhangende, word in de plaats van de stoof onder 't onderbedde kleed een blokje gelegd, om de voet of voeten daar tegen te strekken, zo dat de knien, als wy 't noodig agten, om verandering in de schikking te maaken, kunnen min of meer, voor 't minste een voet breed, opbuigen: alle Vrouwen zyn niet gewoon in een en dezelve gestalte te verlossen, eenige willen, dat, terwyl zy op haar knien leggen, overbukkende als een wiedend Landwyf: wanneer de *West-Indiaaninnen* de wéén, die tot barens arbeid aanporren, gevoelen, vertrekken zy zig alleen, of met weinig of geen behulp by haar, zy verlossen al leunende, en staande tussen twee houten, eenig *mosch* tussen haar beenen op der aarde ter neder gelegd hebbende; wanneer haar het Kind afgaat, hurken zy nederwaards, op dat het Kind te zagter op het neergelegden *mosch* zoude nederkomen, zy hebben, nu verlost zynde, een andere Vrouw by haar, die neemt het Kind aan om het te reinigen, terwyl de Vrouw met haare vingeren in te brengen, haar zelfs van de nageboorte verlost, nogtans vind men onder de *Wester Indiaanen*, die ik bezogt hebbe, Mannen en Vrouwen, begaaft met zonderlinge kennisse, om in een ongewoone arbeid behulpzaam te zyn, maar deze bemoeyen zig nooit met *ordinair* werk, al is 't, dat ze omtrent het baaren *præsent* zyn, niet ongelyk aan dit, is het gebruik in eenige plaatsen van *Ierland*, daar de buurwyven elkander bystaan, meest met haar *præsentie* zonder de baarende Vrouw te behandelen, als wanneer het Kind uitkomt.

Eeni-

Eenige Mannen, aan wien bekend was het gelukkig verloſſen van de Africaanſche Vrouwen, en andere ver van ons afgelegene volkeren, die wy zonder eenige handreiking 't Kind hebben zien baaren, zyn tegen 't gebruik der Vroetwyven, die voor 't meerendeel onnut en onnoodig agtende, om dat deze Wyven zig niet laaten genoegen met de naam van Kinderen te kunnen ontfangen, maar veeltyds haar voorzigtigheit, wysheid en behendigheit zo hoog roemen, als de dwaazen doen, die zig Vroedmeeſters noemen, en zulks door haar wonderlyke werken willen doen uitmunten, haar aanſtellende, als of ze groote behulpzaamheit hadden te verrigten, beſtaande vaak, zegd BOERHAAVE, haar handen te roeien, als 't geen tyd of noodzaakelykheit vereiſt, waar door veele rampen zyn veroorzaakt, dit raakt geenszins de Vroetvrouwen, die, begaafd met verſtand, wel en pryzelyk de baarende Vrouwe helpen verloſſen, en om een Manne hand verzoeken in een ſwaare baaring, het is een verſtandig Vroetwyf, en zy is veel agting waardig, die tydelyk weet te onderſcheiden, waar 't hapert, en hoe moeyelyk 't kon afloopen, of zy met taay geduld de verloſſing mag afwagten, dan of zy de hulp van een *Chirurgyn* noodig heeft, een onverſtandige breekt het water, meend ſtraks daadelyk het Kind te krygen, zy poogd met haar vinger onder de kin of arm van 't Kind te koomen, vervroet alzo de regte *ſituatie* van 't Kind, 't vald op een zyde, of met de rug tegen de geboorte, dan poogd het kwaad wyf het Kind in een andere geſtalte te brengen, drukt en ſchuifd tegen rugge, heupe, of lenden, 't geen de vrugt verpakt, taſt aan been, arm, neus, of ooren, om ze te verlengen, drukt op de kinne, en maakt een hanglip, of drukt met perſſen op de neus een *bolonees*, door 't grobbelen in de *vagina*, begind dat teeldeel te ſwellen, zo dat het daar na niet behoorlyk kan verwyd worden, de natuur kan 't Kind niet verloſſen, in plaats van 't *Orificium* te ontſluiten, word het eng, en de ſwangere Vrouw word afgemat, dan zegd zy, hier moet een *Chirurgyn* zyn.

Eenige Vroeters hebben *geordineert*, om 't bed, daar de Vrouw op verloſſen zal, naby 't vuur, op de haardſtee gelegen, te ſtellen, om dat de Vrouw geen koude zoude vatten., de *muliebria* word beſchermd door bedekking tegen de te koude aanval des lugts, meeſt alles, wat by 't verloſſen geſchied, is by 't gevoel, en kan bedekt geſchieden: onder de beletzelen, die van de zyde der Vrouwen het baaren moeijelyk maaken, word geſteld de te groote warmte van een beſlooten Kaamer, de menigte ſtooven met vuurige koolen in 't vertrek, waar door de lugt beroofd word van de bekwaamſte deelen tot de inademing, en de Kamer met damp vervuld, dit maakt de ſwangere Vrouw onvermoogend, kort van adem, en onbekwaam, om, zo veel als behoefd, neder te zetten, 't is bevonden, dat zul-

ke Vrouwen in een ander en lugtiger vertrek gebragt, bekwaamer tot de verlossings arbeid wierden, van de *Hebreeuwsche* Vrouwen is geschreeven, dat zy staande baarden, met weinig smerte, wy weeten van eenige, die gewoon zyn staande te baaren, met de elleboogen rustende op een kussen, 't geen op een bank of Tafel geplaatst is, zy baaren, gelyk de koeyen kalven, het spreekwoord zegt: 't is een mensch zoo sterk als een paard: als de merry-paarden zullen 't veulen lossen, regten zy haar op de pooten, en werpen staande, 't geen de beesten in 't gemeen zo niet doen.

Eenige Vrouwen willen, voor dat ze baaren, op een *matras* leggen, in 't midden van de kamer op de grond geplaatst, op dat ze ruimte zouden hebben, om zig te keeren, na dat de natuur haar dringd te doen, na eenige tyd geworsteld te hebben, koomen de vlaagen, dan laaten zy zig, door nood gedrongen, onderslaan, zy willen zig tot geen bedding, in gewoone order leggende, begeeven, voor dat het Kind zo ver gezakt is, dat ze vreezen het niet langer te kunnen ophouden, om dat het water stort, en 't Kind in de geboorte gaat, zy geeven voor reden van haar doen, dat ze de scheefheit van de lyfmoeder regt *mangelen*, waar door deszelfs binnen mond in de opening van de scheede wyst, en om 't water in de vliezen uit de baarmoeder aan de scheede *linea recta* over te draagen, dat ze dan als een pak van haar angstig hart schuiven, dat ze, uit roeyen geweest zynde, ondervonden hadden, dat de Vroetwyven voor den vollen tyd de Vrouwen aanzetten om te arbeiden, en haar daar toe willen helpen, waar door de pynen vermeerderen, en de swangere, meer en meer perssende, zy, of vergeefs haar kragten verspillen, of voor haar natuurlyke tyd in arbeid koomen, tot nadeel van haar zelve, van haare vrugt, of van hen te zaamen, dierhalven is 't noodig, dat een Vroetvrouw, of een swangere Vrouw, wie zulk uitstel op haar tanden neemen, weeten te onderscheiden, wat valsche, en wat waare vlaagen of arbeid zyn, 't zoude best zyn, dat, als de nood hen dringd, om zig te doen onderslaan, zy zig in haar gewoone bedsteede begaven, om te vermeiden het ongemak, dat ze, na dat ze verlost zyn, moeten lyden, zy zeggen: dit stellen wy *egaal* met het geen haar ook wedervaard, die op een kort bed, rustbank, kraamstoel, en dergelyk kraamtuig verlossen, en daar na in 't bedde bezorgd worden, 't geen bereid is, voor eenige met een matras, op een donsbed gelegd, voor andere met een Jugtleêr voorzien, daar de sterke reuk afgerookt is, andere neemen dubbele beddelakens, of andere bedbekleedingen, na willekeur of vermoogen, deze *ornamenten* kunnen verwisseld en verschoond worden, zy dienen, om de *locbia*, en andere onreinigheden, deels in te neemen, en kunnen, wel in agt genoomen zynde, *contribueeren* tot een gezond kraambedde.

De

De ſtoelen, van oude tyd af in verſcheide plaatſzen voor de baarende Vrouwen ingevoerd, en by verſcheide Schryvers afgebeeld, zyn laag, vaſt van voet, hol van binnen, agter over leunende, en op de hoogte, daar de leuning begind, met een zitting van een halve *Circul* uitgehold, de Vrouw ruſt met haar rugge tegen de leuning, in de lenden word een zagt kuſſentje geplaatſt, 't geen kan verſchooven worden, na, of aan de zyde, daar 't noodig geoordeeld word, die vroeten zal, gaat laag voor de Vrouw zitten of knielen, om 't Kind aftewagten, of dat, des noods zynde, te helpen uitkoomen, waar toe eenige de zittende Vrouw op haar buik drukken, tuſſen het navel en 't *os pectinis*. JOUBERT ſpreekt van ſtoelen met armen en voeten, om de *extremiteiten* van de Vrouw met zagte banden daar aan te binden, zo dat zy niet als 't *os coccygis* beweegen kan, hier word aangemerkt, dat, als 't hoofd van 't Kind tegen 't *os pubis* ſtuit, het veel ligter daar van afſchiet, als de Vrouw op bed of *matras* legd, als dat ze in een ſtoel of op eenige andere *machine* verloſt word, de Vrouw leggende, wykt het hoofd van 't Kind in 't midden van 't *pelvis*, immers als 't water niet gebrooken is, daar ter *Contrarie*, als de Vrouw zit en perſt, belet de verplaatſzing van 't hoofd, en oorzaak geeft, dat de vliezen te vroeg breeken, waar door, als 't hoofd ſtuit, een arm in de geboorte ſchiet, enz. meer andere kwaade gevolgen: de gewoonte van armen en beenen te houden, kan op 't bedde zo wel niet geſchieden, als of een Vrouw zit, eenige meenen, dat de Vrouw zo moet gehouden worden, of dat zy anders Kraambeenen krygt, maar 't is, zegd BROWN, een gemeene dwaaling: dat houden kan geen voordeel geeven, in tegendeel kunnen door dat ſtyf houden en nypen der beenen Kraambeenen veroorzaakt worden, voornamentlyk, als het lang duurd, en de doorſtraaling van bloed en geeſten daar door belet word, de noodhulpen of Wyven, die zouden helpen, buigen de dyë beenderen in de gewrigten van de heupen, dat de geledingen kraaken, en maaken, dat Vrouwen, die anders in een Maand haar Kerkgang doen, drie Maanden kreupelen, nooit is een natuurlyke verloſſing voorſpoediger, als wanneer de Vrouw met haar geheele lighaam op bed of *matras* legd.

Eenige *Chirurgi* willen, om een Vrouw te verloſſen, twee *matraſſen* geplaatſt hebben op een na haar zinnelykheit gemaakte ruſtbank, waar van de Vrouw, als ze verloſt is, genoomen en op haar bedſteede gelegd word, die ruſtbank moet niet meer als drie voeten in de breedte hebben, tuſſen de twee *matraſſen* word een plank gelegd, op dat de billen van de Vrouw in geen holte zakken, mits de ſcheering van de ruſtbank dat anders toelaat, over de bovenſte *matras* worden geſpreid twee bedde lakens, en een van de allerdun-

ſte

ſte deekens, daar moeten twee peuluwen op leggen, om 't hoofd en de ſchouders van de Vrouw op te ligten, deze ruſtbank moet voorzien zyn met twee houte knoppen van een voet lengte, den eene ter regter en de andere ter linker zyde, die de Vrouw ten tyde van de vlaagen met haar handen omvat, aan 't onderſte is een voetplank, daar zy haar voeten tegen zet, wy leggen, als zy op een ledikant verloſt, een ſtarken zeel om een ſtyl, en laaten de Vrouw met haar handen in de bogt van die riem vatten, en, zo zy een Man heeft, doen wy hem roepen, als 't Kind in den doortogt aan de geboorte ſtaat, op dat zy zyne handen vat, om door de *paſſie*, hier by koomende, haar kragt tot doorzetting op te wakkeren. 't Is zeker 't beſte, dat de Vrouw zig overgeeft om zodaanig zig te leggen, te ſtrekken, en te houden, als 't den *Chirurgyn* noodig oordeeld, wil zy niet, dan moeten wy toegeeven, 't zyn ſwakke vaten, die al haar kragten geduldig en wel gemoed dienen in te ſpannen, om verloſt te worden; hier word aangemerkt, dat de plank tuſſen de *matraſſen* van Dionis geen vryheid vergund, om het ſtaartbeen agter uit te zetten, om dat de billen van de Vrouw op die plank ruſten, en dat de twee hoofd peuluwen maaken, dat haar lendenen niet op 't bedde ruſten, de knoppen aan de ruſtbank zyn als twee handen, of een gordel, waar aan de Vrouw, volgens Mauriceau, konde vatten ſtaande het baarenswee, de geſtaltens, daar deze Meeſters van melden, zyn dienſtig in natuurlyke en in kommerlyke baaringen.

In zommige baaringen moet de Vrouw dwars over 't bedde leggen, agter over met de billen wat hooger, als de ſchouderen, dit komt te pas, wanneer het Kind ingebragt word om het te keeren, om 't zelve een andere ſtrekking te doen aanneemen, zy moet haar beenen zo geboogen hebben, dat de hielen naby de billen, en de dyën van elkanderen geſpreid zyn, word door twee Vrouwen in die ſtand gehouden, als het Kind by de voeten zal doorgehaald worden, moet de Vrouw regt geſtrekt met het lighaam leggen, en ieder voet ter zyden van den *Chirurgyn* op *egaale* hoogte als 't bed gemaakt is, zy word door twee Vrouwen onder de *axelen* geſchort, op dat haar lighaam niet volgd, als 't Kind gehaald word, den *Chirurgyn* moet zitten op een ſtoel, welkers hoogte is na maate van de legging der Vrouw, zodaanig, dat het *orificium vaginæ* over een komt met de werkende handen van den *Chirurgyn*: deze geſtalte van de Vrouw, en zitting van den Vroeter kan dienen, als hy met verwydende *inſtrumenten* werkt, als het Kind met het hoofd min of meer beklemd voorkomt, mag 't onderlyf van de Vrouw laager als 't boven lyf leggen, haar kniën geboogen, en de voeten op ſtooven ſtaan, ingeval van doorhaalen of werken met *inſtrumenten*, zegd Hippocrates, moet gy de Vrouw een zagte doek om 't lyf ſlaan, boven de *mammæ* en onder

der de *axelen*, daar na moet gy haar oogen verblinden, op dat zy niet ziet, waar mede den *Chirurgyn* werkt. In een andere plaats zegd den ARTS, dat wy de Vrouw met een breede band aan 't bedde moeten binden, op dat zy, ryzender wyze geplaatst, niet zoude nederzakken: het bedekken van de Oogen *altereert* de Vrouw, en 't is onnoodig, om dat den Mr. *Chirurgyn* werkt hedendaags bedekt, waarom de Vrouw, die baard, of geen van de omstanders zien kan, wat *instrument*, dan of den *Chirurgyn* een *instrument* gebruikt, of niet, als 't gemerkt word, is 't, als hy 't uit zyn hand laat vallen, de balyn rinkeld niet, maar het *dilatorium* en de lepel doen zig hooren. FONTANUS plaatst de Vrouw op haar rugge op een bed, met het hoofd laag, de dyën hoog, zy, aan 't bedde vast gebonden, word boven dien aan wederzyden vast gehouden, op dat zy in 't afhaalen van 't Kind niet mede volgd. AB AQUAPENDENTE plaatst de Vrouw zo, dat haar de beenen en heupen ingetrokken zyn, andere *Italiaanen*, leggen de Vrouw naakt op een vlak gestuuwd bedde. CELSUS lag haar gedeeltelyk onder een lynwaaten kleed. Hy, RONSEUS, en meest alle *Chirurgyns* voegen hier by, dat in swaar werk deze legging van de Vrouw dwars over 't bed moet zyn, in zulker voegen, dat de *ilia* door de helpende Vrouwen gedrukt kunnen worden, terwyl de *vulva* den *Chirurgyn* voor 't gezigt staat. DALENCHAMP zet de Vrouw agter over, met de beenen afhangende, zo heb ik verscheide Vrouwen verlost, en door Vroetvrouwen en Vroeters zien verlossen; de nood ons 't onderscheid steld. Volgens RANCHIN, moet de Vrouw niet leggende of zittende, maar agter over leunende zyn, op dat te beter zoude kunnen arbeiden, dit is noodig, als zy kort van adem is. GUILLELMEAU zette de Vrouw met haar billen tegen de bedsponde, de hielen tegen de billen, en, na dat hy den buik en de schaamte bezigtigd had, dekte hy dezelve met een doek.

Deze *brutale methode* met de Vrouw te leggen en te bezien, als in de prenten van MAURICEAU en van VENETTE te zien is, is *onordentelyk*: de Vrouw moet zo geplaatst worden, dat het *os coccygis* vry blyft, een Vrouw diep in een kussen zittende, of leggende, kan niet gemakkelyk verlossen, eenige Vroeters hebben een breede band onder de billen en lendenen van de Vrouw gelegd, doende die band ter wederzyden door Vrouwen houden, om door die band de baarende Vrouw op te ligten, op dat zy wat verligt zoude worden by 't aankoomen der vlaagen. PORTAL heeft het om andere reden gedaan, en HIPPOCRATES was den *inventeur* van die slinger; na de aangeroerde *manier* van CELSUS legd de Vrouw op haar rugge, met het hoofd op een kussen verheven, een klein kussentie in de lenden, en met haar billen een halve voet van de bedsponde, hy bedekte haar buik met een bedekzel, dat tot over de kniën halvwege de scheenen afhing, op dat de Vrouw

 geen

geen koude zoude vatten, de omstanders haar schaamte niet zouden zien, en zy daar van niet schaamrood of verdrietig zoude worden, 't geen beide in 't arbeiden en baaren hinderd, dit zyn fraye leezingen uit de bloemen van CELSUS. Den *Italiaan* MERCURIALIS spreekt van schootsters, in *Holland* pleeg het ook in gebruik te zyn, van de eene Vrouw op de schoot van een ander te verlossen, dit gaf gelegentheit tot ander Venus werk, voor *Diana* niet oorbaar te melden, door dit misbruik zyn de schootsters buiten gebruik geraakt, eenige Vrouwen worden verlost op 't kortbedde: hier toe worden genoomen drie stoelties, gezet in de *form* van een leuningstoel, de twee voorste staan een weinig van elkanderen, om dat het *os coccygis* vry zoude blyven, voorts onder 't lighaam van de Vrouw een *peuluwe* en kussens na behoorelyke *order* geschikt, waar op de Vrouw gezet word, onder elken voet staat een stoof, en aan elke knie een Vrouw, om de beenen vast en de dyën betaamelyk van elkanderen te houden, aan ieder schouder staat een Vrouw, slaande elk een hand onder ieder *axel* van de baarende Vrouw om op te houden, in de vlaagen, en in al, wat gebeuren kon, by te staan, van deze *manier* komt de spreuk van uit roeijen te gaan, dat is by vier riemen of *extremiteiten* aan ieder een Roeyster, terwyl die stuurd het Kind verlost, van die uit nieuwsgierigheit voor sesde hulpvrouw komt, word gezegd, zy had de lantaaren door de neus, deze houding is niet geheel afgekeurd, by eenige Vroetvrouwen in gebruik en in zommige gevallen dienstig, 't kan het Kind aan 't woelen en de Vrouw tot sterker perssen brengen.

In zommige gevallen mag de Vrouw in 't bed leggen met een gestrekt, en een in het knielit geboogen been, zomwylen moet onder de billen een breed kussen, of onder ieder bil een klein kussentie leggen, in andere gevallen iets in 't bedde gezonken, inzonderheit, als het Kind met zyn aangezigt op zyde voorkomt, dan legd de eene schouder tegen het schaambeen, en de ander tegen het staartbeen, als dat gebeurd, moeten de twee voorste vingers van ieder hand, schuins van wederzyden, de eene onder en de ander boven, neven het hoofd, en hals ingebragt zynde, de vrugt by de schouderen drayen, 't welk zy niet zouden kunnen doen, als de Vrouw in haar bed gestrekt, of daar in wat gedrukt legd, of op eene van haare zyden wat gekanteld, in welk geval 't niet ondienstig is om de Vrouw de kussens van onder 't hoofd te nemen, de hooggerugde uitgezonderd, deze moeten wat hooger met het boven lyf leggende blyven, om te kunnen *respireren*, voor vette Vrouwen is 't beter vlak te leggen, als te zitten, in alle gevallen, waar in 't Kind kwaalyk gekeerd voorkomt, moet de Vrouw agter over leggen, het hoofd met één, de billen met verscheiden, en de lende-

denen met minder kussens onderstut zynde, laatende de beenen afhangen, of dat de voeten even grond raaken. MERCURIALIS maakt een droevige *figuur*, hy zet de Vrouw op een kussen met beide haar kniën, leggende 't hoofd agter over op een kussen, tegen de grond rustende, voorts tussen 't hoofd, en de billen zo veel kussens gestopt, dat de lenden kunnen rusten, dit, zegd hy, is de beste *methode* om vette Vrouwen van 't Kinde te verlossen, wy kunnen het vette, als 't daar op aan zal koomen, op een andere wyze verschuiven, ook behoeven wy die Wyven niet te stolpen.

Door die zig niet genoeg aan 't weldoen dezer handgreep bonden, is een *manier* van legging voor de baarende Vrouwen uitgedagt, als of zy in een woest *Barbaarsch land* leefden, waar in de eigen regelwetten der konste verlooren zyn, haar stolpen is een wreed onmenschelyk werk, 't geen de Vrouwen met de dood overrompeld, de Vrouw word voor over op haar buik gelegd, onder voorwendzel, dat zy niet anders kan verlossen: als de stolpende Vroeters regt na de konst vereischt, in zulk geval, waar in zy 't noodig stelden, wisten te handelen, het Kind zoude gemakkelyker afgehaald en met de Moeder by 't leeven behouden worden, 't was beter de in arbeid zynde Vrouw te raaden, zig op een Rustbedde *ordentelyk* neder te leggen, geduld te hebben, en de natuur, altyd min of meer voor zig zelve zorgende, intezien, wat zy aan de hand geeft, om zelfs te kunnen mede werken, de Vrouw aanmaanende zig niet te verhaasten met arbeiden, op dat, zo dra een beter schikking verkreegen is, de verlossing te voorspoediger, en te gemakkelyker mogte bevallen, het niet te haastig zyn in 't aanparssen, hoe ook de Vrouw geplaatst word, maar de behoorlyke, en van zelf genoeg aanzettenden arbeid aftewagten, is verre 't beste: eenige *Chirurgi* willen, dat de Vrouw, die baaren zal, vet zynde, op haar buik leggende moet verlost worden, andere, dat wy alle baarende Vrouwen met haar rugge na 't ligt moeten zetten, op dat haar 't ligt in de oogen niet verveeld: den *Chirurgyn* heeft zelden 't dag of kaarsligt by 't vroeten noodig, doorgaans zig zelfs, hoe ook de Vrouw geplaatst is, in 't ligt zittende, daar niet aan gelegen is, om dat hy by de tast werkt, ten zy in byzondere toevallen, dan kan 't dagligt op zyde genoomen worden, of zal 't by 't kaarsligt zyn, hy moet zig van één dik eind kaars, op een platte blaaker vast in de pyp gezet, bedienen, in alle gevallen voor lief neemen, hoe dit te doen, na gelegentheit van de Kamer, of staat der lieden: als eenige de Kraamkamer na genoegen kunnen verkiezen, moet het een lugtig vertrek zyn, met het dagligt op zyde van 't *Ledikant*, of ander leger, een houten vloer zonder togtgaten, de lugt moet niet door de zolderingen, of schoorsteen snuiven. Volgens QUINA,

 zul-

zullen Deur en Venſters goed van ſluiting zyn, enz. meer *viſevazen*: het is een wezendlyk gebrek in alle deze behandelingen te ſtellen de gelykformigheit dezer leggingen, die, wanneer ze altyd even eens, of na de eene, of de andere Schryver gevolgd, of na de *manier* van den een of ander ſtyfhoofd *gepractiſeert* word, veeltyds het werk voor de baarende Vrouw, en die haar in dien nood helpen moet, ſwaarder en veel moeyelyker, en voor 't leeven van 't Kind gevaarlyker maaken, de Vrouwen moeten in baarensnood leggen, zo als het den *Chirurgyn* belieft, zy moet gaan, ſtaan, of zitten, als hy 't gebied, voorts heeft RUISCH de konſt zo ver gevonden, dat wy alleen met de vingeren zonder *inſtrumenten* de monden van de lyfmoeder zagtkens naderende doen verwyden, om het Kind natuurlyk te verloſſen, of 't by de voeten door te haalen, 't geen ik, hoe op zyn ſpoor te doen, redelyk en bevindelyk zal aanwyzen.

Wanneer de *vagina* voor het Kind uitgezonken is, moet de Vrouw waterpas leggen, dan is 'er kans tuſſen de vlaagen, met een hand de *vagina* in te brengen, en met de vingeren in te houden, de hand kan nu, zo ver dienſtig is, ingaan, den ingang is ruim, de hand mag daar ten deele in blyven, op dat de *vagina* met de vlaagen niet wederom uitzakt, om de ſwaarte van 't Kind op te houden, en om 't *os uteri* met het einde der vingeren te onderſteunen, in verwagting, dat na het zelve de vliezen te beter zullen afzakken in den doortogt, op dat de vrugt, 't zy dat de vliezen breeken, of gebrooken worden, door een daar toe genoegzaame ruime opening mogt uitkoomen: de Vrouw, *ſucceſſivelyk* verloſt zynde, blyft zo leggen, dan word met voorzigtigheit de *ſecundina* verloſt, om dat de geboorte deelen, nu verſwakt, door het onvoorzigtig haalen aan de ſtreng den *fundus* konde uitkeeren, of voor 't minſte de *vagina uteri*: terwyl de Vrouw legd, worden met een hand de *uterus* en den doortogt betaamelyk opgedrukt in haar natuurlyke plaatszen, op dat zy te beter haar natuurlyke geſtalte wederom zouden verkrygen, na dat de hand zagtkens en langzaam uitgetoogen is, word de Vrouw een luier tegen 't *pudendum*, en om den buik de ſluitband gelegd, voorts doen wy haar, op haar bedde leggende, haar kraam vieren, als ze verbed word, moet zy niet lang zitten, en onderwyl haar Vrouwe band, de T genaamd, aangorden, de Vrouwen, die verloſt zyn, leggen doorgaans de eerſt volgende dagen op de rugge. AVERRHOES zegd: zy moeten op haar regter zyde leggen, om des levers wille, om dat zy dan ligter zouden kwyt worden alle ſchaadelyke vogten, zy moet leggen op de zyde, waar na in de dragt de *uterus* 't meeſt overhelde, haar voeten moeten wat hoog leggende, neven het lighaam, maatig gedekt zyn, en dat zy, als ze ſweet, haar buik met een warme luir zagtkens afdroogd, voedſels gebruikt, die ligt verteeren

in

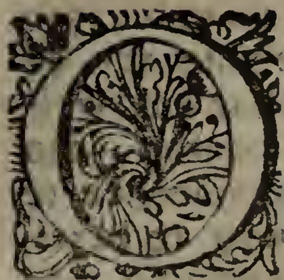
in zuiver voedend zap, zig wagten voor visch, fruit, en alles, wat buikloop maakt.

Voor dat wy verder in dit *departement* van *Chirurgia* treeden, vind *Diana* noodig iets te zeggen tot verklaaring van eenige bewoordingen, die dikmaalen omtrent het verlossen van swangere baarende Vrouwen voorkomen; voorkoomen zegd: als de Moeder en 't Kind in die staat zyn, dat kan gevoeld worden, hoe 't Kind voorkomt, dit word eigentlyk betekent door 't woord *occurrere*, het Kind ontmoet ons met een gedeelte van zyn lighaam, beslooten in de vliezen, of naakt en blood, in beide gevallen, min of meer hoog staande, vervolgens zakt het af, en word door, of uitgelaaten, met dezelve betekenisse, als of gezegd word iemant vry stellen uit zyn gevangenis, als een gedeelte van 't Kind uitstaat, is 't *eminet*, niet ontmoeten, of voorkomen, maar iets dat uitsteekt. Omwending, is een omdraaying des Kinds, waar door zyn aangezigt, borst, buik, dyen, enz., na de voorzyde van de Vrouw staande, na agter omgewend worden, zo dat de rugge van 't Kind na voor, en zyn aangezigt na 't agterst van de Vrouw komt te staan, dit wenden of keeren word betekend met het woord *conversio*, by de Krygskunde regts of links om keerje een halve kring, dit woord beteekend ook omstorting, omwenteling, omtuimeling, kromming, of voor over buiging, veranderen van stand, de Schryvers *Varieren* in deze spreekwyzen, daarom moet een Leerling letten, om uit de zaak, waar van gesprooken word, te weeten, wat door *conversio* verstaan word; omtrent de eerste betekenis word aangemerkt, dat het *fœtus* staande dragts zig zelve wend of keerd in zyn vliezen in de *uterus*, blyvende het hoofd boven en de billen onder: ombuitelen is, waar door het hoofd na beneden zinkt, en de billen na boven ryzen, het wenden of keeren kan veelmaalen door 't Kind zelfs geschieden, maar 't buitelen maar eenmaal, dat 'er een wending of keering geschied in de *uterus*, blykt in de *secundina* aan de gedraidheit van eenige strengen, en omwinding van dezelve, om eenig gedeelte der Kinderen, in die met de streng bewonden zyn, is de omwinding verscheiden, dat het eene Kind met de streng omwonden is, en 't ander niet, dat de omwindingen verschillen in plaats, en dat de gedraidheid van de strengen niet altyd na een en dezelve zyde is, komt van de onbepaalde beweeging van 't *fœtus*, en niet van des strengs vorming, gelyk eenige stelden, de streng word na de vorming van de vrugt min of meer gedraaid, en eenige, de minste, vrugten worden met dezelve om den hals, om de middel, om arm of armen, of anders omwonden, 't welk niet anders kan geschieden, als door 't geen keeren of wenden genaamd is. Ik heb van dit keeren voor af willen spreeken, om dat het Kind zomtyds door ons moet ge-

keerd worden, 't geen wel te doen is, als den doortogt natuurlyk, of door *artificie*, glibberig gemaakt is, in 't keeren word gelet op 't Kind niet te verminken, als het water gedeeltelyk in de *uterus* bleef, en den doortogt maatig ruim is, laat zig 't Kind ligtelyk keeren, en 't komt inzonderheit te pas, als 't by de voeten zal afgehaald worden: als 't water geheel afgeloopen is, en te meer, als de vlaagen ophouden, vergaat de ruimte in den doortogt, de vlaagen openen, en in de tussen poozen keeren wy 't Kind, vereist het de nood ook in dezelve, het is kommerlyk te keeren, als den doortogt, de *uterus* of *vagina* om een kwaalyk gestrekt Kind ingetrokken staan, zomtyds zo vast, dat onze hand niet tussen beide kan koomen, of als het *orificium vaginæ* by 't indringen *resisteert*, of de hand ingekomen zynde, die belet te werken, inzonderheit, als de hand zig moet buigen, om een kwaalyk gelegen Kind te verplaatszen: in 't keeren en verplaatsen word gelet, of de deelen, die wy na ons haalen, vry zyn of niet, het keeren komt te pas in gevallen, waar in 't Kind met zyn teenen na de *vesica urinaria* van de Vrouw wyst, inzonderheit in geval van doorhaalen by de voeten, op dat de kin niet zoude haaken op het *os pubis*, om, als dit gebeurd, met een hand op den buik van de Vrouw te drukken, terwyl de andere hand aan 't Kind haald, is onvylig. 't Is onvoorzigtiger, als een ander persoon op den buik drukt, door deze *manieren* van doen kan 't hoofd op 't *os pubis* gepakt, en de romp van 't hoofd verwyderd worden, 't zoude geschieden om 't hoofd regt in den doortogt, en van 't *os pubis* af te brengen, laat het dan met onderscheppend beleid, en onderwyl niet trekkende geschieden, als nu van een Kind te wenden gesprooken wierd, stond te letten, dat het zelden op eenmaal keerd, by voorbeeld, als den Drilmeester zegd regtsom, dat is niet regtsom keerje. 't Kind kan min of meer in den doortogt kleeven, en zoude met in eenmaal *force* te willen keeren in de heupen, of lenden kunnen verminkt worden, als een van onze vlakke handen op de borst van 't Kind kunnen reiken, en de andere op 't *os sacrum*, word het Kind *secuur* regts of links om gekeerd; anders word by 't doorhaalen tot drie maal toe gedraaid, eens aan de dyën, eens over de *ilia*, eens over de borst, daar en boven word het hoofd, is 't noodig, verschikt, om 't Kind gemakkelyker te doen uitkoomen.

Eindelyk de woorden keeren, wenden, draaijen, om buitelen, tuimelen, na de voeten zoeken, die, of het hoofd van 't Kind, na de geboorte te leiden, steld, dat door dit keeren enz. word verstaan, verschikking der tegen natuurlyke strekking van de vrugt, het zy in de *uterus*, of in den doortogt, om de gestalte van 't Kind te doen veranderen tot gemakkelyker geboorte.

DIANA.

Ndervinding is een Dogter van de tyd, voorzigtigheid is de Moeder van de wysheid, of zy is de vrugt van de ervarentheit, opgevoed door reden, als my in myn hand werk tegenſpoeden zyn voorgekoomen, heb ik met reden nagegaan, of ik my ook gedroeg tegen deze regel van HIPPOCRATES: gy moet, zegd hy, de natuur volgen, werwaards zy u aanwyzinge deed: aanwyzende de manier, door welke zy met voorzigtigheit 't beſt geholpen word, dat is, in geval haar eigen vermoogens, om te redden, te kort ſchieten; dit gaf my opmerkende bevindingen, om in de gevolgen de tegenſpoeden, in myn werk voorkoomende, meer en meer voor, of te boven te koomen, lettende, dat ik een Dienaar, geen Meeſter over de Natuur was: ik bevond, dat de natuurlyke doeningen van een Vrouw in Baarens Arbeid aanleiding gaven tot onderwys in deze handgreep van *Chirurgia*: de natuur zelfs werkt meeſtentyds, en meerendeels de reddende daad, zo koomen veel Kinderen leevend te voorſchyn, die, wanneer de natuur niet gevolgd, of ontydig *geforceert* was, zouden geſneuveld zyn, in den doortogt, of in de geboorte. om de natuur te hulp te kunnen koomen, zyn wy in onze beginzelen verpligt voordeel te doen met de *Inſtitutien* onzer Voorzaaten, en, meer vorderende in de *practyk* der *Chirurgie*, al ons vermoogen in te ſpannen, om de ouden te overtreffen: zo doende worden de jonge *Chirurgi* bekwaam, om hunne ouden boven 't hoofd te koomen: dit oogmerk bereikende, moeten Wy de ouden met eerbiedigheit blyven behandelen, denkende, dat Wy ook opvolgers zullen hebben, en dat die ook door hunne aangewende vlyt ons zullen koomen te overtreffen. Den AUTHEUR, van de natuur gaf ons begeerte, om alles te weeten, en heeft ons egter bepaald in 't alles niet innerlyk te kennen, dit brengd in ons de noodzaakelykheit, om altyd te zoeken, waar door de Konſt en weetenſchap dagelyks meer en meer moeten toeneemen, na maate de Konſtenaaren vlytiger, arbeidzaamer, geleerder en wyzer worden, iegelyk in zyne Konſt. SCALIGER zegd: daar zyn geen ongelukkiger verſtanden, als die ſtyf en ſterk ſtaande houden, dat onze Voorouderen alles geweeten hebben.

't Geen *Diana* door haare oeffeningen weet, 't geen ik uit de onderwyzingen van RUISCH en myne andere Leermeeſteren weete, en 't geen ik door myn opmerkende bevinding daar neven *profiteerde*, zal aan myn *Diſcipelen* dienen tot *inſtitutie* in deze en de daar aan volgende verhandeling, behelzende het verloſſen van ſwangere baa-

rende Vrouwen, in Arbeid zynde, om leevende Kinderen te baaren. In de Eerste plaats beveelen wy aan onze Leerlingen, dat zy geen swangere Vrouwen, buiten noodzaaklykheit, te vroeg of te geduurig moeten onderslaan, niet uit nieuwsgierigheit, om te weeten hoe het *os uteri* van tyd tot tyd gesteld is; niet, nu eens staande, dan eens zittende, of leggende, om te weeten in wat gestalte van de Vrouw 't *os uteri* best te voelen is, dat is, als de Vrouw een weinig voor overgebukt, en wat wyd beens staat: zal zy baaren, dan voeld gy 't *os uteri*, als een rype roos, open gaan, zig beginnende te verwyden, om voor de vrugt, die uit zal koomen, de weg te bereiden, deze vordering word ongelyk bevonden, en de verandering daar in moet niet geduurig waargenoomen. 't Is zeldzaam, dat Vroeters, die byna voor *Almanachs* heiligen gehouden worden, lessen gaven, om vroegtydig en geduurig de swangere Vrouwen, tegen den tyd, dat zy zouden baaren, na haar reekening, in verscheide Vrouwen meer als een Maand miswyzende, te onderslaan, en te gelyk in hunne schriften, veel te veel swaarigheden maaken, omtrent het verlossen der baarende Vrouwen: die aan zyn *Discipelen* beveeld vroegtydig de swangere Wyven te onderslaan, zig de moeite geeft, om daar over, om hen daar toe aan te spooren, wydloopig te schryven, leerde vroegtydig de middelen aanwenden, om te veroorzaaken verscheide zoorten van moeijelyke baaringen, 't is, zegd hy, om wel op zyn hoede te zyn. *Vigilate juste*, behoord tot alle onze naams zaaken, myn geliefde Gildebroederen, zegd my eens in opregtigheit, wat zaakelykheit, om op zyn hoede te zyn, is 'er meer in deze *manualia*, als in eenige andere van *Chirurgia*. De Vrouwen zyn natuurlyk van gestalte, gelyk ze te vooren waaren, zy baaren haar Kinderen, gelyk Eva die gebaard heeft, het verlossen van Vrouwen gebeurd in alle plaatzen, daar menschen geteeld worden: 't geen voor duizende Jaaren de *muliebria* was, is ze nu, en in de overdragten omtrent het handwerk daar omtrent is weinig verandering, om des zaaks eigen wille kan het niet veel onderscheid lyden, 't kan gesteld worden, zo dra wy de weg inslaan van den afgodischen Demetrius, *Patroon* van de zaamgerotte *Roonhuisianen*, in dwaasheid kundige uitvinders van geheime buitenspoorigheden, zig uitstrekkende tot knevelaryen, *monopolisteryen*, bederf van Vrouwen, en vrugten, verval in vordering tot Konst en weetenschap, ongebondenheden, berooving zyns eeven naasten, en door met ons de geesten uit te bluſſen, de *totale ruine* van der Amsterdammeren loffelyke *Ruischiaansche* heelkunde, myn Jaaren neemen toe, myn kragten neemen af, ik zie myn Gild in handen van Amptzoekers, Konstzoekers past het *barnas*, om de *Chirurgie* voor te staan.

Den *Chirurgyn*, by een Vrouw in Arbeid gekoomen zynde, is niet al-

altyd noodzaakelyk, dat hy die Vrouw eigenhandig verlost, dat moet hy niet doen, ten zy zy hem in plaats van een Vroetvrouw roept, of, een Vroetvrouw by't werk zynde, de nood hem dringd, om in haar plaats te gaan zitten, ik ben zomtyds geroepen, daar de Vroetvrouw door 't behei maaken van de eigewyze omstanders verbaast was, ik heb de zaak onderzogt, de Vrouwen en aan't Vroetwyf riemen onder 't hart gesteeken, en in myn byzyn doen verlossen van leevende vrugten, ik onderzoek uit het verhaal van de Vroetvrouw, wat zy meend het beletzel te zyn, dat de Vrouw in baarensnood niet verlossen kan, 't geen, *geconsidereert* zynde, my doet besluiten, of met raad, of met daad, te dienen, het eerste is van vrugt, als ik een Vroed Vroetwyf voor heb, die de Vrouw geen vergeefse arbeid heeft laaten doen, niets *geforceert*, gekneust of raauw gemaakt heeft, maar, terwyl zy, de behoorlyke tyd afwagtende, door ongeduld van de lydende Vrouwe, en *injurien* van de omstanders, meede gestemd heeft, om een *Chirurgyn* te roepen. Heel anders is 't, als in 't geval, daar Ruisch kwam by een Vrouw in arbeid met een welgekeerd Kind, gebrooken vliezen, het Kind geweeken buiten de binnenmond, en 't *orificium vaginæ* vernaauwd hy egter het Kind moest verlossen, hier lag de *fout* in, dat Willemyntje, niet hebbende kunnen verlossen, de Vrouw van Kilian byna drie dagen had in baarensnood gelaaten: als een *Ruischiaan* noodig vind, de Vrouw aan te slaan, zal het om de volgende reden zyn, dat het Kind wel of kwaalyk gekeerd, tegen of in de mond van de Baarmoeder, of in de scheede zonder te vorderen, blyft staan, na dat het water afgeloopen en het in twyfel is, of 't Kind leevende, flaauw, of dood is; of dat het, schoon natuurlyk gekeerd, door de naauwe *spatie* van het *orificium vaginæ* niet *passeren* kan, of dat eenig deel van 't Kind gebooren is, en de rest, wel of kwalyk gekeerd, of gelegen, alles als onwrikbaar doed rusten, nypende onderwyl zomtyds 't *Orificium uteri* zo vast om eenig gedeelte van 't Kind, dat het Vroetwyf onmagtig is, te verwyden, te verplaatsen of te redden. 't Is my gebeurd, dat Iefie, van een Vrouw twee Kinderen verlost hebbende, my tot het derde te verlossen ernstig verzogt, het zit my te hoog, zeide t'Vroetwyf, zy had, behoorlyker tyd niet weetende, dat 'er drie waaren, en een zaamen verbonden *placenta* van tweelingen gelost zynde, de *uterus* opgedrukt, die gedeeltelyk introk om de derde vrugt, die zy nu gewaar wierd, en ik verloste, daar toe noodig vindende, om op te wakkeren de daar toe vereischte dingen.

Tot de natuurlyke wyze van gebooren te worden, moeten drie dingen vereischt te zaaamen koomen, eerstelyk de betragting der uitwerking van de baarende Vrouw, van haar *uterus*, en van het Kind te gelyk, zynde een werk, aan Moeder en Kind gemeen,

by aldien de betrachting van de een, of van beiden gebrekkelyk is, kan de geboorte niet, als met moeijelykheit, geschieden: ten andere, dat de baaring in gestalte en gelegenheit, die na de natuur is, geschied: ten derde, dat het verlossen, zo schielyk 't moogelyk is, zonder toevallen volbragt word. Anders word gezegd: tot natuurlyk en voorspoedig baaren word vereist een gezonde Vrouw, waare vlaagen, en een gezond volkoomen wel gekeerd Kind: als een van deze voorwaarden ontbreekt, word het baaren swaarder en langwyliger; een ziekelyke Vrouw vald het baaren lastig, zy is minder met leevensgeesten voorzien, als een gezonde, daarom zyn by de eerst voorgestelde de vlaagen slapper en traager, als een Kind van haar gebooren is, moet het niet lang in de schoot van 't Buurwyf gedompeld leggen, niet by een Vuurmand, vlammend vuur, of in een dampige Kamer, maar in een lugtig vertrek knaphandig opgebakerd worden, dit te doen behoord ook aan den *Chirurgyn*, het gebruik van windsels en doeken strekt zig zeer verre uit in de *Chirurgie*, dit hebben de oude *Chirurgi* reeds zorgvuldig beschreeven. De Kinderen, die *tædieus* uitkoomen, moeten onder de armen gevat, opgeheven en zagtkens gevreven worden, of in een lugtige Kamer gebragt worden, om te zien, of ze op haar adem koomen, of de in schein *mextice* of *Moriaans tronitjes*, tot blanke bakkesies moogen hersteld worden, als gy blanke Kinderen, die gebooren worden, als of 't swarte waaren, by 't vuur brengd, of in een ten deele door 't vuur en menigte heibeïen ontlugt vertrek opbakerd, sterven zy, 't kan niet of naauwelyks vernoomen worden, of ze leevend, of dood gebooren zyn, eenige onnozele bloetjes koomen schrijende door de engte van de *vagina*, maar, als 't met de rest van haar lighaam wat zukkeld, zien wy ze zelden met geluid te slaan volkoomen gebooren, dat welgekeerde Kinderen, met het hoofd doorschietende, en een weinig blyvende staan, tot 'er een vlaag komt, eenige in die tussen tyd schreijen, is bekend.

Als 't wel gaat met voorspoedig baaren, mag het Vroetwyf zeggen: Buurvrouw, maak uw schoot klaar, den deumis komt met zyn hoofd uit, als een kikker uit het kroost, ik hou de boot af, om den uittogt door de *Rima pudendi* niet te benaauwen, de agtersteven wykt voor den aanpers van 't Kind, wy koomen de schouderhoeken te boven, en de rest is gezeild, legd het Kind aan de navelband, en opgebakerd zynde in behouden have, de bystaande Vriendinnen moogen dan zeggen: wy looven de VOORZIENIGHEIT, over de weldaaden, aan de natuur van het Vrouwelyk geslagte verleend, en betoond in de wyze *directie* in 't *verordineren* van ons Kinderbaaren: ziet vervolgens een Kind, in zyn geboorte voorgesteld, natuurlyk voor en uit te koomen, anders zoude het te vreezen zyn, dat het water, dat met het Kind

door

door het zelve *Canaal* afloopt, in zyn mond en neusgaaten zoude vloeijen, waar door het kon koomen te verstikken, 't hoofd van 't Kind begind zig te vertoonen, maar de *labia* van de *vulva* en 't *Orificium vaginæ* zyn niet genoeg open, den top des hoofds word gevoeld, maar 't Kind kan zig niet uithelpen, 't weet geen *directie* te maaken, kan de scheure over zig niet brengen, hier word een noodhulp vereist, die de handen voegd tussen 't hoofd van 't Kind, en de *labia* van de *vulva*, om ze te openen tot uitlaating van de vrugt, onder welkers kaaken de vingeren gleiden, na dat ze de *labia* en 't *Orificium* iets verwyd hadden, de kaaken gevat hebbende, word het Kinds hoofd alzo uitgeleid. 't verwyden van 't *orificium vaginæ* op eenige andere wyze komt hier niet te pas, in deze gevallen moet dat met geen hand of ander *instrument* ondernoomen worden, om dat de vlaagen nu alles verrigten, het inbrengen van vingeren, om meer te verwyden, zoude nadeel doen, ons voorgesteld verwyden word afhouden genaamd, hier van is 't woord in 't Roeyschuitje, hou af de boot, om niet in de biezen te stuuren.

Wanneer gezegd word, het Kind staat in de geboorte, steld de *institutie* onderscheid, een Kind staat met zyn kruin in de geboorte, met een derde deel van zyn hoofd, of met deszelfs helft, of met het geheele hoofd door de engte, in alle deze gevallen eist het zyn verlossing, in 't laatste gestelde niet alleen om de drygende beklemming van de hals, maar ook, om dat, het Kind nu *respirerende*, zyn lighaam meer sweld, 't geen meer moeite in 't verlossen maakt, als 't vertoeft. een gemakkelyke geboorte zegd: als onze vingeren het hoofd van 't Kind kunnen beslaan: niemant uit de *Ruischiaanen*, die 't hoofd van 't Kind kan bevatten, zal denken, om na de voeten te zoeken, 't geen in andere gevallen ook voor een gemakkelyke geboorte te houden is, geen groot gevaar onderworpen zynde, 't zy dat het Kind met een, of met twee voeten voorkomt, of dat het, kwaad gekeerd zynde, best gevonden word, om het by de voeten door te haalen, niet altyd zo, als 't hoofd kan beslaagen, en welgekeerd, na de geboorte geleid worden, is 't niet noodzaakelyk, om 't Kind by de voeten aftehaalen, als 't hoofd natuurlyk kan geleid worden, en de vlaagen te gelyk *geobserveert*, vorderd het Kind tot zyn geboorte, waarom dan de voeten gezogt, 't is beter iets te hebben, als iets te zoeken, het Kind, ten zy het met een, of twee voeten, of met het hoofd voorkomt, steld zelfs de wet, hoe 't wil gebooren zyn. Dit wel te *observeren* en te *dirigeren* is een voornaame zaak omtrent onzen dienst by in arbeid zynde Vrouwen, ik heb dit in deze verhandeling willen bybrengen, om aan te wyzen, dat, hoe ook de bepaalingen in de byzondere verlossings aanwyzingen ons in vervolg moogen voorkoomen, wy voor alle dingen ons hou-

den aan de regel, in dit *articul* bevat, andere hebben tot een grondslag, waar op zy verscheide zoorten van verlossingen doen berusten, dat, wat gedeelte van 't Kind voorkomt, uitgezonderd het hoofd voorkoomende, en zig gemakkelyk ter verlossing aanbiedende, het altyd best is, 't Kind by de voeten, met de armen by 't hoofd laatende, doortehaalen, dit zal niet zeggen, als 't hoofd van 't Kind scheef, 't zy met het aangezigt, agterhoofd, of een van de zyden van 't hoofd voorkomt, dan is 't beter het hoofd regt voor de geboorte te leiden, 't zy met onze hand, handen, of eenig ander werktuig: 't kan niet zeggen, als 't hoofd, voorkoomende, in den doortogt beklemd staat, dan is 't best tussen 't hoofd, en 't geen 'er omklemd, een los en vlotmaakend werktuig te brengen, want dan kunnen de vingeren het hoofd niet omvatten, of dezelve kunnen niet *passeren*, om na de voeten te zoeken.

'T Is aangemerkt, dat de Vrouwlieden, die zonder menschelyke hulp baaren, doorgaans voorspoedig verlossen, 't zy van leevende, of van doode Kinderen, ongetwyffeld de meeste natuurlyk voor en uitkoomende, zo blykt, dat de natuur in geval van 't baaren, gelyk in verscheide andere gevallen, dikmaals grooter vermoogen heeft, als de Konst, egter is 't noodig, dat een Kind, voorkoomende om gebooren te worden, gered word, ten uiterste is 't noodzaakelyk, als de streng een, of meermaalen om de hals van 't Kind legd, 't Kind kan dan niet gemakkelyk uitkoomen, 't moet zig wurgen, of de nageboorte los maaken: het Kind legd natuurlyk in den vollen tyd, binnen tegen 't *os uteri* met het aangezigt na 't *intestinum rectum*, met de nek na 't *os pubis*, en met de kruin naast aan den uitgang van de binnenmond, als het Kind zig bekneepen vind in 't *os uteri*, of 't *orificium vaginæ*, of, dat gebeurd, het door beide belemmerd word, dan is 't onmoogelyk voor het Kind om door te koomen, 't *Os uteri* moet verschooven, verwyd, en 't *Orificium vaginæ* moet met haar duimen, of vingeren, hand, of ander werktuig verwyderd worden, en by aldien het Kind, van weegen de breedheit der schouderen, niet gemakkelyk door wil, wat moet dat Vrouwmensch dan al geweld oeffenen, om zig te verlossen, zy kan niet onder de *axelen* van 't Kind koomen; daarom zien wy zomwyls by de schouwingen van dood gevonden Kinderen de kneuzingen onder de onderkaak, en aan de hals, eeven gelyk als of ze door 't Geheim van ROONHUIZEN verlost waaren, de *institutie* zegd: de baaring geschied of alleen door de natuur, of door hulp van handreiking.

Dat zulke Vrouwlieden doorgaans natuurlyk gemakkelyk baaren, is, om dat het *os uteri* zig 't natuurlykste en 't gemakkelykste opend, wanneer de nederhangende vrugt dat van binnenwaards allengskens na buitenwaards dringd, en dit ten deele volbrengd, voor het

be-

begin van 't Baaren, het *os uteri* kan natuurlykst van de binnenzyde na buiten aandringende geopend worden. Als 't *os uteri* van buiten *geforceert* word, moeten de *fibræ* veel beswaarlyker uitrekken, als wanneer de verwyding van binnen na buiten natuurlyk geschied: zo komt het ook te gebeuren, dat, het hoofd van 't Kind voortkoomende, het *os uteri* daarom als een zagte band sluit, welke band of mond dan met de vinger, of, als die niet tussen 't hoofd en 't *os uteri* in gleiden kan, met de balyn moet geroerd, en daar mede, of met de vinger, of vingeren, agter 't hoofd gestroopt worden, op dat het Kind niet gekroond met de binnenmond tot by de buitenmond afschiet. In zulken geval, of wanneer de schouderen tegenhouden, kan een Vrouwmensch, die zonder hulp alleen baard, verflaauwen, 't Kind kan dus tegen haar wil in de geboorte smooren, en zy, uit haar onmagt hersteld, verlost dan van een dood Kind. Dit is een van de *Articulen* in 't *advis* over dood gevonden Kinderen. By 't Vrouwmensch was de *intentie* zo kwaad niet, als den uitkomst.

Als een Vrouw op haar rekening is, en vlaagen voeld, met neepen in de lenden en perssing op het *pudendum*, moet zy letten, of de vlaagen ook op het *fondament* perssen, of ze verswaaren, en of slymig vogt uit de *vagina* afvloeid, dit zyn voortekens van waaren arbeid, dan betaamd het, om haar, als zy 't gelieft, toe te laaten te onderslaan, 't geen eenige weigeren, tot dat de Vrugt tegen, of in de geboorte schiet. Een Swangere Vrouw kan pyn in den buik en de lenden lyden, waar door zy meend in arbeid te zullen koomen, en 't draaid op darmdrek en winden uit, de buikpyn en krimpingen van dien aart hebben geen nederperssende kragt als de vlaagen. Voor dat den arbeid aankomt, voelen eenige Vrouwen dagen te vooren weêdom in den buik, en dat deszelfs dikte iets verdund, om dat de Vrugt, zakkende, meer ruimte aan den buik geeft, als den tyd van Baaren naderd, is de meeste pyn en perssing op 't *pudendum* niet *Continueel*, maar met *intermissie*, hier van daan word dit Baarensweê vlaagen genaamd, deze veroorzaaken sterken aandrang van leevensgeesten, en die aandrang veroorzaakt wederom meerder beweeging in de *fibræ uteri*, 't geheele lighaam van de Vrouw word *geagiteert*, de pols verhaast haar slag, en het aangezigt bloost, daar op volgd sterker *vibratie* in de *uterus* en schudding der onderste *extremiteiten*, 't is of de *ligamenten*, boven en onder aan de *ossa femoris* gehegt, los worden, de beenen, trillende, beswyken, als of zy van een hevige koorts wierd aangetast. Als dan de Vrouw het onderslaan *permitteert*, staat te letten, hoe 't *os uteri* zig opend, of de ontsluiting vermeerderd met vlaagen, met gevolg van slymige stoffe of van bloed, of doorzetting der vliezen, dan is de Baaring naby.

Den tyd van 't natuurlyk verlossen is, als 't Kind, voldraagen zynde,

de, de vliezen breeken; den tyd, die 't Kind hier na vertoefd, word aan de onmagt van de Vrouw, en de *uterus* toegerekend, te ſwak, of belet geweeſt in haare werkingen. Om egter de natuurlyke Baaring te bevorderen, blyft de *uterus* en den doortogt eenige uuren na 't breeken van de vliezen beſproeid met een ſlymig vogt, vloeijende uit de vaten van de *uterus* en *vagina*. De Vrouw en haar geboorte deelen kragtig genoeg zynde, kan de Baaring toevallig door de geſtalte van de Vrugt belet worden, onderwyl ſtaat het *os uteri* min of meer geopend, en eiſt handreiking, om de Vrugt te verſchikken en de vlaagen op te wekken. Dan begind het Kind mede te werken, en doed de meeſte dienſt, als 't natuurlyk afzakt, met zyn ſwaarte en ſtrekking, niet zo veel door zyn werking, het is lydelyk, en de Moeder word in een natuurlyke Baaring werkelyk aangemerkt, 't geen in 't vervolg nader verklaard word. 't Kan by voorraad blyken, terwyl wy zien, dat verſcheide Kinderen eenige weeken, na dat ze in de Moeder geſtorven zyn, op den tyd van haar rekening, door de ingeſchapen kragt van de *uterus*, zonder eenige andere hulp, uitgebragt worden met gelyke vlaagen, als of 'er een leevend Kind gebooren wierd, en dat de *ſecundina* 't Kind volgd zonder merkelyke verhindering. Als wy de *uterus* lydelyk zouden ſtellen, moeſt het zyn, dat het Kind dezelve door zyn dwarſſe ſtrekking in 't onderſpit bragt, waar door zy, zo wel, als de Vrugt, de noodige handreiking eiſt, om die averegtſe doeningen in 't gelyk te brengen. Waar uit blykt, dat de natuurlyke geboorte ook geſchied met handreiking van iemand daar toe geroepen, of by de hand zynde, om 't Kind en de Vrouw te redden.

Als den arbeid een Swangere Vrouw dringd om hulp te verzoeken, zal zy 't onderſlaan gewillig toeſtaan, om zulks behoorlyk te doen, neemd de noodhulp twee vingeren van een hand, die 't gevoegelykſte bykomt na de plaatszing van de Vrouw, die vingers zyn beſmeerd met eenvoudige vettigheid zonder reuk./ Omtrent Baarende en in 't Kraambed gelegen Vrouwen moogen geen *perfumen* koomen, de *muſcus* wierd voor hen doodelyk bevonden./ By 't inbrengen van de vingeren word, als 't waaren arbeid is, 't *os uteri* doorgaans bereikt, dan word vernoomen na 't geen reeds voorſ. is, om zig door dat middel te verzekeren van den ſtaat der *uterus* en ſtrekking van de vrugt: als 't waaren arbeid is, word by ieder vlaag het *os uteri* geperſt in de *vagina*, 't *os uteri* komt zig meer en meer te verdunnen, te openen en te verwyden, het adervlies word gevoeld, 't komt min of meer doorzetten. Dan moet de Vrouw niet ſterk perſſen, daar door worden de vliezen te ſchielyk geſcheurd. 't *Os uteri* van een tot twee duim breed *diameter* geopend zynde, en de vliezen miſſende, komt zomtyds wederom te vernaauwen, of

kan

kan koomen te ſluiten op een uitzetting van 't adervlies, niet met water vol opgeſpannen, in dit geval moet niet geknoffeld, geen vlies geplukt, of geſcheurd worden. Als in dit geval 't *os uteri geforceêrt* word, ſchreeuwd de Vrouw van pyn, de Vroetende hand moet te rug, en 't hoofd, of eenig ander deel van 't Kind, in deszelfs plaats koomende, word door 't *os uteri* beklemd, de ſwaarte van de Vrugt drukt het nederwaards, onderwyl maakt de Vrouw vergeefze perſſingen, de vlaagen worden *ſpasmodicq*, en de Vrouw word afgemat, word haar gebooden langer te perſſen, de *uterus*, met al, wat daar in is, pakt binnen 't *Orificium vaginæ* Zo de *uterus* een *Animal* is, gelyk ARISTOTELES zegd, mogt geſteld worden, dat ze ſchrikte tegen de plukkende, ſcheurende, inboorende, perſſende en pynelyke tegennatuurlyke behandelingen van Vroeters en Vroetſters, die door hun gedrag uuren, ja dagen de Vrouw in arbeid, of in Baarensnood houden, de vlaagen doen vertraagen en ophouden, 't water en ſlym doen ontloopen, beklemmingen, ſwellingen der deelen, *Convulſien*, verlies van kragten, en andere gevolgen van te ſchielyk Vroeten in 't *os uteri* veroorzaaken.

Als de twee vingeren ingebragt zyn, word doorgaans het *os uteri*, of het onderſte voorſte gedeelte van de *uterus* ontmoet. Dringd de bloed-
235 nood, dan moogen die vingeren in 't *os uteri* gebragt, en van elkanderen geſpreid worden, eerſt met dezelve ſtrykende na de zyde van de mond, en daar na iets *forcer* op en neêr, dat is na voor- en agterwaards, zo gaat de mond beſt open, zo *formeert* ze natuurlyk haar rond. Dan de vingeren wederom zagtkens na beneden doende gleiden, word gelet, of de verwyding ſtaat, meerderd of minderd, of door de vlaagen 't vlies aanperſt, te rug wykt, of buitenwaards gezet word, door de werking der *fibræ* van de *uterus* alleen, door medehulp van de perſſing, die de Vrouw maakt, of door 't gewigt van de Vrugt, of door deze te zaamen. De vereiſte ruimte met dit gevoegde niet verkrygende, is 't zelden noodig meer vingeren by te zetten, zulks doende die *dirigerende*, dat ze eenige *directie* maaken, omtrent de vliezen en de Vrugt wat te vatten, te draaijen, te verſchikken, te verplaatszen, te keeren of te geleiden: 't welk 't een of 't ander, na 't geval eiſt, zo ſchielyk, voorzigtig of langzaam haaſtende moet geſchieden, als 't doenelyk zy, op dat het oogmerk bereikt word, dat is, om 't Kind te verloſſen, 't geen uit een vogtige *uterus*, 't zy dat de vliezen geheel zyn, moeten gebrooken worden, of gebrooken zyn, wel te doen is. Als 't *os uteri* niet geſteld is om zig te doen verwyden, of dat de vliezen het water eenigen tyd ontloopen was, ſmertig, droog en pynelyk wierd, kan de hand daar niet zonder moeite ingebragt worden. 't Kan egter noodzaakelyk worden, terwyl de Vrouw, of 't Kind, of die beiden, hier door

in gevaar koomen; by deze handgreep zyn veel omſtandigheden te *obſerveren*, geen een *Articul* kan al die kleinheden bevatten, ook ontmoeten ons gevallen, die ons nooit te vooren voorkwaamen, waarom den *Chirurgyn* altyd zyn verſtand moet *præſent* hebben, om de byzonderheden der gevaaren te kennen, bekwaamheid om dezelve af te keeren, en handeling om dezelve, tegenwoordig zynde, te boven te koomen. Hy komt hier Scheep als Stuurman, om aan 't roer te zitten, het zelve over teleggen, aan boord te leggen, om te wenden. Hy legd 'er het roer na: 't betekend by WINSCHOTEN een vaſte ſtreek houden, het moet 'er nu zo by 't hoofd, of by de voeten door; den *palinuur*, die zig op zyn roer, of den *remex*, die zig op zyn riem verlaat, kreukt niet, hoe hard het ook waaid. Hy ſtaat niet af van zyn voorneemen, dat is, om de Vrouw en haar Vrugt in behouwen have te ſtuuren.

Ieder beweeging, die 't Kind in deze gevallen maakt, baard het ſmerte aan de Moeder, na dat de beweeging is, is de pyn min of meer, die beweegingen zetten den arbeid weinig voort, dat doen de vlaagen, door de Vrouw aangeperſt, poogen zy te overwinnen met de vliezen uit te zetten, vol op te ſpannen, te doen barſten, en 't Kind door 't *os uteri* uit te perſſen, 't geen het dan meer verwyd, dan ſchiet de Vrugt in de *vagina*, tegen 't *orificium* in en deels door het zelve, waar na het doorgaans ſchielyk gebooren word. Als de volſpannene vliezen barſten in 't *os uteri*, 't Kind niet *immediaat* volgd, de *uterus* begind om de Vrugt in te trekken, en de vlaagen *præſent* blyven, vald het ons niet moeijelyk met de hand in de *uterus* te koomen, tuſſen deze en de vliezen, of tuſſen deze en het Kind, om het zelve te ſchikken ter gebootte, welke ſchikking ook keeren genaamd word. Zo in dit handtaſtelyke 't *os uteri ſpasmodicq* poogd te nypen, is ons gedrag, als elders geleerd word. Onderſtaande, als 't Kind natuurlyk voorkomt, en 't water gebrooken is, het hoofd van 't Kind gevoeld word met de kruin in 't *os uteri*, 't geen het als een krans omringd, hier door kan 't hoofd eenige tyd verhouden blyven, wegen de wederſtand, die deze krooning bied, 't hoofd word in deze krans iets ſpitszer, en door hervatte vlaagen word het hoofd gedrukt door die ring, dewelke ook overſchuift of ingetrokken word door de intrekking der *fibræ* van de *uterus*, terwyl dezelve wringende en met deszelfs *fundus* naderende het lighaam van 't Kind na 't *orificium vaginæ* drukt, door het *volumen* van 't Kind en de toebrenging van de lengte van de *Cervix uteri* in de breedte, word het *os uteri* zo verwyd, dat het voor 't gevoel naauwelyks te onderſcheiden is van een *evidente* rimpel der *vagina*.

In geval de vliezen, voorkoomende, door 't *os uteri* uitzetten, *avanceren*, en dunner worden, moet geen haaſt gemaakt worden met

dezelve

dezelve te breeken. Voor al niet in 't geval van *inclinatio*, te min in *spasmodicque* vlaagen, al zoude de verkeerde vlaagen de vliezen wederom zelfs met eenig deel van de Vrugt intrekken. De *Vibratie* der *uterus* zynde een beweeging, die door geen tegenſtand te wederhouden is, moet afgewagt worden, hier mede beginnen en eindigen de waare vlaagen, zy zyn gelyk de riemen, die te boort leggen, als zy werken, ſtuur regt door den natuurlyken doortogt. Door *spasmodicque* vlaagen word het *os uteri* langwerpig en by gevolg naauwer, 't verwyden, en 't naauw worden geſchied by waare vlaagen, na den aart van de *tremor*, waar in de zaamentrekkingen by poozen geſchieden, en zelfs kunnen veranderen in *Convulſie*. Als de vliezen voorkoomen in waaren arbeid, en by deszelfs doorzakking vernoomen word een verkeerde ſtrekking van 't Kind, een geſtalte, die ſtaande water niet kan verſchikt worden, dan moogen de vliezen gebrooken worden, op dat niet het Kind ſneuveld voor dat het water uitbreekt. Als een byna rond lighaam in de vliezen door 't *os uteri* gleid, 't zy met ſtaande of gebrooken water, word gelet, of 't het hoofd, een bil, knie of elleboog is; dit moet den *Chirurgus* onderſcheiden door de kenniſſe der deelen, 't is ligter te weeten of een hand, voet, voeten, ſtreng of *placenta* zig aanbieden. Dit is kennelyker by gebrooken vliezen, als ſtaande water, als de vliezen geſcheurd zyn, ſtaan de deelen van de Vrugt voor ons gevoel blood. Is het een verkeerde voorkomſt ſtaande water, en is de geſtalte van 't Kind wel *gemarqueert*, het is een Meeſterſtuk, om die geſtalte in den regten ſtand te veranderen, kan het niet volbragt worden, dan moeten de vliezen gebrooken, en *illico* op de Vrugt gewerkt worden, om ze te verſchikken, dat dan ligtelyk te doen is, om dat de deelen van 't Kind zyn als een warme, natte, dikke hartslederen lap; de *uterus* is uitgebreid en vogtig. Als, om dit te bewerken, de vingeren, enz. de hand ingaan, moeten ze wat ſchuin na voorwaards in 't *os uteri* geſteeken opgevoerd, zo omtrent legd de *uterus* opwaards geſtrekt, ingegaan zynde met de vingeren, word de geſtalte van 't Kind gekend, en deszelfs ongeſtalte te regt gebragt, 't zy met het hoofd, of met de voeten voor geleid. In gevallen een bil, knie, ſchouder of elleboog in 't *os uteri* wykt, kunnen alleen de vingeren in de *uterus* koomen: als 't hoofd in 't *os uteri* ſtaat, kunnen de vingeren met haar toppen maar even binnen 't randje gebragt worden, om de krooning te doen wyken, zyn zy dit onmagtig, niet kunnende tusſen 't hoofd en 't *os uteri* koomen, dan moet de *balyn* om deze overſtrooping te doen ingebragt worden. Dit geſchied met dezelve voorzigtigheid, als in alles, wat in onze behandelingen vervolgens aangewend word, alle voorbaarigheid vermydende.

Zomtyds vinden wy het *os uteri* zo ver geopend, dat de vliezen

daar door na beneden geperst worden, vlaag op vlaag, meer en meer afzakkende, de vliezen bieden min of meer wederstand, zy koomen aan onze vingeren min of meer opgespannen voor, na dat de vlaagen sterker of swakker zyn. De vliezen veranderen zomtyds van gestalte na 't deel van 't Kind, dat voorkomt, edog, 't gaat niet zeker; als 't hoofd voorkomt, zyn de vliezen breeder en platter, als wanneer 't een ander deel is, uitgenoomen een bil: als de vliezen zo voorkoomen, weest Vroetmeesterlyk op uw hoede, om, als dezelve breeken, spoedig en voorspoedig te kunnen verlossen, de natuurlyke Baarenstyd is dan tegenwoordig en lyd geen uitstel, om dat anders de Vrugt niet gemakkelyk kan afloopen. Als de natuurlyke Baarenstyd verzuimd is, na 't breeken van de vliezen, kunnen eenige uuren verloopen, voor 't Kind te voorschyn komt, 't loopt gevaar van 't leeven, hoe langer uitstel het lyd, hoe swakker 't Kind en de Moeder worden, om dat dan het water weg vloeid; en de *uterus* meer plaats krygt, om de Vrugt te verbergen, 't Kind zit my te hoog, zeide IEFJE Moêr, de gerekte *fibræ uteri* trekken in, de *Cervix* en 't *os uteri* beginnen te sluiten, in welk ongeval het werk een nieuw begin neemt, ten zy een deel van 't Kind, door 't *os uteri* gezakt, en bekneepen, 't zelve werk langwylig en gevaarlyk maakt. Dit is een reden, waarom onvroede Vroetwyven berispt worden, als zy de vliezen zonder dringende reden breeken: de ervarentheid zegd: als de vliezen ontydig gebroken worden, voor en aleer 't *os uteri*, 't geen best door 't aangroeijend water verwyd word, niet behoorlyk verwyd is, blyft het Kind hoog en droog staan, dan verscheind een tegennatuurlyke inswelging, daar na sluit de *uterus* zo veel, dat ze belet den doorgang van de Vrugt, maakt den arbeid en 't werk swaar. Als de *uterus* en des Vrugts omringende vliezen zig van 't water ontlasten, word de plaats door inkrimpen vervuld, den buik der Vrouw word dunner. De intrekking van de *uterus* volgd even zo veel, als haar 't water ontloopt.

In zommige Vrouwen kan het eenige dagen duuren, voor de verwyding zo ruim is, als ze weezen moet, om natuurlyk te kunnen verlossen. 't Kind kan wel geleverd worden, maar dan moet het *os uteri geforceert*. Het is de ingeslooten vrugt beringende, of zo met slym *geluteert*, dat 'er geen vingers betaamelyk kunnen ingesteeken: of 't opend zig iets, en verschaft een te kleine uitpuiling van 't *Chorion*, de Vrouw verbeeld zig, dat haar baarenstyd gekoomen is, daar gebeurd een natuurlyke *Chonos* van 't Watertie, of 't blyft staan zonder te vergrooten, zommige Vrouwen beroemen zig, zo lang hebben wy in arbeid gezeten, andere kreunen en gaan hanggatten als een Hen, die leggen moet, weeken voor haar natuurlyke verlossings tyd: als de beswangerde haar tyd gerust afwagt, bereid zy zig tot een natuur-

tuurlyke voorspoedige verlossing, komt zy op haar tyd in arbeid en in baarensnood, zy ondergaat de natuur wet; die Vroet, voeld een gedeelte van de vliezen, met min of meer vogt bezet, voor 't hoofd van 't Kind uitzetten, 't Kind word door de vlaagen geperst, met het hoofd in 't *os uteri*, dan kan het water in 't reeds doorgezette *Chorion* naauwelyks te rug, het kan niet langs het hoofd, dat in deze voorgeboorte staat, opwaards keeren, de vliezen moeten bersten, zy kunnen niet meer gerekt worden; om dat ze boven met de *placenta* vereenigd zyn, kunnen zy de spanning, door de swaarte van 't Kind veroorzaakt, niet lang wederstaan, warm de luieren, de spartelende vrugt helpt vliezen breeken, en zal door de scheure booren, Godsdienstige baarende Vrouw, beveel u en de vrugt uwes buiks in de hoede van Hem, die ALMAGTIG is, Hy helpt uit alle nooden, maakt blyde Moeders van gezonde Kinderen. Hy zal, zegd Vroedmeester Moses, u doen overvloeijen aan goed, in de vrugt uwes buiks, en dezelve zegenen.

In deze verhandeling had ik voorgenoomen my by eenige *generalia* te houden, en in derzelver herhaalingen zo veel dienstige byzondere aanwyzingen te mengen, dat ze den opmerkenden Leerling, het wezen der zaak aangaande, de natuurlyke baaringen volkoomen kunnen indrukken. Als my in zulks te betragten iets ontslipt, diend my deze regel van Guido: de natuur is zo geheim in haar werken, dat wy haar in alle haare byzonderheden niet *distinct* kunnen kennen; gelyk in 't *generaal* aangemerkt wierd omtrent 't geen wy natuurlyk noemen: als de natuur der Vrouwe, om te willen baaren, de vliezen, met water opgespannen, uitzet in de *vagina*, en 't water uit de vliezen afdruipt door een kleine opening, moeten die door 't *os uteri* uitpuilende vliezen meer geopend worden, anders word de verlossing *tædieus*, en moeyelyk, als terwyl de vliezen voor uit geperst, het hoofd van 't Kind met het *os uteri* afzakt, kan 't niet wel gered worden, voor dat de vliezen ruim genoeg geopend zyn, zo lang het water door een kleine opening afvloeid, kan de Vrouw door de kragt van de natuur niet verlossen, om dat de kragt van de vlaag in dit geval meest werkt op het water, het zelve door de kleine opening als uitspuitende, en 't Kind ter verlossing niet bevorderende, als de vliezen meer gescheurd worden, komt met het overige vogt de vrugt afteschieten, de *uterus* dringd op de vrugt, den arbeid van de Vrouw word ernstig, zy zet met kragt het Kind voort, in den doortogt kunnen onze vingeren de kruin van zyn hoofd bevatten, daar aan raakende blyven, de *vagina* schikken, en dan volgd door 't glibberig *Orificium* een gemakkelyke uitkomst. Van een wel gekeerd Kind, komt de beklemming van 't hoofd meer

door 't onnoodig, onvoorzigtig, grofhandig, of talmend vroeten, als door dat het hoofd te groot is, dat gebeurd zelden.

Wanneer een ſwangere Vrouw door de natuurlyke intrekking van de *fibræ uteri* waare vlaagen, dat is natuurlyk den arbeid heeft, zet het water tegen de vliezen op, geperſt zynde door de *uterus* en door de woelende ſwaarte van de vrugt, dit beide perſt het *os uteri* open, de vliezen daar gedeeltelyk door, zomtyds met een gedeelte van 't Kind, als de vlaag ſtild, zonder de vliezen te breeken, blyven zy zo ſtaan, of zy wyken te rug, 't zy dat ze alleen, of met een gedeelte van de vrugt, bearbeid worden; 't is eenigzins moeijelyk, als de te rugwyking in 't laatſte geval geſchied, wanneer het Kind wel voorkomt, anders niet, te meer moeijelyk, of niet, als de vliezen met een gedeelte van 't Kind reeds ver in den doortogt gevorderd zyn, als dit vlaag op vlaag zo gebeurd, word geſteld; dat de vliezen taay zyn, te ſterk, om door 't hoofd, of een ander gedeelte van 't Kind, op de vliezen telkens aanbonzende, verbrooken te worden, in dit geval is 'er gelegentheit, om gewaar te worden, wat deel van 't Kind zig in de vliezen aanbied, en om het te verſchikken, te beter, als de vliezen by dit ondertaſten breeken, dan is 't onderſcheidentlyk te voelen by 't op en neer deinzen van het voorkoomend deel, en *gepermitteert*, om op behoorlyke wyze door te taſten, als 't noodig is, om het deel, of 't geheele Kind te verſchikken. Onderwyl lettende, of de ſtreng om eenig gedeelte van 't Kind eenvoudig legd, of daar om geſtrengeld is, om te onderzoeken, of ze kort of lang is, is ongeraden, die nieuwsgierigheid houd het werk op, en kan dierhalven niet, als nadeel, baaren, en of ſchoon t' geweeten word, kan 't weinig voordeel geven, 't gebeurd zelden, dat de ſtreng te kort is; wel eens ongemeen kort, dan zyn ze doorgaans dik en ſterk, de korte ſtrengen hebben 't goede, dat ze geen ſtrengeling om de hals van 't Kind maaken, als iemant weet, dat de ſtreng korter, als *ordinair*, is, wat voordeel geeft het? moet de *placenta* losgemaakt, of moet de ſtreng gebrooken worden, 't zal beter zyn, dat hy let, of het Kind wel gekeerd afſchiet, zo niet, dat hy 't verſchikt tot zyn oogmerk, om 't na zyn zinnelykheit te verloſſen, dan zullen den buik van 't Kind, de ſtreng, en den bodem van de *uterus* te zaamen zo veel toegeeven, dat het Kind gebooren word, zonder de ſtreng te breeken, 't geen zeer zelden voorvald, en, zo 't gebeurd, het is voor 't Kind, of voor de Vrouw, niet doodelyk.

Dat de Kinderen in verſcheide geſtaltens voorkoomen, zo ſtaande water, als na de uitſtorting van t' zelve, is bekend, en dat onder dezelve, om t' werk wel te behandelen, het voornaamſte verſchil

ſchil is, of 't Kind met het hoofd, of met de voeten voor, door moet, in 't beſchryven van 't verloſſen der baarende Vrouwen baard de alleruiterſte naauwkeurigheid by 't onderwerp eenige onbetamelykheden. 't Is by eenige Schryvers voor 't uiterſte gewigt geagt, voor 't breeken der vliezen de legging van 't Kind te ontdekken, zeggende, dat wy ons nooit genoeg kunnen oeffenen in de konſt van ondertaſting, 't geen in 't Spinhuis, of op de Kruisbaanen beter geoeffend kon worden, als by eerelyke Vrouwen. 't Vroegtydig, *exact*, en nieuwsgierig onderſlaan, baard giſſing, miſſing en ontydige geboorten, wat anders is 't, als het watervlies tot een Swaanen-ey, en meer grootte door 't *os uteri* geperſt ſtaat, dan mag en moet *exact* met twee vingeren ondertaſt worden, by aldien het zonder ergerniſſe toegelaaten word met de hand, dit geſchied, om te weeten, hoe 't Kind afzakt, met welk deel, en hoe gekeerd, of de vliezen moeten gebrooken worden, dan of 't beter is, die geheel te laaten. Alle de leggingen der vrugten worden van eenige beſchreeven, binnen 't *os uteri*, daar 't meer in dit met de *vagina* gemeen geworden, en zomtyds met een gedeelte niet ver van 't *Orificium vaginæ* is, geheel in den doortogt, zelfs met de *uterus* tot een zak geworden. 't Is zeker, dat veel tegennatuurlykheden in het baaren door onvoorzigtigheit veroorzaakt worden, de VOORZIENIGHEIT heeft de Vrouwen ingeſchaapen natuurlyk te kunnen baaren, de ordening, in de natuur geſteld, word ontſteld door ontydig onderſlaan, waar by veel *fouten* koomen, als 't breeken der vliezen, ſwelling van 't *Orificium vaginæ*, bloedſtorting, ontydig afſchieten van 't Kind, of verhouding van 't zelve, eenige zeggen: 't is zeker, dat, na 't uitſtorten van 't water, het werk gemakkelykſt te beheeren is: 't gebeurd zo, maar 't is onzeker, en als misgetaſt is, legd de overmoed, dan zit die verzeekerde met de handen in 't hair: als de natuur niet ontſteld word, is de geboorte doorgaans natuurlyk en voorſpoedig.

De vliezen breeken zelden, voor dat het Kind met zyn hoofd begind te *avanceren* in 't *os uteri*, 't water vloeid zelden af, voor dat die mond wyd genoeg geopend is, dit doet, om zo te ſpreeken, de natuur, het ingeſchaapen wezens vermoogen, om voor te koomen, dat het hoofd van 't Kind door deszelfs ſwaarte, door 't gewigt van 't lighaam, den aandrang van de *muſculi abdominis*, der ingewanden des buiks, en van de *uterus*, gezaamentlyk na beneden perſſende, 't Kind door 't *os uteri* niet zoude wederhouden worden, indien de natuur dit niet zo, als 't doorgaans geſchied, natuurlyk bewrogte zouden de Kinderen meer, als nu gebeurd, beklemd raaken in 't *os uteri*, 't geen, op zig zelfs aangemerkt, geen zeer gewigtige zaak is, edog de beklemming duurende, baard *ſpasmus*, *tetanus*, *ſingultus*, *ſyncope*, en *mors*, dit zyn vyf voornaame redenen, waarom de vliezen niet

tydig moeten gebrooken worden, wy moeten dezelve in verfcheide gevallen laaten groeijen, de Vrouw het perszen verbiedende; eenige Vrouwen doende leggen, op dat het breeken van 't water niet verhaaft word, hoe langer het water groeid, hoe meerder de vliezen uitzetten, hoe grooter zy uitkoomen, hoe wyder het *os uteri* word, en hoe veel te fterker de *tunicæ* of *fibræ* van de *uterus* intrekken, 't geen meerder ruimte geeft aan 't *os uteri*, om het hoofd van 't Kind door te laaten, waar op volgd, dat de vlaagen het Kind gemakkelyk in den doortogt brengen, en het zelfs in, en door 't *Orificium vaginæ* uitperffen, het moeft de *uterus* ruimen, ontledigen, ruimbaan maaken in den doortogt, en in de geboorte: Vroeters, of Vroetfters, ruim op de *labia* van de *vulva*, ruim op de *rima pudendi*, de vrugt die komt, de ruimte kan de *vulva* niet fchaaden, als 'er niets gekneuft of gefcheurd word, hoe raffer het hoofd natuurlyker wyze voorgeperft word, hoe minder gevaar van klemming te vreezen is, in zulke baaringen vald 'er niet anders te doen, als te letten, of de *vagina* begind uit te puilen, 't geen by het aanperffen der vlaagen betaamelyk moet tegengehouden worden, de vlaag over zynde, word de *relaxatie* ingefchikt, zo, dat deze uitpuiling komt te fchikken ter zyden, en eindelyk boven 't hoofd van 't Kind, in deze gevallen moet om geen verwyden van 't *Orificium vaginæ*, of agteruitzetting van 't *Os Coccygis*, gedagt worden, den aanpers van 't Kinds hoofd, doet het beide natuurlyk.

Als het Kind getuimeld is, 't zy voor, of agterover gebuiteld, wel, of kwaad gekeerd, op zyn hoofd ftaat, is zyn fwaarfte deel onder, als de ftand van de *uterus* wel gerigt is, niet te veel met de mond na agterwaards opdringd, 't geen hoogen ftand genaamd word, zinkt het hoofd met de mond van de *uterus* half wege de *vagina*, de fwaarte van 't geheele Kind drukt, het *os uteri* verwyd, de *uterus* trekt opwaards, en de vrugt geraakt in één zak, gemaakt van de *uterus* en *vagina*, is dit Kind in zyn vliezen, het voorzegd natuurlyk en voorfpoedig baaren, als het Kind zyn billen voortzet, of dat het een knie, fchouder, of elleboog voordoed, doed derzelver rondheit in die zak, en in die de beflooten vliezen zig in den opflag aan 't gevoel voor als een natuurlyke voorkomft, te meer, als de vliezen rond vooruit geperft worden, als de vliezen zig langwerpig uitfpannen, geeven zy te kennen, dat het een klein wel getuimeld, of een tegennatuurlyk voorkoomende vrugt is, egter is 't geen vafte regel, ook niet, dat de vliezen de gedaante hebben van het deel, dat zig aanbied. als de vliezen tot aan 't *orificium vaginæ* naderen, een bekwaam water gegroeid is, en de vliezen van wegen haar dikte niet koomen te fcheuren, zyn wy verpligt dezelve te openen, dit openen word doorgaans verboden, aan den proeveling,

om

om dat het dikmaals door hen ontydig gedaan word, niet, om dat, als 't noodig is, het niet gedaan mag worden, nu word het openen van de vliezen noodzaakelyk gesteld, als de vliezen ter plaatsze zyn, en opgespannen staan, daar 't aangeweezen is, doen zy zig ligtelyk openen, al vald die opening klein, het Kind zal ze verder open scheuren, en, dit geschiedende, is met een vlaag of drie, als 't Kind natuurlyk voorkomt, het zelve gebooren: dit gaat te zekerder, als 't een voldraagen Kind, en een sterk gespierde Vrouw is, waar uit begreepen word: dat de swaarte van 't Kind, en de *musculi abdominis* van de Vrouw tot de spoedige verlossing het haare toebrengen, aan deze Vrouwen, als 'er geen behoorlyke stuuring *geobserveert* word, kan 't egter gebeuren, dat, het hoofd van 't Kind doorschietende, zyn hals in 't slot beklemd word, door een schielyke sluiting van 't *orificium vaginæ*, 't geen een teder gespierd Wyfie minder onderhevig is, hoe dit te redden met onze vingeren van beide de handen, en die, hoe spoediger, hoe beter, in 't werk gesteld, moet in 't vervolg blyken.

Wanneer by een Vrouw in arbeid de vlaagen niet voldoenende zyn, word de verlossing vertraagd door de *irreguliere* intrekking van de *fibræ uteri*, de regte en de schuinse kunnen de rondom loopende *fibræ* niet volkoomen verkragten, als de *fibræ* elk het haare om te openen, en in te trekken niet *regulier* toebrengen, geraakt de *uterus* min of meer in onmagt, en 't baard zomtyds zo veel pyn en toevallen, als het *ilios*, ongelyk meer, als de waare vlaagen, 't is een arbeid zonder vordering, de Vrouw scheind swaare dringingen op 't Kind te lyden, werkt om het te helpen uitperssen, maar die dringingen gaan niet door tot de *vagina* en 't overige van 't *pudendum*, 't zyn valsche vlaagen, pynelyke krimpingen van de *uterus*, niet het voort stuuwend baarenswee, in 't welk eenige met vrugt *Emollierende fomentatiën* op den buik *appliceerden*, waar na den arbeid gemakkelyk, en 't Kind gelukkig verlost wierd. In 't voorgesteld geval mag niet *incrascibiliter* gevroet worden, den buik leenig te maaken, en *patientie* te gebruiken, is verre 't beste, wil die vroet met zyn ongeduldige kop tegen deze *particuliere spasmus* inbooren, hy zal verwekken de *tetanus*, wat dan Vroeter, of Vroetsters, als de geheele Vrouw in *spasmodicque* arbeid vervald, zult gy dan *Clisteren*, om te beproeven, of het *foverent lavament* de valsche in waare vlaagen kan verkeeren: 't is niet onmoogelyk.

Voor dat de *uterus* tot haar natuurlyke baarens stand gezonken is, is 'er geen waaren arbeid, zo lang de vliezen van de *uterus* zig niet intrekken, zyn 'er geen waare vlaagen, om dat deze bestaan in de intrekking van die vliezen, deze intrekking geschied door middel van de *fibræ uteri*, 't is in 't begin weinig, om dat ze in haar

lang-

langſte uitrekking zyn, hoe langer uitgerekt, hoe enger zy zyn: allengskens worden meer geeſten in dezelve gedreeven, waar door de intrekking ſterker word, als 'er geen klemming of andere beletzelen zyn, die oorzaak geeven tot verandering in deze werking: als de *uterus* in haar natuurlyke laagſte ſtand is, en de *fibræ* intrekken, word in 't begin die uitrekking wederſtaan door de lighaamen, die in de *uterus* zyn, de *fibræ uteri*, en den *muſculus orbicularis* kunnen zig niet intrekken, zo lang de vrugt met zyn omſlag, geen gelegentheit vind, om na, of in de *vagina*, te wyken, het *os uteri* moet ieder vlaag zo veel openen, als de *fibræ* door haare intrekking verkorten: door de verkorting van de *fibræ* word het *os uteri* ieder vlaag open getrokken, meerder na, als voor het breeken van 't water, ten zy de vliezen met het water in zig koomen buiten 't *os uteri*: zo dra de *uterus* tot eenige wydte geopend is, worden de vliezen, met het water in zig, door de intrekking van de *uterus* door 't *os uteri* geperſt, welk uitgeperſte ieder vlaag vergroot, en de holte van de *uterus* vlaag op vlaag verkleind, als 't verder natuurlyk afloopt, breeken de met water vol opgeſpannene vliezen, om dat het water zo ſterk geperſt word, dat de vliezen de persſing niet kunnen wederſtaan, als de vliezen gebrooken zyn, trekken de *fibræ uteri* zonder tegenſtand in, en de vlaagen, 't geen die intrekking zelfs is, bevorderen de uitbrenging van de vrugt, en daar na door mede hulpe van den *muſculus orbicularis Ruiſchii*, de *ſecundina*, als deze hulpe vertraagd, helpt het *ſpeculum adami*, hier toe geſchikt door de VOORZIENIGHEIT, en daarom 't eerſte en beſte *inſtrument*, dat van ROGIER ROONHUIZEN zo veel overtreffende, als de Zonne den *Carbunculus* van den *Roonhuiſiaanſchen Bacchant*, omtrent het *inſtrument* van Vroedmeeſter ADAM word gepreezen deszelfs maakzel, aart, *ſubſtantie*, *figuur*, getal der deelen, verzaaming en gevoeglykheit tot werking omtrent de vrugt, en in den doortogt. 't Kan zig wonderbaar ſchikken tot verſcheide beweegingen, om dat het beſtaat uit dertig vaſte ſtukken, en twee-en-veertig daar aan gehegte veeren.

By 't eerſte onderſlaan van een Vrouw, die in baarensarbeid komt, is doorgaans 't vlies, door het *os uteri* puilende, de grootte van een Noot *muſcaat*, zynde verſchillende in grootte, zo zyn deze watertjes ook, na maate de vlaagen toeneemen, word het watervlies groeijende, zomtyds tot de grootte van een Kinds hooofd, beſlaande de *vagina*, den arbeid is voorſpoedig, als het beſlooten water zodanig in de *vagina* perſt, door de vlaagen word het *os uteri* en de uitpuiling van 't *Chorion* vergroot, als de vlaag ruſt, word het vlies iets verſlapt, om dat, de *Contractie* van de *uterus* ruſtende, het water gedeeltelyk te rug wykt in de vliezen, dit noemen de Grieken

in-

infwelginge van de *uterus*, waar in het water meer ruimte vind, terwyl den arbeid verpooft, zomtyds komt het Kind in zyn vliezen in den doortogt te zakken, terwyl de vliezen zyn als een blaas vol water gevuld, het water zet tegen de vliezen op, perft dezelve open, om den uitgang voor de Vrugt te bereiden, de vlaäg ftillende zonder de vliezen te breeken, wyken die wat opwaards van 't *Orificium Vaginæ*, deze niet volbrengende vlaagen zyn egter waare vlaagen, natuurlyk werkzaam op de vliezen, het water, 't Kind en de *Placenta*, deze onvolkoomen waare vlaagen zyn als een *Convulfive* beweeging; hier toe word gelet, dat 'er onderfcheid is tuffen een *Convulfie* en een *Convulfive* beweeging, in een *Convulfie* is de *retractio mufculorum* geduurig, en in een *Convulfive* beweeging tuffenpoozig; in de *Convulfie* word het deel onbeweeglyk, in de *Convulfive* beweeging word het verfcheidentlyk bewoogen; in een *Convulfie* zyn de zinnen volkoomen, in de *Convulfive* beweegingen worden zy min of meer beledigd: onder de oorzaaken der *Convulfive* beweegingen word gefteld een *irritatie*, dat is hier te verftaan een geneigdheit, of aanprikkeling, door middel van de *fibræ uteri*, min of meer fcherpe vogten, deffelfs overlaft, de fwaarte van de Vrugt, baarende een geneigdheit om uit te perffen, tot de vlaagen fterker worden, die dan overwinnen, en de verwyding van 't *Orificium Vaginæ* zomtyds zo fchielyk bezorgen, dat de Vrugt zonder eenige andere hulp als de agter aandrukkende perffing uitgebragt word, dat is eigentlyk natuurlyk verloffen.

Geduurende dit natuurlyk werk lyd de Vrouw min of meer fmerte, als het water door de noodhulp, met ontydig haaft te maaken, gebrooken word, voeld de Vrouw wat verligting van pyn, maar wat volgd? het water is gefchikt, om by deffelfs doorbreeking de weg voor 't Kind te fmeeren, glad en glibberig te maaken, zynde daar toe met die *Qualiteiten* voorzien; als de vlaagen de vliezen breeken, ftort het water natuurlyk uit, en 't Kind volgd doorgaans voorfpoedig, 't kan op den togt wat geholpen worden, door 't *os Coccygis* wat aftewyzen en de *Urethra* van de Vrouw wat opteligten, dit doende voelen de dit bewerkende Vingeren het Kind uitkoomen, dat dan niet plomp aangetaft, niet getrokken, maar ontfangen moet worden, als op deze natuurlyke wyze 't Kind niet doorfchiet, in 't *Orificium Vaginæ* min of meer beneepen word, of is 't hoofd groot, 't moet fchielyk gered, of 't word langs hoe meer droogjes ingepakt, de natuur kan 't Kind niet loffen, de vingeren kunnen 't hoofd niet bevatten, zy kunnen daar niet beneven ingaan, veel te min een *Ordinaire* verwyder: het *Balansjet* heeft twee punten, die kunnen ter wederzyden, of onder, en boven 't hoofd ingaan, en inftaande, verwyd dan deffelfs bogt, die uitftaat, zo verwyd gy *faciel* het *Orificium Vaginæ*, want zelfs het *os uteri* het hoofd daar in gekranft vaft ftaande, word zo verwyd, te weeten op en neder, dat is, zo als

Mmmm wy

wy onze Monden openen, om wyd te gaapen, laat ons hier toe geen dommekragten neemen, ook kunnen zy hier in deze gevallen geen plaatzen vinden, 't moeten toegeevende *inſtrumenten* zyn, die tuſſen den ingang en het hoofd op twee plaatszen kunnen ingebragt worden, met dezelve kunnen wy niet alleen de geboorte leden der Vrouwen verwyden, maar ook met dezelve tuſſen die leden, en 't hoofd van 't Kind, rond omſtryken en wikkelen, om het vlot en gangbaaar te maaken.

Als 't Kind hoog in de *uterus* ſtand houd, en de ſwangere Vrouw, door heftige krimpingen geprangd, ongeduurig is, en *abſolut* wil verloſt zyn, zyt op u hoede, zy kon aan de *Chordapſos laboreren*, die veel heviger pyn doet lyden, als vrouwen arbeid mede brengd, in dit ontfermens waardig wee moet niet gepoogd worden door vingeren, door geduurig onderſlaan, of eenige andere hulpmiddelen, den arbeid te doen verwakkeren, als de ſluipvlaagen verminderen, of ophouden, is 't geen waaren arbeid, dan moet in den doortogt niet gevingerd worden, laat de Vrouw in haar ruſt, tot den arbeid met waare vlaagen natuurlyk opkomt, dat is, wanneer de ſchudding, onwederſtaanelyke aandoening des lighaams der *uterus* niet tot bedaaren kan gebragt worden, of ſchoon de Vrouw zulks poogde te doen, dan is het tyd om te vingeren met een zoort van ordentelykheit, wanneer door de vingeren, nu geſteld gebragt te zyn in 't *os uteri*, gemerkt word, dat het hoofd voorkomt, gevoeld word een ronde byna harde bol, en een nu nog dikke rand van 't *os uteri*, en de kruin van 't hoofd, zo let, of die rand wyder word, zo ja, dan word ze te gelyk dunner, deze verandering geſchied zomtyds ſchielyk en gemakkelyk, zomtyds geweldig, dat is, als de ſwaarte van de Vrugt, na maate van de *Vibratio* der *uterus*, 't *os uterus* te ſchielyk rekt, in dit geval van krooning moet het *os uteri* zagtkens aan met vingeren verwyd worden, op dat de vlaagen de Vrugt te gemakkelyker zouden voortperſſen, als dit gebeurd, merkt de werkende hand, dat het hoofd iets ſpitszer gemaakt word, de Vrouw moet onderwyl niet ſterk perſſen, zy konde het Kind uit de natuurlyke ſtand met het hoofd, het lyf, of met beide zydewaards perſſen, of 't hoofd doen verbreeden, dit zoude de baaring moeijelyk maaken, en wel allermoeijelykſt met het aangezigt afzakkende voor 't *Orificium Vaginæ*.

Van den ingang der lyfmoeder, tot aan deſſelfs bodem, moet agt gegeeven worden, dat de werkende hand digſt aan 't lighaam van 't Kind moet doorgleiden; van de *oſſa innominata*, of tot aan de *Claviculæ*, wykt zyn *Corpus* als waſſche, die in warm water gelegen heeft, om daar mede te zegelen, dit doorgleiden van vingeren of hand moet zo geſchieden, op dat de vliezen opgeruimd en *vagina* of *uterus* niet gepynigt of gekweſt worden: als een bloedſtorting tegenwoordig is,

komt

komt het zomtyds noodzaakelyk voor, dat 'er moet doorgetaſt worden in de *uterus* zelfs, in dit geval 't water ſtaande in de vliezen, moogen die gebrooken worden, ten zy gelegentheit gevonden word, om ze, bollekens gevat zynde, door 't *os uteri* in de gemeenſchap van de *vagina* te leiden, om ze daar te breeken: dit leiden en breeken der vliezen kan 't beſt geſchieden by elken ſchudding of vlaag van de *uterus*, onderwyl kundſchap verkreegen hebbende van de geſtalte van 't Kind, moet dat, zo veel moogelyk is, op de beſt voorkoomende wyze geſchikt of verſchikt worden; als onderwyl het water komt te breeken, of dat de vliezen moeſten gebrooken worden, dan is 't tyd, om 't hoofd voor te leiden, bied het zig daar toe niet aan, dan moet de hand ſtraks dadelyk langs het lighaam van 't Kind gleiden, en na de voeten taſten, als die zelfs zig aanbieden, behoeven ze niet gezogt, en als 't hoofd zig aanbied, moet het niet geweerd worden, de ouden hebben 't zelve doorgaans voor de beſte manier gehouden: zy leiden het hoofd voor, en ſtrekten de armen zo langs het lighaam van 't Kind, dat de handen zyn dijen beſloegen, een pryswaarde manier, boven 't *abſolut* van eenige gewild voeten zoeken en afhaalen, wanneer zodaanig, als hier voor geleerd is, om des noodzaakelykheits wille gehandeld word, moet het een dom of handeloos Menſch zyn, die niet, zo dra als de vliezen gebrooken zyn, het hoofd of de voeten, na dat de ſtrekking van 't Kind is, kan bevatten, eenige Vroeters vertellen, dat het Kind, met zyn voeten ſchoppende, als of hem 't vroeten verveelde, de Moeder vliezen breekt, dat gaat niet vaſt, want het kan ſtaande water in die vliezen zo wel met de voeten, als met het hoofd, of eenig ander gedeelte van 't lighaam, in den doortogt zakken, en ons dringen, om de vliezen te ſcheuren, op dat het, voor 't zig dood worſteld, leevend doorgehaald wierd.

Als het hoofd door onvoorzigtig persſen na voor, agter, of na zydewaarts dringd, moeten onze vingeren by tyds by ieder vlaag meer en meer regt ſtuuren, is dit niet bezorgd na behooren, heeft het niet kunnen geſchieden, of was het alzo gekoomen, voor dat gy in 't werk geſteld wierd, zo dat gy nu 't Kind in perykel des doods ontmoet, neemt uw toevlugt tot onze *lapadil*, een uit zilver geſmeed *inſtrument*, dienſtig om het hoofd van 't Kind, aan de een of andere zyde van de Moeder, of wat hoog na agterwaards, of voor tegen de boven rand van 't *os pectinis* vaſt aangedrongen, daar mede te verplaatszen, en voorts met hulp van een vinger of twee voor en door 't *Orificium vaginæ* te brengen, dat een Vrouw met haar Kind, als 't vaſt verdrongen legd in doods gevaar is, vald ligtelyk te oordeelen, een Kind met zyn hoofd ter zyde, dat is binnen het *os pubis*, of daar beneden gezakt zynde, word, als het niet vlotten wil, zomtyds gered met de Vrouw te doen opſtaan, voor over te doen bukken, dan plaatſt zig den *Chi-*

rurgyn agter haar, en werkt met handtaſtelyke lydzaamheit in de *vagina*; wil deze zyn vinger of vingeren niet toelaaten, hy neeme de korte balyn, die is by ons de ſteevigſte van de drie, die wy in gebruik hebben, is 't hoofd voor of in de geboorte gekoomen belet door zyn grootte, neem de balyn, in ſteevigheit aan de eerſte volgende, ons *Balansjet* genaamd, gy zult daar mede het hoofd kunnen ontwikkelen, iets verſmallen, gaande maaken, 't *Orificium vaginæ* verwyden, en deſſelfs rimpelen tegenſtaan, is 't hooger benepen, om dat het door te ſterk perſſen reeds voor 't *os uteri* verbreed was, ſteld het tweeſtammig Mondſchroefie in 't *Orificium Vaginæ* op en nederwaards, dan wykt het *os Coccygis*, daar na gebruik de langſte en dunſte balyn, ſteek ze vry moedig in, tot het ingeſtooken einde wederom uitkomt, ſtuurd met vingeren en de gemaakte bogt, die onder de onderkaak van 't Kind moet vatten, als ze met beleid in gebragt is, het Kind met het hoofd voor.

Verſcheide voornaame *Auteuren*, ſchryvende over 't verloſſen van de Kinderen, ſpreeken van de lyfmoeder, eeven als of tuszen de *uterus* en *vulva* geen *vagina* geplaatſt was; by de ervaarene vald dit vaak uit de penne, om dat zy bevonden by de baarende Vrouwen de *vagina* en *uterus* tot een zak geworden, en dat de meeſte ſwaare baaringen, door ongeſtalte van de Vrugt veroorzaakt, voorkoomen binnen 't *orificium vaginæ*; als een *Autheur* ruimſchootig ſchryft dit, of dat, in de lyfmoeder te doen, of gedaan te hebben, moeten de leerlingen letten, dat hy ſteld de *vagina* en *uterus* tot een *uterus* geworden, door de vlaagen, door het *volumen* van 't afgezakte Kind, en min of meer van onze behandelingen, zy moeten niet meenen, dat wy de *vagina* als een ongeroerde buis *paſſeren*, en daar boven in de *uterus*, als in een *appartement* van de *muliebria*, werken, de *uterus* en *vagina* zyn vereenigd, de punt van de *uterus* is iets in de *vagina* uitpuilende, of daar in nederhangende, zo, dat ze in onbeſwangerde, en in eenige bevrugte, in de eerſte maanden van de dragt, in andere Vrouwen die ruim, en in zommige, die eng zyn, kan gevoeld worden, by 't ſtaande onderſlaan, wanneer den arbeid tegenwoordig is, word het *os uteri* verwyd en uitgerekt, zodaanig, dat het *Collum minus uteri* en de *vagina* gemeen worden in ruimte: het onderſcheid tuſſen de *vagina* en *uterus* kan dan niet anders onderſcheiden worden, als door dat de *vagina* dunner, en zagter is, als het *os uteri*, en de *uterus*, deze is doorgaans dikker, en harder, als de *vagina*: als de Vrugt legd binnen 't *os uteri*, en daar in door de natuur geen ontſluiting gemaakt word, zal geen *Chirurgyn* vingeren, of andere werktuigen, daar in ſteeken, hy zal 't niet kunnen doen, als met het uiterſte gevaar voor de Vrouw en 't Kind, als hy 't *os uteri* zagt en dun bevind, voorzegd het deszelfs ontſluiting, als die volgd, mag hy met twee vingeren daar in taſten, maar dit niet

vol-

volgende, of dat het *os uteri* dik en gesloten is, moet alle handwerk uitgesteld, tot 'er tyd toe, dat het *os uteri* komt door de vlaagen op te sperren: vind hy 't noodzaakelyk, dan mag hy daar intasten, na maate de verwyding is.

Als de *vagina* en *uterus* gemeen in ruimte geworden zyn, is het de lyfmoeder, waar in de Vroetsters werken, niet in de *uterus*, op haar zelfs aangemerkt, als 't *os uteri* niet gedeeltelyk verwyd is, kan geen vroetende hand daar in gleiden om te werken: heel anders is 't, als de *uterus* met de *vagina* een byna *Ovaale* holte word, waar van de smalste punt is in de engste plaats van 't *pelvis* aan de binnenkant van 't *Orificium vaginæ*, 't welk de krop van deze *ovaale* zak is, of 't slot van de *Muliebria*, als het Kind in den doortogt afzakt, helpt het die zak opmaaken, 't komt by de werken, dit ruimbaan maaken en afzakken geschied natuurelyk door de vlaagen, die, de woeling van 't Kind, en de perszing van de Vrouw, verlossen 't Kind, of brengen 't in baarensnood, in voorf. engte of in 't slot, zomwylen binnen 't *orificium*, of in het zelve zodaanig beklemmende, dat het naauwelyks op, of nederwaards, kan gebragt worden, als 't hoofd ver in de geboorte staat, mag geen werk gedaan worden, om het opwaards te drukken, en staat het daar een poos, of meer, de poosen houden op, 't hoofd, en 't *orificium* sweld, dan word het swaar werk, geen vingeren kunnen by 't hoofd inkoomen, dan moet gewerkt worden, gelyk in de volgende verhandeling aangewezen word, of zodaanig, als iegelyk *Chirurgyn* zulks na reden getoetst en na bevinding van zaaken goed vind: als 't *os coccygis* van de Vrouw, 't zy hoe 't Kind voorkomt, moet agterwaards uitgedrukt worden, om 't Kind gemakkelyker te doen uitkoomen, moet dit by tyds geschieden, voor dat het Kind laag in den doortogt zakt, als het dan geschied, lyd de Vrouw ongemeene pyn, en 't Kind kan schaade lyden, als 't Kind zo ver gekoomen is, en vlot, moeten de *labia* van de *vulva*, die min of meer tegenhouden, zagtkens wyken; dit word bezorgd, om het Kind, zonder ergens *geforceert* te zyn, onverhaast, en voorspoedig te verlossen, dit zyn zaaken, om op te letten, voor de Vroetvrouwen, die doorgaans in natuurlyke baaringen dienen, volgens Ruisch moeten zy in geval van 't voorf. swaar werk, in alle gevallen, daar 't water ontloopen is, het *orificium* sluit, de vlaagen ophouden, de Vrouw in flaaute komt, zo dat getwyfeld word, of het Kind, zonder verlost te worden, langer leeven kan, een *Chirurgyn* te hulp roepen.

Als om reden van noodzaakelykheit tot in de *uterus* moet doorgetast, moet den doortogt langzaam, en voor de Vrouw verdraagzaam geopend worden, zal de hand van den *Chirurgyn representeren* het *speculum adami*, dan moet die hand voorzigtig ingestooken, en met verdrag verwydende werken, die hand door 't *os uteri* koomende te staan in de

uterus, moet daar mede de Moeder of het Kind niet gekwetst worden, wy moeten met de vingeren weeten te onderscheiden, of wy tussen het Kind en zyn vliezen, of tussen die, en de *uterus*, tasten, als wy tussen de *secundina* en de *uterus* zyn, moet de hand te rug gehaald, en daar na gebragt worden tussen de vliezen en de Vrugt, dit komt inzonderheit te pas, als wy omtrent den *fundus uteri* na de voeten van 't Kind moeten zoeken, ongetwyfeld moeten zo wel de *instrumenten*, als de vingeren, die zouden ingaan, gesmeerd worden, hier word gelet, dat niet te vet, of te veelmaalen, moet gesmeerd worden, als de Vrouw natuurlyk in arbeid is, zo doende zoud gy verkwisten de glibberige vogten van de *vagina* en *uterus*, die de natuurelyke besmeering maaken, veel meer dienstig is, als alle andere smeeringen, hoe ook genaamd, let maar altyd in alle zoorte der geboorte op 't geen aangeroerd word, namentlyk, dat zonder *fout*, en zonder tyd verlies, het Kind verlost of gehaald word, op dat niet 't *os uteri*; of 't *orificium vaginæ*, of die beiden, op byzondere deelen van 't Kind koomen te sluiten; en by aldien 't hoofd buiten staat, en de schouders wat tegenstand bieden, dat gy dan bezorgd, dat het Kind niet stikt, om dit te beletten, moeten de *labia* van de *vulva* zo bestuurd worden met de vingeren, dat het Kind kan ademen, en te gelyk in zyn uittogt bevorderd word, gelyk by een beklemde hals gezegd word, het hoofd gebooren zynde, zegd, dat het buiten 't *orificium vaginæ*, en den hals van 't Kind daar in staat, ook kan de hals van het Kind in 't *orificium uteri*, of *vaginæ* bekneepen worden, als 't lighaam reeds buiten gekoomen is, welk ongeval overkomt aan hen, die, by de voeten haalende, de armen voor 't hoofd uitredden. ——

Of schoon 't hoofd van 't Kind maatig groot, uit een genoeg ruime opening koomende, een voorspoedig baaren voorzegd, kan 't egter zeer moeijelyk bevallen, niet alleen om de aanstaande schouderen, maar om dat de streng eens of meermaalen om den hals kan slingeren, dit belet het Kind uit te koomen, en, zo de Moeder hard voortperst, is 't Kind in groot *perykel* van te verstikken, ten zy 't geweldig de *placenta* los, of de streng stukken haald, zomtyds meend het kwaad wyf de streng te ontwarren, en zy verward, of vernaauwd ze meer, kan de streng niet over 't hoofd schuivende ontbonden worden, dan moet ze doorgesneden, en daar na ontwonden, legd dan eerst twee bindsels, tussen beiden word de streng doorgesneeden, 't een bindsel belet, dat het Kind bloed verliest, en 't ander, de streng vast zynde aan de *placenta*, belet de uitstorting des bloeds van de zyde der *secundina*, wanneer dit niet wierd waargenoomen, is bevonden, dat de *placenta* vaster, en drooger, als gemeen, aan den Bodem van de *uterus* kleefde, en met meer, als gemeen, gevaar, daar

van

van moeſt geſcheiden worden, ziet hier meerder van in een volgende verhandeling. Ik ben geroepen, om een beneepen hoofd uit te brengen, 't geen 't Vroetwyf meende, dat beklemd ſtond in den doortogt, op 't *ſonderen*, om te weeten, hoe de beklemming, en waar ter plaatsze dezelve beſtond, ſchoot het wel gekeerd knegtken vlaag op vlaag, eerſt met zyn hoofd, en vervolgens geheel door de geboorte, het heeft my ligt gegeeven in 't verloſſen van Kinderen de natuurelyke en toevallige doeningen te hebben *geobſerveert*. Nu bevond ik de ſtreng gebrooken, die oorzaak was geweeſt van de tegenhouding, met over eenig deel van 't Kind te leggen, na deszelfs verloszing volgde met één vlaag *immediaat* de *ſecundina*, zynde ongetwyfeld de *placenta*, door de ſwaarte van 't Kind, drukkende in een bogt van de ſtreng, gehaald van den *fundus uteri*. 't Vroetwyf LYSIE had de *vulva* en *vagina* van de baarende Vrouw zo *geforceert* met verwyden, dat die deelen na de verloszing ongemeen ſwollen, zy zyn in haar natuur herſteld door 't af-
215 ziedzel van *mille folium* en *alchimilla*. Deze wond-kruiden, in ſmits les-water gezoden, in dit water doeken genat, uitgeneepen, warm *geappliceert* en vogtig gehouden, verfriſt, en verſterkt gemelde heimelyke deelen, dringende de *vagina* natuurlyk te zaamen, NEVIZANUS zegd eeven als of ze was van een ongerepte maagd, deze kragt word inzonderheit aan de *alchimilla* toegeſchreeven, het *mille folium luteum* heeft de eere, dat ze, én deszelfs gebruik, gevonden is van CHIRON, en door hem *achillea* genaamd, om dat zyn leerling ACHILLES daar mede genas de wonde van TELEPHUS.

Verſcheide *Auteuren*, van 't Kinderhaalen ſchryvende, noemen deze *functie* het verloszen van ſwangere baarende Vrouwen, volgens CHIRON loſt de Vrouw het Kind, dat by haar ingelaaden was, en 't Kind word verloſt uit een plaats, waar in het voldraagen zynde, den vollen tyd tot de dragt berekend, gevangen lag, beginnende nu heftig te woelen, om dat zyn huisveſting hem te klein, en zyn voedzel hem benoomen word, 't is natuurlyk op den vollen baarens tyd, zo door de VOORZIENIGHEIT *geordineert*, op dat het Kind woelende zoude de vliezen breeken, en de ſcheure over zig brengen, hier in geholpen wordende door de beweeging van de Baarmoeder, en vrywillige perſſing van de Vrouw, die baaren moet. Tot beſluit van deze verhandeling zullen wy iets aanmerken omtrent de natuurlyke werkingen van 't Kind in baarensnood, op een tyd, als de Moeder in arbeid is om het te loszen. DIONIS meend: dat de verloszing eeven zo ſmertelyk is voor 't Kind, als voor de Moeder, ſtellende met andere, dat het Kind zyn vliezen breekt, om uit te koomen. ETMULLER zegd: de Vrugt, groot geworden, zoekt een uitgang met zig te wentelen, en te keeren met het hoofd na beneden, waarom ze met het hoofd voorkomt, welke geſtalte aan de baaringe natuurlyk is. Ten opzigt van de Vrugt word de

baa-

baarings arbeid woelen genaamd. KILIANUS gaf aan een Kind in arbeid de naam van woelwater, wy vinden geleerden, die de uitkomst van 't Kind aan het zelve, en niet aan de Moeder, toe-eigenen, volgens hunne *Opinie* zoude het 't Kind zyn, dat door zyn poogingen den arbeid veroorzaakt, de vliezen, die hem omringen, verscheurd, onopgeslooten wil leeven, en zig van zyn Voedster op een geheel andere wyze bedienen, het begind, zeggen zy, te piszen in het zap, waar aan zy stellen, dat hy 't inzuigen leerde, zyn long wil lugt hebben, hier van daan meenen zy, dat eenige het schreijen hoorden van Kinderen in haar Moeders lighaam, willende ademhaalen, voor dat zy gebooren waaren. Wy hadden aangemerkt, dat in den vollen tyd de *placenta* haar dienst verlaat, en de leevens beweegingen van de Vrugt zyn dan tot zo hoogen trap gesteegen, dat dezelve geen meerdere aanwas daar ter plaatsze lyden kan, derhalven begind ze geweldig te woelen; als het Kind, voldraagen zynde, niet verlost word, word zyn leevens aart uitgeblust. Nu worden de natuurbanden los gemaakt, het geen de swangere Vrouwen gevoelig ondervinden, en daar uit besluiten, dat de geboorte zal voortgaan. De vollen tyd *præsent* zynde, worden aangemerkt de poogingen van het Kind, en van de Moeder, zo dat ze beide in *actie* zyn, de Moeder om 't Kind te baaren, en 't Kind om gebooren te worden, deze poogingen zyn te vergeefs, zo niet *Consequentelyk* de *uterus* voornaamentlyk in 't werk treed, waar door de perszingen van de Vrouw, en de werkzaamheit van 't Kind gelegentheid krygen, om den arbeid en baaring te helpen bevorderen. Het Kind werkt kragtig tegen de ingewanden van zyn Moeder, die door 't gevoel, dat zy daar van lyd, verpligt word, dat geweld te wederstaan, en te boven te koomen, zy poogd door sterke inademing, en nederperszing van de ingewanden des buiks op de *uterus*, het woelende Kind uit te perszen.

Uit eenige dezer *propositien* stellen zommige geleerden, dat het Kind veroorzaakt het baarenswee, en de Moeder het zelve voortzet, dit zullen wy toestemmen, mits dat de *uterus* op dit wee den arbeid, of de vlaagen, maakt, en dat het voorgestelde, met geen de minste kennis of toeleg van het Kind bewerkt word, veel te min, dat wy met andere zouden gelooven, dat, wanneer het Kind, in de geboorte koomende, met zyn hoofd *eminet*, als in verwondering verrukt word, door zyn gedaane poogingen, waar op, zegd VENETTE, het voorts zig stil houd, en nu zyn Moeder alleen laat arbeiden, om zig van haar Vrugt te ontlasten, met een geweldige persfing te maaken door de sterke beweeging der *Musculi abdominis*. Zo dit gezeg omtrent het Kind waarheid is, zal het die verwondering aan de *mammæ* of pappot vergeeten, en 't dierhalven ons niet vertellen, als 't begind te spreeken. *Doctor* HARMES steekt zig nog dieper in dit geheim, hy zegd: zekere bewee-

gin.

ginge der geeſten deelen de gedagten van de Moeder mede aan de Vrugt in de *uterus*, en geeven gelegentheit aan deszelfs ziele, om dezelve indruk op 't lighaam te maaken, als de Moeder op zig maakt door middel van haar Ziel. De Vrugt, zegd hy, word genoodzaakt, om 't zelve te denken, dat de Moeder denkt, vormende de geeſten in de harſſenen als zekere ſpooren, waar op in Moeder en Kind te gelyk volgen te eenemaal dezelve gedagten, en dezelve beweeginge der geeſten. Hy is volſtrékt van gevoelen, dat het met deze zaak zo gelegen is, en maakte dit beſluit na diepe overweeging, van met welken naauwen band het Kind met zyn Moeder vereenigd is, zo dat die niet denken kan, of deze denkt het zelfde, en dat 'er van de Moeder geen beweeging geſchied, of die word mede tot het Kind overgebragt. Dat zal lighaamelyk zyn geduurende de *Connexie*, ten hoogſte aangemerkt als een lid van de Lyfmoeder: een lid, zegd Galenus, is een lighaam, hebbende zyn eigen *Circumſcriptie*, niet 't eenemaal van den anderen geſcheiden, of op zig vergaderd, maar in een gemeen beſtaan met andere.

Dat de lighaamelyke leevens beweegingen van de Moeder en 't Kind gemeen zyn, word niet ontkend, hier van daan worden afgeleid de oorzaaken der indrukzelen, die Moeder-vlekken, en andere gebrekkelykheden in 't Kind worden, door iets, dat de Moeder ſchielyk, ſchrikkelyk, of geweldig aandeed ſtaande dragts. 't Is bekend, dat eenige geleerden dit indrukzel ontkennen, zoekende de *deformiteit*, of 't *monſter* in 't zaad zelfs; 't is hier de zaak niet, om dit geſchil te onderzoeken: hier word omtrent de ſtelling van Harmes ingeworpen: dat, zo de Ziel een denkend wezen is, de Ziel van de Moeder en 't Kind van deze geleerden één moet zyn, of een tweevoudige Ziel. Als de Moeder en 't Kind gelyk denken, moeten zy te zaamen één denkend wezen hebben in twee lighaamen: Moeder, en Kind, hoe gemeen in lighaamelyke leevens beweegingen, zyn twee byzondere menſchen, hebbende ieder haar eigen *Circumſcriptie*, ieder haar eigen Ziel, en eigen beweeging van bloed, en geeſten, zy hebben geen gemeene *Circulatie* van 't bloed, gelyk eenige meenden, ieder heeft zyn byzonder *Centrum*, waar van de leevensbeweeging begind en omloopt, zy zyn te eenemaal van den anderen geſcheiden, of ſchoon de Moeder het voedend zap door middel van de *placenta* en ſtreng aan 't *fœtus* overdraagd, De reden vraagd aan Harmes, wanneer de Ziel *ſepareert*, voor, of na, of in de geboorte, als 'er twee of drie Kinderen in de *uterus* zyn, moeten zy dan alle denken, 't geen de Moeder denkt? als 't op 't uitkoomen zal aankoomen, wie zal dan met gemeene denking verkooren worden, om van de Moederlyke denking te ſcheiden, dat den menſch verkieſt, geſchied na voorgaand overleg, dit is een werking, eigen aan de Ziel, het denkbeeld heeft met het ſtoffelyke niets gemeen,

meen,

meen, als dat het onderling bewoogen word, na de ingeschapen wet der vereeniging tussen Ziel en lighaam, welkers vereeniging bekend is Hem, door wiens wille die beweeging geschied in iegelyk mensch op zig zelve. Wy noemen de Ziel een geest, door zyn wezendlyke eigenschappen van al, wat lighaamelyk is, onderscheiden, en in denken bestaande, of zo als iemant meend magtig te zyn om het wezen en de natuur van een geest, die een geheele andere zelfsstandigheit, als een lighaam, is, nader uit te drukken. Hier uit blykt ons, dat het denken van de Moeder niet is het denken van 't Kind, hun Zielen zyn onderscheiden, met elkanderen in wezen en werking geen gemeenschap hebbende.

Laat ons stellen zekere gemeenschap tussen de vloeibaare deelen van de Moeder en 't Kind, betrekking tot elkanderen hebbende door middel van de navelvaten, en daar uit *sustineeren*, dat het niet onmoogelyk is, dat, wanneeer eenige beweeging in eenig lid van de Moeder word ingedrukt, het zelve geschied in 't zelve lid van de Vrugt, en dat, wanneer in de harssenen de gedaante van een zaak door sterke verrassende inbeelding word ingedrukt, door middel van de dierlyke geesten van de Moeder tot de Vrugt een beweeging kan worden overgebragt, die 't Kind beroerd, zonder dat deszelfs Ziel daar omtrent denkende is; daar zyn ligte indrukzelen, die de Ziel van de swangere Vrouw naauwelyks aanroeren, om haar gevoelen te doen opwekken en ze tegenwoordig te doen zyn omtrent het Kind, dat ze zoude beroeren, als de indruk van 't voorwerp sterker was, gelyk ze is, als 'er een schrik teken van geword. eenige geleerden, die over deze stoffe volgens de *mechaniœ* handelen, zeggen, om dat de Vrugt met de Moeder één en dezelve zaak is, worden ze van de zelve inbeeldingen, hoe klein, of groot, aangedaan: want de geesten der deelen worden noodzaakelyk op dezelve wyze aangedaan, als het geheel. Den geleerden VENETTE had ons opgewekt met te zeggen: 't is het Kind, dat op zig zelfs wil leeven, en een voorneemen heeft, om zig te bedienen van de mammen van zyn Voedster, daarom stoot het sterk tegen de ingewanden van zyn Moeder, en breekt zyn watervliezen, daar het rondsom in beslooten legd, om zo vervolgens uit te komen. Daar heeft het geen verstand toe, daar is geen wysheid in de Vrugt, geen wyze natuur in dezelve, door welkers beleid, of bestuur, zulks door het Kind zoude uitgewerkt worden. Als het de natuur bewerkt, dan bewerkt zy het met het Kind woelend te maaken, terwyl den vollen tyd de *placenta*, gelyk de Vrugt, haar vereiste rypheit gaf, en door de Vrouwelyke deelen, onder deze ten *principaale* de *uterus*: verscheide Vroeters en Vroetsters wyzen 't Kind iets toe, eenigerwyze overeenkomstig met gestelden van VENETTE, VAN DEVENTER zegd: als men 't Kinds vingeren

ren nypt, zal het de hand wat te rug trekken, verscheide andere poogden ons wys te maaken, dat, als een hand van 't Kind geboo-ren is, die zoude daadelyk intrekken, als 'er een natte koude doek omgeslaagen word. BOURGOISE zegd: als van het Kind een of twee armen uitstaan, doed ze een koude natte doek intrekken, de twee laatstgenoemde waaren in 't Vroeten ervaarene menschen, en 't is denkelyk, dat zy 't zo wel eens ondervonden; naauwelyks kan eenig ding onmoogelyk gesteld worden. In de verloszing van THAMAR wierd geen koude nattte doek gebruikt, de Vroetvrouw bond om de uitstaande hand iets van scharlaaken.

In den staat, waar in het Kind in de Baarmoeder, of daar reeds uitzakkende, en zelfs, als het kars vars uit zyn Moeder getoogen is, aangemerkt word, is zyn Ziel nog onbewust van zaaken, die buiten hem zyn, geen kennisse hebbende, of de voorwerpen tot haar behooren, dan of het zaaken zyn, die haar bestaan buiten haar hebben, en waar van zommige derzelver bevattingen nog bekend in haar, of na buiten haar bestaan, maar alleen spruiten uit opzigt van de vereeniging, die de Ziel met het lighaam heeft, als pyn, hitte, koude, enz. te voelen. De waarheit hier van blykt klaar in 't voorbeeld van een jong Kind, 't welk, zo het zyn hand zeer na aan het vuur gehouden word, zo dat het zelve daar door iets ongewoons gewaar word, zullen wy zien, dat het dien hand niet te rug trekt, maar alleen, dat het die verward zal beweegen, en door 't schreijen bewys geeven van pyn te lyden. Welk gevoel van onmatige hitte, of pyn, het niet brengd tot een oorzaak buiten zig, dan zoude het die hand, gelyk wy zouden doen, als onze vaste deelen op een ongewoone wyze wierden aangedaan, te rug trekken. Maar 't brengd die oorzaak tot zig zelfs, gelyk wy de pyn en hitte van een *inflammatie* lyden, in de eerste tyd des leevens is de Ziel zo gehuisvest in 't lighaam, dat ze geen wezendlyke gedagten vormd, dat is geen bevattingen heeft van, of tot iets, dat buiten haar is; in de geboorte, de tederste jeugd, zyn de bevattingen, *præceptiones*, enkele bevattingen, en geensins opzigtelyke, *Relationes*, dewelke haar opzigt hebben tot zaaken buiten ons; als de Kinderen in de geboorte kennisse hadden van 't voorgestelde onderscheid, mogten wy stellen, dat een gevoelige neep of koude natte doek hen een hand zoude doen intrekken; als dit geschied, word het aan onze zyde gevallig aangemerkt, gelyk ook dat van de scharlaaken snoer en de geheele zaak van THAMAR, 't behaagde den HEERE voor ons wonderlyk te werken in de geboorte van PHARES, om ook ZARACH te behouden, had de Vroetvrouw aan haar gelegde band gehaald, hy had kunnen sneuvelen. Of hy eerst voorkwam, PHARES moet eerst gebooren worden, 't geen blykt uit dat hy voorbeschikt was te zyn den Stamhouder van JUDA, waar

uit het geslagte DAVIDS sproot, dit verder te beschouwen wy aan de *Theologi* overlaaten.

Ter zaake van THAMAR zegd den TEXT: ten tyde, als zy baaren zoude, waaren tweelingen in haar buik; het geschiede, als zy baarde, dat eene de hand uitgaf, de Vroetvrouw vatte ze, en bond een scharlaaken (draad) om zyne hand, zeggende: deze komt eerst uit; maar het geschiedde, als hy zyn hand weder intoog, dat zyn broeder uitkwam, en zy zeide, hoe! zyt gy doorgebrooken, op u is de breuke, en men noemde zynen naame PEREZ. Daar na kwam zyn broeder uit, om wiens hand de scharlaaken (draad) was, en men noemde zynen naame ZARACH: voor de scharlaaken draad neemen eenige een strook van scharlaaken, tweemaal in de verwe gestooken, het *hebreeuwsch* woord *Sani* is dit betekenende, en 't woord *Perets* betekend scheure: PEREZ, gy hebt de scheure over u gescheurd, en by gevolg zyt gy de eerst gebooren, in plaats van uw broeder, die zig 't eerste in de *rima* met zyn hand vertoonde. De geleerde zyn 't niet eens, in waar de Vroetvrouw 't doorbreeken steld, waar de breuke, of scheure omtrent PEREZ plaats heeft, 't zy met het breeken van de vliezen, of met de *rima pudendi* over zig te brengen, zynde hy waarschynelyk natuurlyk uitgekoomen, zyn broeder lag eenigzins over dwars in den doortogt, PEREZ moest voor zig de weg baanen, om uit te koomen, de Vroetvrouw hielp hem daar niet in, zy was in verwondering, de zaak ging haar verwagting te booven: hoe! zyt gy doorgebrooken! PEREZ, in den doortogt afzakkende met zyn breedste einde voor, moest onder om zyn broeders bovenlyf, om dat opteligten, of over zyn onderlyf heen tuimelen, om zyn broeders boven lyf te doen ryzen, om dus, of zo doende, het *orificium* te openen, reeds door een hand bezet. Wanneer van een Kind in den doortogt een hand of arm uitkomt, en 't Kind by 't onderlyf nederwaards gehaald, of met het bovenlyf opgedrukt word, trekt de uitgezonken hand in. Daarom is 't een goede *manier*, onze hand by een uitstaanden arm in te brengen, als de voeten naby koomen, die te vatten, en daar aan te haalen, om 't Kind te doen den arm intrekken.

De gestalte van ZARACH is door 't HOOGST bestuur veranderd, daar toe middel gebruikende, op een ons niet beschreeven wyze. CALVINUS zegd: de Vroetvrouw van THAMAR was verwonderd, dat PHARES voor zyn broeder uitkwam, terwyl deze, door middel van een tuszen vlies gescheiden, tegen hem overstond; hy steld: dat ZARACH door 't *amnios* en 't *Chorion*, en PHARES door de *interstitie* gebrooken is. RIVERUS zegd: de Vroetvrouw meende, dat het Kind, om welkers hand zy de band lag, 't eerst zoude uitkoomen, 't gebeurde *contrarie*, den ander kwam eerst uit, hebbende het vlies, dat tweelingen scheid, doorge-

broo-

brooken, daarom wierd hy PHARES, doorbreeker, genaamd, na het *Hebreeuwsch* woord *Phrats*, dat is breuke, den ander ZARACH, 't welk voor den dag koomen betekend, hy wierd zo genaamd, om dat hy na de natuurlyke *order* eerst gebooren behoorde te zyn. Deze *Theologi* stellen iets, 't geen met eenige *Chirurgische institutien* en bevattingen overeenstemd. Zy stellen, dat het Kind, 't geen zyn hand uitstak, en wederom introk, in den doortogt was afgezakt, en dat onderwyl den ander door de *interstitie*, die hen staande dragt gescheiden had, brak, waar op den doorbreeker in den doortogt zyn broeder *passeerde*, en eerst uitkwam. Eenige konstgenooten hebben geschreeven, dat ze bevonden by zommige Vrouwen tweelingen, in een omslag beslooten, en door tussenkomst van een vlies gescheiden zynde, dat is, wanneer de adervliezen, zaamen kleevende, begroeijen. Volgens 't geen voor 't waarscheinelykste omtrent de *generatie* genoomen word, is 't niet aanneemelyk, dat twee Vrugten, met geenig deel aan elkanderen vast zynde, in een water zouden leggen. De Vroeters, die zig dit verbeelden, gelyk uit haar *figuuren* blykt, zullen haar steunzel zoeken by HIPPOCRATES. Hy zegd: als 'er tweelingen koomen, zyn ze in een vlies omvat. Zyn *institutien* zyn doorgaans de beste, egter niet in allen deele voor zeker te houden.

Alle onze *institutien* dienen, om den leerling in de *Chirurgie* op te leiden, dit word by *provisie* door hen aangenoomen, en toe gestemd, zonder dat zy bevatting van de zaak hebben; by aldien 't in 't vervolg met den leerling zo blyft, is hem de *institutie* van weinig waardije: de *institutien* stellen geenzins de wet aan den *Chirurgyn*, hy werkt onbepaald, door zyn ervarentheit en redelyk begrip gekoomen zynde boven de konstregelen, door zyns gelyken den leerling voorgeschreeven. Onze *institutien* hebben een bepaalde stelling, die haar wezen heeft, voor dat den leerling daarom dagt, en, 't hem kenbaar wordende, blyft hy leerknaap, zo lang hy zig daar aan bepaald. 't Is niet vreemd, dat de *Roonhuisianen* in de *Chirurgie* domme menschen zyn, of dat *Chirurgia* aan hen de maat stelde, hun doeningen zyn bepaald aan 't *instrument* van ROGIER. Al, wat eerder is, geeft een bepaaling van zyn gestelde aan het geen, dat laater is, onze handgreepen zyn verscheiden, en worden by trappen en deelen, de een na de ander, van ons verstaan: wy kunnen geen der beginselen tot de uiterste oudheit met meer regt brengen, als 't verloszen van Kinderen door het *speculum adami*, al 't andere wykt, voor 't geen spader gevonden en bedagt is: geen konst is gezaamentlyk eerst gevonden, en tot volmaaktheit gebragt. De *institutien* geeven een algemeen begrip van zaaken aan die ze begrypen kunnen: die onderwezen zyn in de beginzelen, hebben nooit zo veel dingen leeren verstaan, of zy kunnen haar verstand

verder uitstrekken in de *practyk*, eerst in 't kennen der kwaalen, en daar na in de *manier* der hulpe, de geneeskonst, daar *Chirurgia* 't voornaamste gedeelte van is, is na de ziekten gevonden. Onze konst, hoe zeer gevorderd, laastelyk door RUISCH en BOERHAVE, is tot geen volkoomen trap gebragt, geduurig andere zaaken voorkoomende, van welke de onderwyzingen ons niets melden, waar van zy, die de konstregelen opmaakten, niets geweeten hebben, waar van wy niet wisten, voor dat ze ons in onze *practyk* te oeffenen openbaar wierden. GALENUS zegd: meer als drie leevens worden vereist, om te kunnen ondervinden, HIPPOCRATES zegd: *ars longa*, *vita brevis*. De zaaken, die overig zyn, om te verstaan, zyn moeijelyker, als die wy begreepen hebben, alle de zaaken, in de regelen der konste vervat, zyn aan de Meesters, die ze voorschreeven, zo openbaar niet geweest in haar leerlingschap, voor 't beste genoomen, hebben zy die gedeeltelyk begreepen. Als zy, nu leermeester geworden, eenige regelen voor vast stellen, moeten andere Meesters die twyfelend onderzoeken, aan 't handwerk en de reden toetszen, voor dat zy de gesteldens der onderwyzers voor gangbaare munt aanneemen.

By de onderwyzingen staat te letten op zaaken, die of gesteld, volstrekt, eigentlyk, ontkennende, opzigtelyk, of gemeen aan veele zyn. Als gezegd word een natuurlyke baaring, dat is, deze word natuurlyk genaamd, om dat die zoort van baaring aan veele gemeen is, meer, als eenige andere zoorten van baaringen; tegen natuurlyke, swaare of moeijelyke baaringen zyn opzigtelyk onderscheiden in zaakelykheden, en in de doeningen daar omtrent voor te stellen, zyn ze niet *absolut*, 't zyn *positive*; als wy spreeken van de *rationale Chirurgie*, gaan wy voorby, die alleen door de gewoonte en *instrument* geoeffend word, als mede de *Empirici*, de *periculeuste secte*. De *order*, die wy moeten houden in de *institutien* van *Chirurgia*, moet zyn *analyticus* en *compositivus*: de eerste gaat van de *generalia* tot haar zoorten, van de *universale* tot de *particuliere*, van de bekende tot de duistere, van 't geheel tot zyn deelen: door de andere word gekend de *order* der natuur, de deelen tot haar geheel, gaat van de oorzaak tot het werk, ontdekt de geheimen, en leerd de eenvoudige verstaan. Uit het bygebragte word kennelyk, dat alle de bevattingen, die de leerlingen in de beginzelen verkrygen, zig bepaalen, zig tot geen andere dingen uitstrekken, als die in de onderwyzingen bevat zyn, en dat geen *Chirurgyn* zig daar aan bepaald, voor 't minste steund hy op een onbedriegelyk mede weeten: als hy verschillige *institutien* ziet, let hy meer op de waarheid der zaaken, als op de *authoriteit* van den leeraar, meer op de op reden steunende stellingen van weinige, als op ongegronde toestemmingen van de menigte. Hy let, om regte bevattingen te krygen van de leere der ouden, haar meeningen te verstaan, haar gedagten, met de zyne overeen-

eenkoomende, aan te merken als preuve van ervarentheit. Al wat hy op hun ſpoor door gebruik in *practyk* getoetſt, en met reden aan zyn verſtand gebragt heeft, erkend hy in zyn regte waardye: toetszende hebben wy bevonden, dat eenige *inſtitutien*, zo van de oude, als nieuwe onderwyzers, misleiden, en dat andere getrouw zyn, om te doen vorderen in de *Chirurgie.*

Alles, 't geen omtrent baarende Vrouwen, en haar Kinderen, die wy verloszen, aangewend word, moet met voorzigtigheit en beleid geſchieden, aan de *muliebria* moeten geen geweldenaryen gepleegd, 't geen in de *præſente* baarenstyd tegenſpoed, en in 't vervolg een naſleep van gevaarelyke *accidenten* veroorzaakt; den *Chirurgyn* moet nooit, als noodzaakelyk, hard handelen, hy moet de noodlydende getrouw helpen, by een voorkoomend Kind, dat hy verloszen zal, niet talmen, 't zy om over 't loop te ſpreeken, of om geene reden, hem ſtaat te letten, of hy verloszen moet, of niet. Zo ja, die 't ſpoedigſt en voorſpoedigſt een leevend Kind verloſt, en de Moeder behoud, verdiend de eerſte prys. Om dit oogmerk te bereiken, moet den *Chirurgyn* de Vrouw, die in arbeid is, manierlyk aantaſten, haar by de vlaagen zagtkens helpen, haar *labia* en ſlooten helpen verwyden, zonder haar of de Vrugt hinder te doen, 't zy na wat plaatsze het Kind zig ſchikken wil, is het na vooren, na onder, of na de zyden, gy moet, als den voortgang vertraagd, 'er daadelyk met de hand by zyn, om met onze Vingeren het Kind te geleiden, als de weg te wyzen, en den doortogt daar voor behoorlyk te openen, dat maakt een goede ligte arbeid en geboorte. Is 't, dat de natuurlyke voorkomſt van 't Kind zig veragterd door de engheit van 't *orificium vaginæ*, mag eenige kragt gebruikt, om het zelve te openen, 't geen ligtelyk geſchied, als het tydig bezorgd word, dat is, voor dat het hoofd beklemd raakt, dan wierd een natuurlyke voorkomſt een ſwaare baaring, gy moogd weinige kragt gebruiken, om 't voorkoomende hoofd te verſmallen, moogd geen beenderen van 't *Cranium Contunderen*, of de harſſenen *altereren* door 't indringen van de *oſſa bregmatis*, *frontis* of *occipitalis*, hoewel het laatſte zig niet ligtelyk laat indrukken, beſchermende de *medulla oblongata*, en 't leeven van de Vrugt; let, dat de hoofd beenderen van de Kinderen dun, zagt, vol zap zyn, en door geweldig drukken inwyken, 't welk, duurende, oorzaak is van de dood des Kinds, 't zy in de geboorte, of kort na dezelve.

Bevrugte Vrouwen, die, onbevrugt zynde, den *fluor albus* lyden, een vogtige *vagina* hebben, die *laboreren* aan de *procidentia vaginæ*, zyn eenige, ſtaande dragts, die *accidenten* meer onderworpen. Zy, en die aan een *Hernia* lyden, moeten, terwyl zy ſwanger zyn, niet tot vermoeijens toe ſtaan, of wandelen, ruim in kleeding zyn, geen *Cliſters* of *laxativen*

ge-

gebruiken, de *urina* niet ophouden, op den afgang niet perszen, zagte voedsels neemen, en, in geval van *suppressio*, een gemeen *suppositorium* zetten, zig wagten voor alles, 't geen doed walgen, niezen en hoesten: zo dra haar rekening uit is, moeten zy alle moogelyke rust zoeken, door zulks niet in agt te neemen wierd bevonden zo groote vooruitzetting der rimpeling van de *vagina*, dat het moeite gaf, om met de vingeren by 't Kind te koomen. In geval van 't Baaren moeten die Vrouwen regt gestrekt op 't bedde leggen: als het Kind, met zyn hoofd voorkoomende, daar mede de *vagina* zo drukt, dat ze by ieder vlaag zo verre rimpelig uitzet, als het Kind *avanceert*, moet daar vlytig op gelet worden, 't zoude eindelyk den uitkomst van het Kind belemmeren. Den *Chirurgyn* moet by dit werk weinig vettigheit gebruiken, en, terwyl de Vrouw arbeid, tussen ieder vlaag de *vagina* inschikken: als de vlaag toetast, ter zyden van 't Kinds hoofd zyn vingeren zo houden tegen de *vagina*, dat het hoofd kan doorschieten, de vingers drukken de rimpeling van de *vagina* ter zyden aan de kant, daar ze 't meest uitpuilen, de *vagina*, egaal zo veel moogelyk zy, op en inzettende, en verwyd houdende, terwyl nu de Vrouw het Kind zelfs voortzet, om het uit te brengen. In generlei manieren mag dit Kind voortgetrokken, uit vreeze, dat de *vagina* zoude volgen, en moogelyk de *uterus*, die in deze gevallen daar toe *gedisponeert* zyn, indien 't hoofd van dit Kind buiten 't *orificium* komt, en de schouderen klemmen, moet het Kind zagtkens aan by zyn *axels* getrokken worden, en de *vagina* te rug gehouden, als den *Chirurgyn* met zyn eene hand, deszelfs vingeren verspreid zynde, de *vagina* open en tegen houd, kan zyn andere hand het Kind verlossen. In de Vrouwen, die *laboreren* aan de uitzinking van de *vagina*, is meer ruïmte en slym, als in andere, als 't Kind verlost is, word gelet, om de *secundina* zagtelyk aftehaalen, en daar na de geboorte deelen glad en gelyk te maaken, met die betaamelyk op te zetten, als by dit werk de vlaag perst, word bevonden, dat het onmoogelyk is de *vagina* in te drukken, dan word maar tegen gehouden, gelyk de konst-regelen aanwyzen, dat is, eens voor al gezegd, als het Kind onder 't baaren met zyn hoofd de *vagina* met plooijen voor uitzet, 't zy het een voorgaande oorzaak heeft, of niet, de *vagina* moet tegen gestaan, en 't hoofd regt in de geboorte geleid worden. Als deze waagen niet regt loopt, en dan getrokken word, om 't Kind te haalen, loopt het Kind perykel van 't leeven, en de Moeder van te scheuren.

Onder de moeijelyke baaringen worden van de zyde der Vrouw de *herniæ inguinales* gesteld, deze Vrouw, in arbeid zynde, moet het nederpersten met de buikspieren verboden worden, door dat perssen word de *hernia*, inzonderheit die *intestinalis* zynde, uitgezet. Dit beswaard de verlossing, daarom moeten de vlaagen en daar neven behulpzaame

han-

handen het Kind uithelpen, dan heeft de *hernia* zo veel niet te lyden, om dat de *contractien* van de vlaagen daar niet op perssen, terwyl het *intestinum ilium*, 't geen doorgaans in de *herniæ inguinales* in de *vagina peritonæi* zinkt, van de *uterus* vry is. De vrywillige uitpersling van de Vrouw geschied door de *musculi abdominis*, zy perst daar mede, en met het *diaphragma*, op de ingewanden des buiks, buiten het *pelvis* gelegen, perst daar mede niet alleen op de *uterus*, maar inzonderheit op de *hernia*, die, zo veel moogelyk is, moet in en tegengehouden worden, al is 't, dat de Vrouw niet vrywillig perst. Het verwyden van de *vagina uteri* door onze hand moet vermyd worden, ten zy zeer noodzaakelyk, de nood breekt dit voorschrift, het inbrengen van een hand, zelfs alleen van de vingeren, kan in deze gevallen nadeel doen, en den uittogt van 't Kind verhinderen, door de belemmering van de toevallen, die een uitgekoomen *hernia* maakt, de vlaagen kunnen doorgaans in een natuurlyke voorkomst van 't Kind alles verrigten, en, in geval het anders voorkomt, moeten wy redden, gelyk in 't vervolg blykt, nu in agt neemende het scheurszel; 't is bekend, dat doorgaans de zo genaamde *herniæ intestinales* en *omentales* geen scheurszels, maar verwyding en uitzinkingen zyn in den *processus peritonei*. De *herniæ ventrales* en *umbilicales* zyn meerder verzeld met de scheuring van 't *peritonæum*. De Vrugt door moederbreuk in de holte van den buik zakt, dat de *uterus* kan scheuren, is gebleeken, ook worden gevonden uitzettingen van de *uterus*, zonder dat dezelve scheurd, dat is, zy zakt in een *hernia ventralis*, die is een verwyding of scheuring van 't *peritonæum*, een zak tussen de *musculi abdominis* of met *relaxatie* van die zelfs, waar in in de swangere Vrouwen voorkomt de *hernia uterina*, dat is een gescheurdheit, waar in de *uterus* als in een zak uitpuild, die na buiten overhangd boven het *os pubis*, met de Vrugt in haar beslooten, ook is 't gebeurd, volgens PORTAL, en HARVY: dat swangere Vrouwen de *uterus*, met de Vrugt bezet, tot buiten 't *orificium vaginæ* kwam uit te zinken, blyvende het *os uteri* geslooten.

Voorf. *Accoucheur* schryft, gezien te hebben een uitzinking van de lyfmoeder, met de Vrugt daar in beslooten, zo groot als de bol van zyn hoed, met een dwars staande spleet van een halve *linie* wydte, dat is een vierentwintigste gedeelte van een duim-breed, zo naauw is 't *os uteri* zelden, 't zy in een jonge maagd voor het eerste *menstrueren*, door 't welke het *os uteri*, en de tepels der maagdom, 't eerst geopend worden. Maagden, die dikmaal *menstrueerden*, Vrouwen, bevrugt, of niet, hebben 't *os uteri* wel twee linien open, 't geen by hem wydte genoemd wierd, begreepen word, uiterlyk aan de *Cervix uteri*, daar 't *os uteri* de gedaante van een dwarsstaande spleet vertoond, welkers rand een spleet vormd, of schoon iets hooger of na binnenwaards 't *os tincæ* geslooten staat. Ik stel, dat hy heeft gezien een door swellinge zeer naauw geworden

ſpleete, niet van 't *os uteri*, maar in 't uiterſte van de uitzinking der *vagina*, welke uitzakking na de voorzyde of boven zyde van de *vulva* den grootſten omtrek maakt, de *vagina* laat aan die kant de meeſte uitzakking toe, als de *uterus* zelfs uitzinkt, is de meeſte omtrek afhangende na 't *perinæum*, de Vrouwen, die *laboreren* aan een uitzinking van de *uterus*, kunnen haar water beter maaken, als die lyden aan een *procidentia vaginæ*, 't geen beſwaard word door de ſwelling van 't ſpiervezelige, dat de *vagina* van alle kanten, inzonderheit van vooren, omringd, te zaamen van Arantius één ronde ſpier genaamd, die in een verouderde *prolapſus vaginæ* vereeld, en als *cartilagineus* word. De hals van de blaas, met de *vagina* door *membraneuſe fibræ* vereenigd zynde, komt door uitzinking van de *vagina* mede te lyden, Portal zag een uitgezakte lyfmoeder, in deszelfs midden was een ſpleet, effen, glad, en met een witte plek, daar eenig hair omſtond, de *uterus* was gezakt door omkeeren van deszelfs hals; dat zal de *vagina* zyn. Ik ſtel, dat de geheele uitzinking van dezelve was, de ſpleete van een wederzydsze plooijing, de witte plek, na agter wyzende, de opening van de *procidentia*, en 't hair van 't onderſte gedeelte der *vulva*, daar heeft ze het minſte en het kortſte hair. Een ander zag een Vrouw in baarensnood, zy loosde een dik van buiten en binnen effen vlies, met ſtriemen, gelyk de pisblaas, dit vlies opgeſneden zynde, wierd gevonden een klein welgeſchaapen Kind, ſwemmende in ſwartagtig water. 't Is moogelyk, dat een klein Kind, in taije vliezen beſlooten, kan uitzinken, dan moet het zo verloſt worden, Sennertus verhaald van een ſwangere Vrouw, die, na geleden ſwaare val, kreeg een *formidabel* geſwel in de linker lieſch boven 't *os-pubis*, eindelyk wierd de beweeging van een Kind daar in vernoomen, 't wierd in den vollen tyd door een gemaakte ſneede daar uit verloſt, omtrent het zelve verhaald Harvæus; by Hildanus is meer te zien van de *hernia uterina*.

Een vermaarde Vroetvrouw verhaalde voor waarheid, dat zy by zekere Vrouw, agt dagen in arbeid geweeſt, gekoomen zynde, bevond, dat het Kind in een zak over de lieſſchen van de Vrouw gezonken lag, dat zy, de Vrouw agter over met het boven lyf laag geplaatſt hebbende, door twee byſtaande Vrouwen de voorſ. zak opwaards na binnen liet drukken, daar na bragt zy haar handen door 't ruïme ſlot van de lyfmoeder in, en verloſte het Kind, in zulken ontmoeting moet het *orificium* en de *vagina* een groote uitrekking lyden. Als het de baarensnood vereiſt, zegd Celsus, moogen twee handen te gelyk in de lyfmoeder geſteeken, waar toe veel helpen moet, dat die Vrouw heeft een ſterk *perinæum*, rekkelyke onderſte *Commiſſura*, een ruim *orificium*, grootheit van de *vagina*, een wyd *pelvis*, en dat de Vroedſter kleine handen heeft, anders is 't onmoogelyk, om met twee handen te gelyk den ingang tot de lyfmoeder door te taſten,

om

om daar in te vroeten, en, is het doenelyk, in een zeer ruïme gelegentheit, 't behoorde egter niet gedaan te worden, om dat door zo groote uitrekking den *meatus urinarius* gekneust, en 't *forcet geforceert* word. BARBETTE wilde met zyn geslooten vuist door 't *orificium vaginæ* en 't *os uteri* booren, en, met zyn vuist in de *uterus* gekoomen, de eene vinger voor, en de andere na, in 't werk stellen. Wy vinden zo wel *monsters* in de konst, als in de natuur, hoe komt te pas met een volle vuist door 't *orificium vaginæ* in de *uterus* te steeken, 't is bekend, dat wy in de *vagina* van eenige baarende Vrouwen, enz. tot in de *uterus* al leenigies aan by zommige voorkomsten der Kinderen, met een hand heen en weer draijende, kunnen *avanceren*: dit geschied eerst met geslooten duim in puntig gevoegde vingeren, daar na met een open hand: *immediaat* na de verloszing van 't Kind kan de hand gemakkelyk ingaan, voor 't baaren vind de hand tegenstand in 't inkoomen, in zynde, koomen 'er by 't weder afzakken van die hand zomwyls vinger of vingeren van de andere hand by, dat is by voorbeeld: als 't hoofd van 't Kind met een der zyden, of 't aangezigt, in den doortogt afzakt. In welk geval RAYMUND een *monster* is, hy laat de *muliebria* door twee handen, ieder van een byzondere hulpvrouw, open sperren, terwyl hy 't Kind haald.

In verscheide gevallen, waar in het hoofd op onderscheide wyzen schuin voorkomt, spreeken andere voornaame Vroeters van twee handen in te brengen, de linker hand zal 't Kind om hoog zetten, en, de regterhand mede ingebragt, moet met die handen het hoofd gekeerd en voorgebragt worden, als hier door handen deszelfs vingeren, en de schuinte van 't hoofd in de geboorte koomende by verstaan word, spreekt de *institutie* wel, andere spreeken om door 't steeken van de vingeren in 't *fondament* van de Vrouw de Vrugt om hoog te zetten, dat gaat zo eens, 't kan met zyn schuinstaande hoofd zomtyds iets geregt, wat verschooven, en regt voor gedrukt worden, onder deze bewerking houd haar de Vrouw zonder beweeging des lighaams, zonder te perssen op de Vrugt, perszende zoude ligtelyk van de een na de andere kant met zyn hoofd overgleiden, 't oogmerk is hier, en, als het Kind met zyn hoofd regt komt, en by gevolg met de kruïn de geboorte naderd, het zelve door zyn eigen swaarte, werking van de *uterus*, en onze handleiding, natuurlyk te doen uitkoomen. Als het Kind op deze wyze niet behoorelyk tot de geboorte naderd, tegen 't *os pubis*, *os sacrum*, of op een andere wyze pal staat, en de *uterus* aan de eene zyde meer, als op de andere, klemt, en rekkende nedergezet word, staat haar mond vol en byster scheef, zy eist de korte balyn, om geregt te worden, of, opgeschooven, om haar brok te verlaaten, en 't Kind eist de *lapndil*, om 't pal staande hoofd te verplaatszen, die ongevallen zyn veeltyds Vrugten van ontydig onderslaan, 't geen de Vrouw tot arbeid aan-

Oooo 2 maand,

maand, voor dat het Kind gereed is, waar door het ſchuin met het hoofd afzakt zomwyl tot binnen voor 't *orificium vaginæ*, heel of half gekroond met het *os uteri*, is het ſtaande water, en worden de vliezen door 't Vroetwyf ontydig geſcheurd, het vogt vloeid weg, dan krygt de *uterus* ruimte, om zig ſcheef intetrekken, haar min gerekte vezelen krimpen 't meeſt, de *Cervix uteri* komt meerder te ſluiten, in welk ongeval het werk als op nieuws begin neemt, of den arbeid moeijelyk en langwylig word, dan den *Chirurgyn*, by 't werk vereiſt, zyn hand werk word verligt, als hy 't hoofd zelfs van een goede *forme* vind, dat is rondagtig, aan wederzyden wat ingedrukt, maakende voor en agter een kleine verheventheit. Een *ordinair* Kinds hoofd, zelfs een ongemeen klein hoofd, kan gebrekkelyk voorkoomen, en eenige moeite geeven onder 't baaren: hoewel 't doorgaans gebeurd, als den doortogt ruim genoeg en glibberig is, 't Kind klein en wel gekeerd, dat het ſchielyk uitkomt, zo dat het diend eerder onderſtut als gehaald te worden.

Cliſtorina wierd geroepen by een Vrouw in arbeid, en, met haar twee vingeren onderſlaande, voelde zy de vliezen, met water bezet, puilen door 't *os uteri*, en, zo zy ſtelde, het hoofd van 't Kind, daar in voorkoomende, andermaal onderſlaande, *dilatéerde* zy de *vagina* met daar in gebragte duim en vingeren, de vliezen weinig meer gevorderd zynde, en de Vrouw door ſmerte onruſtig, beſtond zy de vliezen met haar nagels te ſcheuren, daar na minderde de ſmerte, en 't Kind zakte met het hoofd in den doortogt, onderwyl gebood zy de Vrouw met al haar kragten door te zetten, met dit perszen raakte het hoofd eenigzins dwars, de Vrouw wierd afgemat, en 't Kind vorderde niet meer, de Vrouw wierd beſchuldigd met haar beſt niet te doen, het Kind op te haalen, daar zy ter *contrarie* werkte, drukkende het lighaam van 't Kind met de rug tegen 't voorſte van de Moeder, 't bood zyn agterhoofd aan, en zette zyn kruin na 't *os ſacrum*, al 't perszen van de Vrouw aankoomende op het onderlyf van de Vrugt, kon die niet afgeperſt worden, voor dat het hoofd regt in den doortogt neder zette. *Cliſtorina*, merkende, dat de Vrouw verſwakte, en de vlaagen verſlapten, vraagd om een *medicus*: deze vraagd haar, hoe ſtaat het werk? antw. alles wel, 't Kind is na 't breeken van 't water welgekeerd afgezakt, ſtaande binnen de geboorte, maar de vlaagen, om verder door te zetten, ontbreeken. Van Buuren *ordonneert* verſterkende hulpmiddelen, waar door het baarenswee opwakkerde, zonder 't Kind uit te brengen, zy hebben my te hulp geroepen, 't Kind was, als gezegd is, geſtrekt, ontblood van zyn vliezen, met myn ingebragte linkerhand drukte ik de rug van 't Kind opwaards, waar door de kruin, van 't hoofd afgleed, door myn leidende *directie* met die hand bragt ik het agterhoofd

neven de kruin door. Als het *os occipitis* door 't flot komt, is 't hoofd zo goed als gebooren, 't overige daar van houd niet tegen: in geval 't Kind binnen dus afzakt, of beklemd zet, mag de Vrouw niet perszen, zy moet leggen, en mag, als zy geen overlast in de blaas heeft, haar handen gevlakt op 't onderste van haar buik leggen, en daar mede schorten, om des lyfmoeders gemeene doortogt met deszelfs inhebbende swaarte iets op te ligten, dan komt het onderlyf van 't Kind na de rug van de Vrouw, en zyn hoofd, van daar 't pal stond, af te zakken, den doortogt krygt meer ruimte, de agterwand van de *vagina* word vry van pranging, en 't geheele Kind komt in een natuurlyke strekking in den doortogt, de vlaagen wakkeren op, en 't hoofd zakt af in de geboorte, dan perst de Vrouw, als of zy op den afgang drukte.

Als 't Kind kwaad gekeerd afzakt, en met de kruin van 't hoofd beland tegen 't *os pubis*, moet de Vrouw met het onderlyf iets verhoogd leggen, de vingeren van onze eene hand gleiden ter zyden van 't hoofd in, om dat schuivende voor te brengen, 't geen gemakkelyker gleid, als of 't Kind met zyn voorhoofd stuit op 't *os pectinis*. In deze gevallen kunnen, in plaats van gezegde vingeren, van ieder hand een vinger in gleiden, ieder ter zyde van de *Urethra*, Die lange vingeren heeft, kan op deze wyze het hoofd regt voor stuuren zonder *lapadil* of balyn, 't hoofd, voor zynde, word zorgvuldig regt gehouden, op dat het met de opgewakkerde vlaagen lynregt zoude uitkoomen. als 't Hoofd, hoe ook in grootheit, of form, voorkoomende, als 't beklemd raakt, mag 't met betaamelyke *force* verschikt worden, de nood eist, dat de meeste kragt gebruikt word ter plaatsze, daar 't het palste staat, de afwending of verplaatszing moet nooit door een *metallisch instrument* of handdaadig met geweld geschieden, dan zoude de Vrugt in de geboorte gedood worden, ons *Balansjet* is vermoogende, om in weinig oogenblikken een beklemd hoofd los te maaken, en zonder belediging door te helpen, 't is na de zyde, die na de *vagina* staat, en aan zyn randen glad en effen, in de zyde, die na 't hoofd staat, verheven met drie *linien*, ieder van een halve *linie* hoogte boven de platte grond, welke tedere *Costæ* van 't buigzaam, toegeevend en *Elasticq Balansjet*, het vel van 't hoofd iet drukkende vatten, niet zo vast, of 't laat zig ligtelyk verschuiven, door welke beide *qualiteiten* dit *instrument*, als 't wel bestuurd word, het hoofd iets versmald, en beweeglyk maakt, zo dat onze vinger, of vingeren, daar na kunnen ingaan ter zyde van 't hoofd, om het verder uit te helpen, ten zy de vlaagen het Kind zelfs uitbrengen, *manqueren* dezelve, en worden ze vereist, ze kunnen opgewakkerd worden met de lange balyn, deze is een half elle lang, en voor aan 't eind een *linie*, dat is, het twaalfde gedeelte van een duim

 breed-

breedte dik, *gradatim* na agter, of na 't eind, dat blyft uitstaan, in dikte toeneemende, dit *instrument*, met de dunne iets gesnaazelde punt in olie gedoopt, word op 't *forcet*, of daar anders de meeste toegang is, ingestooken, en gebragt tot in de nu verborgen diepte van de *uterus*, die, daar door aangeroerd, haar intrekkingen, 't geen de vlaagen zyn, hervat, terwyl nu een steeviger plaats van deze *sonde* in 't *orificium vaginæ* gedeeltelyk om 't hoofd kan draaijen, om het te doen vlotten, als 't begind uitgeperst te worden, word het daar in geholpen door 't zagtkens uitsleepen van deze balyn. Dit is verre van de gemeene weg te volgen met kwetszende *instrumenten*, waar mede de Vrouwen beschaadigd, of neven haar Vrugten het leeven benoomen worden, dit *instrument* kan met een bogt in de *uterus* leggen, en de vlaagen 't Kind doen uitwerken, en 't maakt, om dat het iets kan doen verwyden, neven de vlaagen het *orificium vaginæ* bekwaamer tot de verlossing.

Als een Kind met een groot hoofd voorkomt, of schoon wel gekeerd, is de verlossing pynelyk en moeijelyk om de groote verwyding, die den doortogt, en vervolgens deszelfs slot, noodig heeft, egter word dit werk in de eerste plaats aan de natuur bevoolen, doende de Vrouw, als zy een vlaag heeft, wakker neerzetten, en anders niet, om dat alle beweegingen in den tussentyd van de vlaagen niet doen vorderen, en afmatten; als deze betragtingen vrugteloos zyn, word het onze beurt, met onze vingeren ingebragt zynde, word het *orificium vaginæ* verwyd, vervolgens in de *vagina* zo hoog, als 't noodig is, en zo ver naast het hoofd, als 't de vingers kunnen bereiken, by ieder vlaag gaat de hand wat te rug, onderwyl de vingeren raakende aan 't hoofd, en drukkende tegen de wanden van den doortogt, waar door het Kind telkens min of meer afzakt enz. voorspoedig met het hoofd gebooren word, dit wel, en tydig, bezorgende, moest het een veel te groot hoofd zyn, zoude het in den doortogt blyven steeken, of in 't slot, om dat dit *orificium*, door 't *speculum* van ADAM verwyd, de geboorte van een voldraagen Kinds hoofd kan toelaaten. Egter word bevonden, dat in eenige baarende Vrouwen, al is 't hoofd niet *extraordinair* groot, het zelve in den doortogt blyft staan, niets vorderende door de vlaagen, of dienst van 't Vroetwyf, om dat zy het hoofd niet kan bevatten in den doortogt of holte van de *vagina*, gelukt het haar zomtyds met het hoofd te vatten, dan word het doorgaans gekneusd, zo dat het swellende daar door te eerder in 't *orificium* beklemd raakt, 't is dan gelukkig voor de Moeder, als 't Kind een week hoofd heeft, 't geen wat inschikkelyk is omtrent de *futuuren*, waar door het aan 't waggelen kan koomen, dat zo wel niet gelukt, als de beenderen meer vastheit bekoomen hebben.

Al

Al wat het Vroetwyf doed, om een te groot hoofd te verloſſen, met te betragten het zelve los te maaken, 't *orificium* te verwyden, te ſtryken met ſmeer, of olien, al haar moeite is vergeefs, om dat zy kan met de vingeren niet koomen, daar los gemaakt en verwyd moet worden, om dat nu 't beklemde hoofd het *orificium* bezet, het legt gemeenelyk in de plaats, daar de beenderen van 't *pelvis* op haar naauwſte zyn, perszende tegen 't *os pubis*, als zy de *lapadil* wiſt intebrengen, om het te verſchuiven na een zyde, daar 't wat ruimte vond, hoe ras zoude dat hoofd afſchieten, om deſſelfs bekkeneel ter bevatting aan te bieden. Zy vreeſt met reden, dat zy, met een ongevoegelyke lepel in te ſteeken, te geweldig zal kneuzen op de krop van de blaas, beproeft zy een kunsje, en 't lukt haar niet, de Vrouw is het watermaaken en 't afgaan meer belet, en 't *orificium vaginæ* meer geſwollen, hier ſtaat te letten, dat het hoofd niet alleen kan geſtuit worden door de engte van 't *pelvis*, of van 't *orificium*, het ſtaat binnen, en word zomtyds meer door 't *os uteri* opgehouden, als door genoemde andere deelen, of dat het *os uteri* over de hals van 't Kind klemt, terwyl een gedeelte van de kruin van 't hoofd in 't *orificium vaginæ* perſt, en 't overige in de engte van 't *pelvis* beklemd ſtaat, in welke geſtelden ons de *lapadil* niet dienen kan, om 't Kind leevend, en de Moeder onbeſchaadigd te verloszen, 't Kind word leevend voorgeſteld, en 't zoude in de bewerking van de *lapadil* kunnen omkoomen, hier is geen middel, als om in de plaatszen, die klemmen, *rugæ* op te ruimen, en 't hoofd vlot te maaken; onderzogt zynde, waar de beklemming is, of 't meeſte is, word de *Balansjet* ingebragt, en deszelfs punten de *rugæ* opvoerende en de beklemmingen *gepaſſeert* zynde, zet den *Chirurgyn* van ieder hand twee vingeren in de uitſtaande bogt, en verwyd dezelve, waar op volgd, dat ook de engten, die dit geboogen *inſtrument gepaſſeert* is, verwyden zonder gevaar, om dat de inſtaande einden toegeeven, zo dra de verwyding geweldig zoude aankoomen, nu wierd verwyd *gradatim*, zo ver als de punten inſtaan, en eenigerwyze egaal, om dat 't verſte na buiten de drukking 't volſtandigſte, en aan de punten minder is, om dat tegenſtand vinden, die belet de uitbryding, die anders *Mathematicq* om de einden de meeſte wydte zoude maaken, dat nu de drukking in en eeven binnen 't *orificium* volſtandigſt is, is, om dat daar onze handen dat zo bewerken; en niet te geweldig, om dat de bogt of de punten zo veel niet kunnen toegeeven, egter, als het *Balansjet* niet ver behoefd in te ſtaan, dat is, wanneer de beklemming, gelyk 't doorgaans is, alleen is in de engte van 't *pelvis*, even binnen 't *orificium vaginæ*, dan kan te *fors* verwyd worden, om reden, dat de punten nader by onze handen ſtaan, en de bogt, wyder zynde, meer, om gerekt te worden, toegeeft. Dit *inſtrument* kan op de zyden, of voor, en agter, en *vice verſa* inſtaande, werken, verſchooven worden, en,

zo

zo dra 't om 't hoofd kan draaijen, is de verloffing *præfent*, 't zy alleen bewerkt door gezegde manier van doen, of met het *inftrument*, dat, iets nu toegeperft zynde, het hoofd wat heen en weder kan wiggelen, door 't wat aan te drukken, en 't loffies om te draaijen, iets fmaller kan bewerken, in geval nu gemelde punten ftaan binnen 't *os uteri*, is 't ligtelyk te begrypen, dat, wanneer deeze punten, die mond zullende verwyden, door de tegenftand van die mond iets inwyken, over welke bogtmaakingen het *os uteri* opwykt, en gleid van het deel, dat het bevat hield, waar door de *fibræ* van de *uterus* haar intrekking, en by gevolg de vlaagen, hervatten, dus word het *os uteri* ruimer, den *fundus* naderd, en de baaring krygt het verlangd *effect*, zo dra de vlaagen toetaften, word de *Balansjet gradatim* uitgetoogen, zyn 'er geen vlaagen, dan moeten de punten blyven werken, als bevattende vingeren, om te helpen uitbrengen. In 't voorf. geval wierd gefteld, dat het Kind met zyn hoofd voorkwam; was 't kwaad gekeerd, dat wierd voor lief genoomen, 't moet zo verloft, gelyk deze bal legd, moet ze geflaagen worden, om dit Kind op te drukken, is onbetaamelyk, eerder word het hoofd ingedukt, gelukte het, om 't Kind zo op te drukken, dan mogten de liefhebbers van 't doorhaalen na de voeten zoeken, om 't daar by aftehaalen.

Wy ftelden in den opflag natuurlyk, 't geen het meefte gebeurd, dat is in 't geval van baaren, als het Kind met de kin na zyn borft, met zyn aangezigt na 't *inteftinum rectum* van zyn Moeder, en met de kruin van zyn hoofd voorkomt, uit het *os uteri*, tot in 't *orificium vaginæ*. Volgens Dionis kan het aangezigt in vierderhande leggingen geplaatft zyn, dat is na boven, na beneden, na de een of de ander zyde: door 't eerfte word verftaan, dat het aangezigt na 't *os pubis* van de Moeder legd: door 't ander, als het na haar *inteftinum rectum* gekeerd is: door 't derde, als 't tegen 't *os uteri* ruft: en door 't laatfte, wanneer de eene of de andere zyde van 't hoofd zig ter zelver plaats voordoed. d'Ablaincourt tekend aan, dat, als de Vrouw op haar voeten ftaat, voorf. betekeniffen oneigen zyn, en plaats neemen, als de Vrouw op haar rugge legd. Hy wil: dat Dionis moeft hebben gezegd, in wat geftalte de Vrouw moet zyn, om zyn leggingen van 't aangezigt des Kinds te vinden, ik heb aangemerkt, dat zyn ftrekkingen 't meeft plaats neemen in den doortogt, binnen 't *orificium*, daar 't hoofd de engte van 't *pelvis* ontmoet, en ftel, dat Dionis het ftaande onderflaan, 't zy om byzondere oorzaaken, onbetaamelyk agte, en dierhalven voorfteld een Vrouw op haar rugge leggende dwars over 't bedde, met het onderlyf wat afhangende, onderftut aan de voeten na vereifch. d'Ablaincourt fpreekt by ftaande ondertafting van vyf leggingen, uit de vier voorige genoomen, deze zyn na vooren, agteren, onder, boven, en na over zyde; de drie eerfte zyn gelyk met die van Dionis: van boven is,

als

als 't agterhoofd voorkomt ; over zyde , als het Kind een van zyn ooren aanbied : de twee eerfte leggingen van DIONIS zyn byna natuurlyk, en de laatfte van zyn *antagonift* is *paffabel.*

Op dit voorgeftelde word aangemerkt, dat de *uterus* zydewaards kan overhellen, als ze te veel na de regter zyde overheld, legd het Kind met de linkerzyde des hoofds na maate der overhelling al te veel na de linkerzyde, waar door het komt te gebeuren, dat daar het hoofd ftuit op het *os ifchium*, en niet in een regte geftalte binnen de mond van de *vagina* afzakt: daar het in tegendeel, als de *uterus* haar regte ftand hadde, in 't midden van den doortogt zoude afzakken; zo is 't mede, als de *uterus* na de linker zyde overheld, waarom de twee geftelde zydwaardfe overhellingen van de *uterus* tot oorzaaken van de vierderhande leggingen der aangezigten worden gehouden, en niet te *remedieeren* zyn, als met een handtje te leenen, om die aangezigtjes regt te fchuiven. Wil nu VAN DEVENTER, of D'ABLAINCOURT, de mond van de *uterus* anders fcheef zetten, om de hoofden van DIONIS na 't fchaambeen en na den eindeldarm te ftuuren, ik heb daar niet tegen, regt ftuuren is hier de boodfchap. D'ABLAINCOURT heeft in zyn voorgeftelde VAN DEVENTER, en deze had VAN DER STERRE gevolgd, die wift duidelyk te fpreeken van deze zaaken, als VAN DEVENTER op zyn eige ondervinding alleen *fundeerde*, kan hy niet fchryven, gelyk alle andere Schryvers altyd aanraaden, namentlyk, om het hoofd in de geboorte te leiden, zonder onderfcheid te maaken, of de lyfmoeders fcheef, of regt, leggen: hy had gefprooken van Kinderen, die met het hoofd zouden doorkoomen, en een ander gedeelte, als deffelfs kruin, aanbieden, om dezelve regt voor en in de geboorte te leiden. Als een kundig leezer 't geen deze Man daar van fchryft befchouwd, beveftigd het de ervaring, als iemant enkel ondervind, of dat hy een anders ondervinding beproefd, word hy in overeenkomft proefkundig, 't hoofd moet met onze hand verplaaft worden, nederwaards geleid, zagtkens voorgebragt en uitgeleid worden.

In geval het hoofd van 't Kind ons niet regt voorkomt, 't zy het onderflaan ftaande, leggende, of anders gefchied, moet voorzigtig ingetaft worden met een of twee vingeren, om te onderfcheiden, wat deelen van 't aangezigt het naafte voorkomen, of het de kin, mond, neus, voorhoofd, of de oogen zyn, die vingers moeten in draaijende en wy met geduld te werk gaan, om geen gevaar te ontmoeten van oogen te pletteren. Een onvoorzigtig Vroeter, met zyn vinger intaftende op een oog, konde meenen, dat hy 't aarsgat voelde, en 't oog befchaadigende, zig verantwoorden met de buiteling van VIARDEL; hy zegd: als 't Kind voldraagen is, fcheurd het met zyn voeten de vliezen, dan keerd het zyn hoofd na beneden voor de mond van de *uterus*, tragtende zig een opening te maaken, om uit zyn hegtenis te geraaken,

 op

op deze manier kon den Vroeter 't eene *moment* den *anus*, en 't ander het oog, voelen. Wanneer een Kind met zyn mond in 't *orificium vaginæ* afzakt, kan het adem haalen, en diend spoedig verlost te worden, de Vrouw word vermaand den arbeid geduldig door te staan, op dat de natuur, zo door de vlaagen, als woeling van 't Kind, het werk, even als in een natuurlyke baaring, helpen bezorgen, als dit Kind wel gekeerd is, worden twee beolyde vingeren ingebragt tussen 't agterhoofd, en de voorste wand van de *vagina*. 't Hoofd kan op deze wyze met de kruin voorgedrukt, en 't Kind *immediaat* verlost worden, als het zo eenige uuren gestaan heeft, gelyk het my is voorgekoomen, komt het hoofd geperst, min of meer swart, en 't Kind op de oever van de dood uit zyn Kerker, de hals staat geboogen, en den omloop des bloeds in *dubio*, als 't Kind kwaad gekeerd is, moet vinger of vingeren in 't agterst der *vagina*, of in den *rectum* gebragt worden tot de plaats boven 't agterhoofd, om 't hoofd regt voor te drukken, 't is dan moeijelyk, om zo ver in te booren, het agterhoofd perst tegen de punt van 't *os sacrum*, dit Kind moet zo gekeerd uitkoomen, in dit geval wagt u van 't hoofd *force* uit te rekken, maar een weinig wiggelende, sagtelyk van de een na de andere zyde beweegende, ten einde de schouders dus te eerder mogten volgen, zo dra 't hooft uitgekoomen is, verzuim geen tyd by dit werk, op dat niet, het hoofd uit zynde, 't overige in de klem raakt, door zyn breedte en dikte, die toeneemt, zo dra 't hoofd leevend uitstaat.

Als 't Kind met het hoofd te veel agterwaards opgewend legd, voeld de helpende hand een ronde *figuur*, en moet merken, hoe dien stand is, en hoedaanig zig te leiden, word onvoorzigtig om 't voorhoofd getast, dan zien wy de Kinderen gebooren worden met een *gecontuseert* oog, dat in eenige na de geboorte uitpuild, de perssing van onze duim of vingeren moet geschieden over den *sinus frontalis*, daar van krygen de Kinderen daar de vlekken, die zommige zeer lang behouden, of schoon dit geschiede met een kleine *contusie*, waar van eenige tyd na de geboorte daar ter plaatse zig een ruidigheit vertoond; de zaak is van geen belang, 't geneest door den tyd, of met hulp van Kalfspootennat. Zomtyds legd de agterzyde van 't hoofd te veel na beneden, dan volgd 't geen aangewezen is, dat de boven zyde opwaards gewend staat, dit word zomtyds *abusivelyk* voor een verkeerde stand begroet, te meer, als hier by komt, dat het *os uteri* mede afkomt, en agterwaards te hoog opgewend staat, dit zo zynde geeft het teken van een wel gekeerd Kind, in welk geval het regt gestrekt leggen van de Vrouw, en wat geduld met de zaak te neemen, het hoofd ontwikkeld, en regt voorbrengd, anders word de voorste zyde van 't *os uteri* geschooven over 't agterhoofd van 't Kind, 't geen dan regt voorkomt, om zo uitgeleid te kunnen worden. Als gesprooken word van het hoofd regt in

de

de geboorte te leiden, word daar door gemeend, als het niet bekwaam geplaaſt is, om uit te koomen, dat is niet alleen op de voor betekende wyze, maar in alle gevallen, waar in het Kind niet regt met zyn hoofd nederwaards komt, wat te veel na de eene of andere zyde word nedergezet, zo dat de *uterus* en de *vagina* aan de eene of de andere zyde te veel word gerekt, en gevolgelyk den doortogt niet regt nederwaards geſtrekt ſtaat.

By voorbeeld: een Kind komt niet regt afzakken, om door de natuurkragten gebooren te worden, als het met zyn hoofd op een zyner ſchouderen na een der zyden van den doortogt wykt, met het overige van zyn lighaam na de andere zyde overheld, en met zyn buik of rugge na om hoog komt te wentelen, dit Kind komt te dwars voor, om natuurlyk uit te koomen, of ſchoon het kragtig beweegd, en de Moeder arbeid met de vlaagen, om dat deze 't Kind dwarszer zetten, dit Kind loopt gevaar van 't leeven, en de Vrouw, zig te vergeefs afſloovende, verſwakt, laat haar niet perſſen, en betragt onderwyl ten ſpoedigſte om de geboogen hals van 't Kind, door 't regt voorbrengen van 't hoofd, te regten. Als het hoofd na de een of de andere zyde wykt, en zo nederzet, kan het met onze vingeren, of met de *lapadil*, regt voor geleid worden, of het word tegen zyn ſchouderen opgedrukt, dan gleid het hoofd af, om te gemakkelyker regt voor te kunnen geleid worden, dit opdrukken geſchied gedeeltelyk tegen zyn rug, of borſt, na 't geſtrekt is, wanneer het Kind met een open mond tegen 't *os pectinis* blyft ſtaan, word het by een ſchouder opgezet, daar na het hoofd regt voor geſtuurd, en betragt, om het zo gekeerd te verloszen, 't word zomtyds met een onzer vingeren in de mond gezet van 't *os pubis*, vry en voorſpoedig verloſt. Dit Kind kan zo ligt niet anders om, als eenige dat voorſtellen, hier is moeite om de voeten voor te krygen, en om het aangezigt na des Moeders agterſte te keeren, ook loopt het onder die betragtingen *perykel*, om dat het liep reeds gevaar van te ſtikken, mits de buiging van de hals en drukking van zyn aangezigt tegen het ſchaambeen. Zo dra dit Kind op eenige wyze van 't *os pubis* bevryd is, kunnen de vlaagen en perszing van de Vrouw 't Kind in, en door 't *orificium*, dringen, dan is 'er weinig moeite, om het te verloszen: komt het iets ſchuins in 't *orificium*, 't word ligtelyk, word het noodig geagt, zonder letzel te regt gebragt, 't gaat zo gemakkelyk niet, als 't hoofd van 't Kind, hoog ſtaande, na de een of andere zyde van 't *os uteri* wykt, zig zelf eenigerwyze vaſt, en 't *os uteri* ſcheef zet, een Kind, dat een rond hoofd heeft, kan in dit geval beter doorſchieten, al ſtaat het wat op zyde gewend, als een hoofd, dat natuurlyk, op zyden wat platagtig, en agter en voor iets verheven is. Ook kan een rondagtig hoofd, als 't niet wel gekeerd ſtaat, beter door 't *orificium vaginæ paſſeren*, als een langwerpig *Ovaal*

Pppp 2 hoofd

hoofd, dat vereist meer de langste *spatie* en meeste toegeeventheit van 't *orificium*, dat is *perpendiculair* na de strekking van de *rima*, hoe langwerpiger het hoofd is, hoe meer plaats de armen vinden by 't doorhaalen by de voeten. Als het hoofd 't *os uteri* op zyde zet, moeten onze vingeren door 't *os uteri* tasten, om 't hoofd te verplaatszen, dit kan betragt worden met vingeren te brengen tegen de *uterus*, ter zyde, daar 't hoofd geweken legd, om het zelve leenigies aan regt voor, en door den togt te leiden.

Als het agterhoofd van 't Kind in zyn nek legd, word de grootheid van 't zo voorkoomend hoofd zo veel vermeerderd, dat het niet kan uitkoomen, gelyk in geval van een gevouwen Kind, eist het dezelve ruimte, is het *orificium* eng, egter is 'er plaats voor de punten van ons *dilatorium*, het mag, en moet, daar mede verwyd, 't is wel eens gebeurd, dat een Kind, met de mond voorkoomende, met hulp dezer punten zo gebooren wierd. De betragtingen in 't voorf. geval zyn, om de Vrouw agter over te plaatzen, een hand in te brengen, onder de borst van 't Kind te zetten, om 't opwaards te drukken, en om met dezelve hand het hoofd te doen voor over zakken, die plaatszende met de vingeren tuszen 't aangezigt, en den doortogt, om, des noods zynde, een vinger in 't Kinds mond te kunnen zetten; let, om geen oogen te beschaadigen, 't is 'er naauw, den omtrek van 't hoofd is op die *distantie* groot, daarom moet uw hand uit de weg, zo dra de kruin voorkomt, het Kind, dat zyn aangezigt, of eenig ander gedeelte van zyn hoofd, aanbied, is met zyn hoofd niet altyd op dezelve *distantie* in den doortogt, niet altyd in dezelve omstandigheid, 't kan met het *os uteri* belemmerd afzakken, dan moet dat opgeruimd en opgeschooven worden: hier komt by, dat een kwaad gekeerd Kind met zyn hals kan wyzen in de *vagina*, terwyl zyn kinne stut op 't *os pubis*, deze strekking is te gevaarelyker, om dat ze veroorzaakt een onderschepping van den omloop des bloeds, de voorgesteldens zyn gevaarlykst na 't afvloeijen van 't water. Als 't Kind, in zyn vliezen beslooten, eenig deel van zyn hoofd tegen natuurlyk aanbied, en 't water groeid, kan op 't breeken van de vliezen, 't hoofd gliszende, zyn regte gestalte verkrygen, of dat aanneemen op de minste leiding, met tydig toetastende vingeren; als in dit geval de vliezen scheuren, of gescheurd worden, kund gy, als 't hoofd zig niet behoorelyk aanbied, dat gemakkelyk verplaatszen, of 't Kind met geringe moeite keeren, om, zo gy 't verkiest, de voeten voor te brengen, als 't Kind, met het aangezigt voorkoomende, is eeven door 't *os uteri*, zyn hoofd op een zyde zet, maakt het een belemmering, belettende den waaren doortogt te *formeeren*, 't hoofd moet regt voor gesteld worden, in een natuurlyke strekking gebragt door middel van uw vingeren, en,

des noodig zynde, de hand te brengen tuszen 't hoofd en den doortogt, met uw vingeren reikende in de *uterus*, om dat, als 't hoofd niet regt wil voorkoomen, het Kind met uw handpalm by de meest aanbiedende schouder op te drukken; dit handwerk geschied boven 't *os uteri*, daar na wederom toegetast, om 't hoofd regt voor te helpen leiden, of om na de voeten te tasten, het Kind van gestalte te doen veranderen, om 't zo door te haalen.

Als een zyde van 't hoofd voorkomt, legd zomtyds het hoofd op een der schouderen, dan moet gy de Vrouw op haar zyde doen leggen, die tegen over is, aan die, daar 't hoofd van 't Kind legd, daar na legd de arbeidende Vrouw meer agter over, en met haar onderlyf wat hoog. Hoe gy de Vrouw ook legd, altyd moet haar hals regt gestrekt zyn, de buiging van haar hals baard benaauwden adem en hoofd wee, de Vrouw leggende, word het Kind tegen zyn schouderen opgedrukt, en voorts bestuurd, om zyn hoofd regt voor te krygen, of om 't Kind by de voeten ter uittogt te geleiden, als 't Kind met zyn onderkaak tegen zyn hals en sleutel beenderen geprangd staat, legd gy uw vingers op zyn voorhoofd, en schuift het hoofd opwaards, als het wykt, kunnen die vingeren langs het lighaam na de voeten gleiden, om vervolgens daar by door te haalen. In geval gy tydig op 't breeken van 't water deze gestalte van 't hoofd verneemd, is'er doorgaans ruimte genoeg, om 't hoofd te kantelen, om de Kin te doen zakken na de borst van 't Kind, om het allengskens met de vlaagen, met de kruin van 't hoofd na de geboorte te leiden: om 't voorf. te bewerken kan een hand gezet worden tegen de sleutelbeenderen, het kind drukkende na den *fundus uteri*, als dan het hoofd van 't Kind voorover gleid op die hand, trek dan de hand te rug, en bevind, dat het hoofd geregt is, of in staat gesteld, om ligtelyk te regt gebragt te worden, dan mag een vinger in de mond gezet worden, haalende het Kind zagtkens na beneden, kortom den *Chirurgyn* moet zig schikken na de *situatie*, waar in hy het hoofd, en 't geheele lighaam van 't Kind, bevind; na de ruimte, die gevonden word, om 't Kind te schikken, na den toestand van de Vrouw, en na de vlaagen van de *uterus*, 't zy, om 't Kind met de kruin van 't hoofd te doen voorkoomen, of om 't by de voeten door te haalen, 't geen eenige Vroeters willen dat eerst moet betragt worden, niet lettende, dat die wyze van doen in verscheide gevallen pynelyk voor de Vrouw, en nadeelig voor 't leeven van 't Kind is; in dit geval moeten niet altyd de voeten, maar, is 't voegelyk, het hoofd voorgebragt worden. Als dit werk *tædieus* voortgaat, is veeltyds de oorzaak, dat de vliezen vroeg gebrooken zyn, voor dat 'er een goede noodhulp by de hand was, die *præsent* zynde, als 't water breekt, kan redden, het Kind kan met een onzer handen tegen zyn schouder opgedrukt worden, aan de *uterus* geen tyd geevende om in te trekken,

waar door gelegentheid blyft, om de vingeren tuffen 't hoofd van 't Kind en de vliezen, of in de holte der *uterus*, te fteeken, om het hoofd langzaamerhand in zyn natuurlyke ftrekking in den doortogt te geleiden, waar in 't gewigt van 't Kind tot de afzakking en uitkomft kan *contribueren*.

De opfchorting der fchouderen is een der rampen van de natuurlyke voorkomft, en van zo veel belang, dat het dubbele aandagt verdiend, de Kinderen, waar aan dit gebeurd, zyn doorgaans fterk gefpierd, en breed van fchouderblaaden. Venette verhaald van een Vrouw, in baarensnood overleden, zy kon niet verloft worden, om dat het Kind, eeven als zyn Vader, breed van fchouderen was; zy ftierf, zegd hy, onder de poogingen, die zy deed, om haar Vrugt ter Weereld te brengen, die poogingen zyn in dit geval vrugteloos, hoedaanig ook het Kind beklemd ftaat; altyd zyn in die gevallen de poogingen van de Vrouw niet alleen te vergeefs, maar zelfs fchaadelyk voor haar, voor 't Kind, en voor die ze beide helpen zal, 't Kind, om beklemd te raaken, behoefd geen Vader met breede fchouderen, 't Kind kan in de geboorte met fchouderen van gemeene grootte verhinderd worden, als het *orificium vaginæ* komt te fluiten om zyn hals; daarom, als 't hoofd natuurlyk doorfchiet, moet gefwind toegetaft, om, zo dra 't hoofd gebooren is, de fchouders uit te helpen. Hier toe kan 't Kind onder zyn kin en agterhoofd gevat, wat heen en weer gewrikt, en, de fchouders met vingeren kunnende bevatten, die wat wiggelende en draaijende uitbrengen, eenige Vroeters hebben, zo zy zeggen, uit noodzaakelykheit de vingeren van een hand gezet onder een *axel* van 't Kind, en zyn eene arm uitgebragt. Kan een arm uit, zeggen zy, dan zal de reft wel volgen, en wil het niet, dan brengen wy de andere arm uit, zo dat in deze, gelyk in alle andere moeijelyke baaringen, word overleg en behendigheit vereift, om te doen, als in de volgende aanwyzingen blykt.

Dit belet moet niet alleen gezogt worden in de breede fchouderen, de engte van 't *pelvis* word mede voor een der oorzaaken erkend, en, als de oorzaaken zyn zo wel van de zyde der Moeder, als van 't Kind, is 'er veel beleid noodig, om 't Kind leevend te verloszen. Als de fchouderen tegenhouden, kan een vinger langs het hoofd ingebragt, om van voor, of agter, onder een *axel* te taften, den fchouder iets op zyde fchikken, en dan langs den arm gleiden, om die uit te brengen, 't zelve kan daar na aan den anderen arm gefchieden: onderwyl word het Kind al draaijende en haalende verloft; in geval de fchouders gelyk door moeten, mag het Kind ook iets op zyde gedraaid worden, om voor de breedte de meefte ruimte te hebben, om deze verloszing wel te doen, helpt veel, dat den *Chirur-*

rurgyn tydig geroepen word, niet te lang gezukkeld zynde, onder het spreukje: 't zal wel gaan, Wyfie lief, 't hoofd is gebooren van een wel gekeerd Kind, toe Wyfie, zet braaf door, nog een vlaagje of twee, dan hebben wy 't Kind, 't kan zo koomen te gebeuren, als 't een Vroetvrouw zegd, die haar vingeren tot dit werk wel weet te bestuuren: of schoon by 't Wyfie 't hoofd van 't Kind gebooren is, de schouders moeten ook uit, als die tegenhouden, zouden wy, met by het hoofd te trekken, dat van 't lighaam kunnen scheiden, de hals is van een week gestel, kan wel zo wat heen en wêer wikken lyden, om de schouderen te doen vlotten, maar, als hier meede niet te winnen is, moeten onze vingers langs de hals ingaan, en ter wederzyden in de *axelen* van 't Kind gleiden, om ten minste een van de schouders magtig te worden, en daar na ook zo met de andere te doen, de schouderen door zynde, volgd de rest van 't lighaam gemakkelyk. Dit onderwys is overeenkomstig met dat van verscheide *Chirurgi*, het bevat de zaakelykheit van deze zoorte der verlossingen, daar kan iets toegevoegd worden, 't gebeurd, dat wy, met de vingers van een hand langs de zyde van de hals te zetten, tot onder één *axel* van 't Kind raakende, dat redden, gelukt het niet ligtelyk, dan moet de kragt verdubbeld, met een vinger van onze andere hand onder de andere *axel* van 't Kind te zetten, om 't werk te verhaasten, of, werkende als met een hopwerkers haak, met onze eene hand, terwyl de andere hand het uitstaande hoofd in *order* bestuurd, dit is in dit geval voor iemant, die lange dunne vingeren heeft, doenelyk, en 't zyn de beste manieren.

Het Kind kan met zyn schouderen tegen 't *os pubis* stutten, dit Kind word met een duim tegen de kin, en vingeren tegen 't agterhoofd te zetten, heen en weder geroerd, om 't alzo draaijende van 't *os pubis* te doen gleiden. Als deze schorting niet is van te breede schouderen, komt na deszelfs afkeering het Kind haast uit: als de zelve breed zyn, volgen zy zelden het hoofd, voor dat wy eenige handreiking bieden, dit moet schielyk geschieden, om dat het *orificium*, het hoofd doorgelaaten, en iets van onze hand geleden hebbende, min of meer sweld, en vernaauwd, aan deszelfs vernaauwing moet geen tyd gegeeven, maar aanstonds een gedeelte van een schouder in het *orificium* gesteld worden, trekkende is 't noodig, met kragt onder den *axel*, op dat niet het *orificium* komt te sluiten op de hals van 't Kind, zo dra die schouder doorkomt, mag de andere ook gered worden, om ze beiden regt voor door te haalen, in deze *actie* worden de anders zeer *solide claviculæ* geperst op haar natuurlyk boog en uitwaards gebogen, waar door dit gedeelte van 't lighaam byna zo *Ovaal* rond word, als het hoofd, dat te vooren in 't *orificium* was. By een natuurlyke geboorte gebeurd, dat, als 't Kind met zyn hoofd en schouderen gemakkelyk door gekoomen

is,

is, het *orificium vaginæ*, na 't doorgleiden van de borst intrekt, over 't weekste van den buik, waar door de *ilia*, als ze breed zyn, schorten en onze vingeren de randen moeten doorhelpen.

Wy hebben het *exempel*, dat een teder Kindtie, met de handen voorkoomende, uit een ruime Moeder met de handen voor by 't hoofd gelaaten, gebooren is, ook dat een arm by 't hoofd voor uit gered, het Kind zo uitkwam, als het Kind tot zulk doen zig noodwendig aanbied, luisterd het na geene *institutien*. Onze *institutie* zegd: in geval het Kind met zyn handen voorkomt, moet het in die gestalte niet doorgezet of doorgehaald, ten zy het een slappe doode is, die wy, zonder de Vrouw te beschaadigen, zo kunnen afhaalen, hier komt ons voor een leevend Kind, omtrent het zelve word meer voorzigtigheit gebruikt. Het Kind komt zomtyds met zyn handen op, of bezyden zyn hoofd, in de geboorte, die handen moeten ter zyden ingevoerd worden, dan kan het Kind gemakkelyk met het hoofd uitkoomen, om dat het *orificium* is onder de behandeling opgeruimd, als het Kind met zyn hoofd en handen in de klem zet, moet dit geholpen worden door tussenkomst van onze vingeren, waar mede het hoofd wat gevoerd, omgezet, wat overgedrukt word van de een tot de andere kant, van die der meeste, tot die der minste beklemming, de Vrouw word hier toe ook veranderd van legging, nu op de een, dan op de andere zyde, waar door 't *orificium* in de breedte rekt, met perszen kan zy niet helpen, en onze hulp bestaat, als zy eindelyk op haar rug legd, de handen van 't Kind, een voor een, of beide te gelyk in te werken, leggende onderwyl *le Chaton mobile de Chamberlen* agter om zyn ooren om 't agterhoofd, of voor over gebragt onder de hoeken van zyn kaaken, 't hoofd gevat zynde, word al leenigies aan voor uit gewerkt, en de handen van 't Kind tegen gehouden, of meer inwaards gebragt, 't is reeds aangemerkt, dat een hand, in dit geval doorschietende, neven het hoofd blyft, en 't Kind zo gebooren word, in dit geval kunnen de vlaagen en 't perszen van de Vrouw den *Chirurgyn* dienen, terwyl hy met zyn vingeren het Kind verlost.

Omtrent het inbrengen van twee uitstaande handen let den *Chirurgyn*, dat hy de eene hand van 't Kind met zyn eene, en de andere met zyn andere hand inbrengd. Deze regel is niet zonder *exceptie*, de handen zyn niet altyd eeven eens gestrekt, of het Kind is niet altyd even eens gekeerd, de *institutie* zegd, onze regterhand bediend de regter, en onze linker de linkerhand van 't Kind. Als twee handen uitstaan, kunnen wy onze regterhand gebruiken, om ze te gelyk in te drukken, of wy kunnen een onzer handen ter zyde 't Kinds handen inbrengen, om de schouder van 't Kind te ontmoeten, om 't daar by op te drukken; dit gelukkende, moet die hand over de rug, dije, en been, of beenen, tot de voeten gleiden, zo dra die nedergedrukt worden, ryst en

draaid

draaid het Kind met zyn handen uit de verlege weg, in welkers plaats dan de voeten kunnen voorkoomen, onze hand kan tussen de handen van 't Kind in gebragt worden, die ontmoet zyn borst, onze hand drukt de borst tegen de *Claviculæ* aanzettende opwaards, daar na maakt die hand een halve keer, en gleid langs de zyde van 't Kind na zyn voet, of voeten, om 't daar by te bewerken, en eindelyk door te haalen, in dit bewerken word gelet, hoe gekeerd is, hoe 't van stand verwisseld, en hoe in een goeden stand gehouden, of gekeerd worden. 't Gebeurd zeer zelden, dat het Kind met handen en voeten te gelyk voorkomt, het heeft, zo lang het in de *uterus* is, doorgaans zyn beenen geboogen, en zyn hielen by de billen, gevolgelyk kan het die beswaarelyk uitsteeken, om ze by de voeten te brengen tot gezaamentlyke voorkomst. In geval, kort na 't breeken van de vliezen, 't Kind zo kwaad gekeerd in de *uterus* gevoeld word, laat het zig ligtelyk redden, als 't by de voeten gevat en omgeleid word, zonder dat het bovenlyf behoefd opgedrukt, door 't *os uteri* zo voorkoomende is 't erger, te meer, als den doortogt droog word. Als dit voorkoomen voorkomt by 't afzakken uit het *os uteri*, het water gebrooken zynde, zo dat handen en voeten kennelyk te onderscheiden zyn, dan moet de hand, die ingegaan is, en dit voeld, tussen de handen van 't Kind ingleiden, en handelen, als voorf. is: als mede het zelfde te doen, in geval handen en voeten eeven binnen 't *orificium vaginæ* daar in *geavanceert*, of daar buiten voorkoomen, terwyl dan 't Kind by de borst word opgedrukt, moet het geleid worden met de voeten voor, of hier te houden, of daar te brengen, welk laatste in de meeste aandagt komt, als 't moet gekeerd worden, in al dit doen voorzigtig handelende omtrent het hoofd van 't Kind: in geval het de wet wil stellen by 't wenden, om voor te koomen, belet het niet, dan is 'er nieuw gevaar te vreezen, het moet zo, als 't zig 't meest aanbied, verlost worden, dat is de beste manier van verlossen. Om dat de voorkomst met de hand, en by ergernisse met de arm, meer als met de voeten gebeurd, moeten wy dit oeffenende uitbreiden.

Als het hoofd van 't Kind op het schaambeen stuit, buigd het zomtyds voorover met de kin tegen de borst, 't zet zyn billen op en agterwaards, en brengd een hand of arm uit, onze hand, by die hand of arm ingebragt zynde, bevind de meeste ruimte onder 't lighaam van 't Kind, min of meer na dat den arm doorgezonken is: is 't tot op 't schouderbeen, dan is de ruimte veel minder tussen 't lyf van 't Kind, en 't *orificium vaginæ*, ook, hoe meer den arm doorgeperst is, hoe nader het hoofd aan 't *orificium* komt. Zelden koomen twee armen uit, om dat het *orificium* op 't breeken der vliezen daar toe geen genoeg opening heeft, waar om de eene hand gestut word tegen de binnen zyde van 't *orificium*, ook komt de *uterus* in dit geval wat zydewaards

over te hellen, waar door de eene arm meer gelegentheit krygt, als de ander, om uit te zinken. De arm, die binnen bleef, ſtaat doorgaans tegen 't lyf geboogen, waar uit te begrypen is, waarom de doorgeperſten arm binnen blyft, zelden zonder hulp intrekt, en niet altyd eeven gemakkelyk ingebragt word, 't is zeker, dat dit te ligter geſchied, als een arm uitſchiet by 't breeken van 't water, en ſtraks, dadelyk toegetaſt word, om ze in te brengen, de Vrouw zo plaatzende, haar en haar Vrugt zo behandelende, als 't behoord. 't Is groote lafheid van een noodhulp, het voor haar ondoenlyk te agten, en daarom 't inbrengen niet te beproeven, dit te beproeven, en 't eindelyk te doen, is 't eerſte, dat zy in dit ongeval te betragten heeft, onderwyl mag de Vrouw niet nederperſſen, om dat dit het werk beſwaard, dit geval is min of meer moeijelyk, na dat den arm ver uit ſtaat, en na dat ze lang uitgeſtaan heeft, altyd moet die hand met zagtzinnige behandeling ingebragt worden, zelden trekt het Kind die zelfs in; een ſterk woelende Vrugt doed het zomtyds gevallig, 't is zeer akelig voor de baarende Vrouw, dat handtie, of armpje, te voelen ſpeelen binnen tegen haar dijen, zy is ongeduurig, en moet, zo dra 't moogelyk is, verloſt worden, zo niet, dan doed de perſſing op 't Kind, de vergeefsze knoffeling, en 't vermoogen van de lugt, de hand ſwellen en hard worden, als den arm eenige tyd uitgeſtaan heeft, beſwaard het dit werk, om dat hy word onhandelbaar tot behoorlyke buigzaame inbrenging, t inbrengen van den arm word betragt op onderſcheidene wyzen, in den aanſlag ſtaat verder te letten, hoe de hals van 't Kind geboogen ſtaat: de kin kan tegen de borſt, of 't agter gedeelte van 't hoofd op de rug, de zyde van 't hoofd op een ſchouder, of een zyde van de onderkaak voor tegen 't ſchouderblad ruſten, 't kan wel of kwaad gekeerd zyn, met den buik, zyn rugge, of een zyde na onder. Als het hoofd op de rug na de lenden van de Moeder legd, kan den arm 't langſte uitkoomen, als het aangezigt tegen 't *os pubis* ſtaat, kan den arm zo ver niet uitſteeken: als het lighaam regt om hoog, of na een van de zyden ſtrekt, word dit uit de *ſituatie* van de geboore hand gekend, in dit geval kan de Vrouw, of 't Kind, geen hulp bybrengen, de kragt, die zy een van beide, of te zaamen, doen, is ſchadelyk, daar door komt den arm tot den ſchouder uit, de Vrouw mag niet de minſte perſſing maaken, aan die hand of arm moet niet getrokken, de Vrouw moet met haar onderlyf iets hoog, voor 't minſte *paralel*, op haar rugge leggen, met geboogen geſpreide knien, en aan haar ſchouderen onderſtut, op dat zy, in geval 't Kind gekeerd word, niet opwaards ſchuifd, hoe verder te doen, ſtaat aan welk gedeelte van 't Kind beſt zal willen voegen, 't zy 't hoofd, of de voeten, om eerſt door te koomen. Om de doorgeperſte hand in te brengen, word met beolyde vingeren het *orificium vaginæ* na voorwaards verwyd, tot zo veel ruimte

geeft,

geeft, als vereist word, om die hand in te brengen, als die hand bewerkt word, zonder dat de ruimte daar toe gemaakt is, is 't inbrengen beswaard; als den onderarm tot aan de elleboog uitstaat, moet het *orificium*, 't zy waar de verwyding betragt word, voor, agter, op de zyden, of rondsom, zo veel verwyd, als de lengte van boven de hand tot onder de elleboog is, hoe veel minder als den arm onder den elleboog uit staat, hoe veel minder ruimte in 't *orificium vaginæ* noodig is, begrypt nu, dat de hand en de elleboog geboogen ingeschooven worden, en dat hier aangemerkt word, dat, als 't *orificium* genoeg verwyd is, en den elleboog geboogen word, dit zomtyds zo wel gelukt, dat ze komt te staan tegen den boven arm, in geval deze ook uitstaat, en dit bezorgd word, kan den geheelen arm zo geboogen voorzigtig ingebragt worden, alleen den onderarm in te brengen met den elleboog te buigen is een meesterstuk, als de hand of onderarm by 't breeken van 't water voorkomt, is het veel gemakkelyker werk, daarom moet in die zaak geen tyd of vlyt verzuimd, en als dan by 't verschikken nu in den doortogt het hoofd afzakt, worden de handen van 't Kind boven zyn voorhoofd gebragt, om 't hoofd na de geboorte te schikken, dat is dan 't beste, maar 't is zomtyds byna onmoogelyk, om het zo te bestuuren, dan moet het anders te doen voorgenoomen worden: de *institutie* zegd: dat wy moeten betragten, om, als 't hoofd zig niet aanbied, na de voeten te tasten, om het daar by door te haalen.

In geval den *Chirurgyn* een arm van 't Kind vind uitstaan, vraagd hy: hoe lang die buiten gestaan heeft, voeld na de pols van 't Kind, om te verneemen, of 't leefd, hy steld voor zeker, dat het iets over dwars legd, hebbende het hoofd na de eene, en 't lighaam na de andere zyde van den doortogt gestrekt; ik ben geroepen, daar den arm tot den schouder gebooren was, de arm was eenige maalen door de Vroetvrouw ingebragt, en slipte telkens wederom uit. Ik verloste het Kind, na dat ik de arm had ingebragt, met het hoofd voor, den arm, in de geboorte staande, had zy in de lengte opgedrukt, die, niet geboogen zynde, daar geen plaats vond: als den arm regt gestrekt moet ingebragt, vereist het een andere behandeling; in dit geval staan de knien doorgaans aan de agterzyde van 't *orificium* krom geboogen, waar door 't gebeurd, dat de knien 't inschuiven van de elleboog tegenstaan, dan moet het *orificium* inzonderheid verwyd worden aan de zyde van den arm, die uitstaat, is 't de regter arm, die moet aan de regter, is 't de linker, die moet aan de linkerzyde van de knien ingeperst worden, waar uit volgd, dat binnen 't *orificium* de ruimte zo veel moet zyn, als de breedte van twee knien en een elleboog noodig hebben, terwyl nu de opgebooge hand door de voorwaardse verwyding ingebragt word, zonder dat kan den arm niet inblyven, als de arm ingebragt is, word het

hoofd en 't bovenlyf verplaatst, met onze hand het zelve opduuwende, en verneemen in deze daad, hoe 't Kind zig schikt om te keeren, of om gekeerd te worden, om voorover wel gekeerd voor te koomen, of dat het eist by de voeten verlost te zyn, waar van, en van alles, wat het verlossen aangaat, in 't breede gesprooken word, op dat het te beter indruk zoude geeven aan hen, die niet genoeg in dit gedeelte van de *Chirurgie* ervaaren zyn, de hand, of handen, ingebragt zynde, koomen zelden wederom voor, 't geen de streng, ingebragt zynde, veeltyds doed.

De manieren, om een uitstaande arm in te brengen, zyn verscheidene, als den arm in de geboorte is, en op de voors. wyze niet kon ingevoerd worden, kan den *Chirurgyn* met zyn hand daar neven indringen, tot aan de voeten van 't Kind, omtrent den arm heeft hy gelet, of 't Kinds regter, of linkerhand was, 't geen hy uit den duim, die de naaste vinger aan 't hoofd is, kan ontdekken, hy moest dit weeten, om dat hy, vattende den arm, om ze in te brengen, met een gevouwen elleboog, en hand, om die aan de zyde van 't hoofd te voegen, verzekerd moest weeten, of hy de regter, of linkerhand van 't Kind voorhad, om daar uit te besluiten, met welken hand hy te werken heeft, als de regterhand uitstaat, moet hy met zyn regter, als 't de linker is, met zyn linkerhand werken. Als 't Kinds handpalm na boven gekeerd is, geeft het te kennen, dat het op zyn rug legd, is de handpalm na onder gekeerd, dan legd het Kind op zyn buik; in deze gevallen kan den *Chirurgyn* zyn hand doen gleiden langs den arm van 't Kind, en tot in desselfs *axel* brengen, of hy omvat den opperarm, die instaande, om den schouder na 't hoofd op te drukken; zo hem dit gelukt, zal hy te beter by de voeten koomen, met zyn hand langs het lighaam daar na toe te leiden: dat is, wanneer hy 't hoofd na boven, en de hand van 't Kind op zyn schouder, of op 't voorhooft bragt, 't geen ruimte maakt, en onze hand langs den rugge, of zyde van 't Kind, enz. langs de dije leid, om by de voeten te koomen, kan hy maar een voet bekoomen, hy houd zig niet te lang op, om de andere te zoeken, als gy de eene voet na 't *orificium* brengd, draaid het Kind met het bovenlyf na boven, dan brengd gy langs het been, en de dije, die voorkomt, uw hand in, en daar van daan over aan de andere dije, enz. tot de voet, die gy neven de eerste voet aan 't *orificium* brengd, om ze beide, tegen de geboorte staande, te gelyk door te haalen, gesteld zynde, dat de Vrouw op haar rugge, en 't Kind op zyn buik legd; als het op zyn rugge legd, word het omgedraaid na maate, dat het uitkomt, waar van op een andere plaats gesprooken word, als mede, dat, des noods zynde, dit Kind by een been kan doorgehaald, het ander been geschikt leggende op zyn buik, als den *Chirurgyn* op geen andere wyze den arm had kunnen inbrengen, bevind hy, dat, als hy

daar by een been na buiten haald, den uitſtaanden arm na binnen wykt, en dat, als 't Kind met een geſtrekte, en een geboogen dije doorkomt, de reſt van 't ligbaam volgd, als of hy by twee voeten doorhaalde: dit is van de nood een deugd te maaken.

Den *Chirurgyn*, betragtende om een uitſtaanden arm met het tydig buigen van den elleboog in te brengen, vind de geboorte deelen zo ruim, dat ze na 't inbrengen van den arm toelaaten, om het hoofd voor te brengen, op deze wyze werkt hy gemakkelyk, 't betaamd hem, om 't Kind natuurlyk te doen uitkoomen, die dit gedrag moeijelyk voorkomt, moet met meer moeite het Kind van ſtrekking doen veranderen, en, is 't noodig, keeren, om het, met zyn armen uitgered, of by 't hoofd gelaaten, door te haalen; als hy keerd, moet de Vrouw niet perſſen, verraſt hem de vlaag, hy houd zig ſtil, tot ze over is. Alle buigingen, rekkingen, trekkingen, buitelingen en omdraaijingen moeten, als met oogen op de vingeren tuſſen de vlaagen geſchieden, met een zagte hand, wel *gedirigeert* na de deelen, die by de hand zyn: de *articulatien* en de *ligamenten* kunnen toegeeven, met geweld kunnen de geledingen uitwyken, 't geen ik inzonderheit van den ſchouder bevond, na dat het Kind en de *ſecundina* verloſt is, word dit ligtelyk herſteld. Boudoin verhaald van een Vrouw, te Kerke, een *quart* uurs, van haar wooning, zy was ſes maanden dragts, en voelde, dat de Vrugt een hand uit de ſcheede ſtak, wierd door buurwyven 't huis gebragt, daar trok het Kind zyn arm in, zy volgde haar tyd van negen maanden, en verloſte van een Zoon, die een dag leefde, hier word geſteld, dat dit in honderd Jaaren niet, of eens, gebeurd, dat in zulk geval 't Kind de vliezen breekt in een dunne plaats, dat de opening gevald digt by de *placenta uterina*, 't geen dan niet, of naauwelyks, toelaat de uitſtorting der waters, zo dat het Kind in een waterzak blyft leggen, als het watervlies doorgebroken was naby 't *orificium uteri*, zoude het Kind afgezakt, of op 't droog gebleeven zyn. Hier zien wy, wat lydzaamheit vermag, om zulken Vrouw *immediaat* te verloſſen, konde volgen de dood van 't Kind, en een gevaarlyke bloedſtorting van de Moeder.

Als van de Kinderen, die met hand, handen, arm, of armen voorkoomen, de ſtrekking van 't overige bekend is, word uit de *ſituatie* opgemaakt, hoe de verſchikking beſt kan geſchieden, als de armen uitſtaan, gebeurd, dat het hoofd geboogen word met de kin tegen de borſt, of het agterhoofd na de rug, of met een zyde van 't hoofd op een ſchouder, of met de onderkaak gedrongen tegen de *Claviculæ*, 't Kind kan met zyn buik, of met zyn rugge, na bovenwaards keeren. 't Hoofd kan tuſſen de armen nederwaards geſtrekt ſtaan, als 't hoofd na agter na de Moeder, en na zyn eigen rugge overheld, koomen de armen verre uit, wyſt zyn aangezigt na 't *os pubis*, zyn armen koomen zo ver niet uit.

Hier eiſt de nood een ſterke maatige hand, om, is 't doenlyk, by de armen in te dringen, de elleboogen te vatten, en 't Kind by de ſchoft, of by de borſt, of hoe de toetaſt is, na de legging van 't hoofd, mede by de ſchouderen op te drukken, zettende onze duim op de eene, de vingers op de andere ſchouder, als 'er genoeg ruimte is, een vogtige, of glad gemaakte *vagina*, en een klein Kind, kunnen die armen met het hoofd zo wel door, als 't hoofd, laaſt uitkoomende, met de armen by 't hoofd gelaaten, edog 't is zelden in gebruik, om dat in 't geſtelde de twee armen zo wel in gebragt kunnen worden, als één uitſtaanden arm, in dit werk moet onze hand *abſolut* ingaan, om 't voorſ. te doen, en om de armen te kunnen uitſtrekken langs het lighaam van 't Kind, en na de natuurlyke ſtrekking van den doortogt, of nu dit Kind beſt by 't hoofd, of by de voeten, te verloszen is, konden wy aan 't oordeel van de meeſt ervaarene overlaaten, ik ſtemme by het hoofd, daar zo, en nu noodzaakelyk gevroet is, in en binnen 't *orificium*, volgd gemakkelyk een natuurlyke uitkomſt.

Als den elleboog van 't Kind voorkomt, is dezelve veel gemakkelyker opwaards te brengen, en te buigen na vereiſch, als of dit zelfde moet bezorgd worden, als den arm tot aan het ſchouderbeen uitkomt. Voor 't overige is 'er geen merkelyk verſchil in de verdere behandelingen, om in den aanſlag geen knie voor een elleboog te houden, moet men, de hand ingebragt zynde, het voorkoomende deel kennelyk betaſten; en wel inzonderheit moet men hier op letten, als het is, of 'er twee elleboogen, of twee knien, voorkoomen, want zomtyds komt 'er een elleboog, en een knie te gelyk voor: en dan is 't gebruikelyk eerſt den arm te rug te zetten, daar na de knie ter zydewaards te ſchuiven, en de voet, aan die knie grenſende, voor te brengen, dan zal nog de verſcheenen, nog de andere elleboog, wederom verſcheinen, maar 't kon de andere knie zyn, die men dan wat te rug moet ſtooten, en de vingers agter langs dat been tot die voet doen gleiden, vattende die om de hiel, om ze by de andere voor, en ze dan te zaamen, buiten te brengen, dit moet al wederom gezegd met verdrag geſchieden, om niet met Brouwer dit laatſte been kraakende door te haalen, dat omtrent breekende: als den elleboog uitſtaat, en 't hoofd na een der zyden, of na boven met zyn aangezigt tegen 't *os pubis* van de Vrouw, of na beneden met zyn kin op zyn borſt ſtaat, beneemd die elleboog den doorgang voor 't hoofd, en moet *illico* ingebragt, en langs het lighaam van 't Kind geſtrekt worden, dan kan het hoofd vooruit koomen, of, met dit ſtrekken genoeg opgerezen zynde, gemakkelyk by de voeten vatten, en 't gemakkelyk doorhaalen, om dat het *orificium* by 't vlakken van den elleboog ruimte verkreeg door middel van de werkende hand.

Als 't hoofd binnen legd, en 't Kind een ſchouder aanbied, legd het

min

min of meer dwars in den doortogt, zyn lighaam ten deele buiten ons bereik, hier is geen voorzegging te doen, hoe 't zal uitkoomen, by 't hoofd, of by de voeten, de belemmering omtrent zyn hals is schroomelyk, hier is haast by 't werk, om het Kind te redden, 't moet regt voorgebragt, en niet gehaald worden aan den voorkoomenden schouder, *contrarie*, hy moet ingedrukt worden, of de vlaagen poogen door te zetten, 't kan niet volbragt worden, zy veranderen in krampagtige pynen, waar door de Vrouw zig met nadeel te doen afmat, dit word niet alleen bevonden, als het Kind met zyn schouder, maar ook als het met zyn hoofd, of eenig ander gedeelte, binnen 't *orificium* beklemd staat, niets ter uitkomst vorderende, de vlaagen en het perssen van de Vrouw schaadelyk is, de vlaagen, niet kunnende uitwerken, verkeeren in verkeerde trekkingen, uit het voorgestelde blykt, dat deze voorkomst is gemengd met dezelve toevallen, die gedreigd worden aan een Kind, welkers hals door eenige andere voorkomst met verstikking gedreigd word, hier moet voorzigtigheit omtrent het hoofd gebruikt worden, dat kan niet, of, als 't kan, het moet niet gevat worden, voor dat het Kind by den schouder is in, en, of opgezet, betragt, om 't hoofd en den hals onder de schouderen te brengen, dan kan de swaarte van 't hoofd veel helpen tot bevordering van de verlossing.

Als den schouder regt voorkomt, is 'er dit geluk by, dat ze dan in een regte *linie* hoog opwaards kan gedrukt worden, waar door daar na het onderlyf zig aanbied, als onze hand daald over de beenen, om de voeten te vatten, om met eenige zekerheit van deze voorkomst te oordeelen, die zomtyds in den doortogt dezelve, of 't geheele *orificium* bezet, moeten de vingeren van een onzer handen, zo diep 't moogelyk zy, ingebragt, om 't opperbultige van 't voorkoomend deel gewaar te worden, als neven de hals van 't Kind de *Clavicula*, en 't uitsteekzel van de *scapula* gekend word, is 't zeker, dat het bultige, 't geen voorkomt, een schouder is, 't is niet noodig te weeten, of het de regter, of de linker schouder is, om dat ze beiden het zelfde werk vereissen. De Vrouw word op de gemeene wyze agterover gelegd, en tegengehouden, mag niet perssen, wel schreeuwen, staande de handgreep, dat maakt *laxiteit*, waar door den *Chirurgyn* den schouder van 't Kind te gemakkelyker na om hoog drukt, om dezelve in een andere plaats en *situatie* te brengen: gy moet niet schroomagtig worden, als gy door 't gewigt van 't Kind, en de beweeging, die de schreeuwende Vrouw maakt, om zig tegen 't opdrukken te verweeren, een meer als gemeene wederstant ontmoet, gy moet volstandig opdrukken, anders is 'er geen uitkomst te voorzien, gy moogd, des noods zynde, uw kragt verdubbelen, om den schouder, en vervolgens het Kind, te verplaatszen, op dat het hoofd

regt

regt gekeerd zoude kunnen voorkoomen, is het Kind na 't opzetten in de gestalte, dat het goed gedagt word na de voeten te zoeken, dan moet onze hand, die, de schouder volgende, inging, straks daadelyk langs de zyde van 't Kind gleiden na 't onderlyf, en 't verders bewerken, als in 't beschryven van dit werk ten overvloede aangewezen word. 't Komt te gebeuren, dat het Kind met een schouder tegen 't *os pubis* blyft staan, in dit geval moeten wy het Kind by 't agterhoofd vatten, en onder de rand van de onderkaak tegen de kin, om het opwaards te drukken, wat duuwende na een zyde, om het draaijende van 't schaambeen aftewenden; als gy zo op de vrije schouder de vingers kund brengen, kan 't Kind daar by opgezet, en de andere schouder op die wyze afgewend worden, met het ligbaam regt in den doortogt te stellen.

Nu zouden wy iets aanmerken omtrent dwarsleggende Kinderen. Zydewaardse dwarslegging zoude zyn, als 't hoofd van 't Kind na de éêne, desselfs eene zyde na vooren, en de andere zyde na agter na de rug van de Vrouw gelegen was, de beenderen van 't *pelvis* zyn zo gesteld, dat ze deze zydewaardse ombuiteling van 't Kind tegenstaan, 't *os pubis* is voor laag, en smal, 't *os sacrum* en de *ossa ilia* hoog en breed, 't geeft weinig ruimte, om de na agter uitzetting van 't Kind toetelaaten, na de zyden minder, na voorwaards is de minste tegenstand. Als 't Kind zydewaards keerd, legd doorgaans het aangezigt na agter en 't laagste, hoe hooger 't hoofd stut, hoe meerder het zelve na de zyde legd, 't hoofd draaid doorgaans na voorwaards, 't onderlyf na agter, 't Kind kan niet volstrekt zydewaards over dwars leggen, door op zyde legging word verstaan, als het Kind met een zyde na beneden legd, en niet genoeg gekeerd, dus dwars leggende, kunnen wy zyn aangezigt, borst, buik, elleboogen of knien voelen, 't had niet volstrekt kunnen keeren by gebrek van water, ruimte, of die beide, 't kon niet volkoomen dwars op een zyde koomen te leggen, het hoofd stut tegen de wand. Den doortogt heeft onder minder ruimte, als boven, daar is geen ruimte voor 't Kind, om zydewaards over te vallen, een voldraagen Kind kan onmoogelyk, 't zy voor, of na 't breeken van 't water, dwars op zyde in den doortogt leggen, 't gebeurd, dat het bovenlyf iets draaid, in dit geval word gezegd: het Kind legd dwars, het Kind kan ten opzigt van 't baaren op geen andere wyze dwars leggen, als met het hoofd na vooren, en de billen na agteren, dat is na de voorzyde des buiks van de Vrouw, en na agter na desselfs rugge, in deze gestaltens het Kind niet genoeg gekeerd zynde, word het gezegd dwars te leggen, anders word gezegd het Kind komt met het hoofd schuin voor.

Als het Kind een van zyn zyden aanbied, kan het zyn met een ge-

gedeelte van zyn onderbuik, of met een gedeelte van zyn ribben, 't kan zig in die geſtaltens voordoen in de *uterus*, of deels uit deszelfs mond gezakt in de *vagina*, of dat wy 't voelen in de *vagina*.en *uterus*, te zaamen tot een zak geworden, als het Kind zodaanig legd in de *uterus*, en de Moeder lyd ontvalling des bloeds, of *Convulſie*, moet in de *uterus* getaſt worden; is 't noodig, het *os uteri* moet verwyd door onze vingeren, om de hand in de *uterus* te kunnen brengen. Begryp, dat, als u hier een dwars gelegen Kind voorkomt, gy, voor dat in de *uterus* doorgetaſt hebt, niet verzekerd zyt, hoe die dwarsze ſtand des Kinds juiſt is; als u een der zyden van 't Kind word aangeboden, is die aanbieding zo gevaarlyk niet, als of de rugge, borſt, of buik aan de hand kwamen, om dat in dit geval de ſtreng beter plaats houd, als in de drie andere gevallen: als het Kind met de borſt, of met zyn buik voorkomt, zyn deze ongevallen omtrent *paralel*, zo in zorg, als moeite in 't verloszen, wy moeten in 't geval, waar in een der zyden gevoeld word, met de vereiſte hulp niet talmen, deze verloszing hangd niet af van de natuurlyke vermoogens, het is de vrywillige Vrouw, en haar *uterus* onmoogelyk, zo lang het Kind zo geſtrekt legd, de baaring te bevorderen, het Kind kan wel afzakken, hoe laager, hoe erger, maar 't kan leevend zo niet uitkoomen, als een Kind zo afgezakt voorkomt, is het byna *geconfisqueert*, daar is weinig vat aan, om het te keeren, de *ſpina dorſi* lyd niet veel agter uitbuiging, moet wat lyden by 't opregten en verſchikken met onze hand, 't zy om 't hoofd te kunnen voorkrygen, of om by de voeten te koomen ter doorhaaling, wy betragten de gevoegelykſte wyze om 't Kind by 't leeven te behouden. Steld: dat gy voeld zyn regterzyde met uw regterhand, doed dezelve langs de buik, dije, enz. tot aan de voet gleiden, onderwyl lettende, of het andere been over 't regterbeen legd, een zaak, daar altyd in 't dwarsze werk op moet gelet worden, in dit geval moet gy het eerſte been wat te rug drukken, om 't ander te regt te brengen, als 't Kind nu haalende wel gekeerd zal voorkoomen, is 't wel, anders moet het zo *gedirigeert* worden, is 't u moogelyk, voor dat het laag in den doortogt komt, dan word het keeren 't keeren, dat by 't doorhaalen by de voeten, 't Kind gedeeltelyk uitgekoomen zynde, ten overvloede gezegd word. Als wy nu, of in andere zoorten van verloſſingen, een kwaalyk gekeerd Kind voorhebben, haakt zomtyds de kin, of de mond, op 't *os pubis* van de Moeder, dan is 'er nieuwe moeijelykheit, om het Kind van 't *os pectinis* los te maaken, op dat het hoofd zonder ſchaade te lyden zoude kunnen gebooren worden, daar dit anders een gemakkelyke verloszing konde geweeſt zyn, voor 't overige ziet, wat u in de volgende *articulen* ter hulpe voorkomt.

Als het Kind de vliezen ſcheurd, en met zyn rug geboogen voorkomt, kan 't gekeerd zyn, als in 't geval, aan *Cliſtorina* bejegend,

of 't kan ter *contrarie* afgezakt in den doortogt voorkoomen, het is een van die voorkomsten, waar in de natuur in onmagt komt om te helpen verloszen, zo lang een Kind op eenige wyze dwars legd, zyn al de poogingen van de *uterus*, en van de Vrouw, om te helpen, schaadelyk, zy zetten 't Kind meer geboogen in meerder engte, zyn ingewanden worden tot stikkens toe geprangd. Hoe laager 't geperst word, hoe grooter 't gevaar is, te meer, als de streng uitkomt, en beklemd. Als zyn rug tegen 't *orificium* afzakt, en de streng op zyn buik blyft rusten, is 'er minder gevaar voor zyn leeven, als de vliezen geheel zyn, kan 't Kind niet, of naauwelyks, tot binnen tegen 't *orificium vaginæ* afzakken, het blyft dan hooger, dat is verder van de geboorte, dan moeten wy de vliezen breeken, of letten op 't breeken, om dan straks daadelyk toe te tasten, en te redden, de breede rug van 't Kind eist uw vlakke handpalm, en uw vingeren, om langs de zyde van een breede weg het spoor na de voeten te baanen; kan dit niet gelukken, voeld daadelyk, of de *spinia dorsi* 't meest na boven, of na onder, of 't verste voorby het middelpunt der wydte van de *vagina* legd, om volgens deze ontdekking uw tweede pooging wat *forcer* te hervatten, om langs het Kind heen, of daar over heen te tasten, of 't oorbaar is, om de billen op te drukken, om 't hoofd te doen afzakken, lettende, hoe 't dan gekeerd zal staan: ook, of het midden van de rug min of meer met de een of de andere zyde voorkomt, of aan wat zyde van de Vrouw 't hoofd van 't Kind, en waar zyn voeten geplaatst zyn, om zig daar na te rigten, om, wanneer gy 't voorgestelde zult hervatten, daar toe te verkiezen uw regter, of linkerhand, na vereisch van 't werk; de nu werkende hand zal onder de rug van 't Kind ingleiden, van daar na beneden langs de naaste dije, het been, tot aan de voet, om die te vatten, trekkende, dit gedeelte van 't Kind voor te brengen, dan brengd uw andere hand in, om de andere voet voor te brengen, enz. de een na de ander buiten, in geval het Kind met zyn rug deszelfs regterzyde 't meest aanbied, moet tussen zyn dijen doorgetast na zyn linker knie en voet, bied het zig ter *contrarie* aan, dan zoekt het regterbeen, op dezelve manier overtastende, om by twee voeten te doen voor en uitkoomen.

In 't voorgaande *articul* koomen drie zaaken voor, die nader opmerking verdienen. Eerstelyk als de streng voorkoomende gevoeld word, en gelet is, hoe 't Kind gestrekt legd, brengd gy de streng langs het weeke der zyde van 't Kind op zyn buik, dan kund gy 't keeren, om 't by de voeten voor te stellen, ten andere het breeken van de vliezen; in dit geval zyn ze niet ligtelyk te scheuren, om dat ze staan plat, en worden tussen de vlaagen minder verslapt, als in andere gevallen, als ze staande vlaag iets opspannen, worden ze met de vingers gescheurd, in de opening gaan onze vingeren door, en worden gebragt

tegen de rug van 't Kind, dit baard in den opslag eenige moeijelykheit, om dat de hand niet gemakkelyk voorby na de zyde kan gleiden, en, zo de rug van 't Kind wat sterk opgedrukt word, koomen zyn handen en voeten zo te zaamen, dat, of schoon wy dan met de vingeren op de zyde van 't Kind koomen, wy egter veel moeite vinden, om de voeten te krygen. Ten derde het zoeken na de voeten, dat is in dit geval niet altyd noodzaakelyk, let, waar het Kind zyn hoofd, en waar ter plaatsze de voeten gelegen zyn, steld, dat het opperste van 't agterhoofd legd na 't *os sacrum*, dan is 't doenelyk en voor 't beste te houden, met een hand de billen van 't Kind op te zetten, dan komt het hoofd te gleiden langs de agterzyde van den doortogt, 't komt wel gekeerd voor, en doorgaans voorspoedig uit, zo dra het hoofd met de kruin voorkomt, kunnen de vlaagen dienen, de Vrouw mag betaamelyk perszen om door te zetten, 't gaat wel, het *orificium* is ruim, het liet een hand *passeren*, 't is meer rekkelyk, daarom gebeurd, dat, nu het Kind uitgeperst word, eeven eens, als of het door een van agter aandringende hand uitgedrukt wierd. Dit is min schroomelyk, als of gy by de voeten afhaalde, dat word by ons voor een weldaad gehouden, als 't niet anders wezen kan.

Den Vroeden *Chirurgyn* PIGRÆUS agte het voorkoomen van den buik der Kinderen voor de kwaadste *form*; COURTIN noemd het byna doodelyk, als het Kind met zyn buik voorkomt, hebbende armen en beenen agterwaards, de zaak word beswaard, als 't Kind groot is, te meer, als 't *orificium* van de Vrouw eng is, dit Kind, 't zy de vliezen gescheurd zyn, of niet, kan niet lang in die toestand leevend blyven, duurd het lang by gebrookene vliezen, dan sneuveld dit Kind, te eerder, als de streng uitkomt, de onmoogelykheit, die hier is, om dit Kind, zo gedrongen leggende, te verloszen, eist spoed, om het te redden: de Vrouw moet op haar rug met het onderlyf iets hoog en met geboogene knien leggen. Deze zaak eist dubbele aandagt in al haar verscheidenheden, steld in de eerste plaats u voor een Kind, met den buik voorkoomende, en de streng uitkomt, zo dat dezelve op een of twee plaatszen in 't *orificium vaginæ* beklemd staat in gevaar van kneuzing, verkouding en daar door verstikking, den buik stopt het *orificium*, en de armen en beenen strekken na om hoog, of 't kon met een of twee armen langs zyn zyde gestrekt leggen, hier is geen kans om de ruggegraat na agter op te buigen: met besmeerde vingeren word de streng aan haar boven einde eerst enz. *gradatim* volgende ingevoerd, langs die gebaande weg moeten uw vingeren ingleiden, om te voelen, welk deel van 't Kind het naaste is, om aan de hand te koomen, onderwyl zyn lighaam, zo veel doenelyk zy, beweegende en verplaatszende, tot gy ruimte vind om by 't hoofd, of by de voeten, te koomen. Als uw toeleg is, om dit Kind by de voeten doortehaalen, moogd gy

de ſtreng agter 't hoofd van 't Kind ſchikken, anders niet, dan maakte dit in 't afſchieten by 't hoofd op nieuws onklaar werk, als het Kind eenigerwyze met de zyde van zyn buik voorkomt, komt de ſtreng minder voor, ook word meerder *occaſie* gevonden, om met een hand langs het weeke der zyde in te dringen, 't Kind onder een ſchouder op te drukken: 't Kind, dat met zyn buik voorkomt, bied zomtyds zyn *placenta* daar voor, dan kan en mag die *placenta* gehaald worden, wil iemant ze kantig afzakkende inſchuiven, hy houde zig op met iets, dat weinig waarde heeft, hy mag en kan het doen, als het Kind klein, ſmal en mager, of de Vrouw groot en ruim is, ik geef hem toe, hoe hy dit Kind wil haalen, 't zy met het hoofd, of met de voeten voor, wy betragten ten *principale*, om 't Kind leevend en wel gekeerd te doen voor en uitkoomen, eenige houden voor doodelyk, als de *placenta* voorkomt, andere voor een doodelyk teeken, andere voor een zeker teken, dat het Kind dood is.

Wanneer gy by een Kind, met den buik voorkoomende, in den aanſlag niet tot uw genoegen kund intaſten, hervat gy dit na 't *paſſeren* van een vlaag, met duim en vingeren puntig geſlooten kloekzinnig en kloekmoedig te drukken in 't *orificium*, betragt de vingeren te doen gleiden tuſſen den doortogt en de zyde van 't Kind, taſt na de dije, en voorts na het been, om de voet na de ruimſte plaats te brengen, die is doorgaans boven 't *os pubis*, anders na de ruimſte plaats, die gy vind, al na dat het Kind geſtrekt legd, zulks doende, word gy verpligt, om de tweede voet by de eerſte te brengen, en beide voor. Dit moet met verdrag geſchieden, gy hebt hier voor u geſteld een Kind, welkers vliezen gebrooken zyn, en 't water ontloopen is, gaat gy ruuw te werk, terwyl het Kind begind te kleeven in den doortogt, gy word ligtelyk oorzaak van zyn dood, als de vingers van uw ſtout ingeſtooken hand komen te belanden aan een binnenzyde van een der dijen, dan kund gy ook by de voeten koomen, en gevoeglyk by de hielen na u haalen, ſtel eens, dat uw regterhand ontmoet de linker dije van 't Kind, dezelve vat omtrent de knie, druk dan met uw duim het bovenſte van de dije opwaards, trekkende de knie met uw agterſte vingeren nederwaards, doende de wand van den doortogt wyken voor de knie of knien van 't Kind, en brengen een knie na de geboorte, dan moet gy van hand veranderen, en die hand, ſtel nu uw linker, brengen op 't lighaam van 't Kind, duuwende het zelve na om hoog, dan zal 'er terſtond ruimte koomen, om het Kind by een of twee knien vattende hooger op te ſtuuren, om daar door met meer gemak de voeten na de geboorte te kunnen leiden de eene na den ander, of die te zaamen, en, of, des noods zynde, het Kind met de knien voor te verloszen. Als den buik van het Kind met een gedeelte van zyn borſt voorkomt, word het daar by, en by de naaſte ſchouder en 't ſchouderbeen opgezet,

zet, als of het de navel van zyn Moeder moeſt bereiken, in dit opgleiden mag uw andere hand op den buik van de Vrouw ſtrykende gaan van 't *os pubis* tot aan den *umbilicus*, dan zal dit werk te beter gedeien, wilde het Kind zig niet doen opdrukken, trek het zagtkens met den ſchouder na u, daar na uw hand dieper inſteekende, betragt om het hoofd van 't Kind regt voor te brengen, zo met die hand te beſtuuren, dat het niet afwykt na de een of andere zyde, dat nu ligtelyk gebeuren konde, om dat het een ruime zak heeft. Zo gy in dit gelukte geval een wel gekeerd Kind voorbrengd, zal het uw hand volgen in 't nu ruim gevroet *orificium* en *contiguum* aan dezelve uitkoomen.

Als 't Kind, met den buik voorkoomende, zo hoog gevoeld word, als onze hand lang is, kan 't met weinig moeite na overwoogen te hebben, en na kort en goed beraad, wat te doen ſtaat, 't zy met het hoofd, of nu beſt met de voeten na de geboorte geleid worden, niet met nu wil ik dus, nu wil ik zo, zo worden de ſchepen verzeild, zo worden in de *Roei-fregatten* van *venus* de Vrouw en 't Kind beide in nood gebragt. Beſluit *cordaat*, hoe te doen, 't Kind is met zyn rug niet veel doorgeboogen, gelyk ze is, wanneer het Kind lager afgezakt is, dan moet het egter voor 't beſte zo behandeld, dat de voeten kunnen voorgebragt worden: dit geſchied, na dat de ſtreng, zo veel doenelyk zy, is ingebragt, en ter zyde van 't Kind opgeſchooven. Nu word ligtelyk begreepen, dat den buik van 't Kind, en zyn ſtreng, voor een gedeelte, en de laatſte *evident* buiten 't *orificium vaginæ* kan afzakken, terwyl den buik perſt binnen tegen 't *orificium*, dat dit geſchied, als de vliezen gebrooken, en 't water geheel, of ten deele, is afgevloeid, of het kan gebeuren, dat het Kind met zyn buik zo hoog legd, dat het niet of naauwelyks met in gebragte vingeren te bereiken is, terwyl egter de ſtreng buiten ſtaat, en dat gy dan noodzaakelyk met de hand moet ingaan om 't Kind te redden, brengd gy met uw vingeren alleen de ſtreng in, wagt gy na 't afzakken van 't Kind, gy verwagt de uiterſte moeijelykheit, de Vrouw leid ſchroomelyke pyn, 't Kind zakt ten kwaadſte of, en de monden van de Baarmoeder trekken in, 't *os uteri* beklemd om een gedeelte van 't Kind, den doortogt kleefd aan zyn vel, en 't *orificium vaginæ* vernaauwd.

Als de ſtreng in de geboorte koomt, is het geen zeker teken, dat het Kind zyn buik aanbied, dit ſtaat te onderzoeken met een hand by en langs de ſtreng meeſt na het *rectum* drukkende in te brengen, brengende te gelyk de ſtrenge in. Als de ſtreng voorkomt, legd het Kind niet altyd eeven eens, by 't inbrengen van de ſtreng gaat de hand langs dezelve heen, om te *recognoſceren*, hoe het Kind geſtrekt legd om zig daar na te *reguleren*, het hoofd zig ter verloszing aanzettende, word de ſtreng, als ze beneepen is tegen de wand van de *vagina*, daar van gered, een uitkoomende ſtreng, 't zy los, of beklemd, moet, als ze

 in-

ingebragt is, in gehouden worden, met de toppen der vingeren van een hand, dezelve geduurig houdende aan de zyde, daar de ſtreng is uitgekoomen, tot dat het hoofd zo laag afgezakt is, dat het uitzetten van de ſtreng beletten kan: om dat de vingeren de ſtreng ter zyde het hoofd ſchikkende, deszelfs afkomſt in de geboorte niet zouden belemmeren, kan een lapsken fyn lynwaad, op een teder plat rond *baleintie*, als daar den horologiemaaker mede drild, tuszen het hoofd in de *vagina* geſtooken, om de plaats, die de vingers bezet hadden, te ſtoppen, agt geevende, om de ſlip van 't lynwaad, en het einde van 't teder *balyn*, of drilriempje, buiten 't *orificium* te laaten, om 't uit te haalen, als 't noodig geagt word. Uit het voorgaande blykt, dat de ſtreng onbelemmerd, of beklemd tuſſen 't hoofd van 't Kind en 't *orificium* van de Vrouw, kan voorkoomen, ook kan ze voorkoomende gevat zyn om een gedeelte van 't Kind, 't geen voor 't zelve gevaarlyk is, om dat zo door 't zelve en door de beklemming den omloop des bloeds belet word, daar van, en van dat ze niet ſpoedig genoeg ingebragt, of gered wierd, word ze ſlap, week, en koud, tekenen, dat het Kind in doods gevaar is, als de ſtreng om eenig gedeelte van 't Kind geſlingerd is, kan het Kind door eigen beweeging dezelve breeken, dit kan gebeuren uitrukkende omtrent den buik van 't Kind, of omtrent de *placenta* en tuszen beide, deszelfs geheele lengte is dit toeval onderworpen, in 't eerſte geval baard het moeite by het navel verband, en in 't tweede met het verloszen van de nageboorte, 't gebeurd, dat de ſtreng zig meer als eenmaal om 't Kind vat, 't zy om een deel, of eens om 't een, en eens om een ander deel, dit moet een lange ſtreng zyn, zy verſchillen ten uiterſte geſteld wel een ſpanne in lengte; ſtel, dat ze zyn van een tot twee voeten in lengte, en ongelyk in dikte, de korte zyn doorgaans de dikſte ſtrengen, die *extraordinair* lang zyn, zyn dun en bros.

Als de Kinderen in een groot water leggen ſtaat by 't breeken der vliezen op de ſtreng te letten, als de vliezen voor 't hoofd groot uitperszen, geeft het *occaſie* aan de ſtreng, om by 't breeken der vliezen voor te koomen, en om om de hals van 't Kind te winden, dan baard het dezelve toevallen, als of de ſtreng ongemeen kort is, ontydige bloedſtorting en inwelving van den *fundus uteri.* Als het Kind, met zyn hoofd voorkoomende, tot de hals gebooren word, en die met de ſtreng omwonden is, is ze te kort, om tot de geboorte genoeg toe te geeven, ze moet over 't hoofd geſtreeken, of, op twee plaatszen gebonden zynde, tuszen de bindzels doorgeſneeden, en egter ontwikkeld worden: zomtyds worden wy genoodzaakt, om 't Kind wat op te drukken, dat is, als by deszelfs aankomſt om eenig deel legd een bogt, of omſlag van de ſtreng, dit moet

moet ontwikkeld, voor dat het hoofd verder afzakt, kan de ſtreng niet ontwikkeld en perszen de vlaagen 't hoofd *force* in de geboorte, als de ſtreng maar niet om de hals legd, blyft ze op haar beloop, en *gehaſardeerd* deszelfs rukking uit de *placenta*, of afrukking van dezelve uit den *fundus uteri*, welk laatſte een gelukkig toeval is, overeenkomſtig met een volle rypheit, zo 't is, als geen ongemeene *lochia* volgen. Als de ſtreng om arm, of voet, met dezelve uitkomt, word dat deel ingebragt, en van de ſtreng ontwikkeld; is ze op haar zelfs by een arm uit, breng eerſt de ſtreng, en daar na den arm, in, is het by een voet, breng de ſtreng in, en haald de tweede voet by de eerſte uit, om 't Kind daar by door te haalen, haal voorzigtig, by, en na 't verloszen van 't Kind kan door ſchielyk trekken die ſtreng ligtelyk gebrooken worden, anders komt ze zelden te breeken, als ze wel behandeld word; uit een volgende verhandeling blykt, dat Ruisch weinig ſwaarigheit maakte, als, de ſtreng gebrooken zynde, de *placenta* nableef, egter zegd ons zyn *inſtitutie*: dat wy een afgebrooke ſtreng en de *placenta* moeten verloszen, om dat ten opzigt van de Vrouw het geen volkoome verloszing kan genaamd worden, ten zy de *ſecundina* geheel uitgebragt is, hier in te vertoeven kan zo wel toevallen baaren, als wanneer de nageboorte te geweldig afgehaald is, dit *poinct* vereiſt een byzondere verhandeling, hier zullen wy nazien een voorkoomende *placenta*.

Deze voorkomſt is doorgaans verzeld met bloedſtorting, of deze is een voorboode van die voorkomſt, zomtyds dag, of dagen te vooren beginnende met pynelyke krimpingen in den buik, flaauwte en overlaſt op het *pudendum*, by 't onderſlaan word aan de zagtheit van 't voorkoomend deel bekend, dat het de *placenta* is. Steld nu dit te voelen by heele vliezen, waar van de *placenta* het bovenſte en dikſte gedeelte is, zynde die vleeſige *maſſa* in de vliezen bevat, gy moet uw hand daar by indringen, om de vliezen te breeken, 't werk eiſt ſpoed, het Kind leefd, en, zal 't zo verloſt worden, 't lyd geen talmerije, 't zal, blyft het leeven, egter verſwakt te voorſchyn koomen, kund gy de vliezen niet ſcheuren, druk de punten van uw vingeren in de *placenta*, en verwyd die opening, zo veel 't doenelyk zy, en brengd de kanten op zyde, op dat het hoofd van 't Kind, als het zig daar toe aanbied, door het perszen der vlaagen daar door zoude kunnen uitſchieten, dat te ligter geſchied, om dat, zo dra de *placenta* gebrooken is, het water komt uitſtorten, en 't bloedvloeijen verminderd, een voornaame reden, om de *placenta*, 't zy by heele, of gebrookene vliezen voorkoomende, *immediaat* te verloszen, en om de *uterus* in ſtaat te ſtellen van de Vrugt te kunnen uitperszen: hebt gy de *placenta* doorboord, en komt ze met de Vrugt uit, dan is de geheele zaak voor u, om ze wel te

red-

redden. Als de vliezen gebrooken zyn, en de *placenta* zo ver in de geboorte gevorderd is, dat niet moet, of niet kan ingeschooven worden, is haar verlossing uw zaak, en daar na, zo dra 't moogelyk is, red het Kind, komt de *placenta* zo, of anders om, met de Vrugt aan haar vast uit, geen swaarigheit, afbinden is altyd de boodschap, houd u niet op met die huspot in Wyn, of anders, op te warmen, om, zo eenige Vroeters voorwenden, de leevensaart van 't Kind op te wakkeren: in de voorgestelde gevallen de voeten van 't Kind zig beter aanbiedende als 't hoofd, haald het by de voeten door, en, in geval de *placenta* op haar kant voorkomt, gy de vliezen breekt, of, dat, die gebrooken zynde, gy de *placenta* ter zyde van 't Kind opschuifd, en dat eerst verlost, moet gy, als 't verlost is, de *placenta* eeven zo voorzigtig afhaalen, als of ze aan den *fundus uteri* gebleeven was, ze kon nu door middel van leemig bloed, en de zydewaardse drukking kleeven in den doortogt aan 't *os uteri* of tegen de *vagina* zo vast, als of ze daar aan vereenigd was. Alles moet nu gelyk in andere afhaalingen van de *secundina* met zagtheit geschieden, op dat de geboorte deelen niet beschaadigd worden, 't was beter die koek daar te laaten, tot ze door de *lochia* los en uitgespoeld wierd, zo als geschied aan de bloedklonters en vliesflenters, die na blyven, als eerst de *placenta*, en daar na het Kind, verlost is, anders word na de verlossing van 't Kind een onzer handen ingebragt, die nu zeer *faciel* kan inkoomen, schuivende langs de *vagina* aan de zyde van het *rectum intestinum*; die hand instaande worden de vingeren in ieder lit half wege geboogen, als een breede stompe haak of schepper verbeeldende, den duim sluit tegen het middenste lid van de voorste vinger, dus word draaijende, onderscheppende, en haalende, het overgebleven ontuig uitgebragt.

De *placenta* kwam ons hier voor met bloedstorting, dat zegd met swaare storting: als in 't begin van den arbeid eenig bloed stort, is het geen voorboode van de *placenta*; dit is niet ongemeen, dit bloed komt van een gedeelte der *uterus*, uit eenige staande dragts te veel verwyde bloedvaten, die zig nu openen, en geen gevaar mede brengen, heel anders is 't, als 'er een groote bloedstorting by het baarenswee is, dan word de oorzaak daar van onderzogt, gelet, hoe lang de Vrouw gedraagen heeft, of zy gevallen, of anders *geforceert* is, waar door de *placenta* geheel, of ten deele, konde afgerukt zyn: onder de oorzaaken van swaare bloedstorting word gesteld de *repletie*, die Vrouwen worden adergelaaten, zyn zy niet op haar tyd, op den arm; zyn zy op haar tyd, dan, als den arbeid zukkeld, op de voet; 't zy hoe ook de swaare bloedstorting veroorzaakt is, en duurd, de Vrouw op haar tyd zynde, of niet, zy moet, als 'er genoeg ontsluiting is, verlost worden, zo niet, dan word de zaak *geobserveert*. Ik

zag Vrouwen drie maanden agter een ſwaar vloeijen, egter leeven de zeer tedere Vrugten in den vollen tyd baaren, en uit haar kraambed herſtellen, de Vrouw moet haar bed houden, een verzagtende *diæt*, en verſterkende *medicamenten*, gebruiken. Ik heb ondervonden, doen ik andere om my te leeren zag werken, dat de Vrouwen, onder 't werk zelfs door bloedſtorting flaauhartig wordende, ſtierven, dat de Vrouw, van een *præſumptive* misdragt wat te hartig verloſt zynde, om, zo gemeend wierd, de bloedvloeijing te ſtillen, dood bloedde. Ik heb bevonden, dat Vrouwen, die de twee laatſte van de negen maanden ongemeen ſterk vloeiden, egter op den vollen tyd leevende, edog zeer tedere Kinderen, baarden; 't is dierhalven oorbaar, deze zaak aan de ruſt, *diæt*, geneesmiddelen, en de natuur, te beveelen, onderwyl *obſerverende*, of de *uterus* vlaagen maakt, en of 't *fœtus* komt afzakken, dan betaamd het ons toe te taſten, twee vingeren inbrengende; en, word bevonden, dat het *fœtus* leefd, opgehouden word door 't *os uteri*, draaid uw vingeren daar in, om, de mond op en neer openende, deszelfs rand zagtkens te verwyden; brengd daar na de andere vingeren met den duim ingeſlooten in de *uterus*, is de *placenta* los, en zyn de vliezen geheel, zy worden gebrooken enz. de zaak bediend na behooren, in dit geval moogd gy de *placenta* zo wel, als de vliezen, doorbooren, ook om 'er te beter vat aan te hebben. Na verloop van de ſesde maand des dragts moet inzonderheit op deze zaaken gelet, dan is 'er hoop, om het Kind zo wel te behouden, als de Moeder.

Wanneer een Vrouw boven maaten bloed ſtort, moet tot de verlossing van 't Kind een zagte behandeling gebruikt worden, als de vliezen gebrooken zyn, kan het Kind beneepen ſtaan, en 't moet, de hand ingegaan zynde, nevens zyn *ſecundina* verloſt worden, dan houd doorgaans de te groote bloedſtorting op, daar in tegendeel anders het verlies van te veel bloed oorzaak word des doods van 't Kind en de Moeder, 't gebeurd, dat het uit zyn vaten in de *uterus* geſtort bloed oorzaak word van de dood van 't Kind, als dit bloed te voorſchein komt, brengd het zyn verhoudens teken mede, in de bloedſtortingen, hier voor gedagt, komt zuiver rood bloed te ſtorten, met min of meer, of zonder pyn, in welke gevallen de ſpoedige verloszing in aanmerking komt. Als 'er pyn gevoeld word, en 't bloed geklonterd voorkomt, eiſt het onderſlaan, word het *os uteri* ontſlooten gevonden, en, met de vingers daar in ſteekende, de beweeging van 't Kind gevoeld, of niet, de Vrouw moet verloſt worden, dit onderſlaan kan uitgeſteld worden, als 't een Vrouw is, die geduurende haar ſwangerheit *menſtrueerde*, egter moet omtrent deze zaak een waakend oog gehouden worden, om dat de Vrouwen, die ſtaande dragts *menſtrueren*, aan doode Vrugten te baaren onderworpen zyn, zy nu een leevend Kind draagende, in, of na den ſevenden maand, overvloedig, of klonterig

bloed ſtortende, mag verloſt worden met één hand, die daar toe nu genoeg glibberigheit en ruimte in den doortogt vind, de *placenta* min of meer verſlonſt door de vermindering of verlaating der vaſthoudende vezelen, en zaamentrekking van de *uterus*, komt in dit geval gemakkelyk uit, zy is in haar zelfs verkleind, de geheele *ſecundina*, waar onder de ſtreng mede begreepen word, wierd teder, waarom de Vrugt moeſt uitkoomen, of uitgeleid worden, of in de *uterus* ſneuvelen, wordende verlaaten van het moederlyk voedſel, en glibberig gemaakt door het vogt, 't geen tuſſen de vliezen en de *uterus*, ſtaande de gezonde dragt, als een wazem de *uterus* en *ſecundina* bedaauwde.

Onder de tegennatuurlyke voorkomſten, om gebooren te worden, word geſteld, als het Kind zig met een of twee billen aanbied; in de eerſte plaats word aangemerkt, dat, als den aars voorkomt, een weekheit gevoeld word, 't geen zig byna laat voelen, als of een vinger in een ooghol gezet word, ten andere, dat eenige Vroetſters het Kind ſtelden met een bil voor te koomen, wy bevonden, dat het met zyn hoofd gezakt lag op 't *os pectinis*, en dat het kwaad Wyf een wang van 't aangezigt voor een bil gegroet had; het Kind, by de kin en 't agterhoofd gevat, wierd ligtelyk van 't *os pectinis* gedraaid, ten derde, dat deze Kinderen doorgaans haar rug na die van de Moeder gekeerd hebben, en gevolgelyk het aangezigt na vooren, en, terwyl zy by 't doorbrengen eerſt met de voeten door of uitkoomen, moet het hoofd ook zo door, of 't moet, zo dra het onderlyf gebooren is, by 't bovenlyf gekeerd worden. Als het Kind met een bil voorkomt, moet het wat opwaards gezet na de zyde, daar de meeſte ruimte gevoeld word, de vingers moeten ingleiden langs de dije, die voorkomt, langs het zelve tot aan de voet, of tuſſen de dijen geſteeken, om langs de knie tot de voet te koomen, dan betragt om 'er de andere voet by te krygen, om dit te betragten, diend geweeten, welke bil zig aanbied, en welk een van onze handen het werk moet doen: om 't eerſte te weeten moet gy een hand of vingers tuſſen de dijen brengen, waar door ook ontdekt word, hoe het Kind geſtrekt is, als de voeten na de linkerzyde van de Vrouw leggen, moet onze linkerhand, en, als ze na haar regterzyde, na voor, of na agter leggen, moet onze regterhand het werk doen, die kan dan 't beſt by de voeten koomen om dezelve by de hielen te vatten, om ze daar by, en niet by de teenen, nederwaards te trekken, gelyk gebruik heeft in andere gevallen van keeringen: een Kind, om reden, op *pag.* 514. gegeeven, kan gemakkelyker met zyn teenen na den buik, als met de hielen op de rugge buigen, te weeten, als de buiging op de bovenſte gewrigten van de *oſſa femoris* zal aankoomen: zo behoord het hier, en moet het zomtyds gebeuren, als blykt, 't zy dat het Kind by een been, of met beide zyn billen door moet: is 't doenelyk, dan moet dit Kind, by twee

voe-

voeten voorgebragt zynde, doorgehaald worden, anders kan 't, niet grof en groot zynde, bestaan, om zulks by een been te doen.

De *institutie* zegd: het Kind moet opwaards gezet worden na de ruimste zyde van de Vrouw, als in geval een dije, bil of heup opgezet is, waar door het Kind voorover tuimeld, moeten wy de hiel of hielen na ons haalen, om dat dan komt de buiging na agteren alleen aan op de knie, en de voet komt voor, daar zy anders niet voorkoomen kan, 't gewrigt van de heup komt dan regter gestrekt, dit verdiend aandagt, om dat het gemak geeft aan 't Kind, de Vrouw, en den *Chirurgyn*, om het Kind in een regte strekking te kunnen doorhaalen, of liever, als 't op 't breedst zal aankoomen, een of twee *linien* gekeerd, om dat den *meatus urinarius* altyd min of meer moet ontzien worden. Als de voet of voeten beklemd staan, 't geen 't meest gebeurd aan de overzyde van de bil, of dije, die voorkwam, moet die voet los gemaakt, dat ligtelyk te doen is, om dat het deel buigen kan: als by 't eene been noodzaakelyk moet doorgehaald worden, en 't ander zo gestrekt is, dat het in de *articulatie* van de heup kan na voorwaards opbuigen, word bevonden, dat het gevatte been volgd na buiten, dit geschiedende is 't *orificium vaginæ* ruim genoeg, om 't overige door te laaten, dit is 't voordeel, wanneer 't ongeval wil, dat het Kind by een voet moet doorgehaald worden; dat zulk doorhaalen niet altyd even gelukkig bevald, is bekend, myn konstgenoot Brouwer, na 't onderwys vroetende, vond zig wel haast in de uiterste verlegentheit, hy haalde by een been door tot aan den buik, en meende het Kind te draaijen, om dat het stond met zyn buik na 't *os pubis* van de Moeder, dat was hem ondoenelyk, eerst moest de andere voet buiten geslipt, of gebragt zyn, daar na haalde hy het Kind tot aan zyn borst door, en de tweede voet kwam uit, toen was 't tyd om te draaijen *illico*, hy nam een weinig rust, dan vernaauwd het *orificium vaginæ*, en 't Kind, niet gekeerd wordende, kwam met zyn aangezigt tegen 't *os pubis* van zyn Moeder, en zyn armen kwaamen uit, 't geen veroorzaakte het verder ongeval, te vooren beschreeven, in geval de werkende hand de knien van 't Kind kan bevatten, buigen, en voor, na, en over 't *os pubis* van de Vrouw schuiven, dan koomen de voeten voor en gemakkelyk door, daar na word op 't keeren gedagt, en 't word gedaan op behoorlyke tyd en wyze; de *præparatie* tot het doorhaalen is de ziel van deze zaak. Als 't Kind tot den buik uitstaat, heeft de geboogen bil een groote ruimte gemaakt, als het tot op de borst uitkomt, komt het ander been uit, de keering kan geschieden, en de armen kunnen boven gehouden worden, aan 't *orificium vaginæ* moet geen tyd vergund worden om op 't Kind te sluiten, als een gestrekte en een geboogen dije daar door gegaan zyn, is de weg *passabel* gesteld voor de rest, die volgd.

 Als

Als 't Kind zyn billen aanbied, is 't niet ten uiterste gevaarelyk, te min, als 't zo in 't *os uteri* voorkomt, het poogd als in een gewonden af te zakken, en 't kan, als 't niet groot is, zulks doen zonder zig te benaauwen of elders te ſtuiten: de pyn, die de Moeder by deze voorkomſt lyd, word *geſoulageert* met een hand, die het Kind opdrukt, en daar na zyn voeten voorbrengd. Als 't in den doortogt gezakt is, gaat dat zo gemakkelyk niet, egter moet het betragt worden, komt het zo afzakkende in de geboorte, dan brengd uw vingeren in de lieſſchen, als 't Kind klein is, kund gy 't gemakkelyk zo doorhaalen, is 't grof en vet, dan gaat het zo gemakkelyk niet, daar is vermoeidheit met ſweet en zorg gepaard te haalen. Als de billen zo vaſt in de geboorte ſtaan, dat gy geen vingeren in de lieſſchen kund brengen, moet gy egter, en alleen het Kind verloszen, de Vrouw kan niet helpen, voor dat de billen gaande raaken, in dit geval kan de korte *balein paſſeren*, gelyk wy doen om een beklemd hoofd zonder omſlag vlot te maaken; parſſen Vrouw en vlaagen hier op de billen niet genoeg door, dan moet de *ſnazel balyn* ingeſteeken, en kan het dunne beſmeerde einde in de buiging, om een, of om beide dijen, buigende uitkoomen, of uitgewerkt worden, dan is 't Kind gemakkelyk te haalen, anders van de *balansjet* een einde ingebragt zynde, werkt om binnen de buiging van 't Kind, als 't *ſyringotomus* van den *Operateur*, ſnydende een *fiſtula in ano*, in geval dit Kind klein, de Moeder ruim, en de ontſluiting genoeg is, kan een Kind met de billen vooruit gemakkelyk verloſt worden, egter is voorbeſt te houden, als 't zo voorkomt min of meer hoog ſtaande, het onder zyn *axelen* opgedrukt en daar na word, by zyn voeten getaſt of de werkende hand kan zig onder de billen zetten met de vingers tegen de rug van 't Kind, om 't voorover te doen buitelen, al wiggelende, dan gaat het gemakkelykſt, om dat het Kind dan loſſer word, en beter opgleid, dan word het by de voeten gevat, in dit geval 't hoofd voor te keeren is niet geraaden, ten zy 't Kind zelfs ons daar toe noodzaakt, wy moogen ons hoofd tegen de wil van 't Kinds hoofd niet toonen.

In geval van dit baaren vonden wy ſwaarigheden: de dubbele geſtalte eiſt ongemeene ruimte in 't *orificium vaginæ*, de armen van 't Kind maaken oneffenheden, en andere verhinderingen, 't aangezigt ſtaat meeſt altyd na voor, 't Kind is niet gekeerd of gebuiteld, zo dat, ofſchoon tot aan zyn helft uitgekoomen is, en nu regt geſtrekt, 't kan met zyn kin of mond ſtutten op 't *os pubis* van de Moeder, dit kon gevaarlyke gevolgen naſleepen, 't moet daarom in tyds gered, als elders getoond is: 690 in 't geval van de voorkomſt der billen van 't Kind, moet de Vrouw niet geſtolpt, zy mag, als 't Kind wel gekeerd zal uitkoomen, voorover gebukt ſtaan met haar armen op kuſſens, op een bank, of tafel, geplaatſt, den buik geheel vry van drukking, en moet gelyk geſtrekt zyn, dan

dan held den *fundus uteri* voorwaards over, het Kind vergleid met zyn hoofd, na maate dat dit gebeurd, reizen zyn billen, dan kunnen zy door de werkende hand meer en beter na opwaards gedrukt worden, om de voeten te doen voorkoomen, als uw hand de voeten gewaar word, laat die over de hielen gleiden, zo worden de voeten gemakkelyk in de geboorte gebragt, om dat ze nu voor de hand zyn, in deze gevallen word gelet, dat de knien van 't Kind tegen zyn buik geboogen ſtaan, als de voeten uitgehaald worden, moeten de knien nederwaards koomen, om regt uit te ſtaan, welke omtrekking een halve *circul* maakt, waar van de *diameter* is de lengte van boven de knien, tot onder de voeten, geſteld op vyf duim breedte, zo dat ten minſten drie duim meerder ruimte als *ordinair* in den doortogt noodig is: als 't Kind in de gemeene zak, *geformeert* van de *uterus* en *vagina*, op zyn billen zit, zynde die zak na voorwaards merkelyk verwyd, kan onze werkende hand, de voeten gevat hebbende, om daar by door te haalen, en met de voeten uitgekoomen zynde, de andere hand by de beenen van 't Kind ingleiden, te weeten aan deſſelfs voorzyde, 't zy om 't nog iets te regten, om de knien te regten, of om in 't verder uithaalen te helpen keeren. Als deze zaak aan de tweede werkende hand zal koomen, moet de Vrouw leggen op de gemeene wyze, geſtrekt op haar rugge.

De Vrouwen, waar in de Kinderen met de billen voorkoomen, zyn tegen den aanſtaanden arbeid pynelyk, zommige doen zig daarom vroeg genoeg onderſlaan: als beſpeurd, of gevoeld word, dat het Kind met de billen dreigd voor te koomen, moet die Vrouw niet verlaaten worden, zo dra als den arbeid van gewigt is, diend belet te worden, dat het Kind niet ver afzakt, of doorſchiet in de engte, komt het tot aan, of in 't *orificium vaginæ*, 't is *apparent*, dat het dubbel door moet: voor dat het Kind in de geboorte zakt, moeten de voeten voorgebragt worden, dat is, zo dra het water breekt, of gebrooken word. Het is een kwaad geval, als 't Kind, met de billen voorkoomende, te gelyk een hand aanbied, dan kunnen de billen niet doorzetten, dit kan te zaamen naauwelyks in 't *orificium vaginæ*, dierhalven voor 't zo ver komt, en al is 't zo omtrent gekoomen, die hand van 't Kind moet ingebragt, kan de hand ingebragt, dan kan onze hand volgen, om de zaak, is 't doenelyk, zo te bewerken, dat de voeten kunnen voorkoomen, of voorgebragt worden, dit geſchied met het op te zetten, of te verſchuiven, als gezegd is, anders moet het Kind, zyn hand te rug geſchooven zynde, gevouwen door, in dit werk heeft het zelve minder gevaar, als zyn Moeder, ten zy het een groot hoofd heefd, 't gebeurd zelden, dat de Kinderen zo gebooren worden, egter hoe zelden, het bewyſt, dat het *pelvis* en 't *orificium vaginæ* daar toe de noodige ruimte hebben, dit word niet bygebragt, om het klein te agten,

 neen,

neen, 't is altyd beter in dit geval te waaken, om te bezorgen, dat het daar niet toe komt, met de voeten voor te brengen, 't kan een enkele maal gebeuren, dat het Kind, dat doorgehaald zal worden, wel gekeerd ftaat, dan had het de geftalte, die Ryff zegd dat alle de Kinderen, in de *uterus* zittende, hebben, maar 't word doorgaans *contrarie* bevonden, daarom word meeft altyd de Vrouw met haar billen iets hooger gelegd, als 't bovenlyf, waar door de te veel vooroverhellenden *fundus uteri* agterover zet en deffelfs *cervix* en *vagina* meer na voorwaards ryft, het onderlyf van 't Kind komt dan meer na voor, en de voeten nader aan 't *orificium vaginæ*, waarom dit *orificium* met eenige verwyding na agter in het zelve te maaken toelaat, de voeten te vatten, en, om dat nu weinig *fpatie* is tuffen 't Kind en 't *os facrum*, worden de billen van 't Kind na boven, en zo 't lighaam na voorwaards overgefchooven.

Dat een Kind met de billen voorkomt, is met meer zekerheit te voelen, als de vliezen gebrooken zyn, als by ftaande water, in beide gevallen moeten onze vingeren deze voorkomft kennen, dit ontdekkende uit de geftalte van het deel en de ftrekking van 't Kind, als het Kind ftaande water zo voorkomt, moet het in de tuffentyd van de vlaagen verhanzeld, en, is 't doenelyk, zo gedraaid en gebuiteld, dat de buik onder komt in plaats van de billen, dit gelukkende moeten *illico* de vliezen gebrooken worden en 't Kind *cordaat* geleid, 't zy met het hoofd, of nu beft met de voeten voor, dit moet fpoedig gefchieden, om dat nu is 'er ruimte, daar na word ze minder, en 't Kind word drooger in den doortogt geperft. Als de vliezen niet gebrooken zyn, is het niet wiskonftig te voelen, of de billen voorkoomen, en word het hoofd daar voor gegroet en gevroet, dat maakt onklaar werk, meend den Vroeter, dat het hoofd voorkomt, en 't draaid op de billen uit, dan moet het veeltyds met de billen door, daar 't anders met de voeten kon voorkoomen, om daar by doorgehaald te worden, kan het zo gefchieden, dan moet niet getalmd, de kans kon verkeeren, want, als de billen van 't Kind verre in 't *orificium* gedrongen zyn, is 't onbetaamelyk na de voeten te zoeken, of ondoenelyk om ze te vatten om voor te brengen; eerder was Kind en Moeder gefneuveld, als 't Kind gehaald, om dat het moet eerft ingebragt: aan de binnen zyde leggen de dijen op zyn buik, de vlaagen van zyn Moeder perffen zyn billen meer en meerder uit, en in dit geval kunnen de billen van 't Kind door de vlaagen van de Moeder iets doorgezet worden, even als het hoofd in een natuurelyke geboorte: edog den arbeid is fwaarder, en 't werk is omtrent zo moeijelyk, als by een Kind, met te grooten hoofd in de geboorte ftaande: terwyl 't onmooglyk is dit Kind weder in te brengen, blykt de noodzaakelykheit, om het zelve in die ftand door te laaten, als 't doenelyk is, moet tot medehulp het *orificium*

va-

vaginæ met de *balansjet* verwyd en daar na met de vingeren de billen van 't Kind zo veel plaats gegeven, als de *ſpatie* toelaat, vald dit werk moeijelyk, 't is daar na te min zorgelyk, daar de billen zyn door gekoomen, blyft het hoofd niet inſteeken, de afſchieting van 't Kind, word beſtuurd met een of twee vingeren van ieder hand tuſſen 't Kind en de *labia* van de *vulva*, al was 't maar om af te houden, anders zo ver, als zonder geweld geſchieden kan, in te brengen, zelfs tot op de hoogte van de lieſſchen, om de vingeren voorover te doen haaken en te werken, als gezegd is, doorhaalende, 't zy dat het aangezigt van 't Kind na 't voorſt, of na 't agterſt van de Vrouw gekeerd ſtaat, ter tyd toe, tot onze handen vat kunnen krygen op 't lighaam van 't Kind, 't is aangeroerd, dat het keeren niet altyd behoeft, ook, om dat, als het Kind met de billen voorkomt, het niet altyd even eens gekeerd is, hier ſtaat te zeggen, dat de *labia* zo verwyd zynde, moeten na de verloſſing zaamen gevoegd worden, 't geen altyd dienſtig is.

Wanneer een Kind met een rondagtig lighaam voorkomt, zyn wy in den aanſlag twyfelagtig, of 't het hoofd, bil, elleboog, of een knie is, dit word gekend aan 't geen daar omtrent te voelen is, de elleboog word van de knie onderſcheiden, om dat ze ſpitszer als een knie voorkomt. Om niet het eene deel voor het ander te vatten, moet onze hand zo diep ingeſteeken, tot dat een hand of voet van 't Kind gevoeld word: verzekerd zynde, dat het een knie is, word onderzogt, hoe 't Kind geſtrekt legd; als zyn aangezigt na de rug van de Moeder wyſt, kan het in die geſtalte doorgehaald, is het ter *Contrarie*, dan moet het gekeerd worden. Het zelve moet ook *geobſerveert* worden, als 't Kind met een dye voorkomt, ondertuſſen onderzoekende, of het Kind op zyn buik, of op zyn rug 't meeſt aanperſt tegen de *uterus*, om 't werk omtrent de *ſecundina* daar na te rigten, of de ſtreng te verſchikken, die in dit geval zomtyds om een arm van 't Kind gevat is. Als dit zo gelegen is, en niet gevonden, zal by 't doorhaalen, inzonderheid als de ſtreng kort is, de *placenta* ontydig geplukt worden, 't zy geheel of ten deele, of den *fundus uteri* ingewelft worden. Dit nu nagegaan, in order gevonden, of daar in geſchikt zynde, word na de voeten getaſt, en, die gevat zynde, het Kind daar by in een regte *linie* afgehaald tot aan de ſchouders, dan worden de vingers van onze eene hand in de nek, en van de andere hand op de borſt van Kind geſteld, wikkende nu met de een, dan met de andere hand, of met beiden te gelyk, na vereiſch van zaaken om de ſchouderen, en vervolgens het hoofd, met de armen gemakkelyk te doen uitkoomen, eenige Vroeters zyn geſteld, om de armen voor 't hoofd buiten te hebben, een afgekeurde manier, het Kind tot aan zyn borſt doorgehaald zynde, brengen zy

een

een van haar handen in, om den arm van 't Kind aan die zyde van zyn lighaam te ſtrekken, dit doen zy zo vervolgens met den anderen arm, daar na word het Kind niet anders als by 't hoofd opgehouden, dat in het doorhaalen nu veeltyds het moeijelykſte werk maakt, aan 't buitenſtaande lighaam kan niet ſterk getrokken, uit vreeze, dat het hoofd van 't lighaam zoude ſcheiden: de hals der ongeboorne is teder, ſlap van banden en ſpieren, de nood noodzaakt hen te trekken, het Kind kan op deze wyze niet lang ſtaan, of 't komt te ſneuvelen, 't uitgekoomen lighaam, hoe wel onderſteund, kan niet verder koomen: als de armen uitgebragt zyn, of, dat zeldzaam is, uitkwaamen voor 't hoofd, is 't noodig, dat een hand van ons aan 't lighaam haald, terwyl de ander aan 't hooft van 't Kind werkt om 't zelve te ontwikkelen, als de nood vereiſt, dat ook de andere hand zyn vingers daar toe in de mond van 't Kind moet brengen, moet het lighaam van 't Kind wel leggende bezorgd worden, geen andere noodhulpen worden toegelaaten, om 't lighaam te vatten, veel te min, om daar aan te trekken.

Als de twee handen van die werkt aan 't hoofd van een Kind dus uitſtaande geplaatſt zyn, hebben eenige een noodhulp genoomen, om 't lighaam van 't Kind te beſtuuren. Dit word verboden; wy moeten nu wat voor over bukkende werken, in dit geval moogen wy de Vrouw niet dwars over 't bed leggen, of aan 't einde van Ruſtbank of Ledikant plaatszen met de billen op de ſponde, zy moet niet agter over gedrukt zitten, niet gehouden worden, als of zy van de ſteen geſneeden wierd. Haar lighaam moet geſtrekt wyd beens, met een of twee kniën geboogen op een matras of wel bereid bedde leggen, dan vald het Kind, zo ver het uit komt, op een ſpeel kuſſentje te ruſten, 't geen hem als een *ſuſpenſorium* diend, dan behoefd den *Chirurgyn* niet te ondergaan het perykel, met zig aan een anders rukkende handen te vertrouwen. In geval 't ongeval wilde, dat zodaanigen Kind niet wel gekeerd moeſt afgehaald, is 'er meer haaſt by 't werk, als of 't wel gekeerd doorgehaald word, om dat het nu de mond vol bloedig water kan krygen, te meer, als 't kwam met de kin te ſtutten tegen 't kambeen, zo dat 'er twee vingeren van een hand, ieder een ter zyde van den *meatus urinarius*, moeten ingeſteeken, om de kin af te houden, in dit, en in alle gevallen, verſchild veel, hoe groot het Kind, en hoe ruim de Vrouw is. Zo dra 't hoofd van 't Kind begind te waggelen, ten bewyze, dat het vlot word, kunnen beide de handen van den *Chirurgyn* aan 't lighaam gebragt, of van een de vingeren by 't hoofd gelaaten worden, om met te meerder zekerheid het hoofd uit te brengen. Dit moet ook betragt in 't geval, daar eenige, met de handen voor uit te leiden, zig moedwillig in bragten,

bren-

brengen, of 't gebragt vinden, hier moet verſtand en beleid gebruikt, niet minder, als in eenig ander moeijelykſt zoort van verloſſen. Dit moet op zyn beſt alleen met de handen uitgevoerd, 't werken met de *lapadillen* is den *Roonbuiſiaanen*, die de armen voor 't hoofd uitbrengen, gelyk zulks te vooren by de ſtukken is aangetoond, kwaad bevallen, of ſchoon zy een tweeden *Roonbuiſiaan* te hulp riepen, om een ſchouder onder de baar van de Vrouw te zetten, en een hand aan de draagband van 't Kind na 't Kerkhof. Den *Chirurgyn* moet in gevallen van 't Kinderbaaren, of afhaalen, geen tweeden Stuurman te hulp neemen, dan wapperen de Zeilen, en de riemen ſlaan in elkanderen, veel hoofden, veel zinnen; en terwyl hier met handen en zinnen gewerkt word, is 't gevoel, dat tot één gemeene zin gebragt word, 't beſte, om twee handen van één *Chirurgyn* behoorelyk te beſtuuren.

Als 't Kind met de knien voorkoomt, legt het doorgaans met deſſelfs hoofd voorover tot aan de *oſſa pubis* gezonken, en de billen na agter opgerezen, 't is te verſtaan, dat, als den doortogt zo wyd uitgezet is, dat de billen van 't Kind de ruimte hebben, dat dezelve neven de voeten agterwaards opreizen; dat dezelve ruimte geneigd word, om 't hoofd op 't *os pubis* te doen zinken. Als het hoofd zo gezonken is, leggen de knien wat agterwaards gedrukt, 't gebeurd zelden, dat de knien voorkoomen, en nog minder, dat een knie voorkomt, de reden is, om dat het hoofd van 't Kind in die gevallen omtrent de helft van den doortogt na deſſelfs voorzyde moet gezonken zyn, terwyl boven het *os pubis* de wand van den doortogt daar door de ſwaarte van 't hoofd des Kinds uitwyken kan. In dit geval moet de Vrouw op 't bedde wyd beens en geopend gehouden leggen met ingeboogene knien, het Kind word door onze hand by zyn knien of dijen opgezet, het eene, en daar na het ander been, geſchikt geboogen, de voeten voor'en uitgeleid, als de eene voet met het been ver afſchiet, moet het by de nu regt uitgeſtrekte knie opgedrukt worden, om te beter door die zelve hand, nu mede ingleidende, de andere knie regt uit te kunnen ſtrekken, onderwyl word het eerſt uitgebragt deel met het bovenſte oppervlak van onze inſtaande *carpus* wat op zyde in 't *orificium* gedrukt, om voor 't ander, dat uitkoomen moet, meer ruimte te hebben. Dit Kind, als 't niet anders wezen kan, kan aan beide zyn knien gevouwen doorgehaald worden; zet van ieder hand een vinger agter de knien in ieder kneep dezer geledingen van 't Kind, dus haalende buigen zyn beenen met de hielen tegen de dijen, en beſlaan niet meer ruimte, als een *ordinair* groot hoofd, dit Kind legd eenigzins dwars in den doortogt met zyn rugge opwaards, en in zyn geheel hooger, als *ordinair* in andere dwarsze geſtaltens, waarom

gebeurd, dat, als zo een voorkoomend Kind by zyn knien opgedrukt word, by toeval 't hoofd komt voor te tuimelen, dan moet gy de vingeren van beide de handen inbrengen, daar mede betaamelyk het *orificium vaginæ* verwyden, en 't Kind met zyn hoofd voor uit leiden, dit is veel beter, als met de knien, laat dat het *ultimatum* zyn.

Zo in dit geval, gelyk doorgaans betragt word, de voeten voorgebragt zullen worden, moeten onze vingeren den doortogt zo veel verwyden, als betaamd, 't meeſt na agterwaards, om de vingeren te kunnen krygen agter de voeten van 't Kind, by voorbeeld, als de regterhand dit bereikt heeft, met te gelyk na agterwaards te verwyden, moet de linkerhand het *orificium* na voorwaards verwyden, om *directie* te maaken, dat de knien voorwaards kunnen opwyken, terwyl de regterhand de voeten na het *orificium* brengd. De ruimte gemaakt zynde, worden de voeten zagtkens aan na vooren geduuwd, terwyl nu de vingeren van de linkerhand de knie of knien opdrukt: dit gaat zo ſchuivende, tot dat de voeten voorgekoomen zyn, die dan iets na agterwaards doorgehaald worden. Als de voet, of de voeten, van de geboogen knie, of knien gebooren zyn, ſtaan de knien regt geſtrekt, maar niet altyd is het hoofd genoeg opgeregt, om het te keeren met het aanzigt na de rug van de Moeder, dat moet beproefd worden, als 't Kind verder door is, 't zy op de dijen, de romp, of eindelyk tot aan de ſchouderen uitgekoomen zynde, hier is de meeſte ſwaarigheit, als de kin of de mond van 't Kind op 't *os pubis* komt te ſtuiten, gelyk als een ſtompe haak daar op vattende, om dit voor te koomen moeten de omdraaijingen tydig in 't werk geſteld, lukt de eerſte niet, laat het de tweede, of derde doen, doed het de eerſte of tweede, of te zaamen gedeeltelyk, *forceert* niet, om 't geheel te ſwenken, haal zagtkens ſchuin, dit dwarſſe of te min gedraaide, hinderd niet aan Vrouw of Kind, gelyk zou doen een *geforceerde* draay, dan moet de *vagina* zelfs draaijen, en 't Kind wringen in zyn gewrigten. Als de tweede pooging de Vrugt ten halve van een keer bragt, zal de derde het werk doorgaans voltoijen, is 't zo niet gelukt, 't Kind kan iets op zyde gekeerd verloſt worden, als het aangezigt van zulk een voorkoomend Kind na des Moeders rugge gekeerd ſtaat, en de knien opgedrukt worden, koomen doorgaans de voeten voor, waar toe veel *contribueert*, dat het niet laag afgezakt is, als het aangezigt na de buik van de Moeder ſtaat, kan het hoog ſtaande, of kunnende hoog opgedrukt worden, met de voeten voorgebragt en zo gehaald worden; om de voeten voor te brengen kunnen twee vingeren gebragt onder het gewrigt van een knie, doende die vingers langs het been gleiden tot aan de hiel, en voorts gehandeld worden, als reeds gezegd is. Als het by de knien doormoet, koomen de voeten uit, zo dra de hie-

len 't *orificium passeren*, als 't Kind niet wel gekeerd staat, moet het dan *gradatim* gekeerd worden. Hier toe moet de Vrouw met haar billen hooger leggen, als met haar schouderen, waar door van 't Kind de kin van 't *os pubis* wykt, en aan 't ingewand van de Vrouw gelegentheit gegeven word, na agter en opwaards te wyken, onderwyl word het lighaam van 't Kind iets voorwaards sagtkens opgetild, niet na agterwaards gedrukt of getrokken, voor en al eer gy verzekert zyt, dat zyn hoofd van 't *os pectinis* vry is, of het aangezigt daar van afgekeerd wierd. Als 't is, dat dit Kind kwaalyk gekeerd van 't *os pubis* bevryd staat, egter, indien 't geschieden kan, laat het hoofd de halve keer doen, om 't aangezigt na agter te hebben, edog kan het niet gemakkelyk geschieden, dan moet het niet *force* betragt worden, 't kan dan uitkoomen als voorf. staat, iet schuin.

Wanneer 't Kind, dat doorgehaald moet worden, niet gekeert is, moet een hand, laat het de linker zyn, aan de voorzyde van 't Kind ingebragt, deze maakt de verwyding na voorwaards behoorlyk, en brengd twee vingeren tussen de kin van 't Kind, en 't *os pubis* van de Vrouw, drukkende met de ingebragte vingeren het hoofd nederwaards, terwyl de regterhand, dwars gelegd over de *musculi pyramidales*, deze drukking betamelyk mede helpt, deze *functie* word anders bediend door middel van de *lapadil*, waar toe vereist word, dat ze op de kin, en niet op de hals, geplaatst word, waar uit zoude volgen de ongelukken, die wy aantoonden aan de *Roonbuisianen* bejegend te zyn: zo dra de drukking het hoofd doed vergleiden, vat de regterhand het lighaam van 't Kind, de linkerhand, of de *lapadil* begind te sleepen, en de Vrouw te perssen tot de doorzetting, de ingebragte vingeren of de *lapadil* moogen niet uitgehaald worden, voor dat gy zeker weet, dat de kin genoeg van 't *os pubis* geweeken is. Deze verlossing is moeijelyk voor ons, en pynelyk voor de Vrouw, terwyl het Kind met de armen opwaards gestrekt, met het hoofd en de *lapadil*, of de vingers van de linkerhand, het *orificium vaginæ* moeten passeren, onaangezien de smerte en manmoedigheit dezer daad, steld uw desselfs noodzaakelykheit hier de wet, de losmaaking van de kin van 't *os pubis* moet geschieden, om het Kind, en de Moeder uit dit gevaar te redden, zy moet nu deze zuure appel doorbyten, als den doortogt nat en glibber glad is, is de omdraaijing ligtelyk te doen, als 't Kind tyds genoeg gewend is, heeft de Vrouw 't voorf. ongeval niet te vreezen, 't *os sacrum* houd niet tegen, en, of de punt van 't *os coccygis* een eenigzins scherpen hoek inwaards maakt, op het aanperssen van het hoofd wykt het agter uit, en, om dat dan het agterhoofd van 't Kind tegen het *os pubis* komt, word daar door geen gelegentheit gegeeven tot vasthaaken, om dat het rond is en ligtelyk voorby schiet, het omdraaijen van 't Kind

 heeft

heeft ook zyn moeijelykheit in, te meer, als deze verlossing geschied, eenige tyd, na dat het water afgeloopen is, en de *uterus* zig begind te *formeeren* afzonderlyk van de *vagina*, die dan genegen is om haar engte te maaken door het *osculum uteri* te volgen, zo veel zy daar toe gelegentheit vind, deze deelen worden in haar toetrekking alleen verhinderd door het Kind.

Wanneer de knien meer na voorwaards opschieten, als in 't voorig geval gesteld is, en zo ver, of zo hoog niet instaan, dat de voeten kunnen voorkoomen, dan koomen de scheenen voor, de voeten zinken niet door, om dat ze na agter geschooven min of meer door de mond van de *uterus* tegen gehouden worden, zo dat het noodig is om de lange balyn langs de onder zyde van de *vagina* in te steeken, onbeschroomd tussen deze en de deelen van 't Kind indrukkende, dit *instrument* doed geen smerte of schaade aan de *uterus*, *vagina*, of aan de Vrugt, door dit middel worden de voeten gered, van de tegenstand der rand van 't *os uteri*, of is 't laager gezakt van de rimpeling der *vagina*, die beletzelen worden door de balyn ontvouwen, en die deelen dus te bekwaamer worden, om, 't geen zy tegenhielden, te laaten gleiden, daar na zakken de voeten af, of worden in de geboorte gebragt, in dit geval moet de Vrouw leggen, als voorgezegd, dan is 't Kind, en zyn de deelen van de Moeder zig schikkende tot dit Vroetwerk: daar na worden twee, drie of meer vingeren ingebragt, 't *orificium vaginæ* word na agter verwyd, en daar na de vingeren of de geheele hand ingebragt, tot dat ze koomen agter om de voeten tussen de hielen en de billen van 't Kind. Alleen de vingeren van de andere hand moogen, is 't noodig, na voorwaards het *orificium vaginæ* betaamelyk helpen verwyden, lettende, dat ze regt gestrekt zyn, en niet met knokkels drukken op den *meatus urinarius*, het inbrengen van deze vingeren geschied niet gemakkelyk, egter is 't zomtyds noodzaakelyk, 't is zeker, dat, als de beenen van 't Kind dwars voorleggen, deze zonder hulp van hand, of handen, niet kunnen regt voorgebragt worden, al de vlaagen, 't perssen, en doorzetten van de Vrouw helpt niets, voor dat de voeten in de geboorte gebragt zyn. Als een voet uitgebragt is, brengd uw vingeren wederom zo diep in, dat de andere voet kan gevat, en by de eerste in de geboorte geleid worden, de beenen tot aan de knien doorgehaald zynde, mag de Vrouw regt gestrekt gelegt worden, met een been ingetrokken, de dije opgeligt, dit is nu de legging om gemakkelyk te verlossen, en om te krygen de tweede voet, als de eerste gebooren is. Gelieft te letten, dat wy dan alleen met de eene hand in den doortogt aan 't Kind werken, terwyl de andere hand het uitgekoomen voetie houd in de slip van een luur, en dat, de voeten uitgebragt zynde, altyd by 't afhaalen *geobserveert* word te haalen met de vlaagen of perszingen, zo dra die ophouden houd het iets tegen, zo dra de

vlaag of perszing toetaſt, trekt gy 't Kind wederom zo ver na buiten, als 't gleiden wil, wild gy meer *force*, 't zal min of meer tegenhoudende zyn als of 'er iets dwars leggende kraakt, dit toond u aan, dat gy wat langzamer en voorzigtiger moet haalen, om de Vrouw en 't Kind niet te beſchaadigen. Zyn 'er geen vlaagen by 't werk, geen perszing, om dat de Vrouw flaauw is, haald egter *gradatim* by u gemaakte tuszenpoozen.

Dus verre zyn in deze verhandeling bygebragt de tegennatuurlyke voorkomſten der Kinderen, waar in de *Chirurgi* in 't werk vereiſt worden; van honderd baaringen vald 'er niet, of naauwelyks, één van deze voor, waarom de Vroetvrouwen, die doorgaans de natuurlyke geboortens bedienen, honderd meer dan wy één helpen.

Die met de voeten nederwaards ter weereld kwaamen, noemden de oude Wysgeeren tegen natuurlyk geboorene, daar van daan zyn in vroeger tyd die alzo gebooren wierden *Agrippas* genaamd, dat zegd een, die kommerlyk te voorſchein komt. Dit voorkoomen, voorbrengen, en 't doorhaalen by de voeten word van eenige Vroetmeeſters voor de beſte manier van verloszen geagt, zy hebben tot haar voordeel de geboorte van Marcus Agrippa, waar van getuigd word, dat hy met de voeten voor voorſpoedig uit zyn Moeder verloſt wierd. Agrippa, den Zoon van Aristobulus, wierd van zyn Moeder Agrippinas genaamd, om dat hy in de geboorte de voeten voorgaf. Athniel, den Zoon van Kena, wierd van zyn Moeder Jabey genaamd, dat is een Kind des kommers, of een, die kommerlyk met de voeten voor gebooren is. Domitius Nero, die na Claudius Tiberius Keizer wierd, is met de voeten vooruit gebooren, zyn Moeder Agrippa heeft een boekje over deeze zoorte van verloſſing geſchreeven. Plinius en anderen uit de ouden waaren voor, en met ons van gedagten, dat zulken geboorte tegennatuurlyk is, en dat, wanneer een menſch met het hoofd vooruit gebooren wierd, natuurlyk was. 't Word geſteld, dat Ben-oni een Kind des kommers gebooren wierd, 't Vroetwyf wiſt, dat het een knegtken was, zeggende tegen Rachel, deze Zoon zult gy ook hebben; dit zeggen vind geen plaats, als een Kind natuurlyk voor en uitkomt. Voorkoomen van een Kind zegd niet, dat het zo gebooren word, dat is in verſcheide bygebragte gevallen reeds anders gebleeken: 't Kind kan voorkoomen met zyn voeten ſtaande aan wederzyden van 't *os uteri*, zo dat wy de voeten moeten zaamen voegen, om het in den doortogt te leiden, by het zelve lettende met de vingeren tuſſen 't Kind en den doortogt, om 't *canaal* open te houden, terwyl nu de ingebragte hand voor de vlaagen te rug wykt, is de andere hand by de werken, om met een luur de voeten, als ze uitkoomen, te vatten, om 't Kind uit te helpen, dat nu de vlaagen alleen zo niet kunnen doen, als of 't Kind natuurlyk afzakt.

als het met een voet voor komt

Als het Kind met een voet voorkomt, word de andere daar by gezogt, komt de eene voet uit, wy moeten die wederom inbrengen, en langs dezelve de andere voet zoeken, die daar zelden verre van af is; als gy de voeten gevat hebt, kund gy die zagtkens aan uitbrengen, of, de een buiten gelaaten hebbende, daar de andere wel doende by uitbrengen: de Vrouw legd niet vlak op haar rug, als gy begind door te haalen, maar iets na de zyde, van daar gy de laatste voet gehaald hebt, om 't Kind na die ruimste plaats iets te doen overzakken, by 't haalen worden eerst de *malleoli* bevat, daar na over de knien, boven 't midden der dijen, en dan beginnen te letten, of de armen voor uit willen, om die dan op te houden, op dat het overige van 't Kind by 't verdere doorhaalen mogte beschermd zyn tegen onheilen, die voortkoomen, als de armen voor de hals uitkoomen, die dit niet agten, brengen, als den buik van 't Kind in de geboorte naderd, een hand by zyn buik langs in, om de handen voor te brengen, deze, in de geboorte koomende, worden mede gevat, en 't Kind word mede daar by verder doorgehaald; als het Kind tot de borst is doorgehaald, kan onze hand niet *passeeren*, om de armen voor uit te redden, dan dringd die Vroeters de nood, en 't is ons welbehaagen, om de armen boven te laaten, haalende het Kind als sleepende na beneden over 't *forcet*,

De armen booven te laaten

als een voet door schiet, dat de knie van 't ander been voor komt

't Gebeurd, als een voet doorschiet, dat de knie van 't ander been voorkomt, dus is 't eene been uit, en de andere voet staat tegen de bil van 't Kind geperst, in dit ongeval is de knie ligter in de geboorte te brengen, als de voet, als bevonden word, dat het moogelyk is om die voet uit te leiden, moet 'er niet te vergeefs geknoeid worden, breng de gebooge knie agter om in de kneep van de regtstaande knie, en een *carżaije* laatband om de knien, om ze zo geschikt te houden, 't Kind moet dan by een been doorgehaald, vreest niet, dat de gebogen knie den voortgang zal stuiten, 't been en de voet buigen pal tegen de dije, en de *diameter* van de zo geschikte knien is minder, als die van de schouderen, de heupen, of 't hoofd, by gevolg kan 't Kind zo verlost worden: als 't tot aan de ingebleeven voet door is, word dit been by 't andere gevoegd, om het Kind verder by de zaamen gevoegde voeten door te haalen. Als in 't begin van den arbeid een voet voorkomt, en de Vrouw niet pynelyk is, kund gy de zaak *in statu* laaten, tot dat de vlaagen meer doorzetten, dan word de andere voet by de eerst voorkoomende gevoegd, en 't buigen van de knie voorgekomen, dit Kind word dan vlaag op vlaag na de geboorte geleid. Als het Kind met zyn voeten voorkomt in 't *os uteri*, binnen, in, of buiten 't *orificium vaginæ* afzakt in zyn vliezen, is het voordeelig, als 't Kind wel gekeerd is, moeten de vliezen niet gebrooken, voor dat de voeten zyn in de laagst voorf. stand; als dan de vliezen gescheurd worden, word het Kind gemakkelyk uitgeholpen, eerst tot over zyn mid-

midden, dan word de ſtreng wat uitgehaald, op dat ze in 't verder doorhaalen geen ſchaade lyd. In dit doorhaalen worden eerſt de voeten, dan de ſcheenen, daar na de dijen omvat, deze worden in een warme luur omwonden, dan word het Kind onder de heupen gevat, tot de borſt uitgeholpen, de armen om hoog gelaaten enz. gedaan, als meermaals gezeyd word: de armen zo behandeld zynde, is 't een zeer gevoelige baaring, inzonderheit, als 't hoofd groot is, en 't geen meer beſwaard is, een te eng of te droog *orificium*, waar in 't ſmertelyk bevald, al is 't, dat maar een arm by 't hoofd bleef, en in 't doorgaan het hoofd wykt na de vrije zyde, 't ſmertelyke word dubbel vergoed, om dat nu 't Kind *ſecuur* kan gehaald worden, en geen *perykel* loopt van in het *orificium* door 't zelve geſtikt te worden. Als mede, om dat het nu zyn hoofd aan de romp leevend behoud, Borst en Jolyn, die te vooren waaren voor 't uitredden der armen, zyn eindelyk van *concept* veranderd, al doende bevindende, dat het hen zomtyds ondoenlyk was, om beide de armen by 't lighaam geſtrekt uit te doen ſtaan, om dat een arm zo leggen kan in de neck van 't Kind, dat hy onmoogelyk by 't lyf vooruit kan geſleept worden, dus wierd Mr. Borst genoodzaakt die arm op zyn beloop te laaten, en zo doorhaalende wierd ondervonden, dat het wel afliep; *experientia docet*, zeide zyn Ed. tegen zyn *diſcipel*, zomtyds is 'er langer werk, om twee armen by 't lighaam uit te brengen, als om drie Kinderen, die natuurlyk voorkoomen, te verloszen.

Als het Kind, dat doorgehaald zal worden, niet wel gekeerd is, kan het gekeerd worden als de dijen in de geboorte ſtaan, daar na aan de borſt, aan de ſchouders en eindelyk iet, terwyl de *oſſa humeri* neven de hals in de geboorte koomen, kund gy 't Kind niet keeren, draag dan zorg, dat zyn aangezigt iets na beneden wyſt, dan zal het daar mede niet tegen 't *os pubis* ſtutten, als de voeten van 't Kind te gelyk door 't *os uteri* geperſt worden, en niet wel gekeerd voorkoomen, word den arbeid verhaaſt, door 't breeken van de vliezen, dan verwyd de werkende hand den doortogt, om 't Kind in 't afzakken een halve keer te kunnen omſwenken, om het met zyn aangezigt na 't agterſte van de Moeder door te haalen. Als een voet door 't *os uteri* geperſt word, diend na de andere voet getaſt, die zal ligtelyk te vinden zyn, als 'er ruimte genoeg by 't werk is, zo 't hoog en droog is met een voet voorkoomende, is 't moeijelyk, om dat de *uterus* dan medeleidende word ingetrokken, en 't *os uteri* zo wyd niet is uitgezet, als door 't inzakken van de dije zoude geſchied zyn: terwyl in de *uterus* na de tweede voet getaſt word, kan de eerſte intrekken, en 't hoofd kan zig aanbieden, dan brengen wy 't voor, 't geen zo gevaarlyk niet is, als eenige *accoucheurs* dit verklaarden. Zommige hebben getragt een uitkoomende voet, of voeten, wederom in te zetten, en 't Kind

met

met het hoofd voor te leiden; dat ſtaan wy niet voor, dit is een beſwaarlyk, en van ons afgekeurd werk, indien 't Kind een opgeregte geſtalte heeft, is het hoofd naauwelyks nederwaards te krygen, 't overig ſlib water ontloopt, of vertaaid, 't Kind word onbeweegelyker, daar is weinig vat aan te krygen om 't hoofd voor te helpen, als 't Kind met zyn voet, of voeten, zig aanbood, was 't genoegzaam in onze hand geſteld, om het te kunnen verloſſen. Als 't Kind met de voet, of voeten, zig aanbied, is het de vyligſte wyze, om 't zo te verlosſen; wat anders is 't, als 't hoofd de wet anders ſteld, dan moet het noodzaakelyk voorleidende *geobſerveert* worden, om wel te doen *obſerveren*, prent ik in myn *diſcipelen* met nadruk myn *inſtitutie*.

als het Kind met de voeten voorkomt De ervarendheit heeft ons beveſtigd, dat, als het Kind met de voeten voorkomt, het zo met alle moogelyke vlyt moet doorgeholpen, en dat, als het natuurlyk voorkomt, door de ingeſchapen natuurkragt zelfs kan uitkoomen; den AUTHEUR van de natuur heeft de natuur der Vrouwen, en die van haar Vrugten, met dat vermoogen begaafd, waar
705 van STAHL zegd: dit is overeenkomſtig met den loop van de natuur,
706 dat door een *magnus niſus ſpaſticus* van de *uterus*, terwyl de *elaboratio*
707 geſchied, door een zeer ſterke zaamentrekking van den *fundus* na 't *os uteri*, de vliezen, die de Vrugt omvangen, gebrooken, en haar vogt uitgeſtort word, vervolgens de laſt daar door verminderd zynde, komt de Vrugt des te gemakkelyker met het hoofd vooruit; dat de natuurlyke geboorten zomtyds gevaar mede brengen, is aangewezen, en dat de verloszingen by de voeten zomtyds met het uiterſte gevaar vermengd zyn, is bekend; inzonderheit, wanneer het hoofd haakt op 't *os pubis*, beklemd in 't *os uteri*, of binnen 't *orificium vaginæ*, zo dat de hals afgetrokken word, en 't hoofd nablyft, daarom is in vroegere tyd den voorkomſt der Kinderen met de voeten zeer gevaarelyk geoordeeld, de vreeze voor deze onheilen heeft in de nageſlagten de kommerlykheit dezer voorkomſt ingeboezemd, tot dat de ervârendheit aanwees, waar van daan de onheilen kwaamen in dit zoort van verlosſen. 't Is byna het zelfde, hoe een Kind verloſt word, 't is altyd wel, als 't wel uitgekoomen is, van 't uithaalen der armen na beneden koomen de meeſte rampen, als 't Kind by de voeten moet doorgehaald worden. Als de armen aan de zyden van 't hoofd blyven, is 'er weinig of geen gevaar te vreezen, zy beſlaan zo veel plaats niet, om den uittogt te beletten, de *oſſa humeri* zyn *cartilagineus*, zy vlakken tegen de *tempora*, 't *os uteri*, de *vagina* en deszelfs *orificium* kunnen zo veel verwyding lyden, zonder dat hier uit eenig ongeval ſpruit, de elleboogen ſtaan booven 't hoofd by deze doorhaaling, egter word geſteld, dat het *orificium vaginæ extraordinair* verwyd, boven de wydte, die tot den doortogt des hoofds noodig is, 't geen op omtrent twee duimen breedte geſteld word, zo dat, als 't hoofd van 't Kind vier duimen in zyn

zyn *diameter* heeft, en vervolgens twaalf duimen breedte in zyn *circul*, het *orificium vaginæ* tot den doortogt van 't hoofd de wydte van twaalf duimen moet hebben. Als nu de armen naast het hoofd zullen geboo- ren worden, moet het *orificium vaginæ* veertien duimen in *circul* uit- zetten, dit kan voor 't beste geschieden, als gy, de Vrouw agterwaards overgelegd hebbende, de beenen middelmaatig verwyd en uitstrekt, dit is by my de gevoegelykste en bekwaamste *situatie* der Vrouw, als wy een Kind by de voeten afhaalen, zy helpt met steunzels onder haar voeten gesteld, en met by de vlaagen te perssen.

Hoe kommerlyk dit voorkomt, het gaat egter gemakkelyker, als of de *Roonhuisianen* haar *instrument* gebruiken, waar mede zy het *orifi- cium vaginæ* verwyden, 't gaat zo gemakkelyk, als of een hoofd voor- koomende verlost wierd met vingeren van onze handen by 't hoofd in te steeken, en in te laaten staan, terwyl 't Kind afschiet. De Kin- deren, die zo gehaald worden, sneuvelen zelden, zomtyds zyn zy min of meer beschaadigd, als de Vroetsters vroeten met onbeschaafde handen, en beletten de vlaagen om mede te werken, een hoofd, dat vlot zoude zyn, of worden, stellen zy in de klem, de geboorte deelen van de Vrouw geraaken doof en buiten werking. Wy moeten, als de Kinderen met de voeten voorkoomen, doorhaalen met de beide armen by 't hoofd, onder beding, dat de Kinders wel gekeerd zyn; zo niet, dan moet gy, terwyl het Kind uitgetrokken word, het zelve allengs- kens draaijen, gebruikende daar toe beide de handen, voerende de eene zo diep onder 't lyf, als 't mooglyk is, houdende de beenen wel digt aan malkander, op dat gy niet alleen aan de voeten, en daar door de beenen draaid, maar ook aan 't lighaam, dus haald gy het Kind, al zagtkens draaijende na u, tot dat het, de Moeder op haar rug leg- gende, op zyn buik komt te leggen, tot over den buik gebooren zynde, is het voor de Vrouw tyd om sterk te arbeiden, als of haar een nage- bleeven hoofd door de *gemelli* zoude worden afgehaald, de vraag is? hoe gaat het met de armen, om boven 't hoofd te koomen: het ge- wrigt van den schouder heeft de uitgestrektste beweeging van alle onze *junctuuren*, en kunnen, zo dra de elleboogen stuiten, opreizen, om- trent zo wel in deze Kinderties averegts om, als by volwaszene men- schen regt voorwaards tot boven 't hoofd uitgestrekt, na de verloszing word na de armen gezien, gelyk betaamd, altyd na al 't gebeente te zien, hoe mismaakt komt zomtyds een hoofd uit, moet dat niet *gefat- soeneert* worden. In geval van 't doorhaalen by de voeten word aange- merkt, dat de elleboogen van het Kind in den aanslag geboogen staan, 't moet een zeer klein Kind zyn, als ze by 't lighaam uitkoomen, en koomen ze zo uit, dan moeten ze niet ingebragt worden, maar in de buigingen van die boogen worden vingeren gezet, om 't Kind zo door te haalen, niet de armen by 't lighaam gestrekt, of die willens uitge-

 bragt,

bragt, dat is onze manier niet, de elleboogen, als 't Kind doorgehaald word, gaan doorgaans opwaards, en moeten boven 't hoofd gebooren worden, PARÆUS wil, dat wy ten minsten eén arm van 't Kind overlangs by 't hoofd laaten, die het voor een spalk zoude dienen, en de zaamenkrimping van 't *orificium vaginæ* beletten, of, zegd hy, als den *Chirurgyn* zyn tyd waarneemd, zal hy die zorg niet noodig hebben, dan kon hy die arm ook buiten haalen; den arm, vervolgd hy, die ik om hoog wil laaten, zoude een gedeelte van den doortogt vullen, die niet te wyd is, een arm kan het hoofd meer na de eene, als de andere zyde, doen overhellen, en oorzaak zyn, dat het zelve veel eerder tegen gehouden word ter plaatsze, daar 't Kind zodanigen spalk niet heeft. DIONIS zegd: of gy een, of twee armen, by 't hoofd laat, de zaak is onverschillig, 't kan geen nadeel toebrengen, en voegd daar by, ook is 't het zelfde, als gy beide de armen uitbrengd, dit streid tegen de reden en ondervinding. Zelfs in geval van een doode Vrugt, in 't welke het afhaalen by de voeten *gepræfereert* word, houdende één of twee armen om hoog, egter als 't anders voorkomt, wy keeren 't niet om, alle geweld vermydende.

De voorgestelde *institutie* van PARÆUS is gevolgd van verscheide andere *Chirurgyns*, die getuigen, dat zy zig daar wel by bevonden, andere *Chirurgi* hebben daar niet in willen *consenteren*, om dat een by 't hoofd gebleeven arm, 't hoofd over zyde drukkende, maakt, dat het niet *linea recta passerende* te eerder aan 't *os pubis* komt te haaken, in dit gevoelen stemd MAURICEAU. 't Moest dan zyn, dat het Kind kwaad gekeerd uitgehaald wierd, in dit geval zoude het hoofd wat op zyde draaijen, en minder nood lyden van te haaken, als of beide de armen buiten gebragt zyn: is het wel gekeerd, en stut het agterhoofd, dan buigd het hoofd wat voorover, 't geen de verlossing gemakkelyk maakt, 't agterhoofd kan niet, of naauwelyks, op 't *os pubis* verhouden blyven: buigd het hoofd wat te veel voorover, dat word ligtelyk geholpen met een vinger in 't *orificium* van de Vrouw te steeken: zy, die geen swaarigheit maaken, om twee armen van 't Kind voor 't hoofd uit te brengen, zeggen, dat de grootte van 't hoofd doorgaans gelykmaatig is aan die van 't lighaam, zo dat, daar dit kon doorkoomen, kan ook 't hoofd *passeren*, dit zo eens gesteld zynde, moet het hoofd *immediaat* in de plaats van de schouders koomen, zo dra getalmd, zo ras benepen door 't *orificium vaginæ*, en of schoon niet, egter moet niet geweldig aan 't uitstaande lighaam getrokken worden, 't komt om te *passeren* door de engste plaats van de *vagina*, door een *orificium*, dat zig schielyk kan vernaauwen. Het is by eenige Vroeters in gebruik, als zy een voet hebben doorgehaald, daar een band om te leggen, terwyl zy de andere voet zoeken; andere leggen, om de voorzigtigheit, zegd *doctor* HASIUS, 't einde van die band om de dije van de

Vrouw,

Vrouw, uit vreeze, dat het Kind, de uiterlyke lugt gewaar wordende, zyn voet wederom zoude inhaalen; zy misleiden zig, de Vrouw, die geduurig arbeid, perst de voet van 't Kind verder na buiten, derhalven is dit een noodelooze voorzorg.

Tot besluit van deze zoorte der verloszinge diend het verhaal van een stads Vroetvrouw aangaande de manier van by de voeten een Kind door te haalen, in gebruik by de *gequalificeerde Roonbuisiaanen*: NEELTIE wierd geroepen by een Juffrouw in arbeid, 't water was door de geborstene vliezen ontloopen, en 't Kind kwam met een gedeelte van zyn borst voor, zy vond voor haar onmoogelyk, om 't Kind met het hoofd voor, en regt gestrekt, in den doortogt te brengen, in dit te poogen zakte het Kind iets laager, daar 't bleef staan, waar uit zy oordeelde, dat een arm in 't *os uteri* begreepen was, kon derhalven niet besluiten met het werk voort te gaan, hier door vertraagde den arbeid, zy liet driemaal een *lavament* zetten, en onderwyl roepen een *Roonbuisiaan*, tot vroeten *gequalificeert*. Deze kon het Kind niet verloszen, of schoon 't nu zo omgewoeld was, dat de voeten afzakten, staande de billen na den buik van de Moeder, zig ter doorhaaling wel gewend aanbiedende, hy riep een van zyn *complicen*, zynde dit, na zyn zeggen aan de vriendinnen, één geval uit duizend, zy gingen zaam aan 't werk, de Juffrouw, een schoone jonge Vryster, wierd *illico* gestolpt, met haar door de Vrugt daverende buik op 't bed, de beenen afhangende en van elkanderen verwyd. Nu kwam hen te pas de *institutie* van Mr. BEERENAART, Peetoom van ROGIER: als 't hoofd niet voor de geboorte kan gebragt worden, of dat de dijen nader aan de hand zyn, moet gy een lint met een loopende strik doen gleiden langs de naaste dije tot de voet, daar na het zelve aan de andere voet, om ze te gelyk voor de geboorte te haalen. Als de *Ruischianen* zo ver in kunnen koomen, is die omslag niet noodig, zy kunnen met haar hand die voeten voor, en 't Kind daar by, uitbrengen, terwyl de Vrouw op haar rug legd, en al haalende, zo 't Kind niet wel gekeerd is, 't zagtkens omwenden, als het tot zyn dijen, buik, en borst zal doorgekoomen zyn, in driemaal poogens, als 't in de eerste, en tweede pooging geen halve *tour* swenkt, 't is hen in alle gevallen niet noodzaakelyk, dat het Kind met zyn neus langs de *commissura* afloopt, de ervarendheit leerde ons, dat wat schuins aftehaalen goed is. Den eersten *Roonbuisiaan* bond een laatband om zyn regter onderarm, bragt deszelfs vingeren in tot een voet van 't Kind, den ander schoof met zyn vingeren de band van des Vroeters hand tot over de voet van 't Kind, en haalde de knoop toe, daar na wierd een band om des eersten Vroeters onderarm gelegd, enz. op dezelve wyze om de andere voet geknoopt, dit bezorgd zynde nam ieder Vroeter een der banden, en haalden zo gezaamentlyk het Kind uit de Juffrouw met zulken *force*, dat de streng brak, bloedig scheu-

rende. De *placenta* wierd gehaald van den tweeden Vroeter, die de grofſte handen heeft, waarom niet door den eerſten, die ze kleinder heeft, terwyl het *orificium* na de uitrukking van de Vrugt natuurlyk inkromp, 't Kind was dood, en de Juffrouw volgde haaren Zoon. Weinig dagen daar na kwaamen dezelve *gequalificeerden* by een andere Vrouw in dezelve wyk, zy vonden wederom een geval uit duizend één, zy lieten de Vrouw ſterven met de leevende Vrugt by haar, onder voorwendzel, dat haar te verloszen onmoogelyk was; dat zyn ſtuurlieden by mooi wêer, had het Kind met het hoofd voorgekoomen, en wat beklemd geraakt, zy hadden 't met het *Couvert* van ROGIER kunnen doorbrengen.

Den arbeid van de Vrouwen, die tweelingen zullen baaren, is doorgaans langwyliger, als die van een Kind, ten zy het zo tegenſpoedig gaat, als in 't voorſ. geval, een groot Kind kan op verſcheide manieren voorkoomen, en den arbeid *tædieus* maaken. De geſtaltens, waar in zig tweelingen voordoen, is niet te bepaalen, hierom zyn wy niet in ſtaat anders, dan algemeene *inſtitutien*, voor te ſchryven, welkers voornaamſte is, dat wy 't Kind, dat in de gemakkelykſte geſtalte voorkomt, om verloſt te worden, zo 't niet vry legd, ontwikkelen, en met alle moogelyke ſpoed verloszen, deszelfs geboorte kan nooit, ten zy onvoorzigtig, te veel verhaaſt worden. Het is niet altyd even gemakkelyk, om te onderſcheiden, of 'er een, of twee, of meer Kinderen, voor handen zyn, zo lang niet doorgetaſt is, of niet zo doorgetaſt kan worden, om dit onderſcheidentlyk te weeten. Als de vliezen van de Kinderen gebrooken zyn, kunnen zy zig verſcheidentlyk aanbieden, en te zaamen inwikkelen, de handen en voeten van één Kind kunnen ook zo door malkander gehaspeld leggen, dat het ſchynd, als of zig tweelingen opdoen. Als de voelende hand bekneld word, kan ze niet *diſtinct* voelen, wat zy aanraakt, voornaamentlyk, als ze, wat diep ingedrongen zynde, na 't afloopen van 't water door 't *os uteri* beklemd word. De hand kan niet altyd rondom beſtuurd, 't is zomtyds werkelyk, om ze wat na voor, of na agterwaards, te ſtuuren: neem eens, gy ontmoet een voet, die verlaatende voeld gy een hand, wat ter zyde taſtende voeld gy een voet, of een hand, wat zekerheit geeft u dat, of het leden van een lighaam zyn, of niet: als gy nu zo verſcheidemaalen agter een handen, of voeten, ontmoet, hoe zyt gy verzekerd, dat het dezelve niet zyn? gedenk met opmerking, dat zelfs ervaarene Mannen en Wyven zig in dit ſtuk vergreepen, en leerd uit deze verhandeling, hoe u voorzigtig in deze gevallen te gedraagen. Haaſt u langzaam is hier te gedenken: leerd hier, hoe noodzaakelyk het is, met oplettenheid te vroeten, tyd en gelegentheit niet te laaten ontſlippen, en om altyd te betragten u aan te leiden tot volmaakter kenniſſe in de *Chirurgie*, let in dit *articul*, dat gy, in geval van twee-

lin-

lingen, op dezelve wyze moet te werk gaan, als of gy een Kind te verloszen had, egter met deze omzigtigheit, dat gy den een niet beklemd met den ander; gebruik dezelve voorzorg, die gy altyd gebruiken moet in het keeren der Kinderen.

Het is uit de dikte van een Vrouwe buik niet verzekerd te oordeelen, hoe veel Kinderen daar in zyn, zomtyds word gegift voor 't minfte van twee, en 't draaid op een wind, of waterey uit; de meefte zekerheit van dat 'er tweelingen zyn word vernoomen, als 'er een verloft is, willende taften na de *fecundina* van de eerfte, word het tweede gevoeld, ten zy ze gelyk poogen voortekoomen. Edog, Thamar zoude baaren, tweelingen waaren in haar buik, Jacob en Ezau ftieten op elkanderen in den buik van Rebecca: dat wy uit de dikte van de buik niet van één groote Vrugt, of van tweelingen, kunnen oordeelen, is, om dat eenige fwangere Wyven groote waters hebben, een kleine Vrugt kan, in ruim water woelende, zig nu in de eene, dan in de andere zyde van den buik, doen voelen, zomtyds is gemeend, dat het Wyf een groot Kind droeg, of dat zy tweelingen zoude baaren, en zy *laboreerde* aan de *hydrops uteri*, of van de *ovaria*. De meefte fwaarigheit in 't verloszen van tweelingen beftaat in dat de Kinderen te gelyk, en in flegte geftaltens poogen voor te koomen; 't hangd dan af van 't oordeel van den *Chirurgyn*, wien van beiden hy eerft kan, en moet verloszen, dit is niet om regelmaatig voor te fchryven, dit moet overgelaaten worden aan des Meefters overweeging, hy moet ontwikkelen, fchikken, keeren en beftuuren, zo 't behoord, na vereis van de ftrekkingen der Kinderen, die zig aan zyn gevoel voordoen. Als iemant meende door te haalen, en bevond, dat de ontwikkeling niet na behooren volbragt was, zoude hy zig genoodzaakt vinden, om 't Kind, 't geen hy deels doorhaalde, wederom in te brengen, om het zelve te ontwikkelen, in welke daad de eerfte de laatfte konde worden. Zomtyds hebben de tweelingen de *extremiteiten* op onderfcheide wyzen tuffen elkanderen, andere hebben ze verftrooid, of een been van 't bovenfte Kind dwars over de beenen van de ander: het hoofd van 't onderfte Kind kan leggen tuffen de beenen van de bovenfte, die zo met zyn voeten kan voorkoomen, het bovenfte Kind kan over 't lighaam van 't bovenfte Kind zitten of leggen, en zyn voet of voeten ons aanbieden, 't kan zyn arm, of armen, aanbieden, of de armen kunnen tuffen de beenen van de onderfte ftaan, terwyl de handen van de bovenfte, en billen van de onderfte, zig voordoen, het zekerfte kenteken van tweelingen, die uit haar vliezen geworfteld zyn, is, als twee hoofden, of twee paar billen gevoeld worden, egter kon den voelder bedroogen zyn, ten zy hy de voorzigtigheit gebruikt van te letten, of die hoofden, of billen, aan onderfcheide lighaamen geplaatft zyn, 't kon een Monfter zyn.

Als een lighaam twee hoofden heeft, is 't beſt, dat Kind by de voeten doortehaalen, nu vereiſt het Konſt en Reden, de armen voor de hoofden uit te brengen, den *Chirurgyn*, die hier ter ſteede verloſte een Kind met twee hoofden, wierd dit *monſter* zo te zyn gewaar, met zyn open hand te ſteeken tuſſen de hoofden, dit doen is in deze gevallen pryzelyk, ook tuſſen de ruggen, borſten en buiken, of na dat de ſtrekkingen zyn, om alzo de *ſeparatie*, of *connexie*, te beter gewaar te worden, en, in geval het een *monſter* is, betragten het leevend te haalen, het zy gelyk verkooren is, of met het hoofd, of hoofden, voor, na dat geoordeeld word, dat dit Kind beſt te keeren is, en uitkoomen kan. 't Zyn na de meeſte *opinien* twee menſchen, als 'er twee hoofden zyn, 't zy dat de lighaamen met twee, drie, of vier beenen zyn, als zulken Vrugt uitkomt met een der hoofden, of met twee of meer voeten, moet de reſt volgen, als 't beſt volgen wil. Zaaken, die eeven aangeroerd worden, om dat ze tot het *Chirurgiſch* werk behooren, 't is gezegend, dat in 't geval van tweelingen meeſten tyds een met het hoofd, en 't ander met de voeten voorkomt. Die met het hoofd voorkomt, is doorgaans de ſterkſte, en word veeltyds eerſt gebooren, te weeten, als ze omtrent tot op een *diſtantie* zakken, anders, en in alle gevallen van ontdekte tweelingen, word de onbekwaamſt gelegen wat opwaards geſchooven. Als de tweelingen, voldraagen zynde, beide doorbreekende, te gelyk met de hoofden voorkoomen, is het voor hen onmoogelyk zo uit te koomen, dierhalven diend gelet, of van een, of van geen, of van beide de vliezen gebrooken zyn, of ze gelyk ſtaan, dat zeldzaam is, dan of 't een wat meer als 't ander *geavanceert* is, in dit geval moet het minſt *geavanceerde* met onze ingebragte hand te rug gedrukt, te gelyk wat na de zyde van de Moeder geſchikt, onderwyl lettende, dat het regt geſtrekt blyft, dan kan, zo dra als 't eerſte Kind gebooren is, het ander voorſpoedig uitkoomen, om dat het *orificium* geopend ſtaat. Is 't tweede Kind van welſtand veranderd, dwars geraakt, zo dat het zyn voeten nu beter aanbied, als zyn hoofd, 't moet ten beſten gekeerd, en by de voeten doorgehaald; als hier vlyt by 't werk is, is 'er, 't zy hoe dit Kind zig aanbied, ruimte, om het te doen uitkoomen. In geval een van de tweelingen dood is, eiſt de pligt, om de leevende eerſt uit te brengen, edog als de doode door zyn voorkomſt dat belet, moet het *cadaver* voorgaan, hier in beſtaat ons geheim, onze tyd en gelegentheit van zaaken na vereiſch waar te neemen, 't verloszen van Kinderen is geen tovery.

't Is aangemerkt, dat by de verloszing van THAMAR een wonderwerk geſchiede, zo lang het onderſte Kind voor de geboorte legd, is 'er geen ruimte, om 't bovenſte aftehaalen, 't onderſt moet eerſt ver-

verlost, hoe 't ook voorkomt, 't moet vry van 't ander zyn, of daar van vry gemaakt worden, het Kind, vry zynde, moet door u schielyk besloo-ten worden, hoe 't best kan, zal, of moet uitkoomen, wat raadzaamst is, als 't kwaad gekeerd is, om 't te keeren, of niet: om te onder-zoeken, of 't vry is, kan een hand gleiden langs de agterwand van de *vagina*, daar is ruimte, voeld dan, of daar voeten van een Kind zyn, weetende op wat zyde de voeten gevoeld worden, word de hand wat te rug gehaald, en gevoeld langs de zyde tot aan een dije van 't voorst koomend Kind, of 'er armen tussen zyn beenen leggen, zo ja, dan kan 't niet gekeerd worden, de Kinderen moeten ontwikkeld, zy moe-ten vry zyn, zal de keering, natuurlyke uitkomst, of doorhaaling by de voeten plaats vinden. Als na 't gebooren worden van 't eerste Kind de *placenta* los bevonden word, zig aanbiedende, dan word ze verlost voor het tweede Kind, zo die vast is, moet ze blyven tot de Kinderen gebooren zyn. Als de twee Kinderen gebooren zyn, word gevoeld, of 'er een derde is, 't spreekt hier van zelfs, dat altyd, wanneer één Kind gebooren is, gelet word, of 'er een tweede is, dit is menig-maalen verzuimd, zelfs door voornaame *Chirurgyns*, 't geen ons ge-bleeken is, ook van zulke Vroetvrouwen, zie hier voor 't geval we-gens Iefie aangetekend, zynde een voornaam stads Vroetwyf. Portal, een Kind en zyn *secundina* verlost hebbende, vond nog twee Vrugten aan een *placenta*, het eerste wierd leevend, de andere dood gebooren, van een andere Vrouw verloste hy drie leevende Kinderen en een *mola*. In *Amsterdam* zyn in myn tyd verscheide maalen drie leevende Kinde-ren van een dragt gebooren, drie van een dragt zyn in de *publicque* Kerk gedoopt, den Burgemeester Ægidius van den Bempden was *Peter*. Als het tweede Kind in zyn vliezen zyn voeten aanbied, moeten de vliezen gebrooken, en 't Kind moet zo verlost worden, 't is ligt te begrypen, dat de Moeder door 't baaren van 't eerste Kind verswakt is, en het werk zomtyds uitstel vereist, 't is voordeelig, als 't twee-de Kind zig wel aanbied, des moet in 't zelve te verloszen niet ver-traagd worden, op dat het *orificium vaginæ*, nu ruim en glibber glad, niet inkrimpt, in welk ongeval de Vrouw en 't Kind meer te lyden hebben. In geval by 't afschieten van 't eerste Kind bevonden word, dat zyn *placenta geenclaveert* is aan die van een ander Kind, moet de Vrouw met de uiterste spoed van 't tweede Kind verlost, en niet ge-wagt worden, tot haar kragten door bloedstorting verspild zyn.

In geval van 't natuurlyk gestelde ieder Vrugt in zyn eigen vliezen omwonden legd, en die na den anderen koomen te breeken, behoefd den *Chirurgyn* niet te vreezen, dat, als hy twee voeten voeld, die van byzondere Kinderen zyn, dan kan niet van ieder Kind een, en dus twee voeten, voorkoomen, hier op te letten komt te pas, als de Kin-deren met van de vliezen ontblöote voeten voorkoomen, is 't eene Kind in

't os

'*t os uteri*, of in de *vagina*, met een woord in den doortogt voorkoomende, en 't ander 't naaste aan den *fundus uteri*, welke schikking hen belet te gelyk voor te koomen, of schoon van hen beide de vliezen breeken; in dit geval zyn doorgaans de voeten van 't eerste Kind zo verre van die van de andere, dat wy de regter voet van de eene niet wel by de linker voet van de andere zouden kunnen voegen, 't gebeurd zeer zelden, dat, beiden niet gekeerd zynde, de vliezen koomen te breeken; 't gebeurd meer, dat het een na 't ander zo voorkomt, meer, dat het een niet, en het ander te weinig gekeerd is, meer dat het een wel, en 't ander niet omgebuiteld is: zomtyds tuimeld een te veel om, dan komt zyn agterhoofd binnen tegen de geboorte. Als egter twee Kinderen met de voeten voorkoomen, moeten wy wel letten, dat de voeten, die gevat worden, van geen byzondere Kinderen zyn; steld eens, gy hebt een regter en een linker voet gevat, stuurd dan uw hand opwaards tot aan de liesschen, laat uw hand van de eene liesch tot de andere overgleiden, en langs 't ander *extremiteit* nederwaards, en bekomt zo op een verzekerde wyze twee voeten van een Kind, zyn die wel voorgeleid, druk dan de voeten van 't ander Kind wat opwaards, dan wyken zyn knien na de zyde van de Moeder, of gy moet ze daar toe *dirigeren*, op dat ze u niet hinderen, als 't eerst voorkoomende Kind zal doorgehaald worden.

Deze manier van een regter en een linker voet na te gaan is noodzaakelyk: als de hand, die tot aan de liesschen opwaards gebragt is, daar bevind, zonder dat verder behoefd na te gaan, dat die voeten niet tot een Kind behooren, dan moet het been, of de voet, daar uw hand by ingleed, by zyn eigen *partuur* gebragt worden, om niet twee Kinderen ieder by een voet trekkende in de klem te brengen, de eene wel gered zynde, word vervolgens voorspoedig verlost, en, de tweede met zyn voeten wel geschikt blyvende, worden zy beiden verlost, zonder de Vrouw veel te vermoeijen, ook hangd deze haastige of langzaame verlossing inzonderheit af van 't gedrag der vlaagen, of dat het Kind in zyn vliezen afzakt, en die dan breeken, of dat ze opgehouden taay zyn, en gebrooken moeten worden. Als in dit geval de vliezen, door het water opgespannen, in de *vagina* afzakken, moogd gy ze zonder schroom openen, dit heeft geen gevaar in, om dat ze reeds verzakt zyn, en haast leevenloos staan te worden, in moeijelyke baaringen geschied dit ook met goed gevolg, als de vliezen in de scheede, of in 't slot staan, ja ze worden zelfs gebrooken door den *Chirurgyn* in de *uterus*, als het Kind moet verlost worden, dat is, in geval de *placenta* door bloedstorting van de *uterus* geweken is 't Gebeurd, dat, als 't eerste Kind gebooren is, het tweede straxdadelyk in zyn vliezen voorkomt, ook wel met dezelve doorboord te hebben, 't zy met het hoofd, arm of been, of als haar vliezen gemeen geworden zyn, dat

ze

ze een hand of voet door 't vliezige, dat haar gescheiden hadde, steeken, eenige hebben de *placenta* onscheidbaar vereenigd, andere hebben 'er *distinct* op haar zelfs, 't gebeurd, dat drielingen ieder haar eigen *placenta* hebben, ook dat een een eigen, en de andere twee een zaamen gegroeid vlieswerk en *placenta* hebben, als een der tweelingen gebooren is, 't zy hoe uitgekoomen, moet, als 't in goede order geschieden kan, den ander spoedig verlost, ontbreeken de vlaagen, en is de Vrouw flaauw, dan behoefd de baaring niet verhaast, in overvallen van flaauten, als de geesten schaars, en derzelver aanpers op het swakste is, kan een verhaaste behandeling een swakke reeds in onmagt zynde Vrouw onder handen doen beswyken. Ik heb ondervinding van een tot tien uuren tussen tyd, waar in tweelingen beide leevend gebooren zyn: ik heb de tweede verlost; agt uuren na dat Wyntje de eerste verloste.

Als 't eene Kind het hoofd, en de andere de voeten aanbied, staat te letten, welk het meeste *geavanceert* is; 't geen 't meest genaderd is, diend het eerste verlost, als een met zyn hoofd de voorste komt, moeten de voeten van de ander wat verschikt en opgezet, om den uitgang van die met het hoofd voorkomt te *faciliteren*; en wederom ter *contrarie*, als de voeten van 't eene Kind 't meeste voorkoomen, dan moet het hoofd van 't minst gevorderde Kind opwaards, en iets na de zyde gedrukt worden, raakt het wat schuins, 't heeft geen kommer, zyn afkomst met het hoofd zal, als de eerste verlost is, wel geschikt kunnen worden, terwyl dan de weg door hem, die doorgehaald wierd, gebaand en ruim gemaakt is, daarom hebben wy in gebruik het tweede Kind in dit geval niet te keeren, om het by de voeten voor uit te brengen. Andere streeven hier *opiniater* tegen, zy zeggen: dat het afhaalen by de voeten altyd de beste manier is; wy bevonden, dat veele, ja de meeste Kinderen, natuurlyk voorkoomende, voorspoedig gebooren wierden. Dit tweede Kind nu, gesteld zynde met zyn hoofd voor te koomen, loopt geen gevaar, om in de geboorte te klemmen, zyn voorlooper kon hem een schop of twee gegeeven hebben, maar 't was met slappe voeties, de Moeder is niet zeer afgemat, zy begon met ernstigen arbeid, toen het eerste Kind begon afteloopen, te vooren stond haar *uterus* in een geweldigen stand, zo dra de eerste verlost is, komt 'er een van onze handen tot op den onderarm toe in 't *orificium vaginæ*, en de vingeren in 't *os uteri*, of niet zo ver in, om de kruin van 't hoofd van 't tweede Kind te geleiden ter uittogt, eenige Vroeters willen, als het eerste Kind met het hoofd voor gebooren is, ook het andere, dat met zyn voeten voorkomt, zo keeren, dat het ook met het hoofd voorkomt; van dit *sentiment* waaren Ryff en Rhodius: maar dit word afgekeurd. Zo 't gebeurd, dat, terwyl 't eerste Kind by de voeten doorgehaald word, het ander te veel over dwars raakt,

zo dat het ligtelyk by de voeten te vatten is, moeten die gevat worden, zy zyn gemakkelyker te beflaan, als 't hoofd, ten einde om het Kind wel te keeren, al was het by een been. In deze gevallen kan, des noods zynde, het tweede Kind by een been doorgehaald worden, ten zy de Vrouw naauwer, als in dit geval gemeen, van *orificium* is, in geval 't eerfte Kind met een groot hoofd voorkomt, is ons gedrag, gelyk *geinſtitueert* is omtrent een natuurlyke geboorte, waar in 't hoofd beklemd raakt, om dat het te groot, of om dat de *paſſagie* te eng is, zo die *ordinair* ruim is, en 't eerfte Kind wat trapt, en treed tegen de *ſecundina* van de ander, zal die, fplytende, vogt geeven, en helpen, om den doortogt te *faciliteren*, voor die fcheen te beklemmen, te meer, in geval een Kind natuurlyk voorkoomende verloft word, terwyl het ander, in zyn vliezen, en water leggende, dat breekt onder de behandeling van de eerfte, zo 't gefchied, dat het eerfte Kind verloft is, en van 't tweede de vliezen in den doortogt afgezakt zyn, moogen ze gebrooken worden. Verzind nu, 't geen ik u gezegd heb in den opflag dezer verhandeling, dat ik u geen *abſolute*, maar *poſitive* voorfchryf, zo naauwkeurig ter zaake, als my de ondervinding en reden geleerd hebben: ik zoude niet gelooven de pligt van een *Chirurgyn* te voldoen, of aan den dienft, die ik voornam aan 't gemeen toe te brengen, zo ik niet getrouw onderwees in alles, wat de waare en goede wyze aangaat van de Vrouwen in 't verloszen te helpen, en by te ftaan.

De voorzigtigheit in 't voelen na de handen, en voeten van een der tweelingen, komt niet te pas, als de Kinderen, in de vliezen befloten, haar byzondere waters aanbieden en die byzonder gebrooken worden. Als twee waters gevoeld worden, behoeft niemant te twyfelen, of 't zyn tweelingen, de *mola carnea* heeft geen watervliezen, in 't een omflag is zo wel een waare Vrugt, als in 't ander, zy zyn doorgaans te gelyk *geperfectioneert*, al is het eene Kind wat fwaarder, of fterker van lighaam, of van *ſecundina*, als 't ander.

De tweelingen behouden doorgaans in haar vliezen de geftalte, die zy na de drie eerfte maanden verkreegen, om dat zy groeijende haar vliezen aan elkander raaken, zomwyls aan elkander hegten, voor 't minfte daar ter plaatsze een platheit maaken, door deze zaamendrukking worden de Vrugten belet in 't omtuimelen, en genoodzaakt haar eerft aangenoomen geftalte te houden tot den tyd des arbeids. Om dezelve reden zyn de tweelingen zo niet om eenig gedeelte van 't lighaam met de ftreng belemmerd, of haar ftrengen zyn zo niet gedraaid, als van een Kind, dat zig alleen in de *uterus* vond. Als de tweelingen zo gefchikt zyn, dat de eene zit natuurlyk in zyn vliezen, en 't ander anders om, zitten ze rug tegen rug, en kunnen beide natuurlyk voorkoomen, als 't eene, dat wy ftellen natuurlyk gefchikt te zyn, eerft

in

in deszelfs vliezen, of met die te scheuren, voorover buiteld, waar door zyn aangezigt komt te staan na 't agterste van de Moeder, daar na het ander, geschikt met zyn rug na 't voorste van de Moeder, nu ruimte verkrygende, komt zig te wenden, of iets zydewaards om te kantelen, en, dus worstelende, komt hy mede natuurlyk voor, 't geen aan een voldraagen groot Kind alleen in de *uterus* zelden gebeurd, om dat dan de *uterus* daar toe geen ruimte heeft; 't kan geschieden, als 't een klein Kind is, dat in een ruimte van water legd: als een Kind met zyn aangezigt zit na 't agterste van de Vrouw, 't zy dat het voor, of agterover ombuiteld, komt het altyd met zyn aangezigt na 't voorste van de Vrouw af te zakken; ter *contrarie* is 't van een Kind, dat zit in een natuurlyke gestalte, 't zy dat het voorover buiteld, of, gelyk HELVETIUS wil, agterover, 't komt met zyn hoofd wel gekeerd voor. Een Kind kan naauwelyks agterover tuimelen, om dat de *uterus* na voorwaards overheld, en, door de swaarte van 't hoofd meer voorover neigende, word het hoofd zo veel voorwaards overgedrukt, als de *uterus* daar toe ruimte heeft. In de zittende gestalte, die RYFF natuurlyk, en ik tegennatuurlyk noem, kan 't Kind naauwelyks voorover, of agterover, ombuitelen, om dat, als 't een dezer tuimelingen zoude doen, vind het tegenstand van 't *os sacrum*, de agterzyde van de *uterus* legd iets meer gestrekt, iets hooger, als deszelfs voorzyde, die laager komt, en meerder zak maakt, 't geen de reden is, dat de Kinderen omtuimelende drukken met den doortogt tegen de binnenste zagte deelen, aan de *ossa pubis* gevestigd, 't geen hen als een smeerlap verstrekt, dit maakt gemak by 't baaren, 't Kind kan te beter *passeren*, inzonderheit met het agterhoofd, hier uit kan opgemaakt worden, dat de hegting, stutting, of haaking op 't *os pubis* zo vreezelyk niet is, als het by eenige Vroeters betekend word.

In geval van onze tweelingen kan het tweede Kind te gemakkelyker het *os pectinis* en de *ossa ischii passeren*, om dat, als het *immediaat* op het eerste volgd, de baan ruimschootig, glad en glibberig vind, en daarom te ligter uitkomt, al staat het gebuiteld zynde met zyn aangezigt na 't voorste van de Moeder: twee Kinderen kunnen naauwelyks te gelyk op een *distantie* voorkoomen, het tweede komt doorgaans afzakken, als het eerste gebooren is, daarom is 'er weinig verschil in, of wy een, of twee Kinderen, moeten verloszen, te min, om dat ze veeltyds beide wel gekeerd voorkoomen, of 't eerste wel gekeerd, en 't ander met de voeten voor: of schoon twee Kinderen te gelyk *geformeert* zyn, kan 't een zig eerder ter verloszing aanbieden, als 't ander, 't verschild zomtyds uuren, dag of dagen, het een kan eerder tuimelen, als 't ander, die 't meeste water heeft, en de kleinste is, kan 't best eerst omtuimelen, het eerste volkoomen gebuiteld zynde, belet het ander om te buitelen, van tweelingen kan de een zonder schaade van de an-

der gebooren worden, wanneer ieder Kind zyn vrye vliezen heeft. Hier uit word begreepen, dat het, wanneer het tweede Kind zig niet *immediaat* ter uitkomst aanbied, niet geplukt moet worden aan de *placenta*, of aan de vliezen, zo dra 't eerste Kind gebooren is, 't is zomtyds noodig zo lang te vertoeven, tot de *uterus* den arbeid hervat, om zig van 't tweede Kind te ontlasten, in dit geval sluit ze niet ligtelyk, als 't tweede Kind een goede gestalte heeft, 't zy met het hoofd of de voeten voorkoomende, komt het, al is 'er om reden van flaauwte, of eenig ander *inconvenient*, iets vertoefd, zo gemakkelyk uit, als het eerste, en of 't *os uteri* iets vernaauwde, dat geeft geen noodzaake, om daar in te booren tot haaling van een *placenta*, of scheuring van vliezen, om 't tweede Kind *force* te haalen.

Denk niet, dat ik het uitstel aanpryze in alle gevallen van 't baaren, dat zy verre! ik zie gaarne de Kinderen de een na de ander voor en uitkoomen. De ondervinding leerd, dat, wanneer een Vrouw het baaren, als zy kan, opschort, te lang na 't Vroetwyf wagtende, of niet op haar behoorlyke plaats om haar kraambedde te vieren is, als den arbeid haar overvald, zy, daar gekoomen zynde, niet baaren kan, als zy wil, moetende wagten tot de vlaagen wederom opwakkeren. Zy had ongetwyfeld eerder bevallen, was zy by de eerst aangekoomene vlaagen gediend geweest van de vereiste plaats en hulp, zy had haar *uterus* als in 't bogtige gewrongen, nu moest zy wagten, tot deszelfs *reguliere* intrekking voort en uitperst 't geen zy in heeft, poogd zy dat nu te *forceeren* door perszing te maaken met de *musculi abdominis* op de ingewanden des buiks, zy zal 't hoofd van 't Kind schuin in den doortogt zetten, 't Vroetwyf voeld de zyde des hoofds voorkoomen, en zegd, dat het te groot is om uit te koomen, den *Chirurgyn* REMEX word geroepen, om met een gespouwen *indiaansch* riet met olie doorweekt leenig gemaakt, dit groote hoofd te verloszen. Van dit *instrument* komt het spreekwoord uit roeijen gaan, 't komt van der latynen *virga*, en *virgulta*, volenwyk, de plaats, daar veel reisies groeijen.

De uitperszing of afhaaling van de nageboorte geschied natuurlyk, of best na de verloszing van 't Kind, de weg en deszelfs vaten zyn dan open, de Vrouwen lyden by 't uitbrengen weinig smerte of gevaar; in dit afhaalen word gelet op de wanden van den doortogt, om geen rimpeling van 't *os uteri*, of van de *vagina*, zaamen te drukken, en daar aan te plukken, hoe raszer deze afhaaling geschied, hoe veiliger, hoe langer vertoefd, hoe gevaarelyker ze is, als 'er bloedklonters nablyven, houden zy de *uterus* verwyd, dan kund gy de *placenta*, en die klonters, afhaalen, al is 't, dat gy wat vertoefde, waar na de kraamstorting verminderd: als een gedeelte van de *placenta* nablyft, moogd gy, als 't de Vrouw verdraagelyk is, uw hand inbrengen, om 't overgeblevene aftehaalen, om voor te koomen stank, verrotting en ont-

ontsteeking van de *uterus* en *vagina*. Edog, als den doortogt met handdaadig geweld, of met een *dilatorium*, moest verwyd worden, is 't beter geduld te hebben, en 't gebruik van verzagtende, inwendige en uitwendige hulpmiddelen te ondergaan. By de beuzelaars heeft den arendsteen, in de *vagina* gesteeken, de kragt, om de *placenta* uit te brengen, by AVERRHOES heeft onder de *interna* hulpmiddelen, de *aristolochia rotunda* de roem, dat ze de nagebleeve *placenta*, of alle overblyfzelen, na de geboorte van de Vrugt, afdryft, en wierd van de ouden ook gebruikt tegen de verhouden *menstrua*; *consuleert* over deszelfs gebruik een ervaren *medicus*. OOSTERDYK SCHACHT heeft het afgekeurd, om dat het bloed uit de *Renes* verwekt. De *secundinarum retentio* geschied door verscheide oorzaaken, als de *uterus* te swak van *fibræ* is, niet zo sterk, als haar natuur vereist tot uitdryving van de *secundina*. Als de *secundina* te vast aan de *uterus* kleeft, of na voorgaande *inflammatië* daar ten deele aan vast, dan moet de *placenta* noodzaakelyk door een ingesteeke hand schillender wyze van de *uterus* gescheiden worden. Als het water schielyk afgeloopen, en den arbeid vertraagd was, de *uterus* en *vagina* rimpelen, droog, eng en vaster worden. Als de monden en wanden van de teelzak door geleden smerte haastig swellen, gelyk gebeurd, als zonder geduld, en beleid, met onvoorzigtigheit het Kind verlost is, als de Vrouw te jong is, of, na 't veertigste jaar voor de eerstemaal baarende, swaaren arbeid leed. Als de uitkomst belet word door de uitscheuring van de streng, of verhinderd word door drukking van *getumesceerde* deelen, 't zy uit welken oorzaak de *secundina* vertoefd uit te koomen, moet alle naarstigheit aangewend worden om ze te verloszen, deszelfs verhouding baard doorgaans *accidenten*.

Om dat in eenige Vrouwen de *placenta* zo vast aan de *uterus* kleefd, dat met onvoorzigtig afhaalen de *uterus* beschaadigd, inwelfd, uit of omgekeerd word, zegd onze *institutie*: gy moogd een hand inbrengen, doende de toppen van de vingeren tuszen de *placenta* en *uterus* ingleiden, om de *placenta* los te maaken en uit te leiden. By voorbeeld: het afgesneeden einde van de strengd legd om twee vingeren van uw linkerhand, en uw regterhand is langs de streng ingebragt tot aan de *placenta*, om dezelve van de *uterus* te scheiden, daar na trekt de linkerhand zagtkens aan de streng, terwyl de regterhand zig puntig sluit, draagende de *placenta* op de punten, gelyk te vooren betekend is, hoe dat zy wykende draagen, als *contiguum* geleidende de kruin van een Kind, dat met zyn hoofd voorkoomende afzakt, als de *placenta* los is, kan zonder schroom aan de streng gehaald, het leiden van uw regterhand is dienstig, als de *placenta* groot is, anders by 't afhaalen bewerkende een zuiging in den doortogt, omtrent als die door een lugtpomp bewerkt word. Hier door word deze verloszing belet, inzonderheit,

terwyl gy de *placenta* los maakt, ook als dan een vlaag of nawee u verrast, moet gy voor die tyd uw hand ſtil houden, althans geen *force* daar mede doen, als de *uterus* na de geboorte van 't Kind poogd te ſluiten, moet gy egter uw hand daar voorzigtig inbrengen, en onbeſchroomd, om dat de hand zo groot niet is, als het Kind, dat door 't *os uteri paſſeerde*, doed uw vingeren allengskens zonder geweld te doen ingleiden, de deelen zyn nu rekkelyk genoeg om een hand toe te laaten, om daar door *de novo* iets verwyd te worden. Als gy doorgetaſt hebt tot op den *fundus uteri*, laat niet toe, dat de Vrouw perſt, in 't inbrengen van de hand let op 't *os uteri*, dit kon door de uitgang van 't Kind wat geſwollen en gevoelig zyn, te meer, als uw hand daar tegen ſchaafd, na 't afhaalen van de *placenta* word de *vagina* en *uterus* iets opgedrukt, om de inwikkelende rimpelingen in 't gelyk te ſtellen, dit moet ſchielyk bezorgd, voor dat het *orificium* komt te ſluiten, dan zoud gy moeite vinden om zulks te doen, 't was dan beter gelaaten, als gedaan.

Wanneer de baaring volkoomen, natuurlyk en voorſpoedig is, word veeltyds niet alleen de Vrugt, maar ook de *ſecundina* door de natuurkragt zonder andere hulp gebooren, de Vrouw verloſt zynde, volgd van zelfs natuurlyk de *placenta*, ten deele losgemaakt door haar rypheit, ten deele door 't werken van 't Kind op de vliezen, die vooruit gezet, trekken aan de *placenta*, ten deele door het wringen en intrekken van de *uterus*, waar door de *acetabula uteri* verlaaten de vezelen van 't *chorion*, daar in geworteld, de *placenta*, los zynde, komt natuurlyk voor en uit, min of meer met vlaagen. Dat dit niet altyd zo voorſpoedig geſchied, is, om dat veel Vrouwen te haaſtig zyn, in te willen verloſt te zyn, in ſpyt van den onvolkoomen tyd. Zy moet de uur, daar toe beſtemd, afwagten, zulks doende zal zy zelden onder 't baaren en uitkoomen van de *ſecundina* ongevallen ontmoeten, haar Kind maakt met behulp van haar *uterus* de *placenta* los, dit geſchied volgens de *inſtitutie* van Hippocrates wegen de ſwaarte van 't Kind, dat in een natuurlyke geboorte de ſtreng door zyn beweeging verſcheidentlyk draaijende de hairagtige vezelen van de *placenta*, door een genoegzaame aantrekking uit de *cotyledones* van de *uterus* ſcheurd, dit is de reden, waarom de *placenta* het Kind ſtraksdaadelyk volgd, of geholpen door vlaagen en perszingen van de Vrouw, drukkende, als of zy zoude afgaan, of gelyk zy gedaan heeft, als haar Vrugt het *orificium vaginæ paſſeerde*: 't is zeker, dat de *placenta* veelmaalen gleid uit de *uterus* by de geboorte van 't Kind, en dat, als dit niet gelukt, de uiterſte voorzigtigheit moet gebruikt worden. De *ſecundina*, zegd Aquapendens, pleeg terſtond na de geboorte van 't Kind uit te koomen, anders moet ze, zegd Hippocrates, allengskens, niet met geweld, afgehaald worden; Ætius zegd: haald ze zagtkens af met een zekere ſchuinſe

lei-

leidinge en omleidinge, zo dat ze, zegd ÆGINETA, na buiten uitkomt, meer van zelfs, als door *force* gehaald van haar hegting in den *fundus uteri*. MALPIGHIUS zegd, aan de binnenste oppervlakte van de *uterus* groeijen ten tyde der swangerheit eenige vezelen, die zig aan 't *chorion* hegten, deze zyn week en slymig, kunnen ligtelyk gescheurd worden, waar uit blykt, dat in den vollen tyd des dragts de *placenta*, of door de beweeging van de Vrugt, of van de *uterus*, of door deze beide, los word, of ligtelyk van de *uterus* gescheiden word, gelyk den Pastei-bakker zyn deeg van de plank neemt.

't Geen verder aan de *secundina* mogt ontbreeken, word *gerefereert* aan de volgende verhandeling, behoorende gedeeltelyk tot een voorgaande oeffening wegen de *Generatio Hominis*; 't is een stoffe, waardig om met opmerking te beschouwen, wy zien in al 't geschapene de VINGER GODTS, die inzonderheit in des menschen vorming uitblinkt, niets geschied daar in, of omtrent, als tot een nut en noodzaakelyk einde, niets doed zig op in 't geheele gestel van 't *fætus*, en deszelfs *secundina*, of het geeft ons een afbeelding van de ALMAGT der OPPERSTE WYSHEID, die ons voor ons wonderlyk *geformeert*, ons leevens vuur in water bewaart heeft, en ons bekleedde met twee overtrekzelen in de diepte van de Baarmoeder. Hem zy de eere en de Heerlykheit in eeuwigheit.

Het geen ons in de baaringen, of natuurlyke uitdryvingen van de volkoomen Vrugten, het eerste voorkoomt, word het laatste gebooren: het Kind scheurd de *membranæ*, daar 't mede omwonden is, brengd de scheure over en agter zig, de *placenta uterina*, door de woeling van de Vrugt, en 't wringen van de *uterus*, afschietende, word by de *funiculus umbilicalis* afgehaald, dan stroopen de *membranæ* agter de *placenta*, en koomen 't laatste uit. Dit geheele beslag, bestaande uit de *placenta*, de *membranæ* en *funiculus*, worden te zaamen nageboorte genaamd, de *theologi* hebben 't by 't vertaalen van den oudsten Schryver zo genaamd, hy zegd, by de overzetters: de nageboorte zal van tuszen haar voeten uitgaan. De *Latynen* hebben 't geen na de Vrugt gebooren word *secundina* genaamd, om dat het als een tweede gedeelte van de Vrugt moet verlost worden, 't zy alleen door de natuur, of met hulp van een ander, dat de natuur dit zomwylen bezorgd, leerd de ervarentheit; zelden is 'er moeijelykheit met de *secundina*, als die vroet zig by 't verloszen van 't Kind behoorlyk gedraagd.

Volgens de stelling van HIPPOCRATES word de *secundina* afwykende van de Vrugt gevormd na de ses eerste dagen na de *generatie*: eenige *physici* hebben gesteld: dat den omslag, waar in 't Kind opgewonden legd, eerst *geformeert* word, dat daar in alle de zaaddeelen te gelyk worden gebootseert, en op haar order uitgewrogt, dat onder de *pa-*

renchymata de *hepar* het eerste word zaamen gesteld, uit welkers zaamenstelling zy stelden, dat het bloed en de bloeddeelen voortkwaamen, andere stelden de zo genaamde *spermaticque* en *sanguineuse* deelen te gelyk *geformeert* te worden, andere, dat, wanneer de *membranæ geformeert* zyn, daar na de eerste beginzelen, of de scheering, dat zyn de afzetzelen van alle de *spermaticque* deelen, te gelyk in dezelve wierden afgeschetst, aan welkers vezelagtige daar na, wanneer het bloed daar komt aan te loopen, het vleesige, dat zyn de *sanguineuse* zagte deelen, kleeven. Zo dat de scheering of het vezelagtige, waar uit alle de vaste harde deelen worden, zoude zyn van 't zaad, wordende van bloed en zagte vaste deeltjes doorweeven, gelyk op 't weefgetouw door den inslag geschied, hier in 't omwindzel in 't verborgen gewrogt als een borduurzel. De deelen, die de Vrugt omwinden, zyn vliezen, vogten, vaten, en in de vliezen bevat een vleeschagtige zelfsstandigheit.

't Geen zig 't eerst aan onze beschouwingen onderwerpt, zyn de *membranæ*, in haar getal en bestaan van verscheide *anatomici* verscheidentlyk beschreeven, eenige stellen twee, andere drie vliezen, geen twee eenvoudige vliezen, maar twee vliezen, uit *pelliculæ* bestaande, 't geen in 't *Chorion* en *amnios* te zien is, als het naaukeurig nagezien word. Die drie *membranæ* om 't *fœtus* stellen, benoemen tot de voorf. 't *allantoides*, dit zoude van de drie het dunste zyn, en geplaatst tuszen het *chorion* en 't *amnios*, 't kan geen afzetzel zyn van 't *chorion*, tuszen dit en 't *amnios* is een min of meer drabbig vogt, 't geen die vliezen gescheiden houd, en diend in de baaring: 't kan niet zyn van 't *amnios*, deszelfs buitenste vliesje is dikker en bruiner, als 't binnenste, het binnenste van 't *amnios*, 't geen de Vrugt in zyn water leggende omcingeld, is wit en zeer dun.

De *membrana chorion*, het *amnios*, de *placenta*, de vogten, en de Vrugt omvangende, word *chorion* genaamd na 't woord *chorus*, om dat de *arteriæ* en *venæ* in dit vlies op reijen neven elkander geplaatst zyn. Het buitenste of opperste gedeelte van dit bloedvaten vlies noemde Ruisch *membrana succosa*, *seu villosa*, blyvende daar mede kleeven aan de *uterus*, en schietende, gelyk een zaad, zyn wortel in de aarde, zyn vezelties in de *uterus*, tuszen welke vezelties eenige meenen dat klierties koomen: voorn. Leeraar zegd: het zyn bloedvaaties, die, in menigte uitbottende op een gedeelte van 't *chorion* de *placenta formeren*, niet anders zynde, als een zaamenstelzel van bloedvaaties, met geen tuszengevoegde *glandulæ*, 't geen daar voor door andere aangezien word, zyn de *acetabula uteri*, of kleine uitpuilingen van de *uterus*, op de plaatszen, daar het *chorion* hegt aan den *fundus uteri*, of daar het anders komt te hegten. Het zappig, en noppig *chorion* is een dubbel vlies, 't word van eenige in drie vliezen verdeeld,

deeld, waar van 't middenste het dunste is, 't kan in meerder *pelliculæ* gescheiden worden: in de voornaame verdubbeling van 't *chorion* is de *placenta* bevat, het buitenste vliesje raakt aan de *uterus*, en het binnenste aan en om de *placenta* enz. te zaamen verzellende de *circumvolutie* van 't *amnios*, 't geen 't *foetus* onmiddelyk bekleed, in de drie eerste maanden van de dragt is 't geheele *chorion* in deszelfs vliezige zelfsstandigheit zo dun, als 't *amnios*, 't word allengskens dikker, blyvende donzig, teder en los van weefzel, 't geen uit deszelfs maakzel, uit vliesjes, met menigte bloedvaaties doorweven, by den beschouwer wel op te maaken is; 't *chorion* is binnen glad en glibberig, buiten leemig en oneffen, 't meest, daar wy de hegting en uitpuilingen, die eerst roode vlekjes zyn, daar na klompies worden, benoemden, ter plaatze, daar de bloedvaten van 't *chorion* voornaamentlyk zaamen loopen, aan de *uterus* hegten, en haar tederste spruities vereenigen met die van de *cotyledones uteri*: 't gebruik van 't *chorion* is te zyn het buitenste omwindzel van 't *fœtus*, om op één plaats te hegten aan de *uterus*, om in te slurpen de *lympha*, waar mede de Vrugt gevoed word, om de navelvaten te ondersteunen, en om de *placenta* in *order* zaamen te houden.

Onder het *chorion* volgd het *amnios*, 't geen de Vrugt 't naaste omvangende bekleed, daarom van de *Latynen agnina* genaamd, zynde als een dun dekkleetje, 't geen 't aanstaande zuiglammetie als met een fyn dun lynwaatie bedekt, de *substantie* van 't *amnios* is doorschynender, dunner, witter en zagter, als dat van 't *chorion*, en heeft zeer tedere vaaties, koomende van de navelvaten, van deszelfs spruities, die gaan tot het *chorion* en de *placenta inclusive*, waar uit, en uit deszelfs zelfsstandigheit, blykt, dat het door wit bloed gevoed word. Wanneer eerst het *chorion*, en daar na 't *amnios*, by een natuurlyke voorkomst en baaring breeken, komt zomtyds het Kind met het *amnios* gekroond doorschieten na buiten, als het zo verlost word zeggen de Roeysters, dit Kind is met een Helm gebooren; ik heb verscheide maalen dagen na de verlossing een gedeelte van 't *amnios* uit de *vagina* afgehaald, 't vliesken zagtkens om myn vinger windende; dit is zo pynelyk, of schroomelyk niet, als of na 't afhaalen van de *placenta* de hand gebruikt word, om naaukeurig het geringste vliesflentertie te zoeken, en dan de hand nog eens in te brengen, om de plooijen van de *vagina* en de *uterus* op te duuwen: 't nablyven van een gedeelte van 't *amnios* gebeurd meer, als 't Kind by de voeten doorgehaald, als dat het natuurlyk gebooren is, om dat voor dit doorhaalen de vliezen doorgaans veel lyden met keeren en verschikken. Wy konden zeggen met waarheid: het Kind, dat met een Helm gebooren word, is niet alleen gelukkig, maar ook zyn Moeder, om dat de een gemakkelyk gebooren word, en de an-

ander voorſpoedig baard. Als het baaren beſwaarlyk toegaat, komt het Kind nooit met een *membrana* op 't hoofd ter waereld, waar uit te zien is, dat, wanneer het *chorion* ſtrykt voor 't *os uteri*, en 't *amnios* voor 't *orificium vaginæ*, beide door aanbonzing en voortperſſing van 't hoofd koomen te breeken, de baaring voorſpoedig is, 't geen zo niet gevald, als de vliezen binnen 't *os uteri* van de Vrugt ſtroopen, of geſtroopt worden. Ook is de baaring voorſpoediger als, 't Kind natuurlyk wel gekeerd voorkoomende, de vliezen in de engte van de *vagina* afgezakt ſcheuren, of, des noods zynde, geſcheurd worden, het *amnios* bedekt in eenige Kinderen het voorhoofd, van andere bedekt het voorwaards den ſchouder, of de ſchouderen. Het Kind, natuurlyk voorkoomende, ſleept de vliezen met zyn bovenlyf binnen voor tegen 't *orificium*, dit maakt een gemakkelyke geboorte. Bourgoise zegd: bewaard de *membrana amnios* niet, de toovenaars maaken daar gebruik van, zommige ouden hadden een wangeloof van dezen Helm, zy noemden het by een mannelyk Kind *Galea*, en by 't Meisje *Vitta*; het zoude, zeggen de beuzelaars, aan de blonde geluk, en aan de bruine ongeluk, voorzeggen. Thyreus ſchreef, dat die zo uit zyn Moeders buik kwam gemeenſchap met geeſten hield, en altyd een gelei geeſt by zig had. Dit vliesje word van eenige menſchen naaukeurig bewaard, en word van andere neven de *placenta* verbrand, om dat de bygeloovigen meenen, dat, den Helm niet verbrand zynde, dat menſch toekomend kwaad voor uit ziet. Andere zeggen: dat den Helm diend tot geluk en voorſpoed van 't Kind, daarom bewaaren zy die zorgvuldig in een doos, op dat geen ander zyn geluk overneemd; leeſt in 't leeven van Antoninus, door Spartianus beſchreven, dat de Vroetwyven aan de ligtgeloovige *Doctoren*, die zig inbeelden, dat ze daar door te gelukkiger zouden zyn, verkogten de natuurlyke Muts, deze Calot is doorgaans een gedeelte van de *agnina*, zelden van 't *chorion*; na 't zeggen van Spiegelius komt den Helm of van de taaiheit van 't Lams-vlies, of uit de ſwakheit van 't Kind, dat zig daar uit niet redden kan. Derhalven zyn de betekeningen des aangaande natuurlyk, en op het Kind ziende, niet dat ze betooverende zyn, of tot andere perzoonen zig zouden uitſtrekken.

Om 't *Allantoides* plaats te geeven, word van eenige geſteld, dat den blaasband, loopende van den grond van de blaas na de navel, het *lotium* voerd tuſſen het lamsvlies en 't adervlies: deze ſtelling gaat niet vaſt in menſchelyke lighaamen. Harvæus en Regius zeggen, dat de *urina* door den *urachus* niet uitgevoerd word. Zommige meenen, dat het zelfs in bejaarde menſchen kan geſchieden, miſſchien is het geweeſt uit een waterzugtig menſch. Indien dit water uit dit watervat voortkwam, vervald het gevoelen van Needham, voorſ. Schryvers, en anderen. Wy zeggen: het *Allantoides* word niet voldoenende omtrent

een

een menfchelyke Vrugt, maar klaarblykende omtrent die van eenige beeften gezien. Over deffelfs vertooning en gebruik is 't verfchil onder de *anatomici*, 't geen gelegentheit hier toe gaf, was het ontleden der beeften. Vrouwen te ontleden, met het volle lighaam geftorven, vald zeer zelden voor, omtrent des Vrouwen Vrugt ftaat voornaamentlyk te letten op 't *chorion* en 't *amnios*; hebbende in plaats van 't *Allantoides* de *placenta*, een Koebeeft heeft die Koek niet, in deszelfs plaats zyn eenige vleezige knobbeltjes over 't buitenfte Moedervlies verfpreid. By eenige is de *dublicatuur* van 't *amnios* voor 't worftvlies gehouden, deze word wel eens gezien, de Vrugt omgordende van het *cartilago enfiformis* tot aan 't benedenfte van de *ilia* als een breeden band, eenige ftellen, dat dit afzetzel, als het, dat zeer zelden gebeurd, gezien word, gemeenfchap heeft met de pisblaas, zeggende, dat, als zy den *urachus* opblaazen, het pisvliesje en de pisblaas te gelyk opfwellen, zo is 't van Koetjes en Kalfjes, wy fpreeken van menfchen en haar Vrugten; 't vliesje, dat omtrent den buik van een Kalfje gevonden word, is zeer dun, als het niet voorzigtig behandeld word, fcheurd het ligtelyk; op onze Gildekamer heb ik een Kalfje gebragt, waar aan 't worftvlies gezien word.

Het *Allantoides* word van ons, als 't gevonden word, gehouden voor een afwyking van 't *amnios*, waar in geen bloedvaten gezien worden; de gedaante van dit afzetzel is langwerpig, na een worft gelykende, daarom word het *Allantois* genaamt; 't word van eenige gefteld, dat de wateragtige fcheidingen, door den *urachus* toegevoerd, daar in ontfangen worden, op dat de fcherpheit daar van het vel van 't *fœtus* niet zoude befchaadigen. Schyland zegd: het Kind begind in zyn vliezen te piffen, zo haaft als het *geformeert* is, te weeten door den *urachus*, maar in de laatfte maand van de dragt word den *urachus* geflooten, dan pift het Kind door de *urethra*, deze *urina* zoude behouden worden in 't *amnios*, gemengd onder den *ſudor*, en dat van de eerfte maanden gaan tuffen 't *amnios* en 't *chorion*, door middel van den *urachus*, en dus elk of zyn *gedeftineerde* plaats opmaaken de byzondere wateren, die in de Moedervliezen gevonden worden, anders kon iemant hem vraagen, als de piffe niet in 't *Allantoides* geplaatft word, waar blyft dan de piffe? als mede, waar blyft in de laatfte maand de piffe van een Kind, dat, voldraagen zynde, *imperforata* gebooren word? de weinige piffe, die 't Kind overlaftig mogte bezitten, klimt in de eerfte maanden, na by eenige geleerden gefteld word, op in den *urachus*, geraakt tuffen 't *amnios* en 't *chorion* om deffelfs drabbige vogt fmeltende te vermenigvuldigen. Ons gevoelen wegens het worftvlies is reeds te vooren gebleeken, egter willen wy geen ongelyk doen aan Keill en anderen, Stephanus zegd: daar word een derde *membrana* gevonden, *Allantois* genaamd, welke door het bygelegen watervat van 't Kind,

de pis in zyn holte ontfangd, door de blaas van 't Kind alleen niet kunnende gevangen worden. Na dat den eerstgenoemden Schryver van 't *chorion* en *amnios* gesprooken heeft, zegd hy: behalven de twee vliezen, die de Vrugt omvangen, is van eenige gesteld een vlies, 't welk tussen het *chorion* en *amnios* legd tegen over de *placenta*, op de wyze van een zak, en *farciminalis* genaamd, ontfangende de pisse van de Vrugt door den *urachus*, welke komt van den bodem van de blaas en door het navel uitgaat, daar zyn uitgang, of zyn holligheit zigtbaar is, in de navelstreng is ze beswaarlyk te vinden, of schoon geen *Anatomici* ontbreeken, welke dit navelstrengvat daar in gevonden hebben. Egter, om dat het zelden gevonden word, heeft het aan veele *Anatomici* grond gegeeven om te twyfelen aan 't menschelyk pisvlies, edog als wy aanmerken, dat dit vliesje noodzaakelyk schynd te zyn voor de afscheiding van de pisse in een menschelyk *fœtus*, zo wel als in de beesten, en dat wy zo wel pis vinden in de blaas van die, als van deeze, zo kunnen wy niet twyfelen, of de natuur heeft zo wel voor de een gezorgd, als voor de ander: en dat ze in der daad ook zo gedaan heeft, moogen wy hier uit afneemen, dat de Vroetwyven gemeenelyk twee onderscheide zoorten van wateren in den arbeid gewaar worden. Keill heeft eens menschen *membrana Allantois* met de geheele nageboorte, zeer konstig door Hale opgemaakt, gezien, waar van den laatsten een volkoomen berigt geeft.

Twee *arteriæ*, een *vena*, en den *urachus*, worden genaamd *vasa umbilicalia*: de eerste zullen wy in onze voorgenoomen *order* zien, en de laatste hier plaatszen. Volgens Riolanus bestaat den blaasband uit twee *membranæ*, het vat, dat zy te zaamen opmaaken, is korter, als het *intestinulum*, die de *arteriæ* en *vena umbilicalia* geleid in de holle of binnenzyde van de *placenta*, het inwendige vlies van den *urachus* is zenuwagtig, koomende van het inwendige vlies van de pisblaas, het uitwendige vlies is sterker, en heeft zyn begin van het buitenste vlies uit de *basis* van de blaas. Kortom den *urachus* heeft dezelve vliezen, de zelve gesteldheit, als de blaas zelfs, dit watervat gaat niet zo kennelyk buiten, als binnen den buik van de Vrugt, althans niet volkoomen hol, gelyk de navelvaten; 't word zelfs, als 't gevonden word, getwyfeld, of 't hol is, zommige twyfelen, of het zelfs in den buik hol is, om dat het is een koordeke, waar door de *vesica urinaria* aan 't *peritonæum* hegt, en daar aan opgehouden word, op dat, wanneer de blaas met water gevuld is, desselfs hals niet verdrukt word, om dat de holligheit van den *urachus* 't zigbaarste is, daar ze buiten de buik van 't Kind zoude opklimmen met de navelvaten, en zig in de *funiculus* niet zo klaar laat zien, heeft dit aan eenige *Anatomici* grond gegeeven, om te twyfelen aan 't menschelyk *Allantoides*, waar over voorst. Hale kan nagezien worden, terwyl wy zien twee zeldzaame

His-

Historien : CABROLIUS wierd geroepen by een Vryster, die door de navel uitpiste, hy vond haar navel vier vinger breedte lang, de fruit van een *Calkoen* gelyk zynde, zy maakte haar water door den *ouracum*, gelyk zy, zegd hy, te vooren deede, doen ze nog in haar Moeders buik was. Voor dat hy zig aan 't werk begaf, bezag hy, hoe die Vryster van onderen gesteld was, en bevond, dat de *uretbra* met een sterke *membrana* geslooten was, deze doorsneeden hebbende, heeft hy een loode *canule* in den *meatus urinarius* gesteld, en de *urina* daar door uitgelokt. Den ander heeft hy het navelstreng einde toegebonden, afgesneden, en met het *actueel cauteri* een korst gemaakt: zy genas in twaalf dagen na de *operatie*, van boven digt, en van onder natuurlyk open zynde: LITRE heeft verscheidemaalen waargenomen, dat menschen, welkers pisbuizen verstopt waaren, hun pisse door de navel losten, 't zal een toeval van te langen strengeind zyn, waar van nader gemeld word.

Die de *membrana alantoides* vast houden, zeggen, de pisse van 't Kind word in zyn nieren afgescheiden, in de waterblaas verzameld, en niet door de *uretbra* gelost, de natuur heeft een doortogt gemaakt in den bodem van de blaas, en voerd het vogte daar mede door de navel, tot onder 't *allantois*, daar de pisse zig verspreid, en opgehouden word tot den tyd der verlossinge. Het sweet, zeggen zy, word onder 't *amnios* ontfangen, en bevogtigd het Kind, dit vlies raakt onmiddelyk het Kind, gesteld zynde, dat het *allantois* is een buitenst afzetsel van 't *amnios*, andere stellen van 't binnenste vliesje van 't *chorion*, uit alle deze wispeltuurigheden blykt de onzekerheit van dit weeten. Onder die 't *allantois* niet erkennen, brengen eenige uit hen den *urachus*, waar van de *vesica urinaria* afhangd, door het *amnios*, om dus de pisse te brengen tussen 't *amnios* en 't *chorion*; anders word gesteld, dat door een zeer enge buis van den *urachus* de pisse van de Vrugt in 't *allantoides* ontlast; 't is bekend, dat dit watervat zig alleen tot aan de plaats, die na 't affnyden van de streng het Na-vel word, uitstrekt, en volgens de wetten van de natuur niet doorboord is, gelyk wy door ondervinding weeten, en daarom met nadruk melden.

Over de vogten, in de Moedervliezen beslooten, zo wegen deszelfs afkomst, als nuttigheit, is mede veel twist gerezen: voor dat wy daar iets van inbrengen, moeten wy iets aanmerken omtrent het wezen van dit vogt. Het vogt in 't *amnios* is byna helder, gelykerde na de pekel van rein afgewaszen vleesch, in dit vogt wend en keert de Vrugt vry en zonder hinder, geduurende deszelfs verblyf in de vliezen; wy noemen dit vogt weiagtig zap. 't Is geen *chylus*, geen melk, maar overeenkomstig met het weiagtige, dat van de melk, als ze geschift is, afgescheiden word. Dat dit vogt geen

water is , blykt, als het , 't geen gebeurd, voor de geboorte , en, zonder met bloed vermengd te zyn, geloſt word : als dit vogt, door 't breeken van de vliezen afvloeijende, op de grond ſtort, of in een ſpoelkom gevangen word , zien wy, dat, als het zelve koud word, een weiagtige verdikking krygt, van de eene Vrouw wat *gelatineuſer* en helderder, als van de ander. Als wy met onze gedagten nagaan de *oeconomia animalis* , ontmoeten ons geen vogten, die van 't bloed geſcheiden worden, die enkel water zyn, zo dat 'er geen de minſte reden is , om te twyfelen , of deze vogt is een *gecomponeert* water. Daar van daan komt , dat dit vogt verandering onderworpen is, gelyk alle andere van onze vogten, het is natuurlyk, helder en leemig, 't kan tot dikker, en ſcherper, als 't behoord, afwyken, door welkers ſcherpheid zomtyds het vlies al te vroeg en ontydig komt te breeken. De ongezonde hoedanigheit van dit zo genaamd water maakt de vliezen , daar het in beſlooten is , te teder en te broos, zo dat eerſt het *amnios* , en daar na het *chorion* , breekt, de Kinderen , die in kwaad water leggen , zyn ongezond , wy zien ze ter waereld koomen met handen en voeten door de ſcherpheit des waters zo wit geweekt , en met het oppervelleken gerimpeld , als de handen van een Wasvrouw , als zy uit het zeepzop koomen. Dit vogt word door de bloedvaten in de *ſecundina* aangebragt , daar in afgekleinſt , en doorgeperſt , andere zeggen door kliertjes , 't zyn zeer enge pypjes, die onder den tyd des dragts allengskens vergrooten en verwyden, zo dat het vogt uit het adervlies zyn fynſte deel *filtreert* door 't lamsvlies , om de Vrugt te bevogtigen en leenig te houden ; hier van daan komt , dat het groove vogt tuſſen 't *chorion* en *amnios* drabbig is, 't geen de zaamengroeijing dezer vliezen belet, gelyk de uitwaaszeming van 't *chorion* en de *uterus* dit tuszen haar beide bezorgd, waar door de vliezen, en 't geen zy omvatten, beweegd in de *uterus* , als de klepel in een klok hangende. Edog niet zo *ſpatieus.*

De nuttigheit van dit water is , eerſtelyk om de Vrugt te onderſtutten, op dat het paksken wat ligter, en niet zo laſtig in de Baarmoeder zoude wezen : de Vrugt , min of meer ſwemmende in het vogte , geeft door dit middel minder ſwaarte aan de vaten , door welke zy aan de *placenta* , en met deze aan de *uterus* verknogt is. Ten andere word door deze vogtige ſtooving het lighaam van 't Kind leenig en zappig gehouden. Ten derden diend het, om de geboorte weg in 't baaren glibberiger te maaken, op dat het Kind te ligter zoude doorſchieten , zo vald het Kinderhaalen door dit middel wat vlotter en minder pynelyk, 't is gezien, dat eenige ſtelden drie vliezen ; nu moet dit ten opzigt van hen ook omtrent de waters *geobſerveert* worden. Zommige geleerden meenen, dat deze vogten niet

al-

alleen verwerpelyk, maar ook voedende zyn, eenige meenen, dat de voeding van 't *fœtus* in de eerste maanden alleen door de streng geschied, maar in de laatste maanden ook door de mond inzuigende van het vogt, waar in het *fœtus* legd. Andere zeggen, de *humor* in de *secundina* is een voedend zap, 't welk uit de vaaties van de *uterus* van alle kanten door 't *chorion* tot in de holte van 't *amnios* dringd, en diend tot door de mond in te slikken voedsel voor de Vrugt. Andere stellen, dat ze ten deele onreine uitwerpzelen, en ten deele voedsel bybrengende vogten zyn: eenige voegen daar by, dat uit de *placenta* tussen het *chorion* en *amnios* uit tepelties, of *vasa lymphatica* een voor 't *fœtus* voedend vogt druipt, 't welk in 't laast van de dragt meerder en groover word, als te vooren, om dat in 't laast meerder *quantiteit* van dat zap noodig is, dat daarom de bloedvaten van de *placenta* van tyd tot tyd vergrooten, en meerder bloed voeren, om meerder van dit vogt af te kunnen leveren, stellende, dat de Kinderen onder den tyd des dragts het zelve inzuigen, en dat het zelve in derzelver maag en darmen eenige verandering verkrygende in de mondties van de *vasa lactea* doorgeperst word, terwyl eenige groove overblyfzels in de darmpies blyven, en daar tot een bruine niet stinkende stoffe worden, die de Kinderen na de geboorte lossen, een stoffe, die zy by haar hebben, zonder dat zy eenig ander voedsel, als in de *uterus* verschaft word, genooten, meenende, dat zy die stoffe niet zouden kunnen *formeeren*, als zy geen voedsel door de mond inzoogen. Hoe zy nu dit vogt, tussen de vliezen geplaatst, magtig worden, om te kunnen inzuigen, slaan deze geleerden voorby.

Tuszen het *chorion* en de *uterus* is een waaszem, die tot eenig vogt gedeid, niet ongelyk aan het vogt in 't *pericardium*, en omtrent dezelve dienst doende, zo lang het *fœtus* in zyn *membranæ* in de *uterus* is, daar en boven diend dit vogt in de *uterus*, om dat het staande de baaring slymig word, en, wanneer het water uit de vliezen ontloopen is, *secundeert* in 't glibberig houden tot beter verloszing van 't Kind. De vogt, in 't *chorion* beslooten, is leemiger en drabbiger, als 't voorst. vogt, dat meerder overeenkomst heeft met het vogte in het *amnios*: die stellen, dat deze vliesvogten uitwerpzelen zyn van het *fœtus* en van deszelfs omslag, stellen, dat in 't *amnios* het sweet, en in het *chorion* de pisse beslooten is, eenige stellen, dat ook de pisse met het sweet in 't *amnios* vermengd. De vogten, in de vliezen beslooten, zyn in haar begin geen *diachoresis*, deze vogten hebben haar begin in 't *ovum*. Zo dra een Dogter huwbaar is, worden in de vliezen van 't *ovum* vogten gezien, welke vogten in *quantiteit* toeneemen, na den tyd, dat de bevrugting geschied, aanwaszende tot in de agtste maand van de dragt, daar na allengskens

tot

tot aan den vollen tyd des baarens verminderende, in eenige Vrouwen byna verdwynende, welke twee laast gestelden blyken geeven, dat deze vogten geen onnutte uitwerpzelen van 't *fœtus* zyn, dan moesten ze in de laatste twee maanden aangroeijen; 't scheind tegennatuurlyk, dat de tedere Vrugt in zyn uitwerpzelen zoude swemmen. Eenige stellen, dat deze vogten het beginzel der voortteeling begunstigen, zeggende: dat in 't *amnios* niets te vinden is, 't geen de Vrugt zoude kunnen opkweeken, dat de vogt in 't *amnios* iets daar toe doed, willen eenige bewyzen, met te toonen, dat by 't openen van een ongebooren Vrugt een vogt in de maag gevonden word, in *coleur*, reuk en smaak overeenkomstig met het vogt in 't *amnios*. Hierom hebben eenige gesteld, dat de vogten, in dit vlies beslooten, voedende zyn. Laurentius stelde, dat de Vrugt door de *vena umbilicalis* na zig trekt het Moederlyk bloed, hy staat aan 't *fœtus* geen *Chylificatie* toe, maar een derde kooking, dienende tot een onderscheiden, byzondere voeding van iegelyk deel in 't byzonder, de reden van deze kooking in de Vrugt is deze: de Vrugt, door middel van de *funiculus umbilicalis* en 't *chorion* aan de *uterus* verknogt, trekt door de mondties der aderen het Moederlyk zap aan die mondekens, te zaamen koomende, neemen het alderbeste van 't Moederlyk bloed tot zig, dit bloed komt in de *vena umbilicalis*, die het brengt in de kloove van de lever, in dezelve word het bekwaamer, en in de lever van 't *fœtus* dus meer gezuiverd, gaat over in de *vena cava*, en word vervolgens gebragt tot alle de deelen van 't *fœtus*.

Het *fœtus* word gevoed door 't beste Moederlyk zap, het slagaderlyk *lympha*, 't geen de vaten van de *uterus* aan de *placenta* indrukken, in deszelfs *vena umbilicalis* voortgestuuwd, in den omloop des bloeds van 't *fœtus* gemeen word, en zo ter agting van 't zelve, als van deszelfs *secundina*, alles bewerkt, 't geen betoogd wierd dat in den omloop des bloeds, zo ver dit de voeding aanging, gebeurd, en ook ongetwyfeld eenige afscheidingen, voor 't minste sweet en 't *meconium*. De *placenta* behoud het groofste gedeelte van de *lympha* en word daarom een wanstalligen vleeschklomp, en word daar beneven gevoed door de *arteriæ*, koomende uit de *arteriæ iliacæ internæ* van 't *fœtus*. Het voedzel, 't geen de Vrugt van 't hem omcingelende vogt zoude ontfangen, moest geschieden door *vasa absorbentia*, of gelyk aan een plant door bedaauwing geschied, of eeven, als wy door *humectérende oleum*, of *fotus humidum*, aan *atrophieéérende* deelen eenige leenigheit en voeding verschaffen. Ziet over deze zoorte van voedinge by Alcmæon en de la Courveé, wy stellen, dat het *fœtus* in de *uterus* zyn voedzel ontfangd door den *funiculus umbilicalis*, en daar toe niet inneemt door zyn mond. Andere stellen, dat het middel, waar door de vogten binnen de vliezen overkoomen, onderscheiden is, en veranderd na den tyd van de dragt, dat in 't begin het *ovum* in zig bevat de kragt

van

van Vader en Moeder, en uit het *ovarium* in de *uterus* afgezakt, deszelfs inhoud vermeerderd, door de vogten, ten dien einde in de *uterus* berustende; die vogten zouden eerst in 't *chorion*, en daar na in 't *amnios geabsorbeert* worden; dat naderhand, als de Vrugt *gebootseert* is, en de navelvaten het *amnios* en 't *chorion* bereiken, een voedend vogt van de mondekens der aderen opgenomen, tot de Vrugt overgevoerd, en door deszelfs slagaderen omgevoerd, een gedeelte deszelfs in 't *amnios*, als na de spyskamer van 't *fœtus*, gezonden word, zulks dat nu ook de Vrugt door het vogt in 't *amnios* zoude gevoed worden, zynde de aanwas van dit vogt nu tweezins gesteld, dan stellen deze stellers hier by, dat eindelyk, als den tyd van baaren naderd, en 't vogt in 't *chorion* verteerd, zo dat het alleen, met tussenkomst van drabbig slym, op 't *amnios* rust, de by haar eerst gestelde manier van aangroei der vogt in 't *amnios*, te weeten door *absorbentie* vernietigd word, en de tweede manier alleen in weezen blyft. enz. Meer andere konstige verzinningen, onder deze behoord een van WARTON, hy meend, dat het voedend zap uit de *placenta* by de streng afzakt, en van daar door *subtiel* verzonnen tapkens in de holte van de *agnina* vloeid.

Het Kind is zodaanig in de *uterus* gelegen, dat de navelvaten zig na om hoog uittrekken, tot ontfanging van zyn leevens onderhoud, deze vaten en de vliezen, die haar ondersteunen en onderscheiden, zyn versterkt en bekleed met een dik glad bekleedzel, zynde een verlenging van 't vel des buiks, van de gemeene bedekzelen van 't *fœtus*. De *vasa umbilicalia* van het zelve afstammende en dus bedekt, worden in den tyd des dragts uitgestrekt ter lengte van omtrent twee voeten De navel slagaderen koomen voort uit takken van de *aorta descendens*, en, ter zyden van de *vesicæ seminales* opkruipende, vergezelschappen den *urachus*, tot daar zy zig buiten den buik in de *funiculus* begeeven daar zy zig in meerder takjes verdeelen, de Vrugt nieuwelyks *gebootseert* zynde, loopen de *arteriæ*, koomende uit het *fœtus*, door de vogten in de vliezen, eindelyk in de oneffenheden rondom het *chorion* geplaatst. Tegen de twee *arteriæ* is een ader in de *funiculus* zo groot, dat ze meerder vogt bevat, als de twee slagaderen; Deze *vena*, koomende van de *hepar* uit een spruit van de *vena portarum*, waar van het bloed door een *veneus* vat loopt in de *vena cava* enz. in 't hart van 't *fœtus* word overgebragt, de *vena umbilicalis* loopt als bogtig gekromd in de streng neven de *arteriæ* tot in de *placenta*, uitgezonderd daar zy in 't voorbygaan aan 't *chorion* en *amnios* spruities mede deelen. Dit aderlyk strengevat, door 't welke de Vrugt, zo lang ze in de *uterus* leefd, voedsel ontfangd, verhard na de geboorte van 't Kind in het zelve, in een band veranderende, door welke de lever, die in 't *fœtus* na de *proportie* der andere deelen groot is, nu aan het navel verbonden blyft, en dan genaamd *ligamentum umbilicale*. Dat de navelslagaderen

het bloed uit het *fœtus* in deszelfs vliezen, en in de *placenta* tot aan deszelfs koppeling met de *cotyledones uteri* overvoeren, en daar bepaald worden door het buitenſte vlies van de *placenta*, is om de *secundina* te vermeerderen, om tegen de *acetabula uteri* duurig aan te klinken, en om in haar zydewaardſe afſtroomingen de geheele *ſecundina* te voeden, tot den tyd der vollen dragt, wanneer den omloop des bloeds in 't Kind neigd tot verandering, om dat den toevloed der *lympha* van de Moeder verminderd. Uit het geſtelde blykt, dat 'er geen gemeene omloop des bloeds is tuſſen de Moeder en haar Vrugt, maar, dat van de Moeder uitgaat de *lympha* des bloeds tot de *placenta* enz. door de navelader tot het *fœtus*, terwyl deze middelyk of onmiddelyk niet wederom geeft aan de Moeder. Hier van daan komt de ſpreuk omtrent de Ouders en Kinderen: van neemers moeten wy geen geevers maaken.

De *vaſa umbilicalia* zyn doorgaans geplant omtrent in 't midden van de *placenta*, en zyn omwonden in een voortbrengzel van 't *amnios* en 't *chorion*, deze vliezen niet alleen de *navelvaten* in 't gemeen, maar ook dezelve ieder in 't byzonder omwinden, op dat die vaten door de verplaatzingen, die de ſtreng min of meer leid, niet zouden verſchikt, gebrooken, of anders beledigd worden. Den omloop des bloeds tuszen 't *fœtus* en de *placenta* is bekend, door middel van de navelvaten, dat de *arteriæ* van 't *fœtus* uitgaan tot de *placenta*, bewyſt, dat ze tot het wezen van de *uterus* niet behooren. Die begeerd te weeten, hoe het bloed omloopt door de *ſecundina*, en hoe het bloed aan de Vrugt wederkeerd, begaafd met de *lympha* van des Moeders ſlagaderlyk bloed, heeft de *funiculus* te nypen tuszen zyn vingeren, hy zal zien en voelen, dat de *vena* ſweld aan de zyde van de *placenta*, en de *arteriæ* ſlaan aan de zyde van het Kind, dan kan hy niet meer twyfelen aan de gemelde omloop, en mededeeling van de *lympha* van de Moeder aan 't Kind, door middel van de *placenta* en navelader; 't is bekend, dat deze ader met *valvulæ* is voorzien, dat is, om te beletten, dat het bloed door de *lympha* van de Moeder, en bewerking van de *placenta*, die het vlugſte daar van uitkeerd aan die ader, 't bloed niet te ſnel doorloopt, 't geen het hart van de Vrugt konde overſtelpen. De plaatszen dezer *valvulæ* zyn door de Vroetwyven knoopen in de navelſtreng genaamd. AVERRHOES beuzelde, dat, als 'er geen dezer knoopen in de ſtreng zyn, die Vrouw geen Kinderen meer zal baaren, zy zoude zo veel Vrugten geeven, als 'er knoopen in de ſtreng zyn, ſtaan ze ver van elkanderen, dan zoude meer tyd verloopen tuſſen 't baaren, als of ze digter by een ſtonden, de roode of bruine knoopjes zouden Zoonen, en de wit geplekte Dogteren voorzeggen.

De *funiculus umbilicalis* diend, om het *fœtus* aan de *placenta*, en door middel van dezelve aan de *uterus* te hegten, op dat van de Moeder

zyn

zyn voedſel verkreeg: als het Kind zyn omwindende *membranæ* ſcheurd, houd egter deze ſtreng, tot dat ze afgebonden, en daar na afgeſneeden word. Het Na-vel, dat na deze doening volgd, word aangemerkt, als een deel, volgende op de teeling en geboorte. 't Word geſteld, dat het na-vel in de ongemeene formeering van ADAM geen plaats nam, ook niet aan EVA, die niet *ſolemnelyk* was ontfangen, maar ſchielyk uit zyn zydelyke deelen geformeert, ongelyk vormig aan hem, hy Man, en zy Vrouw geſchapen. Omtrent den *umbilicus* word aangemerkt, dat die byna een halve vinger breed in 't rond van 't ſpiervleeſch ontblood is, uit welke ontblootе plaats het begin van de ſtreng ſpruit, het ander einde deszelfs is omtrent in 't midden van de *placenta* vaſt, zynde de navelvaten daar in geworteld, de ſtreng is niet regt in 't midden van de *placenta* geplaatſt, deszelfs inplanting is iets na de voorzyde, dit komt in 't eerſt van de dragt, als het *chorion*, 't geen gedeeltelyk in de *placenta* veranderd, het *fœtus* omvangd, nu ſtaat de inplanting van de ſtreng voor 't Kind, zo dat de *ſpatie* van de onderpunt van 't *ovum* tot de inplanting van de ſtreng, voor naauwelyks de halve lengte heeft, als die van de agterzyde, die van de onderpunt over het hoofd van 't Kind tot aan de inplanting uitſtrekt, zo dat het *chorion*, in de platte *form* van de *placenta* uitgezet, moet de inplanting meer na de voor, als na de agterzyde, ſtaan. 't Zoude volgens RYFF meer na de agterzyde van de *uterus* zyn, maar dit maakt geen *differentie* in de zaak, om dat den buik van zyn *fœtus* ook na 't agterſte van de Moeder ſtaat, 't is zeker, dat de ſtreng zelden regt in 't midden van de *placenta* vaſt is, en dat in de eerſte maanden van de dragt de zittingen van 't *fœtus* niet te bepaalen zyn. Na de meeting van CABROLIUS en BARTHOLINUS is den *umbilicus* juiſt geplaatſt in 't midden van 't ligbaam, deze meeting geſchied van de toppen der teenen tot die der vingeren, de handen boven 't hoofd opwaards geſtrekt ſtaande, den *umbilicus* ſtaat omtrent in 't midden van de *linea alba* tuszen de *muſculi recti*. Dit gedeelte van 't *abdomen* word *pars umbilicalis* genaamd.

De *funiculus umbilicalis* kan in haar lengte en dikte niet bepaald worden, aan de zyde van de *placenta* is ze zomtyds het dikſte, en daar wel eens in twee geſpleeten, waar uit blykt, dat de *vena umbilicalis* zig verſpreid, voor dat ze komt in de *placenta*, terwyl ieder der twee *arteriæ* met de voornaame tak loopen in ieder verdeeling door de ſplyting van de ſtreng tot in de *placenta*. De kortſte ſtrengen zyn doorgaans de dikſte, de dikſte word op de *diameter* als die van een duim geſteld, de langſte tot drie ſpannen, en dan zo dun als een kleine vinger, de ſtreng is aan een Menſchvrugt veel langer, als aan eenige andere dieren, waarom die van onze Vrugten by 't baaren minder koomen te breeken, als die van de beeſten, wanneer ze werpen: zo haar ſtrengen niet breeken, byten zy die van 't geworpen dier af, die van 't Kind

word afgebonden, en daar na afgefneeden door een welfnydende fchaar met ronde punten, de fcherpe konden by toeval het Kind kwetszen. Voor dat het Kind afgefneeden word, hebben eenige gelet, of 'er een tweeling voor handen was, en of de tweede met de eerfte had gelegen *communicativ*, alleen door een tuszenvlies gefcheiden, hier na wilden zy zig in 't afbinden van de ftreng, en in 't afhaalen van de *placenta* fchikken, als 't Kind niet afzakt, zal die Vroet ongetwyfeld een hand by de ftreng inbrengen, 't is uit het voorgeftelde op te maaken, dat dit noodig is, als iemant aan de ftreng haald, in geval 'er een tweede Vrugt is, en de *placenta* aan den anderen min of meer verknogt zyn, is het fchaadelyk voor de tweede Vrugt, by 't inbrengen van de hand een tweeling verneemende, word in de ftreng van de eerftgeboorne een bindzel gelegd, of, alvoorens weetende, dat 'er tweelingen zyn, worden in de ftreng van 't eerfte Kind twee bindzels gelegd. De ouden hebben ons dit uit voorzorg ingeprent, vreezende, dat het bloed, uit de eerft afgefneeden ftreng ftortende, het tweede Kind en de Moeder zoude verfwakken, dat niet onmoogelyk is, als de *placenta* der tweelingen vereenigd zyn, het eene bindzel fluit het einde van de ftreng na de zyde van 't Kind, en het ander dat einde, dat verre 't langfte, na de zyde van de *placenta*, nu in de *uterus* gelaaten is, tuszen deze twee bindzels word de ftreng doorgefneeden, legd de eerfte band een groote vinger breed boven den buik, en de andere twee vinger breed hooger.

't Is voorzigtig in alle gevallen van 't baaren de ftreng op twee verfcheide plaatszen te binden, niet, om dat het noodzaakelyk is, maar om of de eene band niet digt genoeg aanfloot. 't Is ondervonden, dat het Vroetwyf een fterk gebooren Kind overgaf in de fchoot van 't Buurwyf, en, als 't zoude opgebakerd worden, was het bloed door de kleeding van gebuur tot op haar dijen doorgezypeld, dit was, om dat de ftreng niet digt genoeg toegebonden was. Ook is bevonden, dat een kwaad wyf de ftreng had afgefneeden tuszen het bindzel en den buik van 't Kind, waar door, terwyl zy de *placenta* afhaalde, een plas bloed geftort is van 't Kind in de fchoot van de Vrouw, die 't naakte Kind daar in beftommelde, hier wierd moeite gevonden om een bindzel te leggen om het ftrengeftompje. Die bind, moet verzekerd zyn, dat het bindzel wel toegehaald is, op dat, als de ftreng boven 't bindzel afgefneeden is, geen bloed uit het ftompje lekt. Eenige zyn van gevoelen, dat, als dit niet wel bezorgd is, het Kind konde dood bloeden, dat niet onmoogelyk is, te meer een warm gekoefterd Kind; aan een dat voor de lugt blood legd, en dierhalven koel word, is 't zo schroomelyk niet: eenige geleerden hebben de affnyding van de ftreng, zonder dat ze gebonden is, voor *abfolut* doodelyk gehouden, ik heb geadvifeert, dat het gevaarlyk, maar niet *abfolut* doodelyk was, 't geen my

my de reden en bevinding getuigen, let op het werpen der Beesten, die alleen door de natuurkragt haar jongen uitwerpen, geen *gequalificeerde* Vroeters hebben. Zegd iemant: zy kneuzen de strengen, als ze by 't werpen niet afscheuren: zo is 't, zy hebben zo wel snytanden, en tanden om te scheuren, als baktanden om te pletten, het onderscheid tuszen de nageboorten van de Vrouwen, en van de Beesten, maakt in dit geval geen zaak. Ik heb gevonden, dat Vrouwen, als onguure beesten doen, de streng hadden door midden gescheurd, nogtans bleef het Kind in 't leeven, ik heb gezien een knegtken, welkers streng niet gebonden, maar afgesneeden was, ik zag het, na dat het zo gevonden was des morgens, na dat het de voorgaande avond was gebooren, en had de tuszen nagt bestommeld in oude lappen *gelogeert* in een leedig boter vierendeelsvat, het Kind is met het navelverband voorzien en voorspoedig opgewassen.

't Zy de ingeschapen natuurkragt, een Vroeter, of Vroetster, 't Kind uithelpen, het werk vereist, dat het Kind, uitgeholpen zynde, van de streng word afgebonden en afgesneeden, de streng word zomtyds gebonden en doorsneeden, voor dat het Kind gebooren is. By voorbeeld, als 't Kind, met het hoofd voorkoomende, de streng een of tweemaal om de hals geslingerd heeft, en niet, in zyn geheel blyvende, daar van kan gered worden. In dit geval neemt gy een *baleine* of een loode *sonde*, aan 't eene einde een knoopje, en aan 't ander een langwerpig naaldeoog hebbende, in dit oog word het koordeke gesteeken. De *sonde* word geboogen, en, uitgebragt zynde, word de dubbele bogt van 't koordeke by 't oog van de *sonde* doorgesneeden, dan hebt gy twee koordekens, schuifd ze een duim breed van den anderen, en haald ze toe ieder op haar plaats, tuszen beiden word de streng doorgesneeden, dan blyft het gedeelte van de streng na de zyde van 't Kind gebonden, aan 't zelve vast, op dat de Vrugt geen bloed verliest, de andere binding na de zyde van de *placenta* diend, op dat de vaten van de *uterus* geen bloed storten. Als 't Kind voldraagen, en geen tweeling is, is die storting niet schroomelyk, om dat de vaten van de *uterus* de *placenta* verlaaten, indien dit zo niet *geconsidereert* word, moet altyd, als 't Kind verlost zynde afgeneeden word, terwyl de *placenta* berust aan den *fundus uteri*, 't strengeind gebonden worden, 't geen om voors. reden niet behoefd. De streng, op twee plaatszen gebonden, word tuszen beiden onderschept en doorgesneeden, kan ligtelyk van de hals of eenig ander gedeelte van 't Kind afgeligt worden, om 't Kind te doen uitgleiden, door middel van de vlaagen: steek nu ter wederzyden twee vingeren tussen de hals van 't Kind en de *ossa isschii*, gy zult voelen, dat, zo dra de streng los gemaakt is, 't Kind by ieder vlaag schuifd langs uw vingeren, terwyl uw handpalmen 't hoofd ontfangen.

Tot het afbinden van het *inteſtinulum* word gebruikt een klos-koord, gekeperd lintie, of ander ſterk koordeke van behoorelyke dikte, die met een koordeke, dat te dun is, binden, maaken een ſnyding in 't bekleedzel van de ſtreng, veroorzaaken pyn, lekking en *ulceratie*, een dikke ſtreng word het vaſte gebonden, als dezelve ſlenkt, moet het bindzeltie verzekerd worden met een ander koordeke, om 't eerſte wat vaſter omgelegt, legd het bindzel niet te digt aan den buik, op dat geen *hernia umbilicalis* uit het navel ſpruit. Bind niet te hoog boven den buik, dit verwekt *carnoſiteit*, lekking en kwaade ſweeren. Volgens Woits word de *umbilici eminentia* veroorzaakt, door dat het bloed, in 't ſtrengeind zittende, niet wel na binnen gedreeven, of dat de ſtreng niet wel gebonden is, wy weeren het bloed met de na boven ombuiging van 't ſtompie, de drukdoek en 't navelband. De lekking uit een te lang gebleeven ſtompie wierd by eenige voor *urina*, uit den *urachus* vloeijende, gehouden, hoe 't is, het is moeijelyk te ſtempen, en eiſt een bindzel nader aan den buik onder 't eerſt gelegd bindzel; een vinger breed boven den buik word het bindzel wel gelegd, en daar na de ſtreng eeven zo hoog daar boven afgeſneeden. De koord, daar mede gebonden word, moet tweemaal om de ſtreng loopen, en met een dubbel op elkanderen leggende knoop verzegeld zyn. Over de manieren van de ſtreng te binden heeft Spiegelius, en over 't leggen van de ſtrikken in 't algemeen in konſt gebruik heeft Oribasius net geſchreeven, het afvallen van 't afgebonden boven 't bindzel gebeurd doorgaans tuszen den ſevenden en dertienden dag.

De vleezige *maſſa* van 't *chorion* heeft verſcheide benaamingen verkreegen: long van de Lyfmoeder, moederknoop, geboorte Koek, Lyfmoeders klierbedde, *hepar uterinum*, *placenta uterina*, *carnea moles*, en *pars princeps*, het is een bruin roode, zomwyl lootverwige vleezige *maſſa* met veel ſlagaderen en aderen voorzien, hebbende de gedaante van een *rondaſſe*, de holle zyde wyſt na 't *fœtus*, en 't verheven gedeelte na de zyde van den *fundus uteri*, daar de *placenta*, zo ver als ze zig uitſtrekt, aanhegt. Wy houden het woord *placenta*, om dat de *baſis* van 't *chorion* na een ſtruifkoek gelykt, aangroeijende aan de buiten zyde in 't *chorion*, na maate de Vrugt aangroeid. De *placenta*, bevat in de *duplicatuur* van 't *chorion*, word met deszelfs oppervlakte aan de *uterus* gehegt, de andere zyde van 't *chorion* hegt onder de *placenta* aan 't *amnios*, deze vliezen bekleeden de *placenta* aan de binnenzyde. De *placenta*, by eenige gehouden voor een zaamenſtelzel van veele *glandulæ*, is niet anders, als een zaamenweefzel van bloedvaten, de takken van de navelvaten worden door haar geheele *ſubſtantie* verſpreid, en door ontallyke vezelen te zaamen verbonden, maakende aan de zyde van de *uterus* een oneffen gedaante,

eni-

enigerwyze door 't vliezige van 't *chorion* glad beſtreeken, meer en gladder door beide vliezen aan deszelfs binnenzyde. De *placenta* is in deszelfs midden doorgaans dikker, als aan de randen, die in eenige niet glad, maar min of meer gekarteld zyn, 't geen wy nader by BARTHOLINUS beſchouwen. 't Is wonderlyk, zegt HELMONT, dat het miltagtig Lyf moedervleeſch niet gemaakt is van de Ziel van de Vrouw, of van haar Vrugt, deze vleeſchklomp geniet een eigen leeven, van hen beide medegedeeld: deze klomp heeft geen gevoelend leeven, zy is *præſent*, voor dat de Ziel in 't lighaam van 't Kind koomt en beſtaat op de wyze als een plant, of gelyk de quallen, of dikke ſlymen zyn, die op onze zee dryven, welke zig uitbreiden, omvatten, zaamentrekken, zuigen en zeldzaame tekenen geeven van 't leeven, dat zy hebben: 't is, zegd hy, geen wonder, dat de miltagtige *placenta* 't gemoed der ſwangere Vrouwen met veelerhande aandoeningen ſchud, zy konden, bevrugt zynde, tweezins miltzugtigen zyn. VENETTE zegd: het vleeſch van de *placenta* is bloed, dat gerunnen is door het Vrouwelyk zaad, 't welk vrugtbaar gemaakt wierd door de geeſten van het zaad des Mans; ter agting van 't wezen en wording van de *placenta* word dit door ons ontkend, VENETTE is in veel zaaken net, maar niet in alle. HELMONT heeft iets *particulier* in al zyn ſtellingen, de voorgeſtelden van deze baazen, op de lei geſteld, worden uitgeveegd met een *ſpongieuſe placenta*.

Eenige uit de ouden ſtelden, dat de *placenta* in de *uterus* aan 't *fœtus* voor een longe verſtrekte, waar door de Vrugt eenige lugtdeelen van de Moeder *gecommuniceert* wierden: dit kan waarheid zyn, in zo verre die deelen in het moederlyk *lympha* begreepen zyn: als de Moeder, welker leevens beweegingen zonder de lugt niet kunnen beſtaan, uitgebluſt word, kan by gebrek van dat leevensvuur de Vrugt in zyn dierige beweegingen niet lang beſtaan. Wy moeten dat leeven van de Vrugt aanmerken als een gemeen voedend leeven, met de Moeder beſtaande in de beweeging der vogten door de vaten, en door middel van deszelfs veerkragt door de vaten van de Moeder aan de Vrugt ingedrukt, in onze *Phiſiologie* is geſprooken van deze beweegingen. Nu ademd het Kind niet in de Moeder, maar het ontfangd lugtdeelen, *gecommuniceert* van, en door de Moeder, zo dat het voorwendſel van eenige oude Natuurkundigen zo onwaarſcheinelyk niet is, als 't eenige ſtellen, namentlyk, dat de *placenta* in de *uterus* aan 't *fœtus* voor een longe zoude verſtrekken, terwyl deszelfs eigen *pulmo* in ruſt blyft, wordende alleenelyk gevoed, gelyk alle andere gedeeltens van 't Kind. Dat de *placenta* leefd van 't leeven der Vrouw, en een gedeelte is van haar *uterus*, was 't gevoelen van ETMULLER. WARTON ſteld, dat de eene helft van de *placenta* tot de *uterus* en de ander tot het *fœtus* behoord. RUISCH en andere hebben geſteld, dat de *placenta* een gedeelte

van

van de Vrugt is, afkomftig van 't *chorion* of buitenfte vlies van 't *ovum*, hebbende een dubbele *tunica*, waar van de buitenfte aan de *uterus* gehegt word. Terwyl de *placenta* uit het *chorion* voorkomt, volgd, dat zy zo menigvoud is, als 'er dubbel getal van 't *chorion* is, als ieder Kind zyn eigen vliezen heeft, heeft ieder Kind zyn eigen *placenta*. Zomtyds is de *placenta* van de eene Vrugt van de andere gefcheiden, elk iets na ter zydewaards aan de *uterus* gehegt, zomtyds zyn deze twee door een vliezige uitbreiding verbonden: 't gebeurd, dat ze gedeeltelyk over elkanderen gefchooven begroeid zyn; 't fcheind zomtyds, of 'er van tweelingen maar een *placenta* is, wel toeziende word bevonden, dat ze tweevoudig is naaft elkanderen *geenclaveert*. Zy worden zomwyls zo vaft verknogt gevonden, dat wy naauwelyks eenige trek van een vlies tuszen dezelve vinden, zo dat het ligtelyk voor een *placenta* word aangezien, uit haar opkomft en de dubbele ftreng worden wy verzekerd, dat het een *maffa*, uit twee *placentæ* beftaande, is. Gelyk ieder Vrugt heeft zyn eigen vliezen en *placenta*, hebben zy ook ieder haar eigen waters.

De plaatszing van de *placenta* in de *uterus* word van verfcheide Schryvers verfcheidentlyk bepaald, van eenige in 't voorfte, van andere in 't agterfte, van andere in de regter, van andere in de linkerzyde befchreven, en, als 'er tweelingen zyn, in ieder zyde een *placenta*: dat zal zo kunnen gebeuren, zy is, zegd Fallopius, altyd gehegt aan de een of andere zyde van de *uterus*, daar de opening van de *tuba uteri* is, en meend te weeten, dat die opening is 't midden van dat gedeelte der *uterus*, 't geen door de *placenta* bedekt word, 't kan zo wel eens gebeuren. Venette zegd: dat hy het zelve met Fallopius heeft opgemerkt, dat de *placenta* niet altyd juift in den *fundus uteri* hegt, is zeker. Van Deventer zegd: ze zit vaft vereenigd in en aan den bodem van de lyfmoeder, enz. Meer andere min of meer ervarene: de bevinding leerde, dat geen zekere plaats in de *uterus* voor de *placenta* kan bepaald worden, zy zit natuurlykft geplakt tegen den *fundus uteri*. De reden zegd: als het *ovum* na eenige omwentelingen in de *uterus* hegting zoekt, het den *fundus uteri* en *mufculus orbicularis* wel eens mis kan rollen: na maate van de ouderdom, aanwas, en fterkte van de Vrugt, neemt de *placenta* aan in grootte en dikte, welke *qualiteiten* niet te bepaalen zyn, de *placenta* van 't eene Kind kan een pond in fwaarte van 't ander verfchillen, eenige zyn zeer groot en fwaar van gewigt, andere klein, beide fpruitende uit een *indifpofitie*, waar na 't wezen van haar *fubftantie* en deszelfs *coleur* ook verfchillende is, de middelbaare *placenta* is doorgaans de gezondfte, zynde zagt van zelfsftandigheid, en bruin rood van *coleur*.

De *placenta* word genaamd *glandula uteri*, van eenige, die ze ftelden te zyn een klier, uit menigte kliertjes te zaamen gefteld. Wy zien, dat

dat de *placenta* rondsom met een vliezig bekleedzel omvangen is, een eigenſchap in alle *glandulæ* vereiſt. Maar dat daarom de *placenta* een klier zoude zyn, uit een menigte kleine klieren zaamen gezet, ſtreid tegen 't gevoelen van Ruisch. Het bekleedzel van de *placenta* verlieſt deszelfs gedaante op het buitenſte gedeelte, daar zy zig als een flaauw verwulfzel verheft en oneffen is, om zig te hegten in de *acetabula uteri*, zomwylen zo vaſt daar aan hegtende, dat ze daar van na de geboorte van de Vrugt met de vingeren moet geſcheiden worden, zomtyds met min of meer verbreeking van vaten en vezelen, zo van de *uterus*, als *placenta*, waar uit dan meer als gemeene bloedſtorting volgd, welk bloed ten voornaamſte komt uit de vaten van de *uterus*. Ik heb de *placenta*, na een voldraagen Dogter verloſt te hebben, zonder bloedſtorting gehaald, en geen *lochia* of roode vloed zyn gevolgd, maar eenige de eerſte dagen na de verloszing vloeide een *ſereuſe* vogtigheit, iets leemiger, als de zuivere *fluor albus*. Dit is te vergelyken met het geen den Vroedmeeſter Cicero zegd van de Boomvrugten, als ze, zegd hy, onryp zyn, moeten ze met min of meer geweld afgeplukt worden, maar, als ze ryp zyn, vallen ze af.

De *placenta* word genaamd *hepar uterinum*, om dat ze met de lever in *figuur* eenige gelykheit heeft, en dat beider voornaame bloedvaten in derzelver holle zyde geveſtigd zyn, ook ten opzigt van haar *functie* tot *præparatie* des bloeds, ieder tot zyn dienſt geſchikt, met dit onderſcheid, dat de lever de galle na de galblaas verzend, en de *placenta*, 't geen 't *fœtus* niet diend, in zig behoud, waarom haar *colour* zomtyds meer lootverwig, als rood, is, door 't verhouden van de zo genaamde ſwartgallige vloeiſtoffe. Bartholinus, de *placenta* naauwkeurig beziende, vond ze te beſtaan uit ontelbaare *fibræ* en *venæ*, in welke het bloed geronnen was, de geſtalte was oneffen en boven op *glanduleus*, was in 't midden 't dikſte, afſmallende na de rand, zynde rond met een ongelyken omtrek, in welke hy vyf uitſteekzels waarnam, eeven wyd van elkanderen ſtaande: daar de *placenta* na de *uterus* wyſt, was ze ruuw, en vol ſpleeties, op die plaats opgeſneeden, vertoonde zig menigte vezelties, die na de grootſte der *venæ* liepen. De *venæ* en *arteriæ* in de *placenta*, die op verſcheide plaatzen *anaſtomoſeren*, loopen kruisgewyze over en als vyf regelig door den anderen, eenige derzelver minſte ſpruiten *anaſtomoſeren* met de groote takken, van welke vier *arterieuſe* en twee *veneuſe* in de *placenta* verſpreid zyn, volgens Ruisch beſtaat de *placenta* uit *fibræ*, bloedvaten, en watervaten, als de takken van de bloedvaten opgeblaazen worden, koomen de fynſte ſpruities ons voor als watervaten, dat is, ten opzigt van haar tedere zelfsſtandigheit. Als de bloedvaten van de *placenta* met roode ſtoffe opgevuld worden, koomen ze als roode *coralen* te voorſchyn, deze vaten heeft de *placenta* van de *vaſa umbilicalia*, die haar *ſubſtantie* doorkruipen, terwyl

wyl deszelfs vezelen zig in de *uterus* planten, gelyk de wortel vezelen der Boomen in de aarde, de adervezelen, uit de *pori* van de *uterus* getrokken, ryzen op, de *acetabula uteri*, met zeer kleine *pori* doorboord, ſtaan tegen over de ſpruities van de *vaſa umbilicalia*, nergens word beſpeurd, dat de *placenta* aan de *uterus* of deze aan de *placenta* eenige bloedvaten overzend, 't is dierhalven een verdigte ſtelling, dat de bloedvaten van de *uterus* en *placenta* door *anaſtomoſes* vereenigd worden; die meenen, dat deze vereeniging geſchied, ſtellen, dat de *placenta* van de natuur is geſchikt, om deze vaten te onderſteunen en op haar plaats te houden. Andere ſtellen, dat zy 't voedzel voor de Vrugt bereiden en zuiveren, waar door de *placenta* een gelyke pligt met de lever bediend: dat de *placenta* de *vaſa umbilicalia* onderſteund, een bekwaam voedzel voor de Vrugt ontfangd, 't geen *reciproque* de *ſecundina* voed, word niet ontkend.

Over 't verloszen van de *ſecundina* is meer twiſt gerezen, als over 't verloszen van de Vrugt zelfs, dit komt, om dat, als de *placenta* nablyft, de *medici* in 't ſpel koomen, de geleerden 't zelden eens zynde, de noodzaakelykheit van 't afhaalen der *placenta* is de Vrouwen door eenige *medici* zo diep in het brein geprent, dat zy ze willen verloſt hebben, hoe vaſt die aan de *uterus* geplakt zit. Door deze driften zyn zo veel Vrouwen geſneuveld, als door 't verloszen van Kinderen, als de *placenta* niet gemakkelyk aftehaalen is, en dan afgerukt word, volgen in 't binnenvlies van de *uterus* ontſteeking, dan *febris inflammatoria*, of een ſwaare bloedſtorting, deze toevallen zyn niet minder, als de *placenta* ſtuksgewyze afgeplukt word, en een gedeelte daar van nablyft. Hierom hebben de ervarene gewild, dat, als de *placenta* niet gemakkelyk konde gehaald, op geene wyze zoude ondernoomen worden die aftehaalen, ſtellende, dat honderd en meer Vrouwen ſneuvelden door 't onvoorzigtig afhaalen van de *placenta*, tegen een, waar in ze verhouden bleef. Dit word van de meeſte *medici* 't minſte *geobſerveert*, om dat ze, in geval de *placenta* verhouden blyft, niet anders doen, als daar van te ſpreeken, een paal hebbende, om aan te wryven, om al de toevallen in een Kraamvrouw daar aan te *attribueren*, in tegendeel, als de *placenta* verloſt is, hoe ook gehandeld wierd, de toevallen, dan volgende, worden niet daar aan, maar aan een, zy weeten niet wat, 't huis gebragt: als de *ſecundina* door eenig toeval verhouden blyft, behoeven wy ons niet zeer te bekommeren, 't gebeurd, dat dezelve binnen blyft, en daar na geloſt word door 't zetten van een *lavement*, ze komt wel eens dagen na de verloszing van 't Kind te voorſchyn, als de *uterus* gezond is, bederft de *placenta* niet ſchielyk, dat doet ze eerder, als veel geronnen bloed in de *uterus* overbleef, en dezelve ontſteekt, de *placenta* niet aftehaalen ſtreid tegen 't gemeen gebruik. Pitcarn zegd: 't is noodig, dat na een ſwaare baaring de *ſecundina*

be-

bezien word, om te weeten, of ze geheel is uitgekoomen, dit is, zegd RUISCH, de gewoone manier van doen, maar 't is niet altyd voor 't beste te neemen daarom dit onnut geworden ding met geweld af te haalen. SALSMANNUS heeft in de *uterus* van een gestorve Kraamvrouw de *placenta* aan alle zyden zo vast gevonden, dat hy die met de grootste moeite moest aftrekken. De verhoude *placenta* baard niet altyd de toevallen, die wy daar van zullen bybrengen, word niet altyd rottig; MENZELIUS heeft tweemaal gezien, dat de *placenta* na meer als een jaar verhoudens uitkwam als een uitgedroogd schaapevel. Als de *placenta* aan bederf onderworpen is, schiet ze te eerder af, of, eenige van haar smeltbaarste deelen uitgegeeven hebbende, word ze vaster en taaijer van *substantie*, of veranderd in een zoorte der *molæ*, en kan langen tyd zonder merkelyk ongemak verhouden blyven, dat de *placenta*, na de verloszing van 't Kind ingebleeven, veeltyds door de intrekking van de *uterus* met behulp van de *lochia* losgemaakt en uitgeperst is, is bekend aan alle ervaarene. Het vasthouden van de *placenta* heeft zomtyds voor oorzaak, 't leemig opdroogend bloed, een taai sleimig kleefvogt, dit vast zitten is door aankleeving, de vereeniging der *placenta* met de *uterus* kan niet geschieden door zaamengroeijing, als na voorgaande *inflammatie*, geen ingewanden, door vliezen onderscheiden, groeijen te zaamen, ten zy *accidentaliter*.

De oudste manier van doen is: het Kind afgebonden zynde, word een hand by de streng ingebragt, terwyl dezelve om de voorste vingeren van de andere hand gevat is, anders haalen wy by een natuurlyk werk de *placenta*, voor dat wy het Kind afbinden, 't zy hoe 't verkooren word, de *passagie* is nu zo ruim, dat een hand zonder de Vrouw veel pyn aan te doen kan ingebragt worden. FRANCKEN zegd: steek uw vingeren gerust in de *placenta*, die ons poogen wys te maaken, dat de *placenta* aan de *uterus* na 't verloszen van 't Kind natuurlyk vast zit, hebben van de gerste brooden niet gegeeten. In welken geval wy de vingeren in en door de *placenta* moeten steeken, is in de voorige verhandeling aangewezen, 't zeggen van FRANCKEN steund op zyn ondervinding, die is, dat de *placenta*, als de Vrouw op haar vollen tyd verlost is, veeltyds door *beneficie* van de natuur gemakkelyk uitkomt, of met een kleine toetast verlost word. Van twee duizend Vrouwen, door BOURGOISE verlost, waaren maar twee, die haar hulp tot verloszing van de *secundina* noodig hadden. De meeste Vrouwen hebben daar toe een noodhulp, die weinig of geen moeite vind in 't verloszen van de nageboorte, als zy die straksdaadelyk uithelpt, na dat het Kind verlost is, en daar na 't Kind afbind, de meeste moeijelykheit met de *placenta* te haalen komt van 't vertoeven, en wanneer de streng hoog afgebrooken, of uit de *placenta* gerukt is, nogtans houd het vermaanen aan, Vroetwyven en Vroeters, dat ze de *placenta* geduldig

moeten afhaalen om het fcheuren van 't binnenvlies der *uterus* te verhoeden, de ondervinding leerde, dat ons langzaam te haaften by 't verloszen het befte is, als onze hand de *placenta*, aan de *uterus* gehegt, gewaar word, fchuifd ze een of meer vingeren aan de buitenkant van de vliezen, agter de *placenta*, dezelve *feparerende* van de *uterus.* Aan de ftreng word niet getrokken, voor dat wy verzekerd zyn, dat de *placenta* in den doortogt by de werken is, zy is dán in de *vagina* met een vinger te voelen, haald ze dan vry uit na de leffe van Francken: of fchoon zyn Ed. de *placenta*, als 't haar gelegen komt, na zyn aanwyzing uitbrengd, zegd dat niet, om dezelve uit den *fundus uteri* te rukken, met geweldig aan de *inteftinulum* te trekken, die de vingeren in de *placenta* fteekt, heeft ze onder zyn bereik, en wel, gelyk Francken fteld, in den doortogt. Wanneer, het Kind natuurlyk voor en uitgekoomen, de *placenta* in den *fundus uteri* geplakt bleef, vond ik deszelfs rand 't meefte los na de voorzyde van de *uterus*, dit is zo, om dat het Kind voorover gebuiteld met zyn agterhoofd 't meeft rekt op de vliezen, en dezelve fcheurd van de voorrand der *placenta* of tot aan den bodem van de vliezen, dat is het gedeelte deszelfs, 't geen natuurlyk 't eerft voorkomt, dit is de fcheure, waar in na een voorfpoedige verlossing de Vroetvrouwe haar hand brengd, toonende, dat de Kraamvrouw van de nageboorte wel verloft is, 't *model* hier van is te zien in de *Titulplaat* van H. van Roonhuise.

In de aanmerkingen van Gerbezius zyn aangetekend verfcheide gevallen, gebeurd aan baarende Vrouwen; uit dezelve komt hier in aandagt een Vrouw, in welke de *placenta* aan de *uterus* zo vaft gehegt was, dat ze met de *placenta* uitgetrokken wierd, 't geen de Vrouw deede fterven, dezen Schryver tekend hier op aan, dat, als de *fecundina* niet wil volgen, aan de natuur moet overgelaaten, om die aftefcheiden, dat deze de *placenta* los maakt en uitbrengd, 't geen hy met voorbeelden beveftigd, de *fecundina* word min of meer beneepen, zo dra de *uterus* van 't Kind ontlaft is, de uitgerekte vezelen van de *uterus* worden dan ingetrokken, en haar *fubftantie* vat zomtyds om de rand van de *placenta*, die dan door 't *os uteri* mede opgehouden word, zo dat de *fecundina* verbeeld een ftuk vleefch, aan de *uterus* ingelyft, terwyl de uit het *os uteri* hangende vliezen fcheinen daar van uitgroeizelen te zyn, en 't *os uteri* meerder, als de *placenta*, in de *vagina* komt uit te fteeken, ftel eens, dat in dit geval de *placenta* aan den *fundus uteri* gehegt is, en begryp dan, hoe fchroomelyk het is aan de ftreng, omtrent in het midden van de *placenta* beveftigd, te trekken. Vergelyk dit, zegd Ruisch, by een ronde plaat van zoolleder, in welkers midden een fnoer vaft is, dit werktuigje maaken de Jongens nat, trappen het vaft op een fteen, de

lugt

lugt tuszen het leeder en de ſteen uitperszende, als hen dit gelukt, haalen zy de ſteen uit zyn beveſtiging in 's heeren ſtraate, en draagen ze zo lang aan de ſnoer, als 't leeder vogtig is, of tot het aan deszelfs rand word los gemaakt van de ſteen. Als RUISCHIUS en GERBEZIUS zeggen, dat 'er geen geweld moet gepleegd worden met de *placenta* aftehaalen, zeggen zy niet, dat het verloszen daar van ter behoorlyken tyd niet moet betragt worden, te min, als 'er ontſluiting is, gelyk 'er is, als gy betragt de *placenta* te verloszen, zo dra 't Kind verloſt is, 't geen in een natuurlyke geboorte zo moet geſchieden, dit behoord tot de *inſtitutie* voor de Vroetwyven, die der *Chirurgi*, *concernerende* de moeijelyke baaringen, ſteld, na de gevallen zyn, eenig onderſcheid, te vinden in de redeneringen van *diana* over dit gedeelte van *Chirurgia.*

De verhouding van de *placenta* ſtelde RUISCH niet geheel buiten gevaar, of ſchoon 't, op zig zelfs aangemerkt, niet doodelyk is, de toevallen, die daar op kunnen volgen, kunnen de dood veroorzaaken. Indien, zegd HIPPOCRATES, de *placenta* na de geboorte van 't Kind niet uitkomt, ontſtaan pynen in 't *hypogaſtrium*, daar word een ſwaarte gevoeld als van een tweede Vrugt. BARTHOLINUS zegd, 't nablyven van de *placenta* is niet zonder gevaar. HARVÆUS zegd: als de *placenta* aan de *uterus* vaſt blyft, word ze beſwaarlyk los gemaakt en veroorzaakt ſwaire *accidenten.* Den ARTS bepaald het aldus: indien de *ſecundina* niet voor den negenden dag uitgedreeven word, volgd gemeenelyk de dood, de *ſecundina* van een doode Vrugt nagebleeven, verwekt ſwaarder *accidenten*, als die van een leevende Vrugt. BARBETTE hield het nablyven van de *placenta* voor een van de ſwaarſte toevallen by 't baaren. Daar is gevaar, zegd LOWIUS, als de *placenta* verrot, de inwendige *tunicæ* van de *uterus inflammeren*, dit maakt zomwyls een *incurabel* gebrek. DOLÆUS meend: dat de *inflammatie* van de *uterus* een gemeen *accident* na 't baaren is, hy zegd: veel Kraamvrouwen ſterven daar aan, zy *medicineert* vaak met een, voor wiens geleerde oogen haar kwaal verborgen bleef. LANGIUS was van gedagten, dat de verhoude *placenta*, rottende, een *contagieuſe* ziekte baarde. ÆGINETA geeft wat lugt aan deze ſwaarmoedige *medici*; hy zegd: als de *placenta* niet behoorelyk kan uitgenoomen worden, verſchrikt niet, zy zal min of meer rottig worden, en met etter beſmeerd uitvallen, 't geen ik verſcheidemaalen zonder *perykel* zo heb zien gebeuren, ook, dat, de *placenta* verhouden blyvende, de Vrouwen toevallig kwaamen te ſterven.

Myn aanbetrouwd geweeſt zynde Konſtmoeder is na 't afhaalen van myn nageboorte zo flaauw gebleeven, dat het te vreezen is zy geheel uitgebluſt zal worden; den Stads-Vroetmeeſter, *prælector Chirurgiæ*, heeft nooit één Vrouw verloſt: hy, en twee van zyn *Com-*

 pli-

plicen, hebben geen weetenſchap, van hoe myn Konſtmoeders ſlaauw te te geneezen is.

Na dat ik in de laatſte week van de maand Januari 1746. met voſſcheſtaarten en beereklaauwen was geſleept uit de Baarmoeder van *Chirurgia*, geplaatſt op *St. Anthonis burgt*, bleef myn nageboorte omtrent drie jaaren in 't ganzen oort verhouden, en wierd eindelyk verplaatſt, zynde op 't Stadshuis uit Burgermeeſteren Kamer afgehaald door vyf Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde, 't geen blykt mits deze volgende Brief:

Myn Heer: van deze morgen voor Burgemeeſteren geweeſt zynde, waar van de eere hebbe U Ed. het *gepaſſeerde* te *relateren*: het behaagde haar Ed. Gr. Achtbaare aan Overlieden te *communiceren*, dat myn Heeren van den Gerechte op het *requeſt* van Overlieden hadden *gedisponeert*, niet twyfelende, of Overlieden zouden wel vergenoegd zyn, alzo het *Examen* over de verloskunde der baarende Vrouwen van 't *Coll. Med.* was afgenoomen, en aan de Overlieden van het *Chirurgyns* Gilde *gedemandeert*. Als mede, dat door Overlieden zoude werden *genotuleert*, dat Myn Heeren overtuigd en verzekert waaren, dat u Ed. en den *Chirurgyn* Joannes de Bruin alle vereiſchte bequaamheid hadden, derhalven door myn Heeren van den Geregte tot de vrije *exercitie* van enz. waaren *gequalificeert*, waar op de Overlieden haar Ed. Gr. Achtb. hebben bedankt. Hier mede blyve in hoope van *contantement*, met agtinge enz. uit deze *qualificatie* blykt, dat haar Ed. Groot Achtbaare en Ed. Achtbaare eindelyk overtuigd en verzekerd zyn, dat de beſchuldigingen, door Röell en zyn *Complicen* tegen Joannes de Bruin ingebragt, valſch is, en twyfele niet, of Myne Heeren van den Gerechte zullen ook eindelyk alle de *Chirurgyns*, door die valſche beſchuldiging hunne vryheit en geregtigheit benoomen, herſtellen in hun eere en volkoome Konſt-oeffening. Dit te verzoeken was, en is myn zaak, hun Deken geweeſt zynde in den tyd, dat zy om die valſche beſchuldiging van hun vryheit en de geregtigheit van hun Gilde beroofd zyn.

Deze zaak, my *perſoneel* aangaande, is van weinig belang: aan myn Perzoon had ik die beleediging, gelyk 't een *Chriſten* betaamd, met leidzaamheit verdraagen, maar in 't ampt, als Deken van myn Gild, heb ik het niet moogen verdraagen, onder duuren Eede verpligt zynde de geregtigheden van myn Gildebroederen voor te ſtaan. Aangaande den hoon, aan myn Perzoon door die beleediging gedaan, heb ik die niet ſtilzittende moogen verkroppen, wegen myn eerampt, als *Chirurgyn* in dienſt van haar Hoog Moogende; Myn Gebiedende Heeren konden my van lafheit beſchuldigen, of *Juſtineren*, dat haar Hoog Moogende, en nu ook zyn Doorlugtige Hoogheit, onzen Furst en Heere, een onbekwaam *Chirurgyn* tot *ordinair Chirurgyn* van 's Lands

Vloo-

Vloote in hunnen dienst hadden, geen manmoedigheit, kundigheit of *qualiteit* hebbende zig te gedraagen zodaanig, als 't aan Mannen van eer betaamd; omtrent de *qualificatie*, geschied aan my, door myne Heeren van den Geregte, ook Myn Gebiedende Heeren, my toebetrouwd hebbende een veel swaarwigtiger zaak, als is 't verloszen van baarende Vrouwen, heb ik aan te merken, dat hunne aan my verleende *qualificatie* in een gering *articul* myner konst my niet vereeren kan; ik ben in 't jaar 1711. voorzien met een *ampele qualificatie* als *Chirurgyn* hier ter Steede, getekend in naame van Myne Heeren van den Geregte, en hadde gaarne gezien, dat dit hadde de vereiste stand gehouden, dat Myne Heeren 't oor niet verleend hadden aan een trouwloozen *prælector*, die Hen en door zyn *Complice* misleiden, om aan ons te doen 't geen tegen het in haar naam getekend handschrift gedaan is. En terwyl Myne Heeren, in de zaaken, de *Chirurgie* aangaande, onkundig zynde, my meenden met hun *qualificatie* in de Konst der *Chirurgie* te vereeren, wil ik gaarne erkennen hunne goede *intentie* en goedgunstigheit omtrent myn Perzoon, edog, kan niet begrypen, wat reden *præsente* Overlieden hebben, om haar Ed. Gr. Achtb. daar voor voor my of voor bygevoegde verlegging te bedanken, 't was hun lieder pligt geweest te volharden in te verzoeken om hun Gildebroederen volle regt, daar toe zyn zy beëedigd, en om een anderen *prælector* te verzoeken, in plaats van hem, die ons onschuldige verraden heeft en doen overleveren in handen van een ander Gild, waar van hy Deken was. Ik begeer niet *geexcipieert* te zyn of *geadmitteert* boven eenig ander myner geliefde Gildebroederen, Mannen in de *Chirurgie*, welkers *diploma dicteert* van vry en zonder eenige hindernisse de Konst der *Chirurgie* binnen Amsterdam en deszelfs *jurisdictie* te moogen oeffenen, wy hebben een en dezelve zaak, ons ontnoomen, wederom verzogt en te verzoeken: ik agte hen alle eeven waardig, en by aldien daar één onbekwaame onder is, daar over behoorde den beëedigden Proefmeester en den *Anatomicus gecorrigeert* te worden, om dat hy uit *order* van Myne Heeren van den Geregte by alle proevè der *Chirurgyns*, die in 't Gilde zouden genoomen worden, *præsideert* met een *salaris* van *f* 10. om te letten, dat niet, als des waardige, worden *gepromoveert*, dit was voor overlieden de zaak geweest om ze vast te houden, dit is, als Deken van myn Gilde geweest zynde in den dag onzer eere en Konstberooving, myn pligt, om 'er altyd aan te gedenken, stond het in myn vermoogen, wy zouden onze goede zaak *geredresseert* zien. Ik ben niet hoopeloos, ik hoope Myne Heeren zullen eindelyk de regtvaardigheit onzer zaake doorzien.

Geextraheert Extract uit de *Notulen* van 't *Collegium Chirurgicum*, N°. 3. *pag.* 206. verders *ordonneerden* haar Edele Groot Achtbaare, dat de Overlieden in haare *Notulen* zouden aantekenen, dat Myne Heeren

van

VAN DEN GEREGTE overtuigd en verzekerd waaren, dat de *Chirurgyns* ABRAHAM TITSINGH en JOANNES DE BRUIN, de vereiste bequaamheid en kundigheid in de Verloskunde der baarende Vrouwen hadden, derhalven door MYNE HEEREN VAN DEN GEREGTE waaren *gequalificeerd* en *geadmitteerd*, om de gemelde *functie* vry en onverhinderd te moogen oeffenen, 't welk voorschreeven staat hebben Overlieden gehoord uit de mont van den *Præsident* BURGEMEESTER den Heer en Mr. CORNELIS TRIP, in tegenwoordigheid van de HEEREN BURGEMEESTEREN de Heer en Mr. FERDINAND VAN COLLEN en den Heere WILLEM GIDEON DEUTZ.

In de voorf. Brief word gemeld, dat het *Examen* over de Verloskunde der baarende Vrouwen van 't *Collegium Medicum* was afgenomen, en aan de Overlieden van 't *Chirurgyns* Gilde *gedemandeert*; ter opheldering van deze *periode* diend de volgende *Copia* van de Keur, op deze verandering ziende, *geextraheert*. *Extract* uit de Keur in *dato* Januari 1749. dat voortaan het *Examen* van de Vroedmeesters zal geschieden op de Gilde Kamer van het *Chirurgyns* Gilde, door den *Prælector* of *Professor Anatomiæ*, den *Decanus* en den Proefmeester, in *functie* zynde van het *Chirurgyns* Gilde, en twee *Doctoren*, *gecommitteert* ten dien einde door de *Inspectores Collegii Medici* uit het midden van haar, na dat, door den Gildeknegt van het *Chirurgyns* Gild, aan het *Collegium Medicum* twee dagen van te vooren aanzegging zal zyn gedaan, welke vyf Persoonen by meerderheit van stemmen zullen oordeelen, of den proeveling aan het *Examen* voldaan heeft, en bequaam is, om door MYNE HEEREN DE BURGERMEESTEREN *specialyk* tot de *functie* van Vroedmeester te werden *geauthoriseert*, des zal die geene, die reeds Mr. *Chirurgyn* is en zyn *Examen* als Vroedmeester zal willen doen, voor deze proef betaalen, aan den *Prælector*, of *Professor* *f* 6., voor den *Decanus* *f* 3., voor den Proefmeester *f* 3., voor de twee *Doctoren* *f* 6., voor den Gildeknegt *f* 1 - 10., voor den Armen *f* 1., en geen Mr. *Chirurgyn* zynde, zal betaalen, behalven de *f* 6. voor de *Doctoren*, zo veel, als by de Keure in *dato* Januari 1733. *Art.* I. is vastgesteld, voor het doen van de proef en inkoomgeld in de Busse, dog den proeveling niet wordende *geadmitteert*, zal kunnen volstaan van de bovengemelde somma van Twintig Gulden en tien stuivers de helft te betaalen, welke als dan *pro rato* verdeeld zal worden.

Deze *Ordonnantie* by my overwoogen zynde, vond ik, als Overman, da r in zo veel moeyelykheden, dat het my noodzaakte om myn afscheid te verzoeken; ik had vernomen by een *Regent*, dat de Keur van Januari 1746. zoude tot genoegen van ons Gilde zyn vernietigd, Als niet twee van de *Doctoren* van 't *Coll. Med.* hadden geoordeeld, dat zy 't *pluimpie*, van op ons Gild by de proeve *sessie* te hebben, behoorden te genieten, in vergoeding van de verplaatszing van 't *Examen* der zo genaamde

Vroed-

Vroedmeesters, uit deeze *Ordonnantie* spruit, dat den *decanus*, wanneer zig een Proeveling aangeeft, aan hem moet vraagen, zult gy als Vroed of als Onvroed Meester *geexamineert* worden, zegd hy voor Vroed, dan moet den *Decanus* aan 't *Coll. Med.* doen vragen, of het twee *Doctoren* gelegen komt by de beproeving te *vaceren*, zal 't een gek Meester zyn, daar hebben die *Doctoren* niet mede te doen, dat zal na ouder gewoonte by de Overlieden en *Anatomicus* verhandeld worden, in geval een Vroedmeester, dan hebben de Overlieden geen *sessie* of stem, gelyk hen toekomt by de proeve der *Chirurgyns*, of zy moeten opstaan, als de Wysheit in 't *Examen* zal te berde gebragt worden, dan is de vraag, of een Proefmeester de proeve zal afnemen volgens *costume* van 't Gilde, en als volgens de Wetten dezer goede Steede daar toe beëedigd zynde, zo worden den Deken en Proefmeester erkend bekwaam te zyn, om te hooren of iemand Vroedmeester is, en hunne Opvolgers van tyd tot tyd voor Vroede gehouden, daar 't zeker is, dat doorgaans de meeste Overlieden de minste uit hunne Gildebroederen zyn; 't Ampt van Overman te zyn geeft geen Vroedschap, de geheele *Chirurgie* is Vroed, en by gevolg de Mannen, in de Keure Mr. *Chirurgyn* genaamd, waar uit blykt, dat hier geen onderscheid is in de Konst van ons Vroedschap tussen *Decanus*, Proefmeester en Gilde-Broederen, die alle zonder nader beproeving Deken en Proefmeester kunnen worden, zo dra zy twaalf Jaaren Mr. *Chirurgyn* in den Gilde geweest zyn, het Overmanschap in 't Gilde geeft geen Myt aan een Mr. *Chirurgyn* boven een Mr. *Chirurgyn*, gemeen Gilde Broeder zynde, te weeten in zo ver dit de *Chirurgie* in wezen betreft.

't Word gesteld, dat iemant, die *examineert*, en die over 't *Examen* zullen oordeelen, de zaaken verstaan, en Vroed zyn, om te kunnen hooren, of een, die Vroedmeester begeerd te zyn, Vroed is. dat 'er veel Geleerde Gekken zyn, is een oude bekende Spreuk, nogtants te verbeelden wyze Mannen te zyn, is het Pluimtie, dat deze *Medici* hebben *geambieert*, niet ontziende de *Magistraat* te misleiden, en de *Chirurgi* van Amsterdam *publicq* te doen schenden, niet alleen voor 't Volk van onze Stad, maar ook by de andere Steeden, en die buiten onze *Unie* zyn; 't is my van harte leed geweest te zien, dat het misleidend *Collegium Medicum* ook de nieuwe Heeren van de Regering misleiden in de zaaken aangaande de *Chirurgie*, en hun aloud *gepriviligeert* Gilde. gelieft te letten, dat den *Prælector* of *Professor* op ons Gilde niet toegelaaten word te *examineren* over eenig *poinct*, behoorende tot de *practyk* der *Chirurgie*, welker een is het *Examen* over het verloszen van Swangere baarende Vrouwen, te weeten, in moeyelyke baaringen, waar in de *Chirurgi* dienst doen, terwyl de Natuurlyke en gemakkelyke baaringen doorgaans bediend

 wor-

worden van de Vroetvrouwen, welkers *Examina*, Hemels breedte van 't onze verschillende, waren *gedemandeerd* aan 't *Coll. Med.*, ten overstaan van een *Chirurgyn*, waar voor daar te plaatsze verscheind den *Prælector* of *Professor*, *representeerende* het *Coll. Chirurgicum*, terwyl ook 't geen de Vroetvrouwen doen, behoord tot de *Chirurgie*, niet tot eenig ander gedeelte van de *Medicyne*, of zouden nu de Mannen, of *Chirurgyns*, *geexamineert* worden, als of ze Wyven, of Vroetvrouwen waaren, zullen zy nu 't Ampt en de pligt der Vroetwyven bedienen? of moeten zy, gelyk hun naam en naams zaak *dicteert*, en doorgaans gebruik vond, in moeyelyke baaringen dienen, als de Vroetvrouwen Spa steeken? *Doctoren*, die 't *examen* over de Vroetvrouwen by woonden, en ter loops iets hoorden, vraagen door den Stads Vroetvaêr uit VAN DEVENTER en DENYS, over hoe zig een Vroetvrouw moet gedraagen: zyn die *Medici* daar door bekwaam geworden om meer als twee hônderd en vyftig Mr. *Chirurgyns* voor Zotte, de Vrouwen mishandelende Meesters te doen *publiceeren*, op dat zy daar na als wyze *Doctores*, voor een *Salaris* van *f* 6., zouden onderzoeken, of 'er ook wyze onder de Gekken waaren, ik ben al eenige Jaaren bezig geweest om een van de *Inspectores* iets van de *Anatomie* en Schryfstyl te leeren, maar vind hem *indocibel*, hy is en blyft dezelve Windbuil.

Van waar komt hem en zyn *Complice* mede pluimpies zoeker de bekwaamheit om over zaaken aangaande de *Chirurgie* te kunnen oordeelen, zelfs den *Prælector*, die zig door den *Courantier Professor Chirurgiæ* heeft gemaakt, is daar geenzins bekwaam toe, was hy dat, hy zoude in twintig Jaaren, waar in hy wel twintig maal heeft voorgelezen, wel eens van een der *manualia* van de *Chirurgie* gesprooken hebben, hy heeft het nooit gedaan, of nooit gerept van de *Instrumenten* en haar gebruik, hy is Voorlezer by de Vroetvrouwen, en zegd aan BURGEMEESTEREN het *Instrument* niet te kennen, waar mede de Vrouwen verlost worden. *Prælector* of *professor*, het is de hand van den *Chirurgyn*, zyn geheim bestaat in een konstige handgreep. BURGEMEESTEREN, overtuigd zynde, dat *Prælector* niet onderwees in de handwerken der *Chirurgie*, hebben een *Theatrum* doen stigten in 't Gasthuis, en aangesteld den *Chirurgyn* ULHOORN om voor te leezen over de *Operatien*, en die daar ter plaatsze in *Cadavera* te doen; die *Chirurgyn*, hebbende ook den *Titul* verkreegen van Voorleezer, wierd door de Keur van 't Jaar 1746. meede steekind gemaakt: hy vond zig niet onder de *gequalificeerden*, en moest volgens die Keur de *Titul* aan zyn Deurpost wegneemen, of ze zoude weggenomen worden; 't word *gedebiteert*, dat hy van spyt op 't zien van die Keur geborsten is: had hy langer moogen leeven, hy had over de Verloskonst moogen schryven, om my en DIANA te bevryden van moeyelykheden. uit de laast voorgestelde *Articulen* kan iegelyk, die Vroed is,

lig-

ligtelyk begrypen, waarom een man, die Overman was, niet, om die naam te hebben, maar om de *Chirurgi*, *Chirurgia* en haar naams zaaken voor te ſtaan, eindelyk zyn Ampt als Overman van zyn Gilde heeft moeten verlaaten, te gelyk *renuncieerende* van de byvoegzelen *gequalificeert* en *geadmitteert*, zig houdende aan de geregtigheit van zyn Gilde, aan het *diploma*, hem door den Profeſſor Ruisch en Overlieden in der tyd wettig onderteekend, en uit naam van Myne Heeren van den Gerechte in der tyd *Ampel* verleend; als dit geen ſtand houd, is 'er geen Vryheit, het Pluimpie, daar wy Hollanders op geſteld zyn, een Pluim, veel meer aandagt verdienende, als 't Pluimpie der twee *Medici uſurpatores*, waar onder een *genevois*, hy wil ons regeeren, en de Wetten van zyn Land ſtaan niet de minſte beſtuuring toe aan een eenig Vreemdeling.

Indien het gerugt der opgeraapte tweelingen van Rogier Roonhuizen, als overlaſtige gevolgen van de Keur van 't Jaar 1746., Diana niet noodzaakte, om in het teken van *Gemini* te koomen, 't was onnoodig voor haar om te ſpreeken van yzelyke yzere werktuigen, door H. van Roonhuise en andere Stads Vroetmeeſters gebruikt, om Vrouwen van doode Kinderen, of gedeeltens derzelver, te verloſſen.

De gemeene *Inſtrumenten*, dienſtig tot de *Operatien*, die zomwylen omtrent, aan en in de *Muliebria* gebruik hebben, zyn dezelve, die byna in alle *manuale Operatien* van *Chirurgia* gebruikt worden: wegen het voorſ. gerugt zyn wy genoodzaakt de yzere tweelingen te beſchryven, en alvooren aan te roeren iets, 't geen ons daar toe kan opleiden, langs de weg van eenige weinige *Inſtrumenten*, die ook door de Ouden tot de *embryulcia* gebruikt wierden.

Een leevend Kind op de manier van een doode Vrugt af te haalen, is grouwzaam, het is veel beter een doode Vrugt op de wyze van een leevend Kind uit te brengen, altyd in agt neemende, dat wy de noodlydende Vrouw in geen perykel des doods brengen, of zodanig koomen te kwetszen, dat ze onvrugtbaar of onbruikbaar word, dit wel te behartigen is onze pligt in 't Ampt als *Chirurgyn*. Albucasis, en Celsus ſchreeven, dat ze in die betragting meenigmaalen ſweetende waaren: ab Aquapendente zyn Leerknegten om hem wat te verligten in deze handgreep oeffende, en 't eindelyk aan hen overliet; dat 'er zomtyds een zweetje kan gehaald worden by 't Kinderhaalen, is bekend, dit zyn ſweetingen, zo wel uit onze pligtige zorgvuldigheid, als moeyte ontſtaande, zelfs omtrent het afhaalen van een doode Vrugt; of den *Chirurgyn* die Vrugt plukt, gelyk den Sperwer een Duif doet, daar is weinig aan gelegen, breekt hy dit Kind, hy zorgd, om de Vorm te behouden, heel anders is 't,

wanneer de Vrouw Dood is, en 't Kind door de buiksneede moet verlost worden, in dit geval, zegd AVISIUS, moeten wy niet na de Kan zien, maar na 't geen daar in is, in zulken geval zyn *Instrumenten* noodig, den *Chirurgyn* moet ze tot gebruik hebben; ALBUCASIS zegd: hy is niet te verschoonen, die zyn werk maakt van de *Chirurgie* te oeffenen, als hy niet bezit, 't geen tot deze Konst vereist word: den *Chirurgyn* moet *inventif* zyn, om uit te vinden zodanige *Instrumenten*, als hy noodig heeft, wanneer hem eenige kwaade voorvallen bejegenen, om dan met te minder *perykel* zyn werk te volbrengen, het is in de *practyk* der *Chirurgie* noodzakelyk de *Instrumenten* en deszelfs gebruik te kennen: tot lof van de hedendaagsche *Chirurgi* moet gezegd worden, dat Wy dit betragten, Wy hebben netter en volmaakter *Instrumenten*, als onze voorzaten. Wy hebben eenige, die de Ouden gebruikten, afgekeurd, andere verbeterd, en uitgevondene daar by gevoegd, Wy pocchen niet op dezelve, gelyk de Lepelaars van ROONHUIZEN, en de *Secreet* ontdekkers van ROGIER doen. VALENTINUS zegd, niet de ontdekking van een geheim, maar 't verstand, om daar gebruik van te maaken, is lofwaardig

De *Rationale Chirurgie* gaat het *Instrument* voorby, in zo verre zy in 't verkiezen van eenig *Instrument* niet let, hoe 't genaamd, of van wie 't uytgevonden is, zy verkiest uit verscheide, by verscheide Leeraaren voorgesteld, 't geen in 't geval, waar in 't verkooren word in het handwerk, kan dienen, den *Chirurgyn* ziet het *Instrument* aan als een tweede oorzaak, die door de hand bestuurd word. RYNENBURG zegd: de handen zyn *Extremitates Organicæ*, of *Instrumentale parthyen* om te grypen, te houden, en om uit te voeren het werk, daar ze door den handwerker toe bestuurd worden, de hand, en het *Instrument*, daar in te vatten, zyn twee werkende oorzaaken, zonder welke eenige *Operatien* niet zouden kunnen uitgevoerd worden, de hand word tot alle *Operatien* vereist, en moet zomwyl, by voorbeeld 't verlossen der Kinderen, alleen te werk, moet altyd in alle onze *Operatien* het voornaamste werk doen, is altyd *Primus*, die voortbrengd en bestuurd de beweeging van 't *Instrument*, dat neemt plaats als een aan de hand onderworpen werktuig, de reden en de ervarendheit leeren ons het gebruik van de handen en andere *Instrumenten*, ons, die in de *institutie* der *Medicyne Chirurgyns* genaamd zyn, zeggende: niemant kan voor een *Chirurgyn* gehouden worden, als Mannen, die, voor dat ze Mr. *Chirurgyn* wierden, te vooren in de *Chirurgie* geoeffend zyn: de reden doed ons verkiezen zodaanig *Instrument*, als dienstig is tot de *Operatie*, die wy voorneemen te doen: de ervarentheit geeft bekwaamheit, om vrymoedig het *Instrument* te behandelen, daar is niets, 't geen den *Chirurgyn* meer verzekert in 't gebruik van zyn handen en

In-

Instrumenten, als de geduurige oeffening in de Konst der *Chirurgie*, ik heb deze Oeffening in zegen des ALMAGTIGEN vlytig waargenomen volle vyftig Jaaren en vyf meer, als ik van myn begin af den tyd, dat ik de *Chirurgie* bywoonde, berekene: *nil volentibus arduum*.

Eenige *Instrumenten* zyn in gebruik van verscheide Handwerkers, andere zyn alleen eigen aan de. *Chirurgyns*: onder hunne *Instrumenten* zyn eenige, gemeene genaamd, om dat ze dienen in verscheide *Operatien*, in verscheide kwaalen en deelen van ons *subject*: andere noemen wy eigen, om dat ze niet dienen, als in byzondere kwaalen, of in byzondere deelen van onze *Subjecten*, na welke deelen eenige *Instrumenten* de naam voeren, by voorbeeld het *speculum matricis*. HEURNIUS verdeelde de *Instrumenten* in driederlei zoorten, gy kund ze by dien Leeraar nazien, de weinige *Instrumenten*, die wy in deze verhandeling aanroeren, zyn genoomen uit die in de Vrouwelyke geboorte deelen by de *Chirurgi* in gebruik waaren. onder de *Instrumenten* zyn, die noodzaakelyk zyn tot het doen van een *Operatie*, en andere, die alleen dienen, om de *Operatie* te beter te kunnen volbrengen; het getal van de eerste is groot, dikmaals zoude de hulp, die wy daar van genieten, ons nooit anders gegeeven worden. het getal van de tweede zoort is niet minder, deze beide zoorten der *Instrumenten* moeten gekend, en in gebruik gehouden worden, 't is het voornemen van DIANA niet die alle aan te haalen, zy is gezind eenige aan te roeren, van die tot de *embryulcia* en tot eenige *defecten* in de *vagina* gebruikt worden, waar toe anders? het beenig bekken kan niet verwyd, de vleezige en vliezige deelen, die in het zelve geplaast zyn, moeten tegen de randen van 't *pelvis* ingetrokken worden, waar door de opening om te baaren opend, doorgaans zo wyd als noodig is, of haar bepaaling toelaat, en door geen middelen zonder die bepaaling kan verwyd worden. Wy oordeelen 't gebruik der *Instrumenten* om 't *orificium* te verwyden onnoodig, als tot de verwyding eenige hulp noodig is, kan zulks beter, en met de natuur van de zaak overeenkomende, door de hand verrigt worden, als door eenig ander *Instrument*, of schoon DIANA zomtyds gebruikte een leenige *Baleine* van een vinger breedte, en vyftien duimen lengte, als zy deszelfs punten te zaamen voegde, verbeelde het *Instrument* een *Ovaal*, de bogt maakt de breedste of ronde zyde, de zaamengevoegde einden de smalle punt van 't *Ovaal*.

De staale werktuigen zyn door de Oudheit *geinventeert* om doode, niet om leevende Vrugten te plukken, andere hebben zig reukeloos onderwonden om daar mede leevende Kinderen af te haalen, haalende het Vrugtie uit zyn schuilhoek als een half verdronken Kalf uit een modderige Sloot, niet agtende het Kind te dooden en de Moeder pynelyk geweld aan te doen, dierhalven verdienen zulke

Inſtrumenten uit de Konſt gebannen, en haar misbruikers in 't Vroetwerk van de hand geweezen, als onnutte Dienſtknegten van *Chirurgia*, terwyl al 't werken met *Inſtrumenten*, door de onkunde na ROGIER genaamd, eerder aan Moordenaars, als aan *Chirurgyns* eigen is, eenige Vroeters waaren zo voortvaarende, dat ze, om de te weinige ontſluiting te hulp te koomen, en te vergrooten, *Inſtrumenten* van taay yzer of ſtaal inbragten, waar door de Vrouw gepynigd, den *meatus urinarius*, *eindeldarm*, en deszelfs aangelegen zagte deelen gekneuſt wierden, en buiten ſtaat gebragt, om aan de vlaagen toe te geeven, die zagte deelen met harde *Inſtrumenten* gedrukt, en min of meer tot doof wordens toe geplet, worden aan de *gangræna* onderworpen, is 't *Inſtrument* in 't *os uteri* gezet, dat kon daar na altyd ontſlooten blyven, iets, dat tegen natuurlyk gedrukt, of boven maate met geweld uitgerekt word, kan naderhand zyn voorige geſtalte niet wederom bekoomen, de *Elaſticque* kragt der Vezelen verlooren zynde, blyft dezelve beſchadigd, het *orificium*, dat door de *fibræ* zoude ſluiten, is verlamd, dat is voor 't beſte te neemen, 't ergſte is, dat die *Inſtrumenten* dienen om onnoozele Kinderen en afgematte Vrouwen elendig ten graave te doen daalen, bergen van ſwaarigheden ſweefden voor myn oogen, zo dra de geheim ontdekkers van ROGIER, neven 't *Coll. Med.* en de *Roonbuiſianen*, beſtonden de oogen van toeverzigt te verblinden, door 't beleid van den trouweloozen *Prælector Chirurgiæ*, ik zag den tyd herbooren, in welke de gemeente pleeg te zeggen, daar den Vroeter in de Kraamkamer komt, moet de Moeder of het Kind, of zy beide ſterven, waarom de Vrienden om geen *Chirurgyn* of Vroetmeeſter zonden, ten zy 't met de Vrouw of 't Kind op 't uiterſte gekoomen was. CHAMBERLEN zegd: ik kan 't gebruik van de *gemelli* en andere yzere werktuigen niet voorſtaan, en 't uitſtel, dat uit de vreeze daar voor ſpruit, niet *laudeeren*, hy heeft ons zyn *ſemicirculaire* beweegband aangepreezen.

Zommige *Chirurgiſche inſtitutien* beginnen met de verhandeling der *Inſtrumenten*, om dat dezelve tot het handwerk noodzaakelyk zyn, daarom hebben zo de oude als nieuwe Schryveren aan de *Chirurgi* veele ſchetszingen daar van gegeeven; VAN HORNE zegd: wy moeten, of wy kunnen de *Inſtrumenten* niet *abſolut* om te volgen voor de *poſteriteit* beſchryven, want dagelyks worden 'er van de Konſt-Oeffenaars nieuwe uitgevonden, of in plaats van de oude anderen, die bekwaamer zyn, geſteld; 't behoord zelfs tot de *Chirurgie* die te kunnen opmaaken, voor 't minſte om ze te kunnen aftekenen, op dat den *Inſtrument* maaker uit die tekening de lengte, dikte, en gedaante kend. Wy moeten in de *Inſtrumenten* en deszelfs waare gebruik te vertoonen niet agterhoudende zyn, zo min als in eenig voorſchrift van andere hulpmiddelen, dat behoord

tot

tot de Quakzalvery, eigenbaat en vaak geschied het uit onkunde. de Konst moet om der Konst wille volgens den aart der liefde, hebt u Naasten lief als u zelven, zegd de GODDELYKE WET, geoeffend worden. onder die ons de *Instrumenten* hebben uitgebeeld, vinden wy *Albucasis*, *ab Aquapendente*, *Videus*, *Scultetus*, *Paræus*, *van Solingen*, *Mauriceau*, *Wideman*, *Dionis*, *Heister*, *Smits* en *Garengeot*, welke twee laatste op 't spoor van SCULTETUS *Tractaaten* schreeven alleen met betrekking tot de *Instrumenten*. GARENGEOT heeft deszelfs gebruik daar bygevoegd: om de cierlykheit der *Instrumenten* na te oogen, vinden wy geen netter als hem, en den *Chirurgyn* SMITS.

Ten voorbeeld diend in de eerste plaats een *Instrument*, 't geen in de heimelyke deelen gebruikt word, om te zien, of 'er eenige beletzelen in zyn, die 't baaren konden verhinderen, dit *Instrument* bestaat uit twee gelyke stukken, die drie bogten hebben, en in deszelfs midden vereenigd zyn, de lengte dezer stukken word gesteld op agt duimen en vier linien, het bovenste gedeelte van drie duimen lengte, voor zyn de spiegelstukken vier en een halve *linie* breed, en vervolgen deze breedte, tot aan derzelver vereeniging, verder allengskens verminderende tot aan haar top, daar de breedte twee en een halve *linie* heeft, de ruimte tussen haar beiden is van een duimbreed, te weeten, daar zy 't verste van elkanderen afwyken, deze ruimte met haar omslag gelykt na een langwerpig *Ovaal*, boven aan 't einde van ieder stuk is een halve Kring, en dus twee halven Kringen, die zaamenkoomende van agter een ronde opening vertoonen, en als het *Instrument* open is, elk op haar zelven den ingang van een *horisontaal* gelegen goot verbeelden, en geplaatst aan het bovenste en agterste gedeelte van ieder Spiegelstuk: dit gootje is aan zyn ingang seven *linien* wyd, drie en een halve *linie* diep, welke wydte en diepte allengskens verminderen tot daar het gootje met een stompen beslooten bek eindigd, deze gooties zyn aan de buiten zyden afgerond en *gepolyst*; te zaamen vereenigd zynde, maaken zy een hollen Kegel ter lengte van vier duimen en een half, in 't midden van dit *Instrument* is de vereeniging van de twee Spiegelstukken, waar ter plaatsze het binnewaards twee ronde uitsteekzels heeft, die vyf *linien* lang, en door een veel dieper groef, die twee *linien* wyd is, van den anderen gescheiden zyn, dit stuk word het *Vrouwelyke* genaamd, in 't ander stuk, dat de naam draagd van 't *Mannelyke*, zyn in desselfs dikte twee halve ronden, tussen dezelve een rond uitsteekzel, dat zig vereenigd met de groef, de drie uitsteekzelen, het een dat van 't Mannelyk stuk voorkomt, en de twee andere van 't Vrouwelyk stuk, worden in elkanderen vast gehouden door een boutie, dat door de stukken gaat, geevende die te zaamen den

den aart van een *Charnier*, het onderste gedeelte van beide de stukken is desselfs uitgestrektheit na beneden, die vier duimen lengte heeft, allengskens in dikte verminderende, en ter zyden breeder word, hier breid zig ieder der stukken na buitenwaards uit, tot op een duim afstand van het onderste einde, daar ieder stuk na binnenwaards sluit, tot op een duim afstand van het onderste einde, daar ieder stuk na binnenwaards bogtsgewyze geboogen word, 't beschreeven ondereinde van dit *Instrument* is desselfs handvatzel, de Veer, die dit *Instrument* sluit, bestaat uit een smal stukje staal, koud gesmeed, het is twee duimen en ses *lienen* lang: deze Veer is met zyn steevigste gedeelte onder aan de binnen zyde van 't Vrouwelyk stuk vast, en desselfs andere gedeelte drukt het Mannelyk stuk af, als 't op 't handvatzel gedrukt word. GARENGEOT zegd 't *contrarie*, dat dan de *Horisontale* gaaties op elkanderen koomen en tot een hollen Kegel gemaakt worden, gy kund by hem, by SCULTETUS en SMITS deze en dergelyke *Instrumenten* geprent zien.

Volgens de verdeeling der *Instrumenten* door HEURNIUS is dit *Instrument* begreepen in zyn derde *Classis*, hy zegd: het derde onderscheid word genoomen van 't gebruik der *Instrumenten*, zommige worden gebruikt om te verwyden, andere om te haaken, te snyden, iets uit te haalen enz. iegelyk bekwaam gemaakt tot gebruik in deelen en gebreeken, waar in, of waar aan zy door de handen bestuurd moeten dienen, 't gebruik van 't voorf. *Instrument* is om te verwyden, 't kan zo gemaakt worden, dat het het *orificium vaginæ* genoegzaam openen kan, met een byna ronde opening: de dwaazen, die zig Vroedmeesters noemen, willen, dat het *Instrument*, 't geen 't *Orificium* zoude *dilateren*, een ronde *figuur* aan den ingang enz. moet geeven, volgens EUCLIDES zal daar altyd iet aan ontbreeken, zelfs den natuurelyken verwyderaar zal geen volkoomen rond *formeeren*, volgens SPIGELIUS, gelykt de *vagina uteri* na een roeischuitie, in 't midden wyd, voor en agter smal toeloopende, 't *orificium vaginæ* trekt natuurlyk na 't *Ovaal*, de *commissura* maakt de breedste zyde, en de smalste is omtrent het *orificium urethræ*, 't *orificium vaginæ* en de *vagina* zelfs zyn rekkelyk, zig voegende na dingen, onderscheiden in lengte en dikte, 't geen voorn. Schryver *satyricq.* beschreef, op dezelve trant trapt den Leerknaap van den *Medicyn* KOK DE ROI, spreekende in *commissie* van vier dwazen, in 't blaauwboekje op Vroedmeesters naamen uitgegeeven, van *Instrumenten*, dienende om te steeken in de zagte deelen van zwakke vaten, welkers tederste deelen niet dan met het alleraangenaamste gestreel behandeld worden, en tegen de allergeringste wryving, die zoude kunnen beschaadigen, Konstig door *beneficie* van de natuur beschermd zyn, zo is 't *in tempore coitus* te *considereren* door middel van de *mucus* uit de *glan-*

glandulæ muliebris daar toe natuurelyk gefchikt, maar hoe dit te pas komt by 't onderflaan van Swangere en by 't Verloszen van Baarende Vrouwen, kunnen verftandige eerbaare Mannen oordeelen. Ik denk niet, dat eerbaare Vrouwen die dwaaze Vroedmeefters zullen roepen, om van hen op het alleraangenaamfte ftreelende behandeld te worden, dat zoude meer na hoeren en boeven doen, als na 't werk van eerlyke Vrouwen en Vroede *Chirurgyns* gelyken.

De *Inftrumenten*, die doorgaans dienen om 't *orificium vaginæ* te verwyden, maaken die opening langwerpig: dit kan de *balansjet* niet doen, als 't hoofd in 't *orificium* beklemd is; de *fpecula matricis* met drie ftamftukken en een fchroef worden by 't verloszen afgekeurd; deze opening word het rondfte verwyd door een *fpeculum* met twee fpiegelftukken na een voorf. wyze gevormd en door een fchroefje te openen, of door den *baleinen penis* van BALDUINUS, zo genaamd, om dat dit *Inftrument*, gefloten zynde, een matigen *penis* verbeeld, het beftaat uit vier ftukken, die, op elkanderen fluitende, een rond *formeeren*, voor los en agter zaamen verbonden, zig voor openende door middel van een agter ingaand fchroefje, 't geen na vier zyden doed verwyden, het *ordinair dilatorium* verwyd op en neêr, de zydewaardze of volkoomen verwyding moet daar na handdaadig gefchieden: als het *Inftrument*, dat verwyden zal, na 't *model* van BALDUINUS gemaakt word, kan het op eenmaal rondom met ronde oppervlaktens verwyden: waar door de zagte deelen van de Vrouw omtrent zo zagt koomen gedrukt te worden tegen de onderfte rand van 't *pelvis*, als of een bekleed fchroeftuig met twee ftamftukken op eenige wyze in 't *orificium* werkte: of fchoon dit *Inftrument* een byna ronde opfpalking maakt, egter word bevonden, dat het ongelyk is aan de *form* van 't Kind, 't zy dat het hoofd voorkomt, of 't laatft door moet, altyd word 'er meer ruimte vereift tot den doorgang van 't Kind, 't zy dat het hoofd voorkomt, of agter het lighaam volgd, als eenig *Inftrument* behoorlyk maaken kan. Als 't lighaam van een Baarende Vrouw manierelyk met een hand geopend word, vinden wy de zagte deelen toegeevelyk om in te laaten, weeten wat wy doen, en verneemen, wat verder te doen ftaat. De fchroef, welken de dwaazen, die zig Vroedmeefters noemen, gebruiken, beftaat uit twee ftamftukken, meer als een S, edog na deszelfs *figuur*, geboogen, is van zeven duimen breed lengte, zynde aan 't eene einde de losze punten, en aan 't ander, die door een fyne fchroef vereenigd, die het eene ftamftuk door boord, en in 't ander gehegt is. De twee punten kunnen, na maate 't geftel van de fchroef, zo wyd van elkanderen gefchroefd worden, als tot het beoogde werk noodig is. Andere hebben een *dilatorium* met de fchroef in 't midden, de ftamftukken zyn regt, en 't agtereinde als een haardtang geflooten. Andere gebrui-

 ken

ken een *Instrument* in 't agterste gedeelte door een beugeltje gehegt, deze beugel houd en doed de twee andere einden van elkanderen wyken, als de schroef, die in de midden staat, opgeschroefd word. Van deze twee laatste *dilatoria* gaan ook de schroeven door een van de stamstukken, en zyn in een holte van 't ander gevoegd. Deze *Instrumenten* zyn met zeemleder, of een andere zagte stoffe bekleed aan de punten, die in de *vagina* zouden dienen.

Als den Vroeter zyn werk begind, schroefd hy de punten van 't *dilatorium* digt tegen elkanderen, en brengd die in 't *orificium vaginæ*, zo diep binnen deszelfs rand, als 't noodig is, dan schroefd hy de punten zo wyd open, dat de voorzyde van 't *orificium* voor tegen de binnenzyde van 't *os pubis* en na de agterzyde tegen 't *os Coccygis* geklemd staat, om de genoegzaame wydte te krygen, die tot het verloszen van 't Kind noodig is. Door deze opschroeving worden de randen van 't *orificium* geweldig opgespannen, tot de wydte van vyf duimen breedte toe, 't geen egter zelden behoefd. Als deze wydte na vereisch gemaakt is, en 't hoofd van 't Kind groot, of anders niet vatbaar voor de hand, moet het egter gered worden. Mr. ROGIER gebruikte hier toe twee lepels, gemaakt uit Koeijehoorn, het lepel einde van 't agterste, en 't handvat van 't voorste hardste of punt van de hoorn. Zy hebben 't *figuur* van een Metzelaars pannestryker, uitgezonderd dat in deszelfs midden geen dwars standertje is. Deze lepels plaatste hy de een aan de eene, en de ander aan de andere zyde van 't hoofd, waar mede hy 't Kind zonder te kwetszen verloste. By andere is hun lepel een van geslaagen Zilver gemaakt *Instrument*, welkers voorste gedeelte een vinger lang is, zo dik als een gemeene Zalfspatel, is in zyn breedte geboogen een vierde van zo veel als een gezonde vinger buigen kan, dit vooreinde moet zoet gevyld en rondsom stomp zyn, om met vrymoedigheid te kunnen worden ingesteeken bezyden het hoofd van 't Kind, 't voorf. lepelblad loopt na deszelfs agterste gedeelte allengskens rond tot de dikte van de swaarste *Catheter*, daar dit rond volkoomen word, is het twee vingeren breedte lang, dan volgd een stift van vier vingeren breed lengte, om te zetten in een hegt vyf vingeren breedte lang. Ook word een lepel gemaakt uit staal en heeft een houten handvatzel.

Dit *Instrument* word verdeeld in een lighaam en twee uiteinden, het lighaam is een stukje rond *gepolyst* staal, veertien *linien* lang, en van een kegelswyze gedaante, het onderste van dit kegeltje heeft vyf *linien* middellyns breedte, het bovenste, daar de lepel uit voort komt, is drie *linien* breed. Dit kegeltje is door middel van een kleine hals van een hoekig plaatjen afgescheiden, dat vyf middellyns breedte heeft, 't is na de zyde van 't kegeltie iets rondagtig verheven,

heven, en na de zyde van 't handvatzel plat, daar het gevyld, niet *gepolyst* is, op dat het des te beter op 't handvatzel zoude sluiten. 't Voorste einde is een langwerpige lepel, overal even breed, uitgezonderd dat ze agter affmald tot op 't bovenste van de kegel, de lepel is twee duimen en zes *linien* lang, de breedte doorgaans, tot daar ze na agter afloopt op de kegel, agt *linien*, dit vooreinde van de *lapadil* is zo geboogen, dat het voorste daar van omtrent tien *linien* en een half van de regt opgaande middel *linie* afwykt; de randen van de *lapadil* zyn stomp en glad, om de deelen, die zy moeten aanraaken, niet te kwetszen, de geheele bovenzyde moet om dezelve reden afgerond en *gepolyst* zyn. Het agterste gedeelte van deze lepel is de stift om gezet te worden in een hegt van drie duimen lengte; de *lapadillen* zyn dienstig, als het hoofd van 't Kind op eenige wyze wykt na de eene of andere zyde, schuin voorkomt, na voorwaards stuit op 't *os pubis*, daar binnen tegen beklemd, of vast staat tegen een der *ossa ilia*, om het hoofd gangbaar te maaken en regt voor te brengen, dan kan het ligtelyk uitkoomen, om dat het *orificium* door deze behandeling, of alvoorens door een *dilatorium*, verwyd is.

Als de vingeren wel geplaatst kunnen worden, zyn zy de *lapadil* verre overtreffende: zo is 't ook ter agting van de vorken en haaken, die gebruikt wierden, om doode Vrugten geheel of by gedeeltens af te haalen. Het *Instrument*, den vork genaamd, word verdeeld als de voorf. staale lepel, de stam verbeeld een *pyramide*, die rond en drie duimen lang is, het agterste einde van de stam is een voetstuk, 't geen op 't handvatzel rust, onder aan dit voetstuk is een stift, om in 't hegt te vatten, het vooreinde is een omgeboogen punt: de lengte van deze haakvork is over 't geheel zeven duimen breedte. 't Geen de Vroeters den haak noemen, hebben zy verdeeld in een lighaam en twee uiteinden, het lighaam is een ronde staale steel, van een peersgewyze gedaante, vyf duimen lang, en aan 't handvat vyf, en boven drie *linien* dik. Het vooreinde is den haak, uit een stuk met deszelfs steel gemaakt, zodaanig, dat daar den haak begind, plat, breed en dun word, en dus voort gaat ter hoogte van veertien *linien*, daar den haak zeven *linien* breedte heeft. Hier van daan word den haak smaller en dunner, om met een stompe *gepolyste* punt te eindigen: ter plaatsze, daar den haak het breedste is, kromd hy zig, en maakt de punt. Het agterste einde is een stift van vier duimen breed lengte, om in 't handvatzel gezet te worden. Het handvatzel heeft aan deszelfs einde een vaststaand wyzertje, om daar by te weeten, hoe de haakpunt gekeerd is, als ze instaat.

Om den haak in 't werk te stellen, word hy in de hand gevat,

zo, dat het voorste van den haak met zyn binnenzyde van de hand gekeerd staat, terwyl de voorste vinger op deszelfs punt uitgestrekt word; dus word den haak ingebragt tuszen de wand van de *vagina* en 't hoofd van 't Kind, zo dat de rug van den haak de wand, en de punt met de voorste vinger aan 't Kind raakt. Den haak word zo diep, als genoeg is, ingebragt, dan vat hem de andere hand by 't handvatzel, terwyl de gemelde vinger uitgehaald word, verzekerd zynde, dat de punt van den haak gehegt is aan een der *offa Cranii* van 't *fœtus*. De hand, waar van de vinger diende, brengd de vingeren aan de andere zyde van 't hoofd, dat tegen den haak aandrukkende, 't zelve wat schuddende om 't gangbaar te maaken, 't zig beweegende word aan den haak by 't handvatzel getrokken, om 't hoofd enz. de doode Vrugt uit te sleepen. Dit Vroeten wierd gepleegd, als den Vroeter stelde, dat wegen de bederving van de Vrugt 't niet anders geschieden kon, of om een gedeelte van 't Kind, dat door 't haakmes gedeeld zynde, of om een nagebleeven hoofd, of om een wanschapen Vrugt af te haalen. In welk laatste geval Tulpius 't gebruik der *Instrumenten* heeft aangeprezen. De haaken kunnen niet uit de *practyk* verbannen worden, den Geleerden Vroeter van Deventer, een vyand geweest van 't gebruik der *Instrumenten* tot het verloszen van Kinderen uit Baarende Vrouwen, wierd eindelyk genoodzaakt den *uncus* te gebruiken, om daar mede dwars gelegene Kinderen af te haalen, ziet in zyn Naschriften, en daar uit zyn Behandelingen, dat hy geen *Chirurgyns* beleid, hart of handen had, zynde meer befaamd, gelyk Mauriceau, door hun onderwys voor de Vroetvrouwen, als door kennisse in de *Chirurgie*.

Den *Chirurgyn*, zegd den *prælector Chirurgiæ* Tulp, heeft zomtyds *Instrumenten* noodig om Kinderen af te haalen. Zekere Vrouw, zullende Baaren een Kind met twee hoofden en drie beenen, heeft eerst twee voeten uitgeperst, 't Vroetwyf wierd genoodzaakt *Chirurgyns* te roepen, op dat met een yzeren haak dit Kind uitgetrokken wierd. Dit is een der Proefstukken van den *Chirurgyn*, aanwyzende, dat wy in zulke gevallen bytyds toevlugt moeten neemen tot *Chirurgyns*, en zy, des noods zynde, tot hunne *Instrumenten*: volgens de Aantekeningen van myn Oud Oom wierd dit *Monster* gebooren in de Engekerk-steeg, uit de Vrouw van Janszon, een Kleeremaaker; en 't zelve Jaar wierd in de Kalverstraat verlost van een Schoenmaakers Vrouw een Kind met een Paardshoofd. Dit was, zo wel als 't eerste, een moeijelyke Baaring, om dat het hoofd groot was na *proportie* van het slot van de Vrouw. Dit is voorgevallen in 't Jaar 1637: den *Chirurgyn*, die de *Operatie* verrigte, was niet den Stads Vroetmeester P. Potgieter, maar den *Chirurgyn* S. Vennekool.

Den

Den *Chirurgyn*, die zulke Vrugten moet plukken, is niet verzekerd om ze leevend uit te brengen. Als hy 't verloszen met zyn handen niet kan verrigten, daar toe den haak of *griffioen* moetende inslaan, dood hy de Vrugt, 't staat hem vry, als 't is om de Vrouw te behouden, een diergelyk wanschepzel in perykel des doods te stellen. Eenige hebben zig onderwonden om een welgeschapen leevend Kind, voor een doode houdende, uit zyn Moeder te plukken. Als het Kind kort te vooren leeven tekende, moet gy 't niet ligtvaardig met yzere klaauwen aanranden, 't kon, terwyl de Vrouw geen leeven voeld, in flaauwte zyn, of met een geboogen hals in onmagt leggen. Steld het Kind dood te zyn, als de Moeder geduurige koude en swaarte eeven boven 't *os pubis* verneemt, welke swaarte beweegelyk valt na de zyde, daar zy op legd, en als de swaarte by 't overvallen van de een tot de andere zyde pynelyk gevald: steld het te zekerder, als haar overvloedig een stinkend vogt ontloopt, zulken Vrouw, als zy door haar eigen Natuurneiging niet verloszen kan, moogd gy verloszen, te weeten zonder yzere haaken, messen of tangen, zy zyn by ons buiten gebruik in geval van een doode, althans niet omtrent een leevende Vrugt. De haak kan geen dienst doen, als 'er aan 't *osculum uteri*, in de *vagina*, of aan deszelfs *orificium* een merkelyke swelling is, die derzelver verwyding belet, dan kan de voorgem. *bagagie* niet ingebragt worden om een Kind te snyden, te haaken, of met tangen af te haalen. Den *Chirurgyn* moet weeten hoedaanige, en wanneer hy *Instrumenten* mag en moet gebruiken.

Het haakmesje, waar mede de Ouden de *sutura sagittalis*, of den buik van een Waterzugtige Vrugt openden, 't geen beter met een *troiscar* geschied, heeft de gedaante van een mes, 't welk eeven als een haak geboogen is, de sneê van 't haakmesje is zo lang niet, als het lemmer. De rug is dik, afgerond, *gepolyst* en boven stomp, om den doortogt niet te kwetszen, het lemmer is in 't midden vyf *linien* breed. Dit *Instrument* word bestuurd als den *uncus*, de punt word bedekt met den voorsten vinger, en zo gesteeken in de *vagina*. Deze *Instrumenten* kunnen niet gebruikt worden, als wanneer de verwyding zo veel is, dat de hand en 't *Instrument* kan ingebragt worden, zonder de Vrouw te beschaadigen: het haakmesje diende den Ouden, om een *Monster*, of om een voor 't *orificium vaginæ* te groote doode Vrugt, in den doortogt gesneuveld, by stukken met een tang af te haalen. Ook diende dit mesje, om den buik van een waterzugtig Kind, dat zoude gebooren worden, te doorsnyden, of om openingen in een beklemd staande hoofd te maaken, om deszelfs ingewanden te kunnen uitbrengen, of om een opening in 't hoofd te maaken, tot inbrenging van haak of ander *Instrument*, hoofdtrekker genaamd,

naamd, of als een nagebleeven hoofd om zyn grootheid met de *gemelli* niet ongebrooken konde afgehaald worden.

Der *Latynen gemelli*, door de *Grieken Didymi* genaamd, om dat ze 213 beſtaan uit twee even gelyke ſtukken, waar aan niet het geringſte onderſcheid gevonden word, zyn in zoorten van tweederlei *fatſoen*. 't Eene zoort beſtaat in twee *egaale* ſtaale, platte, ſtompe en *gepolyſte* veêrkragtige ſtamſtukken. Ieder *gemelli* heeft twaalf duimen lengte, en twee of drie *linien* dikte aan deszelfs voorſte gedeelte, dit gedeelte, dat byna halvemaans gewyze geboogen ſtaat, heeft zeven duimen breed in lengte, binnen de boog gemeeten, het agterſte gedeelte is rond, vyf duimen breed lang, en een kleine vinger in dikte gelyk, ſtaande deze ſtift regt geſtrekt, in welke ſtrekking eenige kerfjes gevyld zyn, om 't bekleedzel van zeemleêr of *bombaſein* voor verſchuiving te hoeden, en om dat het te vaſter handvat zoude zyn. Het boogsgewyze gedeelte moet koud geſmeed zyn tot behoorlyke veêrkragt, zo dat de *gemelli*, hoe ook betaamelyk uitgeboogen, zig in haar, of door haar *Elaſticiteit*, koomen te ſluiten op elkanderen tot een *ovaal*, zynde de ſmalſte punt, daar de einden van de boogen zaamen koomen. Als de boogen inſtaan, kan, als 't dienſtig is, over de uitſtaande einden een ring geſchooven, en ze beide, met een zakdoek omwonden, gevat worden. Anders wierden deze einden met zeemleder of eenige andere zagte ſtoffe bekleed, om, te beter ieder in een byzondere hand van den Vroeter gevat, hem te dienen tot zyn oogmerk; van het ander zoorte der *gemelli* zyn de voorſte einden boogsgewyze, kortom even als die van de voorſ. *Didymi*, aan 't agtereinde van de boog zyn de *gemelli* twee duimen breed regt geſtrekt, daar na maakt ze een boog, ſtaande *Contrarie* als de voorſte langſte platte boog, en meerder omgeboogen, op dat, twee vingeren van den *Chirurgyn* daar in haakende, niet op zyde zouden uitſlippen. Aan deze *gemelli* zyn anders geen handvatten, en worden ieder door een byzondere hand, of beide door een hand beſtuurd, in welk geval ze eerſt met haar agterſte boogjes door een ſnoertje verbonden worden.

Om de *gemelli* in den doortogt te brengen, wierd op het *forcet* ingebragt een *balein*, zo breed als de voorſte boog van 't *Inſtrument*, van twee *linien* dikte en vyf duimen breed lengte, waar van grootte drie duimen breedte ingebragt wierd, daar na wierd de voorſte vinger van de linkerhand op de *balein* in de *vagina* gebragt, ſtaande de nagel van die vinger na den *meatus urinarius* wyzende, dan wierd een *gemelli* ingebragt tuszen de vinger en 't *baleintje*, omtrent op dezelve manier als een Vrouwe *Catheter* in haar *uretbra* geſteeken word, dit *Inſtrument* ingeſchooven zynde, wierd de *balein* uitgehaald, en tuszen

tuszen de ingebragte *gemelli* en de vinger de andere *binus* ingefteeken, dit verrigt zynde, wierd de vinger uitgehaald; vattende nu de linkerhand de laatft ingebragte *binus*, en de regterhand de eerft ingebragte gevat hebbende, doed met dezelve een halve *tour* by den duim, dat is na binnen en bovenwaards om, door deze fwenking koomen de uiteinden van de binnenftaande boogen op elkanderen te wyzen, dit zo inftaande, wierd het flot door beide *gemelli gedilateert*, op de manier by 't Steenfnyden in gebruik, wanneer de *Conductores* op elkanderen fluitende in de pisblaas ftaan, nu drukt de laaft ingebragte *gemelli* tegen 't *forcet* met een drukkende op 't *os Coccygis*, en de ander tegen] den *meatus urinarius*, waarom daar de minfte kragt mede gedaan wierd, evenwel zo veel, dat de *urethra* iets na 't bovenfte van de *rima* met of tegen de *mentula muliebris* wierd opgeligt.

Myn Gildebroederen begrypen als ervarene, dat de *gemelli*, en andere verbaazende ftaale *Inftrumenten* niet meer in gebruik zyn. Onze Voorouderen hebben ze nooit, als in de uitterfte verlegentheid, ingebragt. Ik Befchreef deze zoorten van dommekragten niet om deszelfs gebruik voor te ftaan, maar om aan te wyzen, hoe dezelve pleegen gebruikt te worden. Ik ftelle, dat geen verftandig *Chirurgus* zal voorneemen eenig geweld te pleegen met *Rogierfche Inftrumenten*, dierhalven zal ik deze Verhandeling eindigen, en overgaan tot vreezelyke toevallen, *Concernerende* de Bevrugte Vrouwen.

DEze *Hiftorifche* Verhandeling, vol zeldzaame voorvallen, daar voor Aangetekend door verfcheide Geleerde en Ongeleerde Schryveren, beide geloofwaardige Mannen, is een gedeelte van de *Pathologia*, leerende kennen eenige tegennatuurlyke gefteldheden van 't Vrouwelyk *fubject*, verhaalende eenige ziekten en fchroomelyke *Accidenten* van het gedeelte van dit *fubject*, waar door het van een Mannelyk *fubject* onderfcheiden is. De toevallen, in deze Verhandeling ter loops aan te roeren, behooren tot de *Chirurgie*, den *Chirurgyn* moet alles weeten, 't geen tot de Swangere Vrouwen en 't verloszen van hunne Vrugten behoord. Den *Prælector Chirurgiæ* moet zo wel voorleezen, en den Proefmeefter moet zyn Proeveling zo wel voorftellen de *Sectio Cæfarea*, als 't natuurlyk verloszen door de vermoogens van de Natuur der Vrouwen.

De *Hiftorie* van de ziekten en de dagelyksze ondervindinge getuigen, dat voldraagene Kinderen in de *uterus* langen tyd kunnen verhouden blyven, en, geen doortogt kunnende verkrygen, 't zy dat in 't *os uteri* een *deformiteit*, vleefchgewas, of een andere *tumor*, *induratie*, of dat deszelfs gefchapentheid te eng, of dat het een wanfchapenheid, of *Accident* in 't lighaam van de *uterus* zelfs is, waarom het Kind een andere als de natuurlyke weg tot zyn verloszing uit de beflooten

uterus bekoomt: dit geſchied, om dat het *os uteri* op de kragtigſte pogingen van de *uterus*, en de woeling van 't Kind, zig niet o-pend, 't geen anders in een waaren arbeid ligtelyk geſchied, 't geen nu ontbreekende tot den doortogt van 't Kind geen ruimte verleend. 't Zoude als iets zeldzaams zyn, 't geen DE GRAAF zegd: de Vrugten groeijen zomtyds in 't hol des buiks tuszen 't gedarmte, om dat het *ovum* buiten de holligheid van de *tuba* zakt, daar het van de omleggende deelen gekoeſterd word en groeiſel bekomt, tot dat het eindelyk door toedoen van een *placenta* met dezelve verknogt word, en haar uitterſte volmaaktheid bekoomt. 't Gebeurd, 't zy door de grootte van 't *ovum*, dat Bevrugt wierd, of door de engte van de *tuba*, dat het *ovum* in de *tuba* verhouden blyft, daar in uitſpruit, en wortels ſchiet, die met de vaten van de *tuba*, gelyk zy zouden doen met die van den *fundus uteri*, als 't *ovum* daar had kunnen koomen, vereenigen, gevoed worden, zodaanig, dat het *fœtus* daar door groeid tot een zekere trap. Edog het maakſel van de *tuba* kan geen uitzetting lyden, gelyk de *uterus*, daarom barſt de *tuba*, en de Vrugt koomt zomtyds te vallen in de holligheid van den buik, waar in, en ook zomtyds in de *tuba* zelfs, het Kind verſcheide Jaaren na zyn leeven blyft, en veeltyds aan de Moeder, als het uitbreekt, de dood veroorzaakt; ook is het gebeurd, dat de Vrouw 't leeven behield. SOLINGEN zegd, mogt het gebeuren, dat een Kind in een van de *tubæ Fallopianæ geperfectioneert* wierd, dat zoude anders niet, als door de buikſneede, kunnen verloſt worden.

Deze zeldzaame zaaken zyn het onderwerp van deze verhandeling. Na dat STALPART had aangeroerd een Kind, 't geen Vyf-en-twintig Jaaren in zyn Moeder verhouden was, en gevonden door DE BLEGNY in de holligheid des buiks, zegd hy, dat 'er ook Kinderen in den buik des Moeders voortkoomen, om dat, de *tuba* het *ovum* niet wel beſlagen hebbende, 't zelve in den buik daald, of, als eenige willen, om dat het *ovum* in de *tuba uteri* blyft kleeven, 't welk, als het door den tyd groot word, de *tuba uteri* uitrekt, waar na dezelve door 't gewoel der Vrugt ligtelyk breekt, en het *ovum* alzo in den buik des Moeders zakt. Het welk ook HARVÆUS toeſtaat, zeggende, dat de *tubæ uterinæ* met de hoornen des Lyfmoeders van andere dieren overeenkoomen, gelyk zulks blyken kan uit haar plaatszing, te zaamenknooping, witheid, doorbooring, gelykenis en Ampt. Want eeven als de dieren in de hoornen koomen te ontfangen, zo ontfangen ook zomtyds de Vrouwen in den hoorn of trompet van de Lyfmoeder. Dit getuigd ook TILINGIUS, hebbende een Vrugt in een trompet van de Baarmoeder gevonden. RIOLANUS brengd vier verſcheide voorbeelden by van Vrugten, gevonden in de trompet van de Lyfmoeder. LITTRE vond in 't regter *ovarium* een Vrugt.

PORTAL

Portal heeft de *Historie* van een Vrugt van vier maanden Dragts, in den onderbuik geborsten zynde uit een der *tubæ uteri.* Ik meen, zegd Heurnius, dat de Vrugt niet alleen in de *tuba uteri* kan ontfangen worden, 't geen Riolanus met verscheide voorbeelden bekragtigd, maar ook, dat door 't opscheuren van dezelve de Vrugt uitberst, en zomtyds door een opening in 't *hypogastrium* uitkomt. Gelyk Bartholinus, Fausius en andere melden. Van Roonhuise en Sylvius bevonden by 't openen van een Vrouw, *immediaat* na haar Overlyden, in 't midden van haar buik een Kind, met de *placenta* ten deele zo vast gehegt aan 't *intestinum Colon*, dat zy dezelve daar van niet konden scheiden zonder de schaar, 't ander gedeelte van de nageboorte was vast aan de *uterus* ter breedte van een duim: 't geen zy oordeelden de oorzaak te zyn, dat het Kind in den buik van zyn Moeder buiten de Baarmoeder heeft kunnen leeven.

Brief van Mr. J. ten Winckel, voornaam *Ruischiaan*, aan my Geschreeven. *Extract* ter zaake: myn Heer, den 18 *Augustus* 1722, heb ik, *geassisteert* zynde met myn Behuwdzoon, Mr. P. Torne, een opening gemaakt in de linkerzyde van den buik van de Vrouw van Michiel Holberg, en daar uitgetrokken de linker arm van een doode Vrugt, die na gedagten zeven of agt maanden in de Vrouw geleefd had, vervolgens hebben wy de Vrouw van 't overige van de Vrugt door de buiksneede verlost, en in drie maanden geneezen, zy is heeden den 28 Juny 1747. gezond in leeven, blyve enz. de *Historien* van voorgaande Eeuwen, en van de tegenwoordige geeven getuigenissen van dat Kinderen op zeldzaame wyze, door 't openen van den buik der Vrouwen, door 't vermoogen van de natuur, altyd poogende om 't geen haar hinderd uit te dryven, of anders tegen natuurlyk uitgehaald zyn. De volgende *Missive* is van den Heer Kampf Geschreeven den 6 *April* 1722. aan een zyner Eerwaarde Amptgenooten.

Extract Missive: myn Heer: uw Brief is my ter hand gekoomen, en daar uit uw begeerte gezien. Waar op diene, dat het volgenderwyze met Vrouw Kempers is toegegaan. Dezelve is Swanger geworden, en de Vrugt haares Lyfs is zo verre gedeid, dat zy 't leeven daar van bespeurde: het heeft egter, *a Causis nescio quibus*, als haar tyd om was, zig tot geen geboorte willen schikken, maar is in de regterzyde des Lyfs zitten blyven, dierhalven is *Doctor* Godfried *geconsuleerd*, welk gezegd heeft 't was een Maan Kind, dat zig aan de eene zyde gezet had, en daar zoude blyven zitten, zy kon egter nog wel drie of vier Kinderen haalen, edog op 't lest zoude de *mola* zig tot vuilen zetten, en haar stuksgewyze uit het Lyf vallen, dan zoude zy daar aan moeten sterven, hy had twee diergelyke *exempelen* gevonden, en konde het Maan Kind *beneficio*

 Medi.

Medicinæ geener wege van haar afgedreeven worden; *ut prædixit ita Contigit*, 't Kind is van die tyd af in de regterzyde blyven zitten, en zy heeft de gantſche tyd een dik Lyf gehouden, zo als in Swangere Vrouwen gewoon is: zy betuigd: dat zy aan de plaats, daar het Kind gezeten heeft, geen natuurlyke warmte vond, 't was daar altyd ys koud geweeſt, deze alles ongeagt heeft zy van die tyd af tot nu toe nog vyf Kinderen ter Waereld gebragt, waar van de vier eerſte in leeven, 't vyfde Kind is voor omtrent twintig weeken met haar leevens gevaar dood gehaald, terwyl het dubbel aan 't ligt kwam, waar na zy zes weeken ſwaare pyn in 't Lyf gevonden heeft, en of zy veelerlei *Medicamenten* gebruikte, 't heeft niets geholpen, nu voor omtrent agt weeken is haar Lyf wond geworden. Toen begon haar Man dan by den eene, dan by den ander *Chirurgus* om raad te zoeken.

Eindelyk is haar Man gekoomen by den *Chirurgyn* HALBBROODT, deze heeft de Vrouw aangenoomen te *Cureren*, heeft haar Lyf met plyſters belegd, heeft egter de wond niet gantſch toe kunnen krygen, maar is allerwegen kleine wond gebleeven, waar uit zeer veel *materie* vloeide, tot nu voorgaande Maandag haar wederom twee groote gaten in 't Lyf gevallen zyn, door welke zig byna een vinger lang de herſſenpan liet zien. Als nu den *Chirurgyn* de ingevalle gaten en de herſſenpan zag, *reſolveerde* hy de wond meer te openen, 't welk hy Donderdag *me præſente* voorgenoomen heeft, hy deed niet anders, als dat hy de twee gaten door hulp van een ſchaar in een bragt, toen nam hy eerſtelyk de herſſenpan uit, daar na 's Kinds regterhand, en zo vervolgens het gantſche lighaam, waar na een ſchrikkelyke ſtank volgde. 't *Poſituur* van 't Kind was nog gantſch, uitgenoomen dat het hoofd een weinig verweezend was, en de beenderen uitgevallen. *Item* van de ſchouderen tot aan 't kruis waar 't vel en vleeſch van de beenderen, in de Vrugt waaren geen ingewanden te vinden, als alleen de lever, het Kind was van de Vrouwelyke *Sexe*. Ik heb de *Patiente* giſteren bezogt, en bevond ze niet ſwakker te zyn als te vooren, ook is haar 't hooge Lyf, dat zy veertien Jaaren agtervolgens gedraagen heeft, weg gegaan, enz.

Volgens de *Annotatien* van den *Chirurgyn* SYMONIDES is in 't Jaar 169·. 't volgende gebeurd aan H. TEN BOOM, de Vrouw van een Soldaat in 't *Regiment* van ZYN VORSTELYKE DOORLUGTIGHEIT ERF-STADHOUDER VAN VRIESLAND enz. in de *Comp.* van den *Capitein* PETERSOM. Zy had een doode Vrugt leggen in 't *abdomen*, zynde *gegenereert* en voorts gedeeltelyk gevoed in de *tuba Fallopiana*, hier was geen *apparentie*, om dit *fœtus* door den doortogt der natuur te ontlaſten. In den buik van deze *Patiente* openbaarde zig een kleine opening, zo dat een vinger daar in kon geſteeken, een ſtuk been van

de

de doode Vrugt kwam daar uit te voorſchein. Voorn. *Chirurgyn* wierd *geassiſteert* door *Doctor* CYPRIANUS, zy *reſolveerden* met het mes een opening in den buik der Vrouw te maaken, en de doode Vrugt daar uit te neemen: dit gedaan zynde, hebben zy de holte van 't *abdomen* gereinigd, en de wonde *Gaſtroraphiſcher* wyze gehegt, en de Vrouw gelukkig geneezen; dit Kind was Een-en-twintig Maanden gedraagen. Deze Vrouw wierd naderhand bevrugt, en heeft door de natuurweg een leevende gezonde Vrugt ter Waereld gebragt. SYMONIDES heeft dit by dag verhaal aangetekend, CYPRIANUS heeft het in 't *Latyn* Beſchreeven, en daar by gevoegd in Prent het wezen van 't doode *fætus*.

De *Hiſtorie* van HARMINA TEN BOOM heeft eenige overeenkomſt met die van ANNA KEMPERS, met een diergelyk geval door DONATUS Beſchreeven, en meer andere. SALMUTH zegd: een Kind had digt aan de *Cervix uteri* de *uterus* doorboord, zyn regterarm was te voorſchein geweeſt, wierd wederom ingetrokken, en daar na verrot bevonden. Dat de *uterus* door de Vrugt kan doorboord worden, hebben FAUSIUS en andere aangemerkt. ALBUCASIS verhaald, te hebben gezien een Vrouwe, in wiens lighaam een Kind was, en egter wierd zy Bevrugt, naderhand is de tweede Vrugt mede geſtorven; zy kreeg na geruime tyd een geſwollen navel; welk deel zig verheffende, en eindelyk geopend zynde, begoſt etter te geeven. Ik ben, zegd hy, dierhalven 't haarer genezing geroepen, heb lange tyd daar over gegaan, maar de *ulceratie* wilde niet ſluiten, ik heb een trekplyſter *geappliceert*, toen is uit de opening een been gekoomen, en na eenige dagen nog een. Verwonderd was ik! weetende, dat 'er geen beenderen in den buik zyn. Alles nu voorzigtig en zorgvuldig overleggende, bevond ik, dat het beenderen van een doode Vrugt waaren. De oorzaak der ziekte, en de regte weg tot de genezinge my nu bekend, heb ik 'er veel beenderen uitgehaald, wordende de Vrouw vry beter geſteld, en zy leefde nog lang, maar uit de opening vloeide altyd eenige etter. ROUSSETUS verhaald drie *Exempelen* van dezelve aart. Deze heeft PARÆUS mede aangetekend. HILDANUS heeft de *Hiſtorie* van een Vrouw, die de verrotte Vrugt omtrent de navel wierd uitgeſneeden. BENEDICTUS Schryft van een Vrouw, die van een voldraage Kind verloſt wierd, een andere Vrugt bleef in haar Baarmoeder leggen, dit Kind was dood, en 't in de *uterus* koomende te verrotten, is door de natuurlyke weg ten deele uitgedreeven. Eindelyk vielen drie openingen in den buik van de Vrouw, uit de grootſte opening is 't bekkeneel van de doode Vrugt geloſt, daar na zyn dag aan dag de andere beenderen uit de openingen gehaald, deze Vrouw is door de Konſt en getrouwe hulp van de natuur gezond geworden. Deze gevallen zyn *paralel* met die, aan de *Chirurgyns* TEN WINKEL en

HALBBROODT bejegend, de drie volgende zyn my in den tyd onzer verdrukking voorgekoomen.

Zekere Vrouwe, eenige tyd gedraagen hebbende een pynelyk gefwel aan de regterzyde in 't *Hypogaſtrium*, waar voor zy veel *Mediceinen*, door verfcheide *Medici* voorgefchreeven, te vergeefs gebruikt hebbende, heeft om myn hulp verzogt, daar toe aangezet zynde door een ander, door my gered van een door verkeerd *Medicineren* ingewortelde *lævitas*. Het middel, 't geen door my gegeeven wierd, beſtond uit *Electuar. Diaſcord. Balſ. Lucatell. Conſ. roſ. rubr.* en *Spec. Diatrag frig* | gelyke deelen, om de vier uuren een *dragma* in te neemen, den *Ambaſſadeur* van de dood had vertoond aan des *Patients Familie* het *paſpoort* op de ryze na de eeuwigheid. Deze uitgemergelde nu in den tyd gebleeven en gezond geworden, verpligte my de Vrouw van DE LETH te zien. Ik vond haar byna uitgedroogd, fwak, en pynelyk, zy droeg een innerlyk gefwel in de regterzyde des buiks, 't geen ik ſtelde te zyn in de *tuba uteri*; na volſtandig gebruik van een leenigmaakende *diæt*, *Decoctum Glycyrrb. & rad. althææ*, en *Balſ. Sulpb. Liniſat:*, is zy kwyt geraakt door de natuurweg veel brokkelige ſtinkende *materie*, met vliezen en vezelen gemengd. By *Continuatie* nog eenige weeken voorſ. middelen neven *Pilulæ* van *Sapon. Venet*, en *pulv. Kei* gebruikende, is zy volkoomen herſteld, zo wel uitziende als een fchoone jeugdige Vryſter. Een gevynsde Vryſter, my vermoeijende om haar *Doctor* tegens dank te zyn, om dat ik was den *Chirurgyn* geweeſt van haar eerſte Jeugd, droeg een zeer hoog gefwollen buik, en 't overige van 't lighaam zeer vermaagerd, eeven als die aan de *Hydrops aſcites* eenige tyd *gelaboreert* hebben, zy is door 't volſtandig gebruik van voorſ. middelen door de natuurweg kwyt geworden veel vuile *materie*, gemengd met bloedige klonters, eindelyk kwaamen ten deele gefmolten beendertjes te voorfchein, 't geen haar wonderlyk fcheen, ik betuigde, dat het my ook zo voorkwam, terwyl zy voor Maagd *paſſeerde*. Deze bevuilde Vryſter is langzaam herſteld.

Door 't geduurig gebruik van voorſ. *Balzem* word het geheele lighaam daar van zo doordrongen, dat al, wat daar van afgefcheiden word, des *Balzems* geur heeft. Ik heb dit by gebragt, om, of iemand in diergelyke omſtandigheden 't voorſ. middel geliefde te beproeven, hy moet, zulks doende, niet zeer haaſtig zyn, de *Cuur* gaat langzaam, en doorgaans in innerlyke *apoſtemata* wis. In zulke, en meer andere talmende ziekten, worden doorgaans de Heeren *Profeſſoren* aan de Hooge Schoolen, en de ervarene *Chirurgi*, *geconſuleert*, terwyl de *Medici*, zo die te paard, als te voet uit *viſiteren* gaan, de ziekten, die de gemeenſte zyn, dagelyks bedienen. Den Heer DRUIFSTEIN, *Chirurgyn* van ZYN KONINGLYKE HOOGHEIT WILLEM den Derden,

ver-

verhaald van een Vrouw, die in haar buik droeg het lyteken van een wond, waar door een Kind was uitgehaald, doen het wierd uitgesneeden, had zy 't vyftien Jaar by haar gedraagen. HOLLERIUS, den *Leeraar* van ROUSSETUS, zag een Vrouw, die, na dat zy vyftien Jaaren een doode Vrugt gedraagen had, den arm van een Kind door haar navel uitkwam. RONDELETUS spreekt van een Vrouw, die een gedeelte van een verrotte Vrugt met stukken uitgaf, de grootste beenderen bleeven agter, en wierden oorzaak van haar dood. In de *Philosophical Transaction* is 't verhaal van een Vrouw, die door haar navel het grootste gedeelte van een verrotte Vrugt loste.

De Vrouw van MENNE, oud Vyf-en-veertig Jaaren, worstelde zederd twaalf Jaaren met een in haar buik doode Vrugt, zynde zy buiten dit ongeval fris, fraay en rank van gestalte, vrolyk van inborst. In haar Drie-en-dertigste Jaar was zy vier Maanden twyfelende over Bevrugting, in den vyfden Maand voelde zy sterk leeven, en, op haar vollen tyd gekoomen, dagt zy te zullen Baaren, edog het miste, zy bleef eenige dagen in arbeid, zonder te kunnen verloszen, de Vrugt woelde zo geweldig, als of ze den buik zoude doortrappen, kort, voor dat die woeling ophield, was ze zo sterk, dat de Vrouw leggende daar door van haar rug op haar eene zyde gerukt wierd. Zes dagen daar na wierd zy een bloedige stoffe kwyt door den *anus*, deze afgang vermeerderde dagelyks in *quantiteit*, hier na wierd zy gewaar het rammelen van gebeente. 't Geraamte was te voelen door de weeke deelen van 't *abdomen*, 't lag gestrekt na de lengte van den buik. In 't vyfde Jaar poogde de natuur zig van dit gebeente te ontslaan, van tyd tot tyd bragt zy door de geboorteweg zomtyds een beentje uit, de Vrouw droeg dit beenig kruis dertien Jaaren. LE CLERC verhaald van een Vrouw, die Vyf-en-twintig Jaaren een sweer in de Baarmoeder hadde met alle toevallen, die deze ziekte verzellen, zy wierd nu schielyk van hevige snydingen overvallen, die haar geduurende drie Jaaren pynigden, en aan haar ylhoofdigheid en *Convulsien* veroorzaakten, na verloop van dien tyd loste zy door den *anus* twaalf kleine beentjes, die in hun geheel en evenmaatigheid scheenen. Het byzondere, dat zy hadden, was hunne gedaante, zy geleeken niet na menschen beenderen, ook niet na die van een ander dier, te weeten, zo als die beenderen in haar natuurlyke gestaltens zyn. Waar uit blykt, dat het een *Monstreuse* Vrugt, in opzigt van deszelfs gestalte, was. DONATUS verhaald van een Vrouw, die eenige tyd een doode Vrugt droeg en eindelyk, deszelfs weeke deelen verrot zynde, door de *vagina* loste, de beenderen bleeven agter, de Vrouw wierd *de novo* Bevrugt; deze Vrugt aangroeijende, kwam zy in lyfsgevaar, haar buik wierd door een *Chirurgyn* geopend, hy nam het geraamte uit de holte van den buik,

lag de *Gastroraphia* en genas, op den vollen tyd wierd de tweede Vrugt leevend door de natuurweg gebooren, naderhand heeft deze Vrouw van byzondere Dragten nog vier leevende Kinderen gelukkig uitgebragt. Hier word *gesustineert*, dat de eerste Vrugt in een der *tubæ uteri geformeert*, gesneuveld en 't geraamte uitgeborsten is in de holte van den buik. CORNAX verhaald van een Vrouw, die, na dat ze reeds verscheide Kinderen Baarde, wederom Bevrugt zynde, halver Dragt het Kind voelde beweegen, maar, den vollen tyd *præsent* zynde, kon zy niet verloszen; den Vrugt, die stierf, droeg zy vier Jaaren, doen vertoonde zig op haar buik een groot geswel, 't wierd geopend, en daar uit gehaald een niet zeer rottig Mannelyk Kind. De Vrouw wierd hersteld, en wederom swanger, op haar tyd gekoomen verzogt zy om de buiksneede, haar Moeder wilde, dat zy haar aan GODT en de Natuur zoude overlaaten. Zy stierf met de Vrugt by haar, en geopend zynde, wierd een schoone Zoon dood in haar *uterus* gevonden.

Van een Vrouw, die zestien Maanden in arbeid was, en eindelyk de beenderen van 't Kind door haar navel uitbragt, Schryft MATON. GASSARD Schreef van een Vrouw, die een Jaar na haar vollen tyd het Kind behield, door rotting van de *uterus* storte de Vrugt in de holte van 't *abdomen* aan de linkerzyde, daar kwam een *Apostema*, die geopend zynde in verscheide tyden de beenderen van de Vrugt uitleverde, zy wierd genezen, en heeft naderhand natuurlyk gebaard. Een andere jeugdige Vrouw, beswangerd en op haar vollen tyd gekoomen zynde, kon niet verloszen, wierd krank, en haar buik zo opgespannen, dat het een byzonder geswel maakte omtrent de navel, vertoonende dit geswel zig als een *suppurerende Phlegmone*. Den *Chirurgyn* stak het open met een *Actuaal Cauterie*. Des anderen daags vond Mr. GALLEMENT eenige hairen in de sweere, en, verder onderzoekende, vond hy het hoofd van een verrottend Kind, dit hoofd en de rest van 't lighaam trok hy uit, de Vrouw van PREVOST genas daar na voorspoedig, en leefde daar na nog 37 Jaaren in een gezonde staat. Een andere Vrouw, BARBARA genaamd, bevrugt zynde van haar derde Kind, was in vergeefze arbeid met veel smerte agt dagen, zy bleev bedlegerig, eindelyk kwam op haar buik boven de navel een kleine *bubo*. Deze wierd door haar Buurvrouw, met een els van *Crispin*, geopend. Toen zag men een vlies, daar een dood Kind in lag, den *Chirurgyn* BOURGEOIS, geroepen zynde, opende de buil en 't vlies met een scheermes, vatte het Kind met de *griffioen*, en trok het rottige Kind uit des Moeders buik. De Vrouw wierd in vervolg door hem geneezen, edog zy moest volgens 't getuigenis van BAUCHIN een *suspensorium* draagen. Een swangere Boerin wierd in de agtste Maand des Dragts van haar Paerd gesmeeten, viel tegen een

groote keysteen, en bleef Vier-en-twintig uuren leggen, als van een *Concussus Cerebri* aan gedaan, de naaste dag kreeg zy een *febris violenta*, gevolgd met flaauwte, braaken en razerny. Den *Chirurgyn* deed haar de *venæ Sectio*, den *Medicus* gaf ze *Purgantia*, enz. na verloop van een Maand kwam by de navel een groote *bubo*, die, geopend zynde, uitgaf een *materia putrida*, daar na stukken verrot vleesch, eindelyk stuk aan stuk 't gebeente van een Kind, zy wierd genezen in de tiende Maand na de *Operatie*. CORDE meend, dat, als aan haar, toen ze lag in de eerste stond zonder beweeging in swym, de buiksneede was gedaan, het Kind had kunnen behouden worden. Een andere Vrouw, die een aan 't rotten zynde Vrugt in haar Baarmoeder droeg, verscheide innerlyke Geneesmiddelen om die Vrugt af te dryven te vergeefs gebruikt hebbende, leend by een *Chirurgyn* de Kraanebek, waar mede zy met haar eige hand uittrok de beenderen van dit verrotte Kind, daar na met wasschen, stooven en baden kreeg zy haar gezondheid, zegd SOLINANDER, wederom ALBOISIUS zegd een Boerin gezien te hebben, welke haar Vrugt door den *Chirurgyn* van 't Dorp was uit den buik gesneeden.

Zekere Vrouw meende, dat haar *menstrua* opgehouden wierden door een *febris quartana*, niet denkende, dat zy swanger was, zy wierd *Medicinaal* behandeld, omtrent als de Juffrouwen D'OUCY en DE LION, hier na Beschreeven: deze nu gebruikte *Medicamenten* tegen de *quartein*, de verstopte Maanstonden, verhardingen van de lever, en van de milt, eindelyk het Kind, nu gedood zynde, verrottende, veroorzaakten de *sedes vitiosæ*, zo kwam met ter tyd het gebeente door den *Rectum* uit, zy kwam te sterven, doen wierd het overschot van 't geraamte uit de *uterus* gehaald. BUNOT, *Chirurgyn* van de Doorlugtige Princesse ANTOINETTE DE BOURBON, verhaald, dat deze *Princesse* in de Kerk een arme zieke Vrouw zag, die zy aan haar Moeder *præsenteerde* ter *alimentatie*. De Moeder van ANTOINETTE liet de *Patiente visiteren*, en kreeg berigt, dat zy een bedorve Maagd was, die nu zederd eenige tyd een doode Vrugt droeg, de goedertierne *Princesse* Moeder liet egter de hand slaan aan dit verwaarloost Vrouwmensch. BUNOT Schreef, dat de beenderen van 't geraamte haar *uterus* hadden doorboord, en zig poogden rondom het navel na buiten uit te redden: dit Vrouwmensch wierd in volkoomen gezondheid hersteld. Zekere eerbaare Vrouw wierd met de *gemelli* van BEERENAART een doode Vrugt door de natuurweg uitgetrokken, zonder gevolg van de *secundina*: de *vagina* was zo gerost, dat ze geen hand kon toelaaten, om na de *placenta* te tasten. Na vier weken met de *lochia* geworsteld te hebben, verhief zig een geswel in 't *Hypogastrium*, dit wierd in de vyfde week na de verlossing der doode Vrugt geopend, uit deszelfs boezem kwaamen verscheide bloedklonters. De opening wierd de navolgende dag ver-

wyd,

wyd, en de rottige *secundina* daar uit gehaald, de *solutie* wierd *gemundificeert*, en, daar na met heelmiddelen bediend zynde, genezen. De Vrouw heeft eenige tyd met krukken gegaan, wierd wederom Bevrugt, en op haar tyd natuurlyk verloſt. Door 't gebruik der *gemelli* is zekere Burger Vrouw den buik hoog opgeſwollen, in de *labia* van de *vulva* kwaamen *Apostematien*, waar uit, uit een *absces* op haar buik, en uit haar *intestinum rectum*, ſtinkende etter vloeide, wy ſtelden, dat deze *materie* kwam uit den boezem van de beſchaadigde *uterus*, zy heeft geen toegang verleend, om de *sanatie* te beproeven. De Vrouw van OUCY wierd ziek en Bevrugt in een en dezelve tuszen Maandſtondigen tyd, als den tyd van 't Baaren aankwam kon zy niet verloszen, de *Chirurgyns* vonden tekenen van een doode Vrugt, vyftien Maanden na dat geſteld word dat zy ſwanger wierd, is zy overleden. In de laatſte Maanden van haar leeven loſte zy *sedes vitiosæ*, dit wierd door de *Medici*, die ſtelden, dat ze niet Bevrugt was, gehouden voor etter, koomende uit een *ulcus* in de *uterus*, en de hardheid, die gevoeld wierd tegen de plaats, daar 't geraamte lag, voor een verharding in de lever, haar *Cadaver* wierd geopend, en bevonden, dat eenige beenderen van 't Kind geheel, en andere ten deele, verrot waaren, onder de geheele waaren de *Claviculæ*, zynde zeer harde beenderen, ze worden maar aan de geraamtens van twee dieren gevonden, zie by VAN DYK, De Vrouw van Monſr. DE LION, woonende op Damrak over de platjes beurs, twyfelde negen Maanden aan haar Swangerheid, eene van de *inspectores Collegii Medici* verzekerde haar, dat ze aan de *Hydrops ascites laboreerde*, hy gaf haar dagelyks in ſcherpe *purgantia*, zy heeft op den dag, als WYNTJE haar nademiddag van een Zoon verloſte, des morgens tegen de Waterzugt een ſterk afdryvende *purgatie* ingekreegen; hoe goedertieren is de Natuur, dat zy een Moeder en haar Kind behoud in 't *perykel* van een *Medicus*.

Van een welgekeerd Kind, met zyn hoofd nederwaards over eind ſtaande tegen zyn Moeders eindeldarm in de holligheid van den buik, vry, met geen *membranæ* bedekt, of belemmerd, edog met zyn *funiculus* aan de *placenta* vaſt zynde, gevonden in 't lighaam van een doode Vrouw, Schreef SCHENKIUS. GOLTSIUS verhaald van een Kind, 't geen zyn eene arm buiten den buik geſwollen ſtond, waar van de Moeder ſtierf, haar lighaam wierd geopend, en haar *uterus* geſcheurd bevonden, de Vrugt en deszelfs *secundina* laagen geſtort tuszen de *intestina*. De *uterus* tot in den *fundus* geopend zynde, vertoonde zig in dezelve een *Scirrhus*, zo groot als een handpalm. Dezelve Schryver verhaald van een Vrouw, die reeds vier voldraagene Kinderen had voortgebragt, nu van 't vyfde Swanger zynde, kwam op haar tyd in arbeid, die moeijelyk was, en vier dagen duurde, om dat

een

een hand van 't Kind in de geboorte ſtond. Zy ſtierf den vyfden dag, haar lighaam geopend zynde, wierd een kloek Kind, buiten de *uterus* in het linkerzyde van de Vrouw leggende, gevonden. In de regterzyde had zy een *Scirrhus*, zig uitſtrekkende van den *fundus* tot in het *Collum minus uteri*, in welkers binnenſte wand een *Carcinoma exulcerata* was, welke den doortogt van 't Kind belet had; eenige zyn van *Opinie*, dat Mr. GOLTS hier ſpreekt van 't zelve geval, daar SCHENK van ſprak, het zelve wat *Ampelder noterende*. HILDANUS ſpreekt van een Kind met zyn lighaam gevonden in de linkerzyde van de holte des buiks, zyn hals was beneepen in de ſcheure van de *uterus* en in dezelve het hoofd: deze Schryver Schreef van een Kind, leggende overdwars in de *uterus*, met zyn eene voet dezelve doorboord hebbende, terwyl een hand uit de *vagina* hing. BARTHOLINUS verhaald, dat in den tyd, als hy te *Leiden* was, een Swanger Wyf, zig willende verdoen, in de angſt des doods een Kind baarde. Dit verhaal komt ons niet zo vreemd voor, als de volgende.

Hy Schryft, dat zekere Vrouw, Swanger zynde, zes weken voor haar vollen tyd ſtierf; zy dood zynde, wierd geſteld, dat haar Vrugt mede geſneuveld was, edog, Agt-en-veertig uuren na haar ſterven begon de borſt en buik van 't *Cadaver* te ſwellen, het doodkleed ſcheurde. De Buurwyven loopen toe, verwyden haar dyen, en zien een ſchoon Jongsken te voorſchein koomen, 't geen, nu in des Moeders arm gelegd, met haar begraaven wierd. Dit verhaal van BARTHOLINUS onderſteund de gevoelens van hen, die ſtellen, dat in een leevende verloszing de Kinderen, als ze voldraagen zyn, arbeiden om uit te koomen, en 't noodigd my om iets uit andere Schryveren by 't laatſt voorſ. te voegen. VAN MEERBEEK Schryft, dat in 't Jaar 1506. in de *Beverwyk* een Kind in zyn Moeders buik ſchreide, veertien dagen voor het gebooren wierd, dit, zegd hy, hebben verſcheide Vrouwen en Mannen gehoord. Een ander *Hiſtorie* Schryver verhaald: dat een Man, die, terwyl hy voor zyn Vrouw de uitvaard bereide, een geſchrei in haar buik hoorde, en zag daar na uit de geboorteweg een kloek gezond Kind te voorſchein koomen. MATTHEUS verteld omtrent het zelve: de Vrouw van KREUTER, negen Maanden Swanger, geſtorven zynde, wierd in 't Graf gelegd, eenige uuren daar na wierd een geſchrei gehoord, 't volk loopt toe, opend de doodkiſt, en vind by de doode Vrouw een leevende Dogter wel te pas leggende aan haar voeten, deze Dogter, zegd MATTHEUS, heeft eenige Jaaren geleefd. EBERUS Schryft: dat in 't Jaar 1567. het *Spaanſch* Krygsvolk tuszen *Zutphen* en *Deventer* een Swangere Vrouw ophing, zy, Vier-en-twintig uuren gehangen hebbende, en wel dood zynde, heeft twee leevende Kinderen gebaard. Dezelve *Hiſtorie* Schryver verhaald, dat een Edele Vrouwe van 't huis van

Lasso, na dat zy drie dagen dood was, wierd begraven: de doodkist na eenige Maanden geopend zynde, wierd het lyk, zo als het geplaatst was, leggende bevonden, en een dood Kind by haar. Salmuth zegd: dat hy drie maalen Swanger gestorvene Vrouwen heeft zien Baaren, en eens, dat een om 't leeven gebragte Vrouw twee Kinderen gebaard heeft.

't Verhaal van de schreijende Kinderen in den buik van de Moeders ondersteund de gevoelens van hen, die stellen, dat het Kind ademd in de *uterus*, hier zoude passen te zeggen, dat wy byna niets onmoogelyk kunnen stellen. 't Is een gemeen zeggen by veele, dat 'er geen *Miraculen* meer gebeuren; zomtyds gebeurd wel iets, dat *miraculeus* is, of scheind, maar zelden word 'er agt op gegeeven, ik heb 'er voorbeelden toe, om zulks aan te toonen, maar, om dat ze loopen buiten ons *propoost*, betrekking hebbende tot valsche Eedsweeringen, in de daar van in haar *Conscientie* overtuigde Booswigten, zal ik ze overslaan, hebbende die stoffe verhandeld in Briefwisseling met den Geleerden Heer de Jongé, ingekoomen wegen een *gedetineerde* te *Rotterdam*, die stom geworden was, zynde zyn tong in den hals getrokken. Dat dit ook geschied door aangenoome gewoonte om te bedriegen, is ons gebleeken in een hier ter Steede *gedetineerde*, die ik met de *lapadil* de tong uitwaards sleepte.

Indien 't waarheid is, 't geen eenige Schryvers verhaalen, dat Kinderen in haar Moeders buik buiten de *uterus* gevonden zyn, zonder dat dezelve geborsten of gescheurd was, konden wy om die Kinderen te verloszen geen middel beoogen, als die door de buiksneede. 't Word geloofd het voorgestelde, namentlyk, dat deze Vrugten in den buik der Vrouwen kunnen voortkoomen, als, de *tuba uteri* het *ovum* niet wel beslaagen hebbende, het *ovum* daar door wormd, en komt te vallen in de holte van den buik, anders koomen de volgende twee eerste *Historien* ongelooffelyk voor. Montonnys Schreef, dat in 't *Hospital* een Vrouw, na veel lyden, vergeefsze arbeid in Baarensnood aangewend, en na veel pyn geleden te hebben, stierf, 't lighaam wierd geopend, in de holte van haar buik buiten de *uterus*, tuszen dezelve en 't *intestinum rectum*, wierd een schoon welgemaakt Knegtken gevonden, zynde daar gestorven kort na 't Overlyden van zyn Moeder. In een andere Overlede Vrouw wierd buiten de ongekwetste *uterus* in zyn werk omwonden, een Kind gevonden, zynde deszelfs overdekzelen Talkagtig en *Cartilagineus*. Zyn Moedervliezen doorgesneeden zynde, kwam een weiagtige stoffe te gelyk met het Kind, daar in gelegen, te voorschein: over dit geval hebben Willet en Senguardius Geschreeven. De *Historie* van het *Mussipontaanse* Kind is Beschreeven door Deusingius, Bartholinus en andere. Dit Kind wierd in den buik van een Vrouw, buiten de onbe-

onbeschaadigde *uterus* gevonden. ALBOISIUS Beschreef, dat de Vrouw na Agt-en-twintig Jaaren lyden stierf, geopend zynde, wierd haar *uterus* rimpelig, veelverwig, en zo hard in 't aanraaken als een aarden pot bevonden, deze Baarmoeder wierd met moeite geopend, en daar in gevonden een Kind van volkoomen grootte, welgemaakt, en in witte krytsteen verwandeld, het hart en de harssenen hadden de natuurlyke gestalten, edog mede omtrent zo versteend als de buitenste lighaams deelen. PARÆUS en BARTHOLINUS hebben 't afgebeeld. In de tyd van den laatstgenoemden Schryver was het steene Kind met geloofwaardige *Attestatien* voorzien, en met zyn geloofs Brieven berustende in 't *Cabinet* van den KONING van *Denemarken*, die 't hem vergunde te zien.

De *Historien* van deze Natuur zyn zo menigvuldig en zo langwylig door eenige Schryvers beschreeven, dat ze, verzaameld zynde, alleen een groot Boek zouden kunnen uitmaaken, diërhalven, en om dat myn *Diana* reeds zo dik word, als of zy grof swanger ging, zullen wy deze *Historische* verhandeling besluiten, en in de volgende eenige byna van den zelven aart byzetten, om ons aan te leiden tot de *Chirurgische Operatie*, *sectio Cæsarea* genaamd.

DE Kinderen, die van 's Moeders lighaam leevend uitgesneeden waaren, wierden by de *Latynen Vopisci*, *Cæsones*, en *Cæsares* genaamd, zo wierd gebooren SCIPIO AFRICANUS, den eersten, die het *Roomsche* Volk de naam van *Cæsar* gaf, om dat hy uit zyn Moeders buik gesneeden was. PUBLIUS VARO een Veldslag tegen HANNIBAL verlooren hebbende, viel zyn Vrouw, van schrik gedood zynde, ter Aarde, de Vrugt haares buiks leevende, wierd haar den buik geopend, om het Kindeke te verloszen. GORGIAS LEONTINUS schreide in zyn Moeders buik, als zy, dood zynde, zoude begraven worden: dit schreijen gehoord zynde, wierd haar gestorven lighaam open gesneeden, en LEONTINUS verlost uit zyn doodelyke Kerker, hy heeft over de honderd Jaaren gezond geleefd, en is een in Deugden Hoogberoemd Man geworden, ik meen te vooren iets van zyn gaven aangeroerd te hebben. EDWARD, den Zesden Zoon van HENDRIK den Agtsten, KONING van *Engeland*, is door de buiksneede, in zyn leevende Moeder gedaan, ter Waereld gebragt, enz. meer andere, te zien by de Oude Schryveren. Zie by PLINIUS, GUEVARA en andere *Historie* Schryvers.

Onder die hier te Lande, zelfs hier ter Steede, door de buiksneede verlost, tot hooge en volmaakten Ouderdom gekoomen zyn, is den Geleerden en zeer vermaarden F. PLEMPIUS, die de *Anatomie* van CABROLIUS opdroeg aan den *Prælector* en *Anatomicus* onzer Grootvaderen CLAAS PIETERSZOON TULP, naderhand hunne Burgermeester,

PLEMPIUS wierd *Medicinæ Doctor*, en naderhand *Medicinæ Professor* in de Berugte *Academie* te *Leuven*. Deze PLEMPIUS wierd in *Amsterdam* uit zyn doode Moeders buik gebooren door de *Sectio Cæsarea*, en daarom FORTUNATUS genaamd.

Wie meend den tegenwoordigen *Prælector Chirurgiæ* of *Anatomicus*, dat deze *Operatie* verrigten moet? Ongetwyffeld den Mr. *Chirurgyn*. Zoude hy *Prælector* met een geruste *Conscientie* kunnen bestaan te verklaaren, dat zyn zogenaamde door BURGERMEESTEREN *Gequalificeerde* Vroedmeesters daar toe bekwaamer zyn, als de *Ruischiaanen*, die in der tyd door *Prælector* RUISCH in het doen van die *Operatie* onderwezen zyn, en het hier ter Steede gedaan hebben, waar van heden nog leevende getuigen zyn. Of moeten de *Ruischiaanen* in die gevallen 't spitsze afbyten, terwyl de *gequalificeerde Roëllistische* dwaazen doorgaans gemakkelyk werk vinden, inzonderheid, als ze met de Vroetwyven en *Doctores Med.* onder een Deken leggen. *Prælector*, die ons en ons Gilde in de ganzebiezen stuurde, moeten alle de *Chirurgyns* in *Amsterdam* niet met eenpaarige schouderen des Gildslasten draagen, en aan Stads, en 's Lands lasten voldoen, waarom de menigte belet, in haar broodwinning, en 't voordeel, 't geen de *muliebria* geeft, verleend aan *quasi gequalificeerden*, eigentlyk Gunstelingen, geen de minste *Privilegie* volgens Burger en Gilde regten meerder hebbende, als eenig ander *gepromoveert Chirurgyn* en Burger hier ter Steede. Moetende iegelyk zyn zelfs vordering bevorderen door gestaadige *diligentie* en *Vigilantie* in zyn Konste, dit is de regte weg om Vroede Mr. *Chirurgyns* aan te kweeken, die 't weet, moet het zeggen, daar huurd den Schipper zyn Volk op. Daar toe wierd ik in 't Jaar 1731. Beëedigd, en aangenoomen door Burgermeesteren: zeggende haar ED. GR. ACHTB. Man, gaat in vreede tot uw Gilde, bouwd het zelve op, en deszelfs onze en onze Burgeren zo nutte en noodige Konste. Nu zit dien Bouwmeester met zyn Ambagts- en Opperlieden in den ganzen mest. *Huc tendimus omnes.*

Wy *Chirurgi* moeten pligtig met al ons vermoogen ons tot hulp van de Kinderen, zo wel als tot die van de swangere Baarende Vrouwen schikken, moogen wy geen Vrouwen verloszen, laat ons dan Kinderen verloszen; wy *Chirurgyns* hebben onze Konst geleerd en vlytig geoeffend, om te dienen tot hulpe en bystand van onze evennaasten, Mannen, Vrouwen, en hun geliefd kroost. Wy zyn *Instrumenta Organica*, om in verscheide lighaamelyke nooden uit nood te helpen, redden. Wy moogen niet doen als de *Gequalificeerden*, spa te steeken, met te zeggen: die Vrouw moet met het Kind by haar sterven, zonder op eenige wyze de verloszing te onderneemen. Een ondernoomen *Cuur*, niet na wensch uitvallende, strekt niet tot nadeel der *Reputatie* van den *Chirurgyn*. Hy had een gevaarlyke *Remedie* by de

hand

hand genoomen, om de *Patiente* niet te laaten op den oever van de zekere dood: Gelyk gedaan heeft den *Chirurgyn*, waar van DIONYSIUS zegd: dat hy zette een kandelaar op den buik van een beſwangerde in haar vollen Baarenstyd overlede Vrouwe, om door het beweegen van de kandelaar aan de omſtaanders, als of 't een ſpelletje was, te vertoonen de beweeging van de Vrugt in des Moeders buik, in plaats van *illico* 't Kind daar uit te ſnyden.

Eevenwel in dit zeer gewigtig handwerk moet niet reukeloos gehandeld worden. Dierhalven kan het van Vrugt zyn, dat wy ten dienſte voor de aankoomende Jongelingen in de *Chirurgie*, in de Konſt der *Chirurgie* vermaarde Mannen *Conſuleren*: By eenige uit de Oude Leeraaren word geen gewag gemaakt van de Keizerlyke ſneede, onder deze is AB AQUAPENDENTE. Andere hebben dezelve wydloopig beſchreeven, en met aanmerkelyke bevindingen beveſtigd, onder deze is ROUSSETUS. Wy kunnen deze *Operatie* met geen drooge pen passeren. VAN HORNE zegd: ik zoude van deze *Operatie* ſwygen, zo niet het algemeen voordeel my daar toe aanſpoorde. FIENUS zegd: het is een der voornaamſte *Operatien* van *Chirurgia*. VAN ROONHUISE kweet zig als Stads Vroetmeeſter in deze *Operatie* na zyne wyze te Beſchryven. SCULTETUS heeft het gedaan in opvolging van FRANCISCUS, enz. meer andere Konſthelden. Onder deze moogen wy SOLINGEN tellen, die, of ſchoon hy de *ſectio Cæſarea* ſcheen voor te ſtaan, en ook zyn manier van doen voorſchreef, eindelyk waggelende word, met te zeggen, de drie *Canales*, de *uterus*, *veſica urinaria* en het *inteſtinum rectum*, *per Contiguitatem*, *non vero Continuitatem*, aan den anderen geveſt zynde, heb ik beſtaan het *os uteri*, als een dikke hoorne rand geſpannen ſtaande, belettende de Baaring, met een mesje te doorſnyden, ook heb ik het geſcheurd, en dit beter te heelen als 't eerſte bevonden.

Deze verfoeijelyke daad om een Vrugt zo doende uit te plukken, is door hem en STEPHANUS boven de *Sectio Cæſarea* aangepreezen. 't Is doorgaans zeker, dat geſneede wonden beter te heelen zyn, als de geſcheurde, is 't hier *Contrarie* bevonden, 't is, om dat het mesje niet alleen de gezegde rand, maar het *Collum minus* doorſnyd, na voor met doorbooring van de pisblaas, of na agter met doorſnyding van den eindeldarm. Als hier geſcheurd wierd aan 't *os uteri*, beſtond het ten deel in rekkend verwyden, zo ſterk plukkende, dat des Vroeters hand daar door vermoeid wierd. Dat dit rekkend geſcheurde in deelen, die, niet voor de lugt blood ſtaande, door de natuur van de plaats bevogtigd en gekoeſterd worden, zomwylen ligtvaardig geneeſt, inzonderheid in jonge *ſubjecten*, is te bemerken in de blaaswonde na 't uithaalen van een *Calculus*, in welke werkdaad zomwylen vreezelyk Gevroet word, zynde dit een *Chirurgicale Operatie*;

 veel

veel gewigtiger als het verloszen van swangere baarende Vrouwen. Zy helpen en haar *uterus*, de steen en de *vesica urinaria* helpen niet. De tang voeld op ver na zo zeker niet in de *vesica*, als onze vingeren, of die van de *obstetrix*, doen in de *muliebria*. 't Voors. geneezen word ook bespeurd, wanneer door schroef *dilatorium*, of haakend ontuig de *vagina*, en zomtyds daar neven het *rectum intestinum* gescheurd word, waar van ik voorbeelden hebbe bygebragt, of, als zulke scheuringen zyn veroorzaakt door Vroeters of Vroetsters, wanneer zy, om een Kind, dat met zyn hoofd schuin voorkomt, regt in den doortogt te stuuren, de langste vinger in den *anus* van de Baarende Vrouw steekende, daar mede zo sterk drukken en Vroeten, dat ze, rekkende, en eindelyk scheurende, doorgraaven tot op de Vrugt in den doortogt, 't geen te eerder gebeurd, als die Vroet uitsteekend genageld is, en de perszing van de genagelde vinger aankomt op een plaats, daar de gedeeltens van de Vrugt *spatie* geeven om in te graaven, by voorbeeld: onder de kinne invroetende, welker onderkin in een natuurlyke voorkomst na boven, na de *uterus*, wyst. Zo doende kan den *Roonhuisiaanschen* doorgraaver, als 't hoofd beklemd staat, dat, onder tegen de kinne aandrukkende, door 't slot perszen, 't mag met de scheur van LYSBETH verder gaan, zo 't best kan. Dit scheuren, hoe vreemd het scheind, is egter gebeurd, en hier bygebragt, om te zeggen, dat ook zodaanige gerekte scheuringen, gelyk die, daar SOLINGEN van spreekt, beter heelen, als of iemand met een mesje den doortogt, en het *intestinum rectum* te gelyk heeft doorgesneeden, *item* om aan te wyzen, dat, buiten en behalven de *Sectio Cæsarea*, by 't verlossen der Kinderen zomtyds schroomelyke behandelingen gepleegd wierden, zo omtrent leevende, als in den doortogt gesneuvelde, en reeds te vooren gestorvene Vrugten.

Te vooren is gezegd, dat een Vrugt, in de *uterus* gestorven, zomtyds in den vollen tyd, als ze leevend zoude gebooren worden, nu dood uitkomt, alleen door de natuurkragt, en uit de geboorte weg. Dit gebeurd ook voor en na dien tyd, 't zy alleen door kragt der natuur, of met hulpe der handen, of met *Instrumenten*, welke twee laatste behooren tot het geen *Embryulcia* genaamd wierd. 't Geen ook plaats vind, wanneer een Kind in Baarenstyd in den arbeid, in de *uterus*, of in den doortogt komt te sneuvelen, 't zy uit wat oorzaak, en door de vlaagen en perszingen, die de Vrouw in arbeid maakt, niet kan worden uitgebragt. Zo dat den Leerling moet agt geeven, dat 'er groot onderscheid is tuszen de *Operatien*, die *Embryulcia* en *Sectio Cæsarea*, of *Hysterotomotocia* genaamd zyn. Welke laatste is een *Chirurgicale Operatie*, die is, als 'er onder het navel boven 't *os pubis* door de bedekzelen, *musculi*, *peritonæum* en *uterus* een sneede gedaan word, om door dezelve de Vrugt en de nageboorte

te

te haalen; 't welk geschied om de Vrugt in 't leeven te behouden.

Omtrent de bewoordingen *partus Cæsareus*, en *sectio Cæsarea*, zien eenige Geleerden op het woord *Cæsius*; uit dien hoofde zoude de bepaaling van de *sectio Cæsarea* zyn: een moeijelyke Baaringe, die door de scherpte van een mes word uitgevoerd. Andere zeggen, dat de *Griecken* de naam *Embryulcia* niet alleen gaven aan de afhaaling van een doode Vrugt door de natuurweg, maar ook aan de *Operatie*, door de *Latynen sectio Cæsarea* genaamd. De benaaming van de *Griecken* zoude afkoomen van *Embryo* en *Elkein*, waar uit eenige Schryvers poogen te bewyzen, dat de buiksneede door de *Griecken* geoeffend is, voor dat *Rome* een *Cæsar* had, en dat dierhalven Scipio Africanus de eerste niet was, die uit een Vrouwen buik gesneeden wierd, waar van de *Romeinen* de naam *sectio Cæsarea* afleiden. 't Is waarscheinelyk, dat den grooten Hippocrates, en andere Vroede *Griecken*, door 't woord *Embryulcia* alleen betekenden het afhaalen van een doode Vrugt, terwyl *Embryo* een Kind, en *elkein* trekken, of haalen beteekend. Volgens dit gestelde, betekende het woord *Embryulcia*, een *Embryon* af te haalen door de natuurweg, 't zy alleen met de handen, den *Embryulcus*, of eenig ander *Instrument*. De *Griecken* noemen het Kind *Embryo*, als de ledemaaten van 't *fœtus geformeert* zyn. Om te bewyzen, dat den *Griecken* in zeer vroege tyd bekend was het verloszen door de buiksneede, word bygebragt het woord *Embrytomia*, dat is de uitsnydinge van een Kind. Edog 't lyd tegenspraak, om dat de Ouden hebben de doode Vrugten in den doortogt gesneeden, verdeeld, en by stukken uitgehaald met den *uncus*.

De *sectio Cæsarea* word in driederlei voorvallen voorgesteld, de eerstvolgende word van Godsgeleerden, Regtsgeleerden, en Geneeskundigen voor noodzaakelyk gehouden. Dit voorval is, wanneer de Moeder dood is, en het Kind in zyn Moeders buik leefd, worstelende tegen de dood, en waar door, 't welk te beklaagen is, de Vrugt tot duisternisse word gedoemd, voor en aleer zy 't ligt beschouwde, en te gelyk met de Swangere Moeder verlooren gaat. Hoe zal, zegd van der Sterre, den *Chirurgyn* konnen verantwoorden, dat hy een leevende Vrugt in zyn Moeders dooden romp in de uitterste benaauwdheid, zyn evenmensch, om bystand en verloszing met geduurig kloppen en springen als roepende, en verzoekende om hulp, laat versmooren. Wat *gefondeerde* reden prangd eenig mensch tot medelyden, om met schroom een doode romp te openen, om een leevend Kind by 't leeven te behouden? Waarom vermag nooit Rechter een Swangere Vrouw, ter dood verweezen, te regt stellen, ten zy die alvooren verlost is; 't blykt zo, dat 'er aan gelegen is,

of

of een Vrugt in de Moeder ſterft of niet. De kommer, van dat de Vrouw niet dood is, maar in ſwymeling mogt zyn, heeft den *Chirurgyn* niet meer te vreezen, als de Regters, die een lighaam doen openen, om de doodelykheid van de kwetzuur te beſchouwen, of om te zien, of iemand door vergift is omgebragt. Wie, zegd HEURNIUS, is van de dood dezer leevend begraavene Kinderen de ſchuld te geeven? Aan de Overheid, als zonder welkers toeſtemminge het niet geoorloofd is zodaanig handwerk te beginnen; voor en al eer wy hier laſt toe hebben, is de bekwaamen tyd al voorby? of zal ik de ſchuld op de *Chirurgyns* leggen, die vreezen met VESALIUS mis te taſten, hy, willende een Vrouw, die wierd geoordeeld dood te zyn, den buik openen, om de Keizerlyke ſneede in 't werk te ſtellen, bevond, dat het hart klopte, gelyk ADAMUS, en JESSENIUS verhaalen, andere Schreeven, dat hy meende een *Cadaver* te zullen Ontleeden.

Het is noodzaakelyk, dat de buikſneede geſchied byna op 't zelve oogenblik, als de Moeder de geeſt geeft, terwyl 't Kind zig beweegd en huppeld. 't Kan in zulken ongeval niet baaten, dat gy de Vrouw een ſleutel in de mond ſteekt, om die open te houden, op dat het Kind zoude ademen, dit is een *Remedie* van 't ſpinnewiel. Een Vrugt, in zyn Moeders lighaam beſlooten, ſterft niet ſtraksdaadelyk te gelyk met de Moeder, de Vrugt heeft zomtyds voedzel genoeg, en onder het zelve de noodige ſtoffe vermengd, om voor een kleinen tyd het leeven te behouden, om zyn bloed voor ſtollen te bevryden, het zelve en andere noodige beweegingen gaande te houden, ja zo overvloedig, dat VAN DER STERRE ons ondervindelyk verzekerd, dat ze eerder om de koude in haar Moeders buik als by gebrek van voedzel en lugtdeelen in dezelve zoude ſterven. Hy verhaald van een Kind te *Rotterdam*, dat eenige uuren na 't Overlyden van de Moeder, in welken tyd verſcheide *debatten* voorvielen, eindelyk door een Oud ervaaren *Medicus* wierd overgehaald, om de buikſneede te doen, waar na 't Kind door 't mes van den *Chirurgus* by 't leeven behouden en aan de Waereld te voorſchein gebragt is. In 't Dorp *Akerſloot* ſtierf een Vrouw met een voldraagen Vrugt, in haar *uterus* beſlooten. De leevende Vrugt vertoonde met al zyn vermoogen, dat de hulpe van een *Chirurgyn* noodig had, dit, dewyl het zeer laug duurde, beweegde eenige tot deernis, zy ſtelden voor, dat den *Chirurgyn* behoorde de onnoozele Vrugt te verloszen, maar de naaſte Vrienden ſloegen 't af, onder voorgeeven, dat het onnoodig was, dat daar voor de Vrugt niet aan geleegen was, of 't in zyn Moeder ſtierf, of niet, deze *Commotie* duurde lang, terwyl 't leeven van de Vrugt duurde. Eindelyk vonden de Roeyſters een uitweg, zy ſtelden voor, dat men een Boode na den Vader zoude zenden, om zyn believen

daar

daar over te verſtaan, die wel zes uuren van huis was, hier meede wierden de ontruſte gemoederen geſtild, en met een de beweeging van 't Kind. Dat zulke ongevallen hier ter Steede verſcheide maalen gebeurd zyn, is ons bekend, zo om dat, om verſcheide redenen, den bekwaamen tyd tot de *Operatie* verliep, als, om dat niet eens gedagt of geſprooken wierd om het Kind te verloszen. 't Is niet *apparent*, dat na 't uitbluszen van de *Chirurgiſche* geeſten, door de lighaamen der dwaaze, die zig Vroedmeeſters noemen, zulken *Operatie* zal ondernoomen worden, om dat het geheim van ROGIER, ſtomp zynde, in deze onderneeming niet dienen kan.

Gelyk het een noodige behulpzaamheid is een Vrouw en Vrugt in een ſwaaren arbeid te behouden, of een Vrouw van een doode Vrugt te verloszen, zo is 't niet minder noodig, een leevende Vrugt uit zyn doode Moeder te verloszen, de *Chirurgyns* zyn met minder verbintenis verpligt een Vrouw te helpen, met een dood Kind by haar, dat zig veeltyds zelfs red, als in te redden een leevende Vrugt uit zyn doode Moeder, zomtyds daar in een uure en meer leevende. Zekere Vrouwe, ziek zynde, verzogt ernſtig, om, by aldien zy met een vol lighaam ſtierf, dat mogt geopend worden, op hoop van haar Vrugt by 't leeven te behouden, zy ſtierf. Het doode lighaam wierd geopend, en de leevende Vrugt verlôſt, deeze Vrouw ſtierf in de agtſte Maand haarer Dragt. VAN ROONHUISE wierd als Stads Vroetvâar ontboden tot hulp van vier *ordinaire* Stads Vroetwyven, deze waaren onder malkanderen twiſtende, of de Vrugt wel gekeerd was of niet, de Vrouw had vier dagen in arbeid geweeſt, met ſwaare vlaagen en wéén. Eene der Wyven oordeelde, het Kind was wel gekeerd, de ander 't was kwaad gekeerd, zeggende: het kwam met de voeten voor. De derde zeide, dat het met de billen voor lag, en dat zy haar vinger in 't *Fondament* van 't Kind had gehad; de vierde oordeelde de handen gevoeld te hebben. Zouden wy dit nu Vroede Vrouwen moogen noemen? VAN ROONHUISE trok dit in twyfel; ik gong, zegd hy, zelfs onderzoeken; hy vond het *internum uteri oſculum* zeer naauw geſlooten, met weinig ſypering, en daar was door dien weg geen Kind, nog Kinds gelyk te voelen. De Vrouw poogde haar Kind uit te perſſen, om dat zy leed groote pyn in de boven buik en groote beweeging van het Kind, hy verbood de Vrouw haar kragten in te ſpannen, ſtellende, dat het Kind in 't *Chorion* beſlooten lag. Zeggende tegen de Vroetwyven: door deze vlaagen zal geen Kind koomen, en by aldien dat verloſt moet worden, zal ik een opening in den buik moeten maaken, waar op die Wyven antw. van zodaanige ſchrikkelyke daad nooit gehoord te hebben. Maar de Vrouw zag blydelyk, en verzogt, hy mogt daar toe zyn hand leenen, en, haar dekzel van 't lighaam werpende, *præſenteerde* het zelve daar toe, om te laaten openen. Hy zeide: 't is

hier niet gebruikelyk, zonder daar toe *Consent* van de Ed. Groot Achtb. Heeren Burgermeesteren te hebben, het zoude my een groote blaam veroorzaaken, by aldien deze *Operatie* geen goede uitflag nam. Zy verzogt andermaal, om de *Operatie* aan haar te doen, zeggende, dat zy en haar Kind anders om 't leeven was. Toen ging hy by eenige Genees-Heeren, dezelve by de *Operatie* verzoekende, dewelke na lang overleg hem dezelve te doen afrieden. Na verloop van eenige uuren kwam de fwangere Vrouw in doodsnood, 't Kind bewoog zig geweldig. Vier uuren daar na kwam de dood nader, eindelyk de Vrouw over 't lyden zynde, fprong Mr. Hendrik op 't doodbed, op offerende, om zig fpringende niet té kwetszen, aan Sylvius zyn fnymes. De buik van de doode Vrouw wierd geopend, en bevonden, dat het Kind geftorven was, hebbende de lippen met wit fchuim bezet, waar uit Mr. Hendrik merken kon, dat het kort te vooren gefneuveld was. Wat hy in dit lighaam aanmerkelyk vond, is te vooren aangeroerd.

Volgens het *Corpus Juris* word voor een doodflag gehouden, als een fwangere Vrouw, met het volle lighaam geftorven, begraven word, voor dat den *Chirurgyn* de Vrugt uit haar buik gefneeden heeft. Volgens deze wet zoude, wanneer 't gebeurde, dat een fwangere Vrouw niet had kunnen verloft worden, en zy, nog in leeven zynde, de *fectio Cæfarea* niet had willen ondergaan, ftervende met de Vrugt by haar, de *facto* na 't Overlyden *abfolut* moeten geopend worden door de naaft by de hand zynde *Chirurgyn*. Dit in *practyk* zynde, konde gebeuren, dat 'er neven Fortunatus meer gelukkige *Amfterdammers* te voorfchein kwaamen. De *gequalificeerde* zeggen: dit is haar werk niet, zy zeiden tegen Neeltje: die Vrouw kunnen wy niet verloszen, zy moet fterven en het Kind by haar, dit was ook de laatfte trooft aan de *Jodinne*, te vooren aangeroerd. Diergelyk ongeval gebeurde aan een deftige Vrouw, waar van Bartholinus verhaald, dat zy, zullende Baaren, op geenerlei wyze door de natuurweg konde verloft worden, eerft kwam haar Vrugt, en zy daar na te fterven, haar lighaam geopend zynde, wierd een vleefchgewas aan 't *os uteri* gevonden, dit gewas had de weg geflooten, en de Vrugt het uitkoomen belet.

Het tweede voorgeftelde, namentlyk de *fectio Cæfarea* te doen, als de Vrugt dood is, en de Vrouw leefd, is niet betaamelyk: die fwangere Vrouw in doods gevaar te brengen is een gruwel daad; den *Chirurgyn*, die Vroed is, verhaaft zig niet om die Vrugt af te haalen, ze koomt door *beneficie* van de natuur veeltyds met weinig of geen moeijelykheid uit. De reden, waarom dit afhaalen door de Ouden verhaaft wierd, was, om dat de bevinding leerde, dat de Natuur buiten en behalven de natuurweg andere wegen vond, om de

doode

doode Vrugt uit te brengen. Zeer aanmerkelyk is 't geval, aan VAN BEERENAART wedervaaren. Zekere Vrouw klaagde van pyn aan haar *fondament*, meenende, dat het *hæmorrhoides* waaren, zy liet VAN BEERENAART daar na zien, hy voelde de voeten van een Kind, waar aan het vleesch meest verrot was, de Vrouw was na haar gissing vier Maanden Dragts. Voorn. *Chirurgyn* haalde stuksgewyze 't meerengedeelte van de Vrugt by het *rectum intestinum* uit, een ribbe kwam uit de *vagina*, de *Patiente* wierd geneezen. Diergelyke aanmerkingen heeft LANGIUS, en andere zyn te vooren aangeroerd. Het afhaalen van de doode Vrugten is volgens de getuigenissen van AQUAPENDENS en ROLFINCK een moeijelyk werk. De laatste getuigd, dat hy het met geluk heeft uitgevoerd. HILDANUS Schryft, dat hy 't meer als veertig maalen met zyn handen heeft volbragt. Dat dit handwerk Oud is, getuigen de Schriften van HIPPOCRATES, die 't zelve duidelyk en onderscheidentlyk beschreeven heeft. *Diana* zal daar van hier ter plaatsze niet veel zeggen, om dat zy in haar eerste *quartier* breed, en in het tegenwoordige in de verhandeling over de *Instrumenten* daar iets van gesprooken heeft.

Het derde voorstel omtrent de *sectio Cæsarea* is, wanneer door de buiksneede een leevende Vrugt uit een leevende Moeder verlost word, dit is eigentlyk de Keizerlyke sneede, waar over 't voornaamste van de zaak loopt. Dat dit een gevaarlyk werk is, kan niet ontkend worden: aan die nooit opende den buik, waar in een voldraagen Kind in de *uterus* legd, moet het vreesselyk voorkoomen, niet aan die zulks deedden, of bywoonden. Als den buik geopend is na behooren, komt een grof beswangerde *uterus* zo klaar voor, dat het *peritonæum*, waar mede zy overdekt word, en dun gerekt is, en de *uterus* op deszelfs voorzyde van het *Collum minus* tot aan de plaats, daar de *placenta* gehegt heeft, zonder gevaar kunnen doorgesneeden worden. Wy moeten bekennen, dat de nood dit werk kan eisschen, en, of schoon 't nu ligt voorgesteld is, egter zyn hier omtrent veel omstandigheden waar te neemen; dit is de reden, waarom zo weinige *Chirurgi* aan dit swaar werk de handen sloegen, vreezende, als 't kwaalyk beviel, voor een kwaade naam. Hoe hier de braave daaden der *Chirurgi*, als ze eens ongewenst bevallen, gekruist worden, is gebleeken aan SERMES, wanneer hy de *Operatie* van de Steen *institueerde* boven 't *os pubis*, en aan FRANCKEN, als hy een Man verloor, na die gesneeden te hebben van de *hernia intestinalis*, waar van hy met behoud van den *testicul* veele te vooren gelukkig gesneeden en geneezen had. DORINGIUS Schreef van een Vrouw, welkers *uterus*, in de liesche gezakt, in zyn *præsentie* wierd gesneeden, 't leevend Kind wierd uitgebragt, de Moeder stierf drie dagen na de *Operatie*. ROLFINKIUS deed de Keizerlyke sneede, het Kind ontkwam en de Moeder stierf. Ik

 zoude,

zoude, zegd HEURNIUS, de buikſneede kunnen aanpryzen, als 'er tekenen zyn, dat de Vrugt uit de *uterus* in de holte van den buik geſtort is. Hy meend, dat de Vrugt niet alleen in een *tuba uteri* ontfangen kan zyn, maar ook, dat door het opſcheuren van dezelve de Vrugt uitbreekt, om door een opening in de lieſche of hooger in den buik uit te kunnen koomen, 't geen RIOLANUS en andere bevestigen. De *Hiſtorie* van de voorgaande Eeuw geeft getuigeniſſen van zeldzaame Baaringen, die de moogelykheid van 't verloszen der Kinderen door een buikwonde bekragtigen.

Van een byzondere buikſneede ſpreekt BARTHOLINUS. De Vrouw wierd van 't een *os iſſchium* tot het ander over 't *pectinis* gewond, op de manier van een halve maan; de wonde ging door tot in de beſwangerde *uterus*, de wond had twaalf vingeren breed lengte, waar door het Kind wel en gezond te voorſchein kwam, de Vrouw heeft vier uuren daar na geleeft, en het Kind bleef gezond. De dood van deze Vrouw word niet toegeſchreeven aan de wond van de *uterus*, maar aan de kwetszing van 't *meſenterium*, *ligamentum latum uteri* en *Sphincter veſicæ*, waar door de piſſe ontliep. Wanneer SPINOLA in 't Jaar 1622. Berghen-op-Zoom belegerd had, is een ſwangere Vrouw, aan de Kraayberg ſtaande om water te ſcheppen, uit de Stad met een Canon kogel zodaanig getroffen, dat haar lighaam aan twee ſtukken brak, haar onderdeel ſtorte in 't water. De omſtanders zagen een Kindeke, dat zig bewoog onder 't ingewand van de Vrouwe, namen 't op, en bragten het in 't *quartier* van DON CORDUA, van waar 't in *Antwerpen* gevoerd, van de *Infante* ISABELLA ten Doop gehouden, ALBERT genaamd, en met een groot onderhoud voorzien is. In 't Jaar 1647. op den 29. *Auguſtus* is een Inwoonder van *Zaandam*, genaamd JACOB EGH, door een Stier doodelyk gekwetſt, zyn ſwangere Vrouw, hem willende te hulp koomen, is mede van deze Stier overvallen, en zodaanig geſtooten, dat den hoorn van 't beeſt haar de buik van de regter tot de linker heup heeft opgeſcheurd, en zy in de lugt geworpen, waar door de Vrugt met alles in 't Veld is gevallen; Man en Vrouw zyn kort daar aan geſtorven, maar het Kind is omtrent negen Maanden oud geworden. Eenige *Hiſtorie* Schryvers melden niet, of 't ingewand met het Kind by den Kraayenberg, op 't land of in 't water lag. Maar de naauwkeurige zeggen: by het gedeelte van de Vrouw, dat in 't water lag, zag iemand het Kind beweegen, midden in 't buiks ingewand, 't welk dreef op het water aan den Zoom. Omtrent het Kind te *Zaandam* vind ik aangetekend, dat het Kind met zyn nageboorte lag gevallen vier vademen van zyn Moeder, het was beſchadigd aan de bovenſte lip, eene hard, en zyn gemacht, een voetje was geſwollen en bezet met blaauwe plekjes, het wierd ten Doop gehouden door den Heer van BEEKESTEIN, en 't *Sacrament* bediend

door

door *Dominus* BERGIUS. By deze *Historien* zullen wy voegen die van SANTIUS, Koning van *Navarre*. Zyn Moeder, ter Jacht zynde, wierd van de *Saracenen* wreedelyk overvallen, en omgebragt door een wonde in den buik, waar door een hand van de Vrugt wierd gezien door den Edelman GEVERRA, hy heeft het Kind door de wonde uitgehaald, en in 't heimelyk doen opvoeden. Als nu daar na onder de PRINCEN oneenigheid ontstond, in 't verkiezen van een Koning, heeft GEVERRA de stille opvoedinge van dit Kind den PRINCEN bekend gemaakt, waar door de oneenigheden zyn geslegt.

Onder de Schryvers, die de verlossing der Kinderen door de buiksneede voorstaan, als de Vrouw in doodsnood is, haar leevensgeesten niet geheel uitgebluft zynde, is A CASTRO, hy spreekt van hoedaanig, waar ter plaatsze, in wat geval, en wanneer de *sectio Cæsarea* moet geschieden. SENNERTUS verleende ons de *Historie* van een buikbreuk, in welke de *uterus*, beswangerd zynde, zakte, de Vrouw wierd pynelyk, zy kon, op haar vollen tyd koomende, niet verlost worden als door 't openen van de *hernia ventralis*, uit welke een Kind verlost wierd, 't geen negen Jaaren leefde, de Moeder stierf in 't kraambedde een Maand na de *Operatie*, haar lighaam wierd geopend, en de *uterus* natuurlyk ingekrompen bevonden. 't Is zeker, zegd MISALDUS, dat van veele Vrouwen door den buik de Vrugt is getrokken, die daar na ontfangen en gebaard hebben. MERCURIUS schreef, dat hy zag twee welvaarende Vrouwen, die door een *Chirurgyn* de Vrugten uit den buik waaren gesneeden, een van deze Vrouwen baarde daar na door de natuurweg. GLORIAND getuigd gezien te hebben, dat den *Chirurgyn* LA SERRE, zullende verloszen de Vrouw van PUROT, vond een groote swelling aan 't *os uteri*, die hem belette haar met de hand of met hulp van *Instrumenten* te verloszen door de geboorteweg, dierhalven kwam hy tot de Keizerlyke sneede, 't geen gelukkig uitviel, de Vrouw en 't Kind bleeven leeven. GUENELLON schreef, dat den *Chirurgyn* JACQUE de Vrouw van JONAN zeven maalen verloste door de buiksneede, in de laatste *Operatie* is zy 't bestorven. GIRAULT verhaald van een Vrouw met haar Kind behouden te zyn door de *sectio Cæsarea*. BAUHINUS spreekt van ELIZABETH, zy wierd door de buiksneede verlost, en zo wel geneezen, dat ze naderhand Tweelingen, en daar na in byzondere Dragten telkens een Kind door de natuurweg baarde. CORDÆUS spreekt van de Keizerlyke sneede als van een zekere zaak. Zo is 't, als daar by *geobserveert* word de *institutie* van A CASTRO. VARANDEUS wil de *sectio Cæsarea* niet gedaan hebben, als de Vrouw leefd en de Vrugt dood is, hy staat deze *Operatie* toe, als ze beide leeven, en 't onmoogelyk is, om 't Kind op een andere wyze te verloszen, 't is, zegd hy, dan beter een te behouden, als ze beide te doen sneuvelen.

len. Van dit gevoelen was ook Hendrik den Agtſten, Koning van *Engeland*, zyn derde Vrouw, Johanna Seimour, in arbeid zynde met haar eerſte Vrugt, wierd aan den Koning gevraagd, wien hy in 't leeven wilde behouden, 't Kind of de Moeder, 't Kind, antw. Hy, Vrouwen kan ik genoeg vinden. Weinig Vrouwen zullen hier toe zo gereed zyn, als die, waar van van Roonhuise Schryft, dat ze blydelyk haar dekzel afwierp van den buik, die ze hem ontblood vertoonde, zeggende: ſnyd open, of ik en myn Kind zyn 'er om koud.

Onder de *Chirurgi*, die de *ſectio Cæſarea* niet voorſtaan, vinden wy Paræus, Guillelmeau en Dionis, de tweede heeft geraaden die *Operatie* nooit te onderneemen in een leevende Vrouw. Eenige, zegd hy, willen, dat de Keizerlyke ſneede in een leevende Vrouw, in ſwaaren arbeid zynde, word in 't werk geſteld, 't geen ik niet raadzaam vind toe te ſtaan, om reden, dat ik het hebbe gedaan, en van *experte Chirurgyns* zien doen, zonder 't minſte, de Konſt aangaande, over te ſlaan, nogtans zyn van vyf Vrouwen, aan wien de ſneede is in 't werk geſteld, niet een ontkoomen. Evenwel van die Vrouwen wierden vyf Kinderen leevend verloſt en voorts opgekweekt, dat volgens Koning Hendrik geen kleine zaak is. Mauriceau heeft een *Capittel* geſchreeven, waar in hy aan zegd de droevige gevolgen, die deze *Operatie* naſleepen, waar van de dood de minſte is. Twee Beweegredenen had Dionis, om deze *Operatie* toe te ſtaan, zo dra de Vrouw de laatſte ſnik gegeeven heeft, de eene is om te zien, of 't Kind 't leeven kan geſpaard worden: Varandeus zegd: als de Moeder geſtorven is, kan het Kind niet leevend zyn: 't kan niet lang duuren: de tweede beweegreden van Dionis is om het Kind te Doopen, de noodzaakelykheid van den H. Doop gaat by hem zo ver, dat hy wil een ſwangere Vrouw, in welken tyd van haar Dragt overleden, zo dra zy geſtorven en de Vrugt leevend is, haar den buik geopend hebben. Is 't niet moogelyk, zegd hy, om 't Kind by 't leeven te behouden, als 't leevend te voorſchein koomt, kan 't voor 't minſte Gedoopt worden. Als een Roomsgezind *Chirurgyn* een Kind verloſt heeft, en 't zelve flaauw of ſwakkelyk is, heeft hy de gewoonte van aan de byſtanders te vraagen, zyt gy lieden voor den Doop, zo ja, dan Doopt hy het Kind. Om reden van dit Doopen, waar van deze gezindheid de Zaligheid der Ziele afleiden, vind gy meenigmaalen by de Roomsgezinde Schryveren, over 't verloszen der Kinderen, dat zy een gedeelte van 't Kind, 't zy hand, of voet, uitſtaande, Doopen, of, een voet gevat hebbende, dezelve uitbrengen, om daar aan te Doopen; om dat Portal deze gewoonte had, wierd hy dikmaals genoodzaakt om 't Kind by een been door te haalen. Dit moet nooit, als wanneer 't niet anders

ders bestuurd kan worden, geschieden, om dat by 't onvoorzigtig doorhaalen by een been 't gewrigt van de heup aan die zyde kan verminkt worden. Het hardhandig Vroetwyf ANNETJE haalde by een been door het Dogtertje van zekere Mevrouw, 't geen zy onherstelbaar verminkte.

Om dat de *sectio Cæsarea* eigentlyk is een *Operatie*, te doen in een leevende Vrouw, om van haar te verloszen een leevend Kind, dat niet anders verlost kan worden, heeft DIONIS, die dit afkeurde, deze *Operatie* niet willen Beschryven. Hy zegd: daar zyn, die ons willen wys maaken, dat de *sectio Cæsarea* in *Amsterdam* en in *Londen* gedaan is, maar ik stel die *Historien* onder 't getal der geene, die van de Geesten en Tooveraars verhaald worden. Laat ons in *revengie* over zyn ongeloof stellen, dat al, 't geen DIONIS in zyn *Operatien* en Kraamkunde Beschreef, geen Toovery is. Hy verteld geen Tooverstukken, maar brengd aloude zeer welbekende stukken op het *Theatrum Chirurgicum*: dat eenige *Hollanders* getoovert hebben, blykt aan de scheeve Lyfmoeders monden, en 't verloszen van voldraage Kinderen uit geraamtens van VAN DEVENTER, tot spyt van D'ABLAINCOURT, die wenschte, dat een *Fransman* die tooveryen uitgevonden had. SOLINGEN handeld zo met een *Fransman*, als DIONIS met ons, noemende zyn Schriften de *fabelen* van ROUSSETUS. LA FAYE zegd: DIONIS was een *jalours* Man, 't geen blykt uit zyn behandelingen omtrent MAURICEAU en RULAUW: deze, zegd hy, heeft de Keizerlyke sneede gedaan aan een Vrouw, na dat zy drie dagen in arbeid geweest was, en niet had kunnen verloszen, de uitkomst, zegd hy, was gelukkig, maar 't bevestigd 't geen van RULAUW gezegd word, dat hy al te onderneemende is, dewyl drie dagen arbeids geen genoegzaamen tyd is, om te wanhoopen, dat een Vrouw door de geboorteweg van 't Kind zoude kunnen verlost worden. In een *dissertatie*, door Mr. RULAUW zelfs opgesteld, word gezegd, dat, de Vrouw vyf dagen in swaare pyn hebbende doorgebragt zonder hoop van verligting, hy daarom besloot aan haar de *Operatie* te doen, waar door hy de Vrouw en 't Kind behield. Deze Vrouw is, volgens 't getuigenis van MORREAU, in veertien dagen na de *Operatie* geneezen, en 't Kind stierf twee dagen na zyn verlossing. Den *Medicus* PRESSEUX heeft in 't Jaar 1737 te *Spaa* door een *Chirurgyn* van *Luik* deze *Operatie* laaten doen, 't geen van goed gevolg was.

Dergelyke *Historien* zyn menigvuldig: ROUSSETUS heeft eenige beschreeven: hy is van gevoelen, dat, een Vrouw op haaren vollen tyd in arbeid zynde, en niet kunnende verlossen, of door de natuurlyke weg verlost worden, geen tyd moet verlooren gaan, dat zy, terwyl haare kragten genoeg zyn, de *Sectio Cæsarea* moet ondergaan, om het Kind te behouden, 't geen anders moet sterven, en na de

meeste

meeste *apparentie* ook de Moeder, terwyl de hoope van hun leeven beruit in 't doen der *Operatie*. Dat dezelve zo gevaarelyk niet is, als DIONIS en andere daar van melden, bleek aan SONNIUS, die deze *Operatie* zevenmaalen aan zyn eige Vrouw in 't werk stelde, alle met gelukkige uitkomst. Eenige Regtsgeleerden stelden, dat de hoop van de leevende Vrugt met de dood van de Moeder verlooren word, ten zy beproefd wierd door de *sectio Cæsarea* de leevende Vrugt uit de doode Moeder te verloszen, deze en andere redenen bewoogen eenige *Chirurgi*, om in hunne *institutien* te plaatszen de manier van doen in de *sectio Cæsarea*. Wy zullen ons tot deze *Operatie* verder opleiden, met by te brengen nog eenige *Historien* en Aanmerkingen aangaande deze zeer gewigtige *Operatie*.

Ik heb, zegd ROUSSETUS, van Perzoonen, aan welkers verhaal niet getwyffeld word, dat de Vrouw van GOTTHART fesmaalen de *Sectio Cæsarea* heeft ondergaan, en altyd leevende Kinderen heeft voortgebragt, den *Chirurgyn* van dit werk was Mr. GOILLET, als deze overleden was, wierd dezelve Vrouw wederom swanger, en zy, zyn hulp by 't baaren missende, is raadeloos gestorven, de oorzaak, dat zy door de natuurweg niet konde verlost worden, was, om dat zy had een diepe *Phimosis*, die toeliet te ontfangen, maar niet om van 't Kinde te verlossen: de *Chirurgyns* SCHWARTSZE en BRUN hebben in verscheide tyden van een Vrouw drie leevende Kinderen uit de zyde van haar buik gehaald. ALIBOUX verhaald, dat den *Chirurgyn* MARAIS van zyn eige Vrouw een Zoon uit haar buik heeft gesneeden. Den *Chirurgyn* DEBONARE heeft aan een Swangere Vrouw de *Sectio Cæsarea geinstitueert*. ROUSSETUS heeft gezien een Vrouw, *laborerende* aan de *febris continua*, zy had aan de linker zyde van haar buik een groote uitzetting, met een *cicatrice* bezet, aan welke hy zag de hegt steeken: uit die plaats was haar een Zoon gesneeden, nu feven Jaaren oud zynde; de Vrouw van MASICAULD liet hem roepen, na dat zy vier dagen in arbeid was: zy liet daar na roepen den *Chirurgyn* LUCAS, die de buiksneede deed, de opening geschiede in de regter zyde van den buik, beginnende een vingerbreed onder het navel, daar na vier vingeren breedte daar van afwykende, en van die bogt wederom tot omtrent aan het *os pubis*. Als hy de spieren en het *peritonæum* van boven tot beneden zonder groote bloedstorting doorsneeden had, vertoonde zig de *uterus*, die hy zo wyd opende, dat het leevend Kind en de *secundina* daar uit konden genoomen worden. Daar na hegte hy de buikwonde, niet *gastrorbaphice*, maar met een gemeene hegting: hy lag vyf hegten, alleen ter wederzyden de gemeene bedekzelen en de spieren doorsteekende, de *uterus* liet hy op haar beloop. De wond wierd niet volkoomen geheeld, om dat de hegtingen niet behoorlyk gelegd waaren, en om

dat

dat de Vrouw haar te vroeg uit het bedde begeeven had. Egter is deze Vrouw wederom befwangerd, en baarde nu natuurlyker wyze een leevende Dogter.

Hier zullen wy *per interim* aanmerken, dat H. VAN ROONHUISE zyn halvemaans gewyze buikfneede te doen, om een fwangere Vrouw van een leevend Kind te verloszen, van Mr. LUCAS ontleende. Daarom zegd Mr. ROGIER VAN BEERENAART zeer wel, myn Behuwdzoon HENDRIK heeft het befte van ROUSSETUS gevolgd, en daar by gevoegd den verborgen *Paffer* en het *Inftrument* van Koeijehoorn, om in de *vagina* te gebruiken. Ten andere merken wy hier, dat den Jongen *Chirurgyn* LUCAS, die van deze *Operatie* zyn eerfte Proefftuk toonde, om dat Mr. NOIR, ouder, en meer ervaren zynde, *abfent* was, deze fneede te laag bragt, en, of fchoon 't in dit geval geen merkelyke bloedftorting gaf, egter moet het vermyd worden, de bloedftorting, aan 't ondereinde dezer wonde 't gevaarlykft, konde de *Operatie* doodelyk maaken; in geval iemand een *Cadaver* wil fnyden, hy fnyd vry van 't borftbeen tot aan 't fchaambeen met een regte fneede, regt in de midden des buiks. Volgd LUCAS niet in zyn *femicirculaire* fneede, in geval 't een leevende Vrouw is, in de *Hyfterotomotocia* zoude het u zeer belemmeren. Ten derde word hier aangemerkt, dat de buikhegting van eenige *Auteuren* Befchreeven word te doen, gelyk Mr. LUCAS, volgens 't getuigeniffe van ROUSSETUS, die gedaan heeft. Meer andere, ook my bekende *Chirurgi*, hebben 't gedaan, eenige om dat ze niet beter wiften, andere moedwillig, gelyk DIONIS, om dat ze GALENUS niet geliefden te volgen, of als betweeters, gelyk H. VAN ROONHUISE, of dat, wanneer de nood ons de wet fteld, de *Gaftroraphia* moet uitgefteld worden, dat is, als een wonde in eene der *vifcera* eerft moet geheeld zyn, 't kan gebeuren, dat door de vertoeving de *Gaftroraphia* niet kan *geinftitueert* worden, gelyk in 't geval, door TULPIUS Befchreeven: namentlyk, een buikwonde met kwetszing van 't *inteftinum Colon*, waar in 't *peritonæum* na 't heelen van den darm niet zaamen gevoegd konde worden, en egter de buikwonde geflooten wierd: in 't zesde Jaar na 't heelen dezer wonde kwam in de uitzetting of *hernia Ventralis* een *gangræna*, die de dood aan den lyder veroorzaakte.

Wanneer FIENUS zegd: in 't hegten der buikwonde moet de naalde het *peritonæum* niet bevatten, volg dat in een niet doorgaande buikwonde, in een doorgaande buikwonde voldoed zyn hegting niet, het is van alle ervare *Chirurgi* afgekeurd. 't Gebeurde aan zekere Vrouwe, dat zy, na zeven Maanden Dragts, eenige tyd een doode Vrugt droeg, haar geboorteweg liet niet toe om deze Vrugt te loszen. Zy heeft door den *Chirurgyn* VALEAU door de buikfneede de Vrugt doen uithaalen: de fneede gefchiedde in de regterzyde, begin-

zende op de hoogte van het navel, het Kind, dat uit de *uterus* gesneeden wierd, en de *secundina* waaren rottig. De *uterus* bleef ongehegt, den buik wierd gehegt met vyf hegten, die niet door 't *peritonæum* liepen, egter wierd de wonde geheeld, edog zy was genoodzaakt geduurig een *Compres* en *ligatuur* te draagen, tegen deze aan wierd de *hernia Ventralis* groot, egter beviel zy na twee Jaaren van een Dogter, en twee Jaaren daar na van een Zoon, beide door de natuurweg gebooren. De Vrouw van COMPAIN was vier dagen in arbeid: zy wierd verlost van een leevende Dogter door de buiksneede, gedaan in de regterzyde door den *Chirurgyn* MIGNAN. De wond wierd gehegt door de bedekzelen en spieren, zy is schielyk geneezen, weinig tyds hier na wierd zy wederom swanger, en droeg de Vrugt geperst in de *hernia Ventralis*, die zy geduurig moest ondersteunen, de tyd van Baaren verscheinende, kon zy door de natuurweg niet verloszen. De buiksneede wierd niet ondernoomen, waarom zy erbarmelyk met de Vrugt by haar kwam te sterven. De Vrouw van GARNIERS is door de buiksneede verlost van den *Chirurgyn* AUBRY, daar na wederom beswangerd zynde, wierd zy door de natuurweg verlost. De Vrouw van RENALD had, na zeven Maanden dragts, eenige tyd een dood Kind gedraagen, zy liet voorsz. *Chirurgyn* roepen: deze vond een arm van 't Kind door 't *os uteri* uithangen, deze arm, reeds aan 't rotten, wierd *geëxtirpeert*, 't overige van 't Kind kon door de gemeene weg niet verlost worden, daarom wierd in de regterzyde des buiks de sneede gedaan, het *fætus* en de *secundina* uitgenoomen zynde, is de Vrouw geneezen: daar na wierd zy wederom swanger, en baarde in den vollen tyd natuurlyker wyze, of schoon dit Kind met een arm voorkwam, den arm, uitschietende, wierd ingebragt, en 't Kind met het hoofd voor gebooren, dezelve Vrouw heeft naderhand nog eens natuurlyk gebaard. Dit eerste geval is te zeldzaamer, om dat dit Kind reeds gedeeltelyk den doortogt geopend had, en na 't afdraaijen van den arm 't *os uteri* zodaanig toe geslooten wierd, dat de Natuur, of de Konst, de rest van de Vrugt door de natuurlyke geboorteweg niet konden uitbrengen. Na deze *Historien* volgen wy eenige *remarquen* aangaande de *sectio Cæsarea.*

De deelen, die in deze *Operatie* doorsneeden worden, zyn de gemeene bedekzelen des lighaams, de *musculi abdominis*, het *peritonæum* op twee plaatszen en de *uterus*. In deze *Operatie* te doen is geen vreeze voor de pisblaas, in zulke Vrouwen word ze gedrukt in 't *pelvis*. De *uterus*, hooger reizende, houd de *vesica urinaria* onder, 't geen de oorzaak is, dat swangere Vrouwen dikmaalen moeten haar water maaken. Als de pisblaas ontlast is, neemt ze weinig plaats, en geeft meer plaats tot de snyding in de *uterus*. GALENUS heeft aangewezen, hoe een buiksneede gehegt en geheeld word, 't is be-

ter,

ter, zegd hy, dat de wonde te groot, als te klein is. Dit ziet op de buikwonde met uitzakking van 't gedarmte, 't geen beter door een groote, als door een kleine opening, in zyn plaats kan gebragt worden, lettende, dat het laatst uitgezonken 't eerst ingebragt word: 't word hier bygebragt, om te toonen, dat een groote buikwonde niet gevaarlyk is. In geval, zegd dien Leeraar, als 't *omentum*, of de *intestina* uitkoomen, en op geen andere wyze kunnen ingebragt worden, moogd gy de opening over 't *abdomen* grooter snyden. Zegd iemand, dat, als een groot leevend, of dood geswollen Kind uitgehaald zal worden, die opening grooter moet zyn, als om 't *omentum* en de *intestina* in te brengen: zo is 't; edog die opening, hoe groot na vereisch gemaakt, trekt schielyk in, zo dra het Kind uit de Lyfmoeder gehaald is, onder 't hegten krimpt de buikwonde reeds in, en verkort vervolgens wel vier vingeren breedte, van dag tot dag verkleinende, en komt laager, als ze stond, wanneer ze ingesneeden wierd.

Die meenen, dat door 't snyden van de spieren een gevaarlyke bloedstorting zoude voortkoomen, diend tot antw., dat de *Chirurgyns* dit gering agten, zy weeten te vermyden de plaatszen, daar aanzienelyke bloedvaten leggen, en, of schoon een meer als gemeen bloedvat, in 't *district* dezer *Operatie* ongemeen voorkoomende, geraakt wierd, 't is van die zoort niet, waar op de dood moet volgen, de vaten zyn in de *partes umbilicales* en in 't bovenste van 't *Hypogastrium* zo *Capitaal* niet, by 't snyden van de *hernia* is de bloedstorting meer te vreezen, als by 't snyden van 't Kinde: 't eerste is ter agting van de bloedvaten 't gevaarlykste, egter moeten in het andere, zo veel moogelyk is, die vaten vermyd worden, dit heeft Celsus ons aan bevolen; of schoon de bloedvaten, *geproportioneert* na de deelen van 't *abdomen*, nu verwyd zyn, zo dra het Kind uitgehaald is, trekken zy in, daarom storten ze te minder bloed. In geval het ongemeen sterk bloed, kan het, zegd Ægineta, met zaamentrekkende middelen gestempt worden, hier word geen overvloedig bloed gestort. Iemand kon zeggen, 't kan, zo veel het is, in de holte van den buik vloeijen, daar bederven, en, gelyk Hippocrates zegd, vervuilende, het gedarmte vergiften, hier van daan konden menigerlei schaadelyke *Accidenten* koomen. Het meenigvuldige bloed zoude hier geen plaats houden, een groote bloedstorting zoude een bewys zyn van een onvoorzigtige *Operatie*, weinig bloed is de eerste *Balsem*. Vergelyk dit ten ergste genoomen met de toevallen, die kunnen volgen door verhouden bloed, in de holte van den buik gestort by een doorgaande buikwonde. De ingewanden pynigende Vrugt uitgehaald zynde, sluiten de *viscera* in hunne *ordening*, den buik wierd met water gezuiverd, de wonde word gehegt, en ondersteund door een om

Ggggg 2 den

den buik welvoegend verband, een *penetrerende* buikwonde word niet open gehouden. Druipt eenige vloeiftoffe in de holte des buiks, die moet door Geneesdranken als ongevoelig uitgelooft, of na de liesfchen gelokt, GALENUS lag hierom in de lieffchen Schaapen wol, in warme oly gedoopt. De toevallen, daar hier van gemeld wierd, koomen ten voornaamfte in alle doorgaande buikwonden, als die wonden koomen te *fuppureren*, en de etter, in de holte van 't *abdomen* druipende, de binnenwand des buiks, of eenig ingewand befchaadigd, 't geen zomtyds *abfces* in de lieffchen verwekt. De verzaameling der etter word befpeurd uit de pyn, fpanning en fwelling van 't *abdomen*: legd de etter in de holte van den buik, aan de fchommelende verplaatszing van dit vogte word dit by de *Patienten* vernoomen.

Aangaande de wonde in 't *peritonæum*, GALENUS, ÆGINETA en CELSUS ftellen daar geen gevaar in. Deze Leeraaren, fpreekende over 't heelen der buikwonden, toonen, dat in vroeger tyd een gedeelte van de *mufculi abdominis* met het *peritonæum* zyn weg gefneeden, en die wonde geneezen. Dit zelve wegen 't *peritonæum* word kennelyk uit het fnyden der fcheurszels, na de manieren, waar van voorn. Ouden fpreeken, in welke *Operatie* zy het *peritonæum* met verlies van deszelfs *fubftantie* uitfneeden, daar na door de naalde hegteden, en met *glutinantia* zaamen lymden; 't blykt ook by de *Operatie* van het fcheurszel, zo dat hedendaags gefchied na de manier van FRANCKEN, in welke wy beftaan den *proceffus peritonæi* en den *annulus* te kwetszen. 't Komt te pas by *gegangræneerde*, gefcheurde en gefchoote buikwonden, wanneer wy de kanten der wonden bekwaammaaken tot de hegting, *Gaftroraphia* van GALENUS genaamd, die in geval van zulke kwetszingen, of na de *fectio Cæfarea* gedaan de *Patienten* bevryd voor de *hernia Ventralis*. Iemand kon *fuftineeren*, dat door in de *membrana peritonæum* te fnyden een *fpasmus* verwekt zoude worden, dit word niet bevonden in een doorgefteeken buikwonde, te min is de *fpasmus* te vreezen als in den buik doorgefneeden word een groote wonde. De *fpasmus* is meer te vreezen in eenig ander gedeelte van 't *abdomen*, als daar de *fectio Cæfarea* gefchied, daar worden geen aanmerkelyke *fibræ nervofæ* gewond. De *Patiente* kon door *paffien* of een kwaade *diæta* een *Chordapfus* krygen, dat kon verkeerdelyk door een *Criticq Medicus* aan de fneiding van 't *peritonæum* of van de *uterus* toegefchreeven worden.

De wonde in de *uterus* moet groot genoeg zyn, zal 't Kind een vrye uittogt bekoomen. GALENUS, fpreekende van het open fnyden der *uterus*, zegd: ze trekt na de opfnyding zig immers zo fchielyk in en veel meer, als de wonde in de wand van het *abdomen*. Als het *fætus* en de *fecundina* uitgehaald zyn, is 'er niets, 't geen de *uterus* belet om natuurlyk in te krimpen, zy trekt zig van alle zyden te

zaamen,

zaamen, dit is de reden, dat ze geen hegting noodig heeft, door de natuurkragt derzelver vezelen of *tunicæ* haar wonde zelfs ſluitende, bewaard ze voor bederf en doed ze door de eerſte weg der heeling *Conſolideren*, dat is zonder ettermaaking, gelyk onder andere wondheelingen klaar blykt na 't ſnyden van de Haazemonden, die door 't beſtryken door een penceel met *oleum rapar.* heelen, en welkers ſnydingen min of meer gekneuſt zyn, om dat ze geſchieden met een ſchaar. De opſnyding van de *uterus* kan ten *principale* op een breede ſleuf *ſonde* geſchieden, 't mes geeft de zuiverſte ſneede. Door hulp van gemelde intrekking, en de natuurlyke warmte der ingewanden, bevryd van den uitterlyken aanval der lugt, geneeſt de wonde en de *uterus* vaardiger, als eenige andere wonden door onze Konſt en hulpmiddelen zouden doen. Zegd iemand: de *uterus* heeft veel *arteriæ* en *venæ*: zo is 't, maar 't is niet ſchroomelyk dezelve te doorſnyden: een afgeſneeden bloedvat in een zo ſchielyk zaamentrekkend deel ſluit haaſt. Zy alle, die deze *Operatie* hebben gedaan, of zien doen, getuigen, dat uit de *ſolutie* van de *uterus* weinig bloed ſtortede, niet in vergelyking van 't geen de meeſte Vrouwen *menſtruerende* maandelyks ſtorten. Verſcheide Vrouwen, die deze *Operatie* ondergingen, hebben getuigd, dat ze by het opſnyden van de Baarmoeder minder pyn leeden, als by 't inzetten van 't mes in de bekleedzelen van den buik. Dierhalven is de *ſectio Cæſarea* in verſcheide opzigten zo pynelyk of gevaarlyk niet, als het ſnyden en ſcheuren van 't *os uteri*, om daar door de Vrugt te plukken na een voorgeſtelde aanwyzing van SOLINGEN, zo gevaarlyk niet, als wanneer een Kind uit de *uterus* zal afgehaald worden door haaken, haakmeſſen, *gemelli*, *griffioens* en diergelyke klaauwen of tangen. De *ſectio Cæſarea* houd ROUSSETUS min gevaarlyk, als het ſteenſnyden, zo boven, als onder het *os pubis*.

Wanneer de *ſectio Cæſarea* geſchied, kan oogenblykelyk en zeker beſlooten worden, op welken plaats de *uterus* moet opgeſneeden om het leevend Kind zonder gevaar daar uit te verloszen, 't geen omtrent de pisblaas by 't Steenſnyden zo verzekerd niet geſchied, de *ureter* of de *veſicula ſeminalis* zyn veeltyds in *perykel* van gekweſt te worden: de tang taſt, zegd DENYS, in een donkere kelder met blinde greepen, den beſten *Chirurgyn* kan in 't Steenſnyden miſſen. Zomtyds word een vlies van de pisblaas met de ſteen uitgehaald, 't geen dan, om den *Patient* te vreede te ſtellen, geſteld word te koomen van dat de ſteen in een vlies bevat was. De ſneede word ten deele ingraavende gedaan, de wond ſmertelyk verwyd, en met de tang word ſchroomelyk gevroet, de ſteen blyft zomwyls agter, dan zegd den *Chirurgus*, ze is te groot, of ze haakt met een punt op 't *os pubis*, onderwyl is de opening in de blaas te klein, of niet ter be-

hoorlyker plaats gemaakt, 't geen ik meer als eenmaal by 't Steensnyden met myn vinger voelde. Het *peritonæum* heeft omtrent ter plaatsze, daar van de Steen gesneeden word, aanzienelyke bloedvaten, zenuwen, *tendines* en *ligamenten*, die zig meer als by 't doen van de *sectio Cæsarea* doen agten. In 't Steensnyden gaat het grootste gedeelte van 't werk toe met stompe kneuzende *Instrumenten*, dit gebeurd niet in de *sectio Cæsarea*, die toegaat gelyk het openen van een *important abſces*. Eenige Schryvers hebben aangemerkt, dat de pisblaas, die doorgesneeden word, zomtyds bezet is met *ulcuſculæ* of dat ze door de Steen raauw geweeven, en *geinflammeert* is: daar-en-tegen zeggen zy, wanneer de *sectio Cæsarea* niet verzuimd is, word de *uterus* over haar geheel weezen gezond bevonden; dierhalven minder gevaar ondergaat, als de *vesica urinaria*, en voorspoediger geneesd. Terwyl in deze en veel andere zaaken de beste regel om de beschouwing te leeren de *practyk* is, zo let, dat zy, of de ondervinding in dezelve leerde, dat de wonde na de uithaaling van den *Calculus* zomtyds zo voorspoedig geneesd, als de wonde in de *uterus* na 't uithaalen van 't *fœtus* en de *secundina*, inzonderheid in jeugdige en gezonde *subjecten*, te beter, als ze wel behandeld zyn: ook helpt veel, dat de lyders, voor dat de *Operatie* geschied, *gepræpareert* zyn door de *diæt*, leenigmaakende *Clisters* en andere *evacuatien*. Ook dat ze, na het doen van de *Operatie*, zappig en stil gehouden worden, gebruikende een sobere welgepaste leevenswyze, en uitterlyk bediend worden met een *fotus humidum*, door den *Chirurgyn* VAN DIDEN pryzelyk *geinstitueert*. De geneezing der wonde na het uithaalen van de Steen word zomtyds belet door te scherpe *urina*, door een *ulcus* aan de hals van de pisblaas, *inflammatie* in dezelve, en gevolg van Steengruizen. De heeling hier door vertraagende, baard geduurige veretteting, en lekblyving, 't zy uit de wonde, of uit de *urethra*, welk laatste ook word veroorzaakt door te veel *force* gedaan met den snystaf, of het kerven in den *sphincter vesicæ*, toevallen, die na de *Cæsarische* snydinge niet volgen. Ik stapelde niet buiten reden de byzonderheden van deze *practyk* op elkander.

Te vooren is gezien, dat Mr. LUCAS de buiksneede volbragt in de linkerzyde, en dat andere in de regterzyde de *Operatie* volbragten. FIENUS wil, dat wy, voor dat de snydinge geschied, moeten vraagen, of de Vrouw te vooren ongemak hadde aan de milt, of aan de lever: andere meenen, dat het onnoodig is, dat die deelen niet kunnen beleedigd worden, om dat de sneede iets ter zyde en beneden het navel begind. De milt of de lever kunnen aan die deelen lydende menschen tot beneden het navel uitstrekken, dat hebben wy verscheide maalen gezien. Laatstelyk in een Meisje van zeventien Jaaren, de milt besloeg niet alleen een groot gedeelte van 't *hypochondrium*,

drium, maar ook van 't *regio umbilicalis*, ſtrekkende de onderrand van de *lien* tot aan 't *hypogaſtrium*. Dit Meisje wierd, overleeden zynde, geopend, om dat haar Vrienden *ſuſtineerden*, dat ze beſwangerd was. Uit dit ſtaaltje, en meer diergelyke, by 't openen van Vrouwelyke *ſubjecten* door ons gezien, kan blyken, dat Fienus, ſchoon andere daar mede ſpotten, voorzigtig gaat met te zeggen, als zy aan lever of miltziekte *gelaboreert* heeft, moet de *Operatie* in de gezonde zyde geſchieden. Als zy met een ſcheurſel in de lieſche gekweld is, moet de ſnyding in dezelve zyde, daar de *hernia* is, geſchieden, om dat de *uterus* meer zakt op het geſcheurde, als op het gezonde deel, de *inteſtina*, geweeken zynde, geeven meer plaats aan de beſwangerde *uterus*. In een ſcheefleggende Lyfmoeders mond zoude de ſneede voegen in de zyde des buiks, na welke den *fundus uteri* overheld. Als de Vrouw ſcheef van lighaam is, zal de ſneede geſchieden aan de langſte zyde des buiks. Indien de Vrouw kreupel gaat, geſchied de ſnyding in de zyde, waar na zy in 't gaan niet overvald.

In een lighaam van maatige lengte vald de ſneede van vyf tot zes duimen breedte, ik heb ze zelfs zo lang *geinſtitueert* en met *ſucces* geneezen. Deze beſchreeve lengte komt in den opſlag vreemd voor aan onervaarene, die niet kunnen doorzien in de zaaken: zy letten, dat hier geſprooken word van volle grof ſwangere buiken, waar in een ſneede van beſchreeven lengte plaats kan hebben, van iets beneden ter zyden van het navel beginnende, eindigende van twee tot drie vingeren breedte boven 't *os pubis*, een ſneede van zes duimen in zyn lengte kan op gezegde *diſtantien* in een uitgeſpannen buikswand plaats vinden: om dat na 't verloszen van 't Kind de gemeene bekleedzelen en de *muſculi* intrekken, word van een ſneede van zes duimen breed lengte een lyteken van drie duimen breed lang, waar uit *Conſteert*, dat, of ſchoon de *Chirurgi* de meenigte der hegten bepaalen, in alle gevallen en *ſubjecten* niet evenveel hegten moeten gelegd worden; 't is bekend, dat in de eene menſch de wand des buiks ongelyk dikker is, als in de andere, dit is afhangkelyk van een min of meer met vet of *oleum* gevulde *membrana Celluloſa pinguidinoſa*, zo omtrent deszelfs *baſis*, der ouden *adipoſus*, als van deszelfs *diviſien* tuszen de *muſculi abdominis* en in dezelve ſpieren. Als de wand der Vrouwen buik, die doorgeſneeden word, door de Vrugt zeer dun uitgerekt, en door deszelfs geſtaadige aandrukking iets vermaagerd is, trekt ze te meerder in, en heeft minder hegten in getale noodig, als wanneer de buikſneede gedaan is in een te veel vermaagerd *ſubject*, of in een met veel vet bedekten onderbuik, waar in een kleine Vrugt verhouden was. Als de *Auteuren* Schryven van vyf hegten te leggen in deze buikſneede, is 't geen wet, als die van

perſen.

perſen en *meden*. Wy oeffenen volgens de wetten van *Chirurgia* een vrye Konſt, onze *inſtitutien* zyn voor den Leerling.

De ſneede te doen van vyf tot zes duimen breed lengte in den beſwangerden hoog geſwollen buik, eiſcht, dat ze begind bezyden het navel, op dezelve hoogte van den *umbilicus*. Nu, en altyd in 't doorſnyden lettende op de ondergelegene en aangelegene *partbyen*, niet alleen op de milt en lever, maar daar neven op 't *omentum*, het *inteſtinum* en *meſocolon*. 't Is voorzigtig gedaan, als 't *peritonæum* in de *ſolutie* tuszen de ſpieren voor 't ligt koomt, daar in een kleine opening te ſnyden, en 't voorts te openen op de gevleugelden ſleuf *ſonde*. Steld, dat de ſneede begind ter zyden van het navel, voort gaat twee vingeren breedte bezyden de *linea alba*, en eindigd twee groote vingeren breedte boven 't *os pubis*, om nu de lengte te vinden van zes duimen breedte, moet de *ſolutie* in deszelfs midden iets meer van de *line alba* afwyken, als de einden dezer buikſneede. Als de *ſectio Cæſarea* boogsgewyze zoude geſchieden na de aftekening van VAN ROONHUISE, zoude het *peritonæum* niet zo gemakkelyk te openen zyn, als wanneer de ſneede na de lengte van den buik geſchied, ook konde den halvemaan ſnyder het *inteſtinum ilium* grieven, hoe meer de ſneede naby het midden van den buik en regtlynig geſchied, mydende de *linea alba*, en *ſpatie* laatende voor de hegten, hoe gemakkelyker het *peritonæum* geopend word, en hoe beter de *uterus immediaat*, zonder belemmering van eenig ingewand des buiks, te voorſchein komt in de gemaakte buikwonde, welkers kanten door een ander afgedrukt en gehouden worden, terwyl den *Chirurgyn* de *uterus* doorſnyd.

In een geſtorve Vrouw een leevende Vrugt leggende, word de ſneede in 't midden des buiks gedaan, wel ter lengte van agt of meer duimen breedte, de ruimte kan nu niet ſchaaden, de *uterus* komt zo veel te beter voor om geopend, en verwyd te worden met afdrukkende hulphanden, op dat de vliezen te ſchielyker zouden doorboord en geſcheurd worden, om de Vrugt te verloszen. De plaats, die, 't zy in een leevend, of dood *ſubject*, zal geſneeden worden, word met inkt afgetekend. FIENUS tekend een *linie* langs de buitenzyde van eene der *muſculi recti*, ter lengte van zes duimen breed, hy wil gemyd hebben de *tendineuſe Inſcriptien* van deze ſpier, 't is beter die, als de *linea alba*, te doorſnyden. Die *linie* te kwetszen is gevaarlyker, als ze te doorſnyden, de kwetszing van de *linea alba* baard groote pyn, ontſteeken koortsze en haare toevallen, de wonde is moeijelyk te heelen. Die ſnyden, als Mr. LUCAS, doen haar bogtmaaking om de ſneede ruimer te hebben, om *ſecuur* te kunnen maaken deszelfs lengte van vyf tot zes duimen, 't geen, wanneer

de

de ſneede begind een duim laager, als het navel, naauwelyks die *ſpatie* zonder gevaar vind. Waarom Mr. Lucas de ſneede begon een vinger breed onder het navel, afwykende met een buiging, waar van 't midden komt aan de zogenaamde *linea ſemilunaris*, een ſtreepje aan de zyde des buiks natuurlyk in 't vel te zien, deze ſneede eindigd op de regte ſpier aan, of in de *pyramidalis*, aan de zyde, daar geſneeden word. Over de regte, of geboogene *linie*, met inkt afgetekend, worden vyf kleine dwarsſtaande *linien* getekend, die de eerſte *linie* doorſnyden, in welke dwarsze *linien*, als ze doorgeſneeden zyn, de hegten geplaatſt worden, op dat, de hegtſteeken regt over elkanderen ſtaande, de kanten der wonde te beter zouden zaamen gevoegd worden.

Voor dat de *Hyſterotomotocia* ondernoomen word, moet de Vrouw haar water maaken, op dat de volheid der blaaze in 't werk niet hinderd, koomt zy, door vreeze geprangd, darmsvuiligheid te loozen, het is te beter, edog om zulks door *Cliſters* te verwekken, houd te veel op. Den *Chirurgyn* van regten aart moet, zal hy werken, werken, als zyn geeſt de hand tot het werk aandringd. Die *Chirurgyn* heeft by de hand een *ſepareer* mesje, ſchaar, de kruis *ſonde*, twee paar naalden, ieder met een draad voorzien, vier draaden byzonder in *reſerve*, twee groote *ſpongien*, een kom met warm water, een met Wyn, plukzel of vlaswieken, hegt en *defenſive* plyſters, *Compreſſen* en *ligatuuren*. De *Patiente* moet met haar dyen en voeten zaamengevoegd op haar rugge op een *matras* leggen, en van ſterke Mannen zagtkens onbeweegelyk gehouden worden. Dit kan op een ruſtbedde geſchieden, die haar willen plaatszen op een tafel met afhangende beenen, maaken door haar toeſtel te meer vreeze in de *Patiente*. Daar na zal de ſnydinge geſchieden op de groote afgetekende *linie*, de ſneede geſchied met het ſcherp voorn. ſteevig mesje, eerſt tot door het *adipoſum*, daar na langs dezelve ſtreek door de ſpieren, eindelyk voorzigtig door 't *peritonæum*, dan komt de volle *uterus* voor, 't haar overdekkende *peritonæum* is zeer dun uitgerekt, en word te gelyk met de *uterus* doorſneeden, de ſneede in de *uterus* begind zo na aan het *Collum minus*, als 't lighaam van de *uterus* zig daar toe voordoed, en eindigd tegen de beveſtiging der *placenta*. Deze ſneede geſchied zo voorzigtig, dat niet in de Vrugt geſteeken of geſneeden word, daar na word met dezelve voorzigtigheid een kleine opening in de Moedervliezen gemaakt, en dezelve *illico* ruim open geſcheurd: de vliezen volkoomen geopend zynde, vertoond zig de Vrugt, de ſtreng en de *placenta*, die elk op haar beurt, zo haaſt als 't moogelyk is, worden uitgenoomen; 't Kind word aan de Vroetvrouw over gegeeven, om 't af te binden, enz. te bezorgen. Den *Chirurgyn* heeft dan zyn handen vry, om de *Patiente* verder te helpen, hy neemt een der *ſpongien*, in warm water uitgeneepen, om de wonde van 't overtollig bloed zagtkens

kens te ontlaſten, onderwyl, zegd LANFRANCUS, met de andere *spongie* de *uterus* zagtkens in haar plaats drukkende zonder iets meer omtrent dezelve te doen: de aan haar gegeeven wonde word niet gehegt, maar om te heelen aan de natuur overgelaaten. De *uterus*, ontlaſt zynde, krimpt allengskens in, daarom word haar wonde klein, en kan alleen door de natuur geheeld worden: de *inteſtina* gleiden in de plaatszen, daar ze door de beſwangerde *uterus* uitgedreeven waaren, en verſtrekken tot een geduurige ſtooving voor de gewonde *uterus*. RIOLANUS zegd: te hebben gezien in een Vrouw, die Vier-en-twintig uuren na de verloszing van 't Kind ſtierf, dat haar *uterus* omtrent in haar natuurlyke kleinheid ingetrokken was; dat in weinig dagen na de verloszing de *uterus* tot haar natuurlyke ſtand wederkeerd, getuigd FABRITIUS. Dat ze in geval een voldraagen leevend Kind uit een leevende Vrouw geſneeden word, buiten de plaats, daar de *placenta* hegt, niet dikker is, als vier *linien*, getuigde Mr. CORNELIS, die de *ſectio Cæſarea* vyf maalen gedaan heeft.

De wond, in 't *abdomen* gemaakt, word door inkrimping van de *muſculi* en zaamenrimpeling van de *Cutis* verkleind. Deze buikwonde moet gehegt worden, hier toe koomen in aanmerking verſcheide zoorten van hegtingen. GALENUS zegd: dat de wonde, gemaakt iets na de zyde des buiks, beter te hegten is, als in deszelfs midden, en dat, indien wy een vaſt lyteken verlangen, het *ſifac* en *mirach* zonder fout *alternative* moeten gevat en gehegt worden; als het *membraneuſe peritonæum* telkens aan eene zyde tegen het *muſculeuſe* raakt, begroeid het vaſter, als tegen zyn overgelegen zelfs: als in elken hegt eenig vleeſch en vettigheid by het *peritonæum* komt, heeld de wonde te vaſter, en 't lyteken word van binnen te ſterker, vraagd gy, of 't *peritonæum*, 't *pelvis* van 't *abdomen* ſcheidende, op zig tegen overgelegen zelfs begroeid? neen, het *Conſolideert* aan de *uterus*, daar tegen aangedrukt wordende door de *inteſtina*. De hegtingen moeten in getale niet meer zyn, als de wonde vereiſt: hoe meermaalen, zegd CELSUS, de naalde gaat door de lippen van de wonde, op hoe veel te meer plaatszen de ingelegde draaden knaagen, en hoe veel te grooter ontſteekingen daar op kunnen volgen. De buikwonden moeten gehegt worden met weinige wyd van elkanderen ſtaande hegtingen, op dat tuszen dezelve bekwaamen uitgang blyft voor het bloed en 't geen daar van worden kan, of de meeſte ruimte word gelaaten tuszen de onderſte hegt en 't onderſte van de wonde. Volgens voorn. *Schryver* moeten de hegten wel, dat is, niet te digt by een, of niet te wyd van elkanderen gelegd worden, de eene *methode* maakt te veel kwetszing, en veroorzaakt *Accidenten*, de andere brengd de lippen der wonde niet behoorlyk te zaamen. Onder 't hegten moet gelet worden, dat de darmen, of 't *omentum*,

niet

niet in de wonde koomen, of dat ze niet met de naalde gevat of gekwetst worden, zy moeten niet onvoorzigtig ingenaaid tuszen de lippen van de buikwonde, daarom moeten ze met de vingeren weg geschikt, dan word dit kwaad voorgekoomen.

Voorn. ARTS CELSUS, genaamd den *Latynschen* HIPPOCRATES, was cierlyk in Woorden, Ryk van Gedagten, diep in kennisse der Konste, en Vrugtbaar in dezelve voor te stellen, nogtans kunnen wy zyn buikhegting niet verkiezen. Zyn manier is, om in de eene hegt ter wederzyden door te steeken de gemeene bekleedzelen, de spieren, en het buikvlies, in de andere, of daar naast aangelegen hegt, doorsteekt hy alleen de bekleedzelen en de spieren. Dus, als 'er drie hegten in een buikwonde gelegd worden, is de middenste volkoomen, en de twee, dat is aan ieder einde der wonde een onvolkoomen hegt, de hegting na de manier van GALENUS is verre de beste *gastroraphia*. RHAZES en andere voornaame Schryveren hebben dezelve aangepreezen boven alle andere manieren der buikhegtingen. Ik heb my daar by altyd wel bevonden, ziet in myn Heelkonst in 't *Capittel* der Wonden. Tot ieder der hegten van GALENUS word genoomen een gewast betaamelyk dik en sterk koordeken, in twee platagtige flaauw gebooge naalden gesteeken. 't Gebruik is, dat in ieder steek, zo wel die alleen door de spieren en bedekzelen gaat, als die ook het *peritonæum* doorsteekt, van onder op word gesteeken, zo dat ieder steek een vinger breed van de kant der wonde buiten door de bekleedzelen uitkomt, ALBUCASIS doorsteekt in alle de hegten ter wederzyden de gemeene bedekzelen des lighaams, de spieren en het *peritonæum*. Neemt, zegd hy, een kromme naalde, wel gevademd, met een dikke gaaren draad in uw regterhand, zet twee vingeren van de linkerhand onder het buikvlies, dat, de spieren, en de bekleedzelen opligtende, steekt de naalde tuszen de vingeren in een kleine vinger breed van de kant der wond steil nederwaards door, op dat het *peritonæum* wel gevat word: dit gedaan zynde, keerd uw handen om, en ligt van onder aan de andere zyde het *peritonæum* op, en steekt naby uw voorste vinger, raakende de naalde zo diep in 't *peritonæum*, als die van de eerste zyde van binnen is doorgekoomen, steek van onder op door 't *peritonæum*, de spieren en de bekleedzelen des buiks, agt geevende, dat de punt van de naalde regt over de eerste steek en eeven ver van de kant van de wonde uitkomt. Slaat dan de draad tweemaalen door, legd een niet vast toegehaalde loopende strik: gaat daar na op dezelve wyze tot de andere hegten. SOLINGEN hield deze buikhegting voor de beste, nogtans heeft hy daar eenige verandering in gemaakt, die wy afkeuren, niet kunnende begrypen, hoe ze goed koomen kan, maar wel, dat ze onnavolgelyk en schaadelyk is, daarom hier onnoodig te *noteren*. FIENUS

 legd

legd de buikhegtingen kruisgewyze. MANGNETUS houd dezelve *order*, mits, 't geen FIENUS niet doed, het *peritonæum* mede bevattende. Hy zegd: de hegting moet kruisgewyze geschieden, zy moet vatten voor een gedeelte het *peritonæum* en de bekleedzelen van den buik. VAUGUION, CHARRIERE en HEISTER neemen twee naalden aan eene draad, steeken ieder naald elk aan een kant van de wonde, van onder op door 't *peritonæum*, de *musculi* en de bekleedzelen des buiks, ieder hegt op zig zelfs bestaande. Dit bestaan moet altyd *geobserveert* worden in de hegting der *penetrerende* groote buikwonde, welker zaamenvoeging is bestaande in min of meer hegten. Als de lengte van een buikwonde, 't zy hoe gestrekt, is van twee dwarsze vingeren, is één hegt, gelegd in 't midden van de *solutie*, genoeg: is de wonde drie vingeren breed lang, legd twee hegten, drie, wanneer de wonde heeft vier vingeren breedte in haar lengte, enz. altyd *observerende*, dat het getal der hegten minder is, als 't getal der vinger breedtens tot de lengte der wonde betekend; één hegt mag gelegd worden na de wyze van ALBUCASIS, maar in de groote buikwonden, die de meerdere hegten vereisschen, moeten die gelegt worden na de manier van GALENUS. In een doorgaande buikwond, die een vinger breed is, word geen hegting gebruikt.

Eenige *Chirurgyns* leggen eerst de middenste hegt, andere haalen die het eerste toe. Deze toehaaling, 't zy aan welken hegt dit het eerste geschied, moet niet geschieden, voor dat alle de draaden ieder op haar plaatsze ingebragt, en by *provisie* met de loopende losze strik van ALBUCASIS bediend zyn. De middenste hegt eerst toe te haalen, is noodig, als de buiksneede gelyk die van Mr. LUCAS of Mr. HENDRIK geschied, in een regtlynige buikwonde, 't zy dat ze doorgaande gestrekt is na de lengte van den buik, of noesch, leggen wy eerst de bovenste enz. de benedenste hegt het laatste, en haalen die 't eerste toe, dit alles geschied, om dat boven de minste, en onder de meeste ruimte is, om de naalde in te brengen, daar ze ingebragt moet worden: dit toehaalen geschied, terwyl den Knegt, die de draaden had opgehouden, of de naastleggende strik van uw vingeren afhoud, nu de wanden van den buik ter wederzyden van de *solutie* aanbrengd, gelyk hy doed de wangen en gedeeltens der bovenlip, als zyn Meester, van de Haazemond gesneeden hebbende, de hegtingen in de Haazelip legd, op dat de kanten der wonde te beter zouden verzaamen. Deze vergelyking bragt VAN ROONHUISE verder, als 't behoord, toonende, gelyk DIONIS, geen Tooveraar te zyn. Ik zoude, zegd hy, de buikhegten niet leggen na de manier, die de *Grieken Gastroraphia* noemen, daar altyd zo wel het *peritonæum*, als de opperhuid beurt om beurt gevat word, maar verkies de manier van hegten, die wy gewoon zyn in de Haazemonden te doen. Dit raakt

kant

kant of wal, een goede zaak te verwerpen, om een kwaade voor te draagen, is moedwillige of domme dwaasheid voor een Stads Vroetmeester. In 't hegten van de Haazemond word de naald niet zo ver van de kant der wonde in de gemeene bekleedzelen gesteeken, als in de *Gastroraphia*: ten andere, de naald komt door in 't midden der dikte van de raauw gemaakte *solutie*, nu bloedige kant van de wonde, en word op dezelve *distantie* aan de andere ontvelde kant ingesteeken, en zo *gedirigeert*, dat ze uitkomt door 't oppervel, tegen over de eerste hegtsteek, loopt de naald hooger door de raauwe kanten, dan scheurd de hegt uit, is het laager na 't *epithelium* van de *labia*, dan kunnen de boven randen der kanten van de wonde niet behoorlyk zaamengevoegd worden, wordende door de inblyvende Zilverdraaden tot afwyking gedwongen; als die draaden wel ingebragt zyn, worden de gewonde zyden der Haazelip gemakkelyk en net aan den anderen geschooven en gehouden door de zyden draad, die tot verzegeling van ieder hegt diend. In geval deze Haazelip hegting geschied in een groote *penetrerende* buikwonde, word het *invalibel* de *hernia Ventralis* op een vreesselyken en schielyke wyze, om dat onder 't heelen koomen reeds 't *omentum*, en, of, de *intestina tenuia* in de *solutie*, tot daar ze door de Zilverdraaden gestuit worden.

't Is pryssélyk daar omtrent te zeggen; ik, Mr. Hendrik, zoude die buikwonde geneezen *per primam intentionem Chirurgiæ*. Dit heeft Vroetvaâr mede ontleend van de Haazemond, die zo, of niet geneest; deze geneest zomwyl in zes dagen door die *intentie*, 't is reeds te voor gezegd, dat dit *Compliment* zegd: *prompt* te *Consolideren* zonder *pus* te verwekken, of gewaar te worden, dit is niet alleen de kortste, maar ook de veiligste weg in 't geneezen der wonden, het is geen nieuwe uitvinding. Den Arts Hippocrates leerde, dat de *Universalis Curatio Vulnerum* 't kortste, 't veiligste, en dierhalven 't voorspoedigste volbragt word door *exsiccerende Remedien*, dat het gezonde nader aan het drooge, en het ongezonde nader aan het vogtige is. Ægineta, een van de aldervoornaamste *Chirurgi*, die ooit geweest zyn, by de Oude *Chirurgi*, den Arts Paulus genaamd, leerde, dat de regelmaatige droogte van 't geheel *subject*, van de gewonde *partby*, 't *saisoen* des tyds en des Ouderdoms, de manier van leeven en van 't verbinden der wonden, zeer veel *Contribueert* tot deszelfs voorspoedige heeling: dat in tegendeel in een vogtige gesteltenisse van een of meer der aangehaalde dingen de heeling der wonden langzaam geschied. Den onderbuik is een vogtige *partby*, dierhalven moet dezelve te gemoed gekoomen met *exsiccerende Remedien*. 't Is niet buiten reden, dat wy dit bybrengen: 't is niet genoeg zyn evennaasten als *Chirurgyn* noodzaakelyk te wonden, maar 't is hoognoodig, dat de gegeeven wonde geneezen word, dit is het

einde van de *Chirurgia*. TAGAULTIUS zegd: als de *intentie* der *Chirurgi* niet doorziet op 't einde der Konste, moet door hen nooit eenige *Operatie* ondernoomen worden, zy moeten overweegen, welken *Operatie* zy onderneemen, waarom te doen, of ze noodzaakelyk is, en op wat wyze uit te voeren. Onderzoekt, of de *Patienten* op geen andere wyze kunnen geneezen, of, als gy de *Operatie* verrigt hebt, gy u zo wel in de *practyk* geoeffend bevind, om de *Patienten* te heelen, als om ze te snyden, het geneezen is 't einde van de Geneeskonst. Anders is 't, zegd BAART, of snyd, of brand, of help van kant.

Na 't hegten der buiksneede zoude VAN ROONHUISE betragten in de onderste plaats der wonde door een *turunde* een opening te houden, zo langen tyd tot de *perykelen* en toevallen voorby waaren, hy zoude met zyn steekwieken *perykel* en *Accidenten* verwekken. Dit kunnen ook de hegten doen, als de naalde de *linea alba* kwetste, of wanneer de draaden in die *linie* gehegt wierden, waar uit begreepen word, dat, als de *institutie* zegd: snyd door den *musculus rectus* naby de witte streep, die sneede zo na niet moet zyn, of daar moet genoeg *spatie* blyven, zo veel, dat de *linea alba* vry blyft en plaats geeft, om de naalde door te booren omtrent een vinger breedte van de *solutie*. Als de hegten volgens de *institutie* van GUIDO een groote vinger breed uit elkanderen gescheiden gelegd zyn, is geen *turunde* noodig, om in 't onderste gedeelte van de *solutie* opening te houden tot uittogt van vogten, die zouden koomen uit de holligheid van 't *abdomen*. 't Was beter, dat de *Patiente*, als 't met gemak geschieden kan, niet volstandig op de rugge, maar zomtyds op de gewonde zyde, zelfs wat voor over, en iets met het ligchaam gekromd legd. Daar heb ik my wel by bevonden: de *turunde* stopt de opening, daar ze in gesteeken word; is 'er eenig vogt voorhanden, die vergaderd en word by 't uithaalen van de *turunde* op eenmaal gelost, enz. tot de wonde, die vers en bloedig was, veranderd in een lekkende, *fistuleuse ulceratie* met harde kanten. De steekwieken tergen niet alleen de kanten der wonde, maar daar neven de ingewanden des buiks, over 't misbruik der *turunden* heeft WURTSZIUS fraay Geschreeven. De meeste wonden en sweeren geneezen 't voorspoedigst, wanneer de vogten een vryen uitgang vinden, daarom worden de dekplysters met kerven ingesneeden, of geheel nagelaaten, op dat de vogten zouden kunnen in de *Compres* doordringen, zo doende koomt in de wonde de droogte, daar te vooren van gemeld is, volgens de *institutie* der twee uitmuntende ARTSZEN, het vleesch word vast, bekwaam om te houden, en om met een bestendig velleken overdekt te worden. Onder de *Remedien*, die de beletzelen weg neemen, die van de werkende natuur tegenstand bieden, zyn de *sarcotica*, *glutinan-*

tinantia en *epulotica.* De groeijing en zaamenheeling is een werking van de natuur, betragtende met het leemagtig gedeelte des bloeds te *Consolideren.* De verhouding van de etter, die hoe langs hoe meer scherp word, doed het nieuw aangewonnen vleesch versmelten. Deze smelting baard *Caviteit*, en, of ruimte tuszen de lippen der wonde, maakende van de zelve een *ulceratie*, dat is een *solutie* met verlies van *substantie.* Ook is onnut en onnoodig, gelyk SOLINGEN wil, om een *Canule* in de *uterus* te brengen, om het bloed daar uit te lokken, 't zyn tergingen aan de Vrouw, en haar geboorte deelen.

Gelet hebbende, dat in de *Gastroraphia* ver genoeg van de kanten der wonde is doorgesteeken, op dat de hegten door de geduurige beweegingen des buiks niet kunnen *geforceert* uitscheuren, worden boven dien strooken hegtplyster gelegd, om de hegten met de draaden gelegd te ondersteunen: de wonde word gedekt met breede over de hegtsteeken reikende, dunne, welgemaakte *plumaciolen*, dunnetjes bestreeken met *Bals. Lucatell.* en daar na gedoopt in warm gemaakt *aqua Rosar. destillat.* zynde warm, vogtig en vlak gehouden op een Tinbord. De wond word niet met plysters overdekt, op dat de vogten, door de beweeging van de *inspiratie* en *motus intestinorum* bewerkt, uit de wonde geperst, door de platte wieken in de drukdoeken zouden kunnen dringen, dit verband behoord tot de *exsiccerende Remedien.* De zyden des buiks moogen met *defensive* plysters van VIGO gedekt worden. Legd aan ieder zyde van de wonde een viervoudige *Compres*, langer als de *solutie*, en zo breed, dat ze komt over de natuurlyke *linie*, aan de zyde des buiks beschreeven. Over deze twee *Compressen* legd een vierdubbele grooter *Compres*, deze drie *Compressen* moeten zyn van halfsleeten zagt *Zervet*, of uit de styffel gewreeven zuiver oud *Lynwaat* zonder naad. De groote *Compres* word, voor dat ze *geappliceert* wierd, in warm gemaakte Roode Wyn bevogtigd, en, wederom droog uitgeneepen zynde, warm *geappliceert*, en daar overgelegd een enkele wolle lap. GALENUS verbind vervolgens met een tweehoofdig *ligatuur*, dezelve eenige slaagen om den buik windende, op dat de hegten te beter zouden aanhouden. Indien de buiksneede halvemaans gewyze geschiede, is de omswagteling niet te verwerpen, ook niet in schuinsze buikwonden. In de dwarsze doorgaande buikwonden diend een breede onderscheppende band, die van voor aangebragt is, en welkers slippen, die smaller zyn, agter om loopen en voor aan het boven gedeelte van de schepband verbonden worden In de sneede gedaan na de lengte des buiks, al is het midden iets afwykende na een der zyden, leggen wy de *Patienten* met het midden van de rugge op een breede langwerpige viervoudige *Lynwaaten* band, welkers slippen, die voor op den buik zullen koomen, breeder zyn,

als

als het gedeelte , op de rugge geplaatſt , en de band zo lang , dat ieder ſlip de wolle lap overdekt. Met het na voorwaards omkleeden van de ſlippen worden de hegtingen, de aanbrengende drukdoeken, enz. 't geheele verband onderſteund , boven dien word deze *Circulaire* buikband geveſtigd door een krop of ſchouderlap, zynde een enkel ſtuk *Lynwaad* van agt duimen breedte en ruim een elle lang, in 't midden word een opening geſneeden, daar 't hoofd van de *Patiente* door kan, een ſlip van den ſchouderlap word voor, en de ander agter gehegt aan den *Circulairen* buikband : als deszelfs ſlippen diep ingeſneeden worden, zodaanig, dat de ſchouderlap vierhoofdig word, kunnen die hoofden, omgeſlaagen zynde, de ſlippen een kruis doen *formeeren* , om ze kruizelings aan de *Circulaire*, de kanten der wonde onderſcheppende, buikband te beveſtigen.

De zaak is, om het verband op de beſte wyze aan te houden, dat is, niet te los, of niet te ſterk aandrukkende, als den omſlag drukt op de kanten van de *ſolutie* , volgd pyn , *inflammatie* en deszelfs gevolgen, als het verband te ſlap legd, verſchuiven de *plumaciolen*, plyſters en *Compreſſen*, de lugt krygt min of meer toegang tot de wonde , en de hegten worden niet genoeg onderſteund tegen een perszing, die *præſent* is, wanneer de *Patiente* onverhoeds koomt te hoeſten , of te niezen ; dierhalven moet het verband behoorlyk aanhoudende bezorgd worden. Hier moet alles naauwkeurig in agt genoomen, gelyk geſchieden moet voor, in, en na het doen van alle onze *Operatien*, de *Chirurgyns* moogen niet het geringſte overſlaan van 't geen tot welbevallen van hunne *Operatien* kan dienen, tot het welbevallen van deze *Operatie* moet om de Vier en-twintig uuren verbonden, en op de *ſolutie* niet geveegd worden. Het belet de *Conſolidatie*. de Lyderesſe moet een ſobere, egter *humectrende* leenigmaakende *diæt* houden, vermydende alle verhittende ſpysze, dranken en hartstogten, haar Kraamkamer moet een flaauw ligt, maatige warmte, en een waakende zorgvuldige opwagtſter hebben , die vlytig let op het geen de Vrouw noodig heeft, 't zy van voedzel, dekzel, ander gemak en 't weinig *narcoticum* , 't geen een verſtandig *Medicus* mogt goedvinden *interne* te *ordonneren* , het gebruik van de *Berberiſſen* is voordeelig. Deze Vrugt heeft een verdunnende kragt , *tempert* de dorſt en hitte der ingewanden , wederſtaat de bloedſtortingen , hier ten *principale* uit de *verticilli uteri*.

De hegten worden van eenige *Chirurgi* in de wonde gelaaten, tot de vereeniging derzelver kanten geſchied is, 't geen in deze wonde, om dat ze groot is , langzaamer geſchied , als in een kleinder buikwonde, die geneeſt doorgaans binnen twee weeken. De zaamenheeling is verſcheiden na de verſcheidenheden van de *ſubjecten* , en de om-

omſtandigheden, die by 't heelen en 't geneezen altyd te agten zyn, niet natuurlyke dingen genaamd, of zodaanige, als reeds zyn aangeroerd. Onder welke voornaamentlyk behoord te *obſerveren*, dat aan of omtrent de wonde niet geknoffeld, of geknoeid word met veeglapjes of plukzeltjes, waar mede doorgaans uit de wonden en ſweeren genoomen word, het geen de natuur *formeerde* om te heelen, het knoffelen *Contuſeert*, hier van daan koomt de ſpreuk: niet alleen zagte, maar inzonderheid harde Meeſters, maaken ſtinkende wonden; dat hoeſten, niezen, luide roepen, toornigheid, perszen op den afgang, enz. ſchaadelyk is by 't heelen der wonden, is bekend.

In alle wonden, die gehegt zyn met naald en draaden, worden op een behoorlyke tyd de draaden uitgenoomen, op dat de *ulceratien*, hier de doortogten en hegtſteeken, niet laſtig wierden, maar met en beneven de wonde tydig geneezen, in deze buikwonde worden de hegtingen *gradatim* weggeruimd. Steld, dat het gewonde *ſubject* anders gezond van vleeſch en bloed is, geen de minſte *Accidenten præſent* zyn, dat deze buikwonde heeld binnen drie weeken, dan kon op den zevenden dag na de *Operatie* de bovenſte hegt uitgenoomen worden, of dit kan tot den negenden dag uitgeſteld, 't zy hoe 't verkooren word, voor 't minſte moeten Vier-en twintig uuren verloopen tuszen 't uithaalen van de eerſte en tweede hegt, enz. met de andere: de uithaaling van de draad moet verdraagzaam, langzaam, voorzigtig, niet tornende, hortende of inkervende geſchieden. De onderſte hegt word het laatſte uitgenoomen, om dat de *partby* daar het vogtigſte is, egter, als de drooging en aankleeving der lippen van de wonde zo voordeelig aan deszelfs onderſte, als bovenſte punt bevallen is, word de middelſte hegt het laatſte uitgenoomen; om de ſchuuring, die de draad maakt by deszelfs uithaaling, word ze, als de ſtrik van de hegt ontbonden is, aan een zyde tot op 't vel van den buik afgekort, waar door de lengte van 't einde der draad, die doorgehaald zal worden, verkort, en weggenoomen word een kronkelig, roovig verbreed, hard en vuil geworden koordeke, 't geen onder 't uithaalen den doortogt konde beſchaadigen. De zyde, na welke de draad zal doorgeſleept worden, word niet altyd verkooren aan een en dezelve zyde omtrent alle de hegten, maar *vice verſa*, of aan de zyde, daar de opening, door de naalde gemaakt, het meeſte *geſuppureert*, of door de draad het meeſte geſleeten is. Daar een hegt is uitgenoomen, word de plaats overdekt met een fyn *Lynwaaten* lapsken, bevogtigd in ℞ *Vini albi uncias duas*, *mellis roſarum dragmam unam*, hier mede worden in vervolg alle de hegtſteeken overdekt, daar en boven over de lapkens, en dwars over de wonde, of nu deszelfs *Cicatrice*, een dekplyſter,

plyſter, niet aanhaalender wyze, maar zagtkens overleggende, tot beter heeling der hegtſteeken, en *Conſervatie* van de tedere *Cicatrice.* Na dat alle de hegten uitgehaald, de openingetjes geneezen zyn, en de wonde volkoomen *gecicatriſeert*, word het verband meer opgeruimd, alleen een kleinen tyd na behoudende de groote *Lynwaaten*, dan droog blyvende *Compres*, het wolle lapsken en de *Circulaire* buikband, om te verzekeren het Heelkonſtig einde.

